પ્રાપ્તિસ્થાન :
મનુલાલ લલ્લુભાઈ પરીખ
મંત્રી : શ્રી ચારિત્ર
સ્મારક ગ્રંથમાળા
નાગજી ભૂધરની પોળ,
માંડવીની પોળ : અમદાવાદ.

કિંમત ૧૦ રૂપિયા

વિ સં ૨૦૦૯
વીર સં ૨૪૭૯

ઈ સ ૧૯૫૨
ક્ર આ સં ૩૫

મુદ્રક :
મણિલાલ છગનભાઈ શાહ,
શારદા મુદ્રણાલય,
પાનકોરનાકા : અમદાવાદ.





હવે પછી

અમે પૂર્વભારત અને ઉત્તરભારતમાં વિહાર કર્યો ત્યારે અનેક વિદ્વાનોનો સંપર્ક સાધ્યો હતો. પટનાના શ્રીયુત કાશીપ્રસાદ જાયસ્વાલ, મહાન વિજ્ઞાની જગદીશચંદ્ર બોઝ, કૃષ્ણનગરના ડિસ્ટ્રીકટ એંજિનિયર લેખક અને કવિ ભૂપદેવેન્દ્ર સોળાકર ચેટરજી, B A, B E, C E, J E, A M, પટનાના પરમેશ્વરજી દયાળ એડ્વોકેટ (ચુરામણુપુરવાલા), મથુરા મ્યુઝિયમના ક્યૂરેકટર બાબુ વાસુદેવશરણ અગ્રવાલ M A અને દિલ્હીના દયારામ સહાની સાથે જૈનધર્મ, દાર્શનિક તત્ત્વો, સ્યાદ્વાદ, દ્રવ્યાનુયોગ (જૈન વિજ્ઞાન) તથા જૈન ઇતિહાસ સંબંધે ઘણી ઘણી વાતો થઈ હતી. પરિણામે તેઓ સાદરભાવે એવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરતા કે, ઉક્ત વિષયોનું જૈન સાહિત્ય જલદી પ્રકાશિત થાય તો તે દ્વારા ભારતવર્ષને પોતાની પ્રાચીન આર્ય સંસ્કૃતિની પ્રાપ્તિ થાય. માનવ માત્ર જો જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોને અપનાવે તો દુનિયામાં ચાલતા વેર-ઝેરના કલહો અવશ્ય ઓછા થાય એ સિદ્ધાંતના આદર્શો આજના જગતને ઘણી શાંતિ આપી શકશે એમ હવે ખુલ્લું જણાઈ આવે છે.

અમે પણ એ પ્રેમાળ માગણીથી ઉત્સાહિત થઈને સૌ કોઈ ઇતિહાસપ્રેમીને ઉપયોગી એવા **પટ્ટાવલી સમુચ્ચયના** બે ભાગ પ્રકાશિત કરાવ્યા એ પ્રકાશનોને ભારત અને ભારત બહારના ઇતિહાસજ્ઞોએ અંતરના ઉમળકાથી વધાવી લીધા આ જ કારણે આ વિષયમા આગળ વધવા અમે વધુ ઉત્સાહિત થયા અને ઇતિહાસની સામગ્રી એકત્રિત કરવા લાગ્યા.

ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ માને છે કે જૈન સાહિત્યમાં સ્થાને સ્થાને ગ્રંથરૂપે તેમજ છૂટાછવાયા પ્રાસંગિક ઉલ્લેખરૂપે ઘણો ઇતિહાસ સચવાયો છે, જેમાં ભારતના પ્રાચીન ઇતિહાસના અનુશ્રુત કેટલાક સળંગ કડીઓ મળે છે; તેમજ ઇતિહાસની તૂટતી સાંકળના સંયોજક અંકોડાઓ પણ મળે છે. આ દરેક ઘટનાઓને વ્યવસ્થિત રૂપ આપી પ્રકાશમાં લાવવી જોઈએ. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતના પૂરા અભ્યાસીઓ જ આ કામ કરી શકે તેમ છે.

અમે ત્રણેએ ઉક્ત વાતને લક્ષમાં રાખીને "જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ" રચવો શરૂ કર્યો, જેમાં છેલ્લા ૨૫૦૦ વર્ષમાં થયેલા આચાર્યો, મુનિઓ, શ્રાવકો, રાજાઓ, મંત્રીઓ, શેઠિયા, વિદ્વાનો, લેખકો, તીર્થો, ગ્રંથો, પરંપરાઓ અને મહાપુરુષો વગેરેનો ક્રમબદ્ધ ઇતિહાસ રજૂ કરવાનો નિર્ણય રાખ્યો છે. તેનો પહેલો ભાગ પ્રકાશિત થાય છે. બીજા ભાગો વેળાસર પ્રકાશિત થશે.

જો કે આ કામ જલદી થાય એમ અમારી ઇચ્છા હતી—છે જ, કિન્તુ અમારા ત્રણમાંના એક મુનિ ન્યાયવિજયજી સં. ૨૦૦૪ના આ. શુ. ૫ના રોજ અમદાવાદમાં સ્વર્ગવાસી થયા છે તેથી કામમાં વધુ વિલંબ થાય એવી પણ સંભાવના છે.

આ પહેલા ભાગમાં ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને બહુ ઉપયોગી થાય એવી પ્રાચીન ઘટનાઓ આપી દીધી છે.

આના ઘણા ભાગ પ્રકાશિત થયા પછી છેલ્લા ભાગમાં આની પ્રસ્તાવના અને અકારાદિ નામાવલી ( ) આપવી, એમ અમારી ઇચ્છા હતી, પરંતુ વિખ્યાત વાર્તાલેખક શ્રીયુત ભાઈ 'જયભિખ્ખુ'એ પ્રેરણા કરી કે "આ ગ્રંથ ઇતિહાસપ્રેમીઓ માટે ઘણો ઉપયોગી છે પણ જો તેની અકારાદિ નામાવલી નહીં આપો તો સાવ નકામી બની જશે માટે આમાં અકારાદિ પણ દાખલ કરો જ કરો."



સ્વ. શેઠ વાડીલાલ ચુનીલાલ શેરદલાલ

જન્મ –
સ. ૧૯૪૯ પોષ સુદિ ૧૫

સ્વર્ગવાસ :–
સ ૨૦૦૨ વૈશાખ વદ ૫

આથી આની સાથે જ પરિશિષ્ટમાં ગચ્છોની યાદી અને અકારાદિ નામો દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે.

આ ગ્રંથનુ પ્રુફ-રીડીંગ-સશોધન પં અબાલાલ પ્રેમચંદ શાહે કરી આપ્યુ છે, તે ધન્યવાદને પાત્ર છે

આ ગ્રથનુ પ્રકાશન કદાચ વિલબે થાત. કિન્તુ શેઠ વાડીલાલ ચુનીલાલ શેરદલાલનાં પત્ની શ્રીમતી સરસ્વતીબેન (શશિબેન) તથા શેઠ જીવાભાઈ ચુનીલાલ વગેરેએ આર્થિક મદદ આપી જલદી પ્રકાશિત કરવા આગ્રહ કર્યો, તેથી આનુ પ્રકાશન સમયસર થયું એ વિશેષ આનદની વાત છે

બસ! આ ગ્રથ ભારતીય સસ્કૃતિનુ અજોડ અગ બનો, એ ઈચ્છાપૂર્વક અમે વિરમીએ છીએ.

વિ સં. ૨૦૦૯ કા૦ શુ૦ ૧૫
તા ૧-૧૧-૧૯૫૨
જૈન ઉપાશ્રય
સુરેન્દ્રનગર (સૌરાષ્ટ્ર)

લિ૦
મુનિ દર્શનવિજય
મુનિ જ્ઞાનવિજય
(મુનિ ન્યાયવિજય)

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ

વિ ષ ય—અ નુ ક્ર મ ણિ કા

પ્ર	ઘટના		પાનું
૧	શ્રી સુધર્માસ્વામી		૧
	મંગલાચરણ		૧
	૨૪ તીર્થંકરો		૧
	ભ૦ મહાવીરસ્વામી		૨
	શિષ્યપરિવાર		૨
	૧૧ ગણધરો		૨
	રાજ ઋષિઓ		૭
	રાજ ઋષિણીઓ		૭
	જૈન રાજાઓ		૮
	૯ તીર્થંકરો		૮
	પાર્શ્વસંતાનીઓ		૯
	આજીવક		૯
	બીજા મુનિઓ		૧
	ચતુર્વિધ સંઘ		૧
	વિહારભૂમિ		૧
	૨૫ આર્યક્ષેત્રો		૧
	ધર્મપ્રચારભૂમિ		૧૧
	અન્ય ધર્માચાર્યો		૧૨
	શાખાઓ		૧૩
	નિ ૧ જમાલિ		૧૪
	નિ ૨ તિષ્યગુપ્ત		૧૬
	ઉપદેશ પટ્ટાવલી		૧૬
	(ગણપતિ)	૩૧	૪૫૨
	દ્વિજ ઠનિકગચ્છ		૩૬
	તપાગચ્છ શાખા		૩૭
	શ્રીસુધર્માસ્વામી		૩૮
	નિર્ગ્રન્થગચ્છ		૪૧
	૧૨ જિનાગમ		૪૧
	જૈન તીર્થો		૪૫
	કલ્યાણ૦ ભૂમિ		૪૬
	અષ્ટાપદ		૪૬
	તક્ષશિલા		૪૭
	રથાવર્તગિરિ	૪૭	૩૩૭
	શત્રુંજય		૪૮
	ગિરનાર		૪૮
	પ્રભાસપાટણ		૪૮
	હસ્તિનાપુર		૪૯
	ચંપા	૪૯	૧૧૧
	સમ્મેતશિખર		૪૯
	મથુરા		૪૯
	ભરૂચ		૫૧
	અજારા		૫૨
	અહિચ્છત્રા		૫૩
	શંખેશ્વર		૫૫
	ચારૂપ		૫૬
	કંબોઈ		૫૬
	ભરી		૫૬
	કુમારગિરિ		૫૭
	જગન્નાથપુરી	૫૭	૨૧૮
	ક્ષત્રિયકુંડ		૫૮
	ઋજુવાલુકા		૫૮
	રાજગૃહી		૫૮
	મગધ		૫૯
	અજિતસ્વામી	(૭૬)	૬

પ્ર.	ઘટના	પાનું
	નાંદિયા આદિ	૬૧
	પ્રયાગ	૬૨
	પાવાપુરી	૬૨
૨.	આ૦ જંબૂસ્વામી	૬૩
	૧૦ વસ્તુ વિચ્છેદ	૭૨
	રાજર્ષિ અવન્તિવર્ધન	૭૩
	ભદ્રેશ્વર તીર્થ	૭૪
	સં૦ ૮૪નો લેખ	૭૫
	વિદિશા	૬૦, ૭૬
	સાંચી સ્તૂપ	૭૪, ૭૬
	ભદ્દલપુર લેખ	૭૭
	પાટલીપુત્ર	૭૮
	રાજા શ્રેણિક	૮૧
	રાજા કોણિક	૮૨
	મંત્રી અભય	૮૪
	રાજા ઉદાયી	૮૫
	નંદવંશ	૮૭
૩.	આ૦ પ્રભવસ્વામી	૮૯
	શ્રીમાલનગર	૯૪
	ઓસિયા તીર્થ	૯૭
	કોરટા તીર્થ	૯૭, ૩૪૮
	મંત્રીવંશ	૯૮
	મંત્રી કલ્પક	૧૦૦
૪.	આ૦ શય્યંભવ	૧૦૬
	(ચંપાપુરી)	૪૯, ૧૧૧
	દશવૈકાલિક	૧૧૩
૫.	આ૦ યશોભદ્ર	૧૧૭
૬.	આ૦ સંભૂતિવિજય	૧૧૯
	આ૦ ભદ્રબાહુ	૧૧૯
	(૧) આગમવાચના	૧૩૧
	૪ શ્રમણો	૧૩૪

પ્ર.	ઘટના	પાનું
	ગણ શાખાઓ	૧૩૬
	વિહારપ્રદેશ	૧૩૬
	દિગમ્બર માન્યતા	૧૩૬
૭.	આ૦ સ્થૂલિભદ્ર	૧૩૮
	મંત્રી શકડાલ	૧૩૮
	(પં૦ વરરુચિ)	૧૩૯
	(કોશા–વેશ્યા)	૧૪૨
	૭ આર્યાઓ	૧૫૨
	મંત્રી શ્રીયક	૧૫૨
	૪ ચૂલિકા આગમ	૧૫૨
	જૈન રાજાઓ	૧૫૫
	મૌર્ય ચંદ્રગુપ્ત	૧૫૫
	રાજા બિંદુસાર	૧૬૨
	રાજા અશોક	૧૬૩
	યુવરાજ કુણાલ	૧૬૪
	રાજા બલભદ્ર	૧૬૫
	મંત્રી ચાણાક્ય	૧૬૬
	નિં૦ ૩ આષાઢ શિષ્યો	૧૬૮
૮	આ૦ મહાગિરિ	૧૭૦
	આ૦ સુહસ્તિ	૧૭૦
	(સંપ્રતિ ચર્ચા)	૧૭૪
	આ૦ મહાગિરિ શિષ્યો	૧૭૫
	આ૦ સુહસ્તિ શિષ્યો	૧૭૬
	ગણો–શાખાઓ	૧૭૬
	કોટિકગણ	૧૭૭
	(બંભલિજ્જ લેખ)	૧૭૭
	(૧) ગણધર વંશ	૧૭૯
	(૨) વાચક વંશ પટ્ટાવલી	૧૮૦
	(વિક્રમ)	૧૮૨
	(૩) યુગપ્રધાન પટ્ટાવલી	૧૯૧
	નિં૦૪, અશ્વમિત્ર	૧૯૭

પ્ર.	ઘટના	પાનું
	(શ્રુતવાદ)	૧૯૭
	નિ. ૫. ગંગદેવ	૧૯૮
	સમ્રાટ-સંપ્રતિ	૧૯૯
	ભવતી તીર્થ	૨ ૨
	જૈન ગુફાઓ	૨ ૪
		૨ ૪
	[illegible]	૨ ૫
		૨ ૭
		૨૧
		૨૧૧
		૨૧૨
		૨૧૩
		૨૧૩
		૨૧૩
	૫૭	૨૧૮
	ઉ઼નદિન્ન	૨૨૦
	મિત્રમંત્ર	૨૨
	ધર્મપ્રચાર	૨૨૧
	આ નાગ	૨૨૧
	કુશાન વંશ	૨૨૧
૧૧.	આ૦ દિન્નસૂરિ	૨૨૩
	આ શાંતિ શ્રેણિક	૨૨૩
	ગણ શાખાઓ	૨૨૩
	અભિતાંક પ્રથા	૨૨૪
	આ પાંડિલ	૨૨૪
	આ કાલક (૨)	૨૨૪
	(સંવત્સરી ચોથ)	૨૨૭
	પાંડિલ ગચ્છ	૨૨૮
	સમય-ચર્ચા	૨૨૮
	(જનમના ગૈયો)	૨૩

પ્ર.	ઘટના	પાનું
	આ૦ ખપુટ	૨૩૧
	તારંગા તીર્થ	૨૩૨
	ધર્મપ્રચાર	૨૩૨ ૨૩૪
	આ રુદ્રદેવ	૨૩૫
	આ શ્રમણસિંહ	૨૩૬
	આ પાદલિપ્ત	૨૩૬
	(સ્તવન પાર્શ્વ૦)	૨૪૨
	રાજાઓ	૨૪૪
	સમય નિર્ણય	૨૪૪
	આ રેવતી મિત્ર	૨૪૫
	આ૦ ધર્મ	૨૪૫
	આ સિદ્ધસેન	૨૪૫
	સત્તાસમય	૨૫૮
	સમ્રાટ વિક્રમ	૨૬૨
	(એક નામવાળા)	૨૬૩
	સંવત્ વિચાર	૨૬૫
	સમ્રાટ શાલિવાહન	૨૭
૧૨.	આ૦ સિંહગિરિ	૨૭૨
	ગણ-શાખાઓ	૨૭૨
	આ ગણ	૨૭૨
	આ રોહણીપુત્ર	૨૭૨
	આ ભદ્રગુપ્ત	૨૭૩
	આ શ્રીગુપ્ત	૨૭૩
	આ સમિત	૨૭૩
	ધર્મપ્રચાર	૨૭૫
	નિ૦ ૬ રોહગુપ્ત	૨૭૫
	ત્રૈરાશિક મતાવલી	૨૭૭
	ઈસાઈ મત	૨૭૭
૧૩.	આ૦ વજ્રસ્વામી	૨૮૪
	લઘુ ભદ્રબાહુ	૨૯
	ગણ-શાખાઓ	૨૯૧

પ્ર.	ઘટના	પાનું
	બીજા ભદ્રબાહુ	૨૯૨
	✓ આ૦ દેવર્ધિગણી૦ પટ્ટાવલી	૨૯૨
	જૈન રાજાઓ	૨૯૮
	જૈન તીર્થો	૨૯૯
	(સ્થવીરપુર)	૨૯૯
૧૪.	આ૦ વજ્રસેન	૩૦૧
	ગિરનાર	૩૦૧
	(૩) આગમવાચના	૩૦૩
	ચાર કુળો	૩૦૪
	(આ૦ સંગમસિંહ)	૩૦૬
	આ૦ નંદિલ	૩૦૭
	આ૦ નાગહસ્તિ	૩૦૭
	આ૦ રક્ષિત	૩૦૭
	નિ૦ ૭ ગોષ્ઠામાહિલ	૩૧૨
	નિ૦ ૮ શિવભૂતિ	૩૧૩
	દિગમ્બર	૩૧૫
	દિગમ્બર પટ્ટાવલીઓ	૩૨૯
	જૈન તીર્થો	૩૩૪
	જુનાગઢ	૩૩૪
	તાલધ્વજ	૩૩૫
	ઢંકગિરિ	૩૩૫
	બરડો	૩૩૬
	મકુડી	૩૩૬
	થરાદ	૩૩૬
	સોપારક	૩૩૭
	સ્થાવર્તગિરિ	૪૭, ૩૩૭
	ઓસમ પહાડ	૩૩૯
	વસઈ	૩૪૦
	દ્વારિકા	૩૪૦
૧૫.	આ૦ ચંદ્રસૂરિ	૩૪૧
	ચંદ્રગચ્છ	૩૪૧
૧૬	આ૦ સમન્તભદ્ર	૩૪૪
૧૭	આ૦ વૃદ્ધદેવ	૩૪૭
	આ૦ જજ્જિગસૂરિ	૩૪૮
	રાજા નાહડ	૩૪૮
	કોરટા તીર્થ	૯૭, ૩૪૮
	સ્વર્ણગિરિ	૩૪૯
	સાચોર તીર્થ	૩૪૯
૧૮	આ૦ પ્રદ્યોતન	૩૫૨
	મહાક્ષત્રપો	૩૫૨
	ઘૂમલીનગર	૩૫૭
૧૯	આ૦ માનદેવ (૧)	૩૫૯
	ધર્મપ્રચાર	૩૬૧
૨૦	આ૦ માનતુંગસૂરિ	૩૬૨
	આ૦ સિદ્ધસૂરિ	૩૬૨
	આ૦ ઉમાસ્વાતિ	૩૬૨
૨૧	આ૦ વીરસૂરિ	૩૬૯
૨૨	આ૦ જયદેવસૂરિ	૩૬૯
૨૩	આ૦ દેવાનન્દસૂરિ	૩૭૦
	આ૦ મલ્લવાદી	૩૭૦
	રાજા શિલાદિત્ય	૩૮૧
	વલભી વંશ	૩૮૩
	(વલભીનાં ગામો)	૩૮૫
	ગુહિલ વંશ	૩૮૬
	શીસોદિઆ વંશ	૩૮૬
	(બાપા રાવલ)	૩૮૮
	(૪) આગમવાચના	૩૯૦
	વલભીભંગ (૧)	૩૯૩
	રાજવંશો	૩૯૪
	ચૈત્યસ્થિતિ	૪૦૦
	ઉદયગિરિગુફા	૪૦૨
૨૪	આ૦ વિક્રમસૂરિ	૪૦૩

પ્ર.	ઘટના	પાનું
	આ૦ શિવશર્મ	૪૦૩
	આ૦ મહર્ષિ મહત્તર	૪૦૪
	વા૦ સંઘદાસ મહત્તર	૪૦૪
	ધર્મસેન મહત્તર	૪૦૪
	(પ્રચાર શ્રેણી)	૪૦૪
	આ૦ ધર્મદાસ ગ૦	૪૦૫
	જિનદાસ ગણિમહત્તર	૪૦૮
	આ૦ વિમલ	૪૦૮
	(પઉમચરિય)	૪૦૯
	કવિ ગ૦	૪૧
	ધમ્મિલ હિંડી	૪૧૧
૨૫	આ૦ નારષિ ઋષિ	૪૧૨
	ધર્મપ્રચાર	૪૧૨
૨૬	આ૦ સમુદ્રસૂરિ	૪૧૩
	ધર્મપ્રચાર	૪૧૩
	(૫) આગમવાચના	૪૧૪
	૮૪ આગમો	૪૧૫
	(પ્રમાણ)	૪૩
	(આર્ષી)	૪૩
	(શાખી)	૪૩૧
	મલધારિદેવ	૪૩૧
	આગમભાષા	૪૩૨
	(તાર-ભાષા)	૪૩૬
	વિવરણ ગ્રંથો	૪૩૬
	આગમ-પ્રશંસા	૪૩૮
	સ્વપ્ન	૪૩૮
	રાજા તોરમાણ	૪૩૯
	(પવ્વઇયા)	૪૪૧
	(શીતલાનગર)	૪૪૧
	રાજા ધ્રુવસેન	૪૪૨
	નાગદ્રહ	૪૪૩

પ્ર.	ઘટના	પાનું
	વલભી તીર્થ	૪૪૪
	આણંદપુર	૪૪૪
૨૭	આ૦ માનદેવ (૨)	૪૪૪
	મૈત્રી કથા	૪૪૫
	હારિલ વંશ પટ્ટાવલી	૪૪૭
	ધર્મપ્રચાર	૪૪૯
	(ચૈત્ય ગચ્છ)	૪૫૨
	(શ્વેત યતિ) ૩૨	૪૫૨
૨૮	આ૦ વિબુધપ્રભ	૪૫૩
	આ૦ જિનભદ્ર	૪૫૩
	રાજા શંકર	૪૫૩
	જૈન રાજાઓ	૪૫૪
	(ટોળુ)	૪૫૪
	કુલ્પાક તીર્થ	૪૫૫
૨૯	આ૦ જયાનંદ	૪૫૭
	આ૦ આર્યક	૪૫૭
	કોટ્યાર્ય ૪૫૭	૫૧૧
	આ૦ સિદ્ધસેન	૪૫૮
	આ૦ અગસ્ત્યસિંહ	૪૫૮
	આ૦ માનતુંગ	૪૫૮
	ભક્તામર	૪૬૨
	(માનતુંગ સૂરિવરો)	૪૬૩
	આ૦ દેવચંદ્ર	૪૬૩
	(૬ સૂરિવરો)	૪૬૩
	રાજા હર્ષ	૪૬૪
	દિલ્હી	૪૬૪
	કનોજ	૪૬૪
	ભિન્નમાલ ૬૪	૪૬૪
૩૦	આ૦ રવિપ્રભ	૪૬૫
	આ૦ સ્વાતિ	૪૬૫

પ્ર	ઘટના	પાનું
	આ૦ સિદ્ધસેન	૪૬૫
	પટ્ટાવલી	૪૬૬
	આ૦ યક્ષદત્ત	૪૬૬
	આ૦ જિનદાસ	૪૬૭
	જિનપ્રતિમા	૪૬૮
૩૧.	આ૦ યશોદેવ	૪૬૮
	આ૦ શીલગુણ	૪૬૮
	(શ્રીપૂજ્યમર્યાદા)	૪૭૦
	આ૦ દેવચંદ્ર	૪૭૧
	આ૦ ખુદ્દાગણી	૪૭૨
	ભટેવરાગચ્છ	૪૭૨
	આ૦ વડેશ્વર	૪૭૨
	થાગપદ્રગચ્છ	૪૭૨
	રાજા રઘુસેન	૪૭૨
	આ૦ વીરભદ્ર	૪૭૩
	આ૦ હરિભદ્ર	૪૭૩
	ગ્રંથો	૪૮૫
	ધર્મપ્રચાર	૪૮૭
	સમયવિચાર	૪૯૭
	રાજા વનરાજ	૪૯૩
	રાજા ભર્તૃભટ	૪૯૬
	ગુહિલવિહાર	૪૯૬
	રાજા શિલાદિત્ય	૪૯૭
	મંત્રી ચાંપો	૪૯૭
	મંત્રી જાબ	૪૯૭
	મંત્રી નીનો	૪૯૮
	મંત્રી આશક	૪૯૮
	શ્રા દેવી	૪૯૯
	મહાનિશીથસૂત્ર	૪૯૯
૩૨	આ૦ પ્રદ્યુમ્ન	૫૦૨
	હીજરત	૫૦૨
	જૈન સંસ્કૃતિ	૫૦૩
	શંકરાચાર્ય	૫૦૪
	વલભીભંગ (૨)	૩૯૩, ૫૦૫
	આ૦ સંભૂતિ	૫૦૬
	આ૦ શાંતિ	૫૦૬
	ગચ્છ પટ્ટાવલી	૫૦૬
	(ધર્મપ્રચાર)	૫૦૮
	(કાગડા તીર્થ)	૫૦૮
	(આ૦ વર્ધમાન)	૫૦૯
	(આ૦ ધર્મઘોષ)	૫૧૪
	(ધર્મપ્રચાર)	૫૧૬
	આ૦ ઉદ્દ્યોતન	૫૧૮
	કૃષ્ણર્ષિગચ્છ	૫૧૮
	ધનેશ્વરગચ્છ	૫૨૧
	મોઢગચ્છ	૫૨૨
	આ૦ બપ્પભટ્ટિ	૫૨૪
	(દુલવા)	૫૨૪
	(પાડલ)	૫૨૫
	આ૦ ગોવિંદ-નન્ન	૫૩૪
	રાજા શિવમૃગેશ	૫૩૪
	પડિહાર રાજાવલી	૫૩૪
	(લક્ષ્મણાવતી)	૫૩૭
	જૈન રાજાઓ	૫૪૧
	રાજા આમ	૫૪૧
	ખુમાણ (૩)	૫૪૧
	જૈન ગોત્રો	૫૪૧
	ગ્રંથભંડારો	૫૪૨
	કરહેડા તીર્થ	૫૪૩
૩૩	આ૦ માનદેવ	૫૪૪
૩૪	આ૦ વિમલચંદ્ર	૫૪૫
	આ૦ જીવદેવ	૫૪૬

પ્ર.	ઘટના	પાનું
	આચાર્ય પટ્ટાવલી	૫૫૬
	(આ. વીરસૂરિ)	૫૫૭
	આ. વિજયસિંહ	૫૫૮
	આ. મહેશ્વર	૫૫૯
	આ૦ જિનસેન	૫૬૦
	આ. કમલદેવ	૫૬
	આ. જયસિંહ	૫૬૧
	જૈ૦ શ્રીવત્સ	૫૬૧
	જૈ. ભદ્રદેવ	૫૬૧
	આ. કોટ્યાચાર્ય	૫૬૧
	આ. શીલાંક	૫૬૧
	આ. સિદ્ધર્ષિ	૫૬૨
	આ. પ્રદ્યુમ્ન	૫૬૬
	આ. અભયદેવ	૫૬૬
	આ. નન્ન	૫૬૬
	આ૦ મલ્લવાદી (૨)	૫૬૭
	આ. પાર્શ્વ	૫૬૭
	હર્ષપુરીયગચ્છ	૫૬૭
	હારિજગચ્છ પટ્ટાવલી	૫૬૮
	જૈન ગોત્રો	૫૬૯
	આ. યશોભદ્ર	૫૬૯
	આ. નમિભદ્ર	૫૭૩
	હસ્તુંડીગચ્છ પટ્ટાવલી	૫૭૭
	ભીમઋષિ	૫૭૮
	કૃષ્ણઋષિ	૫૭૯
	આ. વીર	૫૭૯
	પટ્ટાવલી	૫૮૦
	રાજા અલ્લટ	૫૮૯
	(તલવાડા)	૫૯
	રાજા કર્ણ	૫૯૧
	(તહનગઢ)	૫૯૧
	સપાદ રાજા	૫૯૧
	ભોજ કકુસ્થ	૫૯૨
	હસ્તુંડી–રાજાવલી	૫૯૨
	(રાતા મહાવીર)	૫૯૩
	(સેવાડી)	૫૯૩
	જૈન રાજાઓ	૫૯૬
	જૈન ગોત્રો	૬
	ભાવસાર	૬ ૧
	ભોજક	૬૦૨
	જૈન સ્તંભો	૬૦૩
	નાડુલાઈ તીર્થ	૬ ૪
	જૈન તીર્થોના વારસદાર	૬ ૬
	પરિશિષ્ટ પહેલું :	૬૧૧
	A. ભદ્રાપદગવતાર	૬૧૧
	B ઉદયગિરિ	૬૧૨
	C. વાલાભાર	૬૧૩
	D આ. વજ્રભૂતિ	૬૧૪
	પરિશિષ્ટ બીજું :	૬૧૬
	જૈન ચોરાશી ગચ્છો	૬૧૬
	પરિશિષ્ટ ત્રીજું :	૬૨૧
	જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો	૬૨૧
	પરિશિષ્ટ ચોથું :	
	(નામાદિ અનુક્રમ)	૬૨૫
	વર્ગ ૧ તીર્થંકરોનાં નામ	૬૨૫
	વર્ગ ૨ ગણધર, આચાર્ય ઉપાધ્યાય-સાધુ-સાધ્વીઓનાં નામો	૬૨૭
	વર્ગ ૩ બીજા ધર્માચાર્યો–નિહ્નવ, દિગંબર, સ્થાનકવાસી જૈન,	

વેદાંતી, ચીનીયાત્રી વગેરે. ૬૪૧

વર્ગ ૪, ગૃહસ્થો—દેવો-રાજા, મંત્રી, શેઠ, કવિ, પંડિત, દેવ, દેવીઓ અને પૂરોપિયનો વગેરે ૬૪૪

વર્ગ ૫, ઓળખાણ-વંશ, ગચ્છ, કુલ, ગણ, જ્ઞાતિ, ગોત્ર, મત, બિરૂદ, ઉપનામો, વિશેષ બાબતો વગેરે ૬૬૦

વર્ગ ૬, સ્થાનો—દેશ, નગર, ગામ, પહાડ, નદી, વન, તીર્થ, ટીલા વગેરે ૬૭૬

વર્ગ ૭, ગ્રંથો—જૈન આગમો, જૈનગ્રથો, જૈનેતર ગ્રંથો, સામયિકો, લેખો, લિપિ વગેરે ૬૯૩

ક્ર.	ઘટના	પાનું
	આચાર્ય પટ્ટાવલી	૫૫૬
	(આ૦ વીરસૂરિ)	૫૫૭
	આ વિજયસિંહ	૫૫૮
	આ મહેશ્વર	૫૫૯
	આ વિજયસેન	૫૬
	આ યશોદેવ	૫૬
	આ જયસિંહ	૫૬૧
	એ શ્રીવત્સ	૫૬૧
	એ ભદ્રદેવ	૫૬૧
	આ કોટ્યાચાર્ય	૫૬૧
	આ શીલાંક	૫૬૧
	આ સિદ્ધર્ષિ	૫૬૨
	આ પ્રદ્યુમ્ન	૫૬૬
	આ અભયદેવ	૫૬૬
	આ નન્ન	૫૬૬
	આ મલ્લવાદી (૨)	૫૬૭
	આ પાર્શ્વ	૫૬૭
	હર્ષપુરીયગચ્છ	૫૬૭
	સાંડેરગચ્છ પટ્ટાવલી	૫૬૮
	જૈન ગોત્રો	૫૬૯
	આ યશોભદ્ર	૫૬૯
	આ બલિભદ્ર	૫૭૩
	હસ્તુંડીગચ્છ પટ્ટાવલી	૫૭૭
	ખિમઋષિ	૫૭૮
	કૃષ્ણઋષિ	૫૭૯
	આ વીર	૫૭૯
	પટ્ટાવલી	૫૮૦
	રાજા અલ્લટ	૫૮૯
	(તલવાડા)	૫૯
	રાજા હર્ષ	૫૯૧
	(વડનગર)	૫૯૧
	સપાદ રાજા	૫૯૧
	ભોજ કનોજ	૫૯૨
	હસ્તુંડી-રાજાવલી	૫૯૨
	(રાતા મહાવીર)	૫૯૩
	(સેવાડી)	૫૯૩
	જૈન રાજવંશ	૫૯૬
	જૈન ગોત્રો	૬૦
	ભાવસાર	૬૦૧
	ભોજક	૬૦૨
	જૈન સ્તંભો	૬ ૩
	નાડુલાઇ તીર્થ	૬૦૪
	જૈન તીર્થોનો વારસાહક	૬૦૬
	પરિશિષ્ટ પહેલું :	૬૧૧
	A. અષ્ટાપદાવતાર	૬૧૧
	B. ઉદયગિરિ	૬૧૨
	C. વાયડગામ	૬૧૩
	D આ વજ્રભૂતિ	૬૧૪
	પરિશિષ્ટ બીજું :	૬૧૬
	જૈન ચોરાશી ગચ્છ	૬૧૬
	પરિશિષ્ટ ત્રીજું :	૬૨૧
	જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો	૬૨૧
	પરિશિષ્ટ ચોથું :	
	(અકારાદિ અનુક્રમ)	૬૨૫
	વર્ગ ૧ તીર્થંકરોનાં નામ	૬૨૫
	વર્ગ ૨ ગણધર, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ-સાધ્વીઓનાં નામો	૬૨૭
	વર્ગ ૩ બીજા ધર્માચાર્યો-નિહ્નવ, દિગંબર, સ્થાનકવાસી, શૈવ	

વેદાંતી, ચીનીયાત્રી વગેરે ૬૪૧
વર્ગ ૪, ગૃહસ્થો—દેવો-રાજા, મંત્રી, શેઠ, કવિ, પંડિત, દેવ, દેવીઓ અને યૂરોપિયનો વગેરે ૬૪૪
વર્ગ ૫, ઓળખાણુ-વંશ, ગચ્છ, કુલ, ગણુ, જ્ઞાતિ, ગોત્ર, મત, બિરૂદ, ઉપનામો, વિશેષ બાબતો વગેરે ૬૬૦
વર્ગ ૬, સ્થાનો—દેશ, નગર, ગામ, પહાડ, નદી, વન, તીર્થ, ટીલા વગેરે ૬૭૬
વર્ગ ૭, ગ્રંથો—જૈન આગમો, જૈનગ્રંથો, જૈનેતર ગ્રંથો, સામયિકો, લેખો, લિપિ વગેરે ૬૯૩

સુધારો-વધારા

પાનું	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૨૫	૫૧૧	૪૯૧
૧	૩	•	મંત્રી અભયકુમાર
૩૨	૨૭	આ. મહેશ્વર	૫ માનદેવ
૫૪	૨	પશ્ચિમી	પશ્ચિમી
૬૧	૧૩	સુસ્થિતસૂરિ	સુહસ્તિસૂરિ
૭૭	૧	આપદ	આદ૫૯
૭૭	૨૮	૨૫	૨૫૮
૧ ૪	૬	ક્યાં	ક્યો
૧ ૮	૨૮	૧૪૪૪	૪૪
૧૨૩	૩	આપ્ય	પ્રાપ્ય
૧૨૩	૮	નથી એટલે	છે પણ
૧૭૮	૨	મિત્રોપીઓ	મિત્રોપીઓ
૧૮૫	૭		વી સં ૬ ૬
૧૮૫	૯	નંદિલસૂરિ	નાગેન્દ્રસૂરિ
૨૩૧	૧૨	જિનસૂરિ	જિનચંદ્રસૂરિ
૨૬	૨૭	૬ ૮૧	૬ ૮
૨૮૦	૨૭	જતાવી	જનાવી
૩ ૨	૧૪	વજ્રસ્વામી	વજ્રસેન
૩ ૬	૧૪	ધર્મઘોષ	ધર્મમિત્ર
૩૧૧	૫	આર્યરક્ષિત	ઓપાધ્યાયદિત
૩૪૬	૨૫	૬૫૧	૮૯૧
૩૮૯	૧૬	૧૩૩૯	૧૩ ૯
૪ ૯	૨૫	હરિષેણ	હરિષેણ
૪૧૬	૩	ક્ષાતિક નથી છે	
૪૫૯	૨૮	૯૫ ૧	આવ્યું ૧
૪૭	૨૧	મુનિશ્વર	મુનિશ્વર
૫૧૧	૧૪	નથા	તથા
૫૧૧	૧	આ	આ
૫૧૧	૧૪		ધર્મપ્રચાર
૫૧૯	૨૭	માનચંદ	માનચંદ
૬૧૭	૨૧	મહેશ્વર	મહેશ્વર

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ

ભાગ પહેલો

णमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स।
णमो लोप सव्वसाहूणं ॥

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ

પ્રકરણ પહેલું

ગણધર શ્રીસુધર્માસ્વામી

वंदामि अरिहंते, सिद्धे आयरिये अ उवज्झाए ।
समणे संघ धम्मं, नाण च दसण चरित्त ॥१॥

* * *

અરિહંત સિદ્ધ ભદંત ગણધર સૂરિ વાચક મુનિવરા,
ગણવંશ વાચકવંશ તપગણ ભાસતા ગુણ સાગરા.
શાખા કુલો ગચ્છો ઘણા રત્નત્રયી વૃદ્ધિકરા,
જયવંત હો જયવંત હો શ્રી જૈન પટ્ટ પરંપરા. ૧

* * *

આ અવસર્પિણી કાળમાં ૧ શ્રીઋષભદેવ ૨ શ્રીઅજિતનાથ, ૩ શ્રીસંભવનાથ, ૪ શ્રીઅભિનંદનસ્વામી, ૫ શ્રીસુમતિનાથ, ૬ શ્રીપદ્મપ્રભુ, ૭ શ્રીસુપાર્શ્વનાથ, ૮ શ્રીચંદ્રપ્રભુ, ૯ શ્રીસુવિધિનાથ, ૧૦ શ્રીશીતલનાથ, ૧૧ શ્રીશ્રેયાંસનાથ, ૧૨ શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામી, ૧૩ શ્રીવિમલનાથ, ૧૪ શ્રીઅનંતનાથ, ૧૫ શ્રીધર્મનાથ, ૧૬ શ્રીશાંતિનાથ, ૧૭ શ્રીકુંથુનાથ, ૧૮ શ્રીઅરનાથ, ૧૯ શ્રીમલ્લિનાથ, ૨૦ શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામી, ૨૧ શ્રીનમિનાથ, ૨૨ શ્રીનેમનાથ, ૨૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ, અને ૨૪ શ્રીમહાવીરસ્વામી એ ૨૪ તીર્થંકરો થયા છે તેમાંથી આજે અંતિમ બે તીર્થંકર ભગવાનોની શિષ્ય-પરંપરા વિદ્યમાન છે અને આજે ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીનું શાસન ચાલે છે-જયવંતું વર્તે છે.

વિશ્વના અંતિમ ઉપકારક ભગવાન મહાવીરસ્વામી છે. તેઓનો જન્મ વિ. સં. પૂર્વે ૫૪૨માં ચૈત્ર સુદ ૧૩ની મધ્ય રાત્રે કુંડગ્રામના ક્ષત્રિયકુંડ વાસમાં રાજા સિદ્ધાર્થની રાણી ત્રિશલાદેવીની કુક્ષિથી થયો હતો. તેમના ભાઈનું નામ નંદિવર્ધન, બહેનનું નામ સુદર્શના, પત્નીનું નામ યશોદા, પુત્રીનું નામ પ્રિયદર્શના અને જમાઈનું નામ જમાલિકુમાર હતું. તેમનાં પોતાનાં વર્ધમાનકુમાર, મહાવીરસ્વામી, નિગ્રંઠ નાતપુત્ત અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એમ અનેક નામો હતાં. તેઓએ માતા-પિતા અને પત્નીના મૃત્યુ પછી પોતાના વડિલ બંધુ નંદિવર્ધનની રજા લઈ ૩૦ વર્ષની ભરયુવાનીમાં કાર્તક વદ ૧૦ મીના ચોથા પહોરે મુનિપણું સ્વીકાર્યું. તેઓએ લગભગ ૧૨।। વર્ષ પર્યંત ભૂમિતલ પર વિહાર કર્યો, કઠોર વ્રત પાલન કર્યું, અનેક પરિષહો-ઉપસર્ગો સહન કર્યા. શરીરે ઉપેક્ષા કરી જીવ્યા અને ઘોર તપસ્યા કરી ત્યાર પછી તેઓને ઋજુવાલુકા નદીને કાંઠે શાલ વૃક્ષની નીચે ધ્યાન કરતાં કરતાં વૈશાખ સુદ ૧૦ના ચોથા પહોરે કેવલજ્ઞાન થયું અને તેઓએ બીજે જ દિવસે વૈશાખ સુદ ૧૧ ની સવારના પહેલે પહોરે મધ્યમ અપાપાના મહસેન વનમાં ધર્મોપદેશ આપી અનેક મનુષ્યોને ધર્મમાર્ગમાં સ્થાપ્યા. ૧૧ ગણધર બનાવ્યા અને સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક તથા શ્રાવિકા એ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરી.

શિષ્ય પરિવાર

તેઓને મુખ્ય શિષ્ય ૧૧ હતા, જેઓ ગણધર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. તેમનો ટૂંકો પરિચય નીચે મુજબ છે

૧ ગણધર શ્રીઇંદ્રભૂતિ ગૌતમ—મગધદેશના ગોબર ગામમાં ગૌતમગોત્રીય બ્રાહ્મણ વસુભૂતિની પત્ની પૃથ્વીદેવીએ વિ સં પૂર્વે ૫૫૨ માં એક તેજસ્વી બાળકને જન્મ આપ્યો. તેમનું જન્મ નક્ષત્ર જ્યેષ્ઠા અને જન્મ રાશિ વૃશ્ચિક હતાં. માતા-પિતાએ આ બાળકનું નામ ઇન્દ્રભૂતિ રાખ્યું ઇંદ્રભૂતિ ૧૪ વિદ્યાના પાર ગામી અને બ્રાહ્મણ ધર્મશાસ્ત્રોના પરિપૂર્ણ જાણકાર થયા એટલે તે મગધમાં મહાપંડિત તરીકે વિખ્યાત થયા. તેઓ ૫૦૦ બ્રાહ્મણ

વિદ્યાર્થીઓને ભણાવતા હતા અને યજ્ઞ હોમ વગેરે તત્કાલીન બ્રાહ્મણ્ય વિધિ-વિધાન કરાવતા હતા તેઓ એકવાર પોતાના વિદ્યાર્થી પરિવાર સાથે મધ્યમ-અપાપામાં સોમિલ બ્રાહ્મણને ત્યાં યજ્ઞ કરાવવા માટે આવ્યા આ સમયે તેમની ઉંમર ૫૦ વર્ષની હતી.

બરાબર એ જ અવસરે ભગવાન મહાવીરસ્વામી કેવલી તીર્થંકર થયા અને ચતુર્વિધ સઘની સ્થાપના કરવા માટે મધ્યમ-અપાપામાં પધાર્યા તેઓએ પ્રથમ જ વૈશાખ સુદ ૧૧ ના પહેલા પહોરે પંડિત ઈન્દ્રભૂતિ ગોતમના "જીવ છે કે નહિ?" એ સંશયનું નિવારણ કરી તેમને ૫૦૦ શિષ્યોના પરિવાર સાથે પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા ઉપનેઈ વા, વિગમેઈ વા, ધુવેઈ વા એ ત્રિપદી આપી પોતાના 'ગણધર' તરીકે સ્થાપ્યા તેમને ત જ સમયે મનઃપર્યવ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, જે ગણધર "ગોતમસ્વામી" એ નામથી વધારે પ્રસિદ્ધ છે તેઓ મહાતપસ્વી હતા, મહાજ્ઞાની છતાં તદ્દન સરળ સ્વભાવના હતા તેઓએ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ઉપદેશ પ્રમાણે ૧૨ અંગ શાસ્ત્રોની રચના કરી, અનેક મનુષ્યોને દીક્ષા આપી, શ્રીકેશી ગણધર વગેરે અનેક સાથે વાર્તાલાપ કરી તેની ઉપર પોતાની સત્ય માર્ગણાનો પ્રભાવ પાડ્યો. એ રીતે ૩૦ વર્ષ સુધી શુદ્ધ મુનિજીવનનું પાલન કર્યું ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામી મોક્ષે ગયા તે જ સમયે કારતક સુદ ૧ ના સૂર્યોદય સમયે તેઓ કેવલી બન્યા અને ૧૨ વર્ષ સુધી કેવળપર્યાય પાળી વીર સં. ૧૨ માં વૈભારગિરિ પર અનશન કરી મોક્ષે પધાર્યા.

૨. ગણધર અગ્નિભૂતિ—મગધ દેશના ગોબર ગામના રહીશ ગોતમગોત્રીય બ્રાહ્મણ વસુભૂતિ અને બ્રાહ્મણી પૃથ્વીદેવીના દ્વિતીય પુત્ર પંડિત અગ્નિભૂતિએ ૪૭ વર્ષની ઉંમરે સોમિલ બ્રાહ્મણના યજ્ઞ પ્રસંગે વૈશાખ સુદ ૧૧ને દિવસે જ પોતાના વડિલ બંધુ ઈન્દ્રભૂતિની દીક્ષા સાંભળી ભગવાન મહાવીરસ્વામી પાસે આવી, "કર્મ છે કે નહિ" એવી પોતાની શંકાનું સમાધાન મેળવ્યું અને પોતાના ૫૦૦ વિદ્યાર્થીઓ સાથે દીક્ષા સ્વીકારી. તેમણે ત્રિપદી સમજી ગણધરપદ પ્રાપ્ત કર્યું. તેઓને ૫૬ વર્ષની

ઉંમરે કેવળજ્ઞાન થયું અને ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીની વિદ્યમાનતામાં જ ૭૪ વર્ષની વયે વૈભારગિરિ પર અનશનથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ થઈ તેમનુ જન્મ નક્ષત્ર કૃતિકા અને જન્મ રાશિ વૃષભ હતુ

૩ ગણધર વાયુભૂતિ —ઈન્દ્રભૂતિ ગૌતમના ત્રીજા ભાઈ વાયુભૂતિ હતા તેમનું જ મ નક્ષત્ર સ્વાતિ અને જન્મ રાશિ તુલા હતી. તેમને પણ ૪૨ વર્ષની વયે પોતાના બંને વડિલ બંધુઓની દીક્ષા સાંભળીને નમ્રભાવે ભગવાન મહાવીરસ્વામી પાસે આવી વૈશાખ સુદ ૧૧ ના સવારે "આત્મા આ શરીરથી ભિન્ન છે કે અભિન્ન છે" એવી પોતાની શંકાનુ સમાધાન મેળવી પોતાના ૫૦૦ વિદ્યાર્થીઓ સાથે દીક્ષા સ્વીકારી, ત્રિપદી મેળવી ગણધરપદ પ્રાપ્ત કર્યું તેઓ ૫૨ મા વર્ષે કેવલી બન્યા અને ૭૦ મા વર્ષે ભગવાન મહાવીરસ્વામીની વિદ્યમાનતામાં જ વૈભારગિરિ ઉપર અનશન સ્વીકારી નિર્વાણ પામ્યા.

૪ ગણધર વ્યક્તસ્વામી—આ ગણધર કોલ્લાક નિવાસી ભારદ્વાજગોત્રીય બ્રાહ્મણ ધનમિત્ર અને વારુણીદેવીના પુત્ર હતા તેઓનુ જન્મ નક્ષત્ર શ્રવણ અને જન્મ રાશિ મકર હતી. તેમને ૫૧ મા વર્ષે મધ્યમ અપાપામાં વૈશાખ સુદ ૧૧ ની સવારે "પંચ ભૂત છે કે નહિ" એવા પોતાના સંશયનુ સમાધાન મેળવી ૫૦૦ શિષ્યો સાથે ભગવાન મહાવીરસ્વામી પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી અને ત્રિપદી ધારી ગણધરપદ પ્રાપ્ત કર્યું તેઓને ભગવાન મહાવીરસ્વામીની વિદ્યમાનતામાં જ ૬૩ મા વર્ષે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ અને ૮૦ મા વર્ષે વૈભારગિરિ પર નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું

૫. ગણધર શ્રીસુધર્માસ્વામી —આ ગણધર કોલ્લાક નિવાસી અગ્નિવેશ્યાયનગોત્રવાળા બ્રાહ્મણ ધનમિત્ર અને ભદ્દિલા દેવીના પુત્ર હતા. તેમનુ જન્મ નક્ષત્ર ઉત્તરા ફાલ્ગુની અને રાશિ કન્યા હતી. એ સમર્થ વિદ્વાન હતા અને ૫૦૦ શિષ્યો સાથે અપાપામાં સોમિલ ભટ્ટને ત્યાં યજ્ઞ કરાવવા આવ્યા હતા ત્યાં જ વૈશાખ સુદ ૧૧ ની સવારે મહસેન વનમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી પાસે જઈ "જે પ્રાણી જેવો હોય તે બીજા ભવમાં પણ તેવો

રહે કે પલટાય" એવી પોતાની શંકાનું સુંદરતમ સમાધાન મેળવી પોતાના શિષ્ય પરિવાર સાથે ભગવાનના શિષ્ય બન્યા. ભગવાને પણ તેમને ત્રિપદી આપી ગણધરપદે સ્થાપ્યા અને દીર્ઘાયુ હોવાના કારણે ગણની અનુજ્ઞા પણ તેઓને જ આપી એટલે પોતાની પછી ગણના નાયક તરીકે તેમની વરણી કરી હતી તેમની ૫૦ વર્ષે દીક્ષા, વીર સં ૧૩ મા એટલે ૯૩ વર્ષે કેવળજ્ઞાન અને વીર સં. ૨૦ માં એટલે ૧૦૦ વર્ષે વૈભારગિરિ પર અનશનપૂર્વક નિર્વાણ થયુ હતુ.

૬. **ગણધર મંડિત**—મૌર્ય ગામના વિપ્ર વાશિષ્ઠગોત્રવાળા ધનદેવ અને વિજયાદેવીના પુત્ર મંડિતકુમાર તેમનુ જન્મ નક્ષત્ર મઘા અને જન્મ રાશિ સિંહ હતાં તેઓ ૫૪ મા વર્ષે વૈશાખ સુદ ૧૧ ના દિવસે ભગવાન મહાવીર પાસે "બંધ તથા મોક્ષનો" સંદેહ દૂર કરી ૩૫૦ વિદ્યાર્થીઓ સાથે દીક્ષિત થયા ત્રિપદીશ્રવણપૂર્વક ગણધર બન્યા ૬૮ મા વર્ષે કેવળી થયા અને ૮૩ મા વર્ષે ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીની વિદ્યમાનતામાં જ વૈભારગિરિ પર અનશન કરી નિર્વાણ પામ્યા

૭. **ગણધર મૌર્યપુત્ર**—તેઓ મૌર્ય ગામવાસી બ્રાહ્મણ મૌર્ય અને વિજયાદેવીના કુમાર હતા તેમનુ જન્મ નક્ષત્ર મૃગશીર્ષ અને જન્મ રાશિ વૃષભ હતી તેમને ૬૫ વર્ષની ઉમરે વૈશાખ સુદ ૧૧ ના દિને ૩૫૦ શિષ્યો સાથે ભગવાન મહાવીરસ્વામી પાસે "દેવની વિદ્યમાનતા" બાબતનુ સમાધાન મેળવવાપૂર્વક દીક્ષા, ત્રિપદીપ્રાપ્તિ અને ગણધરપદપ્રાપ્તિ થયેલ છે તેઓ ૮૦ મા વર્ષે કેવળી અને ૯૫ મા વર્ષે ભગવાનની હયાતીમાં જ વૈભારગિરિ ઉપર અનશન કરી મોક્ષે પધાર્યા છે.

૮. **ગણધર અકંપિત**—આ ગણધર મિથિલાના ગૌતમગોત્રીય દેવ બ્રાહ્મણ અને જયંતીના પુત્ર હતા તેમનું જન્મ નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢા અને રાશિ મકર હતા તેમણે ૪૯ મા વર્ષે વૈશાખ સુદ ૧૧ ના દિવસે મહસેન વનમા ભગવાન મહાવીર પાસે "નાર-

ક્રિયાના અસ્તિત્વ" વિષે સમાધાન મેળવી ૩૦૦ શિષ્યો સાથે દીક્ષા લીધી. ત્રિપદી સાંભળી ગણધરપદ મેળવ્યું ૫૮ મા વર્ષે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને ૭૮ મા વર્ષે ભગવાનની વિદ્યમાનતામાં જ વૈભારગિરિ ઉપર અનશન લઈ મોક્ષગમન કર્યું

૯ ગણધર અચલભ્રાતા—તેઓ અયોધ્યાના હરિતગોત્રીય વસુ બ્રાહ્મણ અને નંદાદેવીના પુત્ર હતા તેમનું જન્મ નક્ષત્ર મૃગશિર અને જન્મ રાશિ મિથુન હતાં તેમણે મહસેન વનમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી પાસે જઈ પોતાની "પુણ્ય પાપની શંકાથી" બાબત શંકાનું સમાધાન મેળવી ૪૭ મા વર્ષે વૈશાખ સુદ ૧૧ના દિવસે ૩૦૦ વિદ્યાર્થીઓ સાથે ભગવાનની પાસે દીક્ષા સ્વીકારી, અને ત્રિપદી સાંભળી ગણધરપદ મેળવ્યું ૫૯ મા વર્ષે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને ૭૨ મા વર્ષે ભગવાનની વિદ્યમાનતામાં જ વૈભારગિરિ ઉપર અનશન સ્વીકારી નિર્વાણ મેળવ્યું

૧૦ ગણધર મેતાર્ય—તેઓ વત્સ દેશના તુંગિક ગામના કૌડિન્યગોત્રીય દત્ત બ્રાહ્મણ અને વરુણાદેવી બ્રાહ્મણીના પુત્ર હતા. તેમનું જન્મ નક્ષત્ર અશ્વિની અને જન્મ રાશિ મેષ હતાં. તેમણે મહસેન વનમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી પાસે જઈ પોતાની "પરલોકની શંકાથી" બાબત શંકાનું સમાધાન પામી ૩૭ વર્ષની ઉંમરે વૈશાખ સુદ ૧૧ ના દિવસે ૩૦ વિદ્યાર્થીઓ સાથે ભગવાન પાસે દીક્ષા લીધી ત્રિપદી સાંભળી ગણધરપદ લીધું ૪૭ મા વર્ષે કેવળજ્ઞાન લીધું અને ૬૨ મા વર્ષે ભગવાનની હયાતીમાં જ વૈભારગિરિ ઉપર અનશન સ્વીકારી મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યું

૧૧. બાલદીક્ષિત ગણધર પ્રભાસસ્વામી—તેઓ રાજગૃહી નગરીમાં કૌડિન્યગોત્રીય બ્રાહ્મણ બલની પત્ની બ્રાહ્મણી અતિભદ્રાની કુક્ષિથી પુષ્ય નક્ષત્રમાં ને કર્ક રાશિમાં જન્મ્યા હતા તે બાલવયમાં જ વિદ્વાન બન્યા અને ૩૦૦ વિદ્યાર્થીઓને ભણાવતા હતા. સોમિલ બ્રાહ્મણના યજ્ઞમાં સોમિલ બ્રાહ્મણને ત્યાં તેઓ આચાર્ય તરીકે આવ્યા હતા અને ભગવાન મહાવીરસ્વામી

કેવળી બની ત્યાં પધાર્યા ત્યારે ૧૦ વિદ્વાનોએ તો પોતાના પરિવાર સાથે ભગવાનની શિષ્યવૃત્તિ સ્વીકારી હતી પંડિત પ્રભાસ પણ વૈશાખ સુદ ૧૧ ને દિવસે મહસેન વનમાં ભગવાનની પાસે આવ્યા અને "મોક્ષ છે કે નહિ" એવી પોતાની શંકાનું નિરાકરણ કરી પોતાના શિષ્યો સાથે ભગવાનના શિષ્ય બન્યા અને ત્રિપદી સાંભળી ૧૧ મા ગણધર બન્યા તેઓ ૨૫ મા વર્ષે કેવળજ્ઞાની થયા અને ૪૦ મા વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ભગવાનની હયાતીમા જ વૈભારગિરિ પર અનશન કરી મોક્ષગામી બન્યા

આ ૧૧ ગણધરો બ્રાહ્મણ જાતિના, વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણવાળા, સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળા, સ્વર્ણ સમાન કાંતિવાળા અને આહારક શરીરથી અધિક રૂપસંપદાવાળા હતા. તે દરેકે વૈશાખ સુદ ૧૧ ના પહેલા તથા બીજા પહોરે ભગવાન મહાવીરસ્વામી પાસે દીક્ષા સ્વીકારી અને ગણધરપદ મેળવ્યું તેઓ ગૃહસ્થપણે ૧૪ વિદ્યાના પારગામી હતા. મુનિપણે દ્વાદશાંગી ગણિપિટકના ધારક–નિર્માતા અને અંતે કેવળજ્ઞાની બન્યા હતા. આ દરેક ગણધરો રાજગૃહીની વૈભાર પહાડી પર માસક્ષમણ તપથી મહિનાનું અનશન કરી નિર્વાણ પામ્યા હતા

ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ વૈશાખ સુદ ૧૧ ના બીજા પહોરે ૧૧ ગણધરો બનાવ્યા ત્યાં જ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરી અને ત્યારથી ૩૦ વર્ષ સુધી વિહાર કરી જગત ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો

તે દરમ્યાન સિન્ધુસૌવીરનો રાજા ઉદાયી, બનારસનો રાજા અલખ, કંપિલપુરનો રાજા સંયતિ, દશાર્ણપતિ દશાર્ણભદ્ર; સુગ્રીવ નગરનો રાજા બલભદ્ર, કુરુરાજા ઋષિશિવ, મહારાજા વીરાંગ, મહારાજા વીરજસ વગેરે રાજાઓ, વિશાલાની રાજકન્યાઓ, અંગ દેશની રાજકન્યા ચંદનબાળા, મહારાજા શ્રેણિકની ૨૩ રાણીઓ, યુગબાહુની રાણી, મહારાજા શતાનીકની પટ્ટરાણી, રાજકુમારી જયન્તી રાજગૃહીના રાજકુમારો મેઘકુમાર વગેરે, સુદર્શનનો રાજકુમાર, પોલાસપુરનો રાજકુમાર, અઈમત્તો, આર્દ્ર દેશનો રાજ-

કુમાર આર્દ્રક અને સુબાહુ વગેરે ૧૦ રાજકુમારોએ જૈન દીક્ષા સ્વીકારી ભગવાનના શ્રમણસંઘમાં દાખલ થયા હતા.

મગધરાજ શ્રેણિક, મગધપતિ કોણિક, મગધેશ ઉદાયી, વિશાલાપતિ મહારાજા ચેટક, નવ મલ્લ, નવ લિચ્છવી રાજા, અવન્તીરાજ ચંડપ્રદ્યોત, ચંપાપતિ દધિવાહન, સુદર્શન નગરરાજ યુગબાહુ, પોતનપુરનો રાજા વિજયસેન, કુરુગ્રામપતિ ગણરાજા નંદિવર્ધન, વત્સરાજ શતાનીક, આમલકપ્પાનો શાસક શ્વેત, કેકયપતિ મહારાજા પ્રદેશી, પાવાપુરી શાસક ગણરાજા હસ્તિપાલ, કુરુરાજા અદિતશત્રુ, ઋષભપુરપતિ ધનબાહુ, વીરપુરનો રાજા કૃષ્ણમિત્ર, વિજયપુરપતિ વાસવદત્ત, મલ્લ, સૌગંધિકાપતિ અપ્રતિહત, કનકપુરપતિ પ્રિયચંદ્ર, મહાપુરનરેશ, સુઘોષનગરપતિ અર્જુન, ચંપેશ દત્ત અને સાકેતરાજ મિત્રનંદિ વગેરે વગેરે સપરિવાર ભગવાન મહાવીરના અનન્ય ઉપાસકો હતા.

ભગવાનના શાસનમાં ૯ વ્યક્તિઓ એવી હતી કે જે આગામી ચોવીશીમાં ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થંકર બનાર છે, જેના નામ નીચે મુજબ છે

૧. મહારાજા શ્રેણિક મરીને નરકમાં ગયેલા છે આવતી ચોવીશીમા પહેલા પદ્મનાભ નામે તીર્થંકર થશે.

૨ ભગવાનના કાકા સુપાર્શ્વ મરીને ઈશાન દેવલોકમાં ગયેલા છે આવતી ચોવીશીમાં બીજા સુરદેવ નામે તીર્થંકર થશે

૩ મહારાજા કોણિકના પુત્ર મગધરાજ ઉદાયી વિનયરત્નના હાથે મરી સનત્કુમાર દેવલોકમાં ગયેલા છે તેઓ ત્રીજા સુપાર્શ્વ નામે તીર્થંકર થશે.

૪ પોટ્ટિલ અણગાર હસ્તિનાપુરમાં ૩૨ રમણીઓને છોડી શુદ્ધ સંયમ પાળી મરીને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયેલ છે તે ચોથા સ્વયંપ્રભ નામે તીર્થંકર થશે. ('અનુત્તરોપપાતિક')

૫. દૃઢાયુ શ્રાવક મરી દેવ બનેલા છે પાંચમા સર્વાનુભૂતિ નામે તીર્થંકર થશે.

૬ શંખ શ્રાવક આવતી ચોવીશીમાં સાતમા ઉદયપ્રભ નામે [illegible] થશે.

૭ શતક શ્રાવક દશમા શતકીર્તિ નામે તીર્થંકર થશે (ભગવતી).

૮. દૃઢ સમ્યકત્વધારિણી ૩૨ પુત્રોની માતા અને અંબડ પરિવ્રાજક દ્વારા ભગવાનનો ધર્મલાભ મેળવનાર શ્રાવિકા સુલસા આવતી ચોવીશીમાં નિર્મમ નામે તીર્થંકર થશે.

૯. સિંહ અણુગારને બીજોરાપાક વહોરાવનાર રેવતી શ્રાવિકા મરીને અચ્યુત દેવલોકમાં ગયેલ છે. આવતી ચોવીશીમાં સત્તરમા સમાધિ નામે તીર્થંકર થશે.× દિગમ્બરીય ગ્રંથમાં પણ રેવતીએ ભગવાનને ઔષધ આપી તીર્થંકર નામ કર્મ ઉપાર્જ્યું હતું એવું વર્ણન છે ('ઠાણાંગસૂત્ર' સ્થાન ૯)

અત્યાર પહેલાં ભગવાન પાર્શ્વનાથના સંતાનીય ચાર મહાવ્રતવાળા શ્રમણો વિદ્યમાન હતા, જેમાં આચાર્ય શ્રીકેશી ગણધર મુખ્ય હતા. ગણધર ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમસ્વામી તેમને શ્રાવસ્તીમાં મળ્યા હતા અને તેમને એવી શંકા થઈ હતી કે, ભગવાન પાર્શ્વનાથ તથા ભગવાન મહાવીરસ્વામી; એ બને તીર્થંકરો છે અને તીર્થંકરોના માર્ગમા ફેર ન હોવો જોઈએ શ્રીગૌતમસ્વામીએ તેનું સમાધાન કરતાં જણાવ્યું હતું કે બનેના શ્રમણ સંઘોમા જે દેખાતો ફેર છે તે વાસ્તવિક નથી, ઈત્યાદિ ખુલાસાના પરિણામે શ્રીકેશીસ્વામી ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીની પાસે તેમની આજ્ઞામાં આવી ગયા હતા. આ રીતે શ્રમણસંઘનુ મોટુ સગઠન થયું આ કેશી ગણધરની શિષ્યપરંપરા ચાલી જેનુ નામ 'ઉપકેશગચ્છ' પડ્યું ઉપકેશગચ્છની પટ્ટાવલી પાછળ આપેલી છે

વળી ગોશાળો કે જે શરૂઆતમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીનો શિષ્ય હતો, તેણે 'આજીવકમત' ચલાવ્યો તેના મૃત્યુ પછી તેના કેટલાક શિષ્યો પણ ભગવાન મહાવીરસ્વામીની આજ્ઞામાં આવી ગયા હતા

×रेवतीश्राविकया श्रीवीरस्य औषधदानं दत्तं तेनौषधिदानफलेन तीर्थंकरनामकर्मोपार्जितम्-अत एव औषधिदानमपि दातव्यम्॥ ('सम्यक्त्वकौमुदी.' पृ. ६५)

આ સિવાય શેઠ સુદર્શન, ધન્યકુમાર અભવ્યસિદ્ધિપતિ શાલિભદ્ર, કયુવક, વિપ્ર ઋષભદત્ત, સાર્થવાહ સુજાત, અપાપાનો મંત્રી ધર્મઘોષ, વાણકનો મંત્રી નાગાક, અવન્તીનો રાજકુમાર મેઘરથ વગેરે પરિવ્રાજકો, બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો અને શેઠ-શાહુકારો વગેરે પણ ભગવાનની પાસે આવી દીક્ષિત બન્યા હતા.

એકંદરે ભગવાનના શાસનમાં ૧૪૦૦૦ સાધુ, ૩૬૦૦૦ સાધ્વીઓ, ૧૫૯૦૦૦ વ્રતધારી શ્રાવકો અને ૩૧૮૦૦૦ વ્રતધારિણી શ્રાવિકાઓ હતી.

તીર્થંકર ભગવાન મુખ્યત્વે સાડી પચીસ દેશમાં વિચર્યા છે અને ધર્મપ્રચાર કર્યો છે તે દેશો આ પ્રમાણે છે

નંબર	આર્યદેશ	રાજધાની
૧	મગધ	રાજગૃહી (રાજગિર)
૨	અંગ	ચંપા (ચંપાનાળા)
૩	બંગ (બંગાળ)	તામ્રલિપ્તિ (તામલુક)
૪	કલિંગ (ઓરિસ્સા અને દક્ષિણની વચ્ચે)	કાંચનપુર
૫	કાશી	વારાણસી (બનારસ)
૬	કોશલ (અવધ)	સાકેત (અયોધ્યા)
૭	કુરુ	ગજપુર (હસ્તિનાપુર)
૮	કુશાર્ત	શૌરિય (સૌરીપુર)
૯	પાંચાલ (પ્રેમ)	કાંપિલ્ય (કંપિલા)
૧	જંગલ	અહિચ્છત્રા
૧૧	સૌરાષ્ટ્ર (કાઠિયાવાડ-સૌરાષ્ટ્ર)	દ્વારવતી (દ્વારિકા)
૧૨	વિદેહ	મિથિલા (જનકપુર)
૧૩	વત્સ (પ્રયાગની પશ્ચિમે)	કૌશાંબી (કોસમ)
૧૪	શાંડિલ્ય	નન્દિપુર
૧૫	મલય (પૂર્વપટ)	ભદ્દિલપુર (હસ્તરીના પાસે)
૧૬	મત્સ્ય (અલવર જયપુરનો પ્રદેશ)	વૈરાટ
૧૭	વરણ (અ છ)	વરુણા
૧૮	દશાર્ણ (ભીલસર-ભાનોર)	મૃત્તિકાવતી
૧૯	[illegible]	શુક્તિમતી

૨૦	સિંધુ-સૌવીર (પંજાબ)	વીતભય (ભેરા)
૨૧	શૂરસેન	મથુરા
૨૨	ભંગી	પાવા (વિશાલાની પશ્ચિમે)
૨૩	વર્ત (વર્તક)	માસપુરી
૨૪	કુણાલ	શ્રાવસ્તી (સેટમહેટ)
૨૫	લાટ	કોટિવર્ષ (બાનગઢ)
૨૬	કેકય (અર્ધદેશ)	શ્વેતાંબિકા (બંકાદિલા)

ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ ઉક્ત આર્યદેશોમા વિહાર કરી ધર્મોપદેશ આપ્યો, તેમાં પણ નીચેનો પ્રદેશ જૈનધર્મની પ્રધાન ભૂમિ લેખાતી હતી.

પૂર્વમાં અંગ અને મગધ, દક્ષિણે કોશાંબી, પશ્ચિમે કુરુક્ષેત્રનો થૂણા વિભાગ અને ઉત્તરે કુણાલનો સીમાડો આની વચ્ચેનો પ્રદેશ એટલે ભારતવર્ષનો મધ્યમ ખંડ તત્કાલીન ધર્મપ્રધાન ભૂમિ હતી, જેમાં તે સમયે સામાન્ય રીતે ૧ કાશી, ૨ કોશલ, ૩ અંગ, ૪ મગધ, ૫ વજ્જી, ૬ મલ્લ, ૭ ચેદી, ૮ વત્સ, ૯ કુરુ, ૧૦ પાંચાલ, ૧૧ મત્સ્ય, ૧૨ શૂરસેન, ૧૩ અશ્મક, ૧૪ અવન્તી, ૧૫ ગંધાર અને ૧૬ કંબોજ, એ ૧૬ મહારાજ્યો હતા તેમાં લિચ્છવી, વિદેહી અને મલ્લ એ ગણતંત્ર રાજ્યો હતા લિચ્છવીના જુદા જુદા ૯ સંઘોનુ એક સંઘરાજ્ય હતુ, જેની રાજધાની વિશાલા હતી અને તેનો મુખ્ય ગણનાયક મહારાજા ચેટક હતો આ મહારાજા ચેટક ભગવાન શ્રીપાર્શ્વનાથના સંતાનીય શ્રમણોનો પરમ ઉપાસક હતો અને ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીનો મામો થતો હતો એકંદરે મહારાજા ચેટક અને લિચ્છવીઓ પરમ જૈન હતા વિદેહીઓના સંઘોનું પણ ઘણું કરીને કરાલ રાજાના મરણ પછી સંઘરાજ્ય બન્યું હતું. તેની રાજધાની મિથિલા હતી આ લિચ્છવી અને વિદેહીઓના સંઘોના જોડાણરૂપે એક "વૃજી" સંઘ સ્થાપિત થયો હતો તેની રાજધાની પણ વિશાલા હતી અને તેનો ગણનાયક પણ મહારાજા 'ચેટક' જ હતો. એટલું જ નહી પણ તે સ[illegible]ની રાજધાની મિથિલાને બદલે

બની હતી ભગવાને વિશાલામાં ૧૨ ચોમાસા કર્યા હતાં. મિથિલામાં ૭ ચોમાસાં કર્યાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી વિશાલાના ભાણેજ હતા અને વિશાલામાં અવારનવાર વિચરતા હતા તેથી જ તેઓ વિદેહદિન્ન અને વૈશાલિક પણ કહેવાય છે

મહલના જુદા જુદા ૯ સંઘોનું પણ ગણરાજ્ય હતું, જેનું સ્થાન સત્તવત મહલ વાસેનો પ્રદેશ (માનસીમ અને હજારી બાગ જિલ્લો) હતો આ સંઘોના ગણનાયકો ભગવાન મહાવીર સ્વામીના ઉપાસકો હતા તે સમયે મધ્ય ભારતમાં એકંદરે ૭૭૭૭ ગણરાજ્યો હતા. વૃજી અને મહલ સિવાયના બીજા ચોર એક-તંત્ર રાજ્યો હતાં તે પૈકીના કાશીરાજ વગેરે ઘણા રાજાઓ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના અનુયાયીઓ હતા. તેની નોંધ નામ વાર ઉપર આપી દીધી છે

આ રીતે ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીએ ૩૦ વર્ષ સુધી જગત ઉપર ઉપકાર કર્યો અને વિ સ પૂર્વે ૪૭૦માં ભગવાન પાવાપુરીમાં હસ્તિપાલ રાજાની લેખનશાળામાં આવી ચોમાસુ રહ્યા અને ત્યાં જ ઉપદેશ આપતાં આપતાં દીવાળીની રાતે છેલ્લા પહોરે સર્વાર્થસિદ્ધ મુહૂર્તમાં નિર્વાણ પામ્યા આ સમયે કોઈ ખાસ રાજ્યકાર્ય માટે આવેલા ૯ લિચ્છવી અને ૯ મલ્લકી એ ૧૮ ગણનાયકો ત્યાં હાજર હતા. તેઓએ ભગવાનનું નિર્વાણ થતાં ભાવ ઉદ્યોત જવાથી દ્રવ્ય ઉદ્યોત કર્યો-દીવા પ્રગટાવ્યા અને ત્યારથી ભારતવર્ષમાં દિવાળીપર્વની સ્થાપના થઈ બીજે દિવસે કાર્તિક સુદ ૧ના સૂર્યોદય સમયે ગણધર ગૌતમસ્વામીને કેવળ જ્ઞાન થયું અને ગણધર શ્રીસુધર્માસ્વામી ભગવાનની પાટે આવ્યા તેઓ સંઘના નાયક બન્યા

તત્કાલીન અન્ય ધર્માચાર્યો

તે સમયે ભારતવર્ષના મધ્યખંડમાં ૧ ગોતમબુદ્ધ, ૨ પૂરણ કાશ્યપ, ૩ ગોશાલ ૪ સંજયી વેલટ્ટીપુત્ર, ૫ અજિત કેશકમ્બલ અને ૬ કકુદ કાત્યાયન એમ બીજા ૭ મોટા ધર્મસંસ્થાપકો થયા

હતા જે પૈકી શાક્યસિંહ ગૌતમબુદ્ધે બૌદ્ધ ધર્મને જન્મ આપ્યો તેમણે પોતાના ત્રિપિટકોમાં સ્થાને સ્થાને ભગવાન શ્રીમહાવીરનો નિર્ગ્રન્થ જ્ઞાતપુત્ર એવા નામથી ઉલ્લેખ કર્યો છે

પૂર્ણ કાશ્યપ વગેરે સ્વતંત્ર ધર્મસંસ્થાપકો હતા, કિન્તુ તેમનો વિશેષ ઇતિહાસ કંઈ મળતો નથી મંખલીપુત્ર ગોશાલ તે આજીવકધર્મનો સ્થાપક હતો, 'ભગવતીસૂત્ર' અને બૌદ્ધ ત્રિપિટકોમાં તેનો ઇતિહાસ મળે છે, જેનો સાર આ પ્રમાણે છે×

રાજગૃહીમાં મંખલી નામે મંખપુત્ર હતો તેની પત્ની સુભદ્રાએ બહુલ ભટ્ટની ગોશાળામાં એક બાળકને જન્મ આપ્યો સમય જતાં ગોશાળામાં જન્મ્યો હોવાથી તે "ગોશાળો" એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયો ભગવાન મહાવીરસ્વામી દીક્ષાના બીજા વર્ષે રાજગૃહીમાં ચોમાસું આવ્યા ત્યારે તે ભગવાનનો સેવક બન્યો ચોમાસા પછી સ્વયં નગ્ન થઈ, લોચ કરી, ભગવાનનો શિષ્ય બન્યો અને લગભગ આઠ વર્ષ સુધી ભગવાનની સાથે રહી તેજોલેશ્યાની વિદ્યા મેળવી ભગવાનથી જુદો પડ્યો તેણે તેજોલેશ્યા સાધી, ભગવાન પાર્શ્વનાથની પરંપરાના પતિત થયેલા સાધુઓ પાસે અષ્ટાંગ નિમિત્ત ભણી ૧ શાન, ૨ કલંદ, ૩ કાર્ણકાર, ૪ અછિદ્ર, ૫ અગ્નિવેશ્યાયન અને ૬ ગોમાયુપુત્ર અર્જુન, એ ૬ દિશાચર શિષ્યો મેળવી પોતાને સર્વજ્ઞ જાહેર કરી "આજીવક" નામનો નવો મત ચલાવ્યો આ મતમાં શીતોદક ભક્ષણ, બીજકાય ભક્ષણ, આધા-

---

×तद्यथा—पूरणः काश्यपो मस्करी गोशालिपुत्रः,
संजयी वैरट्टीपुत्रोऽजितः केशकम्बलः, ककुदः कात्यायनो,
निर्ग्रन्थो ज्ञातपुत्रः॥

(बौद्ध-दिव्यादान १२।१४३-१४४)

मस्करी संजयी वैरैरजितः ककुदस्तथा।
पूरणज्ञातिपुत्राद्या मूर्खा क्षपणकाः परे॥

(अवदान-कल्पलता पल्लव १३।४११)

ક્રમિક આહાર, સ્ત્રીસેવન, હસ્તાવલેપન, શિષ્યભિક્ષા, ઉદ્યમનો અપલાપ અને નિયતિવાદ વગેરે વિશેષતાઓ હતી. ભગવાન તીર્થંકર થયા પછી ચોદમે વર્ષે શ્રી સંઘ પરિવાર સાથે શ્રાવસ્તિમાં પધાર્યા. એટલે ગોશાળો પણ તેમની સામે વાદ કરવા આવ્યો. તેણે આવતાં જ પહેલાં "તમારો શિષ્ય ગોશાળો તે હું નથી" એવો ઇન્કાર કર્યો. ભગવાને તેને સત્યવાદી બનવા માટે સમજાવ્યો પરંતુ તે એકનો બે થયો નહી તેણે આવેશમાં આવી ભગવાનનું અપમાન કર્યું સર્વાનુભૂતિ મુનિ અને સુનક્ષત્ર મુનિએ તેને તેમ કરતો રોક્યા એટલે ગોશાળે તેજોલેશ્યા વડે તે બન્નેને બાળી મારી નાખ્યા અને છેવટે ભગવાન મહાવીરસ્વામી ઉપર પણ તેજોલેશ્યા છોડી. પરંતુ તે ઉલટી પડી એટલે ગોશાળો તે તેજોલેશ્યાથી બળી બળી થતો કુંભારને ઘેર જઈ શીતોપચાર કરવા લાગ્યો અને અંતે તેજોલેશ્યાનું વારણ ન થવાથી સાતમે દિવસે મૃત્યુ પામ્યો. તેને મૃત્યુ પહેલાં શુભ ભાવના આવી અને પોતાની દરેક ભૂલ માટે પશ્ચાત્તાપ થતા પોતાના શિષ્યોને એકઠા કરી દરેકને વાસ્તવિક વસ્તુથી વાકેફ કર્યા તેણે સાફ શબ્દોમાં જણાવ્યું કે "મેં તો ભૂલ કરી છે પરંતુ તમે ભૂલ કરશો નહિ તમે ભગવાનના શરણે જજો" વગેરે વગેરે. તેમના આ વચનથી આજીવકમતના ઘણા શ્રમણો ભગવાન મહાવીરસ્વામીના શાસનમાં આવી ભળ્યા. તેઓએ પૂર્ણતયા જૈનધર્મ જ અપનાવ્યો હતો. માત્ર દિગંબર રહેવા તરફ એમનું વલણ મજબૂત હતું સચવાત. [illegible] શ્રી જંબૂસ્વામી પછી આ પરંપરામાં ૩ આ૦ વિષ્ણુકુમાર, ૪ આ૦ નંદિમિત્ર, ૫ આ૦ અપરાજિત, ૬ આ૦ ગોવર્ધન વગેરે આચાર્યો થયેલા છે

આ તરફ ભગવાનને તેજોલેશ્યા તો લાગી નહી કિંતુ તેની હવા લાગી એટલે પિત્તજ્વરની અસર થવા લાગી. છ મહિના તો એમ જ ચાલ્યું અંતે ભગવાને સિંહ અણગાર પાસે રેવતી શ્રાવિકાને ત્યાંથી નિર્દોષ બિજોરાપાક મંગાવી અનાસક્તપણે વાપર્યો અને રોગને શાંત કર્યો.

પહેલો નિહ્નવ જમાલિ :

ભગવાનને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી ચૌદમે વર્ષે જમાલિ પહેલો નિહ્નવ થયો. તેણે 'બહુરતમત' સ્થાપ્યો.

કુંડપુરના ક્ષત્રિય, ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ભાણેજ અને જમાઈ જમાલિકુમારે ૫૦૦ રાજપુત્રો સાથે ભગવાનની પાસે દીક્ષા લીધી ત્યાર પછી તેની પત્ની અને ભગવાનની પુત્રી પ્રિયદર્શનાએ પણ ૧૦૦૦ રાજપુત્રીઓ સાથે દીક્ષા સ્વીકારી. જમાલિ મુનિએ ૧૧ અંગ ભણ્યા પછી ભગવાનની સમ્મતિ ન હોવા છતાં પોતાના શિષ્યો સાથે શ્રાવસ્તિ તરફ સ્વતન્ત્ર વિહાર કર્યો. ત્યાં તેમને માટે સંથારો પાથરતા શિષ્યોએ સંથારો કંઈક અધૂરો હતો છતાંય "સંથારો પાથર્યો" એવો શબ્દપ્રયોગ કર્યો. આ સમયે જમાલિએ નૈગમનયવાળા ક્ડેમાણે ક્ડે એ સિદ્ધાન્તને અસત્ય માની તેનો વિરોધ કર્યો. આ સિદ્ધાંતના ઉપદેશક ભગવાનને પણ અસત્યવાદી તરીકે જાહેર કર્યા અને પોતાનો એવંભૂતનયવાળો ક્ડેમાણે અક્ડે એવો નવો પક્ષ સ્થાપ્યો. સ્થવિરોએ, ઘડાના પૂર્વ સ્વરૂપો તૈયાર થતાં તે તે અંશે ઘડો થયો એમ મનાય છે, એકવીસ વર્ષના પહેલે દિવસે જ મનુષ્ય ૨૧ વર્ષનો મનાય છે, યાત્રા કરવા જનાર મનુષ્ય ઘર બહાર કે ગામ બહાર ગયો એટલે તે યાત્રા કરવા ગયો એમ કહેવાય છે, અને એ જ રીતે ઘણો સંથારો પથરાઈ ગયો તેથી સંથારો થયો એમ મનાય છે, અસત્‌માંથી વસ્તુ ઉત્પન્ન થતી નથી, સત્‌માંથી જ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે, આ હિસાબે સંથારાની શરૂઆત પછી સંથારો થયો એમ જ કહી શકાય કિન્તુ સંથારાની શરૂઆત પછી સંથારો થયો એમ કહેવું ગેરવ્યાજબી નથી, આ સ્થિતિમાં સંથારો થયો એમ મનાય છે, ઈત્યાદિ અનેક દૃષ્ટાંતો આપી તેને સમજાવ્યો પરંતુ જમાલિ એકનો બે ન થયો. એટલે શિષ્યો તેને છોડી ભગવાનની પાસે ચાલ્યા ગયા. સુદર્શના સાધ્વીએ પણ પ્રથમ તો તેનો પક્ષ સ્વીકાર્યો કિન્તુ ઢંક નામના કુંભાર શ્રાવકની યુક્તિથી પોતાની ભૂલ સમજી તેના પક્ષનો ત્યાગ [illegible] ભૂલચૂકનો 'મિચ્છામિ દુક્કડં' આપ્યો અને

ભગવાનની આજ્ઞામાં પ્રવેશ કર્યો જમાલિ ચંપાનગરમાં આવ્યો ત્યારે ગૌતમસ્વામીએ તેને પ્રશ્નોત્તર કરી નિરુત્તર કર્યો. ભગવાને પણ તેને સમજાવ્યો પરંતુ તેણે પોતાની હઠ છોડી ,નહીં.

ભગવાનના શાસનમાં ૭ નિહ્નવો થયા, તેમાં આ પહેલો નિહ્નવ હતો.

બીજો નિહ્નવ તિષ્યગુપ્ત

ભગવાનને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી ૧૬ મે વર્ષે તિષ્યગુપ્ત નામે બીજો નિહ્નવ થયો. તેણે 'અન્ત્યપ્રદેશ મત' સ્થાપ્યો. તે પૂર્વધારી વસુદેવ આચાર્યનો શિષ્ય હતો. તેણે "જીવમાં એક પણ પ્રદેશ ઓછો હોય ત્યાં સુધી તે જીવ નથી કિંતુ સંપૂર્ણ અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો જીવ તે જ જીવ તરીકે ઓળખાવવા યોગ્ય છે" આ સિદ્ધાંતને સામે રાખી, જીવના એક છેલ્લા પ્રદેશમાં જ જીવ છે એવો નિર્ણય કર્યો. ગુરુએ તેને અનેક દૃષ્ટાંતોથી સમજાવ્યો પણ તે માન્યો નહીં એટલે તેને સંઘ બહાર કર્યો. ત્યાંથી તે આમલકલ્પામાં ગયો. ત્યાં મિત્રશ્રી શ્રાવકે અનાજના એક કણથી ક્ષુધાની શાંતિ થશે! પાણીના એક ટીપાથી પિપાસા શાંત થશે! અને કપડાના એક તાંતણાથી શીતની શાંતિ થશે-તૃપ્તિ થશે! એમ બોલતાં તેટલી જ વસ્તુઓ વહોરાવી. આ યુક્તિથી તિષ્યગુપ્તે પોતાની ભૂલ સમજી ભગવાનની વાણીમાં શ્રદ્ધા રાખી ગુરુ પાસે આવી પોતાની ભૂલનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી ગુરુની આજ્ઞામાં જ પોતાના જીવનને પવિત્ર કર્યું.

ભગવાનના શાસનમાં ૭ નિહ્નવો થયા, તેમાં આ બીજો નિહ્નવ હતો.

શ્રીકેશી ગણધર ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીની આજ્ઞામાં આવી ગયા તેમણે ઉપકેશગચ્છની સ્થાપના કરી હતી; એ આગળ કહેવાઈ ગયું છે તેમની શિષ્યપરંપરા નીચે પ્રમાણે છે.

ઉપકેશગચ્છ પટ્ટાવલી

૧ શ્રીશુભદત્ત ગણધર-ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનના ૧૦ ગણધરોમાંના મુખ્ય ગણધર, જેઓ પોતાની પાટે

આ૦ હરિદત્તને સ્થાપીને મોક્ષે પધાર્યા.

૨. આ૦ હરિદત્તસૂરિ–જે ૫૦૦ ચોરના નાયક હતા તેમણે શ્રીશુભદત્ત ગણધરના શિષ્ય મુનિ વરદત્તના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામી ૫૦૦ ચોરો સાથે જૈન દીક્ષા લીધી અને જ્ઞાન–ચારિત્રનો પૂર્ણ વિકાસ સાધ્યો. ગણધર ભગવાન મોક્ષે જતાં તેઓની પાટે તે સ્થાપિત થયા. તેમણે વેદવિહિત હિંસાવાદી આચાર્ય લૌહિત્ય સંઘને રાજસભામાં શાસ્ત્રાર્થ કરી પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા અને આચાર્યપદ આપી દક્ષિણમાં ધર્મપ્રચાર માટે મોકલ્યા. આ લોહિત્યાચાર્યે પણ પોતાની અમોઘ દેશનાથી અને ચારિત્રના પ્રભાવે દક્ષિણમાં લંકા સુધી જૈનધર્મનો પ્રચાર કર્યો. બૌદ્ધ ભિક્ષુ ધેનુસેન વિરચિત 'મહાવંશકાવ્ય'માં ઉલ્લેખ છે કે ઈ સ. પૂર્વે લગભગ ૪૩૭માં સિંહલદ્વીપના રાજા પનુગાનયે અનુરાધપુરમાં પોતાની રાજગાદી સ્થાપી અને ત્યાં નિર્ગ્રન્થ મુનિઓ માટે ગિરિ નામનું સ્થાન બનાવ્યું કહેવાની જરૂર નથી કે તે સમયે સિંહલદ્વીપમાં આ૦ લોહિત્યના સંતાનીય જૈન નિર્ગ્રન્થો વિચરતા હતા. અને ત્યાંનો રાજા પણ જૈનધર્મી હતો

૩ આ૦ સમુદ્રસૂરિ–આ આચાર્ય પણ ભૂતળ ઉપર ઘણો ઉપકાર કરી અંતે સમ્મેતશિખરગિરિ પર અનશન સ્વીકારી મોક્ષે ગયા.

આ સમયે વૈશાલીના ગણનાયક મહારાજા ચેટક તથા રાજા સિદ્ધાર્થ ઈત્યાદિ અનેક મહારાજા જૈન હતા. શુદ્ધોદન રાજાના પુત્ર શાક્યસિંહ પ્રથમ આ જ નિર્ગ્રન્થ સમૂહના પિહિતાશ્રવ મુનિ પાસે જૈન દીક્ષા લીધી હતી અને પછી તપસ્યાથી કંટાળી પોતાનો નવો બૌદ્ધમત ચલાવ્યો હતો

૪ આ૦ શ્રીકેશીગણધર–ઉજ્જૈનના રાજા જયસેન અને રાણી અનંગસુંદરીના પુત્ર કેશીકુમાર શ્રીવિદેશી મુનિનું વ્યાખ્યાન સાંભળી જૈનધર્મ પામ્યા અને તેમણે તેમના જ મુખેથી પોતાનો પૂર્વ વૃત્તાંત સાંભળી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી પોતાનાં માતા–

પિતા અને બીજા ૫૦૦ મનુષ્યો સાથે જૈન દીક્ષાનો સ્વીકાર કરી જિનસ્વામીના પરિશીલનથી યોગ્યતા મેળવી ગણનાયકપદ પ્રાપ્ત કર્યું. આ આચાર્ય તાત્ત્વિક વ્યાખ્યાતા, વાસ્તવિક પક્ષના અને સત્યગવેષક હતા. મતિ, શ્રુત અને અવધિ એમ ત્રણ જ્ઞાનવાળા હતા. શ્વેતાંબિકાનો રાજા પ્રદેશી મોટો નાસ્તિક હતો. તે ચિત્ર મંત્રીની પ્રેરણાથી આ આચાર્ય પાસે આવ્યો અને અનેક પ્રશ્નો કર્યા પછી આ આચાર્યના ઉત્તરથી નિઃશંક બની પરમ જૈન રાજા બન્યો. ગણધર શ્રીકેશીસ્વામી શ્રાવસ્તી નગરીના તિંદુકવનમાં હતા ત્યારે ભગવાન મહાવીરસ્વામીના પ્રથમ ગણધર ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમસ્વામી ત્યાં આવ્યા અને ભગવાન પાર્શ્વનાથ તથા ભગવાન મહાવીરસ્વામીના શાસનમાં વિભિન્ન દેખાતા (૧) મહાવ્રત, (૨) ગણવેષ, (૩) એકનો જય, (૪) સ્નેહપાશમુક્તિ, (૫) તૃષ્ણાલતાછેદ (૬) કષાયાગ્નિશમન, (૭) મનોવેગદમન, (૮) સન્માર્ગ, (૯) દ્વીપ, (૧૦) દેહનો સાથી નાવિક (૧૧) સર્વજ્ઞ પ્રકાશ (૧૨) નિર્વાણસુખ વગેરે વિષયો પર જાહેર વાર્તાલાપ કર્યો. પરિણામે બન્ને તીર્થંકરોનો માર્ગ એક જ છે એમ નિર્ણય થતાં ગણધર શ્રીકેશીસ્વામી પંચ મહાવ્રત સ્વીકારી ભગવાન મહાવીરસ્વામીના શાસનમાં દાખલ થયા અને તેઓનો શ્રમણસંઘ 'પાર્શ્વાપત્ય' તરીકે જાહેર થયો.

આ શ્રમણસંઘનાં નિર્ગ્રંથ, ચાતુર્યામી, પાર્શ્વનાથસંતાનીય, દ્વિવંદનીક, કંવલાગચ્છ વગેરે ઘણાં નામાંતરો છે, તથા માથુરગચ્છ, કોરંટગચ્છ, કુકુદશાખા, ભિન્નમાલશાખા, ખંડાવલીશાખા, મેડતાશાખા, ખટકૂપશાખા (નવી પોશાળ), બિકાનેરીશાખા, ખજવાનાશાખા, તપાકોરંટકશાખા, તપારત્નશાખા વગેરે અનેક પેટા ભેદો છે.

ગણધર કેશીસ્વામી તે ભગવાન મહાવીરસ્વામીના સમકાલીન સમર્થ આચાર્ય હતા.

૫ આ૦ સ્વયંપ્રભસૂરિ—તેઓ મહાન તપોમૂર્તિ અને પ્રખર વ્યાખ્યાતા હતા.

૬ આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ—એક દિવસે આ૦ સ્વયંપ્રભસૂરિ

ભિન્નમાળમાં વિચરતા હતા ત્યારે વિદ્યાધરોનો રાજા મણિરત્ન ઉર્ફે રત્નચૂડ ત્યાં આવ્યો અને તેણે સૂરિમહારાજનો ઉપદેશ સાંભળી પોતાના પુત્રને રાજ્ય સોંપી ૫૦૦ વિદ્યાધરો સાથે જૈન દીક્ષા લઈ વીર સં ૫૨ માં સૂરિપદ પ્રાપ્ત કર્યું. જેમનું નામ શ્રીરત્નપ્રભસૂરિ રાખવામાં આવ્યું આચાર્ય મહારાજ વિહાર કરતા કરતા ઉપકેશનગર પધાર્યા શ્રીપૂંજરાજાનો પુત્ર સુરસુંદર અભિમાનથી અને ચંદ્ર મંત્રીનો પુત્ર ઉહડ નાના ભાઈના ટોણાથી ભિન્નમાલ તરફ નીકળ્યા બંનેને નવું નગર વસાવવું હતું એટલે તેઓએ ૧૨ યોજન પ્રમાણ ઉપકેશનગર વસાવ્યું; જેમાં ભિન્નમાલના ૧૮૦૦ વ્યાપારી, ૯૦૦ બ્રાહ્મણ તથા બીજાઓ આવી વસ્યા હતા. સુરસુંદરે ઉહડના પુત્ર સાથે પોતાની પુત્રી પરણાવી હતી.

આ૦ રત્નપ્રભસૂરિને આ ઉપકેશનગરમાં કોઈ જૈન ન હોવાથી ઘણું કષ્ટ પડ્યુ ઉપવાસ ઉપર ઉપવાસો કરવા પડયા છતાંય તેઓએ ૩૫ સાધુઓ સાથે ત્યાં ચોમાસુ રહેવાનો નિરધાર કરી બીજા શિષ્યોને કોરટા વગેરે તરફ વિહાર કરાવ્યો.

એક દિવસ મંત્રીપુત્રને સાપ કરડયો. તમામ ઉપાયો નિષ્ફળ ગયા અંતે તેને સ્મશાનમા પણ લઈ ગયા, પરંતુ આચાર્ય મહારાજના ચરણોદક છાંટવાથી તેનુ ઝેર ઊતરી ગયું અને તેને નવો જન્મ મળ્યો આ ઘટનાથી રાજા, મંત્રી વગેરેએ જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો અને તેઓ ઓસિયાના હોવાથી 'ઓસવાલ' જૈનો તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. રાજ્યાધિષ્ઠાયિકા તથા પાદ્રદેવી ચામુંડા માંસાહારી હતી, તેને પણ સૂરિમહારાજે ઉપદેશ આપી સમકિતી બનાવી અને સચ્ચિકા નામ આપી ઓસવાલોની કુળદેવી તરીકે સ્થાપિત કરી. દેવીએ માંસાહાર છોડયો, તે એટલા સુધી કે લાલ ફૂલને પણ તે પોતાના ભોગમા પસંદ કરતી નહોતી

એક શેઠે વિષ્ણુમંદિર બંધાવવાનું શરૂ કર્યું પણ દિવસે ચણે અને રાતે તૂટી પડે તેણે આચાર્ય મહારાજના કહેવાથી ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું મંદિર બંધાવવું શરૂ કર્યું, જે નિર્વિઘ્ને સંપૂર્ણ થયું. કુદરતનો ખેલ એવો બન્યો કે, તેની ગાય લૂણ-

દૂઠીની પહાડી પર હંમેશાં દૂધ ઝરી આવતી હતી, એ વાતની ગુરુમહારાજને ખબર પડી ત્યારે તેમના કથન પ્રમાણે તે જમીન માંથી ભગવાન મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા મળી આવી અને તેની પ્રતિષ્ઠા માટે વીર સં ૭૦ મહા સુદ ૫ ગુરુવારના બ્રાહ્મ મુહૂર્તે પ્રતિષ્ઠા લગ્ન નિરધાર્યું શ્રીકોરંટાના સંઘે પણ તે જ લગ્નમાં કોરંટામાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરાવવાનો નિરધાર કર્યો. આથી આચાર્ય મહારાજે બને સ્થાને એક જ લગ્નમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી અને આ આશ્ચર્યકારિક ઘટનાથી જૈનધર્મની મોટી પ્રભાવના કરી. ત્યાર પછી આચાર્ય મહારાજે કોરંટામાં જઈ મુનિ કનકપ્રભજીને આચાર્ય પદવી આપી, તેનાથી 'કોરંટાગચ્છ' ચાલ્યો અને વીર સં ૭૭ મહા સુદ ૫ ને દિવસે ઓસિયામાં ત્યાંના રાજાએ બનાવેલા મંદિરમાં ભગવાન પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી. તેની દેવકુલિકામાં સચ્ચિકાદેવીની પણ પ્રતિષ્ઠા કરી. પરદેશી હુમલાઓ વખતે ભગવાન પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા બીજે લઈ જવામાં આવી હતી એટલે તેને સ્થાને પાછળથી સચ્ચિકાને બેસાડવામાં આવી છે

વળી એક દિવસે એક ધનાઢ્ય બ્રાહ્મણના પુત્રને સાપ કરડ્યો. તેને પણ આચાર્ય મહારાજના ચમત્કારથી આરામ થયો આથી બ્રાહ્મણો કે જેઓ જૈનધર્મ પ્રત્યે સૂગ ધરાવતા હતા તેઓ પણ નમ્ર બની જઈ જૈનધર્મના પ્રેમી બન્યા. એકંદરે આચાર્ય મહારાજે આ પ્રમાણે ૧૮૦૦૦૦ જૈનો બનાવ્યા અને તેઓ વીર નિ. સં ૮૪ માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા

૭ આ૦ શ્રીયક્ષદેવસૂરિ—તેમના એક શિષ્ય કોરંટા જતાં રસ્તામાં મણિભદ્રના મંદિરમાં રહ્યા હતા. ત્યાં મણિભદ્ર ઉપર પાતરાનું પાણી છાંટવાથી ગાંડા થઈ ગયા હતા. આચાર્ય મહારાજે સાધુને ઠીક કર્યા અને યક્ષને પણ પ્રતિબોધ કરી પોતાનું "યક્ષદેવ" નામ સાર્થક કર્યું સંભવત. તેમના ઉપદેશથી બ્રાહ્મણોમાં જૈનો થયા હતા જે આજે 'સેવક' તરીકે પ્રસિદ્ધ છે

૮. આ૦ કક્કસૂરિ.

૯. આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ.

૧૦ આ૦ સિદ્ધસૂરિ.

૧૧. આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ (બીજા)–આ આચાર્યે વીર સં. ૨૨૦ માં ઘણા ઓસવાલોને જૈનો બનાવ્યા, એવો વહીઓમાં ઉલ્લેખ મળે છે

૧૨. આ૦ યક્ષદેવસૂરિ (બીજા)

૧૩. આ૦ કક્કસૂરિ—ઓસિયાના શેઠ લૂણદ્રહીની જમીનમાથી જે દેવાધિષ્ઠિત પ્રતિમા લઇ આવ્યા હતા તે પ્રતિમાને બતાવેલ મુદત પહેલાં જમીનમાંથી કાઢતાં છાતી ઉપર બે લીંબુ જેવી ગાંઠો રહી ગઇ હતી વીર સ. ૩૭૩ મા ઓસિયાના યુવકોએ તે બંને ગાંઠોને ખોદાવવા માટે સલાટો પાસે ટાંકણું મરાવતાં તેમાંથી એકદમ લોહીની ધાર વહેવા લાગી આ કક્કસૂરિએ સંઘની વિનતિ થતાં મંડોવરથી અહીં પધારી મૂળ પ્રતિષ્ઠાનો ભંગ થયો જાણી આશાતના દૂર કરવાનો વિધિ કરાવ્યો, તે આ પ્રમાણે :

અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ ચાલુ કર્યો આચાર્ય મહારાજે તથા શ્રીસંઘે અઠ્ઠમ કર્યો ત્રીજે દિવસે પ્રભુની જમણી બાજુએ ૧ તાતેડ, ૨ બાફણા, ૩ કર્ણાવર, ૪ વલહીલ, ૫ શ્રીપાળ, ૬ કુલહટ, ૭ મોરિય, ૮ વીરહટ, ૯ શ્રેષ્ઠી અને ડાબી બાજુએ ૧૦ સંચેતી, ૧૧ આઇચણા, ૧૨ ભૂરા, ૧૩ ભાદ્ર, ૧૪ ચિંચટ, ૧૫ કુંભાર, ૧૬ કનોજિયા, ૧૭ ડિંડુભ અને ૧૮ લઘુ શ્રેષ્ઠી, એ અઢાર ગોત્રના વડેરાઓએ ઊભા રહી બલિ–બાકુલા કરીને પાણી, દહીં, દૂધ, ઘી, શેરડીનો રસ અને સર્વૌષધિજળના કળશો વડે પ્રભુનો મોટો સ્નાત્રાભિષેક કર્યો

જ્ઞાનીઓ તો જાણી ચૂકયા હતા કે મૂળ પ્રતિષ્ઠાનો ભંગ થયો છે. આથી આ નગરમા હવે કલેશ–કંકાસ વધશે, ધન–ધાન્ય ઘટશે અને નગરનો પણ નાશ થશે.

૧૪ આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (બીજા)—તેમણે કનોજના રાજા ચિત્રાંગદને પ્રતિબોધ્યો અને રાજાએ બનાવેલ જિનાલયમાં સોનાની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૧૫ આ૦ સિદ્ધસૂરિ (બીજા)

૧૬ આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ (ત્રીજા)

૧૭ આ૦ યક્ષદેવસૂરિ (ત્રીજા)—જેઓ વીર સં ૫૮૫માં આચાર્યપદે આવ્યા આ આચાર્ય મહુવામાં બિરાજતા હતા ત્યારે મ્લેચ્છોએ મહુવા સુધી જાવડશાહ વગેરેને કેદ પકડ્યા હતા. સાથોસાથ ૫૦૦ સાધુઓ અને આ આચાર્યને પણ કેદ કર્યા હતા. પરંતુ એક મ્લેચ્છ બની ગયેલ શ્રાવકે આચાર્ય મહારાજને છોડાવી પોતાના સાધુઓ સાથે અંધકૂપ (ખાડ) પહોંચાડી દીધા. શ્રાવકોએ સમજ્યા વિના શાસનનો ઉચ્છેદ થશે એમ જાણી ૧૧ બાળકો વહોરાવ્યા આચાર્ય મહારાજે તે ૧૧ને દીક્ષા આપી અને મ્લેચ્છોના હલ્લા પહેલાં આચાર્યશ્રીએ પોતાના ૬ શિષ્યોને બહાર રવાના કરી દીધા હતા, તેઓ પણ ગુરુને આવી મળ્યા. એટલે આચાર્ય મહારાજ ત્યાંથી વિહાર કરી આહડ પધાર્યા ત્યાં પણ શ્રાવકોએ પોતાના પુત્રો વહોરાવ્યા. આ ઘટના વિક્રમ સં ૧૦૦ પછી બની હતી. ત્યાર પછી ગુરુમહારાજે ખંભાતમાં ભગવાન પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

વળી આ આચાર્ય મહારાજે આ. શ્રીવજ્રસેનસૂરિના સ્વર્ગગમન થતાં વિદ્યમાન દરેક મુનિઓને એકઠા કર્યા અને નાગેન્દ્ર, ચંદ્ર, નિવૃત્તિ તથા વિદ્યાધરના નામથી ચાર ગચ્છો સ્થાપિત કરાવ્યા આચાર્યશ્રીએ જૈન સંઘનું ઐક્ય રાખવા માટે પોતાના સમુદાયને પણ ચંદ્રગચ્છ સાથે જોડી દીધો. ચંદ્રગચ્છનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે "કોટિકગણ વયરીશાખા ચંદ્રકુળ અને સંપ્રતિ.... ઇત્યાદિ' આ મુનિસમ્મેલનમાં ૪ આચાર્ય, ૭ ઉપાધ્યાય, ૧૨ વાચનાચાર્ય, ૨ પ્રવર્તક, ૨ મહત્તર ૨ મહત્તરા, ૧૨ પ્રવર્તિની, ૫૦૦ સાધુ અને ૭૦૦ સાધ્વીજી હાજર થયાં હતાં

૧૮. આ૦ કક્કસૂરિ (ત્રીજા)

૧૯ આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (ત્રીજા)–આ સમયે કોરંટાગચ્છમાં ઉ૦ દેવચંદ્રજી થયા

૨૦ આ૦ સિદ્ધસૂરિ (ત્રીજા)–તેઓએ પોતાના શિષ્યને માત્ર "યક્ષમહત્તર" પદ આપ્યું હતું કોઈને આચાર્ય બનાવ્યા ન હતા અને તેઓ કાળધર્મ પામ્યા.

૨૧. આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ (ચોથા)

૨૨ આ૦ યક્ષદેવસૂરિ—તેઓ ખટ્ટકૂપમાં રહેતા હતા અને મહત્તર હોવા છતાં ગચ્છનો ભાર વહન કરતા હતા. તેમણે મથુરાના પંડિત અને આ૦ સમન્તભદ્રના સંતાનીય નાના ઋષિને સૂરિપદ આપી કોરંટક ગચ્છના નન્નાચાર્ય બનાવ્યા નન્નાચાર્ય ઘણાને દીક્ષા આપીને તરત કાળ કરી ગયા, તેથી તેમના એક શિષ્ય કૃષ્ણઋષિએ ખટ્ટકૂપમાં યક્ષ મહત્તર પાસે આવી ફરી ઉપસંપદા લીધી અને તે સૂરિજીની પાટે આવ્યા. ('ઉપકેશગચ્છપ્રબંધ' શ્લોક ૨૦૬–૨૧૨)

૨૩. આ૦ કક્કસૂરિ–કૃષ્ણઋષિ એ જ આ૦ કક્કસૂરિ છે. તેમણે ચક્રેશ્વરી દેવીના વચનથી ચિતોડ જઈ એકને દીક્ષા આપી ભણાવ્યા અને આ૦ દેવગુપ્તના નામથી પોતાની પાટે સ્થાપ્યા અને નાગોરમાં તેમનો બહુ સન્માનપૂર્વક પ્રવેશ કરાવી તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી પછી ગિરનારની યાત્રા કરી ત્યાંથી મથુરામાં જઈ પારણું કર્યું તેમણે એકવાર દેવગુપ્તસૂરિને જણાવ્યું કે, આ૦ સિદ્ધસૂરિ પછી ઉપકેશગચ્છ ઘણા વર્ષ સુધી ગુરુશૂન્ય રહ્યો છે તેથી જ બીજા આચાર્યોની ઈચ્છા પ્રમાણે મેં તમને સૂરિપદે સ્થાપ્યા છે, પરંતુ ખરી રીતે તો એ જરૂરી છે કે ગચ્છ માટે અનુયોગધરસૂરિ નીમવો જોઈએ, તો તમે આ વાતનું ધ્યાન રાખશો (ઉપ૦ શ્લો૦ ૨૧૨–૨૧૬)

આ કૃષ્ણઋષિ અને કૃષ્ણર્ષિગચ્છના આદ્યાચાર્ય કૃષ્ણઋષિ એ બંનેના જીવનમાં કેટલેક અંશે સામ્યતા મળે છે. એટલે આ આ૦ કક્કસૂરિ અને આ૦ કૃષ્ણર્ષિનું ચરિત્ર ભેળસેળ થઈ

મળે છે. તીર્થભૂમિ ગુજરાત અને નાગોરમાં મંદિર કરાવ્યાં વગેરે ઘટનાઓ તપસ્વી કૃષ્ણર્ષિના ઉપદેશથી બની હતી, એ વાત તેમના શિષ્ય આ૦ જયસિંહસૂરિના ઉલ્લેખથી સ્પષ્ટ થાય છે

૨૪ આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (ચોથા)–આ આચાર્યે ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે પોતાની પાટે અનુક્રમે (૨૫) મંત્રધારી જયસિંહને, તેમની પાટે (૨૬) વીરદેવસૂરિને, અને તેમની પાટે (૨૭) વાસુદેવને સ્થાપ્યા. પરંતુ વીરદેવસૂરિ ગુરુઆજ્ઞામાં રહ્યા નહિ. એટલે આચાર્યે તેઓને છોડી દીધા. વળી ચંદ્રાવતીમાં બિમારી પ્રસંગે (૨૮) કક્કસૂરિ સ્થાપ્યા અને તેમને પણ ગુરુ કર્યા. અંતે છેલ્લે સમયે ચંદ્રાવતીમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીના મંદિરમાં સંઘ સમક્ષ બીજા (૨૮) કક્કસૂરિને સ્થાપી સ્વર્ગપ્રયાણ કર્યું

આ૦ દેવગુપ્તસૂરિએ કોરંટગચ્છના આ૦ નન્નસૂરિ કાળ કરી જવાથી તેમના શિષ્યો પોતાની ઉપસંપદા લેતા હતા, તેઓમાંથી મહામહત્તર, તેમની પાટે સર્વદેવ મહત્તર, તેમની પાટે ઉપાધ્યાય, તેમની પાટે મહત્તર અને તેમની પાટે એક ઉપાધ્યાયને નન્નસૂરિ તરીકે સ્થાપ્યા. તેમની પછી સર્વદેવ આચાર્ય થયા. આ ગણનાયકો ચૈત્યના ઘણા મજબૂત વાહક હતા. આ ગચ્છમાં આચાર્યોને અનુક્રમે નન્નસૂરિ, કક્કસૂરિ અને સર્વદેવસૂરિ એ ત્રણ નામો જ અપાતાં હતાં.

૨૫. આ૦ સિદ્ધસૂરિ (૨૫) મુનિ જયસિંહ

૨૬ આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ (૨૬) વીરદેવસૂરિ

૨૭ આ૦ યક્ષદેવસૂરિ (૨૭) મુનિ વાસુદેવજી

૨૮. આ૦ કક્કસૂરિ–તેઓ ચંદ્રાવતીમાં ૧૨ ગામોના સંઘ સમક્ષ કોરંટગચ્છના આ૦ સર્વદેવસૂરિની આજ્ઞામાં રહી ઉત્કર્ષ પામ્યા–આચાર્ય બન્યા. તેમણે વીર સં૦ ૫૦૦ પછી મથુરાની જૂની ખાઈને ખોદાવતાં તેમાંથી નીકળેલા શ્રીનેમિનાથના બિંબની સંઘે કરાવેલા નવીન પ્રાસાદમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી તથા પોતાના શિષ્ય શાંતિમુનિના પ્રતિબોધથી જૈન બનેલા ત્રિભુવન દુર્ગપતિએ

રાવેલા જિનાલયમાં પણ પ્રતિષ્ઠા કરાવી તે પ્રદેશમાં જૈનધર્મનો બહુ પ્રચાર કર્યો અને તેઓ ત્યાં જ સ્વર્ગસ્થ થયા

૨૯. આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (પાંચમા)

૩૦. આ૦ સિદ્ધસૂરિ (પાંચમા)

૩૧ આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ (છઠ્ઠા)–આ આચાર્યના બીજા શિષ્ય આ૦ ઉદયવર્ધનથી 'દ્વિવંદનીક ગચ્છ' ને તેમાંથી જ તપગચ્છમાં ભળી 'તપારત્નશાખા' નીકળી છે [જે મેં આગળ આપેલ છે].

૩૨ આ૦ યક્ષદેવસૂરિ (૬)

૩૩. આ૦ કક્કસૂરિ (૬)–આ આચાર્ય મહાન શક્તિસંપન્ન હતા તેઓએ શ્રીમાલપુરના જિનાલયમાં ભગવાન શ્રીઋષભદેવની પ્રતિષ્ઠા કરી તેમને સચ્ચિકાદેવી, ચક્રેશ્વરીદેવી અને સર્વાનુભૂતિ યક્ષ હાજરાહજુર હતા. એકવાર મરોટકોટના શ્રાવક શેઠ સોમાશાહને ભરૂચમાં ગુરુ તથા દેવીને બંધ દરવાજે જોઈને કુશંકા ઉત્પન્ન થઈ દેવીએ તરત જ તેને લોહી વમતો કરી મૂકયો અને ગુરુની આજ્ઞાથી સાજો તો કર્યો પણ ત્યારથી દેવીએ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે ગુરુ પાસે આવવાનું બંધ કર્યું

ત્યાર પછી આચાર્ય મહારાજે સ્વગચ્છની પુનર્વ્યવસ્થા કરી તે આ પ્રમાણે:

૧ આ૦ રત્નપ્રભસૂરિ, આ૦ યક્ષદેવસૂરિ જેવા યથાર્થ નામી આચાર્યો હવે થવાના નથી માટે હવે પછીના આચાર્યોને એ નામ આપવા નહીં એટલે કે કક્કસૂરિ, દેવગુપ્તસૂરિ અને સિદ્ધસૂરિ એ ત્રણ નામના આચાર્યો કરવા

૨. નાગેન્દ્રગચ્છ કે ચંદ્રગચ્છ ઇત્યાદિ દિગ્બંધમાં સુધારો વધારો કર્યો અને એ જ સમયે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનો સમુદાય ચંદ્રગચ્છના દિગ્બંધમા દાખલ થયો અને આ૦ ઉદયવર્ધનસૂરિજીનો સમુદાય ભગવાન પાર્શ્વનાથ અને ભગવાન મહાવીરસ્વામી એમ બંને શ્રમણપરંપરાને માનવાથી "દ્વિવંદનીક" તરીકે જાહેર થયો,

જે ગચ્છ સમય જતાં તપગચ્છમાં મળી ગયો અને 'તપારત્ન' તરીકે જાહેર થયો.

૩ ઉપકેશગચ્છમાં—૧ સુંદર, ૨ પ્રભ, ૩ કનક, ૪ મેરુ ૫ સાર, ૬ ચંદ્ર, ૭ સાગર, ૮ હંસ, ૯ તિલક, ૧૦ કલશ, ૧૧ રત્ન, ૧૨ સમુદ્ર, ૧૩ કલ્લોલ, ૧૪ રંગ, ૧૫ શેખર, ૧૬ વિશાલ, ૧૭ રાજ, ૧૮ કુમાર, ૧૯ દેવ, ૨૦ આનંદ, ૨૧ આદિત્ય અને ૨૨ કુંભ એમ ૨૨ નંદી શાખાઓ સ્થાપી.

૪ ત્યાર પછી આ ગચ્છ કકુદાચાર્યસંતાનીય તરીકે ખ્યાતિ પામ્યો.

આ કકુદાચાર્યે એકવાર જેઠ મહિનામાં સંઘ સાથે આબુ તરફ પધારતાં તેની તળેટીમાં પાણી ન મળવાથી સંઘમાં હાહાકાર મચી ગયો ત્યારે તેમણે વડની નીચે ઉપયોગથી જળપ્રાપ્તિ બતાવી સંઘ રક્ષા કરી. સંઘે ત્યાં કુંડ બનાવ્યો, જેનું પાણી દુકાળમાં પણ સુકાતું નહોતું. ચંદ્રાવતીના જૈનો તો વિક્રમની સોળમી પંદરમી સદી સુધી દર સાલ અહીં આવી સાધર્મિકવાત્સલ્ય કરતા હતા. અહીંના સાધર્મિકવાત્સલ્યમાં ઘી ખૂટી ગયું, ત્યારે આચાર્ય મહારાજે જેસલમેરથી મંગાવી આપ્યું હતું.

૩૪ આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (છઠ્ઠા)—તે સમયે ઉ૦ જયતિલકે 'શાંતિનાથચરિત્ર'ની રચના કરી.

૩૫. આ૦ સિદ્ધસૂરિ (છઠ્ઠા)

૩૬ આ૦ કક્કસૂરિ, ૩૭ આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ, ૩૮ આ૦ સિદ્ધસૂરિ, ૩૯ આ૦ કક્કસૂરિ (આઠમા)

૪૦ આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (૮)—વિ. સં. ૯૯૫. તેઓ જન્મે ક્ષત્રિય હતા. તેમને વીણા વગાડવાનો રસ લાગ્યો તે કોઈ રીતે છોડી શક્યા નહીં અને ક્રિયાશિથિલ બની ગયા. શ્રીસંઘના કહેવાથી બીજા મુનિને પોતાની પાટે સ્થાપી સૂરિપદ છોડી તેઓ બાદમાં

ચાલ્યા ગયા ત્યારથી ઉપકેશગચ્છમાં એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું કે હવે પછી શુદ્ધ પિતૃકુળ અને શુદ્ધ માતૃકુળવાળાઓને જ આચાર્યપદે સ્થાપવા

૪૧. આ૦ સિદ્ધસૂરિ (આઠમા)

૪૨. આ૦ કક્કસરિ (નવમા)

૪૩. આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (નવમા)—સં ૧૦૭૨ તેમનુ મુનિપણાનું નામ જિનચંદ્ર ગણિ તથા કુલચંદ્ર ગણિ હતુ. તેમણે 'સ્વોપજ્ઞ લઘુવૃત્તિવાળું નવપદ પ્રકરણ, નવતત્ત્વ પ્રકરણ અને પંચ પ્રમાણ' નામના ગ્રંથો બનાવ્યા છે.

૪૪ આ૦ સિદ્ધસૂરિ (નવમા)—આ સમયે કોરટક ગચ્છમા ૪૫ મી પાટે આ૦ નન્નપ્રભસૂરિ થયા તેમણે વિ. સં. ૧૦૧૩માં આબુ પાસેના એક ગામમાં ચૌહાણ ધાંધલ પુત્ર સુરજન, તેના પુત્ર સાંગણ, તેના પુત્ર બોહિત્થને સપરિવાર જૈન બનાવી બોથરા ગોત્ર સ્થાપ્યું, જેની વચ્છરાજ અને ફોફલિયા મુકિમ વગેરે શાખાઓ થઈ. સુસાણી ગામના રાવ ધુવડજીને જૈન બનાવી ધાડીવાલ ગોત્ર સ્થાપ્યું રાતડિયા ભેરુના સ્થાને રાતડિયા વંશ સ્થાપ્યો રાવ સાંકલાને જૈન બનાવી સખલેચા ગોત્ર સ્થાપ્યું, જેની કાસટિયા, કોઠારી, ખજાનચી વગેરે શાખાઓ બની (મહાત્માની વહીના આધારે) તેમની પાટે કોરટક ગચ્છમાં ૪૬ મા પટ્ટધર આ૦ કક્કસૂરિ થયા તેમણે સં ૧૦૧૯ મા ખીવસરના ચૌહાણોને જૈન બનાવી ખીવસરા ગોત્ર સ્થાપ્યું એ જ રીતે મિન્ની ગોત્ર અથવા મનગોત્ર પણ સ્થાપ્યું હતું.

૪૫ આ૦ કક્કસૂરિ (દસમા)—આ સમયે સુચન્તી શેઠ કપર્દી શાહ ધનના અભિમાનથી અણહિલપુર પાટણ જઈ વસ્યા.

૪૬. આ૦ દેવગુપ્તસૂરિ (દસમા)

૪૭. આ૦ સિદ્ધસૂરિ (દસમા)—તેમણે પાટણમાં શેઠ કપર્દી શાહે કરાવેલા જિનાલયમાં સ્વર્ણમિશ્રિત પિત્તલની મહા-

રાજશેખર (કે જેનો ઉલ્લેખ પૃ. ૫ ઉપર કરવામાં આવ્યો છે) જેવા અન્ય બીજા વાક્પતિરાજ જેવા કવિઓનાં ભણી કે જેઓએ પ્રાકૃતભાષાની ઘણી કદર કરી સહાનુભૂતિ પ્રાપ્ત કરી હોય અને તેને અપનાવી હોય. ભારતના સર્વ તરફથી તેને તે 'ભાષારૂપભાષા કિં પ્રયોજનમ્' નો શુભાશીર્વાદ મળ્યો છે ભવભૂતિ નાટક પ્રયોગમાં અવશ્ય કંઈ પ્રાકૃતનો વાસ મળે છે ભાસ, શૂદ્રક, કાલિદાસ, ભવભૂતિ આદિ સર્વ મહાકવિઓએ પોતાનાં નાટક કાવ્યોમાં થોડી ઘણી પ્રાકૃતની રચના કરી છે પરંતુ સ. ૫૦ સંવત્સર સમાં સુધેરીએ પ્રભુ છે કે તે વિશેષે કરી કેટલા પંડિતો ના નામથી આ કૃત્રિમ પ્રાકૃત છે કે જે સંસ્કૃતમાં સુસજ્જ બનાવી પ્રાકૃત વ્યાકરણના નિયમોથી ન ની જગ્યાએ ણ અને જ્ઞ ની જગ્યાએ ણ્ણ મૂકી સંસ્થા પર રાખી બનાવી લખેલી છે તે સંસ્કૃત રૂઢિ નાટકના નિયમાનુસાર કોઈ રૂપાંતર છે પ્રાકૃત ભાષા નથી (નાગરી પ્રચારિણી પત્રિકા ભાગ ૧ અંક ૨ પૃ ૮) આવી રચના નાટકોને સર્વથા અસ્વાભાવિક અને તેમાંથી બનાવવા માટે કરેલી છે આ કારણે તેનાથી કોઈ પણ સમયની પ્રચલિત ભાષાનો યથાર્થ બોધ નથી થતો. કેમકે જૈન સાહિત્યકાર ભિન્ન ભિન્ન સમયની પ્રાકૃત ભાષાઓને સ્પષ્ટરૂપે વ્યક્ત કરે છે

૩૭ જૈન આગમોની પ્રાકૃત ભાષાઓ એવી કેવી ભક્તિ રહી છે તેમાં તેમનો કેવો ઉત્સાહ છે અને આ અભિપ્રાય-ઉદ્દેશથી તેઓએ આ આગમોને પોતાના ઉત્સાહનું અવલંબન બનાવી એ એક પ્રાચીન કથાથી સારી રીતે પ્રકટ થઈ જશે. વિક્રમાદિત્યના સિદ્ધસેન નામના એક મહા તાર્કિક આચાર્ય વિદ્વાન્ થયા છે તેમણે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે જે મને શાસ્ત્રાર્થમાં પરાસ્ત કરશે તેનો હું શિષ્ય થવું સ્વીકારીશ એકવાર ભૃગુકચ્છપુર (ભરૂચ)માં તેનો એક વૃદ્ધવાદિ નામના જૈન ગુરુ સાથે ભેટો થયો અને તે તેની સાથે શાસ્ત્રાર્થમાં પરાજિત થઈ ગયો. પોતાની પૂર્વપ્રતિજ્ઞાનુસાર સિદ્ધસેનને તેના શિષ્ય થવું પડ્યું. તેને જૈન સિદ્ધાન્તના અધ્યયનનો આરંભ કરી દીધો, પરંતુ જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રાકૃત ભાષામાં હતાં અને તેને પોતે આટલુ ઊંચેથી પ્રાકૃતપર

કંઇક ઘૃણા હતી. આથી તે ગર્વમા આવી બોલી ઉઠયો કે હું આ સમસ્ત સિદ્ધાન્તને આ ગ્રામ્ય ભાષામાથી સંસ્કૃતબદ્ધ કરીશ વૃદ્ધવાદિ ગુરૂને પ્રાકૃતની આવી નિન્દા અસહ્ય હતી. તેમણે કહ્યુ "બાલ, સ્ત્રી, મન્દ, મૂર્ખ આદિ સર્વ ચરિત્રના આકાક્ષીઓના ઉપકારાર્થે તત્ત્વજ્ઞોએ સિદ્ધાન્તને પ્રાકૃતમા રાખ્યા છે --

बालस्त्रीमन्दमूर्खाणां नृणां चारित्रकांक्षिणां।
अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः ॥

તમે પ્રાકૃતની નિન્દા કરી ઘોર પાપ કર્યું " પછી તેમણે આ આ પાપને માટે [2]સિદ્ધસેન દિવાકરને બાર વર્ષ સુધી મૌન રહી પરિભ્રમણ કરવાનુ 'પારાચિક' નામનુ પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યુ આથી વિદિત થાય છે કે જૈન આચાર્ય પ્રાકૃતને કેટલુ ઉચું સ્થાન આપતા હતા. વિશેષ અગાઉ પૃ. ૫ થી ૮ ઉપર કહેવાયુ છે)

૩૮ વિક્રમ સવત થી ત્રણુ ચાર સૈકા પહેલા, પૂર્વ અને ઉત્તર ભારતમા પ્રચલિત[3] માગધી અને અર્ધ-માગધી ભાષાઓના જ્ઞાનને માટે

---

૨ સિદ્ધસેન દિવાકર અન્ય કોઈ નહિ પણ વિક્રમાદિત્યની સભાનાં નવરત્નો પૈકી 'ક્ષપણક' હતા. એવુ ડા. સતીશચન્દ્ર વિદ્યાભૂષણનું અનુમાન છે જુઓ તેનો ગ્રથ નામે Midaeval School of Indian Logic જૈન કથાઓમા એ પ્રસિદ્ધ છે કે તેણે મજકુર પ્રાયશ્ચિત્ત પૂરૂં કરતી વખતે પરિભ્રમણ કરતાં કરતા દિવાકરજી ઉજ્જૈન આવી પહોચ્યા ને ત્યાં 'મહાકાલ'ના મદિરમા એક અતિશય બતાવી તેમણે વિક્રમાદિત્ય રાજાને જૈન બનાવ્યો

૩ આ ભાષાઓ સબધે વાંચો વિચારો પંડિત બહેચરદાસજીના લેખ (૧) ગૂજરાતી ભાષા (આનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૫ ની પ્રસ્તાવના) (૨) જૈન આગમ સાહિત્યની મૂળ ભાષા કઇ-અથવા અર્ધ માગધી એટલે શું (જૈન સાહિત્યસશોધક ભાગ ૧ અક ૧) (૩) પ્રાકૃત ભાષા અને સાહિત્ય (આર્યવિદ્યા વ્યાખ્યાનમાળા પૃ ૧૯૫ થી ૨૩૧) (૪) અર્ધ માગધી ભાષા (પુરાતત્ત્વ પુ. ૩ અક ૪ પૃ ૩૪૬ થી ૩૬૬) (૫) તેમનું પ્રાકૃત ભાષાઓનું વ્યાકરણ [પ્ર૦ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ] તથા [૬] મુનિ શ્રી કલ્યાણવિજયજીના લેખ નામે માગધી ભાષા [જૈનયુગ પુ ૧ અક ૧ અને ૨]

આપણે જૈન શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયના સૂત્ર ગ્રંથોનું અવગાહન કરવું જોઈએ. આ ગ્રંથો વિક્રમની પાંચમી શતાબ્દિમાં દેવર્દ્ધિ ગણિ ક્ષમાશ્રમણના પ્રમુખપદે સૌરાષ્ટ્ર-વલ્લભીપુરમાં જૈની સંઘ ભરાયો ત્યારે લિપિબદ્ધ કરવામાં આવ્યા હતા. આ કારણે તે ભાષા કાંઈ વિકૃત થઈ છે નાશ્ય તે વિક્રમપૂર્વની કેટલીક શતાબ્દિઓની ભાષા અત્યારના ઘણી મળતી આવે છે. આ ગ્રંથની ભાષા કેટલાક લોકોના મતે અર્ધ માગધી અને મહારાષ્ટ્રી સંમિશ્રિતની જેમ મિશ્ર ભાષા થાય છે. અમારો અભિપ્રાય વિક્રમ સંવત્‌ના પ્રારંભથી હાલમાં આવેલી શતાબ્દિ પછીની ભાષાઓના જ્ઞાન માટે આપણે દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર આચાર્યોના રચેલા ગ્રંથોની, મહારાષ્ટ્રી અને બીજી પ્રાકૃતના અનેક ગ્રંથો જોવા ઘટે. આ સંબંધ બાબતમાં છે અને બીજો વિચાર ખાસ છે. દિગમ્બર જૈનોના કુન્દકુન્દ આદિ રચેલી પ્રતિષ્ઠાન વગેરે આદિ ગ્રંથોના મળવાથી બંને તેમજ શ્વેતામ્બરાચાર્ય વિમલસૂરિનું પઉમચરિયમ્, હરિભદ્રસૂરિની સમરાઈચ્ચકહા, ઉદ્યોતનસૂરિની કુવલયમાલા રચ્યા સં. ૮૩૫ આદિ ગ્રંથ આ ભાષાની ભાષાના વિજ્ઞાનને માટે અત્યંત ઉપયોગી છે. નવમીથી દશમી શતાબ્દિ સુધી જૈન આચાર્યોએ ખાસ રચેલા ગ્રંથો મળી શકે છે કે ? દેશની આધુનિક ભાષાઓ-હિન્દી, ગુજરાતી, મરાઠી, બંગાળી આદિના ઇતિહાસ અને વિકાસ માટે ઘણા ઉપયોગી છે એટલુંજ નહિ પરંતુ બહુ આવશ્યક છે. આ અભિપ્રાય ભાષાવિજ્ઞાન દૃષ્ટિથી સર્વને માટે સ્વીકાર થઈ શકે તેમ છે અને તેમાં દેશની તાત્કાલિક ઘણી ઐતિહાસિક સામગ્રી પણ મળી શકે તેમ છે. અપભ્રંશ શબ્દ પણ અમુકવાર છે તેથી જે અપભ્રંશનો ખાસ તાત્પર્ય છે તેને સ્પષ્ટ કરી દેવા આવશ્યક પ્રતીત થાય છે. અપભ્રંશનો સમ્પૂર્ણ વિકૃત થઈ ગયેલી ભાષા છે. આ શબ્દ ઘણા સમયથી એક ખાસ પ્રાકૃત ભાષાના નામ તરીકે છે. વરરુચિ પ્રાકૃત-પ્રકાશ નામના વ્યાકરણમાં તે અપભ્રંશ ભાષાના લક્ષણ આપેલાં નથી, પરંતુ ભામહે લગભગ બે હજાર વર્ષ પૂર્વના આ પ્રાકૃત વ્યાકરણના કર્તા ચંડાચાર્યે 'નડે' આ

ભાષાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને તેનુ વિશેષ લક્ષણ કેવલ એક સૂત્રમાં આપ્યુ છે. (જુઓ ડા આર હોર્નલ સશોધિત કલકત્તા ૧૮૮૦ વાળી પ્રાકૃત લક્ષણની આવૃત્તિમા પ્રસ્તાવના તથા મૂળ–**न लोपोऽपभ्रंशेऽधो रेफस्य** ૩–૩૨૦ પરતુ ડા ગુણે ચડનો કાલ ઈ. સ છઠા સૈકા પછીનો આપે છે) કિન્તુ આ અપભ્રશ અને નવમી દશમી શતાબ્દિની અપભ્રશમા બહુ અતર છે. ડૉ હૉર્નલનુ અનુમાન છે કે 'ચડના સમયની 'અપભ્રશ'ના ઉદાહરણ રૂપે આપણે અશોકની જે પ્રશસ્તિઓ શાહબાજગઢી અને 'મન્સહરા'ની શિલાઓ પર ખોદેલી મળે છે અને જેની ભાષાને સર કનિગહામે ઉત્તરી–ભાષા (northern dialect) કહી છે તે પ્રશસ્તિઓને ગણી શકાય તેમ છે આ ભાષા થોડી ઘણી માગધીનાજ જેવી છે. વિશેષ ભેદ કેવલ એટલોજ હતો કે માગધીમા 'ર' ને સ્થાને 'લ' આદેશ થતો હતો પરતુ અપભ્રશમા 'ર' જ રહેતો હતો. પરન્તુ નવમી શતાબ્દિના પછીની અપભ્રશ પ્રાકૃતમા કેટલીક એવી વિશેષતાઓ છે કે જે તેથી પૂર્વની પ્રાકૃત ભાષાઓમા જણાતી નથી.

૩૯ આ વિશેષતાઓ મુખ્યપણે ચાર છે.

(૧) કારક અને ક્રિયા વિભક્તિઓની ઘણી ખરી મન્દતા. ક્રિયાપદોમા રૂપ બનાવવામા પ્રત્યયો લગાડવાની મદતા. ભાષા લગભગ પ્રત્યય વગરની વલણ પકડતી જાય છે

(૨) ઘણા એવા દેશી શબ્દો અને રૂઢ શબ્દોનો પ્રયોગ કે જેના સમાન–રૂપ શબ્દો સસ્કૃતમા મળતા નથી.

(૩) ઘણા નવા છદો ઉદ્‌ભવે છે બીજી પ્રાકૃતમાં આર્યા–ગાથા કે શિષ્ટ સસ્કૃત છદો સિવાયના અન્ય છદો સામાન્ય રીતે દેખાતા નથી પણ અપભ્રશમા અસખ્ય નવા છદો વપરાયા અને તે અક્ષરમેળ છદો વપરાયા–માત્રામેળ છદો કે જે વૈદિક કવિતામા જોવામા આવે છે તે નહિ આ અસખ્ય નવા છદોના લક્ષણો તથા ઉદાહરણો 'પ્રાકૃતપિગલમા મળી આવે છે.

(૪) પ્રાસબંધ છંદો પ્રાદુર્ભાવ. તેમાં પ્રાસાનુબંધ છંદ પહેલી વખતજ અપભ્રંશમાં મળી આવે છે.*

આમાંની પહેલી અને બીજી વિશિષ્ટતાઓ તો કેટલેક અંશે તેનાથી પૂર્વેની પ્રાકૃત ભાષાઓમાં મળી આવે પણ ચોથી વિશિષ્ટતાનું ઉદાહરણ તેનાથી પૂર્વે મળતું નથી.

પ્રાસાનુબંધ છંદો પૂર્ણ વિકાસ આધુનિક ભાષાઓમાંજ જોવામાં આવે છે. કેટલાક યુરોપિયન એવો ખ્યાલ છે કે પ્રાસાનુબંધ છંદો પ્રયોગ ભારતીય કવિઓએ મુસલમાનો પાસેથી લીધો છે. આ મતથી વિરુદ્ધ આ સમયે કંઈ પણ નિશ્ચિત રીતે કહી શકાતું નથી. પણ સંસ્કૃત અલંકાર નામે પાદાન્તયમકમાંથી તેનો જન્મ થયો હોય તે વિશેષ સંભવિત છે. વિક્રમની છઠ્ઠી સાતમી સદીની પૂર્વેથીજ આરબ વિદ્વાનોનું પશ્ચિમ ભારતમાં પણ આવાગમન થયું છે. મહમદ બિન કાસમની મુલ્તાન પર ચઢાઈ ઈ. સન ૭૦૭ માં થઈ હતી અને ત્યાર સુધી પ્રાપ્ત થયેલ અપભ્રંશ ભાષાનું સાહિત્ય, દેશના આ ભાગ-ગુજરાતના કવિઓ દ્વારા સ્પષ્ટરૂપે સિદ્ધ થાય છે. આ વાતનો બરાબર નિર્ણય કરવા માટે આપણે આપણા સાહિત્યની પૂર્ણ મીમાંસા કરવી જોઈએ અને આ વાતનો પણ નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે મુસલમાની સાહિત્યમાં પ્રાસાનુબંધ કવિતાનો પ્રચાર ક્યારથી જણાય છે. આ પ્રશ્ન ઘણો મહત્વનો છે."

પ્રકરણ ત્રીજું.

અપભ્રંશ અને તેની ઉત્પત્તિ.

૪ સ્વ. ભાઈશ્રી ચીમનલાલે અપભ્રંશ એ મથાળા નીચે 'સાહિત્ય' માસિકમાં લખતાં જણાવ્યું હતું કે—

* કિંતુ સંસ્કૃતનાં પ્રાસાનુબંધ છંદો બનતો મિશ્ર પ્રકાર પાદાન્તયમક નામના અલંકારમાં મળી આવે છે (દંડિના કાવ્યાદર્શ પ્રકરણ ૩ શ્લોક ૨૧–૨૪) એ પ્રસિદ્ધ છે કે આ અલંકારમાંથી પ્રાસ વિકસિત થયો હોય.

"વૈયાકરણોએ ૭ મુખ્ય ભાષાઓ ગણાવી છે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ, પિશાચિકા, માગધી અને સૂરસેની.

संस्कृतं प्राकृतं चेवापभ्रंशोथ पिशाचिका ।
मागधी सूरसेनी च भाषाः षट् संप्रकीर्तिताः ॥

વાગ્ભટ્ટાલંકારમાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ અને પિશાચિકા (ભૂતભાષિત) એમ કાવ્યની શરીરભૂત ચાર ભાષાઓ ગણેલી છે.

संस्कृतं प्राकृतं तस्यापभ्रंशो भूतभाषितम् ।
इति भाषाश्चतस्रोपि यान्ति काव्यस्य कायताम् ॥ २-१

અહીંઆ **अपि** શબ્દથી ટીકાકારો **मागधी** અને **सूरसेनी**નો અંતર્ભાવ કરે છે **एका भाषा अपभ्रंशः हरिविजयादि...चतस्रोपि भाषा–काव्यशरीरप्राप्ता इत्यर्थः** જે જે દેશોમાં અપર ભાષાથી અમિશ્રિત શુદ્ધ ભાષા તે અપભ્રંશ એવી વ્યાખ્યા વાગ્ભટ્ટ આપે છે.

अपभ्रंशस्तु तच्छुद्धं यद्यद्देशेषु भाषितम् ।

તે તે કર્ણાટ પાંચાળાદિ દેશોને વિશે બોલાતી શુદ્ધ બીજી ભાષાથી અમિશ્રિત ભાષા તે અપભ્રંશ જે દેશને વિષે સ્વભાવથી જે ભાષા બોલાય છે તે અપભ્રંશ માગધી અને સૂરસેનીનો પણ આમાંજ અંતર્ભાવ થાય છે

यत्तेषु तेषु कर्णाटपाञ्चालादिषु देशेषु शुद्धमपरभाषादिभिरमिश्रितं भाषितं सोपभ्रंशः । यस्मिन्देशे स्वभावतो या भाषोच्यते सोपभ्रंशो भवतीत्यर्थः । मागधी सूरसेनी चात्रैवान्तर्गता ॥

૪૧ વાગ્ભટ્ટના કાવ્યાનુશાસન ઉપર ભટ્ટારક નરેન્દ્રકીર્ત્તિના શિષ્ય

ઋષિ પેમરાજના પુત્ર માર્કંડની ટીકામાં ૨૭ અપભ્રંશ ભાષાએ ગણાવી છે

व्राचंडो लाटवैदर्भावुपनागरनागरौ ।
बार्बरावन्त्यपांचालटाक्कमालवकैकयाः ॥
गौडोड्रदैव पाश्चात्यपांड्य कौंतलसिंहलाः ।
कालिंगप्राच्यकर्णाटकांच्य द्राविडगौर्जराः ॥
आभीरो मध्यदेशीयः सूक्ष्मभेदव्यवस्थिताः ।
सप्तविंशत्यपभ्रंशा वैतालादिप्रभेदतः ॥

આ શ્લોક ટીકાકારે ક્યા ગ્રંથમાંથી લીધેલ છે તે જણાવેલું નથી તેમ ટીકાકારે પિશાચિકાના ૧૧ ભેદ ગણાવેલા છે

कांचीदेशीयपांड्य च पांचालं गौडमागधम् ।
व्राचंडं दाक्षिणात्यं च शौरसेनं च कैकयम् ॥
शाबरं द्राविडं चैव एकादश पिशाचजाः ।

આ ઉપરથી જણાય છે કે મિશ્ર દેશમાં (ઉદાહરણ તરીકે માર્કંડ) અપભ્રંશ અને પૈશાચિકા બન્ને ભાષાએ બોલાતી હતી. પૈશાચિકા એ પિશાચોની—ભૂતોની ભાષા હતી. જેથી તે દેશની મુખ્ય ભાષા અપભ્રંશ હતી, પરંતુ પિશાચ લોકો પૈશાચિક બોલતા હતા. માર્કંડના પ્રાકૃત સર્વસ્વમાં તથા કૃષ્ણકવિની પ્રાકૃત ચંદ્રિકામાં પણ ઉપરના અપભ્રંશ સંબંધી શ્લોક ઉતારેલા છે

૪૭ માર્કંડ આ સત્તાવીસ ભેદોમાંથી વ્રાચડ, ઉપનાગર અને નાગરને મુખ્ય ગણીને બાકીનાને પ્રાયઃ એમાં લીધે પૃથક્ ગણ્યા નથી. ઉપરના ત્રણ મુખ્ય અપભ્રંશોનું તેણે વર્ણન કરેલું છે અને બીજાઓની તો ફક્ત નામાવલિ ગણાવી છે

गौर्जरि અપભ્રંશ ભાષાનો વિશેષ એટલો જણાવ્યો છે કે તે સંસ્કૃત શબ્દોથી ભરપુર છે અને ટાક્ક ભાષાની સાથે તે નિકટ સબંધ ધરાવે છે.

संस्कृताढ्या च गौर्जरी। चकारात् पूर्वोक्तटक्कभाषाग्रहणम् ॥

व्राचंड અપભ્રંશ સીંધમા બોલાતો હતો એવું માર્કંડેય કહે છે. પરંતુ **नागर, उपनागर** અને **टक्क** ક્યા વપરાતા હતાં તે જણાવ્યું નથી નાગર અપભ્રંશ નગરકોટના પ્રદેશમા બોલાતો હશે, અને ઉપનાગર તે પ્રદેશના નજીકના ભાગની ભાષા હશે. ટાક્કી ભાષા ઉત્તર પંજાબમા ટક્ક દેશની ભાષા હતી (જ. રૉ. એ. સોસાયટી અકટો. ૧૯૧૩ પૃ. ૮૭૫–૮૮૩) માર્કંડેયના નાગર અપભ્રંશ અને હેમાચાર્યના સૌરસેન અપભ્રંશને ઘણું મળતાપણું છે. આ ઉપરથી ડૉ. ગ્રીઅર્સન એમ ધારે છે કે **नागर** અપભ્રંશ તે ગૂજરાતમા બોલાતી ભાષા હશે, અને **उपनागर** અપભ્રંશ ગૂજરાત અને સિંધની વચ્ચેના પ્રદેશ–**पश्चिम** રજપૂતાના અને દક્ષિણ પંજાબના ભાગમા બોલાતો હશે.

હવે અગ્યારમા શતક સુધી અપભ્રંશ ભાષા જીવત હતી તેના પુરાવા આપીશું કઇ ભાષા ક્યારે મરણ પામી, એટલે કે તે બોલવાનો વ્યવહાર તૂટી ગયો એ સંબંધી પ્રત્યક્ષ પુરાવા મળવા ઘણા વિકટ હોય છે, તેમ તે મરણ પામ્યાથી તેનું સાહિત્ય નિર્માણ થઇ શકે છે ઇત્યાદિ વાત જરા દુર્ઘટ છે, તોપણ સુદૈવે અપભ્રંશના સબંધમા આપણને પ્રત્યતર પુરાવા પણ મળે છે.

(૧) અગાઉ પૃ ૯ ઉપર ટુકમા જણાવ્યું છે તેમ વિશેષપણે જણાવતા રાજશેખર પોતાના કાવ્યમીમાસામા (ગાયકવાડ ઓરિએંટલ સીરીઝ પા ૫૪, ૫૫) પોતાના કવિ–રાજની કાવ્ય પરીક્ષાની સભા કેવી હોવી જોઈએ એ સબંધમાં લખતા જણાવે છે કે—

मध्येसभं वेदिका। तस्यां राजासनम्। तस्य चोत्तरत संस्कृता कवयो निवेशेरन्। तत. परं वेदविद्याविद:

અને પ્રેમચંદ્રના પુત્ર રામશર્માની ટીકામાં ૨૭ અપભ્રંશ ભાષાઓ ગણાવી છે

व्राचडो लाटवैदर्भावुपनागरनागरौ ।
बार्बरावन्त्यपाञ्चालटाक्कमालवकैकयाः ॥
गौडोढ्रदैवपाश्चात्यपाण्ड्यकौन्तलसैंहलाः ।
कालिङ्ग्यप्राच्यकार्णाटकाञ्च्यद्राविडगौर्जराः ॥
आभीरो मध्यदेशीयः सूक्ष्मभेदव्यवस्थिताः ।
सप्तविंशत्यपभ्रंशा वैतालादिप्रभेदतः ॥

આ શ્લોક ટીકાકારે ક્યા ગ્રંથમાંથી લીધા છે તે જણાવ્યું નથી, તેમ ટીકાકારે પિશાચિકાના ૧૧ ભેદ ગણાવ્યા છે

काञ्चीदेशीयपाण्ड्ये च पाञ्चालं गौडमागधम् ।
व्राचडं दाक्षिणात्यं च शौरसेनं च कैकयम् ॥
शाबरं द्राविडं चैव एकादश पिशाचजाः ।

આ ઉપરથી જણાય છે કે એક દેશમાં (ઉદાહરણ તરીકે વ્રાચડ) અપભ્રંશ અને પૈશાચિક બન્ને ભાષાઓ બોલાતી હતી. પૈશાચિકા એ પિશાચોની-ભૂતોની ભાષા હતી એમ તે દેશની મુખ્ય ભાષા ન હતી. પરંતુ વિલક્ષણ લોકો પૈશાચિકા બોલતા હશે. માર્કંડેયના પ્રાકૃત સર્વસ્વમાં તથા કૃષ્ણપંડિતની પ્રાકૃત ચંદ્રિકામાં પણ ઉપરના અપભ્રંશ ભેદોના શ્લોકો ઉતારેલા છે

૨૭ માંહેના આ ગણાવેલા ભેદોમાંથી વ્રાચડ, ઉપનાગર અને નાગર। મુખ્ય છે. બાકીના ભેદો સૂક્ષ્મ ભેદવાળા હોવાથી પૃથક્ ગણવા નથી. ઉપરના ત્રણ મુખ્ય અપભ્રંશોનું જ વર્ણન કરેલું છે અને બીજાઓનો તો ફક્ત નામનિર્દેશ કરેલો છે

गौर्जरि અપભ્રંશ ભાષાનો વિશેષ એટલો જણાવ્યો છે કે તે સંસ્કૃત શબ્દોથી ભરપુર છે અને ટાક્ક ભાષાની સાથે તે નિકટ સંબંધ ધરાવે છે.

संस्कृताढ्या च गौर्जरी । चकारात् पूर्वोक्तटक्कभाषाग्रहणम् ॥

व्राचंड અપભ્રંશ સીંધમાં બોલાતો હતો એવું માર્કંડેય કહે છે. પરંતુ **नागर, उपनागर** અને **टक्क** ક્યાં વપરાતા હતાં તે જણાવ્યું નથી. નાગર અપભ્રંશ નગરકોટના પ્રદેશમાં બોલાતો હશે, અને ઉપનાગર તે પ્રદેશના નજીકના ભાગની ભાષા હશે. ટાક્કી ભાષા ઉત્તર પંજાબમાં ટક્ક દેશની ભાષા હતી (જ. રૉ એ. સોસાયટી અક્ટો. ૧૯૧૩ પૃ ૮૭૫-૮૮૩) માર્કંડેયના નાગર અપભ્રંશ અને હેમાચાર્યના સૌરસેન અપભ્રંશને ઘણું મળતાપણું છે. આ ઉપરથી ડૉ. ગ્રીઅર્સન એમ ધારે છે કે **नागर** અપભ્રંશ તે ગૂજરાતમાં બોલાતી ભાષા હશે, અને **उपनागर** અપભ્રંશ ગૂજરાત અને સિંધની વચ્ચેના પ્રદેશ-**पश्चिम** રજપૂતાના અને દક્ષિણ પંજાબના ભાગમાં બોલાતો હશે.

હવે અગ્યારમા શતક સુધી અપભ્રંશ ભાષા જીવત હતી તેના પુરાવા આપીશું. કોઇ ભાષા ક્યારે મરણ પામી, એટલે કે તે બોલવાનો વ્યવહાર તૂટી ગયો એ સંબંધી પ્રત્યક્ષ પુરાવા મળવા ઘણા વિકટ હોય છે, તેમ તે મરણ પામ્યાથી તેનું સાહિત્ય નિર્માણ થઇ શકે છે ઇત્યાદિ વાત જરા દુર્ઘટ છે, તોપણ સુદૈવે અપભ્રંશના સંબંધમાં આપણને પ્રત્યતર પુરાવા પણ મળે છે.

(૧) અગાઉ પૃ ૯ ઉપર ટુંકમાં જણાવ્યું છે તેમ વિશેષપણે જણાવતાં રાજશેખર પોતાના કાવ્યમીમાંસામાં (ગાયકવાડ ઓરિએંટલ સીરીઝ પા ૫૪, ૫૫) પોતાના કવિ-રાજની કાવ્ય પરીક્ષાની સભા કેવી હોવી જોઈએ એ સંબંધમાં લખતાં જણાવે છે કે—

मध्येसभं. वेदिका । तस्यां राजासनम् । तस्य चोत्तरत संस्कृताः कवयो निवेशेरन् । तत· परं वेदविद्याविदः

प्रामाणिकाः पौराणिकाः स्मार्ता भिषजो मौहूर्तिका अन्येऽपि तथाविधाः । पूर्वेण प्राकृताः कवयः । ततः परं नटनर्तकगायनवादकवाग्जीवनकुशीलवतालावचरा अन्येऽपि तथाविधाः । पश्चिमेनापभ्रंशिनः कवयः । ततः परं चित्रलेप्यकृतो माणिक्यबन्धका वैकटिकाः स्वर्णकारवर्धकिलोहकारा अन्येऽपि तथाविधाः । इ०

—એટલે મધ્યે રાજાસન, તેની ઉત્તરે સંસ્કૃત કવિ અને તેની પાસ વૈદિક નૈયાયિક પૌરાણિક આદિ પંડિત લોક. પૂર્વે પ્રાકૃત કવિ અને તેની પાસે નટ, નર્તનારા, ગાનારા, વગાડનારા આદિ કલાવન્ત લોક. પશ્ચિમે અપભ્રંશ કવિ અને તેની પાસે ચિત્ર કરનાર-રંગ પૂરનાર રત્નકાર આદિ કસબી લોક અને સોની સુતાર લુહાર આદિ કારીગર ઇત્યાદિ.

૪૪ આ સભાની રચના કાલ્પનિક હોય તો પણ એનો સાહિત્યભાષાના કવિની પાછળ તે ભાષા જેઓમાં વ્યવહાર સાધન રૂપે બોલાતી હશે તે તેના લોક રાજશેખરે બેસાડયા છે એ તે પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. સંસ્કૃત કવિ પાછળ પંડિતોનું પૂર, પ્રાકૃત કવિ પાછળ જે નાટકમાં પ્રાકૃત વપરાય છે તેનો ભજવતા નટાદિનું મંડળ અને અપભ્રંશ કવિ પાછળ માત્ર ચિત્રકાર અને કારીગર આદિનો વર્ગ—અર્થાત્ સામાન્ય જનસમાજ—એમ બેસાડવાથી સૂચિત થયું છે. એમ ન હોત તો વ્યાપારી વર્ગ અને ધંધાદારી લોક સંસ્કૃત કવિ પાછળ શા માટે ન બેસાડયા અથવા નટ નર્તકાદિ કલાવન્તોના વર્ગને અપભ્રંશ કવિની પાછળ કેમ સ્થાન ન આપ્યું? એવા પ્રશ્નોનો બીજો સમર્થક ઉત્તર નથી. આ પરથી રાજશેખરના સમયમાં સામાન્ય જનસમાજની બોલી અપભ્રંશ હોવાથી તેમનું તેજ ભાષામાં સાહિત્ય હતું એમ માનવામાં હરકત નથી. રાજશેખર ઈ. સ. નવમા સૈકાના ઉત્તરમાં અને દશમાના આરંભમાં થઈ ગયા.'

૪૫. (૨) રુદ્રટના કાવ્યાલંકારના ૨-૧૧ સૂત્ર નીચે संस्कृतं प्राकृतं

चान्यदपभ्रंश इति त्रिधा' એ શ્લોક પર પોતાની વૃત્તિમાં ટીકાકાર જૈન નમિસાધુએ અપભ્રંશના જુદાજુદા ભેદ બતાવી તેના લક્ષણ સબંધે જણાવ્યું છે કે 'तस्य च लक्षणं लोकादेव सम्यगवसेयम्'—એટલે તેનું લક્ષણ લોકો પાસેથી-માંથી જ સારી રીતે સમજી લેવું. પ્રાકૃત સબંધે બોલતા તેનું લક્ષણ 'ग्रंथान्तरादवसेयं'-બીજા ગ્રંથોમાંથી જાણી લેવું એમ તે જણાવે છે, આ પરથી 'लोकात्' એટલે પ્રત્યક્ષ લોકવ્યવહાર પરથી, એવું કહેવાનો તેનો ઉદ્દેશ જણાય છે તે સ્પષ્ટ છે. નમિસાધુ ઇ. સ. અગ્યારમા શતકના મધ્યમા થઈ ગયા તેના સમયમાં અપભ્રંશ જીવત હોવા સિવાય તે 'तस्य च लक्षणं लोकादवसेयं' એમ કહે નહિ આ પરથી અપભ્રંશ ભાષા અગ્યારમા શતકના મધ્ય સુધી ખાસ જીવત હતી એ કહેવામા હરકત નથી

૪૬. (૩) હેમચંદ્રાચાર્યે પોતાના પ્રાકૃત વ્યાકરણના અપભ્રંશ પ્રકરણમા જે અપભ્રંશના ઉદાહરણો અપભ્રંશ કવિતામાથી આપ્યાં છે તેમાથી બે મહત્ત્વના છે.

(અ) 'બાહ વિછોડિવિ જાહિ તુહુ, હઉં તેવઈં કો દોસુ,
હિઅઅટ્ઠિઉં જઈ નીસરહિ, જાણુઉં મુંજસુ રોસુ,

—(એકમેકના) હાથ છોડી તું જાય છે, તેમ હું પણ જાઉં છું, (તેમા) કોનો દોષ? પણ હૃદયમાથી તુ જો નીસરી જશે, તો પછી મુંજનો મારા પર રોષ છે એમ હુ જાણીશ.

૪૭. આમા મુંજરાજા પર ફિદા થયેલી તરુણીના તેને અનુલક્ષીને શબ્દો છે. આમા તેની પ્રશસ્તિ સરખા મહાકાવ્ય જેવો પ્રકાર બીલકુલ નથી શિવાય કે મુંજ જેવો રાજા બીજો થયો નહોતો કે તેના સબંધે કોઇ પછીથી પણ કાવ્ય રચે. તેથી મુંજની અને વિશેષત તેના સ્ત્રીલંપટત્વની વાત લોકહૃદયમાથી ભુસાઈ નહોતી, તે વખતે લોકમાં રૂઢ થયેલા આ લોકનાં

[illegible]

૪૮ (ખ) '[illegible]
[illegible]'

—[illegible]

[illegible]

૪૯ (ગ) [illegible] (૧) [illegible]

(૧) [illegible]
[illegible]

મહિઅ ચલતે મહિહર તહ અ સુરઅણા
ચક્કવઇ ચલતે ચલાઇ ચક્ક તહ તિહુઅણા.

—કર્ણ (સંગ્રામમાં) ચાલતી વખતે અશરણ (થઇ) કૂર્મ હલે છે, કૂર્મ હલવાથી પ્રાણી માત્રને ભય દેનારી પૃથ્વી હલે છે, પૃથ્વી હલતા પર્વત ડોલે છે, અને તેથી (તે પર રહેલ) સુરગણ હલે છે. (આ પ્રમાણે) ચક્રવર્તી (કર્ણ) ચાલ્યો તેથી (દિશાઓનું) ચક્ર અને ત્રિભુવન ચલાયમાન થાય છે

૫૦. (ખ) 'જે ગંજિય ગોલા હિવઈ રાઉ, ઉદ્દઙ ઉક્કલ સભઅ પરાઉ,
ગુરૂ વિક્કમ વિક્કમ જિણ્ણિઅ જુજ્જ, તા કણ્ણપરક્કમ કોઈ બુજ્ઝ,

—જેણે ગૌડાધિપતિને ગાંજ્યો, ગર્વિષ્ટ ઉત્કલ (રાજા) ને ભયભીત કરી નસાડયો, (જેણે) મોટા પરાક્રમી વિક્રમને યુદ્ધમાં જીત્યો, તે કર્ણના પરાક્રમની બુઝ કોણ કરે?

૫૧. આમાં કર્ણ તે કલચૂરિ વંશના ચેદિ રાજા ઇ. સ. ૧૧મા શતકના મધ્યના સુમારે થઇ ગયો પ્રાકૃતપિંગલ-ટીકાનો હસ્તલેખિત ગ્રંથ મળ્યો તે સંબંધી ખુલાસામાં ડૉ૦ સર ભાંડારકર કહે છે કે—

"The last two forms (the Apabhrams'a and the Vernacular forms) must represent the Vernacular speech of the period when the poets wrote, and since they could not have praised the particular princes if they had died and been forgotton at the time when they lived, the conclusion is not un-warranted that the forms of the language used by them were the forms current about the time of Karna i e. in the first half of the eleventh century, the stage of development at which Vernacular tongues had arrived was still that represented by the Apabhrams'a." (Bhandarkar, Report on the search for Mss 1887–94 p. LXXI ff)

—એવાં બે રૂપો (અપભ્રંશ અને દેશી ભાષાનાં રૂપો) જ્યારે કવિઓએ વાપર્યાં તે સમયની દેશી–લોકભાષાનાં પ્રતિનિધિરૂપજ હોવાં જોઈએ. અને તે કવિઓ જ્યારે પોતે વિદ્યમાન હોય ત્યારે તે અમુક રાજાઓ જે મરી જઈ મુસાઈ ગયા હોય તો તે વખતે તે રાજાઓનાં ગુણગાન કરી શક્યા ન હોત, આથી એ નિર્ણય પર આવવું અયોગ્ય નથી કે તે કવિઓએ વાપરેલાં ભાષાનાં રૂપો જે વખતે તે રાજાઓ વિદ્યમાન હતા તે વખતના અરસામાં ચાલુ હતાં. આ પ્રમાણે મુંજના અરસામાં એટલે કે અગ્યારમા શતકના પૂર્વાર્ધમાં જે વિક્રમશક પર દેશી ભાષાઓ પહોંચી હતી તે અપભ્રંશ ભાષાનો જ ચાલુ વિકાસ હતો.

આ સર્વ વિવેચન પરથી ઇ. સ. ૧૧મા શતકના મધ્યસુધી અને વિક્રમ બારમા શતક સુધી તો અપભ્રંશ ભાષા બોલાતી હતી એ નિર્વિવાદ સિદ્ધ છે — આની પછી નવીન આર્યભાષાનો દેશી ભાષાનો ક્રમ શરૂ થાય છે એમ કહી શકાય.



વિભાગ બીજો.

અપભ્રંશ સાહિત્ય.

પ્રકરણ પહેલું.

દશમી સદી સુધીનુ અપભ્રશ સાહિત્ય.

પર. અપભ્રશ સાહિત્યનુ સખ્યાપ્રમાણુ શુ છે આ પ્રશ્ન દશક વર્ષ પહેલા હાસ્યજનક લાગત કારણકે હજુ હમણા સુધી અપભ્રશનું જે કઇ સાહિત્ય વિદ્વાનોને જ્ઞાન અને માન્ય હતુ તે ફક્ત એટલુ જ હતુ કે ૧. કાલિદાસની વિક્રમોર્વશીના ચતુર્થ અકમાનુ ૨ પિગલ કૃત કહેવાતું પ્રાકૃત પિગલ ૩ હેમાચાર્યનુ વ્યાકરણ સૂત્ર ૪–૩૨૯ થી ૪૪૬ કે જેમા તે જૂદા જૂદા સ્થળોએથી અપભ્રશ ટાકે છે ૪ હેમાચાર્યનું કુમારપાલ–ચરિત્ર અથવા પ્રાકૃતદ્વાશ્રય કાવ્ય સર્ગ ૮–શ્લોકો ૧૪ થી ૮૨ કે જે પોતાના વ્યાકરણના નિયમોના ઉદાહરણ તરીકે મૂકેલા છે ૬ જૈનકથાઓ જેવી કે કાલકાચાર્ય કહા અને દ્વારાવતીના નાશની કહા અને અહીં તહીં અલકારના ગ્રથો જેવા કે સરસ્વતીકઠાભરણ, અને દશરૂપ અને ધ્વન્યાલકાર એ બને પરની ટીકાઓમા મળી આવતી છૂટી ગાથાઓ, આ ઉપરાત થોડી ગાથાઓ વેતાલ પચવિશતિકા, સિહાસન દ્વાત્રિશિકા અને પ્રબધ ચિતામણિ માની. આનો ઉપયોગ પિશલે પોતાના વ્યાકરણમા કર્યો છે. આમા પહેલાં બે સિવાય સર્વ જૈનો રચિત સાહિત્ય છે

પ૩ પિશલના વખત પછી શોધખોળ કરતા અપભ્રશ સાહિત્ય વિશેષ અને વિશેષ જૈનો પાસેથી મળી આવ્યુ છે. તેમા ખાસ કરી ભવિસયત્ત કહા નામનું ધનપાલ કૃત લાબું કાવ્ય ડા. જેકોબીએ અમુ-

દલાલના રા. કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદી વકીલ પાસેથી પોતાના આસ્તના છેલ્લા ત્વાસ દરમ્યાન તેની એક પ્રત પ્રાપ્ત કરી જર્મની જઇ તેના પર ખૂબ સંશોધન શોધખોળ કરી વિવેચન પ્રસ્તાવના વગેરે લખી મ્યુનિચમાં સન ૧૯૧૮માં છપાવ્યું તેમાં ગૂજરાતી હિંદી આદિ આધુનિક ભાષાની જનની અપભ્રંશ ભાષાનું મહત્વ તેમણે સ્થાપિત કર્યું ત્યાર પછી અપભ્રંશ સબંધી હિન્દમાં રસ લેવાવા માંડયો. તેનું પ્રકાશ સાહિત્ય સાક્ષરશ્રી સ્વ. દલાલે પાટણ અને જેસલમેરના તેમજ મીયુત કેશવલાલ જેને કરંજાના જૈન પુસ્તક ભડારો શોધતાં તેમજ બીજે શોધ કરતાં મળી આવ્યું. આ સર્વની રૂપરેખા સમય સહિત નીચે આપીએ છીએ.

વિક્રમ ૮ મીથી ૧૦ સદી વચ્ચે.

૫૪ હાલ અપ્રકટ પણ મોટા બે અપભ્રંશનાં કાવ્યો હસ્તલેખ પુસ્તકભંડારમાં જણાયાં છે તેનાં નામ હરિવંશ પુરાણ અને પઉમ ચરિય છે તેમનું પ્રમાણ અનુક્રમે અઢાર હજાર અને બાર હજાર શ્લોક અનુક્રમે છે બંનેના રચનારનું નામ સ્વયંભૂદેવ છે તેણે બંને ગ્રંથો અપૂર્ણ મૂક્યા હતા ને તેના પુત્ર નામે ત્રિભુવન સ્વયંભૂએ તે બન્નેને પૂર્ણ કર્યાં હતા. હરિવંશ પુરાણમાં સ્વયંભૂદેવ પોતાને ધવલઇય નો અને પઉમચરિયમાં ધનંજયનો આશ્રિત તરીકે ઓળખાવે છે અને નામો એકજ વ્યક્તિને લાગુ પડતાં હોય એવો સંભવ છે ત્રિભુવન સ્વયંભૂ પોતાને બંદઇય (કે ? 'બંદઇધવલઇનો પુત્ર હશે હોય) ના આશ્રિત તરીકે ઓળખાવે છે હરિવંશ પુરાણના અંતભાગમાં પ્રશસ્તિઓ પરથી જણાય છે કે તે ગ્રંથનો એક ભાગ ત્રિભુવન સ્વયંભૂએ લખેલો તે અપ્રાપ્ય થતાં તે ગ્વાલિયરના જસકિત્તિ (યશઃકીર્તિ) નામના મુ ૧૫૨૧ લગભગ લખેલા ભાગને પુનઃ સ્થાપિત કર્યો હતો.

૫૫. હરિવંશ પુરાણમાં ભામહ, દંડિ, બાણ હરિસેણ અને ચૈમુહના ઉલ્લેખ મળે છે અને પઉમચરિયમાં રવિસેણ ભામહ અને દંડિના મળે છે આ બધા ગ્રંથકારો ઇ. સ. ૭ મી સદી પછી વિદ્યમાન જણાય

નથી. વિક્રમ ૧૧મી સદીના પુષ્પદન્તે પોતે પોતાના મહાપુરાણમા સ્વયભૂદેવનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ પરથી એમ નિર્ણય થઈ શકે કે સ્વયભૂદેવે ઈ. સ ૭મી અને ૧૦ મી સદી વચ્ચે કોઇ કાળમા રચના કરી હશે ૫૬ ઉક્ત **પઉમચરિય** પ્રારભમા એ છે કે

મહણુવ–કોમલ–કોમલ–મણહર–વર–વહલકંતિ સોહિલ્લ
ઉસહસ્સ પાયકમલ સસુરાસુર વંદિય સિરસા ૧

દીહર સમાસનાલં સદ્દલં અત્થ કેસરગ્ઘવિય.
બુહ મહુયર પીય રસ સયભુ કવ્વુપ્પલં જયઉ ૨

તિહુયણ લગ્ગણ ખભુ, ગુરુ પરમેટ્ઠિ નવેપ્પિણુ.
પુણુ આરેભિય રામ કહા, આરિસૂ જોએપ્પિણુ. ૩

× × × ×

ઘત્તા

ઇય ચઉવીસ વિ પરમ જિણ પણવેપ્પિણુ ભાવે
પુણુ અપ્પાણઉં પાયડમિ રામાયણ કાવે. ૧

વદ્ધમાણ મુહ કુહર વિણગ્ગિય, રામકહાણઇ એહ કમાગય,
અક્ખર વાસ જલોહ મનોહર, સુયલકાર છંદ મચ્છોહર
દીહ સમાસ પવાહા વંકિય, સક્કય પાયય પુલિણાલંકિય
દેસી ભાસા ઉભય તડુજ્જલ, કવિ દુક્કર ઘણ સદ્દ સિલાયલ
અત્થ બહલ કલ્લોલાણિટ્ટિય, આસાસય સમતૂહ પરટ્ઠિય,
એહ રામકહ સરિ સોહતી, ગણહર દેવહિ દિઠ વહતી
પચ્છઇ ઈંદભૂઅ આયરિએ, પુણુ ધમ્મેણ ગુણાલંકારયં,
પુણ એવહિ સસારારાએ, કિત્તિહરેણ અણુત્તરવાએ
પુણુ રવિસેણા ચરિય પસાએ, બુદ્ધિએ અવગાહિય કઇરાએં,
પઉમિણિ જણણિ ગબ્ભ સભૂએ, મારુએ એવ રૂપ અણુરાએ,
અઇતણુ એણ પઇહર ગત્તે, છિવ્વરણાસેં પવિરલ દત્તે.

ઘત્તા

જિણમહ પુણ્ણુ પવિત્ત મઇ કિત્તણુ આયણ્ણહ
જાહિ સમાણિજ્જંત એણુ, જિણ કિત્તિ વિઢપ્પઇ ૨
બુહયણુ સયંભુ પઇ વિણ્ણવઇ મઇ સરિસઉ, અવરુ ણાહિ કુકઇ,
વાગરણુ કયાઇ ન જાણિયઉ ણુવ વિત્તિ સુત્તુ વક્ખાણિયઉ,
ણુઉ પચ્ચાહાર હો તત્તિ કિય ણુઉ સંધિએવ પરિસુદ્ધિ કિય
ણુ ઉ વિયરણઉ સત્ત વિહત્તિયાઉ છન્નિહ સમાસ પઉત્તિયાઉ
છક્કારય દસલયારહુ સુણ વીસોવસગ્ગ પચ્ચય બહુય,
ણુ વણ્ણલહ ધાઉ ણિવાય ગણુ, ણુવ લિંગુ ઉણાઇ સમુ વયણુ
ણુઉ ણિસુણિઉ પંચ મહાકવ્વુ ણુઉ ભરહુ ણ લક્ખણુ છંદુ સવ્વુ,
ણુઉ બુજ્ઝિઉ પિંગલ પચ્છાર ણુઉ ભામહ દંડિય અલંકાર
વવસાઉ તોવિ ણુઉ પરિહરમિ વરિ રયણ વુત્તુ કવ્વુ કરમિ

× × × ×

ઇય એત્થ પઉમચરિએ ધણંજયાસિય સયંભુ એવ કએ
જિણ જમ્મુપ્પત્તિણામ પઢમ ચ્ચિય સાહિય પવ્વ ૧

× × × ×

ઇય એત્થ પઉમચરિએ ધણંજયાસિય સયંભુ એવ કએ
જિણવર ણિક્ખમણુ ઇમ વીય ચ્ચિય સાહિય પવ્વ સંધિ ૨

* * * *

આયરઇ અવરઇ અણિસેસઇ કસિઇ સુણિયણુ સારએણુ,
પરમાઅએ જહ ઉલ્લિઉ આસિ સયંભુ ભડાર એણુ. ૨૦
ઇય પઉમચરિયસેસે સયંભુ એવસ્સ કઇવિ ઉવ્વરિએ
તિહુઅણ સયંભુ રઇય સમાણિય સીયહીર પવ્વમિણ
વંધ આસિય તિહુઅણ સયંભુ કઇ કહિય પોમચરિયસ્સ,
સેસે ભુવણ પગાસે તેઆસીમો ઇમો સગ્ગો.
કઇરાયસ્સ વિજય સેસિયસ્સ વિત્થારિઓ જસો ભુવણે
તિહુઅણ સયંભુણા પોમ ચરિય સેસેણ નિસ્સેસો. સંધિ ૮૩

* * * *

આ ગ્રંથ ની સં. ૧૫૨૧ મા લખાયેલી પ્રત પૂનાના સર ભાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યુટમા ન. ૧૧૨૦ સન ૧૮૯૪-૯૭ મા છે,

૫૭ ઉપરોક્ત હરિવંશ પુરાણુના નમુના જેમાં આદિભાગ એ છે કેઃ—

સિરિ પરમાગમ-ણાલુ સયલ કલા કોમલ દલુ,
કરહુ વિહસિણુ કણ્ણે જાયવ કુરૂ બકુલુપ્પલુ
પણુમામિ ણેમિ તિત્થંકર હો, હરિબલકુલ-નહયલ-સસહર હો-
તઇલોક્કલચ્છિ લચ્છિય ઉર હો, પરિપાલય અજરામરપુર હો.

× × × ×

ચિંતવઇ સયભુ કાઇં કરમ્મિ, હરિવંશ મહણ્ણવ કે તરમ્મિ,
ગુરુવયણ તરંડ ઉલધ્ધુ નવિ, જમ્મહો વિલજ્જો ઇઉ કોવિ કવિ.
ણઉ ણાઇઉ વાહત્તરિ કલઉ, એકકુવિ ણ ગથુ પરિમોક્કલઉ
તહિ અવસરિ મરસઇ ધીરવઇ, કરિ કવ્વુ દિણ્ણમઇ વિમલમઇ.
ઇંદેણ સમપ્પિઉ વાયરણુ, રસુ ભરહે વાસે વિત્થરણુ,
પિંગલેણ છંદ પય પત્થાર, ભમ્મહ દંડિણિહિ અલંકાર.
બાણેણ સમપ્પિઉ ઘણુ ઘણુઉ, ત અકખર ડંબરૂ અપ્પણુઉ,
સિરિ હરિસેણિય ણિઉ ણિત્તણુઉં, અવરે હિમિ કઇહિં કઇત્તણુઉં.
છડ્ડણિય દુવઇ ધુવએહિ જડિય, ચઉમુહેણ સમપ્પિય પદ્ધડિય.
જય ણુયણાણંદ જણેરિયએ, આસીસ એ સવ્વહુ કેરિયએ,
પારમ્ભિય પુણુ હરિવંસકહા, સસમય પરસમય વિચય મહા

આ ગ્રંથની સ ૧૫૮૨મા લખેલી પ્રત પણ તે પૂનાની ઉપરોક્ત સસ્થામા ન. ૧૧૭૭ સન ૧૮૯૧-૯૫ની વિદ્યમાન છે તે પરથી શ્રીયુત નાથુરામ પ્રેમીજીની નોધમાથી ઉપરના અવતરણો લીધા છે.

દશામી સદી.

૫૮ ધનપાલ કવિ—તેણે 'ભવિસયત્ત કહા' અપર નામ 'સુમપચમી કહા' એ નામનું મહાકાવ્ય બનાવ્યુ છે. તે ૨૨ સધિઓ (પ્રકરણો)મા છે. આ કથામા ભવિષ્યદત્ત રાજા એ નાયક છે અને તેમાં

ભવિસયત્ત કહા પંચમી (જ્ઞાનપંચમી)ના ફલવર્ણન રૂપ વિષય છે આ ગાયકવાડની ઓરિએન્ટલ સીરીઝમાં ૨ મા અંકમાં પ્રસિદ્ધ થઇ ગયેલ છે કવિ પોતાનો પરિચય ટુંકમાં એ આપે છે કે તે ધક્કડ (ધાકડ) વણિકવંશમાં ધનશ્રી માતા અને મહેશ્વર પિતાનો પુત્ર હતો. પોતે શ્રુત-જ્ઞાનમાં સરસ્વતી દેવીનો પુત્ર હોવાનું જણાવે છે આ વણિક કવિની કવિતા ધવલ અને પુષ્પદંતની કવિતા જેવી છે તેની અપભ્રંશ હેમ-ચંદ્રના કરતાં વધારે પ્રાચીન લાગે છે હેમચંદ્રમાં દેખાતી એવી વ્યાકરણની વિકૃતિ અને રૂપની બહુધતા તેમાં જણાય છે એ પરથી જણાય છે કે જ્યારે આ ભાષા બોલાતી બંધ નહિ પડી હોય ત્યારે તે સમયમાં ધનપાલે આ રચેલ હશે અને હેમચંદ્રના સમયમાં તે સાહિત્ય રૂપે વિદ્યમાન રહેલ ઉપરાંત વિકૃતભાષા થઇ ગઇ હશે. આથી તેના અને હેમાચાર્ય વચ્ચે ઓછામાં ઓછું બે સૈકાનું અંતર ગણી શકાય. આ ગ્રંથ ડાક્ટર હર્મન જેકોબીએ સને ૧૯૧૮ માં મ્યુનિચમાં રોમનલિપિમાં જર્મનભાષામાં ભૂમિકા સહિત પ્રકટ કર્યો છે ને તેમાં અપભ્રંશ સબંધી અતિ સુંદર, મહત્વપૂર્ણ અને શોધખોળથી યુક્ત વિવેચન વિસ્તારથી કર્યું છે ત્યાર પછી સ્વ. સાક્ષર ચિમનલાલ દલાલથી સંશોધિત ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ સીરીઝમાં નં ૨ માં સને ૧૯૨૩ માં બહાર પડેલ છે તેમાં સ્વ. પ્ર. ગુણેએ જેકોબીનો આધાર લઈ વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના અને વિવેચન અંગ્રેજીમાં કરેલ છે ને તેમાં શબ્દકોશ પણ ઉમેરી આપ્યો છે અપભ્રંશનો પહેલો સંપૂર્ણ ગ્રંથ પ્રકાશમાં આ આવ્યો.

૫૪—આમાંથી એક નમુનો લઈએ—

દુહિવિ મહુ અમ્મુવિ પિઉ મહુ, ગુરિઉ તાય પરિહૂવ તહુ
બંધિત કપ્પવરી ચાલિમ્મઉ અમ્હઇ તામ એકુ પરવેસઉ
ન પિયુમ્મિ પરિહવ મંનિ કરણુવણિ ભિન્નુ વિવહંનિ
દુનિરિ મયિનિ અજ ન કિર કિંપિ વવગૂનિ નઉ કરામુ જંપિઉ
એમઉદિ પુત્ત એમ અમ્મણિઉ કિ વણિઉત્તઇ મમુ ન ચાલિઉ
અવિવદિ કિ વઉ ભણિ અભિમાણઉ પરિમિતુ પિઉ પિઉ જંપિઅઉ

અત્થુ વિઢપ્પઈ વિવિહપયારિહિ, વચિવિ કરસન્નાસચારિહિં;
અપ્પુણુ પક્ખે ભડુ સલહિવ્વઉ, અન્નુહો ચિત્તુ વિચિત્તુ લહેવ્વઉ,
અપ્પુણુ અંગ ણાહિ દરિસિવ્વઉ, અણ્ણુહો તણઉં પરામરિસિવ્વઉ,

ઘત્તા—પરકજ્જે સુણુતુવિ ણઉ સુણઇ, અપ્પણુ કજ્જેહો ણઉ ચલઇ,
ણુ કલાવઇ કેણુવિ ણિયચરિઉ, પરહો અંગિ પઇસિવિ કલઇ ૩-૬

—જનની-માતા પાસે જઈ મંત્ર કરી-પૂછગાછ કરી ત્વરિત તાત પાસે ગયો, (કહ્યુ કે) તે કનકદ્વીપમા મારે જવુ છે-ને સુખસેવિત સ્થાન છે તેને આવો વિચાર કર્યો છે એવુ જાણી વદનપર કરતલ મૂકી (તાત) હસતો (બોલ્યો) (એક કુશલ વાણીઓ-વેપારી પોતાના ધંધાના કેવા નિયમો રાખે છે તે અત્ર બતાવે છે.) જો કઇ ત્રુટિઓ-મુશ્કેલીઓ પ્રાપ્ત થાય-કજીઓ થાય તો એવું ખરેખર કરીએ કે (૧) વચનોમા કરાલ-કઠોર વદવુ નહિ, (૨) હે પુત્ર ! જેમ અજ્ઞાની વાણિજ્યનો માર્ગ જાણતો નથી તેમ બોલજે (૩) સુહૃદ્-મિત્રને હૈયુ આપીશ નહી-ગુપ્ત વાત કરતો નહિ (૪) પરિમિત થોડુ થોડુ બોલવુ (૫) વિવિધ પ્રકારે-હાથની સંજ્ઞા સચારથી છેતરી અર્થ-પૈસો કમાવો-મેળવવો (૬) આપણા પક્ષના માલની શ્લાઘા કરવી-વખાણ કરવા, અને અન્યનુ ચિત્ત વિચિત્ત કરી નાખવુ (૭) પોતાનુ અંગ (પક્ષ, હકીકત) દેખાડવું નહિ, અને અન્યના અંગને ખ્યાલમા રાખવુ-વિચારવુ-તેનો પરામર્શ કરવો. (૮ પરકાર્ય સાભળતા છતા ન સુણી-તે પ્રત્યે બહેરા રહી પોતાના કાજ ચલિત ન કરવા-સ્થિર કરવા-દૃઢપણે વળગી રહેવુ (૯) કોઇને પોતાનુ ચરિત્ર કળાવવુ-જણાવવુ નહિ (રખેને કોઈ કળી જાય) અને અન્યનુ અંગ (પક્ષ-હકીકત) તેમા પ્રવેશ કરી કળી જવુ-જાણી લેવુ.

આના વિશેષ ઉદાહરણો આ ગ્રંથ મુદ્રિત થયેલ છે એટલે તેમાથી જોઈ શકાશે તેથી અત્ર આપ્યા નથી

૯૦—**મહાકવિ ધવલ**—પણ દશમી સદીમા થયો જણાય છે. નિર્ણિત સમય બરાબર કહી શકાતો નથી પરતુ દશમી સદીથી આગળ તેનો સમય લાવી શકાશે નહિ એમ તો જણાય છે. તેણે ૧૨૨ સંધિમાં

—અધ્યાયમાં અને ૧૮૦૦૦ શ્લોકમાં 'હરિવંશ પુરાણ' રચેલો પ્રકટ ભંડારમાં જણાયો છે, તેમાં 'મહાવીર' અને નેમિનાથ તીર્થંકરોનાં ચરિત્ર વર્ણ્યાં છે મહાભારતની કથા પણ તેમાં છે

૬૧—આની ભાષાનો બીજો ધીમો નમુનો લઈએ. કવિ કુઅમ (મહાવીરના જન્મધામ)નું વર્ણન કરે છે કે—

જંબૂદીવહિ સોહણુ અસેસુ, છહિ ભારહખેત્તિહુ સન્નિવેસુ,
પરહરિહિ સરિહિ સુરઉવવણેહિં આસિહિ મહિસિહિ ધણ ગોહણેહિં ૧
ગામિહિ ખેડહિ કબ્બડહિ પૂરેહિ બહુ જિણનાહહિ કમલાયરેહિ
સુપસિદ્ધઉ ભુવણિ વિદેહ દેસુ, ભણ રહિઉ પસિદ્ધઉ ચિરવિસેસુ. ૨
તહિ કુંડ મહાપુર ભુવણ સાર ઉત્તુંગ મણોહર તહો પયાર
દૂરેહ દીસઈ વણ્ણત્ત ભત્તિ મણિમણિય સુરગિરિ સિહરભાઉ. ૩
આયાસ પૂરિય વિમ્મલ જલેણ, જુ પિમ્મલ ફરિહિણ્વર રહેણ;
પવણાહરિહિ પવહિહિ ગયણિ લગ્ગ, પુર દીસઈ જુ સુર ભેય મગ્ગ. ૪
દૂતિ પગ સત ભૂમીવરેહિ, જિણુ ભવણિહિ ધણ કુંભત ભરેહિ,
અલોયવિણુ વીર જિણાગમેણુ, જુ જુ આત્રાય ણુહુંઇ ગમેણુ ૫

ઘત્તા.

જહુ ધણ્ણુ જહુ રણુ જહુ સુય ગુરુવઉ
તહિ જિણ સઇ સિદ્ધત્થણામ ભવઉ
જિણ પસાહિય તહ સુરયારિઉ
જુ સુરેઢિ મહિહિ અવયારિઉ. ૬

ભાવાર્થ—આ સમસ્ત જંબૂદ્વીપમાં શોભાયમાન સુરલોકની સમાન ભરતક્ષેત્ર છે તેમાં સ્વચ્છ નદી દેવોપવન આશ્રિત મહિષી અને ગોધન તથા ગામ, ખેડ, કોટ, પુર અને અનેક વિકસિત કમલાકરોથી (સુસજ્જિત) ભુવન-પ્રસિદ્ધ વિદેહ દેશ છે કે જે ભણી રહિત અને પૂર્ણ વિખ્યાત છે આમાં કુંડ નામનું એક ભુવન-શ્રેષ્ઠ મોટું પુર છે જેના ઊંચા અને મનોહર વર્ણવાળા મણિમંડિત પ્રાકાર દૂરથી સુરગિરિ

(સુમેરૂ પર્વત)ની પેઠે ભાસમાન જોવામા આવે છે. (આ પુર)ની ખાઇઓ નિર્મલ જલથી ભરેલી છે

—ગગનચુબી ધવલ પ્રાવાસોથી આ પુર એવુ દેખાય છે કે જાણે તે સુરલોકનો માર્ગ હોય નહિ. બે બે પાચ પાચ સાત સાત ભૂમિ (ખડ) વાળા જિનમદિરોની ઉડતી ધ્વજાઓથી જાણે તે નગર વીર જિનેશ્વરનુ આગમન થવાનુ જાણીને અત્યન્ત હર્ષિત અને સતુષ્ટ બની રહ્યુ હતુ

—આ નગરમા બહુ ધન, બહુ ગુણ, બહુ શ્રુતથી યુક્ત, જિનવચનના ભક્ત, નિત્ય પ્રસન્નચિત્ત નર નારીઓ નિવાસ કરે છે, જાણે તેઓ સુરલોકથી ભૂમિપર ઉતરી આવ્યા છે

૬૨—કવિના ગુરૂનુ નામ અંબસેન હતુ અને સુર નામના વિપ્રનો તે પુત્ર હતો. તેનુ નામ દરેક સધિની છેલ્લી કડીમા તેમજ ગ્રથની પ્રસ્તાવનામા આવે છે, કે જ્યા બીજા ગ્રથકારો અને તેમની કૃતિનો ઉલ્લેખ મળે છે—જેમકે ધીરસેન, સમત્તજુત્ત (પ્રમાણ પરના એક ગ્રથનો કર્ત્તા), દેવનદિ (જૈનેન્દ્ર વ્યાકરણનો કર્ત્તા) વજ્રસૂરિ (નય પરના એક ગ્રથનો કર્ત્તા), મહસેન (સુલોચના ચરિતનો કર્ત્તા), રવિષેણ (પદ્મચરિતનો કર્ત્તા), જિનસેન (હરિવશ પુરાણનો કર્ત્તા) જડિલમુનિ, [વિરાગ ચરિતનો કર્ત્તા], દિનકરસેન (અનગ ચરિતનો કર્ત્તા), પદ્મસેન, અંધસેન (અમિજારાહમાનો કર્ત્તા), ધનદત્ત (ચદ્રપ્રભા ચરિતનો કર્ત્તા), વિધ્યસેન (ઘણા ચરિતોનો કર્ત્તા), સિહનદિ (અનુપ્રેક્ષાનો કર્ત્તા), સિદ્ધસેન (કે જેણે આગમ ગાયુ ને ભવિયવિનોદ સારી રીતે પ્રકાશ્યુ), રામનદિ (ઘણી કથાઓનો કર્ત્તા), આસગ (વીર ચરિતનો કર્ત્તા), ગોવિદ (સનતકુમાર ચરિતનો કર્ત્તા), શાલિભદ્ર (જીવ ઉદ્યોતનો કર્ત્તા), ચૌમુહ (પઉમ ચરિઅનો કર્ત્તા) અને દ્રોણ આ પૈકી ઘણા ગ્રથકારો અને ગ્રથો સબધી કઇ જણાયુ નથી જેના ગ્રથો બહાર આવ્યા જણાય છે તે સર્વે ઇ. સ ૧૦ મી સદીમા યા પહેલા વિદ્યમાન જણાયા છે. જૈનોએ લોકભાષા પર કેટલો પ્રેમ અને ભક્તિભાવ બતાવ્યો છે તે આ પરથી જણાઇ આવે છે.

આ પૈકી સૌથી પાછળ મૂકેલ વીરસૂરિનો કાલ આસન્ન છે કે જે તે સૂરિની કૃતિ પ્રતોપરથી ૯૧૦ ના વર્ષમાં લખેલી દેખાય છે. જો તે વર્ષ વિક્રમ સંવત ગણીએ તો ૮૫૩ ઈ. સ. તે મળ્યાનો સમય અનુમાન. પણ એ વાત આશ્ચર્યના વાયે છે કે ધવલ આદિપુરાણના પ્રસિદ્ધ કર્તા જિનસેન કે જેનો ઉલ્લેખ પુષ્પદંત કરે છે તેનો ઉલ્લેખ કરી ન શકે. ધવલ પુષ્પદંતનો પણ ઉલ્લેખ કરતો નથી તેમ પુષ્પદંત ધવલનો કરતો નથી. જો કે બન્ને પ્રખ્યાત કવિઓ છે. તેથી એ અનુમાન છે કે તેઓ નજીકના સમયમાં હોય. આથી આ કવિ નવમાના વચ્ચેના સમય વિસ્તારમાં મૂકવો છે તે ભૂલમાં ગોઠે અગ્યારમી સદીમાં મૂકે તેમ.

પ્રકરણ બીજું

અગીઆરમી સદીનું અપભ્રંશ સાહિત્ય

૧૩ રાજગચ્છના વજ્રસેનસૂરિ 'ભરતેશ્વરબાહુબલિઘોર' તેમાં ૪૮ કડી છે ને અપભ્રંશમાં છે. આ ગ્રંથમાં તેના સંસ્કૃત અનુવાદ સહિત પ્રા. જુગેએ ઓપાકાર પરિષદના 'ત્રૈમાસિક' માં સને ૧૯૧૯-૨ માં વૉ. ૧ ભાગ ૨૦માં પૃ. ૧૫૭-૧૬૬ ઉપર વિવેચન સહિત આપેલ છે ને ૧૧મી સદીમાં આ મૂકેલ છે. કારણ કે એક અસ્પષ્ટ વાક્ય (કે જે પણ અપભ્રંશમાં હોતી જોઈએ)ની પ્રત સં. ૧૨૦૪ માં લખાયેલી જેસલમેર ભંડારમાં છે ને મહેશ્વર કૃત આ કૃતિ પણ તેમ હો. વળી કાલાધ્યાય રચનાર કે જે એ મહેશ્વર સૂરિકૃત છે તેની પ્રત સં. ૧૨૫૫ માં લખાયેલી મળી આવે છે.

૧૪ આ રાજગચ્છની ભાષાના નમૂના નીચે છે:—

સરસતિ સારદ પ્રણમી મંગલ ભાવ પૂરવ
[illegible] ૧

સંજમભાર ધુરંધરહ, સદ્દુચ્છલિઉ ન જાહ,
નિઅ જણણી જુવ્વણુ હરણુ, જમ્મુ નિરત્થઉ તાહ. ૯

संयमः सुरसार्थैः श्रुतः संयमो मोक्षद्वारम् ।
येन संयमो मनि धृतः तेषां दुस्तरः संसारः ॥
संयमभारधुरंधरस्य शब्दः उच्चलितो न यस्य
निजजननीयौवनहरणं जन्म निरर्थकं तस्य ॥

—સંયમના સુરસવાળા અર્થ સાંભળ્યા છે. સંયમ મોક્ષદ્વાર છે. જેણે સંયમ મનમાં ધર્યો નથી તેનો સંસાર દુસ્તર છે.

—જે સંયમરૂપી ભાર ધરવા ધુરંધર છે તેનો શબ્દ જેણે ઉચ્ચર્યો—ગ્રહણ કર્યો નથી તેનો પોતાની માતાના જોબનને હરણ કરનારો જન્મ નિરર્થક ગયો.

૬૫—આ ઉપર હેમહંસસૂરિના શિષ્યની કરેલી ટીકા છે તે પણ અપભ્રંશના માટે ઉપયોગી છે. તેની પ્રત સં. ૧૫૦૫ ની મળે છે તેથી તે ટીકાકાર તેની પહેલાં અવશ્ય હોવો જોઇએ. તેમાં અપભ્રંશ અવતરણો ઘણાં છે અને કેટલાક તો લાંબા છે. નાના સુભાષિતરૂપે છે કે જે ટીકાકારના સમયમાં બહુ સામાન્યરીતે વપરાતા હોવા જોઇએ. દાખલા તરીકે—

દિટ્ઠઈ જો ન વિ આલવઈ, કુસલ ન પુચ્છઇ વત્ત
તાસુ તણઇ ન વિ જાઇઇ, રે હયડા નીસત્ત
રાસહુ કંધિ ચડાવિયઇ, લબ્ભઇ લત્ત સહસ્સ,
આપહણે કરિ કમ્મડા, હિયા વિસ્સરહિ કમ્સ
મરણુ તિ સિહઈ બપ્પડા, ધમ્મિ જિ મુક્કા રંક,
સુકિઅ સુસચિઅ જેહિ પર, તે તિણિવાર નિસંક

૬૬—એક નગર અને તેના ઉપનગરો—પરાંઓનું વર્ણન તે ટીકામાં આ પ્રમાણે છે—

અહિરાભાસભરપૂરિઆઈં ધરધરદિસભાસુર મેરુઆઈં
જહિ સગર ભાવીસઉ વરાઇં વસુસિરીલ રમણિ કેલીહરાઇ.
મયમત્ત મયગલ ગુલગુલંત, વસ્તરતુરંગ ધપધપધપંત,
જહિ રહવર ચિરખિ ખડહડંત કરારરાર ખણિ ખમખમંત.
જહિ હુવ મણોહર સરવરાઇં નરનારીજણ-મણ-સુહઈરાઇં
રમણુજ્જલરમણિ જણુ ભગ્ગરાઉ જહિ વચ્છ સરિસ ચિરિજ્જય રાઉ.
જહિ વસહિ ચેય ભાઉરદેવ, જહિ પઉમ-પઉમરિ-નાયર,
જહિ પવરસુરાઇ મનનુર જણપવદીનવરસનાય
જહિ નાયર-સાયર-સિરિનિવાસ જહિ વીર કરઉ સોમનિવાસ,
જહિ સુરમંદિર-દેવરાઈ જણુ મિચ્છઈ વચ્છીહર-ધરાઇ

૧૭. આ ગાના ૧ ૬ (૨) પાનાં પર તીર્થમાલાના ગાળ નામે ચિવિ૨ની કથા આવે છે તે ગણ પાનાં સુધી ચાલ્યા બે અને તે જિનભરવારના કુલ પર કયારે છે તે કથાની શરૂઆત રસિક હોવાથી અત્ર આપી છે.—

અસ્થિ નામિણ નયર તભસિવ । પંડિ-વાણ-નડાવસિરભણિ-સિયોદ-સહ-ભદ્ધસુંદર, હરિસુમિઅહરિણુકુંદભદિત્થાહાણકાભણુભણુદર ।

ધણાણુ કમ-રમણ-નિદિ, ધણધારસરિસાયાર
એસણુવતિ કિ ચિત્ત, પરિરંભિવિ પાયાર

તહિ નિવસિ ૨ અસ્થિ નરનાહુ । તિત્થસેમનિરામાહ ।
જસુ દસિવ-સમય-અહિરામનિવસિઅ સરયકલસરહિવ ભગ્ગનાહઈ નિવસિઅ ।

તાસુ મ ભણારેવિ ચિય, કેમહારસરસચિ
હવિ નિમિઅનિઅ રઅરમણિ, કસુવઅણવિ ન લચ્છિ

૧૮—'રસહુ કવિ ચાઉવિરઈ' વગેરે તેમ 'હિરિ ચરિઅઈ પાવુણ એનાસણુ વીસઈ'—આની નેવાં ભાષાના અવતરણો ઘણાં સુભાષિત ભાષાએ જેવાં લાગે છે ને તે સમયના ધારામાં પ્રચલિત હોવાં

જોઇએ તેમજ તે એમ પણ બતાવે છે કે અપભ્રંશનું સાહિત્ય કે જેમાથી વિશેષ પ્રમાણમા તે લીધા છે તે ઘણુ સમૃદ્ધ હોવુ જોઇએ. આ વાતની ખાત્રી આ લાબી કથા અપભ્રંશમાં છે તે પણ આપે છે.

૬૯. પ્રસિદ્ધ જૈનબ્રાહ્મણ પડિત **ધનપાલ** માલવપતિ મુંજ અને ભોજની વિદ્વત્ સભામાં અગ્રણી હતા. તેમણે સ. ૧૦૨૯ મા પાઇય-લચ્છી નામમાલા નામનો પ્રાકૃત કોષ, અને પ્રસિદ્ધ જૈનકથા તિલકમજરી ભોજના રાજ્યમા રચી છે.

૭૦. ધનપાલનું **સત્યપુર મંડન મહાવીરોત્સાહ** નામનુ એક ૧૫ ગાથાનું નાનુ સ્તોત્ર અપભ્રંશમા છે, આ ધનપાલ ઉપરોક્ત ધનપાલ હોય તો તેનો સમય અગ્યારમી શતાબ્દિ છે—

રખિ સામિ પસરતુ મોહુ નેહુડુય તોડહિ,
સુમ્મદસણિ નાણુ ચરણુ ભડુ કોહુ વિહોડહિ,
કરિ પસાઉ સચ્ચઉરિ વીરૂ જઇ તુહુ મણિ ભાવઇ,
તઇ તુઠ્ઠઇ ધણુપાલુ જાઉ જહિ ગયઉ ન આવઇ. ૧૫

[આ ઉત્સાહની પ્રત સં. ૧૩૫૦ માં લખેલી પાટણના શેઠ હાલાભાઇના ભડારમા છે, તે પ્રતમા સોમનાથ વગેરેના નાશની વાત પણ છે. મહમદ ગીઝનીની સોમનાથપર ચડાઇ સ ૧૦૮૦ મા થઇ, સં ૧૦૬૯ પછી ભોજરાજા ગાદીપર આવ્યા; એટલે તે વખતે ધનપાલ કવિ વિદ્યમાન હતા વળી વિશેષમાં પ્રભાવક ચરિતમા જણાવ્યુ છે કે તેણે 'દેવનિમ્મલ'થી શરૂ થતી સાચોર (સત્યપુર) મહાવીર જિનસ્તુતિ રચી હતી—એટલે સાચોરમા તે ગયેલ હતો એમ જણાય છે. આ પરથી સહીસલામતીથી માની શકાય તેમ છે કે આ ઉત્સાહ પણ પોતાની પાછલી વયમા-સોમનાથની ચડાઇના સમય આસપાસ આ ધનપાલ કવિએજ રચ્યો હતો, આ પરથી સાચોર ઘણું પ્રાચીન ગામ છે અને ત્યાની મહાવીરની મૂર્તિ-મદિર પણ પ્રાચીન છે.]

૭૧. **મહાકવિ પુષ્પદત**—અપભ્રશ ભાષાના આ મહાકવિ માન્યખેટના રાષ્ટ્રકૂટ વશી નરેશ કૃષ્ણરાજ (ત્રીજા)ના સમયમા થયો છે. બીજે ક્યાંકથી આવી તેણે રાજાના મત્રી ભરતને ત્યા આશ્રય લીધો અને

નના કહેવાથી એક 'મહાપુરાણ'—તિસટ્ઠિ મહાપુરિસ ગુણાલંકાર—ની રચના કરી. આ ગ્રંથ ત્રેસઠ શલાકા પ્રમાણ છે અને ૧૦૨ સંધિમાં—પરિચ્છેદોમાં સમાપ્ત થયો છે. તેને બે ભાગ 'આદિપુરાણ' 'ઉત્તરપુરાણ'માં વિભક્ત કર્યો છે. તેમાં જિનસેન અને ગુણભદ્રના તે નામના સંસ્કૃત ગ્રંથો છે. તેમાં ૭૨ જિન છે. ૨૪ જિન છે—તેમાં ૨૪ તીર્થંકરો અને અન્ય મહાપુરુષોનાં જીવન વર્ણવ્યાં છે. તેની રચના શાક સં ૮૮૭ (વિ. સં. ૧૦૨૨)માં આરંભ થઈ સમાપ્ત થઈ (૧૧ મી જુન ૯૬૫ રવિવારે) સમાપ્ત કરી હતી. તેના પછી રચાયેલાં આ કવિનાં બે બીજાં નાનાં નાનાં કાવ્યો અનુક્રમે ચાર અને નવ સંધિનાં મળ્યાં છે. તેનાં નામ 'યશોધર ચરિત્ર' અને 'નાગકુમાર ચરિત' છે. તે ત્રિ રચના કવિએ ભરતમંત્રીના પુત્ર નન્ન નામના કહેવાથી તેનાજ ઘરમાં રહીને કરી છે. કવિએ પોતાના સર્વ ગ્રંથોમાં ભરત અને નન્નની પ્રશંસાનાં પદ્યો લખ્યાં છે. 'મહાપુરાણ' અને 'યશોધર ચરિત'નો પરિચય શ્રીયુત નાથુરામજી પ્રેમીએ પોતાના એક વિદ્વત્તાપૂર્ણ લેખ દ્વારા કરાવ્યો છે અને તેમાં કાંઈ અવતરણો પણ મૂક્યાં છે. (જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખંડ ૨ અંક ૧)

૭૨. તે પૈકી થોડાં અવતરણો 'મહાપુરાણ'માંથી

યથા

મહુ તણુ જ્ઞાણ મણુ ણ ઉ અરહં દેઉ મિણારિઉ ણમણિ,
દેવી સુઅ ઘણિવિ તેણ હઉ વિણમિ તુહારિણ આઇમણિ ૨૦
મહુ અત્થમસિ ણવ દે વાણિ દે જેણ હઉ હોમિ અમલ કવિત્ત
અણુવ અખરીઉ રાઉ ગિર વિલસ સરિસેણ વિલાસ ૨૧
મણુ ભાવણ વિગ્ગહણ લતિ દે પમાણ જેણ જિણ ચરિત વિતિ રે
વિમલ ગુણ વસણુ વિણ દેવ, મેઇ ભાઇ જિણચાઈ પઉ લેઉ ૨૨
ભમમયુ વિગ્ગઇ મારમિ જેણ માગરે જાણાવમિ,
ભમણુ જેમ ણ ભવમાઈ મા વિ જાણિઉ ચારમિ ૨૩

વડ્ડિયસજ્જણહ્મણુ વમણે, સુકઇ કિત્તિ કિ દમ્મઇ પિસુણે;
કહમિ કવ્વુ વમ્મહ મહારણુ, અજિયપુરાણુ ભવણ્ણવતારણુ. ૨૪

—(કવિ, મંત્રી ભરતને કહે છે) હું ધનને તરણાસમું ગણું છું અને તેના ગ્રહણને ઇચ્છતો નથી. હું અકૃત્રિમ ધર્માનુરાગ—અકારણ પ્રેમ (ણિક્કારિમુ) ઇચ્છું છું; તેટલા માટે (હે) દેવીસુત શ્રુતનિધિ (ભરત!) તમારા મહેલમાં રહું છું.

—મધુ-વસંતનું આગમન થતાં આંબામાં લલિત મહોરકલિકા આવે છે, ત્યારે કોયલ બોલે છે, અને કાનન-વનમાં ભમરા ગુંજારવ કરે છે, ત્યારે કીર-પોપટ (એવો હું) દર્પથી શું બોલવા નથી લાગતો? જિન-ચરણ પ્રત્યેની ભક્તિથીજ મારી કવિતા પ્રસરે છે—સ્ફુરાયમાન થાય છે, નહિ કે નિજ જીવિત-વૃત્તિ-આજીવિકાના ખ્યાલથી. હે વિમલ ગુણા ભરણથી જેનો દેહ અંકિત થએલો છે એવા ભરત! હવે મારી આ રચના સાંભળ.

—કમળોની સુગંધ ભ્રમર ગ્રહે છે, નહિ કે નિસાર અંગવાળા એવા દેડકા, હાથી-હંસની જે ગતિની લીલા હોય છે, તેવી ચાલથી શું હરણ ચાલી-નાસી શકશે?—આજ રીતે જેઓને સજ્જનો પર દૂષણો મૂકવાની ટેવ પડી ગઇ છે એવા પિશુન-દુર્જન શું સુકવિઓની કીર્ત્તિને હણી શકશે? (હવે હું) મન્મથને સંહારનારા (અને) ભવ સમુદ્રને તારનાર અજિતપુરાણ (નામના) કાવ્યને કહું છું.

૭૩—યશોધર ચરિતમાંનો વિષય અને તેના સમકાલીન સોમદેવે સં. ૧૦૧૬ માં રચેલા યશસ્તિલક ચંપુનો વિષય-બંને સરખા છે. તેને પોતે 'નરના કર્ણોના આભરણ' રૂપ જણાવેલ છે.

તિહુયણ સિરિકંતહો અઇસયવંતહો અરહંતો વમ્મહહો,
પણવિવિ પરમેટ્ઠિહિ પવિમલદિટ્ઠિહિં ચરણજુયલુ ણયસયમહહો—ધ્રુવક.
કુંડિલ્લ ગુત્તણુહ દિણયરાસુ, વલ્લહનરિંદ ઘર મહયરાસુ,
ણણ્ણહુ મંદિરિણિ વસંતુ સંતુ, અહિમાણુમેરુ કઇ પુપ્ફયંતુ.

ચિતઇ હે પણ નૂરી કહાઓ, પઈંપઉ કમ દુક્ખપયાઓ,
કમ ધમ્મકિત્તિહી કવિ કહિ કહિયાઉ જાઇ સિવ સોક્ખલહિ.

૭૪—હવે નાગકુમાર ચરિત્ર કે જેની પ્રતિ માત્ર કારંજા ભંડારમાં મળે છે તે લઈએ—

૭૬ ચોપઈ

ગોત્તમ ગણહર એ વસિદૂંવ, સૂરિ પરંપરાએ ઉવઇદૂંવ
ણાયકુમાર ચરિત્ત પયાસિઉ, કમ સિરિ પઉમસિરિ મઈ ભાસિઉ ૧
સો ણુણઇ જો પઢઈ પઢાવઇ સો ણુણઇ જો લિહઇ લિહાવઇ
સો ણુણઇ જો વિવરિ વિચારઇ સો ણુણઇ ને ભાવે ભાવઇ ૨
ણુણઇ સમ્મઇ સાસણુ સમ્મઈ ણુણઇ પયસણુ ણુણઇ ણરવઇ
સિસિવિ સિસિવિ વરિસ ઉપાઉસુ ણુણઇ ણુણુ હોઉ દીહાઉસુ ૩
ણુણુ હો સમ્મતુ સુપવિત્તઉ જિણભણિ દસણ ણાણ ચરિત્તઉ
ણુણુ હોઉ ઉપ્પમ કસાવઉ રોગ સોગ ભય કરણ વિદ્દાણઉ ૪

—ગૌતમ ગણધરના વંશમાં સૂરિ પરંપરામાં ઉપદિષ્ટ આ નાગકુમાર ચરિત્ર મેં પ્રકાશિત કર્યું અને શ્રી પદ્મશ્રી કહેલું વર્ણન કર્યું જે આને શીખે શીખાવે તેને આનંદ રહો, જે લખે કે લખાવે તેને આનંદ રહો, જે આનું વિવરણ કરે યા કરાવે તેને પણ આનંદ હો. *સન્મતિ એટલે મહાવીરનું શાસન (શુદ્ધ મહાનું શાસન વીરશાસન) સમ્યક્ પ્રકારે આનંદવાન્ હો, રાજાને આનંદ હો અને નરપતિને

* સંમતિ-સન્મતિ એ મહાવીરનું બીજું નામ હતું. જુઓ ધનંજયકૃત નામમાલા.

सन्मति र्महतिर्वीरो महावीरोऽन्त्यकाश्यपः ॥११३॥
नाथान्वयो वर्द्धमानो यत्तीर्थमिह सांप्रतम् ।

—(હવે ૨૪ મા જિનેન્દ્રનાં નામ કહે છે—સન્મતિ, મહતિવીર, મહાવીર, અન્ત્યકાશ્યપ, નાથાન્વય, વર્ધમાન, કે જેમનું તીર્થ-શાસન હાલમાં પ્રવર્ત છે)

આનંદ હો. ચિંતવતા ચિંતવતા (એક) વર્ષ વીતી ગયું (!) નન્ન દીર્ઘાયુષ્ય થાઓ અને આનંદ કરો નન્નને સુપવિત્ર અને નિર્મલ 'દર્શન,' 'જ્ઞાન' અને 'ચારિત્ર' (જૈનોના રત્નત્રય) ઉત્પન્ન હો. નન્નને સર્વ રોગ-શોક-ક્ષય-કારી પંચ કલ્યાણ હો.

કવિએ પોતાનો ટુંક પરિચય કરાવ્યો છે તે જોઇએ.

સિવભત્તાઈં મિ જિણુ મણ્ણા સે, વેવિ મયાઇ દુરિયા ણિણ્ણાસે,
બંભણાઇ કાસવ રિસિ ગોત્તઇ, ગુરૂ વયણામય પૂરિય સોત્તઇ ૧
મુદ્ધા એવી કેસવ ણામઇ, મહુ પિયરાઈં હોંતુ સુહ ધામઈં,

—હું શિવભક્તિ . .... કાશ્યપ ગોત્રીય બ્રાહ્મણ હતો જૈન ગુરૂના વચનામૃતથી મારા શ્રોત્રો પૂરાયા, ત્યારે હું જૈનભક્ત થઇ ગયો મુગ્ધાદેવી અને કેશવ(ભટ્ટ) નામના મારા માતપિતા સુખના ધામ બનો.

૭૫—તેના 'પુરાણો'માંથી વિશેષ હકીકત મળે છે તે એ છે કે મેવાડિ (મેલપાટી અથવા માન્યખેટ)ની વાડીમાં લાંબા પ્રવાસથી શ્રમિત થઇને અને પોતાને થયેલ અપમાનથી ખિન્ન થઇ પોતે થાક લે છે. તે નગરના બે જનો તેને લઇ રાજા શુભતુંગદેવ (વલ્લભરાય)ના મંત્રી ભરત સાથે ઓળખાણ કરાવે છે ભરત પોતાના મંદિરમાં રાખી તેની કાવ્યપ્રતિભાથી મુગ્ધ થઇ મહાપુરાણ' લખવા પ્રેરે છે કવિ તેના આ આશ્રયદાતાનો ઉપકાર પોતાના આ વીરરસ કાવ્યની દરેક સંધિના અંતે તેનું નામ જોડી અને ઘણે સ્થળે તેની પ્રશંસા કરી સ્વીકારે છે તેના પિતાનું નામ કેશવભટ્ટ અને માતાનું મુગ્ધાદેવી હતું તેનું શરીર કૃશ અને રૂપ કુરૂપ હતું પુષ્પદંત પોતાને માટે બહુ અભિમાની હતો અને 'અભિમાનમેરૂ' એ નામનું બિરૂદ પોતે ધારણ કરી વાપર્યું છે

૭૬—મોટે ભાગે અપભ્રંશ કાવ્યો સંધિમાં (પ્રકરણમાં) વહેંચાયાં છે તે પ્રમાણે આ કવિએ સંધિમાં પોતાના મહાપુરાણને વહેંચેલ છે. સંધિ ૧ મા ૭ મો છંદ છે તેમાં પ્રવરસેનના સેતુબંધનો તેમજ સાથે સાથે રામાયણનો ઉલ્લેખ કર્યો છે નવમા છંદમા કપિલ અને વ્યાસ

ઉપરાંત ઐતિહાસિક એવા ભારવી અને માઘનો ઉલ્લેખ કર્યો છે વળી તે અન્યત્ર રૂદ્રટનો તેમજ બીજા ઘણાનો ઉલ્લેખ કરે છે જેવા કે ચતુર (ચતુર-મુખ) ભરત (નાટ્યશાસ્ત્ર કર્તા) પતંજલિ, ભાસ કાલિદાસ હર્ષ વિમલ, ભામહ દંડી, દ્રોણ, સ્વયંભૂ. આમાં દ્રોણ તે એજ છે કે જેનો ઉલ્લેખ હેમચાર્ય દેશી નામમાલામાં ગ્રંથકાર તરીકે 'અવિન્દુઅવાઇ ઇતિ દ્રોણ ૧-૧૮ અજ્જો અથ ઇતિ દ્રોણ' ૧-૫ વગેરેમાં ઉલ્લેખ કરે છે તેજ છે. સ્વયંભૂ તે નાટકમાં નતિકારે-દેશ્ય અક-ષરે એમ જણાવેલ છે કે स्वयंभू कवि पद्धडीबद्ध रामायण कर्ता आपलीसंघीय આ પરથી જણાય છે કે તે જૈન છે અને જેણે પ્રાકૃત ૭૬ પદ્ધડીમાં રામાયણ-પઉમચરિય રચેલ છે (કે જેનો આગળ આપણે ઉલ્લેખ કરી ગયા છીએ. પારા ૫૪).

૭૭—શ્રીચંદ્રમુનિ—તેનો બનાવેલો એક કથા કોશ છે તેમા ૫૩ સંધિ અર્થાત્ અધ્યાય છે તેમાં લગભગ તેટલી સંખ્યામાં નાની રોચક ઉપદેશ પૂર્ણ કથાઓ કહેલી છે કર્તાની મંગલ અને પ્રશસ્તિ છે તે પરથી જણાય છે કે આ કવિએ આ ગ્રંથ ગૂજરાતની રાજધાની અણહિલપુર પાટણમાં મૂલરાજ નૃપતિના સમયમાં રચ્યો હતો. અણહિલપુરના ચાલુક્ય (સોલંકી) વંશમાં બે મૂલરાજ થયા—એક વિ.સં ૯૯૮ થી ૧૦૫૩ સુધી, અને બીજો માત્ર બે વર્ષ સં. ૧૨૩૩ થી સં ૧૨૩૫ સુધી. સંભવિત રીતે આ કવિ મૂલરાજ પહેલાના સમયમાં થયો છે તેની ઉપરની સંસ્કૃતમાં પ્રશસ્તિ છે તે પરથી જણાય છે કે કુંદકુંદાચાર્યના અન્વયની પરંપરામાં શ્રીકીર્તિ શિષ્ય શ્રુતકીર્તિ શિષ્ય સુકુમાર કીર્તિ શિષ્ય વીરચંદ્રનો શિષ્ય હતો અને તેણે આ ગ્રંથ મૂલરાજ રાજાના ગોષ્ઠિક (ધર્મસ્થાનક મંત્રી) અને અણહિલપુરના વતની પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતિના સજ્જનના પુત્ર કૃષ્ણના કુટુંબ માટે રચ્યો હતો.

૭૮—તેની ભાષા પદ્યબદ્ધ આદિ કૃતિઓ જેવી છે પરંતુ ૭૬ કંઇક ભિન્ન છે

પણવેપ્પિણુ જિણુ સુવિસુદ્ધમઈ, ચિતઇ ભણિ મુણિ સિરિચંદુ કઇ,
સસારૂ અસારૂ સવ્વુ અથિરૂ, પિય પુત્ત મિત્ત માયાતિમિરૂ ૧
ખણિ દીસઇ ખણિ પુણુ ઉસ્સરઇ, સપય પુણુ સપહે અણુહરઇ,
જોવ્વણુ ગિરિવાહિણિ વેયગઉ, લાયણ્ણુ વણ્ણુ કરસલિલ સઉ ૨
જીવિઉ જલબુબ્બુય ફેણ ણિહુ, હરિજાલુ વરજ્જુ અવજ્જુ ગિહુ

—વિશુદ્ધમતિ જિન (ભગવાન્)ને પ્રણામ કરીને મુનિ શ્રીચંદ્ર કવિ ચિત્તમા ભણે-ચિત્વન કરે છે કે સસાર અસાર અને સવ અસ્થિર છે. પ્રિય પુત્ર મિત્ર માયાના અધકાર સમાન છે. ક્ષણમા દીસે, વળી ક્ષણમા ઓસરી જાય-ચાલી જાય (એવી) સપત્તિ વળી 'સાપ'ને અનુસરતી-સરખી છે જોબન, ગિરિ એટલે પર્વતની વાહિની-નદીના વેગ પેઠે જનારૂ છે, લાવણ્ય વર્ણ-કાન્તિ હાથમાના પાણી જેમ નાશવત છે. જીવન જલના બુદ્બુદ-પરપોટાના ફીણ જેવુ છે, અને ગૃહ ઇત્યાદિ (?) ઇંદ્રજાલ સમાન છે.

૭૯—ધુવડ અને હસની એક કથાનો પ્રારભ જોઇએ—

મગહામડલિ પય સુહય રમ્મિ, પયપાલુ રાઉ પાડલિપુરમ્મિ,
તત્થેવ એક્કુ કોસિઉ ઉયારિ, નિવસઇ મયાવિ ગોઉરદુવારિ ૧
સકયાઇ રાય હસહ સમીવુ, ગઉ વિહરમાણુ સુરસરિહે દીવુ,
એક્કેણુ તત્થ કય સાગએણુ, પુચ્છિઉ હસે વયમા ગએણુ ૨
ભો મિત્ત ! ત સિ કો કહસુ એત્થુ, આઉમિ પએસહો કહો કિમત્થુ,
ધયરટ્ઠુ હો વયણુ સુણેવિ ઘૂઉ, ભાસઈ હઉ ઉત્તમ કૂલ પસૂઉ. ૩
કયસાવાણુગ્ગહ વિહિ પયાસુ, આયહો પહુ ! પુહઇ મડલાસુ,
વસવત્તિ સવ્વ સામત રાય. ભહુ વયણુ કરતિ કયાણુરાય. ૪
કીલાઇ ભમતઉ મહિપ સત્થ, તુમ્હઈ નિએવિ આઉમિ એત્થ,
ઇય વયણુહિ પરિઉસિઉ મરાલુ, વિણએણ પય પિઉ મઇવિમાલુ ૫

—મગધમડલ દેશમા સુખદ અને રમ્ય પાટલિપુત્રમા પ્રતિપાલ રાજા (હતો), ત્યાજ (તેના) એક કોટના ગોપુર દ્વાર-દરવાજામા એક

જાણતો અને માયાવી યુવક વસતો હતો. તે એક દિવસે વિહરતો વિ-હરતો સુરસાર દ્વીપમાં રાજહંસો સમીપ આવી લાગ્યો. ત્યાં એક ઉમરે પ્રોઢિમા-રાજ હંસે સ્વાગત કરીને તેને પૂછ્યું કે મિત્ર! તું કોણ છું, ક્યાંથી આવ્યો. આ પ્રદેશમાં શા અર્થે આવ્યો છુ. મતલાણું (હંસ) નાં વચન સુણીને યુવક બોલે છે હું ઉત્તમ કુલમાં જ બેઠો છું. હું વિધિપુરઃસર મારક અનુગ્રહ કરી (!) હે પ્રભુ! પૃથ્વી (પુષ્પપુર?) મગધમાંથી આવ્યો છું. સર્વસામત અને રાજા મારા વશવર્તી છે અને હે રાજા! તેઓ મારા વચનનું ભલે પ્રકારે-અનુરાગથી પાલન કરે છે. ફરીને મારે ભમતા રાજાઓ-મહિપોની સાથે હું અહીં તમારા પ્રદેશમાં આવી નીકળ્યો છું. યુવકનાં આ વચનો સાંભળી વિસ્મિત થયેલા આ વિશાળમતિ મરાળે વિનયપૂર્વક તેના પગ પાડયા.

ઉપાધ્યાયનો હર્ષ-દુ યુવ-યુવક.

૮૧—કવિએ છંદ જુદા જુદા વાપર્યા છે તેનાં ઉદાહરણ —(૧) વસ્તુ-વદેવિ સિદ્ધિ ચ સમાહિ મરણ સભળ સંસાર ક્લેશવારણ

પહું જન્મે જ સરસ નિરન્તર સુહ સંઘાતપંકજ અમ્બુધર

(૨) દુમિલાઈ નામનો છંદ.

તેણુવ્વ માઉ વહિઉ પભાઉ
સ મચ લાસ્સુ, તવ મરણ મારુ
સેવ્રાહ મોહ ભિજ્જ જોહ
છંડિ કસાય, પરિસહ વિસાય.
ઉવસમ્મ ભાઇ નિવિવિ આરાઇ
પાવેવિ મોખ્ખ, સિરિ પહ્વ દુખ્ખ.

(૩) મહાલિનિ છંદ

વિવિહ-રસ-વિલાસે ચેય કેલી હલાસે,
લલિય-વયણ-ભાસે, અત્ય-સંદોહ-વાસે.
સવણ-વિહિ-સુમે, સવ્વ-દોસોવસામે
મહ ખણુ કહોસે, સુન્દરે દિવ્વ તેસે.

૮૨—સં. ૧૦૭૬માસાગરદત્તનુ બનાવેલુ **જંબુસ્વામિ ચારિત્ર** (૨૬૯૦ ગ્રથાગ્ર) તથા તેના ઉપર ટિપ્પન (૧૧૯૦ ગ્રથાગ્ર) બૃહત્ ટિપ્પનિકામા નોંધાયેલ છે

૮૩—**પદ્મકીર્ત્તિના પાર્શ્વપુરાણ**મા ૧૮ સધિ છે ને ૩૩૨૩ શ્લોક છે જૈનોના ૨૩ મા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથનુ ચરિત્ર તેમા છે. પ્રશસ્તિ પરથી જણાય છે કે તે ચદ્રસેનના શિષ્ય માધવસેનના શિષ્ય જિનસેનનો શિષ્ય હતો તેના કાલનો નિર્ણય હાલ થઇ શકે તેમ નથી. પણ તેના આ ગ્રથની કારજા ભડારમા જે પ્રત છે તેનો લખ્યા સવત્ ૧૪૭૩ ફાલ્ગુણ વદિ ૯ બુધ છે કે જે વખતે વીરભાણુદેવ રાજ્ય કરતો હતો

૮૪—**નયનન્દિના સુદર્શન ચરિત**મા ૧૨ સન્ધિ છે. તેમા સુદર્શનનુ ચરિત્ર છે. પ્રશસ્તિપરથી જણાય છે કે કર્ત્તા કુંદકુન્દાચાર્યગણના પદ્મનદિના શિષ્ય વિશાખનદિના શિષ્ય રામનદિના શિષ્ય માણિક્યનદિનો શિષ્ય હતો અને તેણે વિ સં. ૧૧૦૦ મા જ્યારે ભોજદેવરાજા અવતિદેશમા ધારાનગરીમા રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે આ ગ્રથ રચ્યો છે. તેનો આદિ ભાગ આ પ્રમાણે છે—

ॐ नमः सिद्धेभ्यः । णमो अरहंताणं । णमो सिद्धाणं । णमो आयरियाणं । णमो उवज्झायाणं ।णमो लोए सव्वसाहूणं।

ઇહ પચ ણુમોક્કારઈ લહેવિ ગોવહુવઉ સુદસણુ,
ગઉ મોક્ખહો અક્ખમિતહો ચરિઉ વ ચઉવગ્ગ પયાસણુ.

૮૫—આજ **નયનન્દિએ** કદાચ **આરાધના** નામનો ગ્રથ રચ્યો હોય તેના સબધમા સ્વ૦ સાક્ષર દલાલે જણાવ્યુ છે કે તેના કર્ત્તા નયનન્દિ દિગબર છે ગ્રથ બે ભાગમા—૧ લામા ૫૬ અને બીજામા ૫૮ સધિ છે પાટણ ભડારમા સ્વ૦ દલાલે પોતે જોયેલી પ્રતમા માત્ર ૩૦ અને ૨૭ સધિઓ છે

મુણિવર ણયનદી સણ્ણિ બધ્ધે પસિધ્ધે સયલવિહિણિહાણે એત્થ કવ્વે સુભવ્વે,
અરિહ પમુહ સુત્તુ વુત્ત મારાહણાએ પભણિઉ ફુડુ સધી અઠ્ઠાવણ્ણુ સમેત્તિ.

૮૬ કનકામરનું કરકંડુ ચરિત ૧ પ્રકરણ કે જેને પરિચ્છેદ નામ આપેલ છે તેમાં છે તેમાં ઋષિ કરકંડુનું ચરિત્ર છે કર્તા તેમાં સિદ્ધસેન સમન્તભદ્ર, અકલંકદેવ સ્વયંભૂ, અને પુષ્પદંતનો ઉલ્લેખ કરે છે તે પરથી તેણે ઇ સ ૧ મી સદીમાં કે તે પછી કોઈ કાલે તેની રચના કરેલી હોવી જોઇએ.

૮૭ આનો આદિ અંત ભાગ નીચે પ્રમાણે છે

મણ મારવિણાસણુ સિવપુરવાસહો પાવતિમિરહરદિણયરહો,
પરમપ્પય લીણહો વિલયવિહીણહો સરમિ ચરણુ સિરિ જિણવરહો.
જય અજ્જવમ સિવસુહ કરણદેવ, દેવેંદ-ફણિંદ-ણરિંદ સેવ,
જય ણાણુ મહોદહિ લદ્ધ પાર, પારાવિય સિવપહે ભવિયતાર

* * * *

પુણુ કામિ પયડ ગુણણિવ ભરિય, કરકંડ ણરિંદહો તણઉ ચરિઉ

* * * *

તો સિદ્ધસેણ સુસમંતભદ, અકલંકદેવ સુઅજલ સમુદ,
જય એવ સયંભુ વિસાલચિત્તુ વાએસરિઘર સિરિ પુપ્ફયંતુ

* * * *

સિરિસિરિચંદ પુપ્ફયંતએણ, ચંદરિસિગોત્તે વિમલએણ
વઇરાગઇ હુઅઇ દિયંબરેણ સુપસિદ્ધણામ કણયામરેણ.
બુહ મંગલ એવ હો સીસએણ, ઉપ્પાઇય જણમણતોસએણ,
આસાઇયણયરિ સંપત્ત એણ જિણચરણસરોરુહભત્તએણ.

આની સં ૧૬૭૮ માં લખાયેલી પ્રત ઐલક પન્નાલાલ સરસ્વતિ ભવનમાં નં ૨૮ની છે

પ્રકરણ ત્રીજું

બારમી સદીનું અપભ્રંશ સાહિત્ય.

૮૮ અભયદેવસૂરિ બારમી સદીમાં સં ૧૧૩૩-૩૫ લગભગ સ્વર્ગસ્થ થયા તેમણે જયતિહુઅણ સ્તોત્ર રચ્યું છે તે પણ અપભ્રંશમાં છે તેમાં ૩૩ ગાથા છે

જયતિહુયણુ વર કપ્પ રૂક્ખ જય જિણ ધન્નતરિ,
જયતિહુયણુ કલ્લાણ કોસ દુરિયક્ખરિ કેસરિ
તિહુયણુ જણ અવિલંધિ આણ ભુવણુત્તય સામિય
કુણસુ સુહાઇ જિણેસ પાસ થંભણયપુરિટ્ઠિય. ૩

* * * *

એય મહારિય જત્તદેવ ઇહિન્હવણુ મહૂસઉ,
જં અણુલિય ગુણુ ગહણુ તુમ્હ મુણિજણુ અણિ સિદ્ધઉ
એમ પસીય સુપાસણાહ થંભણયપુરટ્ઠિય,
ઇય મુણિવરુ સિરિ અભયદેઉ વિણ્ણુવઇ અણિદિય ૩૦

૮૫—સં ૧૧૨૩ માં સાધારણના અંક સૂચિત કવિએ ૧૧ સંધિ વાળી અપભ્રંશ ભાષામાં **વિલાસવઈકહા** રચેલી છે તે 'સમરાઇચ્ચકહા' નામની સુપ્રસિદ્ધ હરિભદ્ર સૂરિની પ્રાકૃત કથામાંથી ઉધૃત કરી છે એમ તે કવિએ પોતે જણાવ્યું છે કથાવસ્તુ જાણવા માટે સમરાદિત્ય કથામાંનુ પંચમભવવર્ણન જોવું ગ્રંથકાર પોતે કોટિકગણુ-વજ્રશાખામાં થયેલા **બપ્પભટ્ટિ** સૂરિના સંતાન છે ને યશોભદ્ર સૂરિના ગચ્છના છે એમ જણાવે છે. કવિ 'સાધારણુ' એ નામથી પૂર્વે સુપ્રસિદ્ધ હતા તે નામથી તેમણે અનેક જાતના સ્તુતિસ્તોત્રો રચેલા હતા. પાછળથી પોતાનું નામ **સિદ્ધસેનસૂરિ** એ નામથી પ્રતિષ્ઠિત થયું એ પણ તેમણે જ જણાવી દીધું છે આ 'અપભ્રંશ' કથાની પ્રત જેસલમેર ભંડારમાં છે તેનું આદિ આ પ્રમાણે છે.

બહુરયણુમણોહર નિમ્મલપયહર સગુણ સુવન્ના હિટ્ઠિયઉ,
જ(ભ?)ણુ કસ્સ ન સોહઈ નયણ મોહઇ કવ્વહારુ કંઠટ્ઠિયઉ ૧
પઢમ પણમેપ્પુ(વિ ?)ણુ ઉસહસામિ પુણુ અજિઉ વિવિનિ(ણિ ?)-
જિયઉ થુણામિ,
સંભવુ ભાવેવિણુ ભવવિણાસણુ વંદિવિ અભિનંદણુ ગુણનિધાણુ.
—જેસલમેર ભંડાર સૂચી પૃ ૧૪ પ્રસ્તા. પૃ ૪૫

૪૯ માણિક્ય પ્રસ્તારિકા પ્રતિબદ્ધરાસનો ઉલ્લેખ સં ૧૧૭૪ માં યશોદેવ ઉપાધ્યાયના રચેલા નવતત્ત્વભાષ્ય વિવરણમાં કરેલો છે ને તે સંધિ (અપભ્રંશ ગ્રન્થ) જણાય છે **अनयोश्च विशेषविधि मुकुट सप्तमी सन्धिबन्ध माणिक्य प्रस्तारिका प्रतिबद्ध रासका त्प्रमावसेयः**) આ પરથી જણાય છે કે ગુજરાતીમાં જેમ ગ્રન્થને રાસ કહે છે તેવી રીતે અપભ્રંશ તથા પ્રાકૃત ભાષામાં રાસો હતા

૫૦ સં ૧૧૬ માં *અભયદેવસૂરિના શિષ્ય* વર્ધમાનસૂરિએ ઋષભચરિત્ર રચ્યું છે તેમાં કેટલેક ઠેકાણે અપભ્રંશ ભાગ આવે છે

૫૧ સાક્ષર સાક્ષર શ્રી ચિમનલાલે અપભ્રંશ સંબંધી સાહિત્ય માસિકમાં લખતાં જણાવ્યું છે કે —

અત્યાર સુધીમાં અપભ્રંશ ભાષાના જે ઉદાહરણો મળ્યાં છે તે હેમાચાર્યના પ્રાકૃત વ્યાકરણ તથા કાવ્યમાંથી છે કેવળ અપભ્રંશ ભાષામાં રચાયેલાં કલ્પાન્તક ગ્રન્થો તથા બીજા જૈન ભંડારોમાં તાડપત્ર ઉપર લખેલાં મોજુદ છે આ ઉપરાંત ૧૦ મા ૧૧ મા તથા ૧૨ મા શતકમાં રચાયેલાં પ્રાકૃત ગ્રન્થોમાં પણ અપભ્રંશમાં રચાયેલો કેટલોક ભાગ માલુમ પડે છે હેમાચાર્યના ગુરુ દેવચંદ્રે સં ૧૧૬ માં *શાન્તિનાથ ચરિત્ર નામનું ૧૨ ૦ શ્લોકનું ગ્રન્થ રચેલું છે તેમાંથી કેટલોક અપભ્રંશ ભાગ નીચે આપ્યો છે

૫૨ આ ભાગમાં શાન્તિનાથના જન્મ વખતે દિશા કુમારીઓએ જે ઉત્સવ કર્યો હતો તેનું વર્ણન છે—

---

* આ ગ્રન્થના પ્રારંભમાં પ્રાચીન કવિઓને નમસ્કાર કરવાની પ્રથા હોય છે તે પ્રમાણે દેવચંદ્રસૂરિ વિમલ સ્વામિ ... વસુદેવ કથા (વસુદેવહિંડી)ના કર્તા ભદ્રબાહુ સમરાદિત્ય કથાના કર્તા હરિભદ્રસૂરિ, કુવલયમાલાના કર્તા દાક્ષિણ્યચિહ્નસૂરિ તથા ઉપમિતિભવ પ્રપંચના કર્તા સિદ્ધર્ષિને નમસ્કાર કરે છે વસુદેવહિંડી સંઘદાસ તથા ધર્મસેન ગણિની બનાવેલી છે પરન્તુ આમાં તે ભદ્રબાહુએ રચેલી છે તથા તેનું પ્રમાણ મળવાનું છે તે વિશેષ છે

કવિરાયચક્કવટ્ટિં વંદે સિરિ દેવભદ્દમુણિનાહ ।
જસ્સ જસે તેલ્લમ્મિ વ વાણી મજ્ઝત્થયચ્છ વિચ્છરઇ ॥ ૬
વંદામિ ભદ્દબાહુ જેણ ય અઇરસિયબહુકહાકલિય ।
રઇય સવ્વાલકખ ચરિય વસુદેવરાયસ્સ ॥ ૭

વંદે સિરિહરિભદ્દ સૂરિ વિઉસયણ નિગ્ગયપયાવ ।
જેણ ય કહાપબન્ધો સમરાઇચ્ચો વિણિમ્મવિઓ ॥
દક્ખિન્નઇંદસૂરિં નમામિ વરવન્નભાસિયા સગુણા ।
કુવલયમાલેવ્વ સુહા કુવલયમાલા કહા જસ્સ ॥ ૯

પણમામિ સિદ્ધસૂરિ મહામતિ જેણ મન્નેછવાણ ।
પવ્વરકપિ વ ગઇય ભવસ્સ રુવ કહાબંધે ॥ ૧૦

જય જય તિહુયણદીવયદાઇ એ, જય જય અસેસહ માઈ એ ।
જય જય તિહુયણસૂરવિયાઈ એ, જય જય અચ્છરિયપસાઇ એ ॥ ૪

મ બીહિસિ પરમેસરિ સામિણિ, અમ્હે દિસાકુમારિ ગયગામિણિ ।
જમ્મકમ્મુ જિણવરહ કરેસહં, અપ્પઉં સિવપુરિપથિ ધરેસહમ્ ॥ ૬

અવિ ય તિહુયણનાહહ કુચ્છિધરિ જય જય સામિણિ દેવિ ।
અમ્હેહિ તુહ પયપકયઇં વંદિય સિરહ નમેવિ ॥ ૭

જય જય અઇરાદેવિ તુહું સતિજિણદહ માએ ।
પણમહ તુહ પયપકયઇ સિરિતિહુયણવિકખાએ ॥ ૮
જય જય તિહુયણદીવુ તઇ દસિયસયલપયત્થુ ।
દિતિય સામિણિ તાડિયઉ ભવિયહ મોહુ સમત્થુ ॥ ૯

જય જય જગગિહખભુ જિણ દિતિય સામિણિ લોઇ ।
સજ્જોઇયભવભીયજણ સયલસુહ સંજોઇ ॥ ૧૦
સયલદુરિયદદોલિદવજાલાવલિજલવાહુ ।
દિતિય તિહુયણમાયપઇ કેડિઉ અગહ દાહુ ॥ ૧૧
જય જય પડિબોહયરુ વિન્નિયપુન્નિમચંદુ ।
માય મહામઇદેવિપઇ દિઉ ભવિયહ આણંદુ ॥ ૧૨

[illegible]

જયહિ જિણનાહયા કમ્મવણદાહયા પણયસુરનાહયા સિદ્ધિગમવીહયા ।
જયહિ સુભકારયા મોહનિદ્ધારયા દુરિયસયવારયા ચત્તસસારયા ॥ ૧૨૩
જયહિ ગયસમ્મયા કામભડધસયા નીરૂનવદસયા ભુવનઅવયસયા ।
જયહિ હવપાવયા કહિયવરભાવયા દુરકત્તણુલાવયા સજલપ્પણુરાવયા ॥ ૧૨૬

૯૩—આ **દેવચંદ્રજી** કૃત **સુલસાખ્યાન** અપભ્રશમા છે તેમા ૧૭ કડવક છે.

એહ સધિ પુરૂપત્થ વસત્થિય દેવચદસૂરીહિ સમત્થિય,
ઇય બહુગુણ ભૂસિઉ જિણસુપસસિઉ સુલસ ચરિઉમ્મત્થિયહ
નિસુણત પઢતહ ભત્તિએ સત્તણ મોકખુ મોમ્ખત્થિયહ.

૯૪ **હેમચદ્રજીના વ્યાકરણમાથી** તેમજ **કુમારપાલ ચરિત દ્વાશ્રય–પ્રાકૃતકાવ્યમાથી** ઘણુક અપભ્રશ સાહિત્ય મળી આવે છે તેના સબધે હવે પછી જુદા વિભાગ અને પ્રકરણમા જણાવીશુ.

૯૫ સસિપાલક કુલસભવ પાર્શ્વનદન **ધાહિલના પઉમસિરિ ચરિત્રમા** ચાર સધિમા પદ્મશ્રી સતીના શીલનું વર્ણન છે. આ ક્યારે રચાયેલું છે તે જણાયલુ નથી પરતુ પાટણ ભડારની પ્રતનો સવત્ ૧૧૯૧ નો છે, તેનો આદિ ને અતભાગ નીચે પ્રમાણે છે–
ધાહિલુ દિવ્વદિહિ કવિ જપઇ, અહુ જણુરોલુ મુએવિણુ સપઇ,
નિસુણહુ સાહમિ કન્નરસાયણુ, ધમ્મ કહાણુડ પહુગુણુ ભાયણુ.

× × × ×

સસિપાલક વુક્ષ આસિ નાહુ, જસુ વિમલુ કિત્તિ જગિ ભમઇ સાહુ,
તસુ નિમ્મલિ વસિ સમુબ્ભવેણ, પઉમસિરિ ચરિઉ કિઉ ધાહિલેણુ
કવિ **પાસ**હનદણુ દોસવિમદ્દણુ સુરાઇહિ મહાસઇહિ.
જિણુ ચલણુહ ભત્તઉ તોયઇ પોત્તઉ દિવ્વ દિટ્ટિ નિમ્મલમઇહિ.

• ૯૬ **સંદેશરાસક**–આ રાસક પ્રાકૃત તથા અપભ્રશમા છે તેમા દોહા, ગાથા, રડ્ડા, પદ્ધડિકા, ચદ્રાયણુ, અર્ધ વગેરે છદો વાપરેલા છે પાશ્ચાત્ય દેશમા મ્લેચ્છ દેશમા મીરસેણુના સબધીનો પુત્ર અદ્દહમાન

નામનો હતો. તેની ગીતવિશેષ પ્રાકૃત ભાષામાં છિતે પ્રીતિને લીધે તેના એકથી આ વિરહિણી ગ્રંથ વિષય સંદેશ રાસક રચેલ છે તેની એક બાબત ભાવમાં છે

જમ્મૂએ પિય પઢમો પુવ્વપસિદ્ધો ય મિચ્છદેસોત્થિ,
મેઅ વિસએ મણુઓ આરો મીરસેણસ્સ. ૩
તહ તણઓ કુલકમલો પાઇઅ કવ્વેસુ ગીય વિસએસુ
અદ્દહમાણ પસિદ્ધો સન્નેહય રાસય રઇયં ૪

૪૭ ચર્ચરી નામની જિનદત્તસૂરિની સ્તુતિ તેમના શિષ્ય જિનદત્તસૂરિ અપભ્રંશમાં રચી છે. જિનદત્તસૂરિનો સ્વર્ગવાસ સં ૧૧૬૮ માં થયો ને તેના શિષ્ય જિનદત્તે તેના પછી થોડા વર્ષોમાં આ સ્તુતિ રચી હશે તેમ અનુમાનાય છે. જિનદત્તને આચાર્યપદ સં ૧૧૬૮ માં મળ્યું અને તેમનો સ્વર્ગવાસ સં ૧૨૧૧ માં થયો. તેનો આદિભાગ—

નમિવિ જિણેસર ધમ્મહ તિહુયણ સામિયહ
પાયકમલુ સસિનિમ્મલુ સિવગય ગામિયહ.
કરિમિ જહટ્ઠિયગુણથુઇ સિરિ જિણવલ્લહહ
જુગપવરાગમસૂરિહિ ગુણિગણદુલ્લહહ. ૧

—ત્રિભુવનના સ્વામી, શિવગતિગામી એવા જિનેશ્વર ધર્મનાથના ચંદ્રના જેવા નિર્મળ પાદકમળને નમીને યુગપ્રવર આગમસૂરિ ગુણિગણ-દુર્લભ એવા શ્રી જિનવલ્લભની યથાસ્થિત ગુણસ્તુતિ કરું છું

પરિહરિ લોયપવાહુ પયટ્ટિઉ વિહિવિસઉ
પારતંતુ સહુ જેણ નિહોડિઉ કુમયમઉ
દંસિઉ જેણ દુસંઘ-સુસંઘહ અંતરઉ
વદ્ધમાણ જિણતિત્થહ કિયઉ નિરંતરઉ. ૧

—લોક પ્રવાહને પરિહરીને પરતંત્રતા ત્યાગ કરી કુમત નાશ કરી વિધિમાર્ગ સ્થાપ્યો, જેણે દુઃસંઘ અને સુસંઘ વચ્ચે

એતુ-એ વચ્ચેનું અંતર બતાવ્યું અને વર્ધમાન-મહાવીર જિનના તીર્થને નિરંતરનું-અવિચ્છિન્ન કર્યું.

૭૮ જિનદત્તસૂરિની બીજી બે અપભ્રંશ કૃતિઓ નામે ૨ **ઉપ-દેશ (ધર્મ) રસાયન રાસમાં** ૮૦ ગાથા છે અને ૩. **કાલસ્વરૂપ કુલકમાં** ૩૨ ગાથા છે આમાની છેલ્લી કૃતિની ત્રીજી ગાથામાં '**વિક્ક-મસ વચ્છરિસય બારહ** હુયઈ પણટ્ઠુઉ સુહુ ધરવારહ' આવા શબ્દો છે તેથી તે કૃતિ વિક્રમના તેરમા સૈકાના પ્રારંભના ૧૧ વર્ષમાં કોઈપણ વખતે બની હોવાનું અનુમાન કરી શકાય કારણ કે વિ સ. ૧૨૧૧મા જિનદત્તસૂરિનો સ્વર્ગવાસ થયો છે છતા આ સર્વને સામાન્ય રીતે ૧૨ મી સદીની કૃતિ તરીકે લેવામાં વિશેષ હરકત જેવું નથી

૭૯ આ ત્રણે જિનદત્તસૂરિના કાવ્ય 'અપભ્રંશ કાવ્યત્રયી' એ નામથી ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ સીરીઝમા પ્રકટ થનાર ગ્રંથમાં મૂકવામાં આવ્યાં છે, અને તેમા પ્રથમના બે કાવ્યો પરની જિનપાલ ઉપાધ્યાય (જિનપતિસૂરિ શિષ્ય)ની સં ૧૨૯૪ ની રચાયેલી સંક્ષિપ્ત સંસ્કૃત વૃત્તિ પણ દાખલ કરી છે છેલ્લી કૃતિપર ઉપાધ્યાય સુરપ્રભ (જિનપતિ સૂરિ શિષ્ય)ની વિવૃત્તિ છે, સાથે એ ત્રણે કાવ્યની સંસ્કૃત છાયા તે ગ્રંથના સંપાદક પંડિત લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધીએ કરીને મૂકી છે. તેમા સંપાદક સાક્ષર જે પ્રસ્તાવના અને પરિશિષ્ટ મૂકવાના છે તે બહાર પડવાથી વિશેષ પ્રકાશ પડશે

૧૦૦ **વાદિદેવસૂરિ** એ મહાપ્રભાવક જૈનાચાર્ય થઈ ગયા તેમણે પોતાના ગુરૂ મુનિચંદ્રસૂરિ (સ્વ સ ૧૧૭૮) ઉપર તે સમયની બોલાતી ભાષા-અપભ્રંશ ભાષામા **સ્તવન** રચ્યું છે (મુદ્રિત-જૈન શ્વે કૉ હેરલ્ડ પત્રનો ઈ સ ૧૯૧૭ના સપ્ટે. થી નવે નો ખાસ અંક પૃ. ૩૩૧-૩૩૫) તેનો આદિ અને અંતભાગ નીચે પ્રમાણે છે —

નાણુ ચરણુ સંમત્ત જસુ રયણુત્તઉ સુપહાણુ,
જયઓ સુ મુણિસુરિ ઇત્થુ, જગિ મોડિ અવમ્મહખાણુ ૧

× × × ×

જાહે પસન્ના તુહ નયણ, તહ મણુઅહ સમ્મત્ત,
કિલકંચિઅ સુહ સંપડહિ અનુ કિ ઇહિ દુહજાલ. ૨૪
દૂસમ રયણિહિ સર જિમ્વ, તુહ ઉદ્દિઉ મુણિનાહ,
સિરિ મુણિચંદ મુણિંદ પરમહ દેખઇ પુણ્ણાહ. ૨૫

આની હાલની ગૂજરાતી ભાષા ૧ મહેશ્વરસૂરિએ આ પ્રમાણે આપી છે–

જ્ઞાનચરણ સમ્યક્ત્વ જેનું રત્નત્રય સુપ્રધાન
જયો સ મુનિસૂરિ અહીં જયે, માંડયો મન્મથસ્થાન. ૧

× × × ×

જ્યારે પ્રસન્ન તવ નયનો તથા મનુજોને સાથ હણ,
કલકંચિત સુખ સાંપડે વળી ઉદાસ દુઃખજાળ. ૨૪
દુઃષમ રજનિમાં સૂર જેમ તું ઉદયો મુનિનાથ,
શ્રી મુનિચંદ્ર મુનીંદ્ર પરમ દેઉં પ્રભાત. ૨૫

(૧. ચરણ—વિશુદ્ધપ્રવૃત્તિ, સમ્યક્ત્વ—શ્રદ્ધા, માંડયો—મંડિત–મંડિત–મોડિત–મરડી નાંખ્યો, મન્મથસ્થાન—કામરૂપ ભીંત. ૨૪–સાંપડે–સંપદ્યન્તે–સંપજ્જન્તે–સંપડે–મળે. ૨૫. દુઃષમ રજની–આ પંચમ દુઃષમ નામના આરા ૧૫ રાત્રી. કુમાર–રદ્ધાર.]

૧ ૧ લક્ષ્મણગણિએ સુપાસનાહ-ચરિય એ નામનો પ્રાકૃત ગ્રંથ સંવત્ ૧૧૯૯માં માઘ શુદ ૧૦ ગુરુને દિને શ્રી મંડલીપુરીમાં શ્રી કુમારપાલના રાજ્યમાં રચ્યો છે તેમાં ક્યાંક ક્યાંક અપભ્રંશમાં છંદો છે–

ગયવયભત્તિમ્મઆભિઓનરોમયણ, કુમુદિ કિમિસર વઝ નચ્ચંતયા,
કેવિ મુઅહિ મહરસુમણોહર ગયંત સમિતિસંથારુ સુમણોહર ૧૬૮
કેવિ ભમંત સમ્મતિ કમાણુ અવરિ ગયંતિ સુદ્ધાસન સુંદર
કેવિ ઉત્તાલતાલઝલ રસય કુવિ કરનચ્ચિય અવરિ વરહાસય ૧૬૯
કેવિ દરિસહરા તિવલયસમ હેર કુવિ દવદેસિય કેવિ સુઆગમપુર
કેવિ અવમચ્ચિય કુવિ મણિભલ્લ અન્ન મુદ્ધિ પદરંતિ
પરમીનર ૨૭૦

કેવિ ફોડિંતિ વક્કરિય ઉક્કેરય, કેવિ કુવ્વંતિ કઠીરવુન્નાયય,
કેવિ તક્ખણિણુ ખીરોયજલ ભંતિય, કલસમુવણિંતિ તિયસા હરિયંતિય ૨૭૧

—ત્યાં ગુરૂભક્તિના ભરથી ઉદ્‌ભિન્ન રોમાંચ થયા છે જેના એવા નાચતા (દેવતાઓ) તીર્થેશ્વરને સ્તવે છે. કેટલાક (દેવો) સુગંધથી વશ થઇ જ્યાં સુમનોહર ભ્રમરો થોકબંધ ભેગા થાય છે એવા મંદાર નામના પુષ્પોનો ભર–ઢગ ફેંકે છે, કેટલાક મલ્લોની માફક ક્રમદર્દુર ? સજ્જ થાય છે, જ્યારે બીજા સારા કંઠરવથી સુંદર ગાય છે કેટલાક ઉંચા નીચા તાલવાળા રાસ કરે છે, બીજા હાથના નૃત્યવાળું સુંદર હાસ્ય કરે છે, કેટલાક હર્ષથી મસ્ત બની. કરે છે, કેટલાક કર્ણને મધુર એવા ઘોડાના હણહણવાનો અવાજ કરે છે કેટલાક હાથીની ગર્જના કરે છે, બીજા ભૂમિતલને મુઠીથી મારે છે, કેટલાક . . .અને કેટલાક દેવતાઓ તેજ ક્ષણે ખીરના જલવાળા કલશો ઇંદ્ર પાસે લઇ જાય છે

૧૦૨ બીજો નમુનો એ છે કે—

ચઉપ્પઇ.

જહિ ઉપ્પજ્જઇ જલણુ ત નિચ્ચિય તા ડહઇ,
પાસટ્ઠિઉ પુલિગિહિ ડહઇ નવા ડહઇ,
જસુ પુણુ કોહ સુ અપ્પઉં જણુ ડહિઉ,
હાણિ કરેઇ પરત્તહ જિણુવરિ ઇહ કહિઉ. ૨૭૦
રોસિણ અબ્ભુક્ખાણુ જુ વિયરઇ અવરજણિ,
સો તેણવિ પરિભવિયઇ ડજઝઇ અત્તુમણિ,
તો ત સો ઇહ લોઇવિ વઇરિઉ ભણિ હણઇ.
આલિ જુ દિન્નઇ પાવુ અયાણુઉ ન ત ગણઇ. ૨૭૧
રોસાનલિણુ પલિત્તુ મુહુત્તિણુ ડહઇ નરૂ,
નિયધમ્મહ ભંડાર સુસઠિઉ જો સુચિરૂ,
રોસપિસાઇણુ ગહિઉ ન ભુજઇ ન ય સુયઇ,
અઇવિલ્લહ ધણુ માણુસુ વિણુ દોસિણુ મુયઇ. ૨૭૨

જહ કુંડલ કેઊર કિરીડ વિહૂસણુ વિહૂસિઉ
વિણયવિવજ્જિઉ સોહ ન પાવઇ નરુ કહવિ,
તહ પંડિઉ ઘમ્માઉ તવસ્સી જઇ તહવિ
ન લહઇ સુગ્ગઇમગ્ગુ સરોસિઉ નરુ કહવિ. ૨૦૩

—જ્યાં અગ્નિ ઉપજે-ઉત્પન્ન થાય તેને પોતે રહે ત્યાં સુધી બાળે, (પણ) પાસે પડેલાને (પોતાના) તણખાથી બાળે કે ન પણ બાળે; ત્યારે ક્રોધ જેને થાય છે તે પોતાને તથા બીજાને પણ જલાવે બાળે? રત્નને પણ હાનિ કરે છે એમ જિનવરે કહ્યું છે

—જે (જન) રોષથી બીજા મનુષ્યોમાં અભ્યાખ્યાન ચાડી દેવાને છે તે તે (રોષ)થી પણ પરાભવ પામે છે-(અને) પોતાના મનમાં બળે છે તેથી તે આ લોકમાં પણ તેને વૈરી ઘણા થાય છે જે બીજી રીતે પાપ કહેવામાં આવે છે તે અજાણપણે (પાપ) અડતો નથી.

—જે ઘણા કાળ સુધી સુરાસુરમાં રહિત હોય એવો મનુષ્ય રોષરૂપી અગ્નિથી પ્રદીપ્ત થઈને (ક્રોધ) હૃદયમાં નિર્ભયનો ભડકો બાળી નાખે છે રોષરૂપી ભૂત જેને ભરાયો હોય તે ઓળખતો નથી તેમ શાંત થતો નથી અને અતિ પ્યારું ધન મનુષ્યને વિનાશે છોડી જાય છે જેમ કુંડલ, કેયૂર, કિરીટ (મુગટ)થી વિભૂષિત થયેલો નર વિનયવિવર્જિત (ઉદ્ધત) કોઈ રીતે શોભા પામતો-શોભતો નથી તેવી રીતે કોઈ માણસ પંડિત, દાતા તપસ્વી હોય અને પણ રોષવાળો હોય તો સુગતિનો માર્ગ પ્રાપ્ત કરતો નથી

૧ ૩ આ કવિએ બીજાનું સુભાષિત પણ મૂક્યું છે અને તેથી તે તેના સમયથી પ્રાચીન હોવું જોઈએ. પત. ઉક્તમ.—
અપ્પત્થિયઈ એંતિ જહ દુક્ખઈ સહસા પરિણમંતિ તહ સુક્ખઇ
પુવ્વનિબદ્ધઈ ધરિવિ કો સક્કઇ સપ્પુરિસહ ચિત્તવિ ન ચમક્કઇ

—જેમ દુઃખો અપ્રાર્થિત (વગરમાગ્યાં) આવે છે તેમ સુખો સહસા-એકદમ પરિણમે છે પૂર્વોપાર્જિત કોણ અટકાવી શકે? સત્પુરુષોનું ચિત્ત જરાય ચમકતું નથી—ચમત્કાર પામતું નથી—આશ્ચર્ય પામતું નથી.

૧૦૪. આવા અપભ્રંશ ભાષામાં અમુક ભાગો પૃ. ૫૦, ૧૯૦, ૨૧૩, ૨૮૬, ૨૯૬, ૪૪૦ થી ૪૪૨, ૪૬૮, ૫૭૦, ૬૨૫, ૬૩૨, ૬૪૭ પર છે જુઓ સુપાસનાહ ચરિઅ-સંસ્કૃત છાયા કરીને સંશોધક પંડિત હરગોવિન્દદાસ અને પ્રકાશક જૈન વિવિધ સાહિત્ય શાસ્ત્રમાલા અંક ૪, ૮, ૧૨, કાશી

પ્રકરણ ૪ થું.

તેરમી, ચૌદમી અને પંદરમી સદીનું અપભ્રંશ સાહિત્ય.

૧૦૫—યોગચંદ્રમુનિના રચેલા યોગસાર ગ્રંથમાં ૧૦૫ દોહા ૧ સોરઠા ને ૧ ચોપઈ છે તેને દોહાસાર પણ કહે છે તેનો વિષય અધ્યાત્મોપદેશ છે યોગચંદ્રમુનિનો સમય નિર્ણિત થયો નથી કોઈ કહે છે કે વિક્રમની બારમી સદી અથવા વધુમાં વધુ તેરમી સદીનો પૂર્વ ભાગ સિદ્ધ થાય છે, પણ ભાષા સરલ તેથી આધુનિક ભાષાને એટલી બધી મળતી છે કે તેને તેટલો પ્રાચીન સમય આપવાનો સ્વીકાર કરવા કોઈ ખચાય, છતાં જ્યાં સુધી તેનો સમય નિર્ણીત રીતે સિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી તેને અત્ર સ્થાન આપવું યોગ્ય ધાર્યું છે (આ ગ્રંથ પ્રકાશિત થઈ ગયો છે માણિકચંદ જૈન ગ્રંથમાલા અંક ૨૧) તેના દોહાની ભાષા આપણી હાલની દેશી ભાષાનું પૂરાણું સ્વરૂપ બતાવે છે, અને તે અપભ્રંશની સરલ ભાષા છે તેથી તેને જૂની ગૂજરાતી કે જૂની હિંદી નિશ્ચિતપણે આપણે કહી શકીએ ઉદાહરણ તરીકે—

અજર અમર ગુણગણણિલઉ, જહિ અપ્પા થિર થાઈ,
સો કમ્મહિ ણવિ બંધયઈ, સંચિયપુવ્વ વિલાઈ ૧

—અજર અમર ગુણગણ નિલય, જે આત્મા સ્થિર થાય,
તે કર્મો નવિ બાંધશો, સંચિતપૂર્વ વિલાય

જેમ કે—અમર અધર ગુજના મધનું સ્થાન (ત્રિશે) આસ્યા જેના શિખર પાસ છે તેને ત ક્યાં ચુંબન-ચુંબન કરતા નથી પૂર્વના (ને) અંકિત (તે) વિશદ પામે છે નાશ પામે છે

અપ્પ મરવદ તે રમત ઝંઝિ અગ ગયંદ,
એ અણ્માણી દયા મહુ પાદ અવયાર
—અધમ રતાપે ? રમે ઝડિ મધુ ભ્રમર
ત મધ્યમપિ પના ધાન અપ અવધાર
(ઝંઝિ—ઝંઝ મ—મધુ—ગીત ઘમરમાં મ ગીત મધાયગી)
તદ સમિમધુ જ શિપ્યપા કમમશુ પત કમતિ
તદ કમ્મેવ જ શિપ્યપા, તો સર્વ અપ્પ મહાંવ.
—તસોગી પાવ ન શિત ભયમ, કમિતની પમ કમતિ
કમગી ભાવ ન શિમ તમ, વધિ રતિ ભવભ્રમણ.
રમ ઉપ્પતતી મતા કુવિ કુદુ મુ, જુતતી મહુ
ભુરપ ભવિ રમ શિપ તર શિવપદ મહુ ૪
—આમા ઉપર મરત ભાવ દુખ સુખ ભોગવે ભાવ
તરક ભવ વસી ભાવ છવ તમ મુક્તિ પણ ભાવ.

૧૦૬—આમાં ગાથા ૭૬ પણ છે
છવા છવદ ભગ તત તવણો ભા તવભિવગ
ભાવણ મરણ ભિગ ભવણો તેમ તતઝદિ અભિગ.
—છવ ભવિ અગ્ગમા ભેદ ? તને છે તે તજવુ છે (અભાવ તેવ લાગી છે) ગીતનું મરણ ભેદ છે (ભિમ) મોગી (ભાગવત) કરે છ (કે તે) પાગીમાત્રિ કરશ છ

પમ્મ જ પઢિય હોતા પમ્મુ જ પોમ્મ વિમ્મલ
પમ્મુ જ મઢિય પવેસિ પમ્મુ જ મુણ્ડા મુણિમ્મલ
—પઢે । શૈવે પર્મ પુમાપુણિમી પર્મ નવ
મઢિ પવેસને પર્મ નવ, મર્મ મિમ્મે નવ પમ છે

(આમા પૂછાપૂછી, મઢિ (મઠ), મુચ્છા (મુછ) વગેરે દેશી શબ્દો છે)

૧૦૭—આ ગ્રંથમા એક ચોપઇ પણ છે—

કાસુ સમાહિ કરઉ કો અચઉ, છોપુ અછોપુ કરિવિ કો વચઉ,
હલસહ કલહિ કેણુ સમ્માણુઉ, જહિં જહિ જોવઉ તહિ
અપ્પાણુઉ. ૨૦

—કેની સાથે સમાધિ કરૂ, કોને અર્ચૂં (પૂજૂ), છૂત અછૂત કરીને કેની વચના કરૂ, ભલા કેની સગાથે કલહ ભોગવુ, જ્યા જ્યા જુઓ ત્યા આત્માજ છે.

આ દોહાસારને મળતોજ શ્રાવકાચાર નામનો ગ્રથ છે કે જેનો ઉલ્લેખ આગળ કરવામા આવ્યો છે

૧૦૮—પ્રાય. આ કવિનો **પરમાત્મપ્રકાશ** નામનો ઉત્તમ આધ્યાત્મિકગ્રથ છે તે પણ આજ પ્રકારનો છે તે ભટ્ટ પ્રભાકરની વિનતિથી રચવામા આવ્યો હતો તેમા પણ દોહા છદનો ઉપયોગ કર્યો છે. દાખલા તરીકે—

જઇ ણિવિસધ્ધુવિ કુઈ કરઇ, પરમપ્પઇ અણુરાઉ,
અગ્ગિકણી જિમ કટ્ઠગિરિ, ડહઈ અસેસુવિ પાઉ. ૧૧૫

—જો (એક) નિમિષ-ક્ષણની અર્ધી પણ કોઇ પરમાત્મપ્રત્યે અનુરાગ કરે-રાખે, તો જેમ અગ્નિની એક કણી લાકડાનો પર્વત-મોટો ઢગ બાળી નાખે છે તેમ તે અશેષ-સર્વ પાપ પણ બાળી નાખે છે

હરિહર બ્રહ્મુવિ જિણુવરવિ, મુણિવરવિંદવિ ભવ્વ,
પરમણિ રજણિ મણુ ધરિવિ, મુક્ખુ જિ ઝાયહિ સવ્વ ૧૩૪

—હે ભવ્યો ! હરિ, હર, બ્રહ્મા પણ (તેમજ) જિણુવરો પણ (અને) મુનિવરના સમૂહો પણ પરમનિરજનમા મન રાખી મોક્ષનેજ ધ્યાય છે.

જેમ અનંતા જીવ દ્વાદશાંગી આરાધી મોક્ષ પહુંતા, અનેક પુંડરીકાદિ અનંતા મુક્તિ ગયા છે એમ જાણી સિદ્ધાંતની આશાતના ટાલી સૂત્ર સર્વ સદ્દહીઈં સમ્યક્ત્વનું ઉપમ કહિઉં એતલઈં તપની આરાધના. સક્ષેપમાત્ર લિખી વલી વિશેષ સૂત્ર અર્થના ભાવ પ્રીછવા અર્થઈ સૂત્રના અર્થ નિર્યુક્તિ વૃત્તિ ચૂર્ણિ ભાષ્ય પ્રમુખ પરંપરાગમ ને અનુભવ—પરંપરાઈં માનીઈં તે પુણ માનવા. નંદીમાંહિ ? કેહુ કારણ ઉત્સર્ગ ઉપવાદ કુંઈ તે સદ્દહીઈં કદાચિત કમ્મપયડી ઊપરિ આસતા નાંહી તો આગમિ છઈ અનુમત કહીઈ અનુસાંમસઈ સમ્યક્ત્વ ઉથાપીઈ નહીં. આગમદપર્ણઈ અપર્યુંવ ન બોલીઈ કેહુ કારણ સૂત્રે પલાઈ દીસઈ છઈ તે જિમ સદ્દહીઈ છઈ તિમ નિર્યુક્તાદિના કેહુ કારણ સદ્દહીઈ કદાચિત ન પ્રીછીઈ તો મધ્યસ્થ રહીઈં અનુમત પૂછી નિર્ણય કરીઈં કિણ એકાંતિ ઉથાપીઈ નહીં. પણ સ્યૂ લિખીઈ પોતઈ લિખીઈ પણ ગીતાર્થ. લિખીઈ ને ધર્મશાસ્ત્રનિ સૂત્ર થકી બીજા સૂત્ર નિર્યુક્તિ પન્નવણા વૃત્તિ ભાષ્ય છેદસૂત્ર ચૂર્ણિ પ્રમુખ નામ દેખીઈ તે માટઈ તે સૂત્રના બોલ નથી લિખ્યા. ઇત્યાદિ પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠા પૂજા આલોયણ અનેક બોલ ઘણા છઈ. અત્ર પન્નવણામાંહિ ૪ બોલછઈ તે નથી લિખ્યા, સ્યા માટઈ, જે માટઈ તુમ્હનઈ પ્રતીતિ નથી ૩ સૂત્રના બોલ કરવા માત્ર લિખ્યા છઈ, એહના સૂત્રના ભાવ ગંભીર પ્રીછી, કુમત કદાગ્રહ મૂકી સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર પાલિવા, એ પાલ્યા વિના મોક્ષ નથી શ્રી ઉત્તરાધ્યયને ૨૮ માંહિ, નાણં ચ દંસણં ચેવ, ચરિત્તં ચ તવો તહા, એવમગ્ગમણુપ્પત્તા જીવા ગચ્છંતિ સુગ્ગઈં ૧ જિનવચન વિરુદ્ધ આપ બુદ્ધિ કોઈ હેતુ યુક્તિની રચના કરીહુઈ તે શ્રી સંઘ સાખે મિચ્છામિદુક્કડં વલી ૨ કોઈ મતિમતિ મૂઢમતિ ગીતારથિ કુમ [illegible] લિખ્યું હુઈ તે અનુભવે શોધવું, ભવ્યજનને સુગમ

અત. ॥

કુગ્ગાહવિસ સુરણ તસ્સ સીસસ્સ સઅલકુમારેણ,
અવિસ્સ બોહકુસ ઉદ્ધરિય સુઅસહુચાર ॥૧॥

અંતે—

ચોરાશી લખ જીવાજોનિમા, ફિરિયા વાર અનત,
મુનિ **ભીમ** ભણે અરિહત જપો, જિમ પામો ભવઅત ૫૬
સવત **સોલનવાણુએ**, બીજને બુધવાર
આસો માસે ગાઇયો, છીકારી નગરી મઝાર. ૫૭
ભીમ ભણે સહુ સાભલો, મત સચો દામ,
જિમણે હાથે વાપરો, તો અહિ આવશે કામ. ૫૮
ભીમ ભણે સહુ સાભલો, નવિ કીજે પાપ,
ઉછો અધિકો જે મે કહ્યો, તે તમે કરજો માફ
માર્ગ વહે રે ઉતાવલો. ૫૯

—પૃ ૪૦૩-૪૦૮ જૈ પ્ર

ગદ્યકૃતિઓ.

સત્તરમા સૈકામા થયેલી ગદ્યકૃતિઓ પૈકી એકનો નમુનો નીચે પ્રમાણે આપીએ છીએ—

સહજકુશલે સિદ્ધાત હુંડી-સિદ્ધાત શ્રુત હુડિકા જૈન અગ ઉપાગ આદિના પ્રમાણો ટાકી ભાષાગદ્યમા રચેલ છે.

આદિ—

નમિઊણ જિણવરાઈ, સુય વિયારેણ કિંચિ બુછામિ,
જે સસયમિ પડિયા, ભવિયજીયા ત પિ બુચ્છેઉ ૧

—શ્રી જિનાદિક પ્રતિમા નમસ્કાર કરી, સિદ્ધાતનું શ્રુત વિચાર કાઇએક બોલીઉ લિખુ, ભવિક જીવ જે સસઈ પડયા છઈ, તેહના સદેહ છેદવાનઈ કાજઈ, જે શ્રુતસિદ્ધાતસ્સુ કહીઈ, અરિહતના કહ્યા અર્થ, ગણધરના ગૂથ્યા સૂત્ર, તેહના ભેદ શ્રી નદીસૂત્ર થકી જાણીઇ, તે આલાવઉ સખેપઈ લિખીઈ છઈ, વિચારી જોયો

અતે—

એમ અનતા જીવ દાસ્યાંથી આરાધી મોક્ષ પહુતા અને પહુચેસઈ, અનતા મુક્તિ જાસઈ એમ જાણી સિદ્ધાંતની આશાતના ટાલી સત્ર સત્ર સદ્દહીઈ સજ્ઝાયનું ઉદ્યમ કરિવઉ એતલઈ તેહની આરાધના, સંક્ષેપમાત્ર લિખી વલી સિદ્ધાંત સત્ર અર્થના ભાવ નીછેપે, અનઈ સત્રના અર્થ નિર્યુક્તિ વૃત્તિ ચૂર્ણિ ભાષ્ય પ્રમુખના ઘરણ જે અનુભવ—પરંપરાઈ માનઉછઉ તે પુણ માનવા. તેહમાંહિ જે હેતુ કારણ ઉત્સર્ગ અપવાદ હુઈ તે સદ્દહીઈ કદાચિત કર્મયોગ કિંવારિ આસતા નાવઈ તો આપ્તિ છઈ અનુભૂત કાંઈ અભ્યાસમાહિં સમ્યક્ત્વ ઉથાપીઈ નહીં. અસદ્ગ્રહ હુઈ અનર્થવત ન બોલીઈ હેતુકારણ સત્રે પ્રગટ દીસઈ છઈ. તે જિમ સદ્દહીઈ છઈ તિમ નિક્ષેપાદિકના હેતુકારણ સદ્દહિઉ. કદાચિત ન પ્રીછઉ તો મધ્યસ્થ રહીઈ અનુભવ પૂછી પ્રીછઉ પાડીઈ, વિણુ એ મતિ ઉથાપીઉ નહીં પણ સૂ લિખાઉ પોતઈ લિખાઉ પણ પ્રીછે. લિખઉ જે પરમાર્થિનિ સત્ર ટાલી બીજા સત્ર નિર્યુક્તિ પન્ના વૃત્તિ ભાષ્ય છેદસત્ર ચૂર્ણિ પ્રકરણ નામ દેઈ તે માટઈ તે સત્રના બોલ નથી લિખ્યા ઇહાંમાહિ અનિભ્ય અવિશ્ર પૂર્વ આલોચણ અનેક બોલ પણ છઈ ગ્રંથ પન્નામાહિ ૫ ઠેકાણઈ તે નથી લિખ્યા ઘણા માટઈ, જે માટઈ સુગ્રહઉ પ્રતીતિ નથી ૩ સત્રના બોલ કહ્યા ગ્રંથ લિખ્યા છઈ, એટલા સત્રના ભાવ ગંભીર બીજી કુમત કદાગ્રહ મૂકી સંઘ ગ્યાન ઉત્તમ આરિત્તાવ પાલિવા એ પખ્ખ વિના મોક્ષ નથી શ્રી જિનશાસનને ૨૮ ભઈ, નાણ ચ દંસણ ચેવ, ચરિત્ત ચ તવો તહા, એવમગ્ગમણુપત્તા જીવા ગચ્છંતિ સુગ્ગઈ ૧ જિનશાસન વિરુદ્ધ ભાવ ચુંપી કાંઈ હેતુયુક્તિની રચના કરીહુઉ તે શ્રી સંઘ સાખિ ખમાવઉંછું, મિચ્છામિદુક્કડ ચલી ૨ કાંઈ મતિ મંદ મતિ વીસારીઉ હુઈ ૬૬ લિખ્યું હુઉ તે બહુશ્રુતે શોધવું, ભવ્યજીવે ગુણવું

યત. ॥

કુલઘમ્મવિદ્ધિ સારણ તસ્સ સીસસ્સ સહજકુસલેણ /
ભવિયણ બોહણત્થં ઉદ્ધરિય સુયસમુદ્દાઓ ॥૧॥

જ જિણવયણ વિરુદ્ધ, સચ્છંદ બુધ્ધેણ જ મએ રઇયં,
ત ખમહ સઘસવ્વ, મિચ્છામિદુક્કડ તસ્સ ॥૨॥
મદમઇ મૂઢ બુધ્ધેણુ, કૂડ લિહિય જ ચ વિસ્સરિય,
બહુ સુએય સોહિયવ્વ, ભવિય જીવાણ ચ બોહિવ્વ ॥૩॥
—ગ્રથાગ્રથ સખ્યા ૨૦૫૦ પ્રમાણ—પાના ૫૫–૧૩ અનત

આ ઢુઢક મતના ખડન માટે મરસ ગ્રથ છે. પત્ર ૫૨ શ્લો. ૧૮૫૦ દા ૨૧ લીં મા છે

આ વિક્રમના સત્તરમા સૈકામા અનેક ગદ્યકૃતિઓ–બાળાવબોધો–ચર્ચાઓ–વગેરે થયેલ છે પણ તે સર્વે જોઇ તપાસ્યા વગર તેના રચ્યા સવત્ તથા રચનારના સમય નક્કી થઇ શકે તેમ નથી, કેટલેક સ્થળે રચ્યા સવત્ મળી શકતો નથી પણ લખ્યા સવત્ મળી આવે છે આ સર્વ ગદ્યકૃતિઓ ઘણી છે પણ તેમાની જે કાઇ નજરે રચ્યા કે લખ્યા સવત્‌ની ઉલ્લેખિત માલૂમ પડી યા આ સૈકામા વિદ્યમાન એવા રચનારની જણાઇ તેજ માત્ર નામનિર્દેશરૂપે નોધી છે—

લ સ. ૧૫૭૫	મેરસુંદરઉપાધ્યાય	(૧)શીલોપદેશમાળા	બા.૧૩–૪૦૦	દા ૨૧લીં.
લ. સ ૧૬૦૮	,,	,,	બા.૧૩૧–૬૦૦૦	દા.૧૪ ,,
	,,	,,	૧૯૦	પા. ૩
	,,	,,	૧૨૨–૬૪૬૫	પા. ૪
	,,	,,	૧૭૬–૬૪૮૫	ખ ૧
	,,	,,	૨૨૨–૮૪૮૫	દા. ૨૮ લીં.
	,,	(૨) કલ્પપ્રકરણ બા	૧૧૦–૬૨૬૯	પા ૪
	,,	(૩)પુષ્પમાલાપ્રકરણબા.	૧૬૬–૪૫૯૦	પા ૪
	,,	,,	૧૩૯–૬૦૯૦	લીં
	,,	,,	૭૦–૧૫૦૦	લીં.
લ. સ ૧૫૨૯	,,	,,	નર્મદકોશની પ્રસ્તાવનામા ઉલ્લેખિત.	
	,,	(૪) કર્પૂરપ્રકર બા.	૧૨૧–૫૨૭૦	પા. ૪
	,,	(૫) ષષ્ટીશતક બા	૧૬—૬૦૦	પા. ૪

„ (૬) ષેમપાસક ૯ ૨૭—૭૫૦ પા. ૪

લ. સ ૧૬૧૧ વિમલતિલકકૃત ભાવાવબોધ મૂળ ગૂ. ક્રમે ૩૭ ને ૪૬ લી.
વિચારસ્તવપર માં ૩૫ કડી

રચ્યા સ ૧૬૨૫ સોમવિમલસૂરિ (૧)કલ્પસૂત્ર બા. ૧૩૩-૪૫ ૦ પ. ૮ લી.
(લ. સ ૧૬૫૯)

„ „ (લ.સ ૧૬૭૮)૧૧૩-૫ પ.૧૨ લી.

„ „ ૧૦૧ મ

„ (૨) દશવૈકાલિક બા. ૪ મ

લ. સ ૧૬૨૭ વિપાકસૂત્ર બા. ૫૨ પ. ૧૫ લી.

લ. સ ૧૬૪૫ ગૌતમપૃચ્છા બા. ૪ પ. ૨૧ લી.
(સંઘેપાર્થરૂપે)મૂળ ગાથા ૬૪

લ. સ ૧૬૫૪ જંબુ ભાષ્ય બા. ૧ પ. ૨૩ લી.

લ. સ ૧૬૩૫ તંદુલવેયાલી બા. પ. ૩૯ લી.

ર—સ ૧૬૫૫ કનકકુશલ વરદત્તગુણમંજરીકથા બા. ૧૯-૧૪૭ લી.

„ „ „ સૌભાગ્યપંચમી ૯ લી.

„ „ „ જ્ઞાનપંચમીકથા ૧૨ પા. ૨

લ. સ ૧૬૬૩ દુઃષ. દશના ત્રીસ બોલ ૨ —૭ પ.૨૯ લી.

ર. સ. ૧૬૬૪ શ્રીપાળાસમિ(ક્ર) દશવૈકાલિકસૂત્ર બા. ૪૭-૨ ૩૧૫. ૬ લી.

„ ૫૩-૩ ક. દ. મો.
મુંબઈ

લ. સ ૧૬૬૪ નંદિસૂત્ર બા. ૫૫— પ.૧૨ લી.

ર. સ ૧૬૭૬ રત્નચંદ્રગણિ સમ્યક્ત્વસપ્તતિ બા. ૧૪૮-૫૫૫૨ મં
(શાંતિચંદ્રશિષ્ય) „ ૧૪૫ „
(લ. સ ૧૬૭૩) „ „ ૧૬૮-૫૫ પ.૨ લી.

ર. સ. ૧૬૬૨ હર્ષવલ્લભ(ખ) ઉપાસકદશાંગ બા. ૫૪-૩ ૩૧ ક. દ. મો.
મુંબઈ

„ „ ૫૪ પ. ૧૩ હા. ભ.
પાટણ

૨ સં ૧૭૦૦ ધનવિજય (ત. કલ્યાણ કર્મગ્રંથ બા. ૫૪ દા.૬૨ હા. ભ.
વિજય શિ) પાટણ.
પદ્મસુંદર ઉ.(વૃ ત *ભગવતીસૂત્રબા.૭૬૨ પ્ર કા.
ધનરત્નસૂરિ-રત્નસુંદર
શિ.) ૯૩૮-૧૬૦૦૦ પા ન ૨
૮૮૫-૪૦૦૦૦ જે
૩૨૯દા. ૯ અને દા ૮ હા ભ પા.
૯૮૮ દા ૧૦ ,,

સૂરચંદ	ચાતુર્માસી વ્યાખ્યાન બા	૧૨	પા ૧
શ્રીસાર	ગુણસ્થાનક્રમારોહ બા	૩૧	પા ૩
ગુણવિજય	અલ્પબહુત્વ	૧૩	પા ૩
રાજહંસ ઉ (ખ હર્ષતિલકગણિ શિ)	દશવૈકાલિક બા જિન રાજસૂરિ રાજ્યે)	૫૮ } ૬૦ }	દા ૩૬ હા. ,, ભ.પા

આ બાલાવબોધ-સ્તબુક-ટબો ઘણા ઉત્તમ અને સુંદર અર્થવાળો કર્યો છે. પાટણમા હાલાભાઇના ભડાર દાબડા ૮ માની પ્રત ૫૨ મહા વદ ૭ શનિવારે અવરગાબાદમા લખેલી છે તે શુદ્ધ ડા ૧૦ માની પ્રત સ ૧૭૬૫ ના ચૈત્ર વદિ ૧૩ રવિએ નગરમા પદ્મવિજયગણિ શિષ્ય સુમતિવિજયે લખેલી છે તેના બહુજ સુંદર અને સુવાચ્ય છે

ઉપરના બાળાવબોધો પૈકી મેરૂસુંદરકૃત લખ્યા સ. ૧૫૨૯ અને ના મળી આવે છે તે પરથી મેરૂસુંદર તેની પહેલાં થએલા થાય છે તેથી તેમની ગદ્ય કૃતિઓને વિક્રમ સોળમા સૈકાની ની છે કારણકે માંડવગઢમા સ ૧૫૨૫ ના વૈશાખ સુદિ ૫ ના આજ મેરૂસુંદરે (ખરતરગચ્છીય વાચનાચાર્ય રત્નમૂર્ત્તિ ગણિ) સંઘની પ્રાર્થનાથી શ્રી ષડાવશ્યક વાર્ત્તા-બાલાવબોધ તરૂણ ાર્યના બાલાવબોધને અનુસારે કર્યો હતો (ઐ રા. સં ભાગ ૩ વના પૃ. ૧૭ ની ફુટનોટ.)

કવિઓની અનુક્રમણિકા.

કવિનાં નામ અક્ષરાનુક્રમે આપ્યાં છે ને તેની સામે મૂકેલા બે આંક પૈકી પહેલો આંક તે કવિનો નંબર સૂચવે છે અને બીજો આંક પૃષ્ઠ સૂચવે છે

અજ્ઞાત કવિ ૪૬-૬ ૬૦૩-૯
૮૬૩-૧૧૨ ૧૫૦૩-૨૪૧
૨૨૪-૪૮૧
અનંતહંસ ૯૩-૧૨
અમરચંદ ૨૪૧-૫ ૬
અભયદેવસૂરિ ૮-૧
આણંદ ૮૩-૧ ૭
આણંદસોમ ૧૪૯-૨૨૩
આનંદમુનિ ૪૧-૪૫
આનંદવર્ધન ૨ ૨-૩૬૭
આસાયત ૪૨-૪૬
ઈશ્વરસૂરિ ૮૨-૧ ૫
ઉદયધર્મ ૬૧-૬૨
ઉદયભાનુ ૮૯-૧૧૩
ઉદયમંદિર ૨૩૧-૪૯
ઋષભદાસ ૨૧ -૪ ૯
ઋષિવર્ધનસૂરિ ૪૫-૪૮
કક્કસૂરિ શિષ્ય ૬૯-૯૨
કડુઆ ૮૫-૧૧
કનકકીર્તિ ૨૬૫-૫૬૮
કનકસાગર ૨૨૮-૪૮૪
કનકસુંદર ૨૧૧-૪૫૮
કનકસોમ ૧૬૨-૨૪૫
કમલવિજય ૨૪૫-૫૧૭
કમલવિજય (બીજા) ૨૬૪-૫૬૭
કમલસાગર ૧૩૬ખ-૨
કર્મસિંહ ૨૪૨-૫ ૯
કલ્યાણ ૧૧૩-૧૬૦
,, (બીજા) ૨૫૧-૫૨૬
કલ્યાણ ૨૬૯-૫૭૫
કલ્યાણદેવ ૧૬૮-૨૭૫
કલ્યાણમુનિ ૨૪૩ક-૫૧૧
કલ્યાણસાગર ૪૪-૪૭ અને ૧
૪૮૯
કવિયણ ૧૧૨-૧૧૯
કીર્તિવિજય ૨૨૯ક-૪૮૬
કીર્તિવિમલ ૨૮૩-૫૯૫
કીર્તિહર્ષ ૬૯-૯૨
કુંઅરવિજય ૧૮૯-૩૧૩
કુશલલાભ ૧૪૩-૨૪૭
કુશલવર્ધન ૧૬૬ક-૨૬૮
કુશલસંયમ ૭૫-૧૨૯
કુશલહર્ષ ૧૧૮-૧૬૫
કૃષ્ણદાસ ૧૮૨-૩ ૦

કેશરાજ ૨૪૯-૫૨૨
ક્ષમાકલશ ૭૦-૯૩
ક્ષેમકુશલ ૨૧૮ક-૪૬૯
ખીમો ૧૧૪-૧૬૧
ગજરાજપંડિત ૧૨૫-૧૭૧
ગજસાગરસૂરિ શિ ૨૦૫ક-૪૦૩
ગંગદાસ ૨૨૭-૪૮૩
ગુણમાણિક્ય શિ ૧૨૬-૧૭૧
ગુણરત્નસૂરિ ૨૮-૨૯
ગુણવિજય ૨૧૯ખ-૪૭૨
ગુણવિજય (બીજા) ૨૪૯-૫૧૯
,, (ત્રીજા) ૨૮૧ક-૫૯૪
ગુણવિનય ૧૯૫-૩૨૬
ગુણવિમલ ૧૩૧-૧૮૨
ગુણસાગરસૂરિ ૨૩૮-૫૯૭
ગુણસૌભાગ્ય ૧૩૬-૧૯૩
ગુણહર્ષ ૨૮૨-૫૯૫
ચંદ્રકીર્ત્તિ ૨૫૯-૫૪૭
ચારિત્રસિંહ ૧૫૯-૨૪૨
જગડુ ૬-૮
જગાઋષિ (ગુણવિમલ) ૧૩૧-૧૮૨
જયચંદ્ર ૧૯૦-૩૧૩
જયનિધાન ૧૦૪-૧૩૭
જયરાજ ૭૨-૯૫
જયવંતસૂરિ ૧૩૬-૧૯૩
જયવિજય (૧) ૧૯૨-૩૧૭
જયવિજય (૨) ૧૯૯-૩૯૪
જયશેખર સૂરિ ૨૨-૨૪
જયસાગર ૨૫-૩૬
જયસોમ ૨૩૪-૪૯૩
જયાનંદસૂરિ ૧૨-૧૩
જિનચંદ્રસૂરિ ૧૫૩-૨૨૯
જિનચંદ્રસૂરિ શિ ૨૦૧-૩૯૬
જિનદાસ બ્રહ્મ ૫૧-૫૩
જિનપદ્મસૂરિ ૯-૧૧
જિનમાણિક્ય ૧૨૩-૧૭૦
જિનરાજસૂરિ ૨૬૧-૫૫૩
જિનવર્દ્ધન ૪૭-૫૧
જિનહર (? જિનહર્ષ) ૭૬-૯૯
જિનોદયસૂરિ (૧) ૧૬-૧૭
,, (૨) ૨૪૪-૫૧૧
ગ્નાન (દાસ) ૨૨૨-૪૮૦
ગ્નાનકલશ ૧૭-૧૮
ગ્નાનમેરૂ ૨૩૬-૪૯૫
ગ્નાનસાગર (૧) ૫૬-૫૮
,, (૨) ૧૯૧-૩૧૭
ગ્નાનસાગરસૂરિ શિ ૫૨-૫૬
ગ્નાનાચાર્ય ૧૨૮-૧૭૩
તેજચંદ ૨૮૬-૫૯૮
તેજવર્દ્ધન ૩૪-૩૫
દયાકુશલ ૧૮૦-૨૯૬
દયારત્ન ૨૬૭-૫૭૩
દયાસાગર ૨૦૭-૪૦૪
દયાસાગરસૂરિ ૨૪-૨૭
દર્શનકવિ ૧૩૦-૧૮૨
દર્શનવિજય ૨૬૦-૫૪૯

દામોદરમુનિ ૨ ૬-૪ ૩
દેપાલ ૩૬-૩૭
દેવકલશ ૬૨-૧૨
દેવકીર્તિ ૫૮-૬
દેવગુપ્તસૂરિ શિ. ૧૩૭-૨ ૦
દેવપ્રભગણિ ૬ -૬૧
દેવરત્નસૂરિ શિ. ૨૭-૨૮
દેવશીલ ૧૪૮-૨૫૮
દેવસુંદરસૂરિ શિ. ૧૯-૨
દેવીદાસ દ્વિજ ૧૩૮૭-૨ ૨
દોલતવિજય ૧૨૦-૧૬૫
ધનદેવગણિ ૩૯-૪૩
ધનવિજય ૧૦૪-૨૯૬
ધનહર્ષ ૧૮૮-૩૧૨
ધનદેવ (સુધનહર્ષ) ૨૪ -૫ ૪
ધમ ૨-૨
ધર્મકીર્તિ ૨૩૨-૪૯૧
ધર્મદેવ ૮૪-૧ ૮
ધર્મરત્ન ૧૬૬-૨૬૭
ધર્મસમુદ્રગણિ ૯૧-૧૧૬
ધર્મસિંહગણિ ૧૧૯-૧૬૫
નગર્ષિગણિ ૧૭૫-૨૯
નન્નસૂરિ ૭૪-૯૬
નયસાગર ૨૮૦-૫૪૨
નયસિંહગણિ ૧૨૭-૧૭૨
નયસુંદર ૧૬૫-૨૫૪
નર્બુદાચાર્ય ૧૪૪-૩૨૩
નરપતિ ૬૭-૬૮
૧૭૭-૨૯૧
નારાયણ ૨૪૭-૫૧૫
નેમિકુંજર ૭૭-૧
ન્યાયસુંદર ૪૮-૫૧
પદ્મ ૬૬-૧૧
પદ્મકુમાર ૨૧૨-૪૬૨
પદ્મરાજ ૧૪૮-૩૯૩
પદ્મવિજય ૧૮૪-૩ ૪
પદ્મસાગર ૮૬-૧૧૧
પરમાણંદ ૧૮૬-૩૧ ૨૨૩-૪૮
પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ ૧ ૮-૧૩૯
પુણ્યકીર્તિ ૨ ૮-૪ ૫
પુણ્યનંદિ ૧૯-૧૧
પુણ્યરત્ન ૧૬૦-૨૪૩
પુણ્યસાગર (૧) ૧૩૩-૧૮૮
 " (૨) ૨૫૩-૫૩
પેથો ૫૪-૫૬
પ્રતિષ્ઠાસૂરિ ૭-૮
પ્રભસેવક ૨૩૯૭-૫ ૩
પ્રમોદશીલ ૧૩૫૫-૧૯૧
પ્રીતિવિજય ૧૩૯-૨ ૩
પ્રીતિવિમલ ૧૭૮-૨૯૩
પ્રેમમુનિ (૧) ૨૬૩-૫૬૭
પ્રેમવિજય ૨ ૩-૭૯૭
બ્રહ્મજિનદાસ ૫૧-૫૩
બ્રહ્મમુનિ ૧૧૧-૧૫૨
ભાવધર્મ ૨૫૪૩-૫૭૧

ભક્તિવિજય ૫૩-૫૬
ભદ્રસેન ૨૮૫-૫૯૬
ભાવરત્ન ૧૬૧-૨૪૫
ભાવસાગર ૧૦૦-૧૩૨
ભાવસુંદર ૩૦-૩૩
ભીમ (૧) ૧૦૫-૧૩૮
,, મુનિ ૨૮૭-૫૯૮
ભીમ ભાવસાર ૧૫૧-૨૨૬
ભુવનકીર્તિ (૧) ૧૦૨-૧૩૪
,, (૨) ૨૬૨-૫૬૧
મંગલધર્મ ૫૭-૫૯
મંગલમાણેક ૧૬૩-૨૪૭
મંડલિક ૩૫-૩૬
મતિશેખર ૪૬-૨૯
મતિસાગર ૨૩૭-૪૯૬
મતિસાર ૨૩૯-૫૦૧
મનજીઋષિ ૧૭૩-૨૮૭
મનસત્ય ૧૫૦-૨૨૫
મનોહરદાસ ૨૩૫-૪૯૪
મલ્લિદેવ ૧૭૬-૨૯૦
માણિક્યસુંદર ૩૨-૩૫
માન ૧૪૬-૨૪૯
માલદેવ ૧૮૫-૩૦૫
માલમુનિ ૨૧૪-૪૬૩
મુનિચંદ્રસૂરિ ૧૦૭-૧૩૯
મુનિશીલ ૧૯૭-૩૯૨
મૂલપ્રભ સાધુ ૭૧-૯૪
મૂલાવાચક ૨૧૮-૪૬૮
મેઘરાજ (૧) ૨૦૫-૪૦૧
,, (૨) ૨૧૭-૪૬૭
મેઘો (મેહો) ૨૬-૨૮
મેરૂનન્દન ૧૮-૧૮
રત્નકુશલ ૧૯૬ક-૩૯૨
રત્નશેખર ૪૩-૪૭
રત્નસાર ૧૭૨-૨૮૭
સિંહરત્ન ૯૮-૧૩૨
રત્નસિંહ શિ ૪૯-૫૨, ૯૯-૧૩૨
રત્નસુંદર ૧૫૪-૨૩૦
રત્નાકરસૂરિ ૩૭-૪૧
ગજતિલકગણિ ૫૦-૫૨
રાજપાળ ૧૩૫-૧૮૯
રાજરત્નગણિ ૨૬૮-૫૭૪
રાજસાગર ૨૨૯-૪૮૫
રાજસિંહ ૨૫૭-૫૪૬
રાયચંદ (૧) ૨૪૬-૫૧૪
વચ્છ ૬૨-૬૩
વચ્છભંડારી ૬૩-૬૫
વચ્છરાજ ૧૬૭-૨૬૯
વલ્લપંડિત ૨૧૩ક-૪૬૩
વસ્તિગ ૨૧-૨૩
વાનો શ્રાવક ૨૫૫-૫૪૨
વાસણ ૧૨૧-૧૬૮
વિજયગણિ ૧(પાર્શ્વચંદ્ર)૧૧૬-૧૬૩
વિજયદેવસૂરિ (૧) ૧૦૯-૧૪૮
વિજયપ્રભ ૧૪-૧૫
વિજયમેરૂ ૨૨૧-૪૭૮

વિહુરવયણ સુણેવિ જિય જઇ મણિ સહણ ણ જાઇ
તો લહુ ભાવહિ બમ્ભુ પરુ જિં મણુ ઝત્તિ વિલાઇ ૩૧૫

—હે જીવ ! જો નિષ્ઠુર વચન સાંભળી મનમાં સહન થાય નહિ તો પરબ્રહ્મને લઘુ—અલ્પ ભાવ—તેની ભાવના કર કે જેથી મન ઝટ વિલીન થાય—દ્રવીભૂત બને.

આમાં ૩૪૫ છંદ છે તેમાં ૩૪૩ દોહા છે ને બેસા ને જુદા છંદમાં છે તે પૈકી—

જં તત્ત ણાણરૂવ પરમમુણિગણા ણિચ્ચ ઝાયંતિ ચિત્તે,
જં તત્ત દેહચત્ત ણિવસઇ ભુવણે સવ્વદેહીણ દેહે
જં તત્ત દિવ્વદેહ તિહુવણગુરુગ સિજ્ઝએ સંતજીવે
તં તત્ત જસ્સ સુદ્ધ ફુરઇ ણિયમણે પાવએ સો હિ સિદ્ધિ ૩૧૪

૧૦—ઉપરનાં અવતરણો મૂલ માત્ર પરથી લીધાં છે તેના પર સંસ્કૃત છાયા કે કોઈ ટીકા ટિપ્પણી વગેરે મળતી નથી તેથી કેટલાક શબ્દો યા પદોના અર્થ સ્પષ્ટ સમજાયા નથી. વાચક પોતાની મેળે તે પર વિચાર કરી લેશે. આ થોડાં અવતરણોથી સ્પષ્ટ થશે કે વિક્રમની નવમી સદીથી પંદરમી સદી સુધીનું અપભ્રંશ—પ્રાકૃત સાહિત્ય, ગુજરાતી, હિન્દી આદિ દેશી ભાષાના મૂળનો પત્તો લગાડવામાં કેટલું ઉપયોગી છે

૧૧—ઉક્ત પરમાત્મપ્રકાશ નામનો ગ્રંથ પ્રકટ થયો છે (રાયચંદ્ર જૈનશાસ્ત્રમાલામાં) તેમાં કર્તાનું નામ યોગીન્દ્રદેવ આપ્યું છે તેજ આ યોગચંદ્રમુનિ એમ સંભવે છે આ કૃતિની ભાષા પણ અપભ્રંશની સદી અને ઉચ્ચ સ્થિતિ સૂચવે છે ઉપરની અને આ કૃતિની ભાષા સાથે સાથે એક પ્રવાહમાં અખંડપણે સરલતાથી એવી વહે છે કે જાણે તત્કાલિન બોલાતી ભાષામાં રચાઇ હોય એવું જણાય છે. તેના પર ટીકા બ્રહ્મચારી દેવે સંસ્કૃતમાં રચી છે વળી આ પરમાત્મપ્રકાશ પરથી શ્વેતામ્બરીય ધર્મમંદિર ગણિએ ગુજરાતીમાં તેજ નામની કૃતિ સં. ૧૭૪૨

સુંદરરાજ ૭૩-૯૫
સુધનહર્ષ (ધનહર્ષ) ૨૪૦-૫૦૪
સુધર્મરૂચિ ૨૦૯-૪૦૭
સુમતિકીર્તિસૂરિ ૧૫૨-૨૨૭
સુમતિ મુનિ ૧૨૯-૧૮૧
[illegible]મતિસિદ્ધુ ૨૬૮૩-૫૭૪
[illegible]મતિહંસ ૨૫૬-૫૪૬
[illegible]મ ૯૬૩-૧૩૨
[illegible]ર્ત્તિ ૫-૭
[illegible]મલસૂરિ ૧૩૨-૧૮૩
[illegible]સૂરિ ૨૯-૩૨
[illegible]૦-૧૨
[illegible]ગરસૂરિ શિ ૧૦૧-૧૩૩
[illegible]૨૫૨-૫૨૮
[illegible]-૨૪૦
[illegible]-૧૭
[illegible]કુલ) ૭૯-૧૦૨
[illegible]૧૮૫-૪૬૯
હર્ષમૂર્ત્તિ ૮૧-૧૦૫
હર્ષરાજ ૧૪૦-૨૦૪
હર્ષવિમલ ૧૩૫૪-૧૯૧
હંસધીર ૭૫-૯૮
હંસસોમ ૮૮-૧૧૩
હીરકલશ ૧૫૫-૨૩૪
હીરકુશલ ૧૬૪-૨૫૩
હીરનંદન ૨૨૫-૪૮૧
હીરવિજયસૂરિ ૧૫૮-૨૪૧
હીરાણંદ (૧) ૨૩-૨૫
,, (૨) ૮૭-૧૧૨
હીરાણંદ શ્રાવક ૨૧૬-૪૬૬
હેમરાજ ૧૩૮-૨૦૨
હેમવિજયગણિ ૨૦૦-૩૯૫
હેમવિમલસૂરિ ૬૫-૬૮
હેમરત્નસૂરિ ૧૪૨-૨૦૭
હેમશ્રી ૧૭૧-૨૮૬
હેમાણંદ ૧૭૪-૨૮૮

અનુક્રમણિકામાં ભૂલથી રહી ગયેલા કવિઓ.]

[illegible]૩ ૩-૫૮૩
[illegible]૮-૫૮૩
[illegible]ઓ ૨૧૧-૪૫૮)
[illegible]૭૭-૫૮૬
[illegible]-૫૯૧
[illegible]૮-૫૮૭
[illegible]૨૭૯-૫૮૮
દેવચંદ્ર (પહેલા) ૨૭૨-૫૭૯
દેવરત્ન ૨૭૫-૫૮૫
ધર્મસિંહ (૧) ૨૭૬-૫૮૫
ભાવવિજય ૨૭૩-૫૮૧
મતિકીર્ત્તિ ૨૭૧-૫૭૭
વિવેકચંદ્ર ૨૭૦-૫૭૭

વિજયસાગર ૨૧૫-૪૧૪
વિજયસેનસૂરિ ૧૮૧-૩
વિદ્યાકમલ ૨૧૯-૪૭૦
વિદ્યાચંદ ૨૨૬-૪૮૨
વિદ્યાવિજય ૧૯૮૭-૩૯૩
વિનયચંદ ૪-૫
વિનયદેવસૂરિ ૧૧૧-૧૫૨
વિનયશેખર ૧૭૦-૨૮૫
વિનયસમુદ્ર ૧૨૨-૧૬૮
વિનયસાગર ૧૪૫-૨૧૮
વિમલચારિત્ર (૧) ૧૩૪-૧૮૮
(૨) ૨ ૪-૩૯૮
વિવેકવિજય ૨૩૩-૪૯૨
વિવેકહર્ષ ૧૮૭-૩૧૧
લક્ષ્મીકુશલ ૨૬૫-૫૭૨
લક્ષ્મીરત્નસૂરિ ૫૫-૫૭
લક્ષ્મીવિમલ ૨૮૪-૫૯૬
લખમણ ૯-૧૧૬
લબ્ધિસાગર ૭૮-૧ ૧
લલિતકીર્તિ ૨૪૩-૫ ૯
લલિતપ્રભ ૧૯૩-૩૨
લહુઆ ઋષિ ૧૫૭-૨૪
લાભમંડન ૧ ૩-૧૩૫
લાભોદય ૧૫૩૩-૫૩૪
લાભવિજય ૨૩ -૪૮૭
લાવણ્યકીર્તિ ૧૪૪-૨૧૭
લાવણ્યદેવ ૧૧૭-૧૬૩
લાવણ્યરત્ન ૯૧-૧૩
લાવણ્યસમય ૬૬-૬૮
વીરો ૧૧૫-૧૬૨
વૃદ્ધિસાગર ૨૫૮-૫૪૭
શાંતિકુશલ ૨૧૫૩-૪૭૧
શાંતિસૂરિ ૬૮-૬૧
શાલિભદ્રસૂરિ ૧-૧
શુભવિજય (૧) ૨૮૧-૫૯૩
શ્રીધર ૨૧૫૩-૪૬૬
શ્રીસાર ૨૫૪-૫૩૪
સકલચંદ્ર ઉ ૧૬૯-૨૦૫
સંઘકલશગણિ ૪ -૪૪
સંઘવિજય ૨૨ -૪૭૪
સંઘવિમલ ૩૮-૪૨
સમયસુંદર ૧૬૬-૩૩૧
સમરચંદ્ર ૧૧ -૨ ૫૫
સંયમમૂર્તિ ૨૧૩-૪૧ ૨ ૮
સંવેગસુંદર ૬૪-૬૬
સર્વાનંદસૂરિ ૩૪-૩૫
સહજકીર્તિ ૨૫ -૫૨૫
સહજરત્ન ૧૩૬-૧૯૯
સહજસુંદર ૯૯-૧૨
સાધુકીર્તિ (૧) ૩૧-૪૧
„ (૨) ૧૪૭-૨૧૯
સાધુમેરુગણિ ૭૭-૧૩૨
સાધુરત્નસૂરિ ૧ ૬-૧૩૮
સાધુહંસ ૨ -૨૨
સારંગ ૧૮૩-૩ ૩
સિદ્ધિસૂરિ ૧૪૧-૨ ૫
સિદ્ધિચંદ ૮ -૧૮૩

સુંદરરાજ ૭૩-૯૫
સુધનહર્ષ (ધનહર્ષ) ૨૪૦-૫૦૪
સુધર્મરૂચિ ૨૦૯-૪૦૭
સુમતિકીર્તિસૂરિ ૧૫૨-૨૨૭
સુમતિ મુનિ ૧૨૯-૧૮૧
સુમતિસિંધુ ૨૬૮ક-૫૭૪
સુમતિહંસ ૨૫૬-૫૪૬
સુરહંસ ૯૬ક-૧૩૨
સોમમૂર્ત્તિ ૫-૭
સોમવિમલસૂરિ ૧૩૨-૧૮૩
સોમસુંદરસૂરિ ૨૯-૩૨
સોલણ ૧૦-૧૨
સૌભાગ્યસાગરસૂરિ શિ ૧૦૧-૧૩૩
સ્થાનસાગર ૨૫૨-૫૨૮
હરખજી ૧૫૬-૨૪૦
હરસેવક ૧૫-૧૭
હર્ષકલશ (હર્ષકુલ) ૭૯-૧૦૨
હર્ષકીર્ત્તિસૂરિ ૨૧૮ખ-૪૬૯
હર્ષમૂર્ત્તિ ૮૧-૧૦૫
હર્ષરાજ ૧૪૦-૨૦૪
હર્ષવિમલ ૧૩૫ક-૧૯૧
હંસધીર ૭૫-૯૮
હંસસોમ ૮૮-૧૧૩
હીરકલશ ૧૫૫-૨૩૪
હીરકુશલ ૧૬૪-૨૫૩
હીરનંદન ૨૨૫-૪૮૧
હીરવિજયસૂરિ ૧૫૮-૨૪૧
હીરાણંદ (૧) ૨૩-૨૫
" (૨) ૮૭-૧૧૨
હીરાણંદ શ્રાવક ૨૧૬-૪૬૬
હેમરાજ ૧૩૮-૨૦૨
હેમવિજયગણિ ૨૦૦-૩૯૫
હેમવિમલસૂરિ ૬૫-૬૮
હેમરત્નસૂરિ ૧૪૨-૨૦૭
હેમશ્રી ૧૭૧-૨૮૬
હેમાણંદ ૧૭૪-૨૮૮

[ઉપરની અનુક્રમણિકામા ભૂલથી રહી ગયેલા કવિઓ.]

કનકકુશલ ૨૭૩ ક-૫૮૩
કનકસુંદર ૨૭૪-૫૮૩
(જુઓ ૨૧૧-૪૫૮)
કીર્ત્તિવર્દ્ધન ૨૭૭-૫૮૬
ખેમ ૨૭૯ ક-૫૯૧
જ્ઞાનચંદ ૨૭૮-૫૮૭
ત્રિકમ મુનિ ૨૭૯-૫૮૮
દેવચંદ્ર (પહેલા) ૨૭૨-૫૭૮
દેવરત્ન ૨૭૫-૫૮૫
ધર્મસિંહ (૧) ૨૭૬-૫૮૫
ભાવવિજય ૨૭૩-૫૮૧
મતિકીર્ત્તિ ૨૭૧-૫૭૭
વિવેકચંદ્ર ૨૭૦-૫૭૭

કૃતિઓની અનુક્રમણિકા

અગડદત્ત રાસ ७१-४७ १८-
१३८ २२१-१८१ २५ -
२१४ ४७३-५०० ४८-
५२८

અગિયાર બોલ સ. १६२-१४२
અને ગુણો રૂ. १४७

અજાપુત્ર સ્વાધ્યાયકુલ ३४६-३२९
સંવાદ ४६६-५४७

અજાપુત્ર રાસ १४७-१ ८ ૨ ३-
१४८, ३६८-४२४
તિ સ્ત २६-१६

અંજનાસુંદરી પ્રબંધ-રાસ ३४७-
३२८ ३८२-३६८, ३४ -
४१३ ४६१-५३ ५ ८-
५६४

અઢાર પાપસ્થાન પરિહાર ભાષા
१६८-१५५

અધ્યાત્મ ભાવની ४३२-४११
તેરમ રાસ ४७५-५१५

અંતરીક્ષ છંદ ११२-८
સ્ત २७७३-२४१

અભયકુમાર રાસ ३७३-३६३
४१ -४५

અમરકુમાર રાસ २ ५-१५६
અમરગુપ્ત ચરિત્ર ५१७-५०१
અમરદત્ત મિત્રાનંદ રાસ २३८-२
અમર દ્વાત્રિંશિકા १६१-१४२

અમરસેન ५३१-५८६
અમરસેન વૈરસેન રાજર્ષિ આખ્યાન
४४ -४७५

અંબડ ચોપાઈ २१७-११८ २६१-
२४८

અભયકુમાર રાસ ४७८-५१४
અલ્પબહુત્વવિચારગર્ભિત વીર સ્ત.
३१५३-२६०

અવંતિસુકુમાલ સ ૧૫૪-૧૧૮
અષ્ટપ્રકારી પૂજારાસ ३२०-२६१
આગમછત્રીશી १६२-१४१
આતમરાજ રાસ ११८-१२१
આત્મશિક્ષા १६२-१४ ३७५-
३६७

આદિનાથ જન્માભિષેક १३-४१
, રાસ ८३-५५
આદીશ્વર સ્ત. १६२-१४३
આનંદ કામદેવ સંધિ ४६२-५३४
આનંદવિમલસૂરિ રાસ (ન)
२१४-११८

આરાધના મોટી १६२-१४२
નાની १६२-१४२

આરાધના રાસ ४३-३२ २ ६-
११३

આરામશોભા ચો. ४६७-५४१
આર્દ્રકુમારનું ધવલ ५३-३७
„ રાસ ४२१-४५१

,, સૂડ ૫૩-૩૭
આલોયણ વિનતિ ૧૦૪-૭૩
આષાઢભૂતિ રાસ ૩૯૧-૪૦૭
,, સ ૨૮૨-૨૪૫
ઇચ્છાપરિણામ ચો. ૧૮૩-૧૩૨
ઇલાતીપુત્ર સ ૧૬૪-૧૨૦
ઇલાપ્રાકાર (ઇડરગઢ) ચૈત્યપરિપાટી ૧૬૩-૧૨૦
ઉત્તરાધ્યયન છત્રીસી ૧૯૨-૧૪૧
,, ૩૬ અધ્યયન સ. ૨૦૦-૧૫૭
ઉદાયી રાજર્ષિ સંધિ ૪૨૯-૪૬૨
ઉપદેશમાલા કથાનક છપ્પય ૭-૬
,, ,, ૪૧૯-૪૫૧
ઉપદેશ રહસ્યગીત ૧૯૨-૧૦૨
ઉપદેશરાસ ૪૩૩-૪૬૭
ઉપદેશસાર રત્નકોશ ૧૯૪-૧૫૧
ઋષભજન્મ ૪૩૬-૪૬૮
ઋષભરાસ ૪૧-૨૯, ૪૧૧-૪૫૧
ઋષભ સ્ત ૪૩૯-૪૭૪
ઋષિદત્તા ચો૦ ૧૬૧-૧૨૦
,, રાસ ૧૬૬-૧૨૩, ૨૩૬-૧૯૪
×એકવીશપ્રકારી પૂજા રાસ ૩૨૦-૨૯૫
એષણાશતક ૧૯૨-૧૪૨
નંદિકેશ્વરી ગસ ૧૦-૮
કૃષ્ણાબત્રીસી ૯૬-૬૩
કનકશ્રેષ્ઠીનો રાસ ૨૮૧-૨૪૫
કનકાવતી આખ્યાન ૩૧૦-૨૮૬
।કમલવિજય રાસ(ઐ)૩૭૫-૩૯૫
કમલાવતી રાસ ૧૮-૧૪, ૧૭૮-૧૩૧
કયવન્ના (કૃતપુણ્ય) ચો. ૧૫૦-૧૧૧, ૧૯૦-૧૩૮
,, રાસ ૪૭૩-૪૫૧, ૪૬૩-૫૦૦
કરસંવાદ ૧૧૧-૭૯
કર્પૂરમંજરી ૪૨૬-૪૬૦
।કર્મચંદ્ર વંશાવલી પ્રબંધ (ઐ) ૩૪૬-૩૨૬
કર્મવિપાક રાસ ૩૧૬-૨૯૦
કર્મવિવરણ રાસ ૨૧૦-૧૬૩
કલાવતિ ચરિત્ર ૧૮૫-૧૩૪
કલાવતી રાસ ૧૯-૧૪, ૧૭૭-૧૩૧
કલિકાળ ૩૪-૨૭
કલ્યાણમંદિર ભાષા ચો ૩૭-૨૭
+કલ્યાણવિજયગણિ રાસ (ઐ) ૩૪૨-૩૧૮
કાકબંધ ચો. ૨૭-૨૦
કાઉસગ્ગના ૧૯ દોષ સ. ૧૯૨-૧૪૨
+કાપડહેડા રાસ ૫૧૪-૫૭૩
કીર્ત્તિધર સુકોસલ પ્રબંધ ૨૫૫-૨૧૯

કુમારપાળ રાજરી રાસ ૪૨૯૭–૪૧૩
કુમારીક પુત્રીક રાસ ૪૮ –૫૧૫
કુમતિવિધ્વંસ ચો. ૨૭૩–૨૩૮
કુમરગિરિ મંડનશાંતિ સ્ત. ૨૩૧–
૧૮૭
કુમારપાલ રાસ ૬૪–૬૧ ૨૮૭–
૨૫૩ ૩૬૬–૪૧૭
„ નાનો રાસ ૪૧૭–૪૫૧
કુમારમુનિ રાસ ૩૯ –૪ ૬
કુરગડુ મહર્ષિરાસ ૭૫–૫૧
કુલધ્વજ કુમારરાસ ૧૨૬–૯૨
૧૫૯–૧૧૭ ૨૪૩–૨ ૭
૪૭૦–૫ ૬
કૂર્મપુત્ર રાસ ૨૧૯–૧૭૦
કૃતકર્મ રાજ ર્ષિ રાસ ૨ ૬–
૧૬
કેશરાજ ઋષભદેવ ૩૪૫–૩૨૩
કોશસ્થાવધારી રાસ ૪૮૪–૫૨
ક્ષુલ્લકકુમાર રાસ ૧૩૧–૧૮૬
ક્ષમાછત્રીસી રાસ ૧૭–૧૩ ૪૧૨–
૪૫૧
ખંધકઋષિ સ. ૧૯૨–૧૪૪
અને ૫ ૧૯૩
ખાપરાચાર અને વિક્રમરાજ રાસ
૨૮૫–૨૪૭
ખિમ ઋષિ રાસ ૧૧૩–૮૦
ગુણાવલી રાસ ૨૧૪–૧૬૫
ગણધરસાર સ્ત. ૩ ૫–૨૮૨
ગજસિંહ કુમાર ચો ૧૩૧–૯૫,
૫૩૭–૫૯૬
રાય ચરિત્ર રાસ ૧૩૮–
૧
ગજસુકુમાર રાજર્ષિ સ. ૧૩૩–૯૬
રાસ ૨૫૨–૨૧૭
૩૯૨–૪ ૮ ૫ ૩–૫૧૩,
૫ ૭–૫૧૩
સંધિ રાસબન્ધ ૧૨૯–૯૫
ગીતાવધરાવબોધ કુલ ૧૯૨–૧૪૫
ગુણાકર ગુણાવલી ૪૧૦–૧૯૫
ગુણધર્મ કનકવતી પ્રબંધ ૪૫૫
૪૫૮
„ રાસ ૪૬૬–૫ ૩
ગુણરત્નાકર છંદ ૧૬૫–૧૨૧,
૩૫૨–૩૩૧
ગુણસુંદરી ચો. ૩૪૮–૩૨૯
ગુણઠાણાસી ૧૯૧–૧૪૧
ગોરાબાદલ કથા ૨૪૭–૨ ૮
ગૌતમ પૃચ્છા ચો. ૧ ૩–૭૨,
૩૬૩–૩૬૫ ૫ ૨૮૩
„ પ્રશ્નોત્તર સ્ત. ૪ ૨–૪૨૮
સ્વામી રાસ ૨૧–૧૫
ઘર્ઘરિકા ૧૫–૧૨
ચતુર્વિંશતિ જિનસ્ત (ચોવીશી)
૧૨૧–૮૮ ૧૪૧–૧ ૭
૧૯૪–૧૫૧, ૨૨૩–૧૭૨
૫. ૧૫૯ ૩૫૧–૩૩૧

૫૦૪-૫૫૭, ૫૩૪-૫૯૩,
૫૩૮-૫૯૬
ચંદનબાળા રાસ ૨૧૬-૧૬૮,
૫૫-૩૮
ચંદનમલયાગિરિ ચો. ૫૩૯-૫૯૬
ચંદરાજાનો રાસ ૩૪૪-૩૨૦,
૪૬૭-૫૦૩, ૫૦૧-૫૪૯
ચંદાયણો રાસ ૨૨૭-૧૮૨
ચંદ્રધવલ ધર્મદત્ત કથા ૪૭-૩૫
ચંદ્રલેખા ચો. ૧૪૩-૧૦૫
ચંપકમાલા રાસ ૧૮૮-૧૩૩
ચંપકશ્રેષ્ઠી ચો. ૩૬૫-૩૬૬
ચંપકસેન રાસ ૪૬૫-૫૦૩
ચરિત્ર મનોરથમાળ ૧૯૨-૧૪૦
ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ ચો. ૧૯૫-૧૫૩
૩૫૫-૩૩૮
ચિત્રકૂટ ચૈત્ય પરિપાટી સ્ત.
૧૯૨-૧૪૨
ચિત્રસેન પદ્માવતિ રાસ ૮૬-૫૬,
૨૫૪-૨૧૮
ચિહુગત્તિ ચો. ૨૯-૨૩
ચૈત્યવંદન ૪૩૭-૪૬૮
" ૮ ઢાલનું ૫૩૩-૫૯૨
ચોત્રીશ અતિશય સ્ત ૧૯૨-
૧૪૬, પૃ. ૨૦૦
ચોવીસ દંડકગર્ભિત પાર્શ્વ સ્ત
૧૯૨-૧૪૨
ચોવીસી-જુઓ ચતુર્વિંશતિ જિ-
નસ્ત.
જંબૂદ્વીપ વિચાર સ્ત. ૪૬૮-૫૦૪
જંબુસ્વામી અંતરંગ રાસ ૧૭૧-
૧૨૮
" ચરિત ૪-૨, ૧૮૧-૧૩૨
" પંચભવવર્ણન ચો. ૬૨-
૪૦
" રાસ ૭૯-૫૨, ૨૩૪-
૧૮૯, ૫૦૬-૫૬૧, ૫૧૦-
૫૬૭
" વિવાહલો ૩૩-૨૭,
૧૬૧-૧૨૮
જયચંદ્ર (જયતચંદ) રાસ
૪૮૩-૫૧૯
જયવિજય ચો. ૨૯૪-૨૬૭
જયસેન ચો. ૧૬૦-૧૧૮
જયાનંદ રાસ ૪૯૫-૫૪૨
જાવડભાવડ રાસ ૫૧-૩૭
જિનધર્મમંજરી ૩૭૭-૩૯૬
જિનપ્રતિમા સ્થાપના પ્રબંધ ૨૦૧
-૧૫૮
" " વિજ્ઞપ્તિ ૧૯૨-૧૪૨
જિનપાલ જિનરક્ષિત રાસ ૩૭૧-
૩૯૨
જિનબિંબ સ્થાપન સ્ત ૨૬૬૩-
૨૨૯
જિનેશ્વરસૂરિ દીક્ષાવિવાહ વર્ણના
રાસ ૮-૭
જિનોદયસૂરિ પટ્ટાભિષેક રાસ
૨૪-૧૮
" વિવાહલઉ ૨૫-૧૮

જીવભવસ્થિતિ રાસ ૮૫-૫૬,
૮૯-૫૮
જીવ તત્ત્વાભી રાસ ૪૧૮-૪૫૧
જીવવિચાર રાસ ૩૯૭-૪૨
જ્ઞાતાધર્મ ૧૯ અધ્યયન સ ૪૫૩
-૪૮૭
ઢાલ સાગર-હરિવંશ રાસ ૪૬૨-
૪૯૭
ઢોલા માર ચો૦ ૨૪૮-૨૧૨
તીર્થમાલા સ્ત. ૩૮-૨૮ ૩૨૩-
૨૯૭ ૩૩ -૩ ૪
સ્તોત્ર ૩૩૬-૩૧૨
તેજસાર રાસ ૨૪૯-૨૧૪
તેતલીપુત્ર રાસ ૨ ૪-૧૧૯
+ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ ૩ -૨૪
ત્રિવિક્રમરાસ ૨૩-૧૭
ત્રેસઠશલાકાપુરુષ પુણ્યવિચાર
ગર્ભિત સ્તોત્ર ૩૨૫-૨૯૯
થાવચ્ચાકુમાર ભાસ ૬૧-૪
દંડકસ્ત ૪૭૫-૫૧૩
દયા ભાવનાબત્રીશી ૧૩૪-૯૭
દશાર્ણભદ્રરાસ ૩૨-૨૬
દાનશીલતપ ભાવના રાસ ૩૧૯-
૨૫૪ ૩૫૪-૩૩૫
દિવાળીરાસ ૨૧૩-૧૬૫
દુર્જનસાલ બાવની ૩૨૮-૩
દૂહા માતૃકા ૧૪-૧૧
દૂહા શત ૧૯૨-૧૪૫
દેવકુરસ્વાપરાસ ૪૧૪-૪૫૧
+દેવરત્નસૂરિ ફાગ (ભિ)૪ -૨૮
દેવરાજવચ્છરાજ ચો. ૧૧૬-૮૩
૧૦૪-૧૩૦ ૨૯૭-૨૭૫
દ્રૌપદીરાસ ૨૬૪-૨૨૯ ૩૦૫-
૩૭ ૫૧૨-૫૧૯
દ્વાદશભાવનાવિચાર ૨૦૭-૨૪૧
ધન્નાચ ચો. ૩૬૬-૩૬૮
ધનવિજય પન્યાસ રાસ (ભૈ.)
૩૮૧-૩૯૮
ધનસાર પંચશાળીરાસ ૧૮૬-૧૪૫
ધન્નારાસ ૭૩-૮૯ ૭૭-૫૧
૩૭૯-૨ ૨ ૩૮૯-૪ ૬,
જુઓ પૃ. ૫૫૬
ધન્નાશાલીભદ્ર રાસ ૯૨-૬
૨૭૫૯-૨૪૧
ધર્મવિલાસ રાસ ૪૮૮-૫૨૬
ધમ્મિલ રાસ ૨૨૯-૧૮૫
ધર્મદત્ત ચરિત્ર ૩૫-૨૭
ધનપતિ રાસ ૧૮૧-૧૩૭
ધર્મપરીક્ષા રાસ ૨૬૩-૨૨૭
ધર્મબુદ્ધિ મ મંત્રિ ચો. ૫૧૯-૫૦૭
+ધર્મલક્ષ્મી મહત્તરા ભાસ ૬૦-૪૫
ધ્યાનસ્વરૂપ નિરૂપણ ચો. ૫૨૩-૫/૧
ધ્યાનામૃતરસ આખ્યાન ૪૫૫-૫૬
કુમાર ચો. રાસ ૧૪૦-૧ ૧
નવતત્ત્વવિચાર રાસ ૪૫૪-૪૮૮
નંદબત્રીશી ૧૨૨-૮૮

નયપ્રકાશ રાસ ૪૯૦-૫૩૦
નર્મદાસુંદરી ચો. ૪૭૨-૫૦૯, ૫૧૫-૫૭૪
નલદવદતિ ચરિત્ર ૨૯૨-૨૬૨
,, રાસ ૭૨-૪૮, ૩૫૯-૩૪૯, ૩૮૩-૪૦૧
નવકાર ચા. ૨૩૩-૧૮૮
નવતત્ત્વ જોડિ (ચો) ૨૬૧-૨૨૫
નવતત્ત્વ રાસ ૧૮૨-૧૩૨, ૩૯૮-૪૨૨=૪૧૬-૪૫૧, ૫૨૦-૫૭૯
નવપલ્લવ પાર્શ્વનાથ કલશ ૯૮-૬૫
નાગપુરમંડન શાંતિ સ્ત ૨૧૧-૧૬૫
નાના દેશ દેશી ભાષામય સ્ત ૪૪૫-૪૮૦
નિયતાનિયત પ્રશ્નોત્તર પ્રદીપિકા ૧૯૨-૧૪૨
નિશ્ચયવ્યવહાર સ્ત. ૧૯૨-૧૪૫
નીતિશાસ્ત્ર પંચાખ્યાન ચો ૨૯૬-૨૭૧, ૨૬૯-૨૩૦
નેમિજિનચંદ્રાવલા ૩૪૦-૩૧૭, ૩૭૬-૩૯૬
નેમિનાથ ચતુષ્પદિકા ૬-૫
નેમિનાથ નવરસ ફાગ ૪૪-૩૨
નેમિનાથ ફાગ ૧૬-૧૩
,, રાજુલ બારમાસ વેલ પ્રબંધ ૨૩૭-૧૯૭
,, વસંતફુલડા ૭૪-૫૦
વિવાહલઉ ૧૯૯-૧૫૭
,, હમચડી ૧૦૫-૧૫૭
નેમિરાસ ૨૭૯-૨૪૩, ૪૫૬-૪૯૧, ૫૧૧-૫૬૮
+નેમિસાગર નિર્વાણ રાસ (ઐ.) ૪૫૦-૪૮૪
પંચતીર્થ સ્ત ૧૩૫-૯૭
પંચવિંશતિ ક્રિયા સ ૧૯૪-૧૫૦
પંચોપાખ્યાન ચો. ૨૬૯-૨૩૦, ૨૯૬-૨૭૧
પદમણી ચો. ૨૪૭-૨૦૮
પદમહોત્સવ રાસ (ઐ.) ૩૨૬-૨૯૯
પદ્મચરિત્ર ૨૧૮-૧૬૯
પરદેશી રાજાનો રાસ ૧૬૯-૧૨૬
પરમહંસ પ્રબંધ ૩૦-૨૪
પાક્ષિકછત્રીશી ૧૯૨-૧૪૦
પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ સ્તુતિ ૧૯૪-૧૫૦
પાર્શ્વનાથ દશભવ વિવાહલો ૮૭-૫૬
,, નામ્ના સંવેગરસચંદ્રાઉલા ૨૦૮-૧૬૨
પુંજાઋષિરાસ (ઐ.) ૩૭૦-૩૭૦
પુણ્યપાપ રાસ ૨૭૪-૨૪૦
પુણ્યસાર કુમારરાસ ૧૭૯-૧૩૨, ૩૫૮-૩૪૮, ૩૮૮-૪૦૫, ૫૪૦-૫૯૮
પુણ્યાઢ્ય રાસ ૩૬૮-૩૭૦
પુરંદરકુમાર ચો ૩૩૧-૩૦૫
પૂજાવિધિ રાસ ૪૦૩-૪૨૯

પૂર્વદેશ ચૈત્યપરિપાટિ રાસ ૧૫૪-
૧૧૩
પૃથ્વીચંદ ૫૨૧-૫૭૯
પેથડરાસ ૫ -૩૬
પ્રત્યાખ્યાન ચતુ સપ્તતિકા ૧૯ -
૧૫
પ્રદેશી રાજાનો રાસ ૫૨૮-૫૮૯
પ્રભાવતી રાસ ૨૯૦-૨૫૮
પ્રસન્નચંદ રાજર્ષિ રાસ ૪૫૨-૪૮૬
પ્રિયંકર નૃપ ચો. ૪૮૨-૫૧૯
પ્રિયમેલક રાસ ૩૫૭-૩૪૭
પ્રેમલાલચ્છી રાસ ૫૪૯-૨૬
બલિભદ્ર રાસ ૧૧૪-૮૧
બાર આરા સ્ત ૪ ૨-૪૨૮
બોલ રાસ ૪ ૭-૪૩૯
બાર ભાવના અધિકાર ૨૬૫-૨૨૯
બાર ભાવના સ. ૩ ૩-૨૮
ભારત રાસ ૨૪ -૨ ૩, ૨૬૮-
૨૨૯ ૩૬૨-૩૧૫, ૩૯૩-
૪૦૯
સ. ૧૬૨-૧૨ , પૃ. ૧૯૧
ભિક્ષુ ૫ ચાલિકા ૨૨૪-૧૭૩
૩૨૯૩-૩ ૩
બુદ્ધિરાસ ૨-૨
બોધરાસ ૧૧૩-૮
ભક્તામર ૧ સમાધિસ્થાન કુલ
૧૯૨-૧૪૨
બ્રહ્મચારી ૧૯૪-૧૫૧
ભરતેશ્વર બાહુબલિ પ્રબંધ ૪૨-૩
૧-૧ ૩૮-૩૫, ૩૯૭-૪૨૪
ભાવના સંધિ ૪૫૮-૪૯૩
ભોજચરિત્ર રાસ ૩૧૪-૨૮૯
ભોજપ્રબંધ ચો. ૩૨૯-૩ ૩
૩૩૨-૩૧
મંગલકલસ ચો. ૪૯-૩૫ ૨૮૪-
૨૪૬
રાસ ૯૨-૫૯, ૫ ૯-૫૧૭
મત્સ્યોદર કુમાર રાસ ૪૬-૩૪
૧૩ -૯૫ ૧૭૬-૧૩૧
૧૭૬૩-૧૨૨
મદન ચો. ૩૮૭-૩ ૪
મદનરાજર્ષિ રાસ ૨૮૬-૪ ૪
મદોદરી સંવાદ ૧૫૨-૧૧૨
૪૧૯-૫ ૫
મધુકરનો રાસ ૨૨-૧૭ ૭૬-૫૧
મલયસુંદરી રાસ ૯૫-૬૨
મલ્લિનાથ રાસ ૪ ૮-૪૪૩
મહાબળ રાસ ૨૭૫-૨૪
મહાવીર વીશ સ્ત. ૩૦૭-૨૮૧
મહાવીર સ્ત. ૪૫-૩૩ ૧૯૪-૧૫
મહિપાલ ચો. ૨૪૬-૨ ૮
માધવાનળ કથા પ્રબંધ ૨૪૭-૨૨૧
માસ્તેયા ચો. ૨૪૮-૨૧૨
મુનિપતિ રાજર્ષિ ચરિત્ર ૧૨૩-૯૦
મુનિમાલિકા ૨૭૮-૨૪૨
મુહપત્તિ છત્રીશી ૧૯૨-૧૪૧

ના કાર્તિક શુદ ૫ ગુરૂવારે મુલતાનમા રચી પૂર્ણ કરી છે જુઓ જૈન-ગૂર્જર કવિઓ ભાગ બીજો.

૧૧૧—દશમી સદીમાં દોહાની રચના થતી હતી એવુ માલૂમ પડે છે, પણ તે જોઇએ તેવી સર્વત્ર પ્રસિદ્ધિ અને પ્રતિષ્ઠા પામી નહોતી એ પણ સાથે સાથે જણાય છે

દેવસેન આચાર્યે દર્શનસાર, નયચક્ર, ભાવસગ્રહ આરાધનાસાર અને તત્ત્વસાર નામના પ્રાકૃત ગ્રથ રચેલા તે પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે. તે પૈકી દર્શનસારની રચના વિ સ ૯૯૦ મા ધારાનગરીના શ્રી પાર્શ્વ-નાથ ચૈત્યાલયમા સમાપ્ત થયાનુ તેની પ્રશસ્તિપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે, તેથી આ આચાર્યનો સમય દશમી સદીમા થવાનુ નિશ્ચિત છે. 'તેમણે નયચક્ર નામનો ગ્રથ દોહા છદમા એટલે તે સમયની અપભ્રશ-પ્રાકૃત ભાષામા રચ્યો હતો પરતુ તેના સમયમા સમાલોચકોને તે છદ પસંદ ન પડ્યો તેથી તેના શિષ્ય **'માઇલ્લ ધવલે'** તેના દોહાને ગાથાઓમાં ફેરવી નાખ્યા—આ વાત તે ગ્રંથની બે છેલ્લી ગાથાઓ પરથી વિદિત થાય છે—

સુણિઉ ણ દોહરત્થ સિગ્ઘ હસિઊણ સુંહકરો ભણઇ,
એત્થ ણ સોહઇ અત્થો, ગાહાબધેણ ત ભણહ

—દોહાબદ્ધ ગ્રથને સુણીને શીઘ્ર 'શુભકરે' હસીને કહ્યુ, આ (છદ)મા અર્થ શોભતો નથી તેથી ગાથાબદ્ધ કરો.

દવ્વસહાવપયાસ દોહયબધેણ આસિજ દિટ્ઠં
તં ગાહાબંધેણ રઇય માઇલ્લધવલેણ.

—સ્નેહથી આ દ્રવ્ય સ્વભાવનો પ્રકાશ (ગ્રથ) કે જે પહેલા દોહા-બદ્ધ જોવામા આવ્યો હતો તે માઇલ્લ ધવલદ્વારા ગાથાબદ્ધ રચ્યો.

૧૧૨—દોહા છદનો તે વખતે સામાન્યપણે નવો નવોજ પ્રયોગ હતો તેથી 'શુભકર' મહાશયે તેને પસદ ન કર્યો આ દોહાબદ્ધ ગ્રથ હમણા મળતો નથી કોણ જાણે આ જાતના બીજા

વચ્છરાજ દેવરાજ ચો. ૧૧૬–
૮૩ ૧૭૪–૧૩
વજસ્વામી ચો. ૫૪–૩૮
" રાસ ૧૪૮–૧૬
વયરસ્વામિ ગુરુરાસ ૩૬–૨૭
વસુદેવ ચો. ૧૪૧–૧૨
વસ્તુપાલ તેજપાલ રાસ ૧૯૨–
૧૪ ૩૬૬–૩૫૪
વલ્કચીરી રાસ ૩૬–૩૫૩
વાસુપૂજ્ય જિનપુણ્ય પ્રકાશ રાસ
૨૯૯–૨૭૬
મનોરમ રાસ ૫૧૬–૫૭૫
વિક્રમ ચરિત્ર કુમાર રાસ ૪૭–૩૫
પંચદંડ ૧૩૭–૯૯
વિક્રમરાજ અને ખાપરા ચોર
રાસ ૨૮૫–૨૪૭
વિક્રમરાસ ૨૧૩–૧૬૧ ૪૩૪–૪૬૭
વિક્રમસેન રાસ ૧૫૫–૧૧૩
વિક્રમાદિત્ય ચો. ૩૧૭–૨૯૧
વિચારચોસઠી ૧૩૨–૯૬
વિચારમંજરી ૨૭૭–૧૮૨
+વિજયતિલક સૂરિરાસ ૫૦૨–૫૫૧
વિજયશેઠ વિજયાસતી રાસ ૪૭૭–
૫૧૪
વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ રાસ (બે)
૪૪૮–૪૮૨ સ. ૪૮૫–૫૨૧
રાસ (બે) ૩૨૪–૨૯૮
વિધિશતક ૧૯૨–૧૪૪
વિધિવિચાર " "
વિદ્યાવિલાસ ચો. ૩૦૮–૩૪૭
વિનયરાસ ૪૯૮–૫૩૭
વિનયદેવસૂરિ રાસ (બે) ૩૧૨–
૨૯૭
વિમલ પ્રબંધ ૧૨–૭૬
વિવેકશતક ૧૯૨–૧૪૧
વીતરાગ સ્ત. ૧૯૨–૧૪૫
વીસવિહરમાન જિનવેલી ૩૪–૨૮
વીરસેનરાસ ૪૨૩–૪૫૧
વીસ વિહરમાન સ્તુતિ (વીસી)
૭–૪૭ ૧૯૨–૧૪૬ પૃ.
૧૯૨ અને ૧૯૯ પૃ. ૪૮૯
૫ ૫–૫૫૮
વેતાલ પચવીસી રાસ ૨૫૮–૨૨૧
૩૧૩–૨૮૮
વૈદ્યકસાર રત્નપ્રકાશ ૫૧૩–૫૭૨
વૈરાગ્યવિનતિ ૧ ૮–૭૫, પૃ. ૧૯૯
વ્રતવિચાર રાસ ૩૯૩–૪૦૯ (જુઓ બારવ્રત રાસ ,
શત્રુંજય ઉદ્ધાર રાસ ૨૮૯–૨૫૭
" ચૈત્ય પ્રવાડી ૨૦૭–૨૬૧,
૫૨૨–૫૭૯
" મંડન આદિનાથ સ્ત. ૧૯૪–
૧૫
શત્રુંજય માહાત્મ્ય રાસ ૪૮૭–૫૨૫
રાસ ૩૬૪–૩૬૧, ૪૧૫–
૪૫૧ ૪૮૭–૫૨૫
" રત્નના આદિનાથ વિનતિ
૩૮૦–૩૬૮

મૃગધ્વજ ચો. ૪૨૮-૪૬૨
મૃગાંકકુમાર પદ્માવતી ચો. ૩૧૮-૨૯૩
મૃગાંકલેખા રાસ ૯૭-૬૩
મૃગાપુત્ર સ ૧૦૦-૬૮
મૃગાવતી ૨૭૭ક-૨૪૧
,, આખ્યાન રાસ ૨૯૮-૨૭૫, ૩૫૬-૩૪૩
મેઘકુમાર ચો ૪૯૬-૫૪૬
,, રાસ ૨૨૦-૧૨૪
મોતીકપાસીઆ સબંધ સંવાદ ૪૯૩-૫૩૬
યશોધર ચરિત્ર ૧૭૫ ૧૩૦, ૪૫૯-૪૯૪
, રાસ ૮૨-૫૫, ૪૪૪-૪૮૦
યશોભદ્રસૂરિ ચો (ઐ) ૩૦૯-૨૮૫
,, ,, રાસ ૧૧૫-૮૨
યાદવ (નેમિ) રાસ ૨૭૯-૨૪૩
યામિનીભાનુ મૃગાવતી ચો ૫૦૦-૫૪૭
યૌવન જરા સંવાદ ૧૭૨-૧૨૯
રંગ રત્નાકર નેમિનાથ પ્રબંધ ૧૧૮-૮૫
રત્નકુમાર રાસ ૩૦૮-૨૮૫
રત્નચૂડ રાસ ૬૯-૪૭
,, મણિચૂડ રાસ ૧૮૦-૧૩૨
રત્નસાર કુમાર ચો. ૧૬૭-૧૨૪
નરસરત્ન રાસ (ઐ) ૩૩૮-૩૧૩
રસાઉલો ૧૯૧-૧૩૯
રાજસિંહ રાસ ૨૩૩-૧૮૮
રાત્રિભોજન રાસ ૧૬૦-૧૧૮
રાણકપુર સ્ત૦ ૩૯-૨૮
રામકૃષ્ણ ચો. ૨૫૧-૨૧૭
રામયશો રસાયન રાસ } ૪૮૬-૫૨૨
રામાયણ રાસ } ૪૮૬-૫૨૨
રામ સીતા રાસ ૩૧૫-૨૯૦
રાયચંદસૂરિ બારમાસ (ઐ) ૩૩૯-૩૧૫
રાવણમંદોદરી સંવાદ ૧૦૭-૭૫, પૃ. ૮૩, ૧૫૨-૧૧૨, પૃ ૪૬૬.
રિપુમર્દન રાસ ૪૫૭-૪૯૨
રૂપકમાલા ૯૩-૬૧, ૧૯૨-૧૪૭
રૂપચંદ કુમાર રાસ ૨૮૮-૨૫૪
રૂપચંદ ઋષિનો રાસ ૫૩૦-૫૮૮
રેવતગિરિ રાસ ૫-૪
રોહિણીયા ચોરનો રાસ ૫૨-૩૭, ૪૦૬-૪૩૭
લલિતાંગ કુમાર રાસ ૧૨૮-૯૩
લલિતાંગ ચરિત્ર ૧૪૪-૧૦૫
લવકુશ રાસ ૪૫૧-૪૮૫
લાભોદય રાસ (ઐ) ૩૨૨-૨૯૬
લીલાવતી રાસ ૧૪૯-૧૧૦, ૨૪૫-૨૦૮
લુંપક મતતમો દિનકર ચો ૩૫૦-૩૩૧
વંકચૂલ રાસ ૪૪૯-૪૮૩, ૫૩૨-૫૮૯

સાર ભાવની ૪૯૪-૫૩૭
સારશિખામણ રાસ ૯૯-૬૬
સાલિભદ્ર ફાગ ૧૩-૧૧
સિદ્ધચક્ર રાસ ૯ -૫૮
સિદ્ધાંત ચો. ૧ ૧-૬૯
સિદ્ધપુત્ર વિમલેશ રાસ
૩૫૭-૩૪૭
સિંહાસન બત્રીશી ૨૪૨-૨ ૫
૨૭૨-૨૩૫ ૪૬૧-૪૭૭
સીતારામ પ્રબંધ ચો ૩૬૧-૩૫૫
સીતાવિરહ ૪૭૧-૫ ૮
સીમંધર વિનતિ સ્ત. ૪૭૬-૫૧૩
સુકોસલ કીર્તિધર પ્રબંધ ૨૫૫-
૨૧૯
સુદર્શન શ્રેષ્ઠિ ચરિત્ર ચો ૩૮-૪૨
૧૯૭-૧૫૪ ૩૮-૪
સુધર્મ ગચ્છ પરીક્ષા ૧૯૬-૧૫૪
સુંદર રાજ રાસ ૧૨૭-૯૩
સુમનસ (સંક્ષિપ્ત) વીર ચરિત્ર
૪૪૬-૪૮૯
સુવત્સ (સંક્ષિપ્ત) સાવલિયા
રાસ ૫૨૭-૫૮૬
સુબાહુ સંધિ ૨૩૨-૧૮૮
સુમતિ નાગિલ રાસ ૨ ૨-૧૫૮
સુમતિસાધુ સૂરિ વિવાહલો (ઐ)
૧૭-૮૫
સુમિત્રકુમાર રાસ ૧૫૭-૧૧૬
૭૨૭-૩૦
સુમિત્ર રાજર્ષિ રાસ ૩૯૪-૪૧૦
સુર આભિધાન નેમિફાગ ૬૫-૪૩
સુરપતિ કુમાર ચો. ૩૮૫-૪ ૩
સુરપાળનો રાસ ૫૧૮-૫૭૭
સુરપ્રિય ચરિત્ર રાસ ૮૮-૫૭
૧૦૯-૭૫, ૧૮૮-૧૩૭
સુરસુંદરી રાસ ૨૯૧-૨૬૧
સુરસેન રાસ ૨૪૧-૨ ૪।
સુષઢ રાસ ૩૬૯-૩૭
સેરિસા પાર્શ્વનાથ સ્ત. ૧ ૬-૭૪
સોમચંદ રાજા ચો. ૨૫૩-૨૧૮
સોમવિમલ સૂરિ રાસ (ઐ)
૨૫૯-૨૨૩
સોળ સતી રાસ ૩૮૪-૪ ૨
સ્ત્રીચરિત્ર રાસ ૪૪૩-૪૮
સ્થૂલિભદ્ર એકવીસો ૧૦૨-૭૧
" કક્કાવાળી ૫૭-૩૮
સ્થૂલિભદ્ર ફાગ ૧૩-૧૧, ૫૮-૩૮
રાસ ૩૯૫-૪૧૫
સ્વાધ્યાય ૨૬ -૨૨૫
હંસરાજ વચ્છરાજ ૨૦-૧૫,
૬૮-૪૬ ૪૪૨-૪૭૮
હંસવત્સ કથા ૬૮-૪૬
હરિચંદ્ર રાસ ૧૪૫-૧ ૮ ૨૨૨-
૧૭૧ ૪૭૭-૨૨૫ ૫૨૩-
૫૮૩ ૫૨૪-૫૮૩
હરિબળનો રાસ ૧૭૩-૧૨૯

શશિકલા પંચાશિકા ૨૨૫-૧૭૪
શાંતિ જિન સ્ત. ૧૯૨-૧૪૬, ૧૯૪-૧૫૧
શાન્તિનાથ રાસ ૨૭૬-૨૪૧
શામ્બ પ્રદ્યુમ્ન ચો ૨૬૭-૨૨૯, ૩૫૩-૩૩૧
શાલિભદ્ર ફાગ ૧૩-૧૧
„ વિવાહલુ ૧૫૬-૧૧૬
શાલિભદ્ર રાસ ૨૮-૨૨, ૮૦-૫૨, ૪૬૪-૫૦૧
શિયલવતી ૨૬૬-૨૨૯
શિવચૂ આચાર્ય રાસ (ઐ) ૫૨૬-૫૮૫
શિવદત્ત રાસ ૧૪૨-૨૦૭
શીલપ્રકાશ ૫૨૯-૫૮૮
શીલરાસ ૧૯૩-૧૪૮
શીલવતી કથા ૨૪૪-૨૦૭
„ ચો ૫૨૫-૫૮૫
શીલશિક્ષા રાસ ૨૯૩-૨૭૬
શુકન ચોપઇ ૩૭૪-૩૯૪
શુક બહોતરી ૨૭૦-૨૩૨
શુકરાજ માહેલી ૧૭૦-૧૨૭
શૃંગારમંજરી ૨૩૬-૧૯૩
શ્રાદ્ધવિધિ રાસ ૪૨૦-૪૫૧
શ્રાવક મનોરથમાળા ૧૯૨-૧૪૦
શ્રીપાલરાસ ૯૦-૫૮, ૧૩૯-૧૦૧
શ્રેણિકરાસ ૮૪-૫૫, ૧૯૪-૧૫૦, ૨૮૮-૧૮૩, ૨૬૨-૨૨૬, ૪૦૪-૪૩૦, ૪૮૧-૫૧૬
સગાલસાહ ૪૨૭-૪૬૦
સંગ્રહિણી ઢાલ બંધ ૪૬૧-૪૯૬
સંવેગ પ્રબંધ ૧૯૨-૧૪૨
સત્તરભેદી પૂજા ૨૫૬-૨૧૯, ૩૦૧-૨૭૮, ૪૩૫-૪૬૭
„ વિધિગર્ભિત સ્ત ૧૯૨-૧૪૨
સદેવંત (જુઓ સુદયવત્સ રાસ)
સનતકુમાર ચો ૧૨૫-૯૧
„ રાસ ૨૮૦-૨૪૪, ૩૭૨-૩૯૩
સપ્તક્ષેત્રિ રાસુ ૭૬-૬
સમકિતસાર રાસ ૪૦૧-૪૨૫
સમયસ્વરૂપ રાસ ૪૧૩-૪૫૧
સમ્યકત્વ કૌમુદી રાસ ૨૭૧-૩૩૪, ૨૯૫-૨૬૯
„ માઈ ચઉપઈ ૯-૮
„ રાસ ૬૬-૪૪
સમરા રાસો (ઐ) ૧૧-૧૦
સમેતશિખર રાસ ૩૪૩-૩૧૯
સવાદશતક ૩૫૪-૩૩૫
સાગરદત્ત રાસ ૧૨૪-૯૧
સાગરશ્રેષ્ઠીની કથા ૩૧૧-૨૮૭
સાધુકલ્પલતા ૩૦૬-૨૮૧
સાધુવંદના ૧૯૨-૧૪૦, ૩૭૦-૩
સામ્બ પ્રદ્યુમ્ન પ્રબંધ ૩૫૩-૩૩૧ (જુઓ શામ્બ પ્રદ્યુમ્ન)

કેટલાક ગણે છે. આવા 'શ્રાવકાચાર'ની પ્રસ્તાવના ... (જુઓ જૈન સા. પ્ર. પ્ર. ભા. ૨-૩ પૃ ૨૪૧-૨૪૩)

૧૧૭ આ સર્વ ગ્રંથોથી જૂનો એક અપભ્રંશ ગ્રંથ નામે 'શ્રાવકાચાર' દેવસેન ગણિએ રચેલો કારંજાના ભંડારમાં ઉપલબ્ધ થયો છે આમાં લગભગ ૨૫૦ દોહામાં શ્રાવક ધર્મનું વર્ણન છે તેમાંથી આદિમાં બે ચાર દોહા લઈએ—

જામ સરેવિણુ પરમપુર ડિસિમિત(?)...
ભવ્યને પયડામિ સાવય ધમ્મુ. ૧

—(જેનું) રૂપમાન દુર્લભ છે (એવા) પંચ ગુરુઓને નમસ્કાર કરી ભવ્યોમાં જે ભાવ ... શ્રાવક ધર્મને કહું છું—આખ્યાન કરું છું (ક્રિયા-પ્રત્યયની ક્રિયા વિભક્તિ છે અને 'ધમ્મુ' તથા 'ધમ્મુ'માં ... ન ... છે)

* * *

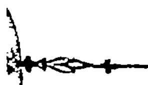
... ...
... ... ન ...

—(?) ... ... (તે ... છે) ... વિના

૧ અર્હંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સર્વ સાધુ. આને જૈન ધર્મમાં 'પંચ પરમેષ્ઠી' કહે છે અર્હંત એટલે ... આત્માની ... કરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ... અને ... સિદ્ધ ... કરી ... પ્રાપ્ત કરનાર આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ... મુનિઓના ... પ્રકાર છે

૨ રત્ન એ નામ જૈન ધર્મમાં ... ... સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર એ ત્રણે મળી સાથે કહ્યા છે અને ... રત્નત્રય ... છે આ રત્નત્રયમાં ... રત્ન ... છે કે જેના જેવા ... કોઈ ... શકતા નથી.

હરિયાળી ૫૬-૩૮
હરિવંશ રાસ (અથવા ઢાલસાગર) ૮૧-૫૩, ૪૬૨-૪૯૭
હરિષેણ શ્રીષેણ રાસ ૮૨૧-૨૯૬
હિતશિક્ષા પ્રબુદ્ધ રાસ ૩-૨
હિતશિક્ષા રાસ ૪૦૫-૪૩૩
હીરવિજયસૂરિ નિર્વાણ ૩૩૩-૩૧૦ ૩૩૫-૩૧૧
,, પુણ્યખાણિ સ. ૩૪૧-૩૧૭
,, બારબોલનો રાસ ૮૦૭-૪૩૯
,, બારમાસ ૨૨૧-૧૭૧
,, રાસ ૩૩૪-૩૧૧, ૪૦૯-૪૪૨
,, સલોકો ૩૩૭-૩૧૩
હેમવિમલસૂરિ ફાગ (ઐ)૧૩૬-૯૮



૧૧૪ આ માતૃકાચઉપઇની ભાષા જોતાં તે તેરમી સદી જેટલી જૂની ન લાગે અને તેથી તેના અને નવકારના કર્તા ભિન્ન ભિન્ન દેવ-સેનસૂરિ હશે એવો તર્ક થઈ શકે પરંતુ નવકારની છેલ્લી બે કડી પરથી એમ તો જણાય છે કે દેવસેનસૂરિએ ઉપદેશમાં રચના કરી હતી, અને માતૃકા-ચઉપઇમાં છે તો તે પણ તેમની જ કૃતિ હોય એમ લાગે. તેમ હોય તો પછી તેરમી સદી જેટલી જૂની ભાષા તેમાં નથી જણાતી તેનું કારણ તેની પ્રત ભાષામાં પછીથી ફેરફાર ઓછાવત્તે અંશે થયો હોવો જોઈએ એમ માનવું ઘટે.

૧૧૫. વડગચ્છના જિનચંદ્રસૂરિ શિષ્ય શ્રી ચંદ્રસૂરિ શિષ્ય હરિભદ્ર-સૂરિનું નેમિનાહચરિય સં. ૧૨૧૬ના કાર્તિક શુદ ૧૩ને દિને અણ-હિલવાડ નગરે કુમારપાલના રાજ્યમાં પ્રાકૃત અપભ્રંશ ભાષામાં ૮૦૩૨ શ્લોકમાં સંપૂર્ણ થયું છે અને તે તાડપત્રીની રચના આ ગ્રંથ બે ભાગમાં છે. તેના પ્રથમ ભાગમાં અરિષ્ટનેમિ અને રાજીમતિના નવ પૂર્વ ભવોનું વર્ણન છે અને પછી તેનાથી નાના બીજા ભાગમાં આ તીર્થંકરનું ચરિત્ર છે કે જેમાં કૃષ્ણ અને પાંડવોનાં ચરિત્ર ઓતપ્રોત છે. આ ગ્રંથ પ્રો. જેકોબીએ પ્રસિદ્ધ કરી જર્મન અનુવાદ કરેલ છે તેથી અપભ્રંશ ભાષા અને સનત્કુમાર ચરિતનો પ્રથમ ભાગ. તેનો આરંભ આ પ્રમાણે છે—

ઇહ તિત્થવિહારણ આગય
ઇહલોયવિસય મવિડિ ઇહલોયનાયવિદવયવઉ
ઇહલોયપુણ્ણયય ઇહપુણ્ણનરવણ ચલણઉ
અહ પુણ વિવરેક વિમલપુણ્ણસિવસુહિસંપિઉ
અપવગ્ગસુહાગમહિયમાણુ વિમલસિરિપિઉ ૧

વિશેષ માટે જુઓ જેસલમેર ભાંડાગારીય ગ્રંથાનાં સૂચિ (ગા. ઓ. સી. નં. ૨૧) પૃ. ૪૦

૧૧૬ સં. ૧૨૩૮માં સિદ્ધરાજ સભાજેતા વાદી દેવસૂરિના શિષ્ય રત્નપ્રભસૂરિ (રત્નાકરાવતારિકાના કર્તા)એ ઉપદેશમાલા પર દોઘટ્ટી વૃત્તિ રચી છે તેમાં કેટલાક અપભ્રંશ ભાગ છે.

શ્રાવકના ગુણ હોય (થાય-ઉદ્ભવે) નહિ, (કેવી રીતે?) જેવી રીતે (યોગ્ય) સામગ્રી છોડીને (રહિત) કોઇ કાર્ય સીઝતુ-સિદ્ધ થતું નથી. ('ણુવિ'માનો 'વિ' પાદની પૂર્તિ માટે અથવા 'ન' પર જોર દેવા માટે વપરાયો છે)

× × × ×

સચ્ચ સરેણ વિજાણિયઉ, ધમ્મુ ણ ચડઇ મણે વિ,
દિણયર સઉ જઇ ઉગ્ગમઇ, ઘૂવઉ અધઉ તો વિ

—તે સત્યથી વિશેષપણે જાણીને (જાણ્યા છતા) ધર્મ મન ઉપર ચઢતો નથી (જેવી રીતે) તે દિનકર-સૂર્ય ઉગે, તો પણ ઘુવડ આંધળો (હોય છે.) (મન ઉપર ચઢવુ-ગળે ઉતરવુ, કોઇ વાત પૂરી જાણી લેવી એ અર્થમા હાલની આપણી ભાષામા વપરાય છે આ વાણી વ્યવહાર અને ઘૂવઉ-ઘુવડ એ શબ્દ સર્વથા દેશી છે)

× × × ×

ખચઇ ગુરૂ વયણ કુસઇ, મેલ્લિ મ ઢિલ્લઉ તેન,
મુહ મોડઉ મણ હત્થિયઉ, સજમ ભર તરૂ જેન.

—(કોઇ વિરક્ત પુરૂષ પોતાના મનને સબોધે છે-) ગુરૂ વચન રૂપી અકુશોથી ખેચે છે, તે માટે ઢીલું મેલીશ-મુકીશ મા-મન! તુ ઢીલુ પડીશ મા હે મનરૂપી હાથી! સયમ રૂપી ભરેલા તરૂ-ઝાડ પ્રત્યે મો ફેરવ! (આમા ખેચે છે, ઢીલું મેલમા-મૂક મા, મો મોડ-ફેરવ એ આપણી દેશી ભાષાના રૂઢ છે.)

× × × ×

એહુ ધમ્મુ જો આયરઇ, ચઉવણ્ણહ મહ કોઇ,
સો ણરણારી ભવ્યયણ, સુર ઇય પરવહ સોઇ.

—આનું ગૂજરાતી દોહામા રૂપાતર આ રીતે મૂકી શકાય—

એહ ધર્મ જે આચરે, ચતુર્વર્ણમા કોઇ,
તે નરનારી ભવ્યજન, સુરપતિ પામે તેહ.

૧૧૮ તેરમા શતકમાં ધર્મસૂરિના શિષ્ય રત્નસૂરિ થયા તેને કોઈ રત્નસિંહસૂરિ નામ આપે છે પણ સ્વ. ભાઈ તે ગુરુશિષ્યનાં નામ ધર્મપ્રભ અને રત્નપ્રભ જણાવે છે અને તેજ યોગ્ય લાગે છે—

૧૧૯. 'અંતરંગ સંધિ'—ધર્મપ્રભાચાર્યના શિષ્ય પંડિત રત્નપ્રભની અંતરંગ સંધિના નવ અધિકારો (૯ કડવાં)માં મન અને આત્માના સંવાદ રૂપે તથા મોહસેના તથા જિનસેનાના યુદ્ધ રૂપે અંતરંગ રિપુઓના વિજયનું વર્ણન છે આની પાટણભંડારમાં એક તાડપત્ર તથા બીજી કાગળની એમ બે પ્રતો છે

૧૨ સુરત ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદના અહેવાલના મંગળ પ્રદર્શનના ભેટાના પૃ ૬૨-૬૩ પર રત્નસિંહસૂરિ (? રત્નપ્રભ) માટે જણાવેલ છે કે—

પોતાના ગુરુ ધર્મસૂરિની સ્તુતિરૂપનાં ૩૭ કુલક રત્નસિંહ ? સૂરિએ રચ્યાં છે તેમજ બીજાં પણ કેટલાંક કુલક પોતાની ભાષા (અપભ્રંશ)માં રચ્યાં છે તે સુરત ગોપીપુરાના જ્ઞાનભંડારમાં તાડપત્ર ઉપર લખેલાં છે તેમાંથી પાંચેક કુલકોની નકલ (સુરત પરિષદના) પ્રદર્શનમાં મૂકી હતી. નમુનો આ પ્રમાણે—

સિરિ સિવસૂરિ ગુરુ અણુસરઇ પયપઉમ પણમેવિ
ધમ્મસૂરિ સૂરિહિં રસિયઉ દેસણ ગુણ વન્નેવિ.
પરઉવયારસઈ મણુ જસિ દેસણ સરિસુ ન લબ્ભ,
સો ધમ્મસૂરિ ગુરુ વંદિયઈ જિણ લાભઈ સુહ ઠાંણ. ૨

× × × ×

અમિઉ પવાહઇ એકુ જણુ, કલિજુગિ વટ્ટઇ સોઈ,
ધમ્મસૂરિ સનિહ્ય વર સાહુ, અવગુણ મિલિઅ ઇ કોઈ ૫
ધમ્મસૂરિ સૂરિએ અભિરામ, કન્નજલિહિ પિએઈ
સો ચિરિ જિવિ ભવણપહુણ્ણ સિવસોક્ખઈ લેઇ ૬

૧૧૭—વરદત્તનું વૈરસામિચરિઅ ફક્ત બે સંધિનું છે ને તે દરેકમા ૧૨ અને ૯ અનુક્રમે કડવક (કડવા) છે કુલ ગ્રથાગ્ર ૩૦૦ છે તેની પ્રત પાટણ તેમજ ખભાત ભડારમા મળે છે તેનો આરભ આ પ્રમાણે છે —

અહો જણ નિસુણ(ણિ)જ્જઉ કન્તુ, ધરિજ્જઇ(હુ) વઇર સામિ
મુનિવર ચરિઉ,
સાહઉં સુમણોહર ભવિયહસુદર, જિ જિણ રયણુ સમુદ્ધરિઉ ૧
તુંબવનનામિ પુરવરૂ વહાણુ, અત્થેત્થુ ભરહિ વરગુણ નિહાણુ,
જિણ ભવણિહિ સુદર કિઉ પવિત્તુ, દેઉલવિહાર મડિઉ પવિત્ત. ૨
નદનવણુ મરિસરવરેહિ રમ્મુ, પાલહિ નર નિત્થુ જિણદ ધમ્મુ,
તહિ નયરિ અત્થિ ધણુ નાઉ મેટ્ઠિ, જો હત્થુ ન ઉડ્ઢઇ કસુ વિ હેટ્ઠિ ૩
તસુ ધણુગિરિ નામિ પહાણુ પુત્તુ, પુરમડણુ અત્થિ સુગુણેહિ જુત્તુ,
સાવય વસુપ્પભવઉ સુદ્ધ ભાવઉ, નિમ્મલગુણમદિરૂ સમિય પાઉ ૪
ઉવસતમોહમોક્ખાભિલાસિ, અહિલાસુ ન બધઈ ગેહવાસિ,
જા કાવિ વરિજ્જઇ તાસુ વાલ, નવજોવ્વણવરનયણ વિસાલ ૫
પડિમેહઇ સો મુનિ જેમ નારિ, નિયજોયણુ મ અકયત્થ હારિ,
પવજ્જ લેસુ નિવ્વિન્નકામુ, મઇ મફલુ કરેવિણુ મણુયજમ્મુ ૬
અન્નઇ પમણિજ્જઇ સુદરી એ, નિયતાયજણણિ ખામોયણીએ,
લઉ અવમવ સિત્તણિ કરિસુ એહુ, મહુ મણુઇટ્ઠુ એહુ વરૂ વરેહુ ૭

ઘત્તા

એહુ જઈ ન વગ્ગેમઇ, નવિ પરણેસઈ, તો મઇ માઇ મરેવઉ,
એહુ નયણસુસુંદર. રૂવપુરદર, અવમ નાહુ કરેવઉ ૮

× × × ×

અતે—

મુનિવર વરદત્તિ, ગુરુભત્તિં વઇરસામિગણહરચરિઉ,
આરિજ્જઉ ભાવિ, મુચ્ચઉ પાવિ, જિં તિહુયણ નિયગુણભરિઉ.

તા તેહ મમલ વિહ્ય પ્રસિદ્ધિ વીર જયસિરિ અપ્પિય,
તા સમય સુરવર પ્રભિ પુદુતાહ રજ જસિ મિર અપ્પિય. ૧૭
તા વાદિભ દેવસૂરિ પાસ પણ્ણભદ્દિ, અનઘ પુણ્ણ દેવસૂરિ વલિભ
× × સુંદર સુગુરુ રામચંદ્રસૂરિ જસિ જેઇ મ ગચ્છસૂરિ સુણિજ્જઇ. ૧૮

૧૨૨ વાદિદેવસૂરિ (જન્મ સં ૧૧૪૩ દીક્ષા સં ૧૧૫૨ રામચંદ્રમુનિ નામ, આચાર્યપદ સં ૧૧૭૪ માં નામ દેવસૂરિ પાડ્યું સં ૧૧૮૧ માં દિ. કુમુદચંદ્ર આચાર્ય પર સિદ્ધરાજની સભામાં જીત મેળવી સં ૧૧૯૯ માં ૨૪ શિષ્યોને આચાર્યપદ આપ્યું સં ૧૨ ૪ માં ફલોધીમાં પાર્શ્વનાથ પ્રતિ. સ્વ. સં ૧૨૨૬) આથી તેમજ જયમંગલ સૂરિએ સં ૧૩૧૯ માં સુંધા પહાડપરના ચાચિગદેવના લેખની પ્રશસ્તિ રચી તેથી આનો સમય તેરમી સદીનો અંત વિનાદરજને મૂકી શકાય.

૧૨૩ સં. ૧૨૪૧માં સોમપ્રભાચાર્યે કુમારપાલપ્રતિબોધ નામનું ગ્રન્થ રચ્યું છે તેમાંથી ઘણું અપભ્રંશ પ્રાપ્ત થાય છે તેના સંબંધમાં હવે પછી જુદા વિભાગમાં જુદા પ્રકરણમાં જણાવીશું

૧૨૪ મહાકવિ અમરકીર્તિ—આ મહાકવિ ચાલુક્ય કૃષ્ણ (કાન્હ ?) રાજાના વખતમાં એટલે વિ. સં તેરમી શતાબ્દીમાં વિદ્યમાન હતો. તેણે વિ. સં ૧૨૪૭ (૭૪)માં ભાદરવા વદ ૧૪ શનિ 'છક્કમ્મુવએસો' નામનો ગૃહસ્થોના ષટ્કર્મોના ઉપદેશ સંબંધીનો ગ્રંથ, ગૂર્જર દેશના મહીયડના ગોદહય (ગોધરા) નામના ગામમાં રચેલ છે આ ગ્રંથની રચના તેણે નાગરકુલ અને કણ્ઝરૂ (મંડપુર ?) વાસના ગુણપાલ અને ચચ્ચિણિના પુત્ર મહામંત્ર અંબાપ્રસાદ (અંબાપ્રસાદ)ની પ્રાર્થનાથી કરી છે અને તે અપભ્રંશ ભાષામાં છે

૧૨૫. આ કવિએ ઉક્ત અંબાપ્રસાદને પોતાના લઘુબંધુ તરીકે ઓળખાવેલ છે એથી કવિ જ્ઞાતિથી નાગરબ્રાહ્મણ જણાય છે છતાં તે જૈન ધર્મની દીક્ષાથી દીક્ષિત થયો હતો. તે ગુરુ તરીકેની અવસ્થામાં માથુરસંઘ (દિગંબરી)ના ચંદ્રકીર્તિનો શિષ્ય હતો, કે જે ચંદ્રકીર્તિ પ અમિતગતિ (મુંજ-ભોજના સમયમાં થયેલ)ના શિષ્ય શાંતિસેનના અમરસેનના શિષ્ય પ શ્રીષેણસૂરિનો શિષ્ય હતો.

ધય પઉમનાહ ગણિણા બાવત્તિરિ જિણવરાણ સથવણુ,
કુમરવિહારટ્ઠિયાણા વિહિય મિણ કુણુઉ કલ્લાણુ. ૧૪
જમોવિ તાણ સહલો સસારે ભોયણાણુ તાણ ફલ,
અણુહિલ્લવાડ નયરે રહજત્તા જેહિ સચ્ચવિયા ૯
અણુહિલ્લનયર ગયણે નદઉ ક્યરહ વિમાણુ વર જત્તા,
કુમર નરિંદ મયંકો, સપ્રસમુદ્દ સુહા ચિંતો.

× × × ×

બારસ સત્તત્તી (?વી)સે, સુદ્દા સેક્કારસીહ ભદ્દવએ,
ચદ દિણે સામિતુમ, સુરમદિ મવણુ જાઉ ૩૪

× × + ×

સિરિ ધમ્મસૂરિપહુણો, નિમ્મલ કિત્તીઇ ભરિય ભુવણુસ્સ,
સીસલવે હિ કુલયં, રઈયિ સિરિ રયણુસૂરીહિ. ૩૨

આ કુમારપાલ રાજાના સમયમાં—પાટણુમાજ કુમાર વિહાર મદિરમા સ ૧૨૨૭ મા રચાયેલ જણાય છે, નહિ કે સ. ૧૨૩૭ મા કારણુકે કુમારપાલ સ. ૧૨૩૨ મા સ્વર્ગસ્થ થયેલ છે.

૧૨૧ **મહાવીર જન્માભિષેક.** ૧૮ ટુંક તેના કર્ત્તા વાદિદેવસૂરિના શિષ્ય રામચદ્રસૂરિ શિષ્ય **જયમંગલસૂરિ** છે. નમુનો—

તારડ ડરડકિક, શૃંગ ઢલકિકય, ફુટ્ટિઅ તુટ્ટિઅ ટોલ,
ત્રાટક ત્રટકિક, રણુણ રણુકિક, રણુણિઅ ઝણુણિઅ ઝોલ,
તા ગજ્જિઅ, અબર વજ્જિઅ, જલનિહિ ગુંજિઅ નિજઝરણાઈ,
તા ટાયર કવિય, કામિણિ ઝુક્રિય, તુટ્ટિઅ આભરણાઈ ૧૧
તા કુમ્મ કડુક્કિઅ, સેસ ધડુક્કિઅ, થરહારિઉ વારાહ,
સાયર ઝલહલિઆ, ગિરિ ઢલઢલિઆ, હુ નટ્ઠે નરનાહ,
દિગ્ગય ગડગડિઆ, ગિહ ખડખડિઆ, જહુ નટ્ઠો મત્તંડ,
સહસક્ખુ ચમક્કિઅ, સુરગણ સકિઅ, ફિરફુટ્ટો બભડ ૧૨

× × × ×

રિસહો જિણેસહો તહિ સેખર [illegible] સહસોદ્દિ ણ સસહર

—આની ગુજરાતી છાયા.

અથ ગૂર્જર વિષયની મધ્યે દેશ નામે મહીતટનામપ્રદેશ
નાગરાકર-વર ગામો એ નિરખ્યો નાનાપ્રકાર સર્વાંથી સમૃદ્ધ.
ત્યાં નગર છે મોઢેરા નામે જાણે સ્વર્ગ વિમિત સુરેશધામ,
પ્રાસાદની પંક્તિઓ જ્યાં શોભે શરદ્માની સુધા (શોભા ?)ને વહે છે
ધ્વજ-કિંકિણીના ઝણકારોએ સ્વગાદિ જાણે કહે છે સુરોની પાસે સિદ્ધિ

* * * *

ત્યાં મૈત્રકવંશનો જાણો પામે કપટ (કન્ત ? કલ) નરેન્દ્ર પ્રધાન
ને બાહ્યાભ્યંતરારિ-વિધ્વંસન શક્તિએ સન્માને છઓ કઠન

* * * *

ઋષભ જિનેશનું ત્યાં ચૈત્યગૃહ છુંમ સભા શોભતો જાણે ચન્દ્ર.

૧૨૯ આ ગ્રંથના અંતનો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે—
અણ્ણપસાએ મણ્ણિવણ્ણિપુત્તે જિણ[illegible]અપવિત્તિયચિત્તે
ગુણવાસહો સુએણ વિસ્સાવિઉ અવરેહિમિ મણેણ સમાવિઉ.
બારહસયઈ સસત્તચયારીહિ, વિક્કમ સંવચ્છરહો વિસાલિહિ
અવહિમિ ભાદ્રવહો પાખંતરિ ગુરુવાસરંમિ અટ્ટમિ વાસરિ

—ગુજરાતી છાયા.

અન્યપ્રસાદે આમ્બિકાદિ પુત્રે સ્વકસ્ય વર્ણમંધરનિપવિત્રે
ગુણપાલના સુતે વિસ્મારેલો અવરે પણ મનથી સમાવેલ;
બારસો સાત સાથ ચ્યારે (૧૨૭૪ ?) વિક્રમ સંવત્સરના વિશાલે,
મધ્યે ભાદરવાના પક્ષાંતરે ગુરુવાર અને અષ્ટમ વાસરે
એક માસે એક સમર્પ્યો સ્વયં લખ્યો આલસ અપહરીને.

(આ ઉપરના ધારા ૧૧૧ થી ૧૧૬ ની સર્વ હકીકત પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી, સેંટ્રલ લાયબ્રેરી વડોદરા વાળાએ કૃપા કરી મને લખી પૂરી પાડી છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે)

૧૨૬. કવિએ ૧૪ સધિમય પ્રાય અઢીહજાર ગાથા પ્રમાણુ ઉપરોક્ત છક્કમ્મુવએસો (ષટ્કર્મોપદેશ) ગ્રથને એક મહિનામા રચ્યો હતો તેની છેવટની પ્રશસ્તિમા પોતાની આ કૃતિ સાથેની આઠ કૃતિઓનાં નામ આપ્યા છે. ૧ નેમિનાથ ચરિત્ર, ૨ મહાવીર ચરિત્ર, ૩ યશોધર ચરિત્ર (પદ્ધડિયાબધ), ૪ ધર્મચરિત ટિપ્પન, ૫ સુભાષિત રત્નનિધિ (સ્વાધ્યાય-સઝાય, શ્લોક વિગેરે રૂપ), ૬ ચૂડામણિ (ધર્મોપદેશ), ૭ ધ્યાનોપદેશ (ધ્યાનશિક્ષા), અને ૮ ઉકત છક્કમ્મુવએસ આ સિવાય લોકોને આનદ પમાડનાર સસ્કૃત પ્રાકૃત કાવ્યો તેણે ઘણા રચ્યા હતા આ ઉપરથી તેનુ સસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રશ ભાષામા કેટલુ પ્રાવીણ્ય હશે, તે આપણે કઇક કલ્પી શકીએ તેમ છીએ.

૧૨૭. છક્કમ્મુવએસો ગ્રથની સ ૧૫૪૪ મા લખાયેલી સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવની પ્રતિ ઉપરથી હમણા લખાવેલી એક પ્રતિ સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી, વડોદરામા છે આ ગ્રથ પ્રકાશિત થયો નથી, પણ પ્રકાશિત થવાની જરૂર છે આ ગ્રથમા આપેલી કેટલીક કથાઓ વિ સ. ૧૧૨૭ મા પ્રાકૃતમા રચાયેલા વિજયચદ કેવલિચરિય (અષ્ટ-પ્રકારી પૂજા વિષયક કથાઓ)ના અનુકરણ રૂપ જણાય છે, કે જેના કર્તા શ્વેતામ્બર ચદ્રપ્રભ મહત્તર છે

૧૨૮ આ છક્કમ્મુવએસો ગ્રથનો આદિ ભાગ નીચે પ્રમાણે છે—

અવ **ગુજ્જર** વિસયહો મજ્ઝિ દેસુ, ણામેણ **મહીયડૂ** વરૂપએસુ
ણયરાયર વરગામહિ ણિરધ્ધુ, ણાણાપયારસ પઇસિમિધ્ધુ
તહિ ણયરૂ અત્થિ **ગોદહય** ણામુ, ણ સગ્ગુ વિચિત્ત સુરેસ ધામુ
પાસાયહ પતિઉ જહ સહતિ, સરયબ્ભહો તિસાણ વહતિ
ધયકિકિણિ કલરવેહિ સરિદ્ધિ, ણ કહઇ સુરહ પાસિયઇ સિદ્ધિ.

* * * *

૦તહિ **ચાલુક્કવસિણુ** ય જાણઉ, પાવઇ કણ્હણુરિદ પહાણઉ
જો ભજ્જુતરારિ વિદ્દસણુ, ભત્તિએ સમ્માણિયચ્છદ્દસણુ,

* * * *

(૨) જ્ઞાનપ્રકાશકુલક ૧૨૫ ગાથા શત્રુંજય ઉપર રચ્યું

સિરિજિણવલ્લહસ્સા ભવ્વસ્સા સમગ્ગા
પરમપયસુહાણુ જાયઈ તે નિદાણુ

(૩) ચતુર્વિધ ભાવના કુલક ૧૧ કડવાં.

ઉજ્જમુ કુણહુ જિણપહિ સમ્મિઉ
મોક્ખસોક્ખુ વિવેકિહિ જમ્મિઉ

(૪) મહિમાચરિત્ર ૫૧ ગાથામાં પત્તનમાં ગણિ સાધ્વીની વિજ્ઞપ્તિથી રચેલું છે

એગુણતીસમ મહિમજિણહ ચરિય ઇમ જયઈ
ચઉહિ સુયવિત્તિસુત્તિ વિન્નત્તિ વિરઇઉ.
ચઉવિહ સંઘહ દેવ વિવિહ સગ્ગ અપવગ્ગહ
નિરવગ્ગ આઉ વિમગ્ગ વગ્ગ સિરિ જિણપહ સગ્ગહ.
પત્તણ વિન્નિવિમલ ચઉ માતુ પન્નાસ,
ચરિઉ સુણંત સુણંતહ વિ ભવિયણ પુજ્જઈ આસ.

(૫) જીવાનુશાસ્તિ સંધિ ૧૮ ગાથા.

ઇમ વિવિહ પયારિહિ વિહિ અણુસારિહિ ભાવિહિ જિણપહુ અણુસરહ

(૬) નેમિનાથ રાસ ૧૧ કડવાં.

જિણપહિ વણ્ણિઉ ભાવઇ લીજઇ જિણવર આણુ સો વહીજઇ
જ જિણ આણા નિયમુ લિયૂ એક મણહરિહિ કહિવ પરમપૂ ૧૧

(૭) યુગાદિ જિનચરિત્ર કુલક—૨૭ ગાથા.

ઇમ ભવભાવ વિલસંતમુણિ કારિમ પહુ ભણિઉ
દેવસનાથી જાઇ મોક્ખિ સજ્જુ ચાલિઉ
સિદ્ધ ચરિઉ સયવણુ રસિપ્પોરહિ જે દેઇ
સો સિરિ જિણપહ સમ્મઉ સગ્ગુ અપવગ્ગુ વિ લેઇ. ૨૭

(૮) ભવ્યચરિત્ર—૪૪ ગાથા.

જિણપહ મેહલિઉ સરણુ ન કોઇ સુગુરુ ભણઇ સચ્ચુ વિ ઉપ્પલોઇ.

૧૩૦ કેટલીક નાની નાની કૃતિઓ સંધિ યા રાસુ એ નામથી અપભ્રંશ છે. તે પૈકી કેટલીક અત્ર નોંધીએ છીએ—

ચઉરંગ સંધિ—તેમા ૫ કડવક છે. તેમા ચાર શરણનુ વર્ણન છે

ભાવનાસંધિ—જયદેવ ગણિ (શિવદેવસૂરિ શિષ્ય) કૃત ૭ કડવામા છે મારી પાસે મુનિ અમરવિજયજીએ ઉતારી મોકલેલી નકલ છે તેમા ૬૨ ગાથા છે. તેનુ આદિ—

પણમવિ પુણસાયર ભુવણદિવાયર, જિણ ચઉવીસઇ ઇક્કમણિ,
અપ્પ પડિબોહઇ મોહ નિરોહઇ, કોઇ ભવ્વ ભાવણ વિસણ. ૧
રે જીવ! નિસુણં ચચલ સહાવ, મિલ્હેવિણુ સયલવિ વજ્ઝ ભાવુ,
નવભેય પરિગ્ગહ વિવહ જાલ, સંસારિ અત્થિ સહુ ઇંદિયાલુ. ૨

× × × ×

અંતે—

નિમ્મલગુણભૂરિહિ **સિવદિવસૂરિહિ** પઢમ સીસુ **જયદેવમુણિ**,
કિય **ભાવણસંધી** સિમાવુ સુગંધી નિસુણઉ અન્નવિ ધરઉ મણિ ૬૨

૧૩૧ સં ૧૩૬૧ માં **મેરૂતુંગસૂરિએ પ્રબંધચિંતામણિ** વઢવાણમા રચ્યો છે. તેમા અપભ્રંશ ઘણુ મળે છે તેનો વિસ્તાર હવે પછી કરવામા આવશે.

૧૩૨ તેરમા શતકના અંતે તથા ચૌદમાના પ્રારંભે થયેલા આગમગચ્છના જિનપ્રભસૂરિએ કેટલાક સંધિ-ટુકા ગ્રંથો રચેલા છે તેમા કેટલાક તો શત્રુંજયપર રહીને બનાવ્યા છે

(૧) **મદનરેખા સંધિ**—૫ કડવામા મયણરેહા સતીનુ ચરિત્ર સં ૧૨૯૭ મા રચ્યુ છે—

એસા મહાસઇએ સંધી સંધી વ સંજમનિવસ્સ,
જે નમિ નિવરિસિણા સહ સસક્કરા ખીરસંજોગા.
બારહસસત્તાણઉએ વરિસે આસો અસુદ્ધ છટ્ઠીએ,
સિરિ સંઘ પત્થણા એ એય લિહિય સુયાભિહિયં.

બારસ નવ્વાણુઉમિ બાવસિય વરિસ સુરિ સમુવવિ,
ધન્નાણી આગમે નબિયન્નં કયમારામે. ૨૦

(૪) શ્રીજિનપ્રભુ મોદશાજ વિજ્યપોકિત ૨૧ ગાથા.

(૫) જિનકલ્યાણક–૪ કડીમાં તેમાં પહેલું આસ રાગમાં, બીજું જમાલ્ગી બારામાં ત્રીજું દેશાખ બારામાં ચોથું ગુડૃગી આરામાં.

(૬) ગુરૂઅથસ અષ્ટિક ૧૮ ગાથા.
તેર દુત્તર વરિસ સિરિ વીર જિણિંદ મોકખ સમાઓ,
ભવાણ પુણ્ય મહ ઘર ગુણતાણ ભવાણ. ૨

(૭) જિનસ્તુતિ ૨૦ ગાથા.

(૮) બારસી સ્તુતિ (વેલાઉલ રાગમાં) ૩૫ ગાથા.

(૯) ગુરુસ્તુતિ આમદિ (ગુર્જરી રાગમાં) ૧૫ ગાથા.
ચૌદમા શતકમાં. ——— ———

૧૩૪ આ શતકમાં નીચેના ગ્રંથો મળી આવેલ છે
નર્મદાસુંદરી સંધિ. જિનપ્રભ શિષ્ય કૃ. ૭૧ ગાથા સં
૧૩૨૮ તેરસ મહમ્મતાન વરિસ, સિરિ જિનપઠ્ઠ પસાએણ
એમા મણે વિહિયા નિમ્મુણહપરસારેણ ૭૧

ગૌતમસ્વામિ ચરિત્ર–જિનપ્રભ શિષ્યકૃત ૨૮ ગાથા–સં
૧૩૫૮ ગોયમ નામિહિ સાવગમરિસ ગુણ ઘરમ વીસે બાસમિ,
રતિપ ભાવાયત્તાએ અણુવન્ન ય વરિસતું. ૨૮

આતઉણા રાસ–જિનસૂરિકૃત ૧૧ કડીમાં.

અષ્ટાદ્રિ ઉક્તી ગૌતમજૂ ૩૮ ગાથા, ઇન્દ્રજાલ ૫૮ ગાથા, શાલિભદ્ર ફાક (ફાગ) ઉક્તી ધામ–ધમ ૬૪ ગાથા વગેરે કે જેનો ઉલ્લેખ આ પુસ્તકમાં અનુક્રમે પૃ. ૧૨ ૧૧ ૨૧ ૪૨ ઠેકાણે આવ્યો છે તેને અપભ્રંશ (જૂની ગુ જરાતી)માં ગણ શકાય તેમ છે

૧૩૫ ચતુર્વિંશતિ જિનકલ્યાણક ૧૩ કડી, સ્થૂલિભદ્ર ચરિત્ર ૨ કડી જન્માભિષેક સ્તુતિ ૫ કડી, અજિતશાંતિકુમાર

(૯) ભવિયકુડંબ ચરિત્ર—૩૪ ગાથા ૭૬ ચતુષ્પદી દ્રવિડી ભાષામા ગવાય છે.

ચઉવઇ બંધેણ ઇમ ભવિયકુડંબસ્સ સતિય ચરિય,
સેત્તુંજ તિત્થગએણ સિરિ જિણપહ સૂરિણા રઇય. ૩૬

(૧૦) સર્વચૈત્ય પરિપાટિ સ્વાધ્યાય.

જિણપહસારહિ જો કરઇ સુ લહઇ મિદ્ધિ પવેસુ

(૧૧) સુભાષિત કુલક—૩૨ ગાથા

(૧૨) શ્રાવકવિધિ પ્રકરણ—૩૨ ગાથા.

ઇય આગમવિહિ સાવગઇ, પઇ દિણ કિરિયા સારૂ
જાણિઉ જિણપહિ રઇ કરહ, જિમ છિનઉ સસારૂ ૩૨

(૧૩) ધમ્માધમ્મ વિચાર કુલક ૧૮ ગાથા

આગમ અણુસારિહિ જિણપહસૂરિહિ ધમ્માધમ્મ વિયારૂ કિઉ. ૧૮

(૧૪) વયરસ્વામિ ચરિત્ર ૬૦ ગાથા સ. ૧૩૧૬

ચદગચ્છિ દેવભદ્દસૂરિ દૃક, પુરઇ જિણપહસૂરિ સમગુણનરક
નાણિચરણિ ગુણિ કિત્તિ સમદ્ધ, દેઉ વયરમામિ ચરિઉ આણદુ. ૫૮
સોહગ્ગ મહાનિહિણો ગુરૂણો સિરિવિવરસામિણો ચરિય,
તેરહ સોલુતરએ રઇય સુહકારણ જયઉ ૫૯

(૧૫) નેમિનાથ જન્માભિષેક ૧૦ ગાથા

(૧૬) મુનિસુવ્રત સ્વામિસ્તોત્ર ૧૩ ગાથા

(૧૭) છપ્પન દિશાકુમારિ જન્માભિષેક ૧૫ ગાથા

(૧૮) જિનસ્તુતિ ૨૪ ગાથા.

૧૩૩ આ ઉપરાત જિનપ્રભનુ નામ આપેલુ નથી, પણ ઘણુ કરીને જિનપ્રભનાજ બનાવેલા કેટલાક ઉપગ્નાજ તાડપત્રના પુસ્તકમા લાગ્યા છે —

(૧) ષટ્ પચાશદ્ દિક્કુમારિકા સ્તવન ૨૫ ગાથા

(૨) મહાવીર ચરિત્ર—૨૪ ગાથા.

(૩) જબુચરિત્ર ૨૦ ગાથા ધન્યાશ્રી ભાષામા ગવાય છે સ. ૧૨૯૯

હોવાથી તે ૧૧ કે ૧૨ મા શતકના હોવા ઘટે એવું અનુમાન થઈ શકે છે

૧૩૫ અપભ્રંશ સાહિત્ય ઘણું વિશાલ હોવું જોઈએ એ આ પરથી પ્રતીત થાય છે પરંતુ દુર્લક્ષથી નાશ પામી ગયેલું લાગે છે અહીં તો ગ્રંથોનાં નામ માત્ર થોડાક ઉતારા સાથે આપેલાં છે પરંતુ તેમાં વપરાયેલા છંદો તથા વ્યાકરણના નિયમો જો તેમાંથી ઘણું તારવી-મેળવી શકાય. સ્વ૰ગત સાક્ષરશ્રી દલાલ એ પર લખવા ઇચ્છતા હતા પણ તેમનું અકાલ અવસાન થતાં તે બની શક્યું નથી. ઉપરના પૈકી જે શ્વેતાંબરીય સાહિત્ય જણાવ્યું છે તે મુખ્યત્વે તે સાક્ષરશ્રીના નિબંધ નામે પાટણના ભંડારો અને ખાસ કરીને તેમાં રહેલું અપભ્રંશ તથા પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય (સુરત ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ માટે તૈયાર કરેલ)માંથી લીધું છે

પ્રકરણ ૫ મું

સોળમી સદીનું અપભ્રંશ સાહિત્ય.

૧૪ રત્નમંદિર ગણિએ ઉપદેશ તરંગિણી નામનો સંસ્કૃત ગ્રંથ રચેલ છે તેમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત અવતરણો ઘણાં છે તેમાં લગભગ ૨૫ ફકરા શુદ્ધ અપભ્રંશમાં છે અને બીજા થોડા એવા છે કે જેને અપભ્રંશ અને જૂની ગુજરાતી—અથવા ડૉ. ટેસિટોરી જેને જૂની પશ્ચિમ રાજસ્થાની કહે છે તેની વચ્ચેની સીમા પર મૂકી શકાય. તે પૈકી થોડા અત્ર ટાંકીએ છીએ—

પત્ત પરિગ્ગહ કિ કરઉ કિજ્જઇ મગ્ગ વહિ
કિ વરસિનો અમ્બુહર, જોઇ સમદિ સમાઈ
હરિ ગણિ કમલિય ચઢ કર મિલિય કિલાસર,
દુમ્મિય મદિહમિય ચઢ મેરુ જલહિ સાયર,

સધિ ૧૧ કડવા આ ગ્રથો વિશેષમા પાટણના ભડારમા જોવામા આવ્યા છે.

૧૩૬ **પંદરમા શતકના ઉત્તરાર્ધમાં** નીચેના ગ્રથો છે

શીલસધિ જયશેખરસૂરિ શિષ્યકૃત ૩૪ ગાથા.

ઇય શીલસુસધિ ભાવસુઅંધી જયસેયરસુરી સીસકય,
ભવિઅઉ નિસુણેવિણુ હિયઇ ઠવેવિણુ સિલધમ્મિ ઉજ્જમિ કરહુ ૩૪

ઉપદેશસધિ-હેમસારકૃત ૧૯ ગાથા.

ઉવએસ સધિ નિરમલબધિ હેમસર ઇમિ રિસિકર એ
જો પઢઇ પઢાવઇ સુહમણિ ભાવઇ, વસુહ સિદ્ધિ વૃદ્ધિ લહઇએ

૧૩૭. **પદરમા શતકના અતમાં** રચાયેલ

તપ સધિ-સોમસુદર શિષ્ય **વિશાલરાજસૂરિ શિષ્ય**કૃત ૫૨ ગાથામા. આની પ્રતીક લખ્યા સવત્ ૧૫૦૫ ની પાટણ ભડારમા છે.

સિરિ સોમસુદર ગુરૂપુરદર પાયપકય હસઓ,
સિરિ વિશાલરાયા સૂરિરાયા ચદ્રગચ્છવતસઓ,
પય નમીય સીસિઇં તાસુ મીસિઇ એસ સંધી વિનિમ્મિઆ,
સિવ સુકખકારણુ દુહ નિવારણુ તવ ઉવએસિઇ વન્મિઆ ૫૨

૧૩૮. **નાનીકૃતિઓ**-કેશીગોયમ સંધિ ૭૦ ગાથા એ નામનો ગ્રથ છે અને આ સિવાય મૃગાપુત્રકુલક ૪૦ ગાથા, વીરજિન પારણુઉ ૪૭ ગાથા, ઋષભપચ કલ્યાણક ૧૪, નવકારફલ ૩૦, ઋષભધવલ ૨૬, સીતાસતી ૨૦, આરાત્રિક ન્હવણાદિ ૨૦, ચતુર્વિશતિ જિનકલ્યાણક ૩૬, લઘુ અજિતશાતિ કવિ વીરગણિકૃત ૯, ચતુવિશતિ જિન પ્રતિમાકોશ ૧૧, જિન ચૈત્ય સ્તવન ૧૫, બુદ્ધિસૂરિ (પૂર્ણિમાગચ્છના) સ્તુતિ, જિનસ્તુતિ ૨૦, વીરવિજ્ઞપ્તિકા ૧૩, સોમસૂરિકૃત કલ્યાણક સ્તોત્ર, દાનાદિકુલક, દગ-ડઉ, શાકુન ૩૦, ધર્મસૂરિગુણ, ધર્મસૂરિ બાર માસ વગેરે પરચુરણ ગ્રથો પાટણના ભંડારમા છે, વળી ખભાતના તાડપત્રના ભડારમા મહાવીર ચરિત્ર વગેરે ત્રણ ચાર ટુકા ગ્રથો અપભ્રશમા છે. આ સર્વનો સમય-નિર્ણય થઈ શક્યો નથી, પણ તે પૈકી કેટલાયે તાડપત્રપર લખાયલા

જસકિત્તિ વિસુદ્ધકરિ તુહ પસાઉ ભણિ પૂરવિ પાઇમ હુય ભાઉ
ત ત્રિભુવણિ સોભા સેઇ મહુ પચ્છુ તોઇ સાઇ હેમ સહુ ૫
ઇહ ગુણ મહુ ગુણકર ઘાઘત, નિયુણપણરસાયણ વિર હરત,
અણુ કુઠુહ વમ્મણ ગુણુ, હૈ વચ્છણ સઝય ભાર હગુ, ૬
કવિયણિ નેણ સસિ સિદ્ધિ ગુણ સઇ સિદ્ધ જિણઘુતપણુ
ગુણે સમત્તમાણુવિ મુણિંદ અભિયિમય ણ પ્રસિદ્ધિ મહુ ૭
જિ રંજિય રાય સહોદિ, નિચ્ચુણિ મિવિ સિવપિંડ દેહિ,
ત્મક્ષ કુ ગુણ પચ્ચાણુ ઘણુ, ? તાસ દેવિહિ વંદિ માણુ. ૮
ઉજ્જયંત સાસણુ જય પસિદ્ધ, સિદ્ધાદિ વિઘવિગ્ઘ સયલ ગુણ.
સિરિ દેવસૂરિ મુણિ મહુ પહાઉ, જસુ ગુણ અહિણિ ગુણસેઉ પાઉ. ૯
જયપુણ્ણિમ અવાસણ પામ સમરણુ મિવિ તાપણિ ણ આમ,
જિણસેણુ સિદ્ધસેણુવિ ભયત, પરવાય દપ્પભંજણુ મત. ૧૧
ઇમ પમુહહ જહિ વાણી વિલાસ, તહ અમ્હહ મહ કેવી પયાસ
જહિ કુણ્ણુ રણીસર મહુ ઉજ્જાગર, અઠ સહસ સુરિરિ આઇ
તહિ ધર જિણુ મરણુહ સિવસાહકરણુહ જિહ સંપુણ્ણહ સમિ આઇ ૧

× × × ×

—ઇમ સિરિ મહેન્દ્રપ્રભસૂરિસીસે મહામહ જયસિંહિવ વિરઇએ મહા ભ્રમ સિરૂ સિદ્ધપાલ સમજણુમુગો સિરિ પુણ્ણમપુરુસમ પસંગિ ગુણ પઉમો સંધી સમ્મતા ૧ ગ્રંથાગ્રં ૧૧૨.

૧૪૪ ઉક્ત ગ્રંથનો આરંભ નીચે પ્રમાણે છે:—

ગુજ્જર દેસહ ઉમ્મત ગામુ, તહિ ૭ કુઉ ગુણ ધામુ,
સિદ્ધઉ તહુ ઘણુ ભજ્જભાજુ, જિણુ ધમ્માધારિ જિ ચિત્તુ ઘરુ
તહ પુત્ત નિરુવિ મહુ દેઉ ભવ્વ, ને ધમ્મ ઠવિય વિજ્જાધિરેડ ભવુ,
તહુ સહુ ભગઉ સિરિ કુમરસિંહુ, પડિપક્ખ મરિંદુ દલણ સિંહુ.
તહુ પુત્ત પઉમઉ સિદ્ધપાલુ, જિણ પુણ્ય(?)કજ્જ ઉપનય રસાલુ.
તહુ ઉવરોહે અહ નિમ્મઉ ગંથુ, ઇઉ ધમ્મુધણિ દિહિ વિસ્સમ ગંથુ ॥
ભ મહ ઠિયાહર સમ્મવિસરિ ભાકુવ બમ્બા મૂલગિ
ણા ભેઉ પયઉ ઠિવઉ ચઉકઉ, સરસઇ દેવિહિ મુઉતિમા ૨૯

સુહડકોડિ થરહરિય ક્રૂર ક્રૂરમ કડક્કિઅ,
અનલ વિનલ ધસમસિઅ પુહવિ સહુ પ્રલય પલહિય.
ગજ્જતિ ગયણુ કવિ આમ ભણિ, સુરભણિ સુરભણિ ફ્ણમણિ ઇક્કફ્અ
મામહિ હિમ ગહિમ મગહિમગહિ, મુચ મુચ્છ જયસિંહ તુહ
સુદર સર અસુરાહ, જલ પીધુ વયણેહિં,
ઉદય નરિદ્રહિ કઢીઉ તીહ નારીનયણેહિ,

૧૪૧ આ છેલ્લો દોહો અપભ્રશ અને જૂની ગૂજરાતી વચ્ચેની ભાષાનો છે જે રત્નમદિરગણિએ ભોજપ્રબધ સ ૧૫૧૭મા રચ્યો તેજ આ હોવા ઘટે તેથી તેમનો સમય સોળમી સદીના પ્રારભમા છે.

૧૪૨ **યશઃકીર્ત્તિ**કૃત **ચંદપ્પહ ચરિય**મા પ્રારભના બે પદ્ય પ્રાકૃતભાષામા છે શેષ સર્વ ગ્રથ અપભ્રશ ભાષામા છે આ યશઃકીર્ત્તિ પ્રાય એજ હશે કે જેણે સ્વયભૂનુ હરિવશપુરાણુ, વિમલ(કીર્ત્તિ)કૃત જગસુન્દરી પ્રયોગમાલા, યોનિપ્રાભૃત વગેરે ગ્રથોનો પોતાના સમયમા અનુપલબ્ધ ભાગ જાતે રચી પૂરો કર્યો હતો, અને તે, અને માથુરસઘ પુષ્કરગચ્છના આચાર્ય ગુણકીર્ત્તિના શિષ્ય ને રઇધુના ગુરૂ યશ કીર્ત્તિ કે જે ગોપાચલ–ગ્વાલિયરની ગાદી પર હતા તે–બને એકજ હશે–ને તેમ હોય તો આનો સમય સ ૧૫૨૧ આસપાસ હોવો ઘટે

૧૪૩ ઉક્ત **ચંદપ્પહચરિય** ગ્રથનો આદિભાગ નીચે પ્રમાણે છે —

ણમિઊણ વિમલકેવલલચ્છી સવ્વગદિસ્ય પરિરંભ,
લોયાલોયપયાસ ચદપ્પહસામિય સિરસા ૧
તિક્કાલ વટ્ટમાણ પચવિ પણુટ્ઠિ એતિ સુદ્ધાહં,
તહ નમિઊણ ભણિસ્સ ચદપ્પહસામિણો ચરિય. ૨
જિણુ ગિરિગુહણિગ્ગયા સિવપહસગયા સરિસય સરિસુહ કારણિય,
મહુ ક્રોઉ પસાણિય ગુણહિરવાણિય તિહુવણુજણમણહારિણિય ૩
હુંબડ કુલણહયલિ પુપ્ફયત, વહુ દેઉ કુમરસિંહ વિ મહત,
તહુ સુઅ ણિમ્મલ ગુણગણવિસાલુ, સુપ્રસિદ્ધઉ પભણઇ સિદ્ધપાલુ. ૪

જિણપૂય અહિસેય મુણિ ભાસિજ્જઈ દય લાખાણ પાલિજ્જઈ જિય
એ પેમસહિયણ અન્ન વિજય તય દોસુ ય મય પંચ કસ્સુ વિય
પંચ સસિય વિમલ ? દયાતિ અવધિ
નીરસ અન્નરામર ને અંતિ સાખ પર ૧
એમ એકાણુ કમુ તપાચિજ્જઈ ગ્રા મગ્ગમો એદહ કિંચ
ભમ ભગ્ગમણુ ગુમય દેરુ ભાઈ ભાસઈ અહ્નાઈ ભારુ.
સમ્મ સુચિત્ત મગ્ર સંતમ કહુ કુરિ અરહંત પુજ કુસલાઈ
અંતિંદ ભાઈ પયારિય પરમપ્પુ પીડિય અન્નાણ છપ્પારમપ્પુ
તિગમરોદ મા કમ કમણુ, સુરમુર વર ખેચર સુદ સણકુ,
દિસ્સાણાદ દહ સમમ્મિગ્ગહ, સુહ એમ તવુ મત પરિગ્ગહ
ભણએ છાયાઈ દુહાસિઉ સાયદમ નિયરેહિ અભાસિઉ
એદઉ ધમ્મ-રાખ સાખિજ્જઈ ઉવરાસ લયાહિ રમિજ્જઈ
અણુઅણુ ભયારઉ જિજ્જઈ મિચ્છ ભાઉ પવેસણુ કિજ્જઈ
સીલસલિલ ધારહિ સિંચિજ્જઈ એમ પયડે અણુસરિજ્જઈ

ધત્તા.

સોહાનય ગુણરુ, તેણ ગુણરુ, જાય વિસિયએ સિદ્ધુ અઈ
ભગતાઈ ઘણાઉ ધમ્મ અહાના તેઉ કમ્મ સુમિદ્ધુ અઈ

૧૪૭ આ ગ્રંથ જૈન ગ્રંથ રત્નાકર કાર્યાલય મુંબઈ તરફથી ૧૯૨૩ માં મુદ્રિત થયેલ છે તેની પ્રસ્તાવનામાં નાથુરામ પ્રેમીજીએ જણાવ્યું છે કે-રાધુ કવિના રચેલા અન્ય ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે -શ્રીપાલ ચરિત્ર પ્રદ્યુમ્નચરિત્ર, નાગકુમાર કારણગુણષોડશી રત્નત્રયી દશધર્મોપદેશ રત્નમાલા ભવિષ્યદત્તચરિત્ર કરકંડુચરિત્ર–આ સર્વ ગ્રંથો પણ અપભ્રંશ ભાષામાં હશે એમ જણાય છે

૧૪૮ આ ઉપરાંત અપભ્રંશ શ્રીપાલચરિત્ર અને એક બીજો ગ્રંથ નામે સમ્મત્ત ગુણનિહાણ મુંબઈના શેઠ પન્નાલાલ સરસ્વતિ ભવનમાં જોવા ને આવ્યા છે તેમાંથી નમૂના આપીએ છીએ

—ઇય સિરિચંદપ્પહ ચરિએ મહાકઇ જસકિત્તિ વિરઇએ મહા સિદ્ધપાલ મવણભૂસણે સિરિ ચદપ્પહ મામિ ણિવ્વાણુગમણો ણામ એયારહમો સધી સમ્મત્તો ॥૧૧॥ ગ્રથાગ્ર ૩૦૦ (?) એવ સર્વ ૨૩૦૬ સવત્ ૧૫૬૯ (?) શ્રાવણ વદિ ૧ શનિ દિને

આ ગ્રથની પત્ર સખ્યા ૭૪ પ્રતિપત્રમા લીટી ૧૩ ફરૂખનગરના દિગમ્બર જૈન મન્દિરની પ્રતિ પ્રાચીન અને જીર્ણપ્રાય છે.

૧૪૫. **સિંહસેનનુ મહેસર ચરિઅ** મેઘેશ્વર ચરિત, હજુ અપ્રકટ છે તેને 'આદિપુરાણુ' પણુ કહેવામા આવ્યુ છે, દરેક સધિને છેવટે 'મહાભવ્ય–ખેમસી–સાહુ–ણામ કિએ' એમ જણાવેલુ છે તે પરથી જણાય છે કે તે ચરિત ખેમસિંહ યા ખેમરાજ માટે લખ્યુ છે, કવિનુ બીજું નામ 'રઇધુ' હતુ તે હરસિંહ સિધઇનો પુત્ર અને ગુણકીર્તિ શિષ્ય યશ કીર્તિનો, શિષ્ય હતો આ યશ.કીર્તિ ગ્વાલિયરમા ઈ. સ ૧૪૬૪ (સ. ૧૬૨૧ મા) રાજ કરતા તોમર વશના કીર્તિ-સિંહ રાજાના સમયની આસપાસ વિદ્યમાન હોવાનું જણાયુ છે તેથી સિંહસેન યા રઇધુએ પણુ તેજ સમય આસપાસ આ ગ્રથ રચ્યો હોવો જોઇએ. પોતાના ગ્રંથમા તેણે ગુણાકર, ધીરસેન, દેવનદિ, જિન-વરસેન, રવિષેણુ, જિનસેન, સુરસેન, દિનકરસેન, સ્વયભૂ, ચૌમુહ અને પુષ્ફયત (પુષ્પદત)નો ઉલ્લેખ કરેલ છે

૧૪૬ રઇધુએ એક બીજુ નાનુ કાવ્ય **દહલકખણુ જયમાલ** (દશલાક્ષણિક જયમાલા) રચ્યુ છે તેમા સર્વમળી ૬૮ અપભ્રશ ગાથાઓ છે–જૈનધર્મના દશ પૈકી દરેક લક્ષણ પર ૬ થી ૭ આપી છે. રઇ-ધુની આ બંને કૃતિઓ સિદ્ધ કરે છે કે અપભ્રશ ભાષા વિ સ. ૧૬ મા સૈકા સુધી દિગબર જૈનોમા પણુ સાહિત્યના વાહન તરીકે ચાલુ હતી. આ નાના કાવ્યનો અતભાગ આ છે,—

બાહિરફસેદિય સુહ ગરખહુ, પરમ બણુ અબ્મતર વિકખહુ,
એણુ ઉવાએ લબ્ભઇ સિવહર, ઇમ રઇધુ બહુ ભણુઇ વિણુય પર.

આઠ સેવિય રસ હે હમ્મિ સહસ હો સમય મઉજ્જ સુહાર
કુવલય આસાસણુ તમખુિસ્સાસણુ ઉવડ અરિયણુ (૮) હિમયર

—ઇય પંડિતસિરિ જયમિત્ત હલ્લ વિરઇય વડ્ઢમાણકવ્વે પયડિયચઉવગ્ગ રસમવ્વે સેણિયભાવચરિવ ભવિયણુ જણમણહરસ્સે સચાહિવ હોલિવમ્મ કણ્ણાહરણે ણુકસિરિવિવાહ સગમો ભમાઇકુમાર જમ્મુચ્છવ વણ્ણણો ણામ ભૂમો સંધિ પરિચ્છેઉ સમ્મત્તો સધી ૧

× × × ×

સોણુહ્ણ જો ક્ષિયભવિયણસ્સહ વીરચરિઉ વિમલુ ઘણ ભસ્સહ
એણુમ્ભ જો વિકહ વિવજ્જઇ રસ રસૂં જો પઢઇ પઢાવઇ
જો પયડ પયરેવિ ણ્હમ્માવઇ મણિ સદ્દહણ કરેઈ સુણાવઇ
ણુદ દેવરાવ ણુણ્ણ પર, હોલિવમ્મ કણ્ણ ઉવયાર,
એહ ચરિય જેણુ વિઘ્નારહ બેહવિ વિ મુક્ખિયણુ ઉ વયરિવ.

૧૫૧. આના અંતમાં નીચેનું આપેલ છે—

આસઠ સાઠ સાઠ સુમદુણુણ્ણ સચ્ચાણ જણુમણ ણુણ્ણાણુણ્ણ
હોઠ મિરાઉ સધિયા કુલ મઝણુ, મમ્માણુ જણ દુઠ ઠેર વિઠણુ
હોઠ સત સવણ પરિવારહ ભત્તિ મણ્હરુ ગુરુયણ પારહ
પઉમણુદ મુણિણાહ ગવિઠ્ઠ, ચરણુ સરણુ ગુરુ કઇ હરિઇંદુ
જ ણીતુઠઉ મ્મરસંહ પઉ વિરઇઉ સમ્મઇ જાવિયહુ
ત મુણ્ણહુ દેવિ જ્ઞભાસરી મહુ ભવરાઉ ખમઉ ભડારી.

ઘત્તા

સધમ્મ ધણણ્ણ વિમલ ણાણણ્ણ વિમણુત હો જિણ ઉં હુ
જ હોઇ સમમણુ ઉઉ ભણિ ભમ્મઉ ત સુહ ભણિ હરિઇંદુ
—ઇય સિરિવડ્ઢમાણ કવ્વાદિ—એયારહમો સધી પરિચ્છેઓ સમ્મત્તો. ૧૧

૧૫૨ આની પ્રત ધર ભાંડારકર ઇન્સ્ટિટ્યૂટ-પૂનામાં છે ને તેમાં છેવટે એમ છે કે ઇતિશ્રી શ્રેણિક ચરિત્ર સંપૂર્ણ. સંવત્ ૧૭૧૬ વર્ષે ભાદરવા વદિ ૫ ભૌમે આગરામધ્યે શ્રી ષાસલ નગરિ સ્થાને લિખિત આચાર્ય કૃપાસાગર તચ્છિષ્ય લિખિત પંડિત ગંગદાસ શ્રી.

શ્રીપાલચરિત્રનો આદિભાગ

સિદ્ધહ સુપસિદ્ધહ વસુગુણરિદ્ધહ હિયઇ કમલ ધારેવિ ણિરૂ,
અક્ખમિ પુણુ સારઉ સુયસયસારઉ સિદ્ધચક્કમાહપ્પવરૂ.
છાગે માહ પુ વમિ અસિક્કઉ, મુણિવર ગુણભાવર્ણ ણિગ્ગ સકિઉ,
વાટ્ટ સાહૂહુ પુત્ત ધુરધરૂ, જિણણાહહુ પયપયરૂહ મહુયરૂ.
દિવચદહી ભજ્જહિ પુણુ જો વરૂ, દાણે તિવિહપત્ત પોસણયરૂ,
કમ્મસિ ધણદેણુ, સમાણઉં, મોહઇ મહિયલિ ઉણુઇમાણઉ.

૧૪૯ સમ્મત્તગુણ નિધાણમાથી.

સિવ પયસુહ સાસણુ, કુણયવિણાસણુ તિજયપયાસણુ ભયહાણુ,
પણવિવિ સદ્દવસણુ દુગ્ગયભસણુ વિહુણિય જમ્મ જરામરણુ.

—ઇયિસિરિ સમ્મત્તગુણિણિહાણે સવેય નિરવેમ ભાવ સુપહાણે સિરિ બુહ રઇધૂવિરઇએ સિરિ સધાહિવ કમલસીહણામકિએ ણિક્કસ્વા ઉવગૂહણુત ગુણવણ્ણણો ણામ તીઓ સગ્ગો છમો સિટ્ટો.

× × × ×

ણુદઉ વીરજિણેસહુ સાસણુ, લોયાલોયસરૂવ પયાસણુ,
ણુદઉ સૂરિચરિત ચરતઉ, મિરિ જમકિત્તિ મહાતવ તત્તઉ.
ણુદઉ વસુણાહિઉ વસુધારઉ, ચઉવણ્ણસ્સ સતિ પયચારઉ,
ણુદઉ સયલુ મહાયણુ સારઉ, યયણિય માયરૂ કલિમલુ હારઉ.

૧૫૦ શ્રેણિકચરિત્ર (સેણિય ચરિય) જયમિત્ર હલ્લકૃત 'સિરિ વદ્ધમાણ કવ્વ'મા અતર્ગત છે તે અપભ્રશ ભાષામા છે. તેમા જ્યા પ્રત્યેક સધિ સમાપ્ત થાય છે તેમા છેલ્લા ધત્તા છદમા 'હરિઇંદુ' એ કવિનુ અકિત નામ આપેલુ છે. તે સઘાધિપ (સઘવી-સઘી) હોલિવર્મ્મા-હોલુ માટે રચેલુ છે. અને તે હોલિવર્મ્મા, અને રઇધુએ દશલક્ષણ-જયમાલામા ઉલ્લેખિત ખેમરાજના પુત્ર હોલુ-બને એકજ હોવા સભવ છે.તે હોય તો આનો સમય સોળમી સદી ગણાય

પણવેવિ અણિદહો ચરમ જિણિદ હો વીર હો દસણણાણુ વહા,
સેણિય હો ણરિદહુ કુવલયચદ હો ણિ સુણહો ભવિય હો પવર કહા.

આમાંની પહેલી બે બીજા કરતાં સાદી છે પ્રસ્તુત તે દરેકમાં બે સંધિ છે રોહિણિ વિધાન કથાના કર્તાનું નામ દેવનન્દિ મુનિ છે બીજી કૃતિઓના કર્તા સંબંધી કંઇ જણાયું નથી.

૧૫૬ સુગંધ (સુગંધ) દસમી કથામાંથી નમુનો

જિણુ અઉવીસ પણવેપિણુ, હિયઇ ધરેપિણુ, દેવવદ અઉવીસહ
પુણ કહુ આયાસમિ ધમ્મુ પયાસમિ, વર સુગંધ દસમિહિ ફલ

* * * *

જહિ ઉત્તમ લોહુ, સુહિણુ વિરોહુ, જિહ જર મરણુ વિવજ્જિઉ
જહિ હરિસ વિસાઉ, પુણુ ણ પાઉ તહિ ણિવસઇ મહુ સિજ્જઉ. *

રોહિણિ વિધાન કથામાંથી

જિણવર વંદેવિણુ, ભાઉ ધરેવિણુ, જિણ વાણિ ગુરુ ભત્તિએ
રોહિણિ ઉવવાસહો દુરિયવિણાસહો, કહુ આખમિ નિય સત્તિએ.

૧૫૭ આ સિવાય દિગંબર જૈનનાં અપભ્રંશગ્રન્થ સુરતની ગુજરાતી પરિષદમાં મૂકવાં હતાં તેની નોંધ લઇશું તેનો સમય નક્કી નથી તેથી તેના રીપોર્ટના પરિશિષ્ટમાંથી જેમ છે તેમ અત્ર મૂકેલ છે

આદિજિનપ્રબંધ (?) વીર જિનદાસ રચિત છે

વડ્ઢમાણુ જગુ પણવેવિ ભાવેં ઇક્કિમણ મુણિ વિવજ્જિઉ પાવે
સમયમેવિ આયરેણ સહુ, જહુ જમ્મસાવણિ આયઉ ઘરેહુ
ઘિર મેરુ સિહરિ તવ લોયણા ટુ, આઉ—વિસમ—કમ્મ—વણુ—દહણુ—દહુ.
ભરતેહિ પ્રભાઉ સિંહાસણત્યુ, મઝ સામરેહિ વિલ્હિઉ પસત્યુ
ભાયઉ ચિરમેવિ ઉચ્ચિત્ત ઠામ, જય સર પચ્ચિય હિયઇ જમ્મ,
તા આવિણુ પુણુ પરિમપિયઉ, તે મેરુ અણુગુણ સપિયઉ
મરહરિય ધરણિ જણ કુ અસિઉ, ગિરિ કંપિયઉ સુર સમહ તસિઉ.

ઘત્તા.

પરમેટ્ઠિ પયાસણુ, સિરિ ધમ્મ સાસણુ, ઉર વણિય જસુ ગુણુ
જિણણવેવિ ભવે, ભવસિ વિવયવે, ગુણ અણુગિય પમેહ જણહુ
જય વડ્ઢમાણુ સિવ હરિ પહાણુ, તક્કોય પયાસણુ વિમલણાણુ
જય મયણ મહણ નિદ્દલણ સમત્થ, જય કેસરચિન્ધ જય જસુ પસત્થ.

૧૫૩. દિગંબર નિત્ય વિધિમા ૪૦ ગાથા વપરાય છે તે શુદ્ધ અપભ્રશમા છે તેમાની ૮ દેવજયમાલ ૧૩ શાસ્ત્ર જયમાલ, ૧૩ ગુરૂ જયમાલ અને શેષ ૬ પચપરમેષ્ઠિ જયમાલ થાય છે. તેમાની પહેલી તો અગાઉ જણાવેલ પુષ્પદન્તના યશોધર ચરિત્રમાથી ઉધૃત કરી લીધી છે અને બાકીની પણ સભવિત રીતે બીજામાથી લીધી હોવી જોઇએ, પણ ક્યાથી લીધી તે હમણા જાણી શકાયુ નથી

૧૫૪ તેના નમુના નીચે પ્રમાણે છે—

દેવજયમાલ

વત્તાણુટ્ઠાણે, જણુધણુદાણે, પઇપોસિઉ તુહુ ખત્તધર
તુહુ ચરણુ વિહાણે, કેવલણાણે તુહુ પરમપ્પઉ પરમપર ૧
જય રિસહ રિસીસર ણુમિય પાય, જય અજિય જિયગમરો સરાય,
જય સભવ સભવ કયવિઓય, જય અણિહદણુ ણદિય પઓય. ૨

શાસ્ત્રજયમાલ

સપઇ સુહકારણુ, કમ્મવિયારણુ, ભવસમુદ્દ તારણુ તરણુ,
જિણવણિણુમરસમિ સત્ત પયાસમિ સગ્ગમોકખ સગમકરણુ ૧

ગુરૂ જયમાલ

ભવિયહ ભવતારણુ, સોલહ કારણુ, અજ્જવિ તિત્થયરત્તણુ હ,
તવ કમ્મ અસગઈ, દય ધમ્મગઇ, પાલવિ પચ મહાવ્વયહ. ૧

પચપરમેષ્ઠિ જયમાલ

મણુય ણુ ઇન્દ સુરધરિય છત્તયા, પચ કલ્લાણુ સુકખાવલી પત્તયા
દંસણુ ણાણુ ઝાણુ અણંત બલ તે જિણા દિંતુ અમ્હ વર મગલ ૧

—નિત્યપૂજા (જૈ. ગ્ર ર. કા મુબઇ)

૧૫૫ જસવ્રતસાગરના જૈન મદિરમા એક હસ્ત પ્રતમા નાની ૩૭ સસ્કૃત અને પ્રાકૃત કૃતિઓ છે તેમા ૧૦ અપભ્રશ છે નામે સુઅધ દસમી કહા, રોહિણિ વિધાન કથા, મુક્તાવલિ વિધાન કથા, અનતાવ્રતા કથાનક, નિદોષ સપ્તમી કથાનક, પાશપઇકહા, જિનપુરદર કથા, ઉદ્ધરણુ કથા, જિનરાત્રિ વિધાન કથાનક અને મોલહકારણુ જયમાલ.

રેવંતગિરિ એ નામ છે (તેમાં બીજા કરી પણ છે) એ સોરઠ-૧૨૮૮ના છે કે જે પૈકી ઘણામાં શબ્દો એ પ્રમાણે જણાય છે અને બીજા કુ આચાર્યપાસે છે અને તે ભંડારમાં છે

૧૫૦ શબ્દોમાંના નમુના—

પરહિ જાણી રાય ગતી મનોહિ ભાવી મંદ ભણી
અહિય નિરેમા આ નામો ભાવિ પુણ્ય પુમાણ ગનગણ.
રહીનડી અ ન કિ કિ ઉદધાયમ જે મહિમ નંગ
ધુ આ તણ (અ) જાતિય કે. આપણિ ગન ફિટમિય ધૌ
આપણું ચારિત્ર મિત્રમાં ધર્મિષ્ઠ

ગતિ નમા નિમ તણ ગુરૂ । ત્ર પ્રમ નિભાવ
ધમાધ્યાત્મ આમ સિદ્ધિ ત્ર ગુણ નિનમ
નિધણી અમન હિત આમિ તા કરિ દૂરમ
જેમ ભાવન ગ્રહ ગણ ત્ર મહિ દૂરમ
અર શારદ અનુપ આનંદ ।।ધમા મનુ ત્રિવિ ન ભાગ
નતરહિ મ મમા મુ નામ ધર કેવળ મારગ ૧
ગત ભાવ નિસનમધ મ ઠ ન મ ન જય.
અ મહિમા નિરહિમા નિમિમય પદિરમ યૂ. ૧૧૮
પરહિ મ સાધુ મ ગતિ ના ગતિ નહિ મમ પરિમાણ
અમમ જિનવર મહિ હિમ ગતિ અ કવિ નિમાન
મગ મરે મગ ગન નહિ ધિર અનુ પરિમાણ ગત
નિ નમિમિત અનતર કરમ અનિક । િર (૧૧૯

૧૫૧ કથાભાષ્યમાંથી —

૧૫૮. નિશિભોજન સબંધે એક કાવ્ય છે તેના નમુના

જો ધમ્મુ કરઇ, જિણુણાહુ ણુવઇ, ણુસ સાવઉ જણે અપ્પાણુ ચવઇ,
જોણુ વિરય નિહિ ભોયણુ કરેઇ, મણુ ખચિવિ ઇંદિય ણિજ્જિણેવિ
રયણિ ભુજતહ દોસુ હોઇ, એરિસુ મુણિવર જપતિ લોઇ,
જહિ ભમઇ ભૂયર ખસિ રમતિ, જહિવિ તર મેયઈ સંચરતિ.
જહિ દિટ્ઠિ ન પસરઇ અંધુ જેમ, તહિ ગાસુ સુદ્ધિ ભણુ હોઈ કેમ,
ક્રિમિ કીડ વયગઈ જિઝ ગુરાઇ, પિપ્પીલઇ ડસઈ મછરાઈ,
ખજ્જુરઇ કણુ સલાઇયાઇ, અવરઈ જીવઈ બહુ સયાઇ,
અણુણે ણિસિ ભુજત એણુ, પસુ સરિસુ ધરિઉ અપ્પાણુ તેણુ.

* * * *

ઘત્તા

જો ભોયણુ ભખઇ, અપ્પુણુ રખઇ, માણુ ભઉ જડબુદ્ધિ ગમઇ,
બાહિહક દતઉ, અઇ વિલવતઉ, બહુ સસાર પરિભમઇ. ૭
જહિ વઇરિ ભેય બહુ સચઇતિ, તહિં રયણિહિ બુહ ભોયણુ ન લિંતિ,
વસિકરણુ દિણાયઉ વગ્વ વાલુ, જાણિજ્જઇ પયડઉ ણુવિ વિસાલુ

* * * *

પુણ્ણે જીઉ ણિવ્વાણે જાઇ, ચોરાસિ મારિ કમ્સવણભાઇ,
પુણ્ણે પુરદર હવઇ સગ્ગે, પુણ્ણે પજ્જલિય ન દહડ અગ્ગિ
પુણ્ણેણુ હોતિ ચક્કવઇરાય, પુણ્ણે ણુ લગ્ગહિ સમરે ધાય,
પુણ્ણે સિહાસણુ ચમર ધારિ, કરે કણુયદડુ પડિહાર બારિ,
પુણ્ણે રહ ગય ઘડ તુરય થટ્ટ, ધય સિધ ભેરી નીસાણુ ઉટ્ટ

ઘત્તા

ધણુ ધણ્ણુ પહુત્તણુ જણિમ્મલું તણુ, જણુણિ જણુણુ સુય સોયરઈ,
તે ધમ્મપહાવેં જિણુમય ભાવેં, લહઈ જીઉ સોખઈ વરઇ.

૧૫૯. દોહાકોશ એ ગ્રંથ ડા હરપ્રસાદ શાસ્ત્રીએ પોતાના બગાલી ગ્રંથ નામે 'બૌદ્ધગાન ઓ દોહા' મા પ્રગટ કરેલ છે તેમા અપભ્રંશ ઘણું છે, અને તે શાસ્ત્રી તેને જૂની બગાલી (બાગલા) ગણે છે. આ

others rightly called Prakrit might still contain some Apabhramsa quotations and stories of value from both the linguistic and literery points of view It is also likely that the treasures at Patana Khambhayat and other strongholds of Jainism might contain Apabhramsa works yet unknown even to their blessed possessors. It is the duty of all rightminded Jains to make such works available to scholars who would publish them according to approved methods and subject them to literary and historical criticism." Prof. Gune's Introduction to Bhavisayatta Kaha.

—જે હાલ પ્રાકૃત સાહિત્ય કહેવાય છે તે અને બાકી કહી શકાય એવું પ્રાકૃત સાહિત્ય-ગ્રંથ તેમાં અપભ્રંશ ભાષામાં ઘણું કીમતી ભાગ [illegible] સાહિત્ય [illegible] છે કેટલાક મળ્યા છે ? ભાષાશાસ્ત્ર-દૃષ્ટિ [illegible] [illegible] ન [illegible] [illegible] ભાષામાં [illegible] તેથી પાટણ અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અપભ્રંશ ગ્રંથોમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમજ સાહિત્યની દૃષ્ટિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે કે પાટણ, ખંભાત અને બીજા જૈનધર્મના કેન્દ્રસ્થાનોના ભંડારોમાં કેટલાક એવા અપભ્રંશ ગ્રંથો હશે કે જેની હજુ સુધી તેના માલિકોને પણ ખબર ન હોય. સર્વ ધર્મનિષ્ઠ જૈનોની એ ફરજ છે કે આવા ગ્રંથો વિદ્વાનોને ઉપલબ્ધ કરાવે કે જેઓ માન્ય પદ્ધતિ પ્રમાણે છાપી પ્રકટ કરે અને તેનાપર સાહિત્યવિષયક તેમજ ઐતિહાસિક વિવેચન કરે. (પ્રો. ગુણેની ભવિષ્યત્ત કહા પરની પ્રસ્તાવના પરથી)

એકક ન કિજ્જઇ મતુ ન તંતુ, ણિઅધરણિ લઇ કેલિ કરંતુ,
ણિઅધરધરિણી જાવ ણ મજ્જઈ, તાવ કિ પચવગ નિહરિજ્જઇ. ૨૮
પૃ. ૧૩૧

એસ જપહોસેં મડલકમ્મેં, અનુદિન અચ્છસિ કાહિઉ ધમ્મે,
તો વિણુ તરૂણિ નિરંતર નેહેં, વોહિ કિ લાહઇ એણ વિ દેહે ૨૯ પૃ. ૧૩૧

જિમ લોણુ વિલિજ્જઈ પાણિએહિ, તિમ ધરિણિ લાઇ ચિત્ત,
સમરસ જાઈ તકખણે, જઈ પુણ તે સમ ણિત્ત ૩૨

૧૬૨ ભારતના પૂરા-છેક પૂર્વભાગ-બગાલમાથી આ ગ્રથ મળી આવે એ હકીકત ઉપયોગી છે અને મહત્ત્વપૂર્ણ છે તે એટલુ બતાવે છે કે સસ્કૃત અને મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત સાથે અપભ્રશ કેટલીક સદીઓ સુધી તાપીના ઉત્તરના સમસ્ત હિદના ચારે ખુણામા સાહિત્યની ભાષા હતી. તે સાહિત્ય શૃગાર તેમજ ધર્મ-મય હોવાથી લોકપ્રિય થયુ જણાય છે. તે ગ્રથ એ પણ સિદ્ધ કરે છે કે તેની ભાષા પશ્ચિમની અપભ્રશ-વિશેષ સભવિત રીતે મહારાષ્ટ્ર અપભ્રશ હતી કે જે મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતની પેઠે એટલી ઉંચી કોટિએ લઇ જવામા આવી હતી કે સાહિત્યની શિષ્ટ ભાષાની સ્થિતિએ લાવવામા આવી અને તેનો ઉપયોગ પશ્ચિમ અને પૂર્વના કવિઓએ સરખી રીતે કર્યો છે.

૧૬૩ જૈન ગૂર્જરકવિઓમા તેઓમાથી પદરમી-સોળમી સદીના આવેલ સાહિત્યમાથી અપભ્રશને મળતુ-જૂની ગૂજરાતી ભાષાનુ સાહિત્ય છે તેના નમુના અત્ર આપ્યા નથી

૧૬૪. આ સર્વ અપભ્રશ સાહિત્યનો વિભાગ તેના નમુના-ઉદાહરણ સહિત આપ્યો છે તે પરથી વિશાલપણે સ્પષ્ટ થયુ છે કે—

"Under the socalled Prakrit literature, especially of the Jains with published and unpublished, much valuable Apabhráms'a lies buried. Some works, which in the catalogue are simply dubbed prakrit, might turn out to be Apabhrams'a, and

વૈયાકરણોનો સમાસ છે તે જ પ્રમાણે તે પોતાનાથી આગળના સર્વ વૈયાકરણોનો ઉદ્ગમ છે પોતાથી પહેલાના જે વૈયાકરણોનાં નામ તેણે, મતભેદ બતાવવાને માટે યા ૮પૂજાર્થે આપ્યાં તેનાં નામ માત્ર પણ રહી ગયાં, બાકીનાં નામોનો પણ પત્તો નથી. પૂર્વાચાર્યોની જે સંજ્ઞાઓ તેણે પ્રચલિત સમજી લઈ લીધી તે રહી ગઈ. બાકીના જૂના સિક્કા પાણિનિની નવી ટંકશાળની મોહરો આગળ ટકી શકે ત્યાં નાસી ગયા. પહેલાનાં વ્યાકરણોનો એટલે અભાવ જોઈને કોઈ એવી કલ્પના કરે છે કે પાણિનિ સમ્પ્રદાયમાં જે વૈયાકરણોને ઠરાવતો ગયો તેના અર્થને જાણતો ગયો. કોઈ કહે છે કે શિવજીના ડમરૂ-વાજાથી જે પાણિનિના ચૌદ સૂત્રની વિભાગ ઉપર મહત્ત્વનાં આપ્યાં છતાં તે નષ્ટ થયાં. કોઈ કહે છે કે સર્વ વૈયાકરણ વિશ્વામિત્રની ઉત્પત્તિ વિ-ષનો અભિન્ન હતું એમ કરવાથી વિશ્વામિત્રના શાપભાજન થયા ત્યારે પાણિનીએ મિત્રે ચર્ષૌ સૂત્ર ૬-૩-૧૩ એમ કહી તેની ખુશામત કરી તેથી તેનો વર મેળવ્યો. પાણિનિને અન્ય ભાગવાની કે શિવોક્ત યા વિશ્વામિત્રાનુગ્રહની જરૂર નહોતી સ્વયમેવ પોતાના તેજની આગળ બીજાં વ્યાકરણો ટકી ન શક્યાં

હેમચંદ્ર

૧૧૧—શ્રી હેમચંદ્રનું વ્યાકરણ સિદ્ધહેમચંદ્ર શબ્દાનુશાસન યા સિદ્ધહૈમ કહેવાય છે સિદ્ધરાજ જયસિંહને માટે બનાવ્યું તેથી 'સિદ્ધ' અને હેમચંદ્રનું હોવાથી 'હૈમ' આમાં ચાર ચાર પદોના આઠ અધ્યાય છે અને તેમાં લગભગ ૪૫ સૂત્ર છે શૈલી કૌમુદિઓ જેવી છે અર્થાત્ વિષયવિભાગથી સૂત્રોનો ક્રમ રાખેલો છે સાથે સાથે

૮ આપિશલિ ૬ ૧-૯૨, કાશ્યપ ૧-૨-૨૫, ગાર્ગ્ય ૮ ૩-૨૦, ગાલવ ૭ ૧-૭૪ ચાક્રવર્મણ ૬-૧-૧૩૦ ભારદ્વાજ ૭-૨ ૬૩, શાકટાયન ૩-૪ ૧૧૧ શાકલ્ય ૧-૧-૧૬ સેનક ૫-૪-૧૧૨, સ્ફોટાયન ૬ ૧ ૧૨૩ ઉત્તરી (ઉદીચાં) ૪-૧ ૧૫૩, કોઈ (એકેષાં) ૮ ૩-૧ ૪ પૂર્વી (પ્રાચામ્) વા નૂત ૪-૧-૧૭

વિભાગ ત્રીજો.

હૈમ યુગ.

પ્રકરણ પહેલું.

હેમચંદ્રજીનું વ્યાકરણ.

પાણિનિ.

૧૬૫—"शोभना खलु पाणिनिना सूत्रस्य कृति-(પતંજલિ ૨-૩-૬૬)-સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં જે યશ પાણિનિને મળ્યો તે કોઇના ભાગ્યમાં નહોતો. એવું સર્વાંગસુંદર પૂર્ણ વ્યાકરણ કોઈ કાલમાં કોઇ ભાષામાં બન્યું નહિ. મહામહોપાધ્યાય હરપ્રસાદશાસ્ત્રી એમનો કહે છે કે[૭] મૅકડોનલે (મુગ્ધાનલાચાર્ય) હાલ પાણિનિ જેવું જ વૈજ્ઞાનિક વ્યાકરણ સ્વતંત્ર રીતિથી બનાવ્યું છે, પરંતુ આ વ્યાકરણની રચના પાણિનિના વ્યાકરણ હોવાથી જ સંભવી વિભુ આકાશ, સમુદ્ર કે વિષ્ણુની પેઠે પાણિનિના વ્યાકરણનું માપ ન ઇદ્દકતાથી કે ન ઇય-ત્તાથી થઈ શકે તેમ છે તેતો તે જ છે. એમ કહી શકાતું નથી કે તે આવું કે આટલું છે જેમ પાણિનિ પોતાની પહેલાના સર્વ સંસ્કૃત

---

૭ The Professor's Vedic Grammar is unique work in so far as he has done it without Panini's Vaidika Prakriya He has evolved the grammar from the language itself and is as scientific as his great predecessor Panini

—એશિયાટિક સોસાયટી બંગાલના વાર્ષિકોત્સવ વખતનું પ્રમુખ તરીકે વ્યાખ્યાન.

ગણિત હતી.[10] પૃથ્વીરાજ રાસાના કર્તા, હિંદીના ઇતિહાસ લેખકોને એવું કવિત ગ્રન્થમાં નોંધી મેલ્યું છે કે

ષટ ભાષા પુરાનં ચ કુરાનં કથિત મયા.[11]

અને તેઓ આમાં પણની બેસવાડી, ગુજરાતની બાબત કરે છે ઓગણીસમી સદીનો જુદીનો કવિ—નરભાશંકરનો કર્તા—મીઠા ચારણ, સરજમલ પણ ૭ ભાષાઓ મુખે પડી ગયો હતો એમ જણાવે છે[12] શામળભટ પણ એક છપ્પામાં જણાવે છે કે—

સંસ્કૃતભાષા સરસ માગધી મોટે મૂળે
ચાલેરી શૂરસેન, અપભ્રંશ તે તુલે,
દેશી ભાષા ભણ, પિશાચી જાણે પ્રીતે
ચારણ ચોથી ભાખ, ગમારે ગ્રામ રીતે,
એ સાત ભાષ જે ઓળખે, ખરી જોતાં ખપ છે
કવિ શામળભટ સાચું કહે ભેગી તેના ભાષ (ભાખવુ) છે

૧૬૮—તો આ ૭ ભાષાઓ કયાંથી શું ખરાબ છે?

संस्कृतं प्राकृतं चैव शूरसेनी तदुद्भवा
ततोऽपिमागधी प्राग्वत् पैशाची देशजापि च

—સંસ્કૃત, તેમાંથી પ્રાકૃત, તેમાંથી ઉત્પન્ન શૌરસેની, તેમાંથી માગધી, પહેલાંની માફક પૈશાચી અને દેશજ એ ૭ થાય.

૧૬૯—માલૂમ પડે છે કે પ્રકૃતિ શબ્દના અર્થમાં ભ્રમ થવાથી તત્ આગત તદ્ભવા અને તત્ આદિની કલ્પના થઈ પ્રકૃતિનો

---

10 वाल्येऽपि लीलाभिरनल्परूपाणि
गीर्वाण वाणिम्युपकारकाणि ।
यथेह सोमेश्वरनंदनस्य
पण्या गिरां प्राकृतको पद्यासि ॥
—પૃથ્વીરાજવિજય પ્રથમ સર્ગ.

૧૧ મુનિ ઝવેરી મહાશયનો લેખ પ્રતિભા પૈ. ૩ પૃ. ૨૬૪—૭.

૧૨ મંજલા શ્રી. ભક્તિની ટીકામાંથી ઉતાર.

તેણે પોતાની ટીકા નામે બૃહદ્વૃત્તિ બનાવી છે હેમચદ્રનો ઉદ્દેશ સરલ રીતિથી પોતાનો સપ્રદાય, પોતાનો આશ્રયદાયક રાજા તથા પોતાના ગૌરવને માટે એવુ વ્યાકરણ બનાવવાનો હતો કે જેમા કોઇ વાત રહી ન જાય. તે જૈન શાકટાયન પાછળ લીટે લીટે ચાલેલ છે પરતુ બીજા અનુકરણ કરવાવાળાની પેઠે તેણે માત્ર અનુકરણ કર્યું નથી. તેણે સસ્કૃત વ્યાકરણ સાત અધ્યાયોમા લખી આઠમો અધ્યાય કેવલ પ્રાકૃતના પૂર્ણ વિવેચન માટે કર્યો છે પાણિનિએ પોતાની પાછળ દૃષ્ટિ નાખીને વૈદિક સાહિત્યને મેળવી 'પોતાના સમય સુધીની ભાષા'નુ વ્યાકરણ બનાવ્યું, પછી વેદ તેનાથી છૂટી-નિકળી ગયો ને સ્વર પણ છુટી ગયો હેમચદ્રે પાછળ ન જોતા આગળ દૃષ્ટિ નાખી અહીથી નીકળ્યુ તો અહી વધારી લીધુ ને 'પોતાના સમય સુધીની ભાષા'નું વિવેચન કરી નાખ્યુ. આ **પહેલુ મહત્ત્વ** હેમચદ્રનુ છે કે બીજા વૈયાકરણોની પેઠે કેવલ પાણિનિના વ્યાકરણના લોકોપયોગી અશને પોતાના સચામા બદલાવીને તે સતુષ્ટ ન રહ્યા, પણ તેણે પાણિનિની પેઠે પાછળ નહિતો આગળ દૃષ્ટિ નાખી પોતાના સમય સુધીની ભાષાનું વ્યાકરણ બનાવ્યુ. તેના પ્રાકૃત વ્યાકરણ અર્થાત્ આઠમા અધ્યાયનો ક્રમ શુ છે તે નીચે બતાવવામા આવ્યુ છે

૧૫૭ શ્રીહેમચદ્ર કહે છે કે—**प्रकृतिः संस्कृतं, तत्रभवं, तत आगत वा प्राकृतम्।** આ **ભવ** અને **આગત** કહેવુ તે ઠીક-બરાબર નથી વરરુચિ સસ્કૃતને શૌરસેનીની પ્રકૃતિ અને શૌરસેનીને મહારાષ્ટ્રી અને પૈશાચીની પ્રકૃતિ કહે છે 'ષડ્ભાષા' એ નામ આપણે ત્યા ઘણા જૂના કાળથી ચાલ્યુ આવ્યુ છે એક પ્રાકૃત વ્યાકરણ ષડ્ભાષાચદ્રિકા કહેવાય છે લોષ્ટદેવ કવિની પ્રશસા કરતા મખ કહે છે કે '૭ ભાષાઓ તેના મુખમા સદા વિરાજે છે.[૯] જયાનક સોમેશ્વરના પુત્ર પૃથ્વીરાજનુ માહાત્મ્ય કરતા કહે છે કે '૭ ભાષાઓમા તેની

૯...**मुखे यस्य भाषाः षडधिशेरते । ..लोष्टदेवस्य...** (શ્રી કઠ્ચરિત, છેલ્લો સર્ગ)

શેષં શૌરસેનીવત્ (૮-૪-૩૨૩). તે પ્રમાણે ચૂલિકા પૈશાચી ના નિયમ-વિશેષ બતાવી અહીં **શેષં માગધવત્**-એટલે પૈશાચીવત્ (૮-૪-૩૨૮). અપભ્રંશના વિશેષનિયમ વર્ણવી અહીં **શૌરસેનીવત્** (૮-૪-૪૪૬) અને ઉપસંહારમાં સર્વ પ્રાકૃતોને લક્ષમાં રાખી લખ્યું કે **શેષં સંસ્કૃતવત્સિદ્ધમ્** (૮-૪-૪૪૮) તો આ પરથી શું આનો અર્થ એમ કરવામાં આવે કે આ ભાષાઓનું કુટુંબવૃક્ષ થયું? શું પહેલી ભાષા જનક થઇ અને પછી પછીની તેમાંથી આગત અથવા તેમાંથી ઉદ્‌ભૂત થઈ? નહીં. સાધારણ નિયમ પ્રકૃતિ થી સમજાવ્યો અને વિશેષ નિયમ વિકૃતિ થી. આ પ્રકૃતિ અને વિકૃતિનો પ્રકૃત-પ્રસ્તુત અર્થ છે.

૧૭ સંસ્કૃત અને બીજી પ્રાકૃતોના વ્યાકરણમાં તે હેમચંદ્રે પોતાની વૃત્તિમાં ઉદાહરણોની પૈકી નામ, ધાતુ અથવા પદ જ આપેલ છે પરંતુ અપભ્રંશના અંતમાં તેણે પૂરી ગાથાઓ પૂરા ૭૮ અને પૂરાં અવતરણ આપ્યાં છે આ થી હેમચંદ્રનું બીજું મહત્ત્વ છે આવી રીતે તેણે એક અતિ ભારે સાહિત્યના નમૂના જીવંત રાખ્યા કે જે તે એમ ન કરત તો નષ્ટ થઇ ગયા હતા. આમ કરવાનું કારણ શું? જેમ હવે પછી કહેવામાં આવશે તેમ જે શ્વેતામ્બર જૈન સાધુઓને માટે યા સર્વ સાધારણ જન માટે તેણે વ્યાકરણ લખ્યું તેઓ સંસ્કૃત પ્રાકૃતના નિયમોને, તેનાં સૂત્રોની સંગતિને પદો યા નામધાતુઓમાં સમજી લેત-તેણે આપેલ ઉદાહરણોથી ન સમજત તો સંસ્કૃત અને મહતી-પુસ્તકી-પ્રાકૃતનું વાઙ્મય તેમની સામે હતું-પ્રાપ્ય હતું તેમાંથી નવાં ઉદાહરણો શોધી લેત, પરંતુ અપભ્રંશના નિયમ એવી રીતે સમજમાં આવી ન શકત. ખંભમ પુરાણે માટે 'ખઇ' શબ્દમાં થ ની જગ્યાએ ખ કરવાની સાથે, અને મહાપુરિના અનુસરણ પ્રયોગ પૂરાં ઉદાહરણ આપ્યા વગર સમજમાં આવતા નથી (જુઓ પછી ઉદાહરણ ન. ૫૬ ૮૮ ૧૭૪) જે હેમચંદ્ર પૂરાં ઉદાહરણ ન આપત તો શીખનારાઓ કે જેઓ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતના આકાર મેધા સુધી પહોંચી જાય, પરંતુ જેઓ આગ

અર્થ અહીં ઉપાદાનકારણ નથી. જેમ ભાષ્યકારે બહુ સુંદર ઉદાહરણ આપ્યુ છે કે સોનામાથી રૂચક બને છે, રૂચકની આકૃતિને તોડીતોડીને કટક બનાવવામા આવે છે, કટકોમાથી વળી ખેરના લાકડાના અગારથી કુંડલ બનાવવામા આવે છે, સોનાનું સોનુ રહી જાય છે, તેવીરીતે ભાષાથી ભાષા કદિ બનાવવામા નથી આવી. અહીં પ્રકૃતિ શબ્દ મીમાસાના રૂઢ અર્થમા લેવો જોઇએ ત્યા પ્રકૃતિ અને વિકૃતિ શબ્દ વિશેષ અર્થોમા લેવામા આવ્યા છે સાધારણ નિયમ, નમૂનો, મોડલ, ઉત્સર્ગ એ અર્થમા પ્રકૃતિ આવે છે. વિશેષ, અલોકિક, ભિન્ન, અંતરિત, અપવાદ–એ અર્થમા વિકૃતિ આવે છે અગ્નિષ્ટોમ યજ્ઞ પ્રકૃતિ છે, બીજા સોમયાગ તેની વિકૃતિ છે. આનો અર્થ એ નથી કે બીજા સોમયાગ અગ્નિષ્ટોમમાથી નિકળ્યા કે આવ્યા છે. અગ્નિષ્ટોમની જે રીતિ છે તેને બીજા સોમયાગોની રીતિ થોડીઘણી મળતી છે ને કંઇકંઇક ભિન્ન છે. સાધારણ રીતિ પ્રકૃતિમા બતાવી ભેદોને વિકૃતિમા ગણી દીધા છે. પાણિનિએ ભાષા (વ્યવહાર)ની સસ્કૃતને પ્રકૃતિ માની વૈદિક સંસ્કૃતને તેની વિકૃતિ માની છે, સાધારણ યા ઉત્સર્ગ નિયમ સસ્કૃતના માની વૈદિક ભાષાને અપવાદ બનાવ્યો છે અહીં પ્રકૃતિનો ઉપાદાન કારણું એવો અર્થ માની શું વૈદિક ભાષાને ' તત આગત ' યા ' તદુદ્ભવ ' કહી શકાય ?–ઉલટી ગગા વહી શકે ? શૌરસેનીની પ્રકૃતિ સસ્કૃત અને મહારાષ્ટ્રીની પ્રકૃતિ શૌરસેની કહેવાનો આશય એ છે કે તેના સાધારણ નિયમ સસ્કૃત યા શૌરસેની જેવા અને વિશેષ નિયમ પોતપોતાના ભિન્ન છે પ્રકૃતિ સાથે જ્યા સમાનતા હોય છે, તેનો વિચાર વ્યાકરણોમા નથી, જ્યા ભેદ છે ત્યા બતાવવામા આવેલ છે. હેમચંદ્રજીએ પહેલી (મહારાષ્ટ્રી) પ્રાકૃતનું વ્યાકરણ લખ્યુ. પછી શૌરસેનીના વિશેષ નિયમ લખીને જણાવ્યુ કે ' શેષ प्राकृतवत् ' (૮-૪-૨૮૬), પછી માગધીના વિશેષ નિયમ જણાવી કહ્યુ કે ' शेषं शौरसेनीवत् (૮-૪-૩૦૨), અર્દ્ધ-માગધીને આર્ષ માની તેનું વિવેચન કર્યું નહિ પછી પૈશાચીનુ વિવેચન કરી દાખવ્યુ કે

પાણિનિ અને ભટ્ટોજીદીક્ષિત કરેલાની સાથે સાથે તેના કરતાં પણ જે તેણે પોતાના સંસ્કૃત પ્રાકૃત દ્વયાશ્રય કાવ્યમાં પોતાનાં વ્યાકરણનાં ઉદાહરણ પણ આપ્યાં છે તથા સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને કુમારપાળના ઇતિહાસ પણ લખ્યા છે. અહિં અને ભટ્ટ ભૌમકની પેઠે તે પોતાના સૂત્રોના ક્રમથી ચાલ્યા છે. સંસ્કૃત દ્વયાશ્રય કાવ્યના વીસ સર્ગ છે. તેમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહ સુધીના ગૂર્જરાતના સોલંકી રાજાઓના વંશ વૈભવ આદિનું વર્ણન અને સાથે સાથે હેમચંદ્રના (સંસ્કૃત) શબ્દાનુશાસનના સાત અધ્યાયોનાં ઉદાહરણ છે. આઠમા અધ્યાય (પ્રાકૃત વ્યાકરણ)નાં ઉદાહરણોને માટે પ્રાકૃત દ્વયાશ્રય કાવ્ય (કુમારપાલ ચરિત)ની રચના કરી છે કે જેમાં આઠ સર્ગ છે. સંસ્કૃત દ્વયાશ્રયની ટીકા અભયતિલક ગણિએ તથા પ્રાકૃત દ્વયાશ્રયની ટીકા પૂર્ણકલશ ગણિએ લખી છે કે જે સંવત્ ૧૩૦૭ ફાલ્ગુન કૃષ્ણ ૧૧ પુષ્ય રવિવારને દિને પૂર્ણ થઈ. કુમારપાલ ચરિત (આ પ્રાકૃત દ્વયાશ્રય કાવ્યના આરંભમાં અણહિલપુર પાટણનું વર્ણન છે. રાજા કુમારપાલ છે. મહારાષ્ટ્ર દેશના ભટ્ટો તેની કીર્તિ વખાણે છે. રાજાની દિનચર્યા વ્યાયામ, મલ્લયુદ્ધ, કુંજરયાત્રા, જિનમંદિર યાત્રા જિનપૂજા આદિના વર્ણનમાં બે સર્ગ પૂરા થાય છે. ત્રીજામાં ઉપવનનું વર્ણન છે—વસંતની શોભા છે. ચોથામાં ગ્રીષ્મ અને પાંચમામાં અન્ય ઋતુઓના વિહાર આદિનું સાક્ષર વર્ણન છે. રાજા અને પ્રજાની સમૃદ્ધિ તથા વિલાસોનાં ચિત્ર કવિઓની રીતિ અનુસાર દેવામાં આવ્યાં છે. છઠ્ઠામાં ચંદ્રોદયનું વર્ણન છે. રાજા દરબારમાં બેઠા છે. સાંધિવિગ્રહિક વિજ્ઞપ્તિ કરી કે જેમાં કુંકણના રાજા મલ્લિકાર્જુનની સેના સાથે કુમારપાલની સેનાનું યુદ્ધ અને પછી વિજયનું તથા મલ્લિકાર્જુનના માર્યા જવાનું વર્ણન છે. આગળ કહ્યું કે એવી રીતે કુમારપાલ દક્ષિણનો સ્વામી થઈ ગયો. પશ્ચિમનો સ્વામી સિંધુપતિ જવનદેવ, ઉચ્ચ (? ઉચ્ચ), કાશી, મગધ ગૌડ કાન્યકુબ્જ દશાર્ણ, ચેદિ, રેવાતટ, મથુરા, જંગલ દેશના રાજાઓની અધીનતાનું વર્ણન છે. કુમારપાલ શાસન કરે છે. સાતમા સર્ગના આરંભમાં રાજા ઊઠીને પરમાત્મચિંતા કરે છે. તેમાં ક્રમ. શ્રી

સાહિત્યથી સ્વાભાવિક રીતે નાક ચઢાવતા તેઓ તે 'ભાષા'ના નિયમોને સમજત નહિ.

૧૭૧. આ સર્વે ઉદાહરણોનો સગ્રહ અને વ્યાખ્યાન આ પછી જૂદા ૬, ૭, અને ૮ પ્રકરણમા આપેલા છે. આ ઉદાહરણ અપભ્રશ કહેવામા આવે છે કિંતુ તે તે સમયની જૂની હિદી-ગૂજરાતીના જ છે. વર્ત્તમાન હિદી કે ગૂજરાતી સાહિત્યથી તેનો પરપરાગત સબધ, વાક્ય અને અર્થને સ્થાને સ્થાને સ્પષ્ટ થશે. એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે આ ઉદાહરણ શ્રી હેમચદ્રના પોતાના રચેલા નથી કોઈ વાકયો સિવાય સર્વે તેનાથી પ્રાચીન સાહિત્યના છે. તે પરથી તે સમયની જૂની હીંદી-ગૂજરાતી સાહિત્યના વિસ્તારનો પત્તો લાગે છે. જો સસ્કૃત સાહિત્ય બીલકુલ રહ્યુ ન હત તો પતજલિના મહાભાષ્યમા જે વેદ અને શ્લોકોના ખડો ઉદ્ધત છે તે પરથી સસ્કૃત સાહિત્યનુ અનુમાન કરવુ પડત. આ કામ આ દોહાઓથી થાય છે. હેમચદ્રજીએ મોટી ઉદારતા કરી કે આ પૂરા અવતરણ આપી દીધા તેમા શૃંગાર, વીરતા, કઇ રામાયણના અશ (જોવડુ અન્તરૂ૦ ૧૦૧, દહમુહુ ભુવણ૦ ૫), કૃષ્ણકથા (હરિ નચ્ચાવિઉ પંગણહિ-૧૨૨, એક મેકકઉં જઇવિ જોએદિ૦ ૧૨૯), કઇ બીજા મહાભારતના અશ (ધત્તિઉં ગ્રોપ્પિણુ સઉણિ૦ ૭૮), વામનાવતાર કથા (મઈ ભણિઅઉ બલિરાય૦ ૫૬), હિદુ ધર્મ (ગગ ગમેપ્પિણુ૦ ૧૬૬, ૧૬૭, ત્રાસ મહારિસિ૦ ૯૧), જૈન ધર્મ (જેપ્પિ ચઇપ્પિણુ ૧૬૫, પેક્ખેવિણુ મુહુ જિનવર હો૦ ૧૭૦), અને 'હાસ્ય (સો એવા પર વારિઆ૦ ૧૫૯)—એ સર્વના નમૂના મળે છે મુજ (૧૬૨) અને બ્રહ્મ (૧૦૩) કવિઓના નામ મળી આવે છે કેવુ સુંદર સાહિત્ય આ સગૃહીત છે ! કવિતાની દૃષ્ટિથી, આટલા વિશાલ સસ્કૃત અને પ્રાકૃત સાહિત્યમા પણ, શુ 'ભલ્લા હુઆ જુ મારિઆ ૩૧, જઇ સસણેહી તો મુઇઅ પર, લોણુ વિલિજ્જઇ પાણિએણ ૧૧૫, અજ્જવિ નાહુ મહુજ્જિજ ઘરિ ૧૪૪'—આદિની જોડીની કવિતા મળી શકે તેમ છે ?

૧૭૨-હેમાચાર્યનુ ત્રીજું મહત્ત્વ એ છે કે તે પોતાના વ્યાકરણના

પ્રકરણ બીજું

દેશી નામમાલા અને કુમારપાલ ચરિત.

૧૭૫. હેમચંદ્રે દેશીનામમાલા નામનો એક કોશ પણ બનાવ્યો છે કે જેમાં પ્રાકૃત રચનામાં આવનાર દેશી શબ્દો આપ્યા છે. સંસ્કૃતના બીજા કોશોમાં લિંગ વિભાગથી (સ્વર્ગ, દેવ, મનુષ્ય આદિ) શબ્દોનો સંગ્રહ થાય છે યા તો અંતના વર્ણો (જેવા કે કાન્ત, ભ્રાન્ત આદિ) ના વર્ગોથી સંગ્રહ થાય છે પરંતુ આ દેશીનામમાલા વર્તમાન કોશોની પેઠે અક્ષરાદિ ક્રમે બનેલ છે તેનું પણ કારણ એ છે કે વ્યાકરણમાં આપ બનાવેલી કવિતા પૂરી ઉદ્ધૃત કરવાની છે. સંસ્કૃત પ્રાકૃત કોશોની પેઠે દેશી કોશને કોઈ મોઢે ગોખતા નથી. જ્યાં પ્રાકૃત કવિમાં દેશી પદ આવ્યા ત્યાં જોવાને માટે આ કોશનો ઉપયોગ છે. ત્યાં અક્ષરાદિ ક્રમથી જ કામ ચાલી શકે છે[૧૩] તે ક્રમની અંદર પણ એકાક્ષર દ્વિ-અક્ષર આદિનો ક્રમ છે. જે અક્ષરથી આરંભ થનાર શબ્દ જ્યાં ગણવામાં આવ્યા છે ત્યાં તેવા નાનાર્થ શબ્દ પણ ગણવામાં આવ્યા છે ત્યાં જેટલા શબ્દોનાં ઉદાહરણ એક ગાથામાં આવી શક્યાં તેટલાંને ફરી ભરવામાં આવ્યા છે. અક્કોટ્ટુમ્મા (એટલે ભૂષણ, આદર, કાન્ત જોડી) કમ્મણ (મુઠ્ઠીની ટાઢી) કપ્પરિય, કઢરિય (ચાટેલ) કણુમ (બાણ) આ શબ્દોને સાથે મૂકી એક ગાથા બનાવવામાં કરી તેમાં અર્થ હોય તો પણ ક્રમ સચવાતા આવતી કઠણ છે. હેમચ

૧૩. પાદલિપ્તાચાર્ય આદિ વિરચિત દેશી શાસ્ત્રો હોવા છતાં પણ આ (દેશી નામમાલા) ના આરંભનું પ્રયોજન.... 'વર્ણક્રમ સુબોધ' અથવા વર્ણક્રમ સુગમ .... વર્ણક્રમથી નિર્દિષ્ટ શબ્દ અન્ય ગ્રંથોમાં સંશય થતાં સુખથી સ્મરણ અને ધ્યાન કરી શકાય છે. વર્ણક્રમને છોડી બીજાથી સુખથી અવધારણ થઈ શકતું નથી તેથી વર્ણક્રમનિર્દિષ્ટ બનાવાય છે (હેમચંદ્ર—દેશી નામમાલા—બીજી ગાથાની ટીકા)

આદિની નિંદા, જૈન આચાર્યોની સ્તુતિ, નમસ્કાર પહેલા અને પછી શ્રુત દેવીની સ્તુતિ છે શ્રુતદેવી કુમારપાલની સામે પ્રકટ થઈ અને રાજાની સાથે તેનુ ધર્મવિષયક સભાષણુ ચાલ્યુ. આખા આઠમા સર્ગમા શ્રુત-દેવીનો ઉપદેશ છે.

૧૭૩–શ્રી હેમચન્દ્રે પ્રાકૃત વ્યાકરણુ (સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસનના આઠમા અધ્યાય) અને કુમારપાલ ચરિતનો સબધ નીચેના કોઠાથી જણાવવામા આવે છે

લક્ષ્ય	લક્ષણુ	ઉદાહરણ
પ્રાકૃત ભાષા	અષ્ટમાધ્યાય	કુમારપાલ ચરિત.
	પાદ ૧ સૂ૦ ૧–૨૭૧	સર્ગ ૧, ૨, ૩, ૪ ૫, ૬, ૭
	પાદ ૨ સૂ૦ ૧–૧૨૮	ગાથા ૧–૯૩
	પાદ ૩ સૂ૦ ૧–૧૮૨	
	પાદ ૪ સૂ૦ ૧–૨૫૬	

	અષ્ટમાધ્યાય	કુમારપાલ ચરિત
શૌરસેની	પાદ ૪ સૂ૦ ૨૬૦–૨૮૬	સર્ગ ૭ ગાથા ૯૪–૧૦૨
માગધી	પાદ ૪ સૂ૦ ૨૮૭–૩૦૨	સર્ગ ૮ ગાથા ૧–૭
પૈશાચી	„ „ ૩૦૪–૩૨૪	„ „ ૮–૧૧
ચૂલિકા પૈશાચી	„ „ ૩૨૫–૩૨૮	„ „ ૧૨–૧૩
અપભ્રશ	„ „ ૩૨૯–૪૪૮	„ „ ૧૪–૮૨

૧૭૪ આ પરથી સ્પષ્ટ થશે કે જે ભાષાનુ વ્યાકરણ કહ્યુ છે તેમા કુમારપાલચરિતના તે અશની રચના કરવામા આવી છે. જૂની હિંદી–ગૂજરાતીના વ્યાકરણના વિશેષ નિયમોના ૧૨૦ સૂત્ર છે, ઉદાહરણોમા જે ઉદાહરણો પ્રાચીન કવિતામાથી આપવામા આવ્યા છે તે ૧૭૫ અવતરણ છે, કોઇ પદો, વાક્યો અને દોહરાઓ અવતરણોની ગણનામા નથી, (કેટલાક દોહાના ખડ વારવાર ઉદાહરણોની પેઠે કેટલાક સૂત્રો ઉપર આપવામા આવ્યા છે), પરતુ સ્વરચિત ઉદાહરણોમા તે સર્વ વિષય ૬૯ છંદોમા આવી ગયેલ છે આનુ કારણ એ છે કે એક એક છંદમા કેટલાયે ઉદાહરણ સમાવ્યા છે. હેમચદ્રજીને એવી રચના પ્રિય હતી.

છે કે આખા વસ્ત્રમાં ભિક્ષા રાખીને નાતમાં વેંચવામાં આવે છે)

ઉન્મદ (૧-૮૧) ઉન્માદ ઉન્માદવશ.

ઉષ્ટિમ (૧-૧૩૭) પરસેવો અગ્નિનો ગુસ્સો

એમિચ્છિખા (૧-૧૪૫) તે સ્ત્રી કે જેનું શરીર સતરથી માપી તે સતર ચારે દિશામાં ફેંકી દેવામાં આવે છે કોઈ દેશની એક જાતની રસમ છે (સ મા પરથી મીનાતિ મિનોતિ).

ઓહાડી (૧-૧૫૩) સતાઈને રમાતી રમત, જેમાં છોકરાઓ સતાઈને રમે છે આ ગ્રહસ્થગન ક્રીડા (આંખ મીંચામણી, સંતાકુકડી)

ઓઉંજ (૧-૧૫૬) એક જાતની રમત કે જેમાં નથી નથી એમ કહેવામાં આવે છે

કણ્ણાવૂલ (૨-૪૬) સ્ત્રી રહસ્ય.

ખિંખરી (૨-૭૩) ચંડાળોને માટે લાકડી કે જે દેખ આદિ એટલા માટે રાખવા રહે છે કે બીજા લોક તેને અડે નહિ (રજવાડામાં અસ્પર્શ્ય જાતિઓ હમણાં કે કુકડાનું પર આ રીતે શિર પર રાખે છે).

ગમિઆલ (૨-૮૮) નવી પરણેલી વહુ

ચલ્લોલિયા (૨-૧૧) હાસ્ય સ્થાનમાં અસ્પર્શ, જેનું લોક ભાષામાં ચિલ્લિચ્છિઅલિઅ ૧૮ થયેલ છે (મરાઠીમાં).

ચિરડ રમણ (૩-૩૦) આંખ મિચામણી.

ગોલ્લિયા (૩-૬) શતરંજ જેવો ખેલ કે જેમાં કન્યાઓ (અથવા બાળક) નાચે કૂદે છે (રાસ).

ધુતપથ (૪-૨૧) એક રસમ કે જેમાં અગ્નિ પતિનું નામ પૂછાય છે અને તે નહી કહેતી તેથી તેને પલાશવનથી મારવામાં આવે છે (રાજપૂતાનામાં ક્યાંક ક્યાંક વિવાહપર સૂતી વખતે સ્ત્રીઓ આ રમત હજી પણ કરે છે હેમચંદ્રે એક શ્લોક આનો અર્થ સમજાવવા માટે ઉદ્ધૃત કરેલ છે તે પરથી જણાય છે કે સ્ત્રી

દ્રજીએ આ પર એક માનિની ખડિતાની ઉક્તિ બનાવી છે કે હે દાતોથી ફાડેલા અધરવાળા, નખોથી કાપેલા અગવાળા, મારી ચદર છોડ, તે ઘડા જેવા સ્તનો વાળી પાસે જા કે જે ઠાઠડીને પણ યોગ્ય નથી (દેશી નામવાલા ૨૦). આ ઉદાહરણ બનાવવાની કઠિનતાથી વિવિધ અર્થો માટે ઉદાહરણ–ગાથાઓ તેણે બનાવી નથી. આજ રીતે કુમારપાળ ચરિતમા કેટલાક ઉદાહરણ એક એક દોહામા મૂકેલા છે, કિતુ ત્યા શ્રુત દેવીનો રાજાને ધર્મ વિષયનો ઉપદેશ એ એકજ વિષય છે, તેથી કવિને થોડીઘણી સ્વતત્રતા મળી છે આ ૬૯ છદોમા જે છદો આવ્યા છે તે એ છે કે વદનક ૧૪–૨૭, ૭૭, ૭૮, દોહા ૨૮–૭૪, ૮૧, માત્રા ૭૫, ૭૮, વસ્તુ વદનક કર્પૂર (=ઉલ્લાલા ?) નો યોગ ૭૬, સુમનોરમા ૮૨. આમાથી નમુના તરીકે કઇક આગળ ઉદાહરણના પ્રકરણમા આપેલા છે, જૂના અપભ્રશના ઉદાહરણોથી આ કઇક ક્લિષ્ટ છે તેનુ કારણ સ્પષ્ટ છે ને વિશેષ હવે પછીથી જણાવીશુ અને તે સ્પષ્ટ છે કે આ હેમચદ્રજીએ પોતે રચેલી જૂની હિદી–જૂની ગૂજરાતી છે.

૧૭૬. હેમચદ્રજીની દેશીનામમાલામા કઇ શબ્દો તે સમયની રીતિ રિવાજ અને વિનોદ આદિના સૂચક છે તેનો સંગ્રહ પાઠકોના મનોવિનોદ અને જ્ઞાન માટે અહીં આપવામા આવ્યા છે. હેમચંદ્રે જે અર્થ કરેલ છે તેનો અનુવાદ અહીં કર્યો છે અને કઈ ટુંક વિવેચન સાથે જરૂર પડી ત્યાં આપ્યુ છે.

અંવેટ્ટી (૧–૭) મુઠ્ઠીનો જુગાર (હિદી–બુઝાવૅલ)

અણ્ણાણ્ણ (૧–૭) વિવાહ કાલમા જે વધૂને આપવામા આવે છે (પહેરામણી) યા જે વિવાહને માટે વધૂ પોતે વરને આપે છે. (સામી મો દેખામણી ?)

આણદવડ (૧–૯૨) પતિથી પ્રથમ યૌવન હરણ થતા સ્ત્રીના રૂધિરથી છંટાયેલ વસ્ત્ર. તે બાધવોને આનદિત કરે છે તેથી આનંદપટ કહેવામા આવે છે. (કેટલીક જાતિયોમા હજુ પણ એવી રસમ

ચેગ્માચમ (૬-૮૧) આસો માસમાં ઉત્સવ કે જેમાં પતિ સ્ત્રીના હાથથી અપૂપ (પૂઆં) લઇ ખાય છે

સુઅચ્છ (૬-૧૩૫) જે સ્ત્રીનો વિવાહ થનાર હોય તેને બીજી સ્ત્રીઓ નિમન્ત્રિત સ્ત્રીઓનો વિવાહ થઇ જવો તે. પ્રસવ્ણ.

મટ્ટુકુવિય (૬-૧૪૬) વિવાહ થયેલી–પરણેલીનો દ્વેષ, મટકો ?

લય (૭-૧૬) નવાં વિવાહિત સ્ત્રી પુરુષોના જોડાનો અરસપરસ નામ લેવાનો ઉત્સવ. આ શબ્દના ઉદાહરણમાં હેમચન્દ્રે જે ગાથા બનાવી લખી છે તેનો આશય એ છે કે મહારાજ કુમાર-પાલ! આપની સેનાને આવતી જોઇને આમન્ત્રાઇ રિપુ–દમ્પતિ અરસપરસ નામ લઇ લઇને પુકારે છે અને આપના લય ની યાદ કરાવે છે (કે વિવાહ થયાથી પણ આમ કર્યું હતું) જુઓ ઉપર સુઅચ્છ

લચ્છપુરિસ (૭-૨) એક ઉત્સવ કે જેમાં વધૂનું ચિત્ર હાથમાં કમળ લઇને ચિતરવામાં આવે છે

મહુમાસ (૭-૪૬) જ્યારે નવી વિવાહિતા સ્ત્રીના ઘરથી પતિ બહાર જાય નહિ ને ત્યાં રમણ કરતો રહે તેવી વિશેષ રીતિ ના ઉત્સવ (હનીમૂન !)

મહુઅવિણી (૭-૫) એક સ્ત્રીની ઉપર જે બીજી સ્ત્રી લાવવામાં આવે ત.

વોસલી (૭-૮૧) શ્રાવણ સુદ ૧૪ નો વિશેષ ઉત્સવ (રાખડી ?).

સુમિરમઇ (૮ ૩૬) દ્દાસ્રુનોત્સવ–આ સંસ્કૃત સુમીઅકનો તદ્ભવ છે ને મારે કેટીમાં મળ્યો નથી. શ્રી હેમચન્દ્ર ઉદાહરણમાંથી સુમીઅકના પ્રયોગનું ઉદાહરણ આપ્યું છે (દ્દાસ ?).

સત્તાલય (૮-૪૭) અનાજ અને વસ્ત્રોથી અંજલીથી આપવા–ચડાવા બનાવવા તે.

હિંચિઆહિંચિય (૮-૬૮) એક પગ ઉંચો કરી બીજે ન એમ જ પગથી ચાલવાની છોકરાંઓની રમત.

૧૦૭ કુમારપાલ ચરિત કુમારપાલના રાજ્યમાં સ્થાયું કુમાર

પુરૂષ મળીને આ રમત રમતા હતા અને કંઈ ફજેત ફાળકો જેવુ પણ થતુ હતુ 'नियमविशेषश्च णवलया ज्ञेया। आदाय पलाशलतां भ्राम्यति लोकोऽखिलो यस्यां। पृष्टा पतिनाम स्त्री निहन्यत्ते चाप्य कथयन्ती। તેણે જે સ્વરચિત ઉદાહરણ આપ્યુ છે તેમા 'दोला विलास-समए' છે, કિંતુ 'पुच्छन्ती' 'सही=સખી) જ છે (નામ+લેવાની ક્રિયા–લયા)

ણીરંગી (૪–૩૧) માથુ ઢાકવાનુ વસ્ત્ર ઘૂઘટ–ઘૂમટો (આભાણક શતકમા–નીરંગિકા (સંસ્કૃત) એક કહેવતમા આવેલ છે કે અધશ્વસુરને માટે નીરંગિકા કેવી ?)

ણેઉરિઆ (૪–૪૫) ભાદ્રપદ શુકલ દશમીનો એક ઉત્સવવિશેષ;

તુણુઅ (૫–૧૬) ઝુખા નામનુ વાજુ–વાધ (પતંજલિના 'મૃદંગ શંખ તૂણવમાનુ તૂણવ ?)

થેવરિઅ (૫–૨૯) જન્મના અવસર પર વાજાગાજા

દુક્કર (૫–૪૨) માઘ માસની રાત્રિમા ચાર પહોર (પ્રતિ પહોર) સ્નાનનો નિયમ (દુષ્કર!)

દુદ્ધોલણી (૫–૪૬) જે ગાય એકવાર દોવાય પછી ફરી પણ દોવાઈ શકે તે–દૂધાળી!

દિઅસિઅ (૫–૪૦) સદા ભોજન (દિવસિક)

દિઅહુત્ત (૫–૪૦) સવારનુ ભોજન (દિવાભુક્ત) શિરામણી

દોવેલી (૫–૫૦) સાયકાળનુ–સાજનુ ભોજન (વાળુ)

ધમ્મઅ (૫–૬૩) ચોર દુર્ગાની સમક્ષ પુરૂષને મારી તેના શરીરના લોહીથી જંગલમા જે ધર્માર્થ બલિ–બળિદાન કરવામા આવે છે (તે સમયના ઠગ ?)

પઢુચ્છુહણી–(૬–૩૬) સાસરીએથી પહેલા પ્રથમ (પીયર) લાવવામાં આવેલી નવવધૂ.

પાડિઅજ્જ (૬–૪૩) જે પીયરથી વહુને સાસરીએ પહોચાડે તે.

ખ્યા કરી દીધી છે હેમચંદ્રના પ્રાકૃત વ્યાકરણના પાન પાઠનો પ્રચાર જૈન સાધુઓમાં રહ્યો તેથી આ કવિતાઓના પરંપરાગત પાઠો સાંપ્રદાયિક અર્થે જાળવવામાં દોધકવૃત્તિ ક્યાંક ક્યાંક ઘણી સહાયતા આપે છે જ્યાં મતભેદ છે ત્યાં બતાવવામાં આવેલ છે

દોધકવૃત્તિની રચના જૈન સંસ્કૃતમાં થઈ છે–તેમાં જ ભાષાનુગ સંસ્કૃત–એટલે ભાષાપરથી કરેલ સંસ્કૃતના પદો આવ્યાં છે તેની થોડી નીચે પ્રમાણે આપી છે

ચડિત–ચડેલો, ચટતિ–ચડે છે ચટામ—ચડે ચડીએ ઊતરીએ (ચડિઅઉ, ચડિઓ)

લગિતા—લાગી–(લાઇ) લગાડીને (લગ્ગિ) લાગી–લાગી સાથે.
વલિ ક્રિયે–વારી જાઉં છું (વલિ કિજ્જઉં)
અર્ગલ—આગળ (એવિઠ અગ્ગલઉ)
સોરયતિ—(દુઃખ) ઘેર નષ્ટ કરે
કિં ન સતમ્—શું નથી થયું? સવ કાંઇ સિદ્ધ થયું.
મુકલેન—ઘન, ઉદારતાથી (મોકલડેન) મોકળા હાથથી
ઉચ્ચરિત (અપેક્ષ છે ઉદ્ધરિત) ઉગર્યું બચ્યું (ઉવ્વરિઅ)
ઉદ્વરતે—ઊગરે બચતે (ઉવ્વરિજ્જઇ)
ચૂરક —ચૂરો (ચુન્નઉ) ચુરો.
ભગ્ન—ભુગ્ગ (મારવાડી ભાષે) ભુ, ભાગ્યું
વિધ્યાપયતિ—બુઝવે છે–(વધેરે છે–દીવો વધેરે છે)
આવર્તતે—રોલયતિ! (આવટ્ટઇ–આવરે છે ઓરે છે ઓરાય છે)
જગ્યાનિ—જગ્યા.
ધારી—ધાર, ધારું
દ્રહે—ધરમાં–દ્રહમાં–ધરિ–ધરામાં [ધરાનો અભ્યાસ)
કલશાપિતઃ—કલશિતઃ
તીક્ષ્ણદાન—આર્દ્રતૃણ–તીખું મીઠું (નિઠુઅઉ).
નિષ્ઠુર—નઠારો.

પાલ રાજા ગાદીપર સ. ૧૧૯૯ માં બેઠા અને તેનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૨૩૦ મા થયો હેમાચાર્યનો સ્વર્ગવાસ સ. ૧૨૨૯ માં થયો. શિલાહ વંશના મલ્લિકાર્જુન સાથે યુદ્ધ સ. ૧૨૧૭-૧૮ મા થયેલું માનવું. ૧૪ તેથી કુમારપાલ ચરિત (દ્વાશ્રયકાવ્ય) અને તેમા અંતર્ગત આ અપભ્રંશ (જૂની હિંદી-જૂની ગૂજરાતી) કવિતાનો રચનાકાલ વિ. સં. ૧૨૧૮ થી વિ. સ ૧૨૨૯ સુધીમા કોઈપણ સમય છે. હેમચંદ્રજીનું વ્યાકરણ સિદ્ધરાજ જયસિંહની આજ્ઞાથી તેના રાજત્વકાલમાં અર્થાત્. સં. ૧૧૯૯ ની પૂર્વે બન્યુ વ્યાકરણની બૃહદ્વૃત્તિ અને તેનો ઉદાહરણ સંગ્રહ સૂત્રોની સાથેજ રચાયેલ હશે આ માટે શ્રી હેમચન્દ્રે પોતા સિવાય અન્ય ઉલ્લેખેલ -ઉદ્ધૃત કવિતા પ્રચલિત થવાનો સમય વિ. સ. ૧૧૯૯થી પૂર્વે છે, એ તો વારવાર કહેવાની જરૂર નથી કે આ સવત્ તેની ઉપલબ્ધિનો નિમ્નતમ-છેલ્લામા છેલ્લો સમય છે ઉર્ધ્વતમ સમય-સૌથી જૂનામાં જૂનો સમય મુંજના નામાંકિત દોહાથી લેવો ઘટે-અર્થાત આ કવિતા સં. ૧૦૨૯ થી ૧૧૯૯ સુધી લગભગ બે સૈકાની છે

૧૭૮ જ્યારે હેમચંદ્રજીના ઉદાહરણોની વ્યાખ્યા [illegible] ચૂકી હતી ત્યારે દોધક વૃત્તિ નામનો ગ્રંથ [illegible] સં. [illegible] ૧૯૧૬ મા અમદાવાદમા પંડિત ભગવાનદાસ [illegible] રચનારનું નામ આપ્યુ નથી પરતુ અંતમાં એમ [illegible] છે કે-

"इति श्री हैम व्याकरण प्राकृत [illegible] दोधकार्थः [illegible] समाप्त लिखितो महोपाध्याय [illegible] १६०२ वर्षे शाके [illegible] १५२८ प्र० (वर्तमाने) चैत्रात् [illegible] शनौ" [illegible]

આ સર્વે ઉદાહરણોની [illegible] પોતે શૈવ [illegible]

---

૧૪ સિદ્ધરાજ [illegible] ચર્ચા આપણે કરી છે.
[illegible] ધર્મ પ્રત્યે ઝૂકયુ હશે.
[illegible] હેમચંદ્રજ [illegible] હેમ-
પત્રિકા ભાગ ૧ [illegible]

ચઢ કલિકાલ સર્વજ્ઞ થયા અને કુમારપાલ પરમાર્હત બન્યા.

૧૮૧ કુમારપાલના રાજ્યના પ્રથમના પંદર વર્ષ યુદ્ધવિજય આદિમાં વીત્યાં. શ્રી હેમચંદ્રે અભ્યુદયીન કુમારપાલ રાજા થશે એવી ભવિષ્ય વાણી કહી દીધી હતી અને સિદ્ધરાજના તેના પરના દ્વેષથી ઘેરેલી આપત્તિઅવસ્થામાં તેને સહાયતા પણ આપી હતી. હવે તેને જિન ધર્મોપદેશ આપી તેના દ્વારા ખૂબ ધર્મપ્રચાર કરાવ્યો. કુમારપાલના ઉત્તરાધિકારી અજયપાલના મંત્રી યશઃપાલે મોહપરાજય નામનું નાટક પ્રબોધચંદ્રોદયની શૈલીનું લખ્યું છે તેમાં એવું વર્ણન છે કે ધર્મ અને વિરતિની પુત્રી કૃપા સાથે કુમારપાલનો વિવાહ સં. ૧૨૧૬ ના માર્ગશીર્ષ શુક્લ દ્વિતીયાને દિને હેમચંદ્રે કરાવ્યો તેથી મોહને હરાવી ધર્મને પોતાનું રાજ્ય પુનઃ આપ્યું. રૂપકને દૂર કરીએ તો આ તિથિ કુમારપાલના જૈન ધર્મ સ્વીકારની છે. હેમચંદ્રના ઉપદેશથી સદાચાર પ્રચાર, દુરાચાર ત્યાગ, મંદિર રચના પૂજા વિસ્તાર, જીર્ણોદ્ધાર, અમારિઘોષણ તીર્થયાત્રા આદિ ઘણી ધામધૂમથી કુમારપાલે કર્યાં ને કરાવ્યાં. જૈન સાહિત્યમાં આ ગુરુ શિષ્યના ઘણા પ્રશંસાપૂર્ણ ઉલ્લેખ છે.

૧૮૨ રાજાએ ૨૧ જ્ઞાનકોશ (પુસ્તક ભંડાર) કરાવ્યા છત્રીસ હજાર શ્લોકોનું ત્રિષષ્ટિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર હેમચંદ્ર પાસે રચાવી સોના રૂપાથી લખાવી સાંભળ્યું અગ્યાર અંગ બાર ઉપાંગ સોનાથી લખાવી સાંભળ્યાં, યોગશાસ્ત્ર આદિ લખાવ્યાં. ગુરુના ગ્રંથોના લખનારાઓ ૭૦૦ લેખક (લહીઆ) હતા. એક દિન લેખકશાળામાં જઈ રાજાએ લેખકોને કાગળો પર લખતા જોયા. ગુરુએ કહ્યું કે શ્રી તાડપત્રોનો ટોટો પડ્યો છે રાજાને શરમ થઈ. ઉપવાસ કર્યો. ખર તાડે (ક્ષણ તાડ કે જેના પાન લખવા માટે કામ આવી ન શકે)ની પૂજા કરી તો તે સવારમાં શ્રી તાડ થઈ ગયા પછી ગ્રંથ તેના પર લખાવાતા થયા. (શ્રી જિન મંડનનો કુમારપાલ પ્રબંધ પૃ. ૯૫-૯૭)

૧૮૩ શ્રી હેમચંદ્રે કરોડો શ્લોકોના ગ્રંથ બનાવ્યા છે તેમાં પ્રધાન ગ્રંથો એ છે કે:—અભિધાન ચિંતામણિ આદિ કોશ, કાવ્યા-

સ્તાધ—થાહ
મોટ્યન્તિ—મોડે છે (મોડતિ).

૧૭૯—ઉદાહરણાશમા જે અક્ષરનિવેશ શ્રી શકર પાડુરગ પડિતે તાના કુમારપાલ ચરિતના સમ્કરણમા કેટલીક પ્રતિઓની સહાયતાથી ખ્યો છે તે રાખ્યો છે પાઠાતર ઘણા ઓછા આપ્યા છે—આના કારણ ખાનુસારીલેખન (જેવુ બોલવુ તેવુ લખવુ), અસાવધાનતા, ઉઓ, ઐા, સ્થ, ચ્છ, આદિ લખતા એક બીજા સાથે રહેલી સમાનતા, પર વર્ણની અનિત્યતા, અઈ, એ, અઉ, ઓના વિકલ્પ, અનુનાસિકની અસાવધાનતા, અને અ તના ઉની ઉપેક્ષા આદિ છે " એ ઓ ના મધ ઉચ્ચારણને ધ્યાનમા રાખવાથી તથા અથી 'ઈ ઉ'ને મેળવી એ, ઓ બોલવાથી છદ સારી રીતે બોલી શકાય છે તથા ગાતા બરાબર ગાઇ શકાય છે

પ્રકરણ ત્રીજું.

હેમચંદ્રજીનુ જીવનચરિત તથા કાર્ય.

૧૮૦ હેમચદ્રજીના જીવનચરિતનો કઇક આભાસ કુમારપાલ પ્રતિબોધના ઐતિહાસિક વિષય સબધી કહેના હવે પછી આવશે તેમનો જન્મ મ ૧૧૪૫ મા, દીક્ષા સ. ૧૧૫૪ મા, સૂરિપદ સ. ૧૧૬૬ મા અને સ્વર્ગવાસ સ. ૧૨૨૯ મા થયો. તેમનું જન્મ નામ ચગદેવ હતુ. દીક્ષા સમયે સોમચદ્ર અને સૂરિ થતા હેમચદ્ર પડયુ સિદ્ધરાજ જયસિહની પાસે તેમણે ઘણી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી મિદ્ધરાજ પોતે શૈવ હતો છતા સર્વ ધર્મોનો આદર કરતો હતો સિદ્ધરાજને માટેજ હેમચદ્રજીએ પોતાનુ વ્યાકરણ બનાવ્યુ કે જે સબધે ચર્ચા આપણે કરી છે. હેમચંદ્રજીના પ્રભાવથી સિદ્ધરાજનુ મન જૈન ધર્મ પ્રતે ઝૂક્યુ હશે પરતુ કુમારપાલ રાજા થવાથી હેમચદ્ર તે હેમચદ્રજ ખરા બન્યા હેમ-

જનેથી આચાર્યની મૂર્તિ છે તેની સમક્ષ ભંડારમાં પુસ્તક રાખવામાં આવે. જો ભીંજાયા વગર નિકળી આવે તો શુદ્ધ જાણવું, અન્યથા નહિ[૧૫] રાજાએ સરસ્વતીપૂજા પછી ત્યાં મોકલ્યું. પંડિતો સમક્ષ બે ઘડી સુધી વ્યાકરણ કાશ્મીરના સરસ્વતી કુંડમાં પડી રહ્યું. અભિમાનીઓએ રાજાને જ્યારે ત્યાંનાઓએ આ જાણ્યું ત્યારે ૩ લેખકોથી ત્રણ વર્ષ સુધી પ્રતિઓ[૧૬] લખાવરાવી ૧૮ અઢાર દેશોમાં પઠનપાઠન માટે મોકલી.

---

૧૫. શાસ્ત્ર અને વ્યાકરણનાં ગ્રન્થોની અધિકારીપણાના સંબંધમાં જુઓ-ના. ૪ પશ્ચિમ ભાગ ૧ ૫ ૧૦ રાજશેખરે શુદ્ધિપ્રમાણવિધિમાં શાસ્ત્રના ... ન ... ઉલ્લેખ કર્યો છે (શાકટાયન મુખ્ય પાઠક) અને ગૌતમના કર્તા ... પ્રમાણ જાણવા માટે શાસ્ત્રને સહમિત (ઉત્તમ-મિત્ર) કહી છે. રાજશેખર સૂરિ (જૈન)ના ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધમાં શ્રીહર્ષમાં સરસ્વતીના શાપમાં શ્રી હર્ષ નૈષધચરિત રચ્યાનો અને સરસ્વતીના તે ગ્રન્થમાં પોતાના જેવા અભિનવ ... તેને ... ઉલ્લેખ છે. શ્રીહર્ષ ... 'कृपीटे किं कुरुते कर्दमात्' (ચતુર્ધા ચર્ચિત) પાસે 'ચન્દ્રોદય નિબંધ' નામની ... પાથી છે કે જેમાં શાસ્ત્ર પુસ્તકો ... ઉપયોગના વિધાનનો નિર્દેશ છે તેમાં લખેલ છે કે ... પાણીમાં નાંખવાનું આવી હતી, કિંતુ શ્રીધરસ્વામીની ટીકા ... નગર-મથુરા ... પ્રમાણે ... ચન્દ્રોદય નિબંધકારે તે ... માટે આ ... છે કે શ્રીધર સ્વામીની ટીકામાં ... ... ની વ્યાખ્યા તથા ભાગવતમાં ... 'पूर्वतन् महिरणकार०' ... પોતાના ... સમર્થન કરે છે. પરંતુ પાણીમાં નાખીને શાસ્ત્ર પરીક્ષાના સંકેતની ... ... નોંધી છે.

૧૬ ... સંસ્કૃતલિપિમાં ... પ્રતિકૃતિની જ્યારે પ્રતિ-લિપ ... કરી છે ... કિંતુ ... ૧૨૮૨ ... છે ... ... થાય છે.

૧૭. અઢાર દેશ—અંગ, બંગ, ... કાશ્મીર, ... સિંધુ ... કૌશલ, ... કુમારપાળ પ્રબંધ પૃ. ૮૨ (1).

નુશાસન, છંદોનુશાસન, દેશી નામમાલા, દ્વાશ્રયકાવ્ય (સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત), યોગશાસ્ત્ર, ધાતુપારાયણ, ત્રિષષ્ટિશલાકા પુરૂષ ચરિત, પરિશિષ્ટ પર્વ શબ્દાનુશાસન (વ્યાકરણ) તેના પોતાના રચેલા ગ્રંથોની પ્રાય વૃત્તિઓ પણ રચાઇ છે, ૮૪ વર્ષની અવસ્થામા અનશનથી હેમચન્દ્રે પ્રાણત્યાગ કર્યો. કુમારપાલ પણ લગભગ છ માસ પછી સ્વર્ગસ્થ થયો.

સિદ્ધ હૈમ વ્યાકરણની રચના—(જિનમંડનના કુમારપાલ પ્રબંધ પરથી પૃ. ૧૨(૨), ૧૬(૨) વગેરે)

૧૮૪ પહેલા કદી હેમચંદ્રજી **'परब्रह्ममय परमपुरूष प्रणीत्त मातृका अष्टादश लिपि विन्यास प्रकटन प्रवीण'** બ્રાહ્મી આદિ મૂર્તિઓને જોઇ કાશ્મીર જવા ચાલ્યા તો ભગવતીએ તેનો માર્ગક્લેશ બચાવવા માટે માર્ગમાજ આવી દર્શન તથા વિદ્યામંત્ર આપ્યા હતા. સિદ્ધરાજ જયસિંહને ત્યા તેનું પાંડિત્ય જોઈ કોઇ અસહિષ્ણુ (બ્રાહ્મણો) એ કહ્યું કે અમારા શાસ્ત્ર (પાણિનીય વ્યાકરણ) શીખીને આ વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત થઇ છે સિદ્ધરાજે પૂછ્યું ત્યારે હેમચંદ્રે કહ્યું કે શ્રી મહાવીર જિને શિશુ અવસ્થામા જે ઉપદેશ ઇંદ્રિ સમક્ષ આપ્યો હતો તે જૈનેદ્ર વ્યાકરણજ અમે શીખીએ છીએ. (જુઓ ઉપર પૃ ૩૮૧ ટિ ૨) રાજાએ કહ્યું કે તેટલા પ્રાચીનને છોડીને કોઈ નજીકના કર્ત્તાનુ નામ આપો તેણે કહ્યું કે સિદ્ધરાજ સહાયક થાય તો પોતે નવુ પચ અગવાળુ વ્યાકરણ રચે રાજાએ સ્વીકાર્યું એટલે શ્રી હેમચંદ્રે કહ્યું કે કાશ્મીરમા પ્રવરપુર (બિલ્હણની જન્મભૂમિ)મા ભારતી કોશમા પુરાતન આઠ વ્યાકરણોની પ્રતિ છે તે મગાવી આપો પ્રધાનોએ જઇ ભારતીની સ્તુતિ કરી એટલે ભારતીએ કહ્યું કે હેમચંદ્ર મારીજ મૂર્ત્તિ છે, પ્રતિઓ આપી દ્યો પ્રતિઓ આવી. ઘણા દેશોથી અઢાર વ્યાકરણ લાવવામા આવ્યા ગુરૂ (હેમચંદ્ર) એ એક વર્ષમાં સવા લાખ ગ્રંથનુ વ્યાકરણ રચી રાજાના હાથી પર રાખી, ચમર ઢોળતા રાજસભામા લાવી પધરાવ્યુ અને સભળાવ્યુ અમર્ષી બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે શુધ્ધા શુદ્ધની પરીક્ષા કર્યા વગર રાજાના સરસ્વતી કોશમાં રાખવા ગ્રોગ્ય નથી કાશ્મીરમા ચંદ્રકાન્ત મણિની

જનેવી આશીની પ્રતિ છે તેની સમગ્ર ભંડારમાં પુસ્તક રોપાવામાં આવે ને ભીતમાં ચણ નિકળી આવે તો શુભ જાણવું, અન્યથા નહિ[15] રાજાએ સચવાયેલ પણ ત્યાં મોકલાવ્યું. પંડિતો સમગ્ર ને ઘડી સુધી વ્યાકરણ પ્રશસ્તિના સરસ્વતી કુંડમાં પડી રહ્યું. અભિનવસિદ્ધરાજને જ્યારે પ્રધાનોએ આ જણાવ્યું ત્યારે ૩૦૦ લેખકોથી ત્રણ વર્ષ સુધી પ્રતિઓ[16] લખાવરાવી [17]અઢાર દેશોમાં પઠન પાઠન માટે મોકલી.

---

૧૫. વ્યાસ અને વ્યાસના ગ્રંથોની અગ્નિપરીક્ષાના સંબંધમાં જુઓ. ના. પ્ર. પત્રિકા ભાગ ૧ પૃ ૧૦ રાજશેખરે કાવ્યમીમાંસામાં વ્યાસના સ્થાપત્યસ્થાપના ન બળવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે (ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ સિરીઝ) અને ગૌડવહોના કર્તા વાક્પતિરાજે ગ્રંથ ભાષા માટે વ્યાસને જલનમિત્ત (જ્વલન–મિત્ર) કહ્યો છે. રાજશેખર સૂરિ (જૈન)ના ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધમાં [illegible] સરસ્વતીના હાથમાં શ્રી હર્ષ નૈષધચરિત સમર્પ્યાનો અને સરસ્વતીના તે ગ્રંથમાં પોતાના કહેલા અભિપ્રાય [illegible] તેને ફેંકી દેવાનો ઉલ્લેખ છે. શ્રીહર્ષ પોતાનો કહે છે કે 'ક્ષિપ્તઃ કિં કુસુમવૈ [illegible]' (ચતુર્થ સર્ગ) પાસે 'અન્યોક્તમ નિર્ણય' નામની એક પદ્ધતિ ચાલી છે કે જેમાં શાસ્ત્ર પૂર્વમાં મતના ઉપયોગના વિધાનનો નિર્ણય છે તેમાં લખેલ છે કે આગમની રૂઢિથી ગીતાજી પાણીમાં નાંખવામાં આવી હતી, કિંતુ શ્રીધરસ્વામીની ટીકા સૌ નષ્ટ થઈ–ભ્રષ્ટ થઈ નીકળી. એવા પ્રમાણે ચાયમાન પક્ષ. અન્યોક્તમ નિર્ણયમાં તો મળતા માટે આ પ્રમાણ મળે છે કે શ્રીધર સ્વામીની ટીકામાં આવે ગ્રંથાગામિક મત ' એ શ્લોકની વ્યાખ્યા તથા ભાષાન્તરમાં આવેલના વાક્યમાં 'પૂર્વકમ્ મતિરાગાર૦ એ શ્લોક પોતાના પક્ષનું સમર્થન કરે છે, પરંતુ પાણીમાં નાખીને શાસ્ત્ર પરીક્ષાના સંકેતની કથા હોવાથી અહીં લખી નાંખી છે.

૧૬ મેઘ સંસ્કૃતાદિભાષાની આવૃત્તિ, ગ્રંથ વા પ્રતિકૃતિની જગાએ પ્રતિ શબ્દ વપરાયેલો વાંચી છે. કિંતુ જૈન વા દેશ ભાષાઓમાંથી સંસ્કૃતમાં આ શબ્દ સં. ૧૨૮૨ માં મળે છે. જિનદત્તે પ્રતિ, પ્રતિ એમ લખેલ પાઠ લખ્યું છે.

૧૭ અઢાર દેશ—કર્ણાટ, ગૂર્જર, લાટ, સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, સિંધુ, ઉચ્ચ, ભંભેરી, મરુ, માલવ, કોંકણ, કીર, જાલંધર, સપાદલક્ષ, મેવાડ, દીવ, આભીર. જિનમંડનો કુમારપાલ પ્રબંધ પૃ ૯૮ (૧).

પ્રકરણ ચોથું.

શ્રી હેમચંદ્ર અને દેશી.

૧૮૫ युव (न्) (એટલે જુવાન)ના તારતમ્ય વાચકરૂપ यवीयस्, यविष्ट અને अल्पના अल्पीयस् અને अल्पिष्ट થાય છે. આ અર્થોમા कनीयस् અને कनिष्ठ પણ થાય છે. પાણિનિની આ સબધે કહેવાની રીત એવી છે કે युव અને अल्पની જગ્યાએ વિકલ્પથી कन् થઇ જાય છે (૫-૩-૬૪). આનો ઐતિહાસિક અર્થ એ છે કે પાણિનિના સમયમા એકલો कन् નાનાના અર્થમા વપરાતો ન્હોતો-કેવલ તેના તારતમ્યવાચક રૂપમા વપરાતો હતો વૈયાકરણોની કહેવાની એવી રીતિ છે કે પાણિનિના સુત્રથી अल्पीयस् અને यवीयस्‌ની જગ્યાએ कनीयस्, અને अल्पिष्ठ અને यविष्ठની જગ્યાએ कनिष्ठ થઇ જાય છે આવુ કઇ થતુ નથી વ્યાકરણનુ સૂત્ર કોઇ નવીન ચીજ બનાવી શકતુ નથી તે તો જે કઇ હોય તેને નિયમથી રાખી દે છે. 'અમુક સૂત્રથી આમ થયુ' એને બદલે વૈજ્ઞાનિક રીતિથી એમ કહેવું ઘટે કે 'આમ ભાષામા થાય છે, તેનો ઉલ્લેખ અમુક સૂત્રમા કરેલો છે.' कन् કે જેનો અર્થ નાનુ છે તેનો એકલપણે વિશેષણ તરીકે તે સમયે સસ્કૃતમા વ્યવહાર થવાનુ બધ પડી ગયુ હતું. 'कन्या'માં તે મોજૂદ છે કન્યાનો પુત્ર 'कानीन' બનાવવા માટે પાણિનિએ કન્યાને બદલે 'कनीन', માની પ્રત્યય લગાડયો છે (૪-૧-૧૧૬). આ કાર્ય (જો 'कन्'ની સત્તા-તેતું અસ્તિત્વ પાણિનિ માનત તો) कन्‌ને પ્રત્યય લગાડીને પણ થઇ શકતુ હતું. નેપાલી 'કાન્-છા' (નાના) હિદી कन्+अगुरिया-નારગીની 'કન્ની' આદિમા તે 'कन्' ચાલુ રહેલો દેખાય છે. તે રીતે જ્યા પાણિનિએ 'ब्रू' ના કઇક રૂપોને બદલે 'आह'નુ થવુ, हन्‌નુ 'वध्' થઇ જવુ, અનેअस्‌નુ भू થઈ જવુ જણાવ્યુ છે તેનો ઐતિહાસિક અર્થ એ છે કે 'आह्' 'अस्' અને 'वध्' ધાતુઓના જે સમયે પૂરા રૂપો પહેલા થતા હશે, તે

સમયે જે ધાતુ અધૂરી રહી ગઇ હતી તેને પાણિનિએ તે અગના બીજા ધાતુઓનાં રૂપોમાં મેળવી દીધી. પાણિનિના વૈદિક રૂપોના વિવેચનથી એવો પત્તો મળે છે કે કેટલાક સમય સુધી કેવા પ્રયોગ થતા હતા અને ક્યારથી તે બદલાયા.

૧૮૬ પ્રાકૃત વૈયાકરણોએ આદ્યમાં સંસ્કૃતને પ્રકૃતિ માની આદ્યમાં પ્રાકૃતનું વ્યાકરણ લખ્યું છે. સંસ્કૃતથી શું શું પરિવર્તન થાય છે તેને લક્ષ્યમાં આવેલ છે. પ્રાકૃતને ભાષા માની તે વર્ત્યા નથી. વળી પણ થતા નહોતા, તેનું લક્ષ્ય પ્રાકૃત પણ પુસ્તકી એટલે જડ પ્રાકૃત હતું. હેમચંદ્રના પ્રાકૃત વ્યાકરણના લગભગ બે પાદ આખાંજ ગયા છે કે આ સંસ્કૃત શબ્દમાં આ અક્ષરની જગાએ શું થઇ જાય છે. તો પાણિનિની પેઠે સ્થાન યત્ન, અલ્પતમ આદિનો વિચાર પ્રાકૃતવાળા કરત તો સંક્ષેપ પણ થાત અને વૈજ્ઞાનિક નિયમ પણ થઇ જાત. તેના વગર પ્રાકૃત વ્યાકરણ અનિયમ પરિવર્તનોની પરિસંખ્યા માત્ર થઇ ગયેલ છે. હેમચંદ્ર કહે છે કે ङसि (પંચમી એકવચન, અપાદાન)ની જગાએ પ્રાકૃતમાં त्तो, दो, दु, हि, हिन्तो આવે છે. આ મેરી સત્તા પ્રત્યય વગર આવે છે. બહુવચનમાં આ વગર सुन्तो પણ આવે છે ૮-૩-૮,૯ આગળ ચાલતાં તેણે ભ્યામપ્રત્યય અને ઉત્તમપ્રત્યયના હિં હાં રૂપ બનાવ્યાં છે ૮-૩-૧૦૦-૧૧૦ શું આ સવ રૂપ પ્રાકૃતમાં એક સમયેજ ચાલુ થયાં યા સમયે સમયે આવતાં ગયાં એ જાણવું ઘણું રોચક અને જ્ઞાનદાયક થાત. આથી પ્રાકૃતના પ્રકારો માલૂમ પડત. સંબંધના અર્થમાં કેરક (સં. કેરક હિંદી-ગૂજરાતી કેરા) પ્રયુક્ત આવે છે હેમચંદ્રે તેને અપભ્રંશમાં આદેશ ગણ્યો છે ૮-૪-૪૨૨. પ્રાકૃતમાં નથી ગણ્યો, પરંતુ તે મૃચ્છકટિક અને શાકુંતલની પ્રાકૃતમાં ષષ્ઠીને જગાએ મળી આવે છે.

૧૮૭. પ્રાકૃતોમાં જે સંસ્કૃતસમ યા તત્સમ શબ્દ છે તે સંસ્કૃત પરથી જણાય છે જે સંસ્કૃતભવ યા તદ્ભવ છે તેની શોધ આગમ, વર્ણવિકાર આદિથી આ વૈયાકરણોએ સમજ આપી છે હવે આપી

પ્રકરણ ચોથું.

શ્રી હેમચંદ્ર અને દેશી.

૧૮૫. युव (न्) (એટલે જુવાન)ના તારતમ્ય વાચકરૂપ **यवीयस्**, **यविष्ट** અને **अल्प**ના **अल्पीयस्** અને **अल्पिष्ट** થાય છે. આ અર્થોમાં **कनीयस्** અને **कनिष्ट** પણ થાય છે પાણિનિની આ સબંધે કહેવાની રીત એવી છે કે **युव** અને **अल्प**ની જગ્યાએ વિકલ્પથી **कन्** થઇ જાય છે (૫-૩-૬૪). આનો ઐતિહાસિક અર્થ એ છે કે પાણિનિના સમયમા એકલો **कन्** નાનાના અર્થમા વપરાતો ન્હોતો—કેવલ તેના તારતમ્યવાચક રૂપમા વપરાતો હતો વૈયાકરણોની કહેવાની એવી રીતિ છે કે પાણિનિના સૂત્રથી **अल्पीयस्** અને **यवीयस्**ની જગ્યાએ **कनीयस्**, અને **अल्पिष्ट** અને **यविष्ट**ની જગ્યાએ **कनिष्ट** થઇ જાય છે આવુ કઇ થતુ નથી વ્યાકરણનુ સૂત્ર કોઇ નવીન ચીજ બનાવી શકતુ નથી. તે તો જે કઇ હોય તેને નિયમથી રાખી દે છે. 'અમુક સૂત્રથી આમ થયુ' એને બદલે વૈજ્ઞાનિક રીતિથી એમ કહેવું ઘટે કે 'આમ ભાષામા થાય છે, તેનો ઉલ્લેખ અમુક સૂત્રમા કરેલો છે.' **कन्** કે જેનો અર્થ નાનુ છે તેનો એકલપણે વિશેષણ તરીકે તે સમયે સસ્કૃતમા વ્યવહાર થવાનુ બધ પડી ગયુ હતુ '**कन्या**' માં તે મોજૂદ છે કન્યાનો પુત્ર '**कानीन**' બનાવવા માટે પાણિનિએ કન્યાને બદલે '**कनीन**' માની પ્રત્યય લગાડયો છે (૪-૧-૧૧૬). આ કાર્ય (જો '**कन्**'ની સત્તા—તેનું અસ્તિત્વ પાણિનિ માનત તો) **कन्**ને પ્રત્યય લગાડીને પણ થઇ શકતુ હતું. નેપાલી 'કાન્—છા' (નાના) હિદી **कन्+अगुरिया**—નારગીની 'કન્ની' આદિમા તે '**कन्**' ચાલુ રહેલો દેખાય છે. તે રીતે જ્યા પાણિનિએ '**ब्रू**' ના કઇક રૂપોને બદલે '**आह**'નુ થવુ, **हन**નુ '**वध्**' થઇ જવુ, અને**अस्**નુ **भू** થઇ જવુ જણાવ્યુ છે તેનો ઐતિહાસિક અર્થ એ છે કે '**आह्**' '**अस्**' અને '**वध्**' ધાતુઓના જે સમયે પુરા રૂપો પહેલા થતા હશે, તે

સ્પષ્ટ છે કે મનમાની–પોતાની મરજીમાં આવે તેવી આ ભાષા કરવામાં આવી છે[૧૫]—સંસ્કૃત પ્રયોગને પ્રમાણ ન માનતાં લોકોને માન આપ્યું છે જો આપ્તનિર્ગમ અને મહાનટ ગદ્યમાં અને ક્રિયાના અર્થમાં સંસ્કૃત કોશમાં ન આપવામાં આવ્યા હોય તેથી શું થયું? પ્રકૃતિ પ્રત્યય વિભાગ અને શક્તિ, ઇત્યાદિથી તે સંસ્કૃતજ છે તેવી રીતે (૩) અને (૪) માં પરસ્પર વિરોધ આવે છે.

૧૫ સંસ્કૃતમાં અપ્રયુક્ત નો વિચાર કરતા પતંજલિએ કહ્યું છે કે ઉપલબ્ધિમાં યત્ન કરો. શબ્દનો પ્રયોગ–વિષય મોટો છે સાત દ્વીપની પૃથ્વિ, ત્રણ લોક ચાર વેદ, અંગ અને રહસ્ય સહિત, તેના ઘણા ભેદ, ૧ શાખા અધ્વર્યુવેદની સામવેદના ૧ માર્ગ, ૨૧ પ્રકારના બાહ્વૃચ્ય (ઋગ્વેદ) નવ જાતના આથર્વણ વેદ, વાકોવાક્ય ઇતિહાસ પુરાણ, વૈદક, આટલા શબ્દના પ્રયોગ–વિષય છે આટલા શબ્દના પ્રયોગ–વિષયને સાંભળ્યા કે વિચાર્યા વગર શબ્દ અપ્રયુક્ત છે એમ કહેવું તે સાહસમાત્ર છે (પસ્પશા આહ્નિક). એ પ્રમાણેજ (૧) (૨)માં વિરોધ આવે છે ધાતુઓમાંથી હેમચંદ્રે ભારે અદ્ભુત અર્થ કર્યું છે એક ધાતુને પ્રધાન–મુખ્ય ગણેલ છે—અને તેના અર્થની બીજી ધાતુઓને તેનો આદેશ માની પ્રયોગ બતાવ્યો છે જેમકે કહ (કથયતિ) ધાતુ લીધો–માન્યો. હવે વજ્જરઇ પજ્જરઇ ઉપ્પાલઇ પિસુણઇ સંઘઇ

૧૫ વેયાકરણોની મનમાની ગુજરાતી લખવાની રીતિ પણ નવ અર્ધ પ્રાકૃત પદ્ધતિમાં લખનાર ધોધ ધોધ કરી લખતા આવ્યા તેથી તદ્દિ જૂનાં પ્રાકૃતનાં પુસ્તકોમાં નવા પાઠ ભરી આવે છે હવેનાં પુસ્તકોમાં તે સુધારાતમાં આવ્યા છે (જુઓ, ૪ ઈ બે સોસાયટીની આવૃ. ૧૮૨૧) આમ ચોપડી–સુધારી મુકવાના પરિણામે ગુણવેશાઢ્ય રાશિનુ નું ગુણવૈતાઢ્ય રાશિનુ થઈ ગયું હઈ (પ્રતિજ્ઞા, ૧૫ ૩), વાગ્ભટના વખતની વૈષ્ણવ ધીમંતોએ વાગ્ભટમાં જે વૈદિક પ્રયોગ (ભાષ) છે તેને આણી વર્તમાન સંસ્કૃત કરી દીધું છે—ઓછા સ્વાભાવિક નહિ, એ પાઠ પ્રયોગ સંસ્કૃતની ટિપ્પણીમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે તેઓએ વાગ્ભટને ઘણું મનુ હિત શું તેની પ્રાચીનતાનો ઘોષ પાસાને હાથે નથી ભર્યો?

રહ્યા દેશી. તે અવ્યુત્પન્ન પ્રાતિપદિક છે કે જેનો નવી જૂની પ્રાકૃતો વાળા વ્યવહાર કરતા આવ્યા છે તેની પ્રકૃતિ પ્રત્યયનો વિચાર કઠિન છે. સંભવ છે કે અધિક શોધ કરતા તેમાથી કંઈક બીજી ત્રીજી પેઢીના તદ્ભવ સિદ્ધ થઇ જાય હેમચદ્રજીએ દેશીનુ વૈજ્ઞાનિક વિવેચન કર્યું નથી.

૧૮૮ પોતાની દેશી નામમાલામા પોતે શુ લીધુ છે, શુ નથી લીધુ તેનો ઉલ્લેખ તેઓ એવી રીતે કરે છે કે (૧) જે લક્ષણગ્રથ (સિદ્ધ-હૈમ શબ્દાનુશાસન)મા પ્રકૃતિ–પ્રત્યય આદિ વિભાગથી સિદ્ધ કરવામા આવ્યા નથી તે ત્યા લેવામા આવ્યા છે (૨) જે ધાતુ, વૈયાકરણ તથા કોશકારોએ દેશીમા ગણેલ છે, પરતુ જેને અમે ધાતુઓના આદેશ માનેલ છે તે લેવામા નથી આવ્યા (૩) જે પ્રકૃતિ–પ્રત્યય વિભાગથી સંસ્કૃતજ સિદ્ધ થાય છે કિંતુ સસ્કૃત કોશોમા પ્રસિદ્ધ નથી તે અહીં લેવામા આવ્યા છે–જેવા કે અમૃત–નિર્ગમ એટલે ચદ્ર, છિન્ન–ઉદ્ભવા એટલે બીજ, મહાનટ એટલે શિવ ઇત્યાદિ (૪) જે સંસ્કૃત કોશોમાં નથી કિંતુ ગૌણ લક્ષણા યા શક્તિથી જેનો અર્થ બેસે છે–જેવો કે બઇલ્લ (એટલે બેલ, બળદ)=મૂર્ખ તે લેવામા નથી આવ્યા.

૧૮૯. વળી તે કહે છે કે મહારાષ્ટ્ર, વિદર્ભ, આભીર આદિ દેશોમા જે શબ્દ પ્રસિદ્ધ છે (જેવા કે મગા=મરાઠી મગ=પછી, હિગ એટલે જાર) તેને ગણવામાં આવે તો દેશો અનત હોવાથી પુરુષાયુષથી પણ તેનો સગ્રહ થઈ શકે તેમ નથી તે માટે ' **अनादि प्रसिद्ध प्राकृत भाषा विशेष** ' જ દેશીને કહેવામા આવેલ છે પોતાની પુષ્ટિમાં એક જૂનો શ્લોક ઉદ્ધૃત કરેલ છે કે દિવ્ય યુગસહસ્રમા વાચસ્પતિની બુદ્ધિ પણ એટલી સમર્થ થઈ શકતી નથી કે જે દેશોમાના પ્રસિદ્ધ શબ્દો સપૂર્ણપણે ચુટી શકે (દેશી નામમાલા ગાથા ૨–૩)[૧૮] આથી

---

૧૮ સરખાવો પતજલિ–' બૃહસ્પતિએ ઇંદ્રને દિવ્ય વર્ષ સહસ્ર શબ્દ પારાયણ કરાવ્યુ પરંતુ અત આવ્યો નહિ–બૃહસ્પતિ જેવો કહેનાર, ઇદ્ર જેવો શીખનાર, દિવ્ય વર્ષસહસ્ર જેટલો અધ્યયન કાળ તો પણ અત ન આવ્યો આજકાલ જે જીવો છે તે ઘણુ ઘણું સો વર્ષ જીવે ઇત્યાદિ (પ્રથમ આહ્નિક)

કુદરતી ભાષા રહ્યા તેને દેશી ધાતુ માનો અથવા અનુકરણ આદિથી બનેલા સમજો. દેશીના ભંડારમાંથી સંસ્કૃત વાળા સંસ્કૃત કરીને અને પ્રાકૃતવાળા એમજ લેતા રહ્યા છે પહેલાએ એમ નથી કહ્યું કે અમે લીધા છે—તે તો એમજ કહેતા ગયા કે અમારાજ છે બીજાએ દેશી અને તદ્ભવોની વહેંચણી કરી, કારણ કે તદ્ભવોને પોતાના પેટા નિયમોથીજ બાંધેલા માન્યા બાકીનાનો વિચાર કર્યો નહિ.

૧૯૩ હેમચંદ્ર સૂરિએ પોતાની જ મ ભાષાનું ગુજરાતી, હિન્દી કે મરાઠી આદિ કોઈ ખાસ–વિશિષ્ટ નામ ન રાખતાં 'અપભ્રંશ' એવું સામાન્ય નામ રાખ્યું છે આનું કારણ એ છે કે તે ભાષા તે સમયે તેવાજ રૂપમાં કંઇક થોડા ભેદ સાથે ભારતના ઘણા ખરા પ્રદેશોમાં બોલાતી હતી. આથી આચાર્ય હેમચંદ્રે તેને ખાસ કોઈ પ્રદેશની ભાષા ન માનતાં સામાન્ય અપભ્રંશ ભાષા માની. આ અપભ્રંશ એટલે વિકૃત સ્વરૂપ કંઇ ભાષાનું સમજવું? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપણને કેવળ જૈન સાહિત્યથી મળશે. અન્યથી નહિ. આટલા માટે જે પ્રાકૃત ગ્રંથો હેમચંદ્રાચાર્યની પહેલાં ક્રમથી ૩ ૪ શતાબ્દિઓથી લખાયેલાં છે તે જોવાં પડે. જો કે સર્વનું અવલોકન અત્યાર સુધી ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં કરવામાં આવ્યું નથી તો પણ જેટલું કરવામાં આવ્યું છે તે પરથી નિઃસંકોચ કહી શકાય તેમ છે કે તે અપભ્રંશ, શૌરસેની અને મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતનું રૂપ હતું. દશમી સદીના પહેલાના જેટલા જૈન પ્રાકૃત ગ્રંથ છે તેમાં આ બને ભાષાઓની પ્રધાનતા છે દશમી સદીના પછીના જે ગ્રંથ છે તેમાં તે ભાષાઓ ક્રમેક્રમે લુપ્ત થતી ગઇ છે અને અપભ્રંશનો ક્રમ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે મહાકવિ ધનપાલ, મહેશ્વર સૂરિ અને જિનેશ્વર સૂરિ આદિના ગ્રંથોમાં અપભ્રંશના આદિ આકાર, તથા રત્નપ્રભાચાર્યની ઉપદેશ માલાની દોઘટ્ટી વૃત્તિ અને હેમચંદ્ર સૂરિના ગ્રંથોમાં મુખ્ય શૌરસેની અને મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત છે અને તે પણ તેનું વિકૃત રૂપ છે કાલની ગતિની સાથે ભાષાઓનું પરિવર્તન—તેના સ્વરૂપના અંતરેજ હેમચંદ્ર સૂરિએ અપભ્રંશ નામ આપ્યું

ઓલ્લઈ, ચવઇ, જમ્પઇ, સીમઇ, સાહઈ—ને વિકલ્પે ‘ કહઈ ’ના આદેશ કરી દીધા છે, (૮–૪–૨) ઉમ્મુકઇને આમા ગણેલ નથી કારણકે તેને ઉન્+મુક્તમાથી નિકળેલી માનેલ છે. આમ જોવામાં આવે તો વજ્જરઇ **उच्चरति**માથી, પજ્જરઇ **प्रोच्चरति**માથી, પિસુણઇ **पिशुनयति**માથી, સધઈ **संख्याति**માથી, જમ્પઇ **जल्पति**માથી નિકળી શકે છે.

૧૯૧ વળી શ્રી હેમચન્દ્ર લખે છે કે બીજાઓએ આને દેશી શબ્દો તરીકે લીધા છે, કિંતુ અમે તેને ધાત્વાદેશ કરી દીધા છે કે જેથી વિવિધ પ્રત્યયોમા પ્રતિષ્ઠિત થઇ જાય આમ કરવાથી વજ્જરિઓ એટલે **कथित** વજ્જરિઊણ એટલે **कथयित्वा** આદિ હજારો રૂપ સિદ્ધ થઈ જાય છે”– આતો પોતાની મનમાની થઇ યાતો તેને સ્વતત્ર ધાતુ માની લેવાત, યા તેમા તદ્દભવ અને દેશીની છાટ નાખી શકાત વૈયાકરણોના સ્વભાવ પ્રમાણે હેમચન્દ્ર કહે છે કે અમે તેને આદેશ એટલા માટે ગણેલ છે કે તેને પ્રત્યય લગાડી શકાય, તે વિવિધ પ્રત્યયોમા પ્રતિષ્ઠિત થઇ જાય પતજલિ, વૈયાકરણોને ચેતવણી આપી ગયેલ છે કે ‘ જેમ ઘડાનુ કામ પડતા લોક કુભારને ત્યા જાય છે કે અમને ઘડો બનાવી આપ તેમ શબ્દનુ કામ પડતા કોઇ વૈયાકરણને ત્યા જતો નથી કે ભાઇ! અમારે કામ છે માટે શબ્દ બનાવી આપ ” (પહેલુ આહ્નિક), કિંતુ વૈયાકરણ સમજે છે કે તેને પ્રતિષ્ઠિત કર્યા વગર લોક આ ધાતુઓ સાથે પ્રત્યયજ નહી લગાડી શકે કુકડો સવાર થતા બોલે છે. કિંતુ ફ્રેચ ભાષાના એક નાટકમા એક કુકડાને એવુ અભિમાન થયેલુ બતાવ્યુ છે કે હુ નહિ બોલુ તો સવાર પડશેજ નહિ. અસ્તુ.

૧૯૨. આ ચોથા પાદમા કેટલીક ધાતુઓના આદેશ ગણાવ્યા છે કે જેમા કેટલાક તો તદ્દભવ ધાતુ છે અને દેશી છે જેમકે ભ્રમ (એટલે ઘૂમવુ) ના અઢાર આદેશોમા (૮–૪–૧૬૧) ચક્કમઇ–**चंक्रम** પરથી, ભમ્મડઇ, ભમાડઇ–**भ्रम** પરથી સ્વાર્થમા ડ લગાડી તલઅણ્ટઇ–**तल+अट** પરથી, ભ્રુમઇ, ફુમઇ–**भ्रम** પરથી, પરીઇ, પરઇ–**परि+इ** પરથી તદ્ભવ માની શકાય છે ટિરિટિલ્લઇ, ઢુણ્ઢુલ્લઈ, ઢણ્ઢલ્લઇ, ઝણ્ટઇ, ઝમ્પઈ, ગુમઈ, ફુસઇ, ઢુમઇ,

૧૯૬ શ્રી હેમચન્દ્રના દેહાન્ત પછી પોણોસો વર્ષોમાં ભારતમાં રાજ્યક્રાંતિ થઈ અને રાજકીય પરિસ્થિતિમાં ઘોર પરિવર્તન થવા માંડ્યું. પરસ્પર ધર્મદ્વેષાગ્નિ સળગવા લાગી અને વિદેશી વિજેતા તેનો લાભ લેવા લાગ્યા. દેશીનો પારસ્પરિક ઐક્યસંબંધ તૂટ્યો અને એક રાજ્યમાં રહેનારા બીજા રાજ્યમાં વસનારાને જ શત્રુ માનવા લાગ્યા. આ કારણ ગુજરાત રાજપુતાના, અવન્તી–માળવા અને મધ્યપ્રાંતના નિવાસીઓનો આથી પહેલાં જે વ્યાવહારિક સબંધ વિસ્તૃત હતો તેમા સંકુચિતતા આવી. આ સંકુચિતતા એ આ પ્રદેશોની જે વ્યાપક ભાષા અપભ્રંશ હતી તેના ભાવી વિકાસને પ્રાન્તીય ભાષાઓના ભિન્ન ભિન્ન ચેરામાં વિભક્ત કરી નાખ્યો. ત્યાંથી ગુજરાતી, રાજપુતાની, માળવી અને હિન્દી ભાષાઓના બીજનો સૂત્રપાત થયો અને ધીરે ધીરે પન્દરમી સદી સુધી પ્રદેશની આ ભાષાઓએ પોતાનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટરૂપે નક્કી કરી લીધું

પ્રકરણ પાંચમું

શ્રી હેમચંદ્રની રચનાના નમૂના

૧૯૭ કુમારપાલ ચરિતમાં જે પોતે અપભ્રંશનાં પ્રમાણ સૂત્ર સમજાવવા રચ્યા તે આ મુજબ છે

(1) જિહિંવિ અપ્પિજ્જઇ પાવિજ્જઇ વિઅજ્જઇ
તાહેંવિ નિવડિઉ કુપુ પડિબિમ્બિઅજ્જઇ
જિસ્કું વ તાકું વ પડિભાઇ અપ્પઉ, જિમ ધરિ તહવિ વિરાઇ ન અપ્પઉ. ૧૪
—હિંદી–અર્થ. જિસ્કું ભિ આપો પાની પીવ
તાકું ભિ નિકલે દુ જ આખીએ
જિસ્કું ભિ તાકું ભિ પડિયો આઠે
નિષ્પદ તાપિ વિરામ ન અપ્પે
—જિસીથી આવેલ પાણી પણ પીએ તેના જોયું ૧૪ પણ

એને શૌરસેની તથા પ્રાકૃત પછી પોતાના વ્યાકરણમાં અપભ્રંશનું વ્યાકરણ પણ લિપિબધ્ધ કરી દીધું. (સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન નામના મહાન વ્યાકરણમા પહેલા સાત અધ્યાયોમા સસ્કૃતનુ સર્વાંગપૂર્ણ વ્યાકરણ આપી આઠમા અધ્યાયમા પ્રાકૃત વગેરે વ્યાવહારિક ભાષાઓનુ વ્યાકરણ આપેલ છે તેમા ચતુર્થ પાદના ૩૨૯ મા સૂત્રથી અતિમ સૂત્ર ૪૪૮ સુધીના ૧૨૦ સૂત્રોમા આ અપભ્રશનુ વ્યાકરણ છે.)

૧૯૪ હેમાચાર્યના કાવ્યાનુશાસનમાં મહાકાવ્યની વ્યાખ્યા આપતાં અપભ્રશના બે ભેદ પાડેલા છે **तत्र प्राय संस्कृतप्राकृतापभ्रंशग्राम्यभाषानिवद्धं महाकाव्यम्** અને તે ભાષાઓના દાખલા આપતા કહે છે કે **अपभ्रश भाषा निबद्ध सन्धिबन्धम् अब्धिमन्थनादि ग्राम्यापभ्रश भाषा निबद्धावस्कन्धनकबन्धम्-भीमकाव्यादि.** અપભ્રશ ભાષામાનુ મહાકાવ્ય સન્ધિના બધવાળુ હોય છે, દાખલા તરીકે અબ્ધિમન્થન વગેરે અને ગ્રામ્ય અપભ્રશ ભાષામાનુ મહાકાવ્ય અવસ્કન્ધકના બન્ધવાળુ હોય છે–દાખલા તરીકે ભીમકાવ્ય વગેરે. આ પરથી અપભ્રશ અને ગ્રામ્યાપભ્રશ એ ભાષાના ભેદ પડેલા છે એટલુજ નહિ પરતુ તેમા લખાયેલાં કાવ્યો પણ હતા. એ બેની સાથે આપણી જૂની ગૂજરાતીનો સબધ છે.

૧૯૫. સન્ધિ એટલે કડવકો (કડવા)ને સમૂહ એમ હેમાચાર્યે પોતાના છન્દોનુશાસનના છઠ્ઠા અધ્યાયમા કહે છે (**सन्ध्यादौ कडवकान्ते च ध्रुवं स्यादिति ध्रुवा ध्रुवक धत्ता वा–कडवकसमूहात्मक सन्धि तस्यादौ चतुर्भि: पद्धडिकाद्यैश्छन्दोभि. कडवकम्** એટલે કડવાનો સમૂહ તે સન્ધિ અને તેની આદિમા ચાર પદ્ધડિકા આદિ છન્દોવાળુ કડવુ જોઇએ કડવાની અંતે ધ્રુવ–નિશ્ચિતપણે જે હોય તે ધ્રુવા, ધ્રુવક કે ધત્તા એ નામનો છદ) આવે સાહિત્ય દર્પણમા અપભ્રશ ભાષાના કાવ્યોના સર્ગને 'કડવક' એ નામ આપેલુ છે.

अपभ्रंश निवन्धेस्मिन् सर्गा कडवकाभिधा ।
तथापभ्रंशयोग्यानि छंदासि विविधान्यपि ॥
यथा कर्णपराक्रम ।

(આસડી—આળ, અર્થ, બિહું સરખાવો—મ અંજહિ અણુ આગળ ન ૬૩ અણ્ણહુ—અણ્ણહ—જુઓ ઉપર ન ૧ કરહિ—કહુ—નિશ્ચાપેકાને વશ કરે)

(૫) સંજમ-લીણહોં મોક્ખસુહુ નિચ્ચિઉ હોસઇ તાસુ,
પિય વહિ કીસુ અણુત્તિઅઉ, ણાઇ પુણ્ણવદિ જાસુ. ૪૩

—સંયમ-લીનને મોક્ષસુખ, નિશ્ચય હોસે-થાશે તેને હે પ્રિય !—પ્રિયે ! હું અધિકારી—વારી જાઉં છું (એમ) અણુત્તી-કહેતી (સ્ત્રીઓ) નથી ચતુર (ભિખારી) જેનાથી હોઇસ-હોશે થશે (પ્રબોધ, ન ૩) વહિ કીસુ—હું વારી-વારી જાઉં છું-અધિકારી જાઉં છું અણુત્તિઅઉ-અણુતી-બોલતી (અનુવચન) પુણ્ણવદિ—પુણ્યવન્ત (સં)

(૬) જઇ વસ અભિઅઇ અવગણઇ ગુણ ઘડન્તિહુ હોઇ
એહુ જાણેવઉં જઇ મણહિ તો જિણ આગમ જોઇ. ૬૧

—જો, અરે ! (જીવ) જીવે છે અવગણનામાં, ગોખ ક્યાંથી હોય, એ જાણવાનું જો મનમાં (રાખતો) હો તો જિનાગમ જો.

જાણેવઉં—જાણવું, મણહિ—મનમાં (સ)

(૭) નિયમ-વિહૂણ રત્તિદિવિ ખાઇ જિ કસરક્કેહિ
ડુક્ખ પાવન્તિ તે પાણિઉ ભમઇ ભવસાએહિ ૬૮

—નિયમવિહીન રાતમાં પણ ખાય ? કસર કસર કરતો કરતો દુઃખ પામે છે તે પારકાંમાં ભમશે છે ભવસાગરોમાં—જુઓ ૪૮ મા.

કસરક્કેહિ—અનુકરણ કસર કસર કરતો, ચાવ ચાવ કરતો દુઃખ-પામશે વા પડતી ગમને બીજાનું અનુકરણ. તિ-તે કહ-ભરો-ખાઇ

(૮) આગમિ કે વિ કરી ઉજ્જમુ, ઘણુ કરી મોક્ખગઇ રેસિ,
કરિ કઇ રેસિ જુઙુ અવર કમ્મારમ્ભ કરેમિ ૭૦

—આગમને માટે કર ઉદ્યમ ઘણ કરી મોક્ષને માટે કે જેના

ખાઇએ ગિરિથી અને તરૂપરથી પડીએ છીએ, તથાપિ વિષયપર વિરાગ જતો નથી.

(ગિરિહે–અપાદાન, તરૂહે–સંબંધ વિભક્તિ. ગિરિહુ, તરૂહુ–અપાદાન, પડિઅઉ–નિષ્ટા, અચ્છઇ–આછે, છે. સ. આસ્તે)

(૨) જો જહા હોતઉ સો તહા હોતઉ, સત્તુ વિ મિત્તુ વિ કિહે વિ હુ આવ
જહિ વિહુ તહિં વિહુ મગ્ગે લીણુ, એક્કએ દિટ્ઠિહિ દોન્નવિ
જોઅહુ ૨૬

—હિંદી–સમ—જો જહં હોતો સો તહ હોતો
શત્રુ ભિ મીત ભિ કોઇહિ આવો
જહા ભી તહં ભી મારગ–લીના
એકહિ દીઠિહિ દોનહિ જોહો

(જહા હોતઉ—જ્યા હતો (વર્ત્તમાન ધાતુજ–કૃદંત)=જ્યાથી લીણુ–લીન, લાગુ થયેલો.)

(૩) અમ્હે નિન્દહુ કોવિ જણુ, અમ્હઇ વણ્ણુઉ કોવિ,
અમ્હે નિન્દહું કવિ નવિ, નમ્હઇ વણ્ણહું કવિ. ૩
હિંદીસમ–હમે નિન્દો કોઇ જન, હમે વરનો કોઇ,
હમ નિન્દે કોઇ (કો)ભી નહીં, ન હમ વરનૈ કોઇ
ગુજરાતીસમ–અમને નિંદો કોઇ જન, અમને વખાણો કોઇ,
અમે નિન્દીએ કોઇને પણ નહીં, ન અમે વખાણીએ કોઇ

(અમ્હે—અમ્હઇ—પહેલું કર્મ, બીજો કર્તા. ક્રિયાથી કારક મળ આવે છે, વિભક્તિથી નહિ.)

(૪) રે મણુ કરસિ કિ આલડી, વિસયા અચ્છહુ દૂરિ,
કરણુઇ અચ્છહુ રુન્ધિઅઇ, કડ્ઢઉં સિવફલુ ભૂરિ ૪

,—રે મન ! (તું) કરે છે કયમ આલડી, હે વિષયો ! થાઓ–રહો દૂ
હે કરણો (ઇંદ્રિયો)! રહો રુન્ધિત–રૂંધાયેલી, (હું) કાઢું શિવફ
(મોક્ષ) ઘણ

પ્રકરણ છઠ્ઠું

શ્રી હેમચંદ્રે અવતરેલ અપભ્રંશ ઉદાહરણો.

૧૪૮ શ્રીહેમચંદ્રે પોતાના વ્યાકરણના સમજના જે દોહા આદિ ઉદ્ધૃત કરેલા છે તે અત્ર મૂક્યા છે તેમાં જ્યાં આની સરખા જેવા દોહા અને પદ આપ્યા છે ત્યાં લક્ષ રાખવું પડે પોતાના વ્યાકરણનાં સૂત્રોને પહેલાં પ્રાચીન ઉદાહરણોથી સમજાવી શ્રી હેમચંદ્રે નવા ઉદાહરણોનાં સર્જન-શ્લોક બનાવ્યા છે કે જેમાં તેજ યા તેને મળતાં ઉદાહરણ વિષયની અનુસાર યથાસ્થાન સંમેલિત કર્યાં છે

(૧) ઢોલ્લા સામલા ધણ ચંપા-વણ્ણી
ણાઇ સુવણ્ણરેહ કસવટ્ટઇ દિણ્ણી.

—ઢોલો (નાયક) તો શામળો છે ધણ (પ્રિયા-નાયિકા) ચંપ-વર્ણી છે જાણે કે સુવર્ણની રેખા કસોટી પર લગાવી હોય તેમ.

ઢોલ્લા—સં. દુર્લભ, નાયક મારવાડી ગીતોમાં ઢોલા બહુ પ્રેમનો શબ્દ છે જેમકે ગોરી ઊભી છે રૂપ ઢોલા ધીરાં ધીરાં આવ નિરખિને જોઉં તારી વાટડી ભમ ઘર આવીને ઢોલા—આનમન, ધણ—સ્વામિની. વીકાનેર તરફ વહુ ધણ અભિ ધન કહેવામાં આવે છે અને આમ પુષ્કરના ઘણ ગોર સુંદર ધણ । બાલા યોજી —મારવાડી ગીત. ણાઇ—કિ નાઇ ગુ. જાણે. સં. જ્ઞા ધાતુ પરથી ક્રિ જ્ઞાયતે— એમ પ્રાકૃતમાં આવે છે અથવા સં. ઇવના અર્થમાં. રેહ—રેખ, કસ-વટ્ટ—સં. કષપટ્ટ, કસોટી. દિણ્ણ—દીધી આપી.

આ ભાગનો એક દોહો કુમારપાલ પ્રતિબોધમાંથી આપવામાં આવશે. દોધક વૃત્તિના કર્તાએ નમતું બ્રહ્મને એમણે આ પ્રિયનો આનંદ બગાડી નાખ્યો છે કે विपरीतरतासक्ततनुपमानं संभाव्यते ?

માટે તું બીજા કર્મારંભ કરે છે.

કેહિ, રેસિ, રેસિ, તેહિ, તણેણ—પ્રત્યય તાદર્થ્યમા આવે છે (હેમચંદ્ર ૮-૪-૪૨૫) તેનો અર્થ 'માટે' છે

(૯) કાયકુડુલ્લી નિરૂ અથિર, જીવિયડઉ ચલુ એહુ,
એ જાણિવિ ભવદોસડા, અસુહઉ ભાવુ ચએહુ, ૭૨

—કાયાની કુડલી નિશ્ચય અસ્થિર (છે), જીવિત ચલ-ચચલ (છે) એ જાણી ભવ-સસારના દોષો અશુભ ભાવ તજો.

કુડુલ્લી, જીવિયડઉ, દોસડા એમા ઉલ્લ, અડ, ડ સ્વાથિક છે.

(૧૦) તે ધન્ના કન્નુલ્લડા, હિઅઉલ્લા તિ કયત્થ,
જો ખીણ ખણિવિ નવુલ્લડઅ, ધુટહિ ધરહિ સુઅત્થ. ૭૩

—તે ધન્ય (છે) કાન, હૃદય તે કૃતાર્થ (છે) જે ક્ષણે ક્ષણે નવા સુઅર્થો (યા શ્રુતાર્થો)ને ધુટે છે અને ધરે છે ધારે છે.

કન્નુલ્લડ, હિઅઉલ્લ, નવઉલ્લડઅ—સ્વાર્થે કાન અને હૈયાને માટે ધુટહિ અને ધરહિ—યથાસખ્ય લગાડવું.

(૧૧) પઇઠી કન્નિ જિણાગમહો વત્તડિઆલિ હુ જાસુ
અમ્હારઉં તુમ્હારઉં વિ એહુ મમત્તુ ન તાસુ. ૭૪

—હિદી-સમ-પૈઠી કાન જિનાગમ(કી) બાતડી ભી જાસુ
હમારો તુમ્હારો યહ મમત્વ ન તાસુ

—ગૂ૦ છાયા—પેઠી કાન જિનાગમની વાતડી પણ જાસ
અમારૂ તમારૂ પણ એહ મમત્વ ન તાસ

વત્તતુઆ વાત, જુઓ રત્તડી. આગળ નં. (૨)

આ ઉદાહરણોમા વ્યાખ્યાન યા વ્યાકરણનો વિસ્તાર કરવામા આવ્યો નથી.

(૪) એક તિ પીયા એક ધણિ, એક તિ નિસિયા ખગ્ગ;
એહુ સુપુરિસ જાણિયાઈ જે નવિ વાલઇ વગ્ગ.

—એક તે પીધા એક સ્વધ (?) એક તે 'નિશિત'—ધારદાર ખડ્ગ કે એમાં મનુષ્યત્વ જાણીએ કે જે (પિયાની) વાગ ન વાળે —પીઠ ના ફેરવે. એક પીધો હોય, એ સ્વધાવ હોય, અને એ ધારદાર તલવાર હોય કે જ્યાં જે પિયાની વાગ—લગામ વાળવી પડશે ન જાય અને સામેજ ચાલ્યો જાય તો ત્યાં મનુષ્યત્વ—મરદાનગી જાણવું.

સુપુરિસ—સંસ્કૃતમાં કેટલેક સ્થળે इति લાગી પુંલિંગ બહુવચન અને છે પ્રાકૃતમાં તો સત્ત સ્થળે એમ થાય છે નવિ—ન+અપિ વાલઇ—વળ્યું (વળતું) તેનું પ્રેરકરૂપ. રાજપૂતાનામાં આ દોહો પ્રચલિત છે અને ઠાકુર સુરસિંહજી શેખાવતના વિવિધ સંગ્રહમાં તેનો ઉતારો કર્યો છે

(૫) દહમુહ ભુવણ—ભયંકર તોસિય—સંકર ણિગ્ગઉ રહ—વરિ ચડિઅઉ,
ચઉમુહુ છમુહુ ઝાઇવિ એક્કહિ લાઇવિ ણાવઇ દઇવેં ઘડિઅઉ.

—આ દોહો જૂની રામાયણમાંથી છે દશમુખ (રાવણ) ભુવન—ભયંકર, તોષિતશંકર, નિર્ગત (નીકળ્યો) રથવર પર ચડેલો, ણાવઇ—જાણે ઇવના અર્થમાં—ની પેઠે ઉત્પ્રેક્ષાર્થે એ અર્થમાં, ચૌમુખ—બ્રહ્માને ૭ મુખ—કાર્તિકેયને ધ્યાન કરી એકમાં (એક રાવણમાં) લાવી દૈવે ઘડ્યો (જેમ નહિ તેમ) બ્રહ્માના ચાર અને સ્વામિ કાર્તિકેયના ૭ એ દશ મુખ જાણે દૈવે એકમાં મેળવી તેને બનાવ્યો હતો.

ણિગ્ગઉ ચડિઉ ઘડિઅઉ—નિગમો—નીકળ્યો ચડ્યો ઘડ્યો. ઝાઇવિ, લાઇવિ—ધ્યાવી—ધ્યાન કરી લાવી. ણાવઇ—માનો—જાણે કે—(સ સાથવે) સરખાવો હિ નાઈ નાઈ મારવાડી ન્યૂ ઉપમામાં નાવઇ નાવે ઉત્પ્રેક્ષામાં અને વેદિક ન ઉપમાવાચક

(૬) જઇ સસિ—નેહ—નિવાહ જેઅણુ—લાખુવિ જાઉ
વરિસ—સએણવિ જો મિલઇ સહિ સોક્ખહ સો ઠાઉ.

—ગળ્યા વગરના—અગલિત સ્નેહથી નિવૃત્ત—વળેલાઓને લક્ષયોજન પણ જઇને—ગયા પછી પણ (અને) વર્ષશતેન—સો વર્ષ થયા પછી પણ જે (નાયક કે નાયિકા) મળે છે તે હે સખિ! સુખનુ તે સ્થાન (થાય છે) અર્થાત્ સાચા પ્રેમને દેશ કે કાલનુ બંધન નથી. જાઉ—જઇને. પૂર્વકાલિક.

(૭) અગહિ અગ ન મિલિઅઉ, હલિ અહરે અહર ન પત્તુ,
પિઅ જોઅન્તિ હે મુહ—કમલુ એમ્વઇ સુરઉ સમત્તુ. ૭

—અગે અગ ન મળ્યુ, હે સખિ! અધર—હોઠને હોઠ પ્રાપ્ત ન થયો—મળ્યો નહિ પ્રિયના મુખ કમલને જોતી જોતી (રહીને)—એમજ સુરત સમાપ્ત થયો બીજો અર્થ એ કે પ્રિયને જોતી—જોતી (રહી) ને મુખકમલ સુરા—મદ્યથી સદ્યથી સમત્ત—મસ્ત બની ગયુ, પહેલો અર્થ દોધક વૃત્તિકારે લીધો છે કિંતુ આ વિશુદ્ધ (Platonic) પ્રેમ ચિત્રને એમ કહી બીભત્સ કર્યું છે ને જણાવ્યુ છે કે ' **अतिरसातिरेकात् संभोगात् पूर्वमेव द्राव इति भाव** ' આ વગર કયો અર્થ ઉઠતો નહોતો ? એમ્વઇ—એવે પંજાબી એંવે, હિંદીમા યોહી ગૂ૦ એમજ.

(૮) જે મહુ દિણ્ણા દિઅહડા, દઇએ પવસન્તેણ,
તણા ગણન્તિએ અગુલિઉ, જજ્જરિયાઉ નહેણ.

—જે મને દિવસો પ્રવાસ કરવા જતા જતા દયિતે આપ્યા હતા તે ગણતી (ગણતી) (મારી) આગળીઓ નખથી જર્જરિત થઈ

પતિએ પ્રવાસ પર જતી વખતે જણાવેલુ હતું કે આટલે દિવસે હું પાછો આવીશ. તે સમય જવાથી ગણત્રી કરતા કઇ મારી ભૂલતો નથી થઇ એ જોવા ગણત્રી કરતા મારી આગળીઓ ઘસાઇ ગઇ. ' ગિણતા ગિણતા ઘસ ગઇ, આગલિયા રી રેખ ' (મારવાડી દોહા આ દોહો નાટકમા પણ—મસીવાલા આગ્યો હમારે દેશ ! એ ગીતમા વપરાયો છે)

, મહુ—મને, દિઅહડા—દહાડા, દઇએ—દયિતે (પંજાબી કર્તાનો એ પ્રત્યય—રાજે ગદણુ ખ્યાહી હિંદીમા મઇ, મૈ મ એ આવે છે. ગૂજરાતીમા 'એ' ત્રીજીનો કર્તાનો પ્રત્યય છે.

(૯) સાયરુ ઉપ્પરિ તણુ ધરઇ તલિ ઘલ્લઇ રયણાઇં
સામિ સુભિચ્ચુવિ પરિહરઇ સમ્માણેઇ ખલાઇં

—સાગર ઉપર તણ ધરે છે ને તળીએ રત્નો ઘાલે છે-તેમ જ (તે પ્રમાણે) સ્વામી સુભૃત્યને પણ પરિહરે છે ને ખલને સન્માન આપે છે

(૧૦) ગુણહિં ન સંપઇ કિત્તિ પર, ફલ લિહિઆ ભુંજન્તિ,
કેસરિ ન લહઇ બોડ્ડિઅવિ, ગય લક્ખેહિં ઘેપ્પન્તિ.

—ગુણોથી સંપત્તિ નથી (મળતી) પર-પર પરંતુ-પણ કીર્તિ (મળે ખરી) (આખરમાં) લખેલાં ફલ ભોગવે છે (દૃષ્ટાંતમાં) કેસરી કોડી પણ લેતો નથી—તેને કોડી આપી ખરીદાતો નથી (જ્યારે) ગજ લાખોથી લેવાય છે સર્વ પોતપોતાનું લખેલું કર્મફલ ભોગવે છે ગુણોથી સંપત્તિ નથી મળતી, કીર્તિ ભલે મળે. સિંહનો ભાવ કોઇ કોડી આપીને, પૂછતું નથી હાથી લાખો રૂપીઆ આપી ખરીદાય છે

ઘેપ્પન્તિ-ગૃહીત થાય છે મરાઠી-ઘે સં ગ્રહ્ ઉ. ઘેવું લેવું,

(૧૧) વચ્છહે ગૃણ્હઇ ફલઇં જણુ કડુ-પલ્લવ વજ્જેઇ
તોવિ મહદ્દુમુ સુઅણુ જિવ તે ઉચ્છંગિ ધરેઇ ૧૧

—વૃક્ષમાંથી જન ફળો લે છે કડવાં પલ્લવને વર્જે છે-છોડે છે તો પણ તે (પલ્લવોને) મહાદ્રુમ ઉત્સંગે સુજનની જેમ ધરે છે

લોક કડવાં પાંદડાંને છોડી દે, પણ વૃક્ષ મોટું તેને છોડી દેશે !

(૧૨) દૂરુડ્ડાણેં પડિઉ ખલુ અપ્પણુ જણુ મારેઇ
જિહ ગિરિ-સિંગહું પડિઅ સિલ, અન્નુવિ ચૂરુ કરેઇ

—દૂરના ઉડ્ડાણથી-ઊંચા પરથી પડેલો ખળ પોતાના જનને મારે છે જેવી રીતે ગિરિના શૃંગ-શિખરથી પડેલી શિલા અન્યનો પણ ચૂરો કરે છે દુષ્ટ આગળ વધતાં પણ પોતાના કુળને અહિતકર થાય છે

(૧૩) જો ગુણ ગોવઇ અપ્પણા, પયડા કરઇ પરસ્સુ,
તસુ હઉં કલિજુગિ દુલ્લહહો, બલિ કિજ્જઉં સુઅણસ્સુ.

—ગળ્યા વગરના—અગલિત સ્નેહથી નિવૃત્ત—વળેલાઓને લક્ષયોજન પણ જઇને—ગયા પછી પણ (અને) વર્ષશતેન—સો વર્ષ થયા પછી પણ જે (નાયક કે નાયિકા) મળે છે તે હે સખિ ! સુખનુ તે સ્થાન (થાય છે) અર્થાત્ સાચા પ્રેમને દેશ કે કાલનુ બંધન નથી. જાઉ—જઇને. પૂર્વકાલિક.

(૭) અંગહિં અંગ ન મિલિઅઉ, હલિ અહરે અહર ન પત્તુ,
પિઅ જોઅન્તિ હે મુહ—કમલુ એમ્વઇ સુરઉ સમત્તુ ૭

—અંગે અંગ ન મળ્યુ, હે સખિ! અધર—હોઠને હોઠ પ્રાપ્ત ન થયો—મળ્યો નહિ પ્રિયના મુખ કમલને જોતી જોતી (રહીને)—એમજ સુરત સમાપ્ત થયો બીજો અર્થ એ કે પ્રિયને જોતી—જોતી (રહી) ને મુખકમલ સુરા—મદ્યથી સદ્યથી સમત્ત—મસ્ત બની ગયુ, પહેલો અર્થ દોધક વૃત્તિકારે લીધો છે કિંતુ આ વિશુદ્ધ (Platonic) પ્રેમ ચિત્રને એમ કહી બીભત્સ કર્યું છે ને જણાવ્યુ છે કે ' **अतिरसातिरेकात् सभोगात् पूर्वमेव द्राव इति भाव** ' આ વગર કયો અર્થ ઉઠતો નહોતો ? એમ્વઇ—એવે પંજાબી એ વે, હિંદીમા યોંહી. ગૂ૦ એમજ.

(૮) જે મહુ દિણ્ણા દિઅહડા, દઇએ પવસન્તેણ,
તાણ ગણન્તિએ અંગુલિઉ, જજ્જરિયાઉ નહેણ.

—જે મને દિવસો પ્રવાસ કરવા જતા જતા દયિતે આપ્યા હતા તે ગણતી (ગણતી) (મારી) આંગળીઓ નખથી જર્જરિત થઈ.

પતિએ પ્રવાસ પર જતી વખતે જણાવેલુ હતું કે આટલે દિવસે હુ પાછો આવીશ. તે સમય જવાથી ગણત્રી કરતા કઇ મારી ભૂલતો નથી થઇ એ જોવા ગણત્રી કરતા મારી આંગળીઓ ઘસાઇ ગઇ. ' ગિણતા ગિણતા ઘસ ગઇ, આંગલિયા રી રેખ ' (મારવાડી દોહા આ દોહો નાટકમા પણ—મસીવાલા આયો હમારે દેશ ! એ ગીતમા વપરાયો છે)

, મહુ—મને, દિઅહડા—દહાડા, દઇએ—દયિતે (પંજાબી કર્તાનો એ પ્રત્યય—રાજે ગદ્દણ ખ્યાહી હિંદીમા મઇ, મૈ મ એ આવે છે ગૂજરાતીમાં 'એ' ત્રીજીનો કર્ત્તાનો પ્રત્યય છે.

ધવલનો અર્થ શ્વેત છે પરંતુ રૂઢિથી તેનો ધોરી—ધોરિયો—બળદ થા ધુરિ—ધોંસરી ખેંચનારો બળદ આદિના બેલ એ અર્થ થયેલ છે. હેમ ચન્દ્રની દેશીનામ માળામાં ધવલનો અર્થ 'જાતિમાં ઉત્તમ છે તે ધવલ' છે એમ કર્યો છે. ધવલોની દક્ષતા અને સ્વામિભક્તિ પર કેટલાંક સુભાષિત કાવ્ય સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત સુભાષિતોમાં મળે છે. અહીં ગોવાળ કહે છે કે એક બાજુ ધવલ જુત્યો છે બીજી બાજુ કોઈ ગળિયા બળદ છે ધવલ સ્વામીની ભારે ખેદ જોઈ વિલાપ કરી રહ્યો છે કે મને બાજુ બે ટુકડા કરીને મનેજ આ ભારે ન જુત્યો! વિસૂરિ, કરેવિ-પૂર્વકાલિક-ભૂત કૃદંત. ગુણ—સં. ગુણ. દોણ્ણિ—બે, મરાઠી દોન.

(૧૭) ગિરિહે સિલાયલુ તરુહે ફલુ ઘેપ્પઇ નીસામન્નુ

ઘર મેલ્લેપ્પિણુ માણુસહ તોવિ ન રુચ્ચઇ રન્નુ.

—નિઃસામાન્યે (વિના ભેદ ભાવે—અથવા સર્વે જનો) ઘર મેલીને ગિરિ પાસેથી શિલાતલ, તરુ પાસેથી ફલ લે છે—લઇ શકે છે છતાં અરણ્ય રુચતું નથી.

(૧૮) તરુહું વિ વક્કલુ ફલુ મુણિ વિ પરિહણુ અસણુ લહન્તિ,

સામિહું એત્તિઉ અગ્ગલઉં આયરુ ભિચ્ચુ ગૃહન્તિ.

—મુનિઓ પણ તરુમાંથી વલ્કલ, ફલ, પરિધાન અશન (ભોજન) લહે છે-મેળવે છે (પરંતુ) સ્વામિ પાસેથી આટલો અધિક આદર નોકરો મેળવે છે. તાત્પર્ય કે ખાવું પહેરવું તો જંગલમાં વૃક્ષોમાંથી પણ મળી આવે છે સ્વામી પાસેથી આદરજ અધિક મળે છે. લહન્તિ-સં. લભ પરથી. એત્તિઉ—સં. ઇયત્—એટલું. અગ્ગલઉં—સં. અગ્રલ [illegible]—રાજ્ય સ્વામીમાં પાન ઉપર સત્કારને [illegible] આગળ સિવર [illegible] છે.

(૧૯) અહ વિરલ-પહાઉ જિ કલિહિ ધમ્મુ.

—અથ—હવે કલિયુગમાં ધર્મ એ વિરલ પ્રભાવવાળો—તુચ્છ પ્રભાવ વાળો છે. જિ—પાદપૂરક અથવા જિ—જ એ કે સં. એવ ના અર્થમાં.

(૨૦) અગ્ગિએ ઉણ્હઉ હોઇ જગુ, વાએં સીઅલુ તેવ

જો પુણ અગ્ગિ સીઅલા તસુ ઉણ્હત્તણુ કેવ

—જે પોતાના ગુણ ગોપવે છે–ગુપ્ત રાખે છે, પરના–બીજાના ગુણોને પ્રકટ કરે છે તે કલિયુગમા દુર્લભ સજ્જનને હુ બલી કરૂ છું.

ગોવઇ—સરખાવો હિંદી ગુપ્યા=અંતરંગ (ગુપ્ત) સખી, હઉ–હું, બલિ કિજ્જઉ–બલિહારી જાઉં, વારી જાઉં, બલૈયા લઉં સરખાવો ઉપર નં. ૫મા ‘બલિ કીસુ. ટીકાકૃત્તિકાર તેનો અર્થ પૂજા કરૂ એમ જણાવે છે.

(૧૪) તણહ તઇજ્જી ભંગિ નવિ, તે અવડયડિ વસન્તિ,
અહ જણુ લગ્ગિવિ ઉત્તરઇ, અહ સહ સઈ મજ્જન્તિ.

—તૃણની ત્રીજી ભંગિ–રીત નથી,–ત્રીજો પ્રકાર નથી, તેથી–તે કારણે અવટતટે–કૂપતટે વસે છે, (તે માટે) કાતો જણ તેને વળગી ઉતરી–ઉગરી જાય છે (અને) કા સાથ સ્વયં ડૂબે છે. અર્થાત્ અવટ–વિષમકૂપ કે ખાડામા તટ પર ઉગનારા તૃણોના બેજ કામ છે. એકતો તેની કૃપાથી ડૂબતો માણસ બચી જાય અને કાતો તેની સાથે ડુબી જાય તેની કોઇ ત્રીજી રીત નથી અન્યોક્તિમા કાતો બીજાને તારે વા સ્વયં માર્યો જાય અહ—અથ.

(૧૫) દઇવુ ઘડાવઇ વણિ તરુહુ, સઉણિહુ પક્ક ફલાઈ,
સો વરિ સુક્ખુ પઇટ્ઠુ ણવિ, કણ્ણહિ ખલવયણાઈ,

—દૈવ વનમા તરૂઓના પક્વ ફલો શકુનિ–પક્ષીઓને ઘટિત કરે છે–પહોંચાડે છે તે સુખ ખરૂ પણ કર્ણમા ખલવચનો પેઠેલા તે (સુખ) નથી આમા ભર્તૃહરિના એક પ્રસિદ્ધ શ્લોકનો ભાવ છે. ઘડાવઇ–સં. ઘટયતિ. વરિ–હિ. વર, વરન. ણવિ ન+ અપિ.

(૧૬) ધવલુ વિસૂરઈ સામિઅહો ગરૂઆ ભરૂ પિક્ખેવિ
હઉ કિ ન જુત્તઉ દુહુ દિસિહિ, ખણ્ડઇ દોણ્ણિ કરેવિ

—ધવલ–ધોરિયો–બળદ સ્વામીનો ગુરૂ–ભારે ભાર જોઇને વિસુરે છે–વિષાદ કરે છે–ખેદ કરે છે કે હું મારા બે ખડ કરીને બંને દિશાએ–બાજુએ જુતાણો કેમ નહિ.

—તપસ્વીઓ! તાપસીઓ! મને મુગ્ધિને–બાળાને–મારી વાત સમજીને આશ્વાસ અને અહીં ઉપસ્થિત જાણીને પોતાનો ધા ન કરો.

(૨૫) ભાગીરહિ જિવ ભારઇ મગ્ગેહિ તિહિંવિ પયટ્ટઇ

—ભાગીરથી જેમ–પેઠે ભારતી ત્રણ માર્ગે પ્રવર્તે છે એટલે કે જેમ ગંગા ત્રિપથગા–સ્વર્ગ, મર્ત્ય, પાતાળ એ ત્રણેમાં ચાલે છે તેવી રીતે ભારતી–સરસ્વતીના માર્ગ પણ ત્રણ છે–વૈદર્ભી ગૌડી, પાંચાલી–એ ત્રણ રીતિઓ.

(૨૬) સુન્દર–સવ્વંગાઉ વિલાસિણીઓ પેચ્છન્તાણ,
—સુંદર સર્વાંગી વિલાસિનીઓ જોતા (પુરુષો)ના.

(૨૭) નિય–મુહ–કરહિંવિ મુદ્ધકર અન્ધારઇ પડિ પેક્ખઇ
સસિ–મંડલ–ચંદિમએ પુણુ કાંઇ ન દૂરે દેક્ખઇ

—(કેમ) મુગ્ધા સ્ત્રી પોતાના મુખ કર–કિરણથી અન્ધારે કર–કમલ જુએ છે (તો) પુન ચંદ્ર શશિમંડળની ચંદ્રિકાથી દૂરે–દૂરના પદાર્થને કેમ ન દેખે!–જરૂર દેખે.

(૨૮) જહિં મરગય–કન્તિએ સંવલિઅ
—જેમ મરકત કાંતિથી સંવલિત–મિશ્રિત—

(૨૯) તુચ્છ–મજ્ઝહે તુચ્છ જંપિરહે
તુચ્છચ્છ–રોમાવલિ હે તુચ્છ રાય! તુચ્છયર–હાસ હે.
પિયવયણુ અલહન્તિ હે
તુચ્છ–કાય–વમ્મહ–નિવાસહે
અન્નુ જુ તુચ્છઉં તહે ધણહે તં અક્ખણહ ન જાઇ
કટરિ થણન્તરુ મુદ્ધડહે જે મણુ વિચ્ચિ ણ માઇ.

(કોઈ નાયકને કવી કહે છે કે તુચ્છરાય (શિથિલ પ્રેમવાળા)! જેનો મધ્યભાગ તુચ્છ છે જેનું જલ્પન–બોલવું તુચ્છ છે જેની રોમાવલિ તુચ્છ અને અચ્છ–અચ્છી–સારી છે જેનું હાસ્ય તુચ્છ છે જે પ્રિય–વાલમનો વચનો મેળવી શકતી નથી જેના તુચ્છ કાય–શરી-

—અગ્નિથી જગ ઉન્હુ—ઉષ્ણુ થાય છે, તેમ વાયુથી શીતલ થાય છે, જો પુન આગથી શીતલ (થતું હોય) તો તેનું ઉષ્ણત્વ કેનાથી (થાય) ?

વાએ—વાયુથી પંજાબી બાઓ પુણુ—સ. પુન હિ. પુનિ. ઉણ્હ-ત્તણુ—ત્તણ ભાવવાચકનો છે

(૨૧) વિપ્પિઅ—આરઉ જહવિ પિઉ, તોવિ ત આણુહિ અજ્જુ,
અગ્ગિય દડ્ઢા જઇવિ ઘરૂ, તો તે અગ્ગિ કજ્જુ.

—જો-યદ્યપિ પિયુ વિપ્રિયકારક હોય, તો પણ તેને આજે આણુ-લાવ (કારણકે) આગથી દગ્ધ થયેલુ યદ્યપિ ઘર (હોય) તો પણ તે આગ સાથે કામ (લેવુંજ પડે છે).

(૨૨) જિવ જિવ વંકિમ લોઅણુહ ણિરૂ મામલિ સિક્ખેઇ
તિવ તિવ વમ્મહુ નિઅલ સરૂ, ખર—પત્થરિ તિક્ખેઇ.

—જેમ જેમ વાકા લોચનોથી શ્યામલા—સાંવરી (નાયકા) નિરૂ (? કટાક્ષ) શીખે છે, તેમ તેમ મન્મથ નિજ(ક)—પોતાના શરોને ખર-કઠણ પત્થરપર તીક્ષ્ણ કરે છે—અહીં વંકિમ—વાકા એ લોચનનું વિશેષણ લીધું છે તેથી 'નિરૂ'નો અર્થ સ્પષ્ટ નથી જણાતો. દીપક વૃત્તિકારે નિરૂનો અર્થ 'નિશ્ચય' કરી 'લોચનોથી નિશ્ચય વક્રત્વ શીખે છે' એમ અર્થ કર્યો છે.

તિક્ખેઇ—તીખા—તીક્ષ્ણ પરથી નામ ધાતુ અજ્જુનો અર્થ વૃત્તિકારે એ આર્યે—હે સખિ એમ કર્યો છે. વમ્મહુ—મન્મથ.

(૨૩) સગરસએહિ જુ વણ્ણિઅઇ, દેક્ખુ અમ્હારા કન્તુ,
અઇમત્તહં ચત્તંકુસહ, ગય કુમ્ભઇં દારન્તુ.

—(હે સખિ!) સો સગ્રામ—યુદ્ધમા જેને, અતિમત્ત અને અંકુશો જેણે છોડયા છે એવા ગજ—હાથીનાં કુમ્ભોને વિદારતો વર્ણવવામાં આવે છે એવા અમારા કાન્ત—કંથને દેખ—જો. ચત્તંકુસહ—સ. ત્યક્તાંકુશ.

(૨૪) તરૂણુ હો તરૂણિ હો મુણિઉ મઇં કરહુ મ અપ્પહો ઘાઉ.

(૩૨) વાયસુ ઉડ્ડાવન્તિઅએ પિઉ દિટ્ઠઉ સહસત્તિ
અદ્ધા વલયા મહિહિ ગય અદ્ધા ફુટ્ટ તડત્તિ.

—વાયસ એટલે કાગડો ઉડાવતી (એક સ્ત્રીએ) સહસા-એકાએક પિયુ દીઠો તેથી બલોયાનો અર્ધો ભાગ મહિપર ગયો ને અર્ધો તડ દેતો-તડ અવાજ કરી ફૂટ્યો. આ પ્રસિદ્ધ દોહો છે

(૩૩) કમલઇં મેલ્લવિ અલિ-ઉલઇં કરિ-ગણ્ડાઇં મહન્તિ
અસુલહમેચ્છણ જાહં ભલિ, તે ણવિ દૂર ગણન્તિ.

—અલિ-કુલ એટલે ભમરાનો સમૂહ કમલને મેલી-છોડીને કરિ એટલે હાથીના ગંડસ્થલોને ઇચ્છે છે અસુલભ એટલે દુર્લભની ઇચ્છા જેઓને ભલી સારી-વહાલી રહે છે-તેઓ [illegible] થઇ જાય છે તેઓ દૂરને ગણતા નથી. જે ચીજની ઇચ્છા થાય તે ચીજ દૂર હોય તો પણ તે લેવા પ્રયત્ન થાય છે ભલિ-વહાલી-આગ્રહ પણ હોઇ શકે છે

(૩૪) ભગ્ગઉ દેક્ખિવિ નિઅય બલુ, બલુ પસરિઅઉ પરસ્સુ.
ઉમ્મિલ્લઇ સસિ-રેહ જિવ કરિ કરવાલુ પિયસ્સુ.

—નિજ એટલે પોતાનું બલ એટલે પોતાની સેના ભાગેલી-ભગ્ન દેખીને, પરની-સામાની બલ-સેના પસરે છે-ખીલે છે-વિસ્તાર પામે છે તેવી રીતે (બીજઆદિ દિવસે) શશિરેખા-ચંદ્રરેખાની જેમ પિયુના હાથમાં કરવાલ-ખડ્ગ ખીલે છે-શોભે છે

નિઅય-નિજક ઉમ્મિલ્લઇ-સં. ઉન્મીલતિ.

(૩૫) જઇ તહો તુટ્ટઉ નેહડા, મઇં સહું નવિ તિલ-તાર
ત કિહે વઙ્કિહિ લોઅણેહિ જોઇજ્જઉ સય-વાર.

—હે તલ જેવી જેવી તારા-કીકી છે એવા હે તિલતાર! જો તારો સ્નેહ મારી સાથે તૂટ્યો નથી તો (તારાથી) શા માટે વાંકાં લોચનથી શત-સો વાર (હું) જોવાઉં છું.

તહો—તવ-તારો. તવ એ ગુજરાતી કાવ્યમાં વપરાય છે સહું—સહ-સાથે-શું. સં. સહુ એ સાથેના અર્થમાં ગુજરાતી કાવ્યમાં વપરાય છે કિહે-સં. કસ્માત્-શા માટે કે.

રમા મન્મથનો નિવાસ છે, એવી ઘણુ-સ્ત્રીનુ જે અન્ય તુચ્છ છે તે આખ્યુ-કહ્યુ જાય તેમ નથી, (એટલુ તુચ્છ છે કે .કાંઈ કહેવાની વાત નહિ) આશ્ચર્ય તો એ છે કે તે મુગ્ધાનુ સ્તનાતર (એટલુ તુચ્છ છે) કે જેની વચ્ચે મન માય-સમાય તેમ નથી (સ્તનો ઘણા જાડા છે ને અતર અતિ તુચ્છ છે એમ કહેવાનો હેતુ છે.)

દોધકવૃત્તિકારે આને યુગ્મ નોધ્યો છે, પરતુ આ એક આખો રડ્ડા છદ છે. આવા છદ સોમપ્રભસૂરિની રચનામા મળી આવે છે, કે જે હવે પછી મૂકવામા આવશે. આમા નાયિકાના વિશેષણ પ્રાય બહુવ્રીહિ સમાસમા છે અને 'હે' એ સબધકારક ચિન્હ છે. તહે ધણ હે એટલે તહ ધણહ એ તેનો ઉચ્ચાર છે-અર્થાત્ તે ઘણુ-સ્ત્રીના અલહન્તી-સ અલભન્તી અકખણુ-બોલવુ. કટરિ-આશ્ચર્યવાચક. મુદ્ધડા-મુગ્ધા. 'ડ' અલ્પ વાચક. જે-જેથી, વિચ્ચિ-વચ્ચે હી. બીચ પ. વીચ માઈ-સમાય.

(૩૦) ફોડેન્તિ જે હિયડઉં અપ્પણઉં, તાહ પરાઈ કવણ ધણ,
રક્ખેજ્જહુ લોઅહો અપ્પણા, બાલહે જાયા વિસમ થણ.

—જે (એ સ્તન) પોતાનું હિયડુ-હૈયુ ફોડે છે, તેને માટેની પારકી દયા શુ (હોઈ શકે ?) હે લોકો પોતાનું રક્ષણ કરો, (કારણ કે) બાલાના સ્તનો વિષમ થયા છે

ધણ—ઘૃણા, દયા થણ-થાન, થાનોલુ, સ્તન થાન હજુ પશુઓનાં આચળ માટે વપરાય છે.

(૩૧) ભલ્લા હુઆ જુ મારિઆ, બહિણિ મહારા કન્તુ,
લજ્જેજ્જ તુ વયસિઅહુ, જઈ ભગ્ગા ઘરૂ એન્તુ

—હે બહેન ! ભલુ થયુ જે મારો કથ મરાયો જો ભાગીને નાઠેલો-હારેલો ઘેર આવત તો વયસ્યમા-બહેનપણીઓથી યા તેમા હુ લજ્જા પામત-લજાત ભગ્ગા-ભગ્ન, હારેલો, વયસિઅહુ-સરખી ઉમર વાળી વયસ્યાઓમા સ. વયસ્ એટલે ઉમર પરથી

—હે દૈવ! તારા એમને કૂટ કટાક્ષેપથી શું! (ખરી) જોઈ કે અભાગ્યો વિધિ ભાગ વિના સેંકડો દુઃખો ક્યાં સ્થાપિત કરે છે! મારું શરીર જ સેંકડો દુઃખોનો આધાર છે તે કહી જાય તો જોઈ કે સુખો વિધિ અને છોડીને તે દુઃખોને ક્યાં રાખે છે! તાપિ—જુઓ ઉપર ન ઘર ગચ્છ્ ઇતિ. કટાક્ષેપ—સમાસ કરવો. કલ્પ—સં સ્થાપનિ. મરાઠી ઠેવ ધાતુ, જેનમાં કવચિ વગેરે સરખાવો.

(૩૫) કન્ત મહારઉ હલિ સહિએ નિચ્છઇં રૂસઇ જાસુ,
અત્થિહિં સત્થિહિં હત્થિહિં વિ, ઠાઉ વિ ફેડઇ તાસુ.

—હે બહેન! હે સખિ! મારો કાન્ત (કંથ) જેનાથી નિશ્ચે રુસે-રૂઠે છે—રોષે ભરાય છે તેનું અસ્ત્રથી—શસ્ત્રથી હસ્તથી, અને હાથેથી પણ સ્થાનક—ઠામ ફેડી નાખે છે જડમૂળથી તેનો નાશ કરે છે. ઠાઉ-સ્થાનક ઠામ પણ.

(૪) જીવિઉ કાસુ ન વલ્લહઉં ધણુ પુણુ કાસુ ન ઇટ્ઠુ
દોણ્ણિવિ અવસર-નિવડિઆઇં તિણ-સમ ગણઇ વિસિટ્ઠુ

—જીવિત કોને વહાલું નથી! ફરી—વળી ધન કોને ઇષ્ટ નથી, (પણ) વિશિષ્ટ (જન) એ બન્નેને પણ અવસર આવતાં તૃણ સમ ગણે છે

(૪૧) પગ્ગિ મિઠ્ઠિહિ નાહુ જુ ઝ રણ્ણિ કરદિ ન ભન્તિ

—જે નાથ આંગણે બેસે છે તે રણમાં કરે છે (તેમાં) ભ્રાંતિ નથી. એટલે તે રણમાં વીરતા કરે છે તેમાં શક નથી. એમ ન સમજે કે તે આંગણે મોટો થાતો નથી. એક મારવાડી દોહા અનુસાર —

જોબો જોબો દીસતો સાવ મરીબી સાર,
કાંઈ! કુંજર કારતો, જાણુંવિયો જોડૂત,

(જોયો જોયો દેખાતો હતો, સાવ મરીબીથી સીધે સાદો હતો પરંતુ કાંઈ! લડાઈમાં હાથીઓને કાપતી વખતે ખાસ જોઈને દીઠે જણાયો કે તેમાં શું જાહેર છે)

(૩૬) જહિં કપ્પિજ્જઇ સરિણ સરુ, છિજ્જઇ ખગ્ગિણ ખગ્ગુ,
તહિં તેહઇ ભડ-ઘડ-નિવહિ કન્તુ પયાસઇ મગ્ગુ.

—જ્યા શરથી-બાણથી શર-બાણ કપાય છે, ખડ્ગથી ખડ્ગ છેદાય છે ત્યા-તે સગ્રામમા તેવા ભડ એટલે ભટ-યોદ્ધાની ઘટા એટલે સેનાના નિવહ એટલે સમૂહમા (મારો) કથ માર્ગ પ્રકાશે છે-કાઢે છે-કરે છે. ભડ-ભડ એ કાઠિયાવાડમા બહાદૂરના અર્થમા વપરાય છે. 'તુ ભડ હો તો આવી જા'-'ભડના દીકરા! ભાળ્યો તને'!

(૩૭) એક્કહિ અક્ખિહિ સાવણુ અન્નહિ ભદ્દવઉ,
માહઉ મહિઅલ-સત્થરિ ગંડત્થલે સરઉ,
અંગિહિ ગિમ્હ સુહચ્છી-તિલ-વણિ મગ્ગસિરુ,
તહે મુદ્ધહે મુહ-પંકઇ આવાસિઉ સિસિરુ.

—આ વિરહાવસ્થામા પડેલી સ્ત્રીનુ વર્ણન છે. તે મુગ્ધાની એક આખમાં શ્રાવણ છે (અને) બીજી (આખમાં) ભાદરવો છે. (શ્રાવણ અને ભાદરવો એ બે માસમા વરસાદ પડે છે, તેવી રીતે આ બે આખમાં આસુ પડે છે તેથી તે બે આંખને તે બે માસ સાથે સરખાવેલ છે). મહીતલ સાથરા-ભૂતલ સસ્તાર-પૃથ્વીના પડમા માધવ-વસત છે, વસત પલ્લવમય થાય છે તે રીતે સાથરામા નવાં નવા પાન બીછાવ્યાં છે, ગંડસ્થલમા-કપોલમા (પાંડુતા-પીળાશ પરથી) શરદ, અગમાં (સૂકવાથી) ગ્રીષ્મ-ઉનાળો, સુખસ્થિતિ રૂપી તલના વનમા માગશર (માગશરમા) તલના ખેતરો લણી નાખવામાં આવે છે તેથી ઉજ્જડ થવાથી-સુખનો નાશ થવાથી માગશર) (અને) મુખપંકજમા શિશિર (કે જે વખતે કમળો સૂકાય છે, આવાસ કરી રહેલ છે

સુહચ્છી સ સુખાસિકા-સુખસ્થિતિ. આ પણ યુગ્મ નથી પણ એક આખો છંદ છે.

(૩૮) હિયડા ફુટ્ટિ તડત્તિ કરિ, કાલક્ખેવેં કાઇં
દેક્ખઉં હય-વિહિ કહિં ઠવઇ, પઇં વિણુ દુક્ખ સયાઇં.

જોતાં હસે છે જાઇસ્મર—જાતિસ્મર, જેથી પૂર્વજન્મના પ્રિય અગ્નિની યાદ થાય—જાતિ સ્મરણ. જો જાઈ અને સરઈ એ ૫ણ જુદા હોય તો જાતિને —પૂર્વજન્મને સ્મરણ કરે છે અગ્નિએ પ્રિયે—પિએ પ્રિયે લાક્ષણિક સામી સ અગ્નિએ દહે સતિ, પ્રિયે દહે સતિ.

(૪૬) સોસઉ મ સોસઉચ્ચિઅ, ઉઅહી વડવાનલસ્સ કિં તેણ,
જં જલઇ જલે જલણો, આએણ વિ કિં ન પજ્જત્ત

—ઉદધિ—સમુદ્ર નિશ્ચયે શોષાય કે મ શોષાય તેથી વડવાનલને શું? જો જલમાં જ્વલન—અગ્નિ જલે છે—બળે છે તેનાથી પણ પર્યાપ્ત—પુરતું શું નથી?—પુરતું જ છે કઠિન અથવા અસંભવ કામ સિદ્ધ ન થાય તો ઉદ્યોગમાંજ સાર્થકતા છે ચ્ચિઅ—નિશ્ચયે આએણ—એનાથી.

(૪૭) આયહો દડ્ઢ કલેવરહો, જં વાહિઉ ત સારુ
જઇ ઉટ્ટભ્ભઇ તો કુહઇ અહ ડજ્ઝઇ તો છારુ

—આના દગ્ધ—દાઝેલા કલેવરનું જે આવ્યું ગયું તે સારું, (મરણ પછી) જે ઢાંકે છે—સ્થાપ્ય છે તે કોહાય છે અને જે દાઝે છે તે ક્ષાર—ખાર—ભસ્મ થાય છે દગ્ધસ્ય, દાઝેલું આણેલું. સારું—જુ સારું ઉટ્ટભ્ભઈ—સ ઉત્તભ્યતે ઇત્યાદિ—આચ્છાદ્યતે—સ્થાપ્યતે. કુહઇ—જુ કોહાય છે સ કુથ્યતે, ક્નથતિ કિ કુથ્યતે કે. છાર—ક્ષાર, રાખ, ભસ્મ.

(૪૮) સાહુ વિ લોઉ તડપ્ફડઇ વડ્ડત્તણહો તણેણ.
વડ્ડપ્પણુ પરિ પાવિઅઇ હત્થિં મોક્કલડેણ.

—સર્વે—આખાય લોક વડપણને માટે તડફડે છે પણ વડપણ મોકળા હાથથી પ્રાપ્ત થાય છે—પમાય છે સાહુ—સહુ તણેણ—તણાથી—માટેથી એટલે માટે—એમાં ને વિભક્તિ પ્રત્યય છે ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે જેનો હાથ પહોળો તેનો જગ ગોળો. હાથથી જગતમાં મહત્વ પમાય છે

(૪૯) જઇ સુ ન આવઇ દૂઇ ઘરુ, કાંઇ અહોમુહુ તુજ્ઝુ
વયણુ જુ ખંડઇ તઉ સહિએ સો પિઉ હોઇ ન મજ્ઝુ

—હે દૂતિ! જો તે ઘેર ન આવે, તો તારું અધોમુખ—નીચું મોં

જે તેને માટે ધ્રું ત્ર આવે છે (હેમચંદ્ર ૮–૪–૩૬૦) ત્ર મા તે ત(ત્) છે જ. ર લાગ્યો છે–જેવી રીતે ભ્રત્રિમા (બીજુ રૂપ ભતિ મળે છે. દે૦ ૪૫) ર લાગવાને માટે આગળ વ્યાસનો વ્રાસ થયો તે જુઓ ન ૯૧.

(૪૨) ત બોલ્લિઅઇ જુ નિવ્વહઇ.

—જે નિભે–ટકે તે બોલીએ. (જે નિભાવી શકાય તે બોલવું ઘટે).

ઇમુ કુલુ તુહ તણુઉં, ઇમુ કુલુ દેક્ખુ.

—ઇમુ–આ કુલ તારૂ–તણુ એટલે તારા સબંધી, આ કુલ જો.

(૪૩) એહ કુમારી એહો નરુ, એહુ મણોરહ–ઠાણુ,
એહઉં બઢ ચિન્તન્તાહ, પચ્છઇ હોઇ વિહાણુ.

—આ કુમારી, આ નર, આ મનોરથસ્થાન–એવુ ચિતવતા વઢ એટલે મૂર્ખોનું પછી વહાણુ થાય છે–વહાણું વાય છે એટલે આખી રાત એ વિચારમા વિચારમા ચાલી જાય છે વઢ એ સબધ કારક છે યા સબોધન વિભક્તિમા પણ લઇ શકાય.

(૪૪) જઇ પુચ્છહ ઘર વડ્ડાઇ, તો વડ્ડા ઘર ઓઇ,
વિહલિઅ–જણ–અબ્ભુદ્ધરણુ, કન્તુ કુડીરઇ જોઇ.

—(કોઇ સ્ત્રી મુસાફરને કહે છે:–) જો મોટા ઘર (તમે) પૂછતા હો તો મોટા ઘર તે છે (કે જેમા દાનાદિ–પરોપકાર થતા હોય), વિહ્વ-લિત જનના અભ્યુદ્ધાર અર્થે મારા કન્થને કુટિરમા–ઝુપડીમા જો. મોટા ઘર મહેલ નથી હોતા–વિહ્વલિત જનોના ઉધ્ધારક મારા કાતને કુટીમાં બેસેલો જો—તે ઘર મોટુ છે જ્યા પરોપકાર થાય છે.

ઓઇ–ઓલો–એ. વડ્ડો–વડો સ. બૃહત્ હિ. બડા કચ્છી વડ્ડો.

(૪૫) આયઇ લોઅહો લોઅણઇ, જાઇ સરઇ ન ભન્તિ,
અપ્પિએ દિટ્ઠઇ મઉલિઅહિ, પિએ દિટ્ઠઇ વિહસન્તિ.

—લોકના આયે–આ લોચનો જાતિનુ–પૂર્વ જન્મતું સ્મરણ આપે છે–તેમા ભ્રાતિ–સદેહ નથી. અપ્રિયને જોતા મુકુલિત થાય છે, પ્રિયને

—હે વરતરુ ! કયા પ્રકારના શ્રમ ! તારાથી મૂકાયેલા—તજાયેલા પત્રોનું–પાંદડાનું પત્રત્વ–પાંદડાપણું ફીટતું નથી—ભમડી જતું નથી. આખું જતું નથી. વળી–પુન તારી જે છાયા હોય તે કોઇ પણ પ્રકારે તેજ પત્રોથી છે. આ અન્યોક્તિ છે તું જેને તજે તેનાથીજ તારી શોભા છે મુક્ક–મુક્ત–મૂકેલ, તજેલો. ફિટ્ટઇ–ચાલી જાય છે નાશે છે સરખાવો હિંદ ફટવું ફિટકાર, એનું રીતે જતું રહેલ થી. હોજ્જ–હોય તો, થાતી તો. હેમચંદ્રાચાર્ય વિવરતા એક પદ લઇને વિ(પક્ષી) +વર (સારા)ના તરુ–સારા પક્ષીના તરુ એવો અર્થ પણ કરે છે અને વરતરુ એમ એક પદ લઇને પણ બીજો ઉપર જણાવેલો અર્થ કરે છે

(૫૫) મહુ હિઅડઉં તઇ તાએ તુહું સવિ અન્ને વિનડિજ્જઇ
પિઅ કાઇ કરઉં હઉં કાઇ તુહું મચ્છે મચ્છુ ગિલિજ્જઇ.

—(નાયિકા અન્યમાં આસક્ત નાયકને કહે છે કે.) મારું હૃદય તારાથી (લેવાયું) તું તેણીથી ગ્રહાયો, તેણી પણ બીજાથી નચાય છે હે પ્રિય ! હું શું કરું ? તું શું (કરે તું) (એવો) મચ્છ ગળે છે (તેવું છે) મોટા મચ્છ નાના મચ્છને ગળે તેવો. માત્સ્ય ન્યાય છે અનુકૂળતા પિકૂ તાં ય ત ય માન ય હમાં ય માં ય વાળા શ્લોકનો ભાવ છે તર્ક–તુરી.

(૫૬) પઇં મઇં બેહિં વિ રણગયહિં કો જયસિરિ તક્કિઇ
કેસહિં લેપ્પિણુ જમ–ઘરિણિ, ભણ સુહુ કો થક્કઇ.

—તું હું બન્ને રણમાં ગયેલાઓમાં કોણ જયશ્રીની ઇચ્છા કરે છે ! યમની ગૃહિણી–સ્ત્રીને કેશથી પકડીને કોણ સુખે રહે તે (તું) કહે !–કોઇ નહિ એ અર્થ છે પઇં મઇં–સપ્તમી વિભક્તિ અધિકરણ. તક્કિઇ–તર્કે છે–ઇચ્છે છે લેપ્પિણુ–લઇને. થાકઇ–થોભે રહે.

(૫૭) પઇં મેલ્લન્તિહે મહુ મરણુ મઇં મેલ્લન્તહો તુજ્ઝુ
સારસ ! જસુ સો વેગ્ગલા, સોવિ કૃદન્તહો સ(જ્ઝુ)

શા માટે ? હે સખિ! જે તારૂં વચન ખરૂં તે મારો પ્રિય નથી થતો. કુમારપાલ પરિશિષ્ટમાં 'સહિ એસો' એવું છપાયેલું છે. આ દૂતિને ઉપાલંભ છે. અધોમુખ–ખંડિત વદનને છુપાવવા માટે છે, વચનનું ખંડન કહેલું ન માનવાથી છે. વયણુ–વચન અને વદન એ બંનેનો શ્લેષ છે. કાઇં–સં કિં, શા માટે ?

(૫૦) 'કાઇ ન દૂરે દેક્ખઇ' એટલે શા માટે દૂર જોતો–જોતી નથી ?

(૫૧) સુપુરિસ કંગુ હે અણુહરહિં, ભણુ કજ્જે કવણેણ
જિવ જિવ વડ્ડત્તણુ લહહિં, તિવ તિવ નવહિં મરેણુ

—સુપુરૂષ કાંગ (ધાન્ય)નું અનુમરણ કરે છે કહે, કયા કાર્યથી ? જેમ જેમ વડપણ પામે છે, તેમ તેમ શિરથી નમે છે

અનુહરહિં–નકલ કરે છે, સદૃશ હોય છે. ભણુ–કહે. કજ્જે કવણેન–શું કાર્યથી ?

(૫૨) જઇ સસણેહી તો મુઇઅ, અહ જીવઇ નિન્નેહ,
બિહિંવિ પયારેહિં ગઇઅ ધણ, કિં ગજ્જહિં ખલ મેહ.

(કોઇ સ્ત્રીનો ભરથાર દેશાંતર ગયો છે તે મેઘ પ્રત્યે કહે છે) તેણી જો સસ્નેહ–સ્નેહાલ હશે તો મુઇ—મરણ પામી હશે, (મારા વિરહથી), અને જો જીવતી હશે તો નિસ્નેહ છે. બંને પ્રકારે ધણ–સ્ત્રી ગઇ છે હે ખલ મેહ! શું કામ ગાજે છે ? જો સ્નેહવતી હોય તો વિયોગમાં મેઘ ગર્જના સાંભળી મરી ગઇ, જો જીવતી હોય તો તેનામાં સ્નેહ નથી. પ્રિયા તો બંને રીતે ગઇ

(૫૩) ભમર મ રુણ્ઝુણિ રણ્ણડઇં, સા દિસિ જોઇ મ રોઇ,
સા માલઇ દેસન્તરિઅ, જસુ તુહું મરહિ વિઓઇં

—હે ભ્રમર! અરણ્યમાં રણઝુણ (એ શબ્દ) મા કર, તે દિશામાં જોઇ ન રો જેના વિયોગથી તું મરે છે તે માલતી દેશાન્તરિત (છે) —દેશમાં નથી રણ્ણડઇ–રાનમાં અરણ્યમાં.–જુઓ 'રન્નુ' ઉપર નં ૧૭માં.

(૫૪) પઇં મુક્કાહ વિ વરતરુ, ફિટ્ટઇ પત્તત્તણુ ન પત્તાણુ
તુહ પુણુ છાયા જઇં હોજ્જ, કહવિ તા તેહિં પત્તેહિં.

પ્રકરણ સાતમું

હેમચંદ્રે અવતારેલા અપભ્રંશ ઉદાહરણો (અનુસંધાન)

(૧૧) અમ્મણુ થાકવિ જે ગયા, પહિઅ પરાયા કેવિ
અવસ ન સુઅહિં સુહચ્છિઅહિં જિવ અમ્હઇ તિવ તેવિ.

—પોતાપણું છોડી–મમત્વ છોડી જે પરાયા કોઇ પથિક ગયા છે તે અવશ્ય સુખાસિકાથી–સુખથી સૂતા નથી. જેવા અમે તેવા તેઓ. અમ્મણુ–આપણાપણું–પોતાપણું–મમતા–સ્નેહ. સુહચ્છિઅહિં–સ સુખાસિકાથી–સુખની બેઠકથી–સુખની નીંદ (ઉપર ન. ૩૭) અમ્હઇ–અમે હિં૦ હમ, રાજસ્થાની મ્હે

(૧૨) મઇં જાણિઉં પિઅવિરહિઅહં કવિ ધર હોઇ વિઆલિ,
ણવર મિઅંકુવિ તિહ તવઇ જિહ દિણયર ખયગાલિ.

—હે પ્રિય! મારાથી જણાયું—મેં જાણ્યું કે પ્રિયથી વિરહીઓમાં કોઈ પણ ધર—આશ્વાસન વિકાલે–સંધ્યાકાળે થાય છે (આટલું વિરહીઓ માટેજ નહિ પરંતુ મૃગાંક—ચંદ્ર પણ તેવી રીતે તપે છે જેમ દિનકર—સૂર્ય ક્ષયકાળે–પ્રલયકાળે (તપે છે તેમ) જુઓ સોમપ્રભ ન ૧૮ ની પછી.

(૧૩) મહુ કન્તહો બે દોસડા, હેલ્લિ મ ઝંખહિ આલુ,
દેન્તહો હઉં પર ઉવ્વરિઅ, જુજ્ઝન્તહો કરવાલુ.

—હેલ્લિ! (હે સખિ!) મારા કાન્તના બે દોષ (છે) આળ–જૂઠ ઝંખ નહિ–બોલ નહિ (તે ક્યા બે દોષ?—) તેના દેતાં દેતાં–દાન દેતાં હું કેવલ ઉગરી–બચી. અને જૂઝતાં–યુદ્ધમાં લડાઈ લડતાં તલવાર બચી. દાન દેતાં બધું દેવાઈ ગયું–એક હું તેની સ્ત્રી બચી ગઈ પણ લડાઈમાં તો તેણે તલવારને બચાવી–વાપરી નહિ. આમાં એક સ્તુતિ છે ને બીજી નિન્દા એમ બંને સાથે સાથે છે કે, આ બે બંને

—(કોઈ સ્ત્રી નાયકને સારસ કહી અન્યોક્તિ કરે છે) હે સારસ ! તને છોડતી એવી હુંનું એટલે મારૂ મરણ છે (અને) મને મુકતા એવા તારૂ (મરણ છે) જેને જે વેગળો-દૂર છે તેજ કૃતાન્તને-યમને સાધ્ય છે એટલે મરણ પામે છે. પઇ, મઇ-કર્મકારક. મેલ્લન્તી, મેલ્લન્ત વર્તમાન ધાતુજ-કૃદન્ત. હો-સબધની છઠી 'હો' છદ પ્રમાણે લઘુ બોલાશે.

(૫૮) તુમ્હેહિ અમ્હેહિ જે કિઅઉ, દિટ્ઠઉ બહુઅ જણેણ,
ત તેવડઉં સમરભરૂ, નિજ્જિઅઉ એક્ક ખણેણ

—તમાગથી અમારાથી જે કરાયુ છે-તમે અમે જે કર્યું તે બહુત-ઘણા જણોએ દીઠું. (શુ કર્યું ? તેના ઉત્તરમા) તે તેટલુ કે સમરનો સમૂહ એક ક્ષણમા નિર્જીત કર્યો-જીતી લીધો

(૫૯) તઉ ગુણ-સપઇ તુજ્ઝ મદિ તુધ્ર અણુત્તર ખન્તિ,
જઈ ઉપ્પત્તિ અન્ન જણ મહિમડલિ સિક્ખન્તિ.

—મહીમડલમા અન્ય જન જો (તારી પાસે) આવીને તારી ગુણ સપત્તિ, તારી મતિ, તારી અનુત્તર (નોત્તમ) ક્ષાન્તિ-ક્ષમા શીખે તો (સારૂ) તઉ, તુજ્ઝ, તુધ્ર-તારૂ ઉપ્પત્તિ-સ ઉપેત્ય, ઉપ્પતિઅ.

(૬૦) અમ્હે થોવા રિઉ બહુઅ, કાયર એમ્વ ભણન્તિ,
મુદ્ધિ નિહાલહિ ગયણયલુ, કઇ જણ જોણ્હ કરન્તિ

—અમ્હે થોડા રિપુ ઘણા, એમ કાયર ભણે છે, હે મુગ્ધા ! —સુદરી ! નિહાળ ! ગગનતલમાં કયો જણ જ્યોત્સ્ના—ચાદની કરે છે—એકજ જણ અને તે ચદ્રજ. થોવા-થોડા સ સ્તોક એમ્વ-સ. એવં. પજાબી એવે જોણ્હ-સ જ્યોત્સના.

રૂએ છે! હે દ્યાલ! તારી ભક્ષમા, પુન: મારી વાસનામાં—એમ બંનેની આશા પૂરી થઈ નહિ. તને ભક્ષ ન મળ્યું અને વલ્લભ ન મળ્યો.

(૫૭) બપ્પીહા કંઇ બોલ્લિએણ નિગ્ઘિણ વારઇવાર,
સાયરિ ભરિઅઇ વિમલ જલિ, લહહિ ન એક્કઇ ધાર

—હે નિર્ઘૃણ—નિર્લજ્જ બપયા! વારંવાર બોલવાથી શું! સાગરમાં વિમલ જલથી એક પણ ધારા (તને) મળશે નહિ.

(૫૮) આયહિ જમ્મહિ અન્નહિ વિ. ગોરિ સુ દિજ્જહિ કન્તુ,
ગય મત્તહ ચત્તઙ્કુસહ જો અબ્ભિડઇ હસન્તુ

—આ જ ભવા—જન્મમાં (અન્ય ભવમાં) પણ, હે ગૌરી! તે કાન્ત દેજે (દેજો કન્ત છે! કે) જે મદ, અને ત્યક્તાંકુશ—જેણે અંકુશ છોડયા છે તેવા ગજોને હસતો આવી મળે—તેની સન્મુખ આવે

(૫૯) બલિ અબ્ભત્થણિ મહુમહણુ લહુઈહૂઆ સોઇ
જઇ ઇચ્છહુ વડ્ડત્તણઉં દેહુ મ મગ્ગહુ કોઇ

—બલિની અભ્યર્થના વડે તે મધુમથન—નારાયણ લઘુ થયો—વામન બન્યો. જો વડપણ ઇચ્છા તો ધો—દાન કરો, કોઇ પાસે મ માગો. લહુઈહૂઆ—સં લઘુકીભૂત.)

(૭) વિહિ વિનડઉ પીડન્તુ ગહ, મ ધણિ કરહિ વિસાઉ
સંપઇ કડ્ઢઉં વેસ જિવ છુડુ અગ્ઘઇ વવસાઉ.

—વિધિ નાશ કરે ગ્રહો પીડે, (પણ) હે પ્રિયા! વિષાદ કર નહિ. જો વ્યવસાય—ઉદ્યમ થશે જ તો સંપદને વેશની પેઠે કાઢું છું

વિનડઉ—નડવુ નામે. ધન-પ્રિયા જુઓ ઉપર ન ૧ સરખાવો મિસ્સાપુરી ધનિયા વેસ-વેશ દોધક વૃત્તિકાર વેસ્યા પણ અર્થ કરે છે વેશ્યાની પેઠે કડ્ઢઉં-સં. કર્ષામિ ખેંચુ-કાઢું છુડુ—જો. અગ્ઘઇ-સં. અર્ઘતિ અથવા રાજતે. જો ઉદ્યમ થશે તો સંપદ સુલભ થાય છે)

(૬૧) ખગ્ગ-વિસાહિઉ જહિ લહહું પિય તહિ દેસહિ જાહું
રણ-દુબ્ભિક્ખે ભગ્ગાઇં વિણુ જુજ્ઝેં ન વલાહું.

લઘુ બોલવા દ્રોમડા-સ. દ્રોપ, ડ તે કુત્સિતના અર્થમાં વપરાય છે. હેલ્લિ-હે અલિ! ઝખ-ઝખવું હિ-ઝખના, ઝીખના આલુ-આળ-બોટું અગડબગડ. દેન્ત, બ્બુજ્ઝન્ત-વર્તમાન કૃદત. હઉં-હું. ઉવ્વરિય-સં. ઉર્વરિત-ઉગરી હિ ઉબરી

(૬૪) જઇ ભગ્ગા પારક્કડા, તો સહિ મજ્ઝુ પિએણ,
અહ ભગ્ગા અમ્હહં તણા, તો તે મારિઅડેણ.

—જો પારકા ભાગ્યા હોય-ભગ્ન થયા હોય તો ખરેખરા મારા પિયુથી થયા હોય, અને અમારા સબંધિઓ ભાગ્યા તો તે (મારો પિયુ] મરાયેલો તેથી.—જો પરાયા પક્ષની સેના ભાગી હોય તો મારા પિયુએ તેને ભગાડી હશે, જો અમારા ભાગતા હોય તો તે તેના માર્યા જવાથી આવું પરિણામ આવી શકે.

ભગ્ગા—સ. ભગ્ના ભાગ્યા, તૂટ્યા, હાર્યા તેથી ભાગ્યા-નાઠા. પારક્કડા, અમ્હહં તણા,—પરાયા અને અમારા. મારિઅડ સં. મારિતક. આ પ્રસિદ્ધ દોહો છે.

(૬૫) મુહ-કબરિ-બન્ધ તહે સોહ ધરહિ
ન મલ્લ-જુજ્ઝુ સસિ-રાહુ કરહિ
તહે સહહિં કુરલ ભમર-ઉલ-તુલિઅ
ન તિમિર-ડિમ્ભ ખેલન્તિ મિલિઅ.

—તેણીના મુખ અને વેણીનો બંધ શોભા ધરતા જાણે શશિ રાહુ મલ્લયુદ્ધ (કરતા હોય નહિ). તેણીના કુરલ-કેશો ભ્રમર કુલ તુલ્ય શોભે છે, જાણે તિમિરના-અંધકારના બાળકો મળીને ખેલે છે ન-જેમ, જાણે કે-ઉત્પ્રેક્ષામાં વપરાય છે.

(૬૬) બપ્પીહા પિઉ પિઉ ભણવિ કિત્તિઉ રુઅહિ હયાસ!
તુહ જલિ મહુ પુણુ વલ્લહઇ, બિહુ વિ ન પૂરિઅ આસ.

—બપૈયા!—ચાતક! પિયુ પિયુ (એમ) કહીને કેટલીવાર (તું)

મેળવે તમારા ખડ્ગથી શત્રુઓનાં માથાં ભાંગી-ફાટી જાય છે તેથી પ્રણિધિને આખી સાબુત ખોપરી નથી મળતી તે માટે તમે આઘાથી મારો કે જેથી ખોપરી સાબુત તે મળે. એમ્વહિ સ પ્રાની

(૭૫) દિઅહા જન્તિ ઝડપ્પડહિં પડહિં મણોરહ પચ્છિ
 જં અચ્છઇ તં માણિઅઇ હોસઇ કરતુ મ અચ્છિ

—દિવસો ઝડપથી જાય છે મનોરથ પાછા પડે છે—નિષ્ફળ જાય છે જે છે તે માણીએ—ભોગવીએ હોશે એમ કરતા મ રહો—એસો. દિન જાય છ જે છે તે ભોગવો, ભવિષ્યના ભરોસે ના રહો—અપભ્રંશ—ગમાતીમાં આછે રાજસ્થાની છે

(૭૬) સન્તા ભોગ જુ પરિહરઇ તસુ કન્તહો બલિ કીસુ,
 તસુ દઇવેણ વિ મુણ્ડિયઉં જસુ ખલ્લિહડઉં સીસુ.

—વિદ્યમાન હોય છતાં ભોગોને—પાસે હોય છતાં ભોગોને જે પરિહરે—તજે તે કાન્તને વારી જઇએ. જેનું માથું ટાલીઉં છે તેનું દૈવેજ મુંડન કર્યું છે એટલે જેની પાસે ભોગો નથી તે તો સ્વયમેવ—દૈવાત્ તજે છે

આમાં સહેજે ભાવા બ્રહ્મચારી' યા 'વૃદ્ધા નારી પતિવ્રતા' એ કહેવત લાગુ પડે છે. હિંદીમાં મિના મિલતી કે બ્રહ્મચારી' એ કહેવત છે જે પોતાને ભોગવિલાસો હોય છતાં છોડે તેની બલીહારી છે સન્તા વર્તમાન કૃદન્ત. કીસુ—હું કરું (હેમ.) ૮ ૪ર ખલ્લિહડઉં—સં ખલ્વાટ.

(૭૭) અઇતુંગત્તણુ જં થણહં સો છેયઉ ન હુ લાહુ,
 સહિ જઇ કેવઁઇ તુડિવસેણ અહરિ પહુચ્ચઇ નાહુ.

—સ્તનોનું જે અતિતુંગત્વ (ઉંચાપણું) છે તે છેદ—ખોટ નથી પણ લાભ છે કે સખિ! જો કોઇ રીતે ત્રુટિવશ કંઇ નાથ અધરમાં પહોંચે તો. ઉંચાં સ્તન ચુંબનમાં આડાં આવે છે

છેય—છેદ—ખોટ. કેવઇ સં કથમપિ, કોઇ રીતે. તુડિવસેણ સં-

—હે પ્રિયા ! જે દેશમાં ખડ્ગથી સાધિત થયેલું મેળવું ત્યાં જઈએ (અહીં) રણ-દુર્ભિક્ષથી ભગ્ન થયેલા-(તેથી) યુદ્ધ વગર પ્રસન્ન થતા નથી—આનંદ આવતો નથી જ્યાં તલવાર ચલાવી જીવિકાનો નિર્વાહ થઇ શકે ત્યાં ચાલો, અહીં તો રણ-દુર્ભિક્ષ-યુદ્ધના દુકાળથી (દિલ) તૂટી ગયું, યુદ્ધ વિના આનંદ આવતો નથી

વલાહુ—ન ગતિ પ્રાપ્નુમ—મજા આવતી નથી એમ દોધકવૃત્તિમાં અર્થ કર્યો છે તેને અનુસરી ઉપર અર્થ મૂક્યો છે, પણ તે ઠીક લાગતો નથી વલાહુ એટલે વળુ—પાછો આવું. રણ-દુષ્કાળમાં ભાગ્યા છીએ. વિના યુદ્ધ પાછા નહિ આવીએ (જેમ દુર્ભિક્ષ કારણે દેશથી ભાગ્યા વગર સુભિક્ષ પાછો આવતો નથી)—આ અર્થ બરાબર છે

(૭૨) કુંજર સુમરિ મ સલ્લઇઉ, સર સાસ મ મેલ્લિ,
કવલ જિ પાવિય વિહિ-વસિણ, તે ચરિ માણુ મ મેલ્લિ

—હે કુંજર ! સલ્લકીઓ (એક જાતના બળદો) ને સ્મર નહિ, સરલ એટલે દીર્ઘ શ્વાસ મૂક નહિ વિધિવશે જે કવળ-કોળીઆ મળ્યા તે ચર, માન રાખ નહિ

દોધકવૃત્તિ પ્રમાણે મેલ્લિનો અર્થ બન્ને સ્થળે 'છોડવું' કરવાથી નિરર્થક વાક્ય થાય છે જે મળે તે ખા, ને માન છોડ નહિ,-એ યોગ્ય નથી લાગતું. ત્યાં મેલ્લિ એટલે રાખ એ અર્થ યોગ્ય લાગે છે.

(૭૩) ભમરા એત્થુ વિ લિમ્બડઇ, કેવિ દિયહડા વિલમ્બુ,
ઘણ-પત્તલુ છાયા-બહુલુ, ફુલ્લઇ જામ કયમ્બુ

હે ભમરા ! અત્ર-અહીં પણ લીંમડામાં કેટલાક દિવસો ઘણા-પાંદડાવાળા અને છાયાવાળા કદમ્બ જ્યાં સુધી ફૂલે ત્યાં સુધી વિલંબ કર.

(૭૪) પ્રિય એમ્વહિ કરે સેલ્લુ કરિ છડ્ડહિ તુહું કરવાલુ,
જં કાવાલિય બપ્પુડા, લેહિં અભગ્ગુ કવાલુ

—હે પ્રિય ! હવે હાથમાં શલ્ય-કુન્ત-ભાલું કર-લે, (અને) કરવાલ—તરવારને તું છોડ જેથી બાપડા કાપાલિક અભગ્ન-આખી કપાલ-ખોપરી

ઉઠાય એ પગે આવી (પ્રવાસી પ્રિય) પોતાની પ્રિયા-પ્રેયસીને જ્યાં પાછો વળતો હતો ત્યાં ગળાનાં કિરણો ફેલાયાં. પ્રિયા વળાવવા આવી હતી અને પ્રવાસીએ તેને પાછી વળવા કહ્યું, ત્યાં તો ગોરી ઉભી. પછી કેવું જવું ને આવવું!

અબ્ભડ-અભ્રટ-મેઘરાજ અથવા અભ્યટન-પાછા વળી. વઞ્ચ-સ નભ-ચાલવું, પયઠ-પગ, નિબ્બડઉ-સ નિર્વર્તયતિ યા નિર્ણયતિ જાવ તાવ-યાવત્ તાવત્ ધણિજ્જતા-રચતા દોધકવૃત્તિમાં આનો અર્થ બરાબર કંઈ નથી લાગતો

(૮૨) હિઅઇ ખુડુક્કઇ ગોરડી, ગયણિ ઘુડુક્કઇ મેહુ.
વાસા રત્તિ-પવાસુઅહં વિસમા સંકડુ એહુ

—હે ગોરી! હૈયામાં ખટકે છે મેઘ ગગનમાં ઘુરકે છે વર્ષા રાત્રિમાં પ્રવાસીઓને આ-આવો વિષમ સંકટ હોય છે વિસમા—એ પરથી સંકટ નપુંસક છે પ્રવાસુ-તેમાં 'ક'ના અર્થમાં 'અ' (ઉઅ)

(૮૩) અમ્મિ પઓહર વજ્જમા નિચ્ચુ જે સંમુહ થન્તિ,
મહુ કન્તહો સમરંગણઇ ગયઘડ ભજ્જિઉ જન્તિ.

—(સ્ત્રી કહે છે) હે અમ્મિ-માતા! જે નિત્ય સંમુખ-પાસે રહે છે તે પયોધર-સ્તનો વજ્રમય છે કે જેથી મારા કંતના સમરાંગણમાં ગજઘટા ભાગી જાય છે વજ્જમ વ(જ્ર)મય ભજ્જિઉ-જુઓ ઉપર નં ૫૪

(૮૪) પુત્તે જાએં કવણુ ગુણુ, અવગુણુ કવણુ મુએણ,
જા બપ્પીકી ભુંહડી ચમ્પિજ્જઇ અવરેણ

—જે બેટા પુત્રથી શું ગુણ-ફાયદો! મરેલાથી શું અવગુણ! કે જેથી (જે પુત્ર હોય છતાં) બાપની ભોંય બીજાથી ચંપાતી હોય-લેવાતી હોય. પુત્તે જાએં અવગુણુ મુએણ-સ મૃતેન, મુઆથી. જાએં-જાએલી. બપ્પીકી-બાપીકી, ભુંહડી-ભોં-ભૂમિ, ચમ્પિજ્જઇ-ચંપાવામાં આવે. સરખાવો ચમ્પી-ચંપ ચાંપવું તે

થઈ-સ પ્રભવતિ (?) સમર્થ થાય છે, (દોધકવૃત્તિ). હીદી પહુચના-ગૂજરાતી પહોચવુ એ આ વ્યાખ્યામા બરાબર યુક્ત છે.

(૭૮) ઇત્તઉં બ્રોપ્પિણુ સઉણિ ઠ્ઠિઉ, પુણુ દૂસાસણુ બ્રોપ્પિ,
તો હઉં જાણઉં એહો હરિ, જઇ મહુ અગ્ગઇ બ્રોપ્પિ.

—એટલુ બોલીને શકુનિ થોભ્યો, પુન દુશાસન બોલીને થોભ્યો. (હવે દુર્યોધન કહે છે કે) જો હરિ મારી આગળ બોલે તો હુ જાણું કે આ હરિ છે ઇત્તઉ-એતો-એટલો સ૦ ઇયત્, બ્રોપ્પિણુ, બ્રોપ્પિ -ભૂતકૃદત, ઠ્ઠિઉ-સ સ્થિત-થોભ્યો

(૭૯) જિવ તિવ તિક્ખા લેવિ કર, જઇ સસિ છોલ્લિજ્જન્તુ
તો જઇ ગોરિ હે મુહ કમલિ, સરિસિમ કાવિ લહન્તુ

—જેમ તેમ તીક્ષ્ણ (શસ્ત્ર) લઇને જો શશિ-ચદ્ર છોલવામાં આવે તો જ (જગમા!) ગોરીના મુખકમલની સદૃશતા કાઇક પણ પામે. તિક્ખા-કેવલ વિશેષણ વિશેષ્ય (શસ્ત્ર-આયુધ જેવુ) અધ્યાહાર છે. જઇ-જગમા એવો દોધકવૃત્તિમા અર્થ કર્યો છે! લહન્તુ-ક્રિયાતિપત્તિ.

(૮૦) ચૂડુલ્લઉ ચુણ્ણીહોઇસઇ, મુદ્ધિ કવોલિ નિહિત્તઉ,
સાસાનલ-જાલ-ઝલક્કિઅઉ, વાહ-સલિલ-સંસિત્તઉ

—હે મુગ્ધે! કપોલપર રાખેલો ચુડલો, શ્વાસરૂપી અગ્નિની ઝાળથી દગ્ધ થઈને, (અને) બાષ્પરૂપી પાણીથી સસિક્ત થઇને ચૂર્ણ થશે-ચૂરેચૂરા થશે (જુઓ કુમારપાલ પ્રતિબોધ. ન. ૨૩ હવે પછી)

(૮૧) અબ્ભડ વચિઉ બે પયઇં, પેમ્મુ નિઅત્તઇ જાવં
સવ્વાસણ-રિઉ-સંભવહો, કર પરિઅત્તા તાવં

—(૧) અભ્રવાળી રાત્રીમા બે પગે ચાલી જ્યાં (અભિસારિકા) પ્રેમ નિભાવે છે-પૂરો કરે છે, ત્યા તો સર્વાશન-સર્વભક્ષ એવો અગ્નિ તેનો રિપુ-શત્રુ તે સાગર અને તેમાથી સભવ-જન્મ પામેલ એવા ચદ્રના કર-કિરણો પસર્યા એટલે કાળી વાદળીથી ઘોર થયેલી રાતે પ્રેયસી જાતી હતી કે ચદ્રે સહાયના-સમાપ્તિ આપી. અથવા તો (૨)

—વ્યાકુલતાથી આત્માને કેવું લાગે છે ?—આત્માને ભૂલી જાય છે શુધ રહેતી નથી. સ્વસ્થ હોઇએ ત્યારે માન અપમાનનું સૂઝે છે પોતાને દેખતાં એટલી ઉલ્લાસ મચે છે કે પોતાની શુધ જતી રહે છે—ત્યાં બીજાના માનને કોણ સંભારે ? અમ્મીએ—અમ્મી (ન ૮૩) એટલે સ્ અ-મિઆ હિ અમ્મા પિએ હિ—આત્મપણું ચેમાઇ—લાગે છે સરખાવો કૈત ચિન્ત.

(૮૮) સવ્વુ કરેપ્પિણુ કવિદુ મઇં તસુ પર સભલઉં જમ્મુ.
જાસુ ન ચાઉ ન ચારહડિ ન ય પમ્હટ્ઠઉ ધમ્મુ

—સપથ લઇને (સોગન્ધપૂર્વક) મારાથી કહેવાયેલું (કે) તેનો જ જન્મ કેવલ સફલ (છે કે) જેનો ત્યાગ, અને ચારભટી–શૂરત્તિ અને ધર્મ પ્રમુષિત–પ્રભ્રષ્ટ થયેલ નથી. સવ્વુ, કવિદુ—એમાં ઘ ની જગાએ ધ આવેલ છે સભલઉં–સફલ તેમાં ફ ને સ્થાને ભ આવ્યો છે પમ્હટ્ઠઉ–પ્રભ્રષ્ટ. ભ ને સ્થાને મ્હ આવેલ છે ચારહડિ–ચારભટી–શૂરત્તિ. ચાઉ–ત્યાગ, પમ્હટ્ઠઉ–ભ્રષ્ટ એમાં ચાઉ ચારહડિ અને ધમ્મ એ ત્રણેને લાગુ પડે છે ઉપલક્ષિતિમનો બીજો અર્થ જેને ત્યાગ નથી અને ધર્મભ્રષ્ટ નથી થયો એ ઠીક નથી.

(૮૯) જઇ કેવઇ પાવીસુ પિઉ અકિઆ કુડ્ડ કરીસુ.
પાણીઉ નવઇ સરાવિ જિંવ સવ્વંગે પઇસીસુ.

—(જો કદી હું) જો પિયુને કોઇ રીતે પામીશ (તો) અકૃત એવું કૌતુક કરીશ. જેમ નવા શરાવમાં–માટીના વાસણમાં પાણી સર્વાંગે પેસે છે તેમ (સર્વાંગે હું પેસીસ)—રોમરોમમાં ઉતરીશ. પાવીસુ–કરીસુ, પઇસીસુ–ભવિષ્યકાળ. સંભાવના અર્થે. ગૂજરાતીમાં ઇ રાજ સ્થાનીમાં સુ વપરાય છે

(૯૦) ઉઅ કણિઆર પફુલ્લિઅઉ કંચણકન્તિપયાસુ.
ગોરી–વયણ–વિણિજ્જિઅઉ ન સેવઇ વણવાસુ.

૫) ત તેત્તિઉ જલુ સાયરહો, સો તેવડુ વિત્થારુ,
તિસહે નિવારણુ પલુવિ નવિ, પર ધુટ્ટુઅઇ અસારુ.

—સાગરનુ તે જલ તેટલુ, તેવડો તે(નો) વિસ્તાર, તૃષાનુ નિવારણ લ પણ નહી, છતા અસાર—નકામો ધુધવે છે—ગર્જના કરે છે. દરિયાનુ લ જેટલુ તેટલો તેનો મોટો વિસ્તાર છે, પણ તેથી તરસ છીપે તેમ થી છતા તે દરિયો નકામો ગર્જના કરે છે તેત્તિઉ—તેતો—તેટલો, તેવડો—ટલો તિસ—સ. તૃષા. રાજસ્થાની તિસ ધુટ્ટુઅઇ—અવાજ સૂચવતુ ક્રિયાપદ, ગર્જે છે સરખાવો રાજશેખર સૂરિના ચતુર્વિંશતિપ્રબધ સાથે

'વરિ વિયરો જહિ જલુ પિયઇ, ધુટ્ટુધુટ્ટુ ચુલુએણુ,
સાયરિ અત્થિ બહુય જલ, છિ ખારઉ કિ તેણુ.

—વીરડો સારો કે જેમા જન ધુટુધુટુ ચાપવેથી પી શકીએ. સાગરમા ધણુંય જળ ખારૂ છે તેથી તેને શુ કરવો ?

વરિ—વર, સારો, વિયરો—વીરડો, નાનો કુવો રાજસ્થાની બેરા ચુલુએણુ—હિ ચિલ્લૂ, ગૂ ચાપવુ—નામ અત્થિ—છે

(૮૬) જ દિટ્ઠઉ સોમગ્ગહણુ, અસઇહિ હસિઉ નિસકુ,
પિઅ—માણુસ—વિચ્છોહ—ગરૂ, ગિલિ ગિલિ રાહુ મયંકુ.

—જે ચદ્રગ્રહણ દીઠુ કે અસતિઓથી નિશક હસાયુ—તેઓ હસી હે રાહુ! મયક—ચદ્ર કે જે પ્રિય મનુષ્યોના વિયોગ કરનાર છે તેને ખા—તેનું ભક્ષણ કર.

વિચ્છોહગરૂ—વિક્ષોભકર આમા ક નો ગ થાય છે, ને પાલી ભાષામાં "કરના' ધાતુનો ફેરફાર 'ગરના' મા થયો છે 'ક' તેમા રહ્યોજ નથી, 'ગ' છે 'પ્રગટ' ને શુદ્ધ કરી 'પ્રકટ' લખનારા આ વાતપર લક્ષ આપે.

(૮૭) અમ્મીએ સત્થાવત્થેહિ, સુધિ ચિન્તિજ્જઇ માણુ,
પિએ દિટ્ઠે હલ્લોહલેણુ, કો ચેઅઇ અપ્પાણુ.

—હે અમ્મ!—માતા, સ્વસ્થ અવસ્થા વાળાઓથી સુખેકરી માન—અહકાર ચિંતવાય છે—તેઓ ચિતવે છે, પણ પિયુ દેખ્યેસતે હલવલથી

(૬૪) બિમ્બાહરિ તણુ રઅણવણુ કિહ ઠિઉ સિરિ આણંદ
નિરુવમ રસુ પિએં પિઅવિ જણુ, સેસહો દિણ્ણી મુદ્દ

—હે શ્રી આનંદ (કવિનું નામ) ' અથવા શ્રી આનંદ–શોભાકર એવો બિંબ (ફળ) જેવા અધર ઉપરનો રદનનો વ્રણ–દંત મારેલ ઘા કેવો રહ્યો (છે)! જાણે કે પિયુએ નિરુપમ રસ પીને બાકીના (રસ) માટે મુદ્રા આપી–મારી (હોય)—અધરપર દંતક્ષત કેવો છે જાણેકે અનુપમ રસ પીને પીયુએ બાકીપર પોતાની મહોર લગાવી છે (કે કોઇ બીજા ન પીએ.)

બિમ્બાહરિતણુ–બિમ્બાધર ઉપરના બિમ્બાધર પર તન્વીના એ અર્થ કરવાની જરૂર નથી. દોધકવૃત્તિમાં તેમ કર્યું છે તણુ એટલે તન્વીના–સ્ત્રીના. ખરી રીતે તણુ તણા ના તણો એ સંબંધસૂચક છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય છે કિઉ–સં સ્થિત. દિ પિએ–પીને–પા. સેસહો માં હો લઘુ બોલો.

(૬૫) ભણુ સહિ નિહુઅઉં તેવ મઇં જઇ પિઉ દિટ્ઠુ સદોસુ.
જેવ ન જાણઇ મજ્ઝુ મણુ પક્ખાવડિઅ તાસુ.

—હે સખિ! જો મે પિયુને સદોષ દીઠા (હોય તો) તે પ્રમાણે નિભૃત–ગુપ્ત (છે તે) કહે કે જેથી (તે) ન જાણઇ મારૂં મન તેની સાથે પક્ષપાતી છે મારૂં મન તે (પિયા) નો પક્ષપાતી છે તે ન જાણે તેનાથી છુપાવી કહે. આમાં અમરનો નીચે પ્રાસ હૃદિ સ્થિતો હિ મનુ મે પ્રાણેશ્વરઃ કોપ્સ્યતિ માં જે ભાવ છે તે ભાવ છે તે બીજાના પાસે સ્થિત મારૂં મન જેમ ન જાણે —મતો પ્રતિ અભ્યાહર (!!) આવો દોધકવૃત્તિનો અર્થ બરાબર નથી.

(૬૬) મઇં ભણિઅઉ બલિરાય તુહું કેહઉ મગ્ગણુ એહુ
જેહુ તેહુ નવિ હોઇ વઢ, સઇં નારાયણુ એહુ

—(કોઇ વામનાવતારની કથામાંથી–શુક્રાચાર્ય કહે છે) હે બલિરાજ મેં તને કહેલું એવો કેવો માગણ (યાચક) છે! જેવો તેવો ન

—ઓ-જો કણિકાર વૃક્ષ કાંચનની કાંતિ પ્રકાશ જેવું ફુલેલું છે જાણેકે ગૌરી વદનથી વિશેષે જીતાયેલું તે વનવાસ સેવે છે. ઉઅ-પ્રા૦ છે ઓ-જો કણિઆરૂ-સં. કણિકાર, પંજાબી પહાડી-કનયાર, અમલતાશ-તેને ઘણાં પીળાં ફૂલો થાય છે ગૌરી-જુઓ હવે પછી પ્રબંધ ચિંતામણી નં ૧૪ સં ગૌરી નં જાણેકે ઉત્પ્રેક્ષા માટે વપરાય છે. વેદનો ઉપમાવાચક 'ન' વ્યાકરણમાં ન બંધાયો, પણ પ્રવાહથી પ્રાકૃતમાં-ભાષામાં ચાલ્યો આવ્યો

(૯૧) વ્રાસુ મહારિસિ એઉ ભણઇ, જઈ સુઇસત્થુ પમાણુ,
માયહં ચલણ નવન્તાહ, દિવિદિવિ ગંગાણ્હાણુ.

—વ્યાસ મહાઋષિ એ ભણે છે કે જો શ્રુતિશાસ્ત્ર પ્રમાણ છે (તો) માતાના ચરણ નમનારાને દિન દિન ગંગાસ્નાન છે વ્રાસુ-વ્યાસ આમાં 'ર'ને માટે સરખાવો શાપનો સ્રાપ-સરાપ માયહ-માતાઓના. નવતાહ-નમતા તણા દિવિ દિવિ-વેદમાં 'દિવે દિવે'-જુઓ ઉપર નં. ૯૦ માં નં

(૯૨) કેમ સમપ્પઉ દુટ્ઠુ દિણુ, કિધ રયણી છુડુ હોઇ,
નવ-વહુ-દંસણ-લાલસઉ, વહઇ મણોરહ સોઇ.

—દુષ્ટ દિન કેમ સમાપ્ત થાય (ને,) રજની કેમ ઝટ થાય એવો મનોરથ નવવધુના દર્શનની લાલસાવાળો વહે છે-ધારણ કરે છે. કેમ-ગૂજરાતી કેમ સં કથં, છુડુ-ઝટ 'છ'નો 'ઝ' થવા માટે જુઓ ઉપર નં ૮૭, ૮૮ ઝટ વહઇ-વહે છે-ધારણ કરે છે, કરતા ફરે છે

(૯૩) ઓ ગોરી-મુહ-નિજ્જિઅઉ, વદ્દલિ લુક્કુ મિયંકુ,
અન્નુવિ જો પરિહવિય-તણુ, સો કિવ ભવઇ નિસંકુ

—ઓ! ગૌરીમુખથી જીતાયેલો મયંક-ચંદ્રમાં વાદળમાં લુપાયો-છુપાયો, અન્ય પણ કે જેનું શરીર પરિભૂત-હારેલું છે તે નિઃશંક કેવી રીતે ભમે હારેલો મુખ છુપાવતો ફરે છે લુક્કુ-નિલીન પરિહવિય-સં. પરિ+ ભૂપરથી પરિભૂત-પરાભવ પામેલો તેમાં 'ભૂ' નો 'હો' થયો છે.

લીધેલ છે અધિક સંભવ એ છે કે કિમ કર્તા હોય ને નેહ કર્મ હોય.

તેજ્જિ-તેજ ગુજ મારવાડીમાં ગુજ્જિ જુઓ નં ૧૭ નમ્બર ભાગ ૨ દિઠ્ઠિ-દિટ્ઠ-દીઠું. અમારું આઇ થયું સરખાવો ઉપર નં ૫૪

(૧) જામહિ વિસમી કજ્જગઇ જીવહિ મજ્ઝે એઇ
તામહિં અચ્છઉ ઇયરુ જણુ, સુઅણહુવિ અન્તરુ દેઇ

—જ્યાં સુધી જીવોની મધ્યે વિષમ કાર્યગતિ આવે છે ત્યાં સુધી ઇતર જન (લોકો-આમ) રહો સ્વજન પણ અન્તર દે છે-પીઠ દેખાડે છે

જામહિ તામહિ જાઉં તાઉં જામ તામ-જુઓ નં ૪૮ અને ૪૯. સં યાવત્ તાવત્-જ્યાંસુધી ત્યાંસુધી એ અર્થમાં આવે છે અચ્છઉ-હિ-આશ્રે-રહો. તેની વાત જવા દો એ અર્થમાં.

(૧ ૧) જેવડુ અન્તરુ રાવણ રામહ તેવડુ અન્તરુ પટ્ટણ ગામહ

—જેવડું અંતર રાવણ રામની વચ્ચે તેવડું અંતર પાટણ-શહેર અને ગામની-વચ્ચે (સમજવું). જેવડુ, તેવડુ-હિ જિત્તના તિત્તના એમ વપરાય છે જ્યારે ગુજરાતીમાં તેજ શબ્દો વપરાય છે આ કોઈ રાવણના પક્ષપાતીની ઉક્તિ છે તેથી હેમચન્દ્રસૂરિએ કર્યું છે તેમ પાટણ-ગામની જાતી ગામ-પાટણ એ રીતે કરવાની જરૂર નથી.

(૧ ૨) જે મુક્કા હરાવિઆ જે પરિવિટ્ઠા તાહ
અવરોપ્પર જોઅન્તાહ સામિઉ ગંજિઉ જાહ

—જેઓના નીચે ઉપર-પરસ્પર જોતાં-દેખતાં (તેમના) સ્વામીને ગંજવામાં આવ્યો હોય, તેમને જે મગ પીરસ્યા તે નકામા ગયા.

અહીં મગ પીરસવા એ મોટા આદર અને ઉત્સાહની વાત છે જમાઈ આવે છે યા તહેવાર આવે છે ત્યારે મગચોખા બને છે જે દ્વારોના અહીં તહીં જોતાં જોતાં સ્વામીને માર પડે તેને મગ પીરસવા ફોક છે-મગ બરબાદ કરવા જેવું છે રાજશેખરસૂરિ (સ

હોય-હોય નહિ, હે મૂર્ખ એ સ્વય નારાયણ છે વઢ-મૂર્ખ સરખાવો વઢ (હર્ષચરિતનો). દોધકવૃત્તિ એમ કહે છે કે આ દોહાનો ઉત્તરાર્ધ તે બલિનો ઉત્તર છે

(૯૭) જઈ સો ઘડદિ પ્રયાવદિ, કેત્થુવિ લેપ્પિણુ સિક્ખુ,
જેત્થુવિ તેત્થુવિ એત્થુ જગિ, ભણુ તો તહિ સારિક્ખુ.

—જો તે પ્રજાપતિ ગમે ત્યાથી શિક્ષા લઇને જહીં તહીં-જ્યા ત્યા પણુ આ જગમાં ઘડે છે તો કહે તે (નાયિકા)ના સરખુ (કોણે ઘડયુ હશે ?) કેત્થુ, જેત્થુ, તેત્થુ, એત્થુ-

સ. કુત્ર, યત્ર, તત્ર, અત્ર જૂની પજાબીમા કિત્થુ જિત્થુ તિત્થુ ઇત્થુ પજાબીમા કિત્થે, જિત્થે, તિત્થે, એત્થે ચોથા ચરણનો પાઠ આ હોય એમ સભવે છે 'ભણુ કો તહે સારિક્ખુ'-કહે કોણ તેના સરીખુ છે ?

(૯૮) જામ ન નિવડઇ કુભયડિ, સીહ-ચવેડ ચડક્ક,
તામ સમત્તહ મયગલહ, પઇ-પઇ વજ્જઇ ઢક્ક

—જ્યા સુધી કુભતટ-કુભસ્થલપર સિહની ચપેટની ચટાક-ઝપાટ નથી પડતી, ત્યાસુધી સમસ્ત મદકલો-ગજોની પદે પદે ઢક્ક-વાજાં વાગે છે સિહની ઝપાટ લાગ્યા સુધી માથે નગારા વાગે છે.

ચડક્ક-અવાજના અનુકરણપરથી શબ્દ. ઢક્કા-એક જાતનું વાજુ

(૯૯) તિલહ તિલત્તણુ તાઉં પર, જાઉં ન નેહ ગલન્તિ,
નેહિ પણટ્ઠઇ તેજ્જિ તિલ, તિલ ફિટ્ટવિ ખલ હોન્તિ

—જ્યા સુધી સ્નેહ-તેલ ગલતુ નથી-ચાલી નથી ગયુ ત્યા સુધીજ તલનુ તલપણુ છે સ્નેહ-તેલ પ્રણષ્ટ થતા તેજ તલ, તલ મટીને ખલ-ખોળ થાય છે અહી નેહના બે અર્થ છે ચિકણાપણુ (તેલ), અને પ્રેમ; ખલના બે અર્થ ખલ-ખોળ, અને ખલ એટલે દુર્જન નેહ ગયો એટલે ખળ થયો

દોધકવૃત્તિમા નેહને બહુવચનમા લઇ 'ગલન્તિ'નો કર્તા-તરીકે

પ્રાઉ—પ્રાકૃત ન ૧૦૨-પ્રાઇમ્વ ન ૧ ૭ પગ્ગિમ્વ ન ૧ ૮-સર્વનો અર્થ પ્રાય. છે

(૧ ૬) પ્રાઉવિ મુણિહિ વિ ભન્તડી, તે મણિઅડ ગણન્તિ,
અખઇ નિરામઇ પરમપઇ અજ્જવિ લઉ ન લહન્તિ.

—પ્રાય. મુનિઓને પણ ભ્રાન્તિ થાય છે—તે મણકાઓ—પારાઓ ગણે છે—માળા ફેરવે છે અક્ષય નિરામય પરમપદમાં આજ પણ લય પામતા નથી (તેથી શૂન્ય ધ્યાન કરવાથી શું?

—સરખાવો કબીરનું મનકા ફેરત જુગ ગયા —મણકા ફેરવતાં જુગ ચાલ્યો ગયો. મણિઅડા—મણિક—મણકા તેમાં ડ પ્રત્યય કુત્સાના અર્થમાં.

(૧ ૭) અનુજલ્લે પ્રાઇમ્વ ગોરિઅહે સહિ! ઉવ્વત્તા નયણસર
તેં સમ્મુહ સંપેસિઆ દેન્તિ તિરિચ્છી ઘત્ત પર

—હે સખિ! પ્રાય: ગૌરીના અશ્રુજલથી નયનરૂપી શરો ઉલટી ગયાં, તે સંમુખ સંપ્રેષિત (ભમે થાય) તિરછી ઘાત પર દે છે અશ્રુજલમાં ખૂંચેલા છે નહિ. વાત સીધી છે પણ માર તિરછો છે

ઉવ્વત્તા—સં ઉદ્વૃત્ત, ઉભરેલા. ભારેલા. દોધકવૃત્તિ નયનસરનો અર્થ નયનસરોવર કરીને અશ્રુજલમાં ઉલ્લસિત બતાવે છે!!

(૧ ૮) એસી પિઉ રૂસેસુ હઉં રૂઠ્ઠી મઇ અણુણેઇ
પગ્ગિમ્વ એઇ મણોરહઇ દુક્કર દઇઉ કરેઇ

—પિયુ આવશે હું રૂસીસ-રૂસણું કરીશ, હું રોષીને તે અનુનય કરશે-મનાવશે-સમજાવશે-પ્રાય: આવા દુષ્કર મનોરથો દયિતા કરે છે

એસી—સ એષ્યતિ રાજસ્થાની આસી. રૂસેસુ—સરખાવો પ્રાકૃત મન્તેસુ. જૂની હિંદી હનિસોં રાજસ્થાની કરસું ગુજરાતી કરીશ. દુક્કર—એટલા માટે કે પૂરા થવાનું વિયોગના ભયે કઠિન છે

(૧૦૯) વિરહાનલજાલકરાલિઅઉ પહિઉ કોવિ બુડ્ડિવિ ઠિઅઓ.
અનુ સિસિરકાલિ સીઅલજલહુ ધૂમ કહન્તિઉ ઉટ્ઠિઅઓ.

૧૪૦૫) ના ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધમાં આ ગાથા રત્નશ્રાવક પ્રબંધમાં જ્યાં એક રાજકુમાર બીજાની રક્ષા માટે પ્રાણ દેવા તૈયાર થાય છે ત્યાં જણાવવામાં આવી છે.

મુગ્ગડા-'મગ' 'ડા' ને માટે જુઓ પ્રબંધ ચિંતામણિ નં. ૧. દરાવિઆ-દાગ્ગુ-ગ્યા ખોતું પરિવિટ્ઠ-સં. પરિવિષ્ટ-પીરસેલા. અવરોપ્પર-અવર અને ઉપ્પર-નીચે ઉપર-અહીં તહીં જોતા યા ઉંચુ નીચું વિચારતા-દોધકવૃત્તિ અનુસાર 'પરસ્પર' જોઅન્તાહ-જુઓ ઉપર નં. ૭માં જોઅન્તિએ ગજ્જિઉ-ગજવું, પીટવું, માર્યાજવું એ પરથી.

(૧૦૩) બમ્ભ તે વિરલા કેવિ નર, જે સવ્વંગ છઇલ્લ
જે વંકા તે વંચયર, જે ઉજ્જુઅ તે બઇલ્લ.

હે બ્રાહ્મણ-યા બ્રાહ્મણ કહે છે કે જે કોઈ પણ નરો સર્વ અંગે-પ્રકારે છેલ-દક્ષ હોય છે તે વિરલા હોય છે, જે વાંકા હોય છે તે વંચક-ઠગ હોય છે ને જે ઋજુ-સરલ હોય છે તે બળદ (જેવા) હોય છે.

બંભ-બ્રહ્મ, કવિનું નામ, પ્રાકૃત પિંગલસૂત્રના કેટલાક ઉદાહરણો-પર કોઇ કોઇ ટીકાકારે લખેલ છે કે બંભ (બ્રહ્મ) બંદી યા ભાટના અર્થે વપરાય છે જેમકે હરિબંભ એટલે હરિ નામનો બંદી=બ્રહ્મભાટ ? બંક-સં. વક્ર. આમાં જોડાક્ષરની 'ન' શ્રુતિ થાય છે. વંચયર એટલે વંચકતર એમ માનવાની જરૂર નથી 'અર' યા 'અયર' એ કર્તૃવાચક પ્રત્યય છે. ઉજ્જુઅ-ઋજુ. તેમાં ઋની ઉ-શ્રુતિ થાય છે

(૧૦૪-૧૦૫) અન્ને તે દીહરલોઅણ અન્નુ ત ભુઅ-જુઅલુ
અન્નુ સુ ઘણ થણહાર ત અન્નુ જિ મુહકમલુ.
અન્નુ જિ કેસકલાવુ સુ અન્નુ જિ પ્રાઉ વિહિ
જેણ ણિ અમ્બિણિ ઘડિઅ સ ગુણ-લાયણ્ણ-ણિહિ

—તે દીર્ઘલોચન (લાંબા નેણ) અન્ય-ઑરજ, તે ભુજયુગલ અન્ય, તે ઘનસ્તનભાર અન્ય, જે મુખકમલ તે અન્ય, જે કેશકલાપ તે અન્ય, પ્રાય જે વિધિએ ગુણલાવણ્યનિધિ એવી નિતમ્બિની (નારી) ઘડી તે અન્યજ.

—કેમ કે જેને સિંહની ઉપમા આપવામાં આવે છે તે મારા માનને ખંડિત કર્યા (જેવું) છે. સિંહ ગજને-હાથીને રક્ષક વગરનો હોય ત્યારે-તેવા નીરક્ષકને હણે છે-(મારો) પિયુ તો પદરક્ષ-પેદલથી સમેત-સહિત-એવા ગજને હણે છે.

જંગલમાં જે હાથીને સિંહ મારે છે તે રખવાળ વગરના-નીરક્ષક હોય છે ને રણભૂમિમાં તેના રક્ષક પેદલ સીપાઈ હોય છે તે સમેત હાથીઓને મારનાર મારા પિયુને સિંહની ઉપમા આપવી એ મારા માનને ઘટાડનારું છે.

ઉવમિજ્જઉ-સ ઉપમીયતે. પયરક્ખ-પદરક્ષ-પાદ-પાયદલ.

(૧૧૩) ગઅઉ ઝલ્લિઉ મુઉ મરણુ, પિય ? રસિઅઅઇ કઈ
હોસઈ દિઅહા રસણુ દિઅહિ વરિસસયાઈં.

—હે પ્રિય ! ગમન ઝલિત છે ધ્રુવ મરણ છે (તો) શામાટે રૂઠે છે-રૂસણાં લે છે રૂસણાના દિવસ વરસ સમાન દીર્ઘ-લાંબા થશે.

(૧૧૪) માણિ પણટ્ઠઇ જઇ ન તણુ, તો દેસડા ચઇજ્જ
મા દુજ્જણકરપલ્લવેહિં દંસિજ્જન્તુ ભમિજ્જ

—માન નષ્ટ થતાં જો તનુ-શરીર ન (તજાય) તો દેશ તજવો પરંતુ દુર્જનના કરપલ્લવથી દેખાડાતા એવા તરીકે ભમવું ન જોઈએ

માણિ પણટ્ઠઇ-માનનાશે સપ્તમિ. ચઇજ્જ ભમિજ્જ એટલે તજીએ, ભમીએ. દંસિજ્જન્તુ-દેખાડાતા એવા. દેખાડાતિ કરાતા-કંપ-વાતા એવો અર્થ કરે છે તે યોગ્ય નથી લાગતો.

(૧૧૫) લોણુ વિલિજ્જઇ પાણિએણ અરિ ખલમેહ મ ગજ્જુ
બાલિઉ ગલઇ સુ ઝુમ્પડા ગોરી તિમ્મઇ અજ્જુ.

—પાણીથી લોણ-(લવણ-લાવણ્ય એ બે અર્થ છે) વિલય પામે છે-અરે ! ખલમેઘ ! ગરજ નહિ. ઝુંપડા બળેલા થતાં ગળે છે અને ગોરી આજ ભિંજાય છે સ લાવણ્ય હિંદી હોય સુ. ઝુણ-લાવણ્ય

—કોઇ કવિ જલમા ધૂમ જોઈ બોલ્યો 'કોઇપણ પથિક—મુસાફર વિરહાનલની જ્વાલાથી કરાલિત એટલે પીડિત થઇ ડૂબીને ઉભો છે, નહિતો (અન્યથા) શિશિરકાલે શીતજલમાંથી ધૂમાડો ક્યાથી ઉઠયો.' પાણીની બાફ જોઇને ઉત્પ્રેક્ષા કરી છે

કરાલિઅઉ-કરાલિયો-દગ્ધ, પહિઉ-મારવાડ પહી 'પાવણો પહી'-પથિક.

(૧૧૦) મહુ કન્તહો ગુટ્ઠિઅહો, કઉ ઝુમ્પડા બલન્તિ,
અહ રિઉ-રુહિરે ઉલ્હવઇ, અહ અપ્પણે ન ભન્તિ

—ગોષ્ટ (ગોઠા)મા બેઠેલા મારા કાન્ત-કથના ઝુપડા કેમ બળે છે? કાતો રિપુ-રુધિર એટલે શત્રુના લોહીથી ઓલવે છે, કાતો પોતાના (રુધિરથી) ઓલવે છે-તેમા ભ્રાંતિ-શક નથી.

કથ ' ગોષ્ટ ' સભાળતો ગયો છે, પાછળ શત્રુઓએ ઝુપડા બાળી નાખ્યા. પોતાની જાતથી તો તેને ઉમેદ છે કે મારશે યા મરશે. અહ-અથ-કાતો ..કાતો, ગુટ્ઠ-સ. ગોષ્ટ સરખાવો ગુસાઇજીની ' ગાઇગોઠ '.

(૧૧૧) પિય સગમિ કઉ નિદ્દડી, પિઅહો પરોક્ખહો કેમ્વ,
મઈ બિન્નિવિ વિન્નાસિઆ, નિદ્દ ન એમ્વ ન તેમ્વ

—પ્રિયસગમમા કેમ નિદ્રા (આવે ?), પ્રિય પરોક્ષ હોતા-તેના વિરહમા (પણ) કેમ નિદ્રા (આવે ?) હુ તો બને (બાજુ)થી-સયોગ કે વિયોગથી વિનાશિત થઈ આમે ન નિદ્રા આવે, ન તેમ (નિદ્રા આવે) કેમ્વ, એમ્વ, તેમ્વ-કેમ, એમ, તેમ, હિદીમાં ક્યો, યો, ત્યો, કિમિ, ઇમિ, તિમિ, કેવે, એવે, તેવે. (પજાબીમા એવે છે). મઈ બિન્નિવિ વિન્નાસિઆ-આનો અર્થ દોધકવૃત્તિકાર ' **मया द्वे अपि विनाशिते ।** એવો વિચિત્ર કરે છે.

(૧૧૨) કન્તુ જુ સીહહો ઉવમિઅઈ, ત મહુ ખડિઉ માણુ,
સીહુ નિરક્ખય ગય હણઇ, પિયુ પયરક્ખસમાણુ.

વનિ-ધ્વનિ. દમ્મડઉ દમ્મડ-રૂપીઓ હતો-દ્રવ્ય. જુઓ પ્રબન્ધ ચિંતા મણી ન ૧ આગળ.

(૧૧૮) જાઇજ્જઇ તહિં દેસડઇ લબ્ભઇ પિઅહો પમાણુ,
જઇ આવઇ તો આણિઅઇ અહવા તં જિ નિવાણુ.

—જ્યાં પિયુનો પ્રમાણ-પત્તો મળે તે દેશમાં જઇએ, (તે) જો આવે તો આણીએ-લાવીએ અથવા તે જ નિર્વાણ (માની લેવું) જિ-પાદપૂરણ.

(૧૧૯) જઇ પવસન્તેં સહું ન ગય, ન મુઅ વિઓએં તસ્સુ.
લજ્જિજ્જઇ સંદેસડા, દિન્તેહિં સુહય-જણસ્સુ.

—(કોઇ પ્રોષિતભર્તૃકા સખીને કહે છે) જો પ્રવાસ કરતા (પિયુ) સાથે ન ગઇ, તેમ હું તેના વિયોગથી ન મુઇ તો તે સુભગ-જનને સંદેશા આપતાં મને લજ્જા આવે છે

પવસન્તે દેન્તેહિ-વર્તમાન કૃદંત.

(૧૨૦) એત્તહે મેહ પિઅન્તિ જલુ, એત્તહે વડવાનલ આવટ્ટઇ
પેક્ખુ ગહીરિમ સાયરહો, એક્કવિ કણિઅ નાહિં ઓહટ્ટઇ

—(હે નાથ!) અહીંથી મેઘ જળ પીએ છે અહીંથી વડવાગ્નિ શોષે છે સાગરની ગંભીરતા જો-એકપણ કણિકા-બિંદુ પણ ઓછો-થતો નથી.

આવટ્ટઇ-સ આવર્તતે. ક્રિ-શોષણ કર. ગહીરિમ-સ ગંભીરિમા. કણિઅ-કણિકા, કણી. ઓહટ્ટઇ-સ અપવર્તતે.

(૧૨૧) જાઇ મ જન્તઉં પલ્લવહ, દેક્ખઉં કઇ પય દેઇ
હિઅઇ તિરિચ્છી હઉં જિ પર, પિઉ ડમ્બરઇં કરેઇ

—(કોઇ સ્ત્રી કહે છે) જાઓ જનારનો પાલવ ન (પકડ) જોઉં (હું) કેટલાં પગલાં દે છે-ભરે છે હૃદયમાં હું તિરછી-આડી રહી છું; કેવળ પિયુ આડમ્બર કરે છે (જનારો નથી.)

(જેમકે સલુણો તેમા લુણુ એ લાવણ્યના અર્થમા છે)-ફારસી નમક સૌંદર્યના અર્થમા વપરાય છે. અમરૂશતકમા એક પ્રક્ષિપ્ત શ્લોક છે કે જ્યારથી પ્રેમપ્રિયાથી મે તેના અધરનુ પાન કર્યું ત્યારથી તરસ વધતી જ જાય છે કેમ ન વધે? તેમા લાવણ્ય છે ને? નમકથી તરસ વધે છે. આ પર ટીકાકાર આ કલ્પનાની ગ્રામ્યતાપર મશ્કરી કરે છે કે વાહ કવિ કેવો છે, કોઇ સાભરની ખાન ખોદનારો છે! અહીં નમક 'પાણી પડવાથી ગળે છે'–એ લઇ ઉક્તિ કરી છે કે દુષ્ટ મેઘ, ગરજ મા, ઝુંપડું ગળતું જાય છે, ગોરી ભીંજાય છે, લવણુ-લાવણ્ય ગળે છે-બસ કર. લોણુ-લવણુ અને લાવણ્ય વિલિજ્જઇ-સ. વિલીયતે બાલિઉ-બળ્યો રાજસ્થાની ગાલી, દગ્ધ તિમ્મઇ-મ તિમ્ આર્દ્ર બનવુ, ભીજાવુ દોધકવૃત્તિમા એ અર્થ કરેલા છે છતા ભાવ અસ્પષ્ટ છે

(૧૧૬) વિહવિ પણટ્ઠઇ વકુડઉ, રિદ્ધિહિ જણસામન્નુ
કિંપિ મણાઉં મહુ પિઅહો, સસિ અણુહરઇ ન અન્નુ

—રિદ્ધિમા વાકડા થવુ તે જનસામાન્ય છે–તેવો વાકડો મારો પિયુ વિભવ નષ્ટ થતા છે. (તેને) કઇક થોડો શશિ અનુસરે છે–સમાન થાય છે, બીજો નથી.

ચદ્રમા ક્ષીણ થાય છે તો તેની કલાઓ વાકી રહે છે, પૂર્ણ થાય છે ત્યારે સામાન્ય ગોળ અને તારાઓ જેવો–તે ચદ્ર મારા પિયુના જેવો છે પિયુ સપત્તિ નષ્ટ થઇ છતા અકડાતો રહે છે ને સપત્તિમા નમ્રતાથી સાધારણ રહે છે

મણાઉં–સ મનાક્, કઇક

(૧૧૭) કિર ખાઇ ન પિઅઇ ન વિ દવઇ, ધમ્મિ ન વેચ્ચઈ રૂઅડઉ,
ઇહિ કિવણુ ન જાણઇ જહ, જમહો ખણેણ પહુચ્ચઇ દૂઅડઉ.

—ખરેખર ન ખાય, ન પિયે, ન આપે, ન ધર્મમા રૂપીઓ ખર્ચે. —અહીં કૃપણુ જાણતો નથી–જ્યમ જમનો દૂત ક્ષણમા આવી પહોચશે. કિર–કિલ, વેચ્ચઇ–સ. વ્યયતિ ખર્ચ કરે પહુચ્ચઇ–સ. પ્રભ-

(૧૨૫) એક્કુ કઇઅહિં વિ ન આવહી, અન્નુ વહિલ્લઉ જાહિ,
મઇં મિત્તડા પ્રમાણિઅઉ પઇં જેહઉ ખલુ નાહિ

—એક કદી પણ આવે નહિ બીજો વહેલો ચાલ્યો જાય. હે મિત્ર! મેં પ્રમાણિત કર્યું છે કે તારા જેવો નિમ્ન કોઈ પણ નથી. આ અર્થ ઠીક લાગે છે

(દોધકવૃત્તિ એવો અર્થ બીજી રીતે કરે છે કે હે મિત્ર મારાથી જેવો પ્રિય જણાયો, તેવો તારાથી નિશ્ચયે જણાયો નથી, બીજો અર્થ એક મેં હે મિત્ર પ્રમાણિત કર્યું કે તારા જેવું ખલુ નહિ—નથી આ અર્થ અસ્પષ્ટ છે)

(૧૨૬) જિવ સુપુરિસ તિવ ઘંઘલઇં જિવ નઇ તિવ વલણાઇં;
જિવ ડોંગર તિવ કોટ્ટરઇ હિઆ વિસૂરહિ કાંઇ

—જેમ સુપુરુષ તેમ ઝઘડો થાય છે જેમ નદી તેમ વલન, જેમ પર્વતો તેમજ કોતરો. હે હૃદય! કેમ વિષાદ પામે છે?—મિત્રતામાં ઝઘડા હોયજ છે ઘંઘલ ઝઘડો થવો.

(૧૨૭) જે છડ્ડેવિણુ રયણનિહિ, અપ્પઉં તડિ ઘલ્લન્તિ
તહં સંખહં વિટ્ટાલુ પર, ફુક્કિજ્જન્ત ભમન્તિ.

—જે શંખો રત્નનિધિ—રત્નાકર—સમુદ્રને છોડીને પોતાને તટપર નાખે છે—મૂકે છે તેને વિટ્ટાલુ—પરસેવો—અપમાન કેવલ ફુંકાતાં ભમે છે જે પોતાનું સ્થાન છોડે છે તેને વિડંબના થાય છે

છડ્ડેવિણુ છાંડીને—છોડીને ઘલ્લન્તિ—નાખે છે. વિટ્ટાલુ દોધકવૃત્તિ અપમાન એ અર્થ કરે છે હેમચંદ્ર અસ્પૃશ્યસંસર્ગ એ અર્થ આપ્યો છે વિટાળ—અભડાવું, વટાળવું—અભડાવું.

(૧૨૮) દિવેહિં વિઢત્તઉં ખાહિ વઢ સંચિ મ એક્કુ વિ દ્રમ્મુ,
કો વિ દ્રવક્કઉ સો પડઇ જેણ સમપ્પઇ જમ્મુ

—હે મૂર્ખ! દિવસે મેળવેલું—કમાવેલું ખા, એક પણ દમનો

હું હૃદયમાં તિરછી–આડી–રસ્તો રોકી ઉભી છું, પિયુ જવાનો આડંબર કરે છે. જાવા આવાનું કંઇ નહિ બને, પલ્લા બલ્લા હું પકડતી નથી જાઓ, જોઉં છું કે કેટલા પગલા જઇ શકે છે. પલ્લવહ–પલ્લાના ?

(૧૨૨) હરિ નચ્ચાવિઉ પંગણઇ, વિમ્હઇ પાડિઉ લોઉ,
એમ્વહિ રાહ–પઓહરહ, જં ભાવઇ તં હોઉ.

હરિ આગણે નચ્ચાવ્યો, લોકને વિસ્મયમાં પાડયા–નાખ્યા આ રીતે. —હવે રાધાપયોધરોનું જે ભાવે–થવાનું હોય તે થાઓ. જે આ ઇચ્છે તે કરે, હરિને તો આગણે નચાવ્યો હવે શું કરશે.

(૧૨૩) સાવ સલોણી ગોરડી, નવખી કવિ વિસ–ગંઠિ,
ભડુ પચ્ચલિઉ સો મરઇ, જાસુ ન લગ્ગઇ કંઠિ.

—સર્વ સલુણી ગોરી કોઇ અનોખી–નવીન વિષગ્રંથિ છે–તે એવી કે જે સુભટના કંઠે તે ન લાગે તે મરે વિષગાંઠ ગળે લાગવાથી મરણ નિપજાવે અને આ ન લાગે તો મારે એટલા માટે તે અનોખી.

સલોણી–સં. સલાવણ્યા સલુણી જુઓ ઉપર નં ૧૧૮ ગોરડી–ગોરી નવખી–સં. નવકા (નવીના) પંજાબી–નૌકખી, અનોખી–અનોખી. ભડુ–ભટ દેખો પ્રબંધ ચિ. પચ્ચુલિઉ–પ્રત્યુત (હેમચંદ્ર ૮–૫–૪૨૦) ‘અનખુડે ખુડે તરે’ એ અહીં ભાવ છે.

(૧૨૪) મઇં વુત્તઉં તુહુ ધુરુ ધરહિ, કસરેહિં વિગુત્તાઇં
પઇં વિણુ ધવલ ન ચડઇ ભરુ, એમ્વઇં વુન્નઉ કાઇં

—મે કહ્યુ–હે ધવલ !–ધોસરી ઉપાડનારા ધોરી બળદ ! તું ધુસરી ધર–લે, કસરથી–નાના બળદોથી વિગુપ્તો–(ધુસરીઓ ?) ને તારા વિના ભર ન ચડે એમ શાને ખેદ કરે છે ?–વિષણ્ણ છો ?–આ અન્યોક્તિ છે કે તું ભાર ઉપાડ, વાછરડાઓથી શું સરશે ? ધુર–આગળનો ભાર, કસર–નાના બળદ, વિગુત્ત ?–ન ઉપડી શકતી ? ધવલ–જે જાતિમાં જે ઉત્કૃષ્ટ છે તે ધવલ. વુન્નઉ–વુન્નો–વિષણ્ણ–વિષાદયુક્ત.

થિરત્તણું–સ્થિરત્વ. વેણ્ણાઇ–વેણથી, વેણ. નિચ્ચટ્ટ–અત્યંત ગાઢ.

(૧૩૧) કહિં સસહરુ કહિં મયરહરુ, કહિં બરિહિણુ કહિં મેહુ
દૂરઠિઆહવિ સજ્જણહ હોઈ અસડ્ઢલુ નેહુ

—ક્યાં શશધર (ચંદ્ર), ક્યાં મકરધર (સમુદ્ર) ક્યાં મોર ક્યાં મેઘ. સજ્જનોનો દૂરસ્થિત હોય તોપણ અસાધારણ સ્નેહ હોય છે બરિહિણુ–સ બર્હિ–મોર, અસડ્ઢલુ–સ અસસ્થુલ !

(૧૩૨) કુંજર અન્નહ તરુઅરહ કુડ્ડેણ ઘલ્લઇ હત્થુ,
મણુ પુણુ એક્કહિ સલ્લઇહિ જઇ પુચ્છહ પરમત્થુ

—કુંજર (હાથી) અન્ય (પર) તરુવરો પર, કૌતુકથી હાથ ઘાલે–નાખે, પણ જો પરમાર્થ પૂછો (તો) (તેનું) મન એક (પર) સલ્લકી (એક જાતના ઝાડો–જુઓ ઉપર ન ૭૨) પર (હોય છે). કુડ્ડ–કૌતુક–વિનોદ જુઓ ઉપર ન ૮૯.

(૧૩૩) ખેડ્ડયં કયમમ્હેહિં નિચ્છયં કિં પયંપહ,
અણુરત્તાઉ ભત્તાઉ અમ્હે મા ચય સામિય

—અમારી સાથે નિશ્ચયે ખેલ કરવામાં આવ્યો (છે)–શું કહે છે (કહો છો)! સ્વામિ! અનુરક્ત ભક્ત એવા અમોને મ તજ અનુરૂપ ૭૮ ખેડુ–ખેલ. જૂની ગીતમાં સારૂં ખેલણું રે જિન ગાર પાઠાંતરમાં અણુરત્તાઉ ભત્તાઓ છે

(૧૩૪) સરિહિં ન સરેહિં ન સરવરેહિ નવિ ઉજ્જાણ–વણેહિ
દેસ રવણ્ણા હોન્તિ વઢ, નિવસન્તેહિ સુઅણેહિ

—(ન) સરિ(તા)ઓથી ન સરથી ન સરવરથી ન ઉદ્યાન–વનોથી પણ દેશ રમણીય થાય છે (પણ) મૂર્ખ ! નિવાસ કરતા સુજનોથી (થાય છે). રવણ્ણ–રમણીય રમ્ય. વઢ–જુઓ ઉપર ન ૪૩ ૧૨૮ વગેરે

(૧૩૫) હિઅડા પઇ એહુ બોલ્લિઅઓ, મહુ અગ્ગઇ સયવાર
ફુટ્ટિસુ પિએ પવસન્તિ હઉં, ભંડય ઢક્કરિ સાર.

સંચય ન કર. કોઇ પણ ભય-ડર આવી પડે કે જેથી જન્મારો સમાપ્ત થઇ જાય.

વિઢત્ત—સ. અર્જિત ? (દોધકવૃત્તિ), સોંપેલ. સંચિ-સંચવુ. જૂની હિંદીમાં તથા પંજાબીમાં સંચના છે. ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે

'કીડી સંચરે તેતર ખાય'-સંચય કરવો-ભેગુ કરવુ દમ્મુ-દ્રમ-એક જાતનો સીક્કો, તે પરથી દામ-એટલે નાણુ ડવક્કઉ-ડવને, ડરને વઢ-મૂર્ખ-'ઢ' એટલે મૂર્ખ એમ ગૂજરાતીમાં વપરાય છે.

(૧૨૯) એક્કમેક્કઉં જઇવિ જોએદિ, હરિ સુટ્ઠુ સવ્વાયરેણ,
તોવિ દ્રેહિ જહિં કહિવિ રાહી, કો સક્કઇ સંવરેવિ દડ્ઢનયણા
નેહિં પલુટ્ટા.

—એક એક (ગોપીને) જોકે હરિ સારી રીતે સર્વાદરેથી જુએ છે, તોપણ જ્યાં ક્યાં પણ-ગમે ત્યાં રાધા (હોય) ત્યાં જ દૃષ્ટિ છે. દગ્ધ (દઢ) નયનોને, નેહથી થયેલ પલટાને સંવરણ કરવા કોણ શક્તિમાન છે ? દોધકવૃત્તિનો અર્થ ગડબડીઓ લાગે છે-તે એમ છે કે એકેક અંગને જેમ છે તેમ હરિને જોકે સુષ્ઠુ સર્વ આદરથી રાધા જુએ છે તોપણ દઢ દૃષ્ટિ રાગસ્નેહથી જે કોઈ અંગપ્રદેશે સ્થાપિત થયેલી દૃષ્ટિને સંવરવા કોણ સમર્થ થાય ?

(૧૩૦) વિહવે કસ્સુ થિરત્તણઉં, જોવ્વણિ કસ્સુ મરટ્ટુ,
સો લેખડઉ પઠાવિઅઇ, જો લગ્ગઈ નિચ્ચટ્ટુ.

—વિભવમાં કેનુ સ્થિરપણુ ? યૌવનમાં કેનું મગરાપણું-અહંકારીપણુ (તોપણ) તે લેખ (કાગળ) લાગે તો બરાબર-એમ સમજી મોકલવામાં આવે છે.

નાયકનો ભરોસો નથી, વૈભવમાં કેની આશા કરી શકાય કે તે સ્થિર રહેશે ? પોતાના યૌવનનો પણ અભિમાન નથી કે તે તેને ખેંચી લાવશે તોપણ ખંડિતા યા પ્રોષિતા શોચે છે કે એવો સંદેશો મોકલુ કે જે તીરની માફક બરાબર લાગે.

ભમરુલિઉમઉ-ભ્રમરાકુલ. કમ્બુ-કમ નામનો સિક્કો-દામ, રૂપઉ-રૂપીઓ-ચાંદીનો સિક્કો, રઈ-રતિ-મનની લહેર ભમિરુ-ભમતો, ઉલ્લાલિઉ-ઉલ્લાલિત, મિન્તુ-મુકત-મારું સરિસઉં-સરખો-સરખાવો માળ અલ્લે-ફેરવે, નાલિકિઉ-દુર્લલિત મઠ ઉપરના પદના અર્થમાં.

(૧૩૮) અમ્મેહિં અમ-તેહિં લોઅણેહિં જે તઇં દિઠ્ઠા બાલિ,
તહિં મયરધ્ધય-દડવડઉ, પડઇ અપૂરઇ કાલિ.

—હે બાલા ! (તારા) અમ-ચંચલ ચાલતાં લોચનોથી તારાથી જે દેખાયો-તેં જેને દીઠા તેના પર મકરધ્વજનો દડવડો અપૂરા કાલે પડે છે (શિઘ્રવૃત્તિ); આ તેના પર મકરધ્વજ અપૂરા કાલે દડવડી પડે. જેને તેં ચંચલ નયનોથી જોયો તેના પર હુમલો-હુમલો થાય છે તે કમોતે મારી જાય છે

દડવડઉ-ભય (! ?) સહ કાર પાડી (દોધક વૃત્તિ) પહ લુટ. અપૂરઇ કાલિ-અપૂર્ણકાલે-અવખતે.

(૧૩૯) અપઉ સુ કેસરિ પિઅહુ જલુ, નિચ્ચિન્તઇં હરિણાઇં
જસુ કેરઉં હુંકારડએ મુહહુ પડન્તિ તૃણાઇં

—હે હરિણો ! તે કેસરી કે જેના હુંકારથી (તમારા) મુખમાં તૃણ (ભરી) પડતા હતા તે ગયો. (હવે) જલ નિશ્ચિંતપણે પીઓ.

જસુ કેરઉ-જેના કેરા-તણા. જસુ (સ ભરત)માં છઠ્ઠી વિભક્તિ 'સુ' થા છે જુદો છે કેરઉં વિશેષણની પેઠે હુંકારએ ને લાગુ પડે છે કેર વિભક્તિ નથી કે જેથી જસુ સાથે જોડવામાં આવે. આ કેર, હિંદી ક. કી, કેનો જનાર-વિત્ય જોડવામાં આવે છે પણ આ પોતેજ વિભક્તિ નથી તેમ જુદો પડતો નથી. વળી તેના પુત્ર પૌત્ર કેવી રીતે જુદા પડી શકે ! આને મળતો એક મારવાડી પ્રસિદ્ધ દોહો છે કે—

સિંઘ મારણ કેહરિ મુવો, સર લાગી વિરલાંહ,
તે આ વેલી સુખસી, નહિ આસી હરિણાંહ.

—હૈડા ! (તું) મારી આગળ સોવાર એમ બોલ્યું કે પિયુના પ્રવાસ કરતા(જ) ફાટીશ હો,–હે ભંડ !–હે અદ્દભુત દૃઢતાવાળા ! (હજી તું ફાટયું નહિ.)

હિઅડા–હે હૈયા પઇ–મધ્યમપુરૂષ, તું ફુટ્ટિસુ–ફુટીશ–ફાટીશ. પિએ પવસન્તિ–ભાવવાચક સપ્તમી ભડય–પાખંડી ઢક્કરીસાર–ઠકરી ગયો છે એટલે નિકલી ગયો છે જેનો સાર–બળ તે, તેવો ઢીલો–નબળો. (દોધકવૃત્તિ), પરંતુ અદ્દભુત સારવાળો (હેમચંદ્ર).

(૧૨૬) એક્ક કુડુલ્લી પચહિ રૂદ્ધી, તહ પચહ વિ જુઅંજુઅ બુદ્ધી,
બહિણુએ ત ઘરૂ કહિ કિવ, નન્દઉ, જેત્થુ કુડુમ્બઉં અપ્પણુ છન્દઉં

—એક કુટી (શરીર રૂપી ઝુંપડી) છે, (તે) પાંચ (ઇંદ્રિયો)થી રૂંધાયેલી છે, તે પાંચને પણ જુદી જુદી બુદ્ધિ (છે), બહેન ! તે ઘર કે જ્યાં કુટુમ્બ આપછંદીલું (હોય) તે કેમ નંદે–પ્રસન્ન થાય તે કહે.

કુડુલ્લી–કુટીના કુત્સિત કે અલ્પના અર્થમાં, જુઅંજુઅ–જુદી જુદી. અપ્પણુછંદ–આપમતીલું–પોતપોતાના મતવાળું. હીંદીમાં એક દોહો છે કે—

'ખસમ પૂજતે દેહરા, ભૂત પૂજિની જોય,
એકે ઘરમેં દો મતા, કુસલ કહાં તે હોય.

(૧૩૭) જો પુણિ મણિ જિ ખસફસિ હૂઅઉ, ચિન્તઇ દેઇ ન દમ્મુ ન રૂઅઉ,
રસવસ–ભમિરૂ કરગ્ગુલ્લાલિઉ, ઘરહિં જિ કોન્તુ ગુણઇ સો નાલિઉ.

—જે પણ મનમાંજ ધુસપુસ ચિન્તવ્યા કરે, દ્રમ્મ ન આપે, ન રૂપિયો આપે એટલે કે ખર્ચ કરે નહિ, રતિવશ થઇ ભ્રમણ કરનારો ઘરમાંજ હાથના અગ્રભાગથી ઉલાળેલું કુંત–ભાલું ફેરવે તે નાલિઅ–મૂર્ખ છે જે સદા વ્યાકુળ રહે, પૈસા ખરચે નહિ, ઘર બેઠા ભાલું ફેરવ્યા કરે તે મૂઢ છે

—સમાપ્તી વખતનો શબ્દ નીકળે. નવરિ—સંસ્કૃત ભાષાકાર 'કેવલ' એ અર્થ કરે છે તે નહિ પણ તેનો અર્થ અત્ર પરંતુ, કિંતુ વગેરે છે સપડિય—સપ્રેમથી મળ્યા. વિપ્પિયનાવ—'વિપ્રિય કરવો યા વિપ્રયોગ' એ દ્યોતક વૃત્તિમાં અર્થ છે

(૧૪૩) અઈંધ નવ કસરક્કિહિ પિઈંધ નવ ધુંટેહિં
એમ્વઇ હોઇ સુહચ્છડી, પિએ દિટ્ઠે નયણેહિં

—પિયુ કણસલાથી ખવાતો નથી ઘુંટડાથી પીવાતો નથી. એવેજ નયનોથી પીયુ દીઠે સતિ સુખાસ્થિતિ હોય છે ખાવા પીવાની જેવી તો તૃપ્તિ થતી નથી, કિંતુ કોઇ અનિર્વચનીય સુખ મળે છે અધ્યાર્થ—ખાધનો પિજ્જઇ પીવ? કર્મવાચ્ય. કસરક—મોટા મોટા કોળીઆ. જુઓ તે શબ્દ ઉપર નં ૭ માં. એમ્વઇ—એમજ અથવા એમ હોવા છતાં પણ (હે ૧). સુહચ્છડી (સુખ અને અસ્તિ)નું—ડી લગાડી નામ બનાવ્યું. (હે ૩૭ ૬૧ ૧૪) અથવા સુખાસ્થ (હે ૧), પિએ દિટ્ઠે—ભાવવાચક સપ્તમી.

(૧૪૪) અજ્જવિ નાહુ મહુજ્જિ ઘરિ સિદ્ધત્થા વન્દેઇ
તાઉંજિ વિરહુ ગવક્ખેહિ મક્કડુ—ઘુગ્ઘિઉ દેઇ

—આજ પણ નાથ મારેજ ઘેર (છે તે) સિદ્ધાર્થીને વંદે છે તો પણ વિરહ ગવાક્ષો—બારીઓમાંથી મર્કટવત્ ઘુઘ્ઘિઓ—ડી. ઘુડકી—ઘુરકાટ (વિકારપ) કરે છે—કરે છે હવે નાથ પરદેશ ગયા નથી પરમાંજ છે યાત્રાઓના મંગલ કરવાને માથે લગાડે છે તો પણ વિરહ સમજી ગયો કે મારો વખત આવી ગયો. હવે તે મુખ્ય દરવાજામાંથી પેસી શકતો નથી તેથી બારીના મુખમાંથી વાંદરો ડોકાઉ કરે તેમ દેખાડે છે અજ્જવિ, મહુજ્જિ તાઉંજિ—એમાં 'જિ' અને 'જિ' શબ્દને જોર આપે છે સિદ્ધત્થ—સિદ્ધાર્થ—પીળાં સરસવ મંગલ શકુન. ગવક્ખ—ગવાક્ષ. જૂની શૈલીની બારીઓનાં બે તરફ શૈની આંખ જેવા હોવાથી કિરી ગોખ, ગૂ. ગોખ દરવાજાપરનો ઝરૂખો. મક્કડઘુગ્ઘિઉ—હિં બનતુ ઘુડકી ઘુઘ્ઘિઉનો અર્થ દો. વ. માં માયામ (?) આપ્યો છે

—જે માર્ગે સિંહ ગયો ત્યા તૃણોને રજ લાગશે-તે ખડ ઉભુ ઉભુ સુકાઇ જશે, હરિણો ખાશે નહિ

(૧૪૦) સત્થાવત્થહ આલવણુ, સાહુવિ લોઉ કરેઈ,
આદન્નહ મમ્ભીસડી, જો સજ્જણુ સો દેઇ.

—સ્વસ્થાવસ્થાવાળા-સુખી (પુરુષો)નુ આલપન-કથન-વાતચીત (જુઓ ન. ૪૮) સૌએ લોક કરે છે, (પરતુ) આર્ત્ત (જનો)ને 'મ ડરીશ' (એવી અભય વાણી) જે સજ્જન છે તે આપે છે-આશ્વાસન દે છે સાહુ-સહુ, સર્વે, આદન્નહ-? આપન્ન હ-આપન્નો-આર્ત્તોને મમ્ભીસડી-મા ડર 'મા ભૈષી' એ વાક્યથી બનાવેલી સજ્ઞા. 'ડી' છે તે સ્વાર્થમા છે.

(૧૪૧) જઇ રચ્ચસિ જાઇટ્ઠિઅએ, હિઅડા મુદ્ધ સહાવ,
લોહે ફુટ્ટણુએણ જિવ, ઘણા સહેસઇ તાવ

—હે મુગ્ધ સ્વભાવવાળા હૈડા! જે જે દીઠુ તેમા જો (તુ) રચે છે-પ્રેમ કરે છે-રક્ત થાય છે, તો ફુટતા-તુટતા એવા લોઢાની જેમ તુ ઘણા તાપ સહેશે જે દીઠું તેમા રમવા કે પ્રેમ કરવા તું લાગી જા તો ઘડી ઘડી લોઢાની માફક તને તપાવવામા આવશે, ત્યારેજ કોઇ એક જગ્યાએજ પ્રેમ કરવાની દૃઢતા શીખીશ. રચ્ચસિ-રચે છે, પ્રેમ કરે છે. જાઇટ્ઠિઅએ-જે જે દૃષ્ટ-દીઠુ તે તેમા ફુટ્ટણુએણ-ફુટનારાથી-ખડિત થનારાથી. સહેસહિ-કર્તૃવાચ્ય, કર્મવાચ્યને અડચણ રૂપ થાય છે.

(૧૪૨) મઈ જાણીઉ બુડ્ડીસુ હઉં, પ્રેમદ્રહિ હુહુરત્તિ,
નવરિ અચિન્તિય સપડિય, વિપ્પિય નાવ ઝડત્તિ

—મે જાણ્યુ (કે) હુ હુહુરૂ કરતી-એ શબ્દ કરતી પ્રેમ રૂપી દ્રહમા બુડીશ, પરતુ અચિંતિ ઝટ-એકદમ વિપ્રિય (રૂપી) નાવ (વિયોગ બેડા) સપ્રાપ્ત થયુ પ્રેમ એટલો હતો કે હુ દ્રહની સમાન તેમા ડૂબી જાત પરતુ તેમાથી મને બચાવવાને વિપ્રિયરૂપી નાવ ઝટ મળી ગઇ બુડ્ડીસુ-બુડીશ (જુઓ હવે પછી પ્રબોધ ચિતામણી ન. ૧ મા બુડ્ડિઅ-અઉ એ શબ્દ). હુહુરત્તિ-અનુકરણ-ડૂબતી વખતે શ્વાસ એવો ઉડે-

(સમજ છે) સરખાવો ન ૫૫. આ કયા દેશની રીત? રોસણા-રુઓ ન ૧ પરિઘસડી-મળક ઠસી વા પરિભાષા (ટી. ચૂ.) અર્જ અણ-એ! અણ કહે. સે. ચૂ. અઝમિન એક શબ્દ માની તેનો અર્થ અસ દ્યુત! કરે છે હેમચંદ્રમાં પણ અઝમિ ન એ પ્રધાન પાઠ માન્યો છે ઝિમ્મર્ણ-ઝીણું થવું, સકાવું. ઘડીકદિ-તારા મારે રેસિ-વાસ્તે (હેમ ૮-૪-૪૨૫).

(૧૪૮) સુમરિજ્જઇ ત વલ્લહઉં જં વીસરઇ મણાઉં
જહિ પુણુ સુમરણુ જાઉં ગઉ, તહો નેહહો કઇ નાઉં.

—જે વલ્લભ મનથી વીસરે છે તે વલ્લભને સ્મરવામાં આવે-સંભારવામાં આવે જેનું સ્મરણ પુન: ને આવ્યું જાય (ભૂલી જાય) તેના નેહનું નામ શું? જે ભૂલે તેને તો યાદ કરે અને જેનું સ્મરણ આવ્યું જાય (ભૂલી જાય) તેના નેહને નામજ શું હોય? કંઈ નહિ. જેનો નેહ છે તે કદી ભૂલી શકાતો નથી અને તેના સ્મરણની જરૂર નથી. સુમરિજ્જઇ-સમરીએ મણાઉ-મનાક્-અલ્પ (ટી. ચૂ.) મનથી જાઉં-યદિ જો. કઇ નાઉં-જયપુરીમાં કાંઇ નાંવ?

(૧૪૯) જિબ્મિન્દિઉ નાયગુ વસિ કરહુ જસુ અધિન્નઇ અન્નઇ
મૂલિ વિણટ્ઠઇ તુંબિણિહે અવસેં સુક્કઇં પણ્ણઇં

—ઇન્દ્રિય (ઇ) જેને અન્ય (ઇન્દ્રિયો) અધીન છે તેને હે નાયક! વશ કરો. જેનું મૂલ વિનષ્ટ થયું છે એવી તુંબડીનાં પત્રો-પાંદડાં અવશ્ય સૂકાય છે. મૂલિ વિણટ્ઠઇ-ભાવવાચક સાતમી.

(૧૫૦) એક્કસિ સીલકલંકિઅહં દેજ્જહિં પચ્છિત્તાઇં
જો પુણુ ખણ્ડઇ અણુદિઅહુ, તસુ પચ્છિત્તે કાઇં.

—એકવાર શીલકલંકિત (કરનારા) ને પ્રાયશ્ચિત્ત આપવામાં આવે છે જે ફરીવાર અનુદિન (દીનને) ખંડિત કરે છે તેને પ્રાયશ્ચિત્તથી શું? એક્કસિ-એકસ-એકવાર-મારવાડી-એકરસાં, એકસાં. અણુદિઅહુ-અનુદિન, દિને દિને.

(૧૪૫) સિરિ જર-ખંડી લોઅડી, ગલિ મણિયડા ન વીસ,
તો વિ ગોટ્ઠડા કરાવિઆ, મુદ્ધએ ઉટ્ઠ-બઇસિ.

—શિરપર જીર્ણું લોઅડી-કાબળી (છે), ને ગળામા (પૂરા) વીસ નહિ એવા મણકા (ની માળા) છે તોપણ મુગ્ધાથી ગોઠ-ગામના નિવાસીઓ એવા ગામના યુવકો પાસે ઉઠબેસ કરાવાઇ એટલે મુગ્ધાએ તેમની પાસે કરાવી મુગ્ધા પાસે શૃગારના સાધનોમા જુની કાબળ છે અને ગળામા પૂરા વીસ મણકાની માળા પણ નથી તોપણ તેણીનુ લાવણ્ય એવુ છે કે આખા ગામના છેલોને ઉઠબેસ કરાવતી રહી છે. જરખડી-જીર્ણું, ખડિત. લોઅડી-લોઇ, લોમપટી, કામળી મણિઅડા-મા ડ કુત્સાના અર્થે, ગોટ્ઠડા-જુઓ ગોઠ ન. ૧૧૦ મા ગામની બહાર ગોસ્થાન હોય છે કે જ્યા યુવકો એકઠા થાય છે ત્યાના નિવાસી ગોઇ એટલે ગોકુલ-ગોસ્થાન ત્યા જે બેસે છે તે ગોષ્ઠ-ગોષ્ઠક-ગોષ્ઠ પુરૂષ (દો. ૧)

(૧૪૬) અમ્મડિ પચ્છાયાવડા, પિઉ કલહિઅઉ વિઆલિ,
ધઇ વિવરીરી બુદ્ધડી, હોઇ વિણાસહો કાલિ

(સ્ત્રી પતિ સાથે માન કર્યા પછી પસ્તાય છે) હે અમ્મા-માત ! પશ્ચાત્તાપ (થાય છે), વિકાલે-સધ્યાસમયે પિયુ સાથે ઝગડો કર્યો. વિનાશના કાલે બુદ્ધિ વિપરીત થાય છે અમ્મડિ-બુદ્ધડી-એમા ડી સ્વાર્થેમા યા અનુકપામા છે. પચ્છાયાવડા-અહીં પણ પશ્ચાત્તાપની આગળ ડા છે કલહિઅઉ-કલહાપિત, કલહ કરાયેલો છે વિઆલિ-જુઓ કુમારપાલ પ્રતિબોધના ઉદાહરણ ન. ૧૮ અને ઉપર ન. ૬૨.) ધઇ-હેમચન્દ્રે અનર્થક કહેલ છે-પાદપૂરણ યા અવધારણનો અર્થ છે.

(૧૪૭) ઢોલ્લા એહ પરિહાસડી, અઇ ભણ કવણહિ દેસિ,
હઉં ઝિજ્જઉં તઉ કેહિ પિઅ, તુહું પુણ અન્નહિ રેસિ.

હે ઢોલા ! એ ! કહે (કે) ક્યા દેશમા આ પરિહાસ-મજાક છે ? હે પિયુ ! હું તારા માટે છીજૂ-સુકાઉં, (ને) તું વળી અન્યને માટે

—હે પથિક ! ગોરી હસી ! (હવે) આંખને નિરખતી, આંસુ અને ઉચ્છ્વાસથી કુંકુમ (કંચવા)ને ભીંજેલો મુઠ્ઠિ (જુઓ નં ૮) કરવી એટ આંસુથી ભીંજેલો ને ઉચ્છ્વાસના ભારથી મુઠો. આથવા વિતુ વ્યાપ્ત–તાલો વાઓ–આંસુઓનો તાલો ને ઉચ્છ્વાસનો વાઓ. ગોરડી–જુઓ નં ૨ ૧૨૭ તેમાં હી માટે ડુઓ નં ૧૪ નિઅન્ત–દેખતી. સિતુવ્યાપ્ત–તીમા–તિમિત–ભીંજેલો જુઓ તિમ્મઇ નં ૧૧૫.

(૧૫૪) પિઉ આગઉ સુણ વત્તડી, ઝુણિ કન્નડઇ પઇટ્ઠ
તહો વિરહહો નાસન્તઅહો, ધૂલડિઆવિ ન દિટ્ઠ

—પિઉ આવ્યો એવી વાત સાંભળી,–(વિનો) ધ્વનિ કાને પેઠો (કે તરત જ) તેનો વિરહ નાઠો કે (વિરહના નાસવાની) ધૂળ પણ ન દેખાણી. વત્તડી, કન્નડઇ ધૂલડિઆ–આમાં આવેલ ડી થા ડ પર પણું કેવળ છે–હવે વધુ લખવું અર્થ છે નાસન્ત–સ નાસવું–નષ્ટ થવું, અદર્શન થવું, ભાગવું ગૂ નાસવું ભાગવાના અર્થમાં છે પ્રાકૃતમાં નસ્સ–ભાગવું

(૧૫૫) સહિએઁ અઇ ણુહારેણ જ સમાઉ ન મિલિઅઇ
આયવિન્તરિ પિઅઇ પાણિએણ, પિઅ પિઆસ કિં છિજ્જઇ

—એ સાથી ન ભાગ તો વળાસ સહેલથી શું ! હે પિઉ ! સ્વપ્નાંતરમાં પીધેલા પાણીથી પ્યાસ–તૃષા કઈ છીજે–જાય ! કેવલ સહેલથી શું સરે !

(૧૫૬) એત્તહે તેત્તહે વારિ ઘરિ, લચ્છિ વિસણ્ઠુલ ધાઇ
પિઅ–પબ્ભટ્ઠ વ ગોરડી, નિચ્ચલ કહિ વિ ન ઠાઇ

—અત્ર તત્ર–અહીં તહીં દ્વારે (ને) ઘેર વિષ્ઠ્રણ્ઠ ગયેલી પેઠે લક્ષ્મી વિસણ્ઠુલ ધાય છે (દોડમાં કરે છે). નિશ્ચલ કહિ ક્યાંયે સ્થિર થતી નથી–ટકતી નથી. લક્ષ્મીની ચંચળતાની વિયોગિનીની ચંચળતા સાથે ઉપમા. જેવી લક્ષ્મી તેવી પ્રિયભ્રષ્ટ ગોરી. વારિ ઘરિ–ઘર દ્વાર, ઘર બાર, પબ્ભટ્ઠ–સં પ્રભ્રષ્ટ–ભટકી–છૂટી–ભ્રષ્ટ થયેલી.

(૧૫૧) વિરહાનલજાલકરાલિઅઉ, પહિઉ પન્થિ જ દિટ્ઠુઉ,
તં મેલવિ સવ્વહિ પન્થિઅહિ, સોજિ કિઅઉ અગ્ગિટ્ઠઉ

—જે પથિક વિરહાનલની જ્વાલાઓથી કરાલિત પથમાં જોવામાં આવ્યો, તેને સર્વ પથિકોએ મળીને અગ્નિમય કર્યો–વધારે તપ્ત કર્યો–ઉત્તેજિત કર્યો વિરહતાપની અધિકતાથી અતિશયોક્તિ. સરખાવો નં. ૧૦૯. દોધકવૃત્તિ તો એ અર્થ કરે છે કે પથિકોએ તેનો અગ્નિસંસ્કાર કર્યો અગ્નિષ્ઠ કૃત મેલવિ–મળી કરી યા રાખી. અગ્ગિટ્ઠઉ–અંગીઠો સ્ત્રી અંગીઠી (આમાં અનુસ્વાર માટે માટે જુઓ પ્રબંધ ચિંતામણીના ઉદાહરણમાં નં. ૬ મંકડ) અંગીઠીનો અર્થ ગૂજરાતીમાં એ છે કે સોનીની સગડી, પોકપાડવા માટે ખાડો કરી અગ્નિ કરવામાં આવે છે તે, ક્રોધાગ્નિ ‘ લાગી યમને અંગીઠી, પોઢી ગયો તે પળે ’–વલ્લભ.

(૧૫૨) સામિ–પસાઉ સલજ્જુ પિઉ, સીમાસંધિહિ વાસુ,
પેક્ખિવિ બાહુ–બલુલ્લડા, ધણ મેલ્લઇ નીસાસુ

—સ્વામીની જેને મહેરબાની છે તેવો સ્વામિપ્રસાદ, પિયુ સલજ્જ, (તેનો) સીમા સંધિમાં વાસ–એ જોઇને બાહુબલથી ઉલ્લલિત (પિયુને માટે) ધણ–નાયિકા નિશ્વાસ મૂકે છે રાજાની કૃપા, જેથી તે કદી છુટી દે નહિ અને કઠિન કામપરજ મોકલે, પિયુ સંકોચી એટલે કામ માટે ના પાડે નહિ ને છુટી માગે નહિ, સીમાડાપર રહેવું કે જ્યાં નિત નિત નવા નવા ઝગડા થાય અને બાહુબળથી ગર્વિષ્ટ પિયુ ઝગડો આગળ આવી વેચાતો લે–બીચારી આટલા કારણોથી વિરહના અંતનો સંભવ ન જાણીને નિસાસા નાખે છે બાહુબલુલ્લડા–બાહુબલથી ઉલ્લલ–ઉલ્લટ–ઉલ્લલિત, અથવા ‘ બાહુ ’ નું વિશેષણ ‘ બલ્લુલ્લડ ’ એટલે બલગર્વથી ભરેલા બાહુ (પિયુના જોઇને) ધણ–જુઓ નં. ૧ અને ૭૦ મેલ્લઇ મેલે–મૂકે–છોડે–નાખે

(૧૫૩) પહિઆ દિટ્ઠી ગોરડી, દિટ્ઠી મગ્ગુ નિઅન્ત
અંસૂસાસેહિં કંચુઆ, તિંતુવ્વાણુ કરન્ત.

સાથે સુવર્ણની મનાય છે તે જો પ્રમાણ હોય તો સાથે જાણવામાં લેખ શોધે છે સાએક ભમેલ-ભમ્યું, ભમ્યું-રાજધાની મેળો ભમ્યો, વાસિઆ-વાસિત હોવારતિ પમ્વારિઆ-પરિચરિત સાથે બે છે એટલે નિશ્ચિત. પુપ્ફવઇ-પુષ્પવતી રજસ્વલા. આમાંના પુષ્પનો ઉચ્ચાર હિંદીમાં હજુ સુધી રહ્યો છે કારણકે પ્રથમ સ્ત્રીઓને જુવેસ કહે છે આ દોહા સાથે સરખાવો નીચેની સરસ્વતી કંઠાભરણ ૩-૨૯ ની ગાથા—

એઓ જૂરઈ જૂરઈ વલ્લહિઆઈ હોઈ હોઈ હોઉ મનામ
એઇ ખિન્નઈસુ પાસે પુપ્ફઈ ણ એઇ મ ખિજ્જ

(ચોધ ખીજે ખીજે વલ્લભ (નિદા) સમાગમની જાય તો ભલે થાઓ આવ પુષ્પવતી ! પાસે સુઈ જા, અને નિંદ આવતી નથી.)

(૧૬૦) ભ્રિઅમ હુઈ વેરિઅ ઘણા, તો કિં અમ્બિણ થાઈ,
અમ્હહિં બે હત્થડા, જઇ પુણુ મારિ મરાઇ

—હે દૈવ ! જો વૈરી ઘણા (છે) તો શું અભ્ર-આકાશમાં ચડી જાઉં ! જો અમોને (પણ) બે હાથ છે તો પુન: મારી મરું શત્રુઓનાં પ્રાણોને મારે પરથી ઊંડી આકાશમાં શું નાખો જાઉં ! બે હાથ તો છે તો પછી મારીને મરશું.

(૧૬૧) રક્ખઇ સા વિસ-હારિણી બે કર ચુમ્બિવિ જીઉ
પડિબિમ્બિઅ-મુંજાલુ જલુ, જેહિં અડોહિઉ પીઉ.

—જેમાં મુંજાલનું (મુંજનું) પ્રતિબિમ્બ પડેલું છે તે સ્વચ્છ પાણી ને હાથે પીધું તેનું ચુમ્બન કરીને તે પાણીવાળી (વારુણી) પોતાનો જીવ રાખે-રક્ષવે છે કોઈ તળાવના તીરે મિલન થયું હતું. ભિખારણ મુંજ ઉપર હતી તેનો પડછાયો પાણીમાં પડ્યો હતો. સ્ત્રીએ તેના હાથથી જલ પીધું હતું. પછી મળવું નહિ થયું જાણીને તે હાથને ચુમતી મુંજની ઝંખતી રહી છે વિસ-જલ સ્થાનમાં પણ ભાવના છે જો વિસ (કમલની નાળ) વાળનારી એવો અર્થ લઈએ તો ઠીક કારણકે કમલનાલનું મૂલ ત્યાં રહે છે કે જ્યાં જલમાં મુંજનું પ્રતિબિમ્બ પડ્યું

(૧૫૭) એઉ ગૃણ્હેપ્પિણુ ધ્રુ મઈં, જઇ પ્રિઉ ઉવ્વારિજ્જઇ,
મહુ કરિ એવ્વઉં કિંપિ ણવિ, મરિએવ્વઉ પર દેજ્જઇ.

—આ ગ્રહણ કરીને તે પિયુને મારાથી ઉગારી લેવાય તો મારૂ કરવુ-કર્તવ્ય કંઇ પણ નથી (બાકી રહેતુ) મરવુ પણ દેવાય-જો આ લઇને મારા પિયુનો ઉદ્ધાર થઇ જાય તો મારૂ કર્ત્તવ્ય કાંઇ બાકી રહેતું નથી. હું ચારે મારૂ મરણ દઇ દઉં (મરણ પણ સહી લઉં) દોહક વૃત્તિ અનુસાર "કોઈ સિદ્ધ પુરૂષને વિદ્યા સિદ્ધિ માટે ધન આદિ આપી નાયિકા પાસે બદલામા પતિ માગ્યો તો તેણી કહે છે કે જો આ લઇને પતિ ઉત્કર્ષ તેત્યજ્યતે-બદલામા આપવામા આવે તો મારૂ કર્તવ્ય કંઇ કેવલ મરણ આપી શકુ છુ." (ચાહે મારો પ્રાણ લઇસે, પતિને આપીશ નહિ). ગૃહેપ્પિણુ-ભૂત કૃદત ધ્ર-જુઓ ઉપર ન. ૪૧, ઉવ્વારિજ્જઇ-(૧) ઉગાર્યો જાય (૨) વહે ચાર્યો જાય ? જુઓ ઉપર ટીકા કરિએ-વ્વઉં, મરિએવ્વઉ-કરવુ, મરવુ રાજ્યસ્થાનીમા કરબો, મરબો, સસ્કૃતમા કર્ત્તવ્ય, મર્ત્તવ્ય.

(૧૫૮) દેસુચ્ચાડણુ સિહિકડણુ, દણિકુટ્ટણુ જ લોઇ,
મજિટ્ઠ એ અઇરત્તિએ, સવ્વ સહેવ્વઉં હોઇ

—દેશનું ઉચ્ચાટન-પરિત્યાગ-દેશનિકાળ થવુ, શિખિ એટલે આગ પર ક્વાથ-કાઢો થવુ-કઢાવુ, ઘણ કુટાવુ જે લોકમા (છે) તે અતિરક્ત મજીઠથી સર્વ સહેવુ થએલ છે મજીઠ દેશબહાર ગયો, આગપર કઢાયો, ઘણો કુટાયો-એ બધુ સહન કર્યું તે 'રક્ત' હોવાનું ફળ છે, તેમ કોઇમા રક્ત-આસક્ત થવુ તો બધા ફળ ભોગવવા પડે સહેવ્વઉં-સહેવુ-ખમવુ.

(૧૫૯) સોએવા પર વારિઆ, પુપ્ફવઇહિ સમાણુ,
જગ્ગેવા પુણુ કો ધરઇ, જઇ સો વેઉ પમાણુ

—પુષ્પવતિની સાથે સૂવુ વિશેષ વાર્યું-નિષિદ્ધ કર્યું છે (એવુ) જો વેદ પ્રમાણ હોય તો, વળી જાગવુ કોણ ધરે-અટકાવે છે ? જો વેદમાં

(૧૫૪) જેપ્પિ ચએપ્પિણુ સયલ ધર, લેવિણુ તવુ પાલેવિ,
વિણુ સન્તેં તિત્થેસરેણ, કો સક્કઇ ભુવણેવિ.

—શાંતિ(નાથ) તીર્થંકર વિના સકલ ધરાને જીતવા, તજવા, અને તપ લઇને પાળવા ભુવનમાં પણ કોણ સમર્થ છે? જેપ્પિ, ચએપ્પિણુ, લેવિણુ પાલેવિ-માં ક્રિયાર્થી ક્રિયા–સં તુમ્ છે આ ૧૪ પૂર્વકાલિક ક્રિયાનાં રૂપો સાથે મળતા આવે છે

(૧૫૬) ગંપિણુ વાણારસિહિં નર, અહ ઉજ્જેણિહિં ગંપિ,
મુઆ પરાવહિં પરમ-પઉ, દિવ્વન્તરઇં મ જંપિ.

—જે નર વાણારસીમાં જઇને અથ(વા) ઉજ્જયિનીમાં જઇને મરેલા તે પરમ પદ પ્રાપ્ત કરે છે—બીજા સ્વર્ગોની (વાત) મ કર; અથવા બીજા તીર્થોની (દિ. ૮) વાત ન કર. ગંપિણુ, ગંપિ–પૂર્વકાલિક. વાણારસી કે વારાણસી—વરણા-અનસ્-સ્થાન રચેલાણા એ નામ થયું છે પરંતુ તેનો વરણા-અસી એ બે નદીઓની વચ્ચે હોવાથી એ નામ જન્યાની કલ્પના કરી લીધી છે હેમચંદ્રે આશ્રયમાં વારાણસી વાણારસીમાં કેવળ અક્ષરવ્યત્યય માનેલ છે (૮–૨–૧૧૬ થી ૧૧૭). આવો અક્ષરવ્યત્યય બોલવામાં થઇ જાય છે જંપિ–સં જલ્પ્–તેમાં ઈ કેવલ છંદને માટે મૂક્યો છે

(૧૫૭) ગંગ ગમેપ્પિણુ જો મુઅઇ જો સિવ-તિત્થ ગમેપ્પિ,
કીલદિ તિદસાવાસ ગઉ સો જમ-લોઉ જિણેપ્પિ.

—જે ગંગા જઇ મર્યો, જે શિવતીર્થ (કાશી) જઇ ક્રીડા કરે છે તે ત્રિદશ એટલે દેવના આવાસ-દેવલોકે યમલોક જીતીને ગયો. ગમે-પ્પિણુ, ગમેપ્પિ, જિણેપ્પિ–જઇને, જીતીને. કીલદિ (સં. ક્રીડતિ).

(૧૫૮) રવિ-અત્થમણિ સમાઉલેણ, કંઠિ વિઇણ્ણુ ન છિણ્ણુ,
ચક્કેં ખંડુ મુણાલિઅહે, નઉ જીવગ્ગલુ દિણ્ણુ.

—રવિ આથમ્યો ત્યાં સમાકુલ ચક્રવાકે મૃણાલિકા-કમલિનીનો ખંડ કંઠે સ્થાપિત (કર્યો), છિન્ન ન (કર્યો) જાણે જીવને આગળીઓ

હતુ—આ માટે કમલનાલ તોડતી વખતે બધું સ્મરણ આવતું જાય છે. એ-દોધકવૃત્તિ ક્વચિત્ 'જેહિ'ના નિત્ય સંબંધથી તેને વર્તમાન હિદીના 'વે' એટલે તે એમ માનતી જણાય છે મુજાનુ-'આના' પ્રત્યય 'વાળા'ના અર્થમાં. અડોહિઉ-પીડુ પીવરાવવુ. જુઓ આ નિબંધનું પાનું ૩૦.

(૧૬૨) બાહ વિછોડવિ જાહિ તુહું, હઉં તેવઇ કો દોસુ.
હિઅય-ટ્ઠિઉ જઇ નીસરહિ, જાણઉં મુંજ સ રોસુ

—(એકમેકના) હાથ છોડી તું જાય છે, તેમ હું પણ જાઉં છું. (તેમાં) કોનો દોષ? પણ હૃદયમાંથી તું જો નીસરી જાય, તો પછી મુંજનો માગ પર રોષ છે એમ હું જાણીશ (જુઓ આ નિબંધ પૃ. ૨૮ અને હવે પછી પ્રબંધચિંતામણિના ઉદાહરણ પંક્તિ નં. ૧૦) દોધકવૃત્તિ 'મુંજે ભૂપતિ મગેય' બનાવી એમ અર્થ કરે છે કે નાયિકા નાયક મુંજને કહી રહી છે. કોઇ મુંજમુ રોસુ એમ બનાવે છે મુંજમુ એટલે મુંજ સાથે.

(૧૬૩) જેપ્પિ અસેસુ કસાય-બલુ, દેપ્પિણુ અભઉ જયસ્સુ,
લેવિ મહવ્વય સિવુ લહહિ, ઝાએવિણુ તત્તસ્સુ

—અશેષ-સંપૂર્ણ કષાયબલ જીતીને, જગતને અભય આપીને-અભયદાન આપીને, મહાવ્રત લઇને, તત્ત્વનું ધ્યાન ધરીને શિવ મોક્ષપદ લહે છે-પામે છે કસાય-જૈનોમાં તે શબ્દના અર્થમાં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચારનો સમાવેશ થાય છે ને તે જૈનનોજ પારિભાષિક શબ્દ છે. જેપ્પિ, દેપ્પિણુ, લેવિ, ઝાએવિણુ—ભૂતકૃદન્ત છે.

(૧૬૪) દેવં દુક્કરુ નિઅય-ધણુ, કરણ ન તઉ પડિહાઇ,
એમ્વઇ સુહુ ભુંજણહં મણુ, પર ભુંજણહિં ન જાઇ.

—નિજ ધન દેવું દુષ્કર છે, તપ કરવું (પ્રતિ) ભાવતું નથી, એવી રીતે સુખ ભોગવવાનું મન (છે) પરંતુ ભોગવવાનું જતું-બનતું નથી. દેવં-પાઠાંતર દેવેં, દેવું, ભુંજણ-ભોજન ભુંજણહિં ન જાઇ-ભોગવ્યું જતું નથી.

મધરસથી ભરેલું બેલુ-ભરણ (વાચક બીજો અર્થ) જ્યવહાર એટલે આભમાં પ્રવેશે છે એટલું સુંદર મુખ છે કે ચાન્દ્ર મકરથી પૂર્ણ બની આભમાં ફરી પડે છે મુસ્તાકર નજર ન લાગી જાય એ માટે રાઈ મીઠું આભમાં નાખે છે બેલુ નાખઇ—જુઓ નં ૧૧૫ અને ૫.

(૧૦૧) ચમ્પય-કુસુમહો મજ્ઝિ સહિ ભસલુ પઇટ્ઠુ
સોહઇ ઇન્દનીલુ જણિ કણઇ બઇટ્ઠુ

—ચંપાકુસુમે મુજ સખિ ભમરો પેઠો
સોહે ઇન્દ્રનીલ જાણે કનકે બેઠો.

(૧૦૨) અબ્ભા લગ્ગા ડુંગરિહિ પહિઉ રડન્તઉ જાઇ
જો એહા ગિરિ-ગિલણ-મણુ, સો કિં ધણહે ધણાઇ

—ડુંગરપર અભ્ર-મેઘ, લાગ્યા (છે) પથિક રડતો-રડતો જાય છે કે જે (મેઘ) આવો ગિરિને ગળવાના મનવાળો છે તે શું નારીકનું ધણીપણું કરશે?—અર્થાત્ કે-ડુંગરપર મેઘ જોઈ વિયોગી વિચારે છે કે તે મેઘ પહાડોને ગળે છે તેથી જણાય છે કે જેનો આવો સ્વભાવ છે તે મારી વિયોગિનીને કંઈ છોડશે?

અબ્ભા-અભ્ર, રડન્તઉ-રડતો ધણ્ણી રાખનાર(?)ગ્રાહક(?), ધણ-જુઓ ઉપર નં ૧ ધણહે-દોધકવૃત્તિ ધનાનિ ઇચ્છતિ એટલે ધન માટે છે!! એવો અર્થ કરે છે એ ઠીક નથી. ધણી એટલે ધની-સ્વામી, તે પરથી નામધાતુ ધણાઇ-ધણી થવું ધણીપણું કરવું (આચારે ક્વિપ્) અર્થાત્ સ્વામિત્વ દેખાડવું રક્ષા કરવી. અત્યારનું રાજસ્થાની ધણિયાપ એટલે ધણીપણું, સ્વામિત્વ. ગુજરાતીમાં ધણી એટલે માલિક, તેપરથી ધણિયાણી-સ્વામિની પતિવ્રતા સ્ત્રી; વળી ધણિયાતું-સ્વામિત્વ વાળું વિશેષણ છે સરખાવો ધણીજોગ હુંડી, ધણીધોરી, ધણી[illegible].

(૧૦૩) પાઇ વિલગ્ગી અન્ત્રડી, સિરુ લ્હસિઉં ખન્ધસ્સુ.
તોવિ કટારઇ હત્થડઉ બલિ કિજ્જઉં કન્તસ્સુ.

—પગમાં અન્ત્ર-આંતરડું લાગ્યું-ચોંટી ગયું, શિર ખંધ-ખભાપરથી

દીધો. ચક્રવાકે મૃણાલનો કટકો મોમા લીધો કે સૂર્યાસ્ત થઇ ગયો. વિયોગનો સમય આવ્યો. બીચારે એક કટકો પણ ન કાપ્યો, મોમાં નાખ્યો. જાણે (કે વિયોગમા જીવ ન નીકળી જાય તે માટે આગળીઓ દઇ દીધો અત્થમણિ–જુઓ પ્રબંધ ચિ. ઉદાહરણ નં. ૩૦ હવે પછી વિઇણ્ણુ–સ. વિતીર્ણ. ચક્કે–કર્મવાચ્યનો કર્ત્તા જેમકે મે, તે. નઉ– ઉપમાવાચક જુઓ ઉપર ન ૫ જીવગ્ગલુ–જીવ+અર્ગલા સસ્કૃતના નીચેના શ્લોકનો ભાવ છે —

मित्रे क्वापि गते सरोरुह वने बद्धानने ताम्यति
क्रन्दत्सु भ्रमरेषु जातविरहाशङ्कां विलोक्य प्रियाम् ।
चक्राह्वेन वियोगिना बिलसता नास्वादिता नोज्झिता
कठे केवलमर्गलेव निहिता जीवस्य निर्गच्छत ॥

—સુભાષિતાવલિ સ. ૩૪૮૩ પીટર્સન.

(૧૬૯) વલયાવલિ–નિવડણુ–ભએણુ, ધણ ઉદ્ધબ્ભુઅ જાઇ,
વલ્લહ–વિરહ–મહાદહહો, થાહ ગવેસઇ નાઇ.

—વલયાવલિના નિપતનના ભયથી નાયિકા ઊર્ધ્વભુજ જાય છે–ચાલે છે, જાણે કે વલ્લભના વિરહરૂપી મહા દહ–હ્રદનો તાગ ગવેષતી–શોધતી (હોય નહિ). વિયોગમા દુબળી થઇ ગઈ છે. ચૂડીઓ પડી ન જાય તેથી હાથ ઉંચા કરીને જાય છે—ચાલે છે. જાણે કે પ્રિયના વિરહના મહા–પાણીના ધરાનો તાગ લેવા–પામવા–શોધવા લાગી છે, પણ પામતી નથી. જે ઉંડા પાણીનો તાગ લેવા માગે છે તે માથાપર હાથ ઉંચા કરી લે છે, એ જોવા કે માથાપર પાણી કેટલુ ઉંચુ છે. દહ–હ્રદનો વ્યત્યય. ગવેસઇ–સ. ગવેષયતિ ધણ, નાઇ માટે જુઓ ઉપર. ન. ૧ તથા ૫.

(૧૭૦) પેક્ખેવિણુ મુહુ જિણુવર હો, દીહર–નયણુ સલોણુ,
નાવઇ ગુરૂ–મચ્છર–ભરિઉ, જલણિ પવીસઇ લોણુ.

—જિનવરનું સલોણું દીર્ઘનયન પેખીને–જોઇને જાણે ગુરૂ–ભારે

(૧૦૫) હેટ્ઠ-ટ્ઠિય-સૂર-નિવારણાય છત્તં અહો ઇવ વહન્તી,
જયઇ સસેસા વરાહ-સાસ-દૂરુક્ખુયા પુહવી.

—હેટ્ઠ સ્થિત એટલે રહેલા સૂર એટલે સૂર્યના આતપના નિવારણ માટે શેષસહિત વરાહના શ્વાસથી દૂર ફેંકાતા પૃથ્વી કે જે જય. એટલે નીચે છત્ર જેવું વહન કરનારી છે તેનો જય થાઓ.

શ્રી હેમચન્દ્રના વ્યાકરણના આ વિભાગમાં જે શબ્દ ઉદાહરણરૂપ આપેલા છે તેનો ઉલ્લેખ અત્ર નિષ્પ્રયોજન છે

આ રીતે પોતાના સમયથી પૂર્વની કૃતિઓમાંથી ઉદાહરણો આવ તરીકે તે અત્ર પૂર્ણ થાય છે આ પરથી જણાય છે કે આચાર્ય શ્રી હેમચન્દ્રના સમય પહેલાં સાહિત્યભાષા–શિષ્ટભાષા બની ગઈ હતી.

ઉપર આપાયેલાં ઉદાહરણોમાંના શબ્દોનો કોષ આપવામાં આવે તો વિશેષ યોગ્ય થાત, પણ અવકાશના અભાવે તેમ થઇ શક્યું નથી.

પ્રકરણ ૯ મું

વાગ્ભટનું ભાષા સંબંધી વક્તવ્ય.

શ્રી હેમચન્દ્રના સમયમાં વાગ્ભટ થયેલ છે કે જેણે વાગ્ભટાલંકાર નામનો અલંકાર પર ગ્રંથ રચેલ છે તેમાં ભાષાઓ સંબંધી બીજા પરિચ્છેદમાં જે જણાવેલું છે તે અત્ર આપવું યોગ્ય છે

संस्कृतं प्राकृतं तस्यापभ्रंशो भूतभाषितं ।
इति भाषा चतस्रोऽपि यान्ति काव्यस्य कायताम् ॥१॥

—સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, તેની અપભ્રંશ, અને ભૂતભાષા (પૈશાચી) એ ચારે ભાષા કાવ્યનું શરીર પ્રાપ્ત કરે છે. (એ ચારે ભાષા કાવ્યના શરીર પ્રાય છે)

હવે તે ચાર ભાષાનું સ્પષ્ટીકરણ કરે છે—

લ્હસી પડ્યુ, તો પણ હાથમા કટારી. (આવા) કથને બલિહારી જાઉં–વારી જાઉં. વીરતાની પરાકાષ્ઠા. લ્હસિઉ–લ્હસિયો (સ. હસિત) ખન્ધસ્સુ–ખાધનું–ખાધપર, ખભાપર

(૧૭૪) સિરિ ચડિઆ ખન્તિ પ્ફલઈ, પુણુ ડાલઈ મોડન્તિ,
તો વિ મહદ્દુમ સઉણાહ, અવરાહિઉ ન કરન્તિ.

—શિરપર ચડયા ચડયા ફ્લો થાય છે, વળી ડાળોને મોડે–તોડે છે, તો પણ મહાદ્રુમ–મહાવૃક્ષ શકુનો (પક્ષિઓ)ને અપરાધી કરતા નથી–દોષ દેતા નથી મહાપુરૂષોની ક્ષમા. મોડન્તિ–સ. મોટયન્તિ, તોડવુ ફોડવુ ' શકુનિયોને અપરાધ કરતા નથી ' એવો અર્થ દોધકવૃત્તિ કરે છે

(૧૭૫) સીસિ સેહરૂ ખણુ વિણિમ્મવિદુ, ખણુ કઠિ પાલમ્બુ કિદુ,
રદિએ વિહુદુ ખણુ મુંડમાલિએ જ પણુએણ ત નમહુ,
કુસુમ–દામ–કોદડુ કામહો.

—(આ ગદ્ય એના ઉદાહરણુ માટે આપ્યુ છે કે અપભ્રશમા પ્રાય શૌરસેનીની પેઠે કાર્ય થાય છે. અને કઈ ખડ અથવા એક ગાથા એટલા માટે આપી છે કે અપભ્રશમા વ્યત્યય અને કોઇ પ્રયોગ સસ્કૃત જેવા થાય છે. આ અવતરણોને અહીં આપવાનુ કઇ પ્રયોજન નથી)

આ ગદ્યનો અર્થ એ છે કે–કામના કુસુમદામકોદડ–ફુલરૂપી ધનુષ્યને નમન કરો. કેવુ ફુલ–ધનુષ્ય ? તો કહે છે કે જેને રતિએ (પોતાના) શીર્ષપર ક્ષણુ માટે શેખરરૂપ વિનિર્મિત કરેલ છે, ક્ષણુભર કઠમા પ્રાલબ (લાબી માળા) કરી, ક્ષણુભર મુડમાલિકામા પ્રયણુથી વિહિત કર્યું તેવા. કામનુ ફુલ–ધનુષ્ય કોઇ વખત રતિ પોતાનુ સીસફુલ બનાવે છે, કોઇ વખત ગળે લટકાવે છે, કોઇ વખત મુડ–માથાપર માલાની પેઠે પહેરે છે તેને પ્રણામ કરો. સેહરૂ–સ શિખર વિણિમ્મવિદુ–સ વિનિર્માપિત. પણુએણુ–પ્રણુયથી આને દોધકવૃત્તિ ' નમહુ ' નુ વિશેષણુ માને છે

'આદિ' આ શબ્દ ઉપરના બીજા શ્લોકમાં મૂકેલ છે તેમાં શૌર-સેની અને માગધીમાં પ્રાકૃતથી વિશેષ ભેદ છે. શૌરસેનીમાં એમ થાય છે કે 'દમની' (દમયો) એ શબ્દમાં દમો ભેદ થાય છે– જે દમણી દુર્બલો અરણમ્ (જેમ દમણો હું દુર્બલ છું) તા એ શબ્દનો દા થાય છે– દા યદિ' નનુ' શબ્દનો ણુમ્ થાય છે–' ણુ ભણામિ દુમ અમ્મહે શબ્દ હર્ષમાં વપરાય છે– અમ્મહે, એસો વાવદો જણો અને વિદૂષકમાટે હર્ષમાં હી હી આ એ શબ્દો વપરાય છે– હી હી ભો એસ ના જણ્ડ –ઇત્યાદિ. માગધી ભાષામાં અધ્યાત્તના ઠેકાણે એ થાય છે–' એસ લલદે તથા અહ એ શબ્દનો હગે થાય છે– હગે આગદા તિષ્ઠતિમાં તકારનો ચકાર થાય છે– ચિષ્ઠ દુમ તથા રેફનો લ થાય છે અને ષકારનો ન થાય છે– જેમકે તારણને બદલે તલુન રક્ષને બદલે લક્ષશ ઇત્યાદિ. આવી રીતે અનેક પ્રકારે પ્રાકૃત જાણવું.

હવે વાગ્ભટ અપભ્રંશ ભાષા અને પૈશાચી ભાષા માટે કહે છે કે–

अपभ्रंशस्तु यच्छुद्धं तत्तद्देशेषु भाषितं।

यद्भूतैरुच्यते किञ्चित्तद् भौतिकमिति स्मृतं ॥३॥

—અપભ્રંશ કે જે તે તે દેશોમાં (કર્ણાટપાંચાલાદિમાં) શુદ્ધ (બીજી ભાષાથી અમિશ્રિત) બોલાય છે તે. (ટીકાકાર–આમાં ક્વચિત્ ર ન હોય તો પણ ર આવે છે જેમકે

વ્યાસ ઉદુ અઠમાં ઉ આઉલિસઉ સબ્વ પન્તુ
ઇદિમા ઇન્દિયઇ આવિસઉ અઉ કે રૂઉ કેતુ'

(પૈશાચી)—જે ભૂતો–પિશાચોથી બોલાય છે તે ભૌતિક–પૈશાચિક કહેવાય છે (ટીકા–આમાં દકારનો ત થાય છે જેમકે– મા્રુનેવ તત નમહ –મારુને (દેવને) હું નમું વર્ગના ત્રીજા અક્ષરનો પહેલો થાય છે જેમકે– ઉતપ પોડઘ ર નો લ થાય છે જેમાં ઠેકાણે ણ થાય છે ઇત્યાદિ

सस्कृतं स्वर्गिणां भाषा शब्दशास्त्रेषु निश्चिता।
प्राकृतं तज्जतत्तुल्यदेश्यादिकमनेकधा ॥२॥

—દેવોની ભાષા સંસ્કૃત છે (અને તે) શબ્દશાસ્ત્ર—વ્યાકરણોમાં નિશ્ચિત થયેલી છે (સારી રીતે વ્યુત્પત્તિથી નિર્ણીત છે), પ્રાકૃત તદ્ભવ, તત્તુલ્ય—તત્સમ અને દેશ્ય આદિ અનેક પ્રકારની છે. (ટીકાકાર સિંહદેવગણિ આ ત્રણ—તદ્ભવ, તત્સમ અને દેશ્યના ઉદાહરણો આપે છે –

તદ્ભવ—તે એટલે સસ્કૃતમાથી ઉત્પન્ન થયેલ તે, જેમકે —

સિરિ સિદ્ધરાઅ સચ્ચ, સાહસરસિક ત્તિ કિત્તણ તુજ્ઝ,
કહમણ્ણહા મણં મહ, પડન્તમઅણત્થમક્કમસિ.

આમાના દરેક શબ્દ સસ્કૃતમાથી આવેલા છે ને નીચે પ્રમાણે મૂકી શકાય

શ્રી સિદ્ધરાજ ! સત્ય સાહસરસિક ઇતિ કીર્ત્તન તવ,
કથમન્યથા મનો મમ પતન્મદનાસ્ત્રમાક્રામસિ

—હે શ્રી સિદ્ધરાજ (જયસિંહદેવ), તારૂ સાહસરસિક એવુ કીર્ત્તન (પ્રસિદ્ધપણુ) સત્ય છે, (કારણકે) નહિતો (અન્યથા) શામાટે મારૂ મન કે જ્યા મદનના બાણો પડે છે તે આક્રમણ કરે ?

તત્સમ—તે એટલે સસ્કૃતની તુલ્ય—સમાન સમસંસ્કૃત. તેનું ઉદાહરણ 'સસારદાવાનલદાહનીર ' ઇત્યાદિ સ્તુતિઓ છે આમાં પ્રાકૃતમા પણ સસ્કૃત શબ્દો હોય છે, તે બીજી રીતે—બીજા રૂપમા થતા નથી.

દેશ્ય—દેશમા ઉત્પન્ન થયેલ તે, દેશી જેમકે —

' સત્તાવીસઞ્જોઅણુ કરપસરો જાવ અજ્જવિ ન હોઇ,
પંડિહત્થબિમ્બગહવઇવઅણે તા વજ્જ ઉજ્જાણ

—આમા ' સત્તાવીસઞ્જોઅણુ ' એ શબ્દ ચદ્રના અર્થમા દેશી છે, તેના કરપ્રસર એટલે કિરણનો પ્રસાર જ્યાંલગી અદ્યાપિ ન થાય ત્યા સુધી હે ' પડિહત્થ ' (દેશી શબ્દ સપૂર્ણ એ અર્થમા)—પૂરેપૂરા બિંબ—મડલવાળા ' ગહવઇ ' (દેશી શબ્દ ચદ્રના અર્થમા)—ચદ્ર જેવા વદનવાળી ! ઉદ્યાનમા જા

ને આપમત અથપઘમય છે કિંતુ ૩૨ અક્ષરનો એક અનુષ્ટુપ્ શ્લોક માની શ્લોકોમાં ગણના કરવાની જૂની પ્રથા છે તેની એક પ્રતિ સં ૧૪૫૮ ની તાડપત્ર પર લખેલી સંપૂર્ણ તથા એક તેનાથી જૂની વિના મિતિની ખંડિત મળી હતી ને તેના પરથી મુનિ જિનવિજયજીએ આ મહત્ત્વપૂર્ણ ગ્રંથનું સંપાદન કર્યું છે અને ભૂમિકામાં પણ કેટલીક બહુ ઉપયોગી વાતો જણાવી છે કે જેમાંથી આધાર લઇ કિંચિત્ અત્ર જણાવવામાં આવે છે

સોમપ્રભ આચાર્ય વડગચ્છની પટ્ટાવલિમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીથી ૪૩ મા ગણવામાં આવે છે તેમના શિષ્ય જગચ્ચંદ્રસૂરિએ તપાગચ્છની સ્થાપના કરી.[૨૨] સોમપ્રભાચાર્યના બનાવેલું સુમતિનાથ ચરિત્ર પ્રાકૃતમાં છે તેમાં પાંચમા જૈનતીર્થંકરની કથા અને રસગર્ભ જૈનધર્મનો ઉપદેશ છે તેની સંખ્યા સાડાનવહજાર ગ્રંથ (શ્લોક) છે બીજો ગ્રંથ સૂક્ત મુક્તાવલી છે કે જે પ્રથમ શ્લોકના આરંભ શબ્દોથી સિંદુરપ્રકર અથવા કવિના નામથી સોમશતક પણ કહેવાય છે તેમાં પણ સદાચાર અને જૈનધર્મનો ઉપદેશ છે જે ગ્રંથ અતિ અદ્ભુત છે તે માત્ર એક શ્લોકનો છે પરંતુ કવિએ આ એક શ્લોકના સો અર્થ કર્યા છે કે જે પરથી કવિનું નામ પણ શતાર્થી પડ્યું છે આ એકજ શ્લોકની વ્યાખ્યાના પ્રમાણથી ચોવીસે તીર્થંકર, કેટલાક જૈન આચાર્ય વિષ્ણુ આદિ અજૈન દેવોથી લઇને સ્વયં સમુદ્ર, સિંહ, હાથી, મેઘ આદિનું વર્ણન કરે છે અને જૈનાચાર્યો નામે વાદિદેવસૂરિ, પ્રસિદ્ધ વૈયાકરણ હેમચંદ્ર ગૂજરાતના ચાર રાજાઓ સોલંકી રાજા—જયસિંહ (સિદ્ધરાજ) કુમારપાલ, અજયદેવ, મૂલરાજ—કવિ સિદ્ધપાલ, સોમપ્રભના ગુરૂ અજિતદેવ અને વિજયસિંહ તથા સ્વયં કવિ સોમપ્રભનું વર્ણન કરીને પોતાના ૧ અર્થ પૂરા કરે છે ચતુરાઈથી સમાસોથી અને શબ્દોથી આ એક શ્લોકના વાસ્તવના પહેલા શ્લોક જન્માવતા

૨૨. ક્લાટ ઇ. એન્ટિક્વેરી વૉ. ૧૧ પૃ ૨૫૪

વિભાગ ચોથો.

સોમપ્રભાચાર્યનો કુમારપાલ પ્રતિબોધ સં. ૧૨૪૧.

પ્રકરણ ૧ લું.

સોમપ્રભસૂરિ.

મેરૂતુંગાચાર્યે પ્રબંધચિંતામણિ ગ્રંથ સં. ૧૩૬૧ માં બનાવ્યો, તેમાં કોઈ કવિતા તેની પોતાની નથી. જૂની કવિતા કે જે તેણે ઉદ્ધૃત કરી છે તેનો નીચામાં નીચો (નિમ્નતમ) સમય તો તેનો સમય છે તે છે, ને ઉચામાં ઉચો (ઊર્ધ્વતમ) સમયનો નિર્ણય થતો નથી તે કવિતા ઉદ્ધૃત અને વ્યાખ્યાન કરવામાં (આગળ) કરવામાં આવી છે. સં. ૧૨૪૧ ના આષાઢ શુદ અષ્ટમી રવિવારે અણહિલપટ્ટનમાં સોમપ્રભ-સૂરિએ જિનધર્મપ્રતિબોધ અર્થાત્ કુમારપાલ પ્રતિબોધની રચના કરી[૨૦] તેમાં જે પુરાણી ગૂજરાતી–હિન્દી–કવિતા છે તે અત્ર ચર્ચીશું

સોમપ્રભસૂરિનો કુમારપાલ પ્રતિબોધ ગાયકવાડ ઓરિયેંટલ સિરી-ઝના ૧૪ મા નંબરમાં છપાયેલ છે તેનું સંશોધન પુરાતત્ત્વ મંદિરના આચાર્યશ્રી જિનવિજયજીએ કર્યું છે તેના પાંચ પ્રસ્તાવ છે અને તેમાં સર્વ મળી લગભગ આઠહજાર આઠસો શ્લોક છે.[૨૧] ગ્રંથ પ્રાકૃત, સંસ્કૃત,

---

૨૦. शशि जलधिसूर्य वर्षे शुचिमासे रविदिने सिताष्टम्याम् ।
जिनधर्म प्रतिबोधः क्लृप्तोऽयं गूर्जरेन्द्रपुरे॥ पृ. ४७८

૨૧ प्रस्तावपंचकेऽप्यत्राष्टौ सहस्राण्यनुष्टुभाम्
एकैकाक्षरसंख्याता न्यधिकान्यष्टभिः शतै ॥ पृ, ४७८

પછી મહારાજે મેળ વર્ષે રાજ્ય કર્યું. શતાર્થીકાવ્યમાં ત્યાં સુધીનો ઉલ્લેખ છે. આ માટે તે શ્લોક અને તેની સો વ્યાખ્યાઓની રચના સં. ૧૨૩૬ સુધી થઈ. કુમારપાલ પ્રતિબોધ સં. ૧૨૪૧ માં અર્થાત્ કુમારપાલના મરણ પછી અગ્યાર વર્ષે સંપૂર્ણ થયો. તે સમયે પણ કવિ ઉક્ત કવિ સિદ્ધપાલની વસતિમાં રહેતા હતા. ત્યાં રહી તે ગ્રંથ રચવાનું કારણ નેમિનાગના પુત્ર શ્રેષ્ઠિ અભયકુમારના પુત્ર હરિશ્ચંદ્ર આદિ અને કન્યા શ્રીદેવી આદિની પ્રીતિ અર્થે જણાવ્યું છે. સંભવત: હરિશ્ચંદ્રે આ ગ્રંથની કેટલીક પ્રતિઓ લખાવી. કિંતુ પ્રશસ્તિનો તે શ્લોક કે જેના આધારથી આ કહેવાયું છે તે ત્રુટિત છે. શેઠ અભયકુમાર કુમારપાલના રાજ્યમાં ધર્મસ્થાનોના સર્વેશ્વર અર્થાત્ અધિકારી હતા. કુમારપાલ પ્રતિબોધની પ્રશસ્તિમાં સોમપ્રભસૂરિએ પોતાને બૃહદ્ ગચ્છ (વડગચ્છ બડગચ્છ)ના આચાર્યોના ઉલ્લેખ યથાક્રમ આ રીતે કરેલ છે કે—મુનિચંદ્રસૂરિ અને માનદેવ (બન્ને સાથે) અજિતદેવ સૂરિ (સાથીજ દેવસૂરિ આદિ) વિજયસિંહસૂરિ પછી સ્વયં સોમપ્રભ. આ ગ્રંથ રચાઈ ગયે હેમચંદ્રના શિષ્ય મહેન્દ્ર મુનિરાજે વર્ધમાનગણિ૨૫ અને ગુણચંદ્રસૂરિ (નલવિલાસ કર્તા મહાકવિ રામચંદ્રને નાટ્યદર્પણ નામનો ગ્રંથ લખવામાં સહાય આપનાર) ની સાથે આ ગ્રંથ સાંભળ્યો. આ સર્વ વાતો લખ્યા પછી એ કહેવાની જરૂર નથી કે સોમપ્રભસૂરિએ સિદ્ધરાજ જયસિંહનો, કુમારપાળનો અને હેમચંદ્રનો સમય જોયો હતો.

---

૨૫. આ વર્ધમાન તે ગણરત્ન મહોદધિના સં. ૧૧૯૭ માં કર્તા વર્ધમાનથી ભિન્ન છે. તે ગણરત્ન મહોદધિના કર્તા વર્ધમાન સિદ્ધરાજ જયસિંહને ત્યાં, સંભવત: હેમચંદ્ર પહેલાં, હતા અને તેમણે સિદ્ધરાજ વર્ણન નામનું કાવ્ય પણ બનાવ્યું હતું. ૪ વરસની બાળ અવસ્થામાં ગણરત્નમહોદધિ જેવો ગ્રંથ કદાપિ રચી શકે નહિ અને સં. ૧૨૪૧ માં તે ૮૮ વરસના હોવા ઘટે. આ વર્ધમાન ગણિએ કુમારવિહાર પ્રશસ્તિ બનાવી છે.

યત 'ની પેઠે સો અર્થ કરવા તે પાંડિત્યની વાત છે.[૨૩] તેમનો ચોથો ગ્રંથ તે આ કુમારપાલપ્રતિબોધ છે. શતાર્થકાવ્યમાં કુમારપાલ સંબંધી વ્યાખ્યામાં બે શ્લોક 'યદવરેચામા' એટલે જેમ અમે (અન્યત્ર) કહ્યું છે એમ કહી જે લખ્યું છે તે તેના બીજા કાવ્યોમાં નથી, તેથી સંભવિત છે કે સોમપ્રભસૂરિએ બીજી પણ રચના કરી હોય આ શતાર્થી કાવ્યની પ્રશસ્તિ પરથી જણાય છે કે સોમપ્રભ દીક્ષા લીધા પહેલા પોરવાડ જાતિના વૈશ્ય હતા, પિતાનું નામ સર્વદેવ અને દાદાનું નામ જિનદેવ હતુ, દાદા કોઈ રાજાના મંત્રી હતા

સુમતિનાથચરિતની રચના કુમારપાલના રાજ્યકાલમાં થઈ. તે સમયે કવિ અણહિલપાટણમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહના ધર્મ-ભાઇ પોરવાડ વૈશ્ય સુકવિ શ્રીપાલના પુત્ર, કુમારપાલના પ્રીતિપાત્ર, કવિ સિદ્ધપાલની પૌષધશાલામાં રહેતા હતા શ્રીપાલનો ઉલ્લેખ પ્રબંધચિંતામણિમાં છે. આ શ્રીપાલ સોમપ્રભની આચાર્ય પરંપરામાં થયેલા ગુરૂ દેવસૂરિના શિષ્ય હતા અને સોમપ્રભના સતીર્થ્ય હેમચંદ્ર (પ્રસિદ્ધ વૈયાકરણથી ભિન્ન) ના બનાવેલા 'નાભેયનેમિ'-દ્વિસંધાન કાવ્યને તેણે સંશોધિત કર્યું હતુ તે કાવ્યની પ્રશસ્તિમાં શ્રીપાલને 'એક દિનમાં મહાપ્રબંધ બનાવનારા' કહેલ છે[૨૪] કુમારપાલનું મૃત્યુ સં. ૧૨૩૦ માં થયું-તેની પછી અજયદેવ રાજા થયો કે જેણે સં ૧૨૩૪ સુધી રાજ્ય કર્યું. તેના

---

૨૩ આ શ્લોક તે એ છે કેઃ—

कल्याणसारसविता नहरेक्षमोह
कान्तारवारणसमान जयाद्यदेव ।
धर्मार्थकामद महोदय धीर वीर-
सोमप्रभावपरमागमसिद्धसूरे ॥

૨૪ સરખાવો વિ સં. ૧૨૦૮ ની આનંદપુરની વપ્ર (વાવ)ની પ્રશસ્તિ (કાવ્યમાલા પ્રાચીન લેખમાલા નં. ૪૫) નો છેલ્લો શ્લોક —
एकाह निष्पन्नमहाप्रबंध. श्री सिद्धराज प्रतिपन्नबंधुः ।
श्रीपालनामा कविचक्रवर्ती प्रशस्तिमेतामकरोत् प्रशस्ताम् ॥

અરણ્ય તૃપ્તિ થતી નહોતી—વિશેષ સાંભળવાને ઉત્કંઠા થયા કરતી હતી. ને આપ પણ યથાસ્થિત ધર્મસ્વરૂપ જાણવા ઉત્કંઠ હો તો તે મુનિવરથી પૂછી જુઓ. બસ. હેમચંદ્ર આવ્યા અને રાજાએ ઉપદેશ સાંભળ્યો. અહીં આહડમંત્રી દ્વારા હેમચંદ્રનો પરિચય કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ વિશેષ પૂર્વાર્ધ-સાનાર્થ છે કારણ કે રાજા થયા પહેલાંની દુર્ગતિ અવસ્થામાં પણ કુમારપાળ હેમચંદ્રના કૃપાપાત્ર હતા, હેમાચાર્યે તેના પ્રાણ બચાવ્યા, રાજા થવાની ભવિષ્યવાણી કરી ઇત્યાદિ વાતો કેટલાક ગ્રંથોમાં નોંધી છે આગળ હેમાચાર્યે એક એક ધર્મની વાત કહી તેના પર કોઇ ઇતિહાસ યા કથા કહી, ને રાજાએ કહ્યું કે હું આ કરીશ અને આ તજીશ. પછી રાજાએ તે સર્વધર્મ શું શું કર્યું તે પણ આ ગ્રંથમાં વર્ણવેલ છે ગ્રંથનિબંધ સંવાદરૂપે કથાદ્વારા ધર્મ કહેવો એ સનાતન રીતિ છે પુરાણોમાં **अत्राप्युदाहरन्ती ममितिहासं पुरातनम् – इत्त ते कथयिष्यामि** ની ધારા વહેતી આવે છે જૈનસૂત્રોમાં, બૌદ્ધગ્રંથોમાં સર્વ જગાએ છે ઉપદેશની કથાઓ પણ સર્વ સાધારણ છે મદ્યપાન નિષેધમાં દ્વારકાદહન અને યાદવોના નાશની કથા દ્યૂતના વિષયમાં નળની કથા (સુવર્ણ) ચોરી માટે વરુણની કથા, તપસ્યામાં રુક્મિણીની કથા આદિ તેજ છે કે જે હિંદુ પુરાણોમાં છે વિશેષ જૈન ધર્મો ઉપર પ્રસિદ્ધ જૈન આખ્યાનોની કથાઓ છે કેટલીક સ્થૂલિભદ્ર જેવી અર્ધ-ઐતિહાસિક કથાઓ પણ છે પંચતંત્ર જેવી સિદ્ધ થયેલી કથા પણ છે કુલ ૫૭ કથાઓ છે કે જેમાં એક જીવ, મન અને ઇંદ્રિયોની વાતચીત પૂર્વે જણાવેલા કવિ સિદ્ધર્ષિની બનાવેલી છે આ સર્વમાં સામાજિક ઐતિહાસિક પૌરાણિક કથાનક અવાન્તર આદિ કેટલાક અગત્યનાં છે

વસ્તુમાં કહેલી આશય કહે છે કે જે કથાઓને હિંદુ કથાઓ કહેવામાં આવે છે તેમાં કંઈ એક છે કૃષ્ણને અરિષ્ટ નેમિએ ઉપદેશ અને વસુદેવના નાશની ચેતવણી આપી હતી. દમયંતીની કથા કોઈ જનસાધુના આશીર્વાદથી થઈ. રુક્મિણીનું સૌભાગ્ય કોઈ જિન પ્રતિમાના

પ્રકરણ ૨ જું.

કુમારપાલ પ્રતિબોધમાંનો ઇતિહાસ અને જૈનકથાઓ.

કુમારપાલ પ્રતિબોધમા ઐતિહાસિક વિષય એટલો છે કે અણહિલપુરમા મૌલરાજ મૂલરાજની પછી ક્રમે ચામુંડરાજ, વલ્લભરાજ (જગઝપણ), દુર્લભરાજ, ભીમરાજ, કર્ણદેવ અને (સિદ્ધરાજ) જયસિંહ થયા જેલ્લાનું મરણ સંતાનરહિત થવાથી મંત્રીઓએ કુમારરપાલ કે જે ભીમરાજના પુત્ર ક્ષેમરાજના પુત્ર દેવપ્રસાદના પુત્ર ત્રિભુવનપાલનો પુત્ર અને તેથી જયસિંહનો ભત્રિજો હતો, તેને ગાદીપર બેસાડયો. તેને જે ધર્મજિજ્ઞાસા થઈ તે બ્રાહ્મણોના પશુવધમય યજ્ઞોના વર્ણનથી શાંત થઇ નહિ, ત્યારે બાહડ મંત્રીએ હેમચંદ્રનો પરિચય એ રીતે કરાવ્યો કે ગુરૂ દત્તસૂરિ હતા તેમણે 'ડિડવાણાપુર' (વાગડ)ના રાજા યશોભદ્રને ઉપદેશ કર્યો, તેથી ત્યાં 'ચઉવીસ જિણાલય' નામનું મોટું જૈનમંદિર બંધાવ્યું અને પછી તે રાજાએ ગૃહસ્થાશ્રમ છોડયો ને દીક્ષા લીધી—તે યશોભદ્રસૂરિ થયા, ને ગિરનારપર સ્વર્ગસ્થ થયા તેના પછી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ (સ્થાનક પ્રકરણના કર્ત્તા)—તેના ગુણસેનસૂરિ અને દેવચંદ્રસૂરિ અનુક્રમે થયા દેવચંદ્રસૂરિને મોઢજાતિના વૈશ્ય ચાચ અને ચાહિનીના પુત્ર ચંગદેવ શિષ્ય થયા કે જે માતાપિતાની અનિચ્છા છતાં પણ પોતાના મામા સ્તંભતીર્થ (ખંભાત)વાસી નેમિના સમજાવવાથી દીક્ષિત થઇ સોમચંદ્ર મુનિ થયા આ સોમચંદ્ર વિદ્વાન્ થઇ આચાર્ય હેમચંદ્ર થયા અને સિદ્ધરાજ જયસિંહને ત્યાં માન્ય થયા. ને તે રાજા જૈનધર્મમા અનુરક્ત થયો. તેમના કહેવાથી સિદ્ધરાજે પાટણમા રાયવિહાર (રાજવિહાર) અને સિદ્ધપુરમા સિદ્ધવિહાર નામના જિનમંદિરો બંધાવ્યા અને તેમણે 'નિરોષ શબ્દલક્ષણ નિધાન' સિદ્ધહૈમ વ્યાકરણ જયસિંહદેવના વચનથી બનાવ્યું. (પૃ. ૨૨) તેમના અમૃતોપમેય વાણીવિલાસને પૂછ્યા વગર–શ્રવણ કર્યા વગર જયસિંહને ક્ષણ-

પ્રબંધ (સં. ૧૪૯૨) માંથી બે કથાઓ ઉધ્ધૃત કરી અત્ર બતાવવામાં આવે છે કે આ કથાઓપર તેમનો શું મત હતો. સિદ્ધરાજ જયસિંહ સાથે મળતાંજ તેમણે પુરાણોક્ત સર્વદર્શનના વિભ્રમની એ કથા કહી કે—શંખ નામના શેઠની સ્ત્રીએ શોક્યના દુઃખથી કોઇ જાણતી પાસે મંત્રનું ઔષધ ખવરાવી પતિને બળદ બનાવી દીધો. પછી બહુ ખેદ કીધું અને બળદ-પતિને જંગલમાં ચરાવવા લઇ ગઇ. શિવપાર્વતી ફરતાં ફરતાં ત્યાં આવ્યા. પાર્વતીએ કથા સાંભળી અને તેણીના આગ્રહ-થી શિવે બતાવ્યું કે આ વૃક્ષની છાયામાં પશુને પુરુષ બનાવનારી ઔષધિ છે. સ્ત્રીએ આ વાત સાંભળી બધી છાયાને રેખાંકિત કરી તેની નીચેના સવ ઘાસ ચાંપ્યાં બળદને ખવરાવ્યાં ને તે પુરુષ થઇ ગયો. આ રીતે સર્વ ધર્મોની સેવા કરવાથી સત્ય ધર્મ મળી જાય છે—તથા સત્ય આદિને માની સર્વ ધર્મોનું પાલન કરવું. જેમકે ઘાસમાં જડી પણ મળી જાય છે. બીજી વાત એ છે કે બ્રાહ્મણોએ હેમચંદ્રપર એવો આક્ષેપ કર્યો કે પાંડવ આદિ અમારા હતા જૈન ખોટુંજ કહે છે કે તેઓ મુક્તિ માટે હિમાલય ગયા નથી ઇત્યાદિ. હેમચંદ્રે કહ્યું કે "અમારા પૂર્વસૂરિઓના વચનાનુસાર તેમની હિમાલયમાં મુક્તિ નથી થઇ કિન્તુ એ જાણતું નથી કે અમારા શાસ્ત્રોમાં જે પાંડવ વર્ણવ્યા છે તે તેઓજ છે કે જેમનું વ્યાસે વર્ણન કર્યુ છે કે બીજા. કારણ કે મહાભારતમાં ભીષ્મે પાંડવોને કહ્યું હતું કે મારો (૨૯) સંસ્કાર ત્યાં કરજો કે જ્યાં પહેલાં કોઇનપણ બાળવામાં આવ્યું ન હોય. તેઓ તેને એક પહાડના શિખરપર લઇ ગયા ને તે સ્થાન અસ્પર્શિત સમજી દાહ કરવાના હતા ત્યાં આકાશવાણી થઇ કે અહીં સો ભીષ્મ બળી ચુક્યા છે ત્રણસો પાંડવ, હજાર દુર્યોધન અને કર્ણોની તો ગણત્રીજ નથી. આ ભારતની ઉક્તિ-માંથી અમે કહીએ છીએ કે કોઇ પાંડવ જૈન પણ થયા હશે."

---

२९. अत्र भीष्मशतं दग्धं पाण्डवानां शतत्रयम्।
द्रुर्योधनसहस्रं तु कर्णसंख्या न विद्यते॥

અર્ચનથી થયુ ઇત્યાદિ જૈનોને ત્યા રામાયણ મહાભારત પુરાણ પૃથક છે કે જેમા કથાઓ ભિન્ન છે જૈનોએ હિદુઓની કથાઓ બદલાવી, પોતાના ધર્મની પ્રભાવના વધારવાને માટે તેનુ રૂપાતર કરી નાખ્યુ એમ કહેવુ એ કઈ સાહસની વાત છે નદીનુ જળ લાલ ભૂમિ પર વહેતું હોય તો લાલ થઇ જાય છે અને કાળી પર કાળુ થાય છે. કથાઓ જૂની આર્યકથાઓ છે, જૈન, બૌદ્ધ, વૈદિક સર્વની સમાન સંપત્તિ છે. પુરાણોમા પણ કથાઓમા ભિન્નતા જોવાય છે. એકજ નિદિષ્ટ રાજાની પુત્રપ્રાપ્તિ એક સ્થળે એકાદશી વ્રતથી કહેવાઇ છે, ને બીજી જગાએ કોઇ જૂદા વ્રતથી હિમવત્‌ની પુત્રી ઉમાએ શિવજેવો પતિ કોઇ કહે છે કે ઘોર ગોગ અને તપસ્યાથી મેળવ્યો, કોઇ કહે છે કે **પિતા સાથે અસહયોગ કરીને** અર્થાત્ હરિતાલિકા વ્રતથી મેળવ્યો. જો બૌદ્ધોના દસરથ–જાતકમા સીતા, રામની બહેન છે તો યજુર્વેદમા અબિકા રૂદ્રની સ્વસા (બહેન)[૨૬] છે આ રીતે આ કથાઓના પાઠાતરોનુ સમજવુ જોઇએ હેમચદ્ર બહુ દૂરદર્શી અને સર્વમિત્ર હતા જિનમડનરચિત કુમારપાલ

---

૨૬ કઇક બગાળી રામાયણો તથા કશ્મીરની કથાઓમાં રામાયણના આધારપરની એવી અદ્ભુત કથા છે કે સીતા રાવણની સ્રી મદોદરીની પુત્રી હતી નારદે લક્ષ્મીને શાપ દીધો હતો કે તું રાક્ષસીના ગર્ભમા જન્મ લેજે અહીં ગૃત્સમદ ઋષિની સ્રીએ ઇચ્છા કરી કે મારા ગર્ભમા લક્ષ્મી કન્યારૂપે ઉત્પન્ન થાઓ. ઋષિએ એક મત્રિત કુશા આ માટે ઘડામા રાખી રાવણે જ્યારે ઋષિઓને સતાવી તેમનું લોહી લીધુ તે આ ઘડામાં ભર્યું અને મદોદરીને એવુ કહીને તે સભાળવા આપ્યો કે આ વિષથી પણ ભયકર છે રાવણે દેવકન્યાઓ સાથેના વિલાસ કરવાથી મદોદરીને હૃદયમાં ઝાળ લાગી ને તેણીએ આત્મઘાત કરવા ઇચ્છયુ અને આ ‘વિષથી પણ ભયકર’ ઘટના રૂધિરનું પાન કર્યું તેનો ગર્ભ રહી ગયો અને રાવણની અનુપસ્થિતિમા આવું થયાની લજ્જાથી બચવા માટે તે સરસ્વતી તીરે ગર્ભને પાડી આવી ત્યા હળ ચલાવતા એવા જનકે તે ગર્ભ કન્યારૂપે પ્રાપ્ત કર્યો અને તેનુ નામ સીતા રાખ્યુ (ગ્રિયર્સન જ રૉ. એ. સો જુલાઈ ૧૯૨૧ પૃ. ૪૨૨–૪)

૨૧૨ કુમારપાલ પ્રતિબોધમાં જૂની દેશી કવિતા બે જાતની છે—એક તો તે સ્વયં સોમપ્રભની અને બીજી સિદ્ધપાલની રચેલી છે તે દિલની ડિંભક કવિતા સાથે ભળી ગઈ છે અને તેનાં અવતરણ બધું આપ્યાં નથી તે પુસ્તક છપાઈ ગયું છે તેથી તેને ફરી પ્રકાશિત કરવાની જરૂર નથી રહેતી આના જે નમુના આપ્યા છે તેના બે જુદા ભાગ પાડ્યા છે એટલે કે બીજા ભાગમાં (જુઓ પ્રકરણ ૫ માથી) આ બન્ને કવિઓની રચનાઓની કવિતાઓની સંખ્યા અને પૃષ્ઠક આપી દીધાં છે અને કેટલાક ચુંટેલા નમુના છે જ્યારે પ્રથમ ભાગમાં (પ્રકરણ ૪ થું) જૂની કવિતા એટલે કે સોમપ્રભથી જૂની કવિતાનો સંગ્રહ કર્યો છે અને તેને દરેક સ્થાનેથી ઉધ્ધરી લીધી છે પ્રાકૃત રચનામાં ક્યાંક ક્યાંક અથવા એક આખો દોહા આણી મેલ્યા છે સોમપ્રભે આખ્યાનકની પેઠે હેમચંદ્રની શક્તિ લખી નથી તેમણે તો કોઈ વિશેષ ધર્મના ઉપદેશાર્થે કોઈ જૂની રીતિ કથા કે ? લોકમાં પ્રચલિત હતી તે હેમચંદ્રના મુખથી તેમજ પોતાના શબ્દોમાં કહેવરાવી છે તે કથાઓ કર્તાએ પોતે રચી નથી પણ તે સમયે લોકના વ્યવહારમાં જે પ્રચલિત હતી તે પ્રચલિત અને પ્રસિદ્ધ લીધી છે નહિ તો એવું શું કારણ હોય કે બધી કથા પ્રાકૃતમાં કહીને તે કર્તા કોઈ બીજાઓ અથવા કથાના સંબંધશ્લોક અથવા નવે ? ભવતીને કહ્યું તે અથવા નવને શીખવા જનાર આવસ્યનો ક્વ પ્રુ સ્વં વિતપ છિત્વા નાદએનો દોહા પ્રાકૃતમાંજ ન કહેતા અપભ્રંશમાં કહી રહેલ છે ! જ્યાં તેણે ઇતિહાસ અથવા કુમારપાલનું ધર્મપાલન સ્વય લખેલ છે ત્યાં તે કર્તા એમની અભ્યક્તિ નજીક બાર ભાવનાઓના વર્ણન સિવાય અપભ્રંશનો ઉપયોગ કરતા નથી તે કર્તા કથાઓને રોચક બનાવવા માટે તેને સામયિક અને સ્થાનિક રંગ આપવા માટે અજ્ઞાત અને અપ્રસિદ્ધ કવિઓના દોહા કે ? સર્વ સાધારણ પ્રચલિત હતા તે બધામાં સમ્મેલ મેલ્યા છે આ દોહા પૈકી કેટલાક હેમચંદ્રના વ્યાકરણના ઉદાહરણોમાં છે કેટલાક પ્રબંધ ચિંતામણિમાં છે કેટલાક જિનમંડનના કુમારપાલ પ્રબંધ સુધી પણ આવ્યા

—બસ આવા પ્રસગોપર આપણે ત્યા જે ગડબડ મટાડવાના મહાસ્ત્ર છે–પછી ચાહે તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ તેમા ઢીલાપણુ કે કડક-પણુ હોય—તે અહીં કામ આવે કે—**कल्पभेदेन व्याख्येयम्.**[૨૮]

પ્રકરણ ૩ જુ.

કુમારપાલ પ્રતિબોધની રચના.

૨૧૧ સોમપ્રભની રચના મુખ્યત પ્રાકૃતમા છે. અ તમા એક બે કથાઓ તદ્દન સસ્કૃતમા અને એકાદ અધિક અપભ્ર શમા છે આમ પ્રસ ગ પ્રસ ગપર વચમા વચમા સસ્કૃત શ્લોક અને જૂની દેશીભાષાના દોહા પણુ આવી ગયા છે કિંતુ ગ્ર થ પ્રાકૃતનોજ છે. પ્રાકૃત બહુ સરસ, સ્ફીત અને શુદ્ધ છે, ક્યાક ક્યાક શ્લોક બહુ સારી રીતે લાવવામા આવ્યા છે. એક સ્થળે પ્રાકૃત લખતા લખતા કવિ ગદ્યમાજ તે સમયની હિંદી–ગૂજ-રાતી પર ઉતરી ગયો છે પરતુ ઝટ તે સાવધાન થઇ ગયો છે—

'ભો આયન્નહુ મહુ વયણુ, તણુ–લકખણિહિં મુણામિ
ઇહુ બાલક એયહ ધરહ, કમિણુ ભવિસ્સઈ સામી'

—ભો–અરે મારા વચનો સાભળો, તનુ–લક્ષણોથી જાણુ છુ (કે) આ બાળક આ ઘરનો ક્રમે સ્વામી થશે

આયન્નહુ મહુ વયણુ—આમા આયન્નહુ પરથી અકનો એટલે સાભળવુ મારવાડીમા વપરાય છે તુલસીદાસજીના 'અવનિપ અકનિ રામ પગુ ધારે' એ પદમા 'અકનિ' શબ્દ છે તેમા ધાતુ અકન્=આકર્ણું –સાભળવુ, છે

આવા ઐતિહાસિક વિકાસને ન માનનારા ભલે મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત કહે પરતુ આ દેશ ભાષા છે

---

૨૮ એટલે ભિન્ન ભિન્ન કલ્પોમા ભિન્ન ભિન્ન ઘટનાઓ થઈ એમ માની વ્યાખ્યા કરો કલ્પનો અર્થ કલ્પના પણુ થાય છે.

ઢોલ સુણતાં મંગલી મૂંધ મોહ ચલંત
અવરી હી પરિઆણિઓ, કવરી મરસ્યે કંત.
ઢોલ બજંતા હે સખી પતિ આવ્યો મોહિ લેણ
આગઈ ઢોલા મૈં ગણી, પતિકો ભડકો લેણ.
મૈં પરણંતી પરખિઓ, તોરણરી વણિયાંહ
મો આવસ્યે ઉતરસી જદ ઉતરસી પણિયાંહ.

—(વિવાહના સમયે) મંગળના ઢોલ સાંભળતાં (નાયકની) મુગ્ધા મરતાં સુધી ચાલતી હતી તેથી (નાયિકાએ) ચોરી (વિવાહ મંડપ)માંજ કંથનું (યુદ્ધમાં) મરણ જાણી લીધું

—હે સખી! પતિ મને લેવા ઢોલ બજાવતો આવ્યો. હું પણ યુદ્ધનાં બાણ (શસ્ત્ર) સાથે (પહેરી) અને ઢોલ વાગતાં વાગતાં પતિને ભડકે લેવા ગણી.

—મેં તોરણની તણુ-જિમાંથી—તોરણની પાસે વિવાહ સમયે (નાયકની વીરતા જોઈ) પીછાની લીધું કે જ્યારે મારો સૂરો ઉતરશે (યુદ્ધ ચિડવા જાશે) ત્યારે પણી(સ્ત્રી)ના ઉતરશે (તે પતિને મારીને બળી મરશે.) આ દોહા જરૂર વારતા કહેનારાઓના રચેલા નથી પણ પ્રાચીન છે

૨૧૪ વસ્તુતઃ આ ગાથાઓનું કુમારપાળ પ્રતિબોધમાં તે સ્થાન છે કે જે વિશેષ રાજાઓના યશ અને દાનની પ્રશંસાની અભિજાત ગાથાઓનું બ્રાહ્મણોમાં સ્થાન છે. ઐતરેય અને શતપથ બ્રાહ્મણમાં બીજ ગાથાઓ અને અશ્વમેધ આદિના પ્રસંગ પર એવી નારાશંસી ગાથાઓ આપવામાં આવી છે કે જે અવશ્ય બ્રાહ્મણોની રચનાના સમયે લોકમાં પ્રચલિત હતી અને જેને તદેષા અભિયજ્ઞગાથા ગીયતે એમ કહીને બ્રાહ્મણોમાં આદરની રીતે ઉદ્ધૃત કરેલી છે[૧૯] તે અથવા તેવીજ

૧૯ જુઓ ગુલેરી મહાશયે આવી કેટલીક ઐતિહાસિક ગાથાઓનો અનુવાદ 'મર્યાદા'ના રાજ્યાભિષેક અંકમાં કરેલ છે તે (મર્યાદા–ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૨ જાનેવારી ૧૯૧૨). આવી ગાથાઓનો એક નમૂનો આ છે:—

આવ્યા છે જે દોહા સં ૧૧૯૯ (સિદ્ધરાજ જયસિંહની મૃત્યુ-સંપૂર્ણ હૈમ વ્યાકરણની રચનાનો સંભવિત અંતિમ સમય)માં મળે છે, જે સં. ૧૨૪૧ (સોમપ્રભના રચનાકાલ) સુધી મળે છે, જે સં. ૧૩૬૧ માં (પ્રબંધ ચિંતામણિના રચનાકાળ) ઉપલબ્ધ થાય છે, જે સં ૧૪૯૨ (જિનમંડનના કુમારપાલ પ્રબંધનો રચના સંવત્) સુધી કથાઓમાં પરંપરાથી ચાલ્યા આવે છે-એટલે કે આવી રીતે જેની આયુ ત્રણસો વર્ષ છે તેની પેલી બાજુ સો સવાસો વર્ષના જૂના નહિ હોય ? આમાં કથાઓના બીજ શ્લોક છે, પ્રચલિત ઉક્તિઓ છે. નાયિકાઓના સ્નેહવાક્યો છે, વિયોગીઓ અને વિયોગિનિઓના વિલાપ છે, કહેવતો છે, ઋતુવર્ણન છે, સમસ્યા પૂર્તિઓ છે (કે જે પૈકી કોઇ અમુકની રાજસભામાંની જણાવે છે અને કોઈ બીજાની રાજસભામાંની)—અર્થાત્ એવી સામગ્રી છે કે જે અલિખિત દંતકથાઓમાં સુરક્ષિત રહે છે તથા સદા ને સર્વત્ર કથા કહેનારા દિલને પ્યારી છે.

૨૧૩. આજ પણ રાજપૂતાનામાં વાર્તા કહેનારા જ્યાં સુંદરીનું વર્ણન આવે છે ત્યાં વચમાં આ દોહા જોડી દે છે—

કદ તૈં નાગ વિસાસિયા, નૈણ દિયા મૃગ ઝલ્લ,
ગોરી સરવર કદ ગઇ, હંસા સીખણ હલ્લ

—ક્યારે તે નાગોને વિશ્વાસમાં લીધા (કે તે તારા કેશોના રૂપ થઇ ગયા ?), મૃગોએ તને નયન ક્યારે સોંપ્યા ? ગોરી ! હંસોની ચાલ શીખવા તું સરોવર ક્યારે ગઈ હતી ?

જ્યાં મિત્રતાનું વર્ણન આવે છે ત્યાં તેઓ આ દોહો ઘુસાડે છે—
મો મન લગ્ગા તો મના, તો મન મો મન લગ્ગ,
દૂધ વિલગ્ગા પાણિયા, (જિમિ) પાણિય દૂધ વિલગ્ગ

—મારૂં મન તારા મનથી લાગ્યું ને તારૂં મન મારા મનથી લાગ્યું, જેમ દૂધ પાણીથી લાગ્યું અને પાણી દૂધથી લાગ્યું તેમ

જ્યાં કોઇ વીરનારીનો પ્રસંગ આવ્યો કે તુરત આ દોહા આવશે.—

શૌરસેની નામોથી તેઓને ત્યાંની દેશભાષા માનવી ન જોઇએ. સંસ્કૃતમાં નવાં જૂનાં નાટકોમાં ભિન્ન ભિન્ન પાત્રોના મોંમાંથી જે ભિન્ન ભિન્ન પ્રાકૃત બોલાવવાની પ્રથા છે તેથી પણ એમ ન સમજવું કે તે સમયે તે જાતિ યા વર્ગ તેવી ભાષા બોલતા હતા. આ કેવળ સાહિત્યનો સંપ્રદાય છે કે અમુક પાસેથી અમુક ભાષા યા વિભાષા બોલાવવી જોઇએ. પ્રાકૃત પણ એક જાતની સંસ્કૃત જેવી ૧૬ કિતાબી-પુસ્તકની ભાષા થઈ ગઈ હતી. જૂનામાં જૂના પત્થર અને ધાતુ પરના લેખ સંસ્કૃતમાં નથી મળતા, તે પ્રાકૃત યા આપણી સંસ્કૃતના મળે છે તે પ્રાકૃતને કોઈ દેશભેદમાં બાંધી ન શકાય. માગધીનું મુખ્ય લક્ષણ ર ની જગાએ લ અને અકારાંત શબ્દોના કર્તા કારકના એકવચનમાં સંસ્કૃત સ્ ( ) યા શૌરસેની ઓ'ની જગાએ એ નું આવવું એ ગિરનાર આદિ પશ્ચિમી લેખોમાં મળે છે અને મહારાષ્ટ્રીના કેટલાંક ચિહ્ન પૂર્વતટના લેખોમાં મળે છે શૌરસેનીનાં કેટલાક માનેલાં લક્ષણ ઉડીસાની જોગેરી આદિ ગુફાઓના અભિલેખોમાં મળે છે સાહિત્યની ભાષા તો, વ્યાકરણના જ્ઞાન, ૧૮ નિયમોના બનેલા ઢાંચા અને પ્રતિલે- ખકના પ્રમાદથી બદલાતી જાય છે પુસ્તકોમાં પ્રાચીનતાની ગતી સમયાનુસાર બદલાતી રહે છે પરંતુ પથ્થરની કોરેલી લીટી તે પથ્થરની કોરેલી લીટીજ રહે છે જૂનામાં જૂના લેખ અનિર્વચનીય પ્રાકૃતમાં મળે છે જરા પ્રૌઢ સંસ્કૃત આવે છે કે જેના આશ્રયભૂત લેખોનું પ્રાકૃત મેળ થઈ જાય છે અહીં સાહિત્યની પ્રાકૃતના સમયથી તોળ્ય પત્થરની પ્રાકૃત મેળ થઈ જાય છે અહીં સાહિત્યની પ્રાકૃત લેખોમાં કંઈ પ્રાપ્ત થતી નથી અને લેખોની પ્રાકૃત, સાહિત્યમાં કંઈ મળતી નથી. સાહિત્યની પ્રાકૃત વચમાં કોરેલી મળે છે તો તે ભોજના કૂર્મશતક જેવા કાવ્યની મળે છે સામેથી પ્રાકૃત સાહિત્યના ? એકત્રિત કરેલા નિયમ છે— ક્યાંક 'ન' તો ક્યાંક 'ણ' ક્યાંક 'ય' નો 'જ' અને ક્યાંક 'ધ' ક્યાંક ત, ગ'ની જગાએ ય અને ક્યાંક 'અ'—સર્વનો ભંગ, સર્વનો મિશ્રણ શિલાલેખની પ્રાકૃતમાં મળી આવે છે ત્યારે પ્રાકૃતોની માગધી શૌર

કેટલીક ગાથાઓ મહાભારત આદિ પુરાણોમા ઉદ્ધૃત કરેલી છે[૩૦] આ પુરાણો અને બ્રાહ્મણોની પહેલાની ગાથાઓ પુરાણોના બીજસ્વરૂપ છે અને એવા પ્રસગોપર તે ઉધ્ધૃત કરવામા આવેલી છે કે જેમ સોમપ્રભની રચનામા અપભ્રશ કવિતા કરવામા આવી છે ભાષાવિચારથી જોઈએ તો જેમ બ્રાહ્મણોની રચનાથી આ ઉધ્ધૃત ગાથાઓમા અધિક સરલતા છે, તેજ પ્રમાણેજ સોમપ્રભાચાર્યની કૃત્રિમ પ્રાકૃતના નવા ટકશાલી સિક્કાઓથી આ ઘસાયેલા લોકપ્રચલિત સિક્કા અધિક પરિચિત અને પ્રિય માલૂમ પડે છે

૨૧૫ કૃત્રિમ પ્રાકૃતની ચર્ચા થઈ તેથી તેની કેટલીક વાત પણ કરી લેવી જોઇએ કોઇ એમ ન સમજે કે જેવી પ્રાકૃત પોથિઓમા મળે છે તેવી કદિ યા કોઇ સ્થળની દેશભાષા હતી મહારાષ્ટ્રી, માગધી અને

मरुत परिवेष्टारो मरुत्तस्यावसन् गृहे ।
आविक्षितस्याग्नि क्षत्ता विश्वेदेवा सभासद ॥
(शतपथ १३ ५. ४. ६.)

૩૦ જેમકે મહાભારતમાં શકુતલાની દુષ્યન્ત સાથે વાતચીતઃ—

माता भस्त्रा पितु. पुत्रो यस्माज्जात स एव स ।
भरस्व पुत्रं दौष्यंति सत्यमाह शकुतला ॥
रेतोधा पुत्र उन्नयति नृदेव महत. क्षयात् ।
त्वं चास्य धाता गर्भस्य सत्यमाह शकुंतला ॥

અથવા કર્ણપર્વમા શલ્ય અને કર્ણની વાતચીતમાં કેટલીક વિનોદાત્મક ગાથાઓ તથા જે કેટલીક "गाथामप्यत्र गायति ये पुराणविदो जनाः" એમ કહીને ઉધ્ધૃત કરેલી છે—જેમકે વિષ્ણુપુરાણમા—

शनैर्यात्यबला रम्या हेमंते चंद्रभूषिता ।
अलकृता त्रिभि र्भावैस्त्रिशकुग्रहमण्डिता ॥

આવી ગાથાઓનો પૂરો તથા તુલનાત્મક સગ્રહ ઘણો ઉપાદેય—ઉપયોગી નિવડશે

નામની અપભ્રંશ પશ્ચિમી રાજસ્થાની યા જૂની ગુજરાતી યા જનભાષા, ગુજરાતી આદિ સર્વે તેના Side-shows—આજુબાજુના ખેલ છે—નટની જૂદી જૂદી ભૂમિકાઓ છે.

૨૧૧ હેમચન્દ્રે પ્રાકૃતનો જે રીતે અર્થ કરે છે તે અમારા કહેવામાં ગયું છે. માર્કંડેયના વ્યાકરણમાં પ્રાકૃતના આટલા ભેદ આપ્યા છે કે—

૧ ભાષા—મહારાષ્ટ્રી શૌરસેની પ્રાચ્યા આવંતી માગધી, અર્દ્ધ-માગધી.

૨ વિભાષા—શાકારી, ચાંડાલી આભીરી શાબરી, ઔડ્રી દ્રાવિડી.

૩ અપભ્રંશ

૪ પૈશાચી

આ વિભાગ પરિસંખ્યારૂપે માત્ર છે. તદનુસાર વિભાગ નથી નથી. કોઈ નામ દેશપરથી અને કોઈ નામ જાતિઓ પરથી બન્યા છે. પ્રાચ્યા એ પૂર્વી બોલી છે કે જે શૂરસેન અને અવંતીની પ્રાકૃતોથી બનેલી કહેવાય છે. અવંતીની ભાષામાં એમ કહેવાય છે કે રનો લોપ થતો નથી અને લોકોક્તિ અને દેશભાષાના પ્રયોગ અધિક આવે છે તો તે અપભ્રંશની બહેન જેવી થઇ. અવંતી (માળવા) મહારાષ્ટ્ર અને શૂરસેન એ બે દેશની વચમાં જ છે. અર્ધમાગધી તો અહીં ગણાતી, પરંતુ સૂક્ષ્મ પૈશાચી (નાની પૈશાચી) ગણાતી નહિ. શાકારી કોઈ ભાગ આપ્યા નથી જેમ નાટકનું કોઇ પાત્ર કે જેને અમુક જો ૮ સ' અધિક બોલવાનો દોષ તો તેની બોલીમાં તે તદ્વિષય-સ્થાન અધિક આવશે, એવી બોલી શાકારી છે. ચંડાલ, શબર એ જાતિઓ છે. આભીર જાતિ પણ છે ને દેશ પણ છે. ટક્ક પ જાતનો દક્ષિણ-પશ્ચિમી ભાગ છે કે જેની ભાષા આગળ જુઓ છે અને જેની લિપિ ટાકરી કહેવાય. ઓડ્ર એ ઉડીસા—ઓરીસા—ઉત્કલ છે. દ્રાવિડી દ્રવિડની અનાર્યભાષા તામિલ નહીં પરંતુ એ જાતિની અપભ્રંશ ભાષા છે. રાજશેખરે કર્પૂરમંજરીમાં સ્ત્રીપાત્રમાં મહારાષ્ટ્રીનો અને ગદ્યમાં શૌરસેનીનો ઉપયોગ કર્યો છે. નાટકોમાં પાત્રાનુસાર ભાષાવિધિનો પ્રયોગ કેવળ તાલ ઉપર નથી. તેમજ

સેની, મહારાષ્ટ્રી આદિ દેશનામ રાખવામાં આવ્યા ત્યારે તેમાં કંઇકતો તે દેશની પ્રાકૃતભાષાનો આશ્રય લેવામા આવ્યો, કોઇ વિશેષલક્ષણ ત્યાની ચાલુ બોલીના લેવામા આવ્યા, પરતુ અશુદ્ધ મસ્કૃતના પણ લેવામા આવ્યા એમ માની શકાય કે મગધ, ઓડીસા (ઓરીસા), મદ્રા આદિના પૂર્વના લેખોની વિશેષતાઓ માગધીમા, ગૂજરાત કાઠિયાવાડ કન્હેરી ગુફા આદિના પશ્ચિમના-દક્ષિણના લેખોની રીતિઓ મહારાષ્ટ્રીમા, અને મધ્યદેશ અર્થાત મથુરા કુશનો તથા ક્ષત્રપોના સસ્કૃત અને મિશ્ર લેખોની વાતો સસ્કૃતપ્રાય શૌરસેનીમા મળી જાય છે પરતુ એમ કહેવુ કે સાતવાહન (હાલ)ની સપ્તશતી અને વાકપતિના ગૌડવહોની મહારાષ્ટ્રી મહારાષ્ટ્રની દેશભાષા હતી એ બરાબર નથી. વસ્તુત શબ્દોનુ બોધગમ્ય રૂપ અપભ્રશ અને પૈશાચી આદિ "નીચી પ્રાકૃતો"મા અધિક રહી ગયેલ છે. ઉચી પ્રાકૃતોમા 'ર' ઉડી જઇ 'મૂર્ખ'નો પણ 'મુક્ખ' અને 'મોક્ષ'નો પણ 'મુક્ખ', 'ઉષ્ટ્ર'નો 'ઉટ્ઠ' થઇ જાય છે, પરતુ અપભ્રશ અને પૈશાચીમા મૂરૂખ, અને ઉષ્ટ યા ઉષ્ટ્ પણ જળવાઈ રહ્યા છે પ્રાકૃત કવિતા વ્યાકરણની મદદથી સમાજના જેટલી લાયક થતી ગઇ, અથવા એમ કહી શકાય કે જેમ પહેલા ગગાપ્રવાહમાથી સસ્કૃતના નરોનેના બાધ બાધી તૂટા ફુટા કિનારાની નહેર બનાવવામા આવી હતી તેમ ફરીથી માગધી, શૌરસેની અને મહારાષ્ટ્રીની નહેરો જુદી કરવામા આવી કે જેના કિનારા પણ **સંસ્કૃતની પ્રકૃતિની પેઠે** આડા અવળા કરવામા આવ્યા, પરતુ ભાષાપ્રવાહ,-સાચી ગગા-અપભ્રશ અને જૂની હીંદી-ગૂજરાતીના રૂપમાં વહેતો ગયો. અપભ્રશ પ્રવાહ કઇ (અમુક સ્થળે) નહોતો-અપભ્રશ (અમુક) એક દેશની ભાષા નહોતી, ક્યાક ક્યાક નહેરોનો પડોશ હોવાથી તેને નહેર એ નામથી ભલે કહો પરતુ તે સમસ્ત દેશની ભાષા હતી કે જે **નહેરોની સમાનાંતર** વહેતી ચાલી જાતી હતી વૈદિક ભાષા, સાચી સસ્કૃત, સાચી પ્રાકૃત, અપભ્રશ, જૂની હિદી-ગૂજરાતી દેશની એકજ ભાષા રહી છે. પડિતોની સસ્કૃત, વૈયાકરણો યા નાટકોની પ્રાકૃત, મહારાષ્ટ્રી અથવા એવાજ

પ્રકરણ ૪ થું

સોમપ્રભાચાર્યે અવતરેલ અપભ્રંશ ઉદાહરણો.

૨૧૮ અત્ર સોમપ્રભસૂરિએ પોતાના કુમારપાલ પ્રતિબોધ નામના ગ્રંથમાં જે જૂની ભાષા-અપભ્રંશનાં ઉદાહરણો ઉદ્ધૃત કર્યાં છે તે મૂકીએ

(૧) માણિ પણટ્ઠઇ જઇ ન તણુ, તો દેસડા ચઇજ્જ
મા દુજ્જન કરપલ્લવિહિ દંસિજ્જંતુ ભમિજ્જ

—માન નષ્ટ થાય, જો ન, શરીર, તો દેસડો (દેશ), તજીએ, મા—ન દુર્જનના કરપલ્લવોથી દેખાડાતા ભમિયે.

—માન પ્રનષ્ટ થયે (તો શરીર તજવું જોઇએ) જો શરીર ન (તજાય) તો દેશને (તો અવશ્ય) તજી દેવો જોઇએ. પણ દુર્જનો પોતાની આંગળીઓથી ચીંધી આપણને બતાવે તેવી રીતે ભમવું ન જોઇએ.

પૂર્વાર્દ્ધનો આ અર્થ આથી પણ વધારે સુંદર છે. જઇ ન તણુ—દેહ ન જાય તો પણ માન જાય તો. દેસડા—દેખો પ્રબંધચિંતામણિના નં ૧ માં સદેસડો એ પર ટિપ્પણી. ચઇજ્જ ભમિજ્જ—તજીને ભમીને દસ—દેખાડવાના અર્થમાં પ્રાકૃત ધાતુ. (દૃશ ઉપરથી). પ્રબં-ધીમાં દસ જુઓ નં ૪૧ આ દોહો હેમવ્યાકરણમાં પણ છે

(૨) એક મનુષ્ય યજ્ઞ માટે બકરાને લઇ જતો હતો અને બકરો રાડો પાડતો હતો. એક સાધુએ તેને એક દોહો કહ્યો એટલે બકરો છાનો રહી ગયો. સાધુએ સમજાવ્યું કે આ બકરો આ પુરુષનો બાપ રૂદ્રશર્મા છે તેણે આ તળાવ ખોદાવ્યું, પાળપર ઝાડ વાવ્યાં, પ્રતિવર્ષ અહીં બકરા મારવાનો યજ્ઞ આદર્યો. તે રૂદ્રશર્મા ખોદનાર બકરાની યોનિમાં જન્મ લઇ પોતાના પુત્રથી મારી ગયો છે આ [illegible] છે બકરો પોતાની ભાષામાં કહી રહ્યો છે કે બેટા, માર નહિ, હું તારો બાપ છું જો તેનો વિશ્વાસ ન પડે તો આ નિશાની બતાવું છું કે ધરતી અંદર તારાથી છુપાવીને એક નિધાન દાટ્યો છે—તે બતાવી આપ્યું.

જાતિક-જાતિના તત્ત્વપર પણુ નથી, કેવલ રૂઢ સપ્રદાય છે. વરરૂચિની મહારાષ્ટ્રી અને હેમચદ્રજીની જૈન મહારાષ્ટ્રીમા પણુ બે મુખ્ય અતર છે-વરરૂચિ કહે છે કે વર્ણુનો લોપ થાય ત્યારે બે સ્વરોની વચમા 'ય' હોતો નથી જૈન 'ય' શ્રુતિ માને છે-જેમકે કવિતાની મહારાષ્ટ્રીમા 'સરિત્'નો સરિઆ, જૈન મહારાષ્ટ્રીમા ઇષિત્ સ્પષ્ટતર 'ય' શ્રુતિથી 'સરિયા' થાય છે. બીજુ અતર એ છે કે કવિતાની મહારાષ્ટ્રીમા સસ્કૃત 'ણુ'નો સદા 'ન' થાય છે, જૈન બન્ને ખપમા લગાડે છે, અને પદાદિમા 'ણુ' કદી પણુ લાવતા નથી સાહિત્યની પ્રાકૃતને જ્યારે જરૂર લાગી ત્યારે તેણે દેશી શબ્દ લીધા અને સસ્કૃત પણુ જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે તેને સુધારી સાફ કરી લીધા કરે છે સાહિત્યની પ્રાકૃતમા આ પણુ વાત છે કે પ્રત્યેક સસ્કૃત શબ્દને તે પોતાનાજ નિયમોથી તત્સમ અથવા તદ્ભવ રૂપ બનાવી કામમા લઈ શકતી નથી-જે શબ્દ આવી ગયા હોય તેનું વિવેચન તેના નિયમો કરે છે, તે નિયમોથી નવા શબ્દ બનાવી શકાતા નથી. હેમચ-ચદ્રજી કહી ગયેલ છે કે (૮-૨-૧૭૪) "આ માટે કૃષ્ટ, ધૃષ્ટ, વાક્ય, વિદ્વસ્, વાચસ્પતિ, વિષ્ટર શ્રવસ્, પ્રચેતસ, પોક્ત, પ્રોત આદિ શબ્દોના અથવા જેના અતે ક્વિપ્ આદિ પ્રત્યય હોય તેવા અગ્નિચિત્, સોમસુત્, સુગ્લ, સુમ્લ આદિ શબ્દોના કે જેનો પ્રયોગ પહેલાના કવિઓએ કર્યો નથી તેનો પ્રયોગ કરવો ન જોઇએ, કારણુ કે તેમ કરવાથી પ્રતીતિમા વિષમતા આવે છે, બીજા શબ્દોથીજ તેનો અર્થ કહેવાય-જેમકે કૃષ્ટને માટે કુશલ, વાચસ્પતિને માટે ગુરૂ, વિષ્ટરશ્રવા માટે હરિ ઇત્યાદિ."

૨૧૭. આગળ ઉદાહરણુાશ એ રીતે વહેચ્યા છે. પહેલામા સોમ-પ્રભાચાર્યની ઉધ્ધૃત કવિતા છે, બીજામા તેની તથા સિધ્ધપાલની રચનાના નમૂના છે વિસ્તારભયથી અર્થ આપવામા એવી રીત રાખી છે કે પ્રત્યેક પદને મળતો ગૂજરાતી-હિદી અર્થ ક્રમે આપ્યો છે, પછી સ્વતત્ર અનુવાદ કર્યો નથી-તેને મેળવી બોલવાથી યા બોલતી વખતે મનમા અન્વય કરવાથી અર્થ પ્રતીત થઇ જશે.

(૬) એક રાજા પોતાની રાણી સાથે પોતાની ચાકરીનું ભવિષ્ય કરી રહ્યો છે કે—

નરવઇ આણ જુ વંચિઅઇ વલિ કરિઅઇ જુ કરિંદુ
હરિઅઇ કુમરિ જુ કણયવઇ એસઉ કહિ મુ નરિંદુ

—નરપતિ (ની) આણ, જે ઉત્થપે-ઓળંગે વશ કરે ? કરીંદ્રને હરિ જાય કુમારી જે કનકવતીને હરી તેમાં તે નરેંદ્ર અભયસિંહ કુમારે ત્રણે વાતો પૂરી કરી છે અહીં આણને સંસ્કૃત 'આજ્ઞા' સાથે સરખાવી છે અને તે જૈનમાં સર્વત્ર જોવામાં આવે છે ગુજરેરી અહ-શપ તેનો ભાવ શપથ કે દુહાઇ કરે છે જેમકે રાજપૂતાનામાં દરબા-રકી આન- તુલસીદાસ રામાયણમાં નિષાદનું વાક્ય મોહિ રામ રાવરિ આન (રાવરી આન) દશરથ સપથ ને વાક્યમાં ત્યારે છે કે આગળ કથામાં સ્પષ્ટ થાય છે કે આનનો અર્થ અહીં કંઈ આજ્ઞા નથી બરખી રાતે અભયસિંહ આવ્યો ત્યો હતો ત્યાં નગરી રક્ષકે અટકાવ્યો અને તે ન અટક્યો ત્યારે રાજાની આણ દીધી. તારા બાપને રાજાની આણ છે એમ કહી અભયસિંહ આવ્યો ગયો.[૩૧] આ કથામાં આગળ ચાલતાં એક અદ્ભુત રૂઢિ પ્રયોગ આવે છે રાજકુમારી કનકવતીપર હાથીએ હુમલો કર્યો. તેણીના પરિજને બૂમ મારી કે છે કોઇ ચઉસીલાઓ —ચતુર્શીલાઓ કે જે અમારી સ્વામિનીને આ કૃતાંત જેવા હાથીથી બચાવે ? અહીં ચૌસઠીલાઓ—ચોસઠને ઠેકાણે જ ભેળો ઘણો [illegible] ન થવા પરાક્રમીના અર્થમાં આવ્યો છે જેમકે જેની ભલીપર વાળ કેમ તે આ કામ કરે, જેણે માનું દૂધ પીધું છે તે ઉભળી ચોસઠી જ આવો છે

(૭.) વસંતવર્ણન—

અહ કોઇલ-કુલ-રવ-મુહલુ ભુવણિ વસંતુ પયટ્ઠુ
વટ્ટુ વ મયણ-મહા-નિવહ, પયડિય-વિજય-મરટ્ટુ

૩૧ नयरारक्खेण दिन्ना रन्नो आणा । देह निअपि उणो रन्नो आणेत्ति भणंतो अभयसीहो पत्तवा पृ ३८

મુનિના કહેવાથી બકરાએ ઘરમા નિધાન બતાવી આપ્યો અને પછી બકરાને તથા તેના મનુષ્ય પુત્રને સ્વર્ગ મળ્યુ

ખડ્ડુ ખણાવિય સઇ છગલ, સઈ આરોવિય રુક્ખ,
પઈ જિ પવત્તિય જન્ન સઈ, કિ બુબ્બુયહિ મુરુક્ખ

—ખડ્ડ એટલે ખાડો, ખણાવ્યો, સ્વય, હે છાગલ-બકરા !, સ્વય, આરોપિત કરેલો, રૂખ-ઝાડ. પઈ એટલે તે, જે, પ્રવર્ત્તિત કરેલા, યજ્ઞ, સ્વય, શુ કામ-શા માટે, બે બે કરે છે, મૂર્ખ !

ખણાવિય—ખણાવ્યો-ખોદાવ્યો, આરોવિય-આરોપ્યો-વાવ્યો. પઈ-તે-તેને માટે જુઓ હેમચન્દ્ર ૮-૪-૩૭૦ બુબ્બુયહિ-બે બે કરે છે

(૩.) એક નગરમા અશુભની શાતિ પશુવધથી કરવામા આવનારી હતી, ત્યારે દેવતાએ કહ્યુ કે

વસઇ કમલિ કલહસિ જિમ્વ, જીવદયા જસુ ચિત્તિ,
તસુ પય-પક્ખાલણ-જલિણ, હોસઈ અસિવ નિવિત્તિ

—વસે છે, કમલમા, કલહસી, જેમ, જીવદયા, જેના, ચિત્તમા, તેના પદ (પગ) પખાલવા (ધોવા)ના જલથી હોશે-થશે, અશિવ-અકલ્યાણની, નિવૃત્તિ હોસઇ-હોશે દેખો ન ૨૩

(૪) આભરણ-કિરણ-દિપ્પ ત-દેહ, અહરીકિય-સુરબહુ-રૂપરેહ,
ઘણ-કુકુમ-કદ્દમ ઘર-દુવારિ, ખુપ્પત-ચલણ નચ્ચતિ નારિ

અર્થ સ્પષ્ટ છે દિપ્પત-દીપ્યમાન-દીપતો અહરીકિય-અધરીકૃત, નીચી કરેલી-દેખાતી રેહ-રેખા, ઘણકુંકુમ-કદ્દમ-વિશેષણ આગળ વિભક્તિ નથી ઘરદુવારિ-ઘરના દ્વારમા અથવા બારણા ઉપર ખુપ્પત-ચલણ-જેના પગ ખુચી જાય છે (કાદવમા) એવી નારિઓ.

(૫) તીયહ તિન્નિ પિયારાઈ, કલિ કજ્જલ સિદૂર
અન્નઇ તિન્નિ પિયારાઇ, દુધ્ધુ જમ્વાઇ ઉ તૂરૂ

—સ્ત્રીઓના અથવા સ્ત્રીઓને, ત્રણ, પ્યારા (છે) કલિ-ઝઘડો, કાજળ, (અને) સિદૂર. અન્ય (પણ), ત્રણ, પ્યારા (છે) દૂધ, જમાઇ અને વાજુ. તૂર-તૂર્ય

(૧૧) દમયંતીના વસ્ત્રપર નલ તેને તજતી વખતે પોતાના લોહીથી લખી ગયો હતો કે—

વડ-રુક્ખહ દાહિણ-દિસિહિ જાઇ વિદબ્ભહિ મગ્ગુ,
વામ-દિસિહિ પુણ કોસલિહિ, જહિ રુચ્ચઇ તહિ લગ્ગુ.
—વડ(ના) ઝાડની દક્ષિણ દિશામાં જાય (છે) વિદર્ભનો માર્ગ,
વામ દિશામા પુન કોશલનો (માર્ગ) જ્યાં રૂચે ત્યાં લાગ.
જ્યાં ચાહે ત્યાં જા. જહિ-જહિ જ્યાં. તહિ—ત્યાં.

(૧૨) કુલય નામનો વિપ્ર (મહાભારતના નલોપાખ્યાનનો પર્ણાદ) પુષ્કરને (મુળ મહાભારતનો વિકૃત નલ રૂપે ભાઇ) જોઇને નીચેનો દોહો (દુહો) ગાય છે

નિદ્દુર નિક્કિવ મહાસિય, એકુજિ નલુ ન હુ ભંતિ.
મુક્કિય મહાસઇ જેણુ વિણિ, નિસિ સુત્તી દમયંતિ.
—નિ ઠુર નિષ્કૃપ (કૃપારહિત) મહાપાપ એકજ નલ (છે) નથીજ ભ્રાંતિ (એ વાતમાં), મૂકી-છોડી મહાસતી જેણે વનમાં નિશામાં—રાત્રિમાં સૂતી દમયંતી.

મુક્કિય—મુક્તા મહાસઇ—મહાસતી.

(૧૩) પરદાર ગમનના સંબંધે ઉજ્જયિનીના રાજા પ્રદ્યોતની કથા લખી છે તેમા પ્રસંગવશાત્ ઉદયન વત્સરાજ વાસવદત્તા, યૌગંધરાયણ આદિની કથાઓ પણ આવી છે કે જે બૌદ્ધ જાતકોમાં, બૃહ-ત્કથા (કથા સરિત્સાગર) અને ભાસના નાટક પ્રતિજ્ઞાયૌગંધરાયણની કથાથી કંઇક ફેર છે કિંતુ બે શ્લોક તે નાટકમાંથી ઉધ્ધૃત કરવામાં આવ્યા છે અસ્તુ. રાજગૃહના રાજા શ્રેણિકના પુત્ર અભયને પ્રદ્યોતે કપટથી ઝાલી પોતાને ત્યાં રાખેલો હતો. તેણે કંઇ ધ્યાન ખેંચે તેવાં કામ કર્યાં. પ્રદ્યોતે તેને 'વર' માગવા કહ્યું ત્યારે તેણે એવું ઉપાલંભ—ઠપકારૂપીનો વર માગ્યો કે જેમાં અભિપ્રાય—સાર એ હતો કે મને અહીંથી વિદાય કરો.

—અથ કોયલ-કુલ-રવ-મુખર, ભુવને વસંત પેઠો
ભટ ઇવ મદન મહાનૃપના પ્રકટિત-વિજય-પુરૂષાર્થ,
મરદ્દ—વીરતા-મરાકાપણું ?

(૮) સૂરૂ પલોઇવિ કંત-કર, ઉત્તર-દિસિ-આસત્તુ,
નીસાસુ વ દાહિણુ-દિસય, મલય-સમીર પવત્તુ.
—સૂર્ય (ને, ના ?) પ્રલોકી કાન્ત(ના)કર, ઉત્તર-દિશા-આસક્ત,
નિશ્વાસ ઇવ દક્ષિણદિશના મલયસમીર પ્રવૃત્ત (થયેલા).

આમા કુમારસંભવના '**कुवेरगुप्तां दिशमुष्णरश्मौ, गन्तुं प्रवृत्ते समयं विलङ्घ्य। दिग्दक्षिणा गन्धवहं मुखेन व्यलीकनिश्वासमिवोत्ससर्ज**' નો ભાવ છે, કર-મા શ્લેષ છે પલોઇવિ-પ્રલોક્ય, જોઇને વિભક્તિઓનો બરાબર અનુક્રમ ન જાળવ્યાથી આ શબ્દ વચમા આવી ગયો છે અને સૂર તથા કંત દૂર પડી ગયા છે.

(૯) કાણણ-સિરિ સોહઇ અરૂણુ-નવ-પલ્લવ-પરિણુદ્ધ,
નં રત્તંસુય-પાવરિય, મહુ-પિયયમ-સંબદ્ધ
—કાનન-અરણ્યની શ્રી અરૂણ નવ પલ્લવોથી ઢકાયેલી શોભે છે, જાણે રક્તાંશુક (લાલ વસ્ત્ર)થી ઢકાયેલી મધુ (ચૈત્ર, વસંત) રૂપી પ્રિયતમથી સંબદ્ધ (હોય નહિ)

લાલ વસ્ત્ર ગૂજરાતી સ્ત્રીઓ પહેરે છે. તેને 'કસુંબો' કહે છે.
પાવરિય-પ્રાવૃત

(૧૦) સહયારિહિ મંજરિ સહહિ, ભમર-સમૂહ-સણાહ
જાલાઉ વ મયણાનલહ, પસરિય-ધૂમ-પવાહ.
—સહકાર (આંબા)ની મંજરી સોહે છે ભ્રમર સમૂહથી સનાથ
જ્વાલાઓ ઇવ મદનાનલની પ્રસરિત-ધૂમ્ર-પ્રવાહ

અહીં સહહિના અર્થ સહે છે એમ થઇ શકતો નથી સોહે છે એ અર્થ બેસે છે, સોમાના 'ઓ'ની એક માત્રા માનવાથી કામ ચલાવ્યું છે જુઓ નં. ૨૨, ૪૧

ઉપરના બને દોહામાં વેસ વિસિટ્ઠ જુદા જુદા પદ માનીએ તો પહેલામાં વેસ્યા વિસિટ્ઠો (સારા વેશ) થી વારતિ કરવામાં આવે છે એ અર્થ થશે અને બીજામાં વેસ્યા વિસિટ્ઠોના (ને) તે કરે ઇત્યાદિ થશે. કરવત્તુણ્ય કરપત્ર. હિ કરૌતી, ગૂ કરવત.

(૧૭) પિય હઉં થક્કિઅ સયલુ દિણુ, તુહ વિરહગ્ગિ કિલન્ત,
થોડઇ જલ જિમ મચ્છલિય તલ્લોવિલ્લિ કરન્ત.

—પિયુ ! હું સકલ–આખો દિન તારા વિરહના અગ્નિમાં બળતી રહી–(કેવી રીતે ?) જેમ માછલી થોડા જલમાં તડફડાટ કરે છે (તેમ) થક્કિઅ–થાકું–રહેલું (મરાઠી થાક) તલ્લોવિલ્લિ–તલે ઉપરિ–ઉપર નીચે થવું તે–તડફડાટ.

(૧૮) મઇં જાણિઉં પિય વિરહિઅહ ક વિ ધર હોઇ વિઆલિ,
નવરિ મયંકુ વિ તહ તવઇ જહ દિણયરુ ખયગાલિ.

—મે જાણ્યું–પ્રિયના વિરહિતને કંઇપણ આધાર રાતમાં હોય, નવરિ–નહિં પરંતુ (તે જાણ્યો–તે ફર રહ્યું–ઉલટું) મયંક પણ જેમ દિનકર પ્રલયકાલમાં (તપે) તેમ તપે છે ધર–આધાર, આલંબન. વિઆલિ–વિકાલે. વિ–રાત્રિ, બીજી વેળા અર્થાત્ રાત. મયંક–મૃગાંક–ચંદ્ર. ખયગાલ–ક્ષયકાલ–પ્રલય. નવરિ–આ દેશીના કંઇક યોગ્ય ભાવ પ્રાકૃતની સંસ્કૃત છાયા બતાવનાર આપી શક્યો નથી. તેનો ઉપર અર્થ આપ્યો છે આ દોહો હેમચંદ્રના વ્યાકરણમાં પણ છે જુઓ પૃ. ૧૪૬ ન ૬૨.

(૧૯) અજ્જુ વિહાણઉં અજ્જુ દિણુ અજ્જુ સુવાઉ પવત્તુ
અજ્જુ ગલત્થિઉ સયલુ દુહુ, જં તુહું મહ ઘરિ પત્તુ.

—આજ વહાણું (પ્રભાત) થયું, આજ દિન આજ સુવાયુ પ્રવૃત્ત થયો. આજ સકલ દુઃખ કે જે તને મારા ઘરમાં પ્રાપ્ત (થયું) તેને ગલહસ્થિ (દીધું)–કાઢી નાંખ્યું વિહાણઉં–વિભાતક. વિહાણ હિંદી વિહાન, ગુજરાતી વહાણું, સ વિભાત, વિભાન. ગલત્થિઉ–સ ગલહસ્તિત–ગળામાં હાથ દઈ કાઢી મૂક્યું (અર્ધચંદ્ર દીધું ગલહ-સ્તેન માપત:)

નલગિરિ હત્થિહિમિ ઠિતઇં, સિવદેવિહિ ઉચ્છગિ,
અગ્ગિભીરૂ રહ દારૂઇહિ, અગ્ગિ દેહિ મહ અગિ.

પ્રદ્યોતને ત્યા નલગિરિ નામનો પ્રસિદ્ધ હાથી હતો, શિવા દેવી હતી, અગ્નિભીરૂ રથ હતો કે જે આગમા બળતો નહોતો. અભય કહે છે કે નલગિરિ હાથીમા (પર) બેઠા બેઠા શિવા દેવીના ખોળામા અગ્નિભીરૂ રથના લાકડાઓથી મારા અગમા આગ દે. ઉચ્છગ–સ ઉત્સગ.

(૧૪) જાતી વખતે અભય બદલો લેવાની નીચેની પ્રતિજ્ઞા કરીને ગયો અને પછીથી આવી પરદાર–ગમન–રસિક પ્રદ્યોતને બે સ્ત્રીઓદ્વારા લલચાવી બાધી લઇ ગયો

કરિવિ પઈવુ સહસ્સકર, નગરી મજ્ઝિંણ સામિ !
જઇ ન રડતુ તઇં હરઉ (તઇ) અગ્ગિહિ પવિસામિ.

—હે સ્વામી ! સહસ્રકર–સૂર્યને પ્રદીપ કરી અર્થાત ધોળે દહાડે નગરીના મધ્યથી તને રડતો જો હુ હરી ન જાઉં તો હું અગ્નિમા પ્રવેશ કરૂ. રડતુ–પજાબી રડયાહા, હિદી રટતા

(૧૫) વેસ વિસિટ્ઠહ વારિયઇ, જઇ વિ મણોહર–ગત્ત,
ગગાજલ પક્ખાલિય વિ, સુણિહિ કિં હોઇ પવિત્ત

—યદિ મનોહર ગાત્ર પણ (હોય) છતા વેશ–વિશિષ્ટોને વારિયે–તેનાથી બચીયે કુતરી ગગાજલથી પ્રક્ષાલિત (હોય) છતા પવિત્ર થાય ? વેસવિસિટ્ઠ–વેશ–વિશિષ્ટા–સારા વેશવાળી–વેશ્યા, વેશનો અર્થ 'વેશ્યાઓનો વાડો' પણ થાય છે–આ અર્થમા 'વેશ્યાના વાડામા ઘુમી ગઇ' જુઓ નીચેનું ઉદાહરણ ન. ૧૬ સુણિ–સ શુની–કુતરી

(૧૬) નયણિહિ રોયઇ મણિ હસઈ, જણુ જાણઇ સઉ તત્તુ,
વેશ વિસિટ્ઠહ ત કરઇ, જ કટ્ઠહ કરવત્તુ

—જાણે સહુ તત્ત્વ જાણે (જાણતી હોય નહિ તેમ) નયનથી રૂએ, મનમા હસે વેશ–વિશિષ્ટા તે (તેમજ) કરે, જે (જેવી રીતે) કાઇની (કાઇને) કરવત

—હે મુનિ ! કપાલપર રાખેલો ગોમ ઘાસની ભસ્મ—અગ્નિથી જ્વાલિત–બળેલો થઈ અને ભાલ (કપાળ)ના સચિહ્ન એટલે બળથી સુચિહ્નિત એટલે ચીરાયેલા ભાગની ભસ્મ (ચરેરાટ) કરી. પહેલાં તો બળતો ઘાસ માથાને તપાવશે પછી તેનાપર આંસુ પડશે તો તે શું ચરેરાટ નહિ થઈ જાય ! મુંડિયોલિ–એને સમાસ ગણીએ તો મુંડાના કપોલપર એવો અર્થ થાય. જુની ગુજરાતી—અભૂત ત્રણભાવનો 'ઇ' આવ્યા છે મુંડિ–જુઓ પ્ર. પિ. ઉદાહરણમાં મુંડિ (નં. ૮). ઝલક્કિઉ–ઝળ–જ્વાલા જુઓ પ્ર. પિ. (નં. ૬) ઝળ. આ દોહો હેમવ્યાકરણમાં પણ છે જુઓ ૪.

(૨૪) જઇ તુહ તુટ્ટઉ નિમ્મલઉ, મગ્ગિ મણિચ્છિઉ અજ્જુ,
તો ગોવાલિયુ વલ્લરિઉ પઇ મહ વિયરહિ રજ્જુ.

—(દેવતાએ કહ્યું કે) હું તારાપર નિશ્ચયે તુષ્ટ (ખુશ) થયો આજ મનનું ઇચ્છ્યું માગ. ત્યારે ગોવાળીએ કહ્યું પ્રભુ ! મને રાજ આપ. વલ્લરિઉ–દેશી. ઉખડું, કહ્યું વિયરહિ–સં. વિતર (હિ). આ સોમપ્રભની પોતાનીજ રચના હોય એવો સંભવ છે પરંતુ અધિક સંભવતો એ છે કે આ પ્રાચીન સમસ્યાશ્લોક હોય.

(૨૫) એક દેહલ નામનો કબાડી–જુગારી હતો, તે લાકડાની ભારી માથાપર લઈને ફરતો હતો. તેને વિદ્યુલ્લતા નામની સ્ત્રી હતી. તેણીએ પતિને કહ્યું દેવાધિદેવ યુગાદિદેવની પૂજા કરો કે જેથી જન્માંતરમાં દારિદ્ર્ય–દુઃખ આવે નહિ. પતિએ કહ્યું કે તું ધર્મ–ઘેલી થઈ છે. પરલોક એવો હું શ કરી શકું તેમ છું ! ત્યારે સ્ત્રીએ નૈવેદ્ય અને પુષ્પની પૂજા કરી. તેજ દિને તે વિષૂચિકા–મરડાથી મરી ગઈ અને જન્માંતરમાં રાજકન્યા અને રાજપત્ની થઈ. પોતાના નવા પતિ સાથે એક દિવસ તેજ જિનમંદિરમાં આવી કે જ્યાં પૂર્વે પતિ દરિદ્ર કબાડીને જોઈ મૂર્છિત થઈ ગઈ. તે સમયે જાતિસ્મરણ થતાં તેણીએ નીચેનો દોહો કહ્યો. કબાડીએ સ્વીકાર કરી જન્માંતર કમાની પુષ્ટિ કરી.

(૨૦) પડિવજ્જિવિ દય દેવ ગુરૂ, દેવિ સુપત્તિહિ દાણુ,
વિરઇવિ દીણુજણુદ્ધરણુ, ' કરિ સફલઉં અપ્પાણુ '

—ચોથા ચરણની સમસ્યા પૂર્તિ છે દયા, દેવ, અને ગુરૂ પ્રાપ્ત કરી, સુપાત્રોને દાન દઇ–આપી, દીનજનનું ઉદ્ધરણ કરી આત્માને–પોતાને સફલ કર પડિવજ્જિવિ–સ. પ્રતિપદ્ય–અંગીકાર કરી. વિરઇવિ–સં. વિરચ્ય અપ્પાણુ–આત્માન. તુલસીદાસે ' અપાન ' વાપરેલ છે. પડિવજ્જિવિ, દેવિ, વિરઇવિ–પૂર્વકાલિક ક્રિયાઓ–ભૂતકૃદંત છે.

(૨૧) પુત્તુ જુ રંજઇ જણયમણુ, થી આરાહઇ કંતુ,
ભિચ્ચુ પસન્નુ કરઇ પહુ, ' ઇહુ ભલ્લિમ પજ્જંતુ '

—સમસ્યાપૂર્તિ પુત્ર જો જનક એટલે પિતા (ના) મનનું રંજન કરે, સ્ત્રી કંથ(ને) આરાધે, ભૃત્ય પ્રભુ–સ્વામી(ને) પ્રસન્ન કરે તો એ (અથવા અહીં) ભલાઈ પ્રાપ્ત થાય છે રંજઇ–સ. રંજયતિ–પ્રસન્ન કરે આરાહઇ–આરાધના કરે ઇહુ–આ અથવા અહીં. ભલ્લિમ–ભલાઈ (સ નુ ઇમનિચ્) પજ્જંતુ–હિંદી પાઈજતે હૈ, પાતે હૈ. ગૂ. પામે છે, અથવા ઇહ ભલ્લિમ પજ્જંતુ–' આ ભલાઈની પર્યંત–સીમા છે ' એ પણ અર્થ થઇ શકે છે.

(૨૨) મરગય વન્નહ પિયહ ઉરિ, પિય ચંપયપય દેહ, (સમસ્યા)
કસવટ્ટઇ દિન્નિય સહઇ, નાઇ સુવન્નહ રેહ. (પૂર્તિ)

—મરકત વર્ણના (શ્યામલ) પિયાના ઉરપર ચંપક (જેવી) પ્રભા (વાળા) દેહવાળી પ્રિયા કસોટી પર સુવર્ણની રેખા દીધી–આપી તે પેઠે–તે જેવી શોભે છે. શ્રી હેમચંદ્રના વ્યાકરણમાં આને ઘણી મળતી એક બીજી કવિતા છે તેનુ વિવરણ જુઓ પૃ ૧૨૮ ન ૧ આ કઇ અવસ્થાનુ વર્ણન છે તે કહેવાની જરૂર રહે છે? સહઇ–જુઓ ઉપર ન ૧૦ અને ૪૧.

(૨૩) ચૂડઉ ચુન્ની હોઇસઇ મુદ્ધિ કવોલિ નિહિત્તુ, (સમસ્યા,)
સાસાનલિણુ ઝલક્કિયઉ, વાહસલિલ સંસિત્તુ. (પૂર્તિ)

(૨૮) રૂપ્પિણીહરણના સમયે કૃષ્ણ (કાન્હ કૃષ્ણ) રુક્મિણીને કહે છે —

> અમ્હે થોઇ રિઉ જહુય, ઇમ પ્રવર ચિંતંતિ,
> મુદ્ધિ નિહાલહિ અમ્બરહુ, કઇ ઉજ્જોઉ કરંતિ.

—આ હેમના માં પણ છે જુઓ પૃ. ૧૪૫ ન ૧. અમે થોડા (ઓછા) રિપુ ઘણા છે એમ પ્રવર ચિંતવે છે ભોળી ! અમ્બરતલમાં જો કેટલા ઉદ્યોત–પ્રકાશ કરે છે ! ઘણા તારા છે તે કે એક ચંદ્ર ! અમ્હે–મૂ. અમે રાજસ્થાની મ્હે. ગૂજરાતીમાં કોઇ સાક્ષર હ પણ અમ્હે એમ કરી વાપરે છે મુદ્ધિ–મુગ્ધે ! જુઓ ન ૨૩ નિહાલહિ–આલ્હા ઉપનિષદોનું નિભાલયતિ. ઉજ્જોઉ–ઉદ્યોત.

(૨૯) સો જિ વિપજ્જણુ અચ્છિયઇ જ્જરઇ સોદ્ધિ઼ ઇઇસ્સુ,
ઉપ્પહ પડ્ડિઓ પદિ કરઇ વિરુ જુ નેહ–ગહિલ્લુ.

—તે જ વિચક્ષણ કહેવાય છે તેજ ઉંચ ભજે છે (શોભિત થાય છે) જે ઉત્પથ–પ્રતિસ્ત (કુમાર્ગે પર ચાલતા) નેહઘેલા ચિત્તને પથપર લાવે છે અચ્છિયઇ–આચ્છવામાં આવે–આચ્છ્યા પરથી. પ જણી આચ્છતા કહેવામાં આવે. જ્જરઇ–જાજે સોહિજ્જ–શોભજ્જિ તે જ જિ–જ પાદપૂરણ છે ઇઇસ્સુ–સં ઉંચ એટલે વિશેષ, ચતુર પ્રાકૃત કવિતામાં ઇઇસ્સનો અર્થ ચતુર છે ગૂજરાતીમાં ઉંચ એટલે સારું આ ઇઇસ તથા તે પરથી બનાવેલ પ્રેમી ઉંચ (ઇસ્સિલ ઇસ્સિલા)નો એક દુહાથી ઘણે ગવાયો છે કે છરે ઇગ્નીસે ઉંચ સખ. કરઇ–સ્થાપે સં સ્થાપતિ. ગહિલ્લુ–સં ગ્રહિલ આગ્રહી, તેપરથી ઘેલું થયેલ છે હીંદ.

(૩૦) રિદ્ધિ વિહૂણુ માણુસહ, ન કુણઇ કુવિ સમ્માણુ,
સઉણિહિ મુચ્ચઇ ફલરહિઉ, તરુવર ઇત્થુ પમાણુ.

—રિદ્ધિ વિહૂણા માણસનું કોઇ પણ સમ્માન કરતું નથી શકુનિ પક્ષીઓથી ફલરહિત તરુવરને છોડાય છે (એ) અહીં પ્રમાણ છે

રિદ્ધિ–સં ઋદ્ધિ. વિહૂણુ–સં વિહીન. નિભના રૂપમાં ઇ અને

અડવિહિ પત્તી નઇહિ જલુ, તો વિ ન વૂહા હત્થ,
અવ્વો તહ કવ્વાડિયહ, અજ્જ વિસજ્જિય વત્થ.

—અટવી (જંગલ)ના પાંદડા, નદીનું જળ (સુલભ હતા) ા પણ (તે) હાથ ન હલાવ્યા હોય! તે કમાડીઆના વસ્ત્ર આજ ્સર્જિત છે (તન પર કપડા પણ નથી, અને હું રાણી થઈ ગઇ) ્હા—વ્યૂહિત કર્યા. અવ્વો—આશ્ચર્ય અને ખેદઅર્થે.

(૨૬) જે પરદાર—પરમ્મુહા, તે વુચ્ચહિ નરસીહ,
જે પરિરભહિ પરરમણિ, તાહ ફુસિજ્જઈ લીહ.

—જે પરદારા(થી) પરાંગ્મુખ (છે) તે નરસિંહ કહેવાય છે જે પરરમણિ(ને) આલિંગન કરે છે, તેની રેખા (સજ્જનોની હારથી) ફુસટી જાય છે—મટી જાય છે—તે સજ્જનની પંગતમાં બેસી—રહી શકતો નથી. વુચ્ચહિ—સ ઉચ્યતે. ફુસિજ્જઈ—મટી જાય છે. હિ૦ પોછ દી જાતી હૈ. સંસ્કૃતમાં 'પોછને' માટે ઉત્+પુસ્ ધાતુનો કાશ્મીરી કવિઓએ પ્રયોગ કર્યો છે– વાપરેલ છે લીહ—રેહ, રેખા

(૨૭) એક વહૂ પશુપક્ષીની ભાષા જાણતી હતી અર્ધી રાતે શિયાળને એવું કહેતા સાંભળ્યું કે નદીનું મડદું આપી દે અને તેના ઘરેણા લઇ લે, એટલે તે નદીપર તેમ કરવા ગઈ. પાછી આવતી હતી તે સસરાએ જોઇ લીધું તેણે જાણ્યું કે તે અ—સતી છે. તે તેણીને પિયર પહોંચાડવા ગયો. માર્ગમાં કરીરના ઝાડની પાસે કૈઓ બોલવા લાગ્યો કે આ વૃક્ષના નીચે દશ લાખનો નિધિ છે, કાઢી લે અને મને દહીં સત્તુ ખવરાવ પોતાની વિદ્યાથી દુઃખ પામેલી તેણી કહે છે કે—

એક્કે દુન્નય જે કયા, તેહિ નીહરિય ઘરસ્સ,
બીજા દુન્નય જઇ કરઉ, તો ન મિલઉ પિયરસ્સ

—જે એક દુર્નય કર્યો તેથી ઘરથી નિકળી—નિસરી, બીજો દુર્નય જો કરૂં તો પ્યારાથી (કદી પણ) ન મળું. ઘરસ્સ, પિયરસ્સ—સંસ્કૃત છઠ્ઠી 'સ્ય'નો 'સ્સ' છે. પિયર—પ્રિયકર.

આની રચના કોઇપણ રાજાની સભામાં કેશવી ? છે હવે પછીના પ્રબંધ ચિંતામણિવાળા લેખમાં આનો તેમજ આગળના દોહાનો અર્થ આપેલ છે જુઓ હવે પછી તેમાં નં ૧૨

સખણ જાથે (જ ઓ) જે છિ કઉમુખ એક-શરીર વાગ્ટ સારે ચિંતિત કરી, જનની(નિ) કે(નિ)-આ મુખને ક્ષીર (દુધ) પીવરાવુ ?

ચિતાવિય-સ ચિંતાવિતા (') ૫' નો વ થાય છે ૧-૫ ૫૦૭.

(૩૪) ભઉ અમ્મમ્મસુઉ ઉદ્દ મઉ કઉ વ સુણ્ણઉ કાઉ

કોઇવિ વિરહ-કરાલિયહે ઉડ્ડાવિયઉ વરાઉ.

(પુરુની સ્ત્રીએ આ સમસ્યાપૂર્તિ કરી છે-આ દોહો હેમચંદ્રમાં પણ છે આ અલાક્ષાન મે દીઠું કે હું કંઇમાં શું સમાવું. કોઇપણ વિરહ-કરાલિતાએ વરાક (બીચારા-પતિ)ને ઉડાવી દીધે. ઉઉ=આ

(૩૫) સીહુ દમેવિ ઙ વાહિલ્હ મહુ વિ નિવ્વિણહ સવુ

કુમરિ વિવાહિવિ દેવિ તસુ આપહુ રજ્જુ સમગ્ગુ.

—અજપુરના રાજા એમ કરને સુતારા દેવીથી એક કન્યા ઉત્પન્ન થઇ રાજા અને રાણી મરી ગયા પછી મંત્રિઓએ તેણીને વિમાર એ નામ આપી પુરૂષ વેશ તેમ ગાદીપર બેસાડી પછી કુવરેથી અમ્બુતાની પૂજા કરીને પૂછ્યું કે આનો પતિ કોને કરવો ? દેવીએ ઉત્તર આપ્યો કે-સિંહને દમન કરીને જે વાહ-સવારી કરે એવો પણ શત્રુઓને જીતશે તેને કુમારી વિવાહિને રાજ સમસ્ત અર્પણ કરો. આવોજ પતિ મળી ગયો ને વાત વાર્તાની પેઠે આવી આવી.

પ્રકરણ ૫ મુ

સોમપ્રભ અને સિદ્ધપાલે રચેલી કવિતા.

૨૧૭—હવે સોમપ્રભસૂરિ અને સિદ્ધપાલ કવિની રચેલી કવિતાના નમુના આપીએ છીએ.

ઉની બદલીમા–સરખાઓ જીર્ણું ઉપરથી જૂનું અને તે પરથી જૂના. સઉણિ–સ. શકુનિ ઇત્થુ–પ્રાકૃત એત્થ, સ અત્ર, પંજાબી ઇત્થુ

(૩૧) જઇવિ હુ સૂર સુરવુ વિઅક્ખણુ,
તહવિ ન સેવઇ લચ્છિ પઇક્ખણુ,
પુરિસ–ગુણાગુણ–મુણણુ–પરમ્મુહ,
મહિલહ બુદ્ધિ પયપહિ જં બુહ.

—યદ્યપિ શૂર, સુરૂપ, વિચક્ષણ હોય તથાપિ લક્ષ્મી (તે મનુષ્યને) પ્રતિક્ષણ સેવતી નથી (કારણકે) પુરૂષોના ગુણ અને અગુણના વિચારથી પરાઙ્મુખ, મહિલાઓની બુદ્ધિ હોય છે–જેથી બુધ કહે છે. મુણણુ–વિચારવુ–મનન- પયંપહિ–સ. પ્રજલ્પતે જ–જેથી અથવા જેમ (યથા).

(૩૨) જેણ કુલક્કમુ લઘિયઇ, અવજસુ પસરઇ લોઇ,
ત ગુરૂ–રિદ્ધિ–નિબંધણુ વિ, ન કુણઇ પડિઓ કોઇ.

—જેનાથી કુલક્રમ ઉલઘાય, (અને) અપજશ લોકમા પ્રસરે, તે(ને) ગુરૂ એટલે બહુ સપત્તિ ઉપજાવનાર (કામ)ને પણ કોઇ પડિત કરતુ નથી

(૩૩) જ મણુ મૂઢહ માણુસહ, વંછઇ દુલ્લહ વત્થુ,
ત સસિ–મડલ–ગહણુ કિહિ, ગયણિ પસારઇ હત્થુ.

—જો મૂઢ માણસનુ મન દુર્લભ વસ્તુને વાછે છે, તો શુ શશિમંડલના ગ્રહણ કરવા માટે ગગનમા હાથ પસારે છે?

(૩૪) રાવણુ જાયઉ જહિ દિયહિ, દહ મુહ એક્ક સરીરૂ,
ચિંતાવિય તઇયહિ જણણિ, કવણુ પિયાવઉ ખીરૂ.

—શખપુરના રાજા પુરદરને ત્યા એક સરસ્વતી કુટુબ આવ્યુ રાજાએ આ દોહાનુ ચોથું ચરણ 'પુત્ર માતા'થી સમસ્યાની રીતે પૂછ્યુ તેણીએ પૂર્તિ કરી પ્રબધ ચિતામણિમા સરસ્વતી કુટુબ ભોજને ત્યા આવ્યુ હતુ, ત્યા પણ આ સમસ્યા ગૃહપત્નીએ આજ રીતે પૂર્ણ કરી છે. આમાથી એ ફલિત થાય છે કે આ દોહા જૂનો છે. કથાલેખક

આની રચના કોઇપણ રાજાની સભામાં થેલી ? છે હવે પછીના નમેધ ચિંતામણિમાંના મેખમાં આવો તેમજ આગળના દોહરો આપ આપેલ છે જુઓ હવે પછી તેમાં નં ૧૨

રાવણુ જાયે (જન્મ્યો) જે દિને દશમુખ એક-શરીર ચાયે, ત્યારે ચિંતિત કરી, જનની(ને) કે(ને)-કયા મુખને ક્ષીર (દુધ) પીવરાવું ?

ચિંતાવિશ-સ ચિંતાપિતા (') પ નો વ થાય છે

૧-૫ ૫૦૭

(૩૫) ઇક અચ્ચબ્ભુઉ દિઠ્ઠુ મઇ કંઠિ ન સુલ્લઇ કાઉ

કીડવિ વિરહ-કરાલિઅહે ઉડ્ડાવિઅઉ વરાઉ.

(પુત્રની સ્ત્રીએ આ સમસ્યાપૂર્તિ કરી છે—આ દોહો હેમચંદ્રમાં પણ છે આ અત્યાદ્ભુત મે દીઠું કે કંઠમાં શું લગાડું. કોઇપણ વિરહ-કરાલિતાએ વરાક (બીચારા-પતિ)ને ઉડાવી દીધો. કઉ=કાગ.

(૩૬) ચીતુ ચ્મેવિ જુ વાલિઅઉ મંઝુ વિ નિચ્ચિઉ સમુ,

કુમરિ પિયકરિ દેવિ વહુ અપ્પણુ, રજ્જુ સમગુ.

—અજયપુરના રાજા પેમકરને સુતારા દેવીથી એક કન્યા ઉત્પન્ન થઇ રાજા અને રાણી મરી ગયા પછી મંત્રિઓએ તેણીને પિયકર એ નામ આપી પુરૂષ વેશ તેમ ગાદીપર બેસાડી, પછી કુળદેવી અચ્યુતાની પૂજા કરીને પૂછ્યું કે આનો પતિ કોણ થશે ? દેવીએ ઉત્તર આપ્યો કે-સિંહને દમન કરીને ? વાહે-સવારી કરે એવો જણ શત્રુઓને જીતશે, તેને કુમારી પિયકરિ રાજ સમસ્ત અર્પણ કરો. આવોજ પતિ મળી ગયો ને વાત વાર્તાની રીતે આવી આવી.

પ્રકરણ ૫ મું

સોમપ્રભ અને સિદ્ધપાલની રચેલી કવિતા.

૨૧૯—હવે સોમપ્રભસૂરિ અને સિદ્ધપાલ કવિની રચેલી કવિતાના નમુના આપીએ છીએ.

(૧) કુમારપાલ પ્રતિબોધ (ગાયકવાડ સસ્કૃત સિરીઝ પૃષ્ઠ ૭૭.) એક છદ –

(૩૭) કુલુ કલકિઉ મલિઉ માહપ્પુ
મલિણીકય સયણમુહ
દિન્નુ હત્થુ નિયગુણ કડપ્પહ
જગુ જ્ઝપિયો અવજસિણ
વસિણ વિહિય સન્નિહિય અપ્પહ ।
દૂરહ વારિઉ ભદ્દુ તિણિ, ઢક્કિઉ સુગઇદુવારુ,
ઉભયભવુબ્ભડદુક્ખકરુ, કામિઉ જિણ પરદારુ.

આ સાત પદવાળો–સપ્તપદ છદ તે સમયની રચનામા બહુ મળે છે અતના બે પદ દોહાના છે. પરદાર ગમનની નિદા કરતા કવિ કહે છે કે–કુલ, કલકિત (કર્યું) માહાત્મ્ય (ધૂળ !) મેળવ્યુ સજ્જનોના મુખ મલિન કર્યાં, નિજ ગુણસમુહને હાથ દીધો (ધક્કો દઇ બહાર કાઢયો), જગને અપજશથી ઝપ્યુ (ગલહત્થો દીધો–ઢાકી દીધુ), વ્યસનથી વિહિત–કરેલા પોતાને સન્નિહિત કર્યો દૂરથી ભદ્ર–કલ્યાણને વાર્યું, સુગતિના દ્વાર ઢાકી દીધા, બને ભવ (આ ભવ અને પરભવ)મા ઉદ્ભટ દુખોની કરનારી પરદારાને જેણે કામિત કરી (ચાહી) તેણે.

સયણ–સજ્જન, મિત્ર હિદી સાજન દિન્નુ હત્થુ–હાથ દીધો, ગલહસ્ત કર્યો, અર્ધચદ્ર આપ્યો, બહાર કાઢી મૂક્યો જુઓ ઉપર ન ૧૯. કડપ્પ–? સમૂહ. ઝપ–ચૂમવુ, ઢાકવુ યા જીતવુ.

આને મળતો એક શ્લોક સોમપ્રભનોજ સૂક્તિમુક્તાવલી (સિદૂર પ્રકરણ–સ્તોત્ર)મા છે —

दत्तस्तेन जगत्यकीर्तिपटहो गोत्रे मषीकूर्चकं
चारित्र्यस्य जलांजलि र्गुणगणारामस्य दावानल ।
सकेत सकलापदां शिवपुरद्वारे कपाटो दृढः
शीलं येन निजं विलुप्तमखिलं त्रैलोक्यचिंतामणि ॥

—કાવ્યમાલા ગુચ્છક ૭ પૃ ૩૭.

(૨) પૃ ૩૧૧ કુલ ૧૪ છંદમાં બાર ભાવનાઓ છે તેમાંથી ત્રણ નમૂના-

(૩૮) પિઉ માય ભાય સુકલત્તુ પુત્તુ
પહુ પરિયણુ મિત્તુ સણેહ-જુત્તુ ।
પહવંતુ ન રક્ખઇ કોવિ મરણુ
વિણુ ધમ્મહ કોવિ મરણુ
વિણુ ધમ્મહ અન્નુ ન અત્થિ સરણુ ॥

(૩૯) રાયા વિ રંકુ સયણો વિ સત્તુ
જણઓ વિ તણુઉ જણણિ વિ કલત્તુ ।
ઇહ હોઇ નડુ વ્વ કુકમ્મવંતુ
સંસારરંગિ બહુરૂવુ જંતુ. ॥

(૪૦) એક્કલ્લઉ પાવઇ જીવુ જમ્મુ
એક્કલ્લઉ મરઇ વિઢત્ત કમ્મુ ।
એક્કલ્લઉ પરભવિ સહઇ દુક્ખુ
એક્કલ્લઉ ધમ્મણુ લહઇ મુક્ખુ ॥

આમાં અર્થ સ્પષ્ટ છે કઠિન શબ્દોના અર્થ આ પ્રમાણે છે- પિઉ-પિતા. સુકલત્તુ-સુકલત્ર.(સારી સ્ત્રી) પહુ-પ્રભુ. પરિયણુ-પરિજન. સણેહ જુત્તુ-સ્નેહયુક્ત. પહવંતુ-સ પ્રભવન્ સમર્થ હોવા છતાં રક્ખઇ-સં રક્ષતિ-રક્ષા કરે છે-બચાવે છે ધમ્મહ-ધર્મના. અન્નુ-અન્ય. અત્થિ-છે રાયા-રાજા સયણો-સ્વજન-સ્વજન. સત્તુ-શત્રુ. જણઓ-જનક પિતા. તણુઉ-તનય-પુત્ર નડુ-નટ વ્વ-ની પેઠે રંગિ-રંગ ઉપર-નાટક ભૂમિપર બહુરૂવુ-બહુરૂપી. એક્કલ્લઉ-એકલો. વિઢત્ત-અર્જિત-કમાવેલાં. પરભવિ-પરભવમાં. ધમ્મણુ-પામશે. મુક્ખુ-મોક્ષ.

(૩) પૃ ૪૫૦-૫૧ વસંતવર્ણન ૭૬ પંક્તિ તેમાંથી એક નમૂનો.

(૪૧) જહિ રત્તસહહિ કુસુમિય પલાસ ન કુણઇ પહિયહિયમંસુ કિસલયાસ,
સહયારિહિ રેહહિ મંજરીઓ ન મયણ જલણ જાલાવલીઓ.

—જ્યાં કુસુમિત પલાશ રક્ત શોભે છે જાણે કે પથિકોના(ના) વચનનું માંસ ખૂબ જ સહકારો (આંબા)માં મંજરીઓ વિરાજે છે જાણે

(૧) કુમારપાલ પ્રતિબોધ (ગાયકવાડ સસ્કૃત સિરીઝ પૃષ્ઠ ૭૭.) એક ૭૬ –

(૩૭) કુલુ કલકિઉ મલિઉ માહપ્પુ
મલિણીકય સયણમુહ
દિન્નુ હત્થુ નિયગુણુ કડપ્પહ
જગુ જઝપિઓ અવજસિણ
વસિણુ વિહિય સન્નિહિય અપ્પહ ।
દૂરહ વારિઉ ભદ્દુ તિણિ, ઢક્કિઉ સુગઇદુવારુ,
ઉભયભવુબ્ભડદુક્ખકરૂ, કામિઉ જિણુ પરદારૂ.

આ સાત પદવાળો–સપ્તપદ ૭૬ તે સમયની રચનામા બહુ મળે છે અતના બે પદ દોહાના છે પરદાર ગમનની નિદા કરતા કવિ કહે છે કે–કુલ, કલકિત (કર્યું) માહાત્મ્ય (ધૂળ !) મેળવ્યુ સજ્જનોના સુખ મલિન કર્યા, નિજ ગુણુસમુહને હાથ દીધો (ધક્કો દઇ બહાર કાઢ્યો), જગને અપજશથી ઝપ્યુ (ગલહત્યો દીધો–ઢાકી દીધુ), વ્યસનથી વિહિત–કરેલા પોતાને સન્નિહિત કર્યો દૂરથી ભદ્ર–કલ્યાણુને વાર્યું, સુગતિના દ્વાર ઢાકી દીધા, બને ભવ (આ ભવ અને પરભવ)મા ઉદ્ભટ દુખોની કરનારી પરદારાને જેણે કામિત કરી (ચાહી) તેણે.

સયણુ–સજ્જન, મિત્ર હિદી સાજન દિન્નુ હત્થુ–હાથ દીધો, ગલહસ્ત કર્યો, અર્ધચદ્ર આપ્યો, બહાર કાઢી મૂકયો જુઓ ઉપર ન. ૧૯. કડપ્પ–? સમૂહ. ઝપ=ચૂમવુ, ઢાકવુ યા જીતવુ.

આને મળતો એક શ્લોક સોમપ્રભનોજ સૂક્તિમુક્તાવલી (સિદૂર પ્રકરણ–સ્તોત્ર)મા છે —

दत्तस्तेन जगत्यकीर्तिपटहो गोत्रे मषीकूर्चक
चारित्र्यस्य जलांजलि र्गुणगणारामस्य दावानल ।
सकेत सकलापदां शिवपुरद्वारे कपाटो दृढः
शील येन निजं विलुप्तमखिलं त्रैलोक्यचिंतामणि. ॥

—કાવ્યમાલા ગુચ્છક ૭ પૃ ૩૭.

(૪૪) વાલત્તણુ અસુઇ-વિલિત્ત-દેહુ
દુઅર દસણુગ્ગમ કન્નવેહુ
ચિંતતહ સવ્વવિવેય રહિઉ
મહ હિયઉ હોઇ ઉક્કંપસહિઉ ॥ ૮૫ ॥

—બાલકપણું, અશુચિ (મલાદિથી) વિલિપ્ત દેહ, દુઃખકર દશન એટલે દાંતોનો ઉદ્ગમ-આવવું-નીકળવું, કર્ણવેધ (આ સર્વને) ચિંતવતાં સર્વવિવેક રહિત (એવું) મારૂં હૈયું ઉત્કંપ સહિત થાય છે

(૪૫) ઇસા-વિસાય-ભય-મોહ-માય ।
મય-કોહ-લોહ-વમ્મહ-પમાય ॥
મહ સગ્ગમગ્ગસ્સ વિ પિટ્ઠિ લગ્ગ ।
વગ્ગસ્સ જેવ વિક્કિમહ સગ્ગ ॥ ૯૭ ॥

—ઇર્ષા વિષાદ, ભય, મોહ માયા, મદ, ક્રોધ, લોભ મન્મથ, પ્રમાદ (એ સર્વે) મારા સ્વર્ગમાર્ગના પણ પીઠપર લાગેલા અપહારી (ઠગારા) જેવી રીતે જાણ્યાં (કરનારા) ના સમગ્ર-સર્વ.

(૧) પૃષ્ઠ ૪૪૩-૪૬૧ પર સ્થૂલિભદ્ર કથા છે તેમાં ૧-૪ ૧-૧૪ ૨૩-૨૫, ૩૧-૩૨ ૩૪-૩૮ ૪૦-૪૫, ૪૬-૬૨ ૬૪-૬૬ ૬૮-૮૨ ૮૪ ૯૪ ૯૭-૯૮ ૧ ૧ ૧-૧ ૫ છંદો અપભ્રંશ છે બીજા પ્રાકૃતમાં છે પાટલિપુત્રના રાજા નવમા નંદનો મંત્રી શકટાલ (શકડાર) હતો, તેણે કપટરીતે પોતાની પુત્રીઓ કન્યાઓની સહાયતાથી વરરુચિને નવી કવિતાઓ સાંભળવી નંદ પાસેથી ધન મેળવતો બંધ કર્યો હતો, વરરુચિનું ગંગા પાસેથી દીનાર મેળવવાનું એટક નંદનો શકડાલપર કોપ, શકડાલના પુત્ર સિરિએ પિતાને માર્યો, સિરિના મોટાભાઇ સ્થૂલિભદ્રનો કોશા નામની વેશ્યા સાથે પ્રેમ, સ્થૂલિભદ્રનું શ્રમણ થવું, તે શ્રમણનું કોશાને ત્યાં બાર વર્ષ સુધી રહેવું, વગેરે વર્ણન ઘણું સુંદર છે તેમાંથી ૬ નમુના લીધા છે:—

(૮૧) જઇ વયણુ નિવિટ્ઠિજ્જઇ ન સસહ, અહવણ નિસિહિ દસઇ સસહ.

કે મદન (રૂપી) જ્વલન (અગ્નિ) ની જ્વાલાવલિઓ. સહહિ-જુઓ ન. ૧૦ તથા ૨૨.

(૪) પૃષ્ટ ૧૭૮ ગ્રીષ્મવર્ણન છંદ ચાર તેમાથી એક નમૂનો.

(૪૨) જહિ દુટ્ઠું નરિંદુ વ સયલુ ભુવણુ, પરિપીડઇ તિવ્વ કરેહિ તવણુ,
જહિ દૂહવ મહિલય જણુ સમગ્ગ, સતાવઇ સૂય સરીર લગ્ગુ.

—જ્યા તવણુ-તપન-સૂર્ય તીવ્ર કરોથી-કિરણોથી દુષ્ટ નરેન્દ્રની પેઠે સકલ ભુવનને પીડે છે, જ્યા દુર્ભગ (વિયોગિની) મહિલા જન સમગ્રને સતાવે સૂર્ય (?) શરીરમા લાગ્યા કર-રાજના કર તેમજ કિરણ.

(૫) પૃષ્ટ ૪૨૩ થી ૪૩૭ પર જીવમનકરણ સંલાપ છે તેમાં છંદ ૧-૨, ૪-૨૭, ૨૯-૩૦, ૪૭, ૫૧-૫૨, ૫૪-૫૯, ૬૧, ૬૪-૬૫, ૬૭-૧૦૪ એ બધા અપભ્રંશમા છે-બાકીના પ્રાકૃતમા છે. કવિ સિદ્ધપાલે જીવ, મન અને ઇંદ્રિયોની વાતચીત રાજા કુમારપાલને સભળાવી છે. દેહ નામના પટ્ટણ (નગર) મા આત્મા રાજા, બુદ્ધિ મહાદેવી, મન મહામત્રી, અને ફરિસણુ (સ્પર્શ) રસણુ (રસ), ગ્ઘાણુ (ઘ્રાણ), લોયણુ (લોચન), સવણુ (શ્રવણ) એ પાચ પ્રધાન-એમ કથા ચાલે છે. તેમાથી ત્રણ નમૂના આપીએ છીએ—

(૪૩) જ તિલુત્તમ-રૂવ-વક્ખિત્તુ
ખણુ બભુ, ચઉમુહુ હુઉ
ધરઇ ગોરિ અદ્ધગિ સકરુ
કદપ્પપરવસુ ચલણુ
જ પિયાઇ પણુમઇ પુરદરુ
જ કેસવ નચ્ચાવિઉ, ગોડગણિ ગોવીહિ
ઇંદિયવગ્ગહ વિપ્ફુરિઓ, ત વન્નિયહ કઇહિં. ૬૧

—જે તિલોત્તમાના રૂપથી વ્યાક્ષિપ્ત-વ્યાકુલ થએલો બ્રહ્મા ચતુર્મુખ થયો, શકર ગૌરીના અર્ધાગમા ધરે-ધારણ કરે, કદર્પને પરવશ ચરણ જેના છે તે પુરદર જે પ્રિયાને પ્રણમે, જે કેશવ ગોષ્ટના આગણે ગોપીઓથી નચાવ્યો—આ ઇંદ્રિયવર્ગના વિસ્ફુરિત કવિયોથી વર્ણવાય છે.

સ્તવે–સ્તુતિ કરે છે (અને) વદે છે (જણાવે છે) યજ્ઞ સંસ્કારને ગમથી ઉચ્ચાને તે પણ વરરુચિને કહે છે. હાથમાં તેના ઘાતથી, લોક કહે છે (કે) વરરુચિને ગંગા, પ્રસન્ન થઈને, દે છે. જાણુંનિ નદ, વૃત્તાંત આ શકટાલને કહે છે

ખિવિવિ–સ ક્ષિપ્ ખિવિવિ, ઉચ્છિલિવિ મુણિવિ–કૃતકૃદંત છે ગોસગ્ગ–સ ગોસગ–સવાર થુણુઈ–સં સ્તુ (સ્તુતિ કરવી) વુ (કિમ કરવો) ધાતુ તું વાળો અર્થાત્ પાંચમા ગણુની પણ માનવી જોઈએ. પ્રાકૃત થુણુઈ એટલે સ્તુતિ કરે છે પુરાણો તથા પદ્ધતિઓમાં ધુને અને ધુનુધાન્ આવે છે (તુલસીદાસના રામચરિતમાનસમાં ધુને અનેક વાર આવ્યુ). ક્નુ કૃણોતિ વેદમાં તથા કુણઇ પ્રાકૃતમાં આવે છે પઉત્થિ સ પ્રત્યય. પસન્નિય–સ પ્રસન્નિતા (1).

આ પછી શકટારે પકાવેલા માણસ મોકલી વરરુચિને સાયંકાળે નદીમાં દીનાર રાખતા જોયા લીધો. પોતે તે કહારી લીધી. સવારે નદની સમક્ષ વરરુચિએ ઘણી સ્તુતિ કરી અને યંત્ર ચલાવ્યું, પણ કંઈ ન મળ્યું

(૪૫) કોશાએ વિચાર્યું કે આમનુ મારા અનુરાગમાં એટલે મન છે તો તેને સુમાર્ગમાં લાવવું તેણીએ કહ્યું કે મને ધમ્મલાભ થી શુ સર્યું ઇમ્મુલાભ (દ્રમ–લાભ) જોઈએ. તેણે પૂછ્યું કેવા? કોશાએ લાભ માગ્યા

તીઈ વુત્તઉ સો સનિવેસ
મા ખિજ્જિસિ કિંપિ તુહ
અત્થિ વચ્ચ નેપાલમઝુ
તહ દેઇ સાવઉ નિવ
લક્ખુ મુલ્લુ સાઉસ્સ કમ્બલુ
સો તહિ પત્તઉ કિંપુ નિવુ જિનઈ કંબલ તેણ ।
ત ગેવિઉ કરપ તઉ તો બાહુડિઉ જવેણ ॥ ૮૯ ॥

—તે (કોશા) ને કહેવામાં આવ્યું તે, સનિર્વેદ, મા ખીજો મા, કપણ તું, છે, જા, નેપાલમધ્ય ત્યાં, દે–આપે, ત્યાં નૃપતિ

જસુ નયણકંતિ જિય લજ્જભરિણ, વણવાસુ પવન્નય નાઇ હરિણ ૮
—જેના વદનથી વિનિર્જિત–જીતાયેલો જાણે શશાંક (ચંદ્ર) પોતાને નિશામાં–રાત્રિમાં સશંક દેખાડે છે, જેની નયનકાંતિ(થી) જિત–જીતાયેલો લજ્જાભરથી જાણે હરિણ વનવાસ પ્રપન્ન થાય છે–પામે છે–સેવે છે

(૪૭) નંદ જંપઇ પઢઇ પરકવ્વ
કહ એસ વરરુઈ સુકઈ
મહઇ મંતિ મહ ધૂય સત્ત વિ
એયાઇ કવ્વાઈ
પહુ પઢઇ બાલાઉ હુંત વિ
તત્થ તુમ્હ નરનાહ જાઈ, મણિ વટ્ટઇ સંદેહુ ।
તાઉ પઢંતિય કોઉગેણ, તા તુમ્હે નિસુણેહુ ॥ ૩૨ ॥

—નંદ કહે છે "પઢે–બોલે પરકાવ્ય કેવી રીતે આ વરરુચિ સુકવિ?" કહે છે મંત્રી 'મારી પુત્રીઓ સાતેય આ કાવ્યોને પ્રભુ! બોલે છે, બાલા હોતી–હોવા છતાં પણ, ત્યાં તમો નરનાથને જો મનમાં વર્તે છે સંદેહ, તેઓને બોલતી કૌતુકથી તેમને તમે સાંભળો.'

કન્યાઓમાં પહેલી એકવાર સાંભળી, બીજી બેવાર એમ સાતમી સાતવાર સાંભળી શ્લોક કંઠસ્થ કરી લેતી હતી. વરરુચિએ નવો શ્લોક બોલતાજ પહેલી કંઠસ્થ કરીને બોલી જતી આમ બે વાર સાંભળી બીજી બોલી જતી ઇત્યાદિ. પછી નંદે કુપિત થઇ વરરુચિને કાઢી મૂક્યો.

(૪૮) ખિવિવિ સંઝિહિ સલિલ દીણાર
ગોસગ્ગિ સુરસરિ થુણઈ
હણઈ જંતસચારુ પાઇણ
ઉચ્છિલિવિ તે વિ વરરુઇહિ
ચડહિ હત્થિ તેણુ ધાઇણુ
લોઉ પઇંપિઇ વરરુઇહિ, ગંગ પસન્નિય દેઈ ।
સુણિવિ નંદુ વુત્તંતુ ઇહુ, સયડાલસ્સ કહેઈ ॥ ૩૫ ॥

—ફેંકીને, સંધ્યાએ, જલમાં, દીનાર, સવારમાં, (વરરુચિ) ગંગાને,

(૭) પૃ૦ ૪૭૧-૭૨ આઠ છપ્પા આપેલાંએ આપ્યા છે કે જેને સાંભળી રાત-દિવસ કુમારપાલ રાજા જાગતો હતો. તેમાંથી એક નમૂના તરીકે અહીં આપી તેનું વર્તમાન ગુજરાતી અનુસાર અક્ષરાંતર કરવામાં આવે છે એમ પહેલાં કહેવાઈ ગયું છે કે જૂની કવિતાથી સોમપ્રભની કવિતા ક્લિષ્ટ છે તથા તેના નમૂનાઓથી ખાસ કરીને પણ તેમ જણાયું હશે. આ કવિતા હિંદીમાં ડિંગલ કવિતા જેને કહે છે તે જાતની છે અને પૃથ્વીરાજ રાસાના કલ્પિત સમયથી કેટલાંક વર્ષો પહેલાંની છે આમાં સર્વ સંસ્કૃતના તત્સમ છે અધિક કઠિન નથી.

(૧૨) અમણુમગ્ગસલગ્ગલોયઅલોયણ ઘર
નિવ્વરપેઉડકમલકમલકુહુ કર
ઉગ્ગભત્તઉર પુચ્છભચ્છરિંછોલિ નિરંતર
વિસસમાણુજ્જલજડલ વલ્લાનલ દુત્તર
આવત્તસયાઉલુ જલહિ લહુ ગોપય જિમ્વ તે નિત્થરહિ
નીસેસવસણગણનિટ્ઠવણુ પાસનાહુ જે સંભરહિ.
—ગમન-માર્ગ-સલગ્ન-લોક-અલોક-ઘર ઘર
નિષ્પ્રપેઉડક-નાક-ચક્ર-મકરમગ્ન દુઃખ (?) કર
ઉન્નત ગુરુ-પુચ્છ-મત્સ્ય-રિંછોલિ-નિરંતર
વિલસમાન-જ્વાલા-જટાલ-વડવાનલ દુસ્તર
આવર્ત-શતાકુલ જલધિ લઘુ ગોપદ જેમ તે નિસ્તરે
નિઃશેષ-વ્યસન-નિસ્થાપન પાર્શ્વનાથ જે સાંભરે.

રિંછોલિ=પંક્તિ (દેશી) | નિટ્ઠવણુ-સં નિસ્થાપન-નીવડનાર સમાપ્ત કરનાર નીઠ જવું-નીવડવું (મારવાડી) સંભરહિ-સંભરવું, સમરવું, સાંભરવું મરાઠીમાં સંભાવના, પંજાબીમાં સંભાલના-યાદ કરવું સ્મરણ કરવું

લાખ(ના), મૂલ્યનુ માધુનું, કબલ, તે, ત્યા, પ્રાપ્ત થયેલ, દીઠો, નૃપ, આપ્યો કબલ, તેણે, તેને, ગુપ્ત કરીને–ગોપવીને, દડના, તળે, તે, પાછો ફર્યો, વેગથી.

વુત્ત–સ. ઉક્ત. વચ્ચ–સં. વ્રજ. વાહુડિઉ–સં. વ્યાઘુટિત

માર્ગમાં ચોર મળ્યા, જેણે લાખ દીનારો મળવાના શકુન થયા હતા

(૫૦) તો મુક્કઉ ગઈ દિન્નુ તિણુ, કમલુ કોસહિ હત્થ ।
મો પેચ્છતહ તીઈ તસુ, ખિત્તુ ખાલિ અપસત્થિ ॥ ૫૧ ॥

—ત્યારે, મુકયો-મુક્ત કર્યો (ચોરોએ), (તે) ગયો, દીધી તેને, કબલ, કોશાના, હાથ(મા), તે, જોતા મતિ, તેણે, તેને, ફેંકયો, ખાળમા, અપ્રશસ્તમા

તિણુ—પજાબી તિન્ની, પેચ્છત–સ. પ્રેક્ષત ડિગલ–પેખન્ત ખાલા –ખાળ, ગદા પાણીની મોરી.

(૫૧) સમણુ દુમ્મણુ ભણઇ તો એઉ
બહુમુલ્લુ કબલરયણુ
કીસ કોસિ પઈ ડખાલિ ખિત્તઉ
દેસતરિ પરિભ્રમેવિ
મઈ ભહત દુક્ખેણુ પત્તઉં
કોસ ભણઈ મહાપુરિસ, તુહુ કબલુ સોએસિ
જ દુલ્લહુ સજમ–ખણુ, હારિસ ત ન મુણેસિ ૯૨

—શ્રમણુ, દુર્મન (થઇને), કહે છે, તો, ' આ, બહુમૂલ્ય, કબલ-રત્ન, શામાટે, કોશા ', તે, ખાળમા, ફેકયુ, દેશાતરમા, પરિભ્રમણ કરી, મે, મહા, દુખથી, પ્રાપ્ત કર્યું " કોશા કહે છે 'મહાપુરૂષ ! તુ, કબલ(નો) મોટો વિચાર કરે છે, જે, દુર્લભ, સયમ(ની)ક્ષણ, હારી ગયો છુ, તે, નહી જાણતો. "

ખિત્તઉ, પત્તઉ—ખિત્તો, પત્તો, સ. ક્ષિપ્ત, પ્રાપ્ત મુણુ–જાણવુ– જુઓ ન. ૩૫.

હિંદુ ગ્રંથ પણ એવાજ છે તેમાં જો જોવામાં આવે તો ઐતિહાસિક તત્વની ઉપેક્ષા જૈનો કરતાં વધારે કરવામાં આવી છે આથી કેવળ જૈનોને ઉપાલંભ આપી શકાતો નથી. આટલું છતાં પણ જૈન વિદ્વાનોએ ઇતિહાસ પ્રત્યે રૂચિ રાખ્યાનાં તથા તેની ગત ભીંતનો આધાર ન ઊડવાનાં પ્રમાણ મળે છે એમ તો સમ્રાટ અશોકની ધર્મલિપિના ઉ-ક્રેરોમાં અખભવાનડે પૂળ પરવાનડે અહીં સહુ બતાવે છે ”

૨૨૧ સં. ૧૩૬૧ નો સમય પૃથ્વીરાજ અને તેના રાસના કવિત્ત કર્તા ચંદનો સમય (૧૨૫ સં.)થી ૧૧ વર્ષ પછી છે તે સમયની પ્રચલિત ભાષા-કવિતા અવશ્ય મનન કરવા યોગ્ય છે સં. ૧૩૬૧ માં મેરૂતુંગે આ ચિંતામણિઃ સમાપ્ત કર્યો છે કેટલાં પણ ઉદ્ધૃત કવિત્ત તેણે પોતે રચી નથી પ્રબંધોમાં પ્રસંગો પ્રસંગે જે કવિત્ત તેણે આપી છે તે અવશ્ય તેનાથી જુની છે કેટલી જુની છે તેનો વધારેમાં વધારે સમય તો સ્થિર કરી શકાતો નથી, પરંતુ પ્રબંધ ચિંતામણિની રચનાનો સમય તેનો નીચામાં નીચો ઉપલબ્ધિ કાલ અવશ્ય છે તેનાથી પચાસ સાઠ વર્ષ પહેલાં કવિતા લોકમુખોમાં પ્રચલિત હોય યા આવા પ્રસાયેલા સિવાય જો સો બસો વર્ષ જુના પણ હોય તો તેમાં આશ્ચર્ય નથી.

૨૨૨ કેટલાક લોકો એવા છે કે જે ધારના પ્રસિદ્ધ રાજા ભોજના કાકા મુંજના નામના છે અને તેના બનાવેલા કહેવામાં આવ્યા છે એક સોવલ નામની વ્યક્તિએ ભોજને કહેલો હતો, જે આચાર્યોએ હેમચંદ્રને સંભળાવ્યા હતા કેટલાક નવઘણ રાજાના મરસીયા (રાસડા) છે સં. ૧૩૬૧ ના લખેલા ઇતિહાસ અનુસાર તે તે સમયના છે આ કવિતાઓને શાસ્ત્રીએ ભાગથી અને ગાંધીએ પ્રાકૃત જણાવ્યા છે

૨૨૩ એટલે અભ્યુતથી સિદ્ધ થયું છે (ઇં. એ. સો. જર્નલ પુસ્તક ૧૯૨ પૃ. ૩૩૭ આદિ) કે ગુજરાતના ચાવડા રાજાઓના સંવત્ આદિ, મેરુતુંગે અશુદ્ધ લખ્યા છે અને તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, લગ્ન સર્વમાં ગડબડ છે તેનું ઐતિહાસિક મૂલ્ય કંઇ નથી. જુની ઘટનાઓના સંગ્રહમાં ભલે તેટલી ઐતિહાસિક ભ્રમણા હોય, પણ પોતાના નજીકના

વિભાગ પાંચમો.

મેરૂતુંગસૂરિનો પ્રબંધ ચિંતામણિ. સ ૧૩૬૧.

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રબંધ ચિંતામણિ.

૨૨૦. આ નામનો સસ્કૃત ગ્રંથ જૈનાચાર્ય મેરૂતુંગે સવત્ ૧૩૬૧ મા કાઠિયાવાડના વઢવાણમા રચ્યો. મુબઈના ડૉક્ટર પીટર્સનના શાસ્ત્રી દીનાનાથ રામચન્દ્રે મુબઈમા સ. ૧૯૪૪ મા કોઈ હસ્તલિખિત પ્રતિઓ સાથે મેળવી તેનુ મૂલ છપાવ્યુ તે હાલ દુષ્પ્રાપ્ય છે તેમણે તેની વર્દ્ધિત આવૃત્તિનુ ગુજરાતી ભાષાતર પણ છપાવ્યુ છે. સન ૧૯૦૧ માં ટૉનીએ વળી કોઇ મૂલ પ્રતિઓની સહાય લઇ તેનો અગ્રેજી અનુવાદ છપાવ્યો છે. આમા કેટલાક ઐતિહાસિક પ્રબધો યા કિસ્સા છે શ્રાયુત ચદ્રધરશર્મા ગુલેરી બી એ વિશેષમા કથે છે કે " કેટલીક બાબતમાં તે ભોજપ્રબધની ઢબવાળુ પુસ્તક છે. જૈન ધાર્મિક સાહિત્યમા પોતાના મતની 'પ્રભાવના' વધારવા કિસ્સાઓનુ સ્થાન ઘણું ઉચ્ચુ છે. જૈન ધર્મોપદેશક પોતાના સાધુ તથા શ્રાવક શિષ્યોના મનોવિનોદ અને ઉપદેશ માટે કઇક કથાઓ કહ્યા કરે છે કે જે પૌરાણિક, ઐતિહાસિક યા અર્ધ-ઐતિહાસિક હોય છે. આ કથાઓના કેટલાય સગ્રહ ગ્રથ છે કે જેમા પુરાણા કવિયોની રચના, નવા કવિયોના નામ, પુરાણા રાજાઓના કર્ત્તવ્ય, નવાના નામ, વિક્રમાદિત્ય પણ જૈન, સાલિવાહન પણ જૈન, વરાહમિહિર પણ જૈન, બ્રાહ્મણ વિદ્વાનો અને અન્ય શાખા-સપ્રદાયોના વિદ્વાનોનો પોતાના આચાર્યોથી પરાજય વગેરે બાબતો રહે છે કે જે વર્ત્તમાન દૃષ્ટિથી ઐતિહાસિક કહી શકાતી નથી. કિંતુ તે સમયના

પર * આવું ચિન્હ છે તે અન્યત્ર શિલાલેખો, ગ્રન્થો વગેરેમાં જોવામાં આવેલ છે

क्षुत्क्षाम—ભૂખ્યાં; *કમ્પીલંક-તકિયા, ઓસીસા. (રાજસ્થાની, ગાદીની ઝાલ્લરી).

करपत्री—બે હાથ ભેગા કરી પાણી પીવા માટે પાત્ર જેવું બનાવવું (કરપુટી).

धवलगृह—પ્રધાન મહેલ (ધવલ એટલે જે જાતિમાં ઉત્તમ હોય તે-દેશી શબ્દ છે હેમ દેશીનામ માલા ૫-૫૭ તુલસીદાસજીના ધવલધામ નો આ અર્થ છે સફેદ મહેલ નહિ)

सर्वावसर—રાજાનું સર્વેથી મળવું દીવાને આમ

राजपाटिका—રાજમાર્ગ

*धर्मवहिका—(ધર્મના લેખની) વહી, ચોપડો.

स्फुटित—ફૂટેલો.

कोकिका—ઓળી (જો ઔચિત્ય સંસ્કૃતમાં શબ્દ ન હોય તો આ પણ દેશી શબ્દ છે હેમ દેશી ૭-૧૫૬)

धाटीप्रपात—ધાડ પાડવું-ધાડ પાડવી.

+पंचकुल—પંચોળી સભાભંડારી (ना. प्र. पत्रिका भाग १ संख्या २ पृष्ठ १६४)

उद्ग्राहक—ઉઘાડનાર, उद्ग्राह—ઉઘાડી, उद्ग्राहित—ઉઘાડેલો.

निरूप्य—(અમુક કામથી) લઈ, લગાડીને (જ્યાં સુધી)

वाहमान—ચાલતો (सिंहकर्मे वाहमाने)

न्युंछन—નોંછાવર

नृपते क्व समय—મહારાજ શું કામ કરી રહ્યા છો ! કેવો અવસર છે !

गुडर—તંબુ.

वसहिका—મંદિર (ना. प्र. पत्रिका १–२ पृ. ४५)

કાલની ઘટનાઓ તો મેરૂતુંગે જ્યા સુધી તે પ્રબંધની પુષ્ટિ કરી શકે છે ત્યા સુધી પ્રામાણિક લખી છે સિદ્ધરાજ જયસિંહ, કુમારપાલ, હેમચંદ્ર, વસ્તુપાલ, તેજપાલનો કાળ ગૂજરાતમા સસ્કૃત અને પ્રાકૃતની વિદ્યા તથા જૈન ધર્મના પ્રચારનો સુવર્ણ યુગ હતો ભોજના સમયમા ધારામા જે વિદ્યા અને વિદ્વાનોની જ્યોતિ ચમકી હતી તે બસો અઢીસો વર્ષ પછી પશ્ચિમ ગૂજગતમા પણ દેદીપ્યમાન થઈ તે સમયની વાતો જૈનોના ગૌરવની છે અને તેની સરક્ષા તેમણે ઘણી સાવધાનીથી કરી છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

તે સમયની જૈન સંસ્કૃત.

૨૨૪. પ્રબંધ ચિતામણિનો જે અનુવાદ ગૂજરાતીમા થયો છે, તેના કરતા ઘણો સારો અનુવાદ થવાની જરૂર છે કે જેમા ઐતિહાસિક અને શાબ્દિક ટિપ્પણિઓ હોય. આ ગ્રંથની ભાષા સસ્કૃત છે, પરતુ તે સસ્કૃત પણ દેશભાષાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસને સમજવામાં ઉપયોગી છે. તે સમયની 'જૈન સસ્કૃત'મા એક મનોહારિતા એ છે કે જૈન લેખક ગૂજરાતી યા દેશભાષામાં વિચાર કરતો ને સસ્કૃતમા લખતો. પરિશિષ્ટ પર્વ ૧-૭૫ મા હેમચદ્રે લખે છે કે 'स कालं यदि कुर्वीत को (कां) लभेत ततो गतिम् '—આમા મરવાના અર્થમાં 'કાલ કરવો' એ સસ્કૃત રૂઢિ પ્રયોગ નથી પણ દેશ ભાષાનો છે. અણિશુદ્ધ સસ્કૃતના પ્રેમી આને બર્બર સસ્કૃત કહે પરંતુ આ જીવિત સંસ્કૃત છે. તેમા ભાષાપણું છે. એતો રૂચિની વાત છે કોઇને કાશ્મીરની કોતરણીના કામવાળી અખરોટના લાકડાના સારા ઢગનો તખતો સારો લાગે ને કોઇને લીલા કુપળોથી ભરેલી વાડી ટહની નીચે કેટલાક શબ્દો અને વાક્ય આવી સંસ્કૃતના આપવામા આવે છે. જેના

*कार्मण—કામણ, જાદુ કરવું (કામણ-મારવાડી)
उत्तेजितं निर्माप्य—ઉત્તેજિત કરાવી (નિરૌ ઝાળી)
सीमहणी—વેસ્યા.
*पट्टकिक—પટેલ, પટ્ટ-(જિલ્લો) તેનો પ્રમાણ
सेल्लवाली—ભાલ્લી.
स्थपनिका—ઓરો રાખવું તે-મરણ્ણે રાખવું
समारोपयत्—સોંપી દીધું
पातौ त्वनक्ति—મમ તને છે-ઉડે છે (કરી ભાગે છે)
पोत—વસ્ત્ર (મારવાડી પોતિયા.)
मारात्रिकमुत्तार्य—આરતી ઉતારીને.
तत्पार्श्वे विपारूप्य मुमोच—પેટો કાઢી (રાજમરી) મારી દીધું.
*मारि—મારવું તે अमारि—અમાર ન મારવું તે.
पुरविकृ—રખાતની ચિઠ્ઠી (કાગળ મેં સાથે રાખે છે દરની).
शाकुनं मरितं विषेषि—શકુન ભરો (ભોટલે શકુન લ્યો.)
पाषाणसत्कजातीय सत्क એટલે રિતી વાત
*कारापक—કરાવનાર.

*तापिका—તવી. (કડાઇ). તપેલી (तापकोऽपूपादिकरण स्थाने तापिका काकपाकिका च तैकादिका मक्षाः पच्यन्ते —હેમચંદ્રિતાપર સહિત ટીકા.
पता—ભાપ (જુઓ આગળ નં ११)
चतुःसर—ચોસર-ચાર ભાતનો ફૂલનો હાર.
प्रकाशयित्व्यसि—ફુલાવશે, ખુબ ઉજવાવશે.
*कर्दम —કરેલા વાગ્યો.

૨૨૫. પતુઓની અનંતતા અત્યુત્તિમપૂ અને ઉત્પત્તિના અક્ષયનિધિથી સંપન્ન એવા જે સિદ્ધનો મા પહથી ઉર્ધ્વ, કુમાર સૈન્યના પ્રત્યય બનાવી મિથ્યા મુખ મીઠાના મિત્ર કરી લે છે અથવા અમારા આમક-પરિણીત પ્રાકૃત નામ સર્વતંત્ર સ્વતંત્ર સતીર્થ છે જે આપો આપ

चिन्तायक—સંભાળનાર-રખેવાળ.

दवरक, कटीदवरक—દોરો, કંદોરો (डोर कटिसूत्र-હર્ષચરિતની ટીકા).

रसवती—રસોઇ

यमलपत्र—(રાજાઓના પોતપોતામાં) પત્ર.

भेटितः—ભેટયા. મળ્યા

पादोऽवधार्यतां—પધારો.

खत्तक—ગોખલો

मदनपट्टिका—મીણની પટ્ટી. મૈણ (એટલે મીણ)નું સંસ્કૃત કરેલું 'मदन'

कच्चोलक—કચોળું (ગૂ.) કચોલા, કચોલી (રાજસ્થાની) સરખાવો આનંદઘનજીનું 'નિશદિન જોઉં તારી વાટડી' એ પદમાંનું

जीर्णमचाधिरूढ—તૂટેલી ખાટપર પડેલા (ક્રોધમાં)

सघाहटिको घट—વાટકા સહિત ઘડો-વાટકો એ શબ્દ કાઠીઆવાડમાં અમુક પાત્ર માટે વપરાય છે.

हक्कित—બોલાવેલો-સંબોધિત-હાક મારેલો.

कामुक—કામ કરનાર નોકર (પંજાબીમાં કામ્મા, મારવાડીમાં કામેતી, કાર્મે (હર્ષચરિત)

छिम्पिका—છીંપી (વસ્ત્ર રંગનારી જાત)

निजतनक गृह—પોતાનું ઘર. (તણા, યા તણું યા તણી-મારવાડી ગૂજરાતી 'કા').

व्याघुटन्ती—આળોટતી (મારવાડી બાવડના, પંજાબી ઔઢના)

व्याघुटितु—આળોટવાને.

वलितः—વળ્યો-પાછો ફર્યો.

वासण—વાસણ, રૂપયાની થેલી (વાસણી-વાસળી-આ કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે ને કેડે આવી વાસળી બંધાતી.

विहंगिका—કાવડ.

કેમ કે કમલ શબ્દ પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગ (નરજાતિ ને નાન્યતરજાતિ) બન્ને છે તેમાં નપુંસક-સ્ત્રીલિંગ નથી. આથી સંગમિ એવં પંડિતોને આશ્ચર્ય કરી (ઉપપદ્ય) દશ શબ્દને રાજસેનાના અર્થમાં નપુંસકલિંગ કરાવ્યો (દશ'નો સંસ્કૃતમાં સેના અર્થ પ્રસિદ્ધ અને ગ્રાહ્ય કરાવ્યો એ એનું પૂર્વાર્ધ-ભાવાર્થ છે કારણ કે સંવત્ ૧૦૮૦ અને ૧૧૦૭ ની વચ્ચે ઉત્પન્ન કથા ના કર્તા મેરુતુંગ કારણ કહે છે કે मधु कपमसाप्योऽवमरातिरस्मद् वचानाम् —આયંગાર ઓરિયેન્ટલ સિરીઝ નં ૧૧ પૃ ૮) પરંતુ લિંગાનુશાસનમાં કમલની નિત્ય નપુંસક નહિની એવો કોણ નિર્ણય કરે ! આ માટે पुंस्त्वं प धत्ते न वा (પુંસત્વ ધારણ કરે છે વા નહિ) એવો પાઠ આવ્યો (પ્રબંધચિંતામણિ પૃ ૧૫૫-૬).

૨૨૫ આ રીતે લિંગાંતર થઈ જાય છે પરંતુ આ જૈન સંસ્કૃતની એક વાતની ચર્ચા કર્યા વગર આગળ વધી નથી શકતું હિંદી-ગૂજરાતી-મરાઠીમાં ક્રિયાપદોમાં લિંગ જોઈને ઘણા લોક બીવે છે 'वह जाता है, वह जाती है' (હિંદી) તે આવતો નથી, તેવી આવતી નથી. (૯) આવો પ્રકાર સંસ્કૃતમાં નથી લેટિનમાં નથી તેમ નથી અંગ્રેજી ફારસી આદિમાં. આથી કેટલાક અન્યભાષાભાષી હિંદી-ગૂજરાતી-મરાઠી-શીખનાર ગભરાય છે. ક્રિયાપદોમાં લિંગ આવેલ છે તેનો રોચક ઇતિહાસ છે. ધાતુની શુદ્ધ ક્રિયા-વાચક રૂપ (સંસ્કૃત તિઙન્ત) માં તો લિંગભેદ બને નથી. ધાતુથી બનનારા ક્રિયાવાચક વિશેષણો (વર્તમાન યા ભૂતકૃદંત)માં તેના વિશેષણ બનાવને કારણે લિંગભેદ થાય છે હિંદીમાં કેવલ 'है' ધાતુનું શુદ્ધ રૂપ છે—તેમાં લિંગ નથી અને ? જે વર્તમાન યા ભૂતકાલ બતાવે છે તે ધાતુજ વર્તમાન યા ભૂત વિશેષણ છે [जाता है એટલે जाता (हुआ) है जाती है એટલે जाती (हुई) है करता है करती है जाता था जाती थी करता था, करती थी, સંસ્કૃતમાં जायान् (जायान्त) जायान्ती, कुर्वन् (कुर्वन्त करन्त)

शीलौ उरू यस्या सा जयोरू:-जोरू' (સ્ત્રી) બનાવે છે તે હીદી વિદ્વાનોને આ ઉદાહરણોમા કંઈ ચમત્કાર નહિ જણાય, પરંતુ આ દેશી ભાષાથી અતલગ સબધ ધરાવતા સંસ્કૃતના ઉદાહરણો છે ગમે તેટલું બાંધો, પણ જલ તો નીચી બાજુ તરફ ઢળે છે દેશી શબ્દ અને વાગ્ધારા સંસ્કૃત માટે અભડાયેલી નહોતી. સસ્કૃતમા એટલી સમજ હતી કે તેને પોતાના બનાવી લેતી.

૨૨૬ પ્રબધચિંતામણિમાં એક જગ્યાએ 'आशिष' શબ્દ અકારાત તરીકે ઉપયોગમા લીધેલ છે (मातुराशिष शिखां कुरिताघ-વસ્તુ-પાલની રચના પૃ. ૨૬૯), ' श्वान ' પણ તેજરીતે વપરાયો છે (सन्निहित श्वानेन शुण्डा दण्डे निहत्य પૃ ૧૮૦-कुक्करस्तु शुनि श्वान इति वाचस्पति-શાસ્ત્રી) જયમગલસૂરિ ' चातुर्यता ' લખી હિંદી-ગૂજરાતીના ડબલ ભાવવાચકના બી વાવે છે (पौरवनिताचातुर्यता निर्जिता पृ. १५४)

૨૨૭. કવિ શ્રીપાલે સિદ્ધરાજ જયસિંહના સહસ્ત્રલિંગ સરોવરની પ્રશસ્તિ બનાવી હતી તેમા આ શ્લોક પણ હતો કે—

> कोशेनापि युतं दलैरुपचितं नोच्छेत्तुमेतत्क्षमं
> स्वस्यापि स्फुटकण्टकव्यतिकरं पुंस्त्वं च धत्ते नहि ॥
> एकोऽप्येष करोति कोशरहितो निष्कण्टकं भूतलं
> मत्वैवं कमला विहाय कमलं यस्यासिमाशिश्रियत् ॥

—કમલમા કોશ-ડોડી અને ખજાનો-છે, દલ-પાદડા અને સેના-છે ઉખડી શકતુ નથી આપજ આમા કટક-કાંટા અને શત્રુ-ને ઉપદ્રવ છો કદિ તેમા પુસ્ત્વ-પુલ્લિંગ (નરજાતિ) અને પુરૂષત્વ-આવતું નથી, અને સિદ્ધરાજ જયસિંહનું ખડ્ગ એકલુ, કોશ-મ્યાન વગર, ભૂમડલને નિષ્કટક કરી દે છે. આથી લક્ષ્મી કમલને છોડીને તેમા ચાલી આવી.

૨૨૮. એમ કહેવાય છે કે આમા રામચદ્ર પડિતે બે દોષ કાઢયા. એકતો દલ શબ્દનો અર્થ 'સેના' ભાષામા છે પરતુ સંસ્કૃતમા નથી, બીજો,

भवइ(-अस्ति) ધાતુનું રૂપ છે અને પહેલું જ उपजता આદિ વર્તમાન ધાતુમાંથી જ થયેલું વિશેષણ (Present Participle) છે (उत्पद्यमान्-उत्पद्यन्त-उपजन्त उत्पद्यन्ती उपजन्ती-उपजती कुर्वन् कुर्वन्त-करन्त-करत, कुर्वन्ती-करन्ती करती) આ વિશેષણના વાસ્તવપણાના અંતમાં अन्त, अन्ती એમ છે કે જે સંસ્કૃત અને જૂની હિન્દી બન્નેમાં સ્પષ્ટ છે—જેના अत, अती થઇ જાય છે करतौ, उपजतौ એમાં औ છે તે उ ની જગાએ છે કે ? નરજાતિના કર્તાના એકવચનના ચિહ્ન (સંસ્કૃત 'सु' અથવા) નું અપભ્રંશ છે ગુજરાતીમાં નથી' સાથે એટલે નકાર વાચક વર્તમાન ધાતુજ રૂપમાં આવે. પ્રયોગ થાય છે જેમકે આવતો નથી, આવતી નથી વગેરે, અને ભૂતકાળમાં જોર થાય છે જેમકે આવતો હતો આવતી હતી વગેરે

૨૩ હવે આ વિષયની અધિક ન લંબાવતાં પ્રસંગની વાત પર આવીએ છીએ કે આ પ્રકારની જૈન સંસ્કૃતમાં પણ વર્તમાન ધાતુજ વિશેષણને ક્રિયાની જેવું કામ આપતા જોવામાં આવે છે 'समागतं प्रकामीत्वा पुष्पाणामस्मि (प्र चिं ५-११) नृपस्तस्य सोमभक्तकुर्वन् (५. ४४) वन्दित्वा श्री सिद्धराजस्य कीर्तिं वितन्वती' (प्र १८२) ઇત્યાદિ. દેશભાષામાં વિચાર કરનાર કવિએ તેની છાયા સંસ્કૃતમાં ઉતારેલી અને સંસ્કૃતની વિચાર ભાષામાં પણ ગમનની ગતિનો પ્રભાવ પાડ્યો. વર્તમાન ધાતુજ વિશેષણ હિંદીમાં 'होना' ક્રિયાના વર્તમાનના રૂપની સાથે વર્તમાન ક્રિયાનું કામ દેવા લાગ્યા, અને ભૂતાર્થક ધાતુજ વિશેષણ (सिद्ध-हिंदी था-थी भयो,-भयी; हतो, हती) અને ગુજરાતીમાં પણ હતો, હતી' ની સાથે ભૂતકાળની ક્રિયાનું કામ દેવા લાગ્યા. હિંદી था અને हता—ગુજરાતી હતા એ अस् (अस्ति) ની અને હિંદી भया એ भू (भवति)ની ક્રિયાનું કામ દેવા લાગ્યા.

कुर्वन्ती (करन्ती)] અવશ્ય આજ્ઞા, વિધિ ક્રિયામાં લિંગ નથી, કારણ કે ધાતુનાજ રૂપ છે. આ ધાતુજ વર્તમાન અને ભૂત ધાતુજ વિશેષણોને ક્રિયાને સ્થાને ઉપયોગમા લેવાનુ ભાષાના વિકાસમા એક નવો યુગ પ્રકટ કરે છે. વૈદિક સંસ્કૃતમાં ભૂતકાલની ક્રિયાના તિઙન્તરૂપ (ધાતુના શુદ્ધ ક્રિયાવાચકરૂપ) જ આવે છે. स गत, तेन कृतम्, अहं पृष्टवान आદિ રૂપ ક્રિયા તરીકે વપરાયા, તેમા વિશેષણ હોવાને લીધે લિંગભેદ પણ હતો ભાષામા ઘણી સરલતા આવી. सः (सा) चकार, अकरोत्, अकार्षीत्ને બદલે स कृतवान्, सा कृतवती, तेन कृतम्, तया कृतम એથી કામ ચાલવા લાગ્યુ આ ભૂતકાલવાચી ધાતુજ કૃદન્તને (Past Participle) પછી તે કર્તરિ પ્રયોગ હોય કે કર્મણિ યા ભાવપ્રયોગ હોય,–વિશેષણની પેઠે રાખી આગળ अस्ति (હોવુ એ ક્રિયાનું વર્તમાનકાલનું રૂપ) નો અધ્યાહાર રાખી ભૂતકાલનુ કામ ચલાવાતુ ગયુ. આર્ષ પ્રાકૃતમા કંઇ ભૂતકાલિક ક્રિયાપદ છે, પછી પ્રાકૃતમા आसी (आसीत्–પંજાબી સી) ને છોડીને એમ સમજો કે ભૂતકાલિક ક્રિયા રહી નહી, આ त–વાળાં વિશેષ્યનિઘ્ન શબ્દોથી કામ ચાલ્યુ. આતો પહેલી સીડી ભાષાની સરલતામાં થઈ, સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતના રચનાવૈચિત્ર્યમાં આથી ઘણી સહાયતા મળી કે વૈદિક સંસ્કૃતથી પ્રાકૃત અને લૌકિક સંસ્કૃતમા આવતા આવતા ભૂતકાલિક ક્રિયાનું કામ વિશેષણ આપવા લાગ્યા, વૈયાકરણોની ભાષામા 'कृदभिहितआख्यात' થઇ ગયુ આ રીતે વર્તમાનકાલની ક્રિયા પણ કેવલ अस्ति (હોવુ એ ધાતુની) લઇને વર્તમાન ધાતુજ વિશેષણો ક્રિયાપદનુ કામ આપવા લાગી જાય એ બીજી સીડી છે કે જે પ્રાકૃતથી અપભ્રંશ યાને પુરાની હિંદી–ગૂજરાતી–મરાઠી આદિ બનવાના સમયે બન્યુ उपजइ, उपजै, करइ, करै આ તો ધાતુના (तिङन्त શુદ્ધ ક્રિયાવાચક) રૂપછે–તેમાં લિંગભેદ નથી તેનો इ (યા સુખસુખનો ये) એ સંસ્કૃત 'ति' અને પ્રાકૃત 'इ' છે, પરન્તુ હિંદીમા उपजता है (યા उपजती है), करता है, (યા करती है)–તેમાં 'है' (अहै–

તેઓને તેણે આ અર્થી દુહો બોલતો સાંભળ્યો કે અમારા સરેવ તારનાર (તારક) એવા કન્હ (પાર્થિવ–નારાયણ) ને કહેજે રાજા પણ્ણે વખત ઉભો રહ્યો કે ઉત્તરાર્ધમાં કઇ આગળ કહે તો પોતે સાંભળે પણ ઉત્તરાર્ધ સાંભળવાનું બન્યું નહિ એટલે પાછા વળ્યો. સવારમાં દરબારમાં તેઓને બોલાવરાવ્યો ને તેણે દુહો આ રીતે પૂરો કર્યો– જગત્ દારિદ્રયમાં ડુબ્યું છે બલિબંધનને છોડી નાખજે –કેમ બલિ મોટો દાની હતો કે જેને નારાયણે બાંધીને પાતાળમાં મોકલ્યો હતો. જો તેઓની પ્રાર્થનાથી તારક કન્હ તેનું બંધન છોડી દે તો જગત્ દારિદ્રયથી બચી જાય. બલિનો અર્થ રાજાનો કર પણ થાય છે રાજા હાથિન્ એમ સમજ્યો હોય કે તેથી મારી આબરૂ માટે કંઈ કહેશે, પરંતુ તે તો રાજાને એવું મારી સમજાવતો હતો કે અમે તો દારિદ્રયમાં ડુબી રહ્યા છીએ અને બલિબંધન (કરોનો બોજો) ઉઠાવવાની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વિવેચન—અમ્મહિંઅઉ-અમ્હહિંઅઉ સ. અસ્માકં (?) અસ્મદીય (?) પછી અમ્હીણા–અમારા એમ આવશે. ણુ (સ. નામ્) સંબંધકારક પ્રત્યય છે પ્રા. અમ્હાણં બીજીની બહુ-વચનમાં ણુ નો ક થઈ ગયો છે જેમ તેઓ, (જેણા–રેણા) ઢરે રુકઉ–જેમ સંસ્કૃતમાં અલ્પ અજ્ઞાત, કુત્સિત, સ્વાર્થમાં ક આવે છે તેમ પુરાણી હિંદી–ગુજરાતીમાં ક વા ડ આવે છે જેમકે મોર–મોરડો, નીદ–નીંદડી (મારવાડી) રત્તિ (રાત)–રત્તડી–રાતડી આદિ. તારય–તારક કન્હ–કૃષ્ણ કન્હ વજ્રભાષાનો કાન્હ શૂ. મો ક્રાન–કાન. કહિજ્જ–વિધિ પ્રેરણાર્થક અને કર્મપ્રધાનમાં જ્યાં જ્યાં સંસ્કૃતમાં ‘ય’ આવે છે ત્યાં જ્જ વા જ્જ આવે છે મરીજ્જે– (મરવું જોઇએ) કરીજે (કરવું જોઇએ) કહજ્જે (રાજસ્થાની) કહે? (મૂ.) લિખિજ્જ ગયો (મારવાડી) લિખિજ્જે–(લિખિજ્જ લિખ જ્જે)–પહેલાં કર્મવાચ્ય પ્રયોગ હતો પછી કર્તૃવાચ્ય થઈ ગયો. દાલિદ્દિ–દળદર. દળિદ. ડુબ્બિઅઉ–સંસ્કૃત ધાતુ બુડ છે કે જે ઉપરથી બનાવેલ જણાય છે હિંદીમાં બૂડના, બુડના બને રૂપ છે

પ્રકરણ ૩ જું.

પ્રબંધ ચિંતામણિમાંથી ઉદાહરણો.

૨૩૧. હવે પ્રબંધ ચિંતામણિનું કંઇક [૩૨]પાણી જોઇએ—

(૧) અમ્મણિઓ સંદેસડઓ, તારય કન્હ કહિજ્જ
જગ દાલિદ્દિહિ ડુબ્બિઅઉ, બલિબંધણહ મુહિજ્જ.

પાઠાંતર—જૂની જૈન પોથીઓમા ओ, औ ને उ ऊ લખે છે આથી હેરાન થઇ છાપવાવાળા કયાંક उ અને કયાંક ओ છાપી દે છે શુદ્ધ પાઠ માત્રાઓ અનુસાર બોલવો જોઇએ. अउ અને अइ જૂની લખાવટ છે, તેને બદલે ओ અને पे એ પાછળની છે એમ ઉપર બતાવી દીધું છે આ માટે અહીંપણ અમ્મણિઅઉ, સંદેસડઉ, ડુબ્બિઅઉ પાઠ ઉચિત છે, પછીના લેખોની મુખસુખાનુકારી લખાવટથી તે અમ્મણિઓ, સંદેસડો, ડુબ્બિઓ થઇ ગયા હશે કે જે કવિતાની હિંદી–ગૂજરાતીથી બહુ દૂર નથી એવીજ રીતે જૈન પોથીઓમા 'त्थ' 'च्छ' ज्झ, ब्भ, त, भ એક સરખા લખેલા મળે છે, તેથી તેવા પાઠાંતર તે પાઠાંતર નથી. પુરાણી લિપિને બરાબર ન વાંચવાથી ઉપજતો ભ્રમ માત્ર છે. શાસ્ત્રી ટૉનીના સસ્કરણોમા જે પાઠાંતર આપ્યા છે, તેમાથી અમે અહીં થોડા આપ્યા છે—નારાયણહ, કહિજ્જ, જગુ-દુત્થિઉ (દુચ્છિઉ), પરસ વર્ણ નિયમ વૈકલ્પિક હોવાથી અમે ક્યાંક ક્યાંક અનુસ્વારનો પ્રયોગ કર્યો છે અને હ્રસ્વદીર્ઘને વધુ બદલેલ નથી.

અર્થ—એક સમય વિક્રમાદિત્ય રાત્રે નગરમા ફરતા હતા ત્યાં એક

૩૨. હિન્દી તેમજ ગૂજરાતીમાં પાણી મોતીના ઓપ–કાન્તિને માટે વપરાય છે કિંતુ જૈન વૈયાકરણ વર્ધમાને પોતાના ગણરત્નમહોદધિ નામના સંસ્કૃત વ્યાકરણ ગ્રંથમા પણ એક ઉદાહરણ નામે ' भुजगस्येव माणि सदमाः આપી મણિને માટે પણ અમ. (પાણી) નો પ્રયોગ બતાવ્યો છે.

ન કર્યો–તાપ્યો નહિ તો ગરમ (ગરમાગરમ) દિવસો ગયે છે પ્રતિ ક્ય આપવા માટે. (ગ્રીષ્મ ભરતાના વખત પછી સ્ત્રીએ તો કેટલા દિવસ તપાવવાનું છે ? ઉભરના ગરમાગરમ દિવસોજ એક દિવસ તો ભારેથ ભરવાનું છે જ તેથી શત્રુને ભાગી–તાપવી મરવું એ વધુ સારું.)

ઊગ્યા–ઉગેલા–ઉદ્ગતિપરથી આ ઉદિત થયા પછી. તાવિઉ–તાપિત, તપાવેલો. નિયડ્ડ–કુકા (હેમચંદ્ર દે ના. મા. વિષય ૪–૩૪) શાસ્ત્રી નિકૃષ્ટ (?) એવો મોટો અર્થ કરે છે. દિઅહા–દિવસ. જુઓ ઉપર ન (૧)ની ટિપ્પણીમાં કહેલ છે. પાળણી ધાતુ નૂ. ઇઇઇ. ધન દિયાડે પિન ઘડી (પ્રેમા ઝીણીની કવિતા, મારવાડી) કે–ગયલ, પા, ૬૯–૬૦ અહૂવા–ગયલા. શાસ્ત્રી અને ટેસીટોરીના બંનેના અનુવાદ અશુદ્ધ છે.

(૩) માળવાના રાજા (પરમાર) મુંજનું રાજ્યકાર્ય તો રુદ્રાદિત્ય નામનો મંત્રી સંભાળતો હતો અને મુંજ સ્ત્રી પર આસક્ત હતો. રાવે ને રાત્રે ભિક્ષુક નામના ઠાકર ગઢી તેલીની પાસે ભાર બેસી જાતો, ને પાછો વળતો. કેટલેક દિવસે મુંજે આવવું જવું છોડી દીધું તેથી તે ખંડિતાએ મુંજને નીચેનો દોહો લખી મોકલ્યો.

> મુંજ પડુલ્લા દોરડી, પેક્ખેસિ ન ગમ્મારિ (પા. ભે ગમ્મારિ)
> આસાઢિ ઘણ ગજ્જિઇ ચિક્ખિલ્લિ હોસેવારિ

અર્થ—મુંજ ! (પ્રેમની) દોરી પડી–પસરી ગઈ છે. ગમાર ! તું નથી દેખતો કે આષાઢમાં ઘન (મેઘ) ગાજવાથી હવે ચિખલ (ગારો–કાદવ) થશે !

શાસ્ત્રીએ અર્થ એવો કર્યો છે કે આષાઢનો ઘન ગાજે છે પરંતુ આસાઢિ માં 'ઇ' એ અધિકરણ પ્રત્યય છે અને ગજ્જઇ વર્ત માનકાળ નહિ, પરંતુ વર્તમાન કૃદન્ત વિશેષણ (ગરજતો)ની અન્ય-ત્ર્યણ સાતમી વિભક્તિ પણ જણાય છે. આગળ શાસ્ત્રી એમ કહે છે કે વારા વિરહથી આવનાર આંસુઓની ધારાઓથી વરસતી જમીન પર કેમ આવશો પ્રતિ વિ –પરંતુ આ બરાબર નથી–વિચારણીય છે કારણ

તેજ પ્રમાણે ગૂજરાતમા ડૂબવુ, બૂડવુ બંને રૂપ છે. વ્યત્યયનુ આ ઉદાહરણ છે. ઠુત્થિઅઉ-ઠ સ્થિત. મુહિજ્જઇ-મૂકીએ, મૂકીજે, છોડીએ. જુઓ ઉપર કહિજ્જ. શાસ્ત્રી આનો અર્થ 'મોચિત'-મૂકી દીધો એમ કરે છે.[1]

(૨) કચ્છના રાજા લાખાક[૩૩]ને કપિલકોટિના કિલ્લામા મૂલરાજે ઘેરી લીધો લાખાક (લાખા) ઘણા બોધવાક્ય કહીને રણભૂમિમા ઉતર્યો અને વીરતા બતાવી કામ આવ્યો-મરાયો તે બોધવાક્યોમાથી એક એ આપેલુ છે કેઃ-

ઉગ્ગ્યા તાવિઉ જહિં ન કિઉ લક્ખઉ ભણઇ નિઘટ્ટ
ગણિયા લબ્ભઇ દીહડા, કે દહક અહવા અટ્ઠ.

આને નવી લખાવટમા બદલી લખી દઇએ તો બેસુરૂં એટલુ લાગે છે તે નહિ લાગે.

ઉગ્યા તાવ્યો (તાપિત) જો ન કિયો, લક્ખો ભણે નિઘટ્ટ,
ગણિયા લાભે દીહડા, કે દહક અહવા અટ્ઠ.

—કુશળ લાખો ભણે છે કે ઉગ્યા-ઉદયપામતા (શત્રુ)ને તાપિત

૩૩ આ કચ્છનો પ્રસિદ્ધ રાજા લાખા ફૂલાણી (ફૂલનો પુત્ર હતો તેથી) કે જેનુ નામ ધનાઢ્યતા, તથા ઉદારતાને લીધે પ્રસિદ્ધ છે આ જાડેજા જાતિના ચંદ્રવશી યાદવોમાંનો હતો મૂલરાજના હાથથી તેના મૃત્યુનો કાળ જૂની ગૂજરાતી કવિતા પ્રમાણે કાર્તિક શુકલ ૮ શુક્રવાર શક સ ૯૦૧ (વિ. સં ૧૦૩૬-ઇ સ. ૯૮૦) છે, કનોજના રાઠોડ રાજા જયચદના પૌત્ર યા પ્રપૌત્ર સિયાજીના, મૂલરાજની કન્યા સાથે વિવાહ થવાની તથા તેના પ્રત્યુપકારમાં સિયાજીએ લાખા ફૂલાણીને મારવાની આદિ કથા અપ્રમાણિક છે કારણકે સિયાજીના દાદા ને વડદાદા જયચદનો સમય વિ સ ૧૨૫૦ (ઇ સ. ૧૧૯૩) છે, તેથી સિયાજીનો સમય વિ સં ૧૩૦૦ પછી આવવો ઘટે તે સમયે લાખા અને મૂલરાજને ત્રણસો વર્ષ થઇ ગયા હતા. (જુઓ પં ગૌરીશંકર હીરાચદ ઓઝાનો લેખ 'લાખા ફૂલાણીકા મારા જાના'-સમાલોચક (જયપુર), જાન્યુ ફેબ્રુ ૧૯૦૪. મૂલરાજનો રાજ્યાભિષેક વિ. સં ૧૦૧૭ માં થયો એ વાત પ્રામાણિક છે.

ન કર્યો—તપાવ્યો નહિ તો અગ્યા (અગ્યારમો) દિવસો આવે છે. કદાચ કટ આવવા આદ. (વીસ્તા બતાવ્યા વગર ઘડી સ્ત્રીએ તો કેટલા દિવસ તપવાનું છે ! ઉમરના અગ્યારમા દિવસોજ એક દિવસ તો અવશ્ય મરવાનું છે જ તેથી પ્રભુને આણી—તપાવી મરવું એ વધુ સારું)

ઊગ્યા—ઉગેલા—ઉદિતપરથી આ ઉદિત થયા પછી. તાવિઉ—તાપિત, તપાવેલો. નિધ્ધુ—નુકળ (હેમચંદ્ર દે. ના. મા. શ્લોક ૪–૩૪) શાસ્ત્રી નિરૂપ (?) એવો ખોટો અર્થ કરે છે. દીહડા—દિવસ. જુઓ ઉપર ન (૧)ની ટિપ્પણીમાં ઘટેસ્થો. પળની ખ્યાલ, મૂ. ૯૯૫૫. ધન દિવસે ધિન ઘડી (પ્રેમા ઓખાની કવિતા, ભાલણની) કે—આવવા, આ, ઇક—ઇચ્છ આહુવા—આવવા. શાસ્ત્રી અને ડૉની બંનેના અનુવાદ અશુદ્ધ છે

(૩) માલવાના રાજા (પરમાર) મુંજનું રાજ્યમાં તો રુદ્રાદિત્ય નામનો મંત્રી સંભાળતો હતો અને મુંજ કોઈ સ્ત્રી પર આસક્ત હતો. રાતે ને રાતે વિરહિત્ય નામના ઉંટપર ચડી તેણીની પાસે બાર જોજન જતો, ને પાછો વળતો. કેટલેક દિવસે મુંજે આવવું જવું છોડી દીધું તેથી તે બાળિકાએ મુંજને નીચેનો દોહો લખી મોકલ્યો.

> મુંજ પડલ્લા દોરડી, પેખેસિ ન ગમ્મારિ (પા. ભે ગમ્મારિ)
> આસાઢિ ઘણ ગજ્જીઉ, ચિક્ખિલિ હોસેઇવારિ

અર્થ—મુંજ ! (પ્રેમની) દોરી ખડી—ખસકી ગઈ છે ગમાર ! તું નથી દેખતો કે આષાઢમાં ઘન (મેઘ) ગાજવાથી હવે ચિખ્ખલ (ગારો—કાદવ) થશે !

શાસ્ત્રીએ અર્થ એવો કર્યો છે કે આષાઢનો ઘન ગરજે છે પરંતુ આસાઢિ ના 'ઇ' એ અધિકરણ કારક છે અને ગજ્જીઉ વર્તમાનકાલ નહિ, પરંતુ વર્તમાન કૃદંત વિશેષણ (ગરજેલો)ની આવશ્યક સાતમી વિભક્તિ થયા જણાય છે આપણા શાસ્ત્રી એમ કહે છે કે તારા વિરહથી આવનાર આંસુઓની ધારાઓથી કાદવથી જમીનપર કેમ આવશો કવિ કિં —પરંતુ આ બરાબર નથી—વિચારણીય છે ખરા

વાત એ છે કે ગરમીમા દોરી સુકાઇ જાય યા ઢીલી થઇ જાય તો વરસાદમા લીલી-સુવાળી થઈ છૂટે (આન ગાંઠ ઘુલિ જાત ત્યા માન ગાઠ છુટિ જાત-વિહારી) તો વરસાદ આવ્યે તો તમારા આવ્યા વગર ચાલે તેમ નથીજ પરાણે આવશો, પરતુ લપસણી-ગારાવાળી જમીનમા ઊંટ કેમ ચાલશે ? આ માટે હમણાજ આવી જાઓ. વરસાદમા ઊંટોને ચાલવામા કષ્ટ પડે છે-જેવી રીતે એક મારવાડી દોહામા કહેલુ છે.-

ઊંટા દેવા ટેરડા ગુડ ગાડર ગાડાંહ
સારા દોહરા આવશી મેડક બોલ્યા નાડાંહ.

[ઊંટ, બકરા, બળદ, ગુડ, ભેડ અને ગાડા એ સરવે મુસ્કેલીથી જ્યારે દેડકા નાડિયો (તળાવડી)મા બોલે છે ત્યારે આવી શકે. આમાં ઊંટા વગેરેમા 'આ' અને ગાડાહ એમા 'આહ' એ કર્તાના બહુવચનના પ્રત્યય છે. દોહરા એટલે દોહિલા (સ દુષ્કર), બોલ્યા નાડાહ-ભાવલક્ષણ (સપ્તમી.)]

ઉપરનો ૩ નબરનો દોહો લઇએ.

[**ખડક્કા**—(સ. **स्खलिता** ?) સૂકી, ખડખડી ગઈ, ખડી ગઈ. **દોરડી**-દોરી દેશી સાથે મિશ્રિત સંસ્કૃત દવરકી, પદ્ધતિઓમા ડોરક એ સસ્કૃત શબ્દ પણ બની ગયો છે. બાણના હર્ષચરિતમા 'ડોર' શબ્દ આવ્યો છે જેનો અર્થ સકેત ટીકાકારે 'કટિસૂત્ર' કર્યો છે. (જુઓ ઉપર પ) પેકિખસિ-(સ પ્રેક્ષસે.) પજાબીમા અવઇક્ષ-હાલ પણ જોવાના અર્થમા છે જેમકે તૂ વેખ, વહ વેખદા હૈ. **ગમ્મારિ**-ગમાર હિ. ગવાર. **આસાઢિ**-છદને લઇને 'ઇ' ને દીર્ઘ લ્યો. **ગજ્જીઇ**-સ. ગર્જતિ યા ગર્જત્સુ. ઉપર વ્યાખ્યા જુઓ. **ચિક્કિખલિ**-કીચડવાળી, લપસી પડીએ તેવી પજાબી ચિકૂલી (સસ્કૃત પિશ્ચલનો વ્યત્યય) હેમ. દે ૩-૧૧ ચિકખલ્લ, **હોસે**-હોશે-થશે. **અબ્બારિ**-રાજસ્થાની અબાર હમણા. ગૂજરાતીમા આવાર પદ્યમા વપરાય છે તે.

(૪) તેલંગદેશના રાજા તૈલપે (કલ્યાણના સોલકી તૈલપ બીજો) છેડછાડ કરી તેથી મુજે તેનાપર ચડાઇ કરી. મત્રી રૂદ્રાદિત્યે મુજને

તેમ કરતાં વાર્યો અને સમજાવ્યો કે ગોદાવરીની પેલેપાર તો નજ જવું. પરંતુ મુંજે તૈલપને પહેલાં છવાર હરાવ્યો હતો. તે માટે તેના મંત્રીની તેણે સલાહ માની નહિ. રુદ્રાદિત્યે રાજાનું ભાવી અનિષ્ટ સમજી અને પોતાને અસહાય જાણી ચિંતામાં બળી જઇ પ્રાણ આપ્યો. ગોદાવરીની પેલેપાર મુંજની સેનાને છળકપટથી કાપી નાખી અને તૈલપે મુંજને મુંજની દોરીઓથી બાંધીને કેદ કર્યો. ત્યાં તેને લાકડાના પાંજરામાં કેદ રાખ્યો. એક દિવસે મુંજ આરીસામાં મુખ જોઇ રહ્યો હતો તે વખતે મૃણાલવતી પાછળથી આવી ઉભી અને મુંજનું યૌવન અને પોતાની આધેડ ઉમર વિચારતાં તેણીના ચહેરાપર મ્લાનતા આવી ગઇ. આ જોઇ મુંજે આ દોહો કહ્યો.

મુંજ ભણઇ મુણાલવઇ જુવ્વણુ ગયું ન ઝૂરિ,
જઇ સક્કર સય ખંડ થિય, તો ઇસ મીઠી ચૂરિ

અર્થ—મુંજ કહે છે કે મૃણાલવતિ! ગયેલા જોબન ને ઝૂરમાં—શોક ન કર. જો સાકરના શત—સો ખંડ—ટુકડા થઇ જાય તો પણ તે ચૂરિ (ભૂકો કરેલી) પણ મીઠી હોય છે

ભણઇ—ભણે કહે (સં ભણતિ) મુણાલવઇ—સ્વર આની 'ઇ' શ્રુતિ જુઓ. જુવ્વણુ—જોબન, યૌવન. ગયું—ગયેલું ઝૂરિ—ઝુરવું—પસતાવું, વિલાપ કરવો, જઇ—(સં યદિ હિં જે જૂ જો), સય—શત સો, થિય—થઇ સાકર શતખંડ થઇ નારીજાતિ. સં સ્થિત સ્થિ—આ ની નારીજાતિ થી. ઇસ—આ.

વીકાનેરના રાજા પૃથ્વીરાજની રાણી ચાંપાદેએ પતિને પોતાના ધોળા કેશપર પસ્તાવો કરતો જોઇને આવોજ દોહો કહ્યો હતો—

નરાં નાહરાં દિગમ્બરાં પાકાં હી રસ હોય
નરાં તુરંગાં વન ફલાં પાકાં પાકાં સાવ. (મહિલામૃદુવાણી)

(૫)—રુદ્રાદિત્યતો મરી ગયો હતો. તે સજ્જન—વત્સરાજના મંત્રી યૌગંધરાયણની પેઠે પોતાના સ્વામીને બચાવવા માટે ગાંડાનો વેશ લઇ

પહોંચ્યો નહિ, પરંતુ મુંજના કેટલાક સહાયકો તૈલપની રાજધાનીમાં પહોંચી ગયા. તેમણે બંદીગૃહ સુધી સુરંગ કરાવી. નાસતી વખત મુંજે મૃણાલવતીને કહ્યું કે મારી સાથ ચાલો અને ધારામા રાણી બનીને રહો. તેણીએ કહ્યુ કે દાગીનાનો ડબ્બો લઇ આવુ છુ, પરતુ તેણીએ એમ વિચાર કર્યો કે આધેડ એવી મને જો ત્યા જઇને છોડી દે તો પછી ન ઘરની ન ઘાટની એવી સ્થિતિ પોતાની થાય એટલે તેણે બધી હકીકત પોતાના ભાઇ (તૈલપ)ને કહી દીધી વત્સરાજની પેઠે ઘોષવતી વીણા અને વાસવદત્તાને લઈ નિકળી જવાની વાત તો દૂર રહી, પણ અહીં મુંજ ઘણી નિર્દયતાથી બધાયો. તેની પાસે શેરીએ શેરીએ ભીખ મગાવી તેના વિલાપની કવિતામા કેટલાક શ્લોકોની સાથે કેટલાક જૂની હિંદી-ગૂજરાતી કવિતા પણ છે કે જેની અહીં ચર્ચા કરવામા આવે છે. ટૉની કહે છે કે છાપેલા પુસ્તકમા કેટલાક પ્રાકૃત કાવ્ય આ પ્રસગના મૂક્યા નથી કે જે એક પ્રતિમા હતા. સભવ છે કે તેમા કઇ બીજી જૂની ભાષાની કવિતા હોય

સઉ ચિત્ત હરિસઠ્ઠી મમ્મણહ સત્તીસ ડીહિયા
હિયમ્મિ તે નર દ્દટ્ઠુ સીઝે જે વીસસઇ થિયા.

પાઠાતર—ચિત્તહસટ્ઠી મણુહ, અસ્સી તે નર, હરિસટ્ઠી મમ્મણુ છત્તિ, હિઅમ્મિ, પંચાસ ડીહિયા, હિયમ્મી, સિય જે પત્તિજ્જઈ તાહ, અમ્મી સીજે, પતિઠવઈ તિયાહ.

અર્થ—સઉ (ના) ચિત્તોને હર્ષિત કરવા (અથવા હરવા)ને અર્થે-માટે મદન-પ્રેમની વાતો રચવામા દક્ષ--ડાહી એવી સ્ત્રીઓમા જે વિશ્વાસ કરે છે તે નર હૃદયમા દૃઢ (પાકીરીતે) દુ ખ પામે છે.

પાઠાતરોથી આ દોહામા કઇ રૂપાતર હોય એમ જણાય છે, 'જે પત્તિજ્જઇ તાહ' (જે પતીજ-વિશ્વાસ રાખે છે તેને-યા તેનામા) એ પાઠાતરથી જણાય છે કે પૂર્વાર્દ્ધનો અત કઇ બીજી રીતે પણ હોય. 'મમ્મણહ ભત્તીસ' નો અર્થ કામદેવની વાતો કરવામા આવે છે, પરતુ પાઠાતરોમા છત્તિ(સ), પચાસ, એમ મળે છે તેથી સભવ છે કે

આ બત્રીસની સખ્ખા પણ હોય અગર તેમાં સ્રીએ કે પુરૂષોને મોહિત કરવાની કલાઓની પરિસખ્ખા હોય જેવી રીતે વાણ્ડ-હનમને હિન્દીમાં છત્રીસા કે છપ્પના કહેવામાં આવે છે આમાં છપ્પનાનો અર્થ ખરું કહેવાયુક્ત નહિ, પરતુ છ ગુણિવાળો [સ-ષટ્પ્રજ્ઞ] છે પરૂષત એ ગુણની ઉપાધિ પણ છે.

સહિ—સૌ, સહુ, હિ—સબ, રાજસ્થાની સૌ સૌ; મારવાડી સૅંગ (દે.) હરિસહી—હર્ષ અને અર્થ અથવા દસ(શ) અને સાર્થ આ સાર્થ પરથી રાજસ્થાની સાઠે—સાટે બ આરે—વાસ્તે. મૂ માટે વાસ્તે. મરાઠી સાઠી મમ્મમણુહ—મન્મથ—કામદેવની અથવા મહિમહિ મણમણ—ગણગણ કરવું હુનાર બીં વિભક્તિ. બત્રીસ—વાતોમાં, ડીઠિયો—પ્રભા ચતુર (સં ક્ષા). ગૂજરાતી મારવાડી પ્રભા, ડીઠિ એટલે દીપ—સરખાવો સં દીપિકા એટલે વાવ—હિન્દી દિબ્બી, ડિબ્બી, ડીબી ઢિલઝિમ—આમાં ઝિમ એ (સં રિમન્ અને હિ મે તથા મૂ બાં) એ બે વચ્ચેનો છે છેહુ—દહ સીઝે—સીઝ્ઝઇ છે દુખ પામે છે રાજસ્થાની સીઝના એટલે બળવું (બળવું) —સ સિધ્યતિ એ પરથી આવે છે. સભવ છે કે અહીં પાઠ ખીજે એમ હોય કે જેનું સ ખિદ્યતિ છે (ગૂજરાતીમાં સીઝવું છે એ મોખ્ખુ વપરાય છે તેથી સીઝે એજ પાઠ યોગ્ય છે) પીસસઈ—વિશ્વાસ કરે છે પત્તિજ્જઇ—પતીજ એટલે પ્રત્યય—વિશ્વાસ રાખે છે મૂ માં પતિ-યારો પણ વપરાય છે હિ પતીજ્ને હૈં પ્રત્યય કરતે હૈ—સહસા જનિ પતિયાહુ (તુલસીદાસ) ખાનાળીમાં પતિયાને નો અર્થ મનાવવું, રીઝ-વવું પણ છે પતિસ્વાઈ—હિવ પતિજ્જારની પેખ પ્રમાદ છે અનુસાર ખર આગળ ટિપ્પણી જુઓ. પિયાં તિયાંહ—સ્રીઓમાં.

(૫)—ઢાઢી તુંહી કિ ન મુઉ કિન હુઅઉ અરપુંજ
હિઇ કેરી ભખીયડ, જિમ મઉ તિમ મુંજ
(ગૂજરાતીમાં બાલાવીએ તો
ઝળી તુહી કાં ન મુઓ, કાં ન થયો અરપુંજ
હિંડે કેરી આખિયો, જેમ મોર તેમ મુંજ

પહોચ્યો નહિ, પરતુ મુજના કેટલાક સહાયકો તૈલપની રાજધાનીમાં પહોચી ગયા તેમણે બંદીગૃહ સુધી સુરગ કરાવી. નાસતી વખત મુજે મૃણાલવતીને કહ્યુ કે મારી સાથ ચાલો અને ધારામા રાણી બનીને રહો તેણીએ કહ્યુ કે દાગીનાનો ડબ્બો લઇ આવુ છુ, પરતુ તેણીએ એમ વિચાર કર્યો કે આધેડ એવી મને જો ત્યા જઇને છોડી દે તો પછી ન ઘરની ન ઘાટની એવી સ્થિતિ પોતાની થાય એટલે તેણે બધી હકીકત પોતાના ભાઇ (તૈલપ)ને કહી દીધી વત્સરાજની પેઠે ઘોષવતી વીણા અને વાસવદત્તાને લઈ નિકળી જવાની વાત તો દૂર રહી, પણ અહીં મુજ ઘણી નિર્દયતાથી બધાયો. તેની પાસે શેરીએ શેરીએ ભીખ મગાવી તેના વિલાપની કવિતામા કેટલાક શ્લોકોની સાથે કેટલાક જૂની હિંદી-ગૂજરાતી કવિતા પણ છે કે જેની અહીં ચર્ચા કરવામા આવે છે. ટૉની કહે છે કે છાપેલા પુસ્તકમા કેટલાક પ્રાકૃત કાવ્ય આ પ્રસગના મૂક્યાં નથી કે જે એક પ્રતિમા હતા. સભવ છે કે તેમા કઇ બીજી જૂની ભાષાની કવિતા હોય.

સઉ ચિત્ત હરિસટ્ઠી મમ્મણુહ સત્તીસ ડીહિયા
હિયમ્મિ તે નર દટ્ઠે સીઝે જે વીસસઇ થિયાં.

પાઠાતર—ચિત્તહસટ્ઠી મણુહ, અસ્સી તે નર, હરિસટ્ઠી મમ્મણ છત્તિ, હિઅમ્મિ, પંચાસ ડીહિયા, હિયમ્મી, સિય જે પત્તિજ્જઈ તાહ, અમ્મી સીજે, પતિઠવઈ તિયાહ.

અર્થ—સહુ (ના) ચિત્તોને હર્ષિત કરવા (અથવા હરવા)ને અર્થે-માટે મદન-પ્રેમની વાતો રચવામા દક્ષ-ડાહી એવી સ્ત્રીઓમા જે વિશ્વાસ કરે છે તે નર હૃદયમા દૃઢ (પાકીરીતે) દુખ પામે છે

પાઠાતરોથી આ દોહામા કઇ રૂપાતર હોય એમ જણાય છે, 'જે પત્તિજ્જઇ તાહ' (જે પતીજ-વિશ્વાસ રાખે છે તેને-યા તેનામા) એ પાઠાતરથી જણાય છે કે પૂર્વાર્દ્ધનો અત કઇ બીજી રીતે પણ હોય. 'મમ્મણુહ બત્તીસ' નો અર્થ કામદેવની વાતો કરવામા આવે છે, પરતુ પાઠાતરોમાં છત્તિ(સ), પચાસ, એમ મળે છે તેથી સભવ છે કે

આ બત્રીસની સખ્યા પણ હોય, અગર તેમાં સ્ત્રીઓ કે પુરુષોને મોહિત કરવાની કલાઓની પરિસંખ્યા હોય જેવી રીતે લક્ષણ-લક્ષણને હિન્દીમાં છત્તીસા કે છપ્પના કહેવામાં આવે છે આમાં છપ્પાનો અર્થ પર આયુક્ત નહિ, પરંતુ છ ગુણિયાઓ (ષ-પદ્‌પદ) છે પટ્પદ એ ભુવની ઉપાધિ પણ છે

સઉ—સૌ સહૂ, હિ-સમ રાજસ્થાની સૌ સૈદ મારવાડી સૌમ (ટી.) હરિસૂરી-હવ અને અર્ધ અથવા હર(ણ) અને સાથે આ. સાથે પરથી રાજસ્થાની સોન્હાંઠે થા આરે-વાસ્તે ગૂ૦ માટે વાસ્તે. મસ્ડી સાઈ મગ્ગમગ્ગુહ-મ-મથ-કામદેવની અથવા મહિમાંહિ મગ્ગમગ્ગ-આમાં કર્યું હતા. ભી વિભક્તિ. બત્તીસ-વાતોમાં, ડોહિવાં-પ્રભા ચતુર (સ ઘ્ર). ગુજરાતી મારવાડી પ્રભા ડીહિ એટલે દીપ-સરખાવો સ દીપિકા એટલે વાત-હિન્દી દિવ્વી દિવ્વી, ડીવી. હિવગિમ-આમાં ગિમ એ (સ સ્મિન્ અને હિ મે તથા ગૂ માં) એ બે વચ્ચેનો છે હૂં-હ સીઝે-સીઝાય છે દુ ખ પામે છે રાજસ્થાની સીઝના એટલે બળવું (બળવું) —સ સિધ્યતિ એ પરથી આવે છે સમભવ છે કે આ પાઠ ખીજે એમ હોય કે જેનું સ ખિદ્યતિ છે (ગુજરાતીમાં સીઝાય છે એ ઓછું વપરાય છે તેથી સીઝે એવો પાઠ યોગ્ય છે) વીસસઈ-વિશ્વાસ કરે છે પતિજ્જાઇ-પતીજ એટલે પ્રતીત-વિશ્વાસ રાખે છે ગૂ માં પતિયારો પણ વપરાય છે હિ પતીજ્જતે હૈં પ્રતીત કરતે હૈ-સરખાવો જનિ પતિયાહુ (તુલસીદાસ) વ્રજભાષામાં પતિયાને નો અર્થ મનાવવું, રીઝવવું પણ છે પતિસ્વાઇ-નિશ્ચ પતિજ્જાનો લેખ પ્રમાદ છે અનુસ્વાર પર આગળ ટિપ્પણી જુઓ. તિયાં, તિયાંહ-સ્ત્રીઓમાં.

(૫)—અમ્હી હૂંણી હિ ન મુઉ કિન કુણહ આરંભુ
હિઅડ કેરી અખીઅહ, જિમ મડ તિમ મુંજ
(ગુજરાતીમાં આપણીએ તો
અમે હૂંણી મેં ન મુઓ, કાં ન થયો આરંભ
હિરે કેરી આંખિયો, જેમ મોટ તેમ મુંજ

પાઠાંતર—ઝોલી તુટ્ટી વિ કિં ન કઉ, સુયઉ, છારહપુંજ, ઘરિઘરિ જિમ નચાવઈ જિમ, તુટવિ, ઝોલી ત્રુટી, હૂયઉ.

અર્થ—(આગમા) બળીને યા (ફાસીની દોરી) તોડી શા માટે ન મર્યો ? શા માટે રાખનો ઢગલો ન થયો ? (કે) દોરીથી બંધાયેલો રહી જેમ વાંદરો ફરે છે તેમ મુંજ (ફરે છે) પાઠાંતરોમા—ઝોળી (ફાસીનો પાશ) તોડી કરી પણ કંઇ ન કર્યું, . ઘરઘર જેમ નચાવવામા આવે છે તેમ...

ઝાલી—બળીને સં જ્વલ, રાજસ્થાનમા આગની આંચ (જવાલા)ને ઝાલ કે ઝલ કહે છે ગૂ૦ મા ઝાળ કહે છે. તુટ્ટી, તુટવિ–તૂટી, તોડી (સં ત્રુટ્), **મુઅઉ**–મૃત (મુઓ), તે પ્રમાણેજ હુયઉ–થયો હિંદી હુઓ કિ–કાં, શા માટે ? છાર–માત્રા માટે છર બોલો. છાર અને રાખ બને ભસ્મના અર્થમાં એકજ દેશી પદના વ્યત્યય છે સં ક્ષાર (ખારૂ) સાથે કેવલ સાદૃશ્ય છે રાખ પરથી સસ્કૃત **રક્ષા** બનાવેલો છે. હિંડઈ—સં હિંડતિ, હિંડે છે–હાલે છે–ચાલે છે પંજાબી હંડના, એટલે ભટકવું જેમકે–ગલિયા દા હંડના છડિ દેઈ કાન્હા, હુણ હોયા તૂ ઘરબારી–આ એક ગીતમા છે. તેનો અર્થ એ છે કે હે કાન્હ ! તુ ગલિઓમા ભટકવુ છોડી દે, હવે તુ ઘરબારી–ગૃહસ્થી થયો છે હુણ–સં અધુના–હમણા **દોરી**—ઉપર જુઓ નં. ૩ **મંકડ**—સં. મર્કટ જૂના લહીઆઓ દ્વિત્વવાળા અક્ષર બતાવવા માટે બેવાર અક્ષર (જોડાક્ષર) લખવાના પરિશ્રમથી બચવા માટે અક્ષર પર અનુસ્વાર જેવુ મીંડુ મૂકતા હતા, તે કેટલાક શબ્દોમા તેને ભ્રમથી 'ન' શ્રુતિ ગણવામા આવી જેમકે સં મર્કટ–પ્રા૦ મક્કડ, તેને મંકડ લખવામા આવ્યુ પછી ભ્રમથી મંકડ સમજાયુ. સં. ખડ્ગનુ પ્રા૦ ખગ્ગ આમા બે ગને બતાવવા લખાયુ ખંગ તે પછી ભ્રમથી ખંગ થયુ હિંદી–ખંડ્ગ. ઉપર નં ૫ મા પતિજ્જઈનુ પંતિજ્જઇ, સં૦મા અત્યદ્ભુતનું પ્રા૦ અચ્ચબ્ભુઅ થયુને તેનું ગૂ૦ અચંબો, હિં. અચમ્ભા ઇત્યાદિ.

[પૂર્વકાલિક ક્રિયાના રૂપો પર ટિપ્પણ–સસ્કૃત વૈયાકરણોએ **ત્વા**

(गत्वा, कृत्वामाना) ને પૂર્વકાલિકની પ્રકૃતિ અને (सत्कृत्य मगत्य)માના 'य' ને ધાતુની પહેલા ઉપસર્ગ આવવાથી વિકૃતિ માની છે પરંતુ જૂની સરકૃતમા આવો ભેદ નથી. તેમાં आहृत्वा અને गृह्य એમ બન્ને રૂપો મળે છે વેદમાં कृत्वाय મળે છે અને પાલીમાં 'छिरवान અને 'कातून મળે છે આથી પાંચ જાતનાં રૂપ થયાં— कृत्वा, कृत्वाय, कृत्वान कतून कर्प(कृत्य). સક્ષ્મ વિચાર કરવાં આ અવસર નહિ, પરંતુ ૦તું અંતવાળા धातुज शब्दनी त्रीजी અને ચોથીનાં રૂપોનાં હિન્દી 'लै' अनुरूप છે कृत्वा એટલે કિ કરીને-ક રનેસે-કરિને ઇત્યાદિ. પ્રાકૃતમાં त्वा' બિલકુલ નથી પણ 'च છે અને પાલી વાળા त्वान, तून પછી तूण या ऊण થઈને મરાઠીમાં ऊन, ण्हूण ત્યાં સુધી પહોંચી ગયેલ છે અને મારવાડીમાં, કરીને, વાળીને એમાં રહેલ છે ને ગૂજરાતીમાં કરિને, વળીને એમાં પણ તે છે જૂની હિંદી યા જૂની ગૂજરાતીમાં અર્થાત્ અપભ્રંશમાં 'पेक्खिवि' 'मेल्लिवि' આદિ આવે છે ત્યાં પણ વ એટલે ઇવ એટલે ઈ છે હિંદીમાં ય, ઇ ના રૂપમાં આવ્યા છે (આઇ સુનિ એટલે આય, સુનકર આયપ સુરા (!) હવે તો ઇ પણ ઉડી ગયો છે અને કર ધાતુના પૂર્વકાલિકનો અનુપ્રયોગ થાય છે જેમકે આ કર(જૂની હિં) આઇ કરિ-પભણી આઇ કરિકર આય કર (!) ગૂજરાતીમા ઇ તથા ઇને પ્રત્યય છે જેમકે આઈ-આઇને બોલી-બોલીને આવી-આવીને સુણી-સુણીને. (૭)—અય અય રહ અય તુરગ અય, પાયક્ક નિભિગ્ગ,

સગ્ગટ્ઠિય કરિ મન્તયુ ઉગ્ગટ્ઠું (તા !) રહાઉગ્ગ.

પાઠાંતર—પાયક્કા, ઠકુર રહાઉગ્ગ, ઉંમુભ મતાયુ અકતા.

અર્થ—(જેના) ગજ રથ, ઘોડા, પાયદળ ગયા ગયા છે અને જે નોકર વગરનો છે (તેવા મુજને) હે સ્વર્ગસ્થિત રહાઉત ! એસારી વ. તારી તરફ મોં કરેલો એનો-ઉન્મુખ હું છું

ગય-ગત ગયા, ગય-ગજ-હાથી, રહ-રથ, તુરગ-તુરગ-ઘોડા, પાયક્કા-તેમાં આવેલા ઘ' માટે ન ૧ મા સહેસ્રે એ પ્રત્ની

ટિપ્પણી જુઓ **પાયક**-પેદલ, પદાતિ—જાકે હનૂમાનસે પાયક (તુલ- સીદાસ) **નિભિચ્ચ**-નિભૃત્ય-ભૃત્ય-નોકર વગર. **સગ્ગટ્ઠિય**-સ્વર્ગસ્થિત, **કરિ**-કર (આજ્ઞા) **મન્તણુ**-(આ)મન્ત્રણ, વાત કરવી, બોલાવવું, **ઉમ્મુહ**-ઉન્મુખ, **રૂદ્રાઇચ્ચ**-રૂદ્રાદિત્ય.

(૮)—મુંજ ગેરીઓમાં ભીખ માગતો ફરતો હતો પહેલા કેદી- ઓનુ આવુ અપમાન કરવામા આવતુ હતુ તેના હાથમા પડિયો હતો. કોઈ સ્ત્રીએ છાસ પીવરાવી અને અભિમાન–ઘમંડથી માથુ હલાવી ભીખ ન આપી મુંજ બોલ્યો —

ભોલિ મુન્ધિ મા ગવ્વુ કરિ, પિક્ખિવિ પડુ ગુપાઈ
ચઉદ્દસઈ સઈ છહુત્તરઈ, મુજ્જહ ગયહ ગયાઈ

પાઠાંતર—ધનવન્તી મ ગવ્વુ, પડુરૂ આઇ–પડ્કરૂપાણિ, પડુ- ક્યાણિ, પડુકરૂપાણિ, ચઉદ્દસઇ, છઉત્તર.

અર્થ—હે ભોળી ! હે મુગ્ધા ! (પાઠાન્તરમા હે ધનવતી) મને હાથમા પડિયો લેનો જોઇ ગર્વ મ કર, ચૌદસો છોતેર મુંજના હાથી (ચાલ્યા) ગયા.

મુન્ધિ—સ. મુગ્ધા. મારવાડીમા ભોધા મૂર્ખને કહે છે આમાનો 'ન' પણ સ. મુગ્ધ. પ્રા૦ મુદ્ધના દ્વિત્વસૂચક ચિન્હથી બન્યો છે જુઓ ન ૬ મા 'મકડ' પર વ્યાખ્યા. **પિક્ખિવિ**-પેખીને-જોઇને **પડુગા**- પડીઓ, અથવા ભીખ માગવાનું માટીનુ પાત્ર **પાંઇ**-પાણિ, હાથ, **સઇ**-સો, **ચઉદ્દસઇ, સઇ, છહુત્તરઈ, ગયાઇ**-એમા ઇ છે તે કર્ત્તા કારકની નાન્યતર જાતિનું બહુવચન (મ નિ) છે, અને **મુજહ, ગયહ**-એમા 'હ' સબંધકારક-છઠ્ઠી વિભક્તિ છે

(૯)—જા મતિ પચ્છઇ સપજ્જઇ, સા મતિ પહિલી હોઇ,
મુજ ભણઈ મુણાલવઇ, વિઘન ન વેઢઈ કોઇ

અર્થ—જે મતિ પછી સાંપડે છે (હોય છે) તે મતિ પહેલી થાય તો મુંજ ભણે છે–કહે છે કે હે મૃણાલવતિ ! કોઈ વિઘ્ન ઘેરે નહિ–ખમે નહિ.

આ સાન્ને તે (નારી જાતિ) સંપજ્જઇ-સં સંપદ્યતે. સંપ્ના -સંપજ્જુ સંપજે-કવિતામાં વપરાય છે-સાંપડવું નિસ+પદ્-નિપજવું વેડઇ-વેરે, કાઠિઆવાડમાં વેરવું-ખમવું એ અર્થમાં વપરાય છે અને, પંજાબીમાં વેડ-વેરેવું ભાગ-ગુજારો. વેડી પૂરી-નગમાં કચેરીની પેઠે ભરેલી પુરી. આ સાખીનો અર્થ એ છે કે જિનને કોઇ વ નું-ઉપજવું -ખમવું નથી પૈની એ ભય કરે છે કે કોઇ (મારા માર્ગમાં) વિઘ્ન નાખવું નથી.

(૧)—સાયર પાઇ લંક ગઢ ગઢવઇ દસસિરિ રાય,
ભગ્ગખય સો ભજ્જિ ગય મુંજ મ કરિ વિસાસ.

અર્થ—સાગર ખાઇ લંક ગઢ અને દસ માથાનો રાજા(રાવણ) તે ગઢપતિ-ભાગ્યનો ક્ષય થતાં તે ભાંગી ગયા—નાશ થયા (તો) હે મુંજ ! વિષાદ-ખેદ મ કર

ગઢવઇ-ગઢપતિ. ગઢવી એ શબ્દ થયું તે પરથી છે કે જેઓ મૂળ ગઢની રખેવાળી કરતા રાજા પડે આ ગઢવીની જાત કાઠિઆવાડમાં છે સરખાવો ગઢપતિ—ગઢવઇ—ગાવે ભગ્ગિક્ખય-તૂટી ગયા ભાંગી-ભાંગી ગયા એમાં ભજ્ ધાતુ છે સંસ્કૃતમાં ભગ્નનો અર્થ તૂટેલું ભાં-ગેલું હારેલું થાય છે તે પરથી હિંદીમાં ભાગના ભના, થયું છે ભાગના ડુમો ભગ્ન ભગ્ગા ભગ્ગક્ખયા ભાંગી.

પ્રકરણ ૪ થું

પ્રબંધ ચિંતામણિમાંથી ઉદાહરણો (અનુસંધાન).

૨૭૨—[રાજા મુંજ એ જૂની હિંદી-ગુજરાતીનો કવિ— ધારના પરમાર રાજા મુંજ તે વાક્પતિરાજ બીજો ઉત્પલરાજ અમોઘવર્ષ, પૃથ્વીવલ્લભ અથવા શ્રીવલ્લભ. તેણે તૈલપદેવ સામે ચઢી રાજા તૈલપ બીજા પર ચડાઇ કરી અને તૈલપે તેને હરાવી નિર્દયતાથી મારી—એ

ઐતિહાસિક સત્ય છે, કારણ કે ચાલુક્યોના બે લેખોમા આ વાતનો સાભિમાન ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે મુજના મત્રીનુ નામ રૂદ્રાદિત્ય હતુ–તે તેના વિ સ ૧૦૩૬ (ઈ સ ૯૭૯)ના દાનપત્રથી પ્રકટ છે. મુજનું પ્રથમ દાનપત્ર સ. ૧૦૩૧ નુ છે અને તેનુ મૃત્યુ તેના રાજ-કાલમા દિગંબરાચાર્યે અમિતગતિએ સુભાષિતરત્નસદોહ પૂર્ણ કર્યો તેના વિ સ. ૧૦૫૦ થી અને તૈલપના મૃત્યુ સવત્ ૧૦૫૫ ની વચ્ચે થયેલુ હોવુ ઘટે આ રાજા મુજ વિક્રમની અગ્યારમી શતાબ્દીના બીજા ચરણમા હતો (મુજ નથા ભોજના કાલનિર્ણય માટે જુઓ નાગરી પ્રચારણી પત્રિકા નવીન સસ્કરણુ ભાગ ૧ અક ૨ પૃષ્ઠ ૧૨૧ થી ૧૨૫, અને ગૌ૦ હી૦ ઓઝાજી કૃત ' સોલંકિયોકા ઇતિહાસ ' પ્રથમ ભાગ પૃ ૭૬ થી ૮૦) પ્રબધ-ચિતામણિમા લખ્યુ છે કે મુજને મારી નાખવાના સમયે તેણે કહ્યુ હતુ કે 'લક્ષ્મી ગોવિદ પાસે ચાલી જશે, વીરશ્રી વીરોને ઘેર ચાલી જશે, પરતુ યશ પુજ એવો મુજ મરી જતા સરસ્વતિ નિરાલબ થશે ' આ મુજની રચના ન હોય ને તે સમયના કોઇ કવિની હોય, છતા એમા તો સદેહ નથી કે તે વિદ્યા અને વિદ્વા-નોનો અવલબ–આધાર હતો તેના સમયમા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અમિતગતિએ 'સુભાષિતરત્નસદોહ' એ ગ્રથ બનાવ્યો. સિન્ધુરાજનાં કીર્તિકાવ્ય, નવસાહસાક ચરિતના કર્તા પદ્મગુપ્ત, ધનપાલ (તિલકમજ-રીના કર્તા જૈન પ્રસિદ્ધ કવિ), દશરૂપના કર્તા ધનજય અને તેના ટીકાકાર હલાયુધ તેના સમયમા હતા. પ્રબધોમા અને સુભાષિતાવલિ-ઓમા મુજના બનાવેલા કેટલાયે શ્લોક આપ્યા છે અને ક્ષેમેદ્ર કે જે મુજ પછી ૫૦ વર્ષે થયો છે તેણે મુજનો એક શ્લોક ઉધ્ધૃત કર્યો છે.

૨૩૩–હવે એ પ્રશ્ન ઉઠે છે કે જે દોહાઓની વ્યાખ્યા ઉપર કરવામા આવી છે તે શુ મુજે સ્વય બનાવ્યા છે ?–ઉપરના ૧૦ મા નબરના દોહાની વ્યાખ્યામા શાસ્ત્રી કહે છે કે તે ' રિપુનારીવાક્ય ' છે, પરતુ તેમા મુજે પોતાનેજ સબોધન કર્યું હોય તો તેમા શુ નવાઇ છે ? પ્રબધ ચિંતામણિકારના સમય (સ –૧૩૬૧) સુધી તો આ ઐતિ-

ઐતિહાસિક વાત હતી કે દોહા મુંજના છે જે એક બીજા કવિઓના બનાવેલા જણાયામાં આવ્યા છે અને આ પ્રબંધકારોએ બીજા કવિઓ ના ગાળાઓને શિરે ચડાવ્યા છે તે કહેવું આવા પ્રસિદ્ધ દોહા પર સંદેહ કરી શકાતો નથી. આવા દોહા દંતકથામાં રહી જાય છે અને દંતકથાઓ સિવાય તેની રચનાના સંબંધમાં કોઈ પ્રમાણ નથી. વીસલદેવના જૂની રાજે રાણા નવાબ સોરઠ લખી મોકલ્યા, માનસિંહને આગરે 'સભી ભૂમિ ગોપાલકી' વાળો દોહો લખી મોકલ્યો નરહરિ કવિનો અરિહુ દંત તૃન ગહહિ વાળો છપ્પો અકબર આગળ મૂકવામાં આવ્યો ખાન અને મુન શાહ અકબર આદિ દોહા બીરબલનામ છે ફુલ-બીવાણી યુક્તિ પ્રયુક્તિ ખાનખાના અને તુલસીદાસ વચ્ચે થઇ હતી—ઇત્યાદિ વાતના ઐતિહાસિક પ્રમાણ સિવાય બીજું શું પ્રમાણ છે !

૨૩૪ તે પ્રમાણ એ માનવાનું છે કે અગ્યારમી શતાબ્દીના બીજા ચરણમાં પ્રસિદ્ધ વિદ્યાપ્રેમી ભોજનો કાકા પરમાર રાજા મુંજ જૂની હિંદી-જૂની ગૂજરાતીનો કવિ પણ હતો. એક બીજું પ્રમાણ છે—શ્રી હેમચંદ્રના વ્યાકરણમાં જે અપભ્રંશનાં ઉદાહરણ આપ્યાં છે તેમા એક દોહો એ છે કે—

બાહ વિછોડવિ જાહિ તુહું, હઉં તેવઇ કો દોસ
હિઅયટ્ઠિય જઇ નીસરહિ, જાણઉં મુંજ સરોસ

અર્થાત—બાંહ છોડાવી—ઝટકો મારી તું જાય છે હું પણ તેવી રીતે જાઉં છું (તેમાં) શું-કયો દોષ છે ? હૃદયમાં સ્થિત થયેલ જો (તું) નીકળી જા, તો મુંજ (કહે છે કે હું) જાણું (કે તું) સરોષ છે. ચોથા ચરણનો આ પણ અર્થ થઇ શકે છે કે તો હું જાણું કે મુંજ સરોષ છે. આ બીજો અર્થ સીધો જણાય છે પરંતુ મુંજની કવિતાઓમાં નામ આપવાની રીત જોતાં પહેલો અર્થ પણ અસંભવિત નથી. આ દોહો હેમચંદ્ર પહેલાંનો છે. આથી એવું પરિણામ આવી શકે છે—એક તો એ કે સરસ (?)ના

ઐતિહાસિક સત્ય છે, કારણ કે ચાલુકયોના બે લેખોમા આ વાતનો સાભિમાન ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે મુજના મત્રીનું નામ રૂદ્રાદિત્ય હતુ–તે તેના વિ. સ ૧૦૩૬ (ઈ સ ૯૭૯)ના દાનપત્રથી પ્રકટ છે. મુજનુ પ્રથમ દાનપત્ર સ. ૧૦૩૧ નુ છે અને તેનુ મૃત્યુ તેના રાજ-કાલમા દિગબરાચાર્ય અમિતગતિએ સુભાષિતરત્નસંદોહ પૂર્ણ કર્યો તેના વિ સ ૧૦૫૦ થી અને તૈલપના મૃત્યુ સવત્ ૧૦૫૫ ની વચ્ચે થયેલુ હોવુ ઘટે આ રાજા મુજ વિક્રમની અગ્યારમી શતાબ્દીના બીજા ચરણમા હતો (મુજ તથા ભોજના કાલનિર્ણય માટે જુઓ નાગરી પ્રચારણી પત્રિકા નવીન સસ્કરણ ભાગ ૧ અક ૨ પૃષ્ઠ ૧૨૧ થી ૧૨૫, અને ગૌ૦ હી૦ ઓઝાજી કૃત ' સોલકિયોકા ઇતિહાસ ' પ્રથમ ભાગ પૃ. ૭૬ થી ૮૦) પ્રબધ–ચિતામણિમા લખ્યુ છે કે મુજને મારી નાખવાના સમયે તેણે કહ્યું હતુ કે 'લક્ષ્મી ગોવિંદ પાસે ચાલી જશે, વીરશ્રી વીરોને ઘેર ચાલી જશે, પરતુ યશ પુજ એવો મુજ મરી જતા સરસ્વતિ નિરાલબ થશે' આ મુજની રચના ન હોય ને તે સમયના કોઇ કવિની હોય, છતા એમા તો સંદેહ નથી કે તે વિદ્યા અને વિદ્વા-નોનો અવલબ–આધાર હતો. તેના સમયમા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અમિતગતિએ 'સુભાષિતરત્નસંદોહ' એ ગ્રથ બનાવ્યો. સિન્ધુરાજનાં કીર્ત્તિકાવ્ય, નવસાહસાંક ચરિતના કર્ત્તા પદ્મગુપ્ત, ધનપાલ (તિલકમંજ-રીના કર્ત્તા જૈન પ્રસિદ્ધ કવિ), દશરૂપના કર્ત્તા ધનજય અને તેના ટીકાકાર હલાયુધ તેના સમયમા હતા. પ્રબધોમા અને સુભાષિતાવલિ-ઓમા મુજના બનાવેલા કેટલાયે શ્લોક આપ્યા છે અને ક્ષેમેદ્ર કે જે મુજ પછી ૫૦ વર્ષે થયો છે તેણે મુજનો એક શ્લોક ઉધ્ધૃત કર્યો છે.

૨૩૩–હવે એ પ્રશ્ન ઉઠે છે કે જે દોહાઓની વ્યાખ્યા ઉપર કરવામા આવી છે તે શુ મુજે સ્વય બનાવ્યા છે ?–ઉપરના ૧૦ મા નબરના દોહાની વ્યાખ્યામા શાસ્ત્રી કહે છે કે તે ' રિપુનારીવાક્ય ' છે, પરતુ તેમા મુજે પોતાનેજ સબોધન કર્યું હોય તો તેમા શુ નવાઇ છે ? પ્રબધ ચિતામણિકારના સમય (સ –૧૩૬૧) સુધી તો આ ઐતિ-

બીજી ચાવનાર) પણ આપ્યું છે (પૃ ૩ ૧) (જુઓ ના. પ્ર. પત્રિકા ભાગ ૧ અંક ૩ પૃ ૨૪૫ ટિપ્પણ ૧૬) અાઈ—આ, માતા (મરાઠી આઈ) ધુઅા—પુત્રી સ. દુહિતા ૫ તમી ધી, ચિન્તઇ—ચિંત.

(૧૨)—રાજાએ તેમાંથી બીજી પંક્તિ સમસ્યા કરી કે—કવણ પિયાવઉ ખીર ?—તરુણીએ તેની પૂર્તિ કરી કે—

જઇ યહ રાવણુ જાયઉ દહમુહ ઇક્કુ સરીરુ
જણણી વિયંભી ચિન્તવઇ કવણુ પિયાવઉ ખીરુ
પાઠાંતર—ચેઈ

અર્થ—જ્યારે આ રાવણ દશ મુખ અને એક શરીરવાળો જ જન્મ્યો ત્યારે માતા અચંબામાં (આવી) ચિંતવે છે કે ક્યા (મુખ) ને દૂધ પીવરાવું ? (જુઓ આ લેખે પૃ. ૨૧૫ ન ૩૪)

જાયઉ—જાયો રાણીજાયો રાવળજાયો—રાવળદે. વિયંભી—વિસ્મિતા ચિંતવઈ—ચિંતવે, કવણુ—કોણ, ક્યા, પિયાવઉ—પિવરાવું—પીવરાવું કાઠિયાવાડી ખીર—સં. ક્ષીર, દૂધ. સિંધીમાં ખીર અર્થ ?દૂધ છે ?

(૧૩)—બીજી સમસ્યા એ કરી કે કંઠિ વિલુમ્બઉ કાઉ ?—આની પૂર્તિ મણી મેરીએ એવી રીતે કરી કે—

કાગ્ગુ ચિ વિરહકરાલિઅઇ ઉડ્ડાવિઅઉ વરાઉ,
સહિ અચ્ચબ્ભુઉ દિટ્ઠુ મઇં કંઠિ વિલુમ્બઉ કાઉ ?
પાઠાંતર—અચ્ચિમ્ભુ, અચ્ચબ્ભુઅ ઠીક લાગે છે

અર્થ—કોઇ વિરહથી દુઃખિત સ્ત્રીએ બીજાને બીચારા પતિને ઉડાડ્યો. હે સખિ ! મેં આ અતિ અચરજ જોયું કે (તેણી) હવે કેના કંઠને વળગે ?—કેના કંઠનો આધાર લે ?—વિરહાતુરિતા પહેલાં તો પતિને ભગાડી દીધો પછી હવે માન ગયું ત્યારે પસ્તાય છે કે હાય ! કેના ગળામાં બાઝીશ ? (જુઓ આ લેખે બીજા ૧૫માં પૃ. ૨૧૬ ન ૩૫.)

કાગ્ગુ—કોઇથી યા કોઇ રીતે કરાલિઅ—કરાલિતાએ પડ-પતિ, ઉડ્ડાવિઅઉ—ઉડાડ્યો, વરાઉ—વરાક—બિચારો, બાપડો. અચ્ચબ્ભુઉ—અત્ય-

' બાહ છુડાએ જાત હો, નિબલ જાન કે મોહિ,
હિરદે સે જબ જાહુગે, તો મૈં જાનો તોહિ

એ દોહાનો પિતામહ ' બાહ બિછોડવિ ' આદિ દોહાનો કર્ત્તા
ાજા મુજ હતો અને આ મુજના નામથી અંકિત દોહા સં. ૧૧૯૯
કુમારપાલના રાજ્યાભિષેકનો સમય કે જે પહેલા તો હેમચંદ્રનુ વ્યાક-
ણુ રચાયુ હતુ) થી પહેલા પ્રચલિત હતો, બીજુ પરિણામ એ કે
જો બીજો અર્થ લઇએ તો જે નાયિકાએ લપસણી ભૂમિવાળો દોહો
(ઉપર સંખ્યા ૩ નો) મુજને લખ્યો હતો તેની કૃતિ આ પણ હોય
અને અવસ્થાઓમા કાતો મુજને કવિ માનવો પડશે, અને કાતો આ
દોહાઓને તેના સમયમા રચાયેલા માનવા પડશે. ઓછામા ઓછુ એ
તો માનવુ પડશે કે આ દોહા સં ૧૧૯૯ (પૃથ્વીરાજ રાસોના કલ્પિત
સમયથી ૫૦ વર્ષ પહેલા) થી કેટલોક સમય પહેલાની રચના છે જેથી
તે સમયે કાતો મુજે રચેલો અને કાતો મુજને પ્રેષિત થયેલો માન-
વામા આવતો હતો.

(૧૧) ભોજને ત્યા એક સરસ્વતી કુટુબ આવ્યુ કે જેની ખબર
ભોજના સેવકે એક સસ્કૃત–દેશીથી મિશ્રિત શ્લોક બનાવી આપી —

બાપો વિદ્વાન્ બાપપુત્રોઽપિ વિદ્વાન્
આઈ વિઉષી આઈધુઆપિ વિઉષી,
કાણી ચેટી સાપિ વિઉષી વરાકી
રાજન્ મન્યે વિજ્જપુઞ્જ કુટુમ્બમ્

અર્થ—બાપ પણ વિદ્વાન છે, બાપનો પુત્ર પણ વિદ્વાન્ છે, મા
વિદુષી પડિતા છે, માની બેટી પણ વિદુષી છે, બીચારી કાણી દાસી
છે તે પણ વિદુષી છે રાજન્ ! માનુ છુ કે કુટુબ વિજ્ઞોનો પુજ છે

પાઠાંતર—વપ્પો, વિદ્રી, વિધ્રી, વિદુસી, વિદ્ય, વિદ્દ કેવલ લેખ-
પ્રમાદ છે.

બાપ—પિતા. આ દેશી શબ્દ છે, પરતુ હેમકોશના શેષકાડમા
સંસ્કૃત માનેલો છે પ્રબધચિંતામણિમા તેનું સસ્કૃત રૂપ વપ્ત (વપ્તા–

બીજા વાંચનાર) પણ આપ્યું છે (પ ક ૧) (જુઓ ના. પ્ર. પત્રિકા ભાગ ૧ અંક ૩ પૃ ૨૪૮ ટિપ્પણ ૧૬) આઈ—આ, માતા (મરાઠી આઈ) ધુઆ–પુત્રી સ. દુહિતા પ્રા. ધૂઆ ધી વિઅજ–વિદ્ય.

(૧૨)—રાજાએ તેમાંથી ત્રીજાની પત્નિને સમસ્યા કરી કે–કવણ પિયાવઉ ખીર?—તેણીએ તેની પૂર્તિ કરી કે—

જઇ યહ રાવણુ જાઇઅઉ દહમુહ ઇક્કુ સરીર
જણણિ વિઅંભી ચિન્તવઇ કવણુ પિયાવઉ ખીર
પાઠાંતર—જૈઈ

અર્થ—જ્યારે આ રાવણ દશ મુખ અને એક શરીરવાળો જન્મ્યો ત્યારે માતા અચંબામાં (આવી) ચિંતવે છે કે કયા (મુખ)ને દૂધ પીવરાવું? (જુઓ આ દોહો પૃ. ૨૧૫ નં ૩૪)

જાઇયઉ—જાયો સ. જાયતે, જાયતે–જન્મ્યો. વિઅંભી–વિસ્મિતા ચિંતવઇ–ચિંતવે, કવણુ–કોણ, કયા પિયાવઉ–પિવરાવું–પીવરાવું પાવાવાળી. ખીર–સ ક્ષીર, દૂધ. સિંધીમાં ખીર અર્થાત્ દૂધ છે.

(૧૩)—ત્રીજી સમસ્યા એ કરી કે કંઠિ વિલુમ્બઉ કંઉ?—આની પૂર્તિ ચોથી ચેટીએ એવી રીતે કરી કે—

કાણુ વિ વિરહકરાલિઅઇ ઉડ્ડાવિઅઉ વરાઉ,
સહિ અચ્ચબ્ભુઉ દિટ્ઠુ મઇં કંઠિ વિલુમ્બઉ કંઉ?
પાઠાંતર—અચ્ચિબ્ભુ, અચ્ચબ્ભુઅ દિઠ્ઠ વાર્ચે છે.

અર્થ—કોઈ વિરહથી દુઃખિત સ્ત્રીએ ખીજાઈને બીચારા પતિને ઉડાવ્યો. હે સખિ! મેં આ અતિ આશ્ચર્ય જોયો કે (તેણી) હવે કોના કંઠે વળગે?—કોના કંઠનો આશ્રય લે?—અત્યંતવિરહિતા પહેલાં તો પતિને તગડી દીધો પછી હવે ભાન થયું ત્યારે પસ્તાય છે કે હાય! કોના ગળામાં વળગું? (જુઓ આ દોહો બીજા રૂપમાં પૃ. ૨૧૬ નં ૩૫.)

કાણુ—કોઈપણ આ કોઈ રીતે કરાલિઅ—કરાલિતાએ પણ-પતિ. ઉડ્ડાવિઅઉ–ઉડાવ્યો, વરાઉ–વરાક–બિચારો, બાપડો. અચ્ચબ્ભુઉ–આશ્ચ-

દ્ભુત જુઓ ઉપર ન. ૬ દિઠ્ઠુ-દીઠો, જોયો. મઈ-મે કર્મ-વાચ્યમા કર્તા કારક કઠિ-કંઠે-કંઠમા વિલુગ્ગઈ-લટકે, વળગે, કાઉ-કેના

આ બંને દોહા કુમારપાલ પ્રતિબોધમા કંઈક પાઠાતરવાળા બીજા પ્રસંગે છે. અગાઉ જુઓ પૃ. ૨૧૫ અને ૨૧૬.

(૧૪)—એક સમયે ભોજ રાત્રે નગરમા ફરતો હતો ત્યા એક દિગબરને એક ગાથા બોલતા સાભળ્યો બિચારો તે દિગબર તો થઈ ગયો હતો, પણ મનની હોશ પૂરી થઈ નહોતી. બીજે દિને ભોજે તેને બોલાવ્યો અને તેનો મનસૂબો જાણી પોતાનો સેનાપતિ બનાવ્યો પછી તે કુલચદે અણહિલપટ્ટન જીતી જયપત્ર પ્રાપ્ત કર્યું આ ગાથાનો દોહો એ છે કે—

એઉ જમ્મુ નગ્ગુહ ગિઉ, ભડસિરિ ખગ્ગુ ન ભગ્ગુ,
તિક્ખા તુરિયા ન માણિયા, ગોરી ગલિ ન લગ્ગુ.

પાઠાંતર—આઉ (=આયુ), નિગ્ગહ, નગ્ગહ

અર્થ—આ જન્મ નકામો ગયો, (કારણ કે) ભડ (વીર)ના શિરપર મારી તલવાર ભાગી નહિ, તીખા (તેજી) તુરગ-ઘોડાનો ઉપભોગ કર્યો નહિ તેમ ગોરી (યુવતી)ના ગળે વળગ્યો નહિ.

શાસ્ત્રીએ ' ભડસિરિ ખગ્ગ ' ને એક પદ લઇ અર્થ કર્યો છે ' ભટ્ટ શ્રી ખડ્ગઃ '. તિક્ખાનો અર્થ ' તીક્ષ્ણ સ્ત્રી કટાક્ષ ' કર્યો છે, અને ' તુરિયા ' નો અર્થ ' તૂલિકાદિ શય્યોપકરણ ' (રામાયણની ' તુરાઈ ') -ગૂજરાતી તળાઇ, ટૅાની ' તુરિયા 'નો અર્થ કર્કશ-સ્વર-યુક્ત વાજિત્ર (સ તૂર્ય) કરે છે.

એઉ—એહ, એ, **નગ્ગુહં**-નિર્ગ્રહ સ નિષ્ફલ.-શાસ્ત્રી કહે છે કે નગ્નોડહ-હુ નાગો છુ-દિગબર છુ વા નિર્ગૃહ છુ **ભડ**-કાઠીઆવાડમા ટોણામા વપરાય છે-જો તુ ભડ-ભડનો દીકરો હો તો. મારવાડીમા વીર માટે 'ભડ' કહે છે-વિશેષે કરી ટોણુ મારતા ભડવીર એ ગૂજરાતીમા વપરાય છે.

માણિઆ—માણ્યાં, ઉપભોગ કર્યો સં મગ્ન ક્ષુ સરખાવો મારવાડી— સેજ માણિઓ ગોરીને માણ્યો ઢોલા (ગીત). મારી—નાખિશ માટે સાધારણ શબ્દ છે હજુ પણ હિંદી ભાષાની રાજસ્થાની ગૂજરાતી ગીતોમાં આવે છે હેમચંદ્રે પણ આ શબ્દનો આ અર્થનો ઉલ્લેખ કર્યો છે

(૧૪) પ્રબંધ ચિંતામણિની એક વાર્તામાં તે કોસલવાળા કુલચંદ (કે જે કવિ પણ હતો અને જેને સુંદર કવિતા માટે ભોજે એક સુંદર હસ્તી આપી હતી) નો એક દોહો બીજો આપ્યો છે કે.—

નવ જલ ભરીઆ મગ્ગડા, ગયણિ ધડક્કઇ મેહુ
ઇત્થન્તરિ જરિ આવિસિઇ તઉ જાણીસિઇ નેહુ.

અર્થ—માર્ગ (મારગો) નવા પાણીથી (વરસાદના પાણીથી) ભર્યો છે ગગનમાં મેઘ ધડકે છે આ અંતર (અવસર) પર જો (તું) આવશે તો નેહ જાણીશ મુંજની રસોઈ તો વરસાદમાં આવવાને અસમર્થ જાણી ગમાર નામાને તેની પહેલાંજ બોલાવતી હતી; પરંતુ કુલચંદ તેજ—વરસાદના સમયમાં આવવાનેજ સ્નેહની પરીક્ષા માને છે

ભરિઆ—ભરેલા મગ્ગડા—જુઓ સંદેશો નં ૧ માં જરિ—જ્યારે સં યદિ. મારવાડીમાં જદ, જદે હમણાં પણ સમયવાચક જ્યારેને માટે વપરાય છે જાણીસિઇ—જાણશો જાણી. સ સ નો સિ થયેલ છે

(૧૬)—ભોજે સભામાં બેસી ગૂજરાતીઓના ભોળપણની હાંસી કરી. તેમાં ગૂજરાતના એક માણસે કહ્યું કે અમારા ગોવાળીઆ—ભરવાડ પણ આપના પંડિતો કરતાં ચડી જાય તેવા છે આ સમાચાર જાણી ગૂજરાતના રાજા ભીમ (સોલંકી) એ એક ગોવાળ ભોજની પાસે મોકલ્યો. તેણે તે રાજાને એક દોહો સંભળાવ્યો જેથી રાજાએ તેને સરસ્વતી કંઠાભરણ ભોજની ઉપાધિ આપી.

ભોજ એવુ ગલિ કણ્ઠલઉ ભણ કેહઉ પડિહાઇ
ઉરિ લચ્છિહિ મુહિ સરસતિહિ સીમ નિબદ્ધી કાઇં.

પાઠાંતર—ભોજ એત્ત હુ કણ્ઠલઉ, રતબદ્ધઉ, ટચુલ, લચ્છિલિ, કાઇ, ગીમ વિહલી કોઇ, પાઠાંતરોમાં અધિકરણ-કારક વાળા પદ 'ઇ' વગરના પણ છે.

અર્થ—ભોજ ! ભણુ-કહે તો ખરો, કે આ (તારા) ગળામા કાંઠલો (આભૂષણનુ નામ) કેવો લાગે છે ? ઉરમા લક્ષ્મી અને મુખમાં સરસ્વતીની વચમા આ શુ સીમા બાંધી છે ? વિદ્વાન્ રાજાના મોમા સરસ્વતી અને પ્રભુના ઉરમા લક્ષ્મી-વચમા કાંઠલો શુ થયો ?-જાણે કે બંનેના રાજ્યની મર્યાદા બતાવે છે.

કંઠુલઉ—કાઠલો, ગળાનુ ઘરેણુ, કેહઉ-કેવો, **પડિહાઇ**-સ-પ્રતિભાતિ. **નિબદ્ધી**-નિબાંધી, કાંઈ-કા, શામાટે, શુ.

(૧૭)—એક સમય ભોજ વીરચર્યાથી રાત્રે નગરમા ફરતો હતો ત્યા તેણે કોઈ દરિદ્રની સ્ત્રીને નીચેનો દોહો બોલતા સાભળી—

માણુસડા દસદસ દસા, સુનિયઈ લોય પસિદ્ધ,
મહ કન્તહ ઇક્કિ જ દસા, અવરિ તે ચોરિહિં લિદ્ધ

પાઠાંતર—માણુસડી, દસ દસ હવઇ, માણુસડા (દસ દસ) દમઈ દેવેહિ નિમ્મવિયાઈ, મુજઝ, નવોરહિ હરિયાઇ, તે વોરહિ હરિયાઇ, નવોરહિં લિદ્ધ પાઠાતરોથી જણાય છે કે આ દોહાના બે પાઠ છે. એકમાં તો સિદ્ધ લિદ્ધ પ્રાસ છે, બીજામા નિમ્મવિયાઈ હરિયાઇ એમ પ્રાસ છે

અર્થ—મનુષ્યની દશ દશ દશાઓ લોક પ્રસિદ્ધ સભળાય છે અથવા દશ દશ દશા દેવતાઓએ બનાવી છે અર્થાત્ આખા જન્મમા દશ દશા બદલે છે, પરતુ મારા કંથની એકજ દશા (દારિદ્રય) છે અને (જે હતી) તે ચોરોએ લઈ લીધી (અથવા બીજી પણ બીજાઓએ લઇ લીધી.)

સરખાવો—હસ્તિના દશવર્ષપ્રમાણા દશ દશા કિલ ભવતિ-(હર્ષચરિતની) સંકેત ટીકા.

ભાણુશમ—સંબંધ-કારક ઉકૃતિ 'ણ' અને 'ઠ' માટે જુઓ ન. ૧ ટીકા-સ્થા એકવચનને માટેની નારીજાતિ છે કા-નપુંસક. ઉપાડ-હોય છે સુનિશ્ચિત-ક્રમવાચ્ય-કર્મપ્રયોગ નિષ્પ્રવિચારિત-નિર્મિત કરવામાં આવી (સ નિર્મિતાનિ) પ્રેરકાર્થમાં ૫(વ)ને માટે જુઓ ના. પ્ર. પ. ભાગ ૧ અંક ૪ પૃ. ૫૦ ટિપ્પણી ૧૧ સુબન્ત-માટે સંસ્કૃતમાં મ તુમ્ ચોથીના છે ચોથી અને ઉકૃતિ પ્રયોગ વૈદિક ભાષામાં કાંઈપણ ભેદ વગર થતો હતો. વૈદિક ભાષામાં તુમ - ઉકૃતિ અર્થમાં પણ વપરાય છે-જેમ તુમ્ અ સવન તસ્મિન્ત્સ્થા-નાતમ્-મહ, કતક-તેમાં ક સંબંધ-કારકનું ચિન્હ છે ઇંડ-માં જ તે ગુજરાતીમાં પણ જ વપરાય છે-તેનો અર્થ કેવળ થાય છે હિંદીમાં 'હી' વપરાય છે મારવાડીમાં પણ હજુ સુધી વપરાય છે જેમકે-આપરોજ કામ, એકજ ચૂપો (ચૂપકું) અવધિ-ભીઇ સ અપર છે ટીની અનુસાર ઉપરિ એટલે ઉપર, અધિક એ અર્થ નથી. નવો-રહિ—નવ+ઓરહિ હિંદીમાં પણ ઓર છે તે અપર એટલે અવરથી બન્યું છે સંવત્ ૧૯૨૨ સુધી જૂના પંડિતો હિંદીમાં અવર એમ વાપર્યા કરતા હતા જેમકે અવર જન આખ્યા હોય તબ (એક પત્ર પરથી) લિહ-સ લભ. મારવાડી ગુજરાતી લીધી. હસ્તિ-કરી લીધી-લઇ લીધી.

(૧૮). મરતી વખતે ભોજે કહ્યું હતું કે સ્મશાનમાં જતાં મારા હાથ નનામી બહાર રાખવા. ભોજનું આ વચન લોકોને એક વૈશ્યએ કહ્યું કે —

ક્યુ મરે પુત્ર ક્લત્ર થી, ક્યુ મરે કરસણ વાડી,
એકલા આવ્યો એકલા જાવો હાથ પગ બે ઝાડી.

અર્થ—અરે! પુત્ર, સ્ત્રી, કોના કોના છે? પતીવાડી કોના છે? (અથવા આખી વાડી કોની છે?) એકલું આવવું છે ને જવું હાથ પગ ઝાડીને એકલું જવું છે

'કસુ કરૂ' નો અર્થ ટૉનીએ 'કેનો હાથ' એમ કર્યો છે અને શાસ્ત્રીએ 'શું કરૂ' એમ કર્યો છે 'પુત્ર કલત્ર' એ બનેને સબોધન માન્યો છે અને ધી એટલે કન્યાને બને ભૂલી ગયા છે. કસુ કરૂ-સ કસ્ય કેરક, ધી-પુત્રી જુઓ ઉપર નં. ૧૧ કરસણ-ખેતી યા કૃત્સ્ન-આખી (શાસ્ત્રી), આઇબો, જાઇબો=ટૉનીએ આવુ છુ, જાઉ છુ એમ અર્થ કર્યો છે બે-એજ શબ્દ ગૂજરાતીમાં વપરાય છે

(૧૯). સિદ્ધરાજ જયસિહ સમુદ્રકિનારે ફરતો હતો. એક ચારણે તેની સ્તુતિની કવિતા કહી તેમાથી એક સોરઠો (?) આપ્યો છે—

કો જાણઈ તુહ નાહ ચિત, તુ હાલેઇ ચક્કવઇ લઉ
લંકહલે વાહમગ્ગુ, નિહાલઈ કરણ ઉત્ત

પાઠાંતર—કૌ, હાલતુ, લકકાલે, ચકકવઇ લહુ

અર્થ—સિદ્ધરાજને સમુદ્ર તરફ જોતો જોઇ ચારણ કહે છે કે નાથ! તમારા ચિત્ત (ની વાત)ને કોણ જાણે છે? તું ચક્રવર્તી (પદ) લઉ એમ ચાલે છે-ચાલ કરે છે-એવી ચેષ્ટા કરે છે, કર્ણનો પુત્ર (સિદ્ધરાજ) લકા ફલને (લેવા માટે) વહાણનો માર્ગ નિહાળે છે.

હાલેઈ—હાલે છે-ચાલે છે (સ જ ધાલયતિ, શાસ્ત્રી) લઉ-લેવા (સ લબ્ધુ, શાસ્ત્રી) લંકહલે-લકા ફલને વાહ-વહાણનુ ચાલવુ. કરણઉત્ત-કર્ણપુત્ર રાજસ્થાની કહેણોત પિતાના નામના ગૌરવથી પુત્રને સબોધન કરવુ એ ચારણ કવિતા (ડિંગલ)નું પ્રસિદ્ધ લક્ષણ છે.

(૨૦) સિદ્ધરાજ જયસિંહે વર્દ્ધમાનપુર (વઢવાણ)ના આભીર રાણક-રાણા [૩૪]નવઘન પર ચડાઈ કરી અને કિલ્લાની દીવાલ તોડી તેને દ્રવ્યની વાસણિયો-વાસડીઓ (થેલીઓ)ના મારથી મારી નાખ્યો.

૩૪ ગિરનારના ચૂડાસમા યાદવોની રાજાવલીમા કેટલાય નવઘણ નામના રાજાઓનો ઉલ્લેખ છે સંભવિત છે કે તે ચોથો નવઘન હોય અને ખેગાર તેનુ ઉપનામ હોય ફાર્બસે રાસમાલામાં ખેગારને નવઘનનો પુત્ર કહ્યો છે. ખેંગાર અને નવઘન એ નામ આ રાજાઓમા અનેક વખત આવ્યાં છે

નવઘનથી રાણી રાણકદેવીનું રોકવાણ એ છે કે:—

સહિ નહિ સરાઉ કુમારિ નાહુઉ ય
સઇ સઉ પઇસિરિ પ્રાણઇ વઇસાનરિ હોમિઅ

પાઠાંતર—સખી, નહિ રાઉ, ન કુમાર ન કુમાર સહિ, પણ-
ઇન વઇસારિ હોમિયા.

અર્થ—હે સખિઓ! તે રાજા પણ નથી, (અમારૂં) કુળ પણ
હવે નકુળ (—નીચકુળ) છે (હું) સતી પોતાની સાથ પ્રાણોને વૈશ્વાનર
(અગ્નિ)માં હોમું છું.

શબ્દ—સહિઉ—સખીઓ—સખિયો. ક—નામરાજા સઉ—સતી પ્રાણઇ—
પ્રાણને વઇસાનરિ—વૈશ્વાનરમાં—જ્વાળાની વૈશ્વાનર. હોમીઈ—હોમું
છું. હોમિયા—હોમ્યા.

(૨૧) સવ્વુ સવ્વે વાણિયા, જેસલુ નાહુ સેઠિ
કઇ વણિજડુ માંડીઅઉ અમ્મીણા ગઢ હેઠિ.

અર્થ—સર્વ રાણાઓ (નાના) વાણિયા છે જેસલ (સિદ્ધરાજ
જયસિંહ) વડો શેઠ છે શું વાણિજ્ય—વેપાર અમારા ગઢની હેઠે—નીચે
(તેણે) માંડ્યો છે

(ટીકાએ ઉત્તરાર્ધનો અર્થ એમ કર્યો છે કે વાણિયાના ધંધાની
કેવી રીતે શોભા થાય! અમારો ગઢ નીચે પડી ગયો!)

સવ્વે—સ સર્વે. બડ્ડઉ—વડો—મોટો વણિજડુ—જુઓ ઉદેસ
ઠા ન ૧ મા, માંડીઅઉ—જુઓ માંડિયો ન ૧૪માં. અમ્મીણા—
અમારા જુઓ ન ૧ હેઠિ—હેઠે—નીચે. ૫જાબી હેઠ. જેમકે ગોર ગોઠ
સબ હેઠ (સભાવતી).

(૨૨) તઈ ગરૂઆ ગિરનાર, કાંઇ મણિ મત્સર ધરિઉ
મારીતાં ખંગાર, એક સિહરુ ન ઢાળિઉ

અર્થ—હે ગરૂઆ—ગુરૂ (જબરા) ગિરનાર (પર્વત)! તેં મનમાં
શું મત્સર ધર્યો હતો કે ખેંગારને મારતી વખતે (પોતાનું) એક શિખર
પણ ઢાળ્યું—પાડ્યું નહિ! (કે જેથી શત્રુ મરાયો હોત ના મારા સ્વા

મીના દુઃખમા તારી સહાનુભૂતિ જાણી લેવાત, જેવી રીતે શોકમાં ભૂષણ ઉતારી નાખવામા આવે છે તેમ)

તઈ—તે **ગરુઆ** (સ -ગુરૂક) ભારે-મોટા **મારીતાં**-મારતા (ભાવલક્ષણ-ભાવપ્રયોગ) **સિહર**-શિખર **ઢાલિઉં**-ઢાળ્યુ, નીચે પડ્યુ.

(૨૩) જેસલ મોડિ મવાહ, વલિ વલિ વિરૂપ ભાવીયઇ
નઈ જિમ નવા પ્રવાહ, નવઘણ વિણુ આવઇ નહિ

પાઠાંતર—વરૂણ ભાવીયઈ, નવયણુ વિન આવૈ નહિ

અર્થ—જેસલ (જયસિંહ)ના મર્દન કરેલો મારો વાસ-મારૂ ઘર વળી વળી-ફરી ફરીને વિરૂપ જણાય છે જેમ નદીમા નવો પ્રવાહ નવઘન (નવો મેઘ-બીજી બાજુએ રાણો નવઘન) વગર આવતો નથી તેમ.

'જૈસલ મોડિ મવાહ' નો અર્થ ટૉનીએ એવો કર્યો છે કે 'જેસલ, આસુ પાડમા' શાસ્ત્રીનો અર્થ પણ સતોષદાયક નથી એ અર્થ થઇ શકે કે જેસલનો મોડેલો-તોડેલો (અમારી રાજ્યરૂપી નદીનો) પ્રવાહ ખરાબ લાગે છે, કારણકે ક્યા નવઘનથી થનારો નદીના પૂરનો સુંદર પ્રવાહ અને ક્યા બીજાના પરાક્રમથી તોડેલો પ્રવાહ ?—નવઘનનો અર્થ બને બાજુ લાગુ પડે છે.

મોડિ-મોડીને-મર્દ્ ધાતુ મવાહ-મદ્+વાસ મારૂ ઘર (શાસ્ત્રી), ગુલેરીજીના મતે એમ લેવુ જોઇએ કે જેસલ-મોડિમ-વાહ=જેસલનો મોડેલો વાસ યા પ્રવાહ **વલિ વલિ**-ફરી ફરી, **નઇ**-નદી સુરવરનઈ (તુલસીદાસ)

(૨૪) વાઢી તો વઢવાણ, વીસારતા ન વીસરઇ
સોના સમા પરાણ, ભોગાવહ પઇ ભોગવીઈ

પાઠાંતર—વાટી તવઉં વઢમાણુ, સૂના, તઇ, ભોગિઆ

અર્થ—હે વઢવાણુ (વર્ધમાન) શહેર ! તુ (શત્રુઓથી) વઢાયુ છે-કપાયુ છે તો પણ વીસારતા પણ વિસરતુ નથી. (હુ મારા) સોના જેવા ભોગાવાને (નદીનુ નામ) પ્રાણોનો ભોગ આપીશ (અથવા હે ભોગાવા ! હુ તને તેનુ ભોજન કરાવીશ).

પૂર્વાર્ધનો ટીકાએ કરેલો અનુવાદ—તે (નવઘન) ના વધારેલા અ-વાળ્યુ (તેને) વીસરતાં મણ નહિ વીસરશે.

વાળી—સં. રૂપ્ ધાતુનો અર્થ ઉ—વાળવું અને વાળવું—ભરવું વાળવું એ શબ્દ ગુજરાતીમાં વપરાય છે તેવો શબ્દ હિંદી કે મરાઠીમાં નથી. વીસારતા—ભૂલતાં સં. વિસ્મર્ ધાતુ પરથી વીસરવું સમા-ગરોવર, સરખા લોઆવલ—લોઆવલ નામની નદી જેને હાલ લોઆવેલ કહે છે પઈ—આ

આ સોરઠાઓમાં ઘણાક ઠેકાણે નવઘન તથા ખેંગાર બનેને એક જ માનવામાં આવ્યા જણાય છે

પ્રકરણ ૫ મું

પ્રબંધ ચિંતામણિમાંથી ઉદાહરણો (અનુસંધાન)

(૨૫). હેમચંદ્રની માતાના ઉત્તર કર્મ કરતી વખતે શૈવ ઋષિઓએ વિમાન-ભંગનું અપમાન કર્યું આથી કોપિત થઈ હેમચંદ્રજીએ માળવામાં થાણું નાંખી પોતા રાજા કુમારપાળની પાસે આવી ઉદયન મંત્રી અને રાજાને પોતાનો પરિચય કરાવ્યો. હેમચંદ્રે કહ્યું કે

આપણુ પઇ પ્રભુ હોઇઅઇ કઇ પ્રભુ કીજઇ હાથિ
કજ્જ કરિવા માણુસહ બીજઉ માગુ ન અત્થિ.

પાઠાંતર—કજ્જ કરેવા માણુસહ.

અર્થ—કાં તો આપ સમર્થ થાઓ કાં તો (કોઈ) સમર્થને હાથમાં કરો. મનુષ્યોના કાર્ય (સિદ્ધ) કરવા બીજો માર્ગ નથી

આપણુ—આપ પઇ—અવશ્ય—ના. હોઇઅઇ—હોવે કઇ—કે વા બીજઉ—બીજો. હિંદીમાં દૂસરો એમ જુદો શબ્દ છે. માગુ—માર્ગ. માગ અત્થિ—અસ્તિ (સં. અસ્તિ) ગુજરાતીમાં ન ભળીને નથી એ રૂપ થયું છે રાજસ્થાનીમાં નૂ ભાવ ન થાય એટલે કહે છે નહિ

મીના દુખમા તારી સહાનુભૂતિ જાણી લેવાત, જેવી રીતે શોકમાં ભૂષણ ઉતારી નાખવામા આવે છે તેમ)

તઇ—તે **ગરુઆ** (સ –ગુરુક) ભારે-મોટા **મારીતાં**-મારતા (ભાવલક્ષણ-ભાવપ્રયોગ) **સિહર**-શિખર **ઢલિઉ**-ઢળ્યુ, નીચે પડ્યુ.

(૨૩) **જેસલ** મોડિ મવાહ, વલિ વલિ વિરૂપ ભાવીયઇ
નઈ જિમ નવા પ્રવાહ, **નવઘણ** વિણુ આવઇ નહિ.

પાઠાંતર—વરૂણુ ભાવીયઈ, નવયણુ વિન આવૈ નહિ.

અર્થ—જેસલ (જયસિંહ)ના મર્દન કરેલો મારો વાસ-મારૂ ઘર વળી વળી-ફરી ફરીને વિરૂપ જણાય છે જેમ નદીમા નવો પ્રવાહ નવઘન (નવો મેઘ-બીજી બાજુએ રાણો નવઘન) વગર આવતો નથી તેમ.

'જેસલ મોડિ મવાંહ' નો અર્થ ટૉનીએ એવો કર્યો છે કે 'જેસલ, આસુ પાડમા' શાસ્ત્રીનો અર્થ પણ સતોપદાયક નથી એ અર્થ થઇ શકે કે જેસલનો મોડેલો-તોડેલો (અમારી રાજ્યરૂપી નદીનો) પ્રવાહ ખરાબ લાગે છે, કારણકે ક્યા નવઘનથી થનારો નદીના પૂરનો સુંદર પ્રવાહ અને ક્યા બીજાના પરાક્રમથી તોડેલો પ્રવાહ ?—નવઘનનો અર્થ બંને બાજુ લાગુ પડે છે

મોડિ-મોડીને-મર્દ્ ધાતુ મવાહ-મદ્+વાસ મારૂ ઘર (શાસ્ત્રી), ગુલેરીજીના મતે એમ લેવુ જોઇએ કે જેસલ-મોડિમ-વાહ=જેસલનો મોડેલો વાસ યા પ્રવાહ **વલિ વલિ**-ફરી ફરી, **નઇ**-નદી. સુરવરનઈ (તુલસીદાસ)

(૨૪) વાઢી તો વઢવાણુ, વીસારતા ન વીસરઇ
સોના સમા પરાણ, **ભોગાવહ** પઇ ભોગવીઈ

પાઠાંતર—વાટી તવઉં વઢમાણુ, સ્નના, તઈ, ભોગિન્ના

અર્થ—હે વઢવાણુ (વર્ધમાન) શહેર! તુ (શત્રુઓથી) વઢાયુ છે-કપાયુ છે તો પણ વીસારતા પણ વિસરતુ નથી (હુ મારા) સોના જેવા ભોગાવાને (નદીનુ નામ) પ્રાણોનો ભોગ આપીશ (અથવા હે ભોગાવા! હુ તને તેનુ ભોજન કરાવીશ).

લક્ષ્મી કહે છે કે એ યતિ (એ અર્ધ) વાણીને મુખમાં રાખનારો છે તેથી (લોકની અદેખાઇથી) હું મરું છું તો હેમસૂરિથી અની (હેમસૂરિ આ અર્થ) તે ભાગી જાય તેથી જે ઇશ્વર (સમર્થ) છે તે પંડિત છે પંડિત લક્ષ્મીવાન્ નહી.

સમ્પિવારિ મુહકમલિ—મુખમાં (સ)=અમૃતિ, આદિ એવડું—એ એવો અરહઈ—અહું—અરેહું, ઇસિસ્તે–ઇચ્છ રહે ? (સ) કઇ વણ પ્રેમ કરતાં, છાલિ–(સ જન અથ ?) અનો–પ્રમ રીતે સત્વરતાની—અને.

(૨૮). આ ચારણ તો બેસી ગયો. એટલામાં કુમારપાલ વિહારમાં આરતીના વખતે મહારાજ કુમારપાલ આવ્યા અને તેણે પ્રણામ કર્યાં એટલે હેમચન્દ્રે તેની પીઠ પર હાથ રાખ્યો. આટલામાં બીજો ચારણ બોલ્યો—

હેમ તુહારા કર મરઉં જહ અચ્ચબ્બૂ રિદ્ધિ.
જે ચંપ હ હિઠા મુહા તીહ ઊભરી સિદ્ધિ
પાઠાંતર—જિહ અચ્ચુ પુષરિદ્ધિ, જે ચંપઇ હિંસ મુહા તીહ ઉભ્ભરી સિદ્ધી.

અર્થ—હે હેમ ! તમારા હાથ જેના પર ભરો–રાખો તેની તો અદ્ભુત ચાર તેવી રિદ્ધિ થાય છે અને જેનું મોં નીચે હોય છે (યા ? નીચા મોથી (આપના પગ) ઢળે છે) તેને આપે સિદ્ધિની ભેટ કરી. આ અર્થ શાસ્ત્રી અને દ્વાંતી એ બંનેના કરતાં જુદો છે અને તેઓના અર્થ સંતોષકારક નથી. ચારણ કુમારપાલની અદ્ભુત ઉપમાને તેની સંપત્તિને હેમચન્દ્રની પીઠ પર હાથ રાખવો અને સિદ્ધિની ભેટને નીચા મોથી પગમાં પ્રણામ કરવાનું કારણ માને છે આ વિરોધાભાસ પણ હોય શકે છે કે મો નીચું અને સિદ્ધિ ઉંચી (ઉભરી). કવિની આ ઉક્તિ પર રાજા પ્રસન્ન થયો અને તેનો દોરો ફરી ફરી બોલાવરાવ્યો. ત્રણ વાર બોલીને ચારણે શિવાગ્ર પાસે ભૂતણની પેઠે અભિમાનથી કહ્યું કે શું હરેક પાના લાખ આપશો ? રાજાએ ત્રણ લાખ આપ્યા. આ

(૨૬). એક દિવસ હેમચંદ્ર કુમારપાલ વિહાર-મંદિરમાં કપર્દી નામના પંડિતના હાથની સહાય લેવાતી હતી ત્યાં નાચનારીના કંચુકની દોરી પાછળથી ખેંચીને બાંધવામાં આવતી હતી તે પર કપર્દીએ એક દોહાનો પૂર્વાર્દ્ધ કહ્યો અને તેજ વખતેજ હેમચંદ્રે તેની પૂર્તિ કરી કે—

સોહગ્ગીઉ સહિ કચુયઉ, જુત્ત ઉત્તાણુ કરેઇ
પુટ્ઠિહિ પચ્છઇ તરૂણિયણ, જસુ ગુણ ગહણુ કરેઈ.

અર્થ—સુહાગણીને (યા સુહાગ-સૌભાગ્યને) પણ સખીઓ કચુક-કાચળીથી યુક્ત-સાથે ઉત્તાન (ઉંચો) કરે છે જેના તરૂણિજન પીઠ પાછળથી ગુણ ગ્રહણ કરે છે. જેના ગુણોનું પાછળથી ગ્રહણ (કથન) કરવામા આવે તે અવશ્ય ઉંચો (મોટો) હોય છે અહીં ગુણ પર શ્લેષ છે. (૧) ગુણ એટલે દોરો અને (૨) ગુણ એટલે સદ્‌ગુણ

—સોહગ્ગીઉ-સૌભાગ્યવતી પણ-સુહાગણ. હિ-સુહાગન. પુટ્ઠિહિ-પીઠથી, પુટ્ઠ (પૂઠ) થી સ. પૃષ્ઠ ઋની ઉ શ્રુતિપર ધ્યાન રાખવુ. પીઠ પાછળ-હિ પીઠ પીછે, રાજસ્થાનીમા રૂઢિ પ્રયોગ પૂઠ પીડે વપરાય છે પચ્છઇ-પછી-પાછળ મારવાડી પાછે. કરેઇ-કરે

(૨૭) સોરઠના બે ચારણ 'દુહાવિદ્યા'મા સ્પર્ધા કરતા અણહિલપુર પાટણમા આવ્યા શરત એવી હતી કે જેની રચનાની હેમચંદ્ર વ્યાખ્યા કરે તે બીજાને હારેલો સમજે હેમચંદ્ર મળતા એક એ સોરઠો બોલ્યો કે—

લચ્છિવાણિ મુહકાણિ ઇયઇ ભાગી મુહ ભરઉ
હેમસૂરિ અચ્છીણિ જે ઇસરતે તે પંડિયા

પાઠાંતર—પયઈ, મરઉ, સૂરિઆ છાણિ.

અર્થ—આ ભાગી (ભાગ્યશાલી હેમચંદ્ર) નુ મુખ લક્ષ્મી અને સરસ્વતી બંનેના મુખથી ભરેલું છે, એવા હેમસૂરિ જેના પર છાના છાના કંઇક પ્રેમ કરે છે તે પંડિત થઈ જાય છે

આ અર્થ કંઇક ખેંચીને કર્યો છે કારણ કે સોરઠો સ્પષ્ટ નથી. શાસ્ત્રીએ એક પાઠાંતરનો જૂદો અર્થ આપ્યો છે કે જે તદ્દન અવળો છે.

લક્ષ્મી કહે છે કે એ યતિ (એ થઈ) વાણિ મુખમાં રાખનારો છે તેથી (શૌકની અદેખાઈથી) હું મરૂં છું તો હેમસૂરિથી જાણી (હેમસૂરિ આ જાણે) તે ભાગી ગઇ તેથી જે ઇશ્વર (સમર્થ) છે તે પંડિત છે પંડિત લક્ષ્મીવાન નહી.

લચ્છિવાણિ મુહકાણિ—મુખા (સ)=પ્રભૃતિ, આદિ. એથઇ—એ એવો ઘરઈ—અહું—મરેહું. ઇસિરત્તે—ઇશ્વર રત્તે ? (સ) હઇ જાણુ પ્રેમ કરતાં, છાણિ—(સ ઝન્ય ભય ?) જાનાં—ગુપ્ત રીતે, રાજસ્થાની—જાને

(૨૮). આ ચારણ તો બેસી ગયો. એટલામાં કુમારપાલ વિહારમાં આરતીના વખતે મહારાજ કુમારપાલ આવ્યા અને તેણે પ્રણામ કર્યાં એટલે હેમચન્દ્રે તેની પીઠ પર હાથ રાખ્યો. આટલામાં બીજો ચારણ બોલ્યોઃ—

હેમ તુમ્હાણા કર મરઉ જાહ અચ્ચબ્ભુ રિદ્ધિ,
જે ચંપ હિટ્ઠા મુહા તાંહ ઊપહરી સિદ્ધિ

પાઠાંતર—જિહ અચ્ચુ પુયરિદ્ધિ, જે ચમ્પઇ હિઠ્ઠ મુહા તીહ ઉપ્પહરી સિદ્ધી.

અર્થ—હે હેમ ! તમારા હાથ જેના પર મરો—રાખો તેની તો અત્યભો થાય તેવી રિદ્ધિ થાય છે અને જેનું મો નીચે હોય છે (યા જે નીચા મોથી (આપનાં પગ) ચાંપે છે) તેને આપે સિદ્ધિની ભેટ કરી. આ અર્થ શાસ્ત્રી અને દ્વેદી એ બંનેના કરતાં જુદો છે અને તેઓના અર્થ સંતોષકારક નથી. ચારણ કુમારપાલની અજબ્બી ઉપજાવે તેવી સંપત્તિને હેમચન્દ્રની પીઠ પર હાથ રાખવો અને સિદ્ધિની ભેટને નીચા મોથી પગમાં પ્રણામ કરવાનું કારણ માને છે આ વિરોધાભાસ પણ હોય શકે છે કે મો નીચું અને સિદ્ધિ ઉંચી (ઉપહરી). કવિની આ ઉક્તિ પર રાજા પ્રસન્ન થયો અને તેનો રોહો ફરી ફરી બોલાવરાવ્યો. ત્રણ વાર બોલીને ચારણે, શિવાજી પાસે ભૂષણની પેઠે અભિલાષથી કહ્યું કે શું દરેક પાઠના લાખ આપશો ? રાજાએ ત્રણ લાખ આપ્યા. આ

કહાણી અધૂરી છે, હેમચન્દ્રે કોઇને વખાણ્યો નહિ. બનેની હોડનુ શુ થયુ તે જણાવ્યુ નથી.

તુહાલા—તમારા, પંજાબી તુહાડા, જુઓ ન ૧ જાહ-જેમા, જ્યા અચ્ચબ્ભૂ-અત્યદ્‌ભુત-જુઓ ન ૬ અને ૧૩ જે ચપહ-જે ચપાવે છે (પગને) પગચપી કરાવે છે ગજગ્યાની-પગચપી જેંવ-જેના પહ-પગમા હિટ્ઠે-હેઠા-નીચેના જુઓ ન ૨૧ ઊપહરી-ઉપહાર દેવાયેલી (સ ઉપહૃતા) અથવા ઉપરની, ઉંચી

(૨૯) જ્યારે કુમારપાલ શત્રુંજય તીર્થમા ગયો ત્યારે ત્યા એક ચારણને પ્રતિમા સમક્ષ નીચેનો મોરડો નવ વાર બોલતા તેને નવ હજાર આપ્યા.

ઇક્કહ ફુલ્લહ માટિ દેઅઇ સામી સિદ્ધિ સુહુ
તિણિ સિઉ કેહી સાટી ભોલિમ જિણવરહ.

પાઠાંતર—દેવઇ સિદ્ધિ સુહુ .કેહિ સાટિ કરિ(રિ ?), ૨ ભોતિ (લિ ?.)મ, તિણિસિઉ.

અર્થ—એકજ ફુલને માટે સ્વામી સિદ્ધિસુખ (અથવા સર્વ સિદ્ધિ) આપે છે, તે પ્રમાણે (તેથી) હે જિનવર ! આપ શા માટે (એટલા) ભોળા છો ? યા જિનવરનુ આટલુ ભોળપણુ કેમ છે ?. ટૉનીએ 'તિણિમઉ'નો અર્થ કર્યો છે કે ' આ નિશ્ચિત છે (તન્નિશ્ચિત !) આ માટે જિનવરને કદી પણ ન ભૂલી જાઓ.

માટિ—માટે. આ શબ્દ ગૂજરાતીમાજ વપરાય છે હિ મા લિયે, ખાતિર એમ જૂદા શબ્દ છે. તિણિ સિઉ-તેથી (આ કારણથી) (સ તન્નિશ્રયા-શાસ્ત્રી) તે પ્રકારે કેહી સાટી-કેના સાટે-માટે. સાટે, સટે ગૂજરાતીમા વપરાય છે દેખો ન ૫ કેને બદલે ભોલિમ-ભોળપણુ

(૩૦) કુમારપાલનો ઉત્તરાધિકારી અને ભત્રીજો અજયપાલ ઘણો નિર્દયી હતો જૈનોપર જેટલી તેના પૂર્વજોએ ભલાઇ કરી હતી તેટલો અત્યાચાર તેણે કર્યો હતો તેણે ચુટી ચુટીને વિદ્વાનો ને પ્રધાનોને માર્યા.

ખચિત શામયંત્રે સો મણ બનાવ્યા હતા તેને તપેલા તાંબાપર ચઢાવી દીધા. નીચેનો દોહો કહી દાંતથી પોતાની જીભ કાપી વેદનાથી તેઓ મરણ પામ્યા.

મહિવીઢહ સચરાચરહ, જિણ સિરિ દિન્હા પાય
તસુ અત્થમણુ દિણેસરહ, હોઉત હોઇ ચિરાય.

પાઠાંતર—જિણિ સિરિ દિન્હા, દિણેસરહ, હોઅઉ હોઉ, ચિરાય.

અર્થ—મહી-પૃથ્વીના પીઠ પર જેણે સચરાચર સર્વ (ભૂતમાત્ર)ના માથે પગ મૂક્યો તે દિનેશ્વર (સૂર્ય)નો અસ્ત થાય છે જે થનાર તે વળી મટે પણ થાય છે

મહિવીઢહ—મહીપીઠ (માં અથવા ના) પીઢ-સં પીઠ. કિ પીઠ સચરાચરહ-માં અથવા ના જિણ સિરિ દિન્હા પાય-આ ટીકાએ એવો અર્થ કર્યો છે કે જેણે મા પગ આપી (?) તસુ-તેને અત્થમણુ-સં અસ્તમન આથમવું આથમણી દિશા (પશ્ચિમ દિશા). રાજસ્થાની આંથૂણી. હોઉત-ભવિતવ્ય. ચોથા ચરણનો અનુવાદ ટીકાએ કર્યો છે કે થવું પડે છે અને ઘણાં કાળ સુધી થશે

(૩૧). સિદ્ધસેન દિવાકરને કૈતવાસર ગામ જતાં એક ગવાળો મળ્યો, તેણે રોકી કહ્યું મારી સાથે વાદ કરો. સિદ્ધસેને કહ્યું નગરમાં આવો ત્યાં પુરવાસી મધ્યસ્થ હશે. ગવાળીએ કહ્યું આ ગોવાળીઆઓ સભ્ય છે તેઓજ નિર્ણય કરી આપશે. સિદ્ધસેને સંસ્કૃતમાં કંઇક કહ્યું પણ ગવાળીએ એક ગાથા કહી કે જે સાંભળી ગોવાળીઆઓએ કહ્યું કે તમે જીતી ગયા બીજું કંઇ તે જાણે નહિ. તે ગાથા આ છે કે—

નવિ મારીઅઇ નવિ ચોરીઅઇ પરદારગમણુ નિવારીઅઇ
થોડા થિવુ થોડ દાઇઅઇ સગ્ગિ ટગમગુ જાઇઅઇ.

અર્થ—મારીએ (હિંસા કરીએ) નહિ, ચોરીએ નહિ પરદાર-ગમન-પરસ્ત્રીગમન નિવારીએ-ટાળીએ થોડામાંથી પણ થોડું દાન દઇએ-એમ સ્વર્ગમાં ટગમગ (ઝટપટ) જઇએ

કહાણી અધૂરી છે, હેમચન્દ્રે કોઇને વખાણ્યો નહિ. બનેની હોડનુ શું થયુ તે જણાવ્યુ નથી

તુહાલા—તમારા, પંજાબી તુહાડા, જુઓ ન ૧ **જાહ**—જેમા, જ્યા **અચ્ચભ્ભૂ**—અત્યદ્ભુત—જુઓ ન ૬ અને ૧૩ જે **ચપહ**—જે ચપાવે છે (પગને) પગચપી કરાવે છે રાજસ્થાની—પગચપી **જેંવ**—જેના **પાહ**—પગમા **હિટ્ટુ**—હેઠા—નીચેના જુઓ ન ૨૧ **ઊપહરી**—ઉપહાર દેવાયેલી (સ ઉપહૃતા) અથવા ઉપરની, ઉંચી

(૨૯). જ્યારે કુમારપાલ શત્રુંજય તીર્થમા ગયો ત્યારે ત્યા એક ચારણને પ્રતિમા સમક્ષ નીચેનો સોરઠો નવ વાર બોલતા તેને નવ હજાર આપ્યા

ઇક્કહ ફુલ્લહ માટિ દેઅઇ સામી સિદ્ધિ સુહ
તિણિ સિઉ કેહી સાટી ભોલિમ જિણવરહ.

પાઠાંતર—દેવઇ સિદ્ધિ સુહ...કેહિ સાટિ કટિ(રિ ?), રે ભોતિ (લિ ?)મ, તિણિસિઉં.

અર્થ—એકજ ફુલને માટે સ્વામી સિદ્ધિસુખ (અથવા સર્વ સિદ્ધિ) આપે છે, તે પ્રમાણે (તેથી) હે જિનવર ! આપ શા માટે (એટલા) ભોળા છો ? યા જિનવરનુ આટલું ભોળપણુ કેમ છે ? ટૅાનીએ 'તિણિસઉ'નો અર્થ કર્યો છે કે ' આ નિશ્ચિત છે (તન્નિશ્ચિતં !) આ માટે જિનવરને કદી પણુ ન ભૂલી જાઓ.

માટિ—માટે. આ શબ્દ ગૂજરાતીમાજ વપરાય છે હિ માં લિયે, ખાતિર એમ જૂદા શબ્દ છે **તિણિ સિઉ**'—તેથી (આ કારણુથી) (સ તન્નિશ્રયા—શાસ્ત્રી) તે પ્રકારે **કેહી સાટી**—કેના સાટે—માટે. સાટે, સટે ગૂજરાતીમા વપરાય છે દેખો ન ૫ કેને બદલે. **ભોલિમ**—ભોળપણુ

(૩૦). કુમારપાલનો ઉત્તરાધિકારી અને ભત્રીજો **અજયપાલ** ઘણો નિર્દયી હતો. જૈનોપર જેટલી તેના પૂર્વજોએ ભલાઇ કરી હતી તેટલો અત્યાચાર તેણે કર્યો હતો. તેણે ચુટી ચુટીને વિદ્વાનો ને પ્રધાનોને માર્યા.

બીજો પ્રસંગ એ છે કે એક સમય હેમચંદ્રે કપર્દિ મંત્રીને પૂછ્યું કે તારા હાથમાં શું છે? તેણે જવાબ આપ્યો કે હરડઈ (હરડે). એટલે હેમચંદ્રે પૂછ્યું કે શું હજુ પણ? કપર્દિએ તેઓનો આશય સમજી કહ્યું કે નહીં, હમણાં શા માટે? અતથી આદિ થઈ ગયો ને માત્રા (પન)માં વધ્યો. હેમચંદ્ર તેની ચાતુરીપર ઘણા પ્રસન્ન થયા. પછી સમજાયું કે મેં હરડઈ નો અર્થ હ રડઈ એટલે હ અર્થાત્ હર રડે છે એમ ગણી પૂછ્યું હતું કે શું હર હજુ પણ રડે છે? કપર્દિએ ઉત્તર આપ્યો કે પહેલાં તે વર્ણ માત્રામાં ભેગો હતો, હવે આપના નામમાં નગમ વર્ણ થયો અને તે એટલે હ ન રહ્યા પણ સાથે એકારની માત્રા ગયો થયો—તેથી હવે શા માટે રડે?

૨૩૬. આ જ્ઞાનપ્રવિવાદચિંતામણિમાંથી ઉતારેલા આખ્યાનકો વગેરેમાં જે ઐતિહાસિક વાતોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તેના સમય સમજવા માટે તેના સંવત્ અત્ર જણાવવામાં આવે છે—

વિ. સં. ૯૫ થી ૧૦૦ માં રાજશેખરનો વખતે આયમક, ભૂત ભાષા–પૈશાચી, અને શૌરસેનીનો દેશવિભાગ સં. ૧૦૨૫ થી ૧૦૫ વચ્ચેના સમયમાં પરમાર રાજા મુંજનો રાજ્યાભિષેક, સં. ૧૦૫ થી ૧૦૫૨ ની વચમાં મુંજનું મૃત્યુ અને ભોજનો રાજ્યાભિષેક—

આપણા શ્રી વિષેના પ્રસંગના વાતની સત્તા હતી અને કે સિદ્ધરાજ જયસિંહનો પિતા કર્ણ (સોળંકી) જ્યારે સોમનાથના દર્શન કરવા ગયો હતો ત્યારે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે આપણા હાર, ... આદિત્ય નામનો કુંડળ અને શ્રી લિંગ નામનો અશ્વ (આનુભવ) વગેરે દર્શન કરીશ (દ્વ્યાશ્રય પત્ર ૪ પૃ. ૧) સોરઠના અર્થમાં શિવિર ... પ્રાકૃત રચનાના શબ્દવિચારનું વર્ણન તેજ પ્રબંધમાં (પત્ર ૪૪ પૃ. ૧) છે તેમાં મિ. રસ્ત ધ્વનિ ભીડ છે કે મુક્તાનાં મૌક્તિકં ક્ષિપ્ત્વા તસ્ય વીર્યે મયપ્રિયપટા (?) ભંજાતા રાજ્ઞઃ સમસ્તિમાર્ગે બુદ્ધિ યસ્ય પતિત્વમ —આદી શિવિર ને શિર મિ. આપ હોય શો છે. સંબંધિત છે કે આ અર્થ 'શિરસ્ત્ર' પણ હોય (ગુજરાતીમાં હજી પણ 'શિરસ' શબ્દ વપરાય છે તેમ પ્રાકૃત રીતે થયો છે. મિ. ૮ ૨)

નવિ—ન+અપિ, **થોવા**—થોડા (સ-સ્તોક) ગૂજરાતી તેમજ હિંદીમા થોડામા તે 'ડ' આવ્યો છે. **દાધ્યઈ**—દધએ **સગ્ગિ**—સ્વર્ગમા, **ટગમગુ**—ટગુમગુ—ગૂજરાતીમા વપરાય છે ને તેનો જેમતેમ, મુશીબતથી, ધીમે ધીમે—ડગુમગુ એ અર્થ છે હિંદીમા ઝટપટ એવો અર્થ કરે છે.

૨૩૫-(૩૧૬) પ્રબંધ ચિંતામણિમા જેટલી જૂની ગૂજરાતી-હિંદી કવિતા હતી તેનુ વ્યાખ્યાન થઈ ચૂક્યુ. એ પ્રસંગોએ તેમા કઇક ગદ્ય પણ આવ્યુ છે અને તેની કથા રોચક છે તે માટે તેનો પણ ઉલ્લેખ અહીં કરવામા આવે છે કુમારપાલના મંત્રી માહ **આંબડે** કોકણના રાજા મલ્લિકાર્જુનને જીતીને તેના માથા સહિત બીજી જે ભેટ રાજા સામે રાખી તેની સૂચીમા સંસ્કૃત સાથે કઇંક દેશભાષા પણ આપી છે તે એ છે કે—**શૃંગારકોડીસાડી** (શૃંગારકોટિ સાડી) **માણિકઉ પખેવડઉ**—(માણિક નામ પખેવડા—પક્ષપટ, દુપટ્ટો યા ઓઢણી. પછેડા. આ શબ્દ કાઠીઆવાડમા તેમ રાજસ્થાનમા વપરાય છે), **પાપખઉ હારૂ** (પાપક્ષય હાર), . **મૌક્તિકાનાં સેડઉ** (સેડો ?=સેટક, સેર ગૂજરાતીમા છડો—મોતીનો છડો બરાબર વપરાય છે).[૩૫]

---

૩૫ પ્રબંધ ચિંતામણિમા એમ છે કે શૃગાર કોડી સાડી ૧, મણિકઉ પછેવડઉ ૨, પાપખઉ હારૂ ૩, સંયોગ સિદ્ધિ સિપ્રા ૪, તઠા (મુડા ?= તથા ?) હેમ કુમ્ભા ૩૨ સ્તથા મૌક્તિકાના સેડઉ ૬ ચતુર્દન્ત હસ્તિ ૧ પાત્રાણિ ૧૨૦ કોડી સાર્દ્ધ ૧૪ દ્રવ્યસ્ય દદ. (પૃ ૨૦૩) આ પ્રસંગના વર્ણનના જિનમંડનના કુમારપાલ પ્રબંધ (સં ૧૪૯૨ ના) માં ત્રણ શ્લોક આપ્યા છે તે પરથી અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે —

शाटीं शृंगा कोट्याख्या पट माणिक्य नामकम् ।
पापक्षयंकरं हारं मुक्ताशुक्ति (=सेडउ ?) विषापहाम् ॥
हैमान् द्वात्रिंशतं कुम्भान् १४ मनुभारप्रमाणः ।
षण्मूटकां (=सेडउ ?) स्तु मुक्तानां स्वर्णकोटीश्चतुर्दश ॥
विंशं शत च पात्राणां चतुर्दन्त च दन्तिनम् ।
श्वेत सेडुकनामानं दत्वा नव्यं नवग्रहम् ॥

—આત્માનંદ સભા ભાવનગરનું સંસ્કરણ પત્ર ૩૯ પૃ ૨.

ભની સુભાષિતાવલી, અમિતગતિનો સુભાષિતસંદોહ અને શ્રીધરદાસનું સદુક્તિકર્ણામૃત એ મુખ્ય છે. પ્રાકૃત ભાષામાં હાલની ગાથાસપ્તશતિમાં જુદા જુદા પુરૂ તથા સ્ત્રી કવિઓની ગાથાઓ ભેગી કરેલી છે. આવાં પ્રાચીન ગુજરાતી સુભાષિતોનું જ્ઞાન બહુજ મર્યાદિત છે. જે થોડાં સુભાષિતો મળ્યાં છે તે પ્રબંધચિંતામણિ, કુમારપાળ પ્રબંધ વગેરે ગ્રંથોમાંથીજ છે. પરંતુ નીચે આપેલા ગ્રંથો ઉપરથી જણાશે કે પ્રાચીન ગુજરાતી સુભાષિતોના સંગ્રહગ્રંથો છે. આ સંગ્રહગ્રંથો એકલા ગુજરાતીના નથી પરંતુ તેમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને ગુજરાતી એમ ત્રણે ભાષાઓની સૂક્તિઓ છે. આ સુભાષિતો સુભાષિતો તરીકે નહીં પરંતુ પ્રાચીન ગુજરાતી તરીકે ભાષાવિવેચકોને ગુજરાતી ભાષાના વિકાસના નિરૂપણમાં ઉપયોગી થઈ પડશે.

૧. અન્યાસ્થાનક સંસ્કૃત ગ્રંથ છે. પરંતુ તેમાં કેટલીક પ્રાકૃત ઉક્તિઓ આપેલી છે. આ ગ્રંથના કર્તા મુનિરત્ન સૂરિએ ભીલે(?) સં. ૧૨૫ ...માં રચેલો છે. પ્રતીક નવીન લેખકથી ભાષામાં ફેરફાર તથા અશુદ્ધિઓ થયેલી.

૨ સૂક્તાવલિ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અને ગુજરાતી સૂક્તિઓનો સંગ્રહ છે. સંગ્રહ કર્તાનું નામ તથા રચનાનો સમય આપેલો નથી. પ્રતિ આશરે ૩ ... વર્ષનો જૂનો લાગે છે.

૩ ૧૬ મા શતકના અંતમાં લખાયેલા શ્રિ... પાનાંમાંથી ગુજરાતી સૂક્તો.

જુઓ. અન્યાસ્થાનક સંવત ૧૨૫ ની આસપાસ રચાયલું છે. તેની નકલ આવતી અષાઢ પુસ્તક ભેગ કરી છે. આપણી જૂની જૈન ગુજરાતી(?)ના નમુના ઘણા ઊંચી ... જેમ આપણે માનવું છે તે વખતની હિંદુ ગુજરાતી ભાષા ... વધી પડતી હતી(?) તો પણ સંવત ૧૨૫માં ગુજરાતી લખાણ ... આવતું હતું તે માત્ર આપણી ભાષાની ... સમયનો નિર્ણય કરવામાં જરૂરી છે ને તેટલા માટે આ આ ભાષામાં આણીને ગુજરાતી સાહિત્યની સારી સેવા બજાવી છે એમ અમે માનીએ છીએ. તંત્રી સાહિત્ય

૧૦૩૬ મા મૂળરાજ સોલકીના હાથે કચ્છના રાજા લાખા ફૂલાણીનુ માર્યો જવુ સ. ૧૧૫૦ મા સિદ્ધરાજ જયસિંહનું ગાદી પર બેસવુ સ. ૧૧૫૦ થી ૧૧૯૯ સુધીમા કોઇપણ સમયે–સ. ૧૧૬૨ (?) મા આભીર રાણા નવઘનનુ મૃત્યુ સ ૧૧૯૯ સિદ્ધરાજ જયસિંહનુ મૃત્યુ ને કુમારપાલનો રાજ્યાભિષેક સ. ૧૨૩૦ મા કુમારપાલનુ મૃત્યુ સ ૧૧૫૦ થી ૧૨૩૦ ની વચ્ચમા–મોટો ભાગ સિદ્ધરાજના સમયમા હેમચદ્રના વ્યાકરણની રચના. સ ૧૨૪૯ મા પૃથ્વીરાજનુ મૃત્યુ અને સ ૧૩૬૧ મા પ્રબધચિતામણિની રચના

પ્રકરણ ૬ ઠું.

પ્રાચીન[૩૬] ગૂજરાતી સુભાષિતો.

૨૩૭ સ્વ૦ ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ એમ. એ. નો આ નામનો લેખ ૧૯૧૪ ના મે માસના 'સાહિત્ય'મા પ્રકટ થયો છે, તે અત્ર આપવામા આવે છે.

૨૩૮ અંગ્રેજીમા સારા ચુટી કાઢેલા ગદ્ય તથા પદ્યોના સગ્રહો ઘણાક બહાર પડેલા છે સસ્કૃતમા પણ આપણા પ્રાચીન વિદ્વાનોએ સારા સારા શ્લોકોના સગ્રહ ગ્રથો રચેલા છે જેમા શાર્ઙ્ગધરની પદ્ધતિ, વલ્લ-

૩૬ જૂની ગૂજરાતી તથા મારવાડી ભાષાના પ્રથમ અભ્યાસી ઇટાલીના ડા એલ પી ટેસીટોરી જેમને બગાળાની એશીયાટીક સોસાઇટીએ પોતાના સગ્રહના મારવાડી તથા ગૂજરાતી પ્રાચીન ગ્રંથોનું સંશોધન કરવા બોલાવેલા હતા તેઓએ તેમના " Notes on the grammar of the Old Western Rajasthani with special reference to Apabhramsa and to Gujarati and Marwari " નામના Indian Antiquary Feb 1914 માના લેખમા આ ભાષાનું Old Western Rajasthani એવુ નામ આપેલુ છે.

નમી ન મઇઇ મેરુહ્યું હસી ન પુચ્છઈ વત્ત ।
તેહ ધરિ કિમ ન જાઇએ રે હમડી નીસત્ત ॥ કિમ=કેમ રીતે

૨ કે પઢીયા કે ખડીયા કે ગુરુઆ ગુણધીર ।
નારી તે નચાવીયા જે ઢુંઈ ભાવનવીર ॥ (ન ૧ માંથી)

આની સાથે અગડ ક્થાનકમાંનું નીચેનું સરખાવો.

જે પઢિયાં જે ખડિયા જે જગ ઉપર વદ્દ ।
તે મહિલાઇ ફેરીએ જીમ રેરુઇ પદ્દ ॥

૩ પાણી પાણું વિશેષઇ કર ગોપ્યા ન હુંતિ ।
નઞ્ઞુઞ્ઞ જલ્ણુ સદેસડઉ નિશ્ચલ હુંતિ નિ ભંતિ ॥

આની સાથે સરખાવો સાતાવલિમાંનું

નિશ્ચલ ઉવએસઇ ગુણીઆ જતિ ન ભંતિ ।
પાણી પણુ વિશેષઇ કર ગોપ્યા ન હવિ ॥

૪ પાઠક વેલા આપણડ પમ્મહ મંદિર દેહ ।
આપણા પોસહ ચોરડી તઇં કિહ સિરી એહ ॥
જઈ ધમ્મખ્ખર સંભલી અનુ નાચ્ચે નિત ન માઇ ।
વાત કરતા માણુસહ સામડિ રયણિ વિહાઇ ॥

સરખાવો સાતાવલિમાંના ધર્મોપમના તથા પ્રમાદ
ત્યાગના પ્રથમ સૂક્તો.

૫ સાહસીઆં લછી હવઇ નહુ કાયર પુરસાહ ।
કન્નહ કુંડલ રયણમય કજ્જલ પણિ નયણાહ ।
સીહ સુયણુ ન ચર જાણુ વારાનય નવિ રિદ્ધિ.
એકલઉ સહસ ભિડઇ જિહિ સાહસ તિહિ સિદ્ધિ.
(ન ૧ માંથી)

સરખાવો અગડ ક્થાનકમાંના પ્રથમ બે સૂક્તો. (કે જે નીચે આપ્યાં છે.)

આનાં ઉદાહરણો બધાંએ આપી રસમય પરંતુ વિસ્તારભયથી નહીં આપતાં તેવાં સૂક્તો સરખાવી જોવાનું વાચકને સોંપીએ છીએ.

૪ મન સ્થિરીકરણુ સ્વાધ્યાયની સ. ૧૫૬૪ મા લખાયેલી ભવ્યાક્ષરની પ્રતિના અતે આપેલા સૂકતો.

૫ સૂક્તિઓના સગ્રહના પાચ પાના—આ પ્રતીકને તાડપત્રની પેઠે વચમા કાણુ પાડેલુ છે અને તે ૪૦૦ વર્ષ પહેલાનો લખાયેલો લાગે છે તેમાં સસ્કૃત, પ્રાકૃત અને બહુ જૂની ગૂજરાતી સૂક્તિઓ છે

૬ સુભાષિત પત્ર ૬—સસ્કૃત પ્રાકૃત તથા ગૂજરાતી સૂક્તિઓ આશરે ૧૫૦ આપેલી છે પ્રતીક ત્રણુસે વર્ષ જેટલો જૂનો લાગે છે.

૭ સુભાષિતના ૨–૮ પાના સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગૂજરાતી સૂક્તિઓ ઓછામા ઓછા બસે વર્ષ જેટલો જૂનો પ્રતીક લાગે છે.

૮ સુભાવિત પત્ર ૫–ઉપરના જેટલોજ જૂનો.

૯ સૂક્તાવલી—સસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગૂજરાતી સૂક્તિોનો સગ્રહ પત્ર ૨–૯ સગ્રહ કર્તા અજ્ઞાત છે પ્રતીક લખ્યા સાલ સ. ૧૬૯૭.

૧૦ સુભાષિતોના પાના ૧૩ સસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગુજરાતી ૩૦૦ વર્ષથી પણુ વધારે જૂના લાગે છે.

૧૧ એકલા પ્રાચીન ગૂજરાતી સૂક્તોનું એક પત્ર તેમા ૧૦૫ સૂક્તો છે. આ પાનું ઓછામા ઓછુ ૨૦૦ વર્ષ જેટલુ જૂનુ લાગે છે.

૧૨. છૂટક અસબદ્ધ પાના ૨૦૦ થી ૪૦૦ વર્ષ સૂધીના જૂના

૨૩૯ આ સર્વમાથી આપણુને આશરે બધા મળીને ૫૦૦ સૂકતો મળી આવશે. જૂદા જૂદા સગ્રહોમાથી એકજ સૂક્તના અથવા એકજ ભાવાર્થના સૂક્તોના જૂદા પાઠાતરો મળી આવશે

ઉદાહરણતરીકે ૧ દિઠ્ઠા જે નવિ આલવઇ પુછિઇ કુસલ ન વત્ત ।
તાહ તણુઇ કિમ જાઇહિ રે હીયડા નીસત્ત ॥
હસીય ન વયણે આલવઈ કુશલ ન પૂછઈ વત્ત ।
તહિ મ દિરિ નવિ જાઇઇ રે જીવતા નીસત્ત ॥

ન. ૧૦ ૩૦૦ વર્ષની જૂની પ્રતિમાથી.
આાની સાથે સરખાવો ન. ૧ ના અબડ કથાનકમાનુ

વચ્છા માણુસ જુ મિલઇ તુ વિહડઇ કાંઈ ॥
રે વિહિ[1] માય[2] કિ પિઉ[3] બંધુ[4] માનવ જિમ દેઇ ।
નેહે[5] ભાર્યા માણુસાં, મા વિજોગ કરેઇ ॥

રાગી અને રોગિની રાત વાણી

જસુ[6] જાણુઇ જિમ વચડી, પણિ રતડી ન વિહાય ।
કઇ રાગીની રોગીયી, સહજ સરીખુ માણ ॥
વાણી જે તઇ વખાણ વિસ[7] હરવિસ ઉત્તરઇ ।
જેહ નામ ભેષા તેહિ, તેહ નર ભેઘા કાંસી (?) ॥
તાં કુશિલ કયમરૂપ ભાંણ જ પરઇ ગાઢ તણુઇ નવિ ફરાઇ ।
તામ કતિમા ભાગ્યત આવઇ જામ કેસરિ નાદ નવાએ ॥

સુપુરુષ વચન

કપર લિહિ ન ઉલ્હઇ[8] ઉલ્હઇ તઉ વરસાઇ[9] ॥
સુપુરિસ વચણુ ન ઉચ્ચરિઇ,[10] ઉચ્ચરઇ તુ કરેઇ ॥

૨૪૧ મુક્તાવલિમાંથી ઉદાહરણો.

ધર્મોપમ

કમલ[11] વારિ પાવતુ, ધમ્મહ[12] મહિમ દેઇ ।
આવખુ સરસી ગોરડી તિ કિમ સિરી એહ ॥
જે જિણુ ધમ્મહ નાહિસિ તે ભાસે વાચારિ
તણી[13] ઉણી ખપ મણા સસારી સસારિ ॥
વરસહ[14] તે અહિ દીહા જે જિણુ ધમ્મહ સાર ।
તિનિ[15] સયાઉણુમાંકી, ઉમ્હઇ મણુઇ મભાર ॥

---

૧ વિધિ ૨ માતા પિતા ૩ બંધુ ભાઈ ૪ વાસ ધનર જિવ પ્રમાણે આપુ ૫ સ્નેહથી બાંધેલા માણુસોનો વિયોગ મા કર ૬ જિસ વાતથી જાય પાર્ડ પાત ન જાય રાગી અને રોગીની વાણી સમાન હોય છે ૭ સાપનું એ હવે ૮ ઉષ્ણુ થાય ૯ વરસે ૧૦ ઉચ્ચારે ૧૧ કર્મમાં ૧૨ ધર્મમાં, કર્મમાં કાયર પાર્ડ ધર્મમાં મહોત્ર ૧૩ તેથી તેઓને આવ્વા ભવ ૧૪ જિન ધર્મનો સાર જાણું છે તે વર્ષને સફળ માનવા જોઈએ છે ૧૫ સમાર વર્ષના કપટ દિવસ જાણે છે

૨૪૦. અંબડ કથાનકમાંથી ઉદાહરણો.

સાહસ સાહામીઆ[૧] લચ્છી[૨] લઇઇ[૩] નહુ કાયર[૪]પુરિસાણુ ।
કાને કુંડલ રયણમઇ[૫],કજ્જલ પુણ[૬] નયણાણુ[૭]
સીહ ન જોઈ ચંદબલ,[૮] નવિ જાઈ ધણ ઋદ્ધિ ।
એકલડો બહુ આભિડઈ, [૯] જા સાહસ તિહા સિદ્ધિ ॥

દૈવ જન જાણઈ મન આપણઈ મન વંછિત પૂરે
દૈવ ભણેરે જીવડા, હું પુણુ અવત કરેસુ ॥

સ્ત્રી સ્ત્રી દીઠઈ મન મોહીએ, કિમ ન[૧૦] વેધીઇ વિલાસ ।
વાગુરિ[૧૧] હરિણુ ઝબકીઇ, કિમ ન પડઈ તે પાસ ॥
જે પઢિયા[૧૨] જે પંડિયા, જે જગ ઉપર વટ્ટ ।
તે મહિલાઈ ફેરીએ, જિમ ફેરવઇ ધરટ્ટ[૧૩] ॥

બાલાની માતા તથા તરૂણીના નાથનું મૃત્યુ કૂઆ[૧૪]કુંઠઉ મ પડઉ, મ પડઉ, બલીઆ[૧૫] વાહ ।
મ મર બાલા માવડી, તરૂણીકેરો નાહ[૧૬] ॥
કૂઆ કુઠઉ વલી હોઇ, સહીં હો સઇ બલીઆ વાહ ।
મ મર બાલા માવડી, તરૂણીકેરો નાહ ॥
ઉગી ઉગી બાપડી, મુહ ઢંકી મન રોઇ ।

મૃત્યુ જુ [૧૭]જમ લાચઇ ફિરઇ તુ, ફિરલ ન મગઇ કોઇ ॥

સત્કાર નમી ન મૂકઇ ખેમણુ, હસી ન પૂછઇ વત્ત[૧૮] ।
તેહ ધરિ કિમ ન જાઇએ, રે હઇડા નિસત્ત[૧૯] ॥

સ્નેહિવિયોગ સારસડા[૨૦] મોતી ચિણઇ, ચિણઈ તુ મેલ્હઈ કાઇ ।

---

૧ સાહસિક. ૨ લક્ષ્મી ૩ પામે છે ૪ નહિ કાયર પુરૂષો. ૫ રત્નમય ૬ પુનઃ પણ ૮ ચંદ્રમાનું બલ જ્યોતિ શાસ્ત્રાનુસાર ૯ આસ સાથે ૧૦ વિલાસથી કેમ ન વેધાય ? ૧૧ મૃગબંધન ૧૨ ભણેલા ૧૩ કુવાનો ધરઘટ. ૧૩ કુવાનો કાંઠો ૧૪ બલવાનનો ઘોડો ૧૫ નાથ ૧૬ જો યમ લાંચે ફેરવાય તો ૧૭ વાત ૧૮ છાનુ બેસી રહે ૧૯ સારસ મોતીચણે તો શું ચણેલા મોતી મૂકી દે છે ? વાલ્હા માણસ જો મલે તો શા વાસ્તે જુદા થાય ?

ઇમિ ગીતમેવી, આવઇ દેષુઇ મેલ્હઇ ।

વિયોગ — પ્રેમિ પુરુષાહિ, પૂરવિણ પીવિ નહિ ॥
સહસ ગુણવંત હંસ વહઇ દૈવહતવિ કપાહિ ।

પરિ [1]શક્ત મહિ પડીઆ પુહવિ પુરિસ ન મતિ ॥
તે વિરલા જે સામિ [2]ચ્છલ, અવિસર નવિ ચુકંતિ ।

સજ્જન — જે ગુણવંતહ સો નમઇ નિગ્ગુણ થઇઉ થાઇ ॥
અવ[3]સિ નમતા ગુણ ગયઇ પણું હકતઇ જાઇ ॥
સત્ત[4] સાગર પરિભમિઆ સયલ મહી મિ દિઠુ
તાત પરાઇ જન કરઇ સો મઇ કમહઇ ન દીઠુ ॥

ગુણદોષોક્તિ — ક્ષેમ પરાયા કજ્જાઇ કરઇજ સત અસંત ।
દૈવ વિગ્ગઇ આપણુ લઇઅ્વેઉ ન અત ॥

[5]કુલ્લવણુલ્લગુણમ્બલ્લણ, જઇ વિગ્ગઇ અભીએણ ।
તુ અતિ કયા વિખ્ખણ, સરીરહઞ્ઞેણ ॥

નીચ — દુષ[6]ઇ પુણ્ણહ કુમાણુસહ, જે વિહુ એક સહાવ ।
જિહિ જિહિ કરઇ અબ્ભાસડઇ [7]તિહિ તિહિ ભજ્જઇ[8]
ઠાઉ[9] ॥

ઉપકાર — ગુણાઇ[10] સજ્જઇ ગુણ કરઇ કરણુ ઉપિ મ જાણુ ।
કરસણુ[11] સિંચિ સરભડી મેઘ ઉભગ્ગઇ ઘણુ ॥

---

૧ સ્વામિનો ૨ પ્રભુ, ૩ સાત સમુદ્ર અમ્યો અને આખી પૃથ્વી દીઠી જે જન પારકી વાત કરે તે મેં કોઈ પણ ન દીઠો. ૪ કુલનનન રૂપી અનોહરપણે અમૃતથી સીંચતો પણ હરીણના મુખથી કાંઠા વિખણ ૫ દુષ્ટ ઉપજ અને કુરૂપ ૬ આપદ ૭ સ્થાન વાધે ૮ ભિયા ભાષ્યસે સહજે કંઈ પણ કરણ અથવા વગર ગુણ કરે ૯ કરસણ ક્તન સમાન પેમ શું દાન માગે છે ?

ઘણુ ચિંતિઉ તઉ ઉદ્યમકરિ, ધમેણુ ધન હોઇ
ઘણુ ચિંતતઉ ઝુ મરિ, દુન્નવિ[૧] ઇક ન હોઈ
દીહા[૨] જંતિ વલતિ નહિ, જીમ ગિરિનીઝરણાઈ
[૩]લહૂઅલગિ જીવિ ધમ્મ કરિ, સુઇ નચિંતઉં કાંઈ ॥
મોહ[૪] ન મેલ્હિ ઘરતણુ, જઈ શિરિ પલીઆ કેસ ।
વલી વલી જિણધમ્મહતણા, [૫]કો દેશિ ઉવએસ ॥
નિજીવહ ઉવએસડા, સુહી[૬]આ જતિ ન ભંતિ ।
પાણી ઘણું વિલોઈઇ, કર ચોપડા ન હતિ ॥
ભારે[૭] કમ્મા જીવડા, જઈ બુઝુસિ તો બુઝુ ।
સર્વ કુટુંબ ખાઇસિ માથિ પડસિ તુઝું ॥
હાથ ઘસઈ ભુઈ[૮] આહણઇ, [૯]જીભિ તાલું દિન્ન ।
મરણુહ વેલા સભરઇ, મિ નહુ કીધુ ધમ્મ ॥

પ્રમાદત્યાગ જાહ[૧૦] ધમ્મખ્ખર સભલિ, નયણે નિદ્દ ન માઇ ।
વત્ત કરતા હે સહી રયણિ ઝબક વિહાઇ ॥
કમ્મેણુય [૧૧] ઘર વત્તસી, ધમ્મેણુ ય પરલોઅ ॥
જહિ સૂતા રવિ ઉગમઈ, તિહિ નર આઉ તઉઅ ।

વિધિ જ વિહ[૧૨]કરઇ સ હોઇ હોઈ, ન જં જીઅ ચીતવઇ ॥

---

૧ બેમાથી એક ૨ દિવસ જાય છે પાછા વલતા નથી, પર્વતના ઝરણાની માફક ૩ લઘુ વયથી જીવ ધર્મ કર, નચિંતો કેમ રહે છે? ૪ ઘરનો મોહ ન મેલ્યો જો શિર ઉપર વાળ ધોળા થયા તો પણ ૫ કોણ ઉપદેશ આપશે? ૬ મુધા (ફોકટ) જાય છે પાણી ઘણું વલોવીએ પર તુ હાથ ચોપડા-ચિકાસવાળા થતા નથી ૭ ભારે કર્મી જીવ જો સમજે તો સમજ; સર્વ કુટુંબ ખાશે માથે પડશે તારે ૮ ભુમિ ૯ આઘાત કરે ૧૦ જો ધર્મના અક્ષર સાંભળુ તો નયનમા નિદ્રા માતી નથી, હે સખી વાત કરતા રાત ઝબકારાની પેઠે જતી રહે છે ૧૧ જે વિધિ કરે છે તે થાયછે નહિ કે જે જીવ ચીતવે છે તે ૧૨ ઘેર શૂરા અને મહને વિષે પંડિત પુરૂષો પૃથ્વીમાં માતાં નથી.

બીજી રીતે —

" તાહ તેહી વેરમો, તરક તીક સોનાર,
કમ કૂર ભાઉ દુર્જન, જે વિસસિ તે ગમાર
" ખડિયનુ મિત્રભાતણ નિસ્નેહનું નિરવાણ
તુમે દેશાન્તર ચલિયા અમ્હે પણિ આગેવાન ૪
" જિણિ દિણે મિત્ત ન આપજે તિણિદિન મિત્ત ન દેઈ
કમલ સરિસ મિત્ત પુણ જવ વિણ વંચરી સોઈ ૪૧
" નમઈ નારિ ઉરગમહ મુરચદસ ભમ્મહ
પાણી જાહ ન આવશે ગયું મિત્રવણ તાહ. ૪૫

કર્તા પોતે 'આગમવાણી આમ થઈ' એમ કરી કહે છે:—
જે નાયક મિરગમયેં હોસે ધનની કોડિ
સેવા કરસેં શાસ્ત્ર સેવક પરિકર જોડિ ૫૪
મૈરવ કરી? આગલડી નવિ કો કીધાં ન રાખ,
ગરવ મિહણ આવુલા આપદનુપા નામ. ૬૨
જાહા ખમ તપ કીધા અને કીધાં દાન
તે કિમ પામે ઉત્તમ પરભવિ ધન બહુમાન ૬૪
રે મન ! અપ્પ ખચારિ મિતા જાહ મ પાઇ
ફલ તેનું જ પામઈ જેવું સિંચ્યું નિમાઇ. ૬૫
વન. મન તેતલું મ માનિ જેતું દેખ પરતલેં
મિણિમાં બેમાય લાગિ આપણિમ્યું જાણે નહીં. ૬૬
વન. આતમર તણી ઉદ્યમ કરી અવસર લહી મ ચૂકિ
વાર વાર તું જાણજે અવસરિ વહિસિ ન મુકિ ૬૮
વન. છેદે દીઠે છેહ લીધા મ દાખિમ આપણું
કરિ બહુનેપે નેહ મિતાબ તે વખતમેં ૮૧

૨૪૨. સિદ્ધચક્રમહિમસૂક્તોમાંથી ઉદાહરણો.

દૈવ, કર્મ અને પુણ્ય અરિ[1] મન આપઉં ખચિ કરિ ચિંતા જાલિ મ પાડિ
ફલ તિત્તઉં પણિ પામીઇ, જિત્તઉં લહિઉં નિલાડિ ॥
[2]અછ્છા ભવતર સચીઉ, પુન્ન સમગ્ગલ જાસ ।
તસુ બલ મઇ તસુ સિરીઅ, તસુ તિહૂઅણુ જણુદાસ ॥
કિંહા માલવ કિહા સખઉર કિહા બબ્બર કિહા નટ્ટ ।
સુરસુંદરિ નચ્ચાવીઈ, દૈવિહિ દલ વિમરટ્ટ ॥
ધણુ[3] જુવ્વણુ સુવિઅઢ પુણુ, રોગરહી નિત્ય દેહ ।
મણુ વલ્લહ મેલાવડઇ, પુન્નિહિ લબ્ભઇ એહ ॥
૪

૨૪૩. મન સ્થિરીકરણ સ્વાધ્યાયના પ્રતીકના પ્રાંતિથી.

ઇંદ્રિયસયમ ઇંદિ[4] પચ નવ સિંટીઆ, લોભિ નિ દીધી અગ્ગિ ।
મન માકડ નવ મારીઉ, કિમ જાઇ જઈ સગ્ગિ ॥
પ્રમાદત્યાગ દીહા [5]જતિ વલતિ નઇ, જિમ ગિરિની ઝરણાઇ ।
લહૂઅલગઇ જીવ ધમ્મ કરઇ, સૂઈ નચિતઉ કાઈ ॥

આ પ્રમાણે દલાલનો લેખ પુરો થાય છે.

૨૮૪ ઉપસર્ગહરતોત્રનો પ્રભાવ બતાવનારી પ્રિયંકર નૃપની કથા વિશાલરાજ સૂરિ શિષ્ય સુધાભૂપણના શિષ્ય જિનસૂરે કરી છે તેમાં દેશી દુહા વગેરે ઉલ્લેખ કરી ટાંક્યા છે તે—

" તાઈ તેલી તેરમો તંબોલી તલાર
પંચ તકારા પરિહરો પછે કરો વિવહાર

તાઇ=વસ્ત્રતાનક, શાળવી, તેરમો–મોચી, તલાર=તલારક્ષ.

---

૧ હે મન ચિંતા જાલમાં મ પડ જેટલું લલાટમાં લખ્યુ છે તેટલું ફલ પામીશ ૨ જેને ભવાંતર સંચિત પુણ્ય સમૂહ છે તેને બલ મતિ લક્ષ્મી મળે છે અને તેનું ત્રણ ભુવન દાસ થાય છે ૩ ધન યૌવન સુવિદગ્ધ પુન્ય, રોગ રહિત દેહ મન વર્ણનો મેલાવડો એ સર્વ પુણ્યે મળે છે, પાચ ૪ ઇંદ્રીઓ રોકીનથી અને લોભને અગ્નિ દીધી નથી અને મનરૂપી માંકડ માર્યું નથી તો સ્વર્ગે કેમ જઇશ ? ૫ સૂક્તાલિમાંના તેજ સૂક્ત સાથે સરખાવો.

૨૪૮. વિશાલરાજસૂરિ શિષ્ય જિન (રાજ) સૂરિએ સંસ્કૃતમાં રચેલા ગ્રંથ નામે રૂપચંદ કથામાંથી ભાષાના

સુભાષિતો.

જમઈ સાસુ બેટીઇ રાગ રોસ કરિ દૂરિ
ઉત્તમ સિઉં સંગતિ કરે લાભઈ જિમ સુખ ભૂરિ. ૭

જિહાં ભાલઇ તિહાં પેખણઉં જિહાં ગોરસ તિહાં ભોગ
મીઠાં બોલા માણસાં ગામિ વસઈ બહુ લોક. ૩૬

નગુણી ખમણી લાજણી બિહુ બ્રમ વરિ વિરાહ
પુણ્ય વિણ કિમ પામીઈ કરિ ધરણી ઘરિ મહિ ૩૯

ઇહિ ભાગ્યા નઈ આયસ બિહુ સરિખા કલ હોઇ
નવગુણ એક શરીર નઉ ભાવ ન જાણઇ કોઇ ૪૫

જનરઝ વારિ સમુદ્ર જનરઝ ગજરિ સીહ
જે ભાગ્યો કુળહ નથી દુર્જન કેરી જીહ. ૬૧

કર કંપઇ લોચન સ્રવઈ બહુ રુન્ન વસી ભત્તિ,
જુઅવણ ગયા જે દીહડા વલી ન આવિ રતિ. ૭૮

જિહાં સગાઈ બુદ્ધિ બલ સુખ ન તિહાં વિશ્વાસ
ઘર સને સેવા કરઈ રહઈ આશાનિ જિમ દાસ. ૮૮

બારમ જય ગુણિનઈ બાપુ મમણુ બાપ પરાણા
ઉપયા એક અવિરામ પણ અવર ધરમેં સવિ ગયા. ૧ ૨

ચત। રીહા જંતિ વલતિ નહુ જિમ ગિરિ નિજ ઝરણાઈ
લહુઅં લગે જીવ ધમ્મ કરિ, સુઇ નિચિંતો કાઇ ? ? ૧૦૦

યત અવરં સવ્વ દુહ જણાણ કાલતરેણ વીસરઈ,
વલ્લહ વિઓગ દુકખ મરણેણ વિણા ન વીસરઇ ૧૦૫

યત કે કપડપગિ લહ લહે કે કેચન નીરાંશિ,
રાયમાન કેતા લહે કે ન લહે સામાસિ ૧૧૮

યત વિરલા જાણતિ ગુણા વિરલા પાલન્તિ નિદ્ધણે નેહ
વિરલા પરકજ્જકરા પરદુકખે દુકિખયા વિરલા ૧૪૨

યત હાથી હાલે હેક, લખ કૂતર ગલીએ લવે,
વડપણ તણે વિવેક, કદિ ન ખીજે કિસનીયા ! ૧૭૦

યત બજઝઇ વારિ સમુદ્દહ, બજઝઇ પજરિ સીંહ,
જઈ બદ્ધા કુણે કહિઉ, દુજ્જણ કેરી જીહ ૧૯૨

"આગલિ જાત કોટ જેહિ ન નામી દેવગુરૂ,
માથે વહેસે મોટ ભોજનનો સાસો પડે ૧૯૮

" વાવાણા જણ ખુલણા નાહ ન કીજે રોસ,
નીકે કાપડ ખાયણ ચાગે મા માણુસ રોસ. ૨૦૦

" વાર વહતા યામ તુ લે તુ પર ધનઢોર,
એ તિન્નિ વિમાસણ કરે, વેસા ચારણ ચોર ૨૦૨

" મુહતા વિણ રાજ જ કિસ્યુ, રખવાલ વિણ પોલિ,
પતિ પાખે નારી કિસી, પહિરણ વિણ કિસી મોલી ૨૧૭
મોલિ=મોળીયુ.

" જીભે સાચુ બોલિજે રાગ રોસ કરિ દૂરિ,
ઉત્તમસું સગતિ કરિ લાભે જિમ સુખ ભૂરિ ૨૫૫

જિણવર દેવ આરાહિઅ, નમીય સહગુરૂ ભત્તિ,
સૂધો ધમ્મજ સેવિઇ રહીઈ નિર્મલ ચિત્ત ૨૫૬

સીહ ન જોઇ મૈંગલ નવિ જોઇ ધન રવિ
એકલ્લુ મનુ આગલઇ જાદ્દા સારસ તાં સરિ. ૧૦૪

જેગહિ મર્ઝ ઉમર અહવા ન મર્ઝ મહિત નવજાઈ
અહવિ સમાજન ગઈ માલિણ જીહ્વતી ગઇ ૧૦૫

મરણહ કેર કવણ ભય જેણિંહઇ જગ જાઈ
મન માહિ ન સમાઈ બિંદુ તેણ રોવાઈ. ૧૫૪

જિહાં ત્રિપુરહ-મગ્ગાવ તિહાં જીવ સમ્મા મેડ
જિહાં અઢારસી ભલાભણુ, તિહાં વિહમ કરે હ. ૧૫૪
ઉપર વાઇઇ વાય, આગઇ દીસઈ જમ તણુ,
નવિ સમ્મા નવિ સાય, મડીમાહિ આમતઇ ૧૫૬
પ્રાકૃત સવિ કરિજ મરઇ તેતિણિ વારિ નિરુક
મરણહ બીહઇ ભયા, ધમ જ મૂકણ રહ. ૧૬૭

સહુ જાણુ આઉલિઉ તણઇ જાણ પહોચ
તુઈ કેમવિ સર કરઇ તે આગવિ ઉપેચ. ૨૦

જિન જાઈ ષણિ વતડી રતડી ન જાઈ
એક રાત્રી ની રોગીયા સહુવિ સરીરાં માહિ ૧
સહુજિ કૂપ લીજ્જ અજે કરી નિમિ
તે આયુસ ક્રિમ વીસરઇ, જેહવણ ગુણ દીહ. ૨
એતા તપ કઇ માઇ કીયા કઇ સર રેડી પાવિ
રેવઇ ધર ભિખારીઈ પહિલઈ ગૌરન ઘણિ. ૨૧૮
બહુ ધાન કેમિયન કુંક કાજલ નીર
ધંઘઈ કરણ બાહરી એતા દહિ સરીર ૨૧૯

પુત્ર મિત્ર હુઇ અનેરા ન રહઈ નારિ અનેરી
મોહઈ મોહા મૂઢા જંપઇ મહીયા મેરી. ૧૦૩
અતિહિ ગહના અતિ અપારા સંસાર સાયર ખારા
બૂઝઇ બૂઝઈ ગોરખ બોલઇ સારા ધર્મ્મ વિચારા. ૧૦૪
કવણહ કેરા તુરગમ હાથી કવણહ કેરી નારી
નરગિ જાતા કોઇ ન રાખઇ જોઓ હીઇ વિચારી ૧૦૫

ધર્મ્મ વિહૂણુ ન સુખ વિઆણિઇ, પરઘરિ પાણી ઇંધણુ આણઇ
ખડઈ દલઇ કરઈ કરિ લોડણુ, તહવિ ન પાવઈ કિંચિવિ
ભોઅણુ. ૧૧૧

દમા (દામ=પૈસો) એવ સુલખણા મણુવછિઅ પૂરતિ
અછઈ પછીઆ પડીઆ કચપચ કરી મરતિ. ૧૧૪

નેહો કહવિ ન કીજ્જઇ અહ કીજ્જઈ રત્ન કબલ સારિખો
અણુવરઈ ધોવમાણો સહાવ રગ ન છડેઈ. ૧૨૬
નેહ માહિ ખટુક્કુ મુઝ મનિ ખર સુહાઇં
મિરીચ મુક્કા બાહિરી ખડન ખાણી જાઇ ૧૨૭

દવ દદ્ધા ખડ પલ્લ વઈ, જિમ વુઠેણુ ઘણેણુ
વિરહ પલત્તહ માણુસહ, તિમ દિઠેણુ પિએણુ, ૧૪૯

બહુત ખરા ન બોલીઇ તાલૂ સૂકઈ જેણિ
એક જ અક્ષર બોલીઇ, બાધ્યુ છૂટઇ જેણિ. ૧૫૫

બેડિમ ખૂટા ટલિ ખૂટા વિણુ ખીખઈ નહી
દૈવતણુઈ કપાલિ સાહસ કેરૂ હલ વહઇ. ૧૭૩

વિભાગ છઠ્ઠો.

અપભ્રંશ સંબંધી કેટલીક હકીકતો.

પ્રકરણ ૧ લું

અપભ્રંશ સંબંધી પ્રાચીન ઉલ્લેખો.

૨૪૭. મુખ્યત્વકારની (ભોજાતી) અને સાહિત્યતત્ત્વકારની (સાહિત્યવિવેક) અપભ્રંશ ભાષાના ઉલ્લેખો મળી આવે છે પરંતુ તે માત્ર નાટ્યશાસ્ત્ર અને કાવ્યશાસ્ત્ર પરના સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં મળે છે. એમજ લેવું જોઇએ કારણકે સંસ્કૃત નાટક પોતાની યોજના અનુસાર પોતાના સમયના સામાજિક—સાધારણ જીવન પરજ પ્રકાશ નાંખે છે અને તેથી તેમાં ગણ્યા ગાંઠ્યા ૧૮ પ્રયોગોને ધ્યાનમાં રાખી બેસાય પડે. આનાં ઉદાહરણ તરીકે જુદી જુદી પ્રકૃતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે સંસ્કૃત નાટકમાં જે તત્ત્વો છે તેના પર લખનારાઓએ પણ તેઓના માટે જુદી જુદી પ્રાકૃતોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે કે જે પ્રાકૃતોમાં અપભ્રંશ એ છેલ્લી અને સૌમાં વધુ ફેરફાર પામેલી ભાષા છે

૨૪૮ (૧) પતંજલિ—વ્યાકરણ મહાભાષ્યનો પ્રતિષ્ઠિત રચનાર ઇ. સ. પૂર્વે બીજા સૈકામાં થયો અને આપણે જાણીએ છીએ ત્યાં સુધી ભાષાના સંબંધમાં 'અપભ્રંશ' એ શબ્દનો ઉપયોગ કરનાર તે પ્રથમનો સંસ્કૃત મહાન્ લેખક છે પણ તેણે તેનો અર્થ એટલો જ કર્યો છે કે સંસ્કૃત શબ્દનો જે વિકાર-અપભ્રંશ આભીરોના મુખે થાય તે, કારણ કે "एकैकस्य हि शब्दस्य बहवोऽपभ्रंशाः तद्यथा। गौरित्यस्य शब्दस्य गावी गोणी गोता गोपोता लिकेत्येव मादयोऽपभ्रंशा—એક એક શબ્દના ઘણા અપભ્રંશ

સજ્જન ચિત્તિ ન ઊતરઇ ગયા ચ સુક્ર ઉલાઇ,
મલ નવિ ચુહુટઇ, કચણુહ જઇ વરસાસઉ જાઇ. ૧ ૨૧૯

નેહ વિણુટ્ઠઇ ગયગમણિ, કિસિ નિં તાણો તાણિ
ભાગુ મોતી જો જડઇ તો મન આવઇ ઠાણિ ૨૫૦

માણુસ માહિ માઠા બલ્યા સાચા નેહ સુજાણુ
જઉ ફીજઇ જલ જૂજૂઆ તઉ તતક્ષણુ છડઇ પ્રાણુ. ૨૫૨

વાઈ હાલઈ પાન તરૂઅર પુણુ હાલઇ નહી
ગિરૂઆ એહ પ્રમાણુ એક બોલઇ બીજા સહઇ ૨૫૯

નહી ન ભણીઇ લોઈ દીજઇ ઘોડા ઘોડિલૂ
ટીપઈ ટીપઈ જોઇ સરોવર ભરીઓ સમુદ્ર જમ. ૨૭૧

વિરલા જાણુતિ ગુણા, વિરલા પાલતિ નિધ્ધણા નેહા
વિરલા પરકજ્જકરા પરદુખે દુખીઆ વિરલા. ૨૮૪

ગ્રહ અબલા વિહિ વકડી દુજ્જણુ પૂરઉ આસ,
આવિ દુહેલા ખધિ ચડિ જિમ સઉ તિમ પચાસ. ૨૯૯

---

૨૪૬ આવા સુભાષિતો, જે અનેક સુકનમાલાઓ યા સુક્તાવલીઓ જૈન સગ્રહકારોએ એકત્રિત કરી છે તેમાના તેમજ ગ્રથકારોએ પોતાના ગ્રથોમા ઉલ્લેખેલા છે તે સર્વ એકઠા કરતા પુષ્કળ મળી આવે તેમ છે નિસ્તારભયથી અત્ર તે ન ટાકતા અહીં માત્ર વાનગી રૂપેજ ઉપર મુજબ થોડા ટાકવામા આવ્યા છે

છે તે ભાષા છે દેશી એ શબ્દથી ભરત જે અર્થ કરે છે તે ૨૪ થી શ્લોકો આપેલ છે તે પરથી સ્પષ્ટ થાય છે[૩૯] —

૨૫૨ આ રીતે પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત જણાવ્યું હવે પછી આગળ હું દેશ ભાષાના ભેદ કહીશ. —આ પરથી સ્પષ્ટ છે કે દેશ ભાષા સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બંનેથી જુદી પાડવામાં આવી છે અને તે ભાષા એક હોઇ શકે કે જે જુદા જુદા દેશની ભાષા હોય. અને તેથીજ તેનું નામ દેશી આપ્યું હવે તે ભેદ ખાસ કરીને એ રીતે જણાવ્યા છે[૪૦] —

૨૫૩.— અથવા પ્રયોગકારોએ (નાટકમાં) પોતાના છંદ-મરજી પ્રમાણે દેશભાષાનો પ્રયોગ કરવો, કારણકે નાટકમાં જુદા જુદા દેશમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ કાવ્ય હોય છે

૨૫૪ ત્યાર પછી તે સાત 'ભાષાઓ' જણાવે છે[૪૧] —

—માગધી (મગધની) અવંતિની પ્રાચ્ય (પૂર્વની), શૌરસેની અર્ધમાગધી, બાહ્લિક અને દાક્ષિણાત્યની. અને પછી દ્રવીડ વિભાષા-બોલીઓ જણાવે છે[૪૨]

૨૫૫ (પૃથ્વીધર મૃચ્છકટિક પર લખતાં શકાર અને સબર ને નામે ઢક્ક અને શબર પણ જણાવે છે સબર એ દુર્બોધ શબ્દને તેથી ઉવેખવા માટેજ તેમ હોય શકે. માગધીમાં શકારીનો અંતર્ભાવ

---

३९ एवमेतत्तु विज्ञेयं प्राकृतं संस्कृतं तथा
अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि देशभाषा प्रकल्पनम् ॥ १७-२४

४ अथवा छन्दतः कार्या देशभाषा प्रयोक्तृभिः ॥ १७-४६
नानादेशसमुत्थं हि काव्यं भवति नाटके ॥ १७-४७

४१ मागध्यवन्तिजा प्राच्या शूरसेन्यर्धमागधी ।
बाह्लीका दाक्षिणात्या च सप्तभाषा प्रकीर्तिता ॥ १७-४८

४२ शबराभीर चण्डाल सचर द्रविडोड्रजाः ।
हीना वनेचराणां च विभाषा नाटके स्मृता ॥ १७-४९

છે. ઉદાહરણ તરીકે—જેમકે ગો એ શબ્દના અપભ્રંશો ગાવી, ગોણી, ગોતા, ગોપોતાલિકા વગેરે છે.. અહીં અપભ્રંશનો અર્થ એટલો જ થઇ શકે કે મૂળમા ફેરફાર—વિકૃતિ—ભ્રષ્ટતા. આ ભરતના શબ્દ નામે 'વિભ્રંશ' યા 'વિભ્રષ્ટ' સાથે બરાબર સામ્ય ધરાવે છે બંનેનો અર્થ ભાષાનુ અમુક ખાસ રૂપ એટલોજ છે. તેથી કઇ વધુ અર્થ નથી 'અપભ્રંશ' એ શબ્દને આભીરો સાથે હજુ સુધી લેવા દેવા નથી. તેમજ ત્યાર પછી જે તેનો લાક્ષણિક—વિશિષ્ટ અર્થ થયો તે અર્થમા—એટલેકે લોકોની બોલી કે ભિન્ન ભિન્ન પ્રાકૃતોની પેઠે સાહિત્યનુ વાહન—એ અર્થમા અત્યાર સુધી વપરાયો નથી.

૨૪૯. (૨) **ભરત**—સસ્કૃત નાટયશાસ્ત્રપર પ્રાચીનતમ ગ્રથકાર છે. સંભવિત રીતે ઇ. સ. બીજી કે ત્રીજી સદીમા તે થયો હોવો ઘટે. તેના નાટયશાસ્ત્રમા તે પ્રાકૃતો સબંધી વિવરણ નાટકમા કેટલાક પાત્રોના વિચારોના વાહન તરીકે ૧૭ મા પ્રકરણમા કરે છે અને ૩૨ મા પ્રકરણના ૪૭ થી ૨૪૨ શ્લોકોમા છદોના નામો અને લક્ષણો ઉદાહરણો સહિત આપે છે કે જે લગભગ સમસ્તપણે પ્રાકૃતોમાં છે ૧૭ મા પ્રકરણના ૫ માથી ૨૩ મા શ્લોક સુધીનો ભાગ પ્રાકૃતના ઉચ્ચારશાસ્ત્ર સબધે છે.

ભામહ અને દડીથી ને ત્યાર પછીના અપભ્રંશ જેને કહેવા લાગ્યા તેનો મૂળ ઉલ્લેખ દોઢ શ્લોકમા છે[૩૮] —

૨૫૦ 'નાટયયોગમા તે ટુકામા ત્રણ પ્રકારે જાણવુ —૧ સમાન (સસ્કૃતમા જેમ છે તેમ) શબ્દોથી, ૨ જે વિકૃતિ પામ્યા છે એવા વિભ્રષ્ટ શબ્દોથી અને ૩ દેશી શબ્દોથી "

૨૫૧. આ પછી અપભ્રષ્ટતાના નિયમો કે જે પ્રાકૃતોમા લાગુ પડે છે અને સામાન્ય રીતે વૈયાકરણોએ આપેલા છે તેને મળતા આવે

---

૩૮ त्रिविधं तच्च विज्ञेयं ना_ट्ययोगे समासतः ।
समानशब्दैर्विभ्रष्टं देशीमतमथापि वा ॥ १७-३
गच्छन्ति पदन्यस्तास्ते विभ्रमा(ष्टा) इति ज्ञेया ॥ १७-४

૨૫૯ ભરતના મનમાં સમન્વિત રીતે અપભ્રંશ એવી હતી—(જ્યાં ઉ તે બોલાતી હતી વર્તમાન હતી જતી હોય એવી સ્થિતિમાં હતી)—એ વાત જ્યારે આપણે જુદા જુદા પ્રાંતની ભાષા સંબંધીની વિલક્ષણ વિશેષતાઓ નાટ્યપ્રસંગે જણાવવા માટે ભરતે જે કહેલ છે તે વિચારીએ ત્યારે સ્પષ્ટ માલૂમ પડી આવે છે૪૪:—

૨૬૦— જે જ્ઞાતા છે તેણે ગંગા અને સાગર વચ્ચેના દેશમાં ભાષામાં એ'કાર જેમાં બહુ આવે તેવી ભાષા પ્રયોજવી- વિંધ્ય અને સાગર વચ્ચેના પ્રદેશમાં નકાર જેમાં બહુ આવે એવી ભાષા પ્રયોજવી, સુરાષ્ટ્ર અને અવન્તિ તથા વેત્રવતી નદીની ઉત્તરના દેશોમાં ચકાર-વાળી હિમાલયની સીમામાં આવેલા અને સિંધુ તથા સૌવીર દેશમાં ઉકાર બહુ આવે તેવી, અને ચર્મણ્વતી નદીની પેલી પાર અને અર્બુદ (પર્વત) આસપાસના દેશોમાં તકાર જેમાં બહુ આવે એવી ભાષા પ્રયોજવી.

૨૬૧. આમાં ઉકાર જે ભાષામાં બહુ આવે તે અમુક સ્થળે પ્રયોજવી એ સૂચક છે તેવો ઉકાર બહુ આવે એવી ભાષા તેજ અપભ્રંશ છે કે જેનું ખાસ લક્ષણ તે છે ઉ તે ભાષાનું તે અપભ્રંશ નામ નથી આપ્યું કારણ કે તે નામ તે વખતે પડ્યું નહિ હોય. વળી નાટ્યશાસ્ત્ર

४४ गंगासागर मध्ये तु ये देशा समप्रकीर्तिता
एकार बहुलां तेषु भाषां तज्ज्ञः प्रयोजयेत् ॥ ५८ ॥
विन्ध्यसागर मध्ये तु ये देशा श्रुतिमागताः ।
नकारबहुलां तेषु भाषां तज्ज्ञ प्रयोजयेत् ॥ ५९ ॥
सुराष्ट्रावन्तिदेशेषु वेत्रवत्युत्तरेषु च ।
ये देशास्तेषु कुर्वीत चकार बहुलामिह ॥ ६० ॥
हिमवत् सिंधु सौवीरान्ये च देशाः समाश्रिताः ।
उकार बहुलां तज्ज्ञस्तेषु भाषां प्रयोजयेत् ॥ ६१ ॥
चर्मण्वती नदीपारे ये चार्बुद समाश्रिताः ।
तकार बहुलां नित्यं तेषु भाषा प्रयोजयेत् ॥ ६२ ॥

થવા ઉપરાંત શકારીને જે બોલીઓ શબર, આભીર વગેરે જાતો સાથે થોડે ભાગે સબધ ધરાવે છે તેમજ થોડે ભાગે દ્રવિડ, ઓડ્ર જેવા દેશો સાથે પણ થોડે ભાગે સંબધ રાખે છે એવી બોલીઓ સાથે મૂકતા વિલક્ષણ જેવુ લાગે છે શકારી એ નામ તેના ઉચ્ચારની વિશેષતાને અગે એક બોલીને આપેલું છે અને તે મૃચ્છકટિક પછી સભવિત રીતે અપાયેલું છે)

—શબરની, આભીરોની, ચાડાલોની, ચરોની સાથેના દ્રવિડોની, અને ઓડ્રોની અને વનચર–જગલીઓની ઉતરતી–વિભાષાઓ નાટકમા ગણાયેલી છે.

२५६ એ ખરૂ છે કે અહીં અપભ્રશનો એ ખાસ નામથી સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો નથી પણ તેનુ કારણ દેખીતુ છે કે તે સમયની સાહિત્યની ભાષાઓ એટલે 'ભાષાઓ'ને પોતાના ખાસ નામો હતા. પણ 'વિભાષાઓ'ને ખાસ નામ નહિ હતા, તે છતા તેઓને જુદી જુદી જાતોથી બોલાયેલી ભાષાઓ તરીકે માન્ય કરવામા આવી છે[४३] —

२५७—'શબર ભાષા કોયલા કરનારા, શીકારીઓ, અને લાકડા અને યત્ર પર આજીવિકા કરનારાના મુખમા ગોજવી અને કિંચિત્ જગલીની પણ ખરી. આભીરી કે શાબરી ઘોષસ્થાન નિવાસીઓ–જેવા કે ગોવાળો–અશ્વ, અજ પાળનારા, ઉંટાદિ રાખનારા માટે વાપરવી જોઇએ.

२५८. આ રીતે ગોવાળો વગેરેની જગલી જાતની બોલી માટે આભીરોની જાતિનુ નામ પ્રાપ્ત થયુ છે. હવે આપણે હવે પછી જોઇશુ કે તેણે પોતાને માટે ખાસ જુદુ નામ મેળવ્યુ હતુ અને વળી સાહિત્ય-વિષયક પ્રાકૃતોમા પણ પોતાનુ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યુ હતુ

---

४३ अगारकारव्याधानां काष्टयन्त्रोपजीविनाम् ।
योज्या शबरभाषा तु किंचिद् वनौकसी तथा ॥१७-५४
गवाश्वाजाविकोष्ट्रादि घोषस्थाननिवासिनाम् ।
आभीरोक्तिः शाबरी वा द्राविडी द्रविडादिषु ॥ १७-५५

નાન્યતરજાતિમાં છે તે બતાવે છે કે લોકોની ભાષામાં તેટલા પ્રાચીન કાળે પણ ભિન્ન-જાતિઓને ધ્યાનમાં લેવામાં નહોતી આવતી. નઈ પણ ધ્યાન ખેંચે છે (૩) પ્રાકૃત ઉલ્લાસા, સમઆયા એ ખાસ અપભ્રંશ છે. (૪) જો કે વાયડ અને પ્રવડ એ સુધરી ભાષા છે છતાં જ્યુતડં એ શબ્દથી તે અપભ્રંશ હોવામાં ; કોઈ જાતનો શક રહેતો નથી. (૫)માં એક અપભ્રંશ છે

૨૫૪ આ પરથી સ્પષ્ટ છે કે જો કે ભરતે અપભ્રંશ એ નામથી સ્પષ્ટ નિર્દેશ ક્યાંઈ કર્યો નથી પરંતુ કે તે હજુ અનગડ રૂપમાં હોય વિભ્રષ્ટ પામતું હતું અને આભીરોક્તિ એ નામથી વપરાતું હતું. ભરતના સમયમાં એવી બોલાતી ભાષા જરૂર હતી. વળી એ પણ સ્પષ્ટ જણાય છે કે તે બોલનારાનો દેશ પંજાબ અને ઉપરનો સિંધ દેશ હતો. તેનામાં પોતાનું કશું ખાસ સાહિત્ય હજુ નહોતું, અને બોલનારાનો વર્ગ વનવાસી જાતિઓમાંજ મર્યાદિત હતો કે જે જાતિઓ ધીમે ધીમે પંજાબથી આગળ વધી દક્ષિણ અને પૂર્વમાં ,પેઠી અને હિંદુ સંસ્કૃતિમાં ભળી ગઈ. તેઓએ જૂની પ્રાકૃતોને અપભ્રંશ રૂપ આપ્યું ભાસે છે

પ્રકરણ ૨ જું

અપભ્રંશ સંબંધી પ્રાચીન ઉલ્લેખો—અનુસંધાન.

૨૫૫. (૩)—ધરસેન—અપભ્રંશના કાળ માટે ઉપયોગી એવો એક ઉલ્લેખ, એક શિલાલેખ પ્રસિદ્ધ [illegible] વલભીના રાજા ધરસેન બીજાનો છે તેમાં કરેલો છે. તેમાં પોતાના પિતા સંબંધી ધરસેને આ પ્રમાણે કહેલ છે—

'संस्कृतप्राकृतापभ्रंशभाषात्रय प्रतिबद्ध प्रबन्ध रचना निपुणतरान्तःकरण'—વગેરે (ઈ સ [illegible] ઉલ્લેખ

ઓએ ને વૈયાકરણોએ જેને અપભ્રશ નામ આપ્યુ છે ને તેને લાગુ પડે છે. હવે તે જે દેશોમા 'ઉ'કાર વાળી ભાષા હતી તે દેશો નોંધવા જેવા છે. હિમાલય પાસેના એટલે ઉત્તર પન્જાબ, સિધુ અને સૌવીર. આ સબંધમા હવે પછી કહીશુ, પણુ તે દેશો એવા તો જરૂર છે કે જ્યા ગાયો, ઘોડાને ઉંટ ચારવાનું બહુ થતુ અને તે ચારનારી જાતિ ત્યા બહુ વસતી ગમે તેમ પણ એટલુ તો ખરૂ કે ઉટને ચારનારા-રાખનારાને સિધુના તીર પર આવેલા રેતાળ પ્રદેશો સિવાયના અન્ય દેશો વધારે સાનુકૂળ ન હોઇ શકે.

૨૬૨ ભરતને અપભ્રશનો પરિચય અમુક સ્વરૂપમા હતો એમ તેણે ૩૨ મા અધ્યાયમાં છંદોની વ્યાખ્યા આપતા આપેલા ઉદાહરણો પરથી જણાય છે તેનું નાટયશાસ્ત્ર પ્રાકૃત ભાગો માટે બરાબર શુદ્ધ સશોધિત થઇ પ્રકટ થયુ હત તો વધારે સારૂ હતું.

(૧) મોકલ્લઉ નચન્તઉ, મ(ન) હાગમે સભત્ત(ન્ત)ઉ. ૬૬

(૨) મેહ ઉદ્દવ ત્તું નઇ(ણુ)જોણ્હઉં, ણિચ્ચ ણિપ્પહે એસ ચદઉ ૭૪
આ એમ જોઇએ કે–મેહઉ હત્તું (?) ણેઈ જોણ્હઉ, ણિચ્ચ ણિપ્પહેએહુ ચદઉ

(૩) એસા હસવધૂ (હૂ) હિ (ઇ)ચ્છા કાણુણુઉ,
ગતુ જુ(ઉ)સ્સુઇયા, કત સગઇયા, ૯૫

(૪) પિયવાઇ વાયતું (ઉ), સુવસતકાલ (ઉ),
પિયકામુકો (કઉ) પિય મદણુ જણુતઉ. ૧૦૮

(૫) વાયદિ વાદો એહ પવાહી રૂસિદ ઈવ ૧૬૯

૨૬૩. આ પરથી જણાશે કે (૧) આખુ અપભ્રશ છે કારણુ કે (ક) તેમા ત્રણુ સ્થળે પ્રથમા એકવચનનો ઉકાર છે, અને (ખ) અન્ય પ્રાકૃતોની જેમ સામાન્યપણે અપભ્રશમા છે તેમ ભ બદલે હ વપરાયો વપરાયો છે. (૨) તે કઇક વિલક્ષણુ છે છતા તેને સુધાર્યા વગર તેમા 'ઉકાર જોઇ શકાય છે, અને ખાસ લક્ષ ખેંચે તેવુ એ છે કે 'જોણ્હઉ'

૨૭ આર્યો (વિદ્વાનો) કહે છે કે આ સાહિત્ય વળી ચાર પ્રકારનું છે નામે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ અને મિશ્ર. મહર્ષિઓએ સંસ્કૃતની આખ્યા દૈવી વાક્-ભાષા તરીકે કરી છે. પ્રાકૃતમાં અનેક ક્રમો છે જેવા કે તે (સંસ્કૃત)માંથી ઉદ્ભવ પામેલ—તદ્ભવ, તેના જેવા તત્સમ અને દેશી (એટલે ગ્રામ્ય ભાષાને લગતા). આભીર વગેરેની ભાષા કાવ્યોમાં અપભ્રંશ તરીકે ગણાઈ છે. શાસ્ત્રમાં (તે છતાં) સંસ્કૃત કરતાં જે બીજી એટલે સંસ્કૃત સિવાયની બધી તે અપભ્રંશ એમ જણાવ્યું છે. સંસ્કૃત કાવ્ય સર્ગો (પ્રકરણો) વગેરેમાં, પ્રાકૃત કાવ્ય સંધિક (ટીકાકાર સંધિને એક પ્રકારનો છંદ જણાવે છે) આદિમાં અને અપભ્રંશ કાવ્ય તે આસાર આદિમાં અને મિશ્ર (સાહિત્યનો ચોથો પ્રકાર) કાવ્ય તે નાટક આદિમાં [illegible] હોય છે—કથા (મિશ્ર સાહિત્યની એક જાતિ) સર્વ ભાષામાં અને વળી સંસ્કૃતમાં રચાયેલી હોય છે. આશ્ચર્યકારક અર્થવાળી બૃહત્કથા ભૂતભાષામાં છે.

૨૭૧ આ પરથી એ સ્પષ્ટ છે કે અમુક ભાષાઓ સંબંધી કંઈ બોલતાં સાહિત્યના દૃષ્ટિબિંદુથી કહે છે નહિ કે ભાષાની દૃષ્ટિએ. છતાં આટલું તો પ્રકટ છે કે તે સમયે જે આભીર આદિ જાતિઓ બોલતી હતી તે ભાષાવિશેષનું નામ અપભ્રંશ હતું અને અપભ્રંશનો પ્રયોગ ત સમયે સાહિત્યમાં થતો હતો. આ પ્રયોગ જેમ ભરતના સમયમાં સંસ્કૃત નાટકોમાં અમુક ઉતરતાં પાત્રો પ્રયોગ કરે તેવો પ્રયોગ નહોતો. જો તેમ હત તો કંઈ સાહિત્ય—વાઙ્મયના પ્રકાર પાડતાં તેના એક પ્રકાર તરીકે અપભ્રંશ નામનો પ્રકાર જણાવત નહિ. તે સ્પષ્ટ કહે

संस्कृतं नाम दैवी वागन्वाख्याता महर्षिभिः ।
तद्भवस्तत्समो देशी त्यनेकः प्राकृतक्रमः ॥ १, ३३
आभीरादिगिरः काव्येष्वपभ्रंश इति स्मृताः ।
शास्त्रे तु संस्कृतादन्यदपभ्रंशतयोदितम् ॥ १, ३६
संस्कृतं सर्गबन्धादि, प्राकृतं संधिकादिकं ।
आसारादीन्यपभ्रंशो नाटकादि तु मिश्रकम् ॥ १, ३७

પ્રસ્તાવના પૃ. ૫૫ ૫૨) એટલે 'તેનું મન સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ-એ ત્રણે ભાષામાં છંદોબદ્ધ પ્રબંધની રચના કરવામાં અતિ નિપુણ હતું'. આ ધરસેનનો પિતા ગુહસેન હતો તેના ઈ. સ. ૫૫૯ અને ૫૬૯ ની વચમાંના શિલાલેખો મળી આવે છે. (મુંબઇ ગેઝેટીયર વૉ. ૧ ભાગ ૧ પૃ. ૯૦) આ પરથી જણાય છે કે ઇ. સ. છઠ્ઠા સૈકામાં અપભ્રંશમાં કાવ્યો રચાતાં હતાં. જો કે હજુ તે સમયનું એક પણ ઉપલબ્ધ થયેલ નથી.

૨૬૬ (૪) ભામહ—સંભવિત રીતે ઈ. સ. છઠ્ઠા સૈકાની અંતે થયેલ છે તે અપભ્રંશના સંબંધી જાણે છે અને તે અપભ્રંશનો સાહિત્યમય કાવ્યના ભાગ પાડતાં ઉલ્લેખ કરે છે[૪૫]—

૨૬૭—'કાવ્ય એ શબ્દ અને અર્થ સહિત છે. તે કાવ્ય પદ્ય અને ગદ્ય એમ બે પ્રકારનું છે વળી તે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને તે ઉપરાંત અપભ્રંશ એમ ત્રણ પ્રકારનું છે.

૨૬૮. આ જાતનો ભામહનો ઉલ્લેખ ઘણો ઉપયોગી છે, કારણ કે એ સિદ્ધ કરે છે કે ઈ. સ. ૬ ઠી સદીના અંતમાં અપભ્રંશનું અસ્તિત્વ હતું, પરંતુ તે ભાષા કોણ બોલતું હતું યા કોણે બોલવી જોઇએ એ સંબંધી તે કંઇ કહેતો નથી. દંડીની પેઠે તેણે તેમ કર્યું હોત તો વિશેષ સારૂ થાત.

૨૬૯. (૫) દંડી—તેણે કાવ્યાદર્શ (પ્રકાશિત, બિબ્લિઓથેકા ઈંડિકા સન ૧૮૬૩) એ નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે-તેમાં જે સાહિત્ય પોતાના સમયમાં ભણેલાઓમાં પ્રચલિત હતું તેના ચાર ભાગ જણાવે છે, ભામહ ત્રણ પાડે છે ત્યારે દંડી ચાર પાડી આગળ વધ્યો છે.[૪૬]

---

૪૫ शब्दार्थौ सहितौ काव्यं गद्यं पद्यं च तद्‌द्विधा ।
संस्कृतं प्राकृतं चान्यदपभ्रंश इति त्रिधा ॥ १-३६ ॥

૪૬ तदेव वाङ्मयं भूय संस्कृतं प्राकृतं तथा ।
अपभ्रंशश्च मिश्रं चेत्याहु रार्याश्चतुर्विधम ॥ १, ३२

જે અમુક લોકજાતિઓની બોલાતી ભાષા હતી અને તેને આભીરી ભાષાનું નામ અપાતું તે ઇસ્ત અને ઇસા[illegible] વચ્ચેના ચાર પાંચ સૈકાઓમાં વિકસિત થઈ અપભ્રંશ ભાષામાં પરિણમી. આ કાલ, દેશના મોટા ભાગપર આભીરોની સર્વોપરી સત્તા વાળો પણ હતો. એ સ્વાભાવિકપણે ધારી શકાય કે ઇ. સ. ત્રીજા સૈકા અને છઠ્ઠા સૈકાની દરમ્યાન અપભ્રંશ એ નામ, જે બોલાતી ભાષાઓ વિદુરોમાં આભીર જાતિ ભણી જવાથી પ્રાદેશિક પ્રાકૃતોમાંથી વિકાસ પામી, તેને અમુક અપાયું હોવું જોઇએ.

૨૭૩ (૧) રુદ્રટ—ઇ. સ. નવમા સૈકામાં થયો. તે પોતાના કાવ્યાલંકાર (કાવ્યમાલા નં. ૨) માં અપભ્રંશ સંબંધી ઉલ્લેખ કરે છે 'ભાષા'ના ગદ્ય અને પદ્ય એમ ભાગ પાડી તેના વળી છ ભાગ ભાષાના ધોરણપર પાડે છે તે કહે છે કે

भाषाभेद निमित्त षोढा भेदोऽस्य संभवति ॥ २, ११
प्राकृत संस्कृतमागध पिशाच भाषाश्च शौरसेनी च ।
षष्ठोऽत्र भूरिभेदो देशविशेषादपभ्रंशः ॥ २, १२

તેના ભેદ ભાષાભેદ નિમિત્તથી છ પ્રકારના સંભવે છે—પ્રાકૃત સંસ્કૃત, માગધી, પૈશાચિ અને શૌરસેની અને છઠ્ઠો અપભ્રંશ તે દેશ વિશેષે ઘણા ભેદવાળો છે

૨૭૪ અહીં પણ અપભ્રંશને વધુ જૂની સાહિત્યની પ્રાકૃતો નામે માગધી પૈશાચી અને શૌરસેની સાથે એક ધોરણપર મૂકવામાં આવી છે રુદ્રટ એક ખાસ ઉપયોગી વાત જણાવે છે તે એ છે કે અપભ્રંશની ઘણી જાતો છે અને તે ઘણી જાતો જૂદા જૂદા દેશ પરત્વે છે કે જ્યાં તે બોલાતી હોય. વળી જૂની પ્રાકૃતોના ખાસ ભેદો જણાયા નથી અને જો કે તેમનાં નામો ભૂપ્રદેશિક છે છતાં તેઓ પ્રાદેશિક મટી ગઈ અને તેથી લોકોથી પણ ખાસ બોલાતી બંધ પડી. અપભ્રંશ તો આ બને રીતિએ તેઓથી ભિન્ન થઇ એટલે કે દેશપરત્વે તે જુદી જુદી થઈ અને લોકોથી તે બોલાતી બંધ પડી નહિ.

છે કે અપભ્રશ કાવ્યમા આસાર આદિ કેટલાક છદો વપરાતા હતા. નાટકોમા અપભ્રશ ઘણુજ અલ્પ પ્રમાણમા અને અહીં તહીં ક્યાક ગદ્ય તરીકે વપરાતું અને તેમા પણ નિયમ તરીકે સર્વ નાટકોમા તેનો ઉપયોગ થતોજ એવુ નથી. 'આભીરાદિગિર.' એ આખી પંક્તિ માત્ર અપભ્રશનુ સર્વ સાધારણ સ્વરૂપ સૂચવે છે એટલે કે કાવ્યમા આભીર જેવા ઉતરતા લોકોના મુખમા જે મૂકવામા આવે છે તે અપભ્રશ છે, પણ એ પરથી એક લોકજાતિનીજ એ ભાષા હતી એમ કલ્પવુ અનુચિત છે 'આભીરાદિ' એમા 'આદિ' શબ્દજ બતાવી આપે છે કે તે માત્ર આભીર જાતિનીજ ભાષા હતી એમ નથી ઈસ પૂર્વે થોડા શતકોમા આભિર જાતિ જ્યાથી આવી ત્યાથી ને જાતિ તે ભાષા પોતાની સાથે લાવી નહોતી વસ્તુત સત્ય વાત એ છે કે જ્યા જ્યા તે લોકો અને તેમની સાથે બીજા ગયા ત્યા ત્યા તે તે પ્રદેશની પ્રચલિત પ્રાકૃત ભાષા તેઓ ગ્રહણ કરતા ગયા, અને સ્વાભાવિક રીતે તેથી ઉત્તરોત્તર ઘણે અશે ભાષાનુ સ્વરૂપ તેમનાથી બદલાતુ ગયુ આ બદલો—પરિવર્તન—અપભ્રષ્ટતાજ ભરતે વાપરેલ 'અપભ્રશ', 'અપભ્રષ્ટ' અને વળી 'વિભ્રષ્ટ' શબ્દો બતાવી આપે છે (૨) આ સાહિત્યની અપભ્રશ ભાષાની પાછળ ભાષા હતી કે જે નાના સાહિત્યરસિક સમૂહોનો કે ફિલસૂફો, વૈયાકરણો, ખગોળશાસ્ત્રીઓ, ગણિતશાસ્ત્રીઓ, કવિઓ અને અધ્યાપકો આદિ પંડિતોની ભાષા—ટુકામા થોડા વિદ્વાનોની ભાષા નહોતી, પણ ઉતરતા, કનિષ્ઠ વર્ણના, સામાન્યમા સામાન્ય લોકો જેવા કે આભીરો, શબર, ચડાળો વગેરેની ભાષા હતી આ પરથી જણાય છે કે આ લોકો જે પ્રદેશમા વસતા ગયા તે પ્રદેશ વખતો વખત યા એકી વખતે જેમ જેમ બદલાતો ગયો તેમ તેમ અપભ્રશમા પણ ફેરફાર પડતો ગયો અને તેથી પાછળના પ્રાકૃત વૈયાકરણોએ અપભ્રશની જુદી જુદી જાતિઓ બતાવી છે તે બનતી ગઇ

૨૭૨ દડીનો સમય વિવાદગ્રસ્ત છે પણ તેને ૮ મી શતાબ્દીમાં મૂકી શકાય (જુઓ ના૦ પ્ર૦ પત્રિકા ભાગ ૫ અક ૨). આ રીતે

૨૭૬ એક આખ એક સુકવિ સંસ્કૃત ઉક્તિમાં (સારી રીતે) કરી શકે બીજો પ્રાકૃતમાં વળી અન્ય અપભ્રંશ વાણીમાં અને કોઈ ભૂત-પૈશાચી ભાષામાં કરી શકે. કોઈ બીજો આઠ બે, ત્રણ, ચા ચારે ભાષામાં કોઈ વાણી કરી શકે. જે સુકવિની બુદ્ધિ આ સર્વ ભાષામાં પ્રપંચ-નિપુણ હોય છે તે આખા જગતને પોતાની કીર્તિથી ભરે છે

૨૭૭ આ કરતાં બીજા વધારે અગત્યના ઉલ્લેખો બીજા બે ફકરામાં આપ્યા છે કે જેમાં પણ ઉક્ત ચતુર્વિધ ભેદ બતાવ્યો છે પરંતુ વિધવિધ દેશ પરત્વે બતાવેલ છે ને તે એવી રીતે કે જે દેશમાં સાહિત્ય જે અમુક ભાષામાં વિશેષે કરી વપરાય છે તે દેશ તે ભાષા સહિત જણાવ્યા છે

૨૭૮ " અમુક ખાસ ભાષાઓ અમુક દેશોમાં વાપરવામાં આવે છે—એમ જણાય છે અને તે માટે એમ જણાવ્યું છે કેઃ—ગૌડ વગેરે સંસ્કૃતમાં સ્થિત છે પ્રાકૃતમાં લાટદેશના (કવિઓ) રુચિ ધરાવે છે તે પ્રસિદ્ધ વાત છે સમસ્ત મરુ દેશના, ટક્કના અને ભાદાનકના કવિઓ અપભ્રંશનો પ્રયોગ કરે છે અવન્તિ અને પરિયાત્રાના કવિઓ દશપુરના કવિઓ સુદ્ધાં ભૂતભાષા વાપરે છે અને જે સુકવિ મધ્યદેશમાં વસે છે તે (આ) સર્વ ભાષામાં નિપુણ હોય છે ૫૦

૨૭૯ આ પરથી જણાય છે કે રાજશેખરના સમયમાં સંસ્કૃત સાહિત્ય ગૌડ (હાલનું બિહાર)માં, પ્રાકૃત સાહિત્ય લાટ (ગૂજરાતના ભાગ

यस्येत्थं धीः प्रपञ्चा स्नपयति सुकवेस्तस्य कीर्ति र्जगन्ति । पृ ४८-४९.

५० गौडाद्याः संस्कृतस्थाः परिचितरुचयः प्राकृते लाटदेश्याः सापभ्रंशप्रयोगाः सकलमरुभुवष्टक्कभादानकाश्च । आवन्त्याः पारियात्राः सह दशपुरजैर्भूतभाषां भजन्ते यो मध्येमध्यदेशं निवसति स कविः सर्वभाषा निषण्णः । पृ ५१

પ્રકરણ ૩ જું.

અંપભ્રશ સંબંધી પ્રાચીન ઉલ્લેખો (અનુસધાન)

૨૭૫ (૭) રાજશેખર—તેણે પોતાની કાવ્યમીમાસા (ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ સીરીઝ ન ૧, ૧૯૧૬)મા અપભ્રશ સબંધી પુષ્કળ ઉલ્લેખો ર્ક્યા છે. પોતાના પુરોગામી આલકારિકોની પેઠે તે પણ આ ભાષાને સાહિત્યની દૃષ્ટિએ નિહાળે છે તેથી પોતાના કાવ્યપુરૂષના શરીરને વર્ણુ-વતાં જણાવે છે કે—" તારૂ શરીર તે શબ્દ અને અર્થ છે. સસ્કૃત મુખ છે, પ્રાકૃત બાહુ છે. જઘન અપભ્રશ[૪૭] છે, પૈશાચી તે પગો છે અને મિશ્રભાષા તે ઉરૂ એટલે છાતી છે." વળી જ્યારે પોતાનો કવિરાજ પોતાની દરબાર ભરે છે ત્યારે સસ્કૃત કવિઓને (પોતાની ગાદીથી) ઉત્તરમા, પ્રાકૃત કવિઓને પૂર્વમા, અપભ્રશ કવિઓને પશ્ચિ-મમા, અને પૈશાચ કવિઓને દક્ષિણમા બેસાડવા–એમ જણાવે છે[૪૮] આવીજ રીતે સાહિત્યના ચતુર્વિધ પ્રકાર, તે જે ભાષામા વ્યક્ત કરવામા આવે તે ભાષાપરથી એક સારા કવિ થવા માગનારે કેટલી ભાષામા નિપુણ થવુ જોઇએ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા આ રાજશેખર પાડે છે કે[૪૯] —

---

૪૭ शब्दार्थौ ते शरीरं, संस्कृतं मुखं, प्राकृत बाहु, जघनमपभ्रश पैशाच पादौ, उरो मिश्रम् । पृ. ६

૪૮ तस्य उत्तरत सस्कृता कवयो निविशेरन् ।...पूर्वेण प्राकृता कवय ..। पश्चिमेनापभ्रशिन कवय । दक्षिणतो भूतभाषा-कवयः । पृ ५४

૪૯ एकोर्थ संस्कृतोक्त्या स सुकविरचन प्राकृतेनापरोस्मिन्
अन्योऽपभ्रशगीर्भि किमपरमपरो भूतभाषाक्रमेण ।
द्वित्राभि. कोऽपि वाग्भिर्भवति चतसृभि किंच कश्चिद्
विवेक्तुं

૨૮૨ રાજશેખરના સમયમાં અપભ્રંશ ભાષા સાહિત્યભાષા તરીકે ઘણી લોકપ્રિય હતી અને ખાસ કરી સુરાષ્ટ્ર અને મારવાડમાં જરૂર લોકપ્રિય હતી છતાં તે ભાષાએ પોતાના મૂળ સ્વરૂપ એટલે સામાન્ય આમવર્ગની બોલાતી ભાષા યા ભાષાઓ સાથેનો સંબંધ તદ્દન છેક છોડયો નહોતો એ વાત રાજશેખરના બીજા બે ફકરામાંથી જણાય છે તે ફકરાઓ એ છે કેઃ—

૨૮૩ (૧) અપભ્રંશ ભાષામાં પ્રવીણ તે તેના (રાજ કવિના) પુરુષ-પરિચારક વર્ગમાં હોવા જોઇએ, અને પરિચારિકાઓ માગધ ભાષામાં પણ અભિનિવેશ રાખનારી હોવી જોઇએ. અંતઃપુરવાસીઓ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બંને જાણવી જોઇએ અને તેના મિત્રોએ સર્વભાષા જાણવી જોઇએ. [૫૩]

૨૮૪ (૨) તેમની (સંસ્કૃત કવિઓ) પાસે-પછી વેદ વિદ્યાના જાણનાર પ્રમાણ શાસ્ત્રીઓ, પૌરાણિકો, સ્મૃતિકારો વૈદ્યો જોશીઓ તથા તેવા પ્રકારના બેસે. પૂર્વે પ્રાકૃત કવિઓ અને તેની પાસ-પાસે યા પછી જ નટ નાચનારા, ગાયા વગાડવાવાળા વાણીપર જીવનારા ભાટ આદિ સંગીતના તાલ આપનારા એવાઓ બેસે. પશ્ચિમે અપભ્રંશના કવિઓ, ને તેમની પાસે ચિત્રલેપ કરનાર, માણિક્ય-રત્ન બાંધનારા, ઝવેરીઓ, સોનીઓ સુતારો, લુહારો અને એવા બીજા બેસે. દક્ષિણે પૈશાચ એટલે પૈશાચી ભાષાના કવિઓ ને તેમની પાસે ભુજિષ્યાઓ અને તેના સાથીઓ દોરડાપર નાચનારા, ગારુડિકો, જાદુગરો, મલ્લો અને શસ્ત્ર ઉપર આજીવિકા કરનારા તથા એવા બીજાઓ બેસે. [૫૪]

૨૮૫—આ પૈકી (૧) ના ઉતારાપરથી ખાસ જણાય છે કે પુરુષ તેમજ સ્ત્રી પરિચારકને અપભ્રંશ બોલનારા જણાવ્યા છે પહેલાં

---

૫૩ अपभ्रंशभाषाप्रवणः परिचारकवर्गः, समागधभाषाभिनिवेशिन्यः परिचारिकाः । प्राकृतसंस्कृतभाषाविद आन्तःपुरिका मित्राणि चास्य सर्वभाषाविन्दि भवेयुः ।

૫૪ આ માટે જુઓ આ પ્રકરણનું ૫ ફકરાને ૨૮ પર મૂકેલ

र्थ वैदिका ने भण्डार—तेमां [illegible] हसितवती भूतमाषा

આસપાસના પ્રદેશ)મા, અપભ્રશ સાહિત્ય આખા મરૂદેશ (હાલનુ મારવાડ), ટક્ક (પૂર્વ પંજાબનો ભાગ)મા, અને ભદાનક (?) મા, પૈશાચી સાહિત્ય અવન્તિ (મધ્ય માલવા)મા, પારિયાત્રા (પશ્ચિમના વિધ્ય પ્રદેશોમા) અને દશપુર (ઉપરનો માલવા–મદસોર આસપાસનો મુલક) મા વધારે ખેડાયેલુ હતુ. આમ છતા એ લક્ષ બહાર ન રહેવુ જોઇએ કે આ ભાષાઓ આ પ્રાતોમા બોલાતી ભાષાઓ હતી એમ રાજશેખર કવિ જણાવતો નથી તે એટલુજ કહે છે કે આ પ્રાતોમા સાહિત્યકારો પોતાના વિચારો આ જણાવેલી ભાષામા પ્રધાનપણે દર્શાવતા હતા.

૨૮૦ અપભ્રશ સબંધી બીજો મહત્વનો ફકરો એ છે કે— " સુરાષ્ટ્ર, ત્રવણ વગેરે, સૌષ્ઠવ સહિત, પણ અપભ્રશના અશો વાળા સસ્કૃત વચનો પણ બોલે છે. " ૫૧

૨૮૧ આથી મરૂ, ટક્ક અને ભાદાનકના કવિઓ સાથે સૌરાષ્ટ્ર (કાઠિયાવાડ) અને ત્રવણો (? પશ્ચિમ રાજપુતાના) ને ઉમેરવાના છે–તે સર્વેએ અપભ્રંશ સાહિત્યને ખેડયુ છે પ્રાકૃતભાષાઓ અને તેમાના સાહિત્ય સબંધી આપણું જ્ઞાન અત્યારે દિનપ્રતિદિન વિશેષ થતું જાય છે અને તે રાજશેખરના મતને અને ખાસ કરીને પ્રાકૃત અને અપભ્રશ સબંધીના મતને સ્પષ્ટ રીતે સિદ્ધ કરતુ જાય છે. જે પ્રાતમાં વિશાલ પ્રાકૃત સાહિત્યની શોધ થઇ છે અને હજુ પણ થવા સર્જાયેલી છે, તે ગૂજરાત પ્રાત છે ૫૨તેમા જૈન શ્વેતામ્બરોનો જબરો ફાળો છે

---

૫૧. सुराष्ट्र त्रवणाद्या ये पठन्त्यर्पितसौष्ठवम् ।
अपभ्रशावदंशानि ते संस्कृतवचांस्यपि ॥ पृ. ३४.

૫૨ જુઓ પાંચમી ગૂજરાત સાહિત્ય પરિષદ્‌નો સદ્‌ગત ચિમનલાલ ડાલાભાઇ દલાલ એમ. એ નો ' પાટણના ભડારો અને ખાસ કરીને તેમા રહેલું અપભ્રશ તથા પ્રાચીન ગૂજરાતી સાહિત્ય ' પર નિબધ, તથા પુનાની પહેલી ઓરિયેન્ટલ કૉન્ફરન્સમાં કુડાલકરનો 'પાટણ ભડારના હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો અહેવાલ' એ પર નિબધ

પડતી જતી હતી અને પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન લેવા માટે પોતાનો વિકાસ કરી રહી હતી. (જુઓ આ લેખનું પૃષ્ઠ ૨૮)

૨૮૭ (૮)—નમિસાધુ—જ્યારે કાવ્યાલંકાર ૨. ૧૨ સૂત્ર પર ટીકા કરે છે ત્યારે અપભ્રંશ સંબંધી એવી ટીકા કરે છે કે—

તથા અપભ્રંશ જે પ્રાકૃતજ છે તે બીજાઓએ ઉપનાગર આભીર અને ગ્રામ્ય એ ભેદથી ત્રણ પ્રકારની કહી છે તેનો નિરાસ કરવા માટે કહે છે ભૂરિભેદ. એટલે ઘણા ભેદવાળી એ શબ્દો વાપર્યો છે તે માટે કે ઘણા દેશો હોવાથી, અને તેનું લક્ષણ લોક પાસેથી સમ્યક્ પ્રકારે જાણી લેવું તેમ છે[૫૫] (જુઓ આ લેખનું પૃ. ૨૫)

૨૮૮ આ ફકરો એ રીતે અગત્યનો છે કે નમિ સાધુ (૧) અપભ્રંશને આ પ્રાકૃત તરીકે ગણે છે (૨) પોતાની અગાઉના બીજાઓએ તેના જે પ્રકાર નામે ઉપનાગર, આભીર અને ગ્રામ્ય જણાવ્યા છે તે બતાવે છે (૩) પરંતુ પોતે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે આ ભેદ કરતાં વધુ પ્રકાર તેના છે અને સૌથી અગત્યની વાત પોતે કહે છે તે એ છે કે (૪) તે શીખવા માટે લોકો પાસેજ જવું પડે. આ છેલ્લી વાત મહત્ત્વની છે તે એટલા માટે કે નમિસાધુ કે જેણે પોતાની ટીકા સંવત્ ૧૧૨૫ (ઈ. સ. ૧૦૬૯)માં પૂરી કરી[૫૬] તેના તે સમય સુધી પણ બોલાતી ભાષાની અપભ્રંશ સામાન્ય જનસમૂહથી બોલાતી બંધ પડી નહોતી.

૨૮૯ નમિસાધુએ જે એક વાત કહેલ છે તે ખાસ ધ્યાન નોંધવા જેવું છે કારણ કે તે પરથી જણાય છે કે અપભ્રંશનો વિસ્તાર પૂર્વમાં ઠેઠ મગધ સુધી હતો. આપણે જાણીએ છીએ કે ભારતના સમય સુધી

---

૫૫ રુદ્રટનો કાવ્યાલંકાર (કાવ્યમાળા પૃ. ૨. ૧૫) तथा प्राकृतमेवापभ्रंशः । स चान्यैरुपनागराभीरग्राम्यत्वभेदेन त्रिधोक्तस्तन्निरासार्थमुक्तं भूरिभेद इति । कुतो देशविशेषात् । तस्य च लक्षणं लोकादेव सम्यगवसेयं ।

૫૬ पंचविंशति संयुक्तैरेकादश समाशतैः ।
विक्रमात्समतिक्रान्तैः प्रावृषीदं समर्थितं ॥ ૫ ૧૭૪

તો તે સામાન્ય જનસમૂહનાજ છે અને તેથી લોકભાષાજ બોલેજ. બીજુ સામાન્ય જનસમૂહ અને રાજા એ બેની વચમા રહેનારા તેઓ છે કારણ કે તેઓ લોકની ઇચ્છાઓ અને ફરિયાદો રાજાને સમજાવે, અને રાજાનો સંદેશ કે ઉત્તર લોકોને કહે અને તેથી તેઓએ સામાન્ય લોકની ભાષા જાણવીજ જોઇએ આ ઉતારાથી એ ધ્વનિત થાય છે કે રાજશેખરના સમય પહેલાના ઘણા લાબા કાળથી અપભ્રશ ભાષા સાહિત્યભાષાના દરજ્જે પહોચી હતી છતા તે સમય સુધી એક બોલાતી ભાષા તરીકે બધ પડી ગઇ હતી નહિ તે અપભ્રશ અને લોકની બોલાતી ભાષા-એ બને વચ્ચે જીવત સબધ હતો. બીજા શબ્દોમા કહીએ તો **અપભ્રશ ભાષા હજુ બીજી પ્રાચીનતર સાહિત્યની પ્રાકૃત ભાષાઓની પેઠે મૃતભાષા થઇ હતી નહિ**

૨૮૬. ઉપરના (૨) જા ફકરામા સસ્કૃત ભાષા થોડાઓની-એટલે પડિતોની ભાષા ક્યારની થઈ ગઇ હતી પ્રાકૃત ભાષા જાણનારા તેમજ બોલનારાનો મોટો સમૂહ નિર્વિવાદ રીતે હતો અને તે બોલનારામા નાટ્ય સાથે સંબધ ધરાવતી કેટલીક લલિત કળાઓના જાણનાર હતા. પરતુ અપભ્રશના કવિઓ પાછળ બેસનારાનો અને સ્પષ્ટ રીતે તે ભાષા બોલનારાનો વર્ગ એ પ્રાકૃતભાષી કરતા પણ વધુ જથામા હતો. આ મોટા પ્રમાણનો ઉતરતા વર્ગનો સમૂહ-એટલે સામાન્ય જનસમૂહ છે કે જેમાથી કારીગરો નામે સુતાર, લુહાર, સોની આદિ, તથા બીજો મજુર વર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. અને આ વાત ભાષાવિષયક જે હકીકતો વર્ત્તમાન હિંદની દેશી ભાષાઓના પ્રાચીનતમ સાહિત્યોમાથી મળી આવી છે તેને બરાબર બધ બેસતી છે ૦૪ સ નવમા સૈકાના અત (કે જે રાજશેખરના કવિત્વ કાલનો સામાન્ય રીતે સમય છે) સુધી દેશી ભાષાઓ પોતાનુ સ્વરૂપ જુદી જુદી બોલાતી અપભ્રશ ભાષાઓથી ભિન્ન સ્વરૂપ

क्षयः, तत परं भुजगणिका प्लवकशौभिकजंभकमल्लाः शस्त्रोपजीविनो ऽन्ये ऽपि तथाविधाः ॥ प. ५५-७८

ઉચિત છે—જો કે હૉનલ સાહેબ તેને તેથી પણ પૂર્વે લઈ જવાનો પ્રયાસ કરે છે

૨૯૪ (૩) હેમચંદ્ર—તેણે પોતાના સિદ્ધહૈમ વ્યાકરણમાં પ્રાકૃતની સાથે સાથે અપભ્રંશ ઉપર પણ સારી રીતે લખ્યું છે કેમકે અપભ્રંશ પર ૧૨ સૂત્ર આપ્યાં છે ને તે પર લગભગ ૧૮ દોહા ઉદાહરણરૂપે આપ્યા છે અને તે બીજા ગ્રંથોમાંથી સંકલિત કરેલા જણાય છે તેથી તે પણ જૂના છે. તે પરથી જણાય છે કે ૯ મી સદીમાં અપભ્રંશનું સાહિત્ય પણ વિસ્તૃત હોવું જોઇએ. હેમચંદ્રનો સમય ૧૨ મી સદી છે અને તેના સંબંધમાં અગાઉ પણ લખાઈ ગયું છે

૨૯૫. (૪) તેની પછીના ત્રિવિક્રમ લક્ષ્મીધર સિંહરાજ અને માર્કંડેય આદિએ પણ અપભ્રંશ પર લખ્યું છે તેમાં ત્રિવિક્રમનું પ્રાકૃત-વ્યાકરણ વિશેષ મહત્વનું છે આ 'સિદ્ધહૈમ' સાથે ઘણું મળે છે તેમાં લગભગ ૧૧૭ સૂત્ર અપભ્રંશ પર છે માર્કંડેયનું પ્રાકૃત સર્વસ્વ પણ આધુનિક છે ઇ. સ. ૧૭ મી સદીમાં તેનો સમય મૂકવો ઉચિત છે આ વખતે તો આધુનિક ભાષાઓનો પ્રચાર હતો અત. તેનું કથન વિશેષ મહત્વનું માની નહિ શકાય. હમણાં આ વર્તમાન પંડિત બહેચરદાસે ગૂજરાત પુરાતત્વમંદિર તરફથી 'પ્રાકૃત-વ્યાકરણ' બહાર પાડેલ છે તેમાં સર્વના તોલનરૂપે સંજ્ઞા આપી વ્યાકરણના વિષયને વધારે સ્ફુટ અને માર્ગદર્શક કર્યો છે

પ્રકરણ ૪ થું

અપભ્રંશનો સમય.

૨૯૬ આ રીતે આપણે આશરે ઇ. સ. બીજા કે ત્રીજા સૈકામાં થએલા ભરતથી માંડીને ઠેઠ ઇ. સ. ૧૧ મા સૈકાના મધ્યમાં થએલા નમિસાધુ સુધીના આલંકાર અને અન્ય પ્રકારના ગ્રંથોમાં અપભ્રંશ

તેનુ બીજ જે આભીરી તે સિંધ, મુલતાન અને ઉપરના પંજાબમાં બોલાતી જણાઈ છે. નમિસાધુનુ ઉક્ત વાક્ય એ છે કે[૫૭]

૨૯૦. "આભીરી ભાષા અપભ્રંશના પેટામા મૂકાયેલી જણાવવામા આવી છે, ક્વચિત્ તે માગધીના પેટામાં પણ જોવામા આવે છે." આનો એટલોજ અર્થ થાય છે કે મગધમા અપભ્રંશની એક બોલાતી ભાષા હતી. આથી એ પૂરવાર થાય છે કે ઈ. સ ૧૧ મી સદી સુધી પણ ભારતના પૂર્વ ભાગમા અપભ્રંશ વિદ્યમાન હતી.

૨૯૧. (૯)—ઉપરનાથી બીજા ઓછા પ્રસિદ્ધ અને તેઓના પછી થયેલા લેખકો નામે પૃથ્વીધર (મૃચ્છકટિકનો ટીકાકાર), ગીતગોવિંદપર નારાયણે કરેલી ટીકામા ઉલ્લેખેલા 'રસિકસર્વસ્વ'ના અજ્ઞાત કર્ત્તા, શકુંતલા પર ટીકાકારોમાંનો એક શંકર, અને બે ત્રણ બીજા થયા છે તે માટે પિશલનુ વ્યાકરણ જુઓ અહીં તેમને વિસ્તારથી બતાવવા નકામુ છે કારણકે તેઓ માત્ર બીજાઓના વિચારો અને કથનો ટાંકે છે, અને પોતાને તો અપભ્રંશનો સાક્ષાત્ પરિચય કે સમાગમ નથી.

અપભ્રંશ અને પ્રાકૃત વ્યાકરણો—

૨૯૨. (૧) **વરરૂચિ**—કે જેનો સમય ઇસવી તૃતીય શતાબ્દિ ગણુવો અનુચિત નહિ થાય તે અત્યારસુધીના પ્રાકૃત વૈયાકરણોમા, સર્વથી પ્રાચીન માનવામા આવે છે તેના '**પ્રાકૃત-પ્રકાશ**'મા અપભ્રંશનો કંઇપણ ઉલ્લેખ નથી. તેનું કારણ એમ જણાય છે કે તે સમયે અપભ્રંશ સાહિત્યની ભાષા હતી નહિ સાહિત્યની પછીજ વ્યાકરણોની સૃષ્ટિ થાય છે એ સ્વીકારી શકાય તેવી વાત છે.

૨૯૩ (૨) **ચંડ**—'પ્રાકૃત-લક્ષણુ'મા અપભ્રંશ પર થોડા સૂત્રો લખ્યા છે. ચંડનો સમય ઇ. સ. ૬ ઠી શતાબ્દિમા લઇએ તો

---

૫૭. आभीरी भाषापभ्रंशस्था कथिता क्वचिन्मागध्यामपि दृश्यते. પૃ ૧૫

દશરૂપ પણ જ્યારે એમ (૨, ૪૨ માં) કહે છે કે આભીરો માગધી બોલનાર પૈકી હતા ત્યારે એમજ સૂચિત કરે છે દશરૂપ તે નમિસાધુ કરતાં બે સૈકા પાછળનું છે.

તેમાં પિશલ પ્રાકૃતની ન. પાન માં નોંધ કર્યા પછી તેમાંથી કેટલાક ફકરાઓ[૫૭] ટાંકીને તે કહે છે કે—

"ઉપરના ફકરાઓ દેશી ભાષાનાં ત્રણ સ્વરૂપો રજુ કરે છે. પ્રાચીન સ્વરૂપ એટલે મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત આપણને ૧ ૨ ૩ (૧), ૪ અને ૫ (૧) માં મળે છે તે સંસ્કૃતની પેઠે શિષ્ટ ભાષા બની હતી અને એમ તે વખતે સાહિત્યના વિષયમાં વપરાઇ શકતી. ત્યાર પછી આપણને બીજું સ્વરૂપ ૬ ૭ (૧) (૨) (૩) માં મળી આવે છે આ અપભ્રંશ સ્વરૂપને મળતું આવે છે કારણ કે આપણને તે હેમચંદ્રે પોતાના પ્રાકૃત વ્યાકરણમાં જે ઉદાહરણો આપ્યાં છે તેમાં અને વિક્રમોર્વશીના ૪ થા અંકમાંના ઉદાહરણોમાં મળે છે. ત્રીજું સ્વરૂપ આપણને ૩ (૨) (૩) (૪) (૫) અને ૫ (૨) માં મળે છે અને આપણે વર્તમાન હિંદનું પ્રાચીનતમ સ્વરૂપ કહી શકીએ—તેમાં હિંદવી (હિન્દી) અને ગુજરાતી યા ગુજરાતનું 'ચારે' એ નવાં રૂપોના નમુના છે કે જે અપભ્રંશના યુગ સુધીના સમયમાં ધીમે ધીમે જૂના પ્રયોગો ઘસાતા ગયા પછી બનેલાં છે. જેવાં બે રૂપો જે સમયે કવિઓએ લખ્યું હોય તે સમયની દેશી ભાષા રજુ કરે છે અને તે કવિઓએ પોતાના સમયમાં જે રાજાઓ મરી ગયા ને વીસરાઇ ગયા હોય તેઓનાં વખાણ કર્યાં ન હોવાં જોઇએ તેથી એ અનુમાન કરવું અયુક્ત નથી કે તેમણે વાપરેલી ભાષાનાં રૂપો જ્યારે તે રાજાઓ વિદ્યમાન હતા તે સમયનાં સાચા રૂપોજ રજુ કરે છે. જેમાં કર્ણના સમયની લગભગ એટલે ૧૧ મા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં જે વિકાસક્રમ પર દેશી ભાષાઓ આવી પહોંચી હતી તે અપભ્રંશના ક્રમને તે વખતે પણ રજુ કરતી હતી કે જે

૫૭—ચોથા ફકરામાં એ છે કે ગાથા ૫૩ (જયસિંહ). ૧૯ (વિજયપાલ નરપતિ) ૭૨ (હમ્મીર), ૯૨ (તે જ) ૧૫૧ (તે જ) ૭૨ (સાહસાંક) ૭૭ (કર્ણ), ૧૮૮ (તે જ), ૯૭ (ભોજ), ૯૧ (મુંજ) ૧૨૧ (તે જ) ૧૯૫ (તે જ), કે જે વ્રજમોહન પાંચની આવૃત્તિમાં છે. નરપતિ એટલે નૃપતિનો અર્થ કે જે મંગુરિ વગેરેનો હતો ને, ગુજરાતના ભીમદેવ અને મહારાષ્ટ્રના ભાદેવ સમકાલીન હતો.

સંબંધી જે ઉલ્લેખો થયેલા છે તે જોયા. આથી આપણે અપભ્રંશના સમય, વિસ્તાર અને પ્રકાર સબંધી કેટલીક અસંદિગ્ધ હકીકતો એકઠી કરી શકયા છીએ.—

૨૯૭ (૧) આભીરી એ નામથી અપભ્રંશ ભાષા ઓછામા ઓછા ઈસુના બીજા અને ત્રીજા સૈકામા વિદ્યમાન હતી અને તે સિંધ, મુલ્તાન અને ઉત્તરના પંજાબ–પંચનદમા મુખ્યપણે આભીરો અને બીજી જાતિઓ કે જે હિંદમા પ્રવેશ કરી ચૂકી હતી અને આ પ્રાંતોમાં સ્થિરવાસ કરી ચૂકી હતી તેઓથી બોલાતી હતી

૨૯૮. (૨) ઈ. સ ૬ ઠા સૈકા સુધીમા આભીરો અને બીજાઓની બોલાતી ભાષા તરીકે અપભ્રંશ તે વખત સુધી પણ ગણાતી હતી તે ભાષાએ 'અપભ્રંશ' એવુ વિશિષ્ટ નામ ગ્રહણ કર્યું હતું, અને પોતાનુ સાહિત્ય પણ ખેડયુ હતુ કે જે સાહિત્ય ભામહ અને દંડી જેવા અલંકારશાસ્ત્રીઓને પણ માન્ય રાખવુ પડયુ હતુ.

૨૯૯ (૩) ઈ. સ. નવમા સૈકા સુધીમા આભીરો, શબરો અને ચંડાલોનીજ ભાષા તરીકે ગણાતી તે બંધ પડી હતી, અને જોકે ઉંચી પંક્તિના સંસ્કૃત બોલતા હતા અને નાટક કરનારા લોકો પ્રાકૃત ભાષાઓ બોલતા હતા, છતા અપભ્રંશ મોટો જે કારીગરનો વર્ગ તેની ભાષા તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ હતી એટલે કે તે લોકોની ભાષા બની હતી. આ સમય સુધીમા તે દક્ષિણમા સૌરાષ્ટ્ર સુધી પણ અને સંભવિત રીતે પૂર્વમા મગધ દેશ સુધી પ્રસરી હતી

૩૦૦ (૪) ઈ. સ. ૧૧ મા સૈકાના મધ્ય સુધી સાહિત્યનિપુણ લોકોને પણ સ્વીકારવુ પડયુ છે કે અપભ્રંશ તે એક ભાષા નથી પણ ઘણી બોલાતી ભાષાઓ છે, કે જેમાની એકે સાહિત્ય ભાષા તરીકે નામ કાઢયુ હતુ. દોહાકોશ (જુઓ ૭ નો અંત) આ સબંધી સબલ પુરાવો આપે છે.

૩૦૧ અપભ્રંશના સમયની નિમ્નતમ અવધિ સર ભંડારકરના અભિપ્રાય સાથે બરાબર મળે છે પોતાના હસ્તલિખિત ગ્રંથોના રીપો-

ટેમાં પિશલના પ્રાકૃતની ન ભાગ માં નોંધ કર્યા પછી તેમાંથી કેટલાક દૂહાઓ[૫૭] ટાંકીને તે કહે છે કે—

"ઉપરના દૂહાઓ દેશી ભાષાનાં ત્રણ સ્વરૂપો રજુ કરે છે પ્રાચીન સ્વરૂપ એટલે મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત આપણને ૧ ૨ ૩ (૧) ૪ અને ૫ (૧) માં મળે છે. તે સંસ્કૃતની પેઠે શિષ્ટ ભાષા બની હતી અને ગમે તે વખતે સાહિત્યના વિષયમાં વપરાઇ શકતી. ત્યાર પછી આપણને બીજું સ્વરૂપ ૬ ૭ (૧) (૨) (૩) માં મળી આવે છે આ અપભ્રંશ સ્વરૂપને મળતું આવે છે કારણ કે આપણને તે હેમચંદ્રે પોતાના પ્રાકૃત વ્યાકરણમાં જે ઉદાહરણો આપ્યાં છે તેમાં અને વિક્રમોર્વશીના ૪ થા અંકમાંના ઉદાહરણોમાં મળે છે ત્રીજું સ્વરૂપ આપણને ૩ (૨) (૩) (૪) (૫) અને ૫ (૨) માં મળે છે અને આપણે વર્તમાન હિંદુ પ્રાચીનતમ સ્વરૂપ કહી શકીએ—તેમાં હિન્દુસ્તાની (હિંદી) અને [illegible] એ નવાં રૂપોના નમુના છે કે જે અપભ્રંશના યુગ સુધીના સમયમાં ધીમે ધીમે જૂના પ્રયોગો ઘસાતા ગયા પછી બનેલાં છે જેવાં એ રૂપો જે સમયે કવિઓએ વાપર્યાં હોય તે સમયની દેશી ભાષા રજુ કરે છે અને તે કવિઓએ પોતાના સમયમાં જે રાજાઓ મરી ગયા ને વીસરાઈ ગયા હોય તેઓનાં વખાણ કર્યાં ન હોવાં જોઇએ તેથી એ અનુમાન કરવું અયુક્ત નથી કે તેમણે વાપરેલી ભાષાનાં રૂપો જ્યારે તે રાજાઓ વિદ્યમાન હતા તે સમયનાં ખાસ રૂપોજ રજુ કરે છે એમાંથી કહેવાના સમયની લગભગ એટલે ૧૧ મા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં જે વિકાસક્રમ પર દેશી ભાષાઓ આવી પહોંચી હતી ને અપભ્રંશના ક્રમને તે વખતે પણ રજુ કરતી હતી, કે જે

૫૭—ચોથા દૂહાઓ એ છે કે ગાથા ૫૩ (પિશેલ) ૧૯ (સિદ્ધહેમ પરિશિષ્ટ) ૭૨ (૮ મોર) ૬૨ (તે જ) ૧૫૧ (તે જ) ૭૨ (સાહસાંક) ૭૭ (ભોજ), ૧૯૮ (તે જ), ૭૩ (મુંજ), ૬૧ (ક્ષેમ) ૧૧૧ (તે જ) ૧૮૫ (તે જ), કે જ [illegible] આવૃત્તિમાં છે પરિશિષ્ટ એટલે [illegible] કે જે [illegible] હતો ને, રાજાના આશ્રિત અને મહારાજાના [illegible] સમકાલીન હતો.

અપભ્રશનુ મૂળ લગભગ સાતમા સૈકાપર લઇ શકાય છે, અને દેશી ભાષાઓ લગભગ ૧૨ મા સૈકાના અતે અને ૧૩ મા સૈકાની શરૂઆતમા—કે જ્યારે કેટલાકના માનવા પ્રમાણે ચદ કવિ વિદ્યમાન હતો ત્યારે હાલનુ વર્ત્તમાન વલણ લેતી ગઈ અને તેજ સ્વરૂપ તેઓનું ચોહાણુ હમ્મીર (એટલે ઇ. સ. ૧૨૮૩ થી ૧૩૦૧) ના સમયમા હતું.

પ્રકરણ ૫ મું.

અપભ્રશ અને આભીરનો દેશાનુદેશ વિહાર.

૩૦૨. ઉપર જણાવેલ હકીકત છે તે આભીરના હિદમા પ્રવેશ ને વિહાર સબધી ઇતિહાસ કે જેણે દેશની બોલાતી ભાષાઓમા આવું પરિવર્ત્તન કર્યું છે તે સાથે બરાબર બધ બેસતી થાય છે—આભીરો (હવે આહીરો) મહાભારતમા[૫૮] સિધુ નદિ પર હિદના પશ્ચિમમા વસતા લોકો તરીકે જણાવવામા આવ્યા છે તેમને એક તિરસ્કૃત જાતિ તરીકે ગણવામા આવ્યા છે[૫૯] પણ તેઓ એક લડાયક જાતિ હતી અને દ્રોણના સુપર્ણવ્યૂહમા તેમને અગ્રસ્થાન આપવામા આવ્યુ છે જ્યારે અર્જુન કૃષ્ણની વિધવાઓને લઇને દ્વારકાથી પાછો ફરતો હતો, ત્યારે આભીરોએ તેના પર પચનદમા પ્રવેશ કરતાંજ આક્રમણ કરેલુ હતુ. અહીં તેમને લુટારા, ગોવાળીઆ અને મલેચ્છો તરીકે કહ્યા છે મનુસ્મૃતિમા તેમને બ્રાહ્મણ પિતા અને અમ્બષ્ટ માતાથી ઉત્પન્ન થયેલા માનેલા છે.

૩૦૩. આ ઉલ્લેખો પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બીજી જાતિઓની સાથે આ આભીરોની જાતિએ હિદમા પ્રવેશ કરીને

---

૫૮ મહાભારત ૨, ૩૨, ૧૧૯૨, ૪, ૨૦, ૭૯૮; ૯–૩૭–૨૧૧૯; ૧૬–૭–૨૨૩

૫૯. મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૯–૧૫ ब्राह्मणात्......आभारोम्बष्ठकन्यायाम्.

પંજાબનો અમુક ભાગ ઇસ્વી શતાબ્દિના પ્રારંભમાં વસાવ્યો હતો (લગભગ ૧૫ ઇ. સ. પૂર્વે તેનાથી આગળ નહિ). તેમનો ધંધો ગાય, ઉંટ, ઘેટાં આદિ અહીં તહીં ચરાવવા કરવાનો હતો. તે માટે પંજાબની વિસ્તૃત ઉર્વરા ભૂમિ અત્યંત ઉપયુક્ત હતી.

૩ ૪ અપભ્રંશ આભીરોની પોતાની ભાષા નહોતી, પરંતુ તેમના ઉચ્ચારણથી જે સ્થાનિક પ્રાકૃતનું પરિવર્તિત રૂપ થયું તે પાછળથી અપભ્રંશ કહેવાયું. આભીરના પછી આવેલ વિદેશી જાતિઓ હતી. આર્યાવર્તમાં વસી ત્યારથી તેમણે સ્થાનિક પ્રાકૃતોને બોલવાનો આરંભ કર્યો, પરંતુ તેઓ એક નવીન ભાષાનું ઠીક ઠીક ઉચ્ચારણ કરી શકતા નહોતા, તેથી આભીરો દ્વારા પ્રાકૃતનું એક નવીન અપભ્રંશ રૂપ પ્રકટ થયું કે જે કાલાન્તરે 'અપભ્રંશ' એ નામથી પ્રસિદ્ધ થયું.

૩ ૫. આભીર જાતિ ક્રમશઃ પ્રભુતા પ્રાપ્ત કરતી ગઈ. તેઓનો ઉલ્લેખ બીજા સૈકાના અને ત્રીજા સૈકાના પ્રારંભ અને મધ્ય સમયના શિલાલેખોમાં[10] મળી આવે છે. પહેલો ઇ. સ. ૧૮૧ ના ક્ષત્રપ રુદ્રસિંહના રાજ્યકાલમાં તે રાજાના સેનાપતિ રુદ્રભૂતિ આભીર હોવાનું જણાવેલ છે. બીજો લગભગ ૩ ઇ. સ. નો નાસિકની ગુફાઓનો છે. તેમાં શિવદત્તના પુત્ર-ઇશ્વરસેન નામના એક આભીર રાજાનો ઉલ્લેખ છે. ત્રીજો શિલાલેખ ઈ. સ. ૩૬ આસપાસનો સમુદ્રગુપ્તનો[11] છે કે જે અલ્હાબાદના સ્તંભપર ખોદેલો છે. તેમાં આભીર અને માલવાદિ રાજસ્થાન, માળવા, અને ગુપ્ત સામ્રાજ્યની પેલીપાર દક્ષિણ-પશ્ચિમ અને

૧૦ જુઓ ડી. આર. ભાંડારકરનો લેખ ઇંડિયન એન્ટિક્વરી ૧૯૧૧ પૃ. ૧૬ તથા આર. ઇ. એન્થોવનનો ગ્રંથ નામે Tribes and Castes of Bombay પુસ્તક ૧ પૃ. ૨૨ (તેમાં આભીર સંબંધી હકીકત ડી. આર. ભાંડારકરે પૂરી પાડી છે) આના સંબંધી રા. બ. ગૌરીશંકર ઓઝાનો અભિપ્રાય જોવા જેવો છે.

૧૧ ઉક્ત ભાંડારકર તથા એન્થોવન કૃત લેખ તથા ગ્રંથ વિન્સેન્ટસ્મિથ-ની Early History of India પૃ. ૨૮૧

અપભ્રંશનુ મૂળ લગભગ સાતમા સૈકાપર લઇ શકાય છે, અને દેશી ભાષાઓ લગભગ ૧૨ મા સૈકાના અંતે અને ૧૩ મા સૈકાની શરૂઆતમાં–કે જ્યારે કેટલાકના માનવા પ્રમાણે ચંદ કવિ વિદ્યમાન હતો ત્યારે હાલનુ વર્ત્તમાન વલણ લેતી ગઈ અને તેજ સ્વરૂપ તેઓનું ચોહાણ હમ્મીર (એટલે ઇ. સ. ૧૨૮૩ થી ૧૩૦૧) ના સમયમા હતું.

પ્રકરણ ૫ મું.

અપભ્રંશ અને આભીરનો દેશાનુદેશ વિહાર.

૩૦૨. ઉપર જણાવેલ હકીકત છે તે આભીરના હિંદમા પ્રવેશ ને વિહાર સબંધી ઇતિહાસ કે જેણે દેશની બોલાતી ભાષાઓમા આવું પરિવર્ત્તન કર્યું છે તે સાથે બરાબર બધ બેસતી થાય છે–આભીરો (હવે આહીરો) મહાભારતમા[૫૮] સિંધુ નદિ પર હિંદના પશ્ચિમમા વસતા લોકો તરીકે જણાવવામા આવ્યા છે. તેમને એક તિરસ્કૃત જાતિ તરીકે ગણવામા આવ્યા છે.[૫૯] પણ તેઓ એક લડાયક જાતિ હતી અને દ્રોણના સુપર્ણવ્યૂહમા તેમને અગ્રસ્થાન આપવામા આવ્યુ છે જ્યારે અર્જુન કૃષ્ણની વિધવાઓને લઇને દ્વારકાથી પાછો ફરતો હતો, ત્યારે આભીરોએ તેના પર પચનદમા પ્રવેશ કરતાજ આક્રમણ કરેલુ હતુ અહીં તેમને લુંટારા, ગોવાળીઆ અને મલેચ્છો તરીકે કહ્યા છે મનુસ્મૃતિમા તેમને બ્રાહ્મણ પિતા અને અમ્બષ્ટ માતાથી ઉત્પન્ન થયેલા માનેલા છે.

૩૦૩ આ ઉલ્લેખો પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બીજી જાતિઓની સાથે આ આભીરોની જાતિએ હિંદમા પ્રવેશ કરીને

---

૫૮ મહાભારત ૨, ૩૨, ૧૧૯૨; ૪, ૨૦, ૭૯૮; ૯–૩૭–૨૧૧૯; ૧૬–૭–૨૨૩

૫૯ મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૯–૧૫ ब्राह्मणात्......आभारोम्बष्ठकन्यायाम्.

આની પહેલાં ઘોડા વખત આભીરો ખાનદેશ અને નાસિકમાં પણ સત્તાધીશ હતા, એ વાત ફરિસ્તાએ[૧૪] ખાનદેશમાં પ્રસિદ્ધ દુર્ગ અસીરગઢ આસા નામના આહીરે બંધાવ્યો હતો એમ જે જણાવેલું છે તે પરથી જણી શકાય છે. કાઠિયાવાડમાં હજુ સુધી આભીરોની ઓલાદ—આહેર—આહીર વસે છ ને મુખ્યત્વે પશુપાલન, ખેરસલિયાનું કામ-ભરવાડનું કામ કરે છે. મૂળરાજ ચાલુક્યે દુર્મદ આભીરોનો (ગ્રહરિપુ નામના આભીર કુલના રાજાનો) વધ કરેલો એમ શ્રી હેમચંદ્ર પોતાના વ્યાકરણની પ્રશસ્તિમાં જણાવે છે. નરસિંહ મહેતાએ આભીરનો ઉલ્લેખ કર્યો છે[૧૪] સં. ૧૭૧૭ માં ઉદયરત્ને રચેલા લીલાવતી અને સુમતિવિલાસના રાસમાં લીલાવતીએ વેશ્યાને ત્યાં રહેતા પોતાના પતિને ઘર-લાવી પોતાને ત્યાં આકર્ષી લઇ આવવા 'આભીરડી'[૧૫] મહિયારીનો વેશ લીધો હતો તે જણાવ્યું છે.

---

૧૪ 'ચાલ્યો નાગર નરસૈંયો જેવો ગાયનું આહીરનું આખુંરે'

૧૫. આભીર જની આહીરડી મહેરની મોહનવેલ;
રૂપે રંભ હરાવતી, ગજગતિ ચાલે ગેલ.
પીળી ચાળની પહિરણે, ચિત્રવિચિત્ર ઘટા ચોળ
કોરે હાંસ કાંગરા, ગળે ફુલનો હાર.
આભરણ આછી કાનડી, તે આગળ સર્વ ચીર
પાસાદે પગ ભાવરે, દીસે ભિન્ન શરીર.
મસ્ત ભરી ચોટે ડાંખણી, મસ્તકે કરવા ફુલ તોરા
ભાગે વજના ચૂડલી, સરસતીએ ધર્યા ચીર.
નેપૂર વાજત નાચતી, મન મન બોલા મેર;
પૃથ્વીમાંહી મોહની, પોપ અદ્ભુત વેશ.
મેરી મહાણી ફૂમતે, હાથ સોનની ચૂડી;
ચાલતા પેઠી તે ફૂદડી, ફેરવન હરોરે નભ. ઘરે ઘટ ૯ મો.

પશ્ચિમના પ્રાંતોમા નિવાસ-શાસન કરતી પ્રબલ જાતિઓ હતી એમ જણાવેલું છે. ઝાંસીની દક્ષિણે હમણા 'અહિરવાર' નામનો એક પ્રાંત છે તેનું સંસ્કૃત નામ આભીરવાટ છે-તે પરથી ધારી શકાય છે કે તે જે અલ્લાહબાદના શિલાલેખમા વર્ણવેલ છે તે આભીરની રાજધાની હોવી જોઇએ. તેથી ૪ થા સૈકા સુધીમા આભીરોએ માલવામા કાયમનો પગ-દંડો ચલાવ્યો હતો આમાના અમુક ભાગે જંગલનું જીવન મૂકી દઇને કાયમના વસતિસ્થાન કરવામા અને શાસક થવામા ઉદ્યત થયા હોય એમ નાસિકના શિલાલેખ પરથી તેમજ પુરાણો[૬૨] પરથી જણાય છે. સંયુક્ત પ્રાંતમાં મિરજાપુર તાલુકામા એક ભાગ 'અહિરોરા' નામનો છે કે જેનું સમાન સંસ્કૃત નામ 'આભીરવાટ જ છે. આજ સમયમા અને ત્યાર પછી અપભ્રંશ પોતાનું વાગ્મય વિકસિત કરવા અવશ્ય લાગી ગઇ હોવી જોઇએ આ વાત ૬ ઠા સૈકામા જ્યારે અપભ્રંશ એક શાસ્ત્રીય વાગ્મય ભાષા તરીકે દેખાવ દે છે એ હકીકત સાથે બરાબર બંધ બેસે છે.

૩૦૬ ત્યાર પછીના બે સૈકામા આભીર લોકો આગળને આગળ દક્ષિણ તરફ અને પૂર્વ તરફ, સૌરાષ્ટ્ર અને તેની નજીકના પ્રાંતો અને મગધ તરફ અનુક્રમે વધતા ગયા હોવાજ જોઇએ, કારણકે ૮ મા સૈકા સુધીમા અપભ્રંશ, એટલે પ્રાકૃત ભાષાઓએ પરદેશીઓના મુખથી જે સ્વરૂપ લીધુ તે અપભ્રંશ, સુરાષ્ટ્ર વગેરેમા સાહિત્ય માટેની યોગ્ય વાહક ભાષા ગણાઇ આ વાતને ઇતિહાસ પણ ટેકો આપે છે, કારણકે જ્યારે કાઠીઓએ સુરાષ્ટ્ર પર ૮ મા સૈકામા યા તે લગભગ હલ્લો કર્યો ત્યારે તે કાઠીઓને[૬૩] તે દેશ આભીરોના કબજામા માલૂમ પડયો

---

૬૨ આ પુરાણો ઉપરોક્ત ભંડારકાર તથા એન્થોવનના કહેવા પ્રમાણે આભીરોને આધભૃત્ય પછી કાયમના રાજાઓ તરીકે જણાવે છે ૬ ઠા સૈકા સુધીમા તેમનુ રાજ્ય ક્યારનુ અદૃષ્ટ થયુ

૬૩. જુઓ ઉપરોક્ત એન્થોવનનો ગ્રંથ પૃ ૨૪

(પડિહાર) રાજા ભોજદેવ (પ્રથમ) ના વિ. સં. ૯૦૦ ના દાનપત્રમાં લખ્યું છે[16] કે તેણે ગુર્જરત્રા (ગૂજરાત) ભૂમિ (દેશ) ના ડેંડવાનક વિષય (જીલ્લા) ના સિવા ગામનું દાન કર્યું. આ દાનપત્ર જોધપુર રાજ્યમાં ડીડવાના જિલ્લાના સિવા ગામના એક તૂટેલા મંદિરમાંથી મળ્યું હતું. તેમાં લખેલો ડેંડવાનક જિલ્લો જોધપુર રાજ્યના ઉત્તર-પૂર્વ ભાગમાં આવેલ ડીડવાના જ છે અને સિવા ગામ ડીડવાનાથી ૭ મૈલ પરનું સેવા ગામ છે કે જ્યાંથી તે તામ્રપત્ર મળ્યું છે. કાલિંજરથી મળેલા વિ. સં. ૯ મી સદીની આસપાસના એક શિલાલેખમાં[17] ગુર્જરત્રા મંડલ (દેશ) ના મંગલાનક ગામથી આવેલા જેજુકના પુત્ર દેદુકની બનાવેલી મંડપિકાના પ્રસંગમાં તેની સ્ત્રી લક્ષ્મીધરા ઉમા મહેશ્વરની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાનો એવો ઉલ્લેખ છે. મંગલાનક જોધપુર રાજ્યના ઉત્તર વિભાગમાં મંગલાના ગામ છે કે જે મારોઠથી ૧૯ મૈલ પશ્ચિમે અને ડીડવાનાથી થોડે અંતરે છે. હુએન્તસંગનું કથન અને આ બે લેખોથી જણાય છે કે વિ. સં. ૭ મી સદીથી ૯ મી સદી સુધી જોધપુર રાજ્યની ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીનો ઘણો ખરો વિભાગ ગુર્જરદેશ (ગુર્જરત્રા, ગૂજરાત) માં અંતર્ગત હતો. આજ રીતે દક્ષિણ તરફ વારના રાઠોડો તથા પ્રતિહારોની વચ્ચેની લડાઈઓના વૃત્તાંતથી જણાય છે કે ગુર્જર દેશની દક્ષિણ સીમા લાટ દેશને જઈને મળતી હતી. તે પ્રસંગે જોધપુર રાજ્યનો ઘણો ખરો ભાગ તથા તેનાથી દક્ષિણે લાટદેશ સુધીનો વર્તમાન ગૂજરાત દેશ પણ તે સમયે ગુર્જર દેશમાં અંતર્ગત હતો. હવે તો કેવલ રાજપૂતાનાથી દક્ષિણનો ભાગ જ ગૂજરાત કહેવાય છે. દેશોનાં નામ જૂદાં તેનાપર અધિકાર કરનારી જાતિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થતાં ગયાં છે—જેમકે માલવો પરથી માલવા, શેખાવતો પરથી શેખાવાટી, રાજપૂતો પરથી રાજપૂતાના વગેરે—તેજ પ્રમાણે ગુર્જરો

१६ गुर्ज्जरत्राभूमौ डेण्डवानक विषयसम्बद्ध सिवा ग्रामाग्रहारे—एपि० इं० ५, ५ २११

१७ श्रीमद् गुर्ज्जरत्रा मण्डलान्तःपाति मंगलानक विनिर्गत०—एपिग्राफिआ ५ २१ टिप्पण.

વિભાગ સાતમો.

જૂની ગૂજરાતી સંબંધી કેટલીક હકીકતો.

પ્રકરણ ૧ લું.

ગુર્જરો અને ગુર્જર દેશ.

૩૦૭ ગુર્જર અર્થાત્ ગૂજર જાતિના લોક વિશેષે કરી ખેતી યા પશુપાલનથી પોતાનો નિર્વાહ કરતા હતા, પરંતુ પહેલાં તેની ગણના રાજવંશોમા હતી હમણા કેવલ તેમનુ એક રાજ્ય સમથર (બુંદેલખંડમાં) અને થોડી જમીનદારીઓ સયુક્ત પ્રદેશ આદિમા રહી ગયેલી છે પહેલા પજાબ, રાજપૂતાના તથા ગૂજરાતમા તેમનુ રાજય હતુ. ચીનનો યાત્રાળુ હુએન્તસગ વિ સ ની ૭ મી સદીના ઉત્તરાર્દ્ધમા હિદુસ્થાનમા આવ્યો તે પોતાની યાત્રાના પુસ્તકમા ગુર્જર દેશનુ વર્ણન કરે છે અને તેની રાજધાની ભીનમાલ (ભિલ્લમાલ, શ્રીમાલ–જોધપુર રાજ્યના દક્ષિણ વિભાગમા) બતાવે છે આ પ્રસિદ્ધ યાત્રાળુએ બતાવેલો ગુર્જર દેશ મહાક્ષત્રપ રૂદ્રદામાના રાજયમા અતર્ગત હતો તો પણ તે રાજાના ગિરનારના શક સ ૭૨ (વિ સ ૨૦૭–ઈ સ. ૧૫૦) થી કંઈક પાછળના લેખમા તેના અધીન રહેલા દેશોના જે નામ આપ્યા છે તેમા ગુર્જર નામ નથી, પરતુ તેના સ્થાને શ્વભ્ર અને મરૂ નામ આપ્યા છે, એ પરથી અનુમાન થાય છે કે ઉક્ત લેખ કોતરાવ્યો ત્યા સુધી ગુર્જર દેશ (ગૂજરાત) નામ પ્રસિદ્ધિમા આવ્યુ નહોતુ ક્ષત્રપોના રાજયની પછી કોઇ સમયે ગુર્જર (ગૂજર) જાતિને આધીન જે દેશ રહ્યો તે ગુર્જરદેશ યા 'ગુર્જરત્રા' (ગૂજરાત) કહેવાયો.

૩૦૮ હુએન્ત્સગ ગુર્જરદેશની પરિધિ ૮૩૩ મૈલ બતાવે છે, તે પરથી જણાય છે કે તે દેશ બહુ મોટો હતો અને તેની લબાઈ અનુમાન ૩૦૦ મૈલ યા તેનાથી પણ અધિક હોવી જોઇએ. પ્રતિહાર

થયો. એથી ગુર્જરોને કોઇ દુઃખ અને વા તે કેવળ કપોલકલ્પના છે તેજ નમાણે કનોજના પ્રતાપી પ્રતિહારો (પડિહારો) નો પણ ગુર્જરો સાથે સબંધ નથી.

૩૧૦ ભીનમાલનું ગુર્જરરાજ્ય ચાવડાઓના હસ્તમાં આવ્યા પછી વિ. સં. ની ૧૧મી સદીના પ્રારંભમાં અલવર રાજ્યના પશ્ચિમ વિભાગ તથા તેના નિકટ વર્તી પ્રદેશો પર ગુર્જરોનું એક બીજું રાજ્ય હોવાનો પત્તો મળે છે. અલવર રાજ્યના રાજોરગઢ નામના પ્રાચીન કિલ્લામાંથી મળેલ વિ. સં. ૧૦૧૬ (હ. સં. ૫૫) ના શિલાલેખમાં પ્રતિહાર ગોત્રના ગુર્જર મહારાજાધિરાજ સાવટના પુત્ર, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર મથનદેવ રાજ્ય કરતો હતો અને તે પરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ક્ષિતિપાલદેવ (મહીપાલ)નો સામંત હતો.[૬૯] આ ક્ષિતિપાલ કનોજનો રઘુવંશી પ્રતિહાર રાજા હતો. આ શિલાલેખમાં મથનદેવને મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર જણાવ્યો છે તે પરથી અનુમાન થાય છે કે તે ક્ષિતિપાલદેવ (મહીપાલ)ના મોટા સામંતોમાંથી એક હોય. આ લેખ પરથી એ પણ જણાય છે કે તે સમયે ત્યાં ગુર્જર (ગૂજર) જાતિના ખેડૂત પણ હતા.[૭૦]

૩૧૧ વર્તમાન ગુજરાતના ભરૂચ નગર પર પણ ગુર્જરોનું રાજ્ય વિ. સં. ની ૭મી અને ૮મી સદીમાં હોવાનું તામ્રપત્રોથી[૭૧] જણાય છે. સંભવિત છે કે ઉક્ત સંવતોની પહેલાં અને પછી પણ તેઓનું રાજ્ય ત્યાં રહ્યું હોય અને એ કંઇ નવાઈ નથી કે ભીનમાલના ગુર્જરો (ગૂજરો)નું રાજ્ય પણ ભરૂચ સુધી ફેલાયું હોય અને ભીનમાલનું રાજ્ય તેના હાથથી નીકળી જવાથી પણ ભરૂચના રાજ્ય પર તેઓનો યા તેઓના કુટુંબીઓનો અધિકાર ચાલુ રહ્યો હોય. ભરૂચના ગુર્જર રાજાઓના તામ્રપત્રોથી પ્રકટ થાય છે કે તે ગુર્જર રાજ્યની અંતર્ગત ભરૂચ જિલ્લો, સુરત જિલ્લાનો ઓલપાડ ચોરાશી અને નવસારીનાં પરગણાં તથા તેની પાસેનાં વડોદરા રાજ્ય રેવાકાંઠા અને સચીન રાજ્યના પ્રદેશ પણ હોય.

---

૭૦ એપિ. ઇંડિ. વૉ. ૩, પૃ. ૨૬૬

૭૧ ભા. સ. રિ. વૉ. ૧ પૃ. ૭૦

(ગૂજરો) નો અધિકાર હોવાથી ગુર્જરત્રા (ગૂજરાત) નામ પ્રસિદ્ધ થયું.

૩૦૯ ગુર્જર દેશપર ગુર્જરો (ગૂજરો) નો અધિકાર ક્યારે થયો ને ક્યા સુધી રહ્યો તે બરાબર નિશ્ચિત નથી, તો પણ એટલું તો નિશ્ચિત છે કે રૂદ્રદામાના સમય (અર્થાત વિ સ. ૨૦૭-ઇ સ. ૧૫૦) સુધી ગુર્જરોનુ રાજ્ય ભીનમાલમા થયુ નહોતું. સંભવ છે કે ક્ષત્રપોનું રાજ્ય નષ્ટ થવાથી ગુર્જરોનો અધિકાર ત્યા થયો હોય વિ. સ. ૬૮૫ (ઇ સ ૬૨૮) ની પૂર્વે તેઓનુ રાજ્ય ત્યાથી ઉઠી ગયુ હતું, કારણકે ઉક્ત સવતમા ત્યા ચાપ (ચાવડા) વંશી રાજા વ્યાઘ્રમુખનું રાજ્ય હોવાનુ ભીનમાલના રહેનારા (ભિલ્લમાલકાચાર્ય) પ્રસિદ્ધ જ્યોતિષી બ્રહ્મગુપ્તના 'બ્રાહ્મસ્ફુટ સિદ્ધાત' પરથી જણાય છે[૬૮] આ ચાપોટક (ચાપ, ચાવડા) વંશ ગુર્જરવંશથી ભિન્ન હતો એ લાટદેશના ચાલુક્ય (સોલકી) સામત પુલકેશી (અવનિજનાશ્રય) ના કલચુરિ સવત્ ૪૯૦ (વિ સ ૭૯૬-ઈ સ. ૭૩૯) ના દાનપત્રથી[૬૯] જણાય છે. વિ. સ. ૬૮૫ પહેલા પણ ઉક્ત ચાપ વંશના રાજાઓનું રાજ્ય ભીનમાલમાં રહ્યું હોય, તેથી ઉક્ત સવતથી ઘણા સમય પહેલા ગુર્જરોનુ રાજ્ય ત્યાથી અસ્ત થઇ ગયુ હતુ અને તેની સ્મૃતિના સૂચક દેશનું નામ ગુર્જરત્રા (ગૂજરાત) માત્ર અવશેષ રહી ગયુ હતુ તેથી ગુર્જરોનુ વિ. સ ૪૦૦ થી પણ પૂર્વે યા તેની આસપાસ ભીનમાલપર રાજ્ય રહેવુ સભવિત હોઇ શકે છે. તે સમયથી અનુમાને ૧૬૦ વર્ષ પછી એટલે વિ. સ. ૫૬૭ (ઇ સ ૫૧૦) લગભગ હૂણોનો અધિકાર રાજપૂતાનામાં

---

૬૮ श्री चापवंशतिलके श्री व्याघ्रमुखे नृपे शकनृपाणां।
पंचाशत्संयुक्तै वर्षशतैः पंचभिरतीतैः ॥ ७ ॥
ब्राह्म स्फुटसिद्धान्त सज्जनगणितगोलवित्प्रीत्यै ।
त्रिंशद् वर्षेण कृतो जिष्णु सुत ब्रह्मगुप्तेन ॥ ८ ॥
—ब्राह्मस्फुटसिद्धान्त.

૬૯ तरल...चावोटके मौर्यगुर्जरादिराज्ये.. (ના પ્ર ગ્ર. ભાગ ૧ પૃ ૨૧૦, ૨૧૧ નુ ટિપ્પણ ૨૩) તથા આ લેખનો પારા ૩૧૫ આગળનુ પૃષ્ઠ ૩૧૨

કોઈ પણ એવું પ્રમાણ મળતી હકીકત નથી કે અમુક સમયમાં અમુક માર્ગથી આ ગુર્જર જાતિ બહારથી અહીં આવી. ખજરથી ગુર્જર વા ગૂજર જાતિની ઉત્પત્તિ માનવી એ એવી કલ્પના છે કે જેમ કોઇ એમ કહે કે સાકસેને મધ્ય યુરોપની સેકસન જાતિથી નીકળેલ છે. નવસારીથી મળેલા ગુર્જરવંશી રાજા જયભટ (ત્રીજા)ના કલચુરિ સંવત ૪૫૬ (વિ. સં. ૭૬૨)ના દાનપત્રમાં ગુર્જરોને મહારાજ કર્ણ (ભારતપ્રસિદ્ધ)ના વંશમાં થયેલ જણાવ્યા છે (આ ૩૦૭ થી ૩૧૨ સુધીની હકીકત રા. બ. ગૌરીશંકર ઓઝાના રાજપૂતાનેકા ઇતિહાસ પ્રથમ ખંડમાંથી લીધેલી છે)

૩૧૩ ગુજરાતમાં ચાવડા વંશના વનરાજથી પાટણની સ્થાપના ચાવડાવંશ પછી ચાલુક્યવંશ પછી વાઘેલાવંશ અને પછી મુસલમાનોનો ગુજરાતમાં પ્રવેશ અને અધિકાર એ તવારીખની વાત છે એટલે તેનો વિસ્તાર કરવો નિરર્થક છે. શ્રી હેમચંદ્રના સમયમાં અપભ્રંશ ભાષા બોલાતી હતી એમ સમજાય છે. પછી તે ભાષા રૂપાન્તર લેતી ગઇ અને તેરમા સૈકામા સમયમાં ગૂજરાતીનું બાંધણ થતું ગયું. ગૂજરાત બીજા પ્રાંતોના સંપર્કથી છૂટું પડ્યું ને તેથી તે દેશની ભાષા બીજા દેશની ભાષાથી જુદું સ્વરૂપ લેતી ગઇ અને તે ગૂજરાતની દેશી ભાષા ગૂજરાતી કહેવાઇ.



તેમના આદિ નિવાસનું સૂચક છે નહિ કે જાતિનું. હર્ષ મહાશયે એક કર-બાદ બ્રાહ્મણ કુકના આંકીના સં. ૧૧૪૧ (વિ. સં. ૧૨૪૮)ના દાનપત્રમાંથી ગૌડ઼ક અલવરનું પણ આપેલ છે કે એમાં દાન લેનાર એકિક બ્રાહ્મણને માસ્થ, અલસાર અને નેપૂન—આ ત્રણ પ્રવરવાળા ગૌતમ ગોત્રના, અને ગુર્જર ઉપનામવાળા (ગુર્જર સમુપાભિધાન) જણાવેલ છે જો ગુર્જર જાતિને એશિયાની ખજર જાતિ હોવાનું માનવામાં આવે તો શું તેઓ અહીં પણ ગોત્ર અને પ્રવરનો પ્રચાર હતો? તેમણે ગુર્જર પત્નીથી ઉત્પત્તિ સંભવ પણ જણાય છે કે આ નામનું તાત્પર્ય ગુર્જર જાતિના બીજ બ્રાહ્મણ છે પરંતુ વાસ્તવમાં ગુર્જરમંડળનો અર્થ એમ છે કે ગુર્જર દેશના રહેનાર બીજ બ્રાહ્મણ પણ ગુર્જર જાતિના બીજ બ્રાહ્મણ નહિ. (રા. બ. ગૌરીશંકર).

૩૧૨. ગુર્જર જાતિની ઉત્પત્તિના સંબંધે આધુનિક પ્રાચીન શોધકોએ અનેક કલ્પનાઓ કરી છે. જનરલ કનિંગહામે તેમને યુચી અર્થાત્ કુશાનવંશી હોવાનું અનુમાન કર્યું છે. વિન્સેન્ટ સ્મિથે તેમની ગણના હૂણોમા કરી છે. કેમ્પબેલનુ કથન એમ છે કે ઈ. સ. ની ૬ઠી સદીમા ખજર નામની એક જાતિ, જ્યા યુરોપ અને એશીયાની સીમા મળે છે, ત્યા રહેતી હતી તે જાતિના લોક ગુર્જર યા ગૂજર છે. (ઇ. એ. વૉ ૪૦ પૃ. ૩૦) અને તેમા મિ૦ દેવદત્ત ભાંડારકરે કેમ્બપેલનુ કથન સ્વીકાર્યું છે.[૭૨] પરંતુ એ સર્વ કલ્પના માત્ર છે, કારણકે તે સર્વમાં

૭૨ શ્રીયુત ભંડારકરે તો સાથે સાથે એ પણ લખી નાખ્યું છે કે "મુંબઈ ઇલાકામા ગૂજર (ગુર્જર) નથી; એમ જણાય છે કે તે જાતિ હિંદુઓમા ભળી ગઇ. ત્યા ગુજર (ગુર્જર) વાણિયા (મહાજન), ગૂજર (ગુર્જર) કુંભાર અને ગુજર (ગુર્જર) સુતાર-કડીયા છે, ખાનદેશમા દેશી કણબી અને ગૂજર (ગુર્જર) કણબી છે એક મરાઠા કુટુંબ ગુર્જર કહેવાય છે કે જે મહારાષ્ટ્રના આધુનિક ઇતિહાસમા પ્રસિદ્ધ રહેલ છે કરહાડા બ્રાહ્મણોમાં પણ ગુર્જર નામ મળે છે રાજપુતાનામા ગુજર ગૌડ (ગુર્જર ગૌડ) બ્રાહ્મણ છે. આ સર્વ ગૂજર (ગુર્જર) જાતિના છે" (ઇ એ વૉ ૪૦ પૃ ૨૨) ભંડારકર મહાશયને આ નામોથી સામાન્ય ઉત્પત્તિ જાણવામાં પણ ભારે ભ્રમ થયો છે અને તેણે આ સર્વેને ગુજર ઠરાવી દીધા છે, પરંતુ વાસ્તવમાં તેમ નથી. જેથી શ્રીમાલ નગર (ભીનમાલ, જોધપુર રાજ્યમા)ના બ્રાહ્મણ, વાણિયા, મહાજન, સોની આદિ બહાર જવાથી પોતાના મૂલ નિવાસ સ્થાનના નામથી અન્ય બ્રાહ્મણો આદિથી પોતાને અલગ બતાવવા માટે શ્રીમાલી બ્રાહ્મણ, શ્રીમાલી મહાજન-વાણિયા આદિ કહેવાયા-ઓળખાયા, તેવીજ રીતે મારવાડમા દધિમતિ (દાહિમ) ક્ષેત્રના રહેનાર બ્રાહ્મણ, રાજપૂત, જાટ આદિ દાહિમે બ્રાહ્મણ, દાહિમે રાજપૂત, દાહિમે ભાટ આદિ કહેવાયા, અને ગૌડ દેશના બ્રાહ્મણ, રાજપૂત, કાયસ્થ આદિ બહાર જવાથી ગૌડ બ્રાહ્મણ, ગૌડ રાજપૂત, ગૌડ કાયસ્થ આદિ પ્રસિદ્ધ થયા, તેમજ પ્રાચીન ગુર્જર દેશના રહેનાર બ્રાહ્મણ, વાણિયા, કુંભાર, સુતાર, કડીઆ આદિ ગુર્જર બ્રાહ્મણ, ગુર્જર (ગુજર) કુંભાર તથા ગુર્જર (ગુજર) સુતાર-કડિયા આદિ કહેવાયા છે એથી ગુર્જર બ્રાહ્મણ આદિનો અર્થ કે અભિપ્રાય એ નથી કે ગુર્જર (ગૂજર) જાતિના બ્રાહ્મણ આદિ તેમના નામની પૂર્વે ગુર્જર (ગૂજર) શબ્દ

આપણને મળે છે. કારણકે તેરમા શતકમાં ગૂજરાતી, હિન્દી, મરાઠી વગેરે ભાષામાં વાઙ્મયસ્થાના પ્રથમ જોવામાં આવે છે. આ સમયની આસપાસ એટલે ઇ. સ. ૧ થી તે ૧૩ મા શતક દરમ્યાન હિંદુસ્થાનમાં અન્ય સંસ્કૃતિના યા જાતિના લોક આવી આપણામાં મિશ્રિત થયા કે કેમ તે ઇતિહાસ પરથી જોવું જોઇએ.

૩૧૫. આઠમા શતકથી આરબોની સ્વારી જલમાર્ગે સિંધ દેશમાં પ્રથમ આવી. તેઓ ગૂજરાત તોડી રાજપુતાના સુધી ચાલી આવ્યા, પણ ત્યાં તેઓને સખ્ત માર પડ્યો ને તેઓ પાછા ફર્યા, પણ તેમણે સિંધ અને મુલતાનમાં પોતાની સત્તા સ્થિર કરી મુસલમાની રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેઓએ ગુજરાત, રાજસ્થાનમાં ધૂમ મચાવી.

'तरलतरतारतरवारिदारितोदित-सैन्धव कच्छेल्लसौराष्ट्र चावोटक मौर्य गुर्जरादि रा(ज्ये) निःशेष दाक्षिणात्य क्षितिपति जिगीषया दाक्षिणापथप्रवेश प्रथममेव नवसारिका विषय प्रसाधनाय आगते (પછી ૭-૮ લીટીમાં યુદ્ધ નિરૂપ્યું છે તે અહીં આપ્યાં નથી) समरशिरसि विजिते ताजिकानीके अवनिजनाश्रय' श्रीपुलकेशिराज' ૪ ઓ ઇ. સ. ૭૩૯ નો તામ્રપટ કેમ્બ્રિજના ઓરિએન્ટલીસ્ટ વૉ. ૧ પૃ. ૧ ૫ પર મુદ્રિત થયો છે. તેમાં ચાલુક્યકુળના લાટદેશની શાખા પૈકી પુલકેશીએ નવસારી દેશ જીતવા માટે પ્રથમ આવેલા તાજિક એટલે આરબ સૈન્યનો પરાભવ કર્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. સિંધ સિવાય કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, ચાવોટક, મૌર્યસત્તા (ઉત્તર કોંકણના તે વખતના મૌર્યકુળના રાજાઓ)ની સારી રીતે ખબર તાજિક—આરબોએ લીધી હતી અને તેઓએ ઇ. સ. ૮મા શતકમાં મહારાષ્ટ્રમાં પ્રવેશ કરવા યત્ન કર્યો હતો તેમ આ તામ્રપટ પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે.

૩૧૬. આ પછી, પછીના શતકમાં હરૂન ઉર રસીદ નામનો ખલીફા યા ખલિફ હતો ત્યારે આરબોની સત્તાનો પ્રચાર ઈરાનમાંથી અફઘાનિસ્થાન અને તાર્તરી પર ગયો ત્યાં મુસલમાની ધર્મનાં મૂળ જોરથી રોપાયાં હતાં. પછી અફઘાનીસ્થાન અને તાર્તરીમાં આરબોની

પ્રકરણ ૨ જું.

પૂર્વની ભાષા મરીને આપણી દેશી ભાષાઓ નવી બની નથી.

૩૧૪ જૂની પ્રાકૃત–અપભ્રંશ ભાષા મરીને (બોલાતા લુપ્ત થઇને) તે સ્થળે ગૂજરાતી, હિન્દી, મરાઠી, બંગાલી આદિ નવી દેશી–આર્ય-ભાષા ઉત્પન્ન થઈ એમ અમુકનુ માનવુ હોય તો તે અયોગ્ય છે ભાષાનુ પરિવર્ત્તન થયાજ કરે છે એ વાતની આખી ભાષાનો ઇતિહાસ પૂરે છે, પણ એક ભાષા મૃત થાય અને તેને સ્થાને બીજી ઉદ્ભવે–નવીજ જન્મ પામે એ ભાષાનો ઇતિહાસ પરવાર કરતો નથી. કોઇ એમ કહે કે મોટી ક્રાંતિ થાય–રાજ્યક્રાંતિ કે ધર્મક્રાંતિ કે વિચારક્રાંતિ થાય અને તે વખતે એક ભાષા મરણવશ થાય ને તેને બદલે બીજી થાય એ વાત પણ યોગ્ય નથી ઈ સ. ૧૩ માથી તે ૧૫ મા શતકમાં સમગ્ર હિંદુસ્થાનમા સતકવિ ઉત્પન્ન થયા ને તેમણે લોકોની ધાર્મિક અને સામાજિક રહેણીકરણીમા ખળભળાટ ઉપજાવ્યો–એ એક સમય, અને બીજો સમય અંગ્રેજી વાઘ્મયરૂપી વાઘણનુ દૂધ આપણને મળવા લાગ્યુ તે વખતનો,–આ બને સમયમા ખળભળાટ અને વિચાર-ક્રાંતિ જાગી થયા હતા, પણ એક પણ સમયે નવીન ભાષાનુ નિર્માણ થવુ બન્યું નથી એ લક્ષમા રાખવા જેવી બાબત છે. તે વખતે અંતસ્થ વિચારક્રાંતિ અને અન્ય ભાષામાથી વિચારોનુ ગ્રહણ એ જરૂર થયુ, છતા તેથી એમ સિદ્ધ થતું નથી કે એક ભાષા મરીને તેની જગ્યાએ બીજી નવી ઉત્પન્ન થઈ ભિન્ન સસ્કૃતિના બે માનવ વંશોની અથડામણી થાય ત્યારે એક બીજાની ભાષામા મિશ્રણ થવાનો પ્રસગ આવે છે. તે કારણે સસ્કૃતની પ્રાકૃત ભાષા કેમ થઇ, અથવા પ્રાકૃતની અપભ્રંશજ કેવી રીતે બનતી ગઇ તેની સગતિ મળી આવે છે અને તે ભાષાનો ઇતિહાસ સારી રીતે કહી શકે ઇ સ ૧૦ થી તે ૧૩ મા શતકની દરમ્યાન હાલની હિંદની દેશી આર્યભાષાઓ ઉત્પન્ન થઇ એવં.

અને સૌરાષ્ટ્ર પ્રાંતમાં આવી ગયાનો ઉલ્લેખ ઉપર કર્યો છે પણ તે ક્ષણિક હોવાના કારણે તેનું ઝાઝું પરિણામ આવ્યું નહિ. પણ ઈ સ. ના અગ્યારમા શતકથી તે ત્યારપછી તુર્કઆદિ પરદેશી લોકોનાં અનેક ધાડાંઓ આર્યભૂમિપર આવ્યાં અને તેઓએ અભૂતપૂર્વ ખળભળાટ મચાવી દીધો એમાં શક નથી. ઇ સ. ૧ ૧ થી ૧ ૨૪ સુધી અનેક વેળાએ હિંદુસ્થાનપર સ્વારી મહમદ ગીઝનીએ કરી. મહમદ ૧૦૨૪ માં મુલતાનઅજમેર માર્ગે અણહિલવાડ પાટણમાં ઉતર્યો અને પછી સૌરાષ્ટ્રમાં સોમનાથપર હુમલો કર્યો. સોમનાથને લૂંટયા પછી તે પુનઃ પાટણપાસે ગયો અને ત્યાં કેટલાક દિવસ રહ્યો. તેણે ત્યાં મસીદો વગેરે બાંધ્યાનો ઉલ્લેખ છે (બોમ્બે ગેઝેટીઅર વૉ. ૧ ભાગ ૧ પૃ. ૧૬૮ ફુટનોટ). મહમદના ધાડાંથી પંજાબ રાજપુતાના ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર—એ દેશોમાં બિલકુલ ખળભળાટ થયો. જેમનામાં તે સાથે સામનો કરવાનું હિંમત ન હોય તેમણે દેશ છોડી નાસવું. રાજાઓએ પોતાના સગાંસંબંધીનો આશ્રય લેવો એવું એકદર બને પણ તેમાં આશ્ચર્ય નથી. ગુજરાતનો ભીમરાજા (ઇ સ. ૧ ૨૨ થી ૧ ૬૪) પોતાનું જાતે રાજા હોવા છતાં પણ તે છોડી નાઠો અને કંથકોટનો આશ્રય કરી રહ્યો. મહમદ સાથે આવેલા લોકો પૈકી કેટલાક વિદેશી લોક અહીં વસવાટ કરીને રહ્યાનો ઉલ્લેખ વધારે જાણ્ય મળતો નથી એ ખરું છે, પણ ગુજરાતના કેટલાક લોક ખાનદેશમાં રાજપુતાનાના ઉત્તર ભાગમાં, પંજાબના અયોધ્યાપ્રાંત પાસે—એ સ્થળોમાં જવાતા રહેવાસીઓની ભાગાભાગી માત્ર તેની સ્વારીના કારણે થઇ હોય એમાં નવાઈ નથી.

૩૧૯ આ પછી બીજી વાર મહમદ ઘોરીની આવી. તે બારમા શતકની આખર આવી. દિલ્હીના ચોહાણ ઉપર ઉત્તર હિંદુસ્થાનનું વર્ચસ્વ હતું અને તેનું જોર ઘણું હતું તેથી મહમદનું ત્યાં ચાલ્યું નહીં. પહેલી ખેપમાં ઇ. સ. ૧૧૯૧ માં થાણેશ્વર પાસે માર ખાઇ તેને નાસી જવું પડ્યું. તેજ પાછો ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાં પહેલી ગઝનીમાં જઇને વળતો ૧૧૯૨ માં આવ્યો તેને જય મળ્યો. તેણે પ્રથમ ચોહાણની ખબર લઇ પછી બીજાનો નાશ કર્યો.

સત્તા ક્ષીણ થતી ગઇ તેથી ત્યા મુસલમાનોનુ ધર્મ તથા રાજ્ય વિસ્તારનુ જોર તૂટ્યુ ને તાર્તારોએ અફગાનિસ્થાન તાબે કર્યું અને હિન્દુસ્થાન ઉપર હુમલો કરવા દશમા શતકથી આરભ કર્યો દશમા શતકને અતે સિધુની પેલી પાર સુધી તેમની સત્તા કાયમ થઇ પણ તેની આ બાજુ તેઓ ઘુમવા લાગ્યા આથી તે બને બાજુ વચ્ચે વમેલા ક્ષત્રિય કુળોમા ખળભળાટ જાગતા આત્મરક્ષણ માટે તેઓ દક્ષિણ બાજુ તેમજ પૂર્વ બાજુ જઇને હિદુ લોકોમા મળ્યા, કેટલાયે રાજ્યો પણ સ્થાપ્યા આ કુળો ગૂર્જર, પરમાર, ચાલુક્ય, ચોહાણ, ઇત્યાદિના હતા ગૂર્જર, ચાલુક્યના કાઇક ટોળાનો અર્ધો ભાગ એકદા હૂણોની સાથે અદર ઘુસ્યો હતો તેણે ગૂજરાતમા અને મહારાષ્ટ્રમા રાજ્ય પણ કર્યું. પણ તેનુ મોટા પ્રમાણમા પ્રયાણ નવમા શતક પછી થયુ. આ ચાલુક્ય રાજ્ય ગૂજરાતમા સ્થાપન થયા પછીજ ગૂજરાતમા 'ગૂર્જર' એ નામ મળ્યુ એ વાત અર્ધા ગુર્જરોને સમય ન્હોતો મળ્યો તે પરથી, અને મહારાષ્ટ્રમા 'કલ્યાણકટક' જેવા પોતાના પૂર્વ વસતિસ્થાનનું સ્મરણ આપનાર સ્થળો બીજા ચાલુકયોએ (તૈલપે) સ્થાપ્યા તે પરથી જાણવામા આવે છે આ ગૂર્જર, પરમાર, ચાલુક્ય, ચૌહાણ મૂળથી પ્રાચીન આર્ય જાતિઓ હતી પ્રાચીન આર્યજાતિઓનુ સૌથી પ્રથમ નિવાસ મધ્ય એશિયામા હતુ ઇ સ નવમા શતકના છેવટથી પછી પરમાર, ચાલુક્ય, ચૌહાણ ઇત્યાદિ ક્ષત્રિય કુળો સમગ્ર હિદુસ્થાનમા (કાનડા, તેલગણ અને નીચેના પ્રાત સુધી) પ્રસર્યા. તેઓ અન્ય ધર્મીય, અન્ય સસ્કૃતિના અને અન્ય ભાષાના હતા. તેઓની અને તેઓ જ્યા જ્યા ગયા ત્યા ત્યાના લોકોનુ સમિશ્રણ થઈને તે કાયમના મળી જવાની ધમાચકડીમા નવીન ભાષા ઉત્પન્ન થવા જેવી પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ હતી.

૩૧૭ પછી અગ્યારમા શતકના પહેલા ૨૪ વર્ષમા ગઝનવીના મહમદે પોતાના અફગાન, તાર્તર આદિ સૈનિકો લઇને અનેક વેળા હિદુસ્થાનપર સ્વારી કરી અને ઉપર જણાવેલા ક્ષત્રિયોની હીલચાલો અને પ્રયાણને વળી એક જોરથી ધક્કો માર્યો

૩૧૮. ઇ. સ ના ૮ મા શતકમા આરબોની એક સ્વારી સિધ

(જુઓ રેવન્તગિરિ રાસ–જમ્બુરાસાદિ આ સંગ્રહનું આ મથામાં આપેલ વાંગમય તેમજ સં. ૧૪૫૦ નું (ઇ. સ. ૧૩૯૪નું) મુગ્ધાવબોધ ઔક્તિક કે જે વ્યાકરણનો ગ્રંથ છે ને જેમાં જૂની ગૂજરાતીનું વિવરણ છે) તેથી તેના એક બે શતક પૂર્વે તે અસ્તિત્વમાં આવી હોવી જોઇએ આથી ઠીક અનુમાનથી હિંદુસ્થાનમાંની હાલની દેશી–આર્યભાષાઓ આ ધરમધખના અને જુદા જુદા માનવવંશના અથડામણના ગાળામાં જન્મ પામી એ ઉપાડ્ લિધે છે મુસલમાનોના હુમલાઓથી સપાદલક્ષ (સવા લાખ–શિવાલીક) એ પંજાબનો ડુંગરી ભાગ–તેમાંથી અને આસપાસ વસવાટ કરી રહેનારા ક્ષત્રિય લોકોનાં ટુંગો પાછળ પાછળ જતા ગયા અને તેઓએ દક્ષિણ બાજુ માળવા ગૂજરાત મહારાષ્ટ્ર અને પૂર્વ બાજુએ બહાર–બંગાલ સુધી વસાહત કરી વસવાટ કર્યો અને રાજ્યો સ્થાપ્યાં એ ઉપર જણાવેલું છે આ લોકોએ હિંદુ ધર્મ આચાર રીતિરીવાજો ભાષા સર્વ અહીંથી ઉપાડ્યાં. અરબ્બાન, તુર્ક તતાર આદિએ પોતાનો ધર્મ ન છૂટકાં નહિ તરવારથી તેનો પ્રચાર કરીને પુષ્કળ હિંદુઓને વટલાવ્યા, પણ તેઓનો અને આપણો વ્યવહાર ચાલવો જોઇએ તેથી તેઓને આપણી ભાષા સ્વીકારવી પડી અને એ રીતજ થયું તેથી ભાષાની દૃષ્ટિએ તેઓનું આપણામાં ભળી રહેવાનું પરિણામ, અને તેઓના હુમલાનું અને તેની પૂર્વે પંજાબથી ચારે બાજુ પ્રસરવા લાગેલા ગુર્જર પરમાર ચોહાણ, ચાલુક્ય ઇત્યાદિ કુળોનું આપણામાં ભળી જવાનું પરિણામ, ફરજીઆત થયું એમાં શક નથી.

પ્રકરણ ૩ જું

ગુજરાતી એક સાહિત્ય-ભાષા. (૧૩ મા શતકથી)

૩૨૭. તેરમી સૈકાની સદીમાં ગૂજરાતીનું વાંગમય નિર્માણ થયું. તેથી ગૂજરાતી ભાષા તેરમી પીઢ થઇ હતી એવું જણાય છે ત્યારે તે પૂર્વે બે ત્રણ સદી તો તે બોલાતી હોવી જોઇએ એમ અનુમાન કર

૩૨૦ મહમદઘોરી મહમદગીઝનીની પેઠે કેવળ લૂટ કરી પાછો ચાલ્યો જવા ન્હોતો આવ્યો, પણ તેને તો હિંદુસ્થાનમા પોતાનુ રાજ્ય સ્થાપવાનુ હતુ, તેથી (૧) એક એ વાત થઇ કે અન્ય સંસ્કૃતિના અને અન્ય માનવવંશના લોકોનો મોટો સમુદાય આપણામા ઘુસ્યો, અને (૨) બીજું એ થયુ કે તેણે ત્યાથી આપણા લોકોને પોતાના દેશમાથી હાંકી કાઢી રાજપુતાના, માળવા, ગૂજરાત–એમા વનવન ભટકતા કર્યા મહમદઘોરી દિલ્હી અને પંજાબ જીતીને ઠરીઠામ ન બેઠો, પણ તેણે પોતાના સરદાર પૂર્વ બાજુ બગાલામા અને દક્ષિણ બાજુ માળવા ગૂજગત સુધી મોકલ્યા. બગાલ અને બહાર પ્રાંત ૧૧૯૪–૯૫ ના સુમારે મુસલમાનોના તાબામા આવ્યો. ગૂજરાતમા તેઓ ફાવ્યા નહિ, પણ તેના પછીના ગુલામ રાજાએ ગૂજરાતને હેરાન કર્યું ને પછી તેરમા શતકના છેવટમા અલ્લાઉદ્દિને ગૂજરાતના કર્ણરાજાના રાજ્યને ધૂળમા મેળવ્યુ અને મહારાષ્ટ્રમા દેવગિરિના યાદવોનો ૧૨૯૪ મા પરાભવ કર્યો

૩૨૧. મરાઠી સાહિત્યમા મૂળ સાહિત્ય જ્ઞાનેશ્વરીને સંપૂર્ણ થયે ચારજ વર્ષમાં મહારાષ્ટ્રનો મોટો ભાગ મુસલમાનોના હાથમા આવ્યો. મહમદ ગીઝની સાથે અફગાન, આરબ, તાર્તર, અને મહમદ ઘોરી સાથે પણ તેવાજ અફગાન, તાર્તર, તુર્ક ઇત્યાદિ પરધર્મી અને ભિન્ન કુળના લોક અગ્યારમા શતકના આરંભથી તે તેરમા શતક સુધી હિંદુસ્થાનમા આવી ઘુસ્યા. તેઓએ આપણો ધર્મ સ્વીકાર્યો નહિ, પણ તેમને આપણી ભાષા બોલવી પડતી આથી નવી ભાષા ઇ સ. ૧૧ મા શતકથી ૧૩ મા શતક સુધીમા ઉદયમા આવી ને પૈકી કોઇ ભાષાને પોતાનું નિશ્ચિત સ્વરૂપ પ્રકટ કરવામા બીજી ભાષા કરતા વખત લાગ્યો, કોઈએ તેનુ સ્વરૂપ ઝટ સાધ્ય કર્યું એટલેકે એકાદ અર્ધો શતક આગળ પાછળ એમ પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જન્મ પામી મરાઠીમા ૧૩ મા શતકમા નિશ્ચિત સ્વરૂપનુ વાઙ્મય મળે છે, ત્યારે તે નિશ્ચિત સ્વરૂપની બોલીના રૂપમા આવી તે પૂર્વે એક બે શતકમા તે ઉત્પન્ન થવી જોઇએ એ ઉઘાડુ છે

૩૨૨. ગૂજરાતીમા પહેલા તેરમા શતકનુ વાઙ્મય પ્રાપ્ત થાય છે,

નરસિંહ મહેતાની કૃતિઓ—તે શુદ્ધ થતી ગઇ તેનાં જૂનાં, દુર્બોધ સ્વરૂપ ભરાતાં ગયાં અને અત્યારે જે પ્રભાતિયાં વગેરે તેનાં બોલાય છે ને જે સ્વરૂપે બોલાય છે તે સ્વરૂપ કંઇ નરસિંહ મહેતાનું સ્વપ્રસૂત નથી સાહિત્ય એ ભાષાને નામશેષ કરવા દેતું નથી પણ તે તેના ખરાં સ્વરૂપને માટે સાક્ષી પણ થઇ શકતું નથી. શિલાલેખમાં તેમ થઇ નથી પણ ગુજરાતી તામ્રપત્રમાં જૂના લેખ મળ્યા નથી,

૩૨૫. પશ્ચિમના લોકો તેમાં ઇ. સ. પૂર્વે ૩ શતકથી પછી ઘણું સાહિત્ય થયું હવે જણાયું છે બૌદ્ધ લોકોના પરંપરાગત વિશ્વાસ પ્રમાણે બુદ્ધ ભગવાનો પર ઉભી કરેલી તે મગધભાષા છે એટલે પાલિ અર્થાત્ જૂની પ્રાકૃત, બુદ્ધ સુધી પહોંચે છે વિ. સં. પૂર્વે ૧૦૦ વર્ષ સુધી તેને લઇ જવાનો પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી. અશોકના વખતમાં તેના કિંચિત્ બદલાતા જનારા સ્વરૂપમાં શિલાલેખો લખાતા આવ્યા તે ઇ.સ. પછી એક શતક સુધી લખાતા ગયા. આ બે શતકોની વચમાંજ સંસ્કૃત શિલાલેખો લખાવા લાગ્યા અને પછી તે વધુ વધુ વપરાતાજ ગયા. એક બાજુ અશોક શિલાલેખોની પાલી અગર પ્રાકૃત ભાષાથી જઇને મહારાષ્ટ્રી હિન્દી, ગુજરાતી આદિ થઇ નવી ભાષા ઉત્પન્ન થતી ગઇ બીજી બાજુ આ ભાષાઓ નવી હોવાથી તેને પ્રથમ પ્રકરણું મહત્વ ન મળે તે સ્વાભાવિક છે તેથી અને સંસ્કૃત ઉપરના અભિમાનથી તથા બૌદ્ધ ધર્મના ગયા કાળ પછી જાગૃતિ જોરથી થઇ થઇ તેથી સંસ્કૃતજ શિલાલેખોની ભાષા બની, પણ પ્રાકૃતની વૃદ્ધિ થતીજ ગઇ અને તેના પોતામાંજ બૂમ પ્રકરણું (એટલે ધાર્મિક રાજકીય નહિ) કાવ્ય-સાહિત્ય થવા લાગ્યું.

૩૨૬ પૈશાચી ભાષામાં પહેલા સૈકાની બૃહત્કથા, સત્તસઇ ત્રીજા સૈકામાં રાવણવહો, સાતમા સૈકામાં ગઉડવહો, ૧૦ મા શતકમાં કર્પૂરમંજરી ઇત્યાદિ ગ્રંથો, એવું બતાવી આપે છે કે ઇ. સ. પહેલા શતકથી ૧૦ મા શતક સુધી પ્રાકૃત ભાષા જોરમાં હતી. આ દરમ્યાન જૈન ગ્રંથકારોએ પણ અનેક પ્રાકૃત ગ્રંથો અને કાવ્યોનું સાહિત્ય રચ્યું છે

વામા હરકત નથી પણ સુદૈવે આ સંબંધે કેવળ અનુમાન પરજ તે વાતનો માત્ર આધાર રાખવા જેવુ નથી રહ્યુ, કારણ કે વિદગ્ધ-વાગ્મય અને અન્ય આધાર પણ મળી રહે છે, કારણકે સ ૮૩૫મા રચાયેલી કુવલય માલા છે તેમા મુખ્ય દેશમા સૌરાષ્ટ્ર ને લાટ દેશનો ઉલ્લેખ કરવા ઉપરાત ગૂર્જર લોક ને તેમની ભાષાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે—

ઘયલોણિય પુટ્ઠંગે ધમ્મવરે સધિવિગ્ગહે નિઉણે,

'ન ઉરે ભલ્લઉં' ભણિરે, અહ પેચ્છઇ ગુજ્જરે અવરે

—પછી ગુર્જર લોકોને જોયા. એ લોકો ઘી અને માખણથી પુષ્ટ શરીરવાળા, ધર્મપરાયણ, સધિવિગ્રહમા નિપુણ અને 'ન ઉરે ભલ્લઉં' એમ બોલનારા હોય છે

વળી સાથે લાટપ્રદેશ કે જેનો હાલ ગૂજરાતમા સમાવેશ થાય છે તેનો પણ ઉલ્લેખ છે કે,—

ણ્હાઓલિત્તવિલિત્તે, કયમીમતે સોહિયગત્તે

'અમ્હ કાઉં તુમ્હ' ભણિરે અહ પેચ્છઈ લાડે

—પછી લાટના લોકોને જોયા—એ લોકો (માથામા) સેંથો પાડનારા, લેપન કરનારા, સુશોભિત શરીરવાળા અને 'અમ્હ કાઉં તુમ્હ' એમ બોલનારા હોય છે

૩૨૪ કોઇપણ ભાષા પોતાનુ સૌષ્ઠવ-પ્રૌઢપણુ ઇત્યાદિ ગુણોથી અગર તે બોલનારાની ધાર્મિક સમજણથી શિષ્ટસમત થઇ હોય તો તેનુ રૂપાતર થયા પછી તે સાથે તેમા વાગ્મય-સાહિત્ય છપજી શકે છે. ઉદાહરણ માટે સસ્કૃતની વાત કરીએ સામાન્ય જનસમૂહની નિત્ય વ્યવહારની બોલવાની ભાષાની દૃષ્ટિએ જે તેનુ અસ્તિત્વ વિક્રમ સંવત્ પૂર્વે ૭ સાત શતક ઉપર નષ્ટ થયુ હતુ, છતા પણ વિદગ્ધ વાગ્મયની વાહક તરીકેની દૃષ્ટિએ જોતા વિક્રમ સવત્ પછી ૧૭-૧૮ શતક સુધી તે જીવત રહી છે બીજુ એ છે કે વાગ્મયમાની ભાષાનુ સ્વરૂપ નિર્માણકાલે જેવુ હોય છે તેવુજ પછી રહે એવી ખાત્રી કોઇ આપી શકે તેમ નથી. જુઓ જૂની કૃતિઓ યા મધ્યકાલીન કૃતિઓ-દાખલા તરીકે

૩૨૯ નરસિંહ મહેતાને આદિ કવિ કહેવામાં આવે છે પરંતુ તે પહેલાં પણ ગૂજર ભાષામાં કવિતાઓ લખવામાં આવતી હતી. જૈન અને જૈનેતર-બ્રાહ્મણ કવિઓએ ઘણું સાહિત્ય લખ્યું છે (જૈન કવિઓ માટે જુઓ આ ગ્રંથમાં નેમિનાથ કવિઓ અને તેમની કૃતિઓ.)

૩૩ આ ઉપરાંત ત્રીજો ભ્રમ એવો છે કે જૈનો અને બ્રાહ્મણોનાં સાહિત્ય જુદાં જુદાં ખીલ્યાં હતાં-પરંતુ સાહિત્યનો ઇતિહાસ લખાયા છતાં વિદ્વાનોએ તેમાં સાવધાની નહિ રાખવાથી એ ભ્રમો થવા પામ્યા છે."

૩૩૧ ઉપરના તેમજ બીજા અનેક ભ્રમો ગૂજરાતી ભાષા સંબંધે તેના સાહિત્ય સંબંધે તેમજ તે ભાષાની જનની અપભ્રંશ અને તેથી આગળ પ્રાકૃત સંબંધે ઉભા થવા પામ્યા છે તે તે પૈકી કેટલાક તો ઉભા કરેલા તુત છે આ સર્વ આ લેખથી તેમજ આ પુસ્તકમાં ઉલ્લેખેલા કવિઓ અને તેમની કૃતિઓથી દૂર થશે અને સત્ય સાહિત્યરસિક ભાષાવિવેકદૃષ્ટિથી યથાર્થ નિર્ણયોપર આવશે વિશેષમાં તેઓ પ્રામાણિક પણે ઉંડા ઉતરશે તો તેઓ સ્પષ્ટ જાણી જોઈ સ્વીકારી શકશે કે જૈનોએ પ્રાકૃત, અપભ્રંશ અને દેશી-ગૂજરાતી આદિ ભાષાનું વાઙ્મય રચવામાં, તે ભાષાની રચનાનાં પ્રમાણભૂત પુસ્તકો પૂરાં પાડવામાં અને તેમનું સાહિત્ય સમૃદ્ધ જાળવી રાખવામાં પ્રબળ ફાળો આપેલ છે અને તેમ કરી ભાષાને ચિરંજીવતી રસવતી અને સમૃદ્ધિશાલી બનાવી છે આટલું સમજવામાં સુજ્ઞોને આ નિબંધ તેમજ આ પુસ્તક નિમિત્તભૂત થશે તો તે તૈયાર કરવામાં મેં લીધેલ પરિશ્રમ સાર્થક થશે અને હું કૃતાર્થ થઈશ. પરમાત્મા સૌને શુદ્ધ બુદ્ધિ અને શુદ્ધ હૃદય અર્પો એજ પ્રાર્થના।

તલકચંદ બિલ્ડિંગ, લેબરનમ રોડ
મુંબઈ-વિક્રમ ૧૯૮૨
ના જ્યેષ્ઠ શુદ ૯ શનિવાર
તા ૧૯-૬-૨૬

વિનીત સાહિત્યસેવક
મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ

ધાર્મિક, શાસ્ત્રીય નહિ તો કાવ્યાદિ. ગ્રંથ સુદ્ધા જો કે સંસ્કૃતમા પૂર્વ પ્રમાણે થતા હતા, છતા પણ જીવત પ્રાકૃત ભાષાએ પોતાની ચળવળ છોડી નથી, એવુ આ પરથી સિદ્ધ થાય છે આ પછીનો કાળ તેજ હાલની દેશી ભાષાનો કાળ. ઇ. સ. દશથી બારમા શતક સુધી પ્રાકૃતમા કાવ્ય થતાં હતા (તેનુ ઉદાહરણ હેમચન્દ્ર વગેરે) આનુ કારણ, આધુનિક ભાષા તે કાળથી વધતી ગઇ અને વાઙ્મય—સાહિત્ય ભાષા થવાની પાત્રતા તેણે પોતાના અંગમાં આણી હતી

૩૨૭ આ '**જૈન ગૂર્જરકવિઓ**'ના પુસ્તકમા કવિઓ અને તેમની કૃતિઓનો વિ સ તેરમી સદીથી પ્રારંભ કર્યો છે તેનું કારણ ઉપરથી સમજાશે બારમા શતકથી તે પંદરમા સેકાના મધ્ય સુધી અપભ્રંશ સાથે ગૂર્જર ભાષાનુ સ્વરૂપ વધારે સબંધ જાળવ્યે જતુ હતુ, અને તેથી મારા મિત્ર સાક્ષરશ્રી અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની બી. એ. તે સમયને 'અપભ્રંશ યુગ' એ આપવા દોરાયા લાગે છે. તેમણે ૩૦ મી એપ્રીલ ૧૯૨૬ ને રોજ નડિયાદમા 'પ્રાચીન ગૂજરાતી સાહિત્યના કેટલાક પ્રશ્નો' એ પર મનનીય ભાષણ આપ્યુ હતું તેમાથી અત્ર ઉપયોગનો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે —

૩૨૮ 'અપભ્રંશ, પ્રાચીન અને અર્વાચીન એમ ત્રણ વિભાગોમા ગૂજરાતી સાહિત્ય વહેચાવા પામ્યું છે વિક્રમ સવત્ બારમા સૈકાથી ૧૪૫૦ સુધીનો અપભ્રંશ યુગ ત્યારથી ૧૯ મા સૈકા સુધી પ્રાચીન સાહિત્ય યુગ, અને ત્યાર પછીનો અર્વાચીન સાહિત્ય યુગ છે નરસિંહ મહેતાથી નાકર સુધીનુ સાહિત્ય એ મિશ્ર સાહિત્ય છે હમેશા એક કોટી —યુગમાથી બીજી કોટીમા સક્રાતિ પામતુ સાહિત્ય મિશ્ર હોઇ શકે, ન તે પ્રાચીન સસ્કાર બધા ત્યજી શકે, કે ન તે નવીન પરિવર્ત્તનના સસ્કારો સર્વથા સગ્રહી શકે. આવી સ્થિતિનું નરસિહ—નાકર યુગનુ મિશ્ર ભાષા સસ્કારવાળુ સાહિત્ય છે છતા તે પ્રાચીન સાહિત્યની કક્ષામા ગણાય છે કવિ દલપતરામે વિધાન બાધ્યુ હતુ કે, જે ભાષા નરસિંહ મહેતાના વખતમા હતી તેવીજ અત્યાર સુધી ચાલી આવી છે. એવો એક પક્ષનો મત છે, પરતુ તે કેવળ ભ્રમજ છે.

(૨) બુદ્ધિરાસ.

આદિ—

પણમવિ દેવિ અંબાઈ પંચાણુ ગામિણિ વરદાઈ
જિણ સાસણિ સાનિધિ કરઈ સામિણિ
સુર સામિણિ તું સદા સોહામિણિ ૧
પણમિય મહુવર ગોયમસામિ દુરિય પણાસઈ તેહનઈ નામિ
વર્ધમાન સામીનઉ સીસ પ્રણમ્યાં પૂરઈ સયલ જગીસ. ૨
સલસુરતણઉ સમહ કીજઈ ભોલા લોક સીખામણ દીજઈ
કેઈ બોલજ લોકપ્રસિદ્ધ ગુરુ ઉપદેસઈ કેઈ સદ્ધ ૩

* * * *

અંતે—

સાલિભદ્ર ગુરુ સઈવીય એ સવિ ગુરુ ઉપદેસ તુ,
પઈ ગુણઈ જે સાંભલઈએ તેહ સવિ ટલઈ ક્લેસ તુ ૫૩
(પાઠાંતર—પરમ કરઈ સુખ ભાતરસું એ અવિચલ સુખ લહેસિ ૬૨.)
—સં. ૧૬૭૨ વર્ષે માર્ગશિર વદિ ૧૪ સોમે સ્તંભતીર્થે રાજ ચંદ્રેણ લિખિત. પા. ૨-૧૪ ગ. લિ. ૩-૧૩ ભે.
—ઉપાધ્યાય શ્રી મતિકીર્તિ ગણિ... શિષ્ય પં. મહિમા-કુમારગણિ તત્ શિ... લિખિત. શ્રાવિકા પુણ્ય-પ્રભાવિકા રાજકુંઅર પઠનાર્થ. આ. ક.

(૩) હિતશિક્ષા પ્રબુદ્ધ રાસ ૬ ... ૭ પ્ર ૧૨ (આ રાસ જોયો નથી. નામ પરથી અનુમાન થાય છે કે ઉપરનો બુદ્ધિરાસ ને આ રાસ એકજ હશે.)

---

૭ ધર્મ (મહેન્દ્રસૂરિ શિષ્ય)

(૪) જંબૂસ્વામિ ચરિત (જંબુસામિ ચરિય) સં. ૧૨૬૬

આદિ—

જિણ ચઉવીસઇ પય નમેવિ ગુરુ ચરણ નમેવી,
જંબુ સામિહિ તણુઉ ચરિય ભવિઉ નિસુણેવી

જૈન ગૂર્જર કવિઓ.

વિક્રમ તેરમી સદી.

૧ શાલિભદ્ર સૂરિ (રાજગચ્છ-વજ્રસેનસૂરિના પટ્ટધર.)

(૧) ભરતેશ્વર બાહુબલિ રાસ (સં. ૧૨૪૧ ફાગણ પંચમી)

આદિ—

રિસહ જિણેસર પય પણમેવી, સરસતિ સામિણિ મનિ સમરેવી,
નમવિ નિરંતર ગુરૂ ચરણ,
ભરહ નરિંદહ, તણઉં ચરિત્તો, જે જગિ વસુહાંઉંઈ વદીતો,
બાર વરસિ બિહુ બંધવહ ૧
હઉં હિવ એ ભણિસુ રાસહ છંદિહિ, તં જણમણહર મણ આણંદિઈ,
ભાવિઈ ભવીયણ સાભળઉં,
જંબુદીવિ ઉવઝા ઉર નયરો, ધણકણ કંચણ રયણિહિ પવરો,
અવર પવર કિરિ અમરપુરો ૨

* * * *

અંતે—

રાયહ એ ગચ્છસિણગાર વયરસેણ સૂરિ પાટધર ૨૦૩
ગુણગણહ એ તણુઉ ભંડાર, સાલિભદ્ર સૂરિ જાણીઇ એ
કીધઉ એહ તીણિ ચરિતુ, ભરહ નરેસર રાસુ છંદિઈ ૨૦૪
જે પઢઈ એ વસહ વિસોહિ (વદીત), સો નરૂ નિતુ નવનિહિ લહઇએ,
સંવત એ બાર એકતાલિ, ફાગણ પંચમિઈ એઉ કીઉ એ ૨૦૫

—પા ૧૦ વિજયધર્મસૂરિ ભંડાર વ સે.

પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૨૮૭ ફાગણ વદિ ૩ રવિને દિને કરી હતી.)

(૫) રેવંતગિરિ રાસો (ગિરનાર પર્વત સંબંધી)

આદિ—

પરમેસર તિત્થેસરહ પયપંકય પણમેવિ
ભણિસુ રાસુ રેવંતગિરે અંબિકદેવિ સુમરેવિ. ૧
ગામાગર પુરવણ ગહણ સરિ સરવરિ સુપએસ
દેવભૂમિ દિસિ પચ્છિમહ મણહર સોરઠદેસ. ૨

* *

અંત—

રંગિહિ એ રમઇ જો રાસુ સિરિ વિજયસેણિસૂરિ નિમ્મવિઉ એ
નેમિ જિણુ તૂસઇ તાસુ અંબિક પૂરઇ મણિ રલી એ ૨

[આ રાસને ૪ કડવક (કડવાં) છે તે દરેકમાં અનુક્રમે ૨ ૧ ૨૨ અને ૨ કડીઓ છે તે વડોદરા ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્રંથમાળામાં પ્રકટ થએલ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહ એ પુસ્તકમાં પ્રકાશિત થયો છે]



કરિ સાનિધ્ય સરસત્તિ દેવિ, જિમ રય કહાણઉં,
જંબૂ સામિહિ ગુણ ગહણ સખેવિ વખાણઉં. ૧

* * *

અંતે—

વીર જિણુદહ તીથિ કેવલિ હૂઉ પાછિલઉ,
પ્રભવઉ અઇસારીઉ પાટિ સિદ્ધિ પુહુતુ જબુ સ્વામિ,
જંબૂસામિ ચરિત પઢઇ ગુણઇ જે સભલઇ,
સિદ્ધિ સુખ અણુત તે નર લીલાહિ પામિસિઇ ૪૦
મહિંદસૂરિ ગુરૂ સીસ ધમ્મ ભણઇહો ધામીઉ હ
ચિતઉ રાતિ દિવસિ જે સિદ્ધિહિ ઉમાહીયા હ,
બારહ વરસ સએહિ કવિતુ નીપન છાસઠઇ
સોલહ વિજ્જાએવિ દુરિય પણાસઉ સયલસઘ ૪૧

પ્ર૦ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સગ્રહ (પા ૩ પ્ર કા)

[મહેદ્રસિંહ સૂરિ—(૧) અચલ ગચ્છમા ધર્મઘોષ સૂરિના શિષ્ય અને સિંહપ્રભ સૂરિના ગુરૂ થઇ ગયા છે જન્મ સ ૧૨૨૮ દીક્ષા ૧૨૩૭ આચાર્યપદ ૧૨૬૩ મરણ ૧૩૦૯ તેમણે સ ૧૨૯૪ મા શતપદિકા નામનો ગ્રથ રચ્યો છે (૨) બીજા મહેદ્રસૂરિ હેમાચાર્યના શિષ્ય સ ૧૨૧૮ મા થયા છે તેમણે હેમચદ્રકૃત અનેકાર્થ સગ્રહ પર અનેકાર્થ કૈરવાકર કૌમુદી નામની ટીકા રચી છે આમાથી આપણા કવિના ગુરૂ પહેલા—મહેદ્રસિંહસૂરિ લાગે છે]

---

૩ વિજયસેનસૂરિ. (મહામાત્ય વસ્તુપાલના ધર્માચાર્ય.

નાગેંદ્રગચ્છના મહેન્દ્રસૂરિ-શાંતિસૂરિ—આનંદસૂરિ-અમરસૂરિ—હરિભદ્રસૂરિ શિષ્ય. તેમણે આબુપર વસ્તુપાલ તેજપાલે કરાવેલી નેમિનાથની પ્રતિષ્ઠાની

[વિનયચંદ્ર] (રત્નસિંહ સૂરિ શિષ્ય)

(૭) ઉપદેશ માલા કથા ક છપ્પય (ઉવએસમાલ કહાણય છપ્પય)

આદિ—

વિજય નરિંદ જિણિંદ વીર હત્થિહિ વય લેવિણુ,
ધમ્મદાસ ગણિ નામિ ગામિ નયરિહિ વિહરંતુ,
નિયપુત્તહ રણસીહરાય પડિબોહણ સારિહિ
કરઈ એસ ઉવએસમાલ જિણવયણ વિયારિહિ
સય પંચ ચ્યાલ ગાહા રયણ મણિકરંડ મહિયલિ મુણઉ
સુહભાવિ સુદ્ધ સિદ્ધંતસમ સવિ સુસાહુ સાવય સુણઉ. ૧

* * * *

અંતે—

ઉદ્ધરિય સિરિ ઉવએસમાલ કહાણય
તવ સંજમ સંતોસ વિણયવિજ્જાઇ પહાણય
સાવય સંભરણત્થ અત્થપય છપ્પય છંદિહિ
રયણસીહ સૂરીસ સીસ પભણઈ આણંદિહિ
અરિહંતઆણ અનુદિણ ઉદય ધમ્મ મૂલ મત્થઈ હઉ
ભો ભવિય ભત્તિસત્તિહિ સહલ સયલ લચ્છિલીલા લહઉ. ૮૧-

—પ્ર. પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહમાં.

[અજ્ઞાત કવિ]

(૭૫) સપ્તક્ષેત્રિ રાસુ સં. ૧૩૨૭ માહ શુદિ ૧ ગુરુ

આદિ—

સવિ અરિહંત નમેવી સિદ્ધ સૂરિ ઉવઝાય,
પનર કમભૂમિ સાહુ વીનવું પણમિય પાય. ૧

× × ×

વિક્રમ ચૌદમી સદી.

૪ * વિનયચંદ્ર (રત્નસિંહ સૂરિશિ.)

(૬) નેમિનાથ ચતુષ્પદિકા (પ્ર પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સગ્રહ)

આદિ—

સોહગસુદર ઘણુલાવન્નુ, સુમરવિ સામિઉ સામલવન્નુ,
ગખિ પતિ રાજલ ચડિ ઉત્તરિય, બાર માસ સુણિ જિમ
બજરિય—૧

નેમિ કુમરૂ સુમરવિ ગિરનાગિ, સિદ્ધી રાજલ કન્નકુમારિ—આકણી.

× × × × ×

અત—

પચ સખી સઈ જસુ પરિવારિ, પ્રિય ભિમાહી ગઈ ગિરિનારિ,
મખી સહિત રાજલ ગુણુરાસિ, લેઇ દિખ પરમેસર પાસિ ૩૯
નિમ્મલ કેવલનાણુ લહેવિ, સિદ્ધી સામિણિ રાજલદેવિ,
રયણુસિહ સૂરિ પણુમવિ પાય, બારઇ માસ ભણિયા મઈ ભાય ૪૦
—નેમિકુમરૂ સુમરવિ ગિરનાગિ, મિદ્ધિ રાજલ કન્નકુમારિ—

ઇતિ શ્રી વિનયચદ્ર સૂરિકૃત નેમિનાથ ચતુષ્પદિકા—

(આ ૪૦ ટુકનુ કાવ્ય છે, તેમા બારમાસ લઇ દરેક માસે રાજેમતિ પતિવિરહથી કથન કરે છે એવુ કાવ્યમય વર્ણન કવિએ કરેલુ છે આ કાવ્ય જૈનશ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ હેરૅલ્ડમા મુનિશ્રી જિનવિજયજીની નીચેની ફુટનોટ સહિત છપાયુ છે (અક પુ)

* આ આચાર્ય હતા તેમણે સ ૧૩૨૫ મા પર્યુપણા કલ્પસૂત્રપર નિરૂક્ત રચેલ છે તેમના ગુરૂ રત્નસિંહ સૂરિ એ તપગચ્છમા થયેલા સૈદ્ધાન્તિક શ્રી મુનિચદ્ર સૂરિના શિષ્ય હતા ને વિક્રમ તેરમી સદીમા વિદ્યમાન હતા તેમણે ટીકા સહિત પુદ્ગલ ષટ્ત્રિંશિકા-નિગોદ ષટ્ત્રિંશિકા આદિ ગ્રંથો રચેલા છે

આ ૩૩ કડીનું પ્રાચીન કાવ્ય છે. નાયક ખરતરગચ્છીય જિનેશ્વર સૂરિની દીક્ષા ૧૨૫૫ વર્ષે ખેડગામમાં જિનપતિસૂરિ પાસે થઈ અને મરણ સં. ૧૩૩૧ માં થયું તે વખતે પટ્ટધર જિનપ્રબોધ સૂરિ થયા. આથી આ કાવ્ય સં. ૧૩૩૧ પછી તુરતમાં રચાયેલ છે [અને તેથી તે સમયની ભાષાના નમૂનારૂપ છે] પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જર કાવ્યસંચય.



૬ જગડુ (જિનેશ્વરસૂરિ શિ.)

(૯) + સમ્યક્ત્વમાઈ ચઉપઈ સં. ૧૩૩૧ પછી

આદિ—

ભલે ભણુઉ માઈ પુરિ જોઈ ધમ્મહ મૂલુ જુ સમકિતુ હોઈ
સમકિતુ વિણુ જો કિરિયા કરેઈ તાતઈ લોહિ નીરુ ઘાલેઇ ૧

× × ×

અંતે—

દાસાસિવિસિ ચઉપન્નિહુ જિણઉ માહંતિયાઉ છેહુ મઈ નિસુઉ
ભેઉણુ આગમઉ કિરિ ભણેઉ જગડુ ભણુઇ સહુ સમણુ ખમેઉ. ૧૨
શ્રીનરદઉ સમુદ્દપરિ રહઇ નરઉ સિદ્ધિ મણિ કવિ કહઈ
નરઉ જિણેસરસૂરિ મુણિંદુ જ રવિ ઉગ્ગઈ ભિગઈ ચંદુ ૧૩
જામ તણુઉ અખય પુરિ જિણઉ ચઉસઠિ ચઉપઇમાળિહુ વિયઉ
સુહઇ મનિ જે નર નિસુણંતિ, આણંતસુખ સિદ્ધિ પાવંતિ. ૧૪

—પ્રાચીન ગૂ. કા. સંચય.



૭ પ્રજ્ઞાતિલક સૂરિ

(૧૦) + કચ્છૂલી રાસ. સં. ૧૩૬૩ કોરટામાં.

આદિ—

પણમવિ જે જિણ દુરિયઈદિગંદ્દ, રોગનિવારણ નિરુવમ જ્ઞાન
પણમવિ સામીઉ પાસ જિણુ.

અંતે—

સવત તેર સત્તાવીસઇ માહમસવાડઈ
ગુરૂવારિ આવી ય દસમિ પહિલઇ પખવાડઇ,
તહિ પૂરૂ હૂઉ રાસુ સિવમુખ નિહાણૂ
જિણુ ચઉવીસઇ ભવીયણઇ કરિસિઇ કલ્યાણૂ ૧૧૮
જા સિસિ રવિ ગયણુગણિહિ ઊગઈ મહિમડલિ,
તા વરતઉ એઉ રાસુ ભવિય જિણુસાસણિ,
નિમ્મલ જ ગ્રહ નક્ષત્ર તારિકા વ્યાપઈ
જયવતુ શ્રીસઘ અનઈ જિણુસાસણુ ૧૧૯

—પ્ર૦ પ્રા ગૂ કા સ.

---

૫ સોમમૂર્તિ.

(૮) +જિનેશ્વર સૂરિ દીક્ષા વિવાહ વર્ણના રાસ–સ ૧૩૩૧ પછી.

આદિ—

ચિતામણિ મણિ વિ વિયત્યે સુહિયય ધરેવિણુ પાસ જિણુ,
જુગપવરૂ જિણેસર સૂરિ મુણિરાઉ થુણિસુ હઉ ભત્તિ
આપણઉ ૧
ગુરૂ નિયહિયય કવલુ વરમોતિય હારૂ સુગુરૂ જિણેસર સૂરિ–ચરિય,
ભવિય જણુ જેણુ સા મુત્તિવર કામિણી, તુમ્હ વગણુમિ
ઉક્કઠિયએ ૨.

* * *

અંતે—

એહ વીવાહુલઉ જે પઢહિ જે દિયહિ ખેલાખેલિય રગભરિ,
તાહ જિણેસર સૂરિ સુપસન્નુ ઇમ ભણઈ ભવિય ગણિ
સોમમુત્તી ૩૩

૮ અમ્બદેવસૂરિ (નાગેન્દ્રગચ્છ પાસડસૂરિ શિ૦)

(૧૧) +સમરા રાસો (સમરસિંહ રાસ) સં ૧૩૭૧

આદિ

પહિલઉ પણમિઉ દેવ આદિસર સેત્રુજસિહરે
અનુ અરિહંત સવ્વે વિ આરાહઉં બહુ ભત્તિભરે ૧
તઉ સરસતિ સુમરેવિ સારયસસિ નિમ્મલીય
જસુ પયકમલ પસાય મૂરખુ માનઇ મન રલિય. ૨
સંઘપતિ દેસલ પુત્ર ભણિસુ ચરિઉ સમરાગરુ એ
ધમ્મિય રોલુ નિવારિ નિસુણઉ ભવિય સુભગાવરુ એ ૩

* * * *

અંતે—

સંવચ્છરિ ઇકહત્તર થાપિઓ રિસહ જિણિંદો
ચૈત્રવદિ સાતમિ પહુત ઘરે નંદઓ એ જા રવિ ચંદો. ૩
પાસડ સૂરિહિ ગણહરહ નાઇલગચ્છ નિવાસો
તસુ સીસિહિ અંબદેવસૂરિહિ રચિયઉ એ સમરા રાસો. ૪
એહુ રાસુ જો પઢઇ ગુણઇ નાચિઉ જિણહરિ દેઇ
શ્રવણિ સુણઇ સો બયઠઉ એ તીરથએ તીરથજાત્ર ફલુ લેઇ ૫

—પ્રા. ગૂ. કા.

આ રાસ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહમાં તથા જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્ય સંચયમાં પ્રકટ થયો છે રાસનો નાયક સમરસિંહ મંત્રિ ઓસવાળ હતો અને તેના ઉપર અલપખાનની મહેરબાની હતી. તેણે સંઘ કઢાવ્યો હતો. આ સંઘપતિ સમરસિંહ ઉર્ફે સમરાએ કેટલાંક સ્તવનો બનાવેલાં છે સં ૧૩૭૧ માં શત્રુંજય પર આદિનાથદેવની મૂર્તિ તેણે પ્રતિષ્ઠિત કરાવી. આ રાસ પણ તેજ વર્ષમાં રચાએલ છે

ઇસિરિ ભદ્દેસર સૂરિહિ વસો બીજી સાહહ વનિસુ રાઓ, ધમીય રોલુ નિવારીઉ,
સગ્ગ ખડુ જિમ મહીયલિ જાણુઉં, અટ્ટારસઉ દેસુ વખાણુઉ ગોવલિ
ધન્નિ રમાઉલઉ,
અનલ કુડ સભમ પરમાર રાજ કરઈ તહિ છે સવિચાર, આબૂ ગિરિવરૂ
તહિ પવરો.

× × ×

અતે—

સાત્રીસઇ આષાડિ લખમણુ મયધર સાહુ સૂઓ
છયણી નયર મઝારિ આરિઠવણુઉં ભીમિ કિઓ,
કમલસૂરિ નિયપાટિ સઈ હાથિ પ્રજ્ઞાસુરિ ઠવીઓ,
પમીઉ પમાત્રીઉ જીવુ અણુસણિ આવા સુદ્ધુ કીઓ
પણિ પહુત્તઉ સુરલોઇ ગણુહરૂ ગગાજલ વિમલો
તાસુ મીસુ ચિરકાલુ પ્રતપઉ પ્રજ્ઞાતિલક સૂરે
જિણુ સામણિ નહચદ સુહગુરૂ ભવીયહ કલપતરો
તા જગે જયવત ઉમ્હાઉ જા જગિ ઊગઇ સહસકરો
તેરત્રિસઠઇ રાસુ કોરિટાવડિ નિમ્મિઉ
જિણહરિ દિતસુણત મણુવછિય પૂરવઉ

—સવત્ ૧૪૦૮ વર્ષે ચીઆગ્રામે શ્રી નરચદ્ર સૂરિણા શિષ્યેન શ્રી રત્નપ્રભ સૂરીણા બાધવેન્ પડિત ગુણુભદ્રેણુ કચ્છૂલી શ્રી પાર્શ્વનાથ ગોષ્ઠીક લીંબા ભાર્યા ગઉરી તત્પુત્ર શ્રાવક જસા ડૂગર તદ્ભગિની શ્રાવિકા વીઝી તીલ્હી પ્રભૃત્યેષા સાહાય્યેન પ્રભુશ્રી શ્રીપ્રભ સૂરિવિરચિત ધર્મ-વિધિ પ્રકરણ શ્રી ઉદયસિહ સૂરિ રચિતા વૃત્તિ શ્રી ધર્મ્મ-વિધિ ગ્રથસ્ય કાર્ત્તિક વદિ દશમી દિને ગુરૂવારે દિવસ-પાશ્ચાત્ય ઘટિકાદ્વયે સમયે સ્વ પિતૃ-માત્રો શ્રેયસે શ્રી ધર્મ્મવિધિ ગ્રથમલિખત્। (આમ એક પ્રતને અતે લખેલુ છે)

અંતે—

મઝ્ઝમહાસિરિસિરિ સિવસુહસંગ રમ્મુ
દયામાઇ અભિમાઈ પઉમિહિ જિણવરધમ્મુ. ૫૭
પ્ર. પ્રા. ગૂ. કા. સં.

(માતૃકા એટલે બારાખડી દરેક વર્ણ લઈ તે પર ઉપદેશ આ ૫૭ ટૂંકના કાવ્યમાં આપેલો છે. આ પદ્મ કવિ કદાચ જિનપદ્મસૂરિ ન પણ હોય, તેમજ આ કાવ્યો ભાષાની પ્રાચીનતા જોતાં ૧૪ મા સૈકાનાં લાગે છે તેથી પદ્મ એમ જુદા કવિ તરીકે જિનપદ્મસૂરિથી ભિન્ન માનવામાં આવેલ છે)

---

૧૦ સોલણુ (૧૪ મો સૈકો)

(૧૫) + ચર્ચરિકા.

આદિ—

જિણ ચઉવીસ નમેવિણુ સરસઇપય પણમેવિ
આરાહઉં ગુરૂ અપ્પણઉ અવિચલુ ભાઉ ધરેવિ. ૧
કર જોડિઉ સોલણુ ભણઇ કવિત્ત સહુ કરેસુ,
સુણિ અવધારહુ ધમ્મિઉ ચચ્ચરિ હઉં ગાએસુ. ૨

× × ×

અંતે—

કુમરગિરિ અસિ કરિ ધમ્મઈ સીયલિ વાઉ
કય પુણ્ણ નરહેડી અણુદિણ મિલઉ પસાઉ. ૩૮
—પ્ર. પ્રા. ગૂ. કા. સં.

(ભાષાની પ્રાચીનતા જોતાં આ કાવ્ય ૧૪ મા સૈકાનું લાગે છે)

---

૯ જિનપદ્મસૂરિ (ખરતરગચ્છ જન્મ સં. ૧૩૮૨ ? આ-ચાર્યપદવી સં. ૧૩૯૦ મરણ ૧૪૦૦)

(૧૨) +શ્રીસ્થૂલિભદ્ર ફાગ. (સિરિ થૂલિભદ્દ ફાગુ)

આદિ—

પણુમિય પાસ જિણુદપય અનુ સરસઇ સમરેવી,
થૂલિભદ્દ મુણિવઈ ભણિસુ ફાગુ બધિ ગુણુ કેવી ૧

અંતે— × × × ×

ખરતરગચ્છિ જિણુપદમ સૂરિ કિય ફાગુ રમેવઉ,
ખેલા નાચઈ ચૈત્રમાસિ રગિહિ ગાવેવઉ ૨૭

—પ્ર કા, પ્ર૦ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સગ્રહ

(આ ૨૭ દુકનુ દુક કાવ્ય છે પ્રાચીન છે)



૯ ક પદ્મ. (૧૪ મો સૈકો)

(૧૩) + સાલિભદ્ર કક્ક (શાલિભદ્ર કાક)

આદિ—

ભલિ ભજણુ કમ્મારિબલ વીરનાહુ પણુમેવિ,
પઉમુ ભણઇ કક્ક ખરિણુ સાલિભદ્દગુણુ કેઇ ૧

× × ×

અંતે—

ઇહ કહિયઉ કક્કહ કુલઉ, ઇકહત્તરિ કડુયાહ,
ભવિયઉ સજમુ મણિ ધરઉ, પઢઉ ગુણુહુ નિસુણેહુ ૭૧

પ્ર૦ પ્રા. ગૂ કા સ.

(૧૪) +દૂહામાતૃકા

આદિ—

ભલે બલેવિણુ જગતગુરૂ પણુમઉં જગહપહાણુ,
જાસુ પસાઈં મૂઢ જિય પાવઈં નિમ્મલુ નાણુ ૧

× × ×

સૂરિનો સં. ૧૪૧૧ ની સાલમાં ગૂજરાતના પાટનગર અણહિલ પાટ ણમાં ષડાવશ્યક પર બાલાવબોધ છે અને ત્યારપછી સોમસુંદર સૂરિએ ઉપદેશમાલા યોગશાસ્ત્ર, ષડાવશ્યક આરાધનાપતાકા અને નવતત્ત્વ વગેરે ગ્રંથોના બાલાવબોધો અને મુનિસુંદર સૂરિનો યોગશાસ્ત્ર-ચતુર્થ પ્રસ ્તાનો બાલાવબોધ લખેલા મળી આવે છે તે સર્વ ગદ્યગ્રંથો પંદરમી સદીમાં વપરાતી ભાષાપર પ્રકાશ નાંખે તેમ છે]

---

૧૩ વિજયભદ્ર

(૧૮) કમલાવતી રાસ—૩૬ ગાથાનો.

આદિ—

> નમુ વીર જિણેસર જિણેસર અભિનવો દણિ
> ભરત ક્ષેત્રે ભામભિ નગરની શોભા ભણિ,
> મેઘરથ રાજ રાજરે ધર્મ જ પે
> ધકની રિદ્ધિ જિસી તિસી તસ ઘરિ સોંપિ. ૧
>
> * * * *

અંત—

ધરમુનિ વયણે કત વૈરાગીઓ એનુ સસાર જિણમો લાગીઓ
ભાપે મોલાવી મેરો બહીરી રાજિ બેસારી મેરો બાહિય ધરી.
ભાઇક ભાદિ ધરી રાજે થાપિ ધરે વીસ સરસ રહી.
નિર્ધાં ચરી છૂટી જિસી આવી તિરણે સીલ લીધિ સહી
મારિત પાલિ કમ ભણિ કેવલી ગુરુ ને થયા,
વિજયભદ્ર મનિ વર ત્યે મેરા મંદિરમાં દિયા. ૩૬

—૩—૧૩ લીં.

(૧૯) કલાવતી સતીનો રાસ.

આદિ—

> ભરત ક્ષેત્રિ રે નયરી છિ મગલાવતી
> રાજ્ય શાસ રે રાજ કરમ નસિ સગ્ગતી

વિક્રમ પંદરમી સદી.

---

૧૧ રાજશેખર સૂરિ—મલધારી+

(૧૬) નેમિનાથ ફાગ (૧૪૦૫ લગભગ)

આદિ—

સિદ્ધિ જેહિ સઇ વર ચરિય તે તિત્થયર નમેવી,
ફાગુબંધિ પહુ નેમિ જિણુ ગુણ ગાએસઉં કેવી ૧

* * * *

અંત—

રાજલ દેવિસઉં સિદ્ધિ ગયઉ સો દેઉ થુણીજઇ,
મલહારિહિ રાયસિહર સૂરિ કિઉ ફાગુ રમીજઇ ૨૭

—પ્ર૦ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહ

૧૨ જયાનંદ સૂરિ (૧૪૧૦ આસપાસ)

(૧૭) ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ—ડે૦ ૨૯૦

ગદ્યગ્રંથો—[પંદરમા સૈકામાં બોલાતી ગૂજરાતી ભાષામાં અનેક ટીકા—ગ્રંથો બાલાવબોધો લખાયા તેમાં પ્રથમનો મળી આવતો ગ્રંથ તે તરૂણપ્ર

[+ રાજશેખર સૂરિ—તે પ્રશ્ન વાહનકુલમાં કોટિક ગણની મધ્યમ શાખામાં હર્ષપુરીયગચ્છમાં મલધારી બિરૂદથી પ્રસિદ્ધ શ્રી અભયસૂરિના સંતાનમાં શ્રીતિલકસૂરિના શિષ્ય થયા છે, તેમણે ઢિલ્લી (દિલ્હી)માં સં ૧૪૦૫ માં જ્યેષ્ઠ માસની શુકલ પંચમીએ 'ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ'—અથવા 'પ્રબંધકોષ'—ગ્રંથ રચેલ છે તે ઉપરાંત શ્રીધરની ન્યાયકંદલીપર પંજિકા રચેલી છે] આ ઉપરાંત વિનોદ કથાસંગ્રહ એ નામનો ટૂંકી રસપ્રદ અને બોધક કથાનો સંગ્રહ રચ્યો છે કે જેનું ગૂજરાતી ભાષાંતર વિનોદાત્મક કથા સંગ્રહ એ નામથી ભાવનગર જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ સં ૧૯૭૮ માં પ્રકટ કર્યું છે)

અતે—

દેવહ પુરિ અરિહંત નમીજઇ વિનયપહ ઉવઝાય થુણીજઇ
ઇણિ મંત્રિ ગોયમ નમઉએ ૪૮
પરઘર વસતા કાંઇ કરીજઇ દેસ દેસાંતર કાંઇ ભમીજઇ
કવણ કજિ આયાસ કર.
પ્રહિ ઉઠી ગોયમ સમરીજઇ કાજ સમગ્ગહ તતખિણિ સીઝઇ
નવનિધિ વિલસઈ તાંહ ઘરે. ૪૯
ચઉદહ સઈ બારોત્તર વરિસે ખંભ નયરિ સિરિ પાસ પસાઈ
(ગોયમ ગણહર કેવલ દિવસે) કીઉં કવિત ઉપગાર વરો.
આદિહિ મંગલ એહ ભણીજઇ પરવિ મહોચ્છવિ પહિલૂ લીજઇ
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણ કરો. ૫૦

ઇતિ શ્રી પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામિ રાસ
પા ૪—૧૧ ભાગ. પ્રકાશિત.

એ હસ્તલિખિત પ્રત અનુસાર મુદ્રણ થયુ છે તેના લેખકના ભ્રમથી વિનયપ્રભને બદલે વિનયપ્રભુ થઇ ગયેલ છે મારૂ કે આ રાસના કર્તા ખરતર ગચ્છીય શ્રી જિનકુશલસૂરિના શિષ્ય વિનયપ્રભ હતા એ વાતની પ્રસિદ્ધિ ... શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મંદિરે સરસ્વતી જ્ઞાનભંડારમાં પ્રાપ્ત થએલ એક પુસ્તકમાં વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાય મુનિએ લીધું સ્વર્ગ લખેલ છે તદુપરાંત અજિમગંજના નેમિનાથના મંદિરે સરસ્વતી જ્ઞાનભંડારમાં પ્રાપ્ત થએલ પ્રાચીન પટ્ટાવલિમાં એવો પાઠ છે કે—

"તથા શ્રી પૂજ્ય (શ્રી જિનકુશલ સૂરિભિ:) વિનયપ્રભાદિ શિષ્યેભ્ય ઉપાધ્યાયપદ દત્ત યેન વિનયપ્રભોપાધ્યાયેન નિજ નીચ્ચાત્મસ્ય ગૌતમાદિ સમ્પત્તિપ્રિયથી મન્ત્રસિદ્ધ સ્તોત્રમહાસો વિહિત: તદ્ગુણેન સ્વભ્રાતા પુનર્ધનવાન્ જાત ઇત્યાદિ.

આથી હસ્તલિખિત કર્તા સંબંધી કાંઇ ભાવનો સંદેહ રહેતો નથી. શ્રી જિનકુશલસૂરિ સં. ૧૩૮૯ માં દેવલોક થયા તેથી તેના શિષ્યે બનાવેલ રાસ સં. ૧૪૧૨ માં હોય તે વદન સત્ય છે.

એક દિવસે રે રાઈ મત્રી બોલાવીઉ,
દત્ત મત્રી રે દેસાઉરથી આવીઉ. ૧

* * * *

અંત— (ત્રૂટક)

ભૂપનુ સુત રાજ થાપી લીધુ સયમ સુષ ભરિઇ,
દેવલોકિ બિહુ પુહતા સુગતિ જાસિ અવતરી,
કલાવતીની પઇીય સઝાય, ન પડીઇ સસારસિઉં,
(વિજયભદ્ર મુનિવર સતીય ધ્યાઇ, મોક્ષ જઇઇ લીલસિઉ ૪૯

—સવત ૧૭૩૮ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૧ રવૌદિને ૫૦ ગ્ર ૧૨૫
૯—૧૧ (પાલણપુર ભ.)

—ઇતિ કલાવતી ચરિત્ર ગીતિ ૭૬ સમામ સવત્ ૧૯૨૬ વર્ષે
ચૈત્ર વદિ ૪ દિને. (મ બ)

(૨૦)-હસરાજ વચ્છરાજ સ ૧૪૧૧
-શીલ વિષે સ ૧૪૧૧
+શીલ વિષે શિખામણ સ. ૭૧ સ મા ભી

---

૧૪ ×વિનયપ્રભ (વિજયપ્રભ ? ઉદયવન્ત ?)

(૨૧)+ ગૌતમસ્વામિનો રાસ (સ ૧૪૧૨ ખભાતમા)

આદિ

પ્રણવાક્ષર પહિલૂ એ ભણીજઈ માયા બીજઈ સિઝનિ સુણીજઈ,
શ્રીમુખિ સોભા જ સભઇ એ

* * * *

× પ્રસિદ્ધ ગૌતમસ્વામીના રાસના કર્તા તરીકે 'વિજયપ્રભ' (ઉદયવન્ત) એ નામ પ્રચલિત છે, પરતુ વાસ્તવિક રીતે તે સુપ્રચલિત રાસના કર્તાનુ નામ વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાય છે એ વાત ઉક્ત રાસમા સુસ્પષ્ટ લખી છે પ્રચલિત મુદ્રિત પુસ્તકોમા 'દેવાધુર અરિહત નમિજે, વિનયપહુ ઉવઝાય થુનિજે' ઈત્યાદિ પાઠમા 'વિનયપહુ લખ્યુ છે એ મુદ્રાના પ્રમાદથી ચાતો

૧૭ જ્ઞાનકલશ

(૨૪)+ શ્રી જિનોદયસૂરિ પટ્ટાભિષેક રાસ સં. ૧૪૧૫

આદિ

સંતિકરણુ સિરિ સંતિનાહ પયકમલ નમેવી
કસમીરહ મંડણિય દેવિ સરસતિ સુમરેવી,
જુગવર સિરિ જિણઉદયસૂરિ ગુરુગુણ ગાએસુ
પાટ મહોચ્છવુ તસુ રંગિ તસુ હઉં પભણેસુ. ૧

\- * *

અંતિ

સુહગુરુ ગુણ ગાયતુ સયલ સંઘ વંછિય લહઈ
રમઉ રાસુ બહુ રંગિ જ્ઞાનકલસ મુનિ ઇમ કહઈ ૩૭

—આ જિનોદયસૂરિનું મૂળ દીક્ષાનામ સોમપ્રભ હતું. તેને સૂરિપદ આપવાની ક્રિયા તરુણપ્રભાચાર્યે ખંભાતમાં સં. ૧૪૧૫ માં કરી. તે પટ્ટાભિષેક ક્રિયા આમાં જણાતી છે તેથી આ ગ્રંથ સં. ૧૪૧૫ માં રચાયેલું જણાય છે. પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

---

૧૮ મેરૂનન્દન. (આ જિનોદયસૂરિ શિષ્યગુરૂ)

(૨૫) +શ્રી જિનોદયસૂરિ વીવાહલઉ સં. ૧૪૩૨

આદિ

સયલમણુવંછિયે કામકુંભોવમ પાસપયકમલુ પણમેવિ ભત્તિ
સુગુરુ જિણઉદય સૂરિ કરિસુ વીવાહલઉ
સહિય ઉમાહલઉ મુઝ ચિત્તિ. ૧

* * * *

માં દીક્ષા લીધી. જિનકુશલસૂરિએ દીક્ષા આપી સોમપ્રભ નામ પાડ્યું. સં. ૧૪૦૬ માં જેસલમેરમાં વાચનાચાર્યની પદવી મળી. સં. ૧૪૧૫ માં ખંભાતમાં શ્રી તરુણપ્રભસૂરિએ તેમને સૂરિપદ આપીને જિનોદયસૂરિ નામ આપી જિનકુશલસૂરિની પાટે સ્થાપ્યા. સં. ૧૪૩૨ માં સ્વર્ગસ્થ થયા.

૧૫ હરસેવક.

(૨૨)+ મયણુરેહાનો રાસ. (સ ૧૪૧૩ (?) કુકડીગામમા)

આદિ—

દોહા.

જૂઆ માસ દારૂ તણી, કરે વેશ્યાશુ જોય,
જીવ હિસા ચોરી કરે, પરનારીનો દોષ. ૧

ઢાલ–અનાથીની વૈરાગી દેશીમા

વ્યસન આતમુ પરનારીનુ, પ્રત્યક્ષ પાપ દીખાયુ
રાવણ પદમોત્તર મણિરથ રાજા, તીનુ રાજ ગમાયુ, ૧
–રાજવીયાને રાજપિયાગે, ભાઈ છેવો પ્યાગે–આંકણી

અંતે—

ગામ કુકડીએ કર્યો ચોમાસો, સવત ચૌદા તેરા માયો,
કથા કારણ આ ઢાલજ કીની, હરસેવક ચિત્ત લાયો–રા ૧૮૭
સાત્રારે તો સુખ સાભલજો, ચરિત્ર મયણુરેહારો,
તિણ ઉપર કોઇ અધિકો ઓછો, મિચ્છાદુક્કડ મહારો–રા. ૧૮૮

(આ ઢાલ એક છે ને તેની કડી ૧૮૮ છે તેમા રાજસ્થાની–મારવાડી ઘણા શબ્દો ને પ્રત્યયો છે ને તે સ ૧૪૧૩ જેટલી જૂની કૃતિ લાગતી નથી તો તેની હસ્તલિખિત પ્રત મળે નહિ ત્યા સુધી સવતૂની અનિશ્ચિતતા લાગે છે પ્રકાશિત શા ભીમશીમાણેકે કરી છે તેમાથી જેમ છે તેમ અત્ર મૂકેલ છે)

---

૧૬ જિનોદયસૂરિ* (ખ૦)

(૨૩) ત્રિવિક્રમ રાસ સ ૧૪૧૫

---

* ગુજરાતના પાલણપુરમા વસતા રૂદ્રપાલ અને ધારલદેવીને ત્યાં સ ૧૩૭૫ મા સમર નામે કુંવર જન્મ પામ્યો. તેણે કુવારા સ. ૧૩૮૨

૧૯ દેવસુંદર સૂરિ શિષ્ય

(૨૭) કાકબંધિ ચઉપઈ રચ્યા સંવત લગભગ ૧૪૪

આ ચોપાઈ ૬૪ કડીની છે કડીના અક્ષરોને અનુક્રમે આદ્યાક્ષર કરીને ચોપાઈ ગુંથી છે દાન શીલ તપ અને ભાવ એ ચાર જૈન ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંતોનો ઉપદેશ આપ્યો છે ચોપાઈ રચ્યાનો સંવત્ લખ્યો નથી પણ પહેલી કડીમાં શ્રી દેવસુંદર સૂરિને વંદના કરી છે એટલે આ ચોપાઈ દેવસુંદર સૂરિના કોઈ શિષ્યે રચી છે એમ જણાય છે દેવસુંદર સૂરિ સૂરિ પદવી સંવત્ ૧૪૨ માં પામ્યા અને સંવત્ ૧૪૫ સુધી તેઓ હયાત હતા એટલે આ ચોપાઈ સંવત ૧૪૨ થી ૧૪૫ સુધીમાં રચાઈ છે એમ જાણીથી કહી શકાય.

આદિ—એની ભાષા પણ તે કાળને અનુરૂપ જૂની છે શરૂઆત આ પ્રમાણે છે

અરિહંત સિદ્ધ આયરિય ઉવજ્ઝાય સાધુ સુગુરુ દેવસુંદરસૂરિ પાય
વંદિય સુય સામણિ સમરેવિ ધમ્મ કક્ક ભણિસુ સંખેવિ ૧
કરઉ ધમ્મ મન મૂઢા ભમઉ માણુસ ભવ કઈં આવિ નિગમઉ ।
મન રીસિ તપ ભાવન સાર, સુહ ગુર વયણુ પામઉં ભવિયાર ૨
કઈં ગુ રી ઠ દાન, તિહાં ચીંતવીઈ નવિ અભિમાન
ચિંતિ ચિંતિ પત્તિહિ સુવિસુદ્ધ સો એવ સઈ વીસઈ સહ. ૩
ખરઉં ચિંતિ નામ એવમ ચિંતિ અનુ રસિ પૂરિય પમ
પત ગુ પામિઉં પરમ જિણંદુ ચઉઈ સિખ્યા નવિ પાઉ ઇંદુ જિંદુ ૪
ખાયઉં નૃપતિ ઉઠરિ નવિ કોઈ દીયઉ પાત્રિ દાન ઊમરઉ
ખીર ખાંડ દીયઉ સગમઉ શાલિભદ્ર સોઉ હુઅઉ તિમઈ ૫
ગાઢસ્ટીમા ધમ કવલ નિદ્રઅણિ નિસુણુઉ લેહર પુન્ન
શુદ્ધ ચિંતિ દીધાં ઘૃત ખીર, દેવલોકિ પહુતા તે વીર ૬
ઘાઉ સાકરિ હુનિ નારિ, તતખિણુ વિરપ હતઉ ભારિ,
દાન દેઉ તિમ આ ભાવ, જિમ આવીસ ભાવઈ તવકાલ. ૭
પસદ જિમ વહિરાવિઉ ખીર જિમ સંખિઉ નિરહાર ખીર,
પાત્રિ દાનિ હઉઉ નિરવાદ્ય આદિનાથ ધન સારથવાહ. ૮

અંતે

એહુ સિરિ જિણઉદયસૂરિ નિય સામિણો
કહિઉ મઇ ચરિઉ અઈ મદબુદ્ધિ,
અમ્હ સો દિક્ખગુરૂ દેઉ સુપસનઉ
દંસણ નાણ ચારિત સુદ્ધિ ૪૩
એહુ ગુરુરાય વીવાહલઉ જે પઢઈ જે ગુણઇ જે સુણંતિ,
ઉભયલોગે વિ તે લહઈ મણુવંછિય
મેરુનંદન ગણિ ઇમ ભણંતિ. ૪૪

—ખ૦ જિનોદયસૂરિ સં ૧૪૩૨ માં પાટણમાં સ્વર્ગસ્થ થયા તેનો છેલ્લો ઉલ્લેખ કરી આ કાવ્ય પૂરૂં થાય છે તે વર્ષે તે રચાયેલું જણાય છે રચનાર પોતે તેના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય છે પ્ર જૈ એ ગૂર્જર કાવ્ય સંચય તેમજ એ રા સ ૩ ૧૫ મા સૈકાની ભાષા માટે આ કૃતિ ઉપયોગી છે,)

(૨૬) +અજિત-શાંતિ સ્તવન

આદિ

મંગલ કમલાકંદ એ, સુત્ર સાગર પૂનમ ચંદ એ,
જગગુરૂ અજિત જિણંદ એ, શાંતીસર નયણાનંદ એ ૧
બિહુ જિનવર પ્રણમેવ એ, બિહું ગુણ ગાઇસિ સંખેવ એ,
પુણ્યભંડાર ભરેસુ એ, માનવભવ સફલ કરેસુ એ ૨

* * * *

અંતે

ઇમ ભગતિહિ ભોલિમ તણી એ, સિરિ અજિય સંતિ
જિણ થુય ભણીએ,
સરણિ બિહું જિણ પાય એ, શ્રી મેરુનંદણ ઉવઝાય એ ૩૨

—પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય અથવા રામ વિલાસ પૃ ૨૧૫-૨૧૯



૨૦ સાધુહંસ (ત૦ જિનશેખરસૂરિ-જિનરત્નસૂરિ શિ૦)

(૨૮) શાલિભદ્ર રાસ સં ૧૪૫૫ આસો શુદ ૧

આદિ— વસ્તુ

દેવિ સરસતિ ૨ સકળ સંસાર
જસ નામિઈં કવિજન સવે બુધિ અતિહિં સરસ વાણીય
વીણાપુસ્તકધારિણી તે સામિણિ મનમાહિં આણીય
કરજોડી કવિયણ ભણઇ સદગુરૂ પાય પણમેવિ
શાલિભદ્ર મુના તણું ચરીય રચેસુ સંખેવિ. ૧

× × ×

અંતે— ચુપઈ

તપગછિ શ્રી જ્યશેખર સૂરિ નામિઈં પાપ પણાસઈ દૂરિ
તાસ પાટિ શ્રી જિનરત્ન સૂરીસ, મન શુદ્ધિઈં પ્રણમું નિસદીસ. ૨૧૬
સદ્ગુરૂ નામ છે હઈયઇ ધરી, ચુપઈ બંધ કથા મઈં કરી
શાલિભદ્ર ધનાનું ચરિત્ર ભણઈં ગુણઈં અતિહિં પવિત્ર ૨૧૭
ભાવસહિત નરનારી ભણઇ કઇ મનિ હરિષ આણી સુણઈં
સાધુહંસ મુનિવર ઇમ ભણઈં નવનિધિ તેહ ઘરિ આંગણઈં ૨૧૮
સંવત ચઉદ પંચાવનિ વરસિ આસો શુદિ વિજયાનઈં દિવસિ
જિનવચને કરી સહવહિત ભણિયં અમતિ કેયાઇ ચરિત ૨૧૯

—શ્રી શાલિભદ્રનુ રાસ સમાપ્ત ઉમાણિસ્થ લિખિત મહાત્મ ૩૧૧ મી (ભ) ધર્મમંગતિ સૂરિકૃત સાધુ શિરોમણિ વિજયે (વિ. ધ ચોપડો પાનાં ૧૪૬ થી ૧૬૭ પંક્તિ ૧૫

—૭-૧૭ લી (આ બન્ને પ્રત પરથી મેળવીને સંધ ઉપરનું લખેલ છે)

ધીઉ દાઉ જઉ દીજઇ દાન, તુ રાઉલિ લાભઈ બહુ માન,
દાનિ ભૂતપ્રેત વસિ થાઈ, દાનિ દુક્ખ દુરિઅ સવિ જાઇ. ૯
જિમ કડિ ચિક્રુ ઊપજઇ, દાન ઉદારિ તિમ નીપજઇ
દાન વિષઇ જેહ ઊપજઈ બુદ્ધિ, તીહ નર સઇવર આવઇ રિદ્ધિ ૧૦

* * * *

અતે—છેવટનો ભાગ આ પ્રમાણે છે —
શશિ લછણુ ચંદણુ પીયૂપ, સેવતાનિ હણઇ સવિ દુખ,
ઇમિ પરિ મનિ ભાવણુ ભાવતા, કર્મ અણુતા ન્યાઈ પત્યા ૫૦
શાલિ દાલિ ધૃત મીઠા હોઇ, એય વાત જાણઇ સહુ કોઇ,
ધરમુ માહિ તિમ ભાવણુ સાર, એહ વાત પાધરઉ વિચાર ૫૧
ષલકઈ ચૂડિ અતેવર હાથિ, નમિ રાજા પવિસઈ પરમત્થિ,
બહુ મળિએ કલિ કહલ હોઇ, પરમાણુદ લહઇ ઇકે સોઈ ૫૨
પણિ પણિ ચ્યારિ ચઉરાસી જીવ, યોનિ વસઈ સસારિ સદૈવ,
ધરમુ એકુ સવિહ આધાર, ધર્મ લગઇ પામીજઇ પાર. ૫૩
સમરથ રાત્રિ દિવસિ મનિ ધર્મ, ધર્મ તણુઉ મન છડઉ ભ્રમ,
રાખઇ ધર્મ ચિહુ ગતિ દુક્ખ, ધર્મ લગઈ પામી જઇ મુક્ખ. ૫૪
સાયર મર્યાદા પુણુ રહઇ, ચદસૂર ગયણિ સચરઇ,
કુશલ પચ ને દિ આચાર, સોઇ સહગુરુ બુઝવઇ વિચાર ૫૫
હિવ ગુરુ જાણુઉ સો મઆરિ, જેહ ગુરૂ બૂઝઈ વિચાર,
પાલઇ અનઇ પલાવઈ સોઈ, એઉ સુહગુરૂ જાણુઈ સહુ કોઇ ૫૬
હાથિ ચડિઉં ચિંતામણિ રત્ન, જઉ લાભઈ જિણુવરન વચન,
જિણુવર દેવ ધર્મગુરૂ માહ્યુ, એય સમકિતુ શ્રેણિકરાઇ લહ્ય ૫૭
ક્ષણુ એકુ મન જઉ થાહર રહઇ, કર્મ વિવર નિશ્ચિ સો લહઈ,
કરમ વિવર સીઝઇ સવિ કાજ, લાભઈ મુગતિ તાણુ સહ રાજ ૫૮
ક્ષાયક સમકિતુ નિશ્ચલ તાહ ચઉવિહ ધર્મ હીઈ છઇ જાહ,
સોઈ કહીઇ કક્કર કર બદ્ધ, પઢના ગુણુતા હુઈ સર્વ સિદ્ધિ ૫૯
—ઇતિ શ્રાદ્ધવિધિ ચઉપઈ સમાપ્તા ॥ છ ॥ લિખિત દેવગિરિ નગરે (મ ૨)

૨૨ જયશેખર સૂરિ×

(૩૦) +ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ અથવા પરમહંસ પ્રબંધ

રાગ ધન્યાસી.

આદિ—

પણિમુ પરમેસર નમી અરિહંત અચિંત્ય ચિંતિ,
સમરિસુ સમરસિ શીતલી, દમાસસિ સરસતિ.   ૧
માનસ સરિ જ નિમ્મળ ક્રમ કમલ હંસ
તા સરસતિ રસિ રંઈ જોગી નમઈ ડસ.   ૨
પણિ પરણિ માનિણી મન સરસતિ સમરિ
નીમઈ [illegible]   ૩

[illegible]

૨૧ વસ્તિગ (વસ્તો) (સં. ૧૪૬૨ પહેલાં)

(૨૯) ચિહુગતિ ચોપઈ*

આદિ—

સેત્તુજ વદિઅ તીરથરાઉ, ગોયમ (ગુરૂયા) ગુણહર કરઉ પસાઉ,
વાગવાણિ હઉં સમરઉં દેવિ ચિહુ ગતિગમણુ કહ સખેવિ ૧
ચિહુગતિ માહિ કાંઈ નચ્છી સાર, દીસઈ દુખ તણુ ભડાર, ૨
ચિહુગતિ તણુ તીહા નહીં કોઇ ગમુ જિહિ ચિત્તિ એક વસઈ જિણુ ધમ્મુ.

× × ×

અંતે—

મૂરખમાહિ મૂ પહિલી લીહ, જિણુ ધર્મમાહિ વસઉ સવિ દીહ,
કાલઉં ગહિલઉં બોલિ ઠાઉં, તેઉ પુણ્ સહગુરૂ તણુઉ પસાઉ ખુ.
રામતિની છઈ મૂ ઘણી ટેવ, ગુરૂયા સઘની નિતુ કરૂ સેવ,
અજ્ઞાન પણઇ આસાતન થાઈ, વસ્તિગ લાગઈ શ્રીસઘ પાય ૯૪
(મ બ.)

\+ રાત્રિભોજન સ ૫૫ સ મા ભી
\+ રહનેમી રાજીમતિ સ સ મા ભી

---

* પ્રસિદ્ધ જૈન કવિઓમાં આ કવિની ગણના થાય છે આ ચિહુ-ગતિ (ચાર ગતિ–મનુષ્ય, તિર્યંચ, નરક, દેવ) એ સબધીની ૯૪ ટૂકની ચોપઇમા અનેક-પ્રકારની યોનિમા ભટકતા જીવને કેવા કેવા ભયકર દુ.ખ ભોગવવાં પડે છે, તેનુ વર્ણન કરીને કવિ કહે છે કે જીવને અરિહત દેવ અને સાધુ ગુરૂ એ મોટા પુણ્યને બળે પ્રાપ્ત થાય છે માટે દૃઢ ચિત્તે જિન ધર્મ પાળી પાચમી ગતિ (મોક્ષ) ને પામવી (મ બ) સ્વ શ્રીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલે પાટણના ભડારોમાના સાહિત્ય ના લેખમા આ ગ્રથની પ્રતીક લખ્યા સં ૧૪૬૨ માથી આદિ ને અત આપેલ છે તેથી કર્તા તેની પહેલાનો છે તેમના કથન પ્રમાણે એક બીજી પ્રતમા મગલાચરણથી આદિ આમ મુકી છે:–‘ શેત્રુજ વદિય તીરથરાઉ, પ્રભરત્ના ગુરૂ કરૂ પસાઉ ’–આ પરથી કર્તાના ગુરૂનુ નામ પ્રભરત્ન અથવા રત્નપ્રભ હશે

દખિણદિસિ શ્રી શાંતિ જિણેસર ઉત્તર દિસિ નેમિકુમાર.
ઉત્તરદિસિ પુરિ પાસજિણેસર, સામ્હરે વર્ધમાન
કાશમીર પુરિ સરસતિ સામિણિ, દિઉ મુઝનઈ વરદાન. ૧
પિંપલિ ગછિહિ સિરમણિ ગણધર સિરિ વીરપ્રભસૂરિ
નામઈ લીધઈ જાસુ તણે સવિ પાપ પણાસઈ દૂરિ
તાસુ તણઈ પય પણમી મોહિસુ વિદ્યાવિલાસ ચરીય,
ભવિયણ હીરાણંદ ભવિયાં નિસુણઉ દમઆઈ દરા ધરીય ૨
વિદ્યાવિલાસ નરિંદ પવાડુ છઉમ મિતર જાણી
અંતરાય વિણુ પુણ્ય કરઉ બુદ્ધિ ભાવ પહેરો આણી.
× × ×

અંતે—

પીંપલિ ગચ્છ ગુરાઈ ગુણનિધાને
વીરદેવ સૂરિહિ પાટિએ જાણ્યા વખાણ્યે ૧૫
વીરપ્રભસૂરિ ગુરુ આણિએ પાટિ હીરાણંદ સૂરિ આય૦
સવત ૧૪ પચ્ચાસીઇ એ વિરચીઉ ચરિત્ર રસાલ—આ

—કુલ ૧૭ પદ. સાગરગચ્છ પાગૂ. પ્રત. સખ્યા સ ૧૫૩૨ ની
એસ,

—સ ૧૫૨૫ શા ૧૪૭ ભાદ્રવા સુદિ સાતમી ગુરુ શ્રી મંડપ
મહાદુર્ગ પાતિસાહ શ્રી ગ્યાસદીન વિજયે રાજ્યે શ્રી ખરતર ગચ્છે
શ્રી જિનસાગર સૂરિ શિ નીતિવિધાન શિ હીરાણંદ લિ ૧૪–૧૧
ન ૧૭૧ ૧૮૮૧–૮૨ કે. કે.

(૩૨) કલિકાલ રાસ.

આદિ—

વીર જિણેસર પય નમીએ
સમરીય સમરીય સારદ સામિ સિરિ
કમનમાં ગુણ આણિયું એ

અંતે–કલ્પ કામધેનુ એ હોઈ, એ ચિંતામણિ અવર ન કોઇ,
એહ જિ શિવપુરીનઉ પંથ, જીવન એહ જિ સવિ હુ ગ્રંથિ,
મૂલિ મંત્ર મણિ એ મનિ માનિ, તપ જપનઉં ફ્લ એહજ ધ્યાનિ
ધણિ સવિસપદ આવઈ પૂરિ, ઈમ બોલઈ જયશેહર સૂરિ ૪૪૭
ત્રિભુવનદીપક એહ પ્રબંધ, પાપ તણઉ સાસઈ નઇ ગંધ,
—(પા૦ પાપ તણઉ ન સુહાઈ ગંધ)
જા ગયણાગણિ ધ્રુ થિર થાઈ, જા મહિયલિ દિણયર શશિરાઉ ૪૪૮
—ઈતિશ્રી ત્રિભુવન દીપક પ્રબંધ સમાપ્તમિતિ
શ્રી જયશેખર સૂરિ કૃત શ્રી અચલ ગચ્છે
—પ્ર૦ કા૦, અમ૦,

—સં ૧૬૨૨ વર્ષે આષાઢ માસે બહુ પખે એકાદશી ૧૧ ગુરૂવાસરે–શુભ નક્ષત્ર લગ્ને પુસ્તક લિખિત ચ ભટ્ટારક શ્રી પુન્યપ્રભ સૂરિસ્વરાણા શિષ્ય ભટ્ટારક શ્રી જયસિંહસૂરિણા લેખયાચક્રે ૨૮ (મો. સે, લા,), ૪૦–૮ (વિજય ધર્મસૂ૦)

પ્રગટકર્ત્તા—અ ભ ગાંધી સંપાદક પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ
વિ સં ૧૯૭૭

---

૨૩ હીરાનંદ સૂરિ (પીંપલ ગચ્છ વીરદેવ સૂરિ–વીરપ્રભ સૂરિ શિ૦).

(૩૧) વિદ્યાવિલાસ પવાડો સં ૧૪૮૫

આદિ—

પહિલું પણમીય પઢમ જિણેસર, સિત્તુંજય અવતાર

ગુજરાતી ભાષા અર્વાચીન જણાઇ આવે છે આમા જૂની ગૂજરાતી છે અને અનેક છંદો જેવા કે દૂહા, ધ્રૂપદ, એકતાલી, ચોપઇ, વસ્તુ, સરસ્વતી ધઉલ, છપય, ગૂજરી વગેરે છે આ પરથી જેમ પ્રો. મણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદીને જણાયું કે 'ગૂજરાતી ભાષાને પ્રથમ ગૂજરાતીનું રૂપ આપનાર જૈનોજ હોય એમ માનવાને બહુ કારણો છે' તેમ સ્પષ્ટ સમજાય તેવું છે

૨૬ મેઘા (મેહો)

(૨૮) શ્રી તીર્થમાળા સ્તવન.

અંતે—

ઓસવડ તીરથ વીસોત્તર નાંમ, ભણિ ભણિ હુઈ સવિહું અભિરામ,
આવઇ સુમતિવિ કુશળ જ્યા એહ તવન ભણિયો હો ભલા. ૪૧
એહડ કહઇ સુમતિનું કામ સદા મિડ તીર્થંકર નાંમ
તીરથમાળા ભણઇ સાંભળઇ જાઇ પાપ ઘર હુઇ નિરમળુ, ૪૨
ઇતિ શ્રી તીર્થમાળા સ્તવન સમાપ્ત મિતિ.
શ્રાવિકા શ્રી મેઘી વાચનાર્થં. (પ્ર કા.)

(૩_) ધાણકપુર સ્તવન ૧૪૫૫ કાર્તિક

આદિ—

વીર જિણેસર ચલણે નામી, સરસતી મનઇ સુમતિ મઇ આની
વૃદ્ધિ હોઈ જિમ આણી ૧

× × ×

અંત—

ભક્તિ કરી માહમ્મી તણી, એવ દરિસણ દાન,
ચિહુ વિધિ કીરતી વિસ્તરી એ એ મન ધરણ નિધાન
સંવત ચઉદ નવાણુઈ એ પુરિ કરી માસે
એહડ કહઇ મઇ તવન કિયડ મનરંગ ઉલ્લાસે. ૪૪
૫-૧ નાના ભાનાની જુની નત માંગરોળ.

---

૨૭ દેવરત્ન સૂરિ શિષ્ય.

(૪૦) દેવરત્ન સૂરિ ફાગ. સં ૧૪૯૯

આદિ—

પહેલાં સંસ્કૃત સમવસરણનાં શ્લોક છે પછી

હીયડલઇ હીયડલઈ હરષ ધરેવિ કિ—
વીર જિણેસર પય નમીએ ૧

*   *   *   *

અંતે—

ઇણિ પિરિ જિણવર ગુણુ થુણુએ નાસઈ કશ્મલ દૂરિ કિ,
બોલઇ બોલઈ હીરાણંદ સૂરિ કિ,
ઇણિપરિ જિણવર જિણવર વાદતા એ ૩૧
૩-૧૧ વિ ધ

(૩૩) જંબૂ સ્વામીના વિવાહલો સં ૧૪૯૫

(૩૪) કલિકાળ



૨૪ દયાસાગર સૂરિ.

(૩૫) ધર્મદત્ત ચરિત્ર. સં ૧૪૮૬ —મિશ્ર

૨૫ જયસાગર.

(૩૬) વયર સ્વામિગુરૂ રાસ સં ૧૪૮૯ જૂનાગઢ

અંત—

જૂનઇગઢિ શ્રી નેમિ પસાઇ,
શ્રી જયસાગર વર કાય ઉવઝાઇ,
ચઉદ નિવ્યાસી વછર હો ૫૪
ઇમિ ગણહર સુવિહાણુ થુણીજઇ,
ઉછવ મંગલ રાસ રમીજઇ,
શ્રેય શાંતિ સંપત્તિ કરો ૫૫
પ્ર કા

(૩૭) કલ્યાણમંદિર ભાષા (ચો) વિધા

અઝઈ કવિઅણ કવિઅ રસ, કવિત કેતા કોડિ
નીય મનિ આનિ કવતાં કવિત ન દેખે ખોડિ. ૨
નાયક મઝિ ગુણદેવ ગુરૂ સામી સુગુરૂ પસાય,
ગુણરત્ન સૂરી પ્રભિ ઉચરિ વર્ણિસુ વનિતારાઉ. ૩
પંચ પ્રભાવક ૬ તણિસુ, આણી અતિ ઘણુ ભત્તિ,
જુઝુવા અનુ જિનપડિ ચડિ સરસતિ આપુ મતિ. ૪

× × × ×

અંતે—

કલિ કર્મે કિયા તેથી હય પુરિમતાલ પુરિ કેવલ લહ્ય
જ્ઞાન મહોત્સવ સુરપતિ કરિ જય જય શબ્દ ત્રિભુવન ઉચરિ. ૧૪૨
કેવલદીપક ત્રિભુવનભાણ, સમોસરણમાંહિ કરિ વખાણ,
ગુણરત્નસૂરી સ્વામી જયવંત, પ્રથમ પ્રબંધ અહાં જયવંત. ૧૪૩

—ઇતિ ઋષભચરિત્રે પ્રથમ પ્રબંધ

(૪૨) ભરત બાહુબલી પ્રબંધ.

આદિ— અડતાલ ચોપાઈ

પ્રથમ જિણેસર પાય નમું નિત સેત્રુંજ કેરો સ્વામિ
અહનીશ આદિન નામ જપના, દુરમતિ નાસિ નામિ. ૧
પઉમાદેવી વર દીઉ અનોપમ, નાયક મઝિ સુરરાય
શ્રીગુણ મધુરસૂરિ ગર જિણઆ મહિમતિ ઘણુ વખાણ. ૨
તાસ પાટિ તપ તેજિ ઉદાર, સાયર જિમ ગંભીર,
શ્રી ગુણદેવ સૂરિ ગુણિપૂરિત, સમરથ સાહસ ધીર. ૩
તાસ સીસ વીરરત્ન જપિ શ્રી ગુણરત્ન સૂરિ,
વિસરેસર કુમર ગુણ માતા, પાપ પણાઈ દૂરિ ૪
આદિ કુમરિ કી વીનતી આણી આમ વર દીઠ
ભરત બાહુબલિ તણો પવાડો હુઅ પસાઈ હીનિ ૫

× × ×

રાસ.

ત્રિભુવન ગગન વિભાસન દિણયર, નયર જીરાઉલિ વાસરે,
નમિય નિરંજન ભવભય ભંજન, સજ્જન રંજન પાસરે,
કવિજન માનસ સરવરહ સીય, સરિસીઅ અવિચલ ભત્તિરે,
ધ્યાઇસુ ભાવિઇ દેવી સારદ, શારદ શશિકરકતિરે

*   *   +   *

અંતે—

સંવત ચઉદ નવાણુ વરિસઈ, રૂતુ વસંત જન મહનઇ
દિવસિઈ, મનેરંગિ હિ સુવિશાલ,
ફાગબંધી એ ગુરૂ વિનતી ભાવ ભગતિ
બોલિમ સજુતી, કીધી રસ ચઉસાલ ૬૪
ગણહર શ્રી દેવરત્ન સૂરિસર, ઇમિ વીનત્તિ કરી
જે નરવર, વદઇ ભગતિહિ સાર,
તિહ ઘરિ વિલસઈ નવનિધિ અહનિશિ, ગવિ
સુહસપદ નિતુ હુઈ તીહ વસિ,
વછિય સિદ્ધિ અપાર ૬૫

(આ ૬૫ ટુકનું જૂદા જૂદા પ્રાચીન છંદમાં સુંદર કાવ્યના નમુનાઓ પૂરૂં પાડનારૂં કાવ્ય છે)

પ્ર૦ જૈ એ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય

---

૨૮ ગુણરત્ન સૂરિ (નાયલગચ્છીય ગુણસમુદ્ર સૂરિ—ગુણદેવ સૂરિ શિ૦)

(૪૧) ઋષભરાસ

આદિ— પંડિત શ્રી યશોવિમલ સદ્‌ગુરૂભ્યો નમ

આદિ અક્ષર ૐકાર સિઉં, અરિહત પણમ્યોસુ,
રામ બધ [1]રિસહેસનુ, નવ નવ રસ વન્નેસુ[2]. ૧

---

૧ ઋષભેશ—આદિનાથને ૨ વર્ણવીશ.

બીજો લેખ સં ૧૫૧૨ નો છે તે આ પ્રમાણે—

સં ૧૫૧૨ વર્ષે ફાગણ શુદિ ૮ શુક્રે શ્રીમાલ-જ્ઞાતીય મે. માઝ્મા ભા માણિકદે સુ. શાંતિમેન પિતૃમાતૃ શ્રેયોર્થં આત્મશ્રેયસે શ્રી કુંથુનાથબિંબ ક પ્રતિ શ્રી નાગેન્દ્રગચ્છે ભ શ્રી ગુણસમુદ્ર સૂરિભિ ॥ (પંચતીર્થી)–ઉપર મુજબ અં ૪૪૮

અને ગુણસમુદ્રના ગુરુ ગુણસાગરે સં ૧૪૮૫ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે સં ૧૪૮૫ વર્ષે વૈશાખ શુ. ૬ રવૌ શ્રી ઓસવાલ જ્ઞા ॥ ધુત સુમકેન શ્રી વાસુપૂજ્યબિંબ કા પ્ર શ્રી નાગેન્દ્ર ગચ્છે શ્રી ગુણસાગર સૂરિભિ સર્વ દોષ હરણ નિમિત્ત ॥ ૭ ॥–અં ૨૧



૨૯ સોમસુંદર સૂરિ* (તપા ગચ્છના ૫૦ મા પટ્ટધર)

(૪૩) આરાધના રાસ

(૪૪) + નેમિનાથ નવરસ ફાગ (ગુજરાતી–પ્રાકૃત–સંસ્કૃત મિશ્ર)

આદિ—

આમાં પહેલાં મંગલાચરણના બે સંસ્કૃત શ્લોક છે પછી

રાસક

સમર વિસારદ સારદ વિસારદ સારદ ચા પર દેવીરે
સામલ નેમિ જિણિંદ નિરંજન રંજન જગહ નમેવીરે ૩

---

* જન્મ સં ૧૪૩૦ દીક્ષા ૧૪૩૭, વાચક પદ ૧૪૫૦ સૂરિ પદ ૧૪૫૭, સ્વ. ૧૪૯૯ ના પ્રતિષ્ઠિત સૂરિનું ચરિત્ર સોમ સૌભાગ્ય કાવ્ય માં વર્ણવ્યું છે તેમણે સંસ્કૃતમાં ભાષ્યાવચૂરિ કલ્યાણકસ્તવ રત્નકોશ, નવસ્તવી વગેરે કૃતિઓ કરી છે અને ગુજરાતીમાં તેમણે ગદ્યમાં ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (૧૪૮૫), યોગશાસ્ત્ર (સં) ષડાવશ્યક પર (સં) આરાધના પતાકા પર (સં) નવતત્ત્વ (સં) ષષ્ટિશતક [સં ૧૪૯૬] વગેરે બાલાવબોધ કર્યા છે તેમના શિષ્ય મુનિસુંદર સૂરિએ યોગશાસ્ત્ર–ષડાવશ્યકસૂત્રનો બાલાવબોધ રચ્યો છે

અંતે—

સતી ભણઈ સુણિ સાચુ વીરા, ગયવર માન કહિજિ,
એહ થકા ઉતરો અતુલીબળ, જિમ સવિ કર્મ દહિજિ ૩૯૩
બિહિનિ તણુઉ પ્રતિબોધ સુણીનઈ, હિઇ ઉપમમ વસિઉ
તાત જુહાઉ બંધવ વાદૃ, બાઇ એ હૃય વસાસિઉ ૩૯૪
માન તજ્યૂ તવ જ્ઞાન ઉપનુ, અમરે કીઉ ઉચ્છાહ,
સમોસરણિ કેવલની પાંતિ, મિઠો બહુલી નાહ ૩૯૫
નાભિ મરૂદેવ્યા ઋષભ જિણેસર, સુનદા સુમગલા રાણી,
ભરથ બાહુબલિ બભી મુદરિ, સતી શિરોમણિ જાણી ૩૯૬
એ જપતા અગિ પાપ ન લાગિ, અવિહડ સુખ અનત,
શ્રી ગુણરત્ન સૂરી ઇમિ બોલિ, શ્રી આદિનાથ જયવત. ૩૯૭

—ઈતિશ્રી ભરથ બાહુલી સબધે દ્વિતીયો પ્રંબધ મપૂર્ણો ય રાસ લિખિન વિદ્યાવિમલેન સ ૧૭૦૩ કાર્તિક શુદિ ૧૦ શનૌ

. (દે૦ લા૦ કમળ વિજય મુનિ પાસેથી) રત્ન૦ ૩૦

કર્તાનો સમય જાણવા માટે વિચાર કરતા જણાય છે કે તે મવત પદરમા સૈકાના અતમા વિદ્યમાન હતા, તેના કારણમા —

(૧) તેમના ગુરૂના શિ—ગુરૂભાઈ જ્ઞાનસાગરની કૃતિઓ ૧૫૩૧ મા જોવામા આવે છે તે માટે જુઓ જ્ઞાનસાગર પહેલા

(૨) તેમના ગુરૂ ગુણસમુદ્ર સૂરિએ અનેક બિબનીપ્રતિષ્ઠા કરાવી છે— ઉપલીપાસર ગ્રામમા સ ૧૪૯૨ મા પચતીર્થીના બિબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે તેનો લેખ આ પ્રમાણે છે —

સ ૧૪૯૨ મા વૈશાખ શુદિ ૩ ગુરૌ શ્રી શ્રીમાલી જ્ઞાતિય રાજા ભાર્યા જસમાદે સુત માહિરાજે નિજપિતૃ—માતૃ શ્રેયસે શ્રી સુવિધિનાથ પચતીર્થિબિબ કારિત પ્રતિષ્ઠિત નાગેન્દ્ર ગચ્છે શ્રી ગુણસાગર સૂરિ તત્પટ્ટે ગુણસમુદ્ર સૂરિભિ—ઉપલી પાસર ગ્રામે—જુઓ જૈન પ્રતિમા લેખ સગ્રહ ડભોઈના લેખ અક ૫.

શ્રી સોમસુંદર સૂરિ રાજ્યે નિતુ સમરવિ નામ
જંગમ વીરથ સાસ ભણિ જિમ મોહસ મણ
પગ મદ્દાલણ ધરણુધાર કુરિ પગ્રમ્યાવે,
પયોનિધિ વસિારણ મમણ છતા સપરિવારે. ૩
મોહસમો જિણિ નિરદ્દલિયો છતા સ્માર કામ
સા શિષ્યા ગુણ સમરતા, નિરમલડીએ
દુરમતિ દર ધ્યાઈ ૪

× × × ×

અંતે—

ઉઘટ રસ એક મનિ એક ચિત્તિ કરિ ભાવશુદ્ધિ,
જિમ નાસઈ અશુદ્ધ સિવિ સંપજનિ સુખહ પરંપરિ,
ધરતિ ધરપ ધામિએ પ્રકરતિ નર્યા નિર્માણ,
પવિ કુવિ જગિમ લાકર જિનવર જગ જિમ ભાણુ
જા મેર ગિરિ જલ્લહરિ સાગર સકલ તારા મંડણ
ગ્રસિ ભાનુ મ ભસ્મ નાભિજ અમર ધરિ જા મહિમા
તા નિતુ નવી પરિ નિતુ આમરાઈ અધિક માન વિલાસ
શ્રીમપ સહિતુ ભણિ તરતઉ સ રતનિ શ્રી વીર જિણિદ્રએ.



૩૧ સાધુકીર્તિ (વડતપગચ્છ–જિનદત્ત સૂરિ શિ૦)

(૪૬) મત્સ્યોદર કુમાર રાસ

આદિ.

અંતે—

વડતપ ગચ્છ શ્રી જિનદત્તસૂરિ, તાસ સીસ ગુરુ ગુણભૂરિ,
સાધુકીર્તિ ગણિ રચીઉ રાસ, ભણતગુણતાં તસ પૂગઈ આસ. ૧૫૭
—ઇતિ શ્રીમત્ કિમ કિત્યેન લિખિત ગણિ અજીતિસ ધરાને
૯-૧૧ (નિ. ૫)

રવિતલિ વરતઇ સોરીઅ પુરવરે અવય નયર સિગારરે
સમુદ્રવિજય તિહા રાજ કરતિ પતિ રતિપતિનઉ અવતારરે. ૪

× × ×

આમા ત્રણ ખડ છે ત્રીજા ખડની

અતે— આદોલ

પ્રથમ અશોક વિશાલ ફુલ પગર સુકુમાલ, નાદ મનોહરએ ચચલ ચામર એ,
હેમસિહાસણ કત ભામડલ ઝલકત, દુદુભિ અબરિએ ત્રિણિ છત્ર
ઉપરીએ. ૩૩

ઇમિ પ્રતિહારજ આઠ, કસર જિતો નગુપાડ, રચઇ પુરદરએ ભૂરિ ભગતિ ધરએ,
પાલીય જિનવર પાસિ, સયમ મન ઉલ્લાસિ, સિવપુરિ પુહ્તી એ
રાજમતી એ સતીએ ૩૪

ફાગ

ધવલ આસાઢની આઠમી નાડ મહા મેવ નારી
નેમિ જિણેસર સિવપુરિ બપુરિ ગયુ ગિરિનારિ ૩૬

પછી સસ્કૃતમા બે શ્લોક છે, તેમાના છેલ્લા શ્લોકની અદર કર્તાએ પોતાનુ નામ ‘ભૂયાદુજ્જ્વલ સોમસુદરયશા શ્રી સઘભદ્રકર’ એમા બતાવ્યુ છે

—ઇતિશ્રી નેમિનાથસ્ય નવરસા વિરચન ભવિકજનરજન ફાગ સમાપ્ત મિતિ

પત્ર ૪–૧૫ મોરબી પ્ર૦જુલાઈ–અગસ્ટ ૧૯૧૭માં જૈન કૉન્ફરન્સ હેરેલ્ડ તથા મુનિ ધર્મવિજય તરફથી શમામૃત અને આ સાથે છપાયેલ છે.
[ધનદેવગણીએ સુરગાભિધાન નેમિફાગ સ ૧૫૦૨ મા રચેલ છે]

૩૦ ભાવસુંદર (ત૦ સોમસુંદર સૂરિશિ૦)

(૪૫) મહાવીર સ્તવન—પાન વિહાર મડન સ્ત૦ ઉજ્જનમાના.

આદિ—

પણમવિ સરસય માય પાય, નિતુ બે કરજોડિય,

× × ×

વગેરે રાગો વાપરેલા છે. ચી. શ.—મીના સર્વાનન્દસૂરિએ જગડૂચરિત રચ્યુ છે. આ કૃતિ પ્રાચીન છે ને તે ૧૫ મા સૈકાથી અર્વાચીન નથી જ એમ જણાય છે તેથી અત્યારે તો તે સૈકામાં મૂકી છે.

---

૩૫ મંડલિક

(૫૦) પેથડરાસ

આદિ—

વિશુધ્ધમતિ પીનવઉ દેવિ સામિણિ વાગેસરિ
દસણભણિ આરાધણભણિ તિરથણિ પરમેસરિ
વીર જિણિંદ હ નમીય ગણધર ગઉતિમ શ્રી સવિહિ
કવઇ જગમ જગ્ગાધિરાજ સમરીય મનરંગિહિ ૧
સોરઠિ નયર નિવાસણીય વઇઉ અંબિકદેવિ
શાસનદેવતિ મન ધરીય ગુરુચલણ નમેવિ. ૨
રાસ રમેવઉ તિણભણિ તાલમેલ દવિ પાઇ
સઘ તમાધન રોપીઉ એ સમ ગિરિવિમગિરિ મેલિ. ૩

× × × ×

અંતિ—

સોમનાથ ચઉક્ક વદીય દેખીઉ વલીઉ જામ
તિરિ પીથાણુ દિન મન રહિસઉ મંડલિક આવ્યું ઠામિ.
તહિ નામિન.
તિરિ પીથાણુ વેગિ તહિ હરીયાલા સમ રે
સરવાડે સઘપ્પ મનીલા સમ રે
—પ્રાગ્વાટ વશ મૌક્તિક પ્ર પેથડ રાસ સમાપ્ત
(પ્ર ૪૮ પાટણ.)

[વિક્રમના ૧૩ મા શતકમાં થયેલા પોરવાડ વશના પેથડશાહના સુકૃતો આ રાસમાં સક્ષેપમા વર્ણવેલા છે રાસ ૧૫ મા શતકના આદિમાં રચાએલો લાગે છે પેથડના વિશેષ વર્ણન માટે સુકૃતસાગર કાવ્ય જુઓ. મિ. શ.]

(આ રાસમા થોડા વસ્તુ ૭૬ અને મુખ્ય ભાગે ચોપઇ ૭૬ છે એક વિવાહછે કે જેમા ચોપાઇને દરેક પાદને અતે એ લગાડયો છે
(૪૭) વિક્રમચરિત્ર કુમાર રાસ સ. ૧૪૯૯ લખ્યાસાલ ૧૬૯૮

---

૩૨ માણિકય સુંદર (મેરૂતુંગ શિ૦) ૧૪૭૦ આસપાસ)

(૪૭) ચ ડધવલ ધર્મદત્ત કથા.

---

૩૩ તેજવર્દ્ધન (૧૫ સૈ.)

(૪૮) ભરત બાહુબલી રાસ

---

(૩૪) સર્વાનંદસૂરિ (૧૫ મા સૈકામાં થયા સંભવે છે.)

(૪૯) મ ગલકલસ ચોપાઈ. (પ્રાચીન છે)

આદિ— મ ગલાચરણ

સયલ મ ગન સયલ મ ગલમૂલુ મુણિનાહ
આબુગિરિ આદિજિણુ પાય પઉમ પણુમેવિ ભાવિણુ
ફણોલી મુખમ ડણુ પાસનાહુ ઉરવરિ ધરેવિણુ
વાણુવાણિ સુભ વયણુે અનતરી અક્ષરમાલ,
મ ગલકલસ ચરિત હિત ભણુસિઉ રલિઅ રમાલ ૧

ફ્રુહા—ગલિઅ રમાલ નિસુણુના મ ગલકલસ ચરિત્ત,
ભવિઆ ભાવિઈ સભલુ કરીઉ સુનિચલ ચિત્તુ ૨
નિશ્ચલચિત્ત પસાઉલઈ વિઘન વિલીજઈ દૂરિ,
સુલલિત વાણી ઈમ ભણુઈ શ્રી સર્વાનદસૂરિ ૩

—પા બ

આ રાસના કર્તા સર્વાનન્દસૂરિ કિયા ગચ્છના હુના અને તેમણે આ રાસ ક્યારે રચ્યો તે જાણુાતુ નથી એક સર્વાનન્દસૂરિએ સ ૧૩૦૨ મા ચદપ્રભ ચરિત્ર રચેલું છે આ ચોપાઇમા વસન સામેરી દૂપદ

(૫૪) વજ્રસ્વામી ચોપાઈ સં ૧૫૨૨

(૫૫) ચંદનબાલા ચરિત્ર ચોપાઈ—

આદિ— વસ્તુ ૮

વીરજિણેસર પાય પણમેવિ પણમિય પરમેસરીય
હરખિ લીના સુખિ હંસગામિણિય
સિદ્ધચક્ર જિણ આણહ્યી વાગવાણિ સરસતિ સામણિ
ચંદનબાલા ચરિત ગુણ, બુધિ માણ સુવિસાલ
સંપતાઈ સુપસાઉલિ કહિઈ સુકવિ દેપાલ.

—પ્ર. લ.

(૫૬) હરિયાળી.

(એ હરિયાળી જે નર લહે, મુર્ખ કવી દેપાલ વખાણે.)

(૫૭) સ્થૂલિભદ્રની કક્કાવાળી—

એ ભલે ભલેરી અખિરહ બાવનહ ધરિ એહિ
આગલિ ભીડાઈ હસમસુ જ્ઞાતણી પરિ એહ. ૯
ગણ અક્ષા દોઈ વીરહી અણપત્તાર વિલાસ,
થૂલભદ્ર મુનિવર ચરીય, કહિસઈ કવિ દેપાલ.
કમલ વયણ નરવર સણ કવિ ભમણ ભ.

(૫૮) સ્થૂલભદ્ર ફાગ.

આદિ—

પણમિય પાસ જિણિંદવય અનુ સરસઈ સુમરેવી
થૂલિભદ્ર મુણિવઈ ભણિસુ ફાગ બંધિ ગુણ કેવી. ૧
સોહગસુંદર રૂપવંત ગુણમણિ ભંડારો,
કંચણ જિમ ઝલકંત કંતિ સંજમ સિરિહારો
થૂલિભદ્ર મુણિરાઉ જામ મહિયલુ બોહંતઉ,
નયરરાય પાડલિય નયરિ પહુતઉ વિહરંતઉ. ૨

× ×

વિક્રમ સોળમી સદી.



૩૬ દેપાલ.× ભોજક સં. ૧૫૦૦ થી ૧૫૨૨ સુધીમાં વિદ્યમાન કવિ.

(૫૧) જાવડભાવડ રાસ-પા. ૪
(૫૨) રોહિણીયા ચોરનો રાસ.
(૫૩) આર્દ્રકુમારનું સડ.

(દેપાલ ભણિ સાજી ગઈલા મુગતિ આપુણી ધાનચી
સકતિ સયલ સત્ર પ્રસન) પ્ર. કા

× પ્રસિદ્ધ નામી કવિ હતો તેનું ટુંકું નામ દેપો હતું શ્રી ઋષભદાસ કે જે ત્યાર પછી સત્તરમા સૈકામાં જૈનેતર કવિ પ્રેમાનંદને પણ ટક્કર મારે તેવો વણિક શ્રાવક કવિ થયો છે તેણે સંવત ૧૬૭૦ મા રચેલા પોતાના કુમારપાળ રાસમાં ઉલ્લેખ કરી તેના વખાણ કર્યાં છે કે—

આગિ જે મોટા કવિરાય, તાસ ભાય ચરણરજ ઋષભરાય,
લાવણ્ય, લીંબો, ખીમો ખગે, સંકલ કવિની કીરતિ કરો
હંસરાજ વાછો દેપાલ, માલ હેમની બુદ્ધિ વિશાલ,
સુસાધુ સમરો સુરચંદ, શીતલ વચન જિમ સારદચંદ

વધુ હકીકત માટે કોચર વ્યવહારી રાસ જુઓ. તેમાં જણાવેલું છે કે દિલ્લીના પ્રસિદ્ધ દેસલહરા શાહ સમરો અને સારંગ એમનો તે આશ્રિત હતો,

ચાચક તેહના ઘર તણુક વેધક નર વાચાલ,
જાણીતઉ જિનશાસની કહીઈ કવિ દેપાલ

આમા ચાચક એ વિશેષણ તેમજ બીજે સ્થલે તેજ રાસમાં 'લેયોરે ઠાકુર તુમ જે ભાવઈ' એમ ઠાકુર શબ્દથી સંબોધન સૂચવે છે, કે કવિ ભોજક હતો (વિજયધર્મસૂરિ કૃત ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભાગ ૧લો) આના એક કાવ્યની પ્રતિ સં ૧૫૦૫મા લખાયેલી છે દેપાલ ગુજરાતમાં ક્યાં હતો અને ગુજરાતમાં રહીને તેણે ઘણા કાવ્ય રચ્યા હતા એની જે કવિતાઓ મળી છે તે તે કવિતા બીજા ગુજરાતી જૈન કવિઓના જેવીજ ભાષામા છે દિલ્લીની ભાષાની કશી અસર તેમા જણાતી નથી (મ બ)

અંતે—

સરસ સેવંતરી માલતી માળ ગુણ ગાવે ઇમ કવિ દેપાલા.
આગમ અગોચર સભર ગુણગાઈ અનંત ચોવીશી જિનની

આગમ પાઈ

કુસુમાંજલિ મેહેલો વીર જિણંદા તેરા ચરણ

વસ્તુ.

જાઈ કુમદિ જાઈ જુઈહિ કુંદ મંદાર,
નીલુપ્પલ કમલદલ સિંદુવાર ગયય સમુજ્જલ
પસરંતુ પરિમલ મિલિય, અંધયુલ મુકુત મધુકર
મંગ કુસુમાંજલિ જિન અચલિ, મિલિય પાવપણાસ
સુમિણ તારાગણ સરિસ (પાઠાંતરે સુમિણ તારા ગણસરિસ)

ભવિયહ પૂરઉ આસ—

(પ્ર. વિવિધ પૂજાસંગ્રહ.

---

(૬૧) થાવચ્ચા કુમાર રાસ.

આદિ—નયર દ્વારામતી નયરિ નરવર શેત્રિરો
કુમર થાવચ્ચાઉ તિહાં વસઇ જિસિઉ પુનિમ ચંદો. ૧

* * * *

અંતે—

દેપઉ ભણઇ શ્રી સાધુનાં ગુણ રંગિઈ ગાઈ
રાતિ દિવસિ સેવા કરઈ તે સિવપુરિ જાઈ

—લિખુણી મનિ આરખા મળી. ૧૮
— ૨ ૧૧ દિ. પ.

(૬૨) જંબૂસ્વામિ પંચભવવર્ણન ચોપાઈ રચ્યા સં ૧૫૨૨
આદિ— આસો શુ. ૧૫ રવિ.

સિધરમ મહુદર પય નમી આરાહિસુ અરિહંત,
હરખમણ અહનિસ વસઈ ભવણ તણ ભગવંત. ૧

અંતે—

નદઉ સો સિરિ થૂલિભદ્દ જો જુગહપહાણો
મલિયઉ જિણિ જગમલ્લ, સલ્લ રઈવલ્લહ માણો,
ચૈત્રમાસિ બહુ હરિસ રગિઈ જુ મુણિ ગાએવઉ,
ખેલહિ નિયમણિ ઊલટિ હિત સુ ફાગુ રમેવઉ ૨૭

—૨૭ ટુકોનુ સુદર કાવ્ય છે

(૫૯) આર્દ્રકુમાર ધવલ.

આદિ—

માઈએ નયરહ સીહદુયારિ, પાચ કન્યા રામતિ રમઈએ,
ચિહુપણુ વરીવલા થભ ચિયારિ, વરનવિ પામઈ પચમીએ. ૧
વાવિ ચઉખડીએ ચ્યારિ એ ખભ, ચિહુ ચિહુ કુમારી ચ્યારઈ વરિયા એ,
રૂપિ નિરૂપમ જેમીય રભ, ધણદત્ત ધૂચ તેહે ખીજવીય ૨

* * * *

ધન પ્રભાવિઈ કવિ દેપાલ, આર્દ્રકુમર વલી આવિઉ એ ૪

ધવલ ૧

* * * *

અંતે—

અભયકુમાર તૂ મીત્રીઉએ, ન્યાયઈ એ વડબુદ્ધિ તૂ.
અમ્હ પ્રીય વાછતઇ રહાવીઉ એ, રમતલઈ બાર વરીસ તૂ.
અખઇયિ હોઈ જે વાછ તૂ, વડઉ લેસાલીઉ એ.

(૬૦) +સ્નાત્ર પૂજા.

આદિ

પહેલા, ત્રણ પ્રાકૃત આર્યા–ગાથા છે, પછી ઢાલ–ચાલ

પવિત્ર ઉદક લેઇ અગ પખાલી, વિવિધ વસ્ત્ર જાદલ ચિરમાલી,
કુસુમાજલિ મ્હેલો આદિ જિણદા, તોરા ચરણકમળ સેવે
ચોમઠ ઈદા–કુસુમા. ૧

* * * *

અંતે— વસ્તુ.

સિદ્ધ મંડલ સિદ્ધ મંગલ્ય પ્રણિ સુરરાય,
જન્માભિષેક જય જય કરિ, જનની પાસિ મિહ્લેવિ જાય
નંદીશ્વર આઠ દિવસ કરિ દેવ દેવી નિયશ્રણ ધાય
પ્રતિપરિ સયલ જિનેશ્વરહિ, કરુ નવણ બહુભત્તિ
મુનિ રત્નાકર પાવહર, જિમ તુમ ત્રિભુ વરમુત્તિ. ૧૨

—પ્ર. દેપાલની સ્નાત્ર પૂજામાં અંતર્ગત વિવિધ પૂજા સંગ્રહ.
(દેપાલ કવિના સમકાલીન હોવા જોઇએ તેથી આ કવિને દેપાલ ભેગી મૂકેલ છે)

---

૩૮ સંઘવિમલ (મેઘ સંઘવી ?) ત૦ મુનિસુન્દર શિષ્ય.

(૬૪) સુદર્શન શ્રેષ્ઠિનો રાસ પ્રબંધ સં. ૧૫ ૧ નો ગ્રંથ ૪ સુર

આદિ—

પહિલઉં પ્રણમિસુ અનુક્રમિઈ એ, જિણવર ચઉવીસ,
પછઇ શાસનદેવતાએ દીઉ નામઉં સીસ.
સમરીઅ સામિણિ શારદા એ સાનિધિ સભારઉ
આગઈ પામઉં પવિત્ર ન એ કવિ લિઉં એમ કરઉ. ૧
તઉ તુઠી તતખિણિ ભણઇએ ઉંઉ આવિઉ અંગઈ
સેઠિ સુદરિસણ તણઉ રાસ રચિયો મન રંગઇ
જંબૂ દીવહ ભરહ ખેત્ર વસઈ ગરીલી
ચંપા નગરી મઝરાઈ અમરપુરિ જેવી. ૨

× × ×

અંતે—

તીણઈ અવસરિ અઠ્ઠમન લીધઉ એ મા. નર અનઈ નારીહ, સુ.
શીલ મહાતમ સાંભલી એ મા વિમલઉ મુનિ કઈ સુ. ૪૭
તપગચ્છિ ગુરુ ગોયમ સમાએ મા. શ્રી મુનિસુંદર સૂરિ, સુ.
તાસઇ સર્વ સિદ્ધિ સંપજે એ મા. દુરિય પલાઈ દૂરિ, સુ. ૪૮

ભવભંજણુ ભગવતનૂ આણુ અખંડ વહેસિ,
સીલ સિરોમણિ ગુણુ નિલઉ, જંબુ કુમર વણેસુ, ૨

* * * *

અંતે—

સંવત પનર બાવીસમઇં એવ રચિ ઇંણુઈ (બાવીસ રવઉ આસોઇ) પૂનિમઇએ,
ભણુઈ ગુણુઈ નરનારિ તેહ મનિ ઉપશમ રસ વસઈ એ ૧૭૮
કાવ્ય—શ્રી જંબૂ સ્વામી રિદ્ધિ ગામી ભવહ પંચતણુ ચરી,
ઉપગારકારી બુદ્ધિ સારી રચ્યઉ દેપઈ પપ કરી,
જે ભાવિ ભણુસઈ અનઈ સુણિસ્યઈ રહસ જાણી એહના,
જિણુ આણુ ધરસ્યિઈ ક્ષમા કરસ્યઇ કાજ સરસ્યઇ તેહના ૧૭૯

(વિ ધ)—અપૂર્ણ પ્રાચીન પ્રત મારી પાસે છે.
—સં ૧૬૯૩ વર્ષે આસો સુદિ ૭ શુક્રે લિખિત મુની જીવા-
મુનિ મેઘાજલ પઠનાર્થં—ગુ વિ

૩૭ રત્નાકર સૂરિ.

(૬૩) + આદિનાથ જન્માભિષેક.

આદિ— વસ્તુ

વિનીયનયરી વિનીયનયરી નાભિ નિયગેહિ
મરૂદેવિહિ ઊયરિસર, રાય હંસ સારિચ્છ સામિય,
સિરિ રિસહેસર પઢમ જિણુ, પઢમ ગયવર વસહગામિય,
વસહ અલંકિય કણુય તણુ, જાગો જગ આધાર,
તસુ પય વંદિય તસુ તણો, કહિસુ જન્મ સુવિચાર. ૧

* * * *

દેવી દેવિ નવી કવીશ્વર તણી વાણી અમીસારણી.
વિદ્યા સાગર તારણી મય પણી હંસાસણી સામિણી
ચઉ દીપતિ જાપનિ ચરસનિ માઇ વીનવી વીનતી
બોલું નેમિકુમાર કેલિની રતિ કામિઈ કરી રંજની. ૨
સરસતિ સુઝ મનિ દેવીઅ દેવીઅ તું જાંમિ સારદે,
નીમાંમય દ્યસ સામય જિનવર વરણું નેમિકુમારરે. ૩
કામિન દ્યસ દાતાર સામી નેમિકુમાર
ઘર મનોહર એ સુમતિ રમણિ વર એ

× × ×

અંતે—

ગ્યાન ઉપનું ગગ્યૂમિ સણીય રાઇમઈ રમી
સિરિ સિરિ સામીય નિરખીય હરખીય સા નિજ્જ ભગી,
સામી કેવલ કામિની કરિ મરી રાઇમતી નારી
સા સતી નિરમલ રાજકુમરી, મુગતિઇ ગઈ સા વરી
જે રૈવઈ સિરિ રાય ઉપરિ ગમઈ શ્રી નેમિ પાયે નમઈ
તે પામઈ સુખસિદ્ધિ રિદ્ધિ દિ રમઈ શ્રી સાપેની ભોગમઈ

—ઇતિ શ્રી ધરમાણિક્ય નેમિરાસ. સંપૂર્ણ સંવત
૧૫૦૨ વર્ષે કૃતો ધનદેવગણિના।

[આ સંસ્કૃત પ્રાકૃત તથા ગુજરાતી એમ ત્રણ ભાષામય છે ખાસ]

[સોમસુંદર સરિએ પણ જુદો નેમિનાથ નવરસ ફાગ એમ ત્રણ ભાષામાં ર ચે ૦ અને તેજ સમય આસપાસમાં. ઉક્ત પદની સાલ
અંતમાં સોમસુંદર સૂરિ.]

---

૪૦ સંઘકલશ ગણિ (ત૦ રત્નશેખરસૂરિ–ઉદયનંદિશિ)

(૬૬) સમ્યક્ત્વરાસ (આઠ ભાષામાં) સં ૧૫ ૫ મા મગર તલપાડમાં

અંતે—

તપ ગચ્છિનાયક જયનિધિ એ માયતો,

તાસુ તણુઈ સેવકિ રચઉ એ મા. ગસ હૃદય રઙઈ રગિ, સુ
ચાપિઉ મીલ સોહામગુ એ મા આનદ ઉપજઇ અગિ. સુ. ૪૯
સવત પનર એકાતરઈ, મા. જેઠહ ચાથિ વિશુદ્ધિ, સુ
પુષ્પ નક્ષત્ર ગુરૂવાર સિઉ એ, મા ચરિત્ર એ પહુવિ પ્રસિદ્ધ સુ. ૫૦
જા લગઇ મેરૂ મહીધરૂ મા. જા જલ સાયર પૂર સુ
શીલ સુદરિમન ગાઇઈ મા. જા લગઈ મસિ નઈ સૂર, સુ. ૫૧
જે નર શીલઈ નિમ્મલા એ, મા નારિ નવાહિઆ મૂલ સુ
બે કરજોડી કવિ કહઇએ મા હું તીહ પગની ધૂલિ સુ ૫૨
શીલ હિ સવિ સુખ સપજઈ એ, મા શીલ લગઈ નવનિધિ, સુ
શીલઈ સુર સાનિધિ કરઈ એ મા. શીલહિ સયલ પ્રસિદ્ધિ સુ. ૫૩
શીલહિ ઉત્સવ નિતુ નવા એ મા શીલહિ કોડિ કલ્યાણ, સુ
શીલ લગઈ કહીયઇ કિસો એ, મા પામીઈ પચમ ઠાણ સુ ૫૪
શીલ પ્રબધ જે સાભલઇ એ માલ્હડતડે, નરનારીય તે ધન, સુ.
સુદરિસન રિષિ કેવલી એ, મા૦ ચતુર્વિધિ સઘ પ્રસન્ન, સુણિ સુદ૦ ૨૫૫

—વિ. ધ ચોપડો પા. ૨૩-૩૭)

—સ. ૧૫૭૩ માજ લખાયેલ પ્રત ડેહલાના ભડારમા છે.

—કુલ પાચ ઢાળો અને ૨૫૭ પદ્ય સાગર ભ. પાટણ

[આ કૃતિના કર્ત્તાનું નામ કોઈ પ્રતમાની અશુદ્ધતાને લઇને 'મેલો સઘવી' એવુ હોય એમ ઘડીભર લાગે છે પણ સૂક્ષ્મતાથી વિચારતા સઘવિમલ એજ નામ ખરૂ જણાય છે]

---

૩૯ ધનદેવ ગણિ.

(૬૫) સુરગાભિધાન નેમિફાગ. સ ૧૫૦૨

આદિ—

પહેલા, સસ્કૃતમા મગલાચરણ શાર્દૂલ શ્લોકમા છે પછી પ્રાકૃતમા નીચે પ્રમાણે શાર્દૂલ છે—

દુહો

શ્રી ધર્મલક્ષ્મી સુહગુરા, અવિચલ જન સસિભાણ,
અહનિસિ એહ ગુણ ગાઈનાં, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણ. ૫૩

—પ્રકા. ઉપ. પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

---

૪૨ આસાયત

(૬૮) હંસવત્સકથા ચોપાઈ (વત્સરાજ હંસરાજ ચોપાઈ)

લ. સં. ૧૫૧૩ પહેલાં

આદિ—

અમરરાય સમાણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ અવર નરરાણ
પુર પાટણ પયઠાણ અવદાણ વીર ભાવનયા. ૧

ચઉપઈ—

શિખર ભલ દસ સહસ પ્રાસાદ કોટ કલસ ધન નરવઇ નામ
ગોદાવરીનું નિર્મલ નીર પુર પઈઠાણ વસઈ તસુ તીર.

* * * *

અંતે—

ધર્મઈ લાભઈ અવિચલ ઠામ જાઇ દુખ છોડઈ પાપ કિ કર્મ,
દેવ આરાહુ જિણવર નામ, દુખ તણુ ? દેખુ કામ. ૩
અવર દેવ જે પૂજઈ પાપ મિથ્યા પૂજઈ દેવ નિર્મલ ભાઈ
જિણવર બોધિક ધર્મ તે કરઈ પાપવેલ જિમ ઉમ્મૂલ કરઈ ૩૧
ગુણાકર ગુરુ પાય અણુસરિ મુનિ પુરી મણિ અણુસરિ
પુર પઈઠાણ વાસવરા વખાણ્યો વત્સરાજ નઇ હંસ ૩૨
ગાઇ ભાઇ રાજા રજની કુસુમ કથા ઉત્તમ વાતની,
ભાવ ધરુ વસ્તુ મઝઈ સુણિ ભણઈ આસિ ભાવીઆ દુઈ ૩૩
પૂજાથી જિણવર વિરાધઈ નિત્ય મોહમાયા ત્યજી
ગુણગ્રાં દેવ કહિ સદ્ધિ કરઈ ભગતિ અસાઇત નિત ભાવઈ કરઈ ૩૪

શ્રી સોમસુંદર સૂરિ, સુણિ સુદરે, શ્રી મુનિસુંદર સૂરિ માલ્હતડે,
જયવંત જયચંદ્ર સૂરિ, સુણિ સુદરે * * ૮
શ્રી ગુરરાજ વિશાલરાજ, માલ્હ. ચિહું દિસિ કરઇ વિહાર, સુણિ,
સમકિત રયણ પ્રકાસતા, માં૦ સાસણ ભાસ ભાસણ હાસ. સુ૦ ૯
એ ચ્યારઇ ગુરૂ તપગચ્છ ગુરૂએ, મા૦ રત્નશેખર સૂરિરાય સુ૦
ઉદયનંદિ ગુરૂ વંદિઇએ, મા૦ જંગમતીરથ પ્રાય સુ૦ ૧૦
સંવત પનર પૂનોતરઈ એ, મા૦ માગસિર રચિઉ રાસ સુ૦,
તલવાડા પૂરિ નિપનુએ મા૦ પુણ્યરસ કલસ સકાસ. સુ૦ ૧૧
—ઇતિ પં સંઘકલસ ગણિ વિરચિત સમ્યકત્વ રાસ સમાપ્ત
સં. ૧૫૩૮ વર્ષે ચૈત્ર સુદિ ૧ દિને, પૂજ્ય પં. જયહેમગણિ
શિષ્ય લાવણ્યધીર ગણિના લિખિત—સા૦ ભ. પાટણ.

---

૪૧ આનંદમુનિ.

(૬૭) + ધર્મ લક્ષ્મી મહત્તરા-ભાસ. સં ૧૫૦૭

આદિ

ઢાળ પ્રથમ

સકલ સદા ફલ વિમલ ગિરિ, જિણ ચઉવીસ પ્રણામ,
કરિસૂ કવિતુ સોહામણુ એ, ગચ્છ રતનાગર નામ. ૧

* * * *

અંતે—

જાણતી એ ગુરૂ ઉવયાર, શ્રી ધર્મલક્ષ્મી મુહત્તરાએ,
મડવૂ એ નગર પ્રવેસિ, સંવત પનર મતોતરઈ એ,
શ્રી મુહત્તર એ ભાસ કરેસિ, ઓસવંસિ આનંદમુનિ ૫૨
શ્રી સંઘૂ એ સિઉ અનદિન, મડણ ભીમ સહોદર એ,
સોની એ ભોજા તન સંઘપતિ માણિક પય નમઇ એ
ધામિણિ એ ઘો આમીસ, શ્રી રયણસિંહ સૂરિ પરિવાર સહ
જીવું એ કોડી વરીસ, શ્રી ધર્મલક્ષ્મી મુહત્તરા એ. ૫૨

૪૫ ઋષિવર્દ્ધન સૂરિ (અં. અંચલગચ્છ જયકીર્તિ-સૂરિ શિ૰)

(૭૨) નલદવદંતિ રાસ—નલરાજ ચઉપઈ સં ૧૫૧૨ ચિત્રકૂટ ગિરિમાં–ચિતોડમાં.

આદિ— ધુરિ દુહા.

સયલસયલ સુહસતિકર, પ્રણમીય શાંતિ જિણેસ,
દાન શીલ તપ ભાવના, પુણ્યપ્રભાવ ભણેસ. ૧
સુણતાં સુચરિય વર ચરિય વાધઈ પુણ્ય પવિત્ત
દવદંતી નલરાયનૂ, નિસુણૂ સાર ચરિત્ત. ૨

× × — — — × ×

અંતે—

શ્રીય અચલગ અંચલગચ્છ ગણધર, ગુરૂ શ્રી જયકીરતિ સૂરીસર
જાસ નામિ નાસઈ દુરિત. ૩૨૮

તાસુ સીસ ઋષિવર્દ્ધન સૂરિઈ
કીઉ કવિત મન આનંદ પૂરિઈં નલરાય દવદંતી ચરિત. ૩૨૯
સંવત પનરબારોત્તર વરસે ચિત્રકૂટ ગિરિનગર સુવાસે
શ્રીસંઘ આદર અતિ ઘણઈ એ
એહ ચરિત જે ભણઈ ભણાવઈ રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ ઉચ્છવ
આવઈ નિતુનિ મંદિર તસ તણઈ એ. ૩૩૧

—૪૭૧ શ્લોક પૂર છે (સાગરભંડાર પાટણ.)
—પત્ર ૧૧ લિ સં ૧૫૭૫ ભ. શ્રી જિનસમુદ્રસૂરિ.
—લી. ભ. પાટણ દાબડો ૮

—પંચસપ્તિ અનુસંખ્યા સતિ શ્લોક વિમોચિતા
નાકૃતે નલચેડસ્ય પ્રત્યેકાક્ષર સંખ્યયા. ૧

ઇતિશ્રી નલપરમાનરાસ વોહ નલરાસ સંપૂર્ણ સં ૧૬૫
વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૭ સોમે લિખિત શ્રી વાચક નગરે. ૧૬–૧૩ ભા. ૩
—પ્ર. ૧ ભાભ.

—૪ ખડ છે દરેકની અત કડીમાં 'અસાઇત' એમ લખેલ છે સ ૧૫૧૩ વર્ષે પોષ વદિ ૧૨ વિપ્ર મુરારિકે—વિવેકવિજય ભડાર ઉદયપુર

—ઇતિ શ્રી હસ વત્સ કથાયા ચતુર્થ ખડ સમાપ્ત. સ. ૧૬૫૯ વર્ષે ભાદ્રવા સુદિ ૮ દિને ઋ૦ ઉદયચદ શિ ઋ૦મનોહર લિ૦ નાદસમા ગ્રંથે પાના ૨૩–૧૨–ન ૫૨. ડે કૉ.

રત્નશેખર ૧૫૧૦ આસપાસ.

(૬૯) રત્નચૂડ રાસ. —ડે૦, ભા૦.

---

૪૪ કલ્યાણસાગર.

(૭૦) વીશી (૨૦ વિહરમાન જિન સ્તુતિ) પૈકી ૧૪ જિનસ્તુતિ.

આદિ.

શ્રી સીમધર સાભલઉ, એક મોરી અરદાસ
ગુણગુણ સોહાવા તુમવિના, રયણી હોઈ છમાસો

—જીવન જગધણી.

× × × ×

અતે—

કલ્યાણસાગર પ્રભુસું રમિઇ, હરીય કરી મુઝ મીટ પ. ગુ
—ભુજગ સ્વામિ ગીત

[પછીના ૬ જિનના ગીત સૌભાગ્યરત્ને પૂરા કર્યા છે.]

૭–૧૩ આ ક

(૭૧) અગડદત્ત રાસ (૧૫૧૦ આસપાસ મ ક્રી)

અનુક્રમિ દેસાધતિ ધરીસ, સિદ્ધિ સૂરિ નામિ તસ સીસ
મુક્તિજાકુસેવીય પાય
તાસ માટે સર્ગ ભાનવો ગમનામ મહિમા ગુણવંતો
—કક સૂરિ ગુરુ રાય. ૨૭
સર્ગ દસિય થાપીય તિણિ ગુણધારા ગુણરત શ્રીધસુંદર સાર
વારીય જિણિ ભાણુઓ.
તાસ સીમ મતિસેહર હર્ષસિદ્ધિ પનરસઅઠ ભાદ્રવ વરસિદ્ધિ.
કીધો ભક્તિ અતિભગ્રો. ૨૮
(વધુ બીજી નતમાં) —ચેનસાગર ભ. ઉદયપુર.
એક અસ્તિ ધન્યાનડે ભાગ્ઈ ભક્ત ગુરુઈ ? કક્ક કાવ્ય
જે સાંભલિ ઘણ ઘન
તે નર વર્જિન ફલ પામઇ વિગસઇ નરઇ નિધાન
—વિ. ધ. ચાપડો ૮૫-૧ ૫
—હાલાભાઈ ની પારખ; રત્ન, અમેદ.

(૭૪) નેમિનાથ વસંત ફુલડા.

આદિ

સારદ માઈ પાય નમીનઈ માગઉં એક પસાય રે
નેમિ જિણેસરના ભવ ગાઉં ઘણઉં ગુણ મનિ ધરીરે શ્રી યાદવકુલ મંડણું.
યાદવ કુલ મંડણ સ્વામી નેમિ જિણંદરે.
ભાગ્ઈ જસુ પરાક્રમ ત્રુઠઈ સુરવર કિંનર ઇંદરે.

× × × ×

અંત—

ઓ પરમેસર કેસર ચંદન ફૂલ કુસુમ પૂરરે.
હર્ષ મતિશેખર ગુણ મતિસાગર, જિમ પૂજઇ
સુખ પૂરે—૧ ૭

—સં. ૧૬૬૯ વર્ષે શાકે ૧૪૮૫ પ્રવર્તમાને ચૈત્ર શુદિ ૧ ગુરૌ શ્રી અચલગચ્છે વા૦ ઉદયકિરણ લિખાપિત (વિ ધ એક ચોપડામા પાના ૧૮૦ થી ૧૯૫. પંક્તિ ૧૮)

---

૪૬ મતિશેખર (ઉ૦ દેવગુપ્તિસૂરિ–સિદ્ધિસૂરિ–કક્કસૂરિ–શીલસુંદર શિ૦)

(૭૩)ધન્નારાસ. સં ૧૫૧૪

આદિ.

પહિલઉં પણમી પયકમલ વીરજિણેસર દેવ,
ભવિય સુણઉ ધન્નાતણઉં, ચરીય ભણઉં સંખેવિ, ૧
જિણવરિ ચિહુ પરિભાખિયઉ, સાસણિ નિર્મ્મલ ધર્મ્મ,
તિહાં ધુરિ દાન પ્રસંગીયઇ, જિણિ તૂટઈ સવિ કર્મ્મ ૨

વસ્તુ—

દાન ગિરૂઉં દાન ગિરૂઉં દાનિ જગ કિત્તિ,
દાનહિ વસિ ત્રિણ્ઈ ભુવન, દાન માન આપઈ નરા હિત,
દાનિ દુરિય નાસઇ સયલ, દાનિ સેવ સારઇ સુરા હિત,
દાન જેમ ધન્નઈ દીયો, પુન્નહિ પામીય પાત,
સાવધાન તુમ્હિ સાંભલઉ, પૂરવ ભવ અવદાત ૩

* * * *

અંતે—

શ્રી ઉવએસ ગચ્છ સિણગારો પહિલો રયણપ્પહ ગણધારો,
ગુણિ ગોયમ અવતારો
જક્ખદેવ સૂરીય પ્રસિદ્ધો તાસ પાટિ જિણિ જગિ જસ લીધો,
સંયમ સિરિ ઉરિહારો

૪૯ રત્નસિંહ શિષ્ય (૧૦)

(૭૯) જંબૂસ્વામિરાસ સં. ૧૫૧૬ બીજા શ્રાવણ શુ. સોમ૦

આદિ—

સરસતિ સામણિ સારદાએ ગોયમ ગણધાર,
રાસ ભણિ ગુણવંતઈ એ સિરિ જંબૂ કુમાર.
જંબૂદીવહ ભરહખેત્ર મગધ વર દેસ,
નયર રાજગૃહિ જાણીઈએ શ્રેણીક નરેસ.

* * * *

અંતે—

સંવત પનર સોલોત્તરઈ એ માસત બીજઈ શ્રાવણ માસિ, સુધિ સું-
ડિવતિથિ કૃતી ઉજ્જવી એ માય સોમવારઈ કીઉ રાસ. ૧૦
તપગચ્છિ ગણધર અભિનવાએ માય અનંતરિ ગોયમ સામિ સુ.
રત્નસિંહ સૂરિ ધ્યાઈઈ એ માય આઠ મહા સિદ્ધિ નામિ ૧૧
તાસ સીસ કવિ ધરિ ભણઈ માય વિનય કરી અપાર, સુ.
રાસ ભણું સ્વીમાભણૂરે મા ૫૬ કરી ભવિક ભડાર ૧૧
ગુણિસઈ ભણિસઈ નિસુણિસઈ એ જંબૂ સામિનુ રાસ
તસ ધરિ અનગણિ પામીઈ એ નવનિધિ તણુઉ નિવાસ. ૧૨
ચંદ સૂરિ ન ઊગમએ માય મેરુ ગિરિ ધ્રુવ તાર,
તાં લગઈ હરખઈ ભાઉમ માય સામી જંબૂ કુમાર ૧૩

—૬-૧૩ (લિ. પ.)

---

૫૦ રાજતિલક ગણિ

(૮૦) શાલિભદ્ર મુનિરાસ. આ ૩૫ કડીનો પ્રાચીન રાસ છે

આદિ—

પ્રણમવિ જિણ પાસનાહ પ્રણમેવિણુ ભત્તિએ

વસતમાસ શ્રી નેમતણુઈ ફૂલડે ફાગ પ્રબંધરે,
રંગિ હિ ચંગ લેઇનઈ ગાસઈ, તિહિ દુખ તણુઉ ન ગંધરે. ૧૦૮
—સં ૧૫૭૬ વર્ષે ચૈત્ર માસે કૃષ્ણ પક્ષે ૧ તિથૌ સોમવાસરે
શિવલાભ લિખત-૬-૧૪ વિ. ધ

(૭૫) કુરગડુ (કૂરઘટ) મહર્ષિરાસ. ૨૪૫ ગાથા સં ૧૫૩૭.
—રત્ન, ચ, ડે

(૭૬) મયણરેહા સતી રાસ. સ. ૧૫૩૭.-ડે૦

[હર્ષસૂરિ (કક્કસૂરિ શિ) કૃત ધન્ના ચોપાઈ સ ૧૫૧૪ માણેક આ પ્રમાણે નોંધાયેલ છે, પણ કર્ત્તાનું ખરૂ નામ તો ઉપરોક્ત મતિશેખર લાગે છે]



૪૭ જિનવર્દ્ધન. (સં. ૧૫૧૫ આસપાસ)

(૭૭) ધન્નારાસ (પ્રત સ ૧૮૦૫)-રત્ન, અમ
+ ઉપદેશકારક કક્કો પૃ ૩૩૭ સ મા બી



૪૮ ન્યાયસુંદર ઉ. (ખ જિનવર્ધનસૂરિ શિ.)

(૭૮) વિદ્યાવિલાસ નરેંદ્ર ચઉપઈ. સ ૧૫૧૬.

અંતે—

ઇણિ પરિ પુર (ણ્ય ?) ઉપાલી આઉ દેવલોક પહુતઉ નરરાઉ,
ખરતર ગચ્છિ જિનવર્ધનસૂરિ, તાસુ સીસ બહુ આણંદ પૂરિ ૩૫૫
શ્રીઅ ન્યાયસુંદર ઉવઝાય, નરવર કિધ પ્રબંધા સુભાય,
સવત પનર સોલ વરસમિ, સત્ર વેયણુ એવિહિય સુરાસ ૩૫૬
વિદ્યાવિલાસ નરિંદ ચરિત્ત, ભવય લોય કહ એવ પવિત્ર
જે નર પઢઈ સુણઇ સાંભલઈ, પુણ્યપ્રભાવ મનોરથ ફલઈ ૩૫૭
—સવત્ ૧૬૬૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદ ૬ રવઉ—ભાવ (પૃ ૧૫૫. ૧૩)



તિહાં મહા નારાયણ હવો દેવ પ્રત એક કરિ મનુ સેવ,
દયા ધરમ છોડયો તીણે ચગ, આચાર તણો મનુ કીધો ભગ. ૩૮

* * *

જિણ સાસણ નિકલંક અપાર આરંભ મુગતિ તણો ભવ પાર,
દિગમ્બર નિગમ સુણચગ, જીવ દયા દીસે વિતગ. ૪૧

× *

નેમી જિનેશ્વર ગિરનાર ઉપર આવી રહ્યા તે સબંધી કહે છે કે:-
સહસ્ર વરસ ભોગવ્યો સ્વામી આય, દસ ધનુષ નિરમલ ગુણ કાય.

* * *

શ્રી મૂલસંઘ અતિ નિરમલો, સરસતિ ગચ્છ ગુણવંત,
શ્રી સકલકીરતિ ગુરૂ જાણીઈ, જિણ સાસણિ જયવંત. ૧
તાસ પાટિ અતિ રૂયડા, શ્રી ભુવનકીરતિ ભરતાર,
રત્નત્રય કરી મંડીયા, ગુણહ તણા ભંડાર ૨
તે મુનિવર પાય પ્રણમીનિ કીધો સવિ સાર,
બ્રહ્મજિણદાસ ભણે રૂયડો પઢતાં પુન્ય અપાર ૩
સિષ્ય મનોહર રૂયડે, મલ્લિદાસ ગુણદાસ,
પઢો પઢાવો વિસ્તરો, જિમ હોઇ સૌખ્ય અપાર. ૪
ભવીયણ જીવ સંબોધવા કીધો રાસ એ સાર,
અનેક કથા ગુણિ આગલો, દયાતણો ભંડાર ૫
સંવત ૧૫ ત્રીસોતરા વૈશાખ માસ વિશાલ.
શુકલ પક્ષ ચઉદસિ દિનિ રાસ કીધો ગુણમાલ. ૬

વસ્તુ

રાસ કીધો રાસ કીધો સાર મનોહર
અનેક કથા ગુણિ આગલો, હરિવંસ તણો સાર,
એ કવિત કરી સાંભલો ભાવ ધરો મનમાંહિ ઉલ્લાસ,
શ્રી સકલકીરતિ ગુરૂ પ્રણમીનિ, બ્રહ્મજિણદાસ ભણે સાર.

હઉં પમ્રણિસુ સિરિ સાલિભદ્દ મુણિતિલયહ રાસુ.
ભવિયહુ નિસણહુ જેણુ તુમ્હ હુઈ સિવપુરિ વાસુ. ૧

* * * *

અંત—

સેણિય બોહિય ભદ્દા નિય ઘરિ, પત્તા સવ્વર્થ સિદ્ધિ તે મુણિવર,
રાજતિલક ગણિ સથુણઈ, વીર જિણેસરૂ ગોયમ ગણહરૂ
સાલિભદ્દ નહિ ધનઉ મુણિવરૂ, સયલસઘ દુરિયઇ હરઉ ૩૪
સાલિભદ્દ મુણિ રાસો જે ખેલા દિંતા,
તેસિ સાસણદેવી જણ્યાઉ મિવ સતી ૩૫

[મ બુ.]

[પૂર્ણિમા ગચ્છમા એક રાજતિલક સૂરિ થયેલ છે કે જેના ધાતુપ્રતિમાપરના લેખ સ ૧૫૧૬ તથા ૧૫૨૯ ના મળી આવ્યા છે, તે કદાચ આ કવિ હોય-તેથી તેમનો સમય સોળમા સૈકામા પૂર્વાર્ધ મૂક્યો છે]

---

૫૧ બ્રહ્મજિનદાસ. (દિ૦ સકલકીર્તિ-ભુવનકીર્તિ શિ.)

(૮૧) હરિવશરાસ સ ૧૫૨૦

આદિ—

અંતે—

લોભવાહિ જીવ ગમાર, મિથ્યા ધરમ થાપ્યો અપાર,
શાસ્ત્ર લોપ્યા બહુ જિનવરતણા, કુમત થાપ્યા તીણે આપણા ૩૫
હુડા સર્પિણી કાલ વિશાલ, પચ મિથ્યાત ઉપજે ગુણમાલ,
જિમ પૂનિમ થકી ચદ્રકલા હાણિ, તિમ પંચમકાલિં જિનવરવાણિ ૩૬
જો(ઇ) લો કાલ તણો પરતાપ, બલિભદ્રે મિથ્યાત કીયો વ્યાપ,
ઈણીપરિ જમ વાપ્યો અતિ ઘણો, બલિ દેવિ નારાયણ તણો ૩૭

૫૨ જ્ઞાનસાગરસૂરિ શિ (વડતપગચ્છ)

(૮૫) જીવભવસ્થિતિ રાસ સં ૧૫૨ ફાગણ ૧૩ રવિ.

અંતે—

વડતપ ગચ્છ રત્નાગરસાગર જિમ ભરપૂરિ
તિહાં ગચ્છપતિ અછઈ વિધમાન શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિ. ૪
તાસ વયણ સુણ્યાં મન શુદ્ધિઈ તીણઈ બુધિ હુઓ પ્રકાસ,
કીધુ ઉપગારતણી મતિ જીવભવ સ્થિતિ રાસ. ૫
પનરસેવીસા ફાગણ સિદ્ધિ તણુ નિવાસ
રવિ પક્ષ અને તિથિ તેરસિ તે ૨ ગઉ પુન્યપ્રકાસ. ૬

—પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકેલો ભંડાર

૫૩ ભક્તિવિજય

(૮૬) ચિત્રસેન પદ્માવતિ રાસ સં ૧૫૨૨

૫૪ પેથો.

(જાબૂગામ વાસી શ્રીમાલ જ્ઞાતિનો આચાર્ય આગમ-ગચ્છીય જયશેખરસૂરિ-આચાર્ય ૧૪૯૪ ગચ્છનાયક પદ ૧૫ ૧-સ્વર્ગ ૧૫૪૨)

(૮૭) પાર્શ્વનાથ દશભવ વિવાહલો. (સં ૧૪૯૪ પછી અને ૧૫૪૨ પહેલાં.)

આદિ—

(ભાઈ એ નયરૂ સીહ ફ્માટિ—એ ઢાલ)

સરસતિ સામણિ દેઉં પસાઉ બુદ્ધ મતિ એલ ભિખારિ(?)મુએ
પરમ ઠિઇ ... ગાયવા જિણવર ઉદ્ધરણુએ. ૧
મતમરિવ ... પાસ, આણિદિ ગણીયણ સાંભળુ એ
સાંભળતાં દુઈ પુણ્યપ્રકાસ, દસઈ ભવતર દેવના એ ૨

* * * *

પઢિ ગુણિ જે સાભલે, તેહનિ પુણ્ય અપાર.

—ઇતિ શ્રી હરિવંશરાસ સમાપ્ત સ ૧૭૫૧
વર્ષે માહ શુદિ ૧૪ શનૌ— (મ ળ.)

(૮૨) યશોધર રાસ.—ખભાત ૧ ભડારમા

(૮૩) આદિનાથ રાસ.—પા ૧ ભડારમા

(૮૪) શ્રેણિક રાસ.

આદિ— વસ્તુ

વીર જિણવર વીર જિણવર નમુ તે સાર
તીર્થંકર ચઉવીસમુ વાછિત બહુ દાન દાતાર
સારદા સામિણિ વલી તનુ બુદ્ધિસાર હુ વેગિ માગુ
ગણધર સ્વામી નમસ્કરૂ શ્રી સકલકીરતિ ભવતાર
શ્રી ભુવનકીરતિ ગુરૂમનિ ધરૂ કરિસુ રાસ હુ સાર ૧

ભાસ જસોધરની

ભવિયણુ ભાવઈ સુણો આજ મનિ નિશ્ચે આણી
શ્રેણિકરાજા તણો રાસ હું કહિસુ વખાણી. ૧

* * * *

અતે— વસ્તુ

શ્રેણિકરાજા શ્રેણિકરાજા તણો એ રાસ
પઢે ગુણે જે સાભલે એક મના ધરી ભાવ ઉજવલ
. .સપડે, સરગ મુગતિ ફલ સસાર નિરમલ
શ્રી સકલકીરતિ ગુરૂ પ્રણમી . .
બ્રહ્મ જિણદાસ ભવણે નિરમલ સુનતા પુન્ય અપાર ૨૨

—સં. ૧૬૧૩ વર્ષે શ્રાવણ શુદિ ૧૧ શુક્રે કહ લિપી બાઇશ્રી માનિક શ્રી શિષ્ય જિનમતિ શ્રી વાઈ લિખિત શ્રી વસા વનુ કાયથા. પા ૫૨ પક્તિ ૧૦ ભાવ

[જયકલ્યાણસૂરિ એ નામના તપગચ્છમાં આચાર્ય થયા છે તેનો ધાતુ પ્રતિમાપર લેખ સં. ૧૫ ૨ નો મળી આવે છે ધાતુ પ્રતિમાલેખ સંગ્રહ ભા. ૧ તે ૮ કવિએ પોતાના ગુરૂ તરીકે ઉલ્લેખેલ હોય. તેથી આને ૧૬ મા સૈકામાં ગણી શકાય]

---

૫૬ જ્ઞાનસાગર (નાગલ—નાગેંદ્રગચ્છ. ગુણસમુદ્રસૂરિ-ગુણકમલસૂરિ ?—ગુણદેવસૂરિ શિ)

(૮૯) જીવભવસ્થિતિ રાસ. સં. ૧૫૨૦ ગાથા ૨૨૩૨ પા. ૫૪ અમ.

(આ ઉપર જણાવેલ નં. ૮૫નો રાસ લાગે છે)

(૯૦) સિદ્ધચક્ર રાસ.—શ્રીપાલ રાસ સં. ૧૫૩૧ માગશર શુદ ૨ ગુરુ

આદિ— દુહા

પ્રણમય જોડિવિ કરિ, સિદ્ધ સકલ પણમેવિ,
શ્રી શ્રીપાલ નરિંદનઉ રાસ ભણું સંખેવિ. ૧
પઢિઅસિ ગત અનેકિ ભઈ ધપણિ મ પડિ ગમાર,
ભવસાગર તુ ઉતરઉ જઉ જપઇ શ્રી નવકાર ૨
શ્રી ગુરુદેવ પસાઉલઇ રચિસુ કવિત રસાલ
જ્ઞાન ભણઈ સહુ સાંભલઉ, સિદ્ધચક્ર ગુણમાલ. ૩

* * * *

અંતે—

નાગેંદ્ર ગચ્છિ ગુરુ ગાઈઈ એ ભાવતઉ શ્રી ગુણસમુદ્રસૂરિ
તસ (તાસ) પાટિ સોહામણુ એ મા શ્રી ગુણકમલસૂરિ
(નદીઈ આણંદ પૂરિ)-૭૩
ભવિયાં ભાવઈ નિતુ નમઈ એ. મા શ્રી ગુણદેવસૂરિ રાય.
તાસ સીસિ એ રાસ રચિઉ એ મા જ્ઞાનસાગર ઉવઝાય. ૭૪
સંવત પનરએકત્રીસ ઇ (વીમ્ભ ભા. ૫ન) માગસિરિઈ મા
ઉજ્જવલી બીજ ગુરુવાર.

અંતે— ઢાલ ત્રીજી

જગ ગતિ મનતિ તોઈ, કોઈ વરન કુનિ જોઈ, ૧
તુ સવરેન ન જાણઈ, મૂરખ કિમ વખાણઈ ૨
મતિ ધીય કિમ જોવઈ, આવર ન કોઈ તુમ તોવઈ, ૩
તૂ માતા તૂજ તાત, તૂજ ત્રીપતિ ત્રાત ૪
તૂ તૂ ગતિ પ્રવાદિન, તૂ જનમજીવન આદિઉ ૫
હવિ હિવ દેવ પસાઉ, ટાળિ જીગતિ ગઉ ૬
ગતિ ગતિ ભગ્ય સ્વામી તૂ તૂ પાપ ગમનાગી ૭
ઠાવ કરિન વિશાલો, રગાડૂ આનંદ રસાલો ૮
પરત ગાયતાળા મિષે, આનંદ અવિચળ સિધિ ૯

—વિધિપક્ષના મુખ્યનાયક નિજપરગચ્છના શ્રી જયકેસરસૂરિના પ્રતિ-
ઓં પા-શ્રી જાણ્યાગે વાસ્તવ્ય શ્રીમાલજ્ઞાતીય મહ-શ્રી પેથાકૃત દશભવ-
શ્રી પાર્શ્વનાથ વીવાહલું કૃત

(વિ ધ. ચોપડી ૧૯૫-૨૦૩ પત્રિ ૧૮

---

૫૫ લક્ષ્મીરત્નસૂરિ (જયકલ્યાણસૂરિ-વિમલસોમસૂરિ શિ)

(૮૮) સુરપ્રિય કુમાર રાસ.

અંતે—

ગુરૂશ્રી **જયકલ્યાણ**, સૂરિ મરોમણિ સુંદર, વણઝારા રે ૮૧
તાસ પાટિ જગિભાણ, શ્રી **વિમલસોમિ** ગહગર, વણ ૮૨
લક્ષ્મીરત્ન સૂરિંદ, તસુ સીશ ઈમ ઉચરઈ, વણ. ૮૩
જે ખામઈ નિજ દોસ, નિઅઈ ભવસાયર તરઈ, વણ. ૮૪

—પ્ર. કા, ખ ૧, પા ૩

+અભક્ષ્ય અનતકાયની સ૦ ૧૪૪ સ મા ભી

આઈમત્તા સ૦ (વીર જિણંદ વાદિને ગોતમ.) ૧-૧૩ આ, ક.

આદિ—

આદિ જિણવર જિણવર સુખદાતાર
સંતિ જિણેસર સંતિકર, નેમિનાહ સોભાગ સુંદર
પાસ જિણંદ વિઘનહર વર્દ્ધમાન કલ્યાણમંદિર
પંચ તિર્થંકર સદગુરુ નમી સરસતિ આંનિમદેવિ
સમરવિ મ[illegible] ચરિત્ર ભણિસુ સમેવિ 1

\- × * *

અંતે—

[illegible] દેવભદ્ર ઉવઝાય તિણિ [illegible] કિયા સમુદાય
[illegible] ગુરુ પ્રભુ સૂરિ, [illegible] સૂરિ ૩૨૬
[illegible] સૂરિ મુનિવર સૂરિ, [illegible] તેહના સૂરિ
જ્ઞાનસાગર સૂરિ [illegible] ભવિયાં પૂરઇ [illegible] ૨૭
[મુનિવર વાચક શ્રી [illegible], [illegible] આગમ [illegible] મર્મ.
તાસ પસાઈ [illegible] મર્મ, [illegible] મ[illegible]] ૨૮
મ[illegible] તણું [illegible] સવા પનર પચાસીઈ [illegible]
[illegible] સુદિ સુભવાર વિચાર, તસ સુરિ ઉચ્છવ જય જયકાર. ૨૯

— કુલ ૫૫ ૩૨૯—સાગર ભં [illegible].

[ ] આના ભદલામાં બીજી પ્રતમાં એ છે કે—
મુનિવર વાચક [illegible] લબ્ધિ, નયનચેતિ કરિ [illegible],
[illegible] આગમ મર્મ તાસ પસાય રચીઉ ઉપાગમ. ૨૫
[illegible] ભણિ મ[illegible] જે સાંભલતાં આવી શર્મ
—૨ -૧૧-ઢાં. (વિ. ધ.)

૫૮ દેવકીર્તિ

(૯૨) [illegible] રાસ સં ૧૫૩૧ —પત્ર ૧ અમ

રાસ રચ્યો સિદ્ધચક્રનો એ, મા૦ ગાઈઉ શ્રી નવકાર ૭૫
એકમના જે સાંભલઈએ, મા૦ તેહ ઘરિ મંગલમાલ,
રિદ્ધિ અનતી ભોગવઈ એ, મા૦ જિમ નૃપતિ શ્રીપાલ. ૭૬

—સં. ૧૭૧૭ ચૈત્ર સુદિ ૧૦ ખંભાત મધ્યે પોસાલવડી પન્યાસ ધનવિજય લખિત. ૧૫–૧૨ લીં.

—સં ૧૭૩૦ કાર્ત્તિક શુ. ૧૨ ભોમ આગલોડ નગરે ૧૨–૧૩ ધો.

—સં ૧૭૩૭ માર્ગશિર શુ ૧૫ ગુરૂ અહમદાબાદ મધ્યે ૧૭–૧૧ ધો

—હાલાભાઈ ભ. પાટણ, ઉદયપુર ભં.

—શ્રી શેત્રુંજય કરમોચનાદિ સુકૃતિકૃત્ય સુકૃતિકારિ મહોપાધ્યાય શ્રી ૧૯ શ્રી ભાનુચંદ્ર ગણિ ચરણાંબુજ ચચરીકાયમાન પંડિત શ્રી દેવ ચંદ્ર ગણિ સકલ પંડિત શિરોમણિ પંડિત શ્રી ૧૯ શ્રી વિવેકચંદ્ર ગણિ શિષ્ય પંડિત શ્રી ૫ શ્રી તેજચંદ્ર ગણિ ૫. શ્રી ૫ શ્રી જિનચંદ્ર ગણિ શિ૦ ગ. જિવનચંદ્રેણ લિપત સં. ૧૭૫૩ વર્ષે જયેષ્ટ શુદિ ૧૦ દિને ગુરૂવાસરે લિખિત પત્તનવાસ્તવ્ય સા૦ વેલા પુત્રી બાઈ ગુલાબબાઈ વાચનાર્થં (ગુ વિ)

+મહાવીર સ્તવન–નાથ કેમે જંબુકો મેરૂ કંપાઓ ૫૯૨ જૈ કા સાર.
+ પદ— હરિભજ કારાના ૫૯૬ ,,
+મહાવીર સ્ત૦ વીરજી સુણોરે એક વિનતિ ૬૧૭ ,,
+છૂટક પ્રભાતી જબલગેં સમકિત રત્નકુ પાયા નહિ પ્રાણી ૪૮ જૈ પ્ર.

---

૫૭ મંગલધર્મ (રત્નાકર ગચ્છ જયતિલક સૂરિ–રત્નસિંહ સૂરિ–ઉદયવલ્લભસૂરિ–જ્ઞાનસાગરસૂરિ–ઉદયધર્મ શિ.)

(જુઓ નયસુંદરની પ્રશસ્તિ)

(૯૧) મંગલકલશ રાસ સં ૧૫૨૫

ધર્મ શિષ ઉ જ / એદમતિ, ૪ જ નિમલ દેહ,
કુમર નરિંદ તણુ રાસ તાં નવ્ય લેહ ૪૧
શ્રીસરિસાર વીરસિંહ ગુરુ પાય પસાઈ
જનુ દેવપદ અધિ ચરેણુ, રચિઉ ભક્તિ સસો ૪૨
—ઇતિ શ્રી કુમારપાલ રાસ. સં. ૧૫૪ વર્ષે સા. પુંજા ભાર્યા
જનુ, સુતા કુંઅરિ પાનાઈ ભણનાર્થ અષિના લિખિત. વીરમગામે ॥
[સુ. વિ.]

---

૬૧ ઉદયધર્મ (આગમગ. મુનિસિંહસૂરિ–વિજયસિંહ–મુનિ (મતિ) સાગર શિ.)

[આ કવિએ સં. માં ધર્મકલ્પદ્રુમ રચેલ છે]

(૯૫) મલયસુંદરિ રાસ. સં. ૧૫૪૭ આસો શુ. ૭ ગુરુ

અંત—

જિન શાસન વિદ્યુત ભગવંત, ગચ્છ ચઉરાસી હુઈ ગુણવંત.
શ્રી આગમ ગચ્છિ પ્રકાસ દિણંદ, સિરિ આચાર્ય મુનિસિંહ સૂરિંદ. ૧૧૮૮
તસ મનરંજન જગ ગુરુ ધામ વાદ વાચક વિજયસિંહ નામ,
તસ શિષ્ય શ્રી ઉવઝાય સુજાણ, શ્રી મતિસાગર મહિમનિધાન. ૧૧૮૯
તસ પય પંકજ સેવા પ્રવીણ, ઉદયધર્મ પંડિત સુજાણીણ,
કરિઉ કથાનક રંગિ રસાલ, મલયસુંદરિ મહાબલ ભૂપાલ. ૧૧૯૦
વિક્રમ વરિસથિતિ અભ્યાસાત, કુકર્મ વિરહ એવ રચી વાત
પનર સત્તતાલીસઈ તૃતીયા તિથિ, આસો શુદિ ને ગુરુ પક્ષ અધિક. ૧૧૯૧
કરજોડી કવિ ઇમ વીનવઈ જે મેલિ અધિક ઉછુ બોલ્યઉ
ક્ષમા ધરે ક્ષમવઉ અનંત સાધો સેવઉં શ્રી પસાય ૧૧૯૨
કે નવિ જાણ્યઉ મરમ ધરિ ગુણવંતા સવિ કે ધર્મધુરિ,
રામ નિમસિ ભઈ કીધી કથા, તાં નાં કુલે મેર કૂ યથા. ૧૧૯૩

૫૯ પુણ્યનંદિ (ખ૦ જિનસમુદ્રસૂરિ-સાગરચંદસૂરિ-રત્નકીર્તિ-સમયભક્ત શિ૦)

(૯૩) રૂપકમાલા.

અંતે—

સબલ શીલ મહિમા નિલઉ કુશલસૂરિ સિરિસાટ,
શ્રી જિનસમુદ્રસૂરિ સોહવઈ ખરતલ ગુરુકઉ પાટ ૩૦
કુસીલ ઉથાપક સુસીલસ્થાપક સાગરચંદ
સૂરિ રાયવયણાયરી રયણકીરતિ ગણિચંદ ૩૧
શ્રી સમયભક્ત વરવાચક્ર વીર વિણેયાનંદ
રૂપકમાલા શીલની પભણઈ શ્રી પુણ્યનંદિ ૩૨

આનાપર રત્નરંગ ઉપાધ્યાયે સં. ૧૫૮૨ માં બાલાવબોધ લખ્યો છે કે જેની પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છે—

"पुण्य नंद्युपाध्यायेन शीलरूपकमालिका,
विहिता भव्यजीवानां चित्त शुद्ध विधायिनी
नेत्र सिद्धि ज्ञान चंद्रे वर्षे नभसि मासि
श्री रत्नरंगोपाध्यायैः कृतावबोधिनी ॥
—इति रूपमाला बालावबोधः

લખ્યો સં. ૧૬૬૫ વર્ષે ભાવ ધર્મ ગણિએ—સાગર બ. પાટણ.
(જિનસમુદ્ર સૂરિને સૂરિપદ ૧૫૩૦ માં મળ્યું અને તે સં. ૧૫૫૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા તેથી તે બે મધ્યમાં આ કૃતિ રચાઈ છે.)

---

૬૦ દેવપ્રભ ગણિ (વીરસિંહ શિ.)

(૯૪) કુમારપાલ રાસ લ. સં. ૧૫૪૦ પહેલાં

અંતે—

મેરુ નગ નદ ચલઈ જાવ, જા ચંદ દિવાયર
સેસ નાગરાજ જા ધરઈ, ભૂમિ સાનઈ સાયર,

આદિ—

પ્રથમ જિણેસર પય નમેવિ, ત્રહ્મસુતા સમરેસુ (સમરેસુ)
મૃગાંકલેખ સતીય ચરિત્ર (ત) મતિ સારુ (સાર) કહેસુ (ઉ) ૧
શીલઈ સરીસઉ જગિ નિપુણે મતિ માન ન આણઈ
મનસા વાચા કાય કરી, તે શીલ વખાણું ૨

× × × ×

અંતે—

મૃગાંકલેખ તણુ ચરિત્ર સમકિતસતરીમાહિ પવિત્ર
તેહનુ કવિઈ સત આચારિ ભણસઈ તે મિચ્છત્ત સાર, ૪ ૨
ક્ષત અનાદિ જીવ જનિ વસઈ તે પરિ જીવ ઘણા દુખ લહઈ (લહિઈ)
ઈમ જિ ભાવ જાણી મન કર (રઉ) ચિર તેહ તણુ ચરિત વિસ્તર (રઉ) ૪ ૩
જિણ ઘર્મઈ ન જે સાંભલઈ ભણઈ વછ તિણિ સહૂ કહઈ
બીજી સતી તણાં જે નામ તે સવિહુનઈ કરું પ્રણામ. ૪૦૪

—ઇતિ શ્રીલ વિષયઈ મૃગાંકલેખા સતી પ્રબંધ સંપૂર્ણ છ શ્રી.
પધાર્યા. ૫૨૫—ભાવ. ભં. (પ્ર સં ૧૫૨૮)

—ઇતિ શ્રી શીલ વિષયે મૃગાંકલેખા રાસ સંપૂર્ણ—સંવત્ ૧૫
૮૨ વર્ષે આષાઢ શુદિ ૫ સ્વ-પુણ્યારાધ્ય પં. માણિક્યચારિત્ર ગણિ
શિષ્ય વિવેકચારિત્ર ગણિના લેખિ ... જ્ઞાતીય સા. નરપાલ ભાર્યા મઠ-
લાદિકિ સુતા શ્રા .... સ્વાધ્યાય માટે. ભાવ. ભં. ૧૮ ૫ ૧૩

—સંવત્ ૧૫૨૪ વર્ષે ફાગુણ સુદિ ૮ શુક્ર કાસ્તાલ ગ્રામ મધ્યે
પં. શ્રી ધર્મવર્દ્ધન ગણિ શિ. પં. શ્રી શીલવર્દ્ધન ગણિ શિ. પં. સંવેગ
લક્ષ્મી સૌભાગ્ય લિ. —આણુસા વાસ્તવ્ય ઠાકર જ્ઞાતીય સેઠિ રામ
પઠનાર્થં પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્.—[લિં. પં. ભેક નાનો ચોપડો-પાનાં
૧૪૦—૨૩૮ પંક્તિ ૧૨]

—સં. ૧૫૪૧ વર્ષે આમદા નગર મધ્યે પુસ્તિકા લિખિતા. (લિં.
પં. ભેક મધ્યમ કદનો ચોપડો પા. ૧૪૭—૧૫૯

મગલ પહિલૂ શ્રી અરિહંત, મગલ બીજઇ શ્રી સિદ્ધ,
મગલ ત્રીજઇ મલય સુંદરી, મગલ ચઉથઇ શાસન સુરી. ૧૧૯૪
કર્મ તણુઉ એ પ્રબંધ પ્રસીદ્ધ, જિમ જિમ સુણીઇ તિમતિમ રૂડીક,
ભણુતા દોષ દરિદ્ર ટલઈ, ગણુતા નવનિધિ સંપદ મિલઇ. ૧૧૯૫

—ઇતિ મલયસુંદરી ચતુર્થ પ્રસ્તાવ ગ્રથાગ્ર શ્લોકસખ્યા ૧૮૦૦.

શ્રી સ. ૧૫૯૪ વર્ષે પોષ માસે શુક્લપક્ષે ચતુર્થ્યાં તિથૌ ગુરૂવાસરે તદ્દિને લખિત. મુ આણુદ રત્નેન, પા ૪૪ ૫ ૧૬ (ગુ. વિ.)

(૯૬) કથા બત્રીસી. ૧૫૫૦ દીવાલી.

અંતે—

શ્રી આગમ ગચ્છ સદા ઉદ્યવંત શ્રી મુનિસિંહસૂરિ ગુણુવંત
તસ પાટિ શીલરત્ન સૂરિ પ્રધાન આણુંદપ્રભ ગુરૂ બુદ્ધિ નિધાન ૧૪
જયરત્ના મુનિરત્ન સૂરીસ આનંદરત્ન હોયા તસ સીસ,
એ અનુક્રમ ગછનાયક તણુ કવિતા નામ હવઈ ઇમ સણુ ૧૫
મુનિસિંહ સૂરિ તણુઈ બહુ શિષ્ય શ્રી વિજયસિંહ વણુારીસ મુખ્ય,
તસ બધવ ઉદયરત્ન પન્યાસ વાચક યતિકીરતિ ગુણુવાસ ૧૬
વિજયસિંહ શિષ્ય શ્રી ઉવઝાય મુનિસાગર નામિ મુનિરાય
અનુક્રમિ અમરસાગર ઓઝાય શ્રી શ્રીમાલી ડાભિલ વસ ૧૭
તાસ ગુરાહી ૫ ઉદયધર્મ લબ્ધિસાગર સાથી અભિરમ્મ,
કહી કથા બત્રીસઇ સાર સોધી જોયો જે સવિચાર ૧૮
પનર પચાસઈ દીપ દિને કરિઉં કથાનક એહ,
સુગધ પણુ ઇમઇ કહિઉં અછઇ સોધઇ ઉતમ જેહ ૧૯

—વિજયધર્મસૂરિ ભ

---

૬૨ વચ્છ.

(૯૭) મૃગાંકલેખા રાસ. (લ. સ. ૧૫૪૪ તેથી તે પહેલા)

(અન્ય લિખિત સ્તવમાં પાઠાંતર)
કમ ભણે વચ્છ ભણશાળી નિરુપિત અમ મન એ અરિહંત
એહવા નીલવરણ નવરંગ જિનેસર, જયો જયો ભગવંત
—શ્રી ૫ તિલકચંદ પાનાર્થે લ ૫ કંતિકુશલ સંવત ૧૮૪૦ ના વર્ષે ચૈત્ર શુદ ૧૩ વાર શુક્રે મો. લા., માં.
—પ્ર દેવચંદ્રકૃત સ્નાત્ર પૂજામાં અંતર્ગત-વિવિધ પૂજાસંગ્રહ નવકાર સઝાય. પૃ ૭.
[આ કવિ દેપાલ કવિના સમકાલીન જણાય છે તેથી તેને ૧૫ મા સૈકામાં મૂકેલ છે. મૃગાંકલેખા રાસના કર્તા વચ્છ કવિ ને આ બંને એક હોવાનો સંભવ છે]

૬૪ સર્વાંગસુંદર (વડતપગચ્છ—જયશેખર સૂરિ-જિનસુંદરસૂરિ-જિનરત્ન સૂરિ-જયસુંદર ઉ. શિ.)

(૯૯) સાર શિખામણ રાસ. ૧૫૪૮ માગશર શુદ ૧ માણુકપુરીમાં

આદિ—

ત્રેવીસમા શ્રી પાસનાહ પ્રભુ કેરા પાય
હું પ્રણમું એક ચિત્ત થઈ સવી સગુરુ પસાય ૧
માતા સરસતિ દેવિ કન્હઈ એક સુવચન માગુ
જે કવિરાજ આગઇ હુઆએ તેહ ચરણે લાગુ ૨
ધ્યાઉ શ્રી નવકાર મંત્ર મહિમા પુરવ સાર
જપતાં એક ઘડીએ ન લહીજઇ પાર ૩
યશ કીરતિ જેહ નિરમલ એ જયસુંદર જેહ,
સર્વાંગનિધિ ગુરુ અણુસરીએ આરાધું તેહ. ૪
સાર સીખામણ તણુ રાસ રચસુ રસ આણી
તે ભવિયણ તમ્હે સાંભળજો ભવિયણ હીત જાણી. ૫
* * * *

—સં ૧૫૪૪ વર્ષે આસો શુદિ સપ્તમી સોમે મૃગાંકલેખા ચરિત્રં લખિતવાત્ . સં ૧૬૫૯ વર્ષે મા૦ સુ૦ ૫ દિને શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય સા શ્રી પાસવીર સુત સાહ શ્રી રહીયા પદત્ત પુણ્યાર્થે ૧૨-૧૫ લીં શુદ્ધ જૂની પ્રત જણાય છે

—લિ૦ સંગીયાણા નગર મંધ્યે સં ૧૬૨૮ વર્ષે આસૂ વદિ ૧૧ દિને ગુરૂવારે ૨૬-૧૧ લીં

—સં ૧૬૭૫ વર્ષે શ્રાવણ માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વિતીયાયા તિથૌ સોમવાસરે ક્ષત્રીયવંશે રાઠોડ જ્ઞાતિ મહારાજશ્રી સુરસિંહજી વિજય રાજ્યે વછા લીખત નાગોરીં (આમા વછા એ નામ છે તે ખુદ કવિ નથી કારણ કે ઉપર જુદા જુદા સંવત છે કે જે સં ૧૬૭૫ પહેલાના છે.)

---

૬૩. વચ્છ ભંડારી.

(૯૮) †નવપલ્લવ પાર્શ્વનાથ કલશ. (મંગલપુર-માંગરોળના)

આદિ—

શ્રી સૌરાષ્ટ્ર દેશમંધ્યે શ્રી મંગળપુર મંડણો, દુરિત વિહંડણો,
અનાથનાથ અસરણસરણ ત્રિભુવનજનમનરંજનો,
૨૩ મો તીર્થંકર શ્રી પાર્થનાથ તેહ તણો કળશ કહીશું.

ઢાળ

હાંરે વાણારસી નયરી વસેય અનુપમ ઉપમ અવદાધાર,
તિહા વાવી સરોવર, નદીય કૂપ જળ વનસ્પતિ ભાર અઢાર,
તિહા ગઢ મઢ મંદિર, દિસ અભિનવ, સુંદર પોલિ પ્રાકાર,
કોસીસા પાખલ ફિરતિ ખાઈ, કોટે વિસમા ઘાટ ૧

અંતે—

(છાપેલી પ્રતમા)

ભણે વચ્છ ભંડારી અમમન, વસિયો શ્રી અરિહંતોજી,
• નીલવરણ તનુ મહિમાસાગર, જયો જયો ભગવંતોજી,

૬૫. હેમવિમલ સૂરિ* (ત૦ ૫૫ મા પટ્ટધર.)

(૧૦૦) મૃગાપુત્ર સ. સં. ૧૫૪૮ પછી ને ૧૫૬૮ પહેલાં.

આદિ—

> સુગ્રીવ નયરી સોહામણીજી રાજ કરે બલભદ્ર
> તસુ ઘરિ ઘરણી મૃગાવતીજી તસુ નંદન ગુણવંત,
> હો માડી ખિણ લાખીણો જાઇ
> ચરિત ચિંતામણિ સમોજી મુઝ મનિ અધિક સુહાઇ—હો માડી૦

અંતે—

> મૃગાપુત્ર રિષિ રાજીયોજી જે ગાવઇ નરનારી
> હેમવિમલ સૂરિ ઇમ ભણઇજી તે તરસ્યઇ સંસાર
> —સોભાગી તુઝ સમો અવર ન કોઈ ૨૦
> —આ. ક.

---

૬૬ લાવણ્યસમય (ત૦ સોમસુંદર સૂરિ—લક્ષ્મીસાગર સૂરિ—સમયરત્ન શિ૦)

---

* તપગચ્છમાં સુમતિ સાધુસૂરિની પાટપર થયા. જન્મ મારવાડના વડગામમાં સં. ૧૫૨૨, પિતા તથા માતાનાં નામ ગંગરાજ અને ગંગા રાણી. મૂલનામ હાદકુમાર. દીક્ષા સં. ૧૫૩૮ અને દીક્ષાનામ હેમધર્મ. આચાર્યપદ સં. ૧૫૪૮ માં ગુજરાતના પંચાસરા ગામમાં શ્રીમાળી પાતુમિ કરેલા ઉત્સવપૂર્વક મળ્યું ને નામ હેમવિમલસૂરિ રાખ્યું. સં. ૧૫૫૫માં [illegible] માં પણ ઇડરના રાયભાર અને શ્રીપાલે તેમનો પદમહોત્સવ કર્યો. [illegible]માં [illegible] આજ્ઞા લીધી હતી. સં. ૧૫૬૮ માં સ્વર્ગસ્થ થયા.

× આ કવિ સબંધે સોળમા સૈકાના મધ્યમાં એક સમર્થ કવિ થયેલા છે. તેનો વધુ અધિક પરિચય તેના વિમલપ્રબંધની પ્રશસ્તિમાંથી મળી આવે છે. ગુજરાતના પાટણનગરમાંથી શ્રીમાળી વણિક નામે મગ અમ

અંતે—

વડ તપ ગચ્છ ગયણાગણિ સૂરિ, જેહ વાણી ગંગાજલ પુરિ
શ્રી જયમેહર સૂરિવરો
તાસ પાટ દીપઈ ગુણ ભૂરિ, ગચ્છપતિ શ્રી જિનસુંદર સૂરિ,
તપિ જપિ નિરમલ ગણધરૂએ - ૨૩૩
તાસ પાટિ પુહુવિ ગુરૂ ગુણનિધિ, જેહનઈ નામિઈ લહીઈ
સવિ સિધિ, શ્રી જિનરયણ સુરિંદ વરો.
શ્રીવિજયરાજ તેહનઈ જે સોહઈ, નિરૂપમ જગહ તણા મનમોહઈ,
ઉવઝાય શ્રી જયસુંદરૂએ. ૨૩૪
તાસ સીસ ગુરૂ લહીય પસાય, શ્રી સર્વાંગસુંદર ઉવઝાય,
રચિઉ રાસ એ રૂઅડો એ
પનરસ અડતાલઇ સંવત્સરિ, માગસિર સુદિ દસમી ગુરૂ માનુષ્યપુરિ,
નિતુ નિતુ મંગલ જયકરૂએ ૨૩૫
એક મના જે હિઇ ધરેસઈ, ભવના સઘલા પાતિગ ધોસઈ,
હોસઈ સુખ તેહ અતિ ઘણુએ ૨૩૬
કવિઅણ કહઈ મઈ જાણ અજાણિઈ, રચિઉ રાસ એ બુદ્ધિ પ્રમાણિઇ,
નહુ જાઉ મેરૂ ગિરિએ
એ હિતસિખ્યા નિતુ હઇઇ ધરસ્યઇ, દુખસાગર તે નિશ્ચઇ તરસ્યઈ,
શિવ સુખ અવિચલ પામસ્યઇ ૨૩૭

—૧૦-૧૪, ૧૨-૧૪ લીં

—હા ભ પાટણમાં ડાભડો ૮૦, ખ ૧, પા ૩, માણેક.

[આ રાસમાં રાત્રિભોજનનિષેધ, જીવહિંસા ત્યાગ, ગળેલું પાણી પીવું, અભક્ષ્ય વસ્તુ ન ખાવી વગેરે શિખામણની વાતો છે ભાષા પ્રાચીન ગુજરાતી છે તેવી હિંદી જેવી જણાય છે પદ્ય ૨૫૦ લગભગ છે જિનરત્નસૂરિના ધાતુ પ્રતિમાપરના લેખ સં ૧૫૧૫, ૧૫૧૬, ૧૫૨૦, ૧૫૨૧, ૧૫૨૭ના મળી આવે છે અને તેમને શિષ્ય હેમસુંદર ગણિ પણ હતા. જુઓ ધા પ્ર લે. સં. ભાગ ૨]

અંતે—

> કોઈ નથી પોષિઉ માઈ રતી, વાત કહીઈ સઘલી છતી,
> પોષિઉ મી સિદ્ધાંત વિચાર, તિહાં નિધનું સિઉ અધિકાર. ૧૭૪
>
> છવ સવે મઝ મધવ સમા, પઈ વરાંસઇ ધરિઓ ક્ષમા
> જે જિમ નથી તે તિમ કર પરિ જિનધર્મ પર આદર ૧૭૫

મન એ નામ આપ્યું. સમયરત્ન ગુરુએ વિદ્યા આપી. કવિ પોતે જણાવે છે કે મેં સરસ્વતી માતાની કૃપા કરવાથી મને સોળમા વર્ષમાં વાણી (કવિત્વશક્તિ) ઉપજી જેનાથી પોતે છંદ, કવિત, ચોપાઈ અને અક્ષરવાળા સરસ રાસ રચ્યા વળી અનેક જાતનાં ગીત રાસ રાસડા અને સ્તવન રચ્યાં. (મેં) રસવાળાં કવન કર્યાં છે પણ જૂઠાં કવન કર્યાં નથી. મોટા મોટા મંત્રીઓ અને રાજાઓને પણ ખુશી કર્યા છે ઘણા વિશાળ પ્રદેશમાં જેનો ઉપદેશ પ્રસર્યો છે અને જેના ઉપદેશથી ઘણે ઠેકાણે દેરાં તેમજ ઉપાશ્રય થયા છે મોટા મોટા મીર (સરદાર) અને મલિક (અમીનઉમરાવ–રાજા) જેને નમે છે તેને (પોતાને) પચાવન (સં ૧૫૫૫)ના વર્ષમાં પંડિતપદ મળ્યું. જે વળી તપાગચ્છના શણગારરૂપ શોભે છે અને જે દેશ પરદેશમાં વિચરે છે તે સોરઠ દેશમાં ગિરનાર પર જઈને ગુજરાતમાં આવ્યા. અણહિલવાડ પાટણ પાસે માલસમુદ્ર (પાટણથી પશ્ચિમે પાંચ ગાઉપર માલસુંદ ગામ છે તે હશે!) માં ચોમાસું રહ્યા. અહીંના સંઘના સબળ વિનતિથી કરી એથી વિમલ રાસનું કવન કર્યું સં ૧૫૬૮ ના આસો માસમાં પાર્શ્વનાથ જિનેશ્વરની પાસે શુદ્ધ પક્ષે રવિવારે મૂળ નક્ષત્રમાં વિમલરાસનું વર્ણન પૂર્ણ કર્યું આ કવિની સં ૧૫૮૯ સુધીની કૃતિઓ આમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મળી આવી છે તે પરથી ત્યાં સુધી તેમનો જીવનકાળ અવશ્ય હતો એ સિદ્ધ થાય છે ક્યારે સ્વર્ગસ્થ થયા એ જણાવા કંઈ સાધન ઉપલબ્ધ થયું નથી. વિશેષ હકીકતો તેમની સર્વ કૃતિઓ વાંચી વિચારતાં અંતરંગ પ્રમાણથી મેળવી શકાય તેમ છે

(૧૦૧) સિદ્ધાંત ચોપઈ—લુંકા વદન ચપેટા. સ. ૧૫૪૩ કા. શુ ૮ રવિ.

(આમા મૂર્ત્તિ નિષેધક લોકાશાનુ ખડન છે.)

આદિ—

સકલ જિણુંદહ પાય નમુ, હિઅડઈ હરિપ અપાર,
અક્ષર જોઇ બોલિસિઉં, સાચઉ સમય વિચાર
સેવિઅ સરસતિ સામિણી, પામિઅ સુગુરૂ પસાઉ,
સુણિ ભવીઅણુ જવ વીરજિણુ, પામિઉ શિવપુરિ ઠાઉ ૨
સઈ ઊગણુવીશ વરિસ થયાં, પણુયાલીસ પ્રસિદ્ધ, (વીરાત્)
ત્યાર પછી લુંકુ હુઉ, અસમજસ તિણિ કીધ. ૩
લુંકા નામિઇ મુહતલુ, હુતઉ એ કિઇ ગામિ,
આવી પેઠિ અહુપરે, ભાગુ કરમ વરામિ ૪

* * * *

દાવાદ આવેલ. ને તેને ત્રણ પુત્ર પૈકી મોટા પુત્ર નામે શ્રીધર અજદ-પુરામા વસતા હતા શ્રીધરને તેમની સ્રી ઝમકલ દેવીથી ચાર પુત્રો નામે વસ્તુપાલ, જિનદાસ, મગલદાસ અને લઘુરાજ તથા એક પુત્રી નામે લીલાવતી થયા તે પૈકી લઘુરાજ તેજ આપણા કવિ તેમનો જન્મ સ. ૧૫૨૧ શાકે ૧૩૮૬ પોપ વદિ ૩ નો થયો. તેમના જન્માક્ષર સમય-રત્ન મુનિને બતાવતા તે ગુરૂએ જણાવ્યુ કે તે પુત્ર તપનો સ્વામી થશે અથવા તે કોઈ તીર્થ કરશે, કાતો મોટો યતિ થશે અને મહાવિદ્વાન્ થશે ગુરૂના કહેવાથી માબાપને પગે લાગીને એ પુત્ર વૈરાગી થયો. સ ૧૫૨૯ ના જેઠ શુદ ૧૦ ને દિને પાટણમા પાલણપુરી અપાસરામા મહોત્સવપૂર્વક તપગચ્છપતિ લક્ષ્મીસાગર સૂરિ (જન્મ સ ૧૪૬૪ ભાદ્રપદિ વદિ ૨, દીક્ષા ૧૪૭૦, પન્યાસપદ ૧૪૯૬, વાચક પદ ૧૫૦૧, સૂરિપદ ૧૫૦૮, ગચ્છનાયક પદ ૧૫૧૭ સ્વર્ગવાસ સ. ૧૫૩૭) એ દીક્ષા આપી લાવણ્યસ-

અંતે—

સંવત પનર ત્રિપનઈ સંવત્સરે દિવસ દીવાલી તણુઇ
થૂલિભદ્ર સાધુ મન સુધાંઉ એકવીસુ એ ભણુંઉ
મંપિ મુનિવરરે મયણુનિ ગાંજુ મનાવીઉ
એઉ જિનવરરે શાસનિ સોહ ચડાવીઉ
જસુ કીરતિરે મહીયલિ ઋણી ઝગમગઈ
ચઉરાસીરે ચઉવીસી જો લગઈ
લગઈ મહીયલિ મેરુ સાગર છઈ ચંદ્ર વધાસૂઈ
નક્ષત્રમાલા રવિઝમાલા ગીલ જ્યાં તાં જાણઈ
શ્રી સ્થૂલિભદ્ર મુનીંદ્ર સંજ્ઞ ભિણિ ચોવઈ આણઈ
લાવણ્યસમય સૂરિસિ બોલઈ આસિ નિરમલ થાઈ ૨૧

—વિ. ૫. ૮–૧૪ ઈ

(૧૦૩)+ ગૌતમપૃચ્છા ચઉપઈ સં. ૧૫૫૪ ચૈત્ર શુ. ૧૧ ગુરુ

આદિ—

સકલ મનોરથ પૂરવઈ ચઉવીસમુ જિણંદ
સોવનવન સોહઈ સદા પેખ્યઈ પરમાણંદ. ૧

* * * *

અંતે—

કવિ કહિ હું શિશ મોરડું નહૂ, જાણુ ચતુર જે તુમ્હે સહૂ,
પુણ્યકાજ કરિસ્યઈ જે સદા સવિ સુખ લહિસિઈ નિસઈ દિસા. ૮
શ્રી મુખી ગૌતમ પૂછા કરઈ વીર સરિખા સંસય હરઈ
ત્રિભુવનિ વાણિ અમૃત સમાન અરથવાણી પઢિસઈ અભિધાન. ૯
જે ચઉપઈ રચી અભિરામ પુણ્ય સંવત નઉ કેહૂ ઠામ
વરિસ માસ કહિસૂં દિન વાર, જોઈ લેજ્યો જાણુ વિચાર, ૧૦
પડિલું તિથિની સંખ્યા આણિ, સંવત જાણિ કરિ અહિનાણી
અણુ વેદ જે બાંધઈ નામ, આણું વરસ તણું એ નામ. ૧૧

ધન ધન જિનશાસન
અમ્હ ગુરૂ શ્રી સોમસુન્દર સૂરિ, જાસુ પસાઈ દુરિઆ દૂરિ,
તપગછનાયક સુગુણનિધાન, લક્ષ્મીસાગર સૂરિ પ્રધાન ૧૭૬
શ્રી સોમજય સૂરીંદ સુજાણ, જસુ મહિમા જગિ મેરૂ સમાણ,
અહનિસિ હરખિ પ્રણમૂં પાય, સુમતિસાધુ સૂરિ તપગછરાય ૧૭૭
ગુણમંડિત પંડિત જયવંત, સમયરત્ન ગિરૂઆ ગુણવંત,
તસુ પય કમલિ ભમર જિમ રમૂં, ઈણિપરિ ભગતિઈં દિન નીગમૂં ૧૭૮
જસુ મહિઅલિ રૂઅડઉ જસ વાઉ, તે સહિ ગુરૂનુ લહી પસાઉ,
એ ચઉપઇ રચી અભિરામ, લુંકટ વદન ચપેટા નામ ૧૭૯
સંવચ્છર દહ પંચ વિશાલ, ત્રિતાલા વરષે ચઉસાલ,
કાતી શુદિ આઠમિ શુભ (ગવિ) વાર, રચી ચઉપઇ બહુત વિચાર ૧૮૦
નરનારી એકમના થઇ, ભણઇ ગુણઇ જે એ ચઉપઈ,
મુનિ લાવણ્યસમય ઈમ કહઇ, તે મનવાંછિત લીલા લહઇ ૧૮૧'

—ઈતિ શ્રી સિદ્ધાંત ચતુષ્પદી લુંકટ વદન ચપેટાભિધાના.

લિખિતા પરોપકારાય શુભ ભવતું લેખક પાઠકયોઃ-શ્રી આની સાથે આજકવિનું રચેલું એક ગીત છે (પ્ર કા.) -૮-૧૩ વિ ધ

—સંવત ૧૬૪૬ વર્ષે ચૈત્ર માસે શુક્લ પક્ષે ચતુર્દશી બુધે લખિતં સ્વપરોપકારાય લિખિત ॥ પં૦ કુશલતિલક ગણિ શિષ્ય કલ્યાણતિલક લિખિત ॥ શ્રી શ્રમણસંઘસ્ય શુભ ભૂયાત્-ભાવ પૃ ૨૩-૩૧ પં ૧૩

(૧૦૨) સ્થૂલિભદ્ર એકવીસો સં ૧૫૫૩ ની દીવાળી

આદિ—

આવિઉ આવિઉ રે આવિઉ જલહર ચિહુ પખે,
સોહાવિઉરે માસ આસાઢ સુણઉ સખે
નિત સમરૂ રે જેહનુ નામ સદા મુખે
મોઈ સામીરે સ્થૂલિભદ્ર જો નાવઈ રખે

* * * *

ભવ ભવ સાગર ઉતર્યો ચીત્તજ ધર્યોરે જિન મુક્તિદાતાર તો
પયા છે
જ્યુ ગરિ પાપ આલોઇઅમાં જેમ ટુમન્ગાં રે જીવ પેર અનંત તે
આલોઇ જિન ભાવિ ઈમ કુઝનીરે જિનરાજ મહંત ઘ પર છે
તુમ નામિ હૂં નિર્મલ થયો મુઝ મિ ગમોરે પાતિક તણ દૂર ઘ.
મુનિ લાવણ્યસમઈ ભણઇ નિત વંદસ્યુરે પ્રભુ આણંદ પૂર ઘ. પત્ર છ
(વિ. ધ ચોપડી પા. ૧૬૮-૧૭) મારી પાસે ૭-૧૨

(૧૦૫) નેમનાથ હમચડી સ ૧૫૬૨ (૬૪)

આદિ—

સરસ વચન દીયો સરસ્વતીરે ગાયસ્યું નેમકુમારો
સામલવરણ સોહામણો, તે સહ્જમની ભરતારો રે હમચડી ૧

* * * *

અંત—

હમચી હમચી હમચડીરે હમચી છબ સુરાસી,
મુનિ લાવણ્યસમય ઇમ બોલઈ હમચી હરખિઈ વાસીરે-૮ ૮૬
સંવત પનર બાસઠે (પા. ત્રેસઠે) રે ગાયુ નેમિકુમારો
મુનિ લાવણ્યસમય ઇમ બોલઇ વરતિઇ જયજયકારોરે-૮ ૮૭
—મારી પાસે છ

(૧૦૬) સેરીસા પાર્શ્વનાથ સ્તવ. સ ૧૫૬૨

આદિ—

સ્વામિ સુહાકર શ્રી સેરીસઇ પાસ જિણેસર સોહઇ દીસઇ
દીસઇ સોહઇ પાસ પરમ પુહતિ અપાપૂર એ
સેવનાં સ થકિ સુરતિ જ્યોતિ સમલ સકલ જ્ઞર એ
એ અમલ મૂરતિ સકલ સુરતિ આદિ કોઇ ન જાણ એ.
ઇમ સુગુરૂ વાણી હૃદય આણી મુગ્ધ એમ વખાણ એ ૧

x x x x

અંત—

પાસ પ્રભાવ ઘણ ઉલ્લાસિ મહીયલમહિમા પાસ દેખાડ એ
દેખાડ એ પ્રભુ પાસ મહિમા સપ આવે ઉમાહે

વાસુપૂજ્ય જિણવર બારમુ ચૈત્રથિ કો માસ જિને નમુ,
અજૂઆલી ઇગ્યારિસિ સાર, તહીઇ સુર ગુરૂ ગિરૂઉ વાર. ૧૨
દૂહા ચઉદ અનઈ ચઉપઈ, ઇકિ જપમાલી પુરી હૂઈ,
ઉપર અધિકા પાઠ વખાણિ, તે સખ્યાના મણિયા જાણિ ૧૩

* * * *

તપગચ્છ નાયક આણુદ પૂરિ, વદુ સિરિ સોમસુદર સૂરિ,
તસુ અનવઇ સોહઇ ગુરૂચદ, સિરિ લખમીસાગર સૂરીદ. ૧૧૮
અણજાણતા કહિઉ જે અતી, અધિક ઓછઉં ખમિઓ વલી,
મુનિ લાવણ્યમમઇ કહિ એ ઇસ્યઉં, ધન મન જે જિનચલણે વસિઉં ૧૧૯

—લખ્યા મ ૧૯૦૭ પ્ર કા

—૬-૧૨ ધો —પ્રકાશિત ભીમશી માણેક.

(૨૦૪) આલોયણ વિનતિ સ ૧૫૬૨ વામજ નગરમા

આદિ—

આજ અનતા ભવ તણારે, કીધા અતિ ઘણારે
મુજ એહજ ટેવ તુ,
પાપ આલોઉં આપણા, સુણિ સમરથરે, સીમધર દેવ તુ ૧
થોડિ સીમધર સામીયા—આકણી
કરૂ વિનતીરે કરૂ બે કરજોડિ તુ,
થોડ નહિ કહતો પરૂ ભમ્યો ભવતણીરે કહું કેતલી કોડિ તુ છો. ૨

* * * *

અતે—

સવત પનરબાસિઠઈ આદિશ્વરરે અલવેસર સાખ તુ,
વામિજમાહિ વીનવ્યો, સીમધરરે દેવદર્શન દાખિ તુ ૫૪ છો
અમિઅ ઠર્યો આણુદ ભર્યો આજ મે કર્યોરે પોતિ
સુકૃત ભડાર તો,

—લિખાપિત ચ શ્રી મિરાકપદે સં. ૧૫૧૪ વર્ષે. પ્ર. મ.
—અથાગ ૨૩૧ પ્રે ૨ ત્રેસ ખ

(૧૧૦) + વિમલ પ્રબંધ (રાસ) સં. ૧૫૫૮ આસો શુ રવિ માલ
સમુદ્રમાં

આદિ— વસ્તુ

આદિ જિણવર આદિ જિણવર પ્રથમ નરમ્બેસ,
અમ નાઇ પુરિ અર્બુદ સાસદેવિ શ્રીમાત ધ્યાઉં
પુમાવત્ર ગહેસરિ વાગ્વાણિ ગુરુ રવિ આઉં
સહિ ગુરુ આયસ હરિ ધરી આયસ અમ્રગ કરેસિ
કહિ કવિયણ ક વિમલમતિ વિમલ પ્રબંધ રચેસિ. ૧

ચુપે

સરસતિ વરસતિ વાંણિ સાર કહિ કવિઅણ મઝ વસ આધાર,
સરસતિ વિણ મે બોલ્યા બોલ, તે પ્રમાણિ નવિ ચઢઇ નિટોલ. ૨

* * * *

અંતે—

જામી સરસતિ દેવી પસાઇ આવઉ મતિ વિમલ નરસલ,
રચિઉ રાસ તે પ્રભુ કવિરાજ કેવું માનડિ જિમ નગરિ આવ ૩
ગૂજરદેસ દેસ નાગમ, પાટણ નગર પ્રસિદ્ધ ગામ
સંઘ મુખ્ય શ્રીમાલી મઝ કરઈ પુણ્ય નમિ મોટા ગામ. ૩૧
વીર દાંન ભારદારી વાદી, તિહાંથી આવ્યા અમદાવાદિ,
ત્રિણિ પુત્ર તસ કુલ મઝાર પ્રથમ પુત્ર શ્રીધર સુવિચાર ૩૨
અભાઅરપુરિ કીધા આવાસ, ઝમાલ દેવી ઘરણી તાસ
ચ્યારિ પુત્ર તેહનાં જિનભગતી, પ્રથમ પુત્રી શીલવતી. ૩૩
વસ્તુપાલ નમિ જિણદાસ બીજુ ભોજન મમહાદાસ
ચઉર ચમ ચઉથઉ લહરાજ તે નાઇ પુત્ર સરીખુ રાજ ૩૪
ધમલાલ જિનમંદિરપાલિ સમાચરત્ન ગુરુ નિત્ય સુમતિ,
નાનમનોમ દેહડિ વદાય સહિગુરુ વરય વિમલ વિલાઈ ૩૫

ધ્વજ પૂજ મગલ આરતી તેણે પાપ પૂરવના ઘટ્યા
સવત પન્નર બાસઠ્ઠિ પ્રસાદ સેરીસાતણો
લાવણ્યસમે ઇમિ આદિ બોલે નમો નમો ત્રિભુવનધણી ૧૫

(૧૦૭) રાવણ મદોદરી સવાદ. સ ૧૫૬૨ (આગળ જુઓ)

(૧૦૮) વૈરાગ્યવિનતિ મ, ૧૫૬૨ આસો શુદ ૧૦

આદિ—

જય પઢમ જિણેસર અતિ અલવેસર, આદીસર ત્રિભોવનધણીય,
શેત્રુંજ સુખકારણ સુણિ ભવતારણ વીનતડી સેવક ભણીય ૧

* * *

અંતે—

સેવકમાહિ સમુહતુ થાપુ, આદીસર અવિચલ પદ આપુ
તપગચ્છિ શ્રીય હેમવિમલ સૂરીંદ, તાસ વયણિ કીધૂ આણંદઈ ૪૬
પનર-બાસઠઇ આદિજિન તુઠઈ, કરી વીનતી ઊલટિ ઘણુંઇએ,
આસો મસવાડઇ દસમી દિહાડઇ. મુનિ લાવન્યસમઇ ભણઇ એ ૪૭

—ગ્રથાગ્ર ૭૧-વિ ધ., ચોપડો ૧૬૭-૧૭૦ મારી પાસે ૨-૧૭.

(૧૦૯) સુરપ્રિય કેવલી રાસ સ. ૧૫૬૭ આસો શુદ રવિ ત્રબાવતી (ખભાત) માં

અંતે—

શ્રેણિક હીયડઇ હરખીયા, ૨૭ પરખદિ બાર,
મુનિ લાવણ્યસમઈ ભણઈ, વરત્યઉ જયજયકાર ૧૯૭
સવત પંનર સત(ડ) સઠઈ આસો સુદિ રવિવાર [પા સોમવાર]
રચિઉં ચરિત્ર સોહામણુ, ત્રબાવતી મઝારિ ૧૯૮
તપગછિ ગુરૂ ગોયમ સમા, સોમસુંદર સૂરિરાય,
સમયરત્ન સહિ ગુરૂ જયઉ, પામી તેહના પાય ૧૯૯
કાંઈ કવિ મતિ કેલવણુ, કાંઈ શાસ્ત્ર વિચાર
ગાઉં સુરપ્રિય કેવલી, ગુરૂ સરસતિ આધારિ. ૨૦૦

ત્રસ ઉપદેસ હવુ સવિશાલ ભનુ મનિ દેહરી પોસાલ
મીર મલેક તે માંડઇ વિનય પણિ જે તે પ્રશાનર્ઇ ૪૬
સોહઇ ભલુ તપ ગચ્છ શણગાર, દેસ વિદેસિઇ કરઇ વિહાર
સોરઠ દેસિ શ્રી ગિરનારિ, પુહતા ગુજ્જર દેસ મઝારિ ૪૭
અણહિલવાડા પત્તન માંહિ, આણંદસુરિ રહિયા ચઉમાસી
મોહ સાથ સખિઇ વીનવિઉ વિમલરાસ તેહુ કરવિ કવિઉ. ૪૮
અનુક્રમિ આવ્યા મહિ, કાપડ પાસ જિનેસર પાસિ,
મળ નક્ષત્ર નિમલ રવિવાર, પૂરૂ વિમલરાસ વિસ્તાર ૪૯

વસ્તુ

રાસ રચિઉ રાસ રચીઉ નવલ નવ પરિ,
તસ ઉપરિ ઇક ગુણિઇ, માનિ પાસ સનતીઉ ભાનુ,
વિમલ શ્રી વર્ધમાન કરિઉ સરસ રાસ ધર્મધ્યાન
સંવત પનર આઠ સાઠ (૧૫૬૮) ન રાસ વિસ્તાર,
તે નમોચિ રૂ રચિઉ આણંદસુર મુઝારિ ૫

* * * *

ચોપાઇ.

વાત કેનાઇ આગઇ હવી, કેતાં વચન કહિયાં દેખી
અવિવેક એવુ ઘાયા પાપ સવ સમસ નમાતૂ આપ. ૫૯
જે સવિ મરણ માહિઇ પુરી લીગાઇ મતિ નહી તેહવી પરી
જે અક્ષર કવિ તિ જાણુ તે સવિ સરસતિ તણુઉ જાણુ. ૬૦
જે ન્યુણ જિન ધર્માચાર, તણુઇ છંદ વિશેષ વિચાર,
જે કવિ જનિ મોટા મન કિહા, તે દેવતા પાળી રેખાસ. ૬૧

* * * *

દુહા.

દુહા ૭૬ કવિત ત્રિણી, આખા વિવિધ વખાન
વિમલરાસ આઠે આગઇ તેરસય બંધાન. ૬૭

સવત્ ૧૫૨૧ ધિન્ન, શકે તેર છયાશીઉ પ્રસન્ન,
પોષ વદી દિન ત્રીજ પવિત્ર, આવિઉ અશ્લેષા નક્ષત્ર ૩૬
ઘડી પાછિલી જવ નવગતિ, જન્મ અર્ક ઉગીઉ પ્રભાતિ,
તુલા લગ્ન સરિસુ સંકેત, મૂરતિ મ ગલ જમલુ કેત ૩૭
વૃશ્ચિક બુધ રવિ ત્રીજઈ રહિઉ, શુક્ર મકરિ તે ચઉ થઇ કહિઉ,
ગુરૂ શનિ કુભિ રહ્યા પાચમઈ, મેષિ રાહુ સોહઇ સાતમઇ ૩૮

ર બુ ૮ ૯	૭ મ	
શુ ૧૦	શ્રી	૪ ચ
ગુ. ૧૧ શ. ૧૨	૧ રા	૨ ૩

દસમઇ ચદ રહિઉ નિજ ઘરે, જન્મયોગ જોઇઉ સહિગુરે,
હૃદયન્થલિ રવિ નક્ષત્ર વશિઉં, સહિગુરિ વચન પ્રકાશિઉં ઇશુ ૩૯
સુણુઉ શ્રેષ્ટિ હોશિ તપ ધણી, કઇ એ જાશઇ તીરથ ભણી,
કઈ એ થાશઈ મોટઉ યતી, વર વિદ્યા હોશઇ દીપતી ૪૦
ગુરૂવચને વઇરાગી થયુ, માતતાત પય લાગી રહિઉ,
જેઠ સુદિ દિન દસમી તણુઉ, ઉગણત્રીસઇ ઉચ્છવ ઘણુઉ ૪૧
પાટણિ પાલ્હણપુરી પોસાલ, જગ હુઇ ચઉપટ સુસાલ,
દિધિ દીક્ષા અતિ આણુદપૂરિ, ગચ્છપતિ લષિમીસાગરસૂરિ ૪૨
સવ સજન સહ સાપી સમઈ, નામ ઠવિઉં મુનિ લાવણ્યસમઈ,
નવમઇ વરસિ દીપવઃ લીધ, સમયરત્ન ગુરિ વિદ્યા દીધ ૪૩
સરસતિ માત મયા તવ લહી, વરસ સોલમઈ વાણી હુઈ,
રચિઆ રાસ સુદર સબધ, છદ કવિત ચઉપઇ પ્રબધ. ૪૪
વિવિધ ગીત બહુ કરિયા વિવાદ, રચીયા દીપ સરસ સવાદ,
સરસ કથન નહીં આલી કવઇ, મોટા મત્રિરાય રજવઇ. ૪૫

*બીજી પ્રતમાં—

સવત પનર અમોતરે એમ જે રાસ સમદ્ધ ભામ ર ના પછી આવે છે

(૧૧૨) અંતરીકપાર્શ્વ જિનછંદ સ ૧૫૮૫ (૮૬) વૈશાખ શુ. ૪

આદિ—

સરસ વચન દો સરસતી માત, બોલીસ આદિ જસ વીખ્યાત
અંતરીક શ્રીમાતનો ધણી, પ્રતિમા પાસ જિનેસર તણી. ૧
કહુ ધણી જે રાવણરાય તેહ તણો ભગેની કહેવાય.
પરણ્યણ નામેં સુપાસ, બહુનીસ ધર્મતણો પ્રતીપાસ. ૨

* * * *

અંત—

સવત પનર પચ્યાસીયા (પા. ઇવાસીઇ) વર્ષાંણ, સુદિ વૈસાખ તણો દિન જાણુ,
ઉલટ આચારીજેં ભવે ગાયો પાસ જિનેસર જનો. ૫૪
હુ સેવક છું તાહરો સ્વાંમ હું લીનો છું તાહરે નાંમ
મુનિ લાવન્યસમે કહે સુણ, તુમ દરિસણ હું વાંધુ સદા. ૫૫

—લિ. પાલણપુર નમરે પ ઋષભવિજય મ ૫ રત્નસમેન સ ૧૮૯૫ આવણ માસે સીતેતર પક્ષે પુર્ણિમ નિથે ભસેવાસિને વસ્યા તની ઝડી વરસતે લીખ્યું છે શ્રી ભદ ભવતુ (અંતરીક્ષ ક્ષેત્રમાં એકસીમિટ હતું તેમાંથી)

(૧૧૩-૧૧૫) ખિમઋષિ (બોહા) બલિભદ્રયશોભદ્રાદિરાસ.સં ૧૫૮૯.

+ ખિમ ઋષિ (બોહા) રાસ ભાષ રવિ. અમદાવાદમાં

આદિ—

ભારતિ ભગવતિ મનિ ધરી ગુરૂ પય નમીય પવિત્ર,
બોલિસુ ખુચાઈ આગમહઉં બોહા તણુઉં ચરિત્ર. ૧
જસ ઉચ્છવ આણંદ ઘણુઉં ત્રિ તિ જસભાતિ
શ્રીજાવા શ્રીધર જિનહરસિ, નાંમઇ દૂરીયા દૂરિ. ૨

બત્રીશે અક્ષરિ થિકો, બાસઈ ગ્રથહ માન,
સત્તરશત લીહિ અગલા, એહ ગ્રથનુ ન્યાન ૬૮

નવરગ નવલા ૫ડ, તે રચીઉ રાસ અપડ,
જે સુણુત સવિ સયોગ, ગે ભણુનલા લહીઇ ભોગ,
જે ભણુત લહીઇ ભોગ ભૂતલિ, ભણુતિ મુનિ લાવણ્યસમઇ,
કિત્તિ વિમલ વાણી વિમલ, વિમલધરિ રિધિ વૃદ્ધિ રમઇ ૬૯

—સ. ૧૫૮૪ વર્ષે પોપ શુદિ દશમ્યા તિથૌ ગુરૂદિને ભીમેન લિપિન. શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય સુશ્રાવક સાહ શ્રી વનજી જૂઠ્ઠા પઠનાર્થં લિપિનં. સ-શોધક અને પ્ર૦ મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસ, ૬૧-૧૫ લીં

(૧૧૧) કરસવાદ—સ ૧૫૭૫ (?) સાતિનગરમા

આદિ—

પહિલ્ પ્રણુમિસુ સારદા, જસ કરિ વીણા નાદ,
આદીસ્વર આદિઇ કરી, ગાઇસુ કરસવાદ

* * * *

અતે—

મુનિ લાવણ્યમમઈ કહિ જોઈ, જિહા જિહા ન૫ તિહા રવ હોઈ ૬૫
સપિઇ લહીઇ ધનની કોડિ, સપિઈ અગિ ન લાગઈ ખોડિ,
સપિઈ વયર ન વાધઇ રતિ, સપ વખાણુઈ શ્રી જિનમતિ ૬૬
માલવ મરહઠ સોરઠ સાર, ગૂજર દેશ મહિ સિણગાર,
વિનયવિવેક વિચાર વિશેષ, દીસઇ ધર્મ્મતણુઉ બહુ દેખ ૬૭
જિહા પોઢા જિણહર પોસાલ, વસઈ લોક દીપતા દયાલ,
શાંતિજ (સાતી) નગર મડિ સુવિશાલ, ગાયુ કરસવાદ રસાલ ૬૮
*સવત પનર ૫ચિહુતરઇ, મુનિ લાવણ્યમમઈ ઉચરઈ,
પામી ચ દ્રપ્રભ જિનરાય, એકર સપિઈ પન્નગઈ પાય. ૬૯
—(મ. ૫)

(૧૧૫) +યશોભદ્રસૂરિ રાસ—

આદિ—

ભાખું કર્મ પ્રકાર જસ, જસભદ્રસૂરિ ચરિત્ર
ભણતાં ગુણતાં નિસુણતાં, પ્રાણી હુઈ પવિત્ર. ૧
સંઘ ભણઈ સહિ ગુરૂ સુણઉ, તે તુમ્હે મુઝ એકતિ
શ્રીજસભદ્ર ચરિત્ર અમ્હ, સુણાવુ પરીખ સુજાતિ. ૨
જસ નામઈ જસ વિસ્તરઈ નવુમતા પરહોઇ
મુનિ લાવણ્યસમય ભણઈ સહીઈ સંપતિ કોડિ. ૩

* * * *

અંતે— ઢાલ. [illegible]

તપગચ્છિ ગુરૂ ગોયમ સમા, શ્રી સૌભાગ્યનંદિ સૂરિ સાર,
શ્રી અમરસમુદ્ર ગુરૂ રાજીઆ શ્રી હંસસંયમ સાર ૧૧૫
જયવંતા ગુરૂ જાણીઈ જાસ નમઈ નરરાય
શ્રી સમયરત્ન સહિ ગુરૂ જયુ, પ્રણમીય તેહના પાય. ૧૧૬
સંવત પનર નવ્યાસીઈ, માઘ માસિ રવિવારિ
અહિમદાવાદ વિસેસીઈ પુર બુધાદિન મઝારિ ૧૧૭
સંઘ સુગુરૂ આદેસઈ લિખ્યા કરી પવિત્ર,
બોલા ભક્તિભાવ કિન્દરસિ જસભદ્ર રચિઉં ચરિત્ર. ૧૧૮
સુણતાં ઘરિ રૂગ્રાણિ ઘણી, ભણતાં સહીઇ ભોગ,
ગુણતાં થિર કીરતિ હુઈ સુણતાં સવિ સંયોગ. ૧૧૯
તવીયઇ જસભદ્ર ગુરૂ, પઢીઈ ચરિત્ર પ્રમાણિ,
ધર્મનાથ પસાઉલઇ બોલિઉં સુલલિતવાણિ. ૧૦
ગચ્છ ગરિરસી ગણધર, સાધુ સકલ પરિવાર,
ચિહુ પતિહુ ? મહાસતી, સંઘ સદા જયકાર ૧૦૧
બોલુ વિમરસિ કિન્દરસિ, ભક્તિભાવ જસભદ્રસૂરિ,
તિણિ મન ભણતાં દુરિત પણાસઈ દૂરિ ૧૦૨

પ્રહિ ઉગમિ નિતુ પ્રણમતા, લહીઇ નવઈ નિધાન.
ભોજનિ કૂર કપૂર રસ, ભૂપ ભલા બહુમાન. ૩
કવિજન કહિસઈ કેતલા, જેહના જેહવા ઠામ,
સુણજ્યો સહૂ આદર કરી, આઠ પ્રભાવક નામ. ૪

* * * *

અંતે— દૂહા.

બોહુ ખિમ રસિ કિન્હરમિ, બલિભદ્ર જસભદ્ર સૂરિ
ત્રિણિ કાલ પ્રણમ તડા, દુરિઅ પણાસઈ દૂરિ. ૨૧૧

ચોપાઇ

બોલિઉ બોહાનામ પવિત્ર, પરૂઅ જિ ખિમરસિ તણુઉં ચરિત્ર,
સધ સભા સુણિયો જે જાણુ, બોલિસુ બલિભદ્ર તણુઉં વખાણુ ૨૧૨

દૂહા.

મુનિ લાવણ્યસમય ભણઈ, જિહ્વા હુસઈ પવિત્ર,
પ્રથમખંડ પૂરૂ કહિઉં, ખિમ રસિ તણુઉ ચરિત્ર ૨૧૩

—ઇતિ પ્રથમ ખંડ

(૧૧૪) +બલિભદ્રરાસ—

આદિ— દુહા

પુણ્ય પ્રભાવક જાણીઇ, વિદ્યાનિધિ બલિભદ્ર,
તસુ ચરિત્ર વખાણીઇ, જસ ગુરૂ શ્રી જસભદ્ર ૧

* * * *

અંતે—

બોહો બલિભદ્ર તણુઉં ચરિત્ર, કહિતા કાયા પુહવિ પવિત્ર,
સુણયો સભા પુરૂષ જે જાણુ, શ્રી જસભદ્રસૂરિ તણુઉ વખાણુ ૧૨૪
બોહુ ખિમરસિ કિન્હરસિ, બલિભદ્ર યશોભદ્રસૂરિ,
તિન્નિકાલ સમરતડા, દુરિય પણાસઇ દૂરિ. ૧૨૦
મુનિ લાવણ્યસમય ઇમ ભણઇ, જિહ્વા હુસઈ પવિત્ર,
દ્વિતીય ખંડ પૂરૂ કહિઉ, બલિભદ્ર તણુઉ ચરિત્ર ૧૨૬

—ઇતિ દ્વિતીય ખંડ

સૂજાન સહુ કઉ સમજાઉ ઊપાય ભાવ ધરીય
બોલિસુ નવનવ કવિતરસ સિરિ વજ્રરાજ ચરીય. ૧

* * * *

અંતે—વસ્તુ

પાળિસઇ ભવિ પાળિસઇ ભવિ કહિ વજ્રરાજિ
જીવ દયા પાલી ખરી તિણિ પ્રભાવઇ જિહું દેસ પામીય
આપદ સવિ સંપદ હુઇ અનઇ વલી બહુ સુખ પામીય
મુનિ લાવણ્યસમઇ ભણઇ ભવીયણુ એહ સાધન.
જીવદયા પાલઉ ખરી, જિમ પામઉ સુખ ભાણ. — ૫૫

—ઇતિ સંવત ૧૧૫૭ પોસ શુદિ ૫ ગુરૌ
ઋષિ ચેરસાએન—૨૧-૧૧ થી

આ રાસ આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૩ જામાં છપાઈ ગયો છે તેમાં ઉપરનો અંતનો વસ્તુ ૭૮ નથી. તેમાંથી પ્રશસ્તિની ઢાલ લેવી છે તે અત્ર ઉતારીએ છીએ.—

તપગચ્છ નાયક સહિ ગુરૂએ, ભાવતઉ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ,
શ્રી મુખ સરસતિ વાસિ વસે એ ભાવતઉ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ.
નાભિરે સખા ભરિ-૧
અતિ ગિરૂઆ પંડિત પ્રવર, મા સમયરત્ન મુનિસાર સરિએ
મુખ સરસતિ વાસિ વસેએ, મા ગુણમણિ તણો ભંડાર ૨
શિષ્ય તાસ પયતલિ નમીએ મા નયર કતપુરિ માહિ
સંભવનાથ પસાઉલે એ મા રાસ રચિઓ ઉચ્છાહિ ૩
પહેલો અધિકાર લાભનો એ મા બીજે ભવનો જાણી
ત્રીજે પુણ્યવંત બીજઈ એ મા આગલિ સમય કહેઈ. ૪
એ કવિ સવિહું નમી કરીએ મા ઇમ કહે મે કરજોડિ
અધિક ઓછું બોલતાં એ, મા ખમો મ દેજ્યો ખોડિ. ૫
જ્યાં ગગનાંગણિ દિનકર એ, મા જ્યાં શશિઅર નિવાસ,
મેરુ મહીધર સાયર એ મા ત્યાં લગે પ્રતપો એ રાસ. ૬

જિનશાસનિ ઉદ્યોતકર, એ રવિ અવિચલ નામ,
મુનિ લાવણ્યસમય ભણઈ, નિતુ પ્રતિ કરૂ પ્રણામ　　૧૭૩

—ઇતિ શ્રી પંડિત લાવણ્યસમય કૃતે બોહા બલિભદ્ર શ્રી યશોભદ્ર ચરિત્રે તૃતીય ખંડ સંપૂર્ણઃ—સં ૧૬૧૧ વર્ષે માહ માસે કૃષ્ણપક્ષે ચતુર્થી રવૌ વાસરે પં સહજતિલક ગણિ શિષ્ય પ૦ ઇંદ્રસહજ ગણિ લિખિત–પરોપકારાય શુભં ભવતુ કલ્યાણ મસ્તુ ચિરં જીયાત્ પ્ર૦ ચૈ. રાસસંગ્રહ ભાગ ૨ જો

(૧૦૭) રાવણમંદોદરી સંવાદ. સં. ૧૫૬૨ જુઓ પૃ ૭૫
આદિ—　　રાગ શ્રી રાગ

સૂતેલો સીંહ જગાવીઉ, નડીઓ વાસગ નાગરે,
સીત હરી તિં સ્યુ કર્યું, રૂઠા રામના પાગરે–૧
સાભલિ રાવણ રાજીયા, જાસે મહિયલિ મામરે,
સતી સીતા તઇ કાં હરી, વિગી વકડો રામરે–૨ સાંભલિ.

*　　*　　*　　*

અંતે—

જયજયકાર જગત્રિ હુઉઆ, વરત્યા રંગના નાદરે,
સંવત પનરબાસઠિ, રચ્યો રાસ સંવાદરે　　જય૦ ૫૮

×　　×　　×　　×

રામ અજોધ્યા આવીઆ, સોઈ સીત અરધાંગિરે,
મુનિ લાવનસમિ ભણિ, મિઠા રાયનઈ રંગિરે,　　જય જય. ૬૩

—સં ૧૬૮૨ વરખે ભાદ્રવા વદિ ૮ લિષત ઋ રાઘવ તથા ગ વીરદાસા પઠનાર્થે શુભં ભવતુ ૩–૧૩ મારી પાસે બે પ્રત છે

(૧૧૬) દેવરાજ વચ્છરાજ ચોપાઈ (વચ્છરાજ કતપુરમા દેવરાજ રાસ)
આદિ—(વસ્તુ)

સકલ જિનવર સકલ જિનવર પાય પણમેવી,
તઉ પણમેવિ ચક્કેસરી એક ચિતિ બહુ ભક્તિ કારીઅ,
નિય ગુરૂતણુઈ સુપસાઉલધ રિદયકમલ નિયમતિ વિમાસીય,

સાર સાર સ્યાપર દેવી ગુરૂ પય કમલ વિમલ વરેવિ,
માગુ સુમતિ સદા તઈ દેવી દુરમતિ દુરિતિ નિરેવિ. ૨
જિવ હ એહુ મેહલી માયા તૂ કવિયણજનનુ કેરી માયા
જનુ ગુણમણિ ગુણ અતિ સમાયા આવડ્યુ અપર અનંત સમાયા. ૩
ગુણ તનુ સોહઈ ઉજ્જલ કંતિ, પૂનિમ સસિહર પરિ ઝલકતી
પય ઘમઘમ ઘુઘર ઘમકતી, હંસગમણિ ચાલઈ ચમકતી. ૪
ચાલઈ ચમકતી જગિ જગવતી વીણા પુસ્તક ધવર ધરઈ
કરિ કમલ કમંડલ કાને કુંડલ રવિમંડલ પરિ કંતી કરઈ
ઝિલકઈ જિન ભાસી સુખિ મઝ વાસી, જઈ તૂ ગુણ મતિ માન લહુ
તુ મન આણંદિઈ નેમિ જિણંદ વંદિઈ નવ નવ છંદિઈ છંદ કહુ ૫

* * * *

અંતે—પ્રથમાધિકાર

એમહ મન આણંદિ પાય સરસતિ સિરનામી
સમયરત્ન ગુરૂરાય પાય પ્રણમુ તેહના પામી
પુહવિ પ્રસિદ્ધ પ્રગટ પ્રથમ અધિકાર સમાપિત
નેમિ સમિતિ પરિવાર નયરિ આણંદિ આવિઉ
પરિયાણ ઉત્સવ મહુ આદિ પૂજ્ય મનની રલી,
લાવણ્યસમય તે ગુણિ ઠિઈ જુ પુહુચિઈ આવસર વલી.

—(મ. મ.)

(૧૧૯) દઢપ્રહારી સઝાય.

આદિ—

પય પણમીય સરસતિ સરસતિ વચન વિલાસ,
મુનિવર જેનાધર ગાઉસુ મહિમનિવાસ. ૧

અંતે—

ઇતિ દઢપ્રહાર જેનાધર કે સુણઈ સાસતિ
જિણિ આરાધ્યા ઉત્તમ જ્ઞાન ધરી ચિત્ત,

એહ રાસ વછરાજનો એ, મા૦ ભાવ સહિત નરનારિ,
ભણે ગુણે જે સાભળે એ, મા૦ નવનિધિ તિહિ ઘરબારિ- ૯

—૭ ખડનો રસિક રાસ છે પા ૩, ડે, રત્ન ગ્રમ,

(૧૧૭) +સુમતિસાધુ સૂરિવિવાહલો

આદિ—

સરસાત સામિણિ દિઉ મતિદાન મઝ મનિ અતિ ઉમાહલઉ એ,
સુણિજ્યો ભવિયણુ ભાવ ધરેવિ ગાયસુ સુગુરૂ વિવાહલુ એ ૧
મહિયલિ મોટઉ દેશ વિમેસ મેદપાટ જગિ જાણીઇ એ,
વારૂઅ વન વનિતા અભિરામ જાઉર નયર વખાણીઈ એ ૨
વાપી કૂપ સરોવર ચગ રગ કરઈ નિતુ જોઅતાંરે,
વાડીઅ વર ઉધાન વિવેક હેલા જન મન મોહંતા એ ૩

* * * *

અતે—

લક્ષ્મીસાગર સહિગુરૂ એ માહલતડે, મીસ શિરોમણિ તાસ,
તપગચ્છ મડન સહિગુરૂએ મા૦, પૂરઉ ભવિઅણુ આસ ૭૯
મુજન સહુકો સાભલઉ મા૦ પ્રણુમઉં બે કરજોડિ,
સુમતિસાધુ સૂરિ સેવતા મા૦, લહીઈ સપદ કોડિ. ૮૦
પઢસિઈ ગુણુસિઇ નિસુણુસિઇ મા૦, વીવાહલુ એ સાર,
કવિ લાવણ્યસમય ભણુઇએ મા૦ તસુ ઘરિ જય જયકાર ૮૧
નવ નવિઅ વાણિહિ મતિ વિનાણિહિ હિયઇ હરિષ ઘણુઉ ધરી
મઈ એક ચિત્તિહિ કરીઅ ભત્તિહિ અગિ આલસ પરિહરી
જા સાત સાયર વર દિવાયર ગયણિ રોહિણિ ચદલુ,
તા એ અનોપમ સુગુરૂ સરિસઉ જયઉ જગિ વીવાહલુ. ૮૨

—ઐ. રા સ. ૧

(૧૧૮) રગરત્નાકર નેમિનાથ પ્રબન્ધ

આદિ—

સ્મૃત્વા શ્રી શારદા નેમે શ્છદોભિ વિવિધૈ વરૈ
પ્રબધ બન્ધુર કુર્વે રગરત્નાકરાભિધ ૧

અંતે—

કે આપે સરસ્વ તમન્ત્રે રાખો મન ઉછરંગ આપણે;
મુનિ લાવનસમે ઇમ ભણે, ત્રુઠા દ્યે નવનિધ આપણે. ૨૭

(૧૨૧) ચતુર્વિશતિ જિન સ્તવન—પ્રાચિની છટ્ઠાં ૨૭ કડીઓ અને છેલ્લી ૨૮ મી હરિગીતમાં.

આદિ—

> કના વિધાક ભાસે હાર હીઈ નિકાસે
> મહાભગ પ્રભાસે પાપના પંક ગ્રાસે
> ભર જિનવર ભાસે દૂરેં દૂખ નાસે.
> નરભવ અનુભાસે રાગ નિઈ રોસ હાસે,

અંતે—

× × × ×

તપગચ્છ વિદ્યાધર હરિખ સાગર સોગદેવ સૂરીસરો,
શ્રી સોમજય ગણધાર શિષ્યા સમયરત્ન મુનીશ્વરો;
પ્રાચિની છંદ કમ પ્રભાવિઇ તવિયા જિન ઉછર પભણુઇ
ભઈ હરિખ લાભ અનંત મુનિ લાવણ્યસમય સદા ભણઈ. ૨૮

અભ ૩ વિ. ૫.

—•—

૬૭ નરપતિ

૧૨૨–નંદ બત્રીસી. સં. ૧૫૪૫ સાતમ મંગળવાર

આદિ—

> ચંદ્રોસર કવિતા સત્ર ધરતિ, કમળાસન તે મુખિ વસતિ
> અતિ આચાર્ય મુરતિ ગમ, વિવેકી નર નિર્મળ કરૂં પ્રણામ. ૧
> કવિતા સાર દૈવે પુત્ર, તે મુખિ બેઠિ સરસ્વતી તમ,
> આસ ભાવ સહુ આણે સદા, કવિતા મુરતિ પરતખ્ય સારદા. ૨

વિબુધ પુરંદર **સમયસુંદર** તસુ પય પામી,
મીસાલસ **લાવણ્યસમય**મુનિ જપઇજિઇ સિદ્ધિગામી. ૨૪

(૧) ચૌદ સુપનાની સઝાય
શ્રી જિનવરે ભાખીયા, સહે ગોરી સાખીયા એ,
અધિકાર એ રૂઅડોએ,
સુપન તે વાર એ મહિમા તે સાર એ,
મુનિ **લાવણ્યસમે** એ એમ ભણે એ. ૪૬

(૨) +ગૌતમ ७૬ ७૨ મ મા ભી. (૩) જીરાઉલા પાર્શ્વનાથ વિનતિ (૪) પચતીર્થિ સ૦ (૫) રાજમતી ગીત (૬) પચવિષય સ૦ (૭) આઠમદની સ૦ (૮) સાતવારની સ૦ (૯) પુણ્યફલની સ (૧૦) આત્મબોધ સ (૧૧) દાનની સ (૧૨) મનમાકડ સ. (૧૩) હિતશિક્ષા સ. (૧૪) શ્રાવક વિધિ સ૦

આદિ—

પ્રણુમી વીર જિણેસર પાય, વદી ગોયમ ગણુધર રાય.

અંત—

લાવણ્યસમય મુનિવર ઇમિ કહઇ, મુગતિ વધૂ તસ લીલા વરઇ. ૨૦

(૧૫) દાનની સઝાય

આદિ—

એક ધર ઘોડા હાથિયાજી, પાયક સખને પાર,
મોટા મંદિર માલીઆજી, વિશ્વતણો આધાર—
જીવડા, દીધાના ફલ જોય.

(૧૬-૧૯) +સઝાયો

આત્મ પ્રબોધ, નેમરાજુલ બારમાસો, વૈરાગ્યોપદેશ પૃ ૯૩, ૩૧૪, ૩७૪, સ મા. (ભી) પુણ્ય પૃ ૭૧ સ મા. સ

(૧૨૦) **પાર્શ્વજિનસ્તવન પ્રભાતી** ૩७ ટુકનું કાવ્ય.

આદિ—

વામાનન્દન જિનવર પાસ, તુંતો ત્રિભોવન લીલ વિલાસ,
વિનતિ છોડિ ભવપાશ, હું છુ દેવ તુમારો દાસ ૧

૬૭ ક અજ્ઞાતકવિ

(૧૨૩) મુનિપતિ રાજર્ષિ ચરિત્ર સં ૧૫૫ વૈશાખ વદ ૭ રવિ.

અંતે—

ચડું વૈરાગ્ય સેઠિનિ ઘણો, કરિસ્યું મજ હવિ આપણું
ઘણો મહોચ્છવ મેઠિ કીધ ત્યાંરિ મુનિપતિ મન્દિર દીક્ષા લીધ. ૧૦
એહૂ મુનિવર તેહનું ધ્યાન ધરિ પંચ આશાતનાર,
ધ્યાનિ નિઃસ્વતચ ચોસઠી રેહ, દેવલોકિ દેવ થયા એહ. ૧૧
તેહનું ધ્યાન હલ્લિમાહિ આણિ, એહૂ એકાવતારી જાણિ
મુક્તિપથ તે જાસિ વળી, થાખુ કથા સંખેપિ મિળી. ૧૨
સંવત પનર પંચાસો જાણિ, વદિ વૈશાખ માસ મનિ આણિ
દિનિ સાતમી રચિઉ રવિવાર, ભણિ ગુણિ નિત હર્ષ અપાર ૧૩

—ઇતિ શ્રી મુનિપતિ રાજર્ષિ ચરિત્ર સંપૂર્ણ—ગ્રંથાગ્ર ૪૨૧ શુભં ભવતુ. સંવત ૧૫૪૨ વર્ષે માગસરિ શુદિ ૧ ભૂમે લખિતં બ્રહ્માનપુર મધ્યે કલ્યાણપુરિ શુભં ભવતુ. કલ્યાણ મસ્તુ શ્રી. પત્ર ૨૩ ૧ ૧૫ ભાંડ ૪ -૧૧ વી. ધ પ. ક.

બીજી પ્રતમાં એમ છે કે—

અંતે—

સંવત બાર પંચ્ચાસીઈ જાણી વૈશાખ વદિ માસ મનિ આણિ
દિન સાતમી રચ્યઉ રવિવાર ભણતાં સુણતાં હરખ અપાર ૨૧
એ ઋષિ મુનિપતિનો ચરિત્ર સાંભળતાં હુઈ દેહ પવિત્ર
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ અતિ મંગલચ્ચાર ભણઈ સુણઈ તિહિ જયજયકાર. ૨૨
—સં ૧૫૧૮ વર્ષે અશ્વિન માસે.

[પાછળની નીચમાં ૧૫૮૫ સંવત્ રચ્યો છે અને તે વિશ્વસનીય છે. પ્ર. ૧૪-૫ ન

કવિતા સારદા તણુ પ્રણામ, નદમતીસી કરૂ વખાણુ,
સવત પનરસિ પચતાલા, તિથિ સાતિમ નિ મગળવાર ૩

* * * *

અતે—

ચોડા ભેદ ઘણુ જાણજો, અધ્યભાવ ઘણુ આણજો,
શ્રવણે સુણતા સુષ અપાર, કવિ નરપતિ ઇમ કહિઈ વિચાર ૯૯.
પઢતા સિધિ બુધિ હો અતિ, ચતુરપણ તે નર જાણતિ,
નારી સીયલપણું આણંતિ, કવિતા નરપતિ ઇમ કહતિ ૧૦૦.

—ઇતિ નદમત્રીસી કથા વિચારવાર્ત્તા સમાપ્તમિતિ. સવત્ ૧૭૦૦ વર્ષે અશ્વની માસે કૃષ્ણપક્ષે ૧૦ સોમવારે શ્રી ભીલોડાનગરે શ્રી શાતનાથ ચૈત્યાલયે શ્રી મૂલસઘે સરસ્વતી ગચ્છે બલાત્કાર ગણે શ્રી કુદકુદાચાર્યાન્વયે ભટ્ટારક શ્રી ૫ રત્નચદ્રા, તત્સીષ્ય આચાર્યશ્રી અમરેંદ્રકીત્તિ તત્સીષ્ય બ્રહ્મ ભીમજી લખિત છ શુભ ભવતુ. ચીર જીયાત્ છ. શ્રી, કલ્યાણમસ્તુ, છ છ શ્રી ૬-૧૬ (મારી પાસે છે)

[આમા મગલાચરણ લબોદર-ગણેશનુ કરવામા આવ્યુ છે તેથી કર્ત્તા જૈનેતર હોવાનો સભવ જણાય પણ (૧) જૈનકર્ત્તાઓ પૈકી કોઇને ગણેશનું મગલાચરણ કરતા મે જાણ્યા છે (જુઓ ન ૮૫ ના કવિના લીલાવતીરાસનુ મગલાચરણ તેમજ ન ૮૯ કવિ) તેથી, તેમજ (૨) આ કૃતિના લેખક-લહીઆ જૈન છે તેથી, અને વળી (૩) આ કથાના ઉપર જરા વિસ્તારથી સ ૧૫૬૦ મા રચનાર સિહકુશળ (જુઓ આગળ) પણ જૈન છે તેથી આ કવિ જૈન હોવાનો વિશેષ સભવ છે. તે કારણે અત્ર એમનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે મરપતિ નામના કવિએ વિક્રમાદિત્ય ચોપાઈ રચી છે અને તેની પ્રતના બધન પર શક ૧૫૧૪ મા રચી એમ લખાણુ છે તેથી તેને સત્તરમી સદીમાં મૂકેલ છે]

અંતિ—

મી કક્કસૂરિ ગુરૂઆ ગુરૂતમ મનસુદ્ધિઇ તસુ પણમી પાય,
સાર શ્રીરત્ન તણૂઈ આમહઈ રચિઉ પ્રબંધ મતીઅણ સંખેઈ ૨૩૧
પન્નર એકાવન્ન મઝારિ, પ્રતિ પુન્નિમે નિ ગુરૂવાર
કવિ કીર્તિહર્ષિ મનિ ધરી આણંદ રચિઉ પ્રબંધ જનમનઆનંદ. ૨૩૨
સીલ પ્રબંધ ભણઈ જે રંગિ સતિ સુહ કમલા તાસુ ઉછંગિ.
ઓંમના ધણ ? સાંભલઇ લેહ નરનારી આસ્યાં ફલઇ ૨૩૩
(વિ. ધ. ૯-૧૪—નવીન લખિત.) ગાથા ૨૪૪
પા ૧૧ પાઠણ ન ૨

કક્કસૂરિ શિષ્ય ઉપરના કીર્તિહર્ષ હોઈ શકે.

(૧૨૬) કુલધ્વજ કુમારરાસ.

મહિમહિ સોહઈ ગુણમણિ ભરૂ ઉપકેસ ગચ્છે ગુરૂ શ્રી કક્કસૂરિ
પાલઇ સંયમ નિરતિચાર, ગુરૂ જિગ્ગ્રા ગૌતમ અવતાર ૪
નવરસ મતીઆણ કિઉ ઉપદેસ, સીલ વિષઇ અતિ સવિશેષ,
તાસ પ્રસાદિ કવીયણ ઇમ કહઇ શીલ પ્રબંધ મતીઅણ સતી લહઈ

*   *   *   *

—ઇતિ શ્રી કુલધ્વજ કુમારરાસ સમાપ્ત. સં. ૧૬૭૮ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૪ પ્રત પા. ૧૭ ૫ ૧૩ ગ્રં. વિ.

—ઇતિ શ્રી પરસ્ત્રીનિયમે વિષયનિવારણે સારસીલ પ્રભાવે કુલધ્વજરાસ ચરિત્ર સમાપ્ત. ૯-૧૩ વી. પા.

(ઉપકેશ ગચ્છના કક્કસૂરિના ઘણા પ્રતિમાપરના લેખો સં. ૧૪૯૯ થી ૧૫૨૫ સુધીના મળી આવે છે તે અત્રની મૂલાવલિમાં જણાય્યું કે આ સૂરિને સં. ૧૪૯૮ માં ચીતોડમાં સાહ સારંગે કરેલા મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યપદ મળ્યું તેમણે સં. ૧૪૪૪ માં કચ્છમાં અમારી પ્રવર્તાવી હતી. તેઓએ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથો રચ્યા છે તેમની પાટે દેવગુપ્તસૂરિ સં. ૧૫૨૮ માં આવ્યા.)

---

૬૮ શાંતિસૂરિ–(સાંડેરગચ્છ સુમતિસૂરિ. શિ.) જુઓ તેમના શિષ્ય ઈશ્વરસૂરિ.

(૧૨૪) **સાગરદત્તરાસ** (દાન માહાત્મ્ય ઉપર) ૧૫૫૦ આસપાસ.

આદિ—

છદતર કલ્લોલ વન્નજલ સતિ સુરિણા મહિય,
સાયર ચરિઅ સાયર સરિસ સરસ નિસામેહ

[" આ પ્રાકૃત અપભ્રંશ તથા ગૂજરાતીમા રચાયેલો ૧૩૭ ગાથાનો રાસ ખરેખર રસમય હોઈ તેમા ગાથા, રાસઉ, કુડલિઓ, ઘાત (ઘત્તા), અડયલ્લ, માલિનીરૂપક, છપ્પય, પાધડી (પદ્ધડિકા) ગસાઅધ વગેરે વિવિધ છદો વાપરેલા છે. કાવ્ય ઉચ્ચ પ્રતિનુ છે અને આ તેમજ તેમના શિષ્ય ઈશ્વરસૂરિ કૃત લલિતાગચરિત્ર રાસ સસ્કૃત તથા પ્રાકૃત કાવ્યોની સરખામણીમા સારી રીતે ઉભા રહે તેમ છે " ચિ ડા દલાલ]—પા

આ શાતિસૂરિ સ ૧૫૯૭ સુધી અવશ્ય વિદ્યમાન હતા જુઓ લેખાક ૩૩૫ પ્રાચીન લેખ સગ્રહ

---

૬૯ કીર્ત્તિહર્ષ–(કકકસૂરિ શિ૦)

(૧૨૫) **સનત્કુમાર ચોપાઈ.** સ ૧૫૫૧ કાર્તિક શુદ ૧૫ ગુરુવાર.

આદિ—

સ્વામી જીરાપુલિ નિવાસ, મનિ સમરતા પૂરઇ આસ,
પય સેવઇ અણુદિણુ ધરણિદ, પહિલુ પ્રણમિસુ પાસ જિણદ ૧
સરસતિ સામિનિ કરૂ પસાઉ, કાસમીર મુખમડણુ માઇ,
નામ જપી ગૌતમ ગણધાર, ચરીય ભણુ શ્રી સનતકુમાર ૨
જિણસાસિણુ જિણુ ભાવિઉ ઇમ્મ, દાન સીલ તવ ભાવ સુરમ્મ,
ધર્મતણા એ ચ્યારિ પ્રકાર, અધિકુ મહિમા સીલિ અપાર ૩

* * * *

અંતે—

શ્રી કક્કસૂરિ ગુરૂઆ ગુરરાય મનસુદ્ધિ તસુ પ્રણમી પાય,
સાર શ્રીરત્ન તણુઇ આગ્રહિ રચિઉ પ્રબંધ ભણીભણુ સમરઇ ૨૩૧
પન્નર એકાવન્ન મઝારિ, ક્ષતિ પુન્નિમે નિ ગુરૂવાર
કવિ કીર્તિહર્ષિ મનિ ધરી આણંદ રચિઉ પ્રબંધ જનમનઆનંદ. ૨૩૨
સીખ પ્રબંધ ભણઇ જે રંગિ સવિ સુખ કમલા તાસુ ઉછંગિ.
ઓમના ઘઇ જે સાંભલઇ તેહ નરનારી આણઇ કુશલ ૨૩૩
(વિ ધ ૪–૧૪–નવીન લિખિત.) ગાથા ૨૪૪
પ ૧૧ પાટણ નં ૨

કક્કસૂરિ શિષ્ય ઉપરના કીર્તિહર્ષ હોઈ શકે

(૧૨૬) કુલધ્વજ કુમારરાસ.

મહિયલિ સોહઇ ગુણુગુહિર ઘર ઉવએસ ગચ્છે ગુરૂ શ્રી કક્કસૂરિ,
પાલઇ સમય નિરતિચાર, ગુરૂ ભવિઆ ઊધરણ આધાર, ૪
નવરસ ભણીભણુ દ્ધિ ઉપદેસ સીલ વિષયે અતિ સવિસેસ,
તાસ પ્રસાદિ કવીશ્વર ઇમ કહઇ કીઉ પ્રબંધ ભણીભણુ સતી કહઇ

* * * *

—ઇતિ શ્રી કુલધ્વજ કુમારરાસ સમાપ્ત. સં ૧૬૭૮ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૪ પ્રત પા. ૧૦ ૫ ૧૩ ગુ. વિ.

—ઇતિ શ્રી પરસ્ત્રીનિયમે વિષમવિચારણે પ્રાકરણીક પ્રબંધે કુલધ્વજરાસ ચરિત્ર સમાપ્ત. ૪–૧૩ વી. પા.

(ઉપરોક્ત ગચ્છના કક્કસૂરિના ઘણા પ્રતિમાલેખો સં ૧૪૪૪ થી ૧૫૨૫ સુધીના મળી આવે છે તે ગચ્છની પટ્ટાવલિમાં જણાવ્યું કે આ સૂરિએ સં ૧૪૯૮ માં ચીતોડમાં સાહ સારંગે કરેલા મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યપદ મેળ્યું તેમણે સં ૧૪૭૪ માં કચ્છમાં અમારી પ્રવર્તાવી હતી. તેઓએ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથો રચ્યા છે તેમની પાટે દેવગુપ્તસૂરિ સં ૧૫૨૮ માં આવ્યા.)

---

૭૦ ક્ષમાકલશ–(આગમ ગચ્છ. અમરરત્નસૂરિ–સોમરત્નસૂરિ –કલ્યાણરાજ શિ૦)

(૧૨૭) સુદરરાજા રાસ–સ ૧૫૫૧ વૈ વદ શનિવાર

આદિ—

દૂહા–રાગ ગુડી

પહિલૂ પરમેસર નમી, આરાહિસુ અરિહત,
ગાઈસુ શીલ સોહામણો સાભલગ્યો એકતિ ૧
સુદરરાય તણા ગુણ કેતા કહુ મુખ એક,
શીલિ કરી જગગાજતુ, કહીઇ તે સુવિવેક ૨

* * * *

અતે—

આગમગચ્છિ જયવતા એ, મા. સોમરત્ન સૂરીંદ,
અહનસિ ભવિયા નિત નમુ એ, મા જિમ હુઇ પરમાણદ ૧૮૮
ક્ષમાકલસ મુનિ ઇમ ભણિ એ મા ભવિયણ સુણઉ એ રાસ,
શીલઇ મિવસુખ સપજઇ એ મા છૂટીઇ કર્મના પાસ ૧૮૯
સવત પનર એકાવનઇ એ મા વદિ વૈશાખહ માસિ,
શનિવાર સોહામણઉ એ મા રચીઉ રાસ ઉલ્હાસ ૧૯૦
શીલ પ્રબધહ જે ભણઇ એ મા, નરનારી સુવિચાર,
હરષઇ જે એ સભલઇ એ મા નેહ ધરિ જયજયકાર ૧૯૧

—સ ૧૬૭૨ કાતી શુ ૧ લખિત ચરમ જિનદાસેન ગ્રથાગ્ર શ્લોક સખ્યા ૨૭૫ માઝનઇ વિ ધ ૮–૧૩.

(૧૨૮) લલિતાંગ કુમાર રાસ—સ ૧૫૫૩ ભાદ્રપદ વદ ૧૧ શનિ ઉદયપુરમા.

આદિ—

પહિલૂં સરસતિ પય નમી, આરાહી મનશુદ્ધિ,
પુણ્યપ્રબધ હૂ ભણિસુ, આણી નિરમલ મત્તિ

પુણ્યતણાં ફલ સાંભળુ હઇડિ ધરી બહુ ભાઉ,
એક મનાં આરાધતાં, ટાલઇ ભવ દુખ દાહ. ૨
દાન સીલ તપ ભાવના, જિણ ભાખ્યા એ ધર્મ
શીલગુણ વલી વલી ધર્મ કહઇ સખર એહનિ મર્મ ૩
જે પાલઇ મન શુદ્ધિ સિઉં સધી જિણવર આણ
શીલહ ઉપરિ જિન ધરઇ તે નર ખરા સુજાણ. ૪
શીલિ સવિ સુખ સંપજઇ શીલિ નિરમલ બુદ્ધિ
શીલિ દુખ સવિ ટલઇ પામીજઇ સવી સિદ્ધિ. ૫

* * * *

રાજા પાસે ફરિયાદ કરવા જનાર કોસી કુટીઆ અને નેસ્તીઓના નામ ગણાવતાં કવિ કહે છે કે—

આસા પાસા નઈ પરમસી, લાઉ, વયર આપાજી ઘસી,
નેસ્તી તેજપાલ અતિસાર, મદન તણુ વલે નહીં પાર ૫૩
હાસા હીરઈ ઉત્તાવલા, મોહણ મોલ્હ સદા ઠેલ્હા,

* * * *

અંતે—

ધર્મ પસાઇં વંછિત સિદ્ધિ, ધર્મિઇં પામીજઇ નવ નિદ્ધિ,
ધર્મતણુ મહિમા જઇ ઘણુ કવિ લાભ ભાખિ સહુ સુણુ. ૧૬
કુણ ન જાણુ કોઇ મતિ, સખરાં શીલગુણની પરયુક્તિ,
અધિકુ ઉછુ કહ્યુ જેહ, ક્ષમાવજો કરજોડી એહ.
સંવત ૧૫ પનરત્રાઇપંચાસઇ સાર, વદિ ભાદવા તણુ શનિવાર,
પ્રમારિસિ દિનિ રચી ચુપઇ સખા સમક્ષ પૂરી હુઇ ૧૮
આગમ ગચ્છ અછઇ મુનિસાર શ્રી અમરરત્ન સૂરીસર સાર,
તાસ પટોધર અતિ ગુણવંત શ્રી સોમરત્ન સૂરિ જયવંત. ૧૯
ભવિયણ અહિનિશિ વાંદઇ જેહ રિદ્ધિ અનતી પામઇ તેહ,
તસ પંડિત કલ્યાણ રાજ તસ મુખ બોલિ સીઝઇ કાજ ૨

૭૪ નન્નસૂરિ (કોરંટ ગચ્છ સર્વદેવ સૂરિશિ૦)

(૧૩૨) વિચાર ચોસઠી—સં ૧૫૪૪ ખંભાતમાં

અંતે—

છત્રીપરિ અઢાર ધર્મતત્ત્વ, પનર ચૂઆલિ રચ્યૂં પવિત્ર,
સુવચિત ચોસઠિ ચોપઇબંધ, મિચ્છામિદુક્કડ હોજો અશુધ. ૬૩
એહનો નામ વીચાર ચોસઠી, સુણ ભેદિ કરે એકઠી,
ખંભ નયર આનંદ પૂરી, કોરંટ ગચ્છ પભણે નન્નસૂરી. ૬૪

(મુ. પ્ર.)

(૧૩૩) ગજસુકુમાર રાજર્ષિ સઝાય—સં ૧૫૪૮ ખંભાતમાં

આદિ—

સોરઠ દેશ વખાણીઇ સાહેલડી રે દેશ તણઉ નિવેસ,
દ્વારિકા નગરી તિહાં ભલી સા. સમરથ કૃષ્ણ નરેસ. ૧
સમરથ કૃષ્ણ નરેસ ભુજબલિ જસુ પિતા વસુદેવ,
દેવકી દેવી ઉવરિ ધરીઆ કરઇ સાનિધિ દેવ;
છઇ દિવસિ પહુતા દેવકી ઘરિ વહિરવા મુનિ દેઇ
તે દેખિ તસુ જે હરખ હુઉ કહી ન સકઇ કોઇ ૨

× × × ×

અંતે—

શ્રી અંતગડદશ આઠમા અંગમાહિ પવિત્ર
વીર જિનેસર જિમ કહિઉ, ગજસુકુમાલ ચરિત્ર. શ્રી ૪૧
શ્રી કોરંટગચ્છ સહગુરૂ શ્રી સાવદેવ સૂરિ,
તસુ સીસ નન્નસૂરિ ભણઇ મન આણંદ પૂરિ શ્રી ૪૨
તિથિપરિ પનર અડતાલઇ પંભાયતમાંહિ,
ભણુ પાસ પસાઉલઇ રચિઉ ઉછાહિ. શ્રી ૪૩
ગજસુકુમાલ ચરિત્ર એ જે ગાઇ રંગિ
તીહ ઘરિ નવનિધિ સંપજઇ સુખ વિલસઇ અંગિ. શ્રી ૪૪

(વિ. ધ. ચોપડી. ૩૮-૪૧)

ઊદયપુરિ જગિ કહીઈ સાર, નિવસઇ શ્રાવક તિહા સુવિચાર,
ચંદ્રપ્રભજિન તણઇ પસાઈ, અલીય વિઘન સવિ દૂરિ પલાઇ ૨૧
ભણઈ ગુણઈ અહિનિશ સંભલઈ, પાપ પડળ સવિ દૂરિ ટલઈ,
ક્ષમાકલસ મુનિ કહઇ સુવિચાર, નિતુનિતુ તેહ ઘરિ જયજયકાર ૨૨
—સં ૧૬૨૬ વર્ષે ચૈત્રશુદિ ૫ દિને લિખિત, જેસ૦

(અમરરત્નસૂરિના સં ૧૫૨૪, ૧૫૨૯, ૧૫૩૧, ૧૫૩૨, ૧૫૩૫ અને ૧૫૪૭ ના અને સોમરત્નસૂરિના સં ૧૫૫૨, ૧૫૭૧ અને ૧૫૭૩ ના ધાતુપ્રતિમાપરના લેખ મળી આવેલ છે ધા પ્ર લે સં. ભાગ ૧ અને ૨)

---

૭૧ મૂલપ્રભ સાધુ.

(૧૨૯) ગજસુકુમાલ સંધિ ઢાલબદ્ધ સં ૧૫૫૩–પાના ૫ અમ૦

---

૭૨ જયરાજ (પૌ૦ મુનિચંદ્ર સૂરિ શિ૦)

(૧૩૦) મચ્છોદરરાસ સં ૧૫૫૩
અંતે—

પૂનિમ પક્ષ મુનિચંદ્ર સુરિ રાજા, તાસુ સીસ જંપઇ જઇરાજ,
પનરત્રિપન્ન કીધુ રાસ, ભણઇ ગુણઇ તેહ પૂરિ આસ ૫૭
—ઇતિ શ્રી મચ્છોદર રાસ સંપૂર્ણ સં ૧૬૭૨ વર્ષે શ્રી શાંતિગોપર ગણિ તત્ શિ ઋ૦ કુંયરજી લખત (ગુ વિ)

(મુનિચંદ્રસૂરિ એ ચારિત્ર સુંદરસૂરિની પાટે ભીમપલ્લીય પુણિમા ગચ્છમા થયા છે અને તેમના સં ૧૫૫૮ સં ૧૫૭૮ તથા ૧૫૯૧ ના ધાતુપ્રતિમાપરના લેખો મળી આવ્યા છે ધા પ્ર લે સં ૧ અને ૨)

---

૭૩ સુંદરરાજ.

(૧૩૧) ગજસિંહ કુમાર ચોપઈ—સં ૧૫૫૩—દે૦

સં. ૧૪૯૨ ૧૫૦૫, અને ૧૫૧૩ ના પ્રતિમા લેખો મળ્યા છે જુઓ શ્રીયુત નાહરકૃત જૈન લેખ સંગ્રહ-પ્રથમ ખંડ. અને સં. ૧૪૯૯ ૧૫૦૪ ૧૫૦૫ ૧૫૧૧ ૧૫૧૩ ૧૫૨ ૧૫૨૧ ૧૫૨૫, ૧૫૩ અને ૧૫૩૧ ના લેખો મળ્યા છે જુઓ બા. નં. લે. સં. ભાગ ૧લો: આ પરથી જણાય છે કે તે સર્વદેવસૂરિ નન્નસૂરિના સંતાનીય અને કક્કસૂરિના પાટધર હતા. આ સમયમાં આચાર્ય કવિ નન્નસૂરિનો સં. ૧૫૪૨ નો લેખ મળે છે. જુઓ લેખાંક ૮૬૨)



૭૫ હંસધીર (ત. હેમવિમલસૂરિ-હાનવર્દ્ધન શિ૦)

(૧૩૬) +શ્રી હેમવિમલસૂરિ-ફાગ. સં. ૧૫૫૪ આસપાસ.

આદિ—

અહો મન ધરી સરસ તે સરસતી વરસતી અવિરલ વાણિ,
સિરિ તપગચ્છપતિ ગાઇસ્યું ભાવિસ્યું નિત સુવિહાણિ. ૧
હેમવિમલ સૂરીસર ઇસર ગિરિ અવતાર,
અણુદિણ ભવિયણનિસ્તારણ, તારણ સયલ સંસાર. ૨

* * * *

અંતે—

હેમવિમલ ગચ્છનાયક દાયક સુગતિ વિલાસ,
મત પૂજ સિરિ મહર, કજ સિરિ કવિલાસ. ૫૫
દાનવર્દ્ધન વર પંડિત, મંડિત વાણીય ધીર,
ચરણ કમલિ અલિય મલિ એ રમલિ એ રમિ હંસધીર ૫૬
સંવત પનર એ ચઉપનઈ ઉપનઈ સુદિ પ્રકાસિ,
ફાગ રમિઉ સમાહુતઈ પુહતઈ આવણ માસિ. ૫૭

૫૭ ટૂંકનું રૂપ ગણઉમણવાળુ મળ્યું છે. પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

(૧૩૪) **દશશ્રાવક બત્રીશી**—સં ૧૫૫૩ ચિતોડમાં
અંતે—

બત્રીશી દશ શ્રાવક તણી ચિત્રકૂટિ રચી ધરમહ ભણી,
પનર ત્રિપનઇ આણંદપૂરિ કોરંટ ગચ્છ પભણઈ **નન્નસૂરિ**. ૩૨
—વિવેકવિજય ભ. ઉદયપુર.

અભક્ષ અનંતકાય સં૦-આદિ દેવગુરૂ કેરૂ લીજૈનામ, અંતે૦ નન્નસૂરી વિનતિ ઇમ ભણે, કર્મ ધર્મથી સઘળા હરે, સુધે ભાવે ભણસે જેહ, મુગતિ તણા ફલ લેસ્યે તેહ ૨-૧૦ આ ક

(૧૩૫) **પંચતીર્થ સ્તવન.**

આદિ—

(૧) શ્રી સેત્રુજ રળીઆમણુા, તીરથ કેરૂ એ રાઉ,—આદિનાથ સ્તવન.
(૨) દહીઉદ્રાપુરિ દીપઇ, જોતા નયણુ ન છીપઈ—શાંતિસ્તવન.
(૩) ઉજલગિરિ હમો જાઇશુએ, એણિ તીરથિ નિમ્મલિ થાઇશુએ,
—નેમિ સ્તવન.
(૪) સકલ મૂરતિ ત્રેવીસમુ સામિ, ખંભાયત પુરમંડણુએ-પાર્શ્વસ્તવન.
(૫) સાચુરિ પુરિ વીરજી વરગુણનું ભંડાર, મૂરખ હુ કિમ પામુ પાર.
—મહાવીર સ્તવન.

કલશ

પંચાઈ તિરથ પંચ જિણેસરૂ, પંચમી ગતિ પુહતા સુંદરૂ,
નન્નસૂરિ ઇમ છંદે નવનવે, વીનવ્યા સુખદાયક તે સવે.
—ઇતિ શ્રી **પંચતીર્થ સ્તવન.**

(સં. ૧૫૪૯ નો લેખાંક ૧૨૩ પ્રતિમાપરનો લેખ આ નન્નસૂરિનો મળ્યો છે તે ઉપરાંત આ નન્નસૂરિના સં. ૧૫૬૯ ખંભાતમાં, સં ૧૫૭૩ માતરમાં અને સં ૧૬૧૧ અને ૧૬૧૨ ના પ્રતિમાપરના લેખો મળ્યા છે ધા પ્ર લે સં.ર. આમાં લેખાંક ૧૨૩ માં સાવદેવસૂરિને અર્થાત્ સર્વદેવસૂરિ છે, પણ રત્નસૂરિને બદલે નન્નસૂરિ સુધારવુ ઘટે સર્વદેવસૂરિના

માણુઅ ગુણહ નહીં ને સોભાગ્ય તેમાંહ્યું સઘલ સવિ લહી
રાજઋદ્ધિ નઈ રૂડી બુદ્ધિ તે પામઈ અષ્ટ મહાસિદ્ધિ. ११२
—ઇતિ સંવત ૧૫૮૨ વર્ષે આસો વદિ ૪ સોમે શ્રી પત્તન
વાસ્તવ્ય શ્રી ભીમાસ પ્રાવીન પ. ૩૭ના સત ૫. ખાખા પાનાથે. (મ.ન.)
(શામળભટની પંચદંડની વાત આ સાથે સરખાવો રાસ.)

---

૭૭ નેમિકુંજર—

(૧૩૮) ગજસિંહરાય ચરિત્ર રાસ. સં. ૧૫૫૬ ન. ગો સ. ૧૫
આદિ— (દોહા)
પાસજિણેસર પય નમી તેવીસમો જિણંદ
એ મુઝ સંપતિ દીજઈ જ્ઞાનાર્ણ સુર નર ઇંદ. १
કાસમીર મુખ મંડણી સમરી સરસતિ માય
શીલતણા ગુણ વર્ણવઉં આપઉ ગજસિંહરાય. २
નવરસિ નવરંગિ વર્ણવઉં હાસ્ય માંહિ જે હોય
ભાર કથા રસ વર્ણવઉં તિણિ સુણઉ સહુ કોઈ ३

* * *

ચ્યારિ ખંડ બાંધુ બુદ્ધઈ કરી એકઈ ચ્યારિ નારિ તિણિ વરી
સંપ તણી ને ભનમતિ ઘરઈ તો કવિ કથા કલ્યાણરિ કહઈ १
—પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત.
ચારિ ખંડ બાંધુ બુદ્ધિ કરી, એનકઈ સ રૂરી ધરી
સંપ તણી ને ભનમતિ ઘરઈ કથા કલ્યાણરિ તો કવિ કહઈ. १ १
—દ્વિતીય ખંડ સમાપ્ત.
દસરથ નમી બધો ઉમહ કરઇ રાજ તિહાં ગજસિંહરાઉ
સાત નારિમિઉ મુખ ભોગવઈ નેમિકુંજર કવિ કલ્યાણરિ કહઈ १
ચ્યાર ખંડ બાંધુ બુદ્ધે કરી, એનકઈ નવ નારી તિણિ વરી,
સંપ તણી ને ભનમતિ ધરઈ કથા કલ્યાણરિ તો કવિ કહઈ १ २
—તૃતીય ખંડ સમાપ્ત.

૭૬ જિનહર (?) (ખ૦)

(૧૩૭) વિક્રમચરિત્ર. પંચદંડ સ ૧૫૫૬ વૈ વદ ૨.

આદિ—

જયુજયુ પાસ જીરાઉલઉ, જગમડણુ જિનચંદ.
જામ પસાઈ પામીઇ, નિતુ નિતુ પરમાણુંદ ૧
વરકાણુઇ જાણુઈ સહૂ, ત્રેવીસમઉ જિણેસ,
જેહતણી સદ્ભઈ વહઇ, આણુ જિસી પરિમેસ ૨
પાલ્હણપુરવર મંડણઉ, વાજા દેવિ મલ્હાર,
પાસ નામ પુહવી તિલઉ, સીડઉ પાલ્હવિહાર ૩
મહિમવત ગિરૂઉ ગુણિ, દીઠીઉ દુ સિરિ મતિ,
જિમ જિમ જિણવર પૂજીઇ, તિમ તિમ પુહચઈ ખતિ ૪
હસાસણિ સરસતિ નમી, પામી તાસ પસાય,
સુગુરૂ મુખિ હુ સાભલી, ગાયસું વિક્રમરાય ૫

ચઉપઈ

મહિઅલિ મડણુ માલવદેશ, જિહા નવિ કરઇ દુકાલ પ્રવેશ,
ન્યાયવત વલી લોક, ધરિ

* * * *

બીજઇ દિન સાસૂનઇ મિલી, કહઈ વિક્રમ પુહુતી મનરૂલી,
મઈ આદેશ તુમ્હારૂ કરિઉ, પાચમાહિ પહિલઉ મુખ ધરિઉ ૯૩

—આ પ્રમાણે ૯૩ ટુકનો પહેલો આદેશ પૂરો થયો બીજો આદેશ ૯૩ ટુકનો, ત્રીજો ૭૩ નો, ચોથો ૪૮ ટુકનો અને પાચમો ૧૧૨ ટુકનો છે કર્તાનુ નામ બરાબર મળતુ નથી લાગતુ—છેવટ નીચે પ્રમાણે છે.

* * * *

અંતે—

વિક્રમના ગુણ હિઅડઈ ધરી, પચદંડ છત્રહતુ ચરી,
પનર છપન્નઇ માસિ વૈશાખિ, કીધુ બીજઇ ઊજલઇ પાખિ. ૧૧૨

૫૯ હર્ષકલશ—(ત૦ હેમવિમલસૂરિ-કુલચરણ શિ.)

(૧૪૧) વસુદેવ ચોપઈ સં. ૧૫૫૭ લાસ નગરમાં.

આદિ—

સકલ મનોરથ સિદ્ધિ કર, ધુરિ ચઉવીસ જિણિંદ
પય પ્રણમિ ભાવિ કરી, ભવિયણ નયણાણંદ. ૧
કાસમીર મુખ મંડણી, મની સમરૂં એક ચિત્તિ
કવિયણ વંછિત પૂરણી, દિઉ વાણી સરસતિ. ૨
ૐ વસુદેવ સેહામણો યાદવ કુલિ સિણગાર
ચારત્ર રચૂં હૂં તેહનું સંખેપે અતિહિ ઉદાર ૩

* * *

અંતે—

તપગચ્છ કેરઉ સાગરૂ, શ્રી લક્ષ્મીસાગર અણુધાર,
શ્રી સુમતિસાધુ સૂરીસ, શ્રી હેમવિમલ નિસદીસ. ૩૫૫
વર લાસ નગર પુરિ હરસિ સય પનર સત્તાવન વરસઈં
કુલચરણ પંડિત ગુરૂ સીસ, હર્ષ હરખાલસ નિસદીસ. ૩૫૭
ધન ધન એ ચરિત્ર વિશાલ ધન ધન જિનધર્મ રસાલ
અહ સરીખ મુખતિસમ, નિત્ય પામો અધિકા રંગ. ૩૫૮

—શ્રી ક્ષત્રિય ગચ્છીય સમાપ્ત-સંવત્ ૧૫૫૭ આષાઢ સુદી ૨ રવા । મોરબી મધ્યે ।-પાટણ ભં.

—સં. ૧૬૭૨ વર્ષે પોસ સુદિ ૮ રવા નડલ નગરે ૧૧-૧૭ વિજયધર્મસૂરિ

—સં. ૧૬૩૬ ચિ ૧ -૧૭ લીં.

—પ્ર. ૧ ૩. (હેમવિમલસૂરિ માટે જુઓ નં. ૬૫ પૃ. ૬૮)

અંતે— (દુહા)

ગજસિંઘ કુમરતણો, ચરિ મઈ તે કહીઉ સષેવિ,
ભણઈ ગુણઈ જે સાભલઈ, સુખ સપતિ દે દેવિ ૧૮

(ચોપઇ) ૧૯

સદ્દગુરૂ તણા નામ મનિ ધરી, બોલા શ્રીગજસિંઘહ ચરી,
જે પડિત નર પુન્ય કરતિ, રાજસુદર (?) તે ઇમિ બોલતિ ૨૦
સવત પનર છપન્ને સહી, પ્રથમ જેઠ પુનિમ દિન લહી,
બુદ્ધવાર અનુરાધામાહિ, કીયો ચરિત એ મન ઉછાહિ. ૨૭

—પા૦ (નેમિકુંજર એ રચ્યઉ ઉછાહિ (ગુ વિ.)

—ચતુર્થ ખડ સમાપ્ત

(વિ ધ ચોપડો ૧૦૫-૧૨૯)

(આ ચોપડાના છેવટે લખ્યા સવત ૧૬૪૧ છે. આમા ચોથા ખડને અતે રચનાર તરીકે રાજસુદર એ નામ આપેલ છે પણ આજ રાસના ત્રીજા ખડને અતે નેમિકુંજર એ નામ સ્પષ્ટ લખ્યુ છે. વળી મુનિ ગુલાબવિજયના ભડારની પ્રતમા છેલ્લા ચોથા ખડમા પણ નેમિકુંજર એ નામ રચનાર તરીકે જણાવ્યુ છે એટલે આ રાસના કર્ત્તા નેમિકુંજરજ છે એમા શક નથી રચ્યા સવત પણ બને પ્રત સરખાવતા સ ૧૫૫૬ જ છે.)

—ગુ વિ. પ્રતમા છેવટે એક કડી મૂકી છે કે—

સવત **સોલ છયસીઉ** જાણિ, માસ કાર્ત્તિક દિન ઉત્તમ આણિ,
શુકલ અષ્ટમી નઇ ભાર્ગવવાર, **લિખિ** રાસ તે મન ઉદાર. ૨૬

ઇતિશ્રી ગજસિંહ ચરિત્ર ચતુર્થ ષડ સપૂર્ણ ગ્રથાગ્ર ૬૧૫ શ્લોકઃ શુભ ભવતુ (ગુ વિ)

---

૭૮ લબ્ધિસાગર—

(૧૩૯) શ્રીપાલ રાસ સ ૧૫૫૭.

(૧૪૦) ધ્વજભુજગ કુમાર ચોપઇ રાસ—

"આવા હેતુથીજ ઈ. સ. ૧૯ ૫-૧ માં સાક્ષર પ્રવીણ વિ. ભ્રમભંગનો કેટલોક ભાગ બુદ્ધિપ્રકાશમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો. તે અને શામળભટ્ટની પંચદંડ ની વાર્તા વચ્ચે ઘણું સરખાપણું છે તે સિવાય પંચદંડ એ નામના અન્ય કાવ્યો પણ મળેલ છે. સોસાઇટી હસ્તકના હસ્તલિખિત પ્રતોની યાદી છાપતી વખતે વિનેચટ ની વાર્તાના સંબંધમાં અમે જણાવ્યું હતું કે કવિ શામળભટ્ટની સિંહાસન બત્રીસીની નામની વાર્તા લગભગ તેને મળતી છે અને મુખ્ય પાત્રનું નામ પણ વિનેચટ રાખેલું છે.

હાલમાં હેમવિમલસૂરિ (!) કૃત નન્દબત્રીસી નામનું કાવ્ય અમને મળ્યું છે અને તે શામળભટ્ટ રચિત નન્દબત્રીસી ની વાર્તા પર નવીન પ્રકાશ નાંખે છે. સાહિત્યના અભ્યાસકોને તે ઉપયોગી થશે એમ સમજીને અમે તે પ્રકટ કર્યું છે.

આમાં હેમવિમલ સૂરિ કૃત તરીકે આ કૃતિ તે પ્રમાણે ભ્રમથી સુધી ઓળખાવેલી છે તે ખરૂં છે તે તો તે સૂરિના શિષ્ય જ્ઞાનશીલના શિષ્ય સિંહકુશલ કૃત છે.

વિશેષ માટે આની અગાઉના કવિ નરપતિ જુઓ ન. ૧૦૫ ૮૮

* * * *

અંતે—

તપગચ્છ નાયક એહ મુણિંદ જયવંતો હેમવિમલ સૂરિંદ
જ્ઞાનશીલ પંડિત સુવિચાર, તાસ શીસ કહઈ એહ વિચાર ૧૭૦
સંવત પનર સાઠ મઝારિ, ચૈત્ર શુદિ તેરસ ગુરુવાર
જે નર ચિતુર વિશેષ સુજાણ સિંહકુશલ ભણિ પર ભણ ભાણિ ૧૭૧
ભણતાં ગુણતાં લહીઇ બુદ્ધિ, શુદ્ધ સાચ કહાની સિદ્ધિ
બુદ્ધિ કીર્તિ વંછિત સવ, બુદ્ધિ નિત્ય નવનિધિ સંપદા ૧૭૨

—શ્રી બુ. ભાદ્ર. કે. સૈ.

---

૮૦ સિંહકુશલ (ત૦ હેમવિમલસૂરિ–જ્ઞાનશીલ શિ.)

(૧૪૨) નંદબત્રીશી ચોપઈ* સ ૧૫૬૦ ચૈત્ર શુદ ૧૩ ગુરૂ.

આદિ— ગાથા.

આગમ વેદ પુરાણુ, જાણુતા જે નરા હોય મગ
જ જ કવિત કરીઅણત, મારદ તુહ પમાઉ પાઉ. ૧

દુહા.

પહિલુ પ્રણુમુ સરસ્વતી, ભગવતી લીલ વિલાસ
શ્રી જિનવર શકર નમુ, માગુ બુદ્ધિ પ્રકાશ ૨

આપી અવિરલ બુદ્ધિ ઘણુ, જન્મ નિરજ દેહ
નદબત્રીસી જે સુણઉ, ચરિત રચુ પણ તેહ ૩

નયરાગણુ અહિઠાણુ જે, તેહ ચરિત્ર બોલેસિ.
નદબતીસી 'ચઉપઈ, એહવુ નામ ઠવેસિ. ૪

---

* આ સ્વ. રણછોડરામ વાવાભાઇ મહેતાએ બુદ્ધિપ્રકાશમા ડે. કૉ ની પ્રતમાથી ઉતારી પ્રસિદ્ધ કરવા મોકલેલ હતુ ને તે સન ૧૯૧૬ ના મે માસથી શરૂ થઈ પછીના બે જુદા જુદા અકમા તે માસિકમાં પ્રકટ થયેલ છે તેમા તત્રીએ નીચે પ્રમાણે ટિપ્પણ કર્યું છે—'શામળ પ્રેમાનદ, દયારામ આદિ કવિઓના પ્રસિદ્ધ કાવ્યોની મૂળ વસ્તુ શી હતી, તેમા એ કવિઓએ શાશા અને કેવા કેવા ફેરફાર અને સુધારા વધારા કર્યા, સમકાલિન પ્રચલિત સાહિત્યને અને પૂર્વના કવિઓને તેઓ કેટલે દરજ્જે આભારી છે અને તેમની એમના કાવ્યો પર કેવી અસર થઇ છે, તે જાણવાને પ્રથમ મળી આવતા તમામ પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સગ્રહ અને તપસીલવાર નોધ થવાની અને તે પછી તેમનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે, જેથી પ્રાચીન સાહિત્ય અને ઇતિહાસ વિશે ઘણુ નવુ જાણવાનુ મળશે તેમજ એ કવિઓની ખરી મહત્તા અને ખૂબીઓ આપણે પીછાણી શકીશુ

કણપુરહ નયર મઝારિ, શ્રી સંઘનાયક આધારિ,
શ્રીરઘતિ સૂરિ સુપસાય દુહ દુરીય દૂર પલાય ૭૪
જે કિમપિ અભિરામ સાર, ગ્રાહ્યુ અર્થવિચાર,
કવિ કવિત ઇશ્વરસૂરિ, તે ખમઉ ગહુ ગુણ ભૂરિ ૭૫
સંધિ રસુ (૬૧) વિક્રમકાલ, એ ચરીય રચિઉ રસાલ,
જા ધ્રુવ રવિ સસિ મેર, તાં જયઉ ગચ્છ સંડેર ૭૬
વાચંત વીર ચરિત, વિચ્છ ૨૩ જગિ જય કિત્તિ,
તસુ મણુઅભવ ધન ધન, શ્રી પાસનાહ પસન. ૭૭

—ઇતિ શ્રી લલિતાંગ નરેશ્વર ચરિત્ર સમાપ્ત તત્સમાપ્તૌ સમાપ્તોયં રાસક ચૂડામણિ પુણ્યનામધેય. તથાત્ર રાસકે શ્રી લલિતાંગ-ચરિત્રે નામ ગાથા ૧ દૂહા ૨ રાસાઉ ૩ પદ્ધડી ૪ કુંડલિયા ૫ રસા-ઉલા ૬ વસ્તુ ૭ ઇંદ્રવજ્રાપેન્દ્રવજ્રા કાવ્ય ૮ અડિલ્લ ૯ મડિલ્લ ૧૦ કાવ્યાર્ધમોતી ૧૧ અડિલ્લાર્ધ-મોતી ૧૨ ષટ્ મોતી ૧૩ વર્ણન મોતી ૧૪ યમકમોતી ૧૫ છપ્પય ૧૬ સોરઠી (સંવત્ ૧૫૬૧ વર્ષે. પા ભ

[સાગરદત્ત રાસના કર્તા શાંતિસૂરિના શિષ્ય ઇશ્વર સૂરિએ મંડપ દુર્ગના પાતશાહ ગ્યાસુદીનના પુત્ર નસીરના સમય (ઈ સ૦ ૧૪૯૮-૧૫૧૨) માં મલિક માફરના પદે થયેલા સોનારાય જીવનના પુત્ર મંત્રિ પુંજની પ્રાર્થનાથી સં. ૧૫૬૧ માં વિવિધ છંદો-ઉપર ઉપરે આપેલા છે-તેમાં આ ગ્રન્થ રચેલ છે સાગરદત્તની પેઠે આ પ્રાકૃત અપ-ભ્રંશ તથા ગૂજરાતીમાં છે આ સાગરદત્ત રાસની પેઠે ઉત્તમ પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થ છે અને તે સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત ગ્રન્થોની સાથે સરખામણીમાં સારી રીતે ઉભું રહી શકે તેવું છે સ્વ. ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ]

[સં ૧૫૯૭ નો એક શિલાલેખ આ ઇશ્વરસૂરિનો મારવાડના નાડલાઈના આદિનાથ મંદિરમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે-જુઓ સાક્ષર શ્રી જિનવિજયજી મુનિનો પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ-બીજો ભાગ. લેખાંક ૩૩૫ તેમાં જણાવેલું છે કે પોતે સંડેરક ગચ્છના યશોભદ્રસૂરિના સંતાનીય છે યશોભદ્રસૂરિ (જુઓ તેમનાપરનો લાવણ્યસમયનો ૧૧ નો રચેલ

૮૧ હર્ષમૂર્તિ.

૧૪૩ ચંદ્રલેખા ચોપાઈ. સં ૧૫૬૦ શ્રાવણ શુ. ૧૩.

અંતે—

પનર સઠઇ સંવત્સર જાણિ, શ્રાવણ સુદિ તેરસિ મન આણિ,
તિણિ દીહાડઈ હુઉ વિચાર, ચુપઇ કીધી હરષ અપાર. ૧૫૨
ચંદ્રલેષાનુ લેઇ સંબંધ, સામાયકનુ રચિઉ પ્રબંધ,
હરષમૂરતિ મુનિવર ઇમ ભણઈ ગુણઇ તે સિવ સુષ લહઇ ૧૫૩

—ઇડરની બાઇઓનો ભંડાર

---

૮૨ ઇશ્વર સૂરિ (સાંડેર ગચ્છ- સુમતિ સૂરિ-શાંતિસૂરિ શિ૦) જુઓ શાંતિસૂરિ. નં. ૬૮.

૧૪૪ લલિતાંગ ચરિત્ર સં. ૧૫૬૧ દશપુર (મંદસોર) માં

અંતે—

મહિ મહતિ માલવદેશ, ધણ કણય લચ્છિ નિવેસ,
તિહ નયર મંડવદુગ્ગ, અહિનવઉ જાણુ કિ સગ્ગ ૬૭
તિહ અતુલબલ ગુણવંત, શ્રી ગ્યાસસુત જયવંત,
સમરથ સાહસધીર, શ્રી પાતસાહ નિસીર ૬૮
તસુ રજ્જિ સકલપ્રધાન, ગુરૂ રૂવ રયણ નિધાન,
હિંદુઆ રાય વજીર, શ્રી પુંજ મયણહ ધીર, ૬૯
સિરિમાલ વંશવયંસ, માનિની માનસ હંસ,
સોના રાય જીવન પુત્ત, બહુ પુત્ત પરિવાર જુત્ત ૭૦
શ્રી મલિક માફર પટ્ટિ, હય ગય સુહડ બહુ ચટ્ટિ,
શ્રી પુંજ પુંજ નરિંદ, બહુ કવિત કેલિ સુછંદ. ૭૧
નવરસ વિલાસ ઉલ્લોલ, નવ ગાહ ગેય કલ્લોલ,
નિય બુદ્ધિ બહુઅ વિનાણિ, ગુરૂ ધમ્મકલ બહુ જાણિ ૭૨
ઇમિ પુણ્ય ચરિય પ્રબંધ, લલિ અંગ નૃપ સંબંધ,
પહુ પાસ ચરિયહ ચિત્ત, ઉદ્ધરિય એહ ચરિત્ર. ૭૩

—૫ કલ્યવિજય મ લખીત (પત્ર ૭ પ્ર. કા.)

—સં. ૧૫૯૨ શ્રા. વ. ૩ રવૌ. મકપાબાદ નગરે લિ મુનિ સૌભાગ્યવિમલ પા ૨ ૫ ૧૨ આ ક

---

૮૪ ધર્મદેવ (પો૦ ગુણધીર સૂરિ–સૌભાગ્યરત્ન સૂરિ શિ.)

(૧૪૬) હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો રાસ સં. ૧૫૫૪ —રે. રત્ન. ભા.

(૧૪૭) અજાપુત્રરાસ સં ૧૫૬૧ ચોમાસામાં-ચીરીછ ગામમાં

આદિ—

> આઇ મહા સિરિ ધામીઈ સમરે જેહને નામિ,
> પ્રભુ જિનવર આઠમો, શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામિ. ૧
> ગોયમ ગણહર પય નમી, સમરી સારદ માય,
> સહિ ગુરૂ વદી વર્ણવું, અજાપુત્ર વર રાસ.

* * *

અંતે—

> પૂનિમ પક્ષિ કરઈ જયકાર શ્રીગુણધીર સૂરિ ગણિ કુમાર,
> શ્રી સૌભાગ્યરત્ન સૂરીશ મુનિવર ધર્મદેવ તેહનુ સીસ. ૭૭
> સંવત પનર એકસઠઇ નામિ રહિયા ચઉમાસિ તે ચીરીછ ગામિ
> શ્રી ચંદ્રપ્રભ સ્વામિ ચરિત્ર, જોયુ ચઉમાસી પુસ્તક તત્ર. ૭૮
> અજાપુત્રની કથા રસાલ, તસ પુરિ ભણી જ્ય સુવિશાલ,
> નિસુણી તસુ શ્રી સંઘ સુજાણ, પીનઈ તેહના સુણી વખાણ. ૭૯
> સુશ્રાવિત આણી ગઉચ્છ બંધ, એહ કથાનુ કર પ્રબંધ,
> ધર્મદેવ પંડિત કરિ પ્રબંધ ભાવિ આવિક જ્ય સર્વ સબંધ. ૮
> પ્રબંધ કનુ કરિ આલોય, કોઈ નવિ કીધુ વચન વિરોધ
> ઉદય પુણ્ય સખ્યા મિલી નિધિસઈ નઈ જ્યાસી વલી. ૮૧
> પ્રબંધ અજાપુત્ર ભૂપતિ તણુ ઉપમ આણી ભણીયઈ ભણુઈ
> જ્યાંનાં કુલ નિર્મલ બુદ્ધિ, ભણુનાં હુઈ મનવ રિદ્ધિ. ૮૨

— સં. ૧૫૬૪ વર્ષે આસો શુદિ ૧ સોમે લિખિતમ્ (વિ. ૫)

રાસ વિજયધર્મસૂરિ નામે પ્રસિદ્ધ થયેલ 'ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ' ભાગ ૨ જો) ના શિષ્ય શાલિસૂરિ તેના સુમતિસૂરિ, તેના શિષ્ય શાંતિ-સૂરિ અને તેના ઇશ્વરસૂરિ, આવી રીતે અનેક આચાર્ય થયા-તેમા ફરી એક શાલિસૂરિ થયા, તેમના શિષ્ય સુમતિસૂરિ અને તેમના પુન શાંતિ-સૂરિ થયા, કે જેમના સમયમા આ લેખ થયો (જુઓ ન ૬૮) અને તેમના આ ઇશ્વરસૂરિ થયા કે જેમનુ દેવસુંદર એ બીજુ નામ હતુ એમણે ન ૯૬૪ મા ઉપરોક્ત યશોભદ્રસૂરિએ મંત્રશક્તિથી લાવેલી આદિનાથ પ્રતિમાનો પુન ઉદ્ધાર કરી આ મંદિરમા સં. ૧૫૯૭મા સ્થાપન કરી આ ઇશ્વિરસૂરિએ સં ૧૫૮૧ મા દીવાળી દિને નાડલાઇમાજ રચેલા સંસ્કૃતમા સુમિત્ર ચરિત્રમા પોતાના કેટલાક ગ્રંથોના નામ આપ્યા છે -૧ જીવવિચાર પ્રકરણ વિવરણ ૨ લલિતાંગચરિત્ર (આ કૃતિ)-બીજુ નામ રાસકચૂડામણી ૩ શ્રીપાલ ચોપાઇ, ૪ સટીક ષટ્ભાષાસ્તોત્ર, ૫ નંદિષેણ મુનિના છ ગીત-વાળો રાસ, ૬ યશોભદ્ર પ્રબંધ કે જેનુ બીજુ નામ કાલ્યુ ચિંતામણિ છે, ૭ મેદપાટ સ્તવન સટીક

આ ઇશ્વિરસૂરિનો સં. ૧૫૫૭ નો બીજો શિલાલેખ-જુઓ નાહર-કૃત જૈનલેખ સંગ્રહ લેખાંક ન. ૫૬૪ છે, તેમજ ધાતુ પ્રતિમાનો લેખ સં ૧૫૬૦ નો મળ્યો છે. જુઓ ધા પ્ર. લે સંગ્રહ ભાગ પેહેલો લેખાંક ન ૪૫૩

---

૮૩ આણંદ (ત. હેમવિમલસૂરિ-સાધુવિજય-કમલસાધુશિ.)

(૧૪૬) ૨૪ જિન સ્તવન (સં ૧૫૬૨)

ઇંદુ[૧] બાણ[૫] રસ[૬] નયણ[૨] પ્રમાણ, એ સંવત્સર સંખ્યા જાણ
તપગચ્છ ગયણ વિભાસણ ભાણ, શ્રી **હેમવિમલ સૂરિ** યુગહપ્રધાન ૨૮
પૂજ્ય શિરોમણિ પંડિતરાય, **સાધુવિજય** ગિરૂઆ ગુરૂરાય,
કમલસાધુ જયવંત મુણિંદ, તાસ શિષ્ય ભણિ **આણંદ** ૨૯

ઇતિ ચોવીસ તીર્થંકર સ્તવન

—ઇતિશ્રી વયરસ્વામિ ચિંતામણિ રાસ સમાપ્ત. સં. ૧૫૪૧ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ૧ પડવે ગુરુવાસરે લીંબાસણી ગ્રામે લિખિતં (મ. ન.)
—પ્ર. ૧ રે.

[પૂર્ણિમા ગચ્છના ગુણધીરસૂરિના પાટ પ્રતિમાઓના લેખ સં. ૧૫૧૬ ૧૫૧૮ ૧૫૧૯ ૧૫૩૮ ના જુઓ બુ.-લેખાંક ૧ ૯ અને ૯૬ ૧૬૬ ૧૯ અને ૧ ૨૨ અને ૩૪૬ પા. પ્ર. લે. સં. ભાગ ૧ લો અને ૧૫૩૧ નો લેખ ભાગ બીજાના લેખાંક ૭૪ માં છે તે પરથી જણાય છે કે તેઓ ગુણસમુદ્રસૂરિના પાટધર હતા તેમના પાટધર સૌભાગ્યરત્નસૂરિના પાટધર ગુણમેરુસૂરિ હતા કે જેનો સં. ૧૫૮૮ નો ઉક્ત ભાગ પહેલાના લેખાંક ૧૭ મનો લેખ મળે છે અને સં. ૧૫૯૧ નો લેખ ભાગ બીજાના લેખાંક ૨૯૨ માં મળે છે]

---

૮૫ કડુઆ (કડુવો) સં. ૧૫૬૨ (?)

(૧૪૯) લીલાવતી રાસ.

દૂહા.

આદિ—

પ્રથમ વર્ધમાન વીનવું, ગુરુ ૪૪ ગોયમ
સિદ્ધિ બુદ્ધિ આપુ નિરમલી, ગુણ અનંદિ ગંભીર. ૧
ઈશ્વર દેવનિ પુત્રિ હવા પારવતીના પુત્ર
તમ સમરિ રિદ્ધિ પામીઇ અણહુંતાં ઘર સત્ર. ૨
બીજી તે સમરૂં સારદા, જે છિ ભાષા ચાર,
અમ ઉપરિ અવતરી ચ્યાર વેદ મુખમાહિ. ૩
આદિ તે આદિનાથ સમરીઇ આગહીઓ આધાર
ગુણ ગાઉં લીલાવતી, સરસ સૂમતિ વિલાસ. ૪

* * * *

—સં. ૧૬૭૮ કા૦ વ૦ રવૌ લિ. મોજલાગામે. ૧૪-૧૫ લી અમ૦

(૧૪૮) **વજ્ર (વયર) સ્વામીનો રાસ** સં ૧૫૬૩

આદિ—

જિમ સહકારે કોયલ ટહુકે—એ ઢાલ

ત્રિભુવન નાયક નયણાનંદો, પહિલુ પ્રણમુ **વીર** જિણંદો
તિત્થેસર ચોવીસમો એ, તસુ એકાદસ હુઆ ગણહર,
કેવલ નાણી તે સવિ ગણહર, તે આદિ ગોયમ નમુ એ. ૧

* * * *

અંતે—

હવણા એ ત્રિણિ છે શાખા, ચોથી **નિવૃતિ** નિવૃતિ એ
ત્રિણય એ કહી મૂલિ **વયર** શાપા જગ દીપતીએ
તુ હવિએ કોટિ ગણ મુખ્ય વયર શાખા તિણિ ચદ્ર કુલિ એ
ગિરૂઓ એ પૂનિમ પક્ષિ પૂનિમ ચદ્ર જિમ નિર્મલીએ ૧૦૭

હુઆ એ શ્રી ધર્મઘોષ સૂરિ અન્યય શ્રી ગણધર ગુરૂએ,
તેહને પાટે જયવત શ્રી **સૌભાગ્યરત્ન** સૂરિવરિ તેહતુએ,
લહી અ પસાય રગે **ધર્મદેવ** મુનિવર ઈ એ,
રચ્યો એ રાસ રસાલ **પનર ત્રસઠિ સંવત્સરી** એ ૧૦૮

હુ તો એ મૃરિખમાહિ શ્રી વયર સ્વામીનૂ ચરિ ઘણુએ
એક મુખે એ તે ન કહાઇ કહ્યુ સક્ષેપે કિપિ પુણ,
ભણવો એ ત્રણ કાલ **વયર** સ્વામિનુ રાસ રસે
ગુણવો એ મગલ કાજિ પર્વ વિવાહ દિવસિ નિસિ ૧૦૯

નવનિધિ એ શ્રી વયરસ્વામિ રાસે નવા કિમ સૌખ્યભર,
પૂરે એ ચીંતવ્યુ એહ રાસ ચિતામણિ નામધર
અપૂરવ એ એ શ્રીરાસ, ગણુસે જે નિત નારિ નર
લહિસિ એ તે સૌભાગ્ય મગલ રિદ્ધિ સતાન વર ૧૧૦

—૬-૧૫, ૭-૧૩ લી

(૧૫૧) લીલાવતી સુમતિવિલાસ ૧૫૬૩ —આ.

[મગ્ગાહડ—મહાહડીય—મડાહડા એમ એ ગચ્છનાં નામ છે તે ગચ્છના મુનિપ્રભસૂરિ એ અનિપ્રભસૂરિ કે જેનો સ. ૧૫૫૯ નો લેખ—નાહરકૃત જૈ. લે. સ. ભાગ પેહેલામાં લેખાંક ૪૯૫ માં મળી આવે છે તે હેવા જોઇએ. નામ મળવામાં કંઈ સરતચૂક થઈ હોય.]

૮૬ ક અજ્ઞાતકવિ

(૧૫૨) મજાહરી સવાદ સ ૧૫૬૫

અતે—

સવત પનર પાસઠઈ જીઠમ દૂરમ નિવાસ.
પુરસ્યુ ભ્યારિ ચોપઈ નિસઇ જોપી બુદ્ધિ પ્રમાસ. ૨
—સંવત્ ૧૭ ૫ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૫ દિને પ્રસમપુર મધ્યે ઋષિ શ્રી રાજપાલજી તસ શિષ્ય મુની વીરજી લિપિકૃત સ્વય વાચનાર્થં (જીભપુર ભ)

૮૭ હીરાણંદ (મલધાર ગચ્છના શ્રી લક્ષ્મીસાગર સૂરિ શિ૦ ગુણનિધાનના શિ૦)

(૧૫૩) વિદ્યાવિલાસ પવાડો. સ. ૧૫૬૫ શાકે ૧૪૩ આસો શુદિ ૭ ને ગુરુવારે મડપદુર્ગમાં (પૂના ભાંડારકર ઇન્સ્ટિટ્યુટ)

(ન ૨૩ ના કવિનું નામ પણ હીરાનંદ સૂરિ છે અને તેના ગ્રન્થનું નામ પણ વિદ્યાવિલાસ પવાડો છે માત્ર ફેર એ છે કે ન ૨૩ ના પીંપલગચ્છના છે અને તેનું ગ્રન્થ સં. ૧૪૮૫ માં રચેલું છે આ ગ્રન્થ મે જાતે જોયું નથી પણ બને એકજ નામના પણ જુદા જુદા કવિઓનાં, એકજ નામનાં પણ જુદાં જુદાં ગ્રન્થ જણાય છે)

[મલધારી ગચ્છના લક્ષ્મીસાગરસૂરિ (ગુણસાગરસૂરિના પાટધર)ના લેખો સં. ૧૫૫૮ અને ૧૫૭૦ ના મળે છે—નાહરકૃત જૈ. લે. સં.

અંત—

લીલાવતીનૂ ચરિત્ર સાંભલિ, દુખ દાલિદ્ર તેહના ટલિ,
જે નરનારી ગામિ રામ, ધણીપરિ પૂરિ મનની આમ
કરજોડી કડુઉ ઈમ ભણિ, દુખ દાલિદ્ર તે હેલા હરિ,
જે નરનારી ગામિ રામ, સ્વામી પૂરો તેહની આમ
—સં. ૧૭૪૧ વર્ષે પોસ સુદિ ૩ રવૌ–૧૩–૧૧
(પાલનપુર ભં.) ૩

(જે કડવાગ્રે પોતાનો મત સં ૧૫૬૨ લગભગ કાઢ્યો અને તેમા ખરા સાધુઓ વર્ત્તમાનકાલે વિદ્યમાન નથી એવું જણાવ્યુ તે કડવો આ કદાચ હોય એમ ધારી તેનો સંવત્ લીધો છે)

---

૮૬ પદ્મસાગર (મમ્માહડગચ્છ–મુનિસુંદરસૂરિ શિ.)

(૧૫૦) કયવન્ના ચોપઈ ૧૫૬૩ ભાદ્રપદ વદી ૮ રવિવાર

આદિ—

સરસ વચન આપે સદા, સરસતિ કવિયણ માઈ
પણમવિ કવન્નિા ચરી, પભણિસુ સુગુરૂ પસાઈ ૧
મમ્માહડ ગછે ગુણનિલો શ્રી મુનિસુંદર સૂરિ,
પદ્મસાગર સરિ સીસ તસુ પભણે આણંદ પૂરિ. ૨

* * * *

અંતે—

દાન ઉપર કઈવન્ન ચોપઇ, સંવત પનર ત્રિસઠે થઇ,
ભાદ્ર વદિ અઠમિ તિથિ જાણુ, સહસકિરણ દિન આણંદ આણિ ૯૯
પદ્મસાગર સૂરિ ઈમ ભણંત, ગુણે તિહિ કાજ સરંતિ,
તે સવિ પામે વંછિત સિદ્ધિ, ઘર નીરોગ ઘરે અવિચલ રિદ્ધિ ૩૦
—દાન ઉપર કઇવન્ના ચોપઇ. ૧૮–૧૩ લીં.

આદિ— (વસ્તુ)

દેવી સરસતિ દેવી સરસતિ પાય પણમેવિ,
શાસ્ત્ર શક્તિ ચિ મનિ ધરી, કરિસ કવિ નવ નવઈ છંદિ
સિદ્ધિ બુદ્ધિ વર વિઘન હર, ગુણ નિધાન ગણપતિ પ્રસાદિ

પૂર્વ દિશાએ ધન કણ કંચન થી ભરેલા માલવદેશમાં અનુપમ ઉજ્જેણી નગર છે ત્યાં પરમાર કુળમાં ગંધર્વસેન રાજાનો પુત્ર વિક્રમસેન રાજા થયો. સાહસથી તેણે વીર આગિયા વૈતાલને વશ કરી લીધો હતો. રાજાને એક હજાર રાણીઓ હતી. એકવાર રાત્રિએ રાજા એવો ઊંઘી ગયો કે સવાર થયું તોપણ જાગ્યો નહિ. સવારે સભાજન આવ્યા ત્યારે મંત્રીએ રાજાને જગાડ્યો. જાગતાંની સાથે રાજા મહા ક્રોધાવેશમાં આવી ગયો ને મંત્રીનો ઘાત કરવા તત્પર થયો. મંત્રીએ કહ્યું કે ભલે, આપ રાજા છો, આપને કોઈ અટકાવી શકે તેમ નથી પણ વગર ગુન્હે શામાટે મારો છો? તમને જેમ કરવાનું મન હોય તે કહો. રાજાએ મંત્રીને પોતાનો વિશ્વાસુ જાણીને તેને કહ્યું કે ચંપાનગરીના ચંપાસેન રાજાની કુંવરી લીલાવતીની સાથે હું સ્વપ્નમાં પરણ્યો. એના જેવી સ્ત્રી પ્રધાન બીજી કોઈ નથી તે જગાડીને મને વિયોગ પમાડ્યો. તું બુદ્ધિશાળી છે તો હવે બને તેમ કરીને મને એ સ્ત્રી મેળવી આપ. રાજાએ છ માસની મુદત આપી. મંત્રીએ સદાવ્રત માંડ્યું અને મુસાફર, સંન્યાસી, તપસી, બ્રહ્મચારી, ચિર ભાટ, માસવાસી ઓલિઓ, બાવાજીઓ, સાધુઓ જેજે દેશાવર ફરનારા લોક આવે તેમનો આદર કરીને તેમને દેશાંતરની હકીકત પૂછે. એ પ્રમાણે એક મહિનો વીતી ગયો ત્યારે એક અવધૂત આવ્યો તેનો વેશ આ પ્રમાણે હતો—

મસ્તકિ જટા મુગટ મુનિરાજ નિધાન ભલીય સોહઈ ભાલ,
દક્ષ જપ કાનાં મુદ્રા ભલી ગઈ કરિ કુસુમનુ માલ. ૪૩
યોગપટ્ટ વલિ તુલસી માલ દેવ દેહરા આડાબાલ
શ્રીમશાન ભૂમિ ભેભૂક ધારિઈ ભસ્મિ ૨૫ અવધૂત તણી. ૪૪

તથા પ્રતિમાલેખો સ. ૧૫૪૯ અને ૧૫૭૫ ના મળે છે-ધા પ્ર. લે. સ ભાગ ૧ લો. લેખાંક ૨૭૯, ૧૭૩.]

---

૮૮ હંસસોમ (ત૦ હેમવિમલસૂરિ-કમલધર્મ શિ.)

(૧૫૪) પૂર્વદેશ ચૈત્ય પરિપાટિ રાસ સ. ૧૫૬૫

અંતે—

સવત પનર પાંસઠઇ મા૦ જાત્ર કરી ઉદાર. સુ
સઘ સહુ ઘરિ આવીઆ એ મા૦ દિન દિન ઉચ્છવ સાર સુ ૫૦
ચિંતામણિ કરિ પામીઉ એ મા'હતડે સુરતરુ ફલિઉ બાર, સુ૦
મુગતિ હુઇ તસ ઢુકડીએ મા૦ સયલ સુખ સસાર સુ૦ ૫૧
કમલધર્મ પડિત વરૂ એ મા૦ જાત્ર કીધી સઘસાથ, સુ૦
સફલ જનમ હવઈ મુજ હુઓએ મા૦ મુગતિ હુઇ હવ હાથ ૫૨
તપગચ્છ નાયક શિવ સુખદાયક શ્રી હેમવિમલ સૂરિદ ગુરૂ,
તસ આણ ધુરધર વિબુધ પુરદર કમલધર્મ પડિતવરૂ,
તસ સીસ નામઇ હંસસોમઇ તીરથમાલ રચિ સુવિમલ,
જે ભવિઅ ભણેસિ ભાવિ સુણેસિ તે નર પામઇ જાત્રફલો ૫૩

—૫૩ ગાથા

---

૮૯ ઉદયભાનુ (પૌ૦ રાજતિલક સૂરિ-વિનયતિલક સૂરિ શિષ્ય]

(૧૫૫) વિક્રમસેન રાસ* (ચુપઈ) સ ૧૫૬૫ જેઠ શુદ.

* આ સબધે પોતાના સગ્રહમા રા મણિભાઇ બકોરભાઇ વ્યાસ લખે છે કે " આ ૫૬૬ ટૂકનો પ્રબધ છે તે દરેક રીતે શામળભટ્ટની વાતો સાથે હરીફાઇ કરે તેવો છે, અર્થાત્ આ પ્રબધની રચના કોઈ પણ રીતે શામળભટ્ટની વાતોથી ઉતરતા પ્રકારની નથી. " તેનો સાર તેમણે અધૂરો મૂકયો છે તે ઘણો ટુક હોવાથી અત્ર ઉતારી લેવામા આવે છે—

અંતે—

પનર પાસઠિ સંવચ્છરિઈ જ્યેષ્ટ માસિ શુદિ પક્ષ ભિનારઈ,
રચિઉ રાસ એ શ્રમ પ્રકાશ કરિ કવિયણ નિજ ગુરુ દાસ. ૧૧
પૂનિમ ગચ્છિ ગુરુઉ નિધાન, રાજતિલક સૂરિ જગહ પ્રધાન,
તાસ પાટિ ગુરુ પૂનિમચંદ શ્રી વિનયતિલક સૂરિંદ. ૧૨
તસુકિ ગુરુનું અનુમત લહી, કૌતક કથા કવિયર કહી.
× × × વાચક ઉદિધમાન ઇમ ભણઇ ૧૩

—સાગર ભ પાટણ ઝન. ૩.

[પૂર્ણિમાગચ્છના રાજતિલકસૂરિના પ્રતિમાલેખો સ ૧૫૧૧ ૧૫૧૫ સં. ૧૫૨૪ સં. ૧૫૨૫ ના મળ્યા છે જુઓ ધા. પ્ર. લે. સં. ભાગ પહેલો લેખાંક ૧૨૨૨ ૨ ૧ અને ૬૨૪ ૧૨૪૫ અને ૩૩. તથા સં. ૧૫ ૬ તથા સં. ૧૫૨૩ ના મળ્યા છે-ભાગ બીજો લેખાંક ૬૬૧ અને ૭૮૭ તેમાંના એક પરથી જણાય છે કે તેઓ મનિતિલક-સૂરિના શિષ્ય હતા.

---

૯૦ લક્ષ્મણ (લખમણ) પહેલો.

(૧૫૬) શાલિભદ્ર વીવાહલુ ૧૫૫૮ પહેલાં.

અંતે—કરજોડી લખમણ ભણઈ એહ કવિયણ કહુરે,
કંઠ નિ રહુ જગ રલીઆમણુએ— ૪૪
જગ ગુરુ હું અણજાણતું, ગુણ નવિ લહુ પાર રે,
પાર નહિ લાર કરઉ સેવક તણુએ—
૧૫૫૮ વર્ષે લિખિત (પ્ર કા)

---

૯૧ ધર્મસમુદ્ર ગણિ [ખ૦ જિનસાગર સુરિની પટ્ટ પરંપરાએ જિનચંદ્રસૂરિ–જિનસમુદ્રસૂરિ–વિવેકસિંહ શિષ્ય.]

(૧૫૭) સુમિત્ર કુમાર રાસ. સં ૧૫૬૭ જાલોર નગરમાં.

ગ્યાની ઋષિ આગઇ હુઆ જે આગમ પરવેસ,
તસ પસાઈ કવીઅણુ કહઇ, વિક્રમસેન વર્ણવેસુ— ૧

મત્રીએ યોગીને પ્રસન્ન કરી પૂછ્યુ કે આપ ક્યા રહો છો ? યોગીએ કહ્યુ, અમારે કોઈ એક ગામ ઠામ હોતું નથી, મે અડસઠ તીર્થ કર્યા છે. કવિ તીર્થ ગણાવે છે

ગગા ગયા ગોદાવરી હેમપથ હીગલાજ
સાગર સગમ નરમદા, નાહી સાર્યા કાજ, ૪૮
વૈતુરણી સાભરમતી, અચલેશ્વર જગનાથ
કાસી યમના દ્વારિકા, ભેટ્યા શ્રી સોમનાથ ૪૯
વટ પ્રિયાગ જઇ સરસતી, તાપી મહી ભૃગુ ખેત્ર
સારણિ રામેશ્વરિ જઇ, પુહુતા જિહા કુરૂખેત્ર ૫૦
નગરકોટ જ્વાલામુખી, કાસમીર નઇ દેશ,
તીરથ જોયા મઈ ઘણા, મત્રી મઇ મણુઈ વેસિ ૫૧

શભૂ શક્તિના દૂત જેવા સોમદેવ નામના એ યોગીએ કહ્યુ કે મે કરેલા તીર્થ ગણાવતા પાર આવે એવો નથી, પણ મે એક અચરજ જોયુ છે તે હુ તને કહુ છુ. નવખારી ચપા નગરીમાં ચપકસેન રાજા અને ચપકસેના રાણીને લીલાવતી નામની કન્યા છે. કન્યા અદ્ભુત રૂપવતી છે મત્રીએ પૂછ્યુ કે તે પરણી છે કે કુવારી છે ? યોગીએ કહ્યુ કે એ એક વિપરીત વાત છે એ પાપિણી પુરૂષ–દ્વેષિણી છે પૂર્વભવનુ એક જ્ઞાન થયુ છે ને તેથી પુરૂષનો દ્વેષ કરે છે. મત્રીએ કહ્યુ કે ઠીક, ચાલો આપણે રાજા પાસે જઇએ ઉજ્જેણી નગરીની મનોહર રચના જોતો જોતો યોગી રાજા પાસે ગયો રાજાએ બહુ ભક્તિભાવ બતાવીને યોગીનું સ્વાગત કર્યું પછી યોગીએ લીલાવતીની બધી વાત કહી રાજાએ તેને કોટિ સુવર્ણદાન આપીને વિદાય કર્યો, પછી સાગરદત્ત મત્રીને રાજ્ય સોંપીને પોતે . ." (આટલે સુધી સ, ૧૬૬૨ ની લખેલી પ્રતપરથી લખેલ સાર અધૂરો મૂકાયો છે)

અઠ્ઠાસીઇ એ રચિઉ મધુકર અગ્ગ ખરતર મંડણુ
ઉવઝાય રાય વિવેકસિંહ સુપાય સેવક તસુ તણુ.
ઇમ ભણઇ ધરમસમુદ્ર વાચક એહ ભોલ ચીઈં ધરી
ખપ કર અહનિસિ ભાવિ ભવીઅણુ સીલ ગુણ ઇમ સાંભલી. ૧૪૪

પ્ર ૪ા અમ.

(૧૫૯) અવંતિસુકુમાલ સ

આદિ—

જિણવર પુરિ ત્રેવીસમોરે નમુમી પાસકુમાર
સાધ્યું હું રલિયામણોરે મુણિવર અણિમલિ સાર ૧

* * * *

અંતે— ગુરુક

એક મહાઇ રામ ન પગે સામી કરિય મેાા નય ભણઇ
નસુ રોવ ખાપુ સીસ નાણુ રૂદ સહટ જિમ ટહાઇ
ક્ષમાણમસિ સ્તવન કરતાં વિહર પીઠી આપણે
કવિ કહઇ ધરમસમુદ્રવાચક પાસ પમઇયા થાય એ. ૩૪

૪–૧ આ ક

(૧૬૦) રાત્રિભોજન રાસ–જયસેન ચોપાઈ પન્નરસામાં

આદિ—

પણમિય મોખમ મધુકરરાય સમરી સરસતિ સામિણિ પાય,
રયણી ભોજન દોષ વિચાર, ભોલિસુ તે સાંભલુ ઉદાર ૧
એક જિ મનિ અનધાર જુગતિ, માંણુસ દોર કિસી જ્ઞઈ વિગતિ.
રાતિ દિવસિ જુ મસતઉ રહઈ વિરતિ નિરતિ કેહી પરિ (નવિ) લહઈ ૨.

* * * *

અંતે—

ખરતર પરતર નમિ હિ રાછ્યઉ એ મંજિન મંજિનસાગર સરિ હિ
શ્રી જિનસુંદર સરિપએ નામિએ નામિએ નવનિધિ પૂર હિ ૬૨ પર-

ઢાલ ત્રિપદીનુ

અંતે—

સુવિહિત ખરતરગછ વિરાજઇ, રયણાયર જિમ ગુહિર ગાજઇ,
શ્રી **જિનસાગર સૂરિ** ૩૦
તાસુ પટ્ટિ ગુણ રૂપિહિ સુંદર, ગિરૂઆ ગણધર શ્રી **જિનસુંદર**
બુદ્ધિ કરઇ સુર સૂરિ ૩૧
તાસુ પટ્ટાલંકાર મનોહર, શ્રી **જિનહર્ષ સૂરિ** સૂરીસર,
શ્રી જિન ગોયમ સામિ ૩૨
તાસુ પટ્ટિ ગુરૂ સંપઇ સોહઇ, શ્રી **જિનચંદ્ર સૂરિ** જગ મોહઇ,
દોહગ નાસઇ નામિ ૩૩
વાચક **વિવેકસંઘ** લઘુ સીસ, પ્રભણઇ શ્રી **ધર્મ્મસમુદ્ર** ગણીસ,
આણી બુદ્ધિ નિ છદ ૩૪
સંવત **પન્નરહસિ સતસઠઇ, જાલઉર** નયર **પાસ** સતુઠઇ,
કીઉ કવિત આણદઇ ૩૫
ચરણઇ ધરઇ જા સેષ ફણિંદ, જા ગયણગણિ તપઇ દિણંદ,
શિવ સિરિ રોહણિ કંત. ૩૬
ગુરૂ પસાઇ એ આગમ વાણી, ચરિત્ર રચ્યુ પરમારથ જાણી,
તા લગઇ ચિર જયવંત ૩૩૭

—ઇતિ દાન વિષયે **સુમિત્ર કુમાર** રાસ સંપૂર્ણ સમાપ્તં સંવત ૧૬૫૩ વર્ષે પોષ સુદિ ૬ બુધે લિખિત ૩ ૪

(ડે૦ કૉ ન ૫૧-૧૮૭૭-૭૮) રત્ન. ૩

—જામુનગરે ઋષિ લલિતસાગર લિખિત સં ૧૬૬૭ વર્ષે આસો શુદિ ૩ સોમે (ઇડર બાઇઓનો ભ)

(૧૫૮) કુલધ્વજ કુમાર રાસ સ. ૧૫૮૪

અંતે—

સંવત પનર ચઉરાસીઇએ, કીધઉ કીવઉ પ્રબંધ સુનામકિ,
સ્વદારા સંતોષ વ્રત ઊપરિઇએ, પાલઉ ર મન કરિ ઠામકિ
—સંવત પનર ચઉરાસીઇએ ૧૪૨

૯૨ દેવકલશ (ઉપકેશ ગચ્છીય ઉપાધ્યાય દેવકુમાર શિષ્ય ઉ૦ કર્મસાગર શિષ્ય ઉ૦ દેવકલ્લોલ શિષ્ય)

(૧૬૧) ઋષિદત્તા ચઉપાઈ સં ૧૫૬૯ ગાથા કડી ૩ ૧ પત્ર ૧૨ સં ભ પાટણ. વી

---

૯૩ અનંતહંસ સં ૧૫૭૦ પહેલાં.

(૧૬૨) બાર વ્રત સઝાય.

શ્રી હેમવિમલસૂરિ તણઈ પસાય લહી શ્રી કીધું સઝાય.
શ્રી અનંત હંસ સીસ ધર્મ કહઈ ? ભણો સિદ્ધાંત સર્વ
સિદ્ધિ થાઈ—પ્ર. સ.

(૧૬૩) ઇડર પ્રાકાર ચૈત્ય પરિપાટી (સ્ત) ઇડર સંબંધી.

તપ ગચ્છ દિણયર લક્ષ્મીસાગર સુમતિસાધુ સૂરીસરો,
શ્રી હેમવિમલ મુણિંદ જિનમાણિક્ય ગુણમણિ સાગરો
સુવિહિઓ શ્રી ગુરુ અનંતહંસ સીસમેરુ જિણવરો
શ્રી સંઘ મંગલિક સુખ અનુદિન આપિ સિદ્ધિ સુહંકરો. ૪૫

---

૯૪ સહજસુન્દર (ઉપકેશ ગ૦ રત્નસમુદ્ર ઉ૦ શિ૦)

(૧૬૪) ઇલાતીપુત્ર સઝાય સં ૧૫૭૦ જેઠ વ ૫

અંતે—

સંવત પનર હિત્તરિ ૭૦ જેઠ વદિ નવમી દિનિઈ
સુખ પામસઈ જે ભાવ ભગતસ્યું રાજ ધરસ્યઇ ગેહમનિઈ ૩
માણી (૨) પર રતિ રાજઋષિએ આણંદિ ૨ બોલઈ બીસ ફિ
પામ્યા રત્નસમુદ્રગુરુ સુવિનય ૨ સુંદર સહજ ધન ફિ ૩૧
—પ્ર. સ

શ્રીપરૂ રાજીઉ ષરતર ગછિ શ્રી જિનહર્ષ સૂરિ યતીસરો
જયવત શ્રી જિનચદ સૂરિ વર લબ્ધિ ગોયમ ગણુહરો
સુવિવેકસિહ સુજાણ વાચક સુગુરૂ પાઉ પસાઉલિ
પ્રતિબોધ ધરમસમુદ્ર વાચક ઘણુઈ ઈમ રગઈ ભણુઈ ૬૩
પુર પુર પચ્ચાલસા મડણુએ પચમ પચમ જિણુવર રાઉ કિ
સ્વામિ સુમતિ સોહામણો એ સેવઇ એ સેવઇ એ સુરનર પાઉ કિ ૬૪
પચ્ચાલસા નયર મડણુ મેવગજ સુનદણો
તેહનણિ સાનિધ્ધ સધ આગ્રહિ સદા મનિ આણુદણો
એ અરથ અનુપમ સુણુઈ જે નર ભણુઈ ભવીયણુ નઈ કહુઈ
બહુ રિદ્ધિ વૃદ્ધિ વિનોદ ઉચ્છવ સિદ્ધિ સપદ તે લહુઈ

—ઉદયપુર ભ

—રાત્રિભોજન વિષયે જયસેન ચોપઈ સમાપ્ત ઋ–રવિચદ્ર લિખિત્ત સા૦ સત્યલક્ષ્મી પઠનાર્થે ૮–૧૫ મા

—સ ૧૬૩૩ વર્ષે માહ શુદિ ૩ ભોમવારે શ્રી હર્ષપ્રિયોપાધ્યાય શિષ્યેણુ વા૦ ચારિત્રોદય ગણિના, પ. વીરકલસ ગણિ–પ૦ હર્ષસાર ગણિના વાચનાય કૃતે ૬–૧૮ (વિ ધ૦), ૧૩–૧૩ લી

—સ ૧૬૮૪ પ્રથમ શ્રા૦ બહુલ ૨ શુક્ર—જીર્ણદુર્ગે ૫–૨૨ બાલ૦

—ગ્રથાગ્રથ ૨૫ શ્લોક સખ્યા (વિ ધ ચોપડો ૧૨૯–૧૪૨.

—સ ૧૮૦૮ વર્ષ આસૂ માસે શુક્લ પક્ષે ૩ દિને લિપિત પ્રસિદ્ધસાગરેણુ ૯–૧૭ ગુ૦ વિ૦

[જિનહર્ષસૂરિના પ્રતિમાલેખો સ ૧૫૩૬, ૧૫૪૩, ૧૫૪૯ અને ૧૫૫૫ ના મળ્યા છે જુઓ લેખાક ૧૩૭૮, ૬૮૬, ૧૧૫૯ અને ૯૨૮ ધા પ્ર લે સ ભાગ ૧ લો આ પૈકી સ ૧૫૪૯ ના લેખમા જણાવેલુ છે કે તેઓ જિનવર્દ્ધનસૂરિ પટ્ટે જિનચદ્રસૂરિ પટ્ટે જિનસાગરસૂરિ પટ્ટે જિનસુદરસૂરિના પટ્ટધર હતા તે સિવાય ભાગ બીજામાં સ ૧૫૧૯–૨૦–૨૨–૨૪–૨૫, ૧૫૩૪–૪૪–૫૨ ની સાલના લેખ મળી આવ્યા છે]

સાંભળિવા દરસિઈ સહૂ આપઉ વચી અધિકાર
મુઝ મન તે રંજિઉ ઘણઉં મિરઉ સરસ અપાર ૧
ચિત ચોરાઈ રચણી સમઈ દિખઈ ધરિઉ મઈ ધ્યાન
સુપનાંતરિ આવી રહી તે સરસતિ પરધાન ૨
ઊઠિ લાગુ પાઉએ દુઉ તે જયજયકાર,
વરદાયી માગઉ સદા તે કરજો ઉપગાર ૩
સારદ સાર દયા કરી દિઇ મુઝ અવિરલ વાણિ
જિમ ચતુરાથી ધુરની મનો રચઉ વિનાણિ. ૪
દુરિ જાઈ જાવડિ સવે નાઠઈ અશિવ વિઘન
વાણી રસ જિન કેહવું સાંભળજો સહુ સજ્જન ૫

× × × ×

કરઈ મહોત્સવ સન્નર ભાસઇ, જાધિ આશિસ તેણ પાસઇ
રોપઈ કેલિ સનેહશું નીલઇ, ઢોલા રંગ સરોવર ઝીલઇ.
પ્રેમ તણુ જસ (ઇ) નામ તા વળી કરઉ વિસ્તાર,
સકલસુંદર મુનિવર ભણઈ એ ગીતઉ અધિકાર ૩૩
—ઇતિશ્રી ગુણરત્નાકર છંદસિ તનીપોધિકારઃ સમાપ્તઃ
જગમાં જગમાંહિ પ્રસિદ્ધિ વાણી સરસ વળી મુઝ દીધી
કવિતસિદ્ધ મહામતી અધિકારહ સુણજો નર કરજો જયકારહ
પણ કિસઈ પીડાઉ પરિ આણઈ.

* * * *

અંત—

ગુણસરિયા સાગર તણઈ દિવાકર તેજ કરઉ ન ગાઇ
સદ્ધિ ગુરપાય વચા તેં સમિ નહઈ ગુણરત્નાકર છંદ
ઉવએસ મઝમ ઘણુ દુરિતનિકંદણુ મિરખા ગણપુરસમુ
ઉવઝાયરાય મહિમાસુંદર મગધાર સુખાય. ૮૪
સકલ પવાર બહુતર વસે, જેમ એ છંદ રંગિયો મન હસે,
સિરમો મધુકર નવ નવ છંદ સકલસુંદર ભોગઈ આણઈ ૮૫

(૧૬૫) ગુણરત્નાકર છંદ. સ. ૧૫૭૨

[જૂદા જૂદા છંદમા આમા સ્થૂલિભદ્ર ચરિત્ર વર્ણવ્યુ છે કવિનો ભાષા ઉપરનો કાબુ બહુ સારો છે. મ. ૫]

આદિ—

શશિકર નિકર સમુજ્જ્વલ મરાલ મારૂઢ સરસ્વતી દેવી,
વિચરતિ કવિજન હૃદયે મદયે સસાર ભયહરિણી ૧
હસ્ત કમડળ પુસ્તક વીણા, સુહઝાણ નાણ ગુણ છીણા,
અપ્પઇ લીલ વિલાસ સા દેવી સરસઈ જયઉ. ૨
ક્ષુદ્રોપદ્રવ હરણ દદાતિ ધન ધાન્ય કાચનાભરણં,
સકલ સમીહિતકરણ, દેવીસરણ નવનવાભરણ ૩
બ્રહ્માણી બ્રહ્મસુતા, તુ જગદમ્બા ત્રિલોચના,
ત્રિપુરા આદિ ભવાની માતા, તુ ત્રાતા તારણી તરૂણી ૪
દિઉ લીલા ગુણ લચ્છી, કરુ દેવિ દયાભર અચ્છી,
શોક હરઉ હરિ સિદ્ધિ, કિત્તિ કઉ માય પરિસિદ્ધિ. ૫

* * * *

પય પણમું સરસત્તી, માતા સુણિ વાત એક વિન્નતી,
મગ્ગઉં અવિરલ વાણી, દેયો વદારન ગુણ જાણી ૧૭
આણી નવનવ બંધ નવનવ છદેણ નવનવા ભોગા,
ગુણ રત્નાકર છંદ, વન્નિસુ થુલિભદ્દસ્સ ૧૮

* * * *

પાઠક રતનસમુદ્ર ચરણે નામુ સીસહ,
ગુરૂ ગુણનિધિ ભંડાર અમીય રસ વયણિ વરીસહ,
તુઠી સારદમાય પાય પણિ પ્રણમી ભગતિ હિ,
ક્રીડા કામ વિનોદ તેહ મઈ બોલ વિગતિ હિ
અધિકાર એહ બીજઉ હુઉ ભાવ ભેદ નવ નવ કહી,
વયરાગ રંગ આણુ હિવે કહુ બોલ અવસર લહી— ૧૬૦
—ઇતિ શ્રી ગુણરત્નાકર છદસિ દ્વિતીયો ધિકાર સમાપ્ત—

વર્ષે આસ્વીન માસે શુક્લપક્ષે અષ્ટમી તિથિ સોમવારે શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય મંત્રિ સોમસીહ પુ મ અમરસુત જયવંતાજિન પઠનાર્થ શુભ ભૂષાન મુનિ સવિજયસુંદરેણ લિખિત પ્ર. સ.)

(૧૬૭) રત્નસાર કુમાર ચઉપાઈ સ ૧૫૮૨

આદિ—

સરસતિ હંસગમનિ પય નમી અવિરલ વાણી પ્રસરે,
શ્રી શત્રુંજય શ્રી રિસહેસર ઇ (?) રાઉલિ પાસરે,
નેમિશ્વર ગિરિનારિ અલકૃત, રાજિમતી ભરતારરે
ધનનવર થંભણ પરમેશ્વર કુશલિ પાસ કુમારરે. ૧
ઉવએસ ગચ્છ શિરોમણિ ગચ્છનાયક સ્યણપ્પહ સૂરીસરે
સંપ્રતિ શ્રી સિદ્ધસૂરિ નમી હઇ પૂરઇ મનહ જગીસરે,
ગુરુ ગુણ રત્નસમુદ્ર અરિહ જિમ વિદ્યા સકલતર ગરે
ગુરુ આની ગૌતમ સુરતરુ ગુરુ ચિંતામણિ મઝરે ૨
ગુરુ દીવો ગુરુ દેવતણી પરિ, ગુરુ રાજ ગુરુ ધ્યાનરે,
ગુરુચિત્ત પય કુપખન લહીઈ ગુરુ જગમાંહિ પ્રધાનરે,
સંયમ સીલ સંસાર દેવા લીલ વિલાસરે.
શ્રી રત્નાગ્ર પુત્ર તણુ ચિત સાંભલયો સહ રસરે.
તપ મહાતપ કિરાર પીડિત નેહતણુ સહુ ગીતરે
શ્રી કવિજનતણી મુખ વાણી, ચંદકિરણ જિમ સીતરે. ૬

વસ્તુ—

સકલ સાર સકલ સાર પાય પણમેવિ
મુનીસહ જિણવર નમી, સુગુરુ પાય પણમેવિ સુહકાર,
અરથ લહી સિદ્ધાંતનુ પાપતાપ પરિહરણ સાર,
ઉવએસ ગચ્છિ સિદ્ધસૂરિ ગુરુ, પય પ્રણમી બહુ ભત્તિ
રત્નસાર કુમારનું સાંભલયો સુચરિત્ત. ૭

* * * *

એ ઋષિરાજ સુગુણ જે ગાસઈ, અજર અમર માનવ તે થાસઇ,
ધરિ મડાણુ મહોત્સવ સતતિ, ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ લહિસઇ તે સપનિ ૮૬

કલસ

પાટલપુર સિગડાલ, સગલ મત્રીશ્વર ભણીઇ,
નંદરાય નરમુગટ સુભટ જસ કીરતિ સુણિઇ,
થૂલિભદ્ર થિર મન્ન કોશિ યુવતી જેણિ તારી,
ચદ્રકલા નિકલક સદા સાસન જયકારી,
વઇરી વિયોગ ભાવ વિહરણુ, કરણુ રિદ્ધિ સિદ્ધિ સયા,
લીલા વિલાસ રસ રગ દીઓ કરો સહિજસુદર મયા ૮૭

—ઇતિશ્રી ગુણરત્નાકર છદ મહા વિનોદ મનોહરે ચતુર્થોડધિકાર સપૂર્ણ મિતિ સવત્ ૧૫૪૫ વર્ષે માર્ગશીર્ષ માસે શુક્લપક્ષે ૧૩ બુધે અદ્યે હવમોગ્રામ મધ્યે ભટ્ટારક શ્રી ૪ શ્રી શિવતિલક સૂરિ તતશિષ્ય મુનિ ગુણીયલેન લિખિત પ્ર કા

—૫૬-૧૭ મા, ૨૮ પ્રે ૨, ૨૧-૨૨ ભાવ, અમ૦

(૧૬૬) ઋષિદત્તા રાસ સ ૧૫૭૨

આદિ—

(પ્રથમ મગલાચરણુ છે પછી

× × × ×

ઇદ્ર સરિખુ પાલઈ રાજ, નિસુણો સીલ તણા ગુણ આજ,
સહેજસુદર મુનિ ઇમ ભણઇ ૭

× × × ×

અતે—

સવત **પનર બહુતિરે** ઉ, ભ૦ રામ કીઉ સુવિચાર ઉ
સૂરિજની કરણાવલી ઉ, ભ૦ જિમ સઘલિઈ પસતિ ઉ
ઈમ એ રાસ સોહામણુ ઉ, ભ૦ ચઉપટલી નિચરતિ ઉ

* * * *

(આ કવિએ સસ્કૃત ગ્રથ નામે વ્યાકરણે પ્રથમ પાદ સ ૧૫૮૬ મા પોતે લખ્યો છે તેમા આ પ્રમાણે છેવટે જણાવ્યુ છે કે સવત્ ૧૫૮૧

(૧૬૮) આત્મરાજ રાસ ર. ૧૫૮૨ (વા ૧૫૮૮) (ભરૂ ૧૫૮૨ સામેજી)

અંતે—

સંવત પનરસય બ્યા (અડયા) સીઈ, ભઈ રચિઉ ૧૪ રાસ
આતમરાય કથા અનુપમ તેહનઈ પરિ રે રંગ સામી નિવાસિ જય સ.
આધિ વ્યાધિ ટલી સવે મિલઇ મુગતિ સંયોગ
સવિજયસુંદર વીનવઇ પ્રીતિ (?) ધ્યાઇરે તિહાં ભોગવઈ ભોગ.
કિ ૮ સ.

—પ્ર સ ઉ. ભં. પાટણ પાનાં ૭ થી ધાર બાપુભોનો ભં.

(૧૬૯) પરદેશી રાજાનો રાસ.

આદિ—

ત્રિભોવન નયણાનંદકર, ચોવીસમો જિણંદ.
રાય સિદ્ધારથ કુલતિલો પ્રણમું પરમાણંદ. ૧
ભગતિ મુગતિ દાતાર પ્રભુ ગૌતમ લબ્ધિનિવાસ
અધિક પ્રતાપિ કથા મોટો, નામે લીલ વિલાસ. ૨
અવિરલ વાણી કેવલ અને વલી શુભ ધ્યાન
સકલ સભારંજન કથા દિઈ સરસતિ વરદાન. ૩
રાય પરદેસી તેહનો સાંભળો જિમ સંબંધ
કવિ ઠ્યુંદર વાચક ભણે સુણિયો સહુઈ નબંધ ૪

* * * *

અંતે—

ઉવએસ ગચ્છ ગુરુ ગઉપતિ શ્રી સિદ્ધિ સૂરિ ગુણવંત
વાચક શ્રી ધનસાર મહિમા મેરુ સમાન, ૨૧૫
તસ પરિ ગુરુ ગાયનસી રત્નસમુદ્ર ઉવઝાય,
મતિ જિન આનંદ તણા ? સેવા સુખધામ. ૨૧૬
લીલા પતિ લખિમી વસઇ કરઈ સ્તુતિ મેલિ
ગાયતા ગુણ ભાવનાં, ફલઇ મનોરથ વેલિ. ૨૧૭

અંતે—

પ્રથમ ઢાલ.

સયલ સુણી વૃત્તાંત રસાલહ ઇહાપોહ કરંતિરે
પૂરવિલુ ભવ દેષી સઘલુ, શ્રી ગુરૂપાઇ નમંતિરે,
બેટાનઇ સવિ રાજ સમોપી લીધુ સયમ ભારરે,
રાણી તેહ થઇ વઇરાગિણિ, કર્મ ષપાઇ સુખકારરે,
વરસ બહુત્તરિ સયમ પાલી પામીઉ કેવલનાણુરે
અણુસણુ સિઉં આબૂગિરિ સ ( ) મોક્ષપણ્ નિરવાણુરે
અંગ અગ્યાર ભણુતા ઉપાઇ ગુણુષાણિુરે
રતનમંજરિ પુહતી પ્રિય પાસઇ, બીજા અમર વિમાણિરે ૯૭
ચારિત્ર દેસ થકી તે પોપટ, વિરતિ કરઇ ગુરૂ પાસિરે,
દેવતણી લીલા જિણિ લીધી, સોઇ રમઇ સુષ વાસિરે
રયણકુમાર સદા શુભ લક્ષણુ દેવ કરઇ ગુણગ્રામરે,
જયકારી જયમંગલ કારણુ સહજ સલૂણુ નામરે. ૯૮
જે ભણુસ્યઇ ગુણસ્યઇ નરનારી તે ઘરિ મંગલ ચ્યારિરે,
લહસ્યઇ લીલવિલાસ ઘણી પરિ પુત્ર કલત્ર પરિવારરે,
સંવત **પન્નર બ્યાસી** સંવછરિ એ રચીઉ મઇ રાસરે
વાચક **સહજસુંદર** ઇમ બોલઇ, આણી બુદ્ધિ પ્રકાસરે ૯૯

—ઇતિ શ્રી રત્નસાર કુમાર રાસ સંપૂર્ણ લિષિત સંવત ૧૮૭૩ વર્ષે કાત્તિક વદિ ૯ શુક્રે પા ૬ ૫ ૧૮ આ ક

—સં ૧૬૭૬ વર્ષે પોસ સુદિ ૧ વાર રવૌ શ્રી **પણુઘટી** ગ્રામે વા શ્રી વિજયમૂર્ત્તિગણિના લખિત (મ બ)—કુલ ૩૧૦ પદ્ય ૧૨ પાના હા ભ. પાટણુ ડાબડો ૮૩, સાગરભંડાર પાટણુ નં ૨.

—સં. ૧૭૭૮ વર્ષે જેષ્ટ શુદિ ૮ દિને વાર શુક્રે સકલ પંડિત શિરોમણિ પંડિત શ્રી ૫ શ્રી જીવણચંદ ગણિ ભ્રાત પંડિતશ્રી ૫ શ્રી દાનચંદ ગણિ શિષ્ય ૫ દોલતચંદ્ર ગણિ લિષિત શ્રી પત્તન નગરે આત્મીય અર્થે લિખીત (પ્ર. કા. પાના ૧૩), ગાથા ૪૦૦ પા ૯ જેસલ

અંત—

એ શુકરાજ તણું ચરિત, કામ કહ્યું મનરંગિ,
મોટાં ચરિત થકી સહી, પામ્યો ગુરુ ઉપદેસ. ૧૧૬
જે ભણસે ગુણસે ઓચ્છવિ ઘરસે તે સુખવાસ,
વાચક સહિજસુંદર કહે, દિન દિન લીલાવિલાસ. ૧૧૭

—સં ૧૭૧૩ વર્ષે પોસ વદિ ૫ રવૌ ૫ ધર્મવિજય ગણિ લિખિત ૭-૧૫ (વિ. ધ.)

(૧૭૧) જંબુ અંતરંગરાસ.

આદિ—

સરસતિ સામિણિ પય નમી, પ્રણમું ભવ દુહભંજ,
જંબૂ સ્વામી કેરડુ, ચરિય વર વીવાહ ૧
ધર્મવંત પુરિ તો વસઇ નવિ સગ્ગ સહકારિ,
મુગતિ વધૂસિઉં મન મિલઇ અવર ભણઇ નવિ નારિ ૨
આઠઇ નારી વીનવઇ આપણા હિયઇ ન ભેદિ
ચતુર ચકોરી કારણઇ માણિક પાય મરોડિ. ૩

* * * *

અંતે—

જાંબૂ અમર પતિ દેવતાએ, સુખસંપતિ સહિઇ સિદ્ધતાએ
સઈ જસ નામિ રંગઇએ ઘર આંગણઇ ઇચ્છા ફલઇએ. ૬૨
અવિચલ વાનિ પામીઇએ દિનિ દિનિ લીલ વિલાસ,
સહિજસુંદર મુનિવર ભણઇ અવિચલ સુખવાસ. ૬૩

—૪-૧૧ લીં

૧૭૨ યૌવનજરાસંવાદ*

આદિ—

અમર કુમર સુર સમય નિમય કુલ પિત્તિ વિલાસહ,

*આ કાવ્ય ૨૫ કુંડળીં નાનું પણ રસમઈ છે. શબ્દાડંબર રહિત પ્રાસાદિ છે. ગ્રંથકર્તા કરુણાર્થ કવિ નથી. યૌવન અને જરાનો સંવાદ એ કાવ્યનો વિષય છે. ઔચિત્યને અનુસારે સંવાદ ચલ્યો છે (મ. ન.)

નરય થકી સ્વર્ગઇ ગયુ, તેત પૂણ્ય પ્રમાણુ,
સ .આંણુ વહતડા, લાભઈ અમર વિમાણુ ૨૧૮
ધરમઇ સવ સુખ સપજઈ, ધરમ કરે નરનારિ,
વાણી સહજસુદર તણી, સફલ કર સસાર ૨૧૯

—સ. ૧૬૬૩ વર્ષે કાતી સુદિ ૧૫ દિન અચલગચ્છે શ્રી પૂજ્ય શ્રી ધર્મ્મમૂર્ત્તિ સૂરીશ્વર વિજય રાજ્યે ૫. શ્રી મુનિશીલ ગણિ વાચનાર્થે લાલણ ગોત્રે સી૦ જેસા તત્પુત્ર સા૦ સૂરા તત્પુત્ર સા૦ રાજપાલ તત્પુત્ર સા માણિક તત્પુત્ર સા૦ વીરદાસ તત્સુત તેજપાલ લિખિત શ્રી જેસલમેરૂ મધ્યે રાઉલ શ્રી ભીમજી વિજય રાજયે શ્રી —ભાવ

—૬-આચાર્યજી ઋ શ્રી ૬ જસવતજીના સેવક ઋ લપ્ર પોપાં લક્ષન સવત ૧૬૭૧ વર્ષે આસો શદિ ૩ (વિ ધ)—૧૪-૧૧ લી

(૧૭૦) શુકરાજસાહેલી.

આદિ—

સરસતી હસગમની સદા, માગુ વચન વિલાસ,
વીરજિણેસર પય નમી, ગોયમ બુદ્ધિ નિવાસ ૧
હરખ ઘણો ગુણુ બોલતા, સુણતા સિદ્ધિ બુદ્ધિ હોય,
સુડા ને સાહેલીયા તણી, કથા સુણો સહુ કોય ૨
પુણ્યે રાજઇ રગ ઘણુ, પુણ્યે ટલે વિયોગ,
પુણ્યે રોગ ન ઉપજે પુણ્યે સુલલિત ભોગ ૩
પુણ્યે ધણ કણ પૂર ઘણા, પુણ્યે આયુ અનત,
પુણ્યે સહસગુણુ મિલે, પુન્યે જય જયવત ૪
સહિગુરૂ સાચા નેહના, જે પામઈ તસ ભેટ,
સુડા ને સાહેલીયા, કર્મકલા તસ ભેટ ૫
આયસ સહિગુરૂનો લહી, કરસ્યુ કવિત્ત રસાલ,
વાચક સહેજસુદર ભણે, સાભલયો સુવિશાલ ૬

* × × ×

સાંભળતાં સવિ પાતક ટલઈ ભણતાં મનહ મનોરથ ફલઈ
આદિ જિન ગડિયર ગડસાલ, ચઉવીસ જિન મોહિત સુવિશાલ. ૧૮
કુશલસંયમ કવિ ઇમ ઉચ્ચરઈ ભણતાં સુજસ વિસ્તરઈ
(પત્ર ૨૮ ન. કા.) ૨.

—૫ અભયસાગર લિખિત શ્રી સાહારસિ ગામે સં ૧૭૪૧ વર્ષે (લિ. પ.) (હેમવિમલસૂરિ-આચાર્યપદ સં ૧૫૪૮ સ્વ. ૧૫૮૮)

---

૯૬ લાવણ્યરત્ન—(ત હેમવિમલસૂરિ-પંડિત ધનદેવ—સુરહંસ શિ)

(૧૦૪) વત્સરાજ દેવરાજ રાસ. સં ૧૫૭૦ દેવગિરિમાં-હેમવિમલ સૂરિ રાજ્યે. ઘ. ભ પાટણ ભં ૩.

(૧૦૫) યશોધર ચરિત્ર સં ૧૫૭૩

આદિ—

દેવગિરિમંડન દેવતા વંદી વીરજિણંદ,
ઇંદ્ર સવે સેવા કરે લિઇ જે પરમાણંદ. ૧
આગમ અક્ષર સુસ્વરસરણ સરસ્વતી મનભતિ,
પતિ સહિત નિમલ નમું સુરહંસ ગુરુ ચિત્ત. ૨
જો ભવીયણ ભાવે સુણો ધર્મતણા ચ્યારે અંગ,
ભર ભવનાણ સુવાસના સંયમ રંગ અભંગ. ૩
કૃત દેસિ શ્રેણિયો પામી નર વંએસ
એ સમકિત અણસકિત મનેં આનિંદિ કવે કહેશ. ૪
વીતરાગ સુસાધુ ગુરુ જિનવર ભાષિત ધર્મ
કમલસ્વ સવી જાણો જીવ દયાનો મર્મ. ૫
જેહ પ્રાણ કુલ બુદ્ધિનઈ જીવ કરે અપમાન,
તે પાતાળી સાતમે નરકે પીડે સવિતાત. ૬
ત્રસ પ્રાણી કે રહ્યા જીવ આશરે જેહ,
મન ભાવે ભાજે નહિ તેણ પાતક તેમ. ૭

ધીરવીર ગભીર સધર ગુણવત વિચક્ષણ,
શ્રી સારદ મુખકમલિ રમલિ જિમ કરઈ સુહંસી,
માનવત ગુણવત ધર્મ ધનવંત સુવશી,
ઉલ્લસિત હસિત લીલા લલિત, કલા કલિત યૌવનસહિત
શ્રી ભોજરાજ ભોગિક ભમર, કરઇ રજૂ દૂખર્ણગહિત ૧

* * * *

અતે—

યૌવનજરા સવાદ ભોજ ભજઇ વચ્ચિ આવિ,
ટાલઈ સેયલ વિરોધ સપ વલિ કરઇ મનાવિ,
ભોગ રગ રસ રોલ, મયણ વિણ કોઇ ન જાણત,
જઉ તુ જરા ન હુત્ત ગર્વ્વ તઉ કોઇ ન મુકત,
વઢવાડિ રાડિ સઘલી ટલી મિલ્યા રગિ બેહૂ હસી,
એ ભાવ ભેદ કવિ સહજના કનકપરિ જોજ્યો કસી ૨૫

—(મ બ)

૧-૩ સઝાયો—કાયા ઉપર (કાયાપુર પાટણ મોકલુ, પેખો ર નવપુર માનરે–એ આદિ, અને મુગતિનારિ પૂર થાવીઇ, સહજસુદર ઉપદેશરે–એ અત) +કાયાપુર પાટણ (પ્ર ૧૬૨ સ મા ભી.) +નિન્દા (પ્ર ૩૭ સ મા. સ.)



૯૫ કુશળસંયમ–(ત. હેમવિમલસૂરિ–કુલવીર અને કુલધીર શિ.

(૧૭૩) હરિબળનો રાસ.

અંતે—

તપગચ્છિ શ્રી ગુરૂ અવિચલ ભાણુ, માનઇ પરૂ દર્શન જસુ આણુ ૬૫
અભિનવ ગોયમ સ્વામિ સમાન, શ્રી હેમવિમલસૂરિ મહિમાનિધાન,
તાસ સીસ પંડિત કુલવીર, બીજો બાંધવ શ્રી કુલધીર. ૬૬
શ્રી ગુણ શીલિં સોહામણા, જસુ અગિ ગુણ દીપઈ ઘણા,
તે ગુરૂ પામી વચન વિસેસ, હરિબલ ચરિત્ર બોલિઉ લવલેસ ૬૭

૯૬ ક સરહંસ—(વ. હેમવિમલસૂરિ-ધનદેવ શિ.)

(૧૭૬ ક) મત્સ્યોદર નરેંદ્ર ચોપાઈ—૧૫૭૪ દેવગિરિમાં આરંભ જણાવેલ છે

'શ્રીતપા રત્નશેખરસૂરિ- ... સહસ
સવત્ પનર ... વરિસ,
દેવગિરિનગર ... રાસ.

—સંપ્રતી મ ...

(આ રાસ સરહંસના શિષ્ય લાવણ્યરત્નના નામે પણ નોંધાયો છે જુઓ લાવણ્યરત્ન ન. ૬૬ ની કૃતિ ન ૧૭૧ અને આ નામ લાવણ્યરત્ન લાગે છે

૯૭ સાધુમેરૂગણિ—(હેમરત્નસૂરિ શિ.)

૧૭૯ પુણ્યસારકુમાર રાસ ૫ ૨ ... ૧ ૧ સ ૧૫૦૧—આમ.

૯૮ રત્નસિંહસૂરિ

૧૮૦ નરત્નચૂડમણિચૂડરાસ સ ૧૫૦૧ ... ૫. ૨ ને ગુરુ—રત્ન ર. ... સ

૯૯ રત્નસિંહસૂરિ શિ૦

(૧૮૧) જબૂસ્વામી—વિ. ૫.

૧૦૦ ભાવસાગર

(૧૮૨) નવતત્વ રાસ સ ૧૫૭૫-વિ. ૫

(૧૮૩) ... પરિણામ ચોપાઈ ૧૫૫ —આમ

તિહાં યશોધર રાયના નવ ભવ નવરસબંધ,
લાવણ્યરત્ન કવિ ઇમ કહે સુણો (એહ) સબંધ.　　૮

*　　*　　*　　*

અંતે—

શ્રી જિનમતિ અતિ વરતે આણુ, તપગચ્છ ગયણુ વિભાસણુ ભાણુ,
સોહમ પાટે સોમસુંદરસૂરિ, નામે સંપતિ સુખ ભરિપૂરિ.　　૩૦
મુનિસુંદરસૂરિ તસુ પાટિ, પાપ ટલે નામ લેવા માટિ,
સંતિકર સ્તવ કરી જગસંતિ, કરી હરી દારૂણુ દુહ ભ્રંતિ.　　૩૧
પાટે રત્નશેષરસૂરિ, મહકે જગ જસ સુજસ કપૂરિ,
શ્રી લષિમીસાગર સૂરીંદ, કુમત તિમિરભરહરણુ દિણંદ.　　૩૨
યુગપ્રધાન ગિરૂયા ગુણધાર, શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ ગુણધાર,
તાસુ પાટિ સંપ્રતિ વિહરંતિ, ભવભય હરંત જિણુ ભગવંત.　　૩૩
દીપે દિન દિન દીપતિ કલા, ગુરૂ ગુણુ છત્રીસ આગલા,
હેમવિમલ સૂરિસ ઉદયવંતે, અંતરીખ રવિ જા જયવંત.　　૩૪
સિરિ ધનદેવ પંડિત શિષ્ય સિરિ મોડ પુહવિ પીઠિ પયાવિયયડ,
અબૂઝાવ ઘણા બૂઝવ્યા, સમકિત વિમલ સલિલ સૂઝવ્યા　　૩૫
સૂરહંસ ગિરૂઓ તસુ સીસ, વાદિશ્રેણિ ધૂણાવે સીસ,
તસુ પયકમલે રમલિ જિમ ભૃંગ, લાવણ્યરત્ન નામે મીરંગ　　૩૬
વિવેકરત્ન શ્રી ભણી આદરિ, સંવત પનર સય ત્રહુત્તરી,
દેવગિરિ નગરે કાતિ માસે, યશોધર ચરિઅ ઉલ્લાસિ.　　૩૭
સમકિત સુંદર નામ પ્રધાન, .પાપણુ ટાલે સંબંધ,
જા ધ્રૂ મેરૂ મહી થિર રહે, તા રહિજ્યો કવિયણુ કહેઇ　　૩૮

—૩૦-૧૧ લી

(૨૭૬) મત્સ્યોદર રાસ મ ૧૫૭૩ (૧૫૭૪) પા ૪ આ રાસ આ કવિના ગુરૂ સૂરહંસને નામે પણ નોંધાયો છે જુઓ સૂરહંસ.

(૨૭૭) કલાવતિ રાસ. —રત્ન, જેસ૦

(૨૭૮) કમલાવતિ રાસ. —જેસ૦

૯૬ ક સરહંસ—(ત. હેમવિમલસૂરિ-ધનદેવ શિ.)

(૧૭૬ ક) મત્સ્યોદર નરેંદ્ર ચોપાઈ—૧૫૭૪ દેવગિરિમાં આમાં જણાવેલ છે:

શ્રીતપ ગચ્છ હેમવિમલસૂરિ શિષ્ય પંડિતમાં સાધુ સરહંસ
સંવત્ પનર ચિહુત્તરિ વરિસ
દેવગિરિનગર કીધઉ રાસ.

—પ્રેમી બં˚ પાટણ

(આ રાસ સરહંસના શિષ્ય લાવણ્યરત્નના નામે પણ નોંધાયો છે જુઓ લાવણ્યરત્ન નં. ૯૫ ની કૃતિ નં ૧૭૫ અને આ નામ લાવણ્યરત્ન આપે છે

૯૭ સાધુમેરૂગણિ—(હેમરત્નસૂરિ શિ.)

૧૭૯ પુણ્યસારકુમાર રાસ ૨ ૨ આ. ૬ ૧ સ ૧૫૦૧—આમ.

૯૮ રત્નસિંહસૂરિ

૧૮૦ +રત્નચૂડમણિચૂડરાસ સ ૧૫૦૧ આ. ૧. ૨ ને પ્ર-જૈન. ૨ પ્રકાશકો સ

૯૯ રત્નસિંહસૂરિ શિ૦

(૧૮૧) જંબૂસ્વામી—વિ. ધ.

૧૦૦ ભાવસાગર

(૧૮૨) નવતત્વ રાસ સ ૧૫૭૫—વિ. ધ

(૧૮૩) ઇચ્છા પરિમાણ ચોપઈ ૧૫૯ —આમ

૧૦૧ સૌભાગ્યસાગરસૂરિ શિષ્ય-(વડતપ ગ. લબ્ધિસાગર-સૂરિ-ધનરત્નસૂરિ-સૌભાગ્યસાગર)

૧૮૪ ચંપકમાલા રાસ ૧૫૭૮ આસો સુ ૭ દમણમા

આદિ—

આદિ જિનવર આદિ જિનવર આદિ મુનિ ઇસ
શાંતિ નેમિ શ્રી પાસજિન વીર ધીર સેવે સુરાસુર
પંચ જિણેસર ચરણ યુગલ ભક્તિભાવ પ્રણમુ ગુણાયર
ગણહર મુખ્ય ઇગ્યારહ ગુરૂ ગોયમ પ્રણમેવિ
ચંપકમાલા સતી તણું ચરીય ભણુ સષેવિ ૧

* * * *

અંતે—

વડતપગછ ગુરૂ ગોયમ સમાએ માલ્હતડે, શ્રી લબ્ધિસાગરસૂરિ
જપતા નામ જ તસુ તણુઉ એ મા૦ નાસઈ દુકૃતદૂરિ. ૫૦૪
પટ્ટ પ્રભાકર જયકરૂએ મા૦ ધનરત્ન સુરીંદ,
સોભાગસાગરસૂરિ ગુણનિલોએ મા૦ જસઉ જસ પૂનિમચદ ૫૦૫
તાસુ સીસ રગિઇ રચ્યો એ મા૦ ચંપકમાલાનો રાસ,
સંવત પનર અઠોતરે એ મા૦ ઉજ્જવલ આસો માસ. ૬
સાયર સષ્યા તિથિ ભલીએ મા૦ રૂયડો વાર પત્તંગ,
આશ્રય નામ વિચારજ્યો એ મા૦ તિણિ દિન નક્ષત્ર ચગ. ૭
દમણબદિર રુલીયામણો એ મા૦ મડણ આદિ જિણદ,
તાસતણે સુપસાઉલે એ મા૦ નીપનો રાસ આણદ ૮
સતી પ્રબંધ જે ભણે એ મા૦ નર ને નારી સુજાણ,
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ મદિર ઘણી એ મા૦ તે લહે કોડિ કલ્યાણ. ૫૦૯

—શ્રી ભુજનગરે સ ૧૬૭૨ શ્રી સત્યશેખરગણિ પ વિવેકશેખર ગણિ તત્ શિ૦ ભાવશેખર ગણિ લિ. ૧૭-૧૭ લી.

—શ્રી સુરેતિ બિંદિર મધ્યે અશ્વનિમાસે વિજયદશમ્યા સોમવાસરે સં. ૧૬૭૬ વર્ષે. ઇડર બાઇઓનો ભ.

—ખ ૧ શે.

[બૃહત્તપા ગચ્છના લબ્ધિસાગરસૂરિના પ્રતિમાલેખો સં ૧૫૫૪-૬૦-૬૧-૬૨-૬૪-૬૫-૬૬ ના મળી આવે છે ને તે પરથી જણાય છે કે તેઓ ઉદયસાગરસૂરિના પટ્ટધર હતા. ધનરત્નસૂરિના લેખો સં ૧૫૭૨-૭૯-૮૪-૮૭-૮૮-૯૧ ના મળે છે તે પૈકી સં ૧૫૭૯ અને ૧૫૮૪ ના લેખોમાં ધનરત્નસૂરિ અને સૌભાગ્યસાગરસૂરિ એ બંનેને સાથે મળી તેમની પહેલાં લબ્ધિસાગરસૂરિ પણ એમ જણાય છે એકલા સૌભાગ્યસાગર સૂરિના લેખો સં ૧૫૭૩ અને ૧૫૮૯ ના મળ્યા છે- જુઓ અને ભાગ ૧ બા. પ્ર. સ વિરીથમાં સૌભાગ્યસાગરસૂરિનો સં ૧૫૭૨ નો લેખ છે તેમાં જણાવ્યું છે કે પં અભયસારગણિના પુણ્ય માટે પં અભયભૂતિ ગણિ તથા અભયરત્ન મુનિ સાથે રહી સૌભાગ્યસાગરસૂરિએ શાંતિનાથ બિંબને પ્રતિષ્ઠિત કર્યું–જુઓ નાહટાજી જૈ લે. સં લેખાંક ૨૯૩]

---

૧૦૨ ભુવનકીર્તિ–પહેલા (કોરંટગચ્છ કક્કસૂરિ શિ)

(૧૮૫) કલાવતિ ચરિત્ર સં ૧૫૮ ભાગ. શુ. ૫ ગુરુ ખંભાતમાં.

અંતે—

પનર અસી બરસામી, મૃગસર શુદિ પાંચમી,
દિવસ ભુવનતિલક ભલે, ગુરૂ દિન નિર્મલે. ૮૮
કોરંટગચ્છ નન્નસૂરિ સુપહી શ્રી કક્કસૂરિ,
તાસ સીસ પ્રભ ભણ્યું, એ ઉદ્ધાર આપણું. ૮૯
ભુવનકીર્તિ ધીર ભાએ કલાવતિ ગુણ ગાએ
દુઃખ દલિદ્ર ટલે એ સંપદા સવિ મિલે. ૯૦
? ભણે મનરંગ, વિલસે સુખ તે અંગ,
થોડિ સંનિધ કરે એ જિમ મનિ મહમટે. ૯૧
—કલાવતિ ચરિત્ર સંપૂર્ણ સં ૧૮૪૬ પોષ શુદિ ૧૨ —પ્ર. સ.

૧૦૧ સૌભાગ્યસાગરસૂરિ શિષ્ય-(વડતપ ગ. લબ્ધિસાગર-સૂરિ-ધનરત્નસૂરિ-સૌભાગ્યસાગર.)

૧૮૪ ચંપકમાલા રાસ ૧૫૭૮ આસો સુ ૭ દમણમા

આદિ—

આદિ જિનવર આદિ જિનવર આદિ મુનિ ઇસ
શાંતિ નેમિ શ્રી પાસજિન વીર ધીર સેવે સુરાસુર
પચ જિણેસર ચરણ યુગલ ભક્તિભાવ પ્રણમુ ગુણાયર
ગણહર મુખ્ય ઇગ્યારહ ગુરૂ ગોયમ પ્રણમેવિ
ચ પકમાલા સતી તણુ ચરીય ભણુ સષેવિ ૧

* * * *

અંતે—

વડતપગછ ગુરૂ ગોયમ સમાએ માલ્હતડે, શ્રી લબ્ધિસાગરસૂરિ
જપતા નામ જ તસુ તણઉ એ મા૦ નાસઈ દુકૃતદૂરિ ૫૦૪
પટ્ટ પ્રભાકર જયકરૂએ મા૦ ધનરત્ન સુરીંદ,
સોભાગસાગરસૂરિ ગુણનિલોએ મા૦ જસઉ જસ પૂનિમચદ. ૫૦૫
તાસુ સીસ રગિઇ રચ્યો એ મા૦ ચંપકમાલાનો રાસ,
સંવત પનર અઠોતરે એ મા૦ ઉજ્જવલ આસો માસ. ૬
સાયર સખ્યા તિથિ ભલીએ મા૦ રૂયડો વાર પત્તંગ,
આશ્રય નામ વિચારજ્યો એ મા૦ તિણિ દિન નક્ષત્ર ચગ ૭
દમણબદિર રલીયામણો એ મા૦ મડણ આદિ જિણદ,
તાસતણે સુપસાઉલે એ મા૦ નીપનો રાસ આણદ ૮
સતી પ્રબંધ જે ભણે એ મા૦ નર ને નારી સુજાણ,
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ મદિર વણી એ મા૦ તે લહે કોડિ કલ્યાણ. ૫૦૯

—શ્રી ભુજનગરે સ ૧૬૭૨ શ્રી સત્યશેખરગણિ પ વિવેકશેખર ગણિ તત્ શિ૦ ભાવશેખર ગણિ લિ ૧૭-૧૭ લીં.

—શ્રી સુરેતિ મિદિર મધ્યે અશ્વનિમાસે વિજયદશમ્યા સોમવાસરે સં. ૧૬૭૬ વર્ષે. ઇડર બાંઇઓનો ભં.

દેસ સવિહુમાહિ જાણીઇએ માહ તો ગુજર દેસ પ્રસિદ્ધ,
તિહાં અહિમ્મદપુરવર ભલુ. મા વાસ જિહાં લક્ષ્મી કીધ. ૮૭
તીણઈ નયરિ વિવહારીયાએ. મા સાવક ધર્મવંત સુજાણ,
તેહ મહાજનમાંહિ મુખ્યએ મા પવિત્ર પુણ્ય પ્રમાણ. ૮૮
તસ ધામંમિ રૂપી કહિઇએ, સુત સપત્ત સુવિચાર,
જિનવર ગુરુભક્તિ નિ કરઇએ મા શ્રી શીવરાજ કુમાર. ૮૯
તાસ ઘરણિ ભણુ મા શીલવતી સવિ માહિ
ધનગુણિ દીપઇ ઘણુંએ મા અવર નહી સંસારિ. ૯૦
તસ કુખઈ જગ જાણીઇએ મા બુદ્ધિ ધર્મકુમાર
જસ કીર્તિ જગિ ...એ મા જાણઈ સયલ વિચાર. ૯૧
સત સત્તરી રાસજ કીઉએ, પનર પાસ જગીસ,
અમીયસમ સાનિધિ કરઈ મા પ્રતપુ કોડિવરીસ. ૯૨

—સાધ્વી ...ની પ્રતના ૧-૧૧ લી. ૫-૧૪ આમ

[આ ...-વિધિપક્ષની પટ્ટાવલિમાં ૧ મા પટ્ટધર સિદ્ધાંતસાગરસૂરિની પાટે ૬૧ મા ભાવસાગરસૂરિ થયા. તે મારવાડ દેશમાં નરસાણી ગામે વેસા સાભાની સિંગારદે ભાર્યાના પુત્ર ભાવડ નામે સં ૧૫૧ માં જન્મ. ૧૫૨ માં અણાસક્ત ભાવે જયકેસરીસૂરિ–પ૬ મા પટધરને હાથે દીક્ષા લીધી. ૧૫૬ માં ...ગામમાં આચાર્યપદ અને ... પણ મળ્યું. ૧૫૮૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. ભાવસાગરસૂરિના પ્રતિમા લેખો સં ૧૫૬૦–૬૧–૬૩–૬૪–૬૫–૬૬–૬૭–૬૮–૭૦–૮૧ ના મળ્યા છે જુઓ ધા. પ્ર. સં ભાગ. તેમજ નાહારના સંગ્રહમાં સં ૧૫૬૨–૬૫–૭૪–૭૬ ના પણ જોવામાં આવે છે તેમની પાટે ૬૨ મા પટધર ગુણનિધાનસૂરિ અને તેમની પાટે ૬૩ મા પટધર ધર્મમૂર્તિસૂરિ થયા.]

(નન્નસૂરિ માટે જુઓ ન. ૭૪ પૃ. ૯૬ અને કક્કસૂરિના પ્રતિમા લેખસ. ૧૫૯૫ ના મળી આવે છે. જુઓ ધા. પ્ર. સ. પહેલો ભાગ લેખાંક ૪૫૫, ૬૦૭

---

૧૦૩ લાભમંડન (આંચ૦ ભાવસાગરસૂરિ શિ૦)

૧૮૬ ધનસાર પચશાળિરાસ–સ ૧૫૮૩ કાર્તિક શુદ ૧૩ ગુરૂ અમદાવાદમા.

આદિ—

પણુમવિ વીરજિણુદ, સ્વામી સિદ્ધત્થરાય કુલચદ,
સેવિ સુરનર ઇંદ, જસ નામે હોઈ આણુદ ૧
નાભિકમલ જસ વાસ, સમરૂં સરસતિ મનિ ઉલ્હાસ,
કીયણુ કરિવા રાસ, થિરવાસ, પૂરએ આસ ૨
રાજગ્રહ વરનયરં, રાજા નામેણુ સેણિય સાર,
મત્રી અભયકુમાર ઉત્તમ ગુણુ બુદ્ધિ ભડાર ૩
પૂછિ જિનવર પાસે ગૌતમ ગણુધર મનિ ઉલ્લાસે,
પામજઈ સુખ વાસે, સ્વામી તે મઝ્ઝ દિઉ આસે ૪

* * * *

અતે—

સવત પનરએહ સવત્સર ત્રીસીઇરે, ૩અડઉ કાર્ત્તિક માસરે,
ગુરૂવાસર દિન તેરસિ કેરડઇ, કીધો એ મનિ ઉલ્હાસિરે
અરિહત બે. ૮૩
શ્રી વિધિપક્ષ ગચ્છ ગણુધર રૂયડારે, શ્રી ભાવસાગર સૂરિરે,
નામિ નવનિધિ હુઇ જેહનઇરે, પાતિગ જાઇ સવિ દૂરિરે. અ૦ ૮૫
તાસ સીસ કહઈ ઉલટ અતિ ઘણુઇરે, લાભમડણુ વાણારીસરે,
એહ ચરિત જે ભણુઈ ભણુાવસિઇરે, લહઈ સુખ તેહ
નિસિદીસરે. અ૦ ૮૬

૧૫૦ ભીમ પહેલો

(૧૮૯) અગડદત્ત રાસ સ. ૧૫૮૪ આષાઢ વદિ ૧૪ શનિ—નડિયાદમાં
—હી. ભંડાર

---

૧૦૬ સાધુરત્નસૂરિ

(૧૯૦) કયવન્નારાસ. (આખો ચોપાઇ ૭૦માં)

આદિ—

પણમિય વીર જિનેસર દેવ સરસતિ સામિણિ સમરી હેવ
કરજોડિનઈ કહું વિસાલ કયવનાનઉ રાસ રસાલ. ૧

ધન વડું સહુએ સસારિ, ધનઈ દુર્મતિ દુરઈ વધારિ
ધનઇ સુખ સંપતિ સંયોગ ધનઈ મનવંછિત લહીઈ ભોગ. ૨

* * * *

અંતે—

સાધુરતન સૂરી ઇમ ભણઈ કયવનાનું ચરિત્ર જે સાંભળઈ,
ભણઈ ભણાવઈ જે વલિ ગણઈ, મંદિરસઘ નવનિધિ આંગણઈ. ૧૧૫

—મુનિશ્રી માનસાગર પાનાર્ં ૫—૧૨ પ્રે.

(આ સાધુરત્ન તે પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ કે જેણે સં. ૧૫૭૨ માં જુદો ગચ્છ સ્થાપ્યો તેના ગુરૂ સંભવ હોય; અને જો તે હોય તો તેના ગ્રંથ ગુરૂની પટ્ટાવલિ ઇંડિયન એંટિક્વેરીના ૧૮૯૪ ના અંકમાં આપેલ પાયચંદ ગચ્છની પટ્ટાવલિ પ્રમાણે પૂર્ણચંદ્રસૂરિ-તેના હેમહંસ સૂરિ—લક્ષ્મીનિવાસસૂરિ-પુણ્યરત્નસૂરિ—અને તેના સાધુરત્નસૂરિ અને તેના પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ એ પ્રમાણે છે)

---

૧૦૪ જયનિધાન (ખ૦ રાજચંદ્ર ગણિ શિ.)

(૧૮૭) ધર્મદત્ત ધનપતિરાસ.—પાના ૧૪ અમ.

(૧૮૮) સુરપ્રિય ચરિતરાસ. મ. ૧૫૮૫ આસોવદ ૩ ગુરૂ મુલતાનમ

આદિ—

સરસ મધુર અમૃત જિસી, શ્રી જિનવરની વાણિ,
હૃદયકમલિ ભમરી કરી, કહિસુ કથા ગુણખાણિ ૧
પાપ કરમ કોઈ જાણતા, અણજાણત તિમ કેઇ,
કરિનઇ પછતાવઈ વલી, ભાવઇ ધરમ કરેઈ ૨
સુરપ્રિયની પરિ તે સહી, સુખિ હુઇ નરનારિ,
કલિમલ સવિ દૂરઈ કરી, પામઈ ભવનઉ પાર ૩
સિદ્ધિ રમણિ સઇં વરિ વરઈ, પામી કેવલનાણુ,
કથા સુણઉ સુરપ્રિય તણી, ભવિયણ હુઈ સાવધાન. ૪

* * * *

અંતે—

૫ ૮ ૫ ૬
બાણુ સુર સર સસધરઇ, સવચ્છરિરે આસો જહ માસિ,
સામલ ત્રીજ દિનઇ ભલઈ, કવિ વાસરિરે પુગી મન આસ. ભ. ૬૨
શ્રી જિનમાણિકસૂરિ તણુઈ, ખરતર ગછિરે પાટઇ ગુરૂરાય,
શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ સૂરીસરૂ, જુગવર થઉરે સહુ સંઘ સુહાઇ. ભ ૬૪
તસુ પયકમલ પસાઉલઇ, સુરપ્રિયનઉરે સબંધ વિચાર,
મુલિતાનઇ મન રંગસ્યુ વર નયરઈંરે રચિયઉ સુહકાર, ભ. ૬૫
સાગરચંદ્ર સૂરીસની સોહઇ સાષઈરે સિરિ વાચક નામ,
રાજચંદ્રગણિ ગુરૂતણુઈ, સુપસાયઈરે સીસઈ ગુણ, ઠામ. ભ. ૬૬
જયનિધાન વાચક ભણુઈ નરનારીરે જે નિસુણઇ એહ,
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ ઘરિ સંપજઇ જસ મંગલરે સુખ વિલસઇ તેહ. ભ. ૬૭

—ઇતિ સુરપ્રિય ચરિત સમાપ્ત–લિખિત સંવત ૧૬૬૮ લાભપુરે પા. ૮ પ. ૧૪ આ. ક

૧ સાધુવંદના

આદિ—

રિસહ જિણ પમુહ ચઉવીસ જિણ વંદિઇ
જેહિ સંસારના દુખ સવિ છિંદિઇ
પુંડરીકાદિ ગણધાર મુણિ સાહુણી
સાર પરિવાર જસ જાસુ મહિમા ઘણી. ૧

* * * *

અંતે—

કલસ.

ઇમ જૈનવાણી જોઈ જાણી વિમલ આણી મન ભલા,
ભવતરણ તારણ દુખ વારણ સાધુ ગુરુ મુણિ જે ગુણા
ઇમ ભગઈ મુનિવર જેમ કેસરાઈ સકલ આનંદ જે ગુણા
તે સવ ભગતિ શ્રી પાસચંદ મુનિ આણંદઈ સંથુણ્યા. ૮૮

—હા. ભ. પાટણ, દાબડો ૯. નં. ૪. સં. ૬-૧૪ માં.

૨. પાક્ષિક (પાખી) છત્રીશી. પ્ર. પ. ના. ૩૬ આમ.
૩ અતિચાર ચોપઇ. ગા. ૧૫૬ ર. સં. ૧૫૯૭ ની.
૪ ચારિત્ર મનોરથ માલા.
૫. શ્રાવક મનોરથ માલા.
૬ વસ્તુપાળ તેજપાળ રાસ સં. ૧૫૯૭
૭. આત્મ શિક્ષા.

આદિ—રે જીવ જિનમાની ઇચ્છા, તું જિમ પામિસિ પાર,
લઘુ ભવ નિરખે પારમ તું વિવેક ભંડાર. ૧

× × × ×

અંતે—ઇમ આતમશિક્ષા ભણી, શિખા દેતા એહ
પાસચંદ જે નર ભણે, તસ મનિ પરમ સનેહ. ૨૩
(આની પ્રાચીન પ્રત ના. ૯. ૨-૧૪ છે)

૧૦૭ મુનિચંદ્ર સૂરિ. (પૌ.)

(૧૯૧) રસાઉલો

—સવત ૧૬૧૨ શ્રાવણ વદિ ૧૧ સોમે—શ્રી પુણિમા પક્ષે વટપદિ શાખાયા ભ૦ શ્રી લબ્ધિસુદર સૂરિ તત્પરિવારે વા૦ શ્રી કરૂણા સાગર તચ્છિ૦ વા૦ શ્રીભાનુમેરૂ મુનિ—શ્રી લક્ષ્મીચદ, મુનિ ભોજકુમાર, લઘુ શિષ્ય સારિગલિખિત—પૂર્ણિમાપક્ષે મુનિચદ સૂરિ કૃત રસાઉઓ) —હા ભ પાટણ

રાત્રિભોજન સ. પા ૨ પા. ૩

(પૂર્ણિમાગચ્છના ભીમપલ્લીય પક્ષમા મુનિચદ સૂરિ થયા છે તેના પ્રતિમા લેખો સ. ૧૫૬૦, અને ૧૫૭૮ ના લેખાક ૬૫૦, અને ૩૮૫ ધા સ. ભાગ ૧ લામા, અને સ ૧૫૫૮ ના લેખાક ૧૧૨ ભાગ બીજામા મળી આવે છે તેજ આ કવિ હોય એવો દરેક સભવ છે ચ ૧૫૭૭ નો લેખ પૂર્ણિમાગચ્છના મુનિચદ સૂરિનો પણ મળે છે. નાહરકૃત જૈન લે. સ. ખડ ૧ લો લેખાક ૧૩૨.)

---

૧૦૭ પાર્શ્વચંદ્ર સૂરિ + સં. ૧૫૮૬-૧૬૦૦.

(૧૯૨) સાધુવંદના અને બીજી અનેક ટુંકી કૃતિઓ.

+ હમીરપુર નગરના પ્રાગ્વંશના વેલ્હગશાહ પિતા, વિમલાદે માતા. જન્મ સ ૧૫૩૭ ચૈત્રશુદિ ૯ શુક્રવારે, દીક્ષા સ. ૧૫૪૬, ઉપાધ્યાય પદ સ ૧૫૫૪. આચાર્યપદ સ ૧૫૬૫, યુગપ્રધાનપદ સ. ૧૫૯૯ અને સ્વર્ગવાસ સ ૧૬૧૨ જોધપુરમા તેમણે મારવાડના રાજા રાવગાગજી તથા યુવરાજ માલદેવજીને પ્રબોધ્યા હતા, તેમ જ ખુણોન ગોત્રના ક્ષત્રિય રજપુતોના ૨૨૦૦ ઘર પ્રતિબોધી ઓશવાલ શ્રાવક કર્યા, તેમજ ગુજરાતમા ઉનાવા ગામમા વૈષ્ણવ સોની વાણીઆને ચમત્કાર દેખાડી શ્રાવકો કર્યા તે હજુ મોજુદ છે. વળી બીજા અનેક ગામોના શ્રાવકો માહેશ્વરી થયેલા તેમને પ્રતિબોધી ફરી શ્રાવકો બનાવ્યા હતા.

જગગુરુ જિનેશ્વર વીનવું, વિનતડી અવધારિ,
ત્રિભુવનનાયક એક તું ભુગતાભુગતિ વિચારિ. ૧

* * * *

અંતે—

જગદીશ્વર પદ સમરતાં, પોતાના પુણ્ય આજ
અવિચલ જસ દુખસુખ સહી, જે ભુગતિ સુખભાગ. ૭૭

* * * *

૧૪ એષણા શતક
૧૫. સુંદરગ પ્રબંધ.
૧૬ જિનપ્રતિમા સ્થાપના વિજ્ઞપ્તિ.
૧૭ અમરસ્થા સપ્તતિકા.
૧૮ નિયતાનિયત પ્રશ્નોત્તર પ્રદીપિકા.

આદિ—

શ્રી જિનશાસન જગિ આધાર નિયતાનિયત પદારથ સાર,
તેહ જે સદ્ગુરુમાંહે વિચાર તે સમજી સહુ કરો પ્રસાદ. ૧

× × × ×

અંતે— દુહા. ૮

એ સરવાંગ્ગુ ગુરુ વચને લબ્ધિ ને પામતિ
સમકિત પ્રવદસે તે સહી, ભવ જલધિ તરંતિ. ૧૩

શ્લોક—નિયતા નિયતા પ્રશ્ન નિર્ણયાર્થપ્રદીપિકા
વિહિતા પાર્શ્વચંદ્રેણ, શ્રી ગુરૂણાં પ્રસાદતઃ. ૧૪

૧૯ બ્રહ્મચર્ય દશ સમાધિસ્થાન કુલક.
૨૦ ચિત્રકૂટ ચૈત્ય પરિપાટી સ્તવ
૨૧ સત્તરભેદી પૂજા વિધિગર્ભિત.
૨૨ + ૧૧ બોલ સઝાય-સ્વ પ્રાપ્ત. (જૈ. ૨. સ ૧) છેલ્લે જુઓ
૨૩ શાલિભદ્રના ૧૯ બોલ સ.

૮. આગમ છત્રીશી.

આદિ—

સુહ ગુરૂચરણ કમલ પ્રણમેસુ, પ્રવચન ગુણહ કેવિ કહેસુ,
શ્રુત બીજક જોઇ જાણિયે, નામ ગ્રંથ સખ્યા આણિયે. ૧

* * * *

અંતે—

ઇણિપરિ સુવિસાલે પચમ કાલે જે આગમ ગણિ ઉદ્ધરિય,
પુસ્તક લિખિ રાખ્યા જિણવરે ભાખ્યા ભવિયણ હિતકારણ કરિય,
તસુ નામ પભણુ ગુણઇં પહાણુ બીજક જોઇ સ્મૃતિ ભણિય,
ચિહુંવર છ દિઇં મન આણુ દિઇં, પાસચંદ હરષિઇં ભણિય.
—લ. સ. ૧૯૩૧ મિગસર ૬ ધો.

૯. ઉત્તરાધ્યયન છત્રીશી.

૧૦. ગુરૂ છત્રીશી.

આદિ—રિસહ પમુહ જિણવર ચઉવીસ, વિહરમાણ તિત્થકર વીસ,
વિહરે દુન્નિ કોડિ કેવલી, પ્રહ ઊઠી વંદો મન રલી ૧

* * * *

એહવચન સાચા સદ્દવહે, ભવિયણ આગલિ સાચા કહે,
તે સુહ ગુરૂનો સમરી નામ, પાસચંદ નિતુ કરે પ્રણામ. ૩૭
—સં ૧૯૩૧ મિગસર ૬ ભોમ. ધો.

૧૧ મુહપત્તિ છત્રીશી.

૧૨ વિવેક શતક.

૧૩. દૂહા શતક.

આદિ—

જગન્નાથ જગત્રાત, કૃપાસ્પદ કૃપાકર
શરણ્ય ભક્ત સાધાર, શ્રુણુ વિજ્ઞપ્તિકા મમ. ૧

* * * *

૨૫ [ખંધક] ચરિત્ર સઝાય—સં ૧૬ પૈ. શુ. ૮ [શુક્ર]

અંતે—

વાનર [સંમિત] [મુનિવરસખુ] નિધાન. [સાધુસખ્ય] [પંડિત] [પ્રધાન].
પાર્શ્વચંદ નામે તસુ સીસ, તિણિ [કહિઉ] મનિ આણી જગીસ ૧૦
સન ઘડી [કઈ] [અધિકો] [ઓછુ], તેહ ખમો જિનવાણી [તણુ].
ખભરસ (૧૬૦) [૩૩] વરસે [ઉજવી], [કાર્તિકામી] આણિ મનરલી ૧૧
[ગુણવારિ] એ પૂરો કર્યો [મહાજન] [ઉપર] [અવગાહ] તર્યો
તે મુનિવરનો સંભરી નામ, [નિરંતર] [હર્ષિત] કરે પ્રણામ. ૧૨

[૩૦] આદીશ્વર સ્તવન વિજ્ઞપ્તિકા.

[ત્રુટિત] [પ્રસાદિ] [તુમ્હો] [પરમાણંદ], કરજોડી પ્રણમે શ્રી પાસચંદ

૩૧ વિધિશતક

આદિ—[નમિય] વીર જિણિંદ, નમિય [ગોયમ] [ગણધાર],
[સમરિય] [સુહ] [ગુરુરાય] પસાય [જે] [સુખ] આધાર,
જિન પ્રતિમા પૂજા વિધિ, [બોલિસ્યો] વિચાર,
[સુગુરુ] [વયને] [સમજ્યો] [જિસ્યો] તે [ચિત] [આવધાર] ૧
* * * *

અંતે—

[શ્રી] [ઉત્તમ] [આણવાય] [નરેશ્વર] સમતિ [સંમતિ] [સરિસા] [[illegible]] [વહે].
એ [સુપ્રસન] [જિણવર] [રાય] [પ્રણામ] [ભગતિ] પાસચંદ મુની [ભણ] [કહે] [એ]. ૫૫

[ગાથા]— × × ×

૩૨ વિધિ વિચાર—

આદિ—વીર [જિણેસર] [પય] [પ્રણમેવિ] [સમરવિ] [[illegible]] [સુરદેવી]
[પભણિસ] [વિધિવિધિ] [તણો] વિચાર [સમજિ] [ભવિયણ] [લહે] [ભવ] પાર ૧
× × × ×

અંતે—

[ઇમ] [સંખેપેહિ] વિધિ [વિધિ] [વિચાર], [ગુરુ] મુખે [જોઇ] આગમ સાર,
[બોલ્યા] [અવિધિ] [થોડું] [મહુ], તે [જિણવાણી] [ખમિજ્યો] [સહુ]. ૧૫૨
* * *

૨૪ વંદન દોષ ૩૨ કુલક

આદિ—પ્રણમિ પરમાણુદપય, પરમેશ્વર પહુ પાસ,
કરિ સુગુરૂ વંદણુતણો, પરમારથ સુપ્રકાશ ૧

* * * *

અં. બત્રીશમો દોષ એ જાણિ, પરિહર સભલિ પ્રવચન વાણિ,
એ બત્રીશ દોષ ટાલિવા, આવશ્યક નિરતા પાલિવા ૨૭
ઇમિ ગુણ વંદણુ જે નર કરે, ભવસાયર તે લિલે તરે,
પાસચંદ હરષિઇ તે કહે, ભણુત ગુણુત પરમારથ લહે ૨૮

૨૫ ઉપદેશ રહસ્ય ગીત.

૨૬ ૨૪ દંડક ગર્ભિત પાર્શ્વનાથ સ્તવન—

આદિ—
પ્રણમુ પાસનાહ પ્રહિ સમઈ, દરસણિ દહે દુરી ઉપસમઈ,
કરૂ વીનતી બે કર જોડિ, આગનિ ગતિ ભવથિકી વિછોડિ. ૧

* * * *

અંતે—
પનવણા ભગવતી મઝારિ, બોલ્યુ તિહાએ બહુત વિચાર,
પાસચંદિ વીનવિઉ પાસ, મુઝ મન વંછિત પૂરૂ આસ. ૨૪
—ઇતિ સ્તવન. ટબાસહિત ૩. આ ક [પ્ર. કા.]

૨૭ આરાધના મોટી—(સં ૧૫-૨ માઘ શુદિ ૧૩)

અંતે—
"પનરહ સય બાણુ વરસિ વિક્રમકાલ વિચારિ,
માઘ શુકિલ તેરસિ દિવસિ પુષ્ય રિખિખ ગુરૂવારિ. ૪૦૫
પાલઈ નિરતી જે જિનઆણુ, તે પામઈ વંછિત કલ્યાણ,
પભણઈ સાહુરયણ ગુરૂમીસ, પાસચંદ સૂરિંદ મનિ ધરી જગીસ ૨૧૩

૨૮. આરાધના નાની

અંતે—
વિહરમાણુ જગિ દીપતા, પાસચંદ ઉવઝાય,
કીધી સિરિ આરાધના, સમરંમિ ન મનિ ભાય ૪૦

૩૬ રાસ-મતનો પક્ષ મમ મેલ્હજ્યો.

આ સાર વચન જિન ભાષિત એ જ મિથ્યા નથી ભીલો કોઈ
હિવે વિમાસી જોઇજ્યો સોવન પીતલ સમ કિમ હોઈ રે
મુતનો પક્ષ મ મેલ્હજ્યો

* * * *

અંત—

પાસચંદ ઇમ વીનવે જિનપ્રતિમા જિનવરની બુદ્ધિ
એક મના થઈ ધ્યાવતાં લહિજે મનવંછિત સિદ્ધિ. મુ ૪૩

૩૭-૩૪ અતિશય સ્ત૦

આ જિન ચઉત્રીસે અતિશય સ્તુતિ ભણ્યા,
ચઉથી અંગે સૂત્ર મુનિ મે સુણ્યા
તે હિવે કહિશુ હરખ હિયે ધરી સ્વામિ પામી જગ કેવલસિદ્ધિ, ૧

અંતે—

ઇમ ચ્યાર અતિશય જનમ સાથઈ એક ઉગણીસ તે રહે
ઇગ્યાર અતિશય કરમક્ષયથી, કુતી ગીતારથ કહે,
ઉગણીસ સુરકૃત તીસ ચ્યારે એક સાધારણ ભણ્યા.
સર્વ જિનને ભગતિ ભાવઈ પાસચંદિઈ સંથુણ્યા. ૫

૩૮ વીસ વિહરમાન જિનસ્તુતિ.

આ સ્વામિ વડુ વિહરમાન જિનવર સીમંધર.

અંતે—

પામી સાજ મહોત્સવ ધરી, પામી કેવલ નાણ,
પાસચંદ નિતુ પ્રહ સમે નમુ સુખનો ઠાણ. ૮

૩૯ શાંતિજિન સ્ત૦

આ જિનેંદ્ર શાંતિસર પાય લાગુ ઇમ કને સખી ચત્ત મહી

અંતે— કલસ.

ઇતિ સ્તવ્યો જગ ઉપરા ઉપગારકર,
અનંત સુખ સ્વામી તિ જિનશિવે

૩૩. નિશ્ચયવ્યવહાર સ્ત૦—વીકાનેરમા

આદિ—વિક્રમનગરે પુરવર પ્રાસાદિ, જન ગુણ ગાવે મધુરે સાદિ,
ચઉવીસ વટે જિણુવર ચઉવીસ, વદિસુ પૂરિ સુમનહ જગીસ ૧

* * * *

અંતે—

ઇમ નિશ્ચે વ્યવહારે સુત અનુસારે એ દેખાડિ વાનગીય,
એ નિરતા કરીયે હિયડે ધરીયે ઇણિ વવહારે તા લગીય,
જા નાવે કેવલી થાય ન કેવલિ સમરથ પરમારથ લહિય,
જિન આણા પાલો દુર્મતિ ટાલો પાસચદ હરષે કહિય. ૫૯

* * * *

(૩૪) વીતરાગ સ્તવન—ઢાલ.

આદિ—

ગાથા-વિહિ જિણ ભુવણુમિ સયા, વિહિ પડિમા વદણેણ ભવ્વાણં,
વિહિ પુવ્વ પૂયણેણ, સમ્મત્ત સુદ્ધ સમુલ્લસઇ ૧

* * * *

ભાષા-જે રાગ રોસ સરસ વસિ વિચિત્ર, તે જાણે પ્રભુ સવિ મુઝ ચરિત્ર,
અ-ઇમ ત્રિજગનાયક સિદ્ધિદાયક તરણ તારણ જિણવરા,
ભવભીડ ભજણ મોહગજણ દુરિત તમભર દિણયરા,
ગુણ તુમ્હ પામી કેમ સામી પાસચદે ગાઇએ,
ઇક આણ વહીયે પાર લહીયે, મનહ વછિય પાઇયે ૪૧

૩૫ ગીતાર્થ પદાવબોધ કુલ.

આ૦ વીર જિણેસર દુપ્પ સહતર, નિરતો વરતે ધર્મ નિરતર,
તેહ તણો વિછેદ પયપે, આગમ વયણ થકી નવિ કંપે ૧

અંતે—

ઇમિ આગમ વાણી ભવિયણ જાણી, સવેગી ગીયત્થ પય,
સૂત્રારથ સાચો સભલિ રાચો, જિણ ધર્મિ જિમ લહો સુહ. ૩૧

—આ ઉપરના સર્વ એક પુસ્તકમાં છે સિ. સં. ૧૬૩૧ પોષ સુદિ ૨ મંગળવારે લિ. [illegible] સરીખવી મારવાડી પા. ૫૪-૧૨ પ્ર० (આ નાની નાની ટુંક કૃતિઓ છે તેના રચનાર પરથી પાસચંદ્રીય ગચ્છ નીકળ્યો છે મૂળ તે નાગપુરીય તપગચ્છ કહેવરાવે છે)

---

૧૦૯ વિજયદેવસૂરિ* (પાર્શ્વચંદ્ર સૂરિના મુખ્ય પુરુષરત્ન શિ०)

(૧૯૩) શીલ રાસ

* જોધપુર પાસેના રૂણનગરમાં ઓસવાલ વંશીય [illegible]ને ત્યાં તેની પત્ની ચાંપલદેથી જસરાજ નામનો પુત્ર થયો. તેને નાનપણમાં પાર્શ્વચંદ્રે દીક્ષા આપી જસરાજને અને [illegible]ઋષિ (જુઓ તે નામના કવિ નં. ૧૧૧) ને પરસ્પર સ્નેહ થયો. બંનેએ આગમોનો અભ્યાસ કર્યો ને પ્રમાણ આદિ તર્કશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા દક્ષિણ દેશમાં જવાની ઇચ્છા કરી કોઈ ન જાણે તેમ બંનેએ દક્ષિણમાં વિહાર કર્યો. ત્યાં કોઈ શ્વેતાંબરાચાર્ય પાસે અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યો. પછી તે ગુરુની રજા લઈ પાછા વળતાં દક્ષિણના વિજયનગરમાં આવી ત્યાંની રાજસભામાં દિગંબર પંડિતોને જીતી લીધા. ગુરુઓ પાસેથી સૂરિમંત્ર લીધો હતો, તેથી રાજાએ ઉત્સવ સહિત વિજયદેવ સૂરિ એ નામ જસરાજનું રાખી આચાર્ય પદવી આપી. પછી જોધપુરમાં આવી પાર્શ્વચંદ્ર ઉપાધ્યાયને વંદન કરી તેને સૂરિપદ આપ્યું. ત્યાર પછી વિહાર કરતાં ગુજરાતમાં આવ્યા. ત્યાં રહેતાં વિજયદેવસૂરિએ આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. સ્વર્ગવાસ થયાં પહેલાં [illegible] ઋષિને સૂરિમંત્ર આપી તેમનું વિનયદેવસૂરિ એ નામ રાખ્યું. ત્યાર પછી વિનયદેવ સૂરિએ સં. ૧૬ ૨ માં સુધર્મ ગચ્છ એ નામ રાખી જુદો ગચ્છ કર્યો. વધુ માટે જુઓ મનજીઋષિ કૃત વિનયદેવ સૂરિ રાસ. ઐ. રા. સંગ્રહ ભાગ ૩.

૪૦ રૂપકમાલા સં. ૧૫૮૬ રાણકપુરમાં

આ૦ આપિઈ આપ સભાલિયે રે જીવડા વિચારિ,
આન્ના જિનની પાલિયે, શિવ સુખની દાતારિ
આતમા સાર સીખ સુણો

અંતે—

રાણિગપુર રલિયામણો, આદીશ્વર જિનરાઉ,
પાસચંદ ઇમિ વીનવે પ્રભુ કરિ એહ પસાઉ ૨૮ આ૦
હોજ્યો નારિનિ રાસમય, પરમાનંદ ઉલ્હાસ,
ભવિ ભવી મુઝ મન ભમરને તુમ્હ પય કમલિ નિવાસ ૨૯ આ
સંવત પનર છ્યાસીયે, કીધી રૂપકમાલ,
ઉત્તમ તે કંઠિઈ ધરે, જસુ મને સીલ રસાલ ૩૦ આ

૪૧ સઝાય.—

આ૦ દેવ ગુરૂ સંઘ કારણ મુનિવર, ચક્રવત્તિ દલ ચૂરે,

* * * *

અંતે—

ભણે પાસચંદ તુમ્હે ચારિત્ર લેઇને, પરિગ્રહથી મન ટાલો
અરિહંત વચને સાચ પરૂપો, સુધો સંજમ પાલોરે —મુનિવર
હિંસા ધર્મ કાંઈ ભાખો ૯.

૪૨ એકાદશવચન દ્વાત્રિંશિકા—ઉપર નં. ૨૨ જુઓ

પ્ર૦ પ્રણમીય સ્વામી વીરજિણંદ, જસુ દંસણ હુઈ પરમાણંદ
કહુ સંક્ષેપઇ બોલ ઇગ્યાર, વિગતિ સહિત લહિ ગુરૂ આધાર ૧

× × × ×

અંતે— કલશ

સેવા કરિયઈ ભવજલ તરિયઇ ધરિયઈ હિયડઈ ગુરૂ વયણુ.
પરમારથ ગ્રહિયઈ શિવસુખ લહીઈ રહિયઈ આદરિ જિનશરણુ,
ઇગ્યાર પદારથ ભાખ્યા સમરથ સાંભલિ ભવિયણુ સદ્દહિયે,
જે થાઇ ઇકચિત્ત પામઇ સમકિત શ્રી પાસચંદ ઇણિપરિ કહએ. ૩૨

(આ રાસને નેમિનાથ રાસ, શીલરક્ષા રાસ, શીલરક્ષા પ્રકાશ રાસ આદિ નામથી પણ ઓળખવામાં આવેલ છે]

ઉપદેશ ગીત—

આદિ— સુરતરુની પરિ દોહિલઉ રે, લાધઉ નરભવ સાર

અંતે— ખિમાસહિત તુમ્હો તપ કરઉ ઇમ બોલઇરે વિજયદેવસૂરિ ૧૫

---

૧૧૦ સમરચંદ્ર* (પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ શિ.

(૧૫૮) શ્રેણિકરાસ અને બીજી નાની કૃતિઓ.

(૧) મલ્લિનાથ સ્ત.

(૨) પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ સ્તુતિ ને સજ્ઝાયો.

(૩-૮) મહાવીર સ્તવન—સં. ૧૬૦૭ જેઠ શુદ ૮ ખંભાતમાં

સંવત સોલસસત્તરહ પંચમ વીરદિન જેઠ માસ
શુક્લપક્ષ અષ્ટમિ દિનિ તવણુ રચિઉં ખંભાયતિ.

પ્રત્યાખ્યાન ચતુઃસપ્તતિકા.

પંચવિંશતિ ક્રિયા સ. આવશ્યક અક્ષર પ્રમાણ સ.

શત્રુંજય મંડન આદિનાથ સ્ત૦ સં. ૧૬૦૮ માહ શુ. ૮

---

* સમરચંદ્ર—પાર્શ્વચંદ્ર ગચ્છના સ્થાપક પાર્શ્વચંદ્રસૂરિના શિષ્ય. શ્રીપુરપાટણના શ્રીમાળી ભીમશાહના વાઘાદે ભાર્યાથી થયેલ પુત્ર. જન્મ સં. ૧૫૬૦ માગશર સુદિ ૧૧ દીક્ષા સં. ૧૫૭૫ ઉપાધ્યાયપદ સં. ૧૫૯૯ આચાર્યપદ સં. ૧૬૦૪ સ્વર્ગવાસ સં. ૧૬૨૬ ના જેઠ વદ ૧ અમદાવાદમાં. એમના સમયમાં શ્રી આનંદમેરુના શિષ્ય પદ્મમેરુસૂરિ અને તેમના શિષ્ય પદ્મસુંદર ગણિ થયા કે જેમણે રાયમલ્લાભ્યુદય મહાકાવ્ય, પાર્શ્વનાથ મહાકાવ્ય, જંબૂસ્વામિ ચરિત્ર પ્રાકૃત, તથા પ્રમાણસુંદર નામનો ન્યાયગ્રંથ કર્યો—તે ઉપરાંત ભગવતીસૂત્રપર ઉત્તમ ભાષ્ય ભોજ (રચ્યો) ગૂર્જરીની ભાષામાં કર્યો—તે પદ્મસુંદર આગ્રાસ્થિત આમંત્રિત કરી તેમની રાજસભામાં રહેતા હતા.

આદિ—

પહિલઉં પ્રણામ કરઉં જિનરાય,લાગુ૭ ગોતમ ગણધર પાય,
સદ્ગુરુ વાણી વલી સાભલઉ, ભૂલઉ૭ અક્ષર આણિજ્યો ઠાઈ
રાસ ભણિસુ રલિયામણઉ, જે સુણ્યા સીલ હિયર્ડ થિર થાઈ
કોકિલા જિમ કલિરવિ કરઈ, માસ વસત જિમ અબ પસાઈ કિ.
કઇ શીલ અખડિન સેવજ્યો ૧

* * * *

અંતે—

હિવઈ શ્રી પુજ્ય **પાસચદ** તણઉ સુપસાઉ, સીસ ધરઇ નિજ નિરમલ ભાઉ,
નયર **જાલોરહ** જાગતઉ હિવિ **નેમિ** નમઉ નિતુ બે કરજોડિ,
વીનતી એ હા જિન વીનવઉં સ્વામિ ઈક ખિણિ અમ્હ મનથી નવિ છોડિ.
સીલ સવાતઈ પ્રીતડી હિવઈ ઉત્તરાધ્યયન બાવીસમઉ જોઇ,
વલીય અનેરા ગ્રથથી અરથ આજ્ઞા વિના જિ કહ્યઉ હોઈ,
વિફલ હોજ્યો મુઝ પાતક સોઈ જૈ જિનભાખ્યઉ તે સહી
સ્વામી દુરિત નઈ કષ્ટ હરઉ દૂરિ, વેગિ મનોરથ માહારા પૂરિ,
આણુસ્યઉં સજમ આપિયો હિવઈ વીનવઈ ઈમ શ્રી વિજયદેવ સૂરિ કિ૦
૮૦ સીલ૦

—શ્લોક ૨૭૦ સાધ્વી હરપા વાચનાર્થં શ્રી જૂની પ્રત પા ૯–
૧૧ ક મુ

—લ સ. ૧૬૫૭ પા ૧૨ માણેક

—લ સ ૧૬૬૯. હિંદિમાહિત્યના સન ૧૯૦૦ ની ખોજનો
રીપોર્ટ નં ૯૧).

—સં ૧૭૩૫ જેઠવદિ ૪ લિ. ૧૫–૯ મા

—લિ૦ ઋ. ડુગરસી ગિ લાલચંદ્રેણ સાધ્વી જિઉ૭ પઠનાર્થં
સ ૧૭૬૬ લૂણકરણસર મધ્યે (–૧૧ ધો)

—લિ. ઋ ઠાકુર૭ તસ્ય શિષ્ય ઋ. આસકરણ સ્વપઠનાર્થં ૮–૧૪
સી. ૧૦–૧૧ બાલ૦; ખ. ૧; વિ ધ (નાના ચોપડામા)

અંતે—

ઇગ્યાર પદ એ સત્ર સાસિઉં, સુગુરૂ મુખી અવધારિયે
આદેયપદ મન વચ કરીઉ ભાવની હેય વારિયે
ગેય વસ્તુ સ્વરૂપ જાણી ધર્મસ્યું મન રાખિયે,
સંઘતિ શ્રી પાસચંદ સીસિઉ સમરસિંઘ ઇમ ભાખિયે. ૬૧

—પ્રા

૧૧૧ બ્રહ્મમુનિ—વિનયદેવસૂરિ પાર્શ્વચંદ્ર સૂરિ ગચ્છીય

+ બ્રહ્મ—જન્મ સં. ૧૫૬૮ ના માગશર શુ. ૧૫ ગુરૂને દિને માલવાના આલણપુર ગામમાં સોલંકી રાજા જયરાજ પિતા અને સીતાદેમાતાને ત્યાં, નામ બ્રહ્મકુંવર. તે અને તેના મોટા ભાઈ ધનરાજ દ્વારકાજીની યાત્રાએ સં. ૧૫૭૨ માં ગયા ને ત્યાંથી ગિરનાર ગયા ત્યાં આંચલિક રંગમંડણ ઋષિએ બન્નેને દીક્ષા આપી દીધી. પાર્શ્વચંદ્રના ગુરૂ સાધુરત્નના ગુરૂ પુણ્યરત્ન પાસે બન્નેને દીક્ષા લીધી. તે બન્ને જણે બ્રહ્મઋષિનો મેળો પાટણમાં થયો. પછી ધનઋષિ, બ્રહ્મઋષિ અને બન્ને ગણિએ દક્ષિણમાં અભ્યાસ કર્યો. ત્યાંથી વિજયનગર ગયા. ત્યાં દિગંબરોને વાદમાં જીત્યા ને તે વખતે રાજાએ બન્નેને વિજયદેવસૂરિનું નામ તથા પદ આપ્યાં. વિજયદેવે પાર્શ્વચંદ્રને સૂરિપદ આપ્યું. વિજયદેવે બ્રહ્મઋષિને સૂરિપદ આપી વિનયદેવસૂરિ નામ આપ્યું. આ વિનયદેવ સૂરિએ સુધર્મગચ્છ એ નામથી જુદી સામાચારી સં. ૧૬૦૨ ના વૈ. શુ. ૩ ને દિને બુરહાનપુરમાં ભાખી. ચાતુર્માસી પાખી કરવાનું ઉત્થાન તિથિ ત્યાગવાનું અને પાખી તથા ચોમાસું ચૌદશ કરવાનું સ્થાપન વિરૂદ્ધ જાહેર કર્યું કરવા ગ છતાંએ દો આપ્યો. અમદાવાદ, ને ત્યાંથી ખંભાત, પાટણ. પછી અમદાવાદમાં વિજયગચ્છના ક્ષમાસાગર સૂરિ આ સામાચારીમાં આવ્યા. સં. ૧૬૩૬ રનિર, બુરહાનપુર શ્રીપુર, અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ, બુરહાનપુર, બોરસદ, ખંભાત પાસે કંસારી, ખંભાત—એમ વિહાર કર્યો. બુરહાનપુરમાં સં. ૧૬૪૬ સ્વર્ગવાસ. તેના શિષ્ય વિનયકીર્તિસૂરિ નામના હતા. સં. ૧૬૪૬ માંજ મનજીઋષિએ વિનયદેવસૂરિ રાસ ર પો તેમાંથી આ હકીકત લીધી છે જુઓ ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભાગ ૩

૨ ૧

શ્રી પાસચંદસૂરિંદ સીસઈ સમરસિંઘ સંવછરઇ,
માઘ માસિઈ શુકિલ આઠમિ સોલસઇઙ્ઙુતરઈ. ૧૩

શાંતિજિન સ્તવ

ચતુર્વિંશતિ જિન નમસ્કાર. સ ૧૫૮૮

વસુ વસુ બાન પરમ જુગ્યાન તપો અભિધાન વૃદ્ધિ દિન માસે,
જિના ચોવીસ જગત્રય ઇસ શુણ્યા સજગીસ સમર સુલ્લાસે. ૨૫

(૯) બ્રહ્મચારી—તેમા બ્રહ્મચર્યના ગુણનુ વર્ણન છે. કડી ૯૪ અને શ્લો. ૧૨૫ છે. —હાલાભાઇ ભ. પાટણ

આદિ—

ગોયમ ગણહર પાય પ્રણમી કરી,
બ્રહ્મવ્રત ભુવનિ ઉં હરપ હીઈ ધરી,
સૂધુ પાલી ભવસાગર તરી,
પ્રીણી પામઇ પામિસિ શિવપુરી. ૧

* * * *

અતે—

એકેક ઇંદ્રી વસિઈ આઠઇ કર્મ ગ્રથિ સુદઢ કરઇ,
અનાદિ અનઈ અનત ચઉગ્રઈ કાલ અનતુ સચરઇ,
શ્રી પાસચદ સૂરીંદ સીસો સમરસિંઘ ઇમ ઉચ્ચરઇ,
ઇંદ્રી તણુઉ જે કરઇ સંવર હેલા શિવરમણી વરઈ. ૯૪

—પ્ર ક્રા.

(૧૦) ઉપદેશસાર રત્નકોશ-૧૧ બોલ સઝાય.

આદિ—

તિથકર ચઉવીસહઉ, વદુ સુગુરુ સુસાધુ
પ્રચયન જે સધો કહે, પટ જીવ વીરાબાધ. ૧

× × × ×

—ડે. કૅ. પુના નં. ૩૫ સન ૧૮૭૭-૭૮
(આમાં કર્તાનું નામ આણંદ ઋષિ આપ્યું છે તે બરાબર નથી.)

(૧૯૬) +સુધર્મગચ્છ પરીક્ષા

આદિ— ચોપાઈ

વીર નમું કર અંજલિ કરી, સાધુતણા ગુણ મનિ સમરી,
સાચા ધર્મ પરીક્ષા ભણી, વિગતિ કહું કહું ગચ્છ તણી;
વીરતણા ગણધર ઇગ્યાર નવ ગચ્છ તેહ તણા ઇમ ધાર
પાંચ ગણધરના ગચ્છ પંચ પંચ પરસદ મુનિવર સંઘ. ૨

* * * *

અંતે—

ગચ્છઆચારતણી ચૌપાઈ આણંદ બોલ્યો નિર્ગુનેર ભાઈ
એ સાંભળી સુધર્મગચ્છ ભજે આપ મતિની સમતિ તજે ૧૭૩
ઇમ જોઈને જિનવર આણ સત્ય સર્વ સહિકરો પ્રમાણ,
અભિનિવેશ મનનો પરિહરો આણંદ કહે જિમ શિવસુખ વરો. ૧૭૪
—પ્ર. ભાવ: રતન દેસર, ગામ સાપેલ કૃત
—પ્રત—ગ્રંથાગ્ર ૨૮૩ સં. ૧૯૩૧ ના માગસર વદ ૫ પ.
૧૧-૧૨ ગા. ૩ —વિરાજ

(૧૯૭) સુદર્શન શેઠ ચરિત્ર ચોપાઈ—

અંતે— (સોરઠા)

સહ્યા પરીસહ અતિ ઘોર, સુદરશણ મહા મુની
ખપ કરમ કઠોર, શીલ પાલ શિવપુર ગયા. ૧
જેહનો એહ અધિકાર કહ્યો શાસ્ત્રથી ઘણને
સત તણે અનુસાર ભણિયણ દિન દીન સાંભળો ૨
ધરમ તણો દી સાર, શીલ પાળે જે નર સદા
તે પામે ભવપાર છે વાતમેં સંશે કો નહિ. ૩

(૧૯૫) ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધિ ચોપઈ. સ. ૧૫૯૭
આદિ—જિણુ ચઉવીસઈ પઈકમલ, મનિ ધરિ હર્ષ નમેસુ,
સુગુરૂ વચન સુભ મત્ર જિ હીયડામાહિ ધરેસુ ૧
મનિવર જે જગ જાણીઈ, પ્રત્યય દેખી બુદ્ધ,
મન આણુદઈ વદિ કરિ, કહિસ્યઉં તાસ પ્રબધ ૨
જોઈ અસખ ઇણુ પરિ થયા, તઉ પુણુ એ મુન ચ્યારિ,
ચવણુ દીખ કેવલ મુગતિ, સાથિ લહઇ સુવિચાર. ૩
અતે—

સાસણુ દેવત આપઇ લગ, સજમ પાલઇ રિષિ,
તે મુનિવર નઉ મનિ ધરિનામ હર્ષઈ બ્રહ્મક કરઈ પ્રણામ. ૬૮
(ગાથા ×) —કરકુડુ ચરિત્ર
—દુમુહ ચરિત્ર વગેરે

છેલ્લે

રતનાકર ગ્રહ સખ વરીસ, સમતિ ચદ સવતઇ જગીશ
પ્રત્યય બુદ્ધ તણુઉ એ ચરી, ભાવિઉ મન આણુદઇ ૭
સુધાસુધ જસ જગત્ર વિખ્યાત, વેલ તાત વિમલાદે માત,
શ્રી પાસચદ ગુરૂ સુગુણુ પ્રધાન, તસુ પય સેવ કરઉં તિ જમાન ૮
ઉતરાધ્યયન સખેપઈ કહિઉં, વૃત્તિમાથી વિસ્તર લહઉ,
તેહથી બોલ્યઉ એ ઉદ્ધાર, ભણુતા લાભઇ શુદ્ધ વિચાર ૯
જિન ભાવિતથી કહિઉં વિરૂદ્ધ, પડિત જન તે કરજ્યો સુદ્ધ,
અમમિલતઉ કરઉ પ્રમાણુ, કરજોડી વીનવઇ સુજાણિ— ૧૦
મેરૂ મહીમડલિ થિર રહઈ, સૂરિજ જાસ ગઇણિઈ વહઈ
ચિહદિસિ રત્નાકર જલે ભર્યા, જિહુ પાસઈ જગતી પરવર્યા ૧૧
જા જગિ જિણુસાસણુ થિર થાઈ, તા એ ભણુતા ચિત્ત સુહાઈ,
પ્રામીજઈ સિવ સુખ સપદા, પાસનાહ સુપસાઇ સદા. ૧૨

૯ —૧૬—૧૪ ધો અશુદ્ધ પ્રત

દોષ અઢાર રહિત ભલા, પરમગુરુ અરિહંત દેવ;
સમકિત વ્રત તપ શુદ્ધિ ભર્યા, સદ્ગુરુ તણી કરુ સેવ. ૧૪ આ
ભાખિત સૂત્ર નમાંથ, તે આરાધુ ધર્મ,
તત્ત્વ ખરાં ત્રણિ એ આદરી સમકિત મૂલ એ મર્મ ૧૫ આ
પાપ સતર હરૂયાં ખિસુર, મોટકુ ભાર મિથ્યાત,
જીવ તણુ ભોળાયુ અજીવ ક્રમ અનાદિ વિખ્યાત. ૧૬ આ

રાગ આસાઉરી.

જીવવધ અસત્યવ્રત અનઈ ચોરી, નારિની સંગતિ પાપની ઘરી
સાતમુ પાપ પરિગ્રહ એક વિચાર, મન શુચિ પરિહરિય પાપ અઢાર,
પરિગ્રહ ક્રોધ વલી માન નિ માયા, લોભ છઈ સપ્ત કલહ પાપ સ
સાત નઈ દસ મિલિ કલહ નઈ આલ પિશુનપણું રતિ અરતિ વિશાલ સ
પર પરિવાદ માયા મૃષા વાણી, વલીય મિથ્યાત સત્ર પરિહરિ ભણી. સ
એક તણઈ વશિ જીવ અનાદિ, દુઃખ પામ્યાં સદા પાપ પ્રમાદિ સ
એહનઈ જેમ કરઈ પરિહાર, મુગતિ તણાં સુખ તે લહઈ સાર સ
ભોગવઈ કહઈ કમ આવ્યુ ભાવી, સદ્ગુરુ વદ્યો ભવિયણ પ્રાણી. સ

—સં ૧૬૮ વર્ષે ચૈત્રસુદિ વદિ ૧૧ રવૌ દિને લખ્યું છે
લિખિત પીતાઈ વાસ્તવ્ય પોરવાડ જ્ઞાતી પારીખ દેવરાજ સુત વિમલ
દાસ પઠનાર્થ સ્વશ્રેય. —આમોદ, પ્ર મ

* "આ કવિએ પોતાની નાની નાની કૃતિઓને ભાસ એ નામ
આપ્યું છે અપભ્રંશ ભાષામાં દશ ભાસ મને મળ્યા છે દેશાખ ભાસના
વિચાર પ્રૌઢ અને ભાષ રચના ઉત્તમ પ્રકારની છે સંવત ૧૫૨૬ માં
લખાયેલા એક ગુટકામાં આગલા હસ્તના બીજા દેશાખ રાસ ઉતાર્યા છે
તે એમાં આના ભાસ પણ ઉતારેલા છે એ પરથી સમજાય
છે કે આ કવિ સોળમા શતકની શરૂઆતમાં થયો છે —સં. ભક્તિ
લાભ અક્ષિરબાઈ ભાસ આમ જણાવે છે પણ ખરું જોતાં કવિ તે
શતકની અંતમાં ને સત્તરમાના મધ્ય સુધીમાં થયેલ છે

જે કોઈ નરનારિ શીલ પાલે લજ્યા કજા
મો ઉપજે દેવ મઝાર ઉવાઇ સૂત્ર જેહની શાખ છે　　૪
એમો શીલ નિધાન, ભવિયણુ હિત કરી આદરો
જ્યો જાઓ નિર્વાણુ દેવલોકમે સામો નહી　　૫
એ ખટ દરસણુમાહિ શીલ અધિકો વખાણીયો
તપ સજમ ખેરૂ થાય શીલ વિના એક પલકમા　　૬
કહા તાઈ કીજે વખાણુ શીલકા ગુણુ તણો
જોવોને સૂત્ર પુરાણુ શીલ સાગેહિ અધિકો કહ્યો　　૭
અપિરાય બ્રહ્મ ઉલ્લાસ શીલતણા ગુણ વગણુવ્યા
કીયો ચરિત્ર પ્રકાશ સુદર્શનજી ગેહકો,　　૮
અધિકો ઓછો કહ્યો હોય તેહનો મિછામિદુકડ
સુત્ર પ્રાકૃત જોય જેહને અનુસારે ભાષીયો.　　૯
એ શીલ તણો વખાણુ પટે સુણે નર જે સદા
પવિત્ર કરે જીભકાન, સુખ પાવે તે સાસતા.　　૧૦
—સર્વગાથા ૮૩૯ લિ સ ૧૮૪૦ જેષ્ટ વદિ ૧૧ વાર ચદ્રવારે ૧૫-૨૭ આગ્રાભડાર

(૧૯૮) અઢાર પાપસ્થાન પરિહાર ભાષા*

આદિ—

સુદર રૂપ વિચાર ચતુરપણુ ઉત્તમ કુલ અવતાર,
ભોગ સંયોગ સપતિ સવિ અતિ ભલી, પામીઇ અરથ ભડાર
　　વિવેકી જીવદયા ધર્મ્મસાર, પાલીઇ કીય વિચાર—આકણી
અગ નિરોગ નઇ જીવિત અતિ ઘણૂ, કીરતિ પ્રબલ સોભાગ,
જિનવર ગણુધર અમરપતિ ચક્રધર, ઉત્તમ પદ લહિ લાગ વિ

*　　*　　*　　*

અંતે—

સમક્તિધર છઈ થોડલા, નહી મિથ્યાતી પાર,
દેખી ઘણા ય રાચમઉ, પરખઉ સમક્તિ સાર　　　૧૩. આ૦

જંબુદ્વીપ ભરતક્ષેત્ર મઝાર નગર અમરાપુર સોહઈ
ધન વિક્રમ નૃપતિ તસુ રાણી, ધારણી જન મન મોહઈ ૧

(૨૦૧) જિનપ્રતિમા સ્થાપન પ્રબંધ—પાનાં ૪૫ ભાવ.

(૨૦૨) સુમતિ નાગિલ રાસ. ૧૫૧૨ સન.

(૨૦૩) અજાપુત્રરાસ.

બીજીકૃતિઓ.

૧-૪ પાર્શ્વનાથ સ્ત૦—આસ મનવંછિત વાસજિન પુરણ.
આદિજિન સ્ત૦—રિષભદેવ ભજી આણંદ નેહનાઈ નમે.
પાર્શ્વનાથ ગીત—ધ્યેય ધ્યાન વિચાર ભગવંત.
જગવલ્લભગીત પાર્શ્વસ્તવ—સકલ સુરાસુર સેવતિ પાય મનગમ પુર
મઝાર જિનરાય.

૫ અનાગત આરાધના
૬-૭ અઈમત્તા સાધુ ગીત અને ધમ્માપુત્ર ચરિત્ર-સંબંધ
૮ અસ્વાર્થ વિચાર.
૯ ચઉદસ સ્વામિ ધવલ
૧ નમનનાથ સ્તવન (૭ કડી)
૧૧ ૨૪ જિન સ્ત
૧૨ સૈદ્ધાન્તિક વિચાર
૧૩ મહાવીર વ્યાખ્યા
તદુપરાંત સ્તવનો સઝાયો, કુલકો અને ચર્ચાત્મક કાવ્યો
સંગ્રહમાં જબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ પર ટીકા પ્રાકૃત સ્તુતિ સ્તોત્ર છે

---

(૧૯૯) જિન નેમિનાથ ૪૪ ઢાલનું વીવાહલુ.

આદિ— રાગ ધન્યાસી.

સારદ સાર દયા કરિ દેવી, હીઅડા ભીતિરિ આણીજી,
નમિ નાથન ધવલ રેચિ સુસ સરસ સુકોમલ વાણીજી

અંતે—

એ ધવલ રચ્યઉં મઈ આણી મનિ આણુંદ,
બ્રહ્મચારી નિરૂપમ ગાયઉ નેમિ જિણુંદ,
કહઈ શ્રી બ્રહ્મ સદા જિન વંદઈ બે કરજોડી,
તે અલવઈ પામઇ સુખ સંપતિની કોડી ૨૦૧
પદ અક્ષર માત્રાહીણુ કહિઉં હુઈ જેય,
પંડિત જન જોઈ નિરતઉ કરજ્યો તેય,
સૂત્ર વૃત્તિ ચરિત અનુસારઈ જાણી સાર,
લવલેસઈ ભાષ્યઉં એહ સયલ અધિકાર ૨૦૨

—ગ્રંથાગ્ર ૪૭૬ પ્ર કા.

(૨૦૦) ઉત્તરાધ્યયનના સર્વ (૩૬) અધ્યયન સ૦—

અંતે—

છત્રીસઈ ઉત્તરાઝયણઈ રે, જિણુવર કહઇ,
અમૃત વયણુ, સમત જગસૂં મનિ ધરીયઈ રે,
જેહથી ભવસાયર તરીઈ જિન૦ ૨૦
એ ભાસ સખેપેઈ સારીરે છત્રીસઈ અધ્યયન વિચારી,
બ્રહ્મઉ કહઈ જે જન ભણુસ્યેરે,
મગલ કમલા લહિસ્યઇ ૨૧

—ઇતિ શ્રી છવાછવ વિભત્તી ગીત ॥ ૭ ॥ શુભ ભવતુ । કલ્યાણુમસ્તુ ॥ ૭૧ ગ્રંથાગ્ર ૭૦૦ શ્લોક સખ્યા જાણવી શ્રી શ્રી સં ૧૬૪૪ વર્ષે વૈસાખ વદિ ૭ સોમે શ્રીમાલી જ્ઞાતીય પ૦ તેજા સુતા ૫૦ લાલજી પઠનાર્થં ॥ ૭ ॥ ૭ ॥ (પ્ર કા. પાસેનો ચોપડો)

(૧૧૩) કલ્યાણ (ત૦ હેમવિમલસૂરિ-સૌભાગ્યહર્ષ સૂરિ શિ૦)

(૨૦૬) કૂર્મપુત્ર શાલાધિકાર રાસ. સં ૧૫૫૪ અષાઢમાં.

અંતે—

ચઉકસ્થિ શ્રી ગુરુ રીખના એ મા સુવિહિત સૂરિ કુમાર
શીલિઈ જંબૂ અભિનવાએ મા ગુરુ અવતાર મુમાર. ૬૮
તપગચ્છ શ્રી ગુરુ નાયકુ એ મા૦ શ્રી હેમવિમલ સૂરીંદ
નામિઈ નિધિ પામીઈ એ મા દુરિત નાઈ દૂરિ. ૬૯
તાસ સીસ સોભાગ્યગુણ એ મા તપગચ્છનુ આધાર
નામિ સોભાગિઈ આગલા એ મા પાપઈ પંચઆચાર. ૭૦
શ્રીસૌભાગ્યહર્ષ સૂરિ ચિરંજયુ એ મા સઘલો દિઇ આસીસ.
ત્રિભુવન પૂરવ અનુક્રમિઇ એ મા ધર્મવંત નિસિદીસ. ૭૧
તિણ ગીતાઈ અમૃતરિદ્ધિ એ મા૦ તપ જપિ ક્રિયાનિધાન
શ્રી કલ્યાણ જય જય કરુએ મા પંડિત સાહસ પ્રધાન. ૭૨
જસ નામિ જસ પામીઇએ મા કવિજન દિઇ સહુ માન
ચરણ કમલ તે ગુરુ તણુએ મા શ્રી રાજહંસ સમાન ૭૩
તે ગુરુ નઈ સુપસાઉલઈ એ મા યુગ નિધિ ઇંદ્રિય વિચાર
વરસ માસ આષાઢ તણિઈ એ મા જયા તિથિ ગુરુ ગુરુવાર ૭૪
રાસ રચિઉ રંગિઈ કરીએ મા વચન કંઈ કરજોડિ
વચન કથન જે બોલીઆ એ મા અધિકી ઓછી વાત
તે સાર શ્રી સંઘ સાંભલિઆ એ મા મિચ્છા દુક્કડ સાત. ૭૫
નગર અનોપમ જાણીઇ એ મા મંદિર શ્રી ભંડાર
ધનકાજિ કરી આગલુએ મા દીન દીઇ અનિવાર ૭૭
જિહાં એહવા વિવહારીઆએ મા પૂજા શ્રી વધમાન.
વર્ધમાન જિન પૂજતાએ મા સુખ પામઈ વરધમાન. ૭૮
જયવંતા શ્રી વર્ધમાન જિન એ મા સુખ સંપત્તિ અનિવાર
દિનિ દિનિ પામઇ અતિઘણુંએ મા માંગલીક જયજયકાર ૭૯

૧૧૨ કવિયણ (સં. ૧૬૫૨ પહેલાંના-હીરવિજયસૂરિના વખતના)

(૧) ચોવીશી (૨૪ જિનસ્ત૦)—ચઢાઉતા છદમા

આદિ—

સાહિબા વાલેસર અરિહંત કે નિસુણો વિનતીરે લો.
સસનેહા ગુણવંત કે હીયડે જે હતી રે લો. સા.

× × × ×

અંતે—

ગિરૂઆરે ગુણ તુમતણા—એ દેશી.
તુઝ ગુણગાઉ કથારસે મે સમકિત ગુણ દિપાવ્યોરે,
કવિયણ જગમા જીતના યણ ગુહિર નિસાણ વજાવ્યારે
—વીર જિનનેરે જાઉં ભામણડે. ૫

—ઇતિ સ ૧૭૮૯ ભા સુ ૧૩ દિને સૂરત બંદરે ૮–૧૬ આ ક.

(૨) પાંચ પાંડવ સઝાય

આદિ—

હસ્તનાપુર વર ભલુ, તિહા રાજા પાંડૂ સારરે

અંત—

શ્રી હીરવિજયસૂરિ ગછ ધણી, તપગાછનો ઉદ્યોતકારરે,
કરજોડી કવિઅણ મુઝ આવાગમણ નિવારોરે;
મુઝ આવાગમણ નિવારો પડવ પચ વદતા મનમોહરે. ૧૯

—સુમતિરૂચિના લેખિ સ ૧૬૫૯ વ. આ સુ ૫ દિને વિક્રમ પુરે નગરે૦ ગ દેવકુશલ પઠનાર્થ. ૧–૧૭ મા.

(૨૦૪) તેતલીપુત્ર રાસ. ૧૫૯૫ (?)–પાના ૧૨, અમ.

(૨૦૫) અમરકુમારરાસ.

———

જે તારા ગુણ માંહિ સાર, તેહ મરિ મગધ જળજળધાર,
૬ ગુમ્હ નાંમિઈ નિતુ આંમસૂઇ જે કરજોડી પીંગુ બચ્ચું. ૩૨

—આ સદયવત્સ ચરિત્ર પુસ્તકેન લખ્યત ૧૬૧૯ માં (લિ. પ.
ગોપજી ૧૭૧-૧૭૩) ૨ પ્રા. ટી. સ ૫ ૧૫૫-૧૫૭.

(આ સોળમા સૈકામાં ત્રણેક કવિઓમાંનો એક કહી એમ
તેના પછી થયેલ સુપ્રસિદ્ધ ભાવક કવિ લાવણ્યદાસે પોતાના સં
૧૬૭ માં બનાવેલા કુમારપાળ રાસમાં બીજા કવિઓ સાથે આ ભીમનું
નામ પણ ઉલ્લેખી પોતાની લઘુતા કહેલી છે એ પરથી ભાસે છે—
" આસિ જે મોટા કવિરાજ તાસ ચરણરજ ભાવલાભ
સાવત્સ લીંબ ભીમો ખરો સકલ કવિની કીરતિ કરો. ૫૩

૧૧૫ લીંબો.

(૨૦૮) પાર્શ્વનાથ નામના સંવિસરસ મહાઉત્સવ.

આદિ— (રાગ મેવાડો)

સકલ સુરિંદ નમિ સદરે પાસ જિણેસર દેવો
માનવ ભવ પામી કરિ અહનિસિ કીજિ સેવો.
અહનિસિ સેવા કરીજઇ જિનવર, તો નિશ્ચય પામીજઇ શિવપુર
તુમ્હ મુખ જોતાં હરખ ન માઈ સકલ સુરિંદ સદા ગુણ ગાઈ.
છત્રીસ પાસ જિણંદ રયણ પામે સામસુંદ
તોરે રયણ અભય નામ સીમંધિ રાસરસું છ આંબલી.

* * * *

અંતે—

ચઉ ગઇ જલનિધિ છતારે તહિ પરિભ્રમણ કરંતિ
જનમ જરા મરણાઇ કરિ, દુખ અનંત સહંતિ
દુખ અનંત સહંતિ અપાર, મેહિ તુમ્હારી પાસઇ જિનવર
કૃપા કરી ભવદુખ નિવારો, ભગવંત જલનિધિ પાર ઉતારો. ૪૮

(કલશ)

જા પવર મદિર સકલ સસિહર વિપુલ અંબર મડલ.
ઉદયગિરિ જાં ઉદય કરઉ દિવદિવ રત્ન મહીતલ.
તા એહ શ્રી કૃતકર્મ્મ રાજા તણુ ચરિત્ર સોહામણું.
કંપાણુ જયકર ભવિક નરનઇ અચલ દિઉ વધામણું. ૮૦

(ઇડરની બાઇઓનો ભ)

[સૌભાગ્યહર્ષ સૂરિના પ્રતિમા લેખો સં ૧૫૮૪ અને ૧૫૯૦ ની સાલના મળે છે-જુઓ ધા-સગ્રહ ભાગ ૧ લો લેખાક ૧૮૬ અને ૭૧૯ આ પૈકી સં. ૧૫૯૦ ના લેખમા સાથે આનદવિમલસૂરિ પણ છે. આ બને સૂરિઓ હેમવિમલસૂરિના શિષ્યો અને બનેની પાટ જુદી થઈ. આણુદવિમલ સૂરિએ સ ૧૫૮૨ મા ક્રિયોદ્ધાર કર્યો તે વખતે તેમણે ગચ્છનો સમસ્ત ભાર સૌભાગ્યહર્ષને સોંપ્યો હતો સૌભાગ્યહર્ષે લઘુશાલા નામે એક શાખા ચલાવીને પોતાની પાટે સોમવિમલસૂરિને સ્થાપન કર્યા હતા જ્યારે બીજી બાજુ આણુદવિમલ સૂરિએ પોતાની પાટે વિજયદાન સૂરિને સ્થાપન કર્યા હતા]

---

૨૧૪ ખીમો.

(૨૦૭) +શત્રુંજય ચૈત્ય પ્રવાડી. (પરિપાટી).

આદિ— ચુપઇ

આરાહ સામિણિ સારદા, જિમ મતિ તૂઠી દિઇ મતિ સદા,
શ્રી સેત્રજ તીરથ વદેવિ, ચૈત્ર પ્રવાડિ રચસિ સખેવિ ૧
પાલીતાણુઇ પ્રણમૂ પાસ, જિમ મનિ વછિત પૂરઇ આસ,
લલતાસુર વદૂ જિનવીર, સોઇ સાયર જિમ ગુહિર ગભીર ૨

* * * *

અંતે—

એહ સ્વામી તુમ્હ ગુણ જેતલા, મઈ કિમ બોલાઈ તેતલા,
તૂ ગુણ રયણાયર સમ હોઈ, એહ સખ્યા નવિ જાણુઈ કોઇ ૩૧

અંતે—

તપાગચ્છિ નાયક જગહ પ્રધાન, જાણિવતા જે કરે વખાણ,
શ્રી ધનરત્ન સૂરિ ગુણધાર, પટોધરા જે સ્વામ ભણ્ડાર ૬૯
સૌભાગ્યી દીસિ જાગત શ્રી સૌભાગ્યસાગર સૂરિ ગુણવંત,
પંચ સમિતિ ત્રણ્ણ ગુપ્તિ જાણિ આગમ શાસ્ત્ર કરિ વખાણ. ૭૦
ઉવઝાય શ્રી કુશલ ધર્મ સકલ વિધાનો જાણે મર્મ.
તાસ શીશ પંડિત શ્રી જયદેવ, તસ સેવક મોહન ગુણ હેવ. ૭૧
પાપ નિકંદિત કહેવું નામ ધણિ શાથે ત્રિભુવનરાય
એ ધ્યાન ધરું નિશિદીસ, જિમ અજરામર હુઇ જગીસ. ૭૨
શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત વિચાર ભણાર, તેહતણું નવિ જાણું વિચાર,
ગુરુ ઉપદેસે કમ ક કહ્યાં સંખેપે મે ગુણકરણ કવિત્ત ૭૩
દાન શીલ પ્રભાવે કરી નિર્મલ ચિત્ત હૈયા આદરી
સાગરદત્તઈ કથિ પરિ કરી ભવિક લોકને કરવું સહી. ૭૪
જે ભણતાં મંગલ ઘરિ હોય, ભણતાં સંપત્તિ ઘરિ હોય,
જે ભણતાં ગુણ નવનિધિ નિધાન જે ભણતાં પામે કલ્યાણ. ૭૫

—૨૮—૧૩ લી.

[આમાના ધનરત્ન સૂરિ તપાગચ્છ—૫૪ પટ્ટધરના છે ને તે સં ૧૫૭૦ માં થયેલ લબ્ધિસાગર સૂરિના શિષ્ય અને પટ્ટધર થયા. (જુઓ, નયસુંદર સંબંધી મારો લેખ. આનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌ૦ ૬ ઠું.) તેમના સં ૧૫૭૨ ૧૫૮૭ ૧૫૮૮ ૧૫૯૧ ના પ્રતિમા લેખો મળ્યા છે ધા. સં ભાગ ૧ લેખાંક ૧૪૩૫ ૬૯૨ ૬૧૬ ૧૨૬૪ વગેરે સૌભાગ્યસાગરસૂરિના ધાતુપ્રતિમાના સં ૧૫૭૫ સં ૧૫૮૪ ને ૧૫૮૯ ના પ્રતિષ્ઠા લેખ છે જુઓ ધાતુપ્રતિમા લેખ સંગ્રહ ભા. ૧ લેખાંક ૧૮૧ ૧૧૮ ૬૯૪ તેમ બીજો ભાગ. સં ૧૫૭૫ અને ૧૫૮૪ ના લેખોમાં જણાવેલું છે કે લબ્ધિસાગરસૂરિ પટ્ટે ધનરત્નસૂરિ શ્રી સૌભાગ્યસાગરસૂરિભિ આપરથી જાને સૂરિ લબ્ધિસાગરસૂરિના પટ્ટ

લીંબો કહિ તુમ્હે સાંભલોરે, અભય તણા દાતાર
શરણ તુમ્હારિ આવીઉરે સ્વામી જગદાધાર
સ્વામી ધ્યાઉં શ્રી જિનચંદ, ધ્યાન ધરંતા પરમાનંદ
જે છઇ સાસ્વત સુખ અનંત, લીંબાનઇ આપો ભગવંત ૪૯ ૭.

—ઇતિશ્રી પાર્શ્વનાથ નામ્ના સંવેગરસ ચંદ્રાઉલા સંપૂર્ણા લિખિતં પં૦ રવિવર્દ્ધન ગણિના ધનવર્દ્ધન વાચનાય શ્રીપાટણ મહાનગરે. ૪-૧૫

(વિ. ધ)

[સત્તરમા સૈકામા થયેલ પ્રસિદ્ધ શ્રાવક કવિ ઋષભદાસે લીંબા નામના પોતાનાથી પૂર્વ કવિઓ પૈકી એક તરીકે સંભાર્યો છે તે આજ લીંબો હોવો જોઇએ, તેથી તેને સોળમા સૈકાના અંતે મૂકવામા આવેલ છે.

---

૨૧૬ વિજયગણિ.

(૨૦૯) આરાધના રાસ. સં. ૧૫૯૨ માઘ શુ. ૧૩—આમોદમ.

---

૨૧૭ લાવણ્યદેવ (ત૦ ધનરત્નસૂરિ અને સૌભાગ્યસાગર સૂરિ-ઉદયધર્મ-જયદેવ શિ૦)

(૨૧૦) કર્મ વિવરણનો રાસ.

આદિ— ધુરિ—વસ્તુ

સકલ જિણવર સકલ જિણવર ભગતિ પ્રણમેવિ,
સરસતિ સામિણિ ધરીય મનિય ગોયમ ગણધર સામિય
તાસ પસાઇ હૂં તવુય ચૌદ ગુણઠાણીય,
ગુરૂ વયણે સુપસાઉલે બોલિસું વચન વિશાલ.
જે સુણતા સુખ સંપજે ટલિઇં તિ ભવભયપાસ ૧

* * * *

દુહા—કમલવદન કમલાસના કવીઉર મુખકે વાસ
વસે સદા વાગેશ્વરી, વિધવિધ કરે વિલાસ
વિદ્યા બુદ્ધિ વિવેકવર, વાચક સમ્યક વિત્ત,
આપેં જે આપ તુને, શરણ સમાવે મિત્ત. ૪
સેવકસું સાનિધ કરો, મહેર કરો મહામાય
ત્રિપુરા ઉપર તાહરો, સાંનિધ કરો સદાય. ૫
આઈ દો આધાર અક્ષય, અધિકી બુધ ઉક્તિ
કમલતિલક કીજે દયા સેવક જાણી સક્તિ. ૬
કવિત—આગમન અનાગર ભગતિ કીજે ભારતિ,
જામ જામ જગહણ સત સાંનિધ સકતિ,
સુપ્રસન્ન હોય સુરસથ, વયણ વાચ્યા વર દીજે
નાયક નેમે નાદ, પ્રીતકર પ્યાલો પીજે
મહરાજ રાજ રાજેશ્વરી, કમલતલ કીજે દયા,
ધન મોજ મહિર માતંગિની, માય કરો મેરુ મયા. ૭
દુહા—શિવ સુત સુખદાયો સબળ સેવે સકલ સુરેશ
વિઘનવિદારણ વરદીયણ, ગવરીપુત્ર ગણેશ. ૮
કવિત—ભ્રૂકુટિય દ ભાલકે, મંત્ર ભાલકે સમુજ્જ્વલ
મોહત ઉજ્જ્વલો, સુકલ લાંબે કુંડલ,
પુહપ ધૂમે પ્રભાતે, સેસ સાથે ઉજ્જ્વલ
શુભ નેત્ર પલકે ભાગ ભાલે અનુપ ભલ
યશ મહેં વિઘન હણિ અળગ ગમર હેંઇ ઉજ્જ્વલ કમલ,
સુખદ દેવ રિદ્ધ સિદ્ધ દીયણ, સમરી ગણપતિ અવલ. ૯
દુહા—વૃષભદેવ વનિતાધિપતિ, નાભિનંદ સુખકંદ,
ઉર અભુજ ભામર પ્રભુ, ચિત્ત ચકોર જિનચંદ ૧૦
અગ્નિ કુંડ અગ્નિ ખંભિય સમત સામલિ સુરેત,
પારસ સુધા પરમેશ્વર, લાલ હેમ કર સેત. ૧૧

ધર શિષ્યો હતા, આ બન્નેના સમયપરથી આ કવિ સોળમા સૈકાના અંતમા ગણી શકાય તેમ છે

---

૧૧૮ કુશલહર્ષ. (ત. વિજયદાનસૂરિ–હર્ષસંયમ શિ૦)

(૨૧૧) નાગપુરમંડન શાંતિજિન સ્તવન. ષટ્ભાવ ગર્ભિત.
અંતે—

ઇમ તવિઉ નિરમલ સકલ કેવલ કુશલ મંગલદાયગો,
બહુ ભાવ ભેદી તત્ત્વવેદી સુખ પ્રવેદી નાયગો,
સુર જિનવર નમઇ અસુર શ્રી વિજયદાન સૂરીસરો,
શ્રી હર્ષસંયમ ચરણ સેવક કુશલહર્ષ કૃપા કરો. ૩૯

(પત્ર ૪ પ્ર. કા)

(વિજયદાનસૂરિ–આચાર્યપદ સં–૧૫૮૭ સીરોહી, સ્વ ૧૬૨૨)

---

૧૧૯ ધર્મસિંહ ગણિ (ત૦ આનન્દવિમલસૂરિ શિ.)

(૨૧૨) દીવાળી રાસ—પા ૬ અમ,
(૨૧૩) વિક્રમરાસ— –જેસ

(આનન્દવિમલ સૂરિ–આચાર્યપદ સં ૧૫૭૦, ક્રિયોદ્ધાર સં ૧૫૮૨, સ્વ ૧૫૯૬),

---

૧૨૦ દોલતવિજય (ત૦ સુમતિસાધુ વંશે પદ્મવિજય–જય–વિજય–શાંતિવિજય શિ૦)

(૨૧૪) ખુમાણરાસ.
આદિ— ગાહા.

ૐ ऐं મંત્ર અપાર, સારદ પ્રણમામિ માય સુપ્રસન્ન, ૧
સિદ્ધ રિદ્ધિ બુદ્ધિ સિર પૂર વરવેદ પડિપુન્ન.
વરવેદ પુત્યહત્થા વીણા સુરવદ કમલ કરવિમલા,
હરણમી હંસરઢા, વિજ્જા વૈજંતિયા માલા ૨

૧૨૧ વાસણ (વ૦ વિજયદાનસૂરિ શિ૦)

(૨૧૫) +આનંદવિમલસૂરિ રાસ સં. ૧૫૯૭ આસો.

આદિ—

સકલ મહારથ પામીઈ જપતાં શ્રી જિનનામ
પ્રથમ તિર્થેસર ધ્યાઈઈ આપણપે કરૂં પ્રણામ.

* * * *

અંત—

શ્રી આણંદવિમલસૂરિસર તસ પટોધર પવિત,
તે શ્રી વિજયદાનસૂરિ ગુણિ નિર્મલ, વાસણ પ્રણમિ
એ આણી નરમલ ચિત. શુ ૧૫૦

—આણંદવિમલસૂરિ સં. ૧૫૯૭ ના ચૈત્ર શુ ૭ને દિને સ્વર્ગસ્થ થયા—તે અરસામાં આ કૃતિ રચાઈ છે તે માટે જુઓ ઐ. રા. સં. ૩

—(આ રાસની માંગરોલ ભંડારમાં પ્રત છે તેમાં છેવટે નીચે પ્રમાણે છે.—અને તે રાસનું નામ સાધુગુણરત્નમાલ રાસ આપેલ છે)

સંવત પનર સત્તાણૂઈ આસો આસુર આસો માસ
સાધ નામ ગુણરત્નમાલ એ રાસ.
રચતા એ મનનઈ અતિ ઉલાસ ઉલ્લાસ. ૧૮૮
સુદર રવિ શશિ સોહ સારસ્વતા, મેરૂ મહીધર જ્યાં,
વજ્રૂ વધિ સમ ધરણ સુચિર, પ્રતપો એ અવિચલ નિતા. ૧૮૯
જયવંતા અભ્યાન વર શ્રી વિજયદાનસૂરીંદ,
ભગતિ રાજવિજયસૂરિ, કહે વાસણ પ્રભુ આણંદ. ૧૯

—સુદર રાસણ સાધના. ૯-૧૧ માં.

---

૧૨૨ વિનયસમુદ્ર (ઉપકેશગચ્છ સિદ્ધસૂરિ-હર્ષસમુદ્ર શિ૦)

(૨૧૬) મદનબાળા રાસ.

(૨૧૭) અંબડ ચોપાઈ સં. ૧૫૯૪ આસ શુ ૨ રવિ મિમરામાં.

ગ્યાન જ્યોતિસુ પ્રકાસ ગુરૂ, કર ધરી સાસત્ર કત્થ,
ત્રિભુવનમે તારણુ તરણુ, સૌ વાતો સમરત્થ. ૧૨

* * * *

વચમા. બીજા ખડને અતે

એટલે ખડ એ પૂરો થયો, અલપ બુદ્ધિ મેં ઉધમ કીયો,
સુકવિ સુધારે વાચો સહી, કૂડ સાચ કવિયણુ જે કહી,
ત્રિપુરાસકત તણે સુપસાય, રચ્યો ખડ દૂજો કવિરાય,
તપગચ્છ ગિરૂઆ ગણુધાર, સુમતિ સાધુ વશે સુખકાર.
પડિત પદ્મવિજય ગુરૂરાય, પટોદયગિરિ રવિ કહેવાય,
જય બુધ શાંતિવિજયનો શિષ્ય, જપે દોલત મનહ જગીશ.

—ઇતિ શ્રી ચિત્રકોટાધિપતિ શ્રી રઘુવશે બાપા ખુમાણુ ચરિત્રે રતિસુદરી અભિગ્રહકરણુ ચિત્રકારિકા ચરિત્ર રમણુ, રાજકુમારી પાણી-ગ્રહણુ, પચસહેલી ચિત્રગઢમિલણુ દોલતવિજયવિરચિતે દ્વિતીય ખડ સપૂર્ણુ —

ત્રીજા ખડને અંતે

જયવિજય એ નામ આપેલ છે. ને તેના શિષ્ય શાતિવિજય ને તેના શિષ્ય દોલતવિજય

(આ રાસ રાજસ્થાની–મારવાડી ભાષાના શબ્દોથી ભરપૂર છે. તેમા ચિતોડના રાણા ખુમાણુ તેના વશજો વગેરેનો ચારણુશાહી ઇતિ-હાસ મૂકેલો છે, આની પ્રત. ડે. કો લાયબ્રેરીમા છે તેનો ન ૨૫૮ સને ૧૮૮૨–૮૩ આનાં પાના ૧૩૯ છે અને અપૂર્ણુ છે, જૈનસાધુઓ રાજદરબારમા રહી તેના જૂદા જૂદા વર્ણુંનથી ચિત્ત રજન કરતા એ આ પરથી જણુાય છે ને તે માટે ગણેશને વદન પણુ કરેલ છે. આની પ્રત ડેક્કન કૉલેજની લાયબ્રેરી હાલ ભાડારકર ઇન્સ્ટીટ્યૂટ–પુના મા છે)

કીધી કથા એ સીલ તણી સીલતણો મહિમા જાણ ઘણી,
ભણઇ ભવિયણો જહુ ઉમ ગુણી પુરઇ આસ સદા મન તણી ૧૨
—સં. ૧૫૧૯ વર્ષે ભાદ્રવ માસે શુક્લપક્ષે ૧૪ તિથૌ લિખિ-
તં । શ્રી વિક્રમપુર મધ્યે. ગોડીજીનો ભંડાર, ઉદેપુર.
(ઉપરોક્ત ગ્રન્થના આ સમયના જિનચંદ્રસૂરિના લેખ સં. ૧૫૦૪ લેખાંક ૧૦૮ ધા. ય. ભાગ ૧ લા અને સં. ૧૫૧૮ ના લેખાંક ૫૩૪ ભાગ ૨ જો-માં આવે છે)

---

૧૨૩ જિનમાણિક્ય

(૨૧૯) કૂર્મપુત્ર રાસ
(જુઓ કનક કવિ નં. ૧૨૪ નીચે આનો ટૂંક પરિચય)

---

૧૨૪ કનક કવિ (જિનમાણિક્ય શિ૦)

(૨૨૦) મેઘકુમાર ગા. ૫૦ નો ટૂંકો રાસ (સં. ૧૫૮૨ ને ૧૬૧૨ ની મધ્યે)

આદિ—
રેગ મમધિમાદિ નમીય રાજગૃહ નગર નરેસને
સા ૮ કરે સીમાભણું ભેણી ધારણ નરેસ. ૧

* * * *

અંતિ—
તે મુનિવર મેઘકુમાર છજે ચરિત્ર પવિત્ર સાર
શ્રી જિનમાણિક્ય સીસ, કવિ કનક ભણઈ નિસદીસ. ૫
—૭-૧૩ વી- પા. ૩ ભં.

જિનમાણિક્યસૂરિ—(નં. ૧૨૩) ખરતર ૬ મા પટ્ટધર જન્મ સં. ૧૫૪૯ દીક્ષા ૧૫૬ આચાર્યપદ ૧૫૮૨ મરણ ૧૬૧૨ આથી ૧૫૮૨ ને ૧૬૧૨ ની વચમાં.

અંતે—

અંબડ મોટઉ હૂયો વિસાલ, તાસુ ચરિત્ર સુણી રસાલ,
શ્રી મુનિરત્નસૂરિનો કહ્યો, તેહથકી ભાવારથ લહ્યો. ૯૧
ચઉપઈ વિધિ કીયો મઈ એમ, ભણુતા ગુણુતાં ધરિ હુયઇ પેમ,
ઉવએસ ગછિ સપઈ સિધિસૂરિ, તાસુ પસાયઇ આણુદપૂરિ. ૯૨
હરપસમુદ્ર વાચક તસુ સીસ, તિમરા મડણુ શ્રી જગદીસ,
પાસ જિણુદ તણુઇ સુપસાઇ, વિનયસમુદ્ર કહ્યો મનિ ભાઈ ૯૩
પનર નિવાણૂ પ્રવર પ્રસિદ્ધ, એ પ્રબંધ મઈ સુલલિત કિદ્ધ,
મહા સુકિલ દ્વિતીયા રવિવાર, રચ્યો તિમરા નયરિ મઝારિ. ૯૪
અધિકો મઈ ઉછો છદમસ્ત, કહતા મઇ બોલ્યો પરમત્થ,
જે ગીતારથ વરતઈ વલી, પમજ્યો કહજ્યો મુઝ ગુણુ મિલી ૯૫

—ઇતિ અબડ ચઉપઇ સમાપ્ત. ૨૦–૧૫ આ. ક

(મુનિરત્ન તે પૃણિમા ગચ્છના સ્થાપક ચદ્રપ્રભસૂરિના પટ્ટે ધર્મઘોષસૂરિ અને તેમની પાટે સમુદ્રઘોષસૂરિ કે જેમના ત્રણ શિષ્ય નામે સૂરપ્રભ, મુનિરત્ન અને તિલકચદ પૈકીના બીજા શિષ્ય થયા કે જેમણે અબડ ચરિત્ર સસ્કૃતમા ૧૨૬૦ શ્લોકનુ રચ્યુ હતુ તે ચરિત્રમાથી ભાવાર્થ લઇ આ રાસ પોતે રચ્યો એમ કવિ જણાવે છે આજ મુનિરત્નસૂરિએ ભાવી તીર્થંકર અમમસ્વામિનું ચરિત્ર સ ૧૨૫૨ મા અને મુનિસુવ્રતચરિત્ર સસ્કૃતમા રચેલા છે.

(૨૨૮) પદ્મચરિત્ર ૧૬૦૪ (આમા રામચદ્ર અને સીતાજીના ચરિત્ર છે)

અંતે—

શ્રી ઉવએસ ગચ્છ ગુણ ભૂરિ, ગણહર ગુરૂ રયણુપ્પહસૂરિ,
તસુ અનુક્રમિ સિદ્ધસૂરિ વસિટ્ઠ, બઇઠા થાપ્યા ગુણ ગરિટ્ઠ ૫૮
કક્કસૂરિ જયવત ગણેસ, તેહ તણુઉ પામી ઉપદેશ,
વાચક હર્ષસમુદ્ર તસુ સીસ, વિનયસમુદ્રઈ વાણારીસ ॥ ૬૦
વીકાનયરિઇ વીર જિણુચદ, તાસુ પસાઈ પરમાણુદિ,
ચઉવિહ સઘ તણુઇ સુપ્રસાદિ, સોલ ચિડોત્તર ફાગુણ આદિ ૬૧

તાસ તણઉ શિષ્ય અતિભલઉ, ગુણમાણિક્ય ગુણ ગેહ,
તેહ તણઈ સુપસાઉલઇ કવિત કહ્યું તે એહ. ૪

* * * *

(ફક્ત અને પ્રથમનું પાનું મળ્યું છે તેથી કવિનું નામ તેમજ તેમની કૃતિની રચનાનો સમય નિર્ણીત થઈ શકે તેમ નથી.) પત્ર ૪-૫ ક.

(આગમ ગચ્છમાં અનેક બુદ્ધિસાગરસૂરિ અને વિમલસૂરિ થયા લાગે છે કારણ કે બુદ્ધિસાગરસૂરિ નામના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૩૮, ૧૩૮૬ ૧૪૨૫ ૧૪૩૫ ૧૪૫૩ ૧૫ ૬ ૧૫૨૮ ૧૫૩૨ ૧૫૪૩ ૧૫૪૪ ૧૫૫૪ ના મળી આવ્યા છે અને વિમલસૂરિ નામના લેખો સં. ૧૨૬૭ ૧૩૬૪ ૧૩૭૧ ૧૪૪૫, ૧૫ ૩ ૧૫ ૮ ૧૫૧૧ ૧૫૧૩ ૧૫૧૫ ૧૫૧૬ ૧૫૧૭ ૧૫૨ ૧૫૨૩ ૧૫૨૪ ૧૫૩૨ ૧૫૪૩ ૧૫૬૧ ૧૫૮૫ ના મળી આવ્યા છે (જુઓ ધા. પ્ર. લે. સં. ભા. ૧ અને તથા નાહરકૃત જૈન લે. સં. ભાગ પહેલો. આ પૈકી બુદ્ધિસાગરસૂરિ તેમના સં. ૧૫૨૮ ૧૫૩૨ ૧૫૪૩ ૧૫૪૪ અને ૧૫૫૪ માં વિમલસૂરિ પટ્ટે બેઠેલા જણાવ્યા છે અને વિમલસૂરિ તેમના સં. ૧૫ ૩ ૧૫૧૫ ૧૫૧૬ ૧૫૧૭ ૧૫૧૯ માં પોતે બુદ્ધિસાગરસૂરિ પટ્ટે બેઠેલા જણાવ્યા છે સં. ૧૫૮ માં બેઠેલ વિમલસૂરિ કે જે બુદ્ધિસાગરસૂરિ પટ્ટે બેઠેલ તે આ કવિના ગુરુ સમજીએ તો સોળમા સૈકાના અંતે આ કવિને મૂકી શકાય.)

---

૧૨૭ નયસિંહ ગણિ (વડતપગચ્છ-ધનરત્નસૂરિ-મુનિસિંહ શિ.)

(૨૨૩) ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તુતિ. પાલ્હપુર

—ચક્રવર્તિ ગુરુરાજ શ્રી રત્નસિંહસૂરિ, તત્પટ્ટે શ્રી ઉદયવલ્લભસૂરિ તત્પટ્ટે શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિ, તદનુક્રમે શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ–તત્પટ્ટે શ્રી લબ્ધિસાગરસૂરિ–તત્પટ્ટે શ્રી ધનરત્નસૂરિ ઉપાધ્યાય શ્રી મુનિસિંહગણિ શિષ્ય પં. નયસિંહ ગણિના પાલ્હપુરે કૃતા શ્રી ચતુર્વિંશતિ જિનાનાં સ્તવાઃ

૧૨૫ ગજરાજ પંડિત.

(૨૨૧) હીરવિજયસૂરિના બારમાસ સ ૧૫૯૬ કા. ૨.

આદિ— રાગ સામેરી

સરસતી ભગવતી વરસતી, વાણી દીઓ રસાલ,
વીણા હસ્તક ધારિણી, કવિજન દીઓ આધાર.
કરજોડી ગજરાજ પંડિત ભણે, વારજા સુભવેલ,
તાસ તણે ઉસાઉલે, આજ કઉ રંગરોલ

* * * *

અંતે— ચાલ

કારતક માસે આવીઓ, ભાવીઆ સરવે પરિવારરે,
અનુમતિ દીધી બેનડી, લેવા તે સંજમભારરે.
શ્રી વિજયદાન સૂરિને હાથે, તે પાટણ નયર મઝારરે,
સંવત ૧૫ છનૂએ, કરતગ બીજે માસગે,
કરજોડી ગજરાજ પંડિત ભણે, વરતો તે જયજયકારગે.
વિમલાદી બેની એમ વીનવે.

—ઉનાના મોરારજી વકીલનો ચોપડો ૧૫૯—૧૭૩.

---

૧૨૬ ગુણમાણિક્ય શિષ્ય (બ્રહ્માણગચ્છ-બુદ્ધિસાગરસૂરિ-વિમલ-ગુણમાણિક્ય)

(૨૨૨) હરિશ્ચંદ્ર રાસ.

આદિ—

સરસતિ સામણિ વીનવૂ, ત્રિભુવન જાણુણી માય,
રચૂ ચરિત્ર હરિચંદ તણૂ વહ પસાય. ૧
કૃપા કરૂ મઝ સ્વામિની, વંછિતદાયક દેવ,
એક મનુ નતુ ઉલટ્ઠ, સદા કરૂ તહ્મ સેવ.
સીલ સંયમ તપ નિર્મલુ, બુદ્ધિસાગર ગુરૂ જાણિ,
ગચ્છ બ્રહ્માણ ગુણનિલુ, શ્રી વિમલેંદ વખાણિ. ૩

અધિકસ્ય બિલ્હણ વાણી તેહ, જ્ઞાન અપૂર્વ રસિ રાતા એહ. ૧૫૨

—इति कवि वाचकसारंगकृत बिल्हण पंचाशिका समाप्त। संवत १६९६ वर्षे चै वदि ३ लिखि लिपि ॥ इति बिल्हण-पंचाशिकारास समाप्त ॥ श्रीः ॥ ॥ श्री ॥ ॥

મૂળ ચોપડાના પત્ર ૪૩ થી ૫૮ (નિ૨૪). કુલ ૨૫, તેમાં ૧૫૨ ચોપાઈ ગૂજરાતી ભાષી અને સંસ્કૃત (આશરે ૫૧ કુલ).

(૨૨૫) શશિકલા પંચાશિકા.

આદિ— ચોપઈ

એક દિન ભમરી સખિપુર સાથિ હસિ હરખિ તાલી દેઈ હાથિ,
સખી કહિ સાંભલિ શશિકલા પુછું વાત એક નિર્મલા. ૧
જિમ બિલ્હણિ પચાસ્યૂ સર્વ તિમ તૂ કહિ મૂકી મન ગર્વ
કહિ કુમરી સુણિજ્યો સહુ તુમ્હે તેહની વાત પ્રકાસ અમ્હે. ૨

* * * *

અંતે—

મધુ વિધિક્રમ છોડી આમલી, કીધ સુરત કોપ તજિ વલી,
વાર વાર સમાઈ તેહ પ્રાણ પાહિ વાલ્હુ વર એહ. ૪

—इति शशिकला पंचाशिकाः मंगलपुरत। श्री ज्ञा-नाचार्य कृता

—મૂળ ચોપડામાં પત્ર ૩૯ થી ૪૩ કુલ ૧+૫૪=૫૫ તેમાં ૪ ચોપાઈ ગૂજરાતી ભાષી અને—બાકી બધા ગૂજરાતી મિશ્રિત સંસ્કૃત.

ટૂંકી નોંધ—ચારણ દેશનો પંડિત કવિ બિલ્હણ [illegible] નીકળ્યો, ત્યારે કેટલોક વખત ૫ નામના રાજાના [illegible] ક્ષિતિપતિ કિંવા ક્ષિતિ-પાલને ત્યાં રહ્યો હતો. તે દરમિયાન તેને ક્ષિતિપાલની પુત્રી સાથે સ્નેહ બંધાયો તે વાત પાછળથી છતી થઈ અને કસ્મીરી કવિને દેશવટો કરવો પડ્યો. એ સ્નેહને સંભારી બોલતાં બિલ્હણે સંસ્કૃતમાં બિલ્હણ પંચાશિકા રચી, જે અદ્યાપિ એક લોકપ્રિય ગ્રંથ મનાય છે. એ ગ્રંથમાં

(ગુર્જર ભાષામા-આ૦ ભ. પાટણ)

(આ પૈકી લબ્ધિસાગરસૂરિએ ૧૫૫૭ મા શ્રીપાલકથા રચેલ છે. તેના શિષ્ય ધનરત્નના પાટે અમરરત્નસૂરિ અને તેજરત્નસૂરિ થયા ને તેના દેવરત્નસૂરિ થયા કે જેના સમકાલીન નયસુદર ૧૬૨૮-૧૬૬૯ થયા ઉક્ત ધનરત્નસૂરિના પ્રતિમા લેખો સ. ૧૫૭૨, ૧૫૭૬, ૧૫૭૯ ૧૫૮૭, ૧૫૯૧ ના મળી આવે છે જુઓ. [ધા. પ્ર. લે સ. ના બંને ભાગ આથી આ કવિને સોળમી સદીના અતમા મૂકી શકાય.]

---

૧૨૮ જ્ઞાનાચાર્ય.

(૨૨૪) બિલ્હણ પચાશિકા. સ ૧૬૨૬ પહેલા ૧૬ મા શતકમા.

આદિ— ચુપઈ

મકરધ્વજ મહિપતિ વર્ણવૂ, જેહનૂ રૂપ અવનિ અભિનવૂ,
કુસુમ બાણ કરિ કુજરિ ચડઇ, જાસ પ્રયાણિ ધરા ધડહડઈ ૧
કોદડ કામિની તણુ ટકાર, આગલિ અલિ ઝઝા ઝકારિ,
પાખલિ કોઇલિ કલ રવ કરઈ નિમલ છત્ર શ્વેત શિર ધરઇ ૨
ત્રિભુવન માહિ પડાવઇ સાદ, છઈ કો સુર નર મડઇ વાદ ?
અબલા સૈનિ સબલ પરવરિઉ, હીંડઇ મનમથ મચ્છરિ ભરિઉ ૩
માધવ માસ સોહઇ સામત જાસ તણુઈ જલનિધિસુત મિત,
દૂતપણૂ મલયાનિલ કરઈ, સુર નર પન્નગ આણુ આચરઈ ૪
તાસ તણા પય ક અણુસરી, સરમતિ સામિણી હઈડઇ ધરી,
પહિલૂ કદર્પ કરી પ્રણામ, ગરૂઉ ગ્રથ રચિસિ અભિરામ ૫

* * * *

અતે—

આપિ વાર એક અવાસ, મણિ માણિક ધન મૂપૂ તાસ
પૂરવ પ્રેમ મિલ્યિ જણ ઘણઉ, પાર ન પામિ કવિ તે તણુઉ ૧૫૧
કામિ કાજિ કીધ ચૂપઈ, ખતિ કરી નિરખઉ થિર થઈ,

ભગવાન ઋષભનાથના યાત્રામહોત્સવ પ્રસંગે પ્રથમ ભજવવામાં આવી હતી. કર્ણદેવની વિદ્યાધર કન્યા કર્ણસુંદરી સાથે સ્નેહ તથા પરિણય એ તેની વસ્તુ છે ગુજરાતમાં સોમનાથની યાત્રા કરી વળી રામેશ્વર સુધી જઇ ઉત્તરે દક્ષિણની ચાલુક્ય રાજધાની કલ્યાણમાં આવ્યો. ત્યાં વિક્રમાદિત્ય ત્રિભુવનમલ્લ રાજાએ તેને પોતાનો વિદ્યાપતિ બનાવ્યો. તેનું વિક્રમાંક કાવ્ય એ ઉક્ત રાજાની પ્રશસ્તિ રૂપ છે ત્રિભુવનમલ્લના પૌત્ર સોમેશ્વરદેવ ભૂલોકમલ્લે પણ તેવુંજ એક વિક્રમાંકાભ્યુદય નામનું ગદ્ય કાવ્ય રચેલું છે તેની એક જુની પ્રત પાટણના સંઘવીના પાડાના તાડપત્રના ભંડારમાં છે બિલ્હણનો સમય ઇ સ. ૧ ૬૫ થી ૧ ૮૫ નિર્ણીત કરવામાં આવ્યો છે

અદ્યાપિ તાં એ પદોથી શરૂ થતું ૫ વસંતતિલકામાં રચાયેલું ખંડકાવ્ય સંસ્કૃત સાહિત્યમાં પ્રસિદ્ધ છે કેટલાક તેનો કર્તા ચૌર કવિ માને છે બીજો વર્ગ બિલ્હણકૃત માને છે આ ૫ શ્લોકના પૂર્વ ભાગ તરીકે પૂર્વચૌરપંચાશિકા-નામનું ૭૪ શ્લોકનું નવીન કાવ્ય કોઇએ રચ્યું છે તેમાં પંચાશિકાનો પ્રસંગ એવો વર્ણવેલો છે કે—

અણહિલપુર પત્તનના રાજા વીરસિંહ (ઇ સ. ૯૨૦) ને ભારતપુરના રાજાની પુત્રી સુતારાની કુક્ષિથી શશિકલા નામની પુત્રી થઇ પુત્રી મોટી થતાં રાજાને અભ્યાસ માટે ચિંતા થઇ એવામાં કાશ્મીરી પંડિત બિલ્હણ રાજસભામાં આવ્યો વિદ્વાન્ જાણીને રાજાએ શશિકલાને ભણાવવા વાસ્તે તેને રાખ્યો. વ્યાકરણ, કાવ્ય સંગીત વગેરે શાસ્ત્રનું અધ્યાપન કરાવ્યા બાદ કામશાસ્ત્ર શરૂ કર્યું આ અરસામાં તે બંને વચ્ચે સ્નેહ બંધાયો અને ગાંધર્વ વિધિથી લગ્ન થયાં. ઉત્તર કામશાસ્ત્રોક્ત રતિ વિલાસ સુખ ભોગવવા લાગ્યાં રક્ષકોએ શશિકલાનું વિકૃત રૂપ જોઇને રાજાને આ વાત નિવેદન કરી રાજાએ બિલ્હણને શૂળી ઉપર ચઢાવવાનો હુકમ કર્યો.

આ કવિની વાર્તા આપણી કૃતિ-ગૂજરાતી ભાષાન્તરની વાર્તાના સરખીજ છે તે મોક્ષનો સાર પણ આ લેખમાં આપેલો છે આમાં

આ બિલ્હણ પચાશિકા ચૌપઈ ઉપર મ્૦ સાક્ષર શ્રી ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ એમ. એ એ લખેલો લેખ ગુજરાતીના સવત ૧૯૭૨ ના દીવાળીના ખાસ અકમા પૃ ૧૯૨૬ પર છપાયો છે તે ઘણી જાણવા જોગ હકીકત પૂરી પાડે છે બિલ્હણ નામના કાશ્મીરી પડિતે ગૂજરાતમા આવી અણહિલવાડમા કેટલોક સમય નિવાસ કર્યો હતો ત્યારે કર્ણદેવ રાજ્ય કરતો હતો. ત્યા તેણે કર્ણસુદરી નામની નાટિકા કે જે અણહિલવાડમા શાન્ત્યુત્સવ દેવગૃહમા મહામાત્ય સપત્કરે પ્રવર્તાવેલા

રાજકુમારી સાથે ભોગવેલા ભોગનૂ બિલ્હિણના મૂખનૂ ઉન્માદક ચિત્ર છે

પ્રસ્તુત પચાશિકા કોઇ અણઘડ જોડનારને હાથે કાલાતરે કથીરમા જડાઈ અને विल्हण काव्य નામ પામી. પૂર્વે બિલ્હણ ગૂજરાતમા આવ્યો હતો ને ત્યાથી અત્યત અપ્રસન્ન ચિત્તે ચાલ્યો ગયો હતો, એ વાત એ અરસામા તાજી હતી અને પજાબના ક્ષિતિપાલની હકીકત વીસારે પડી હતી એને લીધે ઐતિહાસિક ક્ષિતિપાલ તથા તેની પુત્રીને ઠેકાણે बिल्हण काव्य મા ગૂજરાતનો વીરસિહ તથા રાજકુમારી શશિકલા એ બે કલ્પિત વ્યક્તિઓ સ્થાપિત થયેલી જોવામા આવે છે જૈન સાધુ જ્ઞાનાચાર્યે જૂની ગૂજરાતીમા બિલ્હણ કાવ્ય રચ્યૂ છે, તેમા શશિકલાના પિતાનુ નામ પૃથવીચદ્ર આપ્યુ છે ને તેને પાટણનો રાજા કહ્યો છે,

બિલ્હણ કાવ્યમા ગાઠી લીધેલી बिल्हण पचाशिकाએ જ્ઞાનાચાર્યને શશિકલાના પ્રલાપના કાવ્યની રચના સુઝાડી જણાય છે તે સાધુ કવિએ જાણ્યા તટયા સસ્કૃત સાથે ગૂજરાતીમા શશિકલા કાવ્ય રચ્યુ છે, તેમા વીસ સસ્કૃત શ્લોક અને ચાલીસ ગૂજરાતી ચોપાઇ છે, બિલ્હણ કાવ્ય અને શશિકલા કાવ્યની ભાષાની વિશિષ્ટતા ઉપરથી જ્ઞાનાચાર્ય ઈસવીસન પદરમી સદીમા થયેલ લાગે છે પ્રસ્તુત કાવ્યોની જૈન મરોડના દેવનાગર અક્ષરની હાથપ્રત (મુબઇની દેવચદ લાલભાઈલાયબ્રેરીની) જે મને મળી હતી તે વિ સ ૧૬૨૬ ની છે

જ્ઞાનાચાર્યની ભાષા મધ્યકાળની ગૂજરાતી છે. એ કવિનુ શશિકલા કાવ્ય ટૂક છે ને કંઇક શીઘ્ર પણ છે.   —કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ

કુલ મણી કન્હઈ માન ભણિ ભાવિ કરઈ તે દાન,
આગમ બોલ્યું આપણું જેમ નિશ્ચય નામિ દેખાઈ રમ.   ૪૪

વાર બેઉ સઉ નીસાઉ આગમા કરઈ અભ્યાર આસ,
મહિમાંકઈ ગાયઉ સાર પ્રીતિ પ્રમદ મર્ઈ કાયુ માર   ૪૫

કરઈ મદવલ કીમ રેઉ બોમ બોમતઉ મુસ્તા સીઈ
અમિ વિર અનગ તસ્કર ભગવાસ વિસરઉ પતિત વિવિધ વિલાસ. ૪૬

ધનિ મુખ સીઈ કુમરિ મિકનિ નેરી કુમનિ આવી છઇ વિનિ,
મનિ ગમતુ આપઈ ભાવિની, નમુખ સ્ત્રી વાસર કામિની.   ૪૭

સુરભિ ગૈસિ ધરૂપ પ્રાતમ પતિત શત્રુ પ્રભી સમ
ધમ લીધા આવાસ મઝારિ નવ નવ રંગ કરઈ નરનારી.   ૪૮

આણી રીતે પતિત તથા ઋષિકા વચ્ચેના પ્રશ્નો પૂરા થયા અને અરસપરસ સ્નેહ બંધાયો અને કેટલીક કરવા લાગ્યા. રાજાએ એક વખત કવીને જોઈ અને તેણીના રૂપમાં ફેરફાર નિહાળવામાં સાવ કોપી અને આત્માને ભાવનાથી ભરીને અને તેની મૂળ ઉપર આરોપણનો ઢગલ કર્યો મળી ઉપર લગાવતાં પહેલાં પતિતને પોતાના કર્મને સ્મરણ કર્યું પતિને કર્યું કે ગારી મેં દેવના ઋષિકા છે તેનું ફળ રમ કરી રહ્યું તે મારા મળ્યા ગાંભીરાથી પાણી તે સ્મરણ કરતાં તેણી આપેની રતિમાં સ્મરણ મા પાપ છે કોઈએ મઃ આપણા આપણાં ઋષિકાની દશિન તે પડયો. ઋષિકાએ કહ્યું કે એને આરંભ તો દુઃખી પ્રધાન શા તને નમન પો મન આપણની આગે ઋષિકા સ્મરણાની.

પ્રસ્તુત આખ્યાની સં. ૧૭૦૦ માં લખાયેલી આવૃત્તિના અંતમાં ૨૦૫ કડી મળ્યા છે જ્યારે ચારણની સંવત ૧૬૫૫ માં લખાયેલી પ્રતમાં ૨ ૫ ૭ ચારણની નત (૫૫ ૭ પંક્તિ ૧૫) નો અંત નીચે પ્રમાણે છે:—પંક્તિ કવિમા મુખમણિ શ્રી વિજયપ્ર પતિત વિરચિત વિજયનું પંચાલિકા કાવ્ય મીઈમાં ગયું સં. ૧૬૫૫ વર્ષ માર્ગશિર વદિ

ઉપર જે મગલાચરણ આપ્યુ છે તે આપી પછી જણાવે છે કે ઉત્તરદેશમા શ્રી પુરપાટણમા પૃથ્વીચદ રાજા રાજ્ય કરે છે તેની પટરાણીનુ નામ પ્રેમાવતી છે નગરની બાલાઓના નયનો જોનારને વીધીને પાડી નાખે એવા મોહક છે પ્રેમાવતીની કુક્ષિથી શશિકલા નામની પુત્રીનો જન્મ થયો તે શશિકલા ક્રમે કરીને યૌવનદશા પામી. કવિ તેણીના રૂપ તથા વિદ્યાભ્યાસનુ વર્ણન કરે છે. કાવ્યશાસ્ત્રમાં નૈષધ શરૂ થયુ, પણ પાચ સર્ગ ભણ્યા પછી પડિત પચત્વ પામ્યો. બીજા પડિતની શોધ કરતા કલિગ દેશથી બિલ્હણ પડિતની પ્રાપ્તિ થઈ રાજાએ તેને કુમારીના શિક્ષક તરીકે નીમ્યો પરતુ રાજાએ બને યુવાન હોવાથી તેઓ વચ્ચે કઇ કુત્સિત કર્મ ન થાય, તે માટે બ્રાહ્મણને કહ્યુ કે કુમારી આધળી છે અને કુમારીને કહ્યુ કે બ્રાહ્મણ કુષ્ટરોગી છે, અને તે વાસ્તે બંને વચ્ચે પડદો મુકાવ્યો અને કુવરીને પર્યંકે બેસાડી. અભ્યાસ કરાવતા એક વિકટ શ્લોક આવ્યો શશિકલાએ તેના ઉપર રહેલી વૃત્તિ જોઇ નહી, તેથી બ્રાહ્મણે કહ્યુ કે, તુ આધળી છે તેથી જોઇ શકતી નથી, કુમારીએ કહ્યુ હુ પોથીમા લખ્યુ છે તે બોલુ છુ બ્રાહ્મણે જાણ્યુ કે આ આધળી નથી, માટે પરીક્ષા કરવાને બે દુહા કાગળમા લખીને તેણીના ઉપર નાખ્યા આ દુહા તે **निरर्थकं जन्मगतं नलिन्यां यया न दृष्ट तुहिनांशुबिंबं.**

દુહા—જેણિ અણુજિ અબરથિકુ, નિર્મલ ચદ્ર ન દિઠુ
તે કમલિનિ કલિમા રહી, જવારૂ ધણ ધ્રુઠુ　　૩૭
જેણિ મયકિ મહિયલિ થિકી, વિકસતિ નલિણી ન જોઇ,
અવનિમા દિઇ તે અવતરી, નિશ્ચઇ નિષ્ફલ હોઇ　　૩૮

કુમારીએ તેનો અર્થ વિચાર્યો અને હૃદયમા રણઝણી રહી પડદો કાઢી નાખ્યો ને બ્રાહ્મણને મદન જેવો જોયો નયણે નયણ મળ્યા ને દૃષ્ટિ સ્થિર થઈ લજ્જા ટલી ગઇ.

કરિ કટાક્ષ લખઈ શર સમિ, ભ્રચુહ ભાવિ કુલાલઈ ભમિ,
ડસણે સરસી અહરા ડસઈ, વલી કુચકી કરસ્યુ કસઇ　　૪૩

જેમાં જ્ઞાન એ પરથી સમન્વિત છે અને તે આચાર્ય જન હોવાનું સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ ધ્રુવ જણાવે છે તે વાસ્તવિક ભાસે છે સારંગ નામના રત્નશિખરના ભંડારની ટીપમાં આ ચોપાઇ નામે ત્રિભુવન પચાસિકા નોંધાઇ છે તે મત હું જોઇ શક્યો નથી આ સમયમાં સારંગ નામનો કવિ નોંધાયો છે કે જે મડાહડ ગચ્છના જ્ઞાનસાગર સૂરિના શિષ્ય પદ્મસુંદર અને તેના ગુરુભાઈ ગોવિંદનો શિષ્ય છે અને જેણે ભોજ પ્રબંધ ચોપાઇ સં. ૧૬૫૧ માં વ. ૯ જાલોરમાં રચ્યો છે તેના નામ નીચે આ પચાસિકાને પણ મૂકી છે પણ તે સંબંધી વિશેષ હકીકત તે પ્રત જોયા પછી આપી શકે

આ સોળમા સૈકામાં બાળબોધ ભાષામાં નીચે જણાવેલા રચાયેલા જાણવામાં આવ્યા છે—

૧ સં. ૧૫૦૧ દીપોત્સવદિને તપાગચ્છે સોમસુંદરસૂરિથી મુનિસુંદરસૂરિ શ્રી જયચંદ્રસૂરિ શિ. હેમહંસ ગણિએ ષડાવશ્યક બાલાવબોધ રચી પૂર્ણ કર્યો (હા. ભ.)

૨ સં. ૧૫ ૧ કારતક શુદ ૧૩ બુધે વૃદ્ધતપાગચ્છના ભટ્ટારક રત્નસિંહ સૂરિના શિષ્ય પંડિત માણિક્યસુંદર ગણિએ મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ રચિત ભવભાવના સૂત્રપર બાલાવબોધ દેવકુલપાટકમાં કર્યો. (હા. ભ.)

૩ તપા રત્નમંડન સૂરિ શિષ્ય વિદ્યાધરાજે શીલભાવનાનો બાલાવબોધ કર્યો. સં. ૧૫ ૪ આસપાસ. (હા. ભ.)

૪ સં. ૧૫૨૯ માં વૃદ્ધતપાગચ્છના ભટ્ટારક જયતિલક સૂરિના શિષ્ય પંડિત દયાસિંહ ગણિએ ક્ષેત્રસમાસ ઉપર બાલાવબોધ ર. પે. (હા. ભ.)

---

૮ સોમે લિખિત મત્રિ શ્રી પક્ષ પઠનાર્થો. બ્રાહ્મણની પ્રતના કુલ ૨૮ પત્ર છે આમા બિલ્હણ પચાશિકા ઉપરાત શશિકલાના વિરહ પ્રલાપના ૧૨૩ દુહા ચોપઈ વધારે છે. પચાશિકાના અતની ટુક ઉપર જણાવી છે તે છે.

'ભણે બિલ્હણ મમ વાણી એહ, જ્ઞાનતણે રસિ રાતો નેહ'

શશિકલાને વિપ્રના બધનની વાત દાસીએ સભળાવી કે, તેણીની આખમાથી સમુદ્રની પેઠે આસુ સરવા લાગ્યા સખીએ સમજાવીને છાની રાખી. શશિકલા વિપ્રની સાથેની પોતાની રતિક્રીડાને સ્મરીને વિલાપ કરવા લાગી. આ વિલાપ પચાશિકાથી જાય તેવો નથી આ પછી તેમાથી ૧૦ મી કડીથી ૨૧ કડી આપી છે ને પછી પ્રલાપનો અત-ભાગ ૧૨૦ થી ૧૨૨ કડીનો આપ્યો છે.

આ કાવ્યના કર્ત્તા સબધી ચર્ચા કરતા દલાલ જણાવે છે કે બિલ્હણ વૈરિસિહના વખતમા નહિ, પણ કર્ણદેવના સમયમા થયો જણાય છે. વળી "ગૂજરાતી ભાષાન્તર કર્ત્તાનુ નામ મારી પાસેની પ્રતો ઉપરથી બિલ્હણ હોય એવુ જણાય છે, પણ ગુજરાતીઓમા આવા નામ હોવાનો સભવ નથી જૈનશ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ તરફથી છપાયેલી જૈન રાસમાળા નામની રાસોની યાદીમા બિલ્હણ પચાશિકાના કર્ત્તા તરીકે સારગનુ માન આપેલુ છે, તે નામ ખરૂ હોય, પરતુ તે પ્રત જોયા વિના નિશ્ચયથી કહી શકાય નહીં. આ ચોપાઇ સવત ૧૬૫૫ ના પૂર્વે મારા ધારવા પ્રમાણે વિક્રમના ૧૬ મા શતકના અતમા રચાયેલી હશે પચાશિકાનો અગ્રેજી કવિતામા અનુવાદ સર એડવીન આર્નોલ્ડે કર્યો છે."

—વધુ માટે જુઓ ગૂજરાતીનો ઉક્ત અક ૭–૧૧–૧૯૧૫

આમા વિશેષ ઉમેરવાનુ એટે આમા ટાંકેલી લેખકની પ્રશસ્તિમા જે સ. ૧૬૨૬ ની છે તેમા બીજી કૃતિ નામે શશિકલા પચાશિકામાં શ્રી જ્ઞાનાચાર્ય કૃત એવુ લખેલુ છે તે જ્ઞાનાચાર્ય કર્ત્તા હોય એવુ બિલ્હણ પચાશિકાના અતની ટુકમા 'જ્ઞાન તણઇ રસિ રાતા જેહ' એવુ છે

અમરદત્ત મુનિ તસુદ ચરિત્ર ભણતાં ભણતાં હુઈ પવિત્ર;
પંડિત હર્ષદત્ત સીસ પ્રેમિ કહઈ ભણઈ ગણઈ તે સવિ સુખ લહઈ ૧૩૭

—ઇતિ અમરદત્ત રાસ. ૪-૧૫ લી

—સં ૧૬૭૦ વર્ષે આસો શુદિ ૧૨ સોમે છડી પાઠક ભાવે લખ્યતં મ શ્રેમા લખ્યાપિત પ્ર શ્રી સતલક્ષ્મી ગણિના વાચનાર્થ

—૧૦-૧૪ લી.

---

૧૩૦ દર્શન કવિ

(૨૨૭) ચંદાયણો રાસ. ૧૬ ૧ આસો સુદ ૧

૧૩૧ જગાઋષિ (ગુણવિમલ) (ત૦ વિજયદાનસૂરિ-શ્રીપતિઋષિ શિ૦)

(૨૨૭) વિચારમંજરી સ ૧૬ ૩

અંત—

ઋદ્ધમતિ ઉદ્યોતક વિરી શાખ મનોહર
મનોહર શ્રી આણંદવિમલ સૂરિસ્વરુએ, શ્રીવિજૈદાન સૂરીંદએ
દીઠિ દુખ આણંદ એ
આણંદ સાધિ મલ્લમલ તસુએ શ્રીપતિઋષિ પંડિતમુનિ
દ્રસન શક્તિ ત ચિનુ ચિનુ સ્નાતક સોમતાએ.
પંડિત જગઋષિ ઉચરિ ૧૨૬
સયલ સાર ગીતારિ ગીતાર્થ વિચારમંજરી એ રચીએ
એહ ભણી નિત સાધિરે
અનામ તુ તે મદિ તે વદિ અભિમત પામી શિવનીએ.
—સં ૧૬ ૩ વર્ષે ચૈત્ર શુદ ૧ અહિમદાવાદ મધ્યે લેખિત

—વિવેકવિજય ભ ઉદયપુર

કર્તાનું નામ ગુણવિમલ આપે છ એક બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણ છે

ઋદ્ધમતિ ઉદ્યોતક વયરી સાખા મનોહરરે,
મનોહર શ્રી આણંદવિમલ સૂરિસ્વરુએ

વિક્રમ સત્તરમી સદી.

---

૧૨૯ સુમતિ મુનિ (ત૦ હર્ષદત્ત શિ૦)

(૨૨૬) **અગડદત્તરાસ** સ. ૧૬૦૧ કાત્તિક શુ. ૧૧ રવિ.

આદિ—

આદિ જિણેસર પ્રણુમી પ્રાય, સમરૂ સરમતિ સામિણિ માય
કરજોડી જઈ માગુ માન, સેવકનઇ દેજે વરદાન ૧
તુઝ નામઈ હુઈ નિરમલ ગ્નાન, તુઝ નામઈ વાધઇ અવિ વાન,
તુઝ મુખ સોહઈ પૂનિમ ચદ, જાણે જીહ અમીનઉ કદ. ૨
મૃગલોચના કહીઈ સવિશાલ, અધર રગ જિમ્યા પરિવાલ,
વેણી જાણે જિસિઉ ભુયગ, કઠિન પયઉહર અતિહિ ઉતગ ૩
નલવટિ ટીલી રયણે જડી, મસ્તકિ મનમોહઇ રાખડી
કાને કુડલ કરિ બહિરખા, હીઈ હાર સોહઈ નવલખા. ૪
તુઝ તનુ સોહઈ સવિ સણુગાર, પાએ ઘૂઘરનઉ ઘમકાર,
હસગમનિ ચાલઈ ચમકતી, તુ બ્રહ્માણી તુ ભારતી. ૫
તુમ્હ ગુણ કહઇતા ન લહુ પાર, મેવકનઈ દેજે આધાર,
સારદ નામિઇ રચઉં પ્રબધ, સુણિજ્યો અગડદત્ત સબધ. ૬

× × × ×

અંતે—

સારદ નામ હીયડઈ ધરી, ચઇપઇબધ રાસ જે કરી
અધિકુ ઉછઉં કહિઉં હુઈ જેહ, ભવીયણ જણ સામઇજો તેહ ૧૩૪
શ્રી ચદ્રગચ્છ સૂરીસર રાય, શ્રી સોમવિમલ સૂરિ પ્રણુમુ પાય,
એ ગુરૂ મહિમા મેરૂસમાન, તાં ચિર નદઉ ગયણે ભાણુ. ૧૩૫
સવત સોલ એક કાતી માસી, સુમતિ ભણુઈ મઈ કરિઉ ઉલ્હાસિ,
સુકલ ઇગ્યારમિ આદિત્યવારિ, એ ભણતા હુઈ હરખ અપાર. ૧૩૬

(પ્રકાશક—શા. બાલાભાઈ મગનલાલ—અમદાવાદ.)

આદિ— દુહા

સકલ સિદ્ધિ મંગલકરણ જિન ચોવીસ નમેવિ
બ્રહ્મપુત્રી સરસ્વતી પાય-પાય પ્રણમેવિ. ૧
ગોયમ ગણધરને નમું વિઘ્ન ન કિસુ ગુમાર
સોહમ સ્વામી નમું સદા જસ શાખા વિસ્તાર ૨
સાર પાટ દસ ગુણ તણા હું અવિચલ પદ
અનુક્રમે પંચાવનમેં જસુ નામે ગહગહ ૩
હેમવિમલ તણા દીપતા શ્રી આણંદવિમલ સૂરિ
તેહ તણા ચરણ નમી, હવે ધરી આનંદ. ૪
આદ પરે ભણી કથા કહું જેહને નામ,
શિષ્ય સૌભાગ્યનંદ સૂરિવર હરખિઓ તાસ પ્રમાણ ૫
પુણ્ય આધાર જે કથા તે સવિ ગુરુ પસાય,
વળી મારગ જેણે શીખવ્યું તેહના પ્રણમું પાય. ૬

વસ્તુ

સકલ જિનવર સકલ જિનવર ચરણ વરેવિ
દેવી શ્રી સરસ્વતી તણા પાયકમલ મન ભક્તિ જુગતિએ
પ્રણમી ગોયમ સ્વામિવર, સુગુરુપાય કમલ સ્તવો
શ્રેણિક રાજા ગુણ નિસુણો નિર્મલ બુદ્ધિ વિલાસ
રચિસું રાસ હું નવનવો સુણજો અતિહિ ઉલાસ. ૭

× × ×

અંતે—

તપગચ્છનાયક ગણધર એ મા૦ દાતારુ, શ્રીમલર સૂરિંદ.
તસ પાટ મ૦ તે વડસિમિ મા૦ મુનિસુંદર સૂરિરાય.
તસ શાખા સોહકર એ મા૦ રત્નશેખર સૂરિંદ.
તસ પાટે ગયણ દીવો એ મા૦ લક્ષ્મીસાગર સુરચંદ.
સુમતિસાધુ સૂરીસર એ મા૦ અનુક્રમી ગુરુપાય

શ્રી વિજયદાન સૂરીદએ, દીઠઈ હુઇ આણુદએ,
આણુદ એ સાથઈ ચરણકમલ નમુંએ.
શ્રીપતિ રિષિ પડિત નમું હું, સમકાલઈ ધનધનૂએ,
ધન ધન રત્નત્રય સિરૂ સોભતા એ
એહ ભણીનઈ જે સર્દ્દહઇરે, રત્નત્રય હુ તે લહઈ,
તે લહુઇ અવિચલ પદવી સિધનીએ. ૧૨૭
—ગ્રથાગ્ર ૨૦૪ પા ૮ પ્ર. કા.

---

૧૩૨ સોમવિમલસૂરિ* (ત૦ હેમવિમલસૂરિ–સૌભાગ્ય હર્ષસૂરિ શિ૦)

(૨૨૮) શ્રેણિકરાસ (સમ્યકત્વસાર રાસ) સ ૧૬૦૩ ભાદ્રપદ સુદિ ૧ કુમારગિરિમા

---

* હેમવિમલસૂરિ તપગચ્છના પટ્ટધર–તેમની પાટે સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ થયા, અને તેમની પાટે સોમવિમલસૂરિ ન. ૫૮ મા થયા. તેમનો જન્મ ખભાતમા સમધર મત્રી વશજ રૂપવતને ત્યા તેની સ્ત્રી અમરાદેથી થયો. જન્મનામ જસવત હેમવિમલસૂરિ પાસે સ ૧૫૭૪ મા વૈશાખ શુદ ૩ ને દિને દીક્ષા લીધી દીક્ષા નામ સોમવિમલ. પછી તે સૂરિએ સ.૧૫૮૩ મા સૌભાગ્યહર્ષને સૂરિપદ આપ્યુ ને સૌભાગ્યહર્ષસૂરિએ પડિતપદ સોમવિમલને શીરોહીમા આપ્યુ. અને વીજાપુરમા અમદાવાદના સઘે આવી ઉપાધ્યાયપદ અપાવ્યુ સ ૧૫૯૭ મા આસો સુદ ૫ ને ગુરૂવારે અમદાવાદમા સોમવિમલને આચાર્યપદ આપ્યુ. અને બીજા લઘુ-આચાર્ય સકલહર્ષસૂરિ સ્થાપ્યા. પછી ખભાતમા ગચ્છનાયકપદ સોમ-વિમલસૂરિને આપવામા આવ્યુ–સ ૧૬૦૫ મહા સુદ પાચમને દિને. આ તેમના શિષ્ય આણુદસોમે સ ૧૬૧૯ મા કરેલા સોમવિમલસૂરિ રાસ (પ્ર૦ જૈન ઐ ગૂ કા. સચય–શ્રીજિનવિજયજી સપાદિત) માથી લીધેલુ છે. સોમવિમલસૂરિ સ ૧૬૩૭ માર્ગશીર્ષમા સ્વર્ગભાક્ થયા

શ્રી ગુણનિધાન સૂરિંદ, તસ પાટિ અભિનવચંદ
શ્રી ધર્મમૂરતિ સૂરિરાય જસ પ્રણમઈ ભૂપતિ પાય. ધન. ૮૭
તસ પાટ પુરંદર સોહિ જગ ભવિયણ મનમોહિ,
શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરીશ, તસ શ્રી કલ્યાણ નામ ધરીશ. ધન. ૮૮
સંવત રસ નિધાનશશી વિધિ સિઉં કીધ સ્તવન,
ભાદ્ર માસ શુદિ સાર ત્રીજી પ.ર્વ આદિતવાર ધન. ૮૯
શ્રી અંજનપુર સુવિશાલ, તિહાં રચિઉં શુભ સ્તવન
૭ સાગર સરિસ સ્તવન, તે ભણતાં નવનિધાન. ધન. ૯૦
—ઇતિ શ્રી આદિનાથ સ્તવન સં. ૧૬૯૦ વર્ષે લિખિતં પત્તન
નગરે (પ્ર. ૪ ૫. સ.) ૨.
(૯૩૦) અષ્ટકર્મની રાસ ર. ૧૬૯૨ આશ્વ શુ ૭ ગુરુવાર
સિદ્ધપુરમાં
(૯૩૧) ગુણસુંદરમાહાત્મ્ય રાસ ૧૬૯૩ આસો વ ૮ અમદાવાદ
સૂરતમાં
આદિ—વસ્તુ
પ્રથમ પ્રણમું પ્રથમ પ્રણમું કરણ ભીડીર,
પ્રસ્તુતપૂર્ણ જિનેશ્વર તેમ વળી જે જિનેશ્વર જિન સિદ્ધિ,
ગૌતમ મિલિત ગિરીશ દ્વાર સરસ ઋષિ નિધિ,
શ્રી વૃદ્ધવિમલ સૂરિવર મુણુ ઉભય નરેંદ્ર,
માહરું કહું ગુણસુંદર તણી સરસતિ દેવિ. ૧
* * * *
અંત—
શ્રી ગુણસુંદર ચરિત્ર સુણતાં આણંદ તે પવિત્ર
કલ્યાણસાગર સૂરિ ગણધાર, શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરીસર ૪૦૨
મુનિવર ગુણ પરિવાર, મુનિસુંદરસૂરિ સુખકાર,
જિન સ્નાન લિહિ આજુ પ્રાસઈ સૂરિ ઇત્યાદિક અભિષેક. ૪૦૩
તિમ વલી ઝાલ ભાસઈ તિમ કલ્યાણસાગરસૂરિ ભાસઈ

સોભાગી સોહામણુ એ, મા૦ તસ નામે ગહગાટ
હેમપરે જગવલ્લહુઓ, મા૦ શ્રી હેમવિમલસૂરિ,
સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ પાટધરા મા૦, નામિઇ સપદ ભૂરિ ૯૮
સોમવિમલસૂરિ તાસ પાટે, મા૦ પામી સુગુરૂ પસાય,
શ્રી વીરજીણેશ્વર મહિમા ધરીએ, મા૦ ગાયો શ્રેણિકરાય
ભુવન(૪) આકાશ(૦) હેમકર(૬) કલા(૬)એ, મા૦ સવત હિ નાણે,
ભાદ્રવા સુદ સોહામણી એ, મા૦ પડવે ચડયો પ્રમાણ
કુમારપાળરાય થાપીઓ મા૦ કુમરગિરિ પુરસાર,
શાંતિ જિણુદ પસાઉલે, મા૦ રચીઓ રાસ ઉદાર
દુહા ચોપાઈ વસ્તુ ગીત મા૦, સર્વ મળી કીધો માન,
છસે એકાશી આગલે એ મા૦ જાણે સહુએ જાણ.
અધકુ ઓછુ મે ભણ્યુ એ મા૦, જે હોય રાસ મોઝાર,
તે પડિત સર્વે શોધજ્યો એ, મા૦ આગમને અનુસાર
સુણી જે નરનારી ગાયસે એ, મા૦ સુણસે આણિ રગ,
તે સુખ સપદા પામસે એ, મા૦ ભોગ ભલીપરે ચગ.
જ્યા લગે મેરૂ મહીધરૂ એ, મા૦ જ્યા લગે શશધર તાર,
ત્યા લગે રાસ ચિરજયુ એ મા૦ નિત્ય મગલ જયકાર

ગાથા ૬૮૧ લી. પા. ૩-૪, ડે.

લિ૦ શ્રી કુમરગિરિનગરે શ્રી સોમવિમલસૂરિણા શ્રી રસ્તુ-પા-શ્રી નયમવીરગણિ ગુરૂભ્યો નમ શષ્ય ચેલા જયવત લષિત-શ્રી ॥ છ ॥

—ચેનસાગર ભ ઉદયપુર.

—સ. ૧૬૧૯ શ્રાવણ સુદ ૧૧. ૨૧-૧૬ લી, રત્ન.

(૨૨૯) ધમ્મિલરાસ સ. ૧૬૧૫ (૧૫૯૧?) પોષ સુદ ૧ રવિવાર ખભાતમા

અતે—

શ્રી તપગણુ શિણગાર, શ્રી રતનશેખર સૂરિસાર,
સિરિ લખિમિસાગરસૂરિ, જસ નામઈ પાતક દૂરિ. ધન ૮૬

૪ પટ્ટાવલિ સઝાય— સં ૧૬ ૨—વિદ્યા૦
૫ ક્ષમા છત્રીસ ગીતા
આ ઉપરાંત અપભ્રંશમાં સ્પષ્ટ બાલાવબોધ રચેલ છે.

---

૧૩૩ પુણ્યસાગર (ખ. જિનહંસ સૂરિ શિ૦)

(૨૩૨) સુબાહુ સંધિ. સં ૧૬૦૪ જેસલમેરમાં.
અંત—

ઇમ જગનાહ મહાવીર ચરણે, શ્રેણિક અપ્રત્યક્ષ ભાગવઈ સિવ સમ્મિ-
તિમ મજઝ એહ સુણિ ભવિ ઉપાસમ અમર ઉપદિસઈ.
સંવત સોલ ઇગ્યાર વરસઈ જેસલમેર નયર સુભ દિવસઈ
શ્રી જિનહંસ સૂરિ ગુરૂ સીસઇ પુણ્યસાગર ઉવઝાય જગીસઈ. ૮૮
શ્રી જિનમાણિક્ય સૂરિ આદેસઇ સુબાહુ ચરિત ભણિયઉ સુવિસેસઇ
પાઠ પઢઇ જે રિધિ સુણઇ રિદ્ધિ સિદ્ધિ થાઇ નિત્ય ભણઈ ૮૯
લિખિતા ચ શ્રી જ્ઞાનવિમલ શિષ્ય પંડિત મેઘવિજયેન સં
૧૬૫૧ વર્ષે શ્રી સોમપુર —જેસલપુર ભ પ્ર૦ ૪૮
[ખ. જિનહંસસૂરિના નંદિમા ભણે સં ૧૫૭૦ અને ૧૫૫૨
ના મળે છે અને તેમના પટ્ટધર જિનમાણિક્યસૂરિના સં ૧૫૮૩ ૧૫૮૪
૧૫૮૭ અને ૧૫૯૮ ના મળે છે. ધા. સં ભાગ ૧ અને ૨]

---

૧૩૪ વિમલચરિત્ર (ત૦ હેમવિમલસૂરિ—આનંદવિમલસૂરિ
—સોમવિમલસૂરિ—સંઘચારિત્ર શિ૦)

(૨૩૩) રાજસિંહ રાસ—નવકાર મહિમા સં ૧૬ ૫ માગશર ગ
૧ ગુરૂ નાડુલ (નડિયાદ)માં.
અંત—

તપગચ્છ કો સહજીરે આનંદવિમલ સૂરિ તસ પાટે.
મુનિ સુરરે તસ
શ્રી હેમવિમલ સૂરીસરે, મા તસ પાટિ માહરો રાસ. ૫૮

ગુરૂ સુમતિ સાધુજનિ રોપઈ શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ ઉપઇ. ૪
જિમ હેમવિમલ ગુણ ગેહ તિમ હેમવિમલસૂરિ દેહ,
સંઘ નઈ દિઈ સોભાગહરિખ, સૂરિ સોભાગહરિખ. ૫
હેમ સીસ તાસ પટ્ટધાર, સૂરિ સોમવિમલ ગણધાર,
તિણિ તવીઉ ક્ષુલ્લકકુમાર, શ્રી સંઘનઈ જયજયકાર ૬
શ્રી ગૂજરદેશ પવિત્ર, તિહા નગર અછઇ સુપવિત્ર,
નામિ શ્રી અહમ્મદવાદ, સુરપુરસ્યુ જે લિઈ વાદ ૭
તિહા પુર છઈ પવિત્ર અનેક, સિરિ રાજપુર સુવિવેક,
તિહા રચીઉ રાસ રસાલ, જે ગાતા સુખ વિશાલ ૮
વસ્તુ દૂહા ચોપઈ પરમાણ, મત ત્રિણિ ત્રિડોત્તર જાણ,
શત ચ્યારિ પચવીસ શ્લોક, ભણતા હુઈ પુણ્યમિલોક. ૯
સંવત્સર સોલતેત્રીસ ૧૬૩૩ ભાદ્રવા વદિ આઠમિ દીસ,
શ્રી નેમિ જિણેસર સામી, તસુ નામિ નવનિધિ પામી. ૧૦

—ઇતિ શ્રી ક્ષુલ્લકકુમાર રિષિ રાસ સંપૂર્ણઃ—ઇલદૂર્ગ નગરે પુજ્યપંડિત શ્રી લક્ષ્મીકુલગણિ શિષ્ય મુ૦ રાજકુલ ૮–૧૯ લી.

૧ કુમરગિરિમંડણ શ્રી શાંતિનાથ સ્તવન.

આદિ—

સરસ વચન દિઉ સરસતી, સંતિ જિણેસર રાય,
ભગતિઈ ભાખુ વીનતી, પામી શ્રી ગુરૂ પાય. ૧

* * *

અંતે—

સા(ડ)ત્રીસે દૂહે કરી, વીનવિઉ અતિ જિણંદ,
શ્રી સોમવિમલ સૂરિ ઈમ ભણઈ, કુમરગિરિઈ આણંદ. ૩૮

૨ સઝાય—આદિ—કપૂર હોવે અતિ ઉજલુ. (મારી પાસે છે)
૩ સઝાય—આદિ—નગર રતનપુર જાણીયઈ, સુરવર સમવડિ જાણીયઈ (મારી પાસે છે.)

સરસ કર્મ સુખેંપે કરિ સુમતિ નારિસું રંગે મોહે,
તસુ પાયકજ નિત નમું આણી મનિ ઉલ્લાસ
ગૌતમ ગણધર પ્રણમતાં આવે બુદ્ધિ વાસ. ૧

* * * *

અંતે—

કવિયણ ઉપદેશમાળથી ગુરુ મુખે લીધે વિસ્તારરે,
તેહ અરથ લહી કરી મેં રચિયો એ રાસસારરે
વિક્રમશે થાપીઓ સંવત અષ્ટોત્તર જાણોરે
કેઈ ગુણવર સખિયારયે માસ મને મધુ આણોરે. ૨૧
કૃષ્ણપક્ષ મુનિ તિથિ ભલી નિધિ દિનિ વારજ સવિતારે,
ગુરુ વારક સુપ્રસાદથી, ચરિત્ર રચ્યું કહે કવિતારે.
ચંદ્ર તણી શાખે કુલા શાંતિસૂરિ ગુરુવરે,
પીંપલ ગચ્છ નેહેં થાપીઓ આઠ ચાર સિદ્ધ વારે. ૨૨
શાસન દેવે પદ્માવતી ગુરુને સાંનિધિ આવેરે
મહિમા અતિશય ધારણી શાસન જિનનું દીપાવેરે
કરી એ શાખા એ પરગભી પૂર્ણચંદ્ર ગુરુ નામરે
તેના પાટે અનુક્રમે પદ્મતિલકસૂરિ નામરે. ૨૩
શ્રી ધર્મસાગરસૂરિવર તસુ પાટે ગુણ ગાજેરે
શ્રી વિમલપ્રભ સૂરીશ્વર સોહે જગતમાં એ છાજેરે
તે ગુરુના પદ પંકજ સેવી ભાખે જયકુમારરે,
મુનિ રાજપાલ ભણે ઇમ કીજે સહુ ભવતારરે. ૨૪

કલશ

ઇમ જંબુ ગુણગાને × × ×

—૫૨૦ શ્લોક ઉપર સંગ્રામ. ૨૫-૧૫ લીં. સ્વ. ૨.

આ વિમલપ્રભસૂરિ તે બીજા ધર્મસાગરસૂરિ થયેલા અને જેના કંઈ ધાતુપ્રતિમા પરના સં. ૧૫૧૨ ૧૫૧૫, ૧૫૩ ૧૫૩૧ અને ૧૫૩૫ ના લેખો મળે છે તે આ ગચ્છની પિંપલિયા શાખામાં થયેલા

સૌભાગ્યહરિષ સૂરિ ગુણિસરૂરે, મા૦ મહિમા કેર કંદ, સુ૦
તસુ પટિ સુવિહિત સુદરૂરે મા૦ **સોમવિમલસૂરિ**દ સુ૦ ૬૯
પડિતતારે ચંદલુરે મા૦ બુદ્ધિઈં **અભયકુમાર**, સુ૦
સાધુશિરોમણિ દીપતારે મા૦ ચારિત્ર પાલઈ સાર સુ૦ ૭૦
સંઘચારિત્ર નામઈ ભલારે મા૦ મૂરતિ મોહણવેલિ સુ૦
પીહરતે પીડયા તણારે મા૦ સાધુ ગુણ કેરઈ વેલી સુ૦ ૭૧
તાસ તણઇ સુપસાઉલઈ રે, મા૦ **નદ્રપદ્ર** રહી ચુમાસી સુ૦
રાસ રચીઓ નુકારનોરે મા૦ મીષિઇ હિયર્યા ઉલ્લાસી સુ૦ ૭૨

ચુપઈ

સવત્ **સોલ પચોતેર સાર,** સુદિ પડવઇ સોહઇ ગુરૂવાર
સરવડિ વરસઇ શ્રાવણમાસ, જગ સઘલાની પુહુચઇ આસ
રાજસિહ રાસઉ જે ભણઇ, રત્નવતી કથાસુ ગણઈ
નવનિધિ મગલમાલા મિનઈ, **વિમલ** ચારિત્રઇ વાછિત ફલઈ

—૧૦—૧૬ પૂજ્યારાધ્ય શ્રી આચાર્ય રા શ્રી વિમલચારિત્ર સૂરિ (પદ) કમલ સેવક શિષ્ય હેમચારિત્ર ગણિ લિખિત (આ પ્રશસ્તિ સ્વ૦ ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ એમ એ એ લખી **મોકલી** હતી આ પ્રત વડોદરાની સેંટ્રલ લાયબ્રેરીમા હોય તેમ જણાય છે) હેમવિમલસૂરિ જુઓ ન ૬૫ અને સોમવિમલસૂરિ જુઓ ન ૧૩૦

---

૧૩૫ રાજપાળ (પીપ્પલક ગ૦ સ્થાપક શાતિસૂરિ તેના સતાન ને પટ્ટપરંપરામાં પૂર્ણચંદ્ર શાખામા ૧૫ મી પાટે પદ્મતિલકસૂરિ-ધર્મસાગરસૂરિ-વિમલપ્રભસૂરિ-શિષ્ય.)

(૨૩૪) જબુકુમાર રાસ સ ૧૬૦૬ (?) માહ વદ ૭ રવિ
આદિ—

સકલ જિનવર સકલ જિનવર સકલ સુખકાર,
સકલકલા મોભિત વિમલ મુખ મયક સમ અમલ સોહે,

દુખ દુર્ગતિ ભંજણ જગમણ રંજણ ભવિયણ પૂરિઈ કુંદ સદ.
તપગછિ સુધાકર ગુણમણિ આગર, પ્રમોદશીલ પંડિતવર,
તસુ શીસ નોઅડઇ અભીય તોલઈ સીમંધર જયકર ૪ર ૩૭

૨ શ્રી ૨૦ વિહરમાન બોલ ૫ સંયુક્ત ૧૭૦ જિનનામસ્તવન.

અંતે— સં ૧૬૧૩ ફા. શુ. ૧

સંવત સોલ તરોત્તરઈ એ ફાગુણ શુદિ દસમી જાણિય,
સંઘરિસ જિન સંયુત્ત એ ઉદાર શીઆઈ આણિઉ ૨૪
સંચિસિ જિનવરતણુંએ સ્તવન ભણિઈ નરનારિ તું
તે નર સુખ સંપતિ લહિઈ એ નિશ્ચિઈ તરઈ સંસાર તુ. ૨૫

કલશ.

ઇમ સકલ જિણવર દુખ નિકંદ વરઉ ભવિઅણ ભાવસિઉએ,
દુખ દુર્ગતિ ભંજણ જગમણરંજણ, જિણ ગુણ ગાઉ ઉલ્લાસિઉએ
તપગચ્છમંડણ દુરીયખંડણ સોમવિમલ સૂરિ જયકરૂએ
પ્રમોદશીલહ સીસ જપઈ સંઘ સંચિંદ સુદકરૂએ ૨૬

૩ વીરસેન સઝાય. (શિયળ-વિષયમ).

આદિ—

સરસતિ સામિણિ પહિલું પ્રણમીઇ અવિરલ વાણી જેહ નામિ પામીઇ
પામીઇ વાણી હ નામિઈ તેહના પય પ્રણમી કરી.
સમઇ સબંધ કુમ મેરૂ સાંભલજ્યો ચિત્ત ધરી.
નયરીઅ મધ્ય જાણિઇ ક્રમઉી જિહાં જિતશત્રુ રાજીઅ.
ઘર નામ રેણુદ કરી મોટઉ સજસ મહીઅલિ ગાજીઅ. ૧

* × * *

અંતે—

ઇણિપરિ જે નર ઉપસમ આદરિસિ તપ જપ સંયમ ભાવિઈ અણુસરિઈ
અણુસરી ઉપસમ ધર્મ કરસિઈ સંસારસાગર તે તરિઈ.
ધર્મધ્યાન સદા જેહ કરિસિઈ મુગતિરમણીસ તે વરિઈ.
ક્ષમા આણઇ જિનધર્મ કરસિઈ સુખ લહીસે તે નરા।
પ્રમોદશીલહ સીસ જપઈ ક્ષમાધર તુમ્હે નરવરા. ૨૫

ધર્મસુંદરસૂરિના પટ્ટધર છે, જ્યારે ઉપર પ્રશસ્તિમા જણાવેલા ધર્મસાગરસૂરિ તે પૂર્ણચંદ્ર શાખામા થયેલા પદ્મતિલકસૂરિના પટ્ટધર છે આ રાસનો સંવત બરાબર નક્કી થઈ શક્યો નથી.

---

૧૩૫ ક હર્ષવિમલ(ત૦ વિજયદાનસૂરિ–આણંદવિમલ શિ૦)

બારવ્રત સઝાય (૧૬૧૦ પહેલા).

અંતે—

> તપગચ્છ મંડણ જાણીઇએ, મા૦ **આણંદવિમલ** સૂરીંદ,
> તસુ પાટઈ ગોયમ સમાએ મા૦ **વિજયદાન** મુણિંદ. ૬૪
> શ્રી **આણંદવિમલ** તણુએ મા૦ **હર્ષવિમલ** ગણીશ,
> સીસ કહઇ ભણતા હુઇએ મા૦ નવનિધિ તસુ નિશિદીસ ૬૫
> (પ્ર૦ કા૦ ચોપડામા લિ. ૧૬૧૦)

---

૧૩૫ ખ પ્રમોદશીલ શિ૦

૧ શ્રી સીમંધર જિનસ્તોત્ર–વિચાર સંયુક્ત સં. ૧૬૧૩ ફાગણ શુદ ૧૦

આદિ—

> સરસતિ સામિણિ બે કરજોડી, ગુણ ગાયસુ આલસ સવિ છોડી,
> સીમંધરજિન રાયતુ, જયુજયુ સીમં૦
> પુષ્કલાવતી વિજયનૂ નામ, પુંડરીકિણી નયરી અભિરામ,
> આમ મિ કરીયસુ ગોભતુ–જયુજયુ સીમં૦ ૧

અંતે—

> સંવત્ સોલતેરોત્તરઈ સાર, શુદિ ફાગણ દસમી ઉદાર.
> ઇમ ગાયુ ઉલટ આણી, તુમ્હે વંદઉ ભવિઅણ પ્રાણી ૩૬
> કલસ
> ઇય સીમંધર જિનવર નમિઈ, અસુરસુર ભાસુરસમ જિનરાય દુહુ,

ઇમ રૂચિમતિ ભગતે ભાવસ્યું રંગસ્યું અરિહંત ધ્યાઈ ગુણ ઘણ,
તપગચ્છ સુરતરૂ કુસુમસમ આગર પ્રમોદશીલ પંડિતવરૂ,
તસુ શીસ જોતાં આદિ નીઝી ભીમજી રાજાઈ સુરૂ ૩૭

૨ શ્રી ૨૦ વિહરમાન આદિ ૫ ગ્રાહા ૧૭૦ જિનનામસ્તવન
અંતે— પ્ર. ૧૫૧૪ દા. ૫ ૧૦

સયલ સીમ તણાવઈ જે ઠામ શુદ્ધિ કરતી વર્જિયા
સૂતરિયુ જિન મંગુણા એ ભાવ ધીમાઈ ભાખિયા ૨૪
ભક્તિસિઉ જિનવરતણુંએ સ્તવન ભણિઈ નરનારિ તું
તે નર સુખ સંપત્તિ વરિઈ એ નિર્મલ તરઈ સંસાર તુ ૨૫

કલશ

ઇમ નામ જિનવર ઠામ જિણવર વાર અરિહંત આગમિઈએ
ઇમ રૂચિમતિ ભગતે ભાવભરસ્યું જિન સમ મન ધ્યાઈએ
તપગચ્છમંડણ રીતિ રમ સોમવિમલ ગુરુ સંપતિએ
પ્રમોદશીલસદ શીસ ભણઈ સમ સયલ મુરૂરાજ ૨૬

૩ વીરજિન સઝાય (વિવાહ-ગાયન)
આદિ—
નર પતિ સાતસિઉ સહિત સ્વયંભુ અતિરસ વાણી વેદ નાભિ જોઈ
ગામીણ વાણી ન નાભિઈ તેહના પદ પ્રણમી કરી
ગાય નગરે રુદ્ર બોલ રાગમાલ્યો ઇચ્છા ધરી
નવરંગ મમ ભણિઈ રમી વિધિ જિનવર સાહન
૧૨ માસ દેસ કરી સાગ રાગ મનીમણિ સાજન ૧

* * * *

અંત—
જિનવર જ નર ધન્ન આદરિ તપ જપ મન ભાવિઈ અનુમતિઈ
અનુમતિ તપમાન મન કરિઈ સંસારસાગર તે તરિઈ
ધર્મધ્યાન ધર્મ નેહ કરિઈ મુગતિરમણી તે વરિઈ
સુખ આસા નિરૂપમ કરિઈ સુખ ભરી તે નરા,
પ્રમોદશીલ શીસ ભણઈ સમયા રૂપે નરવરા ૨૫

૪ ખંધકસૂરિ સઝાય

આદિ—

પહિલૂ પ્રણમુ સરસતિ સામિણી, ગજગતિ ચાલઈ હંસાગામિણી,
ગજમતિ ચાલઇ હંસાગામિણી.
હંસગામિણિ નમી પહિલૂં પછઇ સહિગુરૂ મનિ ધરૂં,
તે પ્રભાવિઇ ક્ષમાસબંધ શાસ્ત્ર જોઇ હુ કરૂ,
સાવત્થિ નયરી ભલી નયરી રાજા શ્રી જિતશત્રુ એ;
પુર ગામ દેસે કરી મોટઉ ખધક નામિઈ પુત્ર એ. ૧

અંતે—

ખધક સૂરિનિઈ ઘાણુઈ ઘાલી પીલએ,
અગનિકુમાર પદવી પાવએ,
પાવ એ પદવી ક્રોધ કારણિ દેસ તિહા બાલિઉ ઘણુઉ,
દંડકારણ્ય નામ હૂઉં ક્રોધ ફ્લ એહવા સુણુ,
તેહ તણે શિષ્ય પાચસિઈ તિહા મુગતિ હેલામાહિ વરી,
પ્રમોદશીલહ શીસ જંપઇ ધર્મકરૂ ક્ષમા મનિ ધરી ૮

---

૧૩૬ જયવંત સૂરિ* (અપરનામ ગુણસોભાગ્ય. વડતપાગચ્છ વિનયમંડન ઉપાધ્યાય શિ૦)

(૨૩૬) શૃંગારમંજરી સં. ૧૬૧૪ (આમા શીલવતીનુ ચરિત્ર છે.)

* વડતપાગચ્છના સ્થાપક વિજયચંદ્રસૂરિ થયા કે જેણે પહેલાં તપગચ્છીય (નવીન કર્મ ગ્રંથાદિના કર્ત્તા) દેવેન્દ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી ને ત્યાર પછી સૂરિપદ લઇ તેમનાજ સમયમા જૂદી પ્રરૂપણા કરી અને પોતે ખંભાતમા વડી પોશાળમા રહ્યા, તેથી તેમનો ગચ્છ વૃદ્ધ પૌશાલિક તપગચ્છ અને ટુંકમા વડો તપગચ્છ ઓલખાયો (આ સં ૧૩૦૦ ની પછીના ૨૫ વર્ષમા બન્યુ) ત્યાર પછી આ વડતપગચ્છમા રત્નાકર સૂરિ થયા કે જે પ્રસિદ્ધ રત્નાકર પચીશીના કર્ત્તા ગણાય છે, તેમણે સં ૧૩૭૨ મા શત્રુંજયપર સમરાશાહે કરાવેલી ઋષભદેવની

(૨૭૬) ઋષિદત્તા રાસ સં. ૧૬૪૩ માગશર શુ. ૧૪ રવિ.

આદિ— દુહા

નમમ નાથ દાતા નમમ. જગગુરુ નમમ મુણાદિ
નમમ જિણંદ પ્રધાન જગ, જેથી કરી નમમ પુણ્યાદિ. ૧

* * * *

પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ સૂરિનો ગચ્છ રત્નાકર ગચ્છ કહેવાયો. આ ગચ્છની ભૃગુકચ્છીય (ભરૂચી) શાખામાં અનેક આચાર્ય થયા તેમાં વિજયરત્ન સૂરિ નામના એક પ્રસિદ્ધ આચાર્ય થયા કે જેના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૩૭ ના બુ. પ્ર. સં. ભાગ પહેલાના લેખાંક ૩૪ ૫૮ ૫૨૭ માં અને ભાગ બીજામાં સં. ૧૫૧૩-૧૫૨૯ અને ૧૫૩૭ ના અને નાહરકૃત સંગ્રહમાં સં. ૧૫૩ ના મળી આવે છે તે પૈકી એક પરથી જણાય છે કે તેઓ વિજયધર્મસૂરિના પટ્ટધર હતા (વિજયધર્મસૂરિ તે વિજયતિલક સૂરિના પટ્ટધર હતા) આ વિજયરત્નસૂરિના ધર્મરત્નસૂરિ નામના શિષ્ય થયા કે જેના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૪૪-૫૩-૬૧ ૬૫-૬૬ ના ઉક્ત ભાગ બીજામાં મળી આવે છે આ ધર્મરત્નસૂરિએ સંઘપતિ ધનરાજના સંઘમાં આબુ વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી તે સંઘ સાથે મેદપાટ (મેવાડ) માં જઈ ચિત્રકૂટ (ચિતોડ) પર્વત પર ત્યાં તે વખતના મહાન્ સંગ (સંગ્રામસિંહ) રાણા (રાજ્ય સં. ૧૫૬૫ થી ૧૫૮૬) એ મહા ઉત્સવથી પુરપ્રવેશ કરાવ્યો તે નગરમાં પ્રખ્યાત કર્માશાના બાપ તોલાશાહ તે સૂરિની ભક્તિ કરવા લાગ્યા. રાજસભામાં તે સૂરિએ પુરુષોત્તમ નામના બ્રાહ્મણને વાદમાં પરાજય કર્યો, તોલાશાહે શત્રુંજય પર પહેલાં વસ્તુપાલે (સં. ૧૨૮૮) કરાવેલી પ્રતિમા અને ત્યાર પછી સમરાસિંહ સોનીએ સં. ૧૩૭૧ માં ઉપરોક્ત રત્નાકર સૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી પ્રતિમા પર મુસલમાનોએ આક્રમણ કરેલ હોવાથી તેનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા કરતાં ધર્મરત્નસૂરિએ જણાવ્યું હતું કે તે મનોરથ તેના પાંચ પુત્રોમાંથી સૌથી નાનો કર્માશા પૂર્ણ કરશે અને તેની પ્રતિષ્ઠા પોતાનો શિષ્ય કરશે. પછી ત્યાં સ્વશિષ્ય નામે વિનયમંડન

બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે આદિમાં છે.

દુહા—ઉદય અધિક દિન દિન હવઈ, જેહનઈ લીધઈ નામ,
તે પાચે પરમેષ્ઠિને, હુ નિત કરૂં પ્રણામ. ૧
શાસન સોહકરી સદા, શ્રી વિદ્યા શુભરૂપ,
તે મન સમરૂ જેહનેં, સેવે સુરનરભૂપ. ૨

પાઠક રાખી સઘ સાથે ચાલી નીકળ્યા. તે પાઠક પાસે કર્માશાએ ધાર્મિક અભ્યાસ કર્યો, આ ધર્મરત્નસૂરિના બે પ્રધાન શિષ્યો હતા—૧ વિદ્યામડન (કે જેને સૂરિએ આચાર્ય સ્થાપ્યા) અને ૨જા ઉપરોક્ત વિનયમડન

ગૂજરાતના બાદશાહ બહાદુરશાહને જ્યારે પોતાનો મોટો ભાઇ સીકદર ગાદીપર હતો ત્યારે ગીમાઇ ચિતોડ ગયો તે વખતે કર્માશાએ એક લાખ રૂપિયાની મદદ કરી હતી, પછી જ્યારે બહાદુરશાહ બાદશાહ થયો, ત્યારે કર્માશાને બોલાવી તેણે બહુ માન આપ્યુ, કર્માશાએ બાદશાહનુ ફરમાન લઇ શત્રુંજય પર ઋષભનાથ તથા પુડરીકની મૂર્ત્તિની સ. ૧૫૮૭ વૈશાખ વદિ ૬ રવિવારને દિને પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે આ વિદ્યામડન સૂરિના હસ્તેજ કરવામા આવી આ વિદ્યામડન સૂરિના પ્રતિમાલેખ સ ૧૫૮૭ નો ભાગ બીજામા અને સ ૧૫૯૭ નો ભાગ પહેલો લેખાક ૧૧૦૭ મળે છે આ સૂરિના શિષ્યો નામે જયમડન, વિવેકમડન, રત્નસાગર, સૌભાગ્યરત્ન (પછીથી થયેલા સૂરિ કે જેનો પ્રતિમા લેખ ભાગ બીજામા સ ૧૬૩૪ નો મળે છે) અને સૌભાગ્યમડન હતા, કે જે બધા શત્રુજયપર ઉક્ત ઉત્સવ પ્રસગે હાજર હતા. આ પૈકી વિવેકમડને ચિતોડમા પાર્શ્વનાથ અને સુપાર્શ્વનાથના ઉક્ત કર્માશાએ મદિરો બધાવેલા તેમા પ્રતિષ્ઠા કરી હતી

વિનયમડન પાઠક ઉપાધ્યાયે પણ ઉપરોક્ત શત્રુજયના ઉત્સવમા સારો ભાગ લીધો હતો તેમના શિષ્ય વિવેકધીર ગણિ અને આપણા કવિ જયવત સૂરિ વિવેકધીરે ઉક્ત ઉત્સવની પ્રશસ્તિ સસ્કૃતમા રચી. તે ઉપરાંત તેજ સમયમા લાવણ્યસમયે (જુઓ ન ૬૬) આ કર્માશાના ઉદ્ધારની નાની પ્રશસ્તિ સસ્કૃતમા પોતાના હસ્તથી લખી છે (સ. ૧૫૮૭) કે જે પ્રશસ્તિ હાલ શત્રુજયપર કોતરેલી વિદ્યમાન છે વિવેક-

મિથ્યા મુગ્ધ વાણીએ તે લોપી છે ધર્મ
વળી વિરોધ તીનું દિસે રસ રંગ આગમ ૩
આગમ નિર્મલ યશ તે નિજ સત પ્રમાણ
ગણધર-આખ્યાન વખાણ સુખ મુગ્ધ નિર્મલ વાણિ. ૪
કવિના મહિમા વિસ્તરે કહીએ વાત આસ
ભાવ ભવિ રંગે નિર્મે સો લિખ વચન વિલાસ. ૫
વિવિધપરે કેવલ જિન રમતિ અનુસાર
ગુરુ પસાયથી પ્રસાદથી ભવિ વાણી વિસ્તાર. ૬
પૂર્વે છે સાધુ ક્યા એહના ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ
તેહમાં રચિઓ જનાગમેં, એ મેં ઉત્તમ કીધ. ૭
એમ વદી મુનિ ગર્વ કીધ ભાવ છેક
તે આગમ સુયશ સુણજો બહુ ભવિકો ૮

* * * *

અંત—
વડ તપગચ્છ સોહાકરો શ્રી જિનધર્મ સૂરિંદ,
તસ્ય આગમ દો જે ભવિ ધર્મમાન

ધાર મણિ શિલ્પશાસ્ત્રમાં અપ્રતિમ નિપુણ હતા ને તેમનું ઉત્તમ વીર્ય
ચારના કાર્યમાં મહત્તમ નિરીક્ષણ શક્તિ વાપરી છે ને શિલ્પીઓના નિમા-
ણપર ઠીક દેખરેખ રાખી છે કે જેનું સાક્ષ વાય જન પણ એમને
છે આ અજિત સંબંધ જણાવતા પછિ સં ૧૬૧૪ માં ગૂર્જરાતી કવિ
તામાં ગુમાર ભગતી નામનો એક ગ્રંથ બનાવ્યો છે કે જેની રચના
ઘણી સરળ અને ગુઢ છે આમાં સીસાવ્ડીનું ચરિત્ર જોડેલું છે આ
ગ્રંથમાં આધાર મુનિમહારાજશ્રી જિનવિજયજીના શત્રુંજય તીર્થોદ્ધાર પ્ર
ઘની પ્રસ્તાવના પરથી લીધો છે વિશેષમાં લખેલી નોંધ મેં આપેલા
કવિએ પણ મહિલી વાતી પ્રાય કરેલી જણાય છે સં ૧૫૮૭ માં
શત્રુંજયોદ્ધાર વખતે ૨ વર્ષની ઉમર હોયમાં એટલી મણીએ અને
૧૬૪૩ ની તેમની કૃતિ મળી આવે છે તે પરથી તે ઓછામાં ઓછું
૭૫ વર્ષ જીવ્યા જણાય છે

બીજી પ્રતમા નીચે પ્રમાણે આદિમાં છે.

દુહા–ઉદય અધિક દિન દિન હવઇ, જેહનઈ લીધઈ નામ,
તે પાચે પરમેષ્ઠિને, હું નિત કરૂં પ્રણામ. ૧
શાસન સોહકરી સદા, શ્રી વિદ્યા શુભરૂપ,
તે મન મમરૂ જેહને, સેવે સુરનરભૂપ. ૨

પાઠક રાખી સઘ સાથે ચાલી નીકળ્યા. તે પાઠક પાસે કર્માશાએ ધાર્મિક અભ્યાસ કર્યો, આ ધર્મરત્નસૂરિના બે પ્રધાન શિષ્યો હતા–૧ વિદ્યામડન (કે જેને સૂરિએ આચાર્ય સ્થાપ્યા) અને ૨જા ઉપરોક્ત વિનયમડન

ગૂજરાતના બાદશાહ બહાદુરશાહને જ્યારે પોતાનો મોટો ભાઇ સીકદર ગાદીપર હતો ત્યારે રીસાઇ ચિતોડ ગયો તે વખતે કર્માશાએ એક લાખ રૂપિયાની મદદ કરી હતી, પછી જ્યારે બહાદુરશાહ બાદશાહ થયો, ત્યારે કર્માશાને બોલાવી તેણે બહુ માન આપ્યુ, કર્માશાએ બાદશાહનુ ફરમાન લઇ શત્રુંજય પર ઋષભનાથ તથા પુડરીકની મૂર્ત્તિની સ ૧૫૮૭ વૈશાખ વદિ ૬ રવિવારને દિને પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે આ વિદ્યામડન સૂરિના હસ્તેજ કરવામા આવી આ વિદ્યામડન સૂરિના પ્રતિમાલેખ સ ૧૫૮૭ નો ભાગ બીજામા અને સ. ૧૫૯૭ નો ભાગ પહેલો લેખાક ૧૧૦૭ મળે છે આ સૂરિના શિષ્યો નામે જયમડન, વિવેકમડન, રત્નસાગર, સૌભાગ્યરત્ન (પછીથી થયેના સૂરિ કે જેનો પ્રતિમા લેખ ભાગ બીજામા સ ૧૬૩૪ નો મળે છે.) અને સૌભાગ્યમડન હતા, કે જે બધા શત્રુંજયપર ઉક્ત ઉત્સવ પ્રસગે હાજર હતા. આ પૈકી વિવેકમડને ચિતોડમા પાર્શ્વનાથ અને સુપાર્શ્વનાથના ઉક્ત કર્માશાએ મદિરો બધાવેલા તેમા પ્રતિષ્ઠા કરી હતી

વિનયમડન પાઠક ઉપાધ્યાયે પણ ઉપરોક્ત શત્રુજયના ઉત્સવમા સારો ભાગ લીધો હતો તેમના શિષ્ય વિવેકધીર ગણિ અને આપણા કવિ જયવત સૂરિ વિવેકધીરે ઉક્ત ઉત્સવની પ્રશસ્તિ સસ્કૃતમા રચી. તે ઉપરાત તેજ સમયમા લાવણ્યસમયે (જુઓ ન ૬૬) આ કર્માશાના ઉદ્ધારની નાની પ્રશસ્તિ સસ્કૃતમા પોતાના હસ્તથી લખી છે (સ. ૧૫૮૭) કે જે પ્રશસ્તિ હાલ શત્રુજયપર કોતરેલી વિદ્યમાન છે વિવેક-

અંતે—ચાર માસ સુખ નિપુન પુહતો માતા માતા માત્ર
ઋદ્ધિ અનતી આમનઠ દો સુખનાં કુર્મ આલ્હાદ
ભૂરક—સુખનાં કુમ આમમાર સયાઈ જિનગુણ અતિદિ રસાલ
મન નય આરિ નેહજ અનુનાં દિન દિન મગલમાલ
શ્રી વિનયમકન ઉત્તમા અનોપમ તપગચ્છ ગગને ચદ
તસુ શીસ જસવત સૂરિ ર વધી સુખતાં કુર્મ આલ્હાદ. ૭૧
—અણિ ઋદ્ધિસુંદર (ભાખત શીમહ્યા નગરે સવત ૧૭૦૫
૧-૨૧ (પ્ર ૫ —અભય જૈન ૧૭૫ ૪-૧૦ થી —ધર્મચંદ પાસે
૧ આ૦

૩ સીમંધર સ્તવ ન.

આદિ— રાગ ધન્યાસરી.

સ્વસ્તિશ્રી પુંડરગિણી મોરા સુગુણ સીમંધર સ્વામિ
મુઝ મોહનાં અમૃત ઝરે મનોહર મોહન નામ
ગુણ—રાગ તોરે વેધીઓ, મન—ભમર મુઝરસ પ્રીત
તુઝ મેળવા અલજો ઘણો ઋષિ કિમ મળો હરિ રે
વાલ્હા તૂ મારે મેં જ્યા રહિઓરે.
હરિ નયન મેળાવોરે વાલ્હા તૂ. ૧

* * * ×

અંતે—

સાધુ શિરોમણિ જાણીએ તો શ્રી વિનયમકણ ઉવઝાયરે,
તાસ શીસ ગુણ આગલો તો, જસુધા પંડિત રાયરે. મેહવારે ૨૬
આસો શુદિ દિન દિને તો શુક્રવાર મોઝારરે.
સમય જસવંત પંડિતે તો ભિખીઓ ભાગિય સારિ રે—
મેહવારે સુગુ ઢુગન્યા. ૩૦
—૩—૧૩ મં પ્ર ૩

[આ કવિને માટે જુઓ મારો લેખ આત્માનંદ પ્રકાશક પીસ્તુ ૨૧૫ ના ૧ મા અંકમાં પ્રકટ થયેલ છે]

રાગ૦
જે જગિ ધર્મસહાય ગુણાકર સુવિહિતનઇ ધુરિ, સિધ,
તસ સીસ ગુણસોભાગ સુનામઈ, જયવંતસૂરિ પ્રસિદ્ધ,
તેણુઈ રસીકજન આગ્રહ જાણી વિરચઉ સતીસુચરિત્ર,
ઉત્તમ જન ગુણ સુણતા ભણતા, હુઈ જન્મ પવિત્ર ૫૨૮
સવત સોલ સોહામણો હો, સુહાકરૂ હો ત્રિત્તાલઉ ઉદાર (સ ૧૬૪૩)
માગસિર સુદિ ચઉદસિ દિનઈ હો દીપતુ રવિવાર ૫૬૧
રાગ૦
દીપતુ રવિવાર સુનેહિ ગુ સસિ, વગનઇ રૂપરાશિ.
એ ઋષિદત્તા ચરિત્ર વખાણિઉ, જયવંતસૂરિ ઉહલાસિ,
ઊન અધિક જે કઈ આગમથી મિછા દુક્કડ તાસ,
કવિતા વક્તા શ્રોતાજનની, ફલયો નિતિ દિનિ આસ. ૫૬૨

(પૃ ૨૨ પ ૧૫ ગુ. વિ) ડે૦ ખ ૧,

—ઇતિ ઋષિદત્તા રાસ સપૂર્ણ ગ્રથાગ્ર ૯૦૦ શુભ ભવતુ પા ૪૯ પ ૯ આ ક,૨૩-૧૩ મા; ૩૫-૧૨ વી પા, ૧૯-૧૭ લીં,

—સ ૧૭૦૬ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ત્રયોદશી વાર સોમે ગ્રથાગ્ર ૯૦૦. ૨૮-૧૪ બાલવિજયજી, ૧૯-૧૫ લીં.

(૨૩૭) નેમિરાજુલ બાર માસ વેલ પ્રબંધ.

આદિ— રાગ મલ્હાર-ધૂરિ દૂહા—

વિમલ વિહગમવાહિની, માતા દ્યઉ વરદાન,
દ્વાદશ માસ સોહામણા, ગાઉં જિન ગુણ ગાન. ૧
વેધક જન મન રીઝવઈ, માનનિ મોહણ વેલિ,
ગુણસોભાગ સોહામણી, વાણી દ્યઉ રગરેલિ. ૨
મુગતિ માનિની મનિ ધરી, રાજુલિ છડિ નેમિ,
પિઉ વિછુરત ભોજકુયરિકુ, વિરહ કહઈ જિઉ નેમિ. ૩

× × × ×

અતિ-ભૂમિ આદિ જિનેશ્વર સાથ નિપેશ્વર, જિનરમાન વીસઈ તમ્માએ
ક ધ મન રંગિ હરિ ઉમેદ ચરિ કવિજનસાર સુગુણ
તેહ શિવસુખકારણ દુરીતનિવારણ તારણ શ્રીમંધર જિનદ,
વંદીય સુ આણંદ મહિમા આણંદ હરખ સજ્જન વાચક પ્રવર. ૫

[આગમગચ્છના ધર્મમૂર્તિ સૂરિના નિમા લેખો સં. ૧૬૨૫ ૧૬૪૪ ૧૬૫૪ ના મળે છે જુઓ ધા. સ. ભાગ ૧ અને ૨ તેમણે જ સં. ૧૬૮૨ મા ગણાવતી-અમદાવાદના કણબી વણિકની હાંસબાઈ નામની સ્ત્રીથી થયેલ. જ મનાજ ધર્મદાસ. દીક્ષા ૧૬૯૯ માં આચાર્યપદ અમદાવાદમાં સં. ૧૬૦૨ માં, અને તે જ વર્ષમાં ગચ્છનાયકપદ. અને સં. ૧૬૭૦ મા પાટણમાં સ્વર્ગસ્થ થયા. જુઓ પટ્ટાવલિ]



૧૩૬ ખ. કમલસાગર (વ૦ કનકસાગર શિ.)

૨૪ અતિશય સ્તo કડી ૩૬ સં. ૧૬ ૬

ઉપરના લિંદુ લેખ (૧૬૦૬) માં વિજયરત્નસૂરિ રાજ્યે કર સાગર ઉપાધ્યાયશિષ્ય કમલસાગરે ચઉતીસ અતિશય સ્તવન કડી ૩૬નું રચ્યું —મુનિશ્રી જિનવિજયજીની નોંધ. હાથલાખ ભંડાર પાટણ દા. ૮૨ માં ગચ્છ પાનાની પ્રતિ છે)



૧૩૬ દેવગુપ્તસૂરિ શિષ્ય (નિવકલીક ગચ્છ)

(૨૩૮) અમરદત્ત મિત્રાનંદ રાસ સં. ૧૬૦૬ (શા. ૧૪૭૨)
વૈ. વ. ૪ રવિ. ઉદ્ગામાં

આદિ— વસ્તુ—

> સકલ સુખનિધિ સકલ સુખનિધિ સકલ જિનરાય,
> પ્રણમાજ પ્રણમી કરી, અને આણે ભારતી નમેવીય.
> સહિગુરુ પાય શિરનામિ બેઠ જિણ કવિરાય સેવીય

૧૩૬ ક. સહજરત્ન (આં. ધર્મ્મમૂર્તિ શિ૦)

૧ **વૈરાગ્યવિનતિ.** સ. ૧૬૦૫ કાર્તિક શુ ૧૩ રવિ નિધરારી ગામમા
આદિ—
આજ સફલ મનોરથ મનતણા, ભગતિઈ ગુણ ગાઉ જિનતણા,
શ્રીય કુંથનાથ દેવ અતિહિ ચગ, **ની**ધરારિ નયર છઈ બહુઅ રગ. ૧

* * * *

અંતે—
તૂ સ્વામીય દુખભયભજણ, તૂ અ સ્વામી શિવપુરમડણ,
સવત્સર સોલ પચોત્તરઈ કાર્તિક શુદિ તેરસિ રવિ દિનઈ. ૧૩
વિધિ પખિ ગછિ ગિરૂઅડિ ગુણભડાર, શ્રીય ધર્મ્મમૂરતિ સૂરી સુવિચાર;
આગમ જે સુત્ર વિચારસાર, પડિબોહઈ ભવીયણ તે ઉદાર. ૧૪
ચાલિ—ઈય મગલકારણ દુરીનિવારણ તરણતારણ જગગરો,
નીધરાર ગામિઈ સુકૃત ઠામિઈ શ્રી શ્રીમાલી જયકરો.
જેહ ભાવ ભગતિઈ એક ચિત્તઈ કુથનાથ તીર્થંકરૂ,
વણારીસ **સહજરત્ન** બોલઈ, એહ જિનવર સુરતરૂ ૧૫
—સ. ૧૬૧૮ વર્ષે માહવદિ ૧૩ શનૌ. લક્ષત.
(વિ. ધ. ચોપડો પાના ૧૭૦–૧૭૧)

૨ **૨૦ વિહરમાન સ્ત૦** સ ૧૬૧૪ આસો શુદ ૧૦ કાવિઠામા.
આદિ—
સરસતિ દેવીય નમીય પાય, ઊલટ અગિ આણીય,
મહીયલિ મહાવિદેહ ખેત્ર સાર, જિનવર ગુણ જાણીય.
વિહરમાન વીસહ જિણદ, યુણિશુ જિન વગતિઈ,
શ્રી સીમધરિ પ્રથમ દેવ ગુણ ગાઉં ભગતિઈ ૧

* * * *

અંતે—
સવત સોલ ચૌદોત્તરઈ એ, આસો માસિ ઉદાર,
શુદિ દશમીં વિજયા દિનિહિ શ્રી ધર્મ્મમૂરતિ ગણધાર. ૮

૬૪૮ હેમરાજ

(૯૩૯) ધમાલ ૧૬૦૫—

એક હેમરાજ નામના વાચકે ઉપદેશ કર્યો તેમ લખ્યું છે (પાટણના ભંડારમાં પ્રતિ) પ્રશસ્તિ લેખક તરીકે મળી આવે છે - સં ૧૬૦૫ વર્ષે શ્રી ખરતર ગચ્છે શ્રી જિનમાણિક્ય સૂરિ વિજયરાજ્યે શ્રી વિક્રમનગરે વા૦ શ્રી જિનવર્ધન શિષ્ય. વા. હેમરાજેન । તો આ અને તે અને એક હશે સંભવે છે

---

૬૪૮ ક દેવીદાસદ્વિજ

+ (૯૪૦) ગણધરવીર સ્તવન ર૦ સં ૧૬૧૧ આસો શુદિ પૂર્ણિમા ગુરુ

આદિ—

ગૌતમ જિનપદ પાસે નમી, પામી પરમાનંદ
દેવ કર જોડિ વીનવું ચોવીસમો જિનચંદ. ૧

* * * *

અંતે— ઉલાલાની ચાલ.

ઇમ હરખ ધરીનઈ સ્તવીઉ વીર જિણંદ,
સાગરપુર મંડણ પાપ પણાસઈ દુરિંદ. ૧૧
અમ પુન્ય પસાઈ પામ્યા જિનવરરાય
મુઝ પાપપાસ સવિ દુખ દૂરિ ગઈ. ૧૨
શ્રી તપગચ્છ નાયક શ્રી વિજયદાન સૂરિંદ
તસ પાટ પ્રભાવક શ્રી હીરસૂરિંદ. ૧૩
તસ નામિ ગુણનઈ સ્તવીઉ પરમ વિખ્યાત
મેતાં પામ્યુ જિનધર્મ જગમાં વિખ્યાત ૧૪
સંવત સોલ ઇગ્યારોત્તરા વરસઇ જેઠ ભાસ,
આસો સુદિ પૂનિમ વાર ગુરુ શુભ ભાન. ૧૫

કલશ.

ઇમ ગુણિઉ જિનવર વીર સુખકર સાગરપુર મંડણ

કર્મફલા ફલ જાણવા મિત્રાનંદ ચરિત્ર
બોલિસિ બહુ બુદ્ધિ કરી સુણુયો સહુ ઇકચિત્ત

* * * *

અંતે—

એવંદણીક ગચ્છે સહિગુરૂ સાર, સકલ કલા કેરો ભંડાર,
શ્રી દેવગુપ્ત વદ્ધ સૂરીસ, કરજોડી કહે તેહનો સીસ ૧૬
સંઘ કથન થયા ઉલટ ઘણો, રચ્યો રાસ મિત્રાનંદ તણો,
કુંથુ જિણેસર તણે પસાય, રચી ચોપઇ ઉંઝામાંહિ, ૧૭
કુણ સંવત્સર કેહે માસ, રચ્યો રાસ તે કહું વિમાસ
સંવત સોલ છિંડોત્તરા જાણુ, શાકે ચૌદ બહુત્તરિ વખાણુ ૧૮
વદિ વૈશાખ ચોથિ તિથિમાર, મૂલ નક્ષત્ર નિર્મલ રવિવાર
તેણે દિને નિપાયો રાસ, સાંભલતા સવિ પુહચે આસ ૧૯
સર્વ ગ્રંથની સંખ્યા સુણો, દુહા ચોપઈ એકઠા ગુણો
ગાહા વસ્તુ તેહમાહે ભલી, શતકપંચ બાવીસા મિલી. ૨૦
વસ્તુ એક ચોપઇ સો ચાર, વલી એકતાલીસ અધિક વિચાર,
પ્રાકૃત ગાથા જાણો પંચ, દુહા પંચોત્તરનો સંચ. ૨૧
અધિકો ઓછો કહિયો જેહ, સહિ ગુરૂ સાખે ખમાવું તેહ
કૃપા કરી કવિ ઉપર બહુ, ખરો કરીને ભણજ્યો સહુ, ૨૨
ભણે ભણાવે ભાવે જેહ, સંકટ નાસે દૂરે તેહ
એક મના સંભલિસે જેહ, મુગતિ સવિ લહસે તેહ ૫૨૩

—રાજકોટ યતિના અપાસરાનો ભંડાર.

(દ્વિવંદનીકગચ્છ ઉપકેશગચ્છની શાખા જણાય છે, તેમાં થયેલ દેવગુપ્ત સૂરિના પ્રતિમા લેખો સં ૧૫૬૭, ૧૫૯૦, ૧૫૭૩, ૧૫૯૩ અને ૧૫૯૮–ધા મ અને ભાગ તથા નાહરકૃત સંગ્રહમાં મળે છે, તેમાં તે સિદ્ધાચાર્ય સંતાનીય ઓળખાયેલ છે.

૬૪૦ રૂપરાજ (પૌ. વિદ્યાપ્રભસૂરિ-લલિતપ્રભ શિ.)

(૨૨૧) સુરસેન રાસ સં. ૧૬૧૩ જ્યે. શુ. ૨ શનિ. અમદાવાદમાં.

અંતે—

સંવત સોલ તેરોત્તરએ (૧૬૧૩) જેઠ માસ સુવિશાલ,
શુદિ પખિ દિન બીજનું, શનિવાર રચુ રસાલ. ૨૯
શ્રી પાર્શ્વનાથ પસાઉલઈ શ્રી ગુરુતણઈ ઉપગારિ
આગ્ર પુનિમ પક્ષિમ ગચ્છએ, ઉવઝાય તિમ વિચાર. ૩૦
ગુરીમ રસિ ભાવના એ, શ્રી વિદ્યાપ્રભ સૂરીંદ,
તાસ પાટિ સોહાકરુએ તારામાંહિ જિમ ચંદ. ૩૧
શ્રી મુનિચંદ્ર સૂરીશ્વરુએ, તાસુ પાટિ ગુણ જાણિ,
વિદ્યમાન વિદ્યાનિધિ એ, વિનયપ્રભ શુભ વાણિ. ૩૨

* * * *

ગ્રહમાંહિ શશિહરુએ ભૂતમાંહિ જિમ મેરુગિંદ,
સંપ્રતિ શ્રી ગુરુ રાજતાએ, શ્રી વિદ્યાપ્રભ સૂરીંદ. ૩૬
તાસ શીષ્ય મોહનભણુએ, પંડિત શ્રી લલિતપ્રભ,
રાસ રચિઉ નિજ મનિ કરીએ પંડિત શ્રી રૂપરાજ ૩૭
ગુણિ મુનિ સુંદર ગુણનિલોએ ભાવસાગર મુનિરાજ
વૈરાગ મુનીશ્વરએ મેવા કરતી સાર. ૩૮
અહિમદાવાદ નગરમાંહિએ વિનય સુંદર અભિરામ
રૂપરાજ પંડિત ભણુએ, સીઝઈ વંછિત કામ. ૩૯

—૨૩ પત્ર [illegible] ૮૨-[illegible] ભ-[illegible], ભ ૧.

(આગ્ર પુનિમાગચ્છમાં વિદ્યાપ્રભસૂરિ-મુનિચંદ્રસૂરિના પટ્ટ ધરેલાના લખ સં. ૧૫૫૬ નો મળી આવે છે જેમાં ૧૬૧૮ ના સ પટ્ટેલ ભાષ.)

તસ પાય પણુમી મીમ નામી, દુરિઅદુરગતિખંડણુ,
સેવઈ સુરાસુર, ગુણઇ ભાસુર, ગરભવાસવિસંજણો.
દ્વિજ ભણઈ દેવીદાસ સેવક, સકલ સંઘ મંગલકરો ૬૬
—ઇર્ણપ્રત. સા ભ. પાટણ, પત્ર ૪ અને પત્ર ૩ પ્ર કા, વિ ધ
—ચૈત્ય૦ આદિ સંગ્રહ ભા ૩

૧૩૯ પ્રીતિવિજય (ત. વિજયદાનસૂરિ–આનંદવિજય શિ)

(૨૪૦) બારવ્રત રાસ ૧૬૧૨, માગ શુ ૧૩ ગુરૂ. સુહાલીમા.

આદી—

પ્રણુમી સાંતિ જિણેસર સ્વામ, સંપતિ લહીઇ જેહને નામ,
શાંતિ જિણંદતણો ઉપદેશ, સુણજ્યો ભવિકા કહું લવલેશ. ૧
પંચ પ્રમાદ રહિત જિનધર્મ, કીજે જિમ ટાલીજે કર્મ,
જતી શ્રાવક ભેદે દોય, ધર્મ કરે તે સુખીઓ હોય ૨
પ્રથમ ધરમ જતીનો કહુ, શાંતિનાથ ચરિત્રથી લહુ,
ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગર મઝાર, ધનો સાર્થવાહ તિહા સાર ૩

* * * *

અંતે—

સંવત સોલ બહોતરે માન, માગસિર સુદિ તેરસિ જાણ,
સુહાલા નગરે ગુરૂવાર, રચ્યો બારવ્રત રાસ ઉદાર. ૧૮
તપગણગગનવિભાસન ભાણ, શ્રી વિજયદાન સૂરિ ગુણમણિ ખાણ,
તાસ સીસ પંડિત પરધાન, આનંદવિજય ગણિ ગુણહનિધાન. ૧૯
તસ પદપંકજ ભ્રમર સમાન, જસ નામે સંઘે જસ માન,
પ્રીતિવિજય કહે ભણતા એહ, વંછિત સંપદ આવે ગેહ ૨૦
જિહા લગે અવિચલ મેરૂ ભૂધરૂ, ગગને દીપે શશિ દિનકરૂ,
તિહા લગે પ્રતિપો એહ ચરિત્ર, ભણતા સુણતા ચિત્ત પવિત્ર. ૨૧
—ગાથા ૪૬૧. ૧૬–૧૪ લીં.

જિણ ચરણ મેં ક્યો પ્રણામ ... ધરી સુલતાન (?) પ્રણામ
ગાત્ર પૂરા ને ભક્તિ કરી કવી કથા વિસ્તરી. ૭૧
ગુજરાત દેશ દેશમાંહિ ગાજ શ્રી અમદાવાદ પુરસાર સુવિચાર
નામ ખાસ બાદશાહ ભયે તેજ ગજમાં ... ૭૨
જિહાં શ્રી સંઘપતિ ઉપદેશ રૂડી ભાંતિ પરમ વિશાલ
કવિ કરજોડી ... ગિરિજાપરે ... તેપરિ ન વિસ્તરે ૭૩
... ભાગ રૂપો પ્રભાવ તો ... વિચારી
... ૮
... નિર્મલ રવિ ...
શ્રી ગુણરત્ન પસાયે કરી ... પ્રબંધ કવિતા વિસ્તરી ૭૪
... શ્રી દેવપ્રભસૂરિ ... ૭૫
... શ્રી ... ૭૫
નામ ગામ કરજોડી કરી, ... ૭૬
... ૭૭
... ૭૮
... ૭૯
... ૮૦
... ૮૦
... ૮૧

... કવિ ... વિક્રમ ...
... ૨૬૫
... ૧૫ ... પંડિત ...
... ૪૮-૧૫ ... ૧

[... (ન. ૨૦૬) ...]

૧૪૧ સિદ્ધિસૂરિ (બિવંદણીકગચ્છ દેવગુપ્તસૂરિ-જયસાગર શિ.)

(૨૪૨) **સિંહાસન બત્રીશી.** સં. ૧૬૧૬ વૈશાખ વદ ૩ રવિ, બારેજા (અમદાવાદ પાસે)મા

આદિ— વસ્તુ છંદ

વિશ્વજનની ૨ પાય પણમેવિ,
અચલ વિશ્વસુખકારણી, મુગ્ધજન બુદ્ધિદાતા,
કવિયણ મન આનદની જગત્રમાહિ તૂંહિ વિખ્યાતા,
કરજોડી તુમ્હ, વીનવું, દીઓ મુઝ નિરમલ મત્તિ,
કહું કથા વિક્રમતણી, તે સુણજો એક ચિત્તિ ૧

ચોપઇ.

સરસતિ શુભમતિ દીઓ મુઝ સદા, જિમ વિક્રમ ગુણ ગાઉં મુદા,
પર ઉપગારી રાજ જિય, તારુકથા બોલીસ બહુભિય ૨
ત્રિભુવનમાહિ વિક્રમરાય, સત્ત્વવંત ધુરિ સહી કહવાય,
ભૂમંડલ ભડવાઈ કરી, જસ કીરતિ ત્રિભુવન વિસ્તરી ૩
તાસ કથા બત્રીસે જેહ, ભોજ ભૂપ આગલિ કહી નેહ,
સવિ સબંધ અછે પ્રત્યેક, તે સુણજો સહુ ધરી વિવેક ૪
સિંહાસન બત્રીસી તેહ, લોકમાહિ સુપ્રસિદ્ધિ જેહ,
તાસ કથા હું બોલીસ ભલી, સાભલતા પૂગી મન રલી ૫
પહિલું સિંહાસન ઉત્પત્તિ, સાભલયો તે સહુ એક ચિત્ત,
જોયણ લાખતણે વિસ્તાર, જંબુદ્વીપ છે વૃત્તાકાર. ૬

* * * *

અંતે—

જે છે સંસ્કૃતકથા પ્રબંધ, તે કહ્યો ભોજ તણો સંબંધ,
પ્રાય રસ અધિકો જાણીઈ, તેહ કારણિ એહ વખાણીઇ. ૬૯
કહી કથા આગેં જેહવી, કેતી કથા કહી કેહવી,
કવિ કહે તેહમા મદેયો ખોડિ, ખમાવીઈ સવિહુ કરજોડિ ૭૦

સંવત સોલનિશેલરે પાલી નયર મઝારિ,
રચિઉ રાસ મેં રચી પ્રવચન વચન વિચાર. ૭૧

—લિખિતં ગણિ કેસરવિમલ ગણિ શ્રી હાલવાસ મધ્યે—વિ. ધ. ભંડાર

(૨૪૫) લીલાવતી ૧૬૦૩—વિ. ધ.

(૨૪૬) મહિપાલ ચોપાઈ-ગાથા ૬૬૬ સં. ૧૬૦૬

(૨૪૭) આરામશોભા કથા-પરમેષ્ઠી ચોપાઈ. સં ૧૬૦૭ (?) ફા. વ. ૧૪ ગુરુ સાદડીમાં

(રીપમાં ૧૬૦૭-ચોમાસિય પન્યાસ-સામાપુરમાં)

આદિ— દુહા.

સકલ સુરાસુર સેવ સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત ગુણેશ
વિઘનવિડારણ વિઘારણ, પ્રણમી તુઝ પ્રણમેશ. ૧
બ્રહ્મ વિષ્ણુ શિવ સુરે નિત્ય સમરૈ જસ નામ,
તિણ દેવી સરસતિ ભણી ચરણુમ કરું પ્રણામ ૨
પરમસાર વાણિ નમુનિ, પ્રણમુ સદગુરુ પાય
કેવલ સામી કથા તથા ન ભાખે જાય ૩
નવરસ માંહી નવનવા સરસ સબલ સિણગાર,
કરીયણ મુઝ ગોતમી કૃપા જાણ વચણ વિચાર. ૪
તિહાં રસ સિંગાર રસ ધરમ રસ જિન દેવ
શાંતિ પરમ વિધિ સાંભલો ભણું વાણિ તન જેવ ૫
સીલ સામ ગણિ ભાષિ જણુ પ્રસંગિ ધુર દેવ
પાપમિ જિણ ધરિ પાલીય સામનિધિ સહુ કોઈ ૬
ગોરી વાત રિપુ મણિ ઇ જિનૈ ધ્યાન અનિરત
મહિમ વાત કઈ મના સાંભળો સમજી સત. ૭
કનકસેન રાજા તણુ છબિ રચી કુમરો
ગયો વાસ કરિયા સતધારી મુનિવરો ૮
શાંતિ પરમ ગ્યો માગ્યો તિહાં રસ મનિમો
સદગુરુ મેં જો સખી, રતી પામનારે ૯

(૨૪૩) કુલધ્વજ કુમાર રાસ. સ ૧૬૧૮ શ્રા વ ૮ રવિ.

અંતે—　　ઢાલ-માલતડની.

બિવિંદણીક ગછ ગુણનિલુ પામી, શ્રી દેવગુપ્તિ સૂરિરાય, સુ.
ગછપતિ ગણનિધિ ગુણનિલુએ, મા૦ સરોમણિ સીસ કહિવાય, સુ.
પંડિત શ્રી જયસાગરૂએ, મા૦ ગ્નાનતણુ ભડાર સુ.　　૬૧
તસ પર્ઇકમલજ સેવતુએ, મા૦ સિદ્ધિસૂરિ ગણહાર, સુ.
કરજોડી તિ ઇમ કહિ એ મા૦ સીલ તણુ સુવિચાર સુ　　૬૨
કુમર કુલધ્વજ ગાઇઆએ, મા૦ જે જગિ ગુણહ ભડાર,
સવત ૧૬૧૮ રોતરઇએ, મા૦ શ્રાવણુ માસ રસાલ.
વદિ આઠસ તિવિ જાણીઇએ, મા૦ રવિવાસર સુવિશાલ　　૬૨
નિણુઈ દિનિએ રચિઉ રાસએ, મા૦ હરષ ધરી મનરગિ સુ.
જે ભણુઇ સુણુઇ નરનારિએ, મા૦ સવિ સુખ તેહનઇ અગિ　　૬૩
તે લહિ વછિત સપદાએ, મા૦ નેહ ધરિ હુઈ ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ,
પુત્ર કલત્ર પરિવાર સિઉએ, મા૦ વછિત પામીઇ રિદ્ધિ　　૬૪

ઇતિ શ્રી કુલધ્વજ કુમાર રાસ સપૂર્ણ-યતિ શ્રી ન્યાનવિજય તત શિષ્ય ગ વિનયવિજયેનાલેખી (ગુ વિ.

(૨૪૪) શિવદત્ત રાસ શકે ૧૪૮૮ (સ. ૧૬૨૩) વર્ષે કૃત-લખ્યા પ્રતિ સ ૧૬૬૭ પત્ર ૮ દા૦ ૮૨ હા ભ પાટણ

---

૧૪૨ હેમરત્નસૂરિ (પો૦ દેવતિલકસૂરિ-જ્ઞાનતિલકસૂરિ-રાજગણિ શિ.)

(૨૪૪) શીલવતી કથા. ૧૬૦૩ (૧૬૭૩?) પાલીમા.

અંતે—

પૂનિમ ગછપતિ ગુણનિલો શ્રી ન્યાનતિલક સુરીસ,
જસ પયપંકય સેવતા પૂજ્યે સયલ જગીસ　　૬૯
તસ પટા પકજ સૂર સમ શ્રી હેમરતન સૂરીંદ,
સીલ કથા તિણિએ કહી પ્રતપો જા રવિચંદ　　૭૦

તસ સત્ર ભાણ તારાચંદ, અનની નમી ભગતીયે છંદ.
ધુરિ અચ્ચિત પામી ધરા, સત્ર મેરુ કીધા પાપરા
તસ આદેસ સરી કલ્યાણ વાચકમાન રચી સકાણ,
સુણી લિખી ભણ્યા ભરણથ ધર્મ પરમ વીતરાગ સબંધ,
ઉત્તમ ભાવ હુવે ભવિ પઢો, એહ કામ કર ભેટ્યું મનરંગ.
ધર્મ પરમ ખાસતા સદા ધર્મ નવનિધિ ઘર સંપદા,
[સુર નર સહુ નમસ્યા કરે, પરમાત્મા તે સિરખી વરી] ૯
૧° ચિન ગાથા એક સબંધ સંપૂર્ણ થયો આલેખ કર.

કલશ કવિત.

હિમસ્તનકી ગુરિ છંદ ચોપાઈ નવમ કીધ,
ભાગ્ય કહુ વચન સિદ્ધિ મુનિ રાજસ ગુણ ધરીય,
સુનિ ભાખ સમાજ સહ જિનવીર વાચક
કવિ દુહા ચોપાઈ ધરે નૌતમ નદી વાચક
મતિ સમ ઉત્તમ કરી જીવનરૂપ ગુણ સ?
રસ રેલ ભરે જિનરાજ ચિર રાખ કાવ્ય ઉત્તમ મહો. ૯૧

દુહા

કહ રોહા કહુ ચોપાઈ કહુ કહુ કવિત સુગમ
વચન નામનું લિખિ રહે મન હું નિરેખી શ્રમ. ૯૧૧
અમરરાજ જેનેથી સુત, તપે ભાગ્ય દીપિકાય
ચિંતામણ ગુણ ગજ મોહનચિર મદિરાસુ. ૯૧૨
પાઠ ભગત સિદ્ધિ પુણ્ય ધામ પરમ પરધાન
સીપ સમાજ કથા સુગમ નિરમલ બુદ્ધિ નિધાન. ૯૧૩
સકલન વેપાર મજૂર, એથી વાસ ભૂપાલ,
ભાવ ભલ ભગવાન ધામ ભ્રમ, પાપ ભલું વિશાલ. ૯૧૪
સુગમપાઠક ભાષક સુગમ, દર મોજ રસિયાળ.
સીખ સાદ રૂપે સદા ભાગ્યચિંતામણ ભાળ. ૯૧૫

યુદ્ધ જીતૌ, જસ પટીયૌ, વસ્તુ પુડિ હુઆ વિપ્યાત,
ચિત્રકોટ ચાવૌ કિયૌ, સુણુયો તે અવદાત. ૧૦
નર નર પતિ પડિત સભા, સાભલયૌ સહુ કોય,
પરચા દાભન ધન દીઇ, ધ્રમ સત ધારી કોઇ. ૧૧

અંતે— × × ×

ગોરા વાદલની એ કથા, કહી સુણી પરપર યથા,
સાભલતા મનવછિત ફલે, ગેગ સોગ દ્પ દોહગ ટલૈ. ૮૦૧
સામ ધરમ સાપુરસા હોઇ, સીલ દ્દિઢ કુલવ ની જોઈ,
હીંદૂ ધ્રમ સત પરમાણુ, વાગા સુજસ તણા નિસાણ ૮૦૨
ધનિ નારી પદમણિનો સીલ, સકટ માહિ પાલ્યો મીલ,
સીલ પ્રતાપે છૂટે રાઈ, ગઢ રાખ્યો જસ ક્રયો મવાઈ. ૮૦૩
વનિ વગધારિ નર રજપૂત, સગલી વાતે રાષૈ ભૂત,
ઉતમ પુરસ ચરિત્ર સુપકદ, સુણતા લહીયે પરમાણુદ ૮૦૪
પૂનિમ પક્ષ ગિરૂઆ ગણધાર, દેવતિલકસૂરિ સુપકાર,
ગ્યાંનતિલક સૂરીશ્વર તાસ પ્રતપે પાટૈં બુદ્ધિ નિવાસ. ૮૦૫
પદમરાજ વાચક પગધાંન, પુહવી પ્રગટ સકલ ગુણવાન,
તાસ સીસ મનરંગૈ ધણું, હેમરતન વાચક ઇમ ભણે. ૮૦૬
વાત રચી એ વાદલ તણી, સામ ધરમ અતિ સોહામણી,
વીરા રમ સિંગાર વિસેષ, મીલ સધર પદમણિ સુવિવેક ૮૦૭
સુણતા સુપ ચતુરાઇ વધૈ, નીતરીત સૂરાતન સધૈ,
ઊજમ તેજ હુઇ અતિ ઘણો, વિવિધ કરી જાણે મત્રણો ૮૦૮

બીજી પ્રતમા નીચે મુજબ છે

"સવત સોલહસૈ સૈતાલ, શ્રાવણ સૂદિ પાચિમ સુવિમાલ.
પોહવી પીઠ ઘણુ પરગડી, સમલપૂરી સોહે સાદડી
પ્રથવી પ્રગટ રાણુ પ્રતાપ, દિન દિન ચઢતે તેજ વિખ્યાત,
તસ મત્રીસર બુધિનિધાન, કાવેઢ્યા કુલતિલક સમાન
સામ ધરમ ધૂર ભાંમોસાહ, વૈરી વસ વિધુસણ રાહ,

અંત—

સંવત સોલ સોલોત્તરઈ, જેસલમેર મઝારિ
ફાગણ સુદિ તેરસિ દિનઈ વિરચી આદિતવારિ ૫૪૪
માહા ફલા ને ગુણ્ય ફલિત કથા સનાથ
કામઘટ્ટ કમિની, આખ્યાન પ્રમાથ. ૫૪૫
કુશલલાભ વાચક કહઈ, સરસ ચરિત સુપ્રસિદ્ધ,
જે વાચઈ જે સાંભલઈ તીણ્હાં ઘિરઈ નવ નિધિ. ૫૪૬
આથા (પ્રાકૃતભાષા પૂર્વે છંદે) સાહા પંભસઈ એ ગુણ પ્રમાણ
તાસ (તિહ) સુગુરુ સુગ કીર્ઈ જિમ જિમ (? નર) ચતુરસુજાણ. ૫૪૮
રાજસ (રાજ્ય) આદ સુખાદ ઘર (માન પરેખર) કુંઅર શ્રી હરિરાજ
વિરચ્યા એહ સિણગાર રરસ, તાસ કુતહલ કાજ ૫૪૯
સારદ સુપસાઈ કરી ગીત તણુ અધિકારિ
આણઈ સભલઈ તેહ નર સુખ પામઈ સસારિ ૫૫૫

—ઈતિશ્રી આખ્યાનક કામકંદલા ચુપઈ રાસ સમાપ્ત.

—ઇતિશ્રી આખ્યાનક ચઉપઈ સપૂર્ણ—ઋષિ કનકસાગર લિખિત સંવત ૧૭૪૮ વર્ષે ફાગુણ સુદિ તિ ૮ સોમવારે લિખિત કોડારીઆ મધ્યે

(આ પ્રત મુનિમહારાજશ્રી લિબ્ધિ મુનિજી પાસે છે

—લિખત ઋષિ સુમતિવિજય ૧૭ ૧૫ આ ?

—સ ૧૮૪૮ જ્યેષ્ઠ સુદિ ૫ સુદિ ૫ શનૌ લ પ્ર. ધર્મવિજય ૧૪–૧૮ ગ્રં.

+ સચિત્ર આવિકામાં(સને ૧૯૧૫) ના પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે

(૨૪૮) આષાઢભૂતિની સીઝાયઈ× સ ૧૬૨૭ વૈશાખ શુદ ૩ જેસલ-મેરમધ્યે.

આદિ—

સકલ સુરાસુર સામિની સુણિ માત સરસતિ,
વિનય કરીને વીનવું મુઝ ઘો અવિરલ મતિ. ૧

તાસ પિઆરી ચોપઇ મનમાની અતિમોજ,
તે દાતા ચિત રીઝવણ બધે કવિત્ત સચોજ. ૯૧૬
વદિ ચૈતહ સાઠે વરસ તિથિ ચોદસિ ગુરૂવાર,
બધે કવિત્ત સુવિત્ત પરિ, કુભલમેર મઝાર. ૯૧૭

—ઇતિ શ્રી ગોસવાદલરિ એ કાતિક વિષયે પદમણી ચોપઇ સપૂરણમ્. સવત ૧૭૬૭ વર્ષે પોષ વદિ ૧૦ દિને લિવિચક્રે બ્રહ્મરામપુરવરે. શુભ ભૂઇયાત્ દીર્ઘાયુષા શ્રીરસ્તુ (પ્ર૦ કા૦)

—વિવેકવિજયનો ઉદયપુર ભ — (દે. લા પુ. ફ૩)

---

૧૪૩ કુશલલાભ (ખ૦ અભયધર્મ શિષ્ય.)

(૨૪૭)+ **માધવાનળ કથા**—પ્રબધ–ચરિત (અથવા માધવાનલ કામકુદલા ચોપાઈ રાસ) સ. ૧૬૧૬ ફાગણ શુ ૧૩ રવિવાર જેસ્લમીરમા.

આદિ—

વસ્તુ

દેવિ સરસતિ ૨ સુમતિ દાતાર,
કાસમીર મુખમડણી બ્રહ્મપુત્ર કર વિણુ સોહે
મોહન તરવર મજરી મુખમયક ત્રિભોવન મોહે
પયપકજ પ્રણમી કરી આણી મન આણુદ
અસ્મિ ચરિત્ર શૃગાર રસ પભણીસ પરમાણુદ
માધવાનલ ૨ રૂપ નકરદ. ૧
ચવદહ વિદ્યાધર ચતુર વિદુર જાણિ સુરગુરૂ વિચક્ષણ,
નારદ તું વરનાદ ગુણ લહુ અને બત્રીસ લક્ષણ
કલા બહુત્તર અતિકુશલ અભિનવ ઇદ્ર કુમાર,
સુગુરૂ મુખે જિમ સાભલ્યુ વિરચિત તેહ વિચાર. ૨

* * * *

—ઇતિ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી સં. ૧૬૭૧ વર્ષે વૈશાખ માસે શુક્લપક્ષે ૧૫ દિવસે ગુણરત્નેન લિખિતં મિ. જેમ. એ. સી. મારૂ-

માર્ચ ૨૪-મે ૭ ૨૨-૧૫ માં.

× બારોટ કવિ ગોવિંદ ગિલ્લાભાઈ વારૂસંઘના ૧૯૭૭ ના માર્ગ શીર્ષના અંકમાં (૧૭૭) જણાવે છે કે ધૈનાનીમારી સં. ૧૬૧૫ ના વ. શુ. ૭ ગુરુવારે જૈસલમેરના મહારાજા દરબારજીની આજ્ઞાથી આ કવિએ બનાવેલી શુદ્ધ અને સંપૂર્ણ પ્રત છે. આ પરથી તેણે 'માર વાડની વાતો' ના મથાળે વાર્તા હપ્તે તેમાં પ્રકટ કરી છે.

(૨૪૯) તેજસાર રાસ—સં. ૧૬૨૪ વીરમગામમાં

આદિ— દુહા

શ્રી સિદ્ધારથ કુલતિલુ ત્રિશલા જિનેસર વીર
પ્રણમું નયમી ત્રણ નમું ગોવિન્દ કમલશિરીર ૧
જિનવર શ્રી મુનિ ભયહિમઈ ભવિક લોક સુખ કાજ
જિન પ્રતિમા જિન સારિખી ભાખિ શ્રી જિનરાજ ૨
પ્રતિમા જિનની જિનવરિ આરાધિ એક નિ
અહિ ભવિ પરભવિ સુખ લહઈ ઇમ ભાખઈ અરિહંત. ૩
જિનમંદિર જિનવર આગલિઈ પૂરઈ જિકા ફળ
તેજસાર નૃપ તણીપરિ સુખ ભોગવઈ સરૈલ. ૪
ભાર રાજ ત્રિભુવ પામીયા પૂ ન તણઈ પ્રમાણિ
શાશ્વત સિદ્ધિ અછઈ સહિસિ શિવ નિર્વાણ. ૫

* * * *

અંતે—

શ્રી ખરતર ગચ્છ સહિ ગુરુરાય ગુરુ શ્રી અમરધર્મ ઉવઝાય
ગીતાર્થ શિરોમણિ સાર, શ્રી વીરમપુર નયર મઝાર ૧૫
અધિકાઈ જિન દર્શન તણુ વાચક કુશલલાભ ઇમ ભણઈ
જે વાંચઈ નઈ જે સાંભળઈ તેહના સહુ મનોરથ ફળઈ ૧૬

જોતા નવરસ પણ જગિ, સવિહુ ધુરિ સિણગાર,
રાગે સુર નર રઞ્જીયે, અબલા તસુ આધાર ૨
વચન વિલાસ વિનોદ રસ, હાવ ભાવ રતિ હાસ,
પ્રેમ પ્રીતિ સયોગ સુખ, એ સિણગાર આવાસ. ૩
ગાહા ગૂઢા ગીત ગુણ, ઉક્તિ કથા કલ્લોલ,
ચતુર તણા ચિતરીઝવણ, કહિયે કવિ કલ્લોલ ૪

ગાહા—

મણહર નવરસ મઞ્જુ સુદરનારીણ સરસ સબધ,
નિરૂવમ કબહિ નિબદ્ધા ગુણ નુ સયણાજણા સુગુણા.
નલવર નયર નરિદો નલરાય સૂય ઉય સલ્લહ કુમરવરો.
પિગલરાય તસુ ધૂઆ વનિતા મારવણિ વરણ વસ્તુ

* * * *

અતે—

ગાથા સાતસઈ એહ પ્રમાણ, દૂહા નઈ ચઉપઈ વષાણ,
યાદવ રાઉલ શ્રી હરિ(મેઘ)રાજ, જોડી તારા કુતૂહલ કાજિ ૭૦૦
જેણી પરિ કવિ મુષિ સભલી, તિણિ પરિ મઈ જોડી મનરૂલી,
દૂહા કેઇ પુરાતન અછઇ, ચઉપઇ બધ કીઉ મઈ પછઇ. ૧
[અધિકો જે જોડયો છે બદ્ધ, 'કવિયણ તે સાસહજયો સદ્ધ,
પાડેયો જિહા વલી પાતરો, તેહ વિચારી કરજયો ખરો]
સવત સોલસય સત્તરોતરઈ, આપાત્રીજિ વાર સુરગુરૂઈ
જોડી જેસલમેર મઝારિ, સુગુતા સુખ પામઈ સસારિ. ૨
ખરતર ગચ્છ સુગુરૂ ગહગહઇ, વાચક કુસલલાભ ઇમિ કહઈ,
મારવણીની એ ચઉપઈ, એ સુણીજયો એકમના થઈ. ૩
[સાભલતા પામે સપદા, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ તિતિ સદા]

[મારવાડમા ઢોલામારૂની લોકવાર્ત્તા ઘણીજ પ્રસિદ્ધ છે તેના સબધમા જેસલમેરના રાઉલની પચ્છાથી કવિએ આ કૃતિ બનાવી છે. કૃતિ રસભરેલી અને કૌતુકી છે] પાના ૧૭ ડા ૮૨ હા. ભ. પાટણ.

૨ ગોડીપાર્શ્વનાથ સ્તo

આદિ—

સરસતિ સામની આપ સુવાણી, વચન વિલાસ વિમલ બ્રહ્માણી
સકલ જ્યોતિ સંસાર સમાણી, પાય પ્રણમું જોડિ જુગ પાણી. ૧

× × × ×

કલસ.

અંતે—ભૂમિ ધરા જસ ધ્રુવ ઉદધિ નિધિ દીપ અસંખિત,
વ્યોમ ધરણિ પાયાલ અષ્ટ સુર વદે અખંડિત,
અસુર ઉરિ નર અમર વિવિધ અંતર વિદ્યાધર,
સેવે ધ્રુવ બલ સહ ન ભાજ સુજપે નિરંતર,
જગનાથ પાસ જિનવર જયો મનવંછિત ચિંતામણી,
કવિ કુશલલાભ સંપતિ કરણ પાસનાથ ગોડીધણી. ૨૩

ન. શ. ૧૪નિ. પ. ૨-૧૪

૩ નવકાર છંદ—

આદિ—વંછિત પુરે વિવિધ પરે શ્રી જિનશાસન સાર.

અંતે—કલશ.

નિત જપીઇ નવકાર સંસાર સંપતિ સુખદાયક
સિદ્ધમંત્ર શાશ્વતો ઇમ જપે શ્રી જગનાયક
શ્રી અરિહંત સુસિદ્ધ શુદ્ધ આચાર્ય ભણિજે
શ્રી ઉવઝાય સુસાધુ પંચ પરમેષ્ઠી થુણિજે
નવકાર સાર સંસાર છે કુશલલાભ વાચક કહે
એક ચિત્ત આરાધીઇ વિવિધ ઋદ્ધિ વંછિત લહે ૧૭ (પ્ર. ચિ. ભ.)

—ઇતિ તેજસાર દીપપૂજા વિષયે રાસ સમાપ્ત. સ ૧૬૪૪ વર્ષે પોસ સુ ૧૪ રાજપુર નગરે તપાગચ્છાધિરાજ શ્રીશ્રી. પરમગુરૂ ભટ્ટારક શ્રી હેમવિમલ સૂરિ, તત્ શિષ્ય મુખ્ય પંડિત શ્રી સુમતિમંડણ ગણિ તત્ શિષ્ય (ચેલા) સહજવિમલેન લિખિતો અયં રાસ,

(પૃ. ૧૩ પં ૧૫ ગુ વિ) રત્ન ડે, પીર પા.

—સંવત્ પાડેશ નવનવતિ સંવત્સરે માર્ગશીર્ષ માસે કૃષ્ણપક્ષે ચતુર્થી દિવસે તિથૌ બુધવાસરે વિધિપક્ષ ગચ્છેશ ભટ્ટારક મુગટામણિ શ્રીશ્રી ૫ ગજસાગર સૂરીંદ્ર તત્ શિષ્ય પંડિતપ્રવર શ્રીશ્રી ૪ લલિતસાગર તત્સિષ્ય ઋષિ મતિસાગર દ્વિતીય ભ્રાતૃ ઋષિ જયસાગર પાર્શ્વે સતિ શ્રી તેજસાર નૃપરાસોઽ લિખિતોઽસ્તિ (ઇડર બાઇઓનો ભં)

—૧૬-૧૫ સંવત્ ૧૭૪૨ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૧૨ દિને આદિત્યવારે. સકલગણિગજેંદ્રગણિ શ્રી શ્રી ૧૦૮ સૌભાગ્યવિજય ગણિ તત્શિષ્ય પ્રેમવિજય લિ૦ કઠારીયા મધ્યે (પાલણપુર ભ)

(૨૫૦) અગડદત્તરાસ. (પ્રત સં. ૧૬૫૩)

૧ સ્તંભન પાર્શ્વનાથ સ્ત૦ ખંભાતમાં.

આદિ—

પ્રભુ પ્રણમુંરે પાસજિણેસર થંભણો.
ગુણ ગાવારે મુઝ મન ઉલટ અતિ ઘણો
જ્ઞાની વિણુરે એહની આદ ન કો લહે.
તોહે પણિરે ગીતારથ ગૂરૂ ઇમ કહે—'

* * * *

અંતે—

ઇમ સ્તવ્યો સ્થંભણ પાસ સ્વામી નયર શ્રી ખંભાયતે,
જમ સહા ગુરૂ શ્રીમુખ સુણિઅ વાણિ સાત્ર આગલ સંમતે,
એ આદ મૂરતિ સકલસુરતિ સેવતા સુખ પામીએ,
મનભાવ આણિ લાભ જાણિ, કુસલલાભ પંજંપએ

૫—૯ આ. કા.

દુહા.

હાથીનો હુ મેતાયલો દેવકીસુત સુકમાલ
માતા જનમ્યો તેહવો, નામે ગજસુકુમાલ. ૨

—ઇતિશ્રી ગજસુખમાલઋષી ૫ ઢાલ સંપૂર્ણ લિખિત જેરા મધ્યે. શ્રી સંવત ૧૮૬૭ શ્રાવણ સુદિ ૧૧ લિપિકૃતા. (પ. ૭ ૫ ૧૭ ગુ. વિ.)

---

૧૪૫ વિનયસાગર (ખ૦ જિનહર્ષસૂરિ સંતાનીય માન કીર્તિ–દેવકલશ–સુમતિકલશ શિ૦)

(૨૫૩) સોમચંદ રાજાની ચોપાઈ સં ૧૬૬૭ શ્રાવણ શુદિ ૧૫

અંતે— જુણ નૈનપુરમાં

સંવત સોલહ સતસઠિરે, સંવચ્છર સુવિચાર,
સાવણ માસ સુહાવનઉરે પૂનિમ તિથિ બુધવાર ૧૫
નગર જૈણપુર જાણીયરે નદી ગોમતી તીર,
સાહ સપાઈ આમહઉરે રચી કથા સુગભીર ૧૬

* * * *

શ્રી જિણમંદિર સોભતોરે, અજિત જિણેસર નામ ૧૭
વડ ખરતર ગચ્છ ભલઉરે, શ્રી જિનહર્ષ સંતાન
શ્રીમાનકીર્ત્તિ પાઠક ભલારે વિદ્યારયણ નિધાન ૧૮
તાસ શિષ્ય વાચક ભલારે દેવકલસ મુનિરાય
શ્રી સુમતિકલસ મુનિ જાણીયઇરે નરવર વંદઇ પાય. ૧૯
તાસ શિષ્ય મુનિ રંગસુંરે વિનયસાગર મુનિ નામ,
સોમચંદ ગુણગાયઇરે કરી કથા અભિરામ. ૨

—૩૨૧ પદ્યો સાગર ભ. પાટણ

(૨૫૪) મિત્રસેન પદ્માવતી રાસ —ટે.

---

૧૪૪ લાવણ્યકીર્ત્તિ (ખ૦ ખેમશાખા ગુણરંગ-જ્ઞાન- વિલાસ શિ૦)

(૨૫૧) રામકૃષ્ણ ચોપાઈ. સં. ૧૬૧૭ વૈ. શુ ૫ વિક્રમપુર (વીકાનેર)મા

અંતે— ઢાલ નવમી (આઇસઉરે આઇમિત્તઉ મુનિવર ગાઇયઇ)

ભાવ ધરીનઇ ગુણ ગરૂઆ તણા, ગાઇજઇ સયનેહ,
ઉત્તમ સંગઇ ઉત્તમ ફલ હુવઇ, વાત કહઇ મતિ એહ ૫૩
તિણિ કારણિ તપ સમકિતનઇ વિષઇ, રામ અનઇ ગોવિંદ,
ચરિનઇ ચારૈ મૂલ જનમ થકી, શુણિયઇ સોહગકંદ. ૫૪
રાજઇ સૂરનમિંદ નરિંદનઇ વિક્રમપુરિ ગઢગાહ,
સંવત **સોલહ સય સતાહુત્તરઇ**, સુદિ પંચમિ વઇસાહ ૫૫
એમ ભાવિ જાણીના જગત્રમઇ, વાચક શ્રી ગુણરંગ
તાસુ સીસ વાચક ગુરૂ ચિરજયઉ **જ્ઞાનવિલાસ** અભંગ, ૫૬
તાસુ સીસ લવલેસઇ ઉપદિમઇ, **લાવણ્યકીરતિ** એમ
ભણતાં ગુણતાં સાંભલતાં છતાં, થાયઇ અવિચલ ખેમ ૫૭
કુસલસુગુરૂ સુપસાયઇ નવમી, ઢાલ ધન્યાસી રાગિ,
લાવણ્યકીરતિ પભણઇ વાચતાં અધિક વધઇ સોભાગ ૫૮
ચતુર ચિત્તરંજન એ દાખીયઇ ઇમ લઇ છઠઇ ખંડ,
ભુવનકીરતિ બાંધવ સંગમ, સદા, દિન દિન સુજસ અખંડ ૫૯

—ઇતિશ્રી રામકૃષ્ણ ચરિત્ર ષષ્ટમખંડ સમાપ્ત. સં. ૧૭૧૩ વર્ષે માગસિર વદિ ૪ દિને શ્રી બ્રહાનપુર મધ્યે લિખિતા ચતુષ્પદિકા ગ્રંથાગ્રંથ ૧૭૦૦ શ્લોક સંખ્યા ગાથા ૧૨૦૦ સર્વ સંખ્યા —પા ૪૨-૧૫ આ. ક

(૨૫૨) ગજસુકુમાલ રાસ.

અંતે—

બંદીવાન છુડાનીયારે, સગલા નગર મઝારે,
મુહમાગ્યા દીધા ઘણારે, મણુ માણક ભંડારે.
મહમાણ કહું દીધા દેખી, મનરી અંટી કોઇ ન રાખી,
લાવણ્યકીરતી ઢાલ જ ભાખી, ચોથી પાંચમાંએ તહું સાખી,
જી માતાજી જી હો. ૬

શ્રી જિનચંદ સૂરિ ગુરૂ પટ્ટધરિપતિ યતિ મનમથન તસુ રાજે
સંવત સોલ અઢાર માગશ સુદિ પંચમિ દિવસ સુસાર ૩ મ.
ઉપાધ્યાય ગુરૂ અમરમાણિક્ય (ગુરૂ) તાસ પસાઈ સુવિધિ શું સાર
કહે સાધુકીરતિ કરત જિનસ્તવન સવિ લીલા ગતિ સુખ સાર ૪ મ.
—સં. ૧૮૨૫ મિતિ જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧ શ્રી વિક્રમપુરમધ્યે. (પત્ર. ૪ પ્ર. કા.)
—શ્રી બીકાનેર મધ્યે સંવત ૧૮૧૯ વર્ષે મિતિ જ્યેષ્ઠ માસે કૃષ્ણપક્ષ
તૃતીયા દિને સોમવારે પા ૮–૯ ક મુ (મારી પાસે છે)
(૨૧૭) આષાઢભૂતિ પ્રબંધ સં. ૧૬૨૪ વિજયાદશમી ચોપિ
ભૂપુરમાં.

અંતે—

ખરતર ગચ્છ વાચક પદધર મતિવર્ધન નામ
મેરુતિલક તસુ શીસ જે ગુણ ગણ અભિરામ ૧૮૨
તાસુ વિનય ગુણી ભણ્યા દયાકલશ મુનીસ
તાસ શીસ રચ્યા કહે સાધુકીરતિ જગીસ. ૧૮૩
પ્રથમ ચોમાસઈ અઉંગીસર થયા પેરણિપુર ધણિ,
જિહાં જિનચંદ્રસૂરિ શ્રીપૂજ્ય બહુ મહિત વિનાણ ૧૮૪
એ પ્રસ્તાવ મનોહર નવ રસ સંયોગ
સાધુકીરતિ મુનિવર રચ્યઉ આણંદ પ્રમોદ ૧૮૫
પાપક મિથ્યા પરગઉ શ્રીસંઘ શ્રીમાલ
સાહ તે ઋષભ કરાવિયઉ સંબંધ રસાલ ૧૮૬
ભણિસ્યઈ ગુણઈ ? અજિતાઈ નરનારી રંગ
કુશલખેમ અનમદ પરા હુયઈ આણંદ. ૧૮૭

૧—શત્રુંજય (ચૈત્ય) સ્ત. ૧૬ કડી—
આદિ—

યમ પભ્રમી રે વિમલગિરના ગુણ ભાવ ધરી
પુંડરગિરિ રે આદિ ગુરુ સુખકારક

* * * *

૧૪૬ માન (ખ૦ શિવનિધાન શિ.) જિનસિંહસૂરિ રાજ્યે.

(૨૫૫) કીર્તિધર સુકોસલ પ્રબંધ સં. ૧૬૧૭ દિવાલી. પુષ્કરણમાં

અંતે—

શ્રી ખરતરગછ છાજઈ, શ્રી જિનસિંહ સૂરિ રાજઇ,
સંવત સોલહ સત્તરિ, દીવાલી દિનિ શુભભરિ ૫૦
ગુણિજન સુણિ ઘણું રીજઈ, મૂરખ કિસુય કહીજઈ,
હિયઈ હરખ બહુ આણી, મતિ દેઈ સાંભળઉ પ્રાણી. ૫૧
ગો સબંધ રસાલ, સુણતાં લીલવિલાસ,
શ્રી શિવનિધાન ગુરૂ સીસ, કહઈ મુનિ માન જગીસ ૫૨
શ્રી પુષ્કરણ ચઉમાસઇ, રહતા ચિત્ત ઉલ્હાસઈ
ભણતાં મંગ સુખદાઈ, સુણતાં લીલ વધાઇ ૫૩
—(ઇડર બાઇઓનો ભ)

---

૧૪૭ સાધુકીર્તિ (ખ૦ મતિવર્ધન-મેરૂતિલક-દયાકલશ-અમરમાણિક્ય શિ૦)

(૨૫૬) સત્તરભેદી પૂજા. સં ૧૬૧૮ શ્રા૦ શુ ૫ અણહિલપુરમાં

આદિ— રાગ પરપદી દૂહા

જ્યોતિ સકલ જગિ જાગતી હૈ, સરસતિ સમરસુ ભદ,
સત્તર સુવિધિ પૂજાતણી, પભણિસુ પરમાનંદ

ગાહા

નવણુ વિલેવણુ વથ જુગ, ગંધારોહણુ ચ પુપ્ફરોહણયં,
માલારહણુ વન્નય ૨, ચુન્નં પડાગાય આભરણે,

* *

અંતે—

અણુહલપુર શાંતિ શાંતિ મંગ સુખદાઈ, સો પ્રભુ નવનિધિ સિધિ પાજે. ૨ ભ.

આદિ—

સરસતી સામિણિ પય નમી, માગુ ઉચિત પસાય
કાસમીર મુખમંડણી વાણી દિઉ મુઝ માય. ૧
બ્રહ્મપુત્રીનિ નમુ કમલ કમંડલ સાથ,
એક કરિ વીણા ધરી પુસ્તક જમણિ હાથિ. ૨
હંસવાહનિ હરખિ રમિ કરિ જગદીસ વિલાસ,
જે જન મુરખ માંનવી તેહની પૂરે આસ. ૩
વીઇ સુખ દુખીઆ નર, સુખીઆ સંપતિ કેડિ
મૂરખનિ વિદ્યા દીઇ તું સમરે પરતેડિ. ૪

× × × ×

અંતે—

તપગચ્છ નાયક ભુવન દિણંદ શ્રી શ્રી સૌભાગ્યહર્ષ સુરિંદ
તસપટિ સોહિ ગુણગેહ જાણવતા વયરી જગમેહ. ૮૧૩
ગુરૂ શ્રી સોમવિમલ સરિરાય નમુ અહનિસિ તેહના પાય
તસ પંડિત વર પ્રધાન, લક્ષ્મીભદ્ર નાંમિ સુવિહાંણ. ૮૧૪
સીસ સોહામણિ પંડિતરાય ઉદયશીલ ગણી પ્રણમુ પાય
ચારિત્રશીલ પંડિત તસ સીસ, સપરિવાર વહુ નીસદીસ. ૮૧૫
પ્રમોદશીલ પંડિત ગુરૂરાય તેહનિ ગુરૂના પ્રણમી પાય
કરી ચોપઇ નામ વેતાલ, પચવીસે એ કથા રસાલ. ૮૧૬
સંવત સોલ ઉગણીસા વર્ષે, બીજે ભાદ્રવ શ્યામલ પખ,
શુભ તેરસ દિન રવિવાર, નક્ષત્ર પુનર્વસુ આવ્યું સાર ૮૧૭
વાચરે ગાંમિ રહ્યા ચોમાસ, રચિઉ વાસુપુજ્યનિ પાસ,
કૌપીના સમય વિનોદ, સાંભળતાં ઉપજે પ્રમોદ. ૮૧૮
કથા ગાથા નવ ચોપઇ આઠસિ નિ વેદિસ જે હુઇ
સાંભળતાં ચતુર સવિ કોઇ ભણતાં સવિ સુખ આવિ મિલે. ૮૧૯
નવિ ભાખે તસ ઘર વેતાલ સાહસ તણી એ વાત રસાલ
વિનોદરસ રચિ રેગરસીલ, ભણતાં ગુણતાં લહઇ લીલ. ૮૨

અંતે— કલશ

ઇમ કરીય પૂજાય થાજો ગહિ સઘ પૂજા આદરઈ,
સાહમ્મિવચ્છલ કરઈ ભવિયા, ભવસમુદ્ર લીલા તરઈ,
સપદા સોહગ તેહ માનવ, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ બહુ લહઇ,
અમરમાણિક સીસ સુપરઇ, સાધુકીરતિ સુખ લહઇ. ૧૬

—૧—૧૫ (મારી પાસે છે)

૨–પ્રભાતી ૪ કડી.

આદિ— રાગ દેશાખ

આજ ઋષભ ઘરિ આવે, દેખો માઈ૦

અંતે—

ઉત્તમ દાન અમૃતરસ ઊપમ, સાધુકીર્ત્તિ ગુણ ગાવે૦ ૪ આજ૦

(મારી પાસે છે.)

૧૪૮ દેવશીલ (સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ–સોમવિમલસૂરિ–લક્ષ્મીભદ્ર–ઉદયશીલ–ચારિત્રશીલ–પ્રમોદશીલશિ.)

(૨૫૮) *વેતાલ પચવીસી રાસ—સ. ૧૬૧૯ બીજે શ્રાવણ વદ ૯ રવિ વડવા ગામમા.

---

* "આ રાસ સ ૧૬૧૯ મા રચાયેલો હોઇ એની ભાષા ૧૬ મા ૧૭ મા સૈકાની છે, અને વિમલપ્રબધ તથા કાન્હડદે પ્રબધની ભાષા સાથે તે ઘણી રીતે મળતી આવે છે, અને આથી તે તે સૈકાની ભાષાનુ સ્વરૂપ સમજવાને ઉપયોગી થઇ પડશે કવિ શામળભટ્ટની બત્રીસપચીસીની વાતો મૂળરૂપે જૂની ભાષામા આમા છે વૈતાલપચીસીનુ મૂળ કથાસરિત્સાગર અને બૃહત્મજરી વગેરે સસ્કૃત ગ્રથોમા છે, અને તેમાથી હિદી, મરાઠી, બગાલી વગેરે અનેક ભાષાઓમા તેમા કઈ કઈ ફેરફાર અને વધારા સાથે ગદ્યમા કે પદ્યમા ભાષાન્તરો થયાં છે બગાળાના પડીત જીવાનદ બી એ પ્રકાશિત શ્રી જભલદત્ત પ્રોક્ત પણ સસ્કૃતમા એક વૈતાલ પચવિશી છે. એ બધામા વાર્ત્તાઓની ઘટનામા કઈ કઇ ફેરફાર છે અને કોઈ કોઈમા એક બીજાથી જુદી જુદી વાર્ત્તાઓ છે. —રા જગજીવન દ. મોદી

સોમપ્રભ ગણધર સમો, સોમવિમલ ગુણધાર,
શ્રી સોમવિમલ સૂરિ તણું, રચિસ્યું રાસ વિસ્તાર ૩
સાર સુગુરૂ ગુણ ગાવતાં, દુઃખ દૂરિ જાઈ
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ સંપદા નિર્મલ નિત ઘરિ થાઈ ૪
સુરતરૂ સમ સદ્ગુરૂ સહગુરૂ સદાચાર વિચાર
ભાવિ ભગતિ ભેટઉ ભવિક જિમ પામુ ભવપાર ૫
× × × ×

અંતે—
મેરી મનુરે જાણે થાયુ ગુરૂ સેવા અહનિશિ માગુ
આણંદસોમ નમઈ પાય કરિ મન ગુરૂ સુપસાય. ૧૫૦
રાગ—મલ્હાર મેરી અખડી ફરકેરે. એ દેશી.
શુભ પ્રધાન ગચ્છપતિ સહુ, જિનશાસન સુલતાનરે
ગુરૂ ગુણ માના રૂપલા ઘણી વાચ્છરે ભવિયણ વાન ૧૫૧
મેરા સહિ ગુરૂ વધાઉરે સોભાગુરે તપગચ્છરાય
નિત પ્રણમુરે મોઝીપાય જિમ દીસઉરે નિરમલ કાય
જિમ સુખરે બહુલી આય મેરા સહિ ગુરૂ વધાવુંરે.
જિન શાસનરે દૂષમી પ્રકાશ્યું જુગ ચિન્ન રે
ચિન્ન સુગુરૂ ધ્યાનઈ દીપીઆ રૂપ મુનિવરે સંઘ સુપ્રસન્ન મે૦ ૫૨
સોમજયસૂરિ સૂરિ પદિ તણુ, શ્રી હેમવિમલસૂરિ સીસરે
આણંદ સંઘ ભણુ પરિ ભગઈ તસુ ગચ્છપતિરે કોડિ વરીસ મે૦ ૫૩
તણ દુ સાગર સાહુ ન તણઈ તેજિ દિણંદરે
તો સોમવિમલસૂરિ ચિર તપુ સુખ સંપદરે દિઉ આણંદ મે૦ ૫૪
આણંદ સોમકલા મિલી, શ્રી વત સોમગણીસઈ ભાવ ભરિસરે
દસમી ગુરૂવારિ રચિઉ નગરમાંહિ રે રાસ ઉલ્હાસિ મે૦ ૫૫
ભણઈ જે ભવિક ગુણઈ સોભાગ રાસ રસાલરે
નવ નિધિ તસ ઘરિ અવતરઇ સખિ દીસઇરે અમર રસાલરે. મે૦ ૧૫૬
પ્ર૦ જૈ૦ શ્રી મૂર્તિ જ્ઞાન સંગ્રહ.
(આનો સાર સોમવિમલ સૂરિ ન૦ ૧૩ ની નીચે આપ્યો છે)

૬ સવિમાહિ મૂરખ ધરી, હર્ઈ કે મત નહિ તેહની ખરી,
અક્ષર આધુ પાછુ કર્યું, હીન અધિક પાયુ નવિ લઇ ૮૨૧
કરજોડી પ્રણમુ કવિરાય, સોધી અક્ષર કવજ્યો હાય,
જિહા લગે તારા રવિચદ, કથા રહિજ્યો જિહા તપે જિણુદ. ૮૨૨

—ઇતિ શ્રી વેતાલપચવીસી રાસ સપૂર્ણ ૧૮૨૯ વર્ષે ચૈત્ર શુદિ ૨ બુધે સિદ્ધિયોગે પ. શ્રી પ શ્રી રાજવિજયગણિ શિષ્ય પ કૃષ્ણવિજય ગણિ લિપિકૃત સાતલપુરે શાંતિનાથપ્રસાદાત શ્રે —પ્ર. કા

—ઇતિ શ્રી વિક્રમ મહારાજેદ્ર ગુણોત્કીર્ત્તન વેતાલપચવીસી કથાયા વિવિધવિનોદવાર્ત્તાયા પચવિંશતિ કથા સપૂર્ણા સવત્ ૧૬૯૧ વર્ષે ફાગુણ સુદિ બીજ રવૌ શ્રી ૬ પુજ્યજી વરસિઘજી લગુ તસ્ય શીક્ષ્ય પડિત મગેમણિ ઋ શ્રી પ વર્ધમાનજી તસ્ય શિષ્ય ઋ શ્રી પ તુલસીદાસ તસ્ય શીષ્ય મુનિ કલ્યાણ લિખિત શુભ ભવતુ

—(ચેનસાગરજી ભ. ઉદયપુર)

(સોમવિમલ સૂરિ માટે જુઓ ન. ૧૩૦)

+ સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્ત્તા રા જગજીવનદાસ દયાળજી મોદી, સબ ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર ખાસા મહાલ, વડોદરા રાજ્ય સં ૧૯૭૨ કિંમત દોઢ રૂપીઓ

---

૧૪૯ આણંદસોમ (ત૦ સોમવિમલસૂરિ શિ૦)

(૨૫૯) + શ્રી સોમવિમલસૂરિ રાસ. સ ૧૬૧૯ માહ ૧૦, નદુરબારમા.

આદિ—

સકલ સદાફલ મેવીઇ, શ્રી ગૌતમ ગણધાર,
મણુહ મનોરથ પૂરણ, લબધિ તણુ ભડાર ૧
સરસતિ સામિણી તુઝ નમુ, માગુ અવિરલ બુદ્ધિ,
જાસ પસાઇ સપજઇ, વચન તણી વર સિદ્ધિ ૨

અંતે—

એમ નવ તત્ત્વ વિચારતાં અધિક ઉછ આણ્યૂરે
એમ બુધિ અનુક્રમ ભણઈ તે પામૂ સુખ સાખિરે,
તપગચ્છનાયક શ્રી ગુરતો શ્રી જિનચંદ્ર ગુણધારરે
મેરૂ મનસુત આણંદસ્યુ કહઈ પરઉપગારરે
—સંવત્ ૧૫૫૮ વરસે અષાઢ વદિ ૨ સોમે. લેખક પાઠક ધ્યાન
ભક્તુ—પત્ર ૮ પ્ર. કા.

અને નામના કવિઓ એવા થાય છે—(જિનચંદ્ર સૂરિનું સૂરિપદ ૧૫૮૭ સ્વર્ગવાસ સં. ૧૫૨૨ તેથી આ કૃતિ સં. ૧૫૨૨ પહેલાંની છે

---

૧૫૧ ભીમ ભાવસાર

(૧૬૨) શ્રેણિક રાસ. સં ૧૫૨૧ આ શુ વાપ. (વડોદરા) માં

આદિ— રાગ કેદારો.

શ્રીનેમિનાથ જિન નામીય મનવંછિત ફલ પામીય,
સ્વામીય સેવતાં ફલ હોયે. ૧
સારદાતણા પસ્સે પાય, સુદ્ધિ બુદ્ધિ માગ દું માય,
વો મુઝનઈ વાણી અતિઘણી એ. ૨
ચઉપઈ.
કહી તે વાણી આપો મુઝ માત સિદ્ધાંત સૂત્ર વિસ્તાર
ધામ જેમ્બૂ જંબુદ્વીપ, ભરતખંડમાંહિ સાર. ૩

* * +

અંતે—

વાપડ નયર સંવત સોલ એકવીસઈ આ ૫ શુદિ શુભ (દ)
માસ. વારે પ્રગટ ઉલ્લાસ
છંદ શ્રી કીર્તિમતિ, છંદ શ્રી ધર્મમતિ સંયમમતિ સાખીઈ
શ્રેણિક રાસ કીધ અતિ ઉલ્લાસઈ જિનવાણી શિર નામિઈ. ૧

(૨૬૦) સ્થૂલભદ્ર સ્વાધ્યાય. સ ૧૬૨૨ શ્રાવણ શુદિ ૧૦ વૈરાટમા.

અતે—

તપગચ્છિ નિર્મલચદ્ર, શ્રી સોમવિમલ સૂરિંદ,
તસ સીસ રચિઉ સઝાય, સાભલતા (મન) નિર્મલ થાય
પૃથિવી રસ સવત એહ, કુચ કર્પણ પ્રમાણિ જેહ,
શ્રાવણ શુદી દશમી દિવસિ, વયરાટિ ચુણિઉ મન હરસિ,
જા તારા ગયણિ દિણદ, જા સાયર મેરૂ ગિરિંદ,
તા પ્રતપુ જાવલી સોમ, ઇમ ભણઇ આણદસોમ.

—વૈરાટ (બૈરાટ) જયપુર રાજ્યમા આવેલ છે. (પ૩ કડી પ્ર કા૦)

---

૧૫૦ વેલામુનિ અથવા મનસત્ય [ત૦ વિજયદાન સૂરિ શિ૦)

(૨૬૧) નવતત્વ જોડિ. (ચોપઇ) સ. ૧૬૨૨ પહેલા.

આદિ— મગલ કમલાકદુ એ ઢાલ

આદિ જિણદ નમેવિએ, નવતત્ત્વ કહઉં સખેવિગો,
જીવતણા દસ પ્રાણ એ, પચઇંદ્રી પચ પ્રાણ એ ૧

* * * *

અંત—

ઇય નવતત્ત્વ વિચારતા, અધિકી ઉછી ભાખિરે,
વોલી હુઇ અજાણવઇ, તે પામઉ સઘ સાખિરે ૬૪
તપગચ્છનાયક સિર ગુરૂ, વિજયદાન ગણધારરે
વેલઉ મુનિ તસુ આણધરી કહઇ સ્વપર ઉપગારરે. ૬૫

૮—૧૧ (વિ. ધ.)

બીજી પ્રતમા નીચે પ્રમાણે છે તે પરથી રચનાર કવિનુ નામ મનસત્ય જણાય છે

લક્ષ્મીચંદ્ર શ્રી ગુરૂ નમૂં, દીક્ષાદાયક એહ
વીરચંદ્ર વાચક સદા, શિક્ષાદાયક તેહ. ૧૩

તેહ પાટિ પટોધર, જ્ઞાનભૂષણ ગુણખાણ
આચારિજ પદ આપીઉં, તેહનો મહિમ પ્રમાણ. ૧૪

તેહ કુલકમલવિકાસપતિ પ્રભાચંદ્ર યતિરાય
ગુરુ ગચ્છપતિ પ્રતપો ઘણું, મેરુ મહીધર જાંમ. ૧૫

સુમતિકીરતિ સૂરી રચ્યો ધર્મપરીક્ષા રાસ,
ભણે ગણે જે કો નરી તેહ ઘરિ પુણ્ય પ્રકાસ. ૧૬

સ્યાદ્વાદ રાય રચ્યો ભંજ્યો મિથ્યા માન
જિનશાસનમાંહિ ઉધરઈ કરઈ બહુવિધ લાભ. ૧૭

મરૂખા કરી આવક ભણા ધના આદિ ઉપદેસ
જડ પરે પારખીઓ રચીઓ નિર્દલ ક્લેસ. ૧૮

પંડિત ન પ્રીણ્યો ઘણું, વણ્યા નિ વાસરસ
દુંગિર નયરિ પૂરો કર્યો, ધર્મપરીક્ષા રાસ. ૧૯

સંવત સોલ પચવીસ નિ માર્ગસિર શુદિ બીજ સાર
રાસ રૂડો રળીયામણો પૂર્ણ હવો છિ સાર ૨

ભવીયણ ભાવિ ભણિજ્યો કરિ એહ પ્રતિબોધ
ધણા હોઈ તે ટાલિજ્યો જિમ્હ હોઈ ધર્મવિરોધ. ૨૧ (?)

ધર્મ બુદ્ધિ ? સાંભલિ સભઈ ભાવઈ જેહ,
(સુમતિ સુગતિ ને વર લહઈ સુર નર સેવઈ તેહ
રૂડો ને રળીયામણો, રાસ રચ્યો છિ એહ.
જો અધિકાર પૂરો હવો ધર્મપરીક્ષા એહ. ૨૨ (?)

—ઇતિશ્રી ધર્મપરીક્ષા કથાધિકાર સંપૂર્ણ સમાપ્ત:
પ. ૮૩ ૪ ૧૬ ભા. ૭ ખ ૧ પા ૨

ગઉતમ પાએ, સારદમાએ, ચિત રાખુ ચરણે સમુ,
ભાવસાર ભીમ કરજોડી બોલિ, માઘ સુદને ચરણે નમ
—સવત ૧૭૦૩ વર્ષે માઘ વદિ ૧૪ ભોમે લિખિત [ગુ. વિ] ડે.
—સવત ૧૬૭૨ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૮ શુક્રે લિ૦ જોસી સવજી શ્રી સ્તંભતીર્થ સ્થાને લ૦ સુરત બ ગોરજી ગવિદસજી દીપકુસજી-છાપરીયા શેરી-સુરત પાસેની પ્રતિ   મ૦ બ૦

---

૧૫૨ સુમતિકીર્ત્તિસૂરિ (દિ૦સરસ્વતિગચ્છ જ્ઞાનભૂષણસૂરિશિ.)

(૨૬૩) ધર્મપરીક્ષા સ ૧૬૨૫ માગશર શુદ ૨ હાસોટ નગરમા.

આદિ—   ઢાલ રાસની.

ચદ્રપ્રભ સ્વામી નમીઇ, ભારતી ભુવનાધાર તુ,
મૂલ સઘ મહીયલિ મહીત, બલાત્કાર ગણ સાર તુ   ૧
વિદ્યાનદિ સ્વામી વિબુધ, મલ્લિભૂષણ મુનિરાય તુ,
લક્ષ્મીચદ ગુરૂ ગુણનિલોએ, પ્રણમીય તેહના પાય તુ   ૨
વીરચદ ચર્ચિત ચતુર, ભટ્ટારક ભુવિ ભાણતુ,
જ્ઞાનભૂષણ જ્ઞાનિ ભલોએ, વિદ્યાનુ દીઇ દાન તુ   ૩
પચગુરૂના પાય નમીય, રચુ રાસ મન રગિ તુ,
ધમ્મ તણી પરીક્ષાતણુ એ, શાસ્ત્ર જોઇ નિચત તુ,   ૪
ભવીયણ ભલી પરિ સાભલોએ, ધરમાધરમ વિચાર તુ,
દોષ મ લેસ્યો કેહનણાએ, કહિતા ન લહુ પાર તુ.   ૫

*   *   *   *

અંતે—   દૂહા

મૂલ સઘ મુનિવર ઘણા હવા, સરસતિ ગછિ શ્રૃગાર,
કુંદકુદાચારિજ કુલિ, પદ્મનદ ભવતાર   ૧૧
દેવેદ્રકીરતિ દયા આગલો, તેહ પટોધર ચગ,
વિદ્યાનદિ સ્વામી જયો, મલ્લિભૂષણ ઉત્તગ.   ૧૨

લક્ષ્મીચંદ શ્રી ગુરૂ નમું ઉવઝાય એહ,
વીરચંદ વાંદુ સદા સીસાદાય તેહ. ૧૩
તેહ પાટિ પહોચિયા જ્ઞાનભૂષણ સુરરાય,
ભટ્ટારક પદ આવીયું તેહની નરભૂ ખાય. ૧૪
તેહ કુલકમલદિવસપતિ પ્રભાચંદ્ર યતિરાય
ગુરુ ગચ્છપતિ તણો વડું, મેરુ સરીખો ન્યાય ૧૫
સુમતિકીરતિ સૂરી રચ્યો ધર્મપરીક્ષા રાસ,
ભણસ્યે ભણશે જેય કરી, કહુ બહુ પ્રકાશ. ૧૬
સમકિતભાવ રાસ રચ્યો ભણજ્યો મિથ્યા ભાસ
જિનમતવર્ણક ઉપરાંઈ કરાંઈ બહુવિધ તાસ. ૧૭
અહમા કરી ભાવક ભલા ધના આદિ ઉપદેસ,
ભટ ધિરે નારભીયો રચીયો નિર્દ્ધ લવલેસ. ૧૮
પંડિત ને શ્રી વડું વર્ણાનમ નિ વાસમા
દસીમાર નયરિ પૂરો કીધો, ધર્મપરીક્ષા રાસ. ૧૯
સંવત સોલ પચવીસ નિ માર્ગસિર સુદિ બીજવાર
રાસ કીધો રૂચીવામજ્ઞ પૂર્ણ હવો છિ સાર ૨
ભવીયણ ભાવિ ભાવિજ્યો કીધી એહ નતિભેદ
હાથા દેઈ ને રાખિજ્યો, નિંદા કોઈ મકાવિરોધ. ૨૨ (?)
ભઈ ગુણિ ? સાંભલિ, શબ્દ ભણતાં જેહ.
(સુમતિ સુગતિ ને વર બદઈ સુર નર સેવઈ તેહ
રચ્યો ને રચીવામજ્ઞ રાસ ૨ યો છિ એહ
ભણો અધિકાર પૂરો હવો, ધર્મપરીક્ષા એહ. ૨૩ (?)
—ઇતિશ્રી ધર્મપરીક્ષા પ્રબોધાધિકાર સંપૂર્ણ સમાપ્ત
પ. ૮૩ ૫ ૧૬ આ. ૪ ભ ૧ પા ૨

૧૫૩ જિનચંદ્રસૂરિ +(ખ. જિનમાણિક્ય સૂરિ શિ૦ ને પટ્ટધર)

(૨૬૪) દ્રૌપદી જેસ૦

(૨૬૫) બાર ભાવના અધિકાર જેસ૦

(૨૬૬) શિયલવતી. જેસ૦

+ જિનબિંબ સ્થાપન સ્ત૦ ૨૪૪. સ મા. બી

(૨૬૭) શાંબ પ્રદ્યુમ્ન ચોપઈ. સ. ૧૬૨૦ આસપાસ.

(૨૬૮) બારવ્રતનો રાસ. સ. ૧૬૩૩ ફા. વ ૫

આદિ— (નિગ્રથી સાધુની ઢાલ)

પાસ જિણેસર પય નમીજી, નામઉં સહગુરૂ સીસ,
દેસવિરતિ હુ આદરૂજી, મનમાહિ ધરિય જગીસ ૧

+ વડલી ગામવાસી રીહડ ગોત્રીય શાહ શ્રીમંત પિતા અને સિરિયાદેવી માતાથી સ. ૧૫૯૪ મા જન્મ થયો દીક્ષા. સ. ૧૬૦૪ મા લીધી સ. ૧૬૧૨ ના ભાદ્રવા શુદિ ૯ ને દિને જેસલમેરમા ત્યાના રાજા માલદેવે કરેલા ઉત્સવ પૂર્વક આચાર્યપદ મળ્યુ, ત્યાર પછી કર્મચંદ્ર મત્રીના આગ્રહથી વીકાનેરમા જઈ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ને ત્યાથી અમદાવાદ શત્રુંજય જઈ ઉક્ત કર્મચદ્રના આમત્રણથી દીલ્હીમા અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધી તેમની પાસેથી આષાઢ શુદિ ૯ થી આષાઢ શુદિ ૧૫ સુધીના સાત દિવસો અમારી—જીવવધનિષેધનો હુકમ બહાર પડાવી ફરમાન લીધું હતું અને તે ફરમાન બાદશાહે પોતાના અગિયાર પ્રાંતોમા મોકલી આપ્યુ હતુ. (આ ફરમાન પત્ર હિંદી સરસ્વતી માસિકના ઈ. સ ૧૯૧૨ ના જૂનના અકમા પ્રસિદ્ધ થયુ છે.) વળી બાદશાહે તેમને 'યુગપ્રધાન' એ બિરૂદ આપ્યુ હતું આ મહાપ્રભાવક આચાર્ય થયા છે અને જૈનોન્નતિ માટે અથાગ પરિશ્રમ સેવી અનેક મહાન્ કાર્યો કર્યા છે સ. ૧૬૭૦ ના આસો વદિ ૨ ને દિને બેનાતટમાં સ્વર્ગસ્થ થયા

સુવિનયસી નારી માત મતિ જિન લાભ
મુનિમારગ અતિ દોહિલઉ એ સુમિ સિદ્ધિ ઉપાય
—સુવિ૦—એ આંકણી.
તિહ પહિલઉ સમકિત ખરઉ જિમ મંદિર થિર થંભ
સમકિત સુરસુખ પામિયઈ સમકિત સિદ્ધિ સુલભ સુવિ ૨

* * * *

અંતે—

સંવત સોલહ સય તેતીસઈ ફાગુણ વદિ પંચમિ ઉલ્હાસઈ
ખરતર ગચ્છિ ગાયઉ ગુણ રાઈ શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ ગુરૂપાસિ. ૫૨
આગમિ ભેદીએ મત લીધા કીધા નરભવ સફલા આજ
પાસ પસાયઇ એ વિધિ કરતાં પામિસિ સિવનગરીના રાજ ૫૩
બારહવ્રત સદા પાલેવા એમ કરઇ પરિગ્રહ પરિમાણ
લીલ વિલાસ સદા સુખ પામઇ વાચઇ દિન દિન કથા વિનાણ. ૫૪

—ઇતિ શ્રી ઇચ્છાપરિમાણવિધિપ્રકરણ સંવત્ ૧૬૩૩ વર્ષે ફાગુણ વદિ પંચમી દિને શ્રીમચ્છ્રી ખરતરગચ્છાધિરાજ શ્રી જિનમાણિક્યસૂરિ પટ્ટાલંકાર શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ રાજ્યનાં સ્વહસ્તેન લેખી સુશ્રાવિકા ગઠીન (કુલ ૫૩ ટુંક છે. આમોદના યતિ ગદવિજય પાસે પ્રત છે.)



૧૫૪ રત્નસુંદર. (પૌ૦ ગુણમેરૂ સૂરિ શિ૦)

(૨૬૬) પંચોપાખ્યાન ચતુષ્પદિ ૧૬૨૨ સાલમાં.

* * * *

આદિ—

સકલ સરસતિ સદી પસાય, પૂનિમપક્ષ પ્રવર સુરરાય,
શિરૂઆ શ્રી ગુણમેરૂ સૂરીશ નમનસાર તસ ભેળે શીસ ૧૪

દુહા.

વચનસાર અતિ સરસ, દિઉ જગતજન દેવ,
વિઘનરહિત વિદ્યા વિભવ, આપિ સદા મુજ એવ. ૧૫

૧૫૩ જિનચંદ્રસૂરિ + (ખ. જિનમાણિક્ય સૂરિ ને પટ્ટધર)

(૨૬૪) દ્રૌપદી જેસ૦

(૨૬૫) બાર ભાવના અધિકાર જેસ૦

(૨૬૬) શિયલવતી. જેસ૦

+ જિનબિંબ સ્થાપન સ્ત૦ ૨૪૪. સ મા. બી

(૨૬૭) શાંબ પ્રદ્યુમ્ન ચોપઈ. સ. ૧૬૨૦ આસપાસ.

(૨૬૮) બારવ્રતનો રાસ સ. ૧૬૩૩ ફા. વ ૫

આદિ— (નિચથી સાધુની ઢાલ)

પાસ જિણેસર પય નમીજી, નામઉં સહગુરૂ સીસ,
દેસવિરતિ હું આદરૂજી, મનમાહિ ધરિય જગીસ

+ વડલી ગામવાસી રીહડ ગોત્રીય શાહ શ્રીમંત પિતા
રિયાદેવી માતાથી સ. ૧૫૯૪ મા જન્મ થયો દીક્ષા. સ.
લીધી. સ. ૧૬૧૨ ના ભાદ્રવા શુદિ ૯ ને દિને જેસલમેરમા
માલદેવે કરેલા ઉત્સવ પૂર્વક આચાર્યપદ મળ્યુ, ત્યાર પછી
મત્રીના આગ્રહથી વીકાનેરમા જઈ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ને ત્યાથી
શત્રુજય જઈ ઉક્ત કર્મચદ્રના આમત્રણથી દીલ્હીમા અકબર
પ્રતિબોધી તેમની પાસેથી આષાઢ શુદિ ૯ થી આષાઢ શુદિ
સાત દિવસો અમારી-જીવવધનિષેધનો હુકમ બહાર પડાવી
હતુ અને તે ફરમાન બાદશાહે પોતાના અગિયાર પ્રાતોમા
હતુ. (આ ફરમાન પત્ર હિંદી સરસ્વતી માસિકના ઈ. સ
જૂનના અકમા પ્રસિદ્ધ થયુ છે.) વળી બાદશાહે તેમને 'યુ

૪ થામાં.

પાસ પુનિમ શ્રી ગુણમેરૂસૂરિ, સુંદર સીસ બોલે રસપૂરિ
૫ બે અધૂરો આમાં છે

પૃ. ૬૨ (પ્રતિ પ્રશસ્તિ નથી બે સે. શા.)
૪ ૭૮ નામ દિ. ૫.

(શા. દલસે પત્મનાભ સંબંધી ઘણી જાતની શોધખોળ કરી છે તે પરનાં સર્વ પુસ્તકો દરેક ભાષાના તેમ જોઈ સિદ્ધ કર્યુ છે કે પત્મનાભના મૂળ ઉપાસક જૈન છે આ ચોપાઈ પણ તેમણે જોઈ છે)

(૨૭૦) શુકબહોતરી. ૧૬૩૮ આસો શુદ ૫ સોમ. ખંભાતમાં.

આદિ—

ગાથા.

સયલ સુરાસુર બાબા મંગલ કલ્લાણ સુજસ જય નિલયં,
વરવિજ્જાગુણધામ, સા શારદ પરમ પણમામિ. ૧

ચોપાઈ.

આદિ સિદ્ધજિનનાહ અજિત સંભવ અભિનંદણ
સુમઇ પઉમ પ્રભ દેવ, સુપાસ ચંદપ્પહ વંદણ.

* * * *

અંતે—

(સરસ્વતી સ્તુતિ મોટી છે પછી ગુરુ સ્તુતિ)

વસ્તુ— સયલ મંગલ સયલ મંગલ કરણ જિનરાય,
સામીએ પણમી કરી, ધરિય ચિત્ત સરસતિ સામિણિ.
ગુરુ ગોયમ ગણહર નમી, રિદ્ધિ બુદ્ધિ સુવિશુદ્ધ કરણિ,
સરસ નવ્ય પાલધરણ કથનું કથા રસાલ
ચઉપઈ સુણીં આમતી, સુણજો બાલગોપાલ. ૧૩

૧૬— આગે કવિ કરતાં ૨૮ અવિચિત્તિ કહીં ઉણ
ધરિ ઉદરી ઓછું અધિક તેં કરસ્યું પરિપુન. ૧૪

સિદ્ધ વેદ આગમ નિગમ, વ્યાકરણ સ્મૃતિ પુરાણ,
તર્ક છંદ લક્ષણ ભરહ, જ્યોતિષ વૈદ્ય કુરાણ ૧૭
કામ કાકે રતિ રહસ્ય વિધિ, સ્વપ્ન શકુન લખ કોડિ,
નીતિ બુદ્ધિ શ્રુત બલ વિના, નવિ કોઇ જાણે ખોડી ૧૮
શ્રુતસાયરતટ પામવા નીતિ બુદ્ધિ દોઇ નાવ,
ધર્મ કર્મતુ પામીએ, જો હોય બુદ્ધિ પ્રભાવ. ૧૯
વિષ્ણુશર્મા વાડવ ભલો, શ્રીગોડ નાતિ સુજાણ,
સરસ કથા રસ વીનવે, નામે **પ**ચાખ્યાન ૨૦
નહિ વિદ્યા બુદ્ધિ તેટલી, તો કવિસ્યુ સ્યો વાદ,
કાઇ જે અક્ષર લહું, તે ગુરૂચરણપ્રસાદ ૨૧

ચોપઈ

પચતત્ર અછે જેહમાહિ, નામે **પચાખ્યાન** કહેવાઇ,
જાણ અજાણ જિમ પ્રીછે બાલ, **બોલિશ ચોપઈમાંહિ** રસાલ ૨૧

આમા પહેલો અધિકાર પૂરો થાય છે તે અને તે અધિકારમા કર્તાનું નામ નથી મળતુ કારણ કે આના જેવુ લખ્યુ હોય છે કે—

પચાખ્યાન પ્રથમ અધિકાર, મિત્ર ભેદ બોલ્યો વિસ્તાર,
પક્ષ પુનિગ શ્રી **ગુણમેરૂસૂરિ, સુગુરૂ સીસ બોલે રસપૂરિ.** ૫૨
કુમર રહ્યા મનમા રણઝણી, વચન વિષ્ણુશર્માના સુણી,
પ્રથમ કહ્યો મિત્રભેદ વિચાર, ભણી સુણી લહીએ જયકાર

—ઇતિ શ્રી પચાખ્યાન રાજનીતિબુદ્ધિશાસ્ત્રે મિત્રભેદ પ્રથમો—
ધિકાર સપૂર્ણમ્

પરતુ બીજામા કહ્યું છે કે

મિત્રપ્રાપ્તિ બીજો અધિકાર, વિષ્ણુશર્મા કહે સુણો કુમાર,
પુનિમ ગચ્છ શ્રી ગુણમેરૂ સૂરિ, **રત્નસુદર** બોલે રસપૂરિ

—ઇતિ શ્રી પંચાખ્યાને રાજનીતિ બુદ્ધિશાસ્ત્રે મિત્રપ્રાપ્તિ દ્વિતીયો-
ધિકાર·—

૩ જા અધિકારની અતે પણ ૧ લા પ્રમાણે છે

(પૂર્ણિમાગચ્છના ગુણમેરુ સૂરિ તે સૌભાગ્યરત્નસૂરિના પટધર હતા. તેમના પ્રતિમાલેખ સં ૧૫૮૮ અને ૧૫૯૧ ના મળે છે-જુઓ લેખાંક ૧૦૭ ભાગ પહેલો અને ૨૯૨ ભાગ બીજો બા. સ)

---

૧૫૫ હીરકલશ (ખ૦ દેવતિલક ઉ-હર્ષપ્રભ શિ.)

(૨૭૧) સમ્યકત્વ કૌમુદીરાસ ૧૬૨૪ માહ શુ. ૧૫ બુધ સવ-
લખ દેશમાં.

* * * *

અંતે—

(ઢાલ ધનાસી ગજરાવરી દેશી)

શાસન નાયક વીરજિણેસર, પૂજે સુર નિત ચઉસઠ ઈસરિ
તસ પટિ સોહમ વંસિ
ગુણ વરણવું પાર કોઈ ન જાણઉં સાતવાર ગુમરની જાણું
ખરતર ગચ્છિ ઉલાસિ. ૮૭
શ્રી જિનમાણિકસૂરિ ગુરૂપાટ નામ જપતાં સુખ ગહગાટ
શ્રી જિનચંદ સૂરિંદ
જસુનામિઈ સવિ વાદી ભાજઇ કેસરિની પરિ ગુહિર ગાજઇ
રાજઇ મુણિંદ. ૮૮
શ્રી સાગરચંદ સૂરિ આચારિજ જસુ સીસ મોટા જગિ ધરિજ
જિણિ વિથારિ કુશીલ,
થાપિઉ શીલવંત ઉવઝાય એ છઇ મતિમતિ મોટા વાચક
પાઠક નામઇ જસુ દીધ. ૮૯
મહિમરાજ વાચક તસુ સીસ, પાટિ તાસુ વરિ વાચકરાય
દયાસાગર તસુ નામ,
તાસુ સીસ પાઠી સ્વભ્યારી, જ્ઞાનમંદિર ગુરુ મહાઉપકારી,
પુરવી સારી મામ. ૯

ચોપઇ— સોલસે અઠત્રીસે માર, આસો શુદિ પચમિ શશિવાર,
　　પૂનિમપક્ષ ગચ્છપતિ ગણધાર, શ્રી ગુણમેરૂસૂરિ ગુરૂમાર. ૩૫
તાસ સીસ પ્રણમી ગુરૂ પાય, કથા પઢિત દેખી સંચિ થાય,
કથા તણો કીજે ઉદ્ધાર, દોષ મ દેસો કોઇ લિગાર. ૩૬
કરૂ કવિત પૂરૂ મનકોડિ, યુગતિ સગતિસ્યૂ બાંધી જોડિ,
સરસ વચન સઙાના સાર, કવિ મુખ કહતડું જયો જયકાર.

*　　*　　*　　*

અંતે—

સારદ ગુરૂ પસાઈ કરી, ગુરૂ ગછપતિ પાએ અણુસરી,
શ્રી ગુણમેરૂ સૂરિવર સીસ, રત્નસુંદર સૂરિ કહે જગીસ. ૧૬
ગુજ્જરદેશ ત્રંબાવતિ ઠામ, થંભણપાસ તીરથ અભિરામ,
સાનિધિ શ્રી જિન શાસણિ કરી, એ કહી કથા શુકબહોતરી ૧૭
છપ્પય ગાહા દૂહા ચોપઈ, વસ્તુ અડયલ્લ પદ બંધે થઇ,
સખ્યા સર્વ સુંણિયો સહી, શત ચોસીસ ઉપરિ એકહી ૧૮
(પચત્રીસ આજનઈ)
પ્રસિદ્ધ નામ એ શુકબહુત્તરી, બીજે નામ એ રસમંજરી,
મુજ શિરિ બુદ્ધિમતી નહી તેહસી, રચુ કવીશ્વરની પરિ જિસી ૧૯
જા ધ્રુ તારી શશિહર સૂર, જ્યા મહિમેરૂ જલનિધિ પૂર,
ભણો ભણાવો નિર્મલબુદ્ધિ, જિમ લહો મન વચ કાયજ સુદ્ધિ ૨૦
મગલ પહિલો જિન ચોવીસ બીજો મગલ ગોયમસીસ,
ત્રીજો મગલ ગુરૂ અભિધાન, ચોથો જિનશાસન પરધાન. ૨૧

—ઇતિ શ્રી રસમંજરી કથા શુકબહુત્તરી ચોપઇબદ્ધ-લિ સં. ૧૮૪૦ માર્ગ૦ શુ ૭ રવિ શ્રી કાક્રા મધ્યે. રાજકોટ યતિ ભ., ડે.

—પાના ૧૧૦ સ. ૧૭૫૦ વર્ષે વૈશાખ માસે શુક્લ પક્ષે ચતુર્દસ્યા તિથૌ શનિવાસરે શ્રી જસનગર મધ્યે લિખિત ગણિ ગિનાનવિજય ॥ ઉદેપુર યતિ ચેતનસાગરજીનો ભડાર.

ભેદ અનંત જિનાગમે ભાવક કરણિમઈંદિ
ને સવિ વિક્રમ સાગમ્યા પ્રગટયા પૂન્ય પસાય. ૫
પરગે શ્રી સિદ્ધસેન ગુરૂ, વિક્રમ ગુણ સબંધ,
કીધી સિંઘાસણબત્રીસી, બત્રીસે પ્રબંધ ૬
સિંઘાસણરી પૂતલી, વિક્રમરાય ગુણગાર
ધારાધિપ ભોજરાય કહ્યો તેહી કથા પ્રકાર ૭
હીરકલશ મુનિ તસુ ચરિત્ર, તે આગમ અનુસાર
સરસતિ ગુરૂ સુપસાઉલે કીધ ચઉપઈ ઉદાર ૮
પુણ્યચરિત્ર ગાઈ પરગડા ભાવરસ ભંડાર
ધાર નગરી શ્રી ભોજરાય, ન નઈક સુવિચાર ૯
જ્ઞાતિ ચઉરાસી તિહાં વસેં ધન પરમે નિરંતર,
એસ મહાજન તિહાં મહિ સારી બારહ પંતિ. ૧
શ્રીપુર[1] ઉસવાલ[2] મોઢતે[3] પ્રથમ[4] પોકરવાલ
જ્ઞાતિ[5] પોર[6] દરસિરર[7] [illegible][8] [illegible][10] ૧૧
વાઘનપિર[11] નરાષિયા[12] પરૂમે પરૂમ[13]
આહી બારહ જ્ઞાતિ મહિ જિસે મોટો મેલ. ૧૨
શ્રીમાલે એસ નામ નગરે પલ્લીપુરે મોઢને
વગ્ગો રતનદિવાંશુ નગરે પાલ્હણે પુષ્કરે
રાજનદપ ઉરે નરાણુ નગરે ડિંડુકે જાણવે,
ધર પરઢિકે રચીતા ભ્રહિતા સાર્થ કથા પ્રકાશ ૧૩

* * * *

અંતે—

દુહા કવિતાની.

શ્રી ખરતરે ગચ્છવર ગુરૂ ભાગમ સમતા નિધિ શ્રીરે જિનચંદ
સૂરિ પટ્ટનાભિદ

તસુ ગચ્છધરે સંપ્રતિ ધાર ગુણનિલઈ વગ્વાદીરે શ્રી વિજય—
રાજ વાચકતિલક. ૧૪

મહીયલિ તામ પાટિ વિખાય, ગુરૂ શ્રી દેવતિલક ઉવઝાય,
તાસુ સીસ સુપદાય,
હર્ષપ્રભુ નામઈ મુનિરાય, હીરકલસ તસ સીસ કહાય,
પામી સુગુરૂ પસાય ૯૧
સંવત સોલહસઈ ચઉવીસ, માહી પૂનિમ બુધ સરીસ,
પુષ્પ નક્ષત્રઈ લેહ,
દેશ સવાલખ નયરી જેહ, ધર્મ્મ તણઉ જિહા વાધ્યુ નેહ.
તિહા કીઇ ચઉપઇ એહ ૯૨
ઇતિ શ્રી સમકિતકૌમદિ ચરીય, મઈ સંષેપઈ એ ઉદ્ધરિય,
વિસ્તરિ ગુરૂમુષિ વાણિ,
ભણઈ ગુણઇ જે સુણઈ અહોનિશિ, ઘરિ બઇઠા તસુ થાઇ સવિ વસિ,
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણ. ૬૯૩

—સં. ૧૬૫૨ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ૪ ભોમવારે લિ વનાસુત પરીષ વીરદાસ સ્વપઠનાર્થે લષાપિત ગ્રથાગ્ર ૧૦૫૦ શ્લોકઈ ૩૧-૧૬ (વિ ધ.)

(૨૭૨) સિંહાસન બત્રીશી. સં. ૧૬૩૬ આસો વદ ૨ સવાલખ દેશમા મેડતામા.

આદિ—

આરાહિ શ્રી રિષભપ્રભૂ, યુગલા ધર્મ નિવાર,
કથા કહિસ્યુ વિક્રમતણી, જસુ સાકઉ વિસ્તાર ૧
સાકઉ વરતિઉ દાનથી, દાન વડો સંસાર,
વલિ વિસેષે જિણ સાસણે, બોલ્યા પંચ પ્રકાર ૨
અભય સુપાત્ર દાન મિહુ, પ્રાણી મોક્ષ સંયોગ,
અણુકંપા ઉચિય કીરતિ ઉચિત, એ ત્રિહુ દાને ભોગ. ૩

યત ગાથા—

અભય સુપત્તદાણ અણુકંપા, ઉચિય કીત્તિદાણેય,
દુન્નિ વિમુખો ભણિઉ, તિન્નિ વિભોગા દીય હોઇ ૧

શ્રીપ રાજકીર્તિ મણિના બાંધવ પંડિત નગર પંડિત શિરોમણિ પંડિત શિરસ્થિત ગુણમણિ પંડિતોત્તમ ગ ૫ શ્રી શ્રી સુખવર્દ્ધન ગણિ શિષ્ય મુનિશ્રી ગુણ સાગર ગણિ મુનિ દયાકીર્તિ ગણિ મુ જિનકીર્તિ સહિતે લખિત પાલિગ્રામ ચાતુરમાસ મધ્યે. (મ. બ.)

—અધૂરી પ્રત ૧૨-૨ માં (ગણિપુત્રસીની વાર્તા એ નામ છે)

—ઇતિ શ્રી કલિયુગ વ્યાંન ધર્મપ્રિયાસ્ત્રિ શ્રી વિક્રમાર્ક શ્રી ભો ૮ નરિંદ્ર સીંહાસણ બત્રીસી ચરીત્ર ચઉપઈ સંપૂર્ણ સ ૧૦૧ વર્ષે આસ્ય સુદિ ૪ સોમિ દિનિ સોમિ ઉત્તરા નક્ષત્રિ મારસા શ્રી સાધ્ય જોહાર્તિ શ્રી સમરથ ગણિ. ભણુસાલી બાધાબ્રદ ભણુસાલી લાખા સુત લિખત હીર કાંત વિક્રમ ચરીત્ર, સહિત ત્રીસઠસ્તર સિયોક ભણિ ગુણિ કહેરને પરતિ તિથા નરવંજિત પોથ. ૧ સમસ્ત શ્લોક ૩૩૦ (મારી પાસે એક જ તે તે ઉપરથી ખાનું છે તે પરથી)

(૨૭૩) કુમતિવિધ્વંસ ચોપઈ સ ૧૬૭૭

[આમાં અ-મૂર્તિપૂજક લોકને કુમતિ ગણી તેનો નિરાસ કરવા યત્ન કર્યો છે]

* * * *

અંતે—

જિન સાસન જિન પ્રતિમા નમી સિવસાસન હરિ મંદિર રમી,
મુસલમાન માને મસિરાજ, પુજે હાથ ઇચ્છા કુણુ લાજ. ૮૩
નવિ જિન નવિ સિવ નવિ તીરકી મત માંડયો લહુએ મનવધી,
ન ગમે આગમ વેદ પુરાણ ઉત્તર આપે મત પુરાણ. ૮૪
જિનપ્રતિમા ઇચ્છ ઉપદી તિહાં લોકને ઉત્તર સહ,
તિણ તો પુછ પરખણ ભણી, ખરતરગચ્છ કરણી ઘણી. ૮૫
જ માગ્યારણ ને અણગાર, તિહાં કહે લાભ તણો બાર,
ઇમ જે ભાખીને મત કીધો તિહાં તિહાં પાપી કહે અછમ. ૮૬

છંદ

વસુધાતિલઉ તસ સીમ બોલઈ સંઘનઈ આગ્રહ કરી,
દિસઈ સવાલિખ મે(ડે)હ નયરા સદા જય આણંદ ભરી
સંવત સોલેસે છત્રીસઈ બીજ આસો વદિ કથા,
તિહ કહિય સિંહાસણ બત્રીસી હીરકલસ સુણી યથા. ૧૫
ઇણી ચરિત્તેરે દૂહા ગાહા ચઉપઇ, સહુ અંકેરે બાવીસસઈ,
(એક પ્રત પનરસઇ ૧૫૨૪) બાવીસ (બાવન) થઈ.
કંઈ અધિકઉ ઉછઉ જે ભાખિઉ અલી, તે સદગુરૂ પાએ
નમિ પામઉ વલી ૧૬

છંદ.

પામઉ વલી હૂ સંઘ સહૂ મુખિ માન છોડિય આપણઉ,
જે શાસ્ત્ર સાથઈ હવઇમિલતાઓ, તેહ નિરતઉ થાપણઉ
એ ચરિત સાંભલિ જેય માનવ દાન આપઈ નિજ કરઈ,
તે પુન્ય પસાયઈ સુખી થાયઇ રિદ્ધિ પામઈ બહુ પરઈ ૧૭

—ઇતિ શ્રી કલિયુગપ્રધાન દાનાધિકાર શ્રી વિક્રમરાઇ શ્રી ભોજ-નરેંદ્ર સિંહાસણ બત્રીસી ચઉપઈ સંપૂર્ણ સંવત્ ૧૭૧૬ વર્ષે ભાદ્રપદ માસે સિતેતર પક્ષે દિગ્દિશિ તિથૌ પૃથ્વી વારે લિખિત મુનિશ્રી વૈરાગ્ય સમુદ્રેણ શ્રી આગરા નગરે મુનિશ્રી ક્રિયાસાગરગણિ વાચનાય લિખિત ગ્રંથાગ્ર ૩૩૫૧ માજને (ગુ. વિ., વિદ્યા.)

—સં ૧૯૦૧ માહ વ. ૮ લિ માંડવી મધ્યે જાની વાસદેવ મુરારજી લિખાવિત ચિરંજીવી પઠનાર્થ તેનેદં પૂસ્તક જ્ઞાનવૃદ્ધિકર. શુભ ભૂયાત ૧૧૨-૧૨ ધો

—ઇતિ દાનાધિકારે શ્રી વિક્રમરાઇ સિંહાસણુ બત્રીસી પ્રબંધ ચઉપઇ સંપૂર્ણ સંવત ૧૬૯૭ વર્ષે કાતીસુદિ ૧૩ ભુમિ (મ. બ)

—ઇતિશ્રી કલિયુગ પ્રધાનાધિકારે શ્રી વિક્રમરાય સિંહાસણુ બત્રીસી ચરિત્ર ચોપઇ સંપૂર્ણ છગ સંવત્ ૧૬૭૬ વર્ષે માસે ચૈત્ર વદિ ૧૨ દિને શ્રી અચલગચ્છે વાચિક પ્રવર વાચિક શિરોમણિ વાચનાચાર્ય વા૦

મોહદયી સલોનર વાસ કલ્યપુરી નગરી ઉલ્લાસ,
જીં પુનિમ ને બુધવારે શ્રી મહેન્દ્ર નેમ આધાર, ૧
ખરતર ગચ્છ સુવિહિત સિણગાર, શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિ ગણધાર,
વાચીમજન શિષ્ય આધાર, જેહનિ કીધા તસ્યો શ્રીકાર, ૧૧
શ્રી દેવતિલક ઉવઝાય હરખ નંદ તસુ સીસ કહાઈ
નિજ સદગુરૂનો આયસ લહી, હીરકલશ એ ચોપઈ કહી. ૧૨

—ઇતિ શ્રી કુમતિવિધ્વંસન ચોપઈ સમાપ્ત સં. ૧૬૫૫ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ૧ દિને પંડિત શ્રી ૫ હર્ષવિશાલ ગણિ શિષ્ય મુનિ ઉત્તમવિશાલ લિખિત આસોપ નગર મધ્યે (મ. ભ.)—વિધા

---

૧૫૬ હરખચંદ ૧૬૩૦ પહેલાં.

(૭૭૪) પુણ્ય પાપ રાસ (પ્ર. ૧૬૩૪)

---

૧૫૭ લાહુઆ ઋષિ શિ. સં. ૧૬૪૦ પહેલાં

(૭૭૫) માયાજાલ રાસ (પ્ર. સં. ૧૬૪)—વિધા

(હીરવિજય સૂરિના સમયમાં લુંપકમતિના મેઘા લગભગ મેઘા લગભગ ઋષિના મેઘા લહુઆ ઋષિ હતા કે જેઓ ઉલ્લાસ હીરસૂર અને સમ્રાટ ભા. ૪ ૨૯ મે કરવામાં આવ્યો છે તે અને આ લહુઆ ઋષિ એક રાગનો સંબંધ સંભવ છે. ઉપરોક્ત લગભગ ઋષિએ સં. ૧૬૩ માં પોતાના ગુરુ પેથી નવી આવતા એવી હીરવિજયસૂરિ ઓરસામાં ક્રિયા કરી પણ એવી ક્રિયા યોગ્ય નથી એમ લહુઆ ઋષિ તે ન સમજ્યો ત્યારે તેને મોટા આદર કર્યો તેથી લગભગ પોતાનાં શિષ્ય લહુઆ ઋષિને લઈ પેટલાદ લઈ ત્યાંના લોકોને ક્રિયા કરતાં હીરવિજયસૂરિને પાટણ શ્રીપૂજ્યો મોકલ્યા વગેરે. આ ૧૬૩ નો સમય ને કૃતિનો સમય સં. ૧૬૪ નવી સમજાય છે)

ખડચો શક્ર સ્તવન યકાર, ખડયો પડકમણો આચાર
ખડયા આગમ અગ ઉપાગ, તે નરનો નવિ કીજૈ સગ. ૮૭
મુખ બોલે એ સૂત્ર ઉદાર, અક્ષર કાના માત મઝારિ,
ઉછઇ ભણુતા હોઈ અતિચાર, તે પડિકમિયે સુણો વિચાર ૮૮

.. . .

લુંકે એ ઊખાણો ગ્રહ્યો, અક્ષર કાન્હાઈ પણુ લહ્યો,
માહા આના વા દોષ ન કોઈ, પાખડિયા ઇમ પ્રગટયા જોઈ. ૯૦
ઇણ મતરી સભલજ્યો વાત, ગુજ્જરદેસ અહમદાવાદ,
લુકો લેહો તિહાકિણુ વસૈ, મુનિવર પરત લિખૈ અહ નિસૈ. ૯૧
પુસ્તક લિખી લિયૈ મુહમદી, સુખઇ સમાધઇ વસઈ તિહા નદી,
એક દિવસ નિસુણો તસુ વાત, લિખતા પાના છોડયા સાત ૯૨
મુનિવર પારતિખ દેખી ચુક, લુકા હાથિ પેઠડી ભુખ,
રીસાણો લેહો મનમાહિ, લુકા મત માડયા તિણુ ઠાઇ. ૯૩
સંવત પનરહસઈ અઠોતરઈ, જિનપ્રતિમા પુજા પરહરૈ,
આગમ અરથ અવર પરિહરઇ, ઇણુ પરિ મથ્યામતિ સગ્રહૈ. ૯૪
લખમસીહ તસ મળિયો મીસ, વક્રમતી નૈ બહુલા રીસ,
મિલિ મિલી નિષેધઇ દાન, વિનય વિવેક આણુ ધ્યાન ૯૫
પનહર ચોત્રીસે સમૈ, ગુરૂવિણુ વેસ ધરી અનુક્રમઈ,
સઘ માહિ તિણુ કારણુ નહીં, વીતરાગ ઇમ બોલે સહી ૯૬
પરપરા નવિ જાણે નાથ, જો કિમ લહૈ જિન સાસણુ કામ,
વિણુ પરપરા ન લાભઇ ધરમ, કહિ અનુજોગ સૂત્રના મર્મ ૯૭

* * * *

માહોમાહિ મિથ્યાતી કહૈ, જિન વેલા સમકિત કિમ રહઇ,
મોટા ખરતર તપમત વૈર, માહો માહિ ન ભાજૈ વૈર. ૪
બેટ્રા લુકા બહુ મનમતી, બેટી કહે મ્હારૈ પાશ્ચદ જતી,
એક એક સહિમો નવિ મિલે, તિણુ ઘર સમકિત કિણુ પર પલૈ. ૫

* * * *

એમ આઠ દિવસ છતાં મા બધે ૨૮ ને બારે બાદશાહે ફરમાનપત્રો કરેલાં હતાં જેથી પાંચે પાંચે બાદશાહના છત્રપ ૮૫ ચાલી લીધ હતા અને બાદશાહે પોતાના રાજ્યમાં એક વર્ષમાં છ માસ સુધી છવ-વધ ન થવાના હુકમો બહાર પાડ્યા હતા. પીંઝ, સાવ, જાગ મેંઠ અને પશુ વગેરે છોડેલો વધ નિષેધ ઠરાવ્યો હતો. ઘણાં પક્ષીઓને પાંજરાઓમાંથી છુટાં કર્યા હતાં, ઘણા કેદીઓને મુક્ત કર્યા હતા અને આચાર્યના ઉપદેશના પ્રભાવે છજીયા વેરો બંધ કર્યો હતો અને શત્રુંજયાદિ તીર્થો કરમુક્ત કર્યા હતાં. તે આચાર્યને જગદ્ગુરુનું બિરુદ પણ આપ્યું હતું. તેમના મંડળમાં શાંતિચંદ્ર મહોપાધ્યાય સંસ્કૃતમાં રેવચિત્ર અગ્ગીએ રચ્યું તેમાંથી તેમણે કૃપારસકોશ. જગદ્ગુરુ નામ વગેરે પરથી અનેક ઉપયોગી હકીકત જાણવા જેવી છે. તેમનું ઉનામાં સં. ૧૬૫૨ ના ભાદરવા સુદિ ૧૧ ના દિવસે સ્વર્ગવાસ કર્યો અને ત્યાં તેમના સ્તૂપ માટે અકબર બાદશાહે વીસ વીઘાં જમીન આપી હતી અને ત્યાં શ્રાવકોએ સ્તૂપ બનાવી પગ સ્થાપના કરી હતી. હાલ તે મોજૂદ છે.



૨૫૮ ચારિત્રસિંહ (મતિભદ્ર શિ.)

(૭૪૮) મુનિમાલિકા—ર. સં. ૧૬૩૬ વિજયદશમી દિને ભણ્યાપુર
   કનકપુરમાં. પ્ર. રત્નસમુચ્ચય તથા પ્રાચીન... પૃ. ૨૫૧–૨૫૫.

આદિ—

પ્રણમ પ્રથમ જિન પાયજુગ, વંદુ ચિત્તસુખદાય કિ મન ઉમાય,
પ્રણમીઃ શ્રી સિદ્ધાન્ત અતિ ગણધર ગુરુ મનોભવવિજય. ૧

ગ્રહ સમય ધુમ્મ ધ્યાન નમું નિત, અતિ અમણ સુગુણ અનંત
નામ મંગ કરિ યતિ પભણું, પરમાનંદ મુનિ નિરમલ. ૨

× × × ×

અજ્ઞાતકવિ—

અતે—ધન્ના શાલિભદ્ર રાસ. સ. ૧૬૨૪ આસો સુ ૭ રવિ

સવત સોલચઉવીસા સાર, આસો સુદ ૭ આદિતવાર
રંગી સઘવીનો સુતજ બોલિ, એહ સરલોક મેરૂતિ તોલિ ૪૬
—ઉદયપુર ભ.

આ કદાચ ઋષભદાસની કૃતિ હોય.)

---

૧૫૮ હીરવિજયસૂરિ

(૨૭૬)શાંતિનાથ રાસ (૧૬૩૦ આસ.)

(૨૭૭) દ્વાદશ જલ્પ વિચાર પ્ર ૧૧ ગા. ૨૫૦ અમ

મૃગાવતી-ડે

પ્રભાતીઉ અજબ જ્યોતિ મેરે જિન કી ૩૦૦ જૈ પ્ર,

અતરીક્ષ પાર્શ્વનાથસ્તવ

આ મહાપ્રભાવક અકબર બાદશાહ પ્રતિબોધક જૈનાચાર્યનુ સવિસ્તર વર્ણન માટે જૂઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્, તેમણે જબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ પર ટીકા સસ્કૃતમા રચી છે તેમનો જન્મ સ ૧૫૮૩ માગશર શુદિ ૯ વૃદ્ધશાખીય ઓસવાલ શા કુરા (કુવરજી) ને સ્ત્રા ભાર્યા નાથીથી થયો હતો જન્મ નામ હીરજી, દીક્ષા પાટણમા વિજયદાનસૂરિ પાસે સ ૧૫૯૬ કાર્તિક વદિ ૨ સોમે લીધી સ ૧૬૦૭ મા નારદપુરી-નાડલાઇમા પડિતપદ અને ત્યાજ સ ૧૬૦૮ માઘ શુદિ ૫ ને દિને વાચક પદ અને સ ૧૬૧૦ પોષ શુદિ ૫ ને દિને શીરોહીમા સૂરિપદ મળ્યુ હ' અકબર બાદશાહને ત્રણ વખત મળ્યા હતા, પહેલી મુલાકાત સ ૧૬૩૯ જેઠ વદિ ૧૩ ને દિને ફતેહપુર સીકરીમા લીધી ને બાદશાહે પ્રસન્ન થઈ પુસ્તકોનો ભડાર ભેટ ધર્યો કે જે આગ્રામા રાખવામા આવ્યો પછીની મુલાકાતથી શ્રાવણ વદિ ૧૦ થી ભાદરવા સુદિ ૬

અંત—

સમુદ્રવિજય તનુ ગુણનિધિ સેવ કરઈ જસુ સુરનર
પુન્યરતન મુની વિનવઇ શ્રીસંઘ સુપ્રસન શ્રી નેમિજિણંદ. ૯૫
દું ભવિકારી પાલ.

—ઇતિ શ્રી નેમિનાથ રાસ સમાપ્ત સંવત્ ૧૬૩૮ વર્ષે કાતી
વદિ ૭ દિને લિખિત પત્ર ૪ (પ્ર. વિ.)

—સં. શ્રી કીર્ત્તિ લખિત સં. ૧૬૯૭ વર્ષે ચૈત્ર શુદિ ૫ શ્રી
સ્તંભતીર્થે. ૪-૧૧ (વિ. ધ.)

—સં. ૧૭૩૬ વર્ષે શુક્લપક્ષે લિખિત શ્રી સર મધ્યે ૨ ૧૦
(ભારી ધર્મ૦)

(૨૮૦) સનત્કુમાર રાસ (ગા. ૨૮૧) સં. ૧૬૩૭ વ. ૫
અંતે—

વિધિપક્ષ ગચ્છનાયક રાજન શ્રી ભાવરતન સૂરિંદરે
ગણ આરતિ તપ ગુણ નિમલ મેઘ જ્યો ગરજે ઘરે જયુ ૯૮
ગુણ ધારિ જયસિંહસૂરિ ધર્મઘોષ સૂરિ તામ
મહિમાસિંદ સૂરી ગુણસાગર નિમલ જનના ૫ ઉપાડ઼ા આમ જયુ ૯૯
તિણ્ડ અનુક્રમિ અભિનવ શ્રી ગુણનિધાન સૂરિસારરે
શ્રી ગ ગ સાગર સૂરિ તસ તમ્મુઈ પાટિ જસુ ઉપરરે જયુ ૭
તાસ શિષ્ય ગમ્મુખો પુન્યરત્ન સૂરિ શિ ૨ સરે
ભા ઇમુઈ ૭ માનપ્પમ ત ની ૩ ગુરુ અવસરે જયુ ૭૧
ભવ્વ શાન ન ભવિજમો ગુણ ગીસઉ તે ભારરે
વિદ્યાન વદિ અ ા ૫ ભા રાસ રચ્યઉ રવિવારરે જયુ ૬૩
ગમ / ા મ લાચ લગઇ જ્યાં મંડ ભગમ ત્યાં સર
ભાન ન / ના ર ભો નિપન તે નમ કરરે જયુ ૭૩
અ ત્રણી ત્રણી ગુન ઘણી ભાવ ભાવી ભાવિ
તત નિચિ નિચિ સંયુદ્ધિ ભાગી રિદ્ધિ વૃદ્ધિ તે પામઇ. જયુ ૭૪

અંતે—

સંવત સોલ છત્રીસ એ, શ્રી વિમલનાથ સુરશાલ,
દિક્ષા કલ્યાણક દિનઈ, ગ્રંથ શ્રી મુનિમાલ. મ૦ ૩૧
રાણપુરઇ રલીઆમણુઉ, શ્રી શીતલ જિનચંદ,
સૂરવિજય ગચ્છે મદા, સંઘ અધિક આણંદ. મ૦ ૩૨
શ્રી મતિભદ્ર સુગુરૂ તણુઈ, સુપસાયઇ સુપકાર,
ચારિત્રસિંઘ વખાણીયઇ, શબ્દ શબ્દ જયકાર મ૦ ૩૩
મનોહર શ્રી મુનિમાલિકા, ગુણ ગણ પરમાતમ પુર,
કંઠ ઠવઈ ઉત્તમ જિકે, પામઈ સુખ ભરપુર મ૦ ૩૪
મહા મુનિવર ગાવતા, સુરનર મહૂત સમાણ,
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ઘર ફલઇ મદા કલ્યાણ

—મહામુનિ નિત નમુ૭ મ૦ ૩૫

—૩-૧૦ (મારી પાસે છે) જેસલ પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય
(જેસલમેરની ટીપમા કવિના ગુરૂનુ નામ જિનચંદસૂરિ ખોટું આપ્યું છે)

---

૧૬૦ પુણ્યરત્ન (આ૦ સુમતિસાગરસૂરિ-ગજસાગરસૂરિ.)

(૨૯૮) નેમિરાસ-યાદવરાસ

આદિ—

સારદ પાય પ્રણમી કરી, નેમિતણા ગુણ હીયઈ ધરેવિ,
રાસ ભણુ રલીયામણો, ગુણ ગાઇસ ગિરૂઆ સંખેવિ ૧

હુ બલિહારી યાદવા.

એક રસઉ રથ પાછો વાલિ, અપરાધ ન મઈ કઉ કીઉ
કાંઇ છોડઇ નવ જોવન બાલ, રાજલ પ્રીઉ પ્રતિ ઇમ કહઈ. ૨

હું બલિહારી યાદવા.

× × × ×

—ચાર ઢાળ—ચોપાઈઓ પ. સં. ૩-૧૪ ક. મુ. (મારી પાસે છે)

—૧૬ તપાગચ્છે ભટ્ટારક શ્રી ભુવનકીર્તિ સૂરિ તત્પટ્ટે ભટ્ટારક શ્રી રત્નકીર્તિસૂરિ શિષ્ય સુમતિવિજયેન સં. ૧૭૨૨ વર્ષે શાકે ૧૫૮૭ દિ. શ્રાવણ કૃષ્ણપક્ષે સાતમી દિને રાજનગરે લિખિત પ. સં. ૫-૧૧ ગુ. વિ. ભ. ૧ અમ

(૨૮૩) આર્દ્રકુમાર ચોપાઈ સં. ૧૬૪૪ શ્રાવણ પહેલો અમરસરમાં

આદિ—

સકલ જિનવર સ્વામી પાયા વાગેશ્વરી મુઝ કરજ્યો પસાયા
ગાઈસુ આર્દ્રકુમર રિષિ રાયા જિણિ મુનિ પામી પ્રવચન માયા. ૧
સકલ સુગુરુ તણા વખાણા, આર્દ્રકુમર મુનિકે ગુણગાતા
અભયદેશ ત્રિભુવન વિખ્યાતા ગુરુ સત સો રચ્યા વિધાતા
વસ્તુ નામાદિક નામ કુંડળી, સકલ ચિત્ત માયા ન વિ મળી. ૨

* * * *

સંઘ સુખકારક એ અધ્યયન સાગ સંબંધ રચાય
નિશ્ચિ આદ્રસાગર પરિસિ ભાખ્યું ઉપદેશપ્રતિબંધ. ધન ૪૭
સંવત સોલ ચમાલા શ્રાવણ પુરઈ નયરિ અમરસરિ સાર
કનકસોમ વાચક અમૃતસિંહ ભણતાં સુખ સુખકાર ધન ૪૮

—૩-૧૫ મારી પાસે છે જુની નં.

(૨૮૪) મંગલકલશ ચોપાઈ સં. ૧૬૪૯ માગશર શુ. મુલતાણમાં

આદિ— દુહા ઢાળ.

સારદમાતાઈની સામિણિ મુઝ સાંનિધિ કીજઈ
પુણ્યતણા ફળ જાણીએ સુણતાં મન રીઝઈ
મંગલકલશ તણો સંબંધ કહિસ્યું સુખકાર,
શાંતિનાથ જિનચરિત્રથી ઉધરિસ્યું સાર.

* * * *

ચામ જિનવર અમર મુખકર તરણુનાગણુ તતપરા,
તસ્ય આસ પૂરઇ વિઘન ચૂરઇ સઘાસિરવર જિનવરા. જયુ૦ ૭૫
—ઇતિ મનતકુમાર ચક્રવર્તી રાસ સંપૂર્ણ. ૧૪-૧૨ આ. ક સં.

---

૧૬૧ ભાવરત્ન.

(૨૮૧) કનક શ્રેષ્ઠીનો રાસ સં ૧૬૩૨ આસો વદ ૭ રવિ.
રસને ચદ યુગ્મ ત્રીમે મેલી બહુ મંવત્સરિરે,
આસો વદિ તીજ ચદ સાતમિરે, શુભયોગિ રવિવારસરિરે.
(પ્ર૦ ૧૬૬૫ ચૈત્ર વદી ૭ લી; રત્ન, રૈ)

---

૧૬૨ કનકસોમ (ખ૦ અમરમાણિક્યશિ૦) જુઓ સાધુકીર્ત્તિ નં. ૧૪૭.

(૨૮૨) આષાઢભૂતિ સ૦ સ ૧૬૩૮ વિજયાદશમી ખભાત (?)
આદિ--
શ્રી જિનવદનનિવાસિની, સમરી સારદ માયારે
આષાઢભૂતિ ગુણ ગાવતા, સામણિ કરઉ પસાયારે ૧
ચતુર સનેહી મોહના૦
ચતુર સનેહી મોહના, સબગુણજાણ સયાણારે,
આષાઢભૂતિ મહા મુણી, દેખત ચિત્ત લુભાણારે ચતુર૦ ૨
× × × ×
અંતે—
ઇણિ પરિ ભાવન ભાવીજઇ, તપ કરી દાન વલિ દીજઇ,
જિન શાસનનઉ સિણગાર, એ મુનિવર થયા ઉદાર ૫૯
સવત સોલસઈ અઠતીસઈ, દિન વિજય દસમિ સુજગીસઈ,
કહિ કનકસોમ સુવિચાર, સબશ્રી સઘસુ સુપકાર ૬૦

મુનિ શ્રીમા, મહિસુ ધણી, ગુરુ કવિ સત સરણ અનુમતી,
ભવિયા ગુણ ઉદાર નહિ નમઇ વીરગુ સાર. ૩૧
વિક્રમવંશ આગમ, આણંદસ મુનિ અનુગમ,
નામ ગણિ ન સમ્મતિપુરમ, પંચમી કરિ કથા અધિક ૩૨
સકલ શ્રીસંઘ આણંદની રીય ભાવ ગુણિ સાનિ ગવિ દાસ,
અમચા કુમરેણિ ભી ઉ ભણિ કથા એ કહી. ૩૩

—સં. ૧૭૧૦ વર્ષે ભાદ્ર વદિ ૧૩ દિને વાર શુક્ર સકલપં-
ડિત શ્રી ૫ શ્રી વિનયવિજય ગણિ શિષ્ય ગ. શ્રી ભાગ્યવિજય લિખિ-
તમસ્તિ ભાવે. (સ ભ.)

(૨૮૬) અભ. કમલાકર શિષ્ય ... ૧૬૩૮ ...
પૂર્વે ૪૭ ૧૬૩૪ સ. ૧. ૧૩ ...નિર્વાણ...

આદિ—

વસ્તુ.

સગ સગ સગ સગ ... શ્રીજિન,
પરમેષ્ઠી ... દેવાધિદેવ ... અરિહંત,
... ...,
... ..., ... નિવાસ,
... ... ૧

દુહા.

પરમ ... પરમેસ ... શ્રી ... ...,
આદિ ... ..., ... ૨

* * * *

... ..., ...
... ... ૧૨
... ..., ...,
... ... ૧૩

અંતે—

સંવત સોલહઇ ઉપરિ ગુણ પચાસ, એ કીધો મંગલકલશ
ચરિત્રવિલાસ૦ ૧૩—

(દૂહા)

અધિકઉ ઉણઉ જે કહ્યઉ, મિચ્છા દુક્કડ તાસ,
મુલતાણ માહિ એ રચ્યઉ, મગસિર શુદિ ઉલ્લાસ ૧૪૦
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરીંદ ગુરૂ વર્ત્તમાન ગણધાર,
સુવિહિત મુનિચૂડામણિ યુગપ્રધાન અવતાર. ૧૪૧
ખરતરગચ્છ સુહાગકર અમરમાણિક ગુરૂ સીસ,
કનકસોમ વાચક કહઇ મંગલચરિત્ત જગીસ ૧૪૨

—પંડિત સમયકીર્ત્તિ ગણિનાઽલેખિ, શ્રી મેદિની તટે,
ચેનસાગર યતિભ ઉદયપુર.

—લિખિત વીકાનેર નયરે પા ૭-૧૩ ક મુ (મારી પાસે)

---

૧૬૩ મંગલમાણેક (આગમ-બિડાલંબગચ્છ મુનિરત્ન-સૂરિ-આણંદરત્ન-જ્ઞાનરત્ન-ઉદયસાગર-ભાનુભટ્ટ શિ૦)

(મુનિરત્નસૂરિના પટ્ટધર આણંદરત્નના પ્રતિમા લેખ સં ૧૫૭૫, લેખાંક ૪૨૧ ભાગ પહેલો અને સં ૧૫૭૬ લેખાક ૧૯૫ ભાગ બીજો ધા સં મા મળી આવે છે)

(૨૮૫) વિક્રમરાજ અને ખાપર ચોરનો રાસ—સં ૧૬૩૮
મહા સુદ ૭ રવિ ઉજ્જયિનીમા

અંતે—

વિક્રમ સિંહાસન છઇ બત્રીસ, કથા વૈતાલીણી પંચવીસ,
પંચદંડ છત્રની કથા, વિક્રમચરિત્ર લીલાવઇ કથા ૨૯
પ્રવેસપરકાયની વાત, સીલમતી ખાપરની ખ્યાતિ,
વિક્રમપ્રબંધ અછઇ જે ઘણા, કહઇતા પાર નહી ગુણા. ૩૦

કહઈ વાચક મનસમાણિક્ય અમરકથા રચઈ માણિક્ય
તે શ્રી કૃપાલજી આદેશ સાનમાંહિ છો આદેશ

* * * *

શ્રી જિનવીર કથા મિ કહી ઉત્તરાઈ સૂત્રઈ તે સહી
એ પરંપરા સહી અનુસાર, કહી સહૂ ગ્રાહિ પર. ૧૩
તે અમર અનશન ઉચ્ચરી અનશનિ શુભ કરણી ધરી
પ્રથમ દેવમાંહિ છમ સુખ દેવમના શુભભોગી હુઈ ૧૪

* * * *

તે માહઈ ભાગ્ય આયુ આગર ચૂ છઈ આઠમહ્યો મધ્યાગર
ભણ્ય નવિજિણ ચિત ભમાર કર વિચારી તે સુણ ગાર ૨૮
વિક્રમરાજ રાણી ભ વાન ગુણાકર રતિન રંગે અનુ માય
ધનજિત સથ ચાલિ તિ થિ મૈત્ર દેવાધિદેવન તે ભાઈ ૨૯
જયરિ ધ્યાન કુંતિકા ધરી તેનાઈ તે સમ પાળી કરી
તર ભવ ન ભમઈ તિમરિક વૃન્દ ઘર ભવ્ય પ્રગાસ કરી કરિ ૩૦
ઉત્સાહિ વિક્રમ વર્ષ દમઈ એ ભણર તેર વિશદશઈ
તેથી બારશબી કરિ કોર ભીતે તે મન વિશ્રામ મેલ ૩૧
એ મતિ ચાર નવપૂરી ધાર ભવની સુઈ દેવા ધામ
નવૂ વધિ પારા વર્ષ ભર વિક્રમસિંહ ભાવિક સિગ સંમ ૩૨
છત્તરરિ સુર નારઈ કરી કોક સુણી પ્રેમ મનિ ધરી
કુમાર તુ મમ રાન નવિ એકવી ભાઈ શુભની વાણિ ૩૩
તે સિવના ઉદ્યોગ, ભર ધારી વિક્રમરાજ
વરા નમ અભિનવાય સીતનપુરના ગિર વિશાલ ૩૪
નવિભજ ઉદયન લેવી ભલીઆઈ નવિત વ વરી
ભાવિક પારિ ભાવિનિ સદિર કરી ભદિ ધન.૫૦ રાજિ ૩૫
નયરિ વિક્રમસિંહ ન રાય ભાગ્ય ભરતાદિક્ષ ધરાય
પ્રભાત ભવન નામ રિપિ સિદ્ધિનાર ભર ધિમ. ૩૬
તેનુહ પવિત્રી રાજ્ય કરી ભાર લક્ષ રહિત તે મહી
સાત મર ભાંડ તેનતા ભાવિક ધ્યાન દેહિ છઈ પહ્મે. ૩૭

વામન પરઈ મંદ હૂ મૂલ, ઉચા ફલ લેવા અનુકૂલ,
વીરકથા કહિવા રસ થાય, તે ગુરૂ ભાનુભટ્ટ મહિમાય ૧૪
વિડાલબીયા આગમ પક્ષ, શ્રી મુનિરત્નસૂરીશ્વર દક્ષ,
અષ્ટવિધાની બિરદ જેહનુ, અંબડ ચરિત રચિઉં તેહનુ. ૧૫
ગદ્ય પદ્ય બંધી તે કથા, તાસ સીસ સહૂ સમઝઈ યથા,
મંગલરૂપ રસિક પાવની, કહઇ વિશેષિં જનરંજની. ૧૬
અંબડવાત જેણિં નવિ સુણી, તે કિમ નાન ધરાવઈ ગુણી,
નવરસરૂપ સુણઈ જન એહ, અન્ય કથા આદરઈ ન તેહ. ૧૭
સંવત સોલ અઠતીસઈ સાર, જેઠ શુદિ પંચમિ ગુરૂવાર,
માંડિઉં રામ મૂન સિધિયોગિ, રહી ઊજેણિં પુરી સંયોગિ ૧૮
અંબડ વિદ્યાધરની કથા, સરસ વિનોદ બુધિમય યથા,
આદર કરી ભણઈ જે નિત્ત, સુણતા સાહસીક હુઈ ચિત્ત ૧૯
ધર્મ્મઈ લષિમી દીરઘ આય, ધર્મિઈ વિદ્યા નિર્મ્મલ કાય,
ધર્મ્મઇ યશ પરમારથ સિધિ, ધર્મ્મઇ અખંડ પામિરૂ રિધિ ૨૦
તે ક્ષિત્રી કુણ થાનકિ હૂઉ, કિહા ગયુ સુખી કિમ થયુ,
કરિઉ કિસ્યુ કાજ કિહા રહી. મૂલ કથા જોઇઈ તે કહી ૨૧

વસ્તુ

વીરઅંબડ વીરઅંબડ હૂઉ વિખ્યાત,
વારઈ શ્રી જિન વીરનઈ, પ્રથમ વઇ તે હૂરૂ નિર્દ્ધન
ધનકારણિં તે સેવિવા, ગયુ પાસિ ગોરષ યોગિનિ,
માતપરઈ તસ હિતકરી, દીધ સત્ત આદેશ,
સાહમ બલિ તેણઈં કીયા, થિઉ બલવંત નરેસ. ૨

× × × ×

અંત—

બટીપાન નિઝાંમ પમાય, વિદ્યા ભણી ભાનુભટ પાય,
મિત્ર લાડજી સુણિવા કાજિ, વાચી કથા વિડાલબી રાજિ,

અવધિ મણકમર્ણ મવિ કવિ મિલી તવે મનમિ
પહર્ત અધિક કરિ મર્ણ જેહ, શુદ્ધ કરી મન ગુણ તેહ ૪૯
મન આણીને ગ્યાન પદ, કહ્યા ચોવીસ વસ્તુ થઈ મન
સૌભ અદિન સંભાર્ણ મદી, ભાવીય મર્ણ મગાને કર્મ ૫૦
જિમર્ણ મણકમી નયમાનિ ભીજર્ણ જિમર્ણ આમણિ અભેય
જિમર્ણ નભાવી ભીજર્ણ તર્ણિ ધીમર્ણ તવિમર્ણ છક ચઉવિ ૫૧
ગતિ પાવીય ધમમર્ણ તેર્ણ છર્ણ જિમર્ણ છિમણી દેહ,
ધીમર્ણ મનવન મનમર્ણ વાર્ણ મન આણીને મનર્ણ ૫૨
વયન મોક્ષ ઉમજ્ઝાયસીય, મતિ જિન નેરકિ તવિસીય,
સિધ્ધિપેખ મા ૧ અધિની મમ ગ્રાય મરિમ નીવની. ૫૩
અનુના મુનિ તરીક મુખ, મુનિમિ કર્ણ મિદ્ધિ મુનિ ધ્યાન,
સિદ્ધર્ણ રેવ ધર્મ ગુણમણિ, ગુણમણિથી ભાવીર્ણ મુનિ. ૫૪
નવરસમય અભયરાજની ભાવ વગા તનયાવની,
વીરકથા ભાવર્ણ ૭ કર્મ ભાવિ પાઠક મદિગર્ણ ગ્રહ્યું ૫૫
ન રહ્યું અપાર ભાવની મદ, ના જિનાગમ મિરિ છે,
મમાર મેર પિનો વાસ, તો વિમ રહ્યા એ કથા નામ. ૫૬
ઉપજ્યો સ્થી ચોમાસિ, કથ રચી એ ગ્રન્થ વિમાસિ
વિવેક મુનિ વીર રસ વાન, પઠિત રચિયામંદિ વિચાર. ૫૭
ભણી પાન નયમજનમ પસાય, વિધિ ભણી સાંભળ થાય,
જિન લાભ પ્રિય માન વાણી કથા વિમળની રચિ ૫૮
કહ્યુ વાચમ મનહમણિમ, આગમ કથા રચી અધિક
તે ગુણ કૃપ તેજ આણંદ પૂરા માન કમ આણંદ. ૫૯

—ઇતિ શ્રી મુનિસુન્દરસૂરિ વિરચિતે શ્રી મિત્ર ચોપઈની કન ભાષા ઉદ્ધ ભાષા ઠથાનક અનુપદિમ મંપૂર્ણ.

—ઇતિ શ્રી મુનિસુન્દરસૂરિ મિત્રચોપઈની ટીકા મીમ, ભાષા ઠથાનક આણંદ ગ્રંથ થાન કરિયા વિભાગ. સંવત ૧૭૬૪ વર્ષે વરાર શુદિ ૬ તીથ દિને વાર શુદિ શ્રી મહેર ભણિ ભણે વિજાવિત.
પા. ૧૦૧ ૫ ૯ ભા. ૧

વિક્રમ પછી ભૂમિગત કરિઉ, તે પીઠ ભોજ વારઇ નીસરિઉ,
સિંહાસન બઇસણિ મન કરઇ, પૂતલી એ વારિઉ તો રહિઉં. ૩૮
પૂતલી એ વિક્રમગુણના, સુગુણ તણી કીધી વર્ણના,
તથા બત્રીસઇ પૂગી હુઇ, પછઇ પીઠ અદૃશ્ય થિઉ સોઇ. ૩૯
એ બત્રીસ પૂતલી ચરિત્ર, જે સિંહાસનિ હતી વિચિત્ર,
આદિ થિકી તેહની કથા, વિસ્તરિ કહી પ્રથમ સર્વથા. ૪૦
ઇમ શ્રી ગોરખ યોગિની તણી, પામી કૃપા અમઇ ઘણી,
ઇહ સિદ્ધિ ભિત્રી તેહુક સાત, જ્યાં આદેશ વિશ્વ વિખ્યાત ૪૧

વસ્તુ.

એક અખર એક અખર, સાત આદેશ,
કેશ વન સહર વજન, અઘારી યોગી વગો,
વિમલ ગ્રન્થ જસ્તુરાણુ, વલી નવલખી માહડી તણો,
રવિ ચંદ દીપક સમર, ગહનદર ચંદર ૬૩,
મુહુરમાદિ પછે વહઉ, એ સવિ દીઠા આપ ઇ. ૪૨

ચોપઇ

એ ચિત્ર રૂપ આગઇ નવિ હૂઆ, હોસઇ નહીં તે કીધા જૂજૂઆ,
સીતા જેહ વિકટ ઉપાય, તે સવિ સન્ત તણો મહિમાય ૪૩
સુવિહિત ગચ્છ આગમીયા નામ, વિશાલથી પાટનઉ ઠામ,
તે અણહિલપુર પાટણિપાસિ, ગુર્જર દેશિ મેચનઇ વાસિ. ૪૪
શ્રી મુનિરત્નસૂરિ ગચ્છ ધણી, આનંદરત્નસૂરિ પટિ ગુણી,
જ્ઞાનરત્ન ગુરુ ગુણભંડાર, ઉદયસાગર વાચક પરિવારિ. ૪૫
નામ પટિ મંગલમાણિક્ય, વાચક શિષ્ય રચિ ચાતુર્ય,
પણિત આગલિ તે મતિમંદ, ભાનુભટ ગુરુ વિદ્યાનંદ. ૪૬
રચી ચઉપઇ તાસ પ્રસાદ, અંબડ કથા તણો અનુવાદ,
લાડક્ય સુત ઢીચાતણો, કીધો સાંભલિ પ્રપ ઘણો. ૪૭
શિષ્ય સાધુ વાચિવા કાજિ, ભણિવા સજ્જનતણી સમાજિ,
ઉમાહો અનઇ અતિ ઘણી, ગુરુ કવિ સત ગાઉ ચઉપઇ. ૪૮

૧૮૫ *નયસુંદર (વડતપગચ્છ ધનરત્નસૂરિ-ભાનુમેરુ શિ.)

(૨૮૮) રૂપચંદ કુંવર રાસ. ર. સં. ૧૬૩૭ માગશર શુદિ ૫ રવિ વીજાપુરમાં

આદિ— શ્લોક

અર્હંતસિદ્ધઆચાર્યોપાધ્યાય સાધૂન સાદરં ।
ગુરૂં નત્વા ઋષભાદ્યાન્ જિનેશ ॥ ૧
સંસાર તારક શ્રુતાર્થેન વીર ભગવતઃ ।
કૈરવિમલ્ય સંતાન રિપિ તારકેર્જુન ॥ ૨

વસ્તુ છંદ.

આદિ જિણવર આદિ જિણવર અજિત અરિહંત
સંભવ અભિનંદન સુમતિ પદમપ્રભ સુપાસ ચંદ્રપ્રભ (ચં પ્રભ)
સુવિધિ શીતલ શ્રેયાંસજિન વાસુપૂજ્ય જગગુરૂ વિમલનાથ
અનંત ધર્મ શાંતિ કુંથુ અર મલ્લિ મુનિસુવ્રત સ્વામિ
નમિ નેમિ પાસ વીરજિન, ચઉવીસ જિન નમિ. ૧

પછી ૨ વિહરમાનજિન, ગણધરશ્રેણી, ગણધરો ચોવીસી આદિ કડીમાં આઠ કડીમાં સ્મરણ કરી પછી સરસ્વતીની તથા ગુરુની સ્તુતિ ૨૫ કડીમાં કરી તેમ જણાવે છે—

જ્ઞાન દિવો જન જગ જાણિ, તે ભગતિ કરી ઉદાર
નિરૂપમ નવ નવી ઉપકાર કૈ દીધ તેણે કરી સાર ૩૬

* આ કવિનું ચરિત્ર મેં સવિસ્તર લખ્યું છે તે માટે જુઓ આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૬ (૬) કે જેની અંદર આ કવિના રાસાઓ (આ રૂપચંદ કુંવર રાસ નળદમયંતીની રાસ અને શત્રુંજય ઉદ્ધાર રાસ ત્રણ ભાગ ૭) છપાયેલામાં કવિચરિત્ર ઉપરાંત મેં આ રૂપચંદ કુમાર રાસનો સાર પણ આપ્યો છે

૧૬૪ હીરકુશલ (ત૦ વિમલકુશલ શિ.)

(૨૮૭) કુમારપાલ રાસ. સ ૧૬૪૦ અમ્મપુરિમા.

આદિ— દુહા

પયપંકજ જસ પ્રણમતા, પામીજિ સુરરિદ્ધિ,
ત્રિશલાનંદન દુખ હરઈ, નામ ગત્રિ બહુ સિદ્ધિ ૧
ગજગતિ સરસતિ સમરતા, લહીઈ વચન રસાલ,
કવિ કોટિ સેવા કરિ, નિમીલયાત મરાલ, ૨
નિજ ગુરૂના હૃદયે ધરી, વિમલકુશલ સુપવિત્ર,
હીર કુશલ કહે કવિ જિ સુણીઉ, કુમારપાલ ચરિત્ર ૩
ત્રિહુ ભુવનિ જિશ તેહનુ, શા કીધા તેણિ કામ,
કહિતા કવિજન સાભલઉ નામ ઠામ તસુ ગામ ૪

* * * *

અંતે—

શ્રી સોમસુંદર સૂરિ સીસ વાચકવર, તેણિ કરિઉ કુમરનૃપનઉ ચરિત્ર,
તેહ ઉપરિ રચિઉ **સવત સોલોત્તરઈ વર્ષ ચ્યાલીસ** અક્રમપુરિ
પવિત્ર ૧૬ આ
પ્રવર તપગછપતિ હીરવિજય ગુરૂ, જયવિજય તતૂ વિજયસેન સૂરી,
જાણે સોહમ્મ જબુ સ્વામિગણધરા સેવતા સપત્તિ સકલ પૂરી ૧૭
સુરવધૂ નૃપનઈ કરિ ભામણા
તસ ગચ્છમાહિ તેજે કરી દીપતુ, જીપતુ કામરિપુ સીલ શુદ્ધિ,
વિમલ યશ કુમર જસ લીધો બિધો વિબુધપદ મડલી
માહિ પ્રસિધો ૧૮
ચકલ સીદ્ધ કમલિ રમઈ ભમર પરિ, વીણિ મકરદ પીઈ મનહ રગિ,
હીરકુશલ કહિ કુમર નૃપ કરઉ રાસ ભણતા હુઈ આણદ અગિ—
૧૯ સુરવધૂ કુમર

—સ ૧૭૦૨ કારતગ સદ ૨ દન સન ઝઝવાડા મધે કોઠારીકે
અમયા લપ ન ૪૦–૧૩ (આ)

—⁂—

શ્રી ગુરુ દેવસુંદરસૂરિરાય તસ પટ્ટ આણિ નિર્ગ્રંથ
વિદ્યાગુરિ તપ કરી નિરમલા તપાગચ્છ કીધી ધવલા ૭
તાસ શિષ્ય શ્રી સોમસુંદર, પંચમ વિદ્યાગુરુ મહંત
જેહથી હુઆ તપાગચ્છ નામ તપગણ કુલ પ્રગટ અભિરામ ૮
તાસ પાટે શિષ્યા ગચ્છપતિ શ્રી હેમવિમલ સૂરીશ્વર યતિ
ગુરુગમ ક્રિયા આરાધન કીધી ગચ્છ નિર્મલ માન. ૯
પટ્ટધારીઆણંદવિમલ ગચ્છનાયક મુનિ આણંદ
તસ અનુક્રમે વિજયદાનસૂરિ તસ પટ્ટે હીર ગુરુ ૧૦
તાસ પટ્ટ સેવે નામ સુ ગુણે પ્રગટ્યો ગામ
તસ અનુક્રમે વિજયસેન સૂરિ તસ પાટ ગુણ ભરિયા. ૧૧
તાસ પટ્ટ વિજય તિલક સૂરિ શ્રી વિજયસિંહ સૂરિ ગુણધામ.
તિહાં શિષ્ય નામે તેહ પાટ પદ પામ્યો આનંદકારક. ૧૨
તાસ પાટે પ્રગટ્યા ભાનુ શ્રી ઉદયસાગર સૂરીશ્વર જાણુ
તાસ પટ્ટધર ગુણે જ્ઞાનસાગરસૂરિ ગુણવંત. ૧૩
પટ્ટ પ્રભાવક આણંદ શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ
તાસ પટ્ટ દિવાકર ગચ્છ શિષ્યાગ્રમ ગુણાકર ૧૪
તાસ પટ્ટે દિવાકર ગચ્છપતિ નામ અપાર
શ્રી ધન ગુરિ તપધાર ગુરુ શિષ્ય જિન દિન વધાર ૧૫
તાસ શિષ્ય પાર્શ્વચંદ્ર આગમ ગુરિ ગુણનિધાન
શ્રી નગરને રહ્યા ચોમાસિ બહુ વિધિવિધ ૧૬
તસ ગુણિ તો આગમનો ઉપદેશ પાર ગુરુ તત્ત્વનિધિ
ધ્યાન ધ્યાનસાગર વિજયમાન બહુ જિન ધર્મ ૧૭
શ્રી ધનરત્ન ગુરુ શિષ્ય ગુણ બહુ ગાઢ નિર્મલ
વિચક્ષણ જ્ઞાન ગુણધાર ગુણ ધર્મ આચારવંત ૧૮
તેહ શિષ્ય પાઠક જ્ઞાનગુણ માણિક્યરત્ન શિષ્ય તેણ કથા
સુરભી ભાવના ગુણ તેણ નવ પદધર મહિમાર સાર ૧૯

કવિત કવિત કરી સહુકો કહે, કવિત ભાવ તો વિરાગ લહે,
સોઈ કવિત જેણે દુસ્મન દહે, પંડિતજન પરખી ગહગહે ૩૭
શારદ માત વસિ મુજ અંગિ, કરશું કવિતા રૂડે રંગિ,
સુણતા મરસ સુવેધક બોલ, હર્ષ તણા વધશે કલ્લોલ. ૩૮
ઇષ્ટદેવ પ્રણમી ગુરૂપાય, ગાઈશું રૂપચંદ-ઋષિરાય,
શ્રવણસુધારસ રાસ પવિત્ર, સાંભળજો રૂપચંદ ચરિત્ર. ૩૯
શ્રોતા કવિ વાણિ મત ધરો, રખે કોઈ વિચ વિકથા કરો,
અપ્રતિબદ્ધ સભામાહિ જોય, કવિ ચતુરાઈ નિષ્ફળ હોય. ૪૦
જિમ નારી મોળે શૃંગાર, આગળ વિફળ અંધ ભર્ત્તાર,
તે ભણી તુમે ચતુર છો સહુ, જાણ પ્રતે શું કહિયે બહુ. ૪૧
નિદ્રા વિકથા છાંડિ દૂર, ઇક ચિત્તે સહુ આણંદપૂર,
રૂપચંદ સુકથા-કલ્લોલ, સાંભળજો સહુ કરી નિરોલ ૪૨

* * * *

અંતે—

ઇમ જે રૂપચંદ મુનિ પરે, ભોગાદિક વિલસી પરિહરે,
સાધે સોઇ કાજ આપણું, ઇહિ ભવે પરભવે સુખ લહે ઘણું ૧
રૂપચંદનો ઇણીપરે રાસ, રચ્યો અંગે આણી ઉલ્હાસ,
કવણ શિષ્ય તે કવિતા હોય, કુણ સંવત્સર કીધો સોય ૨
શ્રી જિનવર શાસન સુવિવેક, હૂવા અભિનવ ગચ્છ અનેક,
ચંદ્રગચ્છ મૂળગો ઉદાર, સકળ ગચ્છમાં સોહે સાર. ૩
તે શ્રી ચંદ્રગચ્છ શિણગાર, શ્રી ધનેશ્વર સૂરિ ઉદાર,
ચિત્રપુરિ દેશન વિખ્યાત, પ્રતિબોધ્યા દિગપટ સયસાત ૪
થાપ્યો ચૈત્રગચ્છ ઇતિ નામ, તિહાં ગુરૂ ભુવનચંદ્ર અભિરામ,
સૂરીશ્વર ગિરૂવા ગચ્છપતિ, તાસ શિષ્ય મહા મુનિવર યતિ. ૫
દેવભદ્ર ગુરૂ ગણિ અવતંસ, વીરવચનમાનસસર હંસ,
સંવત બાર પંચાસીએ ચંગ, શુદ્ધ ક્રિયા તપ કર્યો અભંગ. ૬

શ્રી શત્રુંજયગિરિ તીરથ વડો, સિદ્ધ અનંતી કોડી
જિહાં મુનિવર મુગતેં ગયા તે વંદૂ બે કરજોડી. ૧

* * * *

અંત—
સંવત અઢારસેં આસો માસે, શુદિ તેરસ બુધવાર,
અહમદાબાદ નગરમાંહે મેં ગાયોરે શત્રુંજય ઉદ્ધારરે—મેરો૦ ૧૨૧
વડ તપ ગચ્છ ગુરુ ગચ્છપતિ, શ્રી ધનરત્ન સૂરિંદ,
તસ શિષ્ય તસ પટ જયકર, ગુરુ ગચ્છપતિરે અમરરત્ન સૂરિંદરે—
મેરો૦ ૧૨૨
વિદ્યમાન તસ પટધારી શ્રી દેવરત્ન સૂરીશ
શ્રી ધનરત્ન સૂરીશ તણારે, શિષ્ય પંડિતરે ભાનુમેરુ ગણીશરે—
મેરો૦ ૧૨૩
તસ પદ કમલ ભ્રમર સમો, નયસુંદર (?) આશીષ,
ત્રિભુવનનાયક સેવતાં, હવે પુગીરે શ્રી સંઘ જગીશરે— મેરો૦ ૧૨૪

કલશ.

ઇમ ત્રિભુવનનાયક મુગતિદાયક વિમલગિરિમંડણ ધણી,
ઉદ્ધાર સોળ ? સાર ભાખ્યો, સુણ્યો જિન મુખથી ભણી,
ભાનુમેરુ પંડિત શીષ, હર્ષ કર જોડી કહે
નયસુંદર પ્રભુ પાય સેવા, દેવ દીજઈ જ્યો લહે. ૧૨૫
—લિ. રાજસિંહ સિંહપુર નગરે-સં. ૧૮૫૫ જ્યેષ્ઠ વદ ૮
મંગલવાસરે. ૪-૧૭ ન. શા. ભીમશી માણેક નેમચંદ ભં. સં. મદે. પ્રે. ૬ ડું.

(૨૯૦) પ્રભાવતી રાસ. સં. ૧૬૪ આસો શુદ ૫ બુધ વિજાપુરી
(વીજાપુર)માં.

આદિ— પ્રથમ ઢાલ વેલિની—આસાઉરી દુહા.
પ્રથમ નાથ હવા પ્રથમ, નરપતિ પ્રથમ મુણંદિ
પ્રથમ ભિક્ષુ પ્રથમ નમું, જેણે કરી યુગાદિ.

* * * *

લઘુ વિનયી નયસુંદર વાણિ, છઠ્ઠો ખંડ ચડયો પરિમાણિ,
મુનિ શકરલોચન રસમાન, ભેળે ઈંદુ (૧૬૩૭)'જો સાવધાન ૨૦
એ સંવત્સર સંખ્યા કહી, માર્ગશીર્ષ મસવાડો સહી ૨૧
શુદિ પંચમી નિર્મળ રવિવાર, નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢ ઉદાર.
વિજય મુહૂર્ત વૃદ્ધિ યોગ કહ્યો, તવ આ રાસ સંપૂરણ થયો. ૨૨
વીજાપુર નર નયર મઝાર, રંગ્યો રાસ શારદ આધાર,
હૂં મૂરખ માનવી અજાણ, જે બોલ્યો તે માત્ર પ્રમાણ. ૨૩
જે જગ વિબુધ સંત કવિપતિ, કરજોડી તસ કહુ વીનતિ,
અસદ્‌વચન જે જાણો અહી, તે તમે સૂધો કરજો સહી. ૨૪
કેતો ચરિત્ર માંહેલો ચરી, કેતો કહ્યો સ્વબુધ્ધે કરી,
કેતી વાત સુણી તે કહી, અધિકુ ઓછુ ખામું સહી ૨૫
વીતરાગના વચન વિરૂદ્ધ, જે મે કાંઈ કહ્યુ અશુદ્ધ.
જિનવર સંઘ સાખે જાણજો, તે મુજ મિથ્યા દુષ્કૃત હજો. ૨૬
પ્રથમ (શૃંગાર) રસ થાપિયો, છેડો શાંતરસે વ્યાપિયો,
બોલ્યા ચાર પદારથ કામ, 'રૂપચંદકુંવર'રાસ સુનામ. ૨૭
એ ભણતા ગણતા સુખસિદ્ધિ, એ સુણતા વાધે વરબુદ્ધિ,
એ સુણતા જાએ મતિમંદ, એ સુણતા ઉપજે આણંદ ૨૮
એ સુણતા સવિ આરતિ ટળે, એ સુણતા મનવંછિત મિળે
આવે હર્ષતણા કલ્લોલ, એ સુણતા મંગળ રંગરોળ ૨૯
એકમના આણી ઉલ્હાસ, નયસુંદર જાણી એ રાસ,
જે નરનારી ભણે સાંભળે, તે ઘર નિશ્ચે અફળા ફળે ૩૦

(૨૮૯) શત્રુંજય (સિધ્ધાચલ) ઉધ્ધાર રાસ. સં ૧૬૩૮ આસો શુદિ ૧૩, અમદાવાદમાં.

આદિ— વસ્તુ ૭૬

વિમલગિરિવર વિમલગિરિવર, મંડણો જિનરાય,
શ્રી રિસહેસર પાય નમિ, ધરિય ધ્યાન શારદા દેવિય,
શ્રી સિદ્ધાચલ ગાયશુએ, હીયે ભાવ નિર્મલ ધરેવિય,

તસ શિષ્યમાંહિ મહા પંડિત મુખ્ય માણિક્યરત્ન,
લઘુ ભ્રાત કહે નયસુંદરો કરૂં ભક્તિધર્મ યત્ન ૩૮
દેહિઈ માણસ જન્મ પામી કરો આયાસ દૂરિ
પૂજા કરો જિનરાજની મહિ ઉલટ દૂરિ સૂરિ ૩૯
આઠ પ્રકારી સતર ભેદી સારિ જિનની સેવી
પાપ સઘળો પરિહરી આરાધિ દેવાધિદેવ ૪૦
લખમી લહી કર જાતરા ભમ ભમો દુષ્ણ આલખ
આમીરે ધન મા માલ્હે મ કરજે આપ વખાણ ૪૧
રાજવાણી સાર જાણી વદ મીઠી વાણી,
તપ ભાવ ભગવે કરો સમને આરાધિ વ્રત ભારી. ૪૨
પરનારિ દેખી રૂપ ભેલી, ભાવ મ કરો ભારી
આગી આગિ સાજિ મરજિ જાન દરશન પામી. ૪૩
ક્રોધ તાપ શમાવાને આરોગ્ય સરસ સમતા સેવી
જિન આણ સાચી કરો વરાગી સિદ્ધિવધૂસિઉં મેલી. ૪૪
પરમાંસ આરે લહી દુલભ પુણ્ય પામવીએ મહી
પરમાદ પાપી નહિ પડિને રહો જતમાં સાધવી ૪૫
કરિ વાર વાજે મંગ જાણે તુલ્ય જાણિ પીઆવડી
વરપુષ્પ કેરા માળ કરિયા કો નિધાન કરો પડી. ૪૬
રાયપુર ન માહમી બમનિ પદિની આયુ ધર્મધારડી
આદો સામાજીઆસરિ આગે દયા લાજ પાકડી. ૪૭
શુભ સમી રાગ ઉદાની કેરાં જાણિ કદંબ સંબંધી
આખ્યાન સમ પ્રભાવતીનું સફલ સંધિ ગાંઠી ૪૮
સુમંત નરિંદ માનતો ૭ પુણ્ય સંતતિ કરે મહી,
નામ નિપુણ નયસુંદર કરે સી સમ ભણે મન રહી. ૪૯
—ઇતિ શ્રી પ્રભાવતી રાણી આખ્યાન સમ્પૂર્ણ સમાપ્તિ
ઉદય ભાણ ગણિ સમ્પૂર્ણ લિખિ આત્માનંદ સ. ૧૬૫૨ વર્ષે

અંતે—

વર્ સિત્તિરી વિદ્યાપુરીને, મઇ રહીયા ચુંમાશિ,
શ્રી સધને આગ્રહે ઉલ્લહી, જિન વીર વદી ઉલ્લામી. ૩૨૫
સોલ ચ્યાલિશિ વરષિ હરષે આસો પચમી ઉજલી,
બુધવાર અનુરાધા નક્ષત્રે પ્રીતિયોગે મનિરૂલી. ૨૬
લઘુવૃત્તિ ઉત્તરાધ્યયનની વર ચૌદ સહસ્ત્રીમાહિ,
અધ્યયન જોઈ અઢારમુ આખ્યાન રચ્યુ ઉચ્છાહિ. ૨૭
આખ્યાન એહ પ્રભાવતીનુ નૃપ ઉદાયી ચરિત્ર,
પદમાદ પરહો પરિહરી, સાભલો પુણ્ય પવિત્ર. ૨૮
શ્રી વીરશાસન વર વિભાસન ચદ્રગચ્છ વિશાલ,
ગુરૂ ભુવનચંદ્ર વિનેય ગણીવર દેવભદ્ર દયાલ. ૨૯
સંયમ ક્રિયા શુદ્ધ ઉદ્ધરી જેણે કરિઓ તપ ઉદ્દામ,
સવત બાર પચાશીઈ થાપ્યુ તપાગછ નામ. ૩૦
જુગપ્રવર એ ત્રિણિ સીસ તેહના સૂરિ શ્રી જગચદ્ર,
દેવેન્દ્રસૂરિ સુદક્ષ ગણધર વિજયચદ્ર સૂરીંદ ૩૧
બૃહત કલ્પ સુવૃત્તિને, અવસાંને એ અધિકાર,
શ્રી વિજયચદ્ર સૂરીંદથી વૃદ્ધ તપાગચ્છ ઉદાર ૩૨
મહા પભાવક ગણધરૂ જસ નામે પરમાનદ,
પાટાનુપટ્ટ અનુક્રમે શ્રી રત્નસિહ સૂરીંદ ૩૩
ગુરૂ વલ્લભ જ્ઞાનસાગર ઉદયસાગર સૂરિ,
શ્રી લબ્ધિસાગર ગચ્છપતી પ્રણમતા પાતિક દૂરિ. ૩૪
તસુ પાટિ મહિમાવત ગણધર શ્રી ધનરત્ન સુજાણ,
શીષ અમરરત્ન સૂરીસરૂ, વ્યાકરણ લીહ પ્રમાણ ૩૫
તેજરત્ન સૂરીવર ગુરૂ, સહોદર તાસ કેરા હોઇ,
શ્રી દેવરત્ન સૂરીસરૂ સહિ ગુરૂ પટ્ટોધર જોઈ ૩૬
ચારિત્રરયણભડાર બુધ શ્રી ભાનુમેરૂ ગણીંદ,
ધનરત્ન ગચ્છપતિ તણાં સેવક જયુ જા રવિચદ. ૩૭

અંત—

(ઢાળ ૨૦ મી, રાગ વૈરાગ, અથવા ધન્યાશ્રી
આખ્યાનનો રાગ કોઈ એ વાતથી રહ્યો.) ( )

* * * *

શ્રી વૃદ્ધ તપગચ્છ ગગનમાં ધનરત્નસૂરિ સુજાણ ૬
તસુ પાટ ઉદય દિનકર શ્રી અમરરત્ન સૂરિંદ
ગુરુ ભટ્ટારક તસુ તણાએ શ્રી દેવરત્ન સુખકંદ
એ યતિ યતીશ્વર પ્રગટ શ્રી દેવરત્નસૂરિ જયવંત. ૭
તસ ગચ્છ વિભૂષણ ગણપતી આનંદ પંડિત નામ
પ્રસિદ્ધ શ્રી ધનરત્નકેરા, શિષ્ય ભાણ સુજાણ. ૮
તસુ શિષ્ય નયસુંદર કહે સાંભળો સાજન સાથ,
અરિહંત તણા આરાધીએં જિમ સુજન હોય નાથ. ૯

* * *

નગર ઉજ્જયિની વરસ ચારુ, ઈમ બુધિ મભણી
તેને જિમ તેમ રાજ વિલાસ, સિદ્ધિ પોતે મન હસી ૧૦
ને ગણિત ગૌતમ ધાર તીર્થ પુણ્યનું વશ તેહ
સુરરાજી ગણ સાંભળો અનુમાનને મનુ તેહ ૧૧
એ સાંભળી મુખ ઊપજે સાધિ વાસ ચાલ હરિ,
ઉલ્હાસી મતિ નયસુંદરો નિમ ભણે ભાવપૂરિ ૧૨

—સં. ૧૬૬૩ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૦ ગુરૌ લિખિતં શ્રી આગમ ગચ્છે શ્રી પં. ધનસાગર શિષ્ય શ્રી ધર્મરત્ન સૂરિ શિષ્ય મુનિ સોમરત્ન વાચનાર્થે. વેરાવળ ભંડાર ૨૬–૧૪ લી. ૩–૧૪ અને ૧૧–૧૭ લી.

—સં. ૧૮૭૦ આસો શુ. ૪ સોમ લિ. શ્રી. ઉજ્જ્વલ ધર્મ શ્રી ભાવનગર વન ૭ ૧૧–૧૪ પં.

—રૂ૦૧૩ ભાવ. ધ. શા. પ્રકાશિત આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૪

(૧૮૭) નળદમયંતી ચરિત્ર. સં. ૧૬૬૫ પોષ શુ. ૮ મંગળવાર

આદિ—

આનંદસૂરિ પાટી પટ આદિજિન શિષ્ય સત્યાનંદ જિનપતિ ઉદ્ધાર

પોસ માસે શુદિ પક્ષે ચતુર્દશી ગુરૌ લખિત–૧૮–૧૧ લીં (કવિના સમય-માજ લખાયેલું છે.)

(૨૯૧) સુરસુંદરી રાસ. સં ૧૬૪૬ જેઠ શુ ૧૩

આદિ— (રાગ કેદારો–એકતાલી.)

આદિ ધરમને કરવા એ, ભીમ ભવોદધિ તરવા એ
ભરવા એ સુકૃતભંડાર ભલી પરે એ,
ભવિયણ ભગત ઉદ્ધરવા એ, કર્મ કઠિન નિરજરવા એ,
વરવા એ શિવસુંદરી સ્વયવરે એ ૧

ત્રૂટક—સ્વયવરે શિવરામા વરિવા કરવા ઉત્તમ કાજ,
મરૂદેવી માતાની કૂખે અવતરિયા જિનરાજ,
આષાઢી વદિ ચોથ તણે દિન અજૂઆળુ જિણે કીધૂં,
ગરભ અવતરિ સુપન દેખાડી મહોત માયને દીધૂં ૨

પછી ઋષભનાથની સ્તુતિ છે.

* * * *

શ્રી નવકાર મંત્રનો મહિમા આગમે કહિયો જિણંદે,
કોડિ વરસસું કોડિ જિવ્હાએ નાવે પાર સુરિંદે,
આગે જિણે એક ચિત્ત ધ્યાયો સો પરમાનંદ પાયો,
સુરસુંદરી સતીએ સમર્યો તવ તસ કષ્ટ ગમાયો ૭

કવણ સતી સા હુઈ સુરસુંદરી કિમ રાખ્યું તિણે શીલ
શ્રી નવકાર મંત્ર મહિમાયે કિમ સા પામી લીલ,
ચરિત તાસ પવિત્ર પભણેસુ વંદી જિણ ચઉવીસ,
શ્રી શ્રુતદેવી કેરે સાનિધિ પૂરો મનહ જગીસ ૮

સુણજો સુઅણ સરસ શુભ વાણી આણી પ્રેમ અપાર,
કહે કવિજન વિશેષે વારૂ તે સરસતિ આધાર,

* * * *

એ બિ અભિનવ મંગલકાર ગચ્છ નાયક પેઢી સાર,
તેમાંહિ જેહથી પરિ બિ અધિકાર, ચરિત્ર સરસ સો એહ અનુસાર. ૮૫
નેમિનાથાદિકઅવદાત વલી, કહી એક જિન કથા સંભલી
આદર હોય સો તો વલી, પ્રબંધ ગ્રંથ ગુણ ગણિત કરી. ૮૬
ચરમ અદ્ભુત પૂછી કરી સરસ કથા મન આણી ખરી
ગચ્છ નાયકનિ અનુસરી, વિવિધ પુણ્યશ્લોકનું ચરી, ૮૭
વીતરાગનાં વચન વિરૂદ્ધ જિ ભણી કહી હુઈ આગ્રહ,
તે મિચ્છાદુક્કડ વલી વલી, ધામ્ સાખિ સંઘ કેવલી. ૮૮
ચતુર ચમત્કરિયા ચિત્તમાંહિ એ ગ્રંથ ગચ્છ રચિઉ ઉછાહિ,
ગુણીજન સુણ જ્યોં જ્ઞાની પરખો વાચા નિપુણ જ્યમ હરખો. ૮૯
સજ્જન દુર્જન બિ જગમાંહિ પરગુણ દોષ ગ્રહિ સો પ્રાંહિ
સ્વોચિત કર્મ કરેસ્યઇ સોય, નહી મત્સર તસ ઉપરિ કોય. ૯૦
જે અદ્ભુત ગ્રંથ મચ્છરી, તેહનિ મુંઝાઈ પ્રભુથી કરી
આગ્રહ હુઈ નિંદા કરસ્યે ગૂઢ સો ભોગવઈ ભવ સાગર. ૯૧
સંવત સોલ પાંસઠિ જાણી, પોષ શુદિ આગમી નવમિ,
તિથિ દિન મંગલ મંગલકાર, ગુરુ ઉત્તમ અશ્વની ઉદાર. ૯૨
શુ ૭ જયા તિથિવાર સુયોગ, અશ્વિની અમૃતસિદ્ધિ યોગ
એકાદશીસુ અમૃત ઉપયોગ સુંદર સાધ્ય ક્રિયાઈ ઉદ્યોગ. ૯૩
તેણિ દિનિ ગચ્છ ઉપરસુ થયું, કવણ ગ્રંથ પુણ્ય ગ્રંથ કવિ કહિઉ
ગચ્છાધિપ જિનવર પટ્ટધીશ પઢિઉ તેહનિ નામ સીસ. ૯૪
મહાવીર શાસન જગનાથ, પ્રથમ શીષ ગૌતમ ગુણવત
સ્વામિ સુધર્મા-પંચમ સીસ જંબૂસ્વામિ નમું નિશિદીસ, ૯૫
પ્રભવ શિજ્જંભવ શ્રુતકેવલી યશોભદ્ર વડ મુનિ રૂલી,
શ્રી સંભૂતિવિજય ભદ્રબાહુ, સ્થૂલિભદ્ર શ્રુતકેવલી સાધુ ૯૬
આર્ય મહાગિરિ આર્ય સુહસ્તિ, વજ્રસ્વામિની પ્રણમ્ પ્રશસ્તિ
વજ્રસેન તેહના સીસ ચ્યારિ ગચ્છ નાગેંદ્ર નિર્વૃત્તિ વિચારિ. ૯૭
ચંદ્રથી હુઆ વિદ્યાધરી એમાંહિ ગચ્છ સગલ વિસ્તરી.

પૂરવજનમિ પારેવુ રાખ્યુજી, સો સ્વામી દયાધર્મ ભાખ્યુજી. ૧
ભાખ્યુ દયાધર્મ દુખવિમોચક, સકલજનસુખકાર
સો સોલમ તિર્થેસર, હું નમુ વારોવારિ ૨

ઢાલ ત્રૂટક,

અચિરા ઉયરિ અવતરી, જેણિ કરિઉ હિત એકાંતિ,
જગમાહિ અહિત શમાવીઉં, તેણઈ નામ પામ્યુ શાંતિ. ૩

* * * *

ભારતીલબ્ધપ્રસાદ બુદ્ધ, શ્રી હરષ સરિષા જેહ,
કવિતા રે કીરતિ જેહની, નવિ ત્રપતિ પામિ તેહ ૧૩
માણિક્યસૂરિ મહાયતી, તિણિ કરિઉ નલાયણ ગ્રંથ,
નવરસ પયોધિ વિરોલિવા, કરિ થયુ જો સુરમંથ ૧૪
સ્વસમય નિ પરસમયનુ, એકત્ર જિહા અધિકાર,
શતસર્ગ જેહના વાચતા, ઉલ્લાસ થાઇ અપાર ૧૫
અનુસરી તેહનિ સુખિ કરી, અહ્મે જોડિસ્યુ સબંધ,
મનરંગ એહવુ ઊપનુ, બોલસ્યુ પુણ્ય પ્રબંધ ૧૬
કિહા સતી પુણ્યસિલોક કીરતિ, કિહા માહરી મતિ,
ઉત્તકીર્ણ મુક્તાફલ વિધિ, ગુણતણી પરિ હું ગતિ. ૧૭
કહુ મંદ કિમ કવિયશ લહઇ, કિમ ચઢઈ પર્વત પગુ,
તુલણાઈ કહુ કિમ તોલીઇ, વરસાલિ સરિસુ કગુ. ૧૮
નિજ બુદ્ધિ સારૂ બોલતા, હસતા રખે કવિ સોઇ,
પષીઆ નિજ ભાષા વદઈ, તસ કરઇ વારણ કોઇ. ૧૯
અનુક્રમિ નલાયન અનુકરી, ભાષસ્યુ નલ અધિકાર,
તિહા સગુરૂ નઇ શ્રુતદેવતા, કવિતણી કરૂયો સાર ૨૦

* * * *

અંતે—

સતી શિરોમણિના ગુણ કહિયા, જેહવા ગુરૂપ્રસાદિ મિ લહિયા,
કહિઉં ધનદસુર પૂર્વચરિત્ર, ગાયુ પુણ્યશ્લોક પવિત્ર ૮૪

સત્તરસઈ રામા ભમર બરસ મહિમા નરમાદિ અપાર,
ભાદ્રવિ એકની કારતિ ભણિ એ સતિ વડીય પૂનમદિ ધણિ ૧૨

રાગ ધન્યાસી.

ભણિ પુણ્યઈ થી નરભવ વીતરાગ આરાધીઈ
જિ(ન)રાજ ઈકી થી જૈન ભગ લેઈ રૂપ સાધીઈ ૧૩
જિનરાજ વચ્છી ચિત આણી, આગમ કહી (ભાખીઈ
અઢારતી પુણ્યશ્લોક ભાઈ પુણ્ય રિદ્ધિ પામીઈ ૧૪
ઉપાધ્ય નગરસ્વામી (ભણી ; સાંભળો નરી

(મોહનલાલ જ્ઞાનભંડાર સુરત. પૃ. ૮૫ ૧૫)

બીજી પ્રતમાંથી

ઉપાધ્ય નગરસર સ્વામી ભવિક પ્રાણિ સમઆણ,
ઉપગાર મતિ મનિ ધરી રાગ, દેસવી કવિ કહ્યું
શ્રી શાંતિ જિનરાજ સદા સુખકર પુરતી સંપદ થાય,
એ ચરિત ભાવે સુણે ભાવે તાસ ઘરિ સુરતા રહ્યું ૨૬

કળશ

મંગ રમ્યા વર્ણ વિદ્યુ સંઘ, કવિ શ્રીપ્રભ ભમ ભવ્ય જિન
ભવ્યા ૭૮ ગ્રંથ કે સકળ તીનસઈ આણ. ૨૭
સાવધાનીપ શ્રીપ્રભ અનભાન ઉપવારી સહુ કરવો માન
એ સઘળાનો વિચાર ઈઈ જ્ઞાનવંત વિમલ (ર) જોઈ ૨૮
મલ નગરના ઉદ્ધાર નગરીના નગરસ ભમર
વાચક નગરસર સાર ગુણભાવ મિનદિ શ્રી ગોડિ પ્રગટાય. ૨૯

—પ્રતિમા નવાનન ભરીત સંપૂર્ણ-સંવત ૧૬૮૨ વર્ષે ફાગુ વદિ ગોમ સ્વી. પ્રસર ગચ્છ લહિત શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રસાદ(પ્રતિમા નવાનો વારે નાગપરીય સાન્નિધ્યા વિશેષ સાધ સમ્પ સ્વર્ગગમન પ્રશસ્તિ ભણો નામ વિગત પ્રગટાય પ્રમાણ સંખ્યા ૪૫૨૬ પ્ર. કા. (પ્રસિદ્ધ જ્ઞાનભંડાર મહોદધિ વિ. ૬ માં)

એણી શાષાઈ ધનેશ્વરસૂરિ, ચૈત્રગછ થાપિઉ ગુણભૂરિ. ૯૮
ભુવનચંદ્ર ગુરૂ કરૂ વષાણુ, દેવભદ્ર ગુરૂ આગમ જાણુ,
કામ પ્રમાદ સકલ પરિહરી, જિણિ જગિ શુદ્ધ ક્રિયા ઉદ્ધરી. ૯૯
પ્રથમ સૂરિવર શ્રી જગચંદ, સૂરીશ્વર બીજા દેવેંદ,
વિજયચંદ્ર ગુરૂ ત્રીજા કહૂ, એક એક અધિકા ગુણ લહૂં. ૧૦૦
વિજયચંદ્ર સૂરીશ્વર તણી, વૃધ તપાગછ શાષા ભણી,
ક્ષમાકીર્ત્તિ સદ્દગુરૂ તસ પાટિં, પ્રગ્યા વયરસ્વામિનિ ધાટિ. ૧
બૃહત્કલ્પ ટીકા જેણિ કરી, સહિસ બિતાલીસ જગિ વિસ્તરી,
હેમકલસ રત્નાકરસૂરિ, પ્રગ્યાઈ જીતુ સૂરસૂરિ. ૨
મુનિશેષર ધર્મદેવ મુણુંદ, અભયસિંહ તપસી સૂરિંદ,
જેહના તપનુ ન લહુ પાર, શ્રી જયતિલકસૂરિ ગણધાર. ૩
રત્નસિંહ શ્રી સદ્દગુરૂતણા, અહમદસાહ ગુણ બોલિ ધણા,
પાતસાહ પ્રતિબોધક સૂરિ, સપ્રભાવ વદુ મદપૂરિ. ૪
ઉદયવલ્લભ જ્ઞાનસાગર નામ, ઉદયસાગર ગુરૂ કરૂ પ્રણામ,
લબધિસાગર ગુરૂ લબ્ધિ નિધાન, શ્રી ધનરત્ન સરીસ પ્રધાન ૫
શ્રી અમરરત્ન સરી પ્રણમુ પાય, શ્રી તેજરત્ન સૂરીશ્વરરાય,
જિમ જિમ તે સદ્દગુરૂ સભરિ, તિમ તિમ હર્ષ હીયડિ વિસ્તરી ૬
ગછપતિ દેવરત્ન સૂરિતણા, ગુણ સભારઉં હીયડિ ધણા,
શ્રી દેવસુંદર સૂરિ આણંદપૂરિ, વિજયમાન વિજયસુંદરસૂરિ ૭
શ્રી ધનરત્ન સૂરીશ્વરતણા, સીસ સકલ ગુણ સોહામણા,
શ્રી ભાનુમેરૂ વિબુદ્ધગણિરાજ, વદિ સીઝઇ વંછિત કાજ. ૮
તસ બાંધવ સીસ દોભાય, માણીક્યરત્ન જ્યેષ્ટ ઉવઝાય,
મહાતપીશ્વર મુનિવરરાય, પરમભાવિ વદું તસપાય ૯
નયસુંદર લઘુ બાંધવ તાસ, વાણી થાપિત વચનવિલાસ,
પુણ્યસિલોક મતી અધિકાર, ગાયુ ધનદ પૂર્વ અવતાર ૧૦
સો સમકિતધર નિજ ગુણ સુણી, મનસ્યુ પ્રેમધરી આપણી,
સવ વિઘ્ન અપહરયો ગુણી, મનિ કામિત દેયો નિધિ ધણી. ૧૧

શીસ તાસ વર આણંઈ પરમાનન ગુણ ગાઈ ૪૨
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિ ગ્યાન ધ્યાન કરી ધ્યાઈ
સંવત સોલિસઈ આનઈ ઇગતાલઈ શુભ પ્રધાનઈ ૪૩
આસુમાસ ઉદારઈ વિજયદશમી શિનવારઈ
આગરા નગર મઝારઈ સાસ તણઈ અધિકારઈ ૪૪
(પ્ર. ૫.)

૧૬૬૪ કુશલવર્દ્ધન (ત. હીરવિજયસૂરિ શિ૦)
સિદ્ધપુર જિન ચૈત્યપરિપાટી ર૦ સં ૧૬૪૧
અંતે—
મંદ નઈ રસ જાણીઈ શુભ ભાષી વેદ વેશધરિ ભેદ
તે સંવચ્છર નામ મનૂં શુભ ભાષી આસો શુદિ છઠિ દીઈ
કલસ.
સીધપુર નયર માહી જિણ ભગતિ પરિ ધરી ભલી,
૭ ભણ્યા ભવિયણ કહઈ કવિયણ તાસ ધરિ સંપત્ત મિલી,
તપગચ્છમંડન દુરિતખંડન શ્રી હીરવિજય સૂરીસર
કવિ કુશલવર્ધન શીસ જાણઈ લાભ સુખ મંગલકર
ઇતિ શ્રીધપુર જિનબિંબ પરિપાટી સ્તોત્ર સંપૂર્ણ
પ૭ આર્હતઅર્ચિત વીર જિનસ્ત૦ વાસીમાં.
આદિ—
સકલ મનોરથપૂરણો વંછિત કલ્પતર
વીર જિણેસર નામ જગ જન જયકાર. ૧
* * * * *
આગમનો ધરણ જાણું તું જાણ્યું જિનરાજ
મત પ્રકૃતિ આહાર આર, આતમ સમાજ ૫
ઉતાવળ ચિતિ ધરી કરમ બંધ વિચારિ
અભિગ્રહ આદિ ગિર જિન આણી આચાર ૬

(૨૯૩) શીલશિક્ષા રાસ સ. ૧૬૬૯ ભાદ્રપદ (વિજય વિજયા શેઠની કથાગર્ભિત.)

અંતે—

વડતપા ગચ્છ **ધનરત્ન** સૂરીસ કિ, પંડિત શ્રી **ભાનુમેરૂ** ગણિ સીસકિ,
તસ વિનયી **નયસુંદરો** દોઇ કરજોડી કહઇ ઉવઝાઇકિ
સીલવતહતણા નિત નમું પાયકિ-૧૫ સીલ
દેવસુંદરસૂરિ પાટિ પ્રધાન કિ, સૂરિવરિ **વિજયસુંદર** વિજયમાનકિ,
તાસ આદેસ લહી કરી,
હૃદય થિર રાખિવા રચ્યુ એ રાસકિ, **સોલ ઉગણોતિરૂઈ** ભાદ્રપદ
માસકિ—૧૬ સીલ.

કલસ

ઇમી સીલ રખ્યા ગુણ પરિખ્યા સકલ શિખ્યા સંગ્રહી
સિદ્ધાંત વાણી સાર જાણી આપ પર હિતનઈ કહી,
બુધ **ભાનુમેરૂ** વિનેય વાચક વદઇ **નયસુંદર** સદા
સુઝ સુમતિ શુભ ફલ બોધિ નિર્મલ હજ્યો શિવસુખ સંપદા ૧૭
—૪ પ્ર. કા, ખ. ૧.

---

૧૬૬ ધર્મરત્ન (ખ૦ જિનમાણિક્યસૂરિ-માણિક્યમંદિર-કલ્યાણધીર શિ.)

(૨૯૪) જયવિજય **ચોપાઈ** સ. ૧૬૪૧ વિજયાદશમી શુક્રવાર. આગરામાં

અંતે—

ખરતર ગચ્છિ ઉદાર, ચોપડા સાખિ શૃંગાર
પાટ ત્રેવીસમઈ રાજઈ, શ્રી જિનમાણિક્સૂરિ ગાજઇ. ૪૦
સીસ તેહનઉ સુંદર ગુણ ગણિ **માણિક્મંદિર** ૪૧
શ્રી કલ્યાણધીર વાચક, નામઈ નાસઐ પાતક

જાસ પસાઈં અવિચલ બુધિ સીઝઈ સઘલી વંછિત સિદ્ધિ ૩
કરઉં સમકિત કેરુ વખાંન આણંદિ સાંભલિયો સુજાન.
સમકિત પરતાં સુણતાં થાઇ પાપ સવે તે દુરિ પલાઇ ૪
* * * * *

અંત—

ચુપઈ.

શ્રી મહાવીર શાસનસુખકાર તાસ પરંપર આવ્યા સાર.
ચઉ તપ ગછ નાયક મુનિચંદ, શ્રી પૂજ્ય પાસચંદ સૂરિ. ૪૪
તાસ પટોધર અધિક જગીસ, શ્રી સમરચંદ સૂરીંદ સુજીસ
તાસ પાટિ પ્રભાવક ભણ્યા શ્રી રાજચંદસૂરિ જ્ઞાની ઘણા. ૪૫
શ્રી સમરચંદ સૂરિ સીસ પવિત્ર વાચક શ્રી રત્નચરિત્ર
તાસ સીસિ રચી ચુપઈ ગુરૂપસાઈ પૂરી થઈ. ૪૭
ગુરૂપસાઈ લહીઇ જ્ઞાન ગુરૂપસાઈ જગિ બહુમાંન
ગુરૂપસાઈ સંકટ ટલઈ ગુરૂપસાઈ મહિમા વિસ્તરઈ ૪૮
ગુરૂ દીવઉ ગુરૂ તારણહાર ગુરૂ ઉર્ધ્ઈ ત્રિભુવનનું સિનગાર,
ચાખઈ ચતુર ચીરી જિમ વેલિ તિમ સુણવી વાંણી રસ કેલિ. ૪૯
નંબાવતી નગરી સુખવાસ ઘણા શ્રી નવપલ્લવ પાસ,
તાસ પ્રસાદિ રચી ચુસાલ શ્રી સમકિતગુણ કથા રસાલ. ૫
મતિ કહી કથા જેવી કહિઉ ઉછઉ અધિકઉ મેલવી,
દૂષણ થાયુ તે સવ ખમિ, આવગી ચોખું થિતિ રાખી. ૫૨
આપણ પાઠઇ અક્ષર ભેદ. ભિન્નું જોતાં નાણઈ ખેદ.
રચિયો ધરમ સોધી કવિ કહ્યુ. કરજોડી કવિ ભાખઈ ભડ ૫૨
નવ નવ રસ ઉત્તમ નરભવ સમકિત ગુણ રચીયા ભવ
ભણઇ ગુણઇ નઇ સાંભલઇ આધિ વ્યાધિ સુખ તે નર લહઈ ૫૩
જાં ધર મેરની આવાસિ સુરગિરિ ધ્રુ તારા સુવિલાસ
વરતઈ અવિચલ ભેદ તિહાં ત્યાઈ ભેદ પ્રભાવ જયુ તિહાં લગઇ ૫૪
સંવત સોલસત્તરિતાલા તણુઉ માધ માસ અતિ રલીયામણુ
બીજ તિથિ પખિ પશ્ચમિ ગુરૂવારિ, સિદ્ધિ યોગ શુભ મહત સાર ૫૫

કરમવિપાક તણો ઘણો, અરથ કહ્યો તઈં જેહ,
ગુરુમુખઈં મઈં શ્રવણઈં સુણ્યો, સુણજ્યો ભવિઅણ તેહ. ૭

* * * * *

અંતે—

કલસ.

જય વીર જિણવર સયલ સુખકર, નયર વડલી મંડણો
મિં થુણ્યો ભગતિ ભલીય સુગતિ, રોગ સોગ વિહંડણો.
તપગછ નિરમલ ગયણ દિનકર શ્રી વિજયસેન સૂરિસરો,
કવિ કુશલવર્દ્ધન સીસ પભણઈ, નગા ગણિ મંગલ કરો ૫૨
—સં ૧૭૧૦ વિ૦ ગંધાર બંદરે સુશ્રાવિકા મૂલિ પઠનાર્થં
૫-૧૨ આ ક.

---

૧૬૭ વચ્છરાજ (પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ-સમરચંદસૂરિ-રત્નચંદ (ચારિત્ર) શિ૦)

(૨૯૫) સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રાસ. સં. ૧૬૪૨ માઘ શુદિ ૫ ગુરૂ. ત્રંબાવતી (ખંભાત)માં

આદિ— વસ્તુ છંદ.

વીર જિણવર વીર જિણવર સુગુણ ભંડાર
સર્વ સંઘ કલ્યાણકર, જાસુ તિત્થ જયવંત જાગઇ,
મનવંછિત ફલ તે લહઇ, જય જીવ તસુ ચરણિ લાગઇ,
અકલ રૂપ તિહુયણતિલઉ, ત્રિભુવનુ આધાર,
ચઉવીસ જિનપતિ નમુ, જિમ લહઉ હર્ષ અપાર. ૧
વડ તપા ગચ્છિ વડ તપા ગચ્છિ શ્રી પાસચંદ સૂરીસર
તસુ પય પ્રણમી હુ ચરચઉં, સરસ સાર સંબંધ
શ્રી સમકિત ગુણ કૌમુદી, વિમલકથા પ્રબંધ ૨

ચઉપઈ

ગૌતમ ગણધરનઉ લ્યઉ નામ, શ્રી રયણચંદ ગુરૂ કઉં પ્રણામ,

ગુરૂ આચારજ પામિયઉ ન્યાન કલા અભિરામ,
વિનય વિવેક સવિ સંપદ વંછિત સીઝઇ કામ. ૭
જગિ જે જે વિદ્યા અછિ તે સવિ સુગુરૂ પ્રમાણિ
તેલબિંદુ જિમ જલિ મિલઇ, પસરઇ સસયમાણિ. ૮
જઉ ગુરૂ થકી આવસ્યઇ અક્ષર એક દીયંતિ,
વડશાખના બીજ જિમ સવ સાખઇ પસરંતિ. ૯
માતપિતા બંધવ સગા જેતઉ હિત ન કરંતિ,
જંગમ તીરથ અતિ ભલા તેતઉ સુગુરૂ કરંતિ ૧૦
શ્રી ગુરૂ સંભિઈ ૨૬ ગુણ, આરાધી ચારિત્ર,
સંપ્રતિ રાજ પામિયઉ, રાજ વિશાલ પવિત્ર. ૧૧
કરઇ ક્રૂર એસિ કુ જ્ઞાની ઉપગારી ઉલ્લાસ,
તે ગુરૂ વડઉ આવસ્યકિ જેહથી ન્યાન પ્રકાસ. ૧૨
આદરયઉ સુધઉ ધરઇ સીલ જેમ અનીહ,
સત્તાવ ગુણ નિર્મલા ધર્માત ધુરિ લીહ. ૧૩
મધુકર લીનઉ કમલરસિ જિમ જલિ લીનઉ મીન,
તિમ શ્રી ગુરૂપદકમલ મુઝ મન મધુકર લીન. ૧૪
ગુણ ઘણા શ્રી ગુરૂતણા, વાનઇ જિહ્વા એક
નિશ્ચિ એક જાણ્યુ વાનગી પંડિત જાણુ સવિવેક ૧૫
શ્રી ગુરૂના પ્રસાદથી અવિચલ અકિંચન વાણિ
કુમરો સાનિધિ મુઝ ભણી મયા કરતા જાણિ. ૧૬
ચુપઇ—શ્રી કલ્યાણચંદ ગુરૂ પ્રણમી કરી આણંદ હિયડઇ અધિકઉ ધરી,
પચખ્ખાન તણી ચુપઈ રચિસ્યું સાવધાન હું થઈ. ૧૭
કવિતા કવિ મોટા સુવિ થઇ વિગતા અર્થ વિચારી મહઇ
જિણિ રસ હુઇ એહ મિલાઈ તુ સવિ કરિજ્યો સહજઈ કમાઈ ૧૮
પંડિત મોટા આગિ દૃખ્યા, બુદ્ધિપ્રપંચ તેહના જૂજૂઆ
તે આગલિ મુઝ વાણી ચુકિ, પરી ન લહઉં આખર સુકિ. ૧૯

સમકિતકૌમુદી ગ્રંથ નિહાલિ, એહ ચુપઇ કીધી સુવિશાળ,
એહમાહિ અણમિલતુ જેય, સોધી સૂધઉ કરિયો તેય. ૫૬
કાવ્ય શ્લોક દૂહા ચુપઇ, વસ્તુ છંદ સવિ એકઈ થઈ,
ચૌદસઈ ચુરાસી હોઇ, એહ ચઉપઇની સંખ્યા જોઇ. ૫૭
સમકિત સહિત જિનભાષિત ધર્મ, આચરતા હુઈ શિવપદ શર્મ,
ઋષિ વછરાજ કહિ આણુંદ આણિ, નવખંડ ઉપરિ ચૂલિકા જાણિ. ૫૮

—ઇતિશ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ચુપઇ સંપૂર્ણ, સંવત સોલ ચઉરાસી વર્ષે પોષ માસે શુક્લપક્ષે ચઉથ દિને લિખિતં ઋ કુંવરજી પઠનાર્થે. શુભં ભવતુ (સં બ.)

(૨૯૬) નીતિશાસ્ત્ર પંચાખ્યાન (પંચતંત્ર) ચોપઈ. સં ૧૬૪૮ આસો શુ. ૫ રવિ.

આદિ—

આદિ જિણુવર આદિ જિણુવર વિમલ ગુણ ગેહ
ત્રિભુવનમંડન જગિ જયઉ, સકલ મંગલ વૃદ્ધિકારક,
લોકાલોકપ્રકાશકર નાણભાણુ જગજીવતારક,
નાભિરાય મરૂદેવિ સુત મનવાંછિત દાતાર,
પરમપુરૂષ એ પ્રણમતા સુખસંપત્તિ ફલ સાર. ૧
વિમલદેવી તણુ વેલગસુઉ પ્રાગવંશ સિંગાર
સિરિપાસચંદસૂરી ભવિયણ સુહદાયણગો જયઉ ૨
દૂહા—ગુરૂ મોટા ગુરૂ સાગરૂ, ઉત્તમ મેરૂ સમાણ,
ભવિયકમલ પડિબોહિવા, દિનકર મહીમંડાણ. ૩
નિર્મ્મલ મહિમા અતિઘણુ, પસરઈ કીરતિપૂર,
શ્રી ગુરૂસેવા સાધતા, દુરિય પણાસિ દૂરિ ૪
સોમકલા ગુણિ ચંદ્રમા, શ્રી પાસચંદ સૂરિરાય,
ભવજલતારણ પોતસમ, પ્રણમું તેહના પાય ૫
નમતા શ્રી ગુરૂચરણકમલ, હિયડઈ હર્ષ ન માઇ,
શ્રી ગુરૂનામ સુમંત્ર જિમ, સમરતા સુખ થાઇ. ૬

[illegible]
[illegible] ૪૮
[illegible]
[illegible] ૪૯
[illegible]
[illegible] ૫૦
[illegible]
[illegible] ૫૧
[illegible]
[illegible] ૫૨
[illegible]
[illegible] ૫૩
[illegible]
[illegible] ૫૪
[illegible]
[illegible] ૫૫
[illegible]
[illegible] ૫૬
[illegible]
[illegible] ૫૭

[illegible]

[illegible]

([illegible])

ઉત્તમ ગ્રંથ ભણી ઊમાહ, આવઇ મનમાહિ અધુ ઉછાહ,
જેહથી વાધિ બહુલી બુદ્ધિ, લહિયઇ ચિહું પુરૂષાર્થસિદ્ધિ. ૨૦
ગ્રંથજ્ઞાન થોડાઉ છિ ચિત્તઈ, શાસ્ત્રરાગ પ્રેરઇ મુઝ પ્રતિઈ,
કરઇ કોઇલ જે મધુરઉ નાદ, વિકસિત આમ્રાતણુ પ્રમાદ ૨૧
નીતિશાસ્ત્ર સુણુઉ દેઇ કાન, જેહથી વાધિ કીરતિમાન,
સંપત્તિ પામઇ કીરતિવંત, મહિયલિ હુવઇ મહિમાવંત ૨૨
શ્રુતસાગર ઊતરિવા પારિ, નીતિ બુદ્ધિ દોઇ પ્રવહણ ધારિ,
જુ પ્રજ્ઞા બલચિત્તિઈ હોઇ, ધર્મ કર્મ તે પાગઇ દોઈ. ૨૩
પંચ અધિકાર ઇહાં જાણિવા, આદર કરિ હિયડઈ આણિવા,
જાણુ અજાણુ જિમ સમઝઇ બાલ, ચઉપઈ તિમ કરિસ્યુ સુવિશાલ ૨૪
વિષ્ણુશર્મ્મા બ્રાહ્મણુ મતિનિલઉ, શ્રીગોડન્યાતિ વડઉ કુલતિલઉ,
સરસકથા તિણિ કહી કેલવી, પંચાખ્યાન આખ્યા અભિનવી. ૨૫
કવિયણુ કલ્પિત બોલ જે કહ્યા, રાજાપ્રજારંજક તે લહ્યા,
જેહથી દુરજન નામઇ સીસ, દિન દિન વાધઇ અધિક જગીસ. ૨૬
તસુ ઉતપતિ ભાષી કુણુ દેશ, ગામ ઠામ કહિસ્યઉં સુવિશેષ,
કથા કવિત રસ હિયડઈ ગ્રહી, વાત વિચારી વિગતિઈ લહી. ૨૭

* * * *

ચઉપઈ નામ કથા કલ્લોલ, પચઈ તંત્ર રચ્યા અમોલ,
ગુરૂપ્રસાદ સુંદર સંબંધુ, તિણિ પ્રારંભ પૂરઉ નીપનુ. ૪૩
વડતપગછ સોહઈ અતિભલા, શ્રી સાધુરતન પંડિત નિરમલા,
તાસ સીસ શિરોમણિ રાય, શ્રી પાસચંદ સૂરિ કોમલ કાય ૪૪
પોરવાડ વંશઇ સિણુગાર, વેલગતાત કુલઇ અવતાર,
વિમલાદે માતા ઉદાર, શ્રી પાસચંદ થયા ગણુધાર ૪૫
તાસ પાટિ હૂઆ મુનિ સુદ્ધ, શ્રી સમરચંદ સૂરિંદ પ્રસિદ્ધ,
પાટપ્રભાવક તેહના સીસ, શ્રી રાજચંદ સૂરિ અધિક જગીસ. ૪૬
શ્રી સમરચંદસૂરિ શિષ્ય ઉદાર, શ્રી રતનચંદ પંડિત તસ વિચાર,
શ્રી ગુરૂનો પામી સુપસાય, ગણિ વચ્છરાજ જિન પ્રણુમઇ પાય. ૪૭

—ઇતિ પ્રભાવતી શીલવતી મહિમાવતી શીલવર્ણન આખ્યાન સમાપ્તમિતિ-શ્રી ૧૬૭ વર્ષે આસો માસિ કૃષ્ણપક્ષે ત્રયોદશ્યાં શનિવારરે-શ્રી પૂર્ણિમાપક્ષે ભટ્ટ શાખાયાં શ્રી શ્રી વિદ્ય ભટ્ટારક શ્રી શ્રી શ્રી પુણ્યપ્રભસાગરસૂરિશિષ્ય શિષ્ય દરજી લિખિત ખેમરાજ ભાખે લિખિત ૧૩-૧૭ (પ્ર. સં.)

બીજી પ્રતમાં અંત એમ છે કે —

અંત—

કલશ—પાપ પરખનસાધિ નેતાં ભાગી ભવિ મન માંહ્ય
સાસમુનિ જેમ પામ ઘન્નાં, ધ્યાન મ કરિયો માંહ્ય.
શ્રી હીરવિજયસૂરિંદ વડી શુકૃત આછુ આંગ્ય
પ્રભાવતી આખ્યાન સુણતાં ભર પુણ્યતણા પાય. ૪૨૧

—ઇતિ પ્રભાવતી આખ્યાન સમાપ્ત સં. ૧૬૪૭ વર્ષે આસો સુદિ ૧ ગુરૌ માસાંતરે તામ્રપુર નગરે પંડિત શ્રી વીરવિમલ ગણિ શિ. ઘનવિમલેન. (૫ ૧૩ ૫ ૧૩ શ્રુ. વિ.)—અમામ. ૭૨૫. (પ્ર.સં)

—સં. ૧૬૪૭ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૮ દિને ... રચનાતીર્થે અધિ-
પાઠન ૨૪-૧૧ થી ૧૧-૨૬ થી

(૨૬૯) વાસુપૂજ્યજિન પુણ્યપ્રકાશરાસ (જુદા જુદા રાગમાં છે)

આદિ—

રાગ. ગુડી. ત્રિપ ત્રિપ જીવન આપણું—એ ઢાલ.
આદિ અજિત સંભવ જિનો અભિનંદન સુમતીશ
પદ્મપ્રભ સુપાર્શ્વ ચંદ્રપ્રભ સુવિધીશ. ૧

ચાલ—સુવિધિ શીતલ જિન શ્રેયાંસ વાસુપૂજ્ય જિનવરે
નમો વિમલ અનંત ધર્મો શાંતિનાથ સુખકરે.
કુંથુ અરજિન મલ્લિસુવ્રત નમો શ્રી નમિ નેમરે
પાસ જિનવર વીર જગગુરુ ત્રિવિધ પુરિ સમરેમિરે. ૨

× × × ×

૧૬૮ કલ્યાણદેવ (ખ૦ જિનચંદ્રસૂરિ શિ૦)

(૨૯૭) દેવરાજ વચ્છરાજ ચઉપઈ સ. ૧૬૪૩ વિક્રમપુર (વીકાનેર)મા.

અંતે—

સવત **સોલત્રયાલી** વરસિઇ, એહ પ્રબંધ કિયઉ મન હરસિઇ,
વિક્રમનયરઈ રિષભજિણેસા, જસુ સમરણ સખિ ટલઇ કિલેસા ૮૪
—રચના સાધારણ છે—માણેક૦

---

૧૬૯ સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય (ત૦ હીરવિજયસૂરિ શિ૦)

(૨૯૮) મૃગાવતી આખ્યાન-રાસ ૧૬૪૩ પહેલા

આદિ—

રાગ ગુડી દેશી દિ દિ દરિસન આપણ.

સિધારથ નરપતિ કુલિ અષાઢિ સુદિ છઠિ
આયુસુપિના દેષાડતુ, તબ તિલસા હુઇ તૂઠિ. ૧

ત્રુટક.

ચૈત્ર શુદિ તેરસિ જાયુ, સૂરી ગાયૂ હરિ નમિઉ,
મગસિર સુદિ દશમિ વીરો, જો જે નોસયશમિ રમ્યો
વિશાખી સુદિ દશમિ કેવલ, જ્ઞાન ત્રિભોવન યશિ ભમ્યો,
કાત્તિકી વદિ અમાવાસ્યાઈ, તસ નમ્યો જિણિ ભવગમ્યો. ૨

× × × ×

અંતે—

ચેડક મહારાયની પુત્રી શાતિશીલ પવિત્રીજી,
સકલ ચદ્રમુનિ ભાસઇ સમર મૃગાવતી સપ્રવિત્રીજી.
મૃગાવતી સુસતી આખ્યાન, શીલ રખોપા કીજેજી,
સતી સવે નિતુ સુણયો ભણયો, હીરવિજિઈ ગુરૂરાજઇજી.

मिठ्ठ मुनिवर सुरवेली करेवी तेखिइ मरखिइ तू समरेवी,
जिहां पुरवमुनि सेवि अजेवी तस अनुमति नित भवि ज्योवी. २
त्रिविधिइं तस करणी तुं लेवी तेखिइ निज घातक आंखि दहेवी,
ते मुनिवेली कंठे करेवी तेखिइ भवजलनिधि वहि तरेवी. ३

* * * *

अंते—

सिरि आणंदविमल सुरपट्टे सिरि विजयदान सुरपट्ट
सिरि हीरविजयम रे वंदे त सहसबक मुणी. १४४

—सहसवनना मुनिवर सुरवेली सज्झाय ग्रंथाग्र. २००
प्रा. ५-१३ मां.

(३०१)+ सत्तरभेदी पूजा.

आदि—

अरिहंत मुखाम्बुजवासिनी भगवति भारती देवि,
समरि पूजा विधि भणुं, तु मुखाज्र सेवि.

गाथा.

न्हवणं विलेवणं अंगमि चक्खुजुअलं च वासपूआओ
पुप्फारोहणं माला, रोहणं तह वन्नया रोहणं १
चुन्नारोहणं जिणपु, आहरणं (मुंधारोहणं) आदरणरोहणं चेव,
पुप्फगिह पुप्फपगर आरत्ती मंगलपइवो. २
दीवो धुवक्खेवा नेवज्ज सुहफलाण ढोवणेय
गीय नट्ट वज्ज पूआभेया हवे सत्तर ३

x x x x

अंते— कलश. धनाश्रीरागेणु गीयते.

सुणीयो सुणीयोरे प्रभु तुं सुरपति जेम सुणियो,
तीन भुवन मनमोहन लोचन, परमहर्ष तन जणियोरे प्रभु १
भोकसत आठ कवित निज अनुपम, गुणमणि गुंथी गुणियो,
भविक जीव हम सब कुं करती, दुरित मिथ्यामति भणियोरे
प्रभु २

અંતે— ઢાલ ૬૧ રાગ ધન્યાસી.

શ્રીમદાનંદવિમલેંદુ ગુરૂવદીઇ, પટિ તસ શ્રી વિજયદાનસૂરો.
તાસપતિ પ્રગોનો રૂપલો વદીઇ, હીરવિજય ગુરૂ સુગુણિસૂરે શ્રી. ૪૫૩
સકલમુનિ સૂપકરો સકલ સયમધગે દિનકર શ્રી તપાગચ્છ કેરો,
હીરવિજય ગુરૂરાજથી આજ જગિ કોધિ અધિઅકુ ન દીસઇ
અનેરો શ્રી. ૪૫૪
શ્રી વાસુપૂજ્ય પૂપ્ય પ્રકાશો વસુ શ્રવણુ હૃદયાંસુજે જાવ સૂરો.
સકલમુનિ ચિતિઉ શ્રીસંઘ સતિઉં નિર્મનો સુરભિ યમ જગિ
કપૂરો–શ્રી. ૪૫૫
નગર ત્રંબાવતી જેણિ બહુ ધનવતી, જયતિ જિહા થાંભણો પાસનાહો
મતત ધરણેંદ્ર પદ્માવતી પૂજિતો સકલ મિરિસંઘ સુખ વિજય
લાહો શ્રી ૪૫૬

—૨૫-૧૧ (વિ. ધ.) ખ. રત્ન —ઉદયપુર ગોડીજીનો ભંડાર.

—સં. ૧૬૯૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદિ પંચમ્યા રવિવારેણ. પંડિતશ્રી કીર્તિવિજયગણિ તત્ શિષ્ય મુનિ અમૃતવિજય પઠનાર્થં શ્રીનવાનગર મંડન શ્રી આદિદેવ સુપસાયે પરોપકારાય શ્રી નવાનગર વાસ્તવ્ય શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય વસા વસ્તા સુત રાજધર તત્ લઘુભ્રાતા ઋષભદાસ. શુભં ભવતુ-તપાગચ્છાધિરાજ સકલ ભટ્ટારકમાલ તિલકાયમાન ભૂપામિની સકલ ભટ્ટારક પુરંદરશ્રી વિજયદેવ સૂરીશ્વર પ્રભો તસ્ય ગચ્છે મહોપાધ્યાય શ્રી નયવિજયગણિ તત્ શિષ્ય પંડિત શ્રી કીર્ત્તિવિજય તત્ શિષ્યગણિ લબ્ધિવિજય તત્ શિષ્ય મુનિ હર્ષવિજયમુનિ અમૃત વિજય મુનિ પીમા વિજય મમસ્તાને વાચનાર્થં ૧૮-૧૭ મા.;—૧૮-૧૪ લીં ૩૪-૯ મો૦

(૩૦૦) સાધુવંદના (જુદા જુદા રાગમા છે)

આદિ—

તુ જિનવદન કમલની દેવી, તુ સરસતિ સુરનરપનિસેવી,
તુ કવિજન માતા સુઅદેવી, દિઇ મુઝ નિર્મલ પ્રતિભા દેવી. ૧

(૭૦૩)+ બાર ભાવના સઝાય

૧ લી ઢાલ—વિમલકુલ કમલના હંસ તું જીવડા.

૨ જી ઢાલ—ભવિકના માલતી મધુકરે

અનિત્ય ૧ લી ભાવના-મૂઝમાં મૂઝમાં મોહમાં જીવ તું
૨ અશરણ ભાવના-કો નવિ શરણ કો નવિ શરણ
૩ સંસાર ભાવના-સર્વ સંસારના ભાવનું
૪ એકત્વ „ -એ તુંહિ આપણું તુંહિ પામીએ
૫ અન્યત્વ „ -ચેતના જાણિ સહચારિણી
૬ અશુચિ -મલ મલ મૂત્ર રુધિરે ભર્યો
૭ આશ્રવ „ -જેમ શુભાશુભ જેણે કમતતિ વેલિને
૮ તપો -તાપે મીણ અપે જિમ પ્રાણનું,
૯ ધર્મ „ -ધર્મથી જીવને જય હોવે

—રત્ન જૈસ.

પ્ર. હીરાલાલ હંસરાજ ભી. મા. સઝાય પદસંગ્રહ પૃ ૧૫૪ થી ૧૨૮ પૃ (૨).

(૭૦૪) વીરવર્દ્ધમાન જિનવેલી. ૭ ઢાલ અફીને: અમાયુ: ઓમ વધુનરપી સ્ત

આદિ— આશાવરી રાગ.

નમનું તિસલા કુમારનઈ પુત્રઈ મોબા હીરે
તુંમ ગુણ ચાડકમના ગાવતિ સુરનરનારિના વૃંદે
નમનું ત્રિસલા કુમારનઈ ૧

* * * *

ઢાલ ૭—હમચીની.

અમરી સરસી પુરની કુમરી રંગેઈ રતિ અમરી,
મધુનઈ ખાનઘ હમચ્ચી ખુદે, વીરતણા ગુણ સમરીરે. હમચી. ૭૫

શ્રી તપગચ્છ અંબરિ દિનકર સરિખો, વિજયદાન ગુરૂ મુણિયો,
જિનગુરૂ સંઘ ભગતિ કરી પસરી, કુમતિ તિમિર સબ હણિયોરે.
પ્રભુ ૩

ઇણીપરિ સત્તર ભેદ પૂજાવિધિ, શ્રાવકકુ જિન ભણિયો,
સકલ મુનીસર કાઉસગ્ગ ધ્યાને, ચિંતવિ મબફલ ચુણિયોરે. પ્રભુ. ૪

—પ્ર૦ કા વડોદરા —પ્ર૦ વિવિધપૂજા સગ્રહ

(૩૦૨) +એકવીસ પ્રકારી પૂજા.

આદિ— દોહા.

પ્રણમુ પ્રથમ જિણંદને, ભગવતી કર સુપસાય,
પૂજા એકવીસ દ્રવ્યશુ, ભાવમંગલ ઉપાય. ૧
ન્હવણુ વસ્ત્ર ચંદન કરી, કુસુમ વાસ પૂનાર,
માલા અષ્ટમંગલ ભણી, દીપ ધૂપાક્ષત ધાર. ૨
ધર્મધ્વજ ચામર સહી, છત્રે મુકુટ વિશેષ,
દર્પણ દર્શન દાખવે, નૈવેદ્ય ફલ સુઅહેશ. ૩
ગીત નટ્ટ વાજિત્રશુ, જન પૂજે જિન ઇંદ,
કાઉસગ્ગધ્યાને જોણે કરી, પૂજા સકલ મુનિચંદ ૪

* * * *

અંતે— કળશ

થુણિયો થુણિયોરે, પ્રભુ ચિત્ત અંતરમે થુણીયો,
ત્રણ્ય ભુવનમા નહીં તુજ તોલે, તે મે મનમા ધરિયોરે પ્રભુ ૧
એકશત પંચ કવિત કરી અનુપમ, તુજ ગુણ ગુથી ગુણીયો,
ભવિક જીવ તુજ પૂજા કરતા, દુરિત તાવ સવિ ટળિયોરે. પ્રભુ ૨
એણીવિધ એકવીશ પૂજા કરતા, શિવ સુખ ફળ સહુ મળિયો,
સકલ મુનીશ્વર કાઉસગ્ગધ્યાને, ચિદંનદશુ ભળિયોરે. પ્રભુ. ૩
શ્રી તપગચ્છે દિનકર શોભે, વિજયદાન ગુરૂ ગુણિઓ,
શ્રી હીરવિજય પ્રભુ ધ્યાને ધ્યાતા, હેમહીરા જેમ જડિયોરે પ્રભુ ૪

—પ્ર૦ વિવિધપૂજા સંગ્રહ.

મહાનંદ પદિ નિરમળી જે ભાખિઉ જિન વાણી
ગુણ ભણ્યા ભણી સુ જાણી આણિઇ વંદુ ભણી. ૭
તે સાધુનિ તે મનરલી, આગમ ગુણ ભંડાર,
સુર મુનિ ભાણી તે રમે, મ મોહિલિ મનિ મીત. ૮

* * * *

અંત— ઢાલ. ધન્યાશ્રી.

દાસિર દ્વાદ્ધાર દોસાગારે આગમણી પણ વીરરાગ—આંબલી.
શ્રી તપગચ્છ ગગનદિ મુનિવરે. હીરવિજય ગુરુ શિષ્ય
વર્ધમાનગણિ શાસ્ત્રમુનિ ઇંધે, ઘમલે ઘમરો અમર ઇદા ૪૨

—પ્રતિ ધાર શ્રાવકો ધિમલ્લમુનિ લિ૦ ગણિ ઉદયમુ-
નિના. અહમદાવાદે સં ૧૬૬૦ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૮ બુધવારે ૭૯
પત્રાંક ૪—૧૦ (વિ. ધ.)

—વિ. ધ. ના ભંડારી પાસ આવેલા ચિત્રપટોવાળી-ભૂરી પાસ ૭

૨ ઋષભ પ્રભુના ભુવનના સ્તવન. ૪૨ કડી

અંતિ—

પ્રભુ ઋ.લ મમતા સુમતા મિલતી સમ ધામ કરી.
મન પાર ત્તર મમાર આગર તારણ શરણ તરે તરી,
ધર નામ રમણ મરણ સુધી સુધા રચણ મોહિત મુનિવરી
વરી વિમલ્લાન મુનિ મિત્ર સાધમંદ પુણ કરી. ધ. મ.)

૩. વીર જિનસ્તવ. ભાષક ચૈતન્ય ઉપાધિમ ૨૯૦

આદિ— દુહા.

ઉજ્વળિ ચૈતન્ય અમૃત ત્રિસલા નંદન નિધાન
શાસન તું અવનિ ધર્મ શુભ મધનિર્જ ધન. ૧

* * * *

અંતે— (રાગ ધન્યાશ્રી-મિશ્રિત ઢાલ)

નહિ મ.ન ગુણા માન વહિમતે તપ ઘરો મુનિવરો સુતરતારી.
ચૈત્ય ભક્તિના મુનિવર અનુવરો સાથ જી લીરથા વિભારી.
વિ ગ્ર

હમચ્ચી વીરતણી જે ગાતી, નાકે માતી જોતી,
જનની માતા રાતો રાખઇ, ટોલામાથી જોતીરે. હમચડી. ૩૬

× × × ×

અંતે—

વર્દ્ધમાન જિનગુણ સુરવેલી, હીઅડા કરીરે સહેલી,
સકલ કહિ ગુણ મત્સર મેલ્હી, નિસ દિન જિન ગુણ સુરખેલીરે
હમચડી. ૬૫

વીર પટોધર શ્રેણિઈ આરો, હીરવિજય ગુરૂ હીરો,
સકલ કહિ એ સો નિતિ સમરો, ચરમ જિનેશ્વર વીરોરોરે.
હમચડી ૬૬

—લિ૦ ૧૮૧૫ ભાદ્રવી અમાસ સોમવતી, ૩-૧૧ આ ક.
(પ્ર કા)

—વિ ધ ના મારી પાસે આવેલા એક ચોપડામા—ઉદયપુર ગો. ભ

(૩૦૫) ગણધરવાદ સ્તવન.

કલશ.

ઇતિ વિગતમોહ વિજિતકોહ ભુવનખોહ પારગ,
સસારમોહ કુગતિરોહ વિજતસોહ પારદ,
કેવલાલોક નમતલોક વીર પુરૂષોત્તમ વર,
સિરિ વિજયદાન મુણિદ સેવક સકલચદ શુભાકર.
(પૃ ૩ પઘ ૪૮ પ્ર કા)

(૩૦૬) સાધુ કલ્પલતા. (વિદ્યા)

(૩૦૭) મહાવીર હીંચસ્તવન. સ ૧૬૬૦ પહેલા.

આદિ—

આસીન્મયો યસ્ય રસે પ્રશાતે,
યસ્યાનુલક્ષ્મા ક્ષાતિરભૂદુપાતે,
સુવર્ણકાતે કૃતસગવાતે,
નમોઽસ્તુ તે વીર વિભો નિશાતે. ૧

„ [illegible]—[illegible]
[illegible]

[illegible]—[illegible]
[illegible]

[illegible]—[illegible]

[illegible]—[illegible]

„ —[illegible]
—[illegible]

„ [illegible]—[illegible]

„ [illegible]—[illegible]
[illegible]

„ [illegible]—[illegible]
[illegible]

„ [illegible]—[illegible]

„ [illegible]—[illegible]
[illegible]

„ [illegible]—[illegible]
૧૫-૧૧ (વિ ૫)

([illegible])

[illegible]

—લિ૦ વૃદ્ધિચંદ્દેન શ્રી ગોડીજી મસ્ ઇ ૪૧–૧૨ આ. ક. લ. ૧૭૮૫ વર્ષે, પ્ર. કા.

૩. કુમતદોષ વિજ્ઞપ્તિકા શ્રી સીમંધર સ્ત૦

ઇમ સવ શર્મ સુધર્મદાયક કુમત કર્મ સુધાકરો,
મુઝ દભમર્મકુકર્મકર્દમ ધર્મ તુ સીમંધરો,
નિજ ધ્યાન મંદિરિ ધરી વિનવ્યો કરિ સુનિર્મલ કિંકરો,
સિરિ વિજયદાન સૂરિંદ સેવક સકલચંદ કૃપા કરો.

(પૃ ૨ પ્ર કા.)

૪. ગૌતમપૃચ્છા.

આદિ—

જિનવર રૂપ દેખી મન હરખી, સ્તનમેં દૂધ કરાયા,
તબ મન ગૌતમ હુયા અચંભા, પ્રશ્ન કરણકું આયા. ૧
ગણધર એતો મેરી અમ્મા.

* * * *

શ્રી તપગચ્છ નાયક હીરવિજય સૂરીશ્વર દીઇ મનોહર વાણી,
સકલચંદ પ્રભુ ગૌતમ પૂરઇ, ઉલટ મનમાં આણી—ગણધર. ૧૧
(પ્ર. કા.)

૫–૨૩ વૈરસ્વામિસઝાય–સિદ્ધગિરિસીસ ધનગિરિસુતો વયરસામિ ધિન સોહરે.

આત્મા ઉપરિ ધ્યાનરસ સ૦—તું જિનવદન ભવનની દેવી
સ્વાધ્યાય —પભણુતિ જગગુરૂ ત્રિજગદયાલા.
" —સકલ જગજંતુ તુપાણાણુ જેતા.
" ધન્યાસી—જેણિ બહુ ગુણભરી નૈવ કન્યાવરી બ્રહ્મચારી વરો
વયરસ્વામી
" ગુડી—'દિઇ દિઇ દરિસન આપણુ, તું સરસતિ મોરિ માઇ રે.
" મારૂણી—ગોવિંદ હમકુ મારણ કારણિ, પાપિઆ રે તિ કા
સમજ્યા સામી પશુઆરે.

૧૭૧ હેમશ્રી (સાધ્વી) (વડત. ધનરત્ન સૂ.—અમરરત્ન સૂ૦—ભાનુમેરૂ—નયસુંદર શિષ્યા)

(૩૧૦) કનકાવતિ આખ્યાન સં. ૧૬૪૪ વૈ. શુ. ૭ મંગળ.
મહોપાધ્યાય શ્રી નયસુંદર ગુરૂભ્યો નમઃ—

આદિ— રાગ રામગરી.

સરસતિ સરસ સોભાગ વાંણીરે સેવક ઉપરિ નહુ કીધ આંણીરે
શ્રી કનકાચલે સીસજ નામીરે, સદ્ગુરૂ કેરી સેવા પામીરે ૧
સેવા પામી સીસ નામી ગાઉં મનહ ઉલટ ધરી
કથા સરસ પ્રબંધ ભણસું, સજ્જન મનહ આણંદ કરી
કનકાવતીની કથા રસાળી ચતુરનાં ચિત્ત હરણી,
વેધક રસરસ સુણી નર જે તેહનાં મન ભેદણી ૨

અંતે—

એણીપરિ તેહ પ્રબંધ નરનારી તે તેહનું ચરીત્ર
ગુન મધ ઘણા જન જુ એહવા, તુ કરજ્યું ધરમ સજ્જન. ૩૫૨
વડ તપગચ્છ મંડન દીનકર, શ્રી ધનરત્ન સૂરીરાય
અમરરત્ન સૂરિપાટ પટોધર, ભાનુમેરૂ બુધ કહવાય. ૩૫૩
તસ સીસ પંડિત વાચક, નયસુંદર રવિરાય,
વાચક માંહિ મુખ્ય ભણીજઈ તસ સેવકી ગુણ ગાય. ૩૫૪
કથાભંડારમાંહે રસાળ, કનકાવતી સંબંધ
કનકાવતી આખ્યાન રચ્યું મઇ સુણજ્યો સરસ સંબંધ. ૩૫૫
સંવત ૧૬ ચુમાલઈ સંવચ્છરિ વૈસાખ શુદિ ભુમવાર
સાતમઇ દિનિ સુભ મુહુરતઇ ગહગહ રચ્યું આખ્યાન એ સાર ૩૫૬
ભણઈ ગુણઈ સાંભલિ જે નાર, તેહઘરિ મંગલાચાર
હેમશ્રી હરખે તે બોલઈ હરખ સદીવ સદાર ૩૫૭

—ઇતિ કનકાવતી આખ્યાન સમાપ્ત. પ્રતિ ખરે પ્રાચીન મ. રત્નવિજય પ્રતિ (પ્ર. કા. ભ.) (નયસુંદર માટે જુઓ નં. ૧૧૫ પૃ. ૨૫૪)

૧૭૦ વિજયશેખર (આ ધર્મમૂર્ત્તિસૂરિ-કમલશેખર-સત્યશેખર શિ)

(૩૦૮) રત્નકુમાર રાસ.

(૩૦૯) યશોભદ્ર ચોપઇ. સં. ૧૬૪૩ મહા શુ ૩ રવિ બભણવાડામાં.

અંતે—

વિધિ પખ્યનાયક મહિમનિધાન તપતે જિહા જગિ ઉદયુ ભાણુ,
દરિસન દેખિઈ પરમાણુંદ, વંદઉ **ધરમમૂરતિ** સૂરીંદ ૧૩૯
વલિ વંદઉ સહિગુરૂ આપણા, જેહનઇ નામિઈ નહી રિધિમણા,
શ્રી શ્રી **કમલશેખર** વણુરીસ, સમરૂં નામ તેહતુ નિસિદીસ ૧૪૦
તેહતણા શિષ્ય જગિ જયવંત, **સત્યશેખર** મુનિવર ગુણવંત,
જેહનઇ વદનિ વસઇ સરસતી, ચિરંજીવઉ એહવા વરયતિ ૧૪૧
તાસ પ્રસાદઇ આણંદ અંગિ, એહ અધિકર કહઉ મનરંગિ,
સંવત **સોલત્રઈતાલઇ વરસિ, મહા સુદિ તીજ** આદિત્યનઈ દિવસિ. ૧૪૨
દેસ સિરોમણિ જેહ **મેવાત,** નયર અનોપમ તિહા સુવિખ્યાત,
બ્રહ્માવાદ વારૂ અહિઠાણુ, જિહા બહુ શ્રાવક અછઇ સુજાણ ૧૪૩
તેણિઇ પુરિ જિનવર **શાંતીસરૂ,** સદા સુખ આનંદ જય કરૂ,
તસ સાંનિધિ વિનયશેખર ભણઇ, એહ સુણતા નવનિધિ આગણઈ ૧૪૪
—શ્રી યશોભદ્ર રિષિરાજ ચુપઇ.

કવિએ પોતેજ લખેલી છે.

સંવત **૧૬૪૪ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૩** સોમે શ્રી અંચલગચ્છે શ્રી **ધર્મમૂર્તિ** સૂરીશ્વર રાજ્યે વાચનાચાર્ય વા શ્રી **કમલશેખર** ગણિ તત્ શિષ્ય રિપિ શ્રી ૬ **સત્યશેખર** ગણિ તત્ શિષ્ય ઋ૦ **વિનયશેખરેણ** લિખિત શ્રી આગરાનગરે ઉરવારે તૈલાદ રક્ષેત્ જલાદ્રક્ષેત્ રક્ષેત્ સ્થલબંધનાત્, પરહસ્તે ગતાદ્રક્ષેત્, એવં પુસ્તિકા. (પ્ર.કા)

નોટ—વિનયદેવ તે બ્રહ્મઋષિ કે જે પાર્શ્વચંદ્રના શિષ્ય થયા અને જેણે પોતાના ગચ્છનું નામ સુધર્મ ગચ્છ આપ્યું તેનો આમાં વૃત્તાંત છે આ બ્રહ્મ ઋષિની કૃતિ સંબંધી આ સમયમાં જુઓ પૃ. ૧૫૨ થી ૧૫૮ વિશેષ હકીકત માટે જુઓ ઐ. રા. સં ભાગ. ૩

---

૧૭૪ હેમાણંદ (હીરકલશ શિ૰)

(૩૧૩) વેતાલ પચવીસી સં ૧૬૪૬

આદિ—

પ્રણુમ્ય દેવદેવત્ર વીતરાગ સુરાર્ચિત
બોધનાં ચ વિનોદાય, કથિષ્યેહં કથાનિમાં. ૧
નત્વા સરસ્વતી દેવી શ્વેતાંબરભૂષિતાં
કમલપત્ર વિશાલાક્ષી નિત્યં પદ્માસને સ્થિતાં. ૨

ચોપાઈ—

સુરનર સાંનિધ્યકરી દેવ, સમરી સરસ્વતી પાય પ્રણુમેવિ
સુગુરૂ વચન મનમહિ ધરી, બોલીસ વિક્રમ રાજા ચરી. ૧
રાજા વિક્રમના અવદાત, કવિજણુ બોલે નવ નવ ભાંતિ,
તેમ હું સજ્જન સાંનિધિ થયા કહિસુ વેતાલપચીસી કથા. ૨
રાજા વિક્રમ ને વેતાલ, એકઠાણુ વનખંડ વિશાલ,
કથા કહી નવનવી પચીસ, સાંભલતાં તે થાય જગીસ. ૩

* * *

અંત—

ઇતિ વેતાલપચિસીયે વિક્રમ ને વેતાલ
કથા કહી પચવીસમી હેમાણંદ રસાલ. ૧૭

—ઇતિ શ્રી વેતાલપચવીસી ચરિત્રે વિક્રમ કથિત કથા પંચવીસમી સંપૂર્ણ.

૧૭૨ રત્નસાર.

(૩૧૧) સાગર શ્રેષ્ઠીની કથા ૧૬૪૫ (માણેક)

---

૧૭૩ મનજી ઋષિ (પા૦ પાર્શ્વચંદ્ર-વિનયદેવ-વિનયકીર્તિ શિ.)

(૩૧૨) વિનયદેવસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૪૬ પોષ શુદિ ૭ મગળ, બુહરાનપુરમાં.

આદિ—

સકલ સિદ્ધિ આનદકર, જિનશાસન શ્રૃગાર,
ચઉદ પૂરવનો સાર એ, જગિ જપઉ મંત્ર નવકાર.

* * *

અંતે—

પૂજ્ય ચઉમાસૂ તિહા રહ્યા એ લોક કરે ધરમ ધ્યાન મ ૨૩૭
શ્રી વિનયદેવ પટ્ટધર એ, શ્રી વિનયકીરતિ રાય,
સુધરમગછ આજ દીપતો એ, આદરયો મન ભાય. મ. ૨૩૮
નયર વરહાનપુર જાણીઇ, એ દેશ વિદેશ વિખ્યાત,
સંવત સોલ છઇતાલૂઈ એ, સુણયો ભવિયણ વાત મ ૨૩૯
શ્રી વિનય (દેવ) કીરતિ સૂરીશ્વરએ, રહ્યા તિહા ચઉમાસિ,
એક દિન ઉલટ ઉપનોએ, કીધઉ શ્રીપૂજ્ય ગસ મ ૨૪૦
પોસ શુદિ સાતમિ જાણીઇએ, ભૃગુવાસર સુવિનાણુ,
નક્ષત્ર રેવતી મનિ ધરો એ, શિવયોગ અતિહિ સુજાણુ મ. ૨૪૧
મનજી રિષિ આણુદસૂ એ ચોથો રચ્યઉ પ્રકાશ,
એહ રાસ જગિ નાદયો, એ જા લગિ મેરૂ થિરવાસ. મ. ૨૪૨
ચઉવિહ સઘ સહૂ સુણઉ, એ ભણયો નિતુ રાસ,
ધવલ મગલ ભલ પામીઇ એ, પુહચઈ મનની આસ. મ. ૨૪૩

૧૭૫ +નગર્ષિગણિ (વ૦ હીરવિજયસૂરિ-કુશલવર્ધન શિ૦)

(૩૧૫) રામ સીતા રાસ. સં ૧૬૪૯

ચંદ અનઘ રસ વેદ નિધાન, નંદ ભાનુ તિભાનુ.—હા. પા ખ ૧

૧ અલ્પબહુત્વ વિચાર ગર્ભિત શ્રી મહાવીર સ્તવન.

૩૯ ગાથા.

* * * *

હીરવિજયસૂરીસરો.

કવિ કુશલવર્ધન સીસ ભાવસુ નગાગણિ વખાણ કરે.

---

૧૭૬ મહિદેવ

(૩૧૬) કર્મવિપાક રાસ સં ૧૬૪૮-મારૂ.

+આ નગર્ષિએ આચારાંગ કલ્પાન્તર્વાચ્ય રચેલ છે તેની પ્રશસ્તિઃ-

चंद रस बाणमुणि समवरिसे तवगण विगासणक्कं ।
भट्टारगपुरंदर सिरि विजयसेण सूरीणं ॥१५०॥
रज्जे विजिओ गणी पंडियसिरि कु(क)सलवद्धणगणीणं ।
सीसेण बालमइणा नगागणिणा परमहरिसेण ॥१५१॥

વળી તેમની લખેલી તેની પ્રત સાગરગચ્છના ભંડાર (પાટણ)માં છે કે જે ભંડારમાં તેમના હસ્તથી લખેલાં કેટલાંક પુસ્તકો છે તેમાં લખ્યું છે કે—

संवत् १६५७ वर्षे भाद्रपद सित पंचमीवासरे वार बुध पूर्णीकृतः लिखितश्च श्री वटपल्लीनगरे नग गणिना

આમણે સં માં દંડકસ્તુતિ પણ રચી છે તેમની લખેલી ઉપાસક દશાંગસૂત્ર મૂળની પ્રતિ પાટણના સાગરભંડારમાં છે તેની અંતે લખ્યું છે કે શ્રી વિજયસેનસૂરિ મુખરાજ્યે સાધ્ધપંડિત સમાર ન શ્રી હીરવર્ધન તચ્છિષ્ય પં કુશલવર્ધન તચ્છિષ્ય નગર્ષિગણિ.

ચોપઇ—સાહસવત નિરખી નૃપરાઈ, તબ વેતાલ કહે તિણિ ઠાઈ,
પર ઉપગારી તો સમ લોય, મે તો અવર ન દીઠો કોઇ. ૧
હૂ તો તુઠો તુઝ સાહસૈ, પિણ તુ જોગી મત વેસસૈ,
ક્રોહો તુઝને ઘાલે પાસ, મુખૈ કહૈ તુ ગુણહ નિવાસ. ૨
મડ પુજી તુઝ કહસી તત, કરિ પ્રણામ જ્યુ સિઝે મત,
તો કહિયૈ હું ન લહુ ભેય, તુ દિષ લે જ્યુ જાણુ તેહ ૩
તિણ વચનૈ તે થારૈ કાજિ, ફિરી દિષાલે તતષિણ માઝિ,
ષડગ કરી થે છેદો સીસ, જિઉં મન વછિત થાઇ જગીસ ૪
સુંણી સીષ તે લેઈ મડો, આવિ રહિ યોગી મુખિ ષડો,
કરિ પ્રણામ યોગી હરપાવિ, આગલિ બેઠો રાજા ભાવિ, ૫
જોગી કહે સુણો રાજિંદ, દીયૈ પ્રદક્ષિણ હુવૈ આણંદ,
હું નવિ જાણુ વિક્રમ કહૈ, તૈ તે આગૈ ઉઠી વહૈ ૬
રાજાયૈ વૈતાલી વાત, ચીતારીને કીધો ઘાત,
પૂરી વિદ્યા સીધી જીસૈ, સોવનપુરિસો હુઓ તિસૈ ૭
તિણ પુરિસે વિક્રમ રાજેસ, પ્રુહવી ઊરણ કરી વિસેસ,
રાજ પાલિ આઊ આપણું, સરગિ પહુતો સહુકો ભણું. ૮

છંદ—ઇતિ શ્રીય વિક્રમ વેતાલહી કહિ એહ વાત પચીસએ,
તિણવિધહ **સોલે સૈ છયાલ** ઇંદ્રિ ઉછવ દીસ એ,
ગુરૂ હીરકલસ પસાય કરિને હેમાણુદ મુણિ ઉત્તમપુરી,
તિહ રચીય વાત વિનોદની તે સયલ સજ્જન સુપકરી ૯

—ઇતિ વૈતાલ પચવીસી ચરિત્રે પચવીમી ચઉપઈ સંપૂર્ણમ્.
સ. ૧૭૬૫ વર્ષે શાકે ૧૬૩૦ પ્ર૦ ચૈત્ર સુદિ ૫ ગુરૌ લિપિત. પ.
મુન્જાણહસેન શ્રી જયતારણ મધ્યે ૧૬–૧૭ ચા૦

(૩૧૪) ભોજચરિત્રરાસ રત્ન. ડે.

આ કૃતિના તથા કવિના સંબંધમાં બીજી પ્રત પરથી નીચે પ્રમાણે પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી લખી મોકલે છે:—

વિક્રમાદિત્યકથા. (પત્ર ૬૬ છન્દ-પંચ આદેશ.)

આદિ—

શ્રી ઓંકાર હું વીનવૂ સદા સમરથ,
સિદ્ધ બુદ્ધિ વર અરથે નમ, સીઝવે સવિ અરથ. ૧
સીંદુરઇ કરિ અરચીઇ હરિ સેવનાં ભાર,
મૂસાવાહન જેહનઇ મોદિક સદા આહાર. ૨

× × × ×

ભાદ્રવ વદિ બારસીઇ બીજ/ અનઇ બુધવાર;
સંવત સાઠે ૧ પનરહ, એ સખિઉં અધિકાર ૧૦

× × × ×

અડિસઠિ તીરથ જે કરઇ યાત્રા કરઇ અનેક
કવિ નરપતિ કહિ ઉચ્ચરઇ સહૂ પરમારથ એક ૨૧

અંતે—

જેહનુ મીઠું પ્રાકૃત હોઇ તે સાંભલિ નવિ રીસાઇ કોઇ
ગાહા દૂહા અનઇ ગીત, જેણુ પ્રકિ જિમ વારાનુ રીત. ૮૩૦
કવિતા વિકતા મિઠતા નામ જે કથા તેહનઇ પરણામ
જગે જિહૂઇ વસઇ સરસ્વતી, હું પાંભઉ કવિજન વરમતી. ૩૧
એ કથા વિક્રમ તણૂ ચરિત્ર સાંભલતાં હુઇ કર્ણ પવિત્ર
ભણઇ ગુણઇ આણઇ સંભાઇ તે નર સાધ મનોરથ કહઇ. ૩૨

ઇતિ વિક્રમરાય કથા સંપૂર્ણ
સંવત ૧૬૭૩ વર્ષે દ્વિતીય આસો સુદિ ૧૧

—સેં લા. વોરાસ પ્રતિ ૫ ૫૧

પત્ર ૧૩ નો (દ્વિતીય આદેશ)—

આગમિઆનુ મોકલ ઉપાય રાજ કિયો મિતઇ કિધં નઇ
નગર સોપારઇ પ્રકુત કથા આદિત્યવરણઇ કેરઇ કથા. ૯

૧૭૭ નરપતિ કવિ. જુઓ નં. ૬૭

(૩૧૭) વિક્રમાદિત્ય ચુપઇ. સ ૧૬૪૯ (શાકે ૧૫૧૪).

આદિ—

શ્રી નેમિસર ગુણનિલો, જગજિવન જિનચંદ,
બ્રહ્મચાર ચુડામણી પ્રણમુ પરમાણંદ. ૧
પુરિસાદાણી પાસજિન, થંભણપૂર થિર ઠામ,
નામ જપતા જેહનુ સીઝે વંછિત કામ ૨

*   *   *   *

અંતે—

એ કહીઇ વિક્રમચરિત્ર સંભલતા હુઇ પડ પવિત્ર,
સભલતા ડાહાપણુ આવત, કવિ નરપતિ એહવઉ કહત ૭૭૧

—ઇતિ શ્રી રાજા શ્રી વીરવિક્રમાદિત્ય ચઉપઇ સમાપ્ત મિતિ. સવત ૧૮૦૦ વર્ષે શાકે ૧૬૬૫ પ્રવર્ત્તમાને કાર્તિક માસે શુક્લપક્ષે સપ્તમી તિથૌ ગુરૂવાસરે પ્રથમ પ્રહરે લખિત શ્રી આલાસણુ ગ્રામે પ્રથમ ચતુર્માસિકે શ્રી પુર્ણુમા પક્ષે શ્રી દા શ્રી-(અપૂર્ણ)

શાકે ૧૫૧૪ મા રચી એમ ઉપરના બધનપર લખાણુ છે (પ્ર કા)

[ન ૬૭ ના નરપતિને સ. ૧૫૪૫ માં નદઅત્રીસી રચનાર તરીકે સોળમી સદીમા મૂકેલા છે અને આ કૃતિ નરપતિ નામના કવિએ શક ૧૫૧૪ મા રચી એમ તેની પ્રતના બધનપર લખાણુ છે તેમા શરતચૂક સવતને બદલે શક લખવામા થઇ હોય એમ સભવ છે, તેથી બને નરપતિ એકજ હોઇ સોળમીમા સદીમા થયાનો સભવ છે, છતા ઉક્ત બધન ઉપરનું લખાણુ વાસ્તવિક હોવાનો સદેહ રાખી બનેને જૂદા જૂદા એટલે એકને સોલમી સદીમા અને બીજાને સત્તરમી સદીમાં મૂકેલા છે.]

(૩૧૯) દાનશીલ તપ ભાવના રાસ. ર. ૧૬૫૮ પછી

આદિ— દૂહા-રાગ સારિંગ મલ્હાર

સરસતિ સામિની સમરતાં, આપઈ સુમતિનિધાન
દાનશીલ તપ ભાવના, ભાખુ મન અભિમાન. ૧
સીમંધર સમય મુખી, વિચરઈ શ્રી ભગવાન,
કર્મ નિકાચિત ક્ષય કરી, પામ્યઉં કેવલજ્ઞાન ૨

અંતે—

સાંભરિમારે સાચા ગુરૂ ગુણ હીરનારે-એ દેશી.
સોહમ સ્વામી પરંપરારે, તપગચ્છ ગગનદિણંદરે,
શ્રી આણંદવિમલસૂરિ, શ્રી વિજયદાનસૂરિંદરે આણંદિ. ૨૮
તસ પાટે પ્રગટ હુઓ ભલારે શ્રી હીરવિજય સૂરિરાયરે,
શ્રી વિજયસેન સોહાગસ્યુંરે, નામઇ નવનિધિ થાયરે. આ ૨૯
શ્રી વિજયદેવ સૂરિ સદારે, તસ પાટઈ પરધાનરે
મનવંછિત દાન સુરતરૂરે, સમર્યો સિદ્ધિ સાવધાનરે આ ૩૦
શ્રી આણંદવિમલસૂરિ સેવકોરે નામઇ શ્રી ધર્મસિંહરે,
તાસ સેવક ક્રમણ્યારે જયવિમલ પંડિતરે. આ ૩૧
પ્રીતિવિમલ નિજ ભાવસ્યુંરે, રાસ રચ્યો મનોહારરે
ભણતાં સુણતાં ભાવસ્યુંરે, ઉપજઇ રસ અપારરે. આ ૩૨
—૧-૧૩ ગરીયાધર.

(વિજયદેવસૂરિ-આચાર્યપદ ૧૬૫૮ મહારાજ સં ૧૬૭૧ સ્વ. ૧૭૧૩)

(૩૨૦) +અષ્ટપ્રકારી પૂજા રાસ. ર. ૧૬૬૬ ક્ષેમપુરમાં.
(પ્ર. ભેરામણ મગનલાલ અમદાવાદ.)

આદિ— દુહા રાગ આસાઉરી

પ્રથમ તીર્થંકર પ્રથમ જિન પ્રથમ કરી પરિણામ,
આઠ પ્રકાર પુજા તણા પ્રબંધ કહું અભિરામ. ૧
સાત સુરાસુર જિનરાજ, વિદ્યાધરની કોડી
નમ ચરણ ભણી ભણી પ્રણમે ને કરજોડિ ૨

દેહરૂ અછઈ તેહ ચઉમુખ, દરિશન દીઠઈ નાશઈ દુક્ખ,
આદિશ્વ [ર]ની પૂજા કરી, રાજા બઇઠઉ આસન ધરી,

જો કે ૧૩મા પત્રની ઉપર જણાવેલી ૯-૧૦ કડીમા આવત વર્ણન ઉપરથી **નરપતિ** કવિને જૈન તરીકે માનવાના આપના અનુમાનને પુષ્ટિ મળે તેમ છે, પરતુ કવિએ વિસ્તારથી કરેલ પ્રારભ મગલાચરણ અને અન્ય વર્ણન ઉપરથી તે જૈનેતર હોવાનો બહુધા સભવ છે વચ્ચે આદીશ્વરાદિ દેવનુ કરેલુ વર્ણન બીજા જૈન કવિઓએ એ જ વિષયની કરેલી કૃતિઓની છાયારૂપ જણાય છે.

પડિત લા ભ ગાંધી

---

૧૭૮ પ્રીતિવિમલ (ત. આણુદવિમલસૂરિ-ધર્મસિંહ-જયવિમલ શિ૦)

(૩૨૮) મૃગાંકકુમાર પદ્માવતી ચોપઇ સ. ૧૬૪૯

અતે— દૂહા રાગ ધન્યાસી.

હીરજી આમઈ શષિઇ, પ્રીત કહઇ પુન્યપાજ,
અગિ અલછિત આભડઈ, રાંનિ ભમતા રાજિ
લિખ્યો નિલવટિ આપણિ, સ્યુ કરઇ દાલિદ્ર સોય,
પ્રીતિ કહઈ **હીર** નામથી, રાનિ વેલાઉલ હોઈ. ૫૧

ઢાલ—**તપગછમડણુ** હીરસો **હીરજી**, તાસ પાટઇ **વિજયસેનસૂરી**,
જાસ નામઇ નવનિધિ ઘરિ સપજઈ પૂર્વ પાતિક જાઈ દૂરિ. ૫૨
તાસ સેવક શુભ સાંભલ્યો સાચલો, ગણિ ધર્મસીધુરિ લગઈ ધર્મધોરી,
તાસ સેવક ગણિ જયવિમલ કીર્ત્તિ નિરમલી ગોરી બો. ૫૩
ગુદવચ્ય આમ ગુણધામ ધરણિ, સવત **સોલ ઉગણપચાશઈ**,
સકલ સભલઈસર્વ આસ્યા ફલઈ, **પ્રીતિવિમલ**મુનિ કહઈ ઉલ્હાસઈ ૫૫

—ઇતિ શ્રી મૃગાકકુમાર પદ્માવતી ચતુપદી સપૂર્ણમ્ ગણિ અમૃતસાગર શિ૦ ગજસાગરેણ લિપિકૃતા. ૭-૧૫ આ-ક.

(૩૧૯) દાનશીલ તપ ભાવના રાસ. સં. ૧૬૫૮ પછી.

આદિ— દુહા-રાગ સારિંગ મલ્હાર

સરસતિ સામિની સમરતાં આપઈ સુમતિનિધાન
દાનશીલ તપ ભાવના, ભાખુ મન અભિમાન. ૧
સીમંધર સમમ મહી, વિચરઈ શ્રી ભગવાન,
કર્મ નિકાચિત ક્ષય કરી, પામ્યા કેવલજ્ઞાન. ૨

અંતે—

સોભાગીઆરે ગાયા ગુરુ ગુણ હીરલારે-એ ઢાળ.

સોહમ સ્વામી પરંપરારે તપગચ્છ ગયણદિણંદરે,
શ્રી આણંદવિમલસૂરિંદરે, શ્રી વિજયદાનસૂરિંદરે સોભાગિયા. ૨૮
તસ પાટે પ્રગટ હુઆ ભલેરે શ્રી હીરવિજય સૂરિરાયરે,
શ્રી વિજયસેન સોહગકરુરે નામઈ નવનિધિ થાયરે. સો ૨૯
શ્રી વિજયદેવ સૂરિ સાહરે, તસ પાટઈ પરધાનરે
મનવંછિત દેવ સુરતરુરે સમર્યો દિઈ સાવધાનરે સો ૩૦
શ્રી આણંદવિમલસૂરિ સેવકોરે નામઈ શ્રી ધર્મસિંહરે,
તસ સેવક કમલાકરુરે જયવિમલ મુનીંદરે. સો ૩૧
પ્રીતિવિમલ નિજ ભાવસુંરે રાસ રચ્યઉ શ્રીકરરે
ભણતાં સુણતાં ભાવસુંરે, ઉપશમ રસ ભંડારરે. સો ૩૨

—પ-૧૩ અરીયાપર.

(વિજયદેવસૂરિ—આચાર્યપદ ૧૬૫૮ ભટ્ટારકપદ સં. ૧૬૭૧ સ્વ. ૧૭૧૩)

(૩૨૦) +અષ્ટપ્રકારી પૂજા રાસ. સં. ૧૬૬૬ શેરપુરમાં.

(પ્ર. જેઠાભાઈ મગનલાલ અમદાવાદ.)

આદિ— દુહા રાગ અસાઉરી

પ્રથમ તીર્થંકર પ્રથમ જિન પ્રથમ કરી પરિણામ,
આઠ પ્રકાર પૂજા તણા પ્રભુ કહ્યું અભિરામ. ૧
સકલ સુરાસુર કિંનરા, વિદ્યાધરની કોડી,
ભાસ વાન વાણી ભણી પ્રભુને ને કરજોડી. ૨

સા વાણી મુજને હવે, આપે વર વરદાન.
અલવિ આળસ પરિહરી, સુણજ્યો સહુ સાવધાન. ૩

× × ×

અંતે—

(દુહા રાગ ધન્યાશ્રી)

તપગચ્છ પતિ ગુણગિરિ, શ્રી આણંદવિમલ સુરિસીંદ,
વિચર્યો કુમત વિડારવા, અકંપ અડોલ અબીહ. ૨૭
સંવત **પનર બ્યાશીએ**, યતિ પથ પરગટ કીજ
પરમાદ પરિગ્રહ પરહરી, રોપ્યા સમકિત બીજ. ૨૮
તાસ પાટિ વિજયદાન સુરિ, તાસ પાટિ પ્રભુ હીર,
તાસ પાટિ વિજયસેનસુરિ, સાયર સમ ગંભીર. ૨૯

ઢાલ—સાંભળ્યું આઠ પુજા પ્રબંધા ભવી, અઠકમ્મ અરિ ભય દુરિ જાયે,
કલ્પતરૂ કામઘટ ધેનુ ચિંતામણિ, આગણે આવીયા પુણ્ય પસાયે. ૩૦
આણંદવિમલ વિજયદાન સુરીસર, તાસપાટે પ્રભુ હીર હરખ્યો,
સકલજગિ જીવ પાદપ એહ સીંચવી, વચન સુધારસ મેઘ વરસ્યો. ૩૧
તાસ પાટિ વિજયસેનસુરી નિધી, જાગતો જાસ જગિ મજુ મહિમા,
તાસ સેવક ગણિ ધર્મસિ ધુરિ લગે, જિનવર લોપી ન સીમા. ૩૨
તાસ સેવક ગણિ જયવિમલ સેવકો, પ્રીતિવિમલ ક્ષેમપુરી ચઉમાસે
સવત **સોલ છપન વરસિ** કર્યા, સકલસધમાહી ખેડો વિમાસે. ૩૩

(ઇડર તપગચ્છ ભ.)

+ગોડી પાર્શ્વસ્ત. પાચ ઢાળનું મોટુ સ્ત૦

આદિ—વાણી બ્રહ્માવાદની, જાગે જગ વિખ્યાત,
પાસતણા ગુણ ગાવતા, મુઝ મુખ વસજ્યો માત ૧
નારંગે અણહિલપુરે, અહમ્મદાવાદે પાસ,
ગોડીનો ધણી જાગતો, પૂરે સહુની આસ ૨
શુભ વેલા શુભ દિન ઘડી, મહુરત એક મડાણું,
પ્રતિમા તીને પાસની, થઈ પ્રતિષ્ઠા જાણું. ૩

આ કલશ. તપગચ્છનાયક સુખદાયક શ્રી વિજયસેન સૂરિસરો
તસપાટ ઉદયાચલેં ઉદયો શ્રી વિજયદેવ સૂરિંદરો,
ઇમ થુણ્યો ગોડીપાસ જિનવર ભાવેં પ્રીતવિમલ જયકારો,
ભણેં ગુણેં તસ ઘર મંગલ જયકારો.

સં. ૧૮૧૧ વૈ. વ. ૧૩ ૩-૧૫ આ. ક., પ્ર. રત્નસમુચ્ચય તથા રામવિલાસ કે જેમાં ઉપલા કલશ નથી.

---

૧૭૯ ધનવિજય

(૩૨૧) હરિબલ મચ્છિરાસ. ૧૬૫ આસપાસ—૫

(એક ધનવિજય તે વિજયસેનસૂરિ શિ. હતા ને જેમણે સં ૧૬૫૪ ના વૈશાખ વદિ ૧૩ દિને પોતાના શિષ્ય ગુણવિજયને વાંચવા માટે અમદાવાદમાં હૈમવ્યાકરણ બૃહદ્વૃત્તિ દીપિકા લખી હતી તે કદાચ આ કવિ હોય.)

---

૧૮૦ દયાકુશલ (ત૦ હીરવિજયસૂરિ–મેઘમુનિ– કલ્યાણકુશલ શિ.)

(૩૨૨) લાભોદય રાસ. સં ૧૬૪૯–વિધા.

[આ રાસ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે તેમાં હીરવિજયસૂરિ અને અકબર બાદશાહનું વર્ણન છે અને તે રાસ અકબરના મરણ પહેલાં ચાર વર્ષે રચાયેલ હોવાથી ખાસ મહત્વનો ગણાય. તેમાં અકબર વિષે જણાવ્યું છે કે અકબર બહુ બલી હતો. તેનું નામ સાંભળતાં કોઈ કંપતા. તેણે ચિતોડ, કુંભલમેર, અજમેર, સાંભર, જોધપુર, જેસલમેર, જૂનાગઢ, સૂરત, ભરૂચ, ધોલગઢ, રણથંભોર, સ્યાલકોટ અને રોહિતાસ વગેરેના કિલ્લા લીધા હતા. વળી મેઉ વગેરે ઘણા દેશો પણ સ્વાધીન કર્યા હતા. મોટા મોટા રાજા–રાણાઓ તેની સેવા કરતા. રોમી ફિરંગી હિંદુ મુગલ, હબસી પઠાણ અને એવું બીજું

કોઇ ન્હોતું કે જે તેની આજ્ઞા લોપી શકે. આ રાસમા અકબરબાદશાહે વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી કરેલા કાર્યોનુ પણ વિસ્તૃત વર્ણન આપેલુ છે. જુઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ. ૬૮ અને ૧૬૩.)

(૩૨૩) તીર્થમાલા સ્ત સં. ૧૬૭૮

આદિનાં પાના નથી મળ્યાં

અંતે—

મથુરા દેખી મન ઓલસ્યુ, મનોહર થભ જીહા પાસસેહ,
ગૌતમ જંબુ પ્રભવો સ્યામ, જિનવર પ્રતિમા ઠામોઠામ. ૪૦
મૂલતીરથ વદૂ અતિ ઘણા, તે સઘલા સેતામ્બર તણા
તીરથની એ રચના જોએ, આપમતે મત રાચો કોએ. ૪૧
સવત ૧૬૪૩ દસી, અધકારી હુઉ દેવમી,
ખમણગ વસહીએ કીધા જેણ, રખે ભ્રમ કો ભૂલે તેણ. ૪૨
ચંદ્રકીરત નામે આ એસ, સમતશિખર ગિરિ કીયો પરવેસ,
મૂકી મૂરત ડીગાબર તણી, સવત ૧૬ અડતાલે ઘણી. ૪૩
નવ દેખત પતી જો કોઅ, પરતત્રે ઘર ન વસે જોએ,
જો પણુ સાચુ હુવે સહી, ઉપદ તીહાં કો કરવી નહી, ૪૪
તીરથ દીઠે નિરમલ ખુધ, તીરથ દીઠે સમકીત સુધ,
તીરથ દીઠે પૂગી રલી, તીરથ હોજ્યે વલી વલી. ૪૫
જૂના તીરથ જે મહે દીઠા, તે સીધાંતે કહીઆ,
વીરપટોધર હીરવિજે ગુરૂ, પૂનપમાએ લહીઓ,
સાહઅકબર સબલ મહીપતી, સુણી તે જસ ગુણ ગાઇઓ,
જીવદયા તરવર પાઇ સીંચ્યા, 'જગગુરૂ' કહી બોલવીઓ ૪૬
મેહ મુનીસર સીસ સિરોમણિ, વિબુધસભાસણગાર,
કલ્યાણકુશલ ગુરૂ તપાગછ મડણ, નિરમલ જ્ઞાનભડાર,
વસુસાગર રસ સસી મિત વરખે કીધી જાત્રા એહ,
દયાકુશલ કહે આણુદ આણી, નિત નિત સમરૂ તેહ ૪૭

—શ્રી ભાવનગરી સંવત ૧૭૫૧ વરષે ભાદ્રવા શુદિ ૮ દિને લખીત સમેતશિખરે સં. ૫. લિખિત ભાષા ઉભી અને માતરે લખાયેલ હોય તે ભાઈ મોહનલાલ-શુભ ભક્તિ-જૈન વકીલ મોહનલાલભાઈ પાસેથી આવેલ ચોપડામાંથી ઉતાર્યો છે તે પરથી તે વખતે વાપરવામાં જેમ લીધી દેવનાગરી ગૂજરાતી લિપિ લખતા તે આ ચોપડા પરથી જણાઈ શકાય તેમ છે

(૩૨૪) વિજયસિંહસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૮૫ આસો શુદિ ૧૫ રવિ

આદિ— દૂહા રાગ દેશાખ તથા વેરાડિ.

સરસ વચન રસ વરસતી સરસતી ભગવતી દેવિ
તુજ પસાયેં ગુરૂગુણ થુણું, દીપતે હરખ ધરેવિ. ૧
માતપિતા ગુરૂ દેવતા ગુરૂ મતિ ગતિ દાતાર,
ગુરૂવિણ ભવજલ નિધિ તણો અવર ઉતારે પાર ૨
અનંત તીર્થંકર જે હૂઆ હોસે વલી અનંત
તે સહુ સુગુરૂ પસાઉલે, ગુરૂગુણનો નહિ અંત. ૩
ત્રિભુવનમાં જે જે ભલા ગુરૂવિણ તે નવિ હોય
જિમ જલધિવિણ સવિ બીજનો ઉદ્ભવ પ્રાપ્તિ ન હોય. ૪
શુદ્ધ પરંપર શુદ્ધ ગુરૂ, પુણ્યે લહીયે જેહ,
શ્રી તપગચ્છ રયણાયર જિહાં સહુ સરીખા તેહ. ૫
એહવા મુનિ માંહે પ્રગટ આચારજ વિજયસિંહ.
મહામુનીશ્વર તેહના ગુણ ગાતા મુજ રંગ. ૬

* * * *

અંતે—

સોલપંચાસી ઉપરિ આસાડિ શુદિ પૂનિમ દિવસે
રૂડે દિવસે રવિવાર, રાસ રચ્યો મન ઉલ્લાસે એ—૨૩૧

ધન્ય—રાગ ધન્યાશ્રી. હીરગિરિ હીરગિરિ હીરવ હીરિવરો. એ દેશી.
હીરજી હીરસે તાસ પટિ અતિ ભલો શ્રી વિજયસેનસૂરિ રાજે
શ્રી વિજયદેવસૂરિ તાસ પટિ નિરમલો ભાગ્ય સૌભાગ્ય વૈરાગ્ય ગાજે ૨૩૨

કોઇ ન્હોતું કે જે તેની આજ્ઞા લોપી શકે. આ રાસમા અકબરબાદશાહે વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી કરેલા કાર્યોનું પણ વિસ્તૃત વર્ણન આપેલું છે. જુઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ. ૬૮ અને ૧૬૩)

(૩૨૩) તીર્થમાલા સ્ત સં. ૧૬૭૮

આદિના પાના નથી આપડયા

અંતે—

મથુરા દેખી મન ઓલસ્યુ, મનોહર થભ જીહા પાસસેહ,
ગૌતમ જંબુ પ્રભવો સ્યામ, જિનવર પ્રતિમા ઠામોઠામ. ૪૦
મૂલતીરથ વદ્ધ અતિ ઘણા, તે સઘલા સેતામ્બર તણા
તીરથની એ રચના જોએ, આપમતે મત રાચો કોએ. ૪૧
સવત ૧૬૪૩ દ્દસી, અધકારી હુઉ દેવમી,
ખમણગ વસહીએ કીધા જેણ, રખે ભ્રમ કો ભૂલે તેણ. ૪૨
ચંદ્રકીરત નામે આ એસ, સમતશિખર ગિરિ કીયો પરવેસ,
મૂકી મૂરત ડીગાબર તણી, સવત ૧૬ અડતાલે ઘણી. ૪૩
નવ દેખત પતી જો કોઅ, પરતંત્રે ઘર ન વસે જોએ,
જો પણ સાચુ હુવે સહી, ઉપદ તીહા કો કરવી નહી. ૪૪
તીરથ દીઠે નિરમલ બુધ, તીરથ દીઠે સમકીત સુધ,
તીરથ દીઠે પૂગી રલી, તીરથ હોજ્યો વલી વલી. ૪૫

જૂના તીરથ જે મહે દીઠા, તે સીધાંતે કહીઓ,
વીરપટોધર હીરવિજે ગુરૂ, પૂનપમાએ લહીઓ,
સાહઅકબર સબલ મહીપતી, સુણી તે જસ ગુણ ગાઇઓ,
જીવદયા તરૂવર પાઇ સીંચ્યા, 'જગગુરૂ' કહી બોલવીઓ ૪૬
મેહ મુનીસર સીસ સિરોમણિ, વિબુધસભાસણગાર,
કલ્યાણકુશલ ગુરૂ તપાગછ મંડણ, નિરમલ ગ્યાનભંડાર,
વસુસાગર રસ સસી મિત વરખે કીધી જાત્રા એહ,
દયાકુશલ કહે-આણદ આણી, નિત નિત સમરૂ તેહ. ૪૭

તપગચ્છ પંડિત જ્ઞાનભક્તિ પાપઠક્તિ નું નવો
શુભ કલ્યાણકુશલ ગુરૂસેવ કરતાં દયાકુશલ આનંદ ઘણે. ૩
—ઇ એ ઉલિયા.
—સં ૧૭૪૩ વર્ષે માઘ વદિ ૮ દિને આનંદ કુશલેન લિ ૨-૧૨ ગાં.

---

૧૮૧ વિજયસેનસૂરિ

(૩૨૭) શુભિનઢાસ ૧૬૫ અસાડાસ.-ઉ. રેન

[વિજયસેનસૂરિ-જન્મ ૧૬ ૪ ફાગણ શુદિ ૫ નારલાઇના નાઇ લાઈ ગામમાં ઓશવાલવંશ જ્ઞાતિના સાહ કમાસાહ અને તેના પત્નિ કોડમદે ત્યાં મૂળનામ જયસિંહ. વિજયદાનસૂરિ પાસે ૧૧ વર્ષ ઉમરે સં ૧૬૧૩ જેઠ શુ. ૧૧ ના દિને સુરતમાં દીક્ષા. દીક્ષાનામ નવિજય. સં ૧૬૨૬ માં ખંભાતમાં પંડિતપદ, સં ૧૬૨૮ ફા. શુ. ૭ ઉપાધ્યાયપદ અને આચાર્યપદ અમદાવાદમાં, સં ૧૬૩ પો. વ. ૪ ના દિને પાટ સુમાં પાટસ્થાપના અકબરબાદશાહે સવાઇ નું બિરુદ આપ્યું સં ૧૬૭૨ માં જેઠ વદ ૧૧ દિને ખંભાતમાં સ્વર્ગવાસ.)

૧૮૨ કૃષ્ણદાસ

(૩૨૮) દુર્જનસાલ બાવની. સં ૧૬૫૧ વૈશાખમાસ. લાહોરમાં.

આદિ—

ઓંકાર અનંત અપાર સુરનર મુનિ ધ્યાવહિ;
જિંકે પરમ પરમિષ્ટ સુનંદ સમ ધ્રુવહિ પાવહિ,
મહામંત્ર સુખિ એહ સિદ્ધ સાધિક સબ જાનહિ.
કવિત છદ અનુગીત પ્રથમ પુનિ કવિતા આનહિ
સો સિવરૂપાં નિરમલ બુદ્ધિ દે સકલ લોક મન ભાવની
દુરજનસાલ સુ સંપતિ કહ્યુ વસુધા વિસ્તર બાવની. ૧
નિરમલ જડિયા જોત રાઝસિહાર અભિડ્ડિય
જગસાઇઇ નાસિ અધિક નિસ ઉપમ દિઠ્ઠિય

થાપિઓ જેણિં નિજ પાટિ વિજયસિંહજી, સદા ઉદયવત્ત ગુરૂ એહ ગાયો,
કલ્યાણકુશલ ગુરૂ શિષ્ય સુખરંગ રસ, કહે દયાકુશલ સહીમે જ પાયો. ૨૩૩

—વિજયસેન સૂરીશ્વર શિ. મહોપાધ્યાય શ્રી નયવિજય ગણિ શિ. પં. કીર્ત્તિવિજય પં. વીરવિજય ગણિ પં. વિદ્યાવિજય ગણિ. શ્રી લબ્ધિવિજય ગણિ. પં. ખિમાવિજય ગણિ લિ૦ સ્વવાચનાર્થે સં. ૧૭૩૫ વર્ષે. ૧૧-૧૫ મા.

(૩૨૫) ત્રેશઠશલાકાબદ્ધ પુરૂષ વિચારગર્ભિત સ્તોત્ર. સં. ૧૬૮૨

આદિ— તુહ જિન સમતા સુરલતા એ ઢાલ.

શ્રી જિનચરણ પસાઉલે, મનહતણે ઉમાહલઈ,
હું થુણું ત્રિહસઠિ શલાકા પુરૂષને એ ૧

* * * *

અંતે— કલશ

તપગચ્છપતિ શ્રી વિજયદેવ ગુરૂ આચારજ વિજયસંઘસૂરી,
સોલ બિઆસીઈ ત્રિહસઠિ શલાકા પુરૂષતણી મે થુત્તિ લહી,
કલ્યાણકુશલ પંડિત ગુણમંડિત તામ પસાઇ એહ કહ્યું,
દયાકુશલ કહે ઉલ્હટ આણી, પરમાણંદ સુખ સહીઅ લહું. ૫૯

—૩-૧૩ મા.

(૩૨૬) પદમહોત્સવરાસ-સં. ૧૬૮૫-વિદ્યા. (તેમા હીરવિજયસૂરિના પદમહોત્સવનું વર્ણન છે.)

જ્ઞાનપંચમી-નેમિજિનસ્ત૦

આદિ— દૂહા.

શારદમાત પસાઉલે, નિજ ગુરૂચરણ નમેવિ
પંચમી તપવિધિ હુ ભણું, હિઅડે હરષ ધરેવિ. ૧

* * * *

અંતે—

એ તપ કીજે લાભ લીજે વદી જે તપગચ્છધણી
પરતક્ષ ગૌતમસ્વામિ સરખી કીરતિ હીરસૂરિ તણી,

સાહદર અરુ મન્દિર નયર પ્રસાદ કરાવઈ
વિજયસેન સૂરિ પાસિ ભલો આનંદ સવાઈ
જબ લગઈ ધર સસિ મેર મહિ ધ્રુ અરિ જસુ આથા સિંધુજ,
કહિ કિશનદાસ તાં લગ તાઈ દુરજનસાલ પ્રતાપ તુમ. ૫૦

સિતપતિ અકબર પાતિસાહિ જિહ સમ્રુ કરત
ઉગ્રતાસા સમત અધન નવરોજ વસંતહ,
સોલહસઇસિત્યાવના બીર બિક્રમ મહત્તર
મીનરાશિ એ હાભિયરસ નિધિ આનન આકર,
આષાઢ માસ દિન સોમ કઈ તિથિ કવિન ગિરહિત કવિ,
દુરજનસાલ પરવાર સઉ આપણા જિહિં સુખ કહ. ૫૧

ભગવાન ભગવાન વીર જિન સાસન સ્વામી
ભગત શ્રી વસુભતિ પુત્ર ગૌતમ શિવગામી,
ભગત શ્રી જિનદત્ત નઇ મુનિરાજ મુનીશ્વર,
ભગત જડિયા ગોત્ર ઉસ ભયો પુહવીશ્વર,
નિતમગસ ભતણ સુગુણિયા આનન સુદ કવિત રસ,
દુરજનસાલ ભગવસા કવિજન કહઇ કરહુ સુજસ ૫૨

—ઇતિ ભારતી સાહ દુરજનસાલ જડિયા ગોત્ર તણ ગતકી. લિખત ગોતિમ કિસનદાસ બાહપુર મધ્યે નાહરી ભોગીદાસ પુત્ર સાહ સતોલી પઠનાર્થં. [વિ. ધ. નાનો ચોપડો પ. ૭૦–૧૧]

[કવિ ગોતમ હતો—તેણે બાહપુર–લાહોરમાં આ કૃતિ દુરજનસાલ પર લખી છે તે દુર્જનસાલ ઓસવાલ વંશીય જડિયા ગોત્રનો હતો અને તે રાજપાલના વંશમાં થયો હતો. રાજપાલને ત્રણ પુત્રો હતા—૧ ભિમદાસ, ૨ હીરાનંદ અને ૩ સખી નાનુ. આ નાનુનો પુત્ર દુર્જનસાલ. દુર્જનસાલના ગુરુ હીરવિજયસૂરિ હતા અને તેણે શૌરીપુરની યાત્રા કરી ત્યાંની જૂની ભૂમિ કરી હતી અને જિનપ્રસાદનો ઉદ્ધાર અને પ્રતિષ્ઠા પણ કરાવી હતી, લાહોરમાં એક મંદિર કરાવ્યું હતું. આ

ભઇયા દુરજનસાલ સાહિ અકબરિ થિર થપ્પિઉ,
મુકટમ્મણિ જઉહરી હુકમુ જિસુ સબઇ સમપ્પિઉ,
શ્રી વિમલદાસ હયબર બકસહીરાનદ આનદ દરસ,
સઘાધિપત્તિ નાનૂ સુતનુ તિન્નિ પુત્ત તિન્નઉ મરસ. ૨

મગ્ગિ ચલહિ નિમ્મલઇ ધમ્મ કારણિ ધનુ અપ્પહિ,
સત્યવચન મુખિ ચવહિ અગિ પૌરપ દ્રિઢ થપ્પહિ,
ગરૂઅ ભાર અંગ વહિ જીઅ દુત્થત્થિય પાલહિ,
આરભ હિતકર હિ જનમ સાવઇ ઉજ્જાલહિ,
પોષઇ સુપાત કઉ જાનિ કરિ ઇતે બોલ અગીકરહિ,
સઘાધિપત્તિ નાનૂ સુતન મેઘરાજ કુલ ઉદ્ધરહિ. ૩

* * * *

અંતે—

સાયરકે ધરિ ચદ સૂરકા સિવ ધરમડન,
મન રાજા ધરિ મદનુ રામ રઘુપતિ દુષપડન
ચદન ધરિ ઘણસાર ઇસિ ધરિ ભયા વિનાઇકિ
પવન ધરિ હિ હનવત કરનુ રવિધરિ નર નાઇકિ,
કહિ કિસ્નદાસ સઘ મુકુટમનિ બુધિનિધાન જગિ ભોજસરિ,

દુરજનમાલ દુરજનદવનુ જડિયા નાનૂ સાહ ધરિ ૫૨
હરખુ ધરિઉ મન મજ્ઝિ જાત સોરીપુર કિદ્ધિ,
સઘ ચતુરવિધિ મેલિ લછિ સુભ મારગિ દિદ્ધિ,
જિનપ્રસાદ ઉદ્ધરઇ સુજસ સસારિહિ સજઇ,
સુપ્રતિષ્ઠા સઘ પૂજા દાનિ છિય દસન રજઇ,
સઘાધિપત્તિ નાનૂ સુતન દુરજનસાલ ધરમ્મધુર,
કહિ કિસ્નદાસ મગલકરન હીરવિજય સૂરીંદ ગુર. ૫૩

લછિન અગિ બતીસ ચારિ દસ વિદ્યા જાણઇ
પાતિસાહિ દૈ માનુ ષાન સુલિતાન બષાણઇ,

માંથી મ. દેસાઈએ ધીમે ધીમે ઉતારાઓ આપ્યા છે પણ તેમણે મળ લીધા પણ સાથે સાથે છપાતી દેશ તો અમરસિંહ વગેરે વિશે સામ વાત. જુઓ ૧૯૭૮ ની દીવાળીનો ગુજરાતી અંક પૃ. ૭૨)

---

૧૮૪ પદ્મવિજય (ત૦ હીરવિજયસૂરિ શિ૦)

(૪૩૦) તીર્થમાલા (૧૬૫૨ પહેલાં)

આદિ—

> સમરસિ સમરસિ સરસતિ ભારતિ વચન વિલાસ
> તૂ વળી શુદ્ધ આપજે સાચો વચન વિલાસ. ૧
> વાણી વાણી ઇમ ભણે તૂ વળી જોતિ
> મતિ કેસરણી કેસરી કેમ આપે ખ નિ. ૨
>
> * * * *

અંતે— કલસ

> એ તીરથમાલા ગુણવિશાલા કહીઇ જે હિતે
> તસ મુગતિ ભામા અતિરસાલા વરણ વરમાલા દિ
> શ્રી હીરવિજય ગુરુ સુરિપુરંદર શીસ પદ્મવિજય કહે
> જે સુગુણ ગુણરવે અને સુણરવે મનસમાધ તે લહે

—ઇતી તીરથમાલા ગુણસ્તવન સંપૂર્ણ

—સં. ૧૮૪૨ વર્ષે કાર્તિક શુદ ૭ બુધવારે લિખિત સકલ પંડિત શિરોમણિ પંડિત શ્રીપ પં. હરિરુચિ ગ. તત્શિષ્ય પં. વીરરુચિ તત્શિષ્ય મેઘ શિષ્ય પં. વિનોદરુચિ ગ. ના શિષ્યની સુમતિ મનઃરામ વાચનાર્થ

(પ. સં. ૪ આચાર્ય ભં. લીં.)

—લિ સં ૧૮૫૫ જેઠ શુદ ૨ ભનો ૨૭ પ્રે. ૨

સર્વ વાત ઉપરની બાવનીમાંથી સિદ્ધ થાય છે જુઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ. પૃ ૨૫૩-૨૫૪.]

---

૧૮૩ સારંગ. (મડાહડ ગચ્છ-જ્ઞાનસાગર સૂરિ-પદ્મસુંદર તેના ગુરૂભાઈ ગોવિંદ શિ૦)

(૩૨૯) ભોજપ્રબંધ ચઉપઈ સ ૧૬૫૧ શ્રાવણ વદ ૯ જાલોરમા.

અંતે—

ભોજપ્રબધ તણી ચઉપઇ, સોલઇકાવન વચ્છરિ હુઈ,
વડગચ્છ શાખા ચંદ્ર વિચાર, મડાહડ ગચ્છ ગચ્છ સિણગાર ૫૪
સૂરિપદ ઈ જયવતઉ જાણુ, ન્યાનસાગર સૂરીશ વખાણુ,
તેહનઇ ગચ્છિ વાચક ગુણગેહ, દીપઈ જસુ ગુણ નિર્મલ દેહ ૫૫
પદ્મસુંદર નામઈ પરગડુ, ધુર લગિ જાસુ અનોપમ ધડુ,
ગુરૂભાઈ તસુ છઈ ગોવિદ, પુરિ જાલોરિ પ્રગટ આણુદ. ૫૬
તાસુ સીસ સારગ સુવાણિ, વિમલ કિઉ નૃપ ભોજ વખાણ,
શ્રાવણ વદિ નવમી કુજવાર, પ્રકટ કીઉ કૃપા પ્રચાર. ૫૭

લખ્યા—સવત્ ૧૬૫૭ વર્ષે આશ્વિનિ વદિ ૨ રવૌ શ્રી જાલોર મધ્યે પૂર્ણિમા પક્ષે ભટ્ટારક શ્રી વિમલચદ્રસૂરિ વિજયરાજ્યે વા શ્રી વિનયસાધુ શિષ્ય ચારિત્રવિમલેન લિ૦ સઘળા પદ્ય ૪૫૮.

—સાગર ભ પાટણ

(૩૨૯ક) બિલ્હણ પચાશિકા (જુ, ન ૨૮૭, જુઓ જ્ઞાનાચાર્ય ન.૧૨૮ પૃ. ૧૭૩ સ ૧૬૩૮-(૧૬૪૮) રચેલી.

(આમણે પૃથ્વીરાજે ક્રિસન રૂકિમણીકી વેલીપર લાખા નામના ચારણે પ્રાચીન પશ્ચિમના રાજસ્થાની (પ્રાચીન ગુજરાતી)મા લખેલી બાલાવબોધ નામની ટીકા પરથી વિ સ ૧૬૭૮ મા પાલ્હણપુરમા ફિરોજશાહના અમલ વખતે સંસ્કૃત ટીકા નામે સુબોધમજરી રચી છે અને તે સ. ૧૭૮૧ મા પ્રતિબિબિત થઇ છે આ અમૂલ્ય ટીકા-

[સુભાષિત]

નમણી ખમણી બહુગુણી, રતિવંત વિશુદ્ધ
વિણ પુણ્યે કિહાં પામીએ કરેધન વી ધરિ શુધ. ૮

મીઠાં ભોજન શુભવચન મીઠા બોલી નારિ
સજ્જન સંગતિ માહ મહે પ્રિસદિ ન પામે મ્યાર ૧૧

એક પુત્ર ગુણવંત જો સોનો સહસ સમાન
જિમ એતિ મલયુ હોય તા ચંદન કુસુમ (એકજ) પ્રધાન. ૧૭

મુઓ સુત ભિણ્યું કિ હે નિગુણજો પુનિ તેણે,
જે જન્મ લગે મુક સુત, સો દુખ સહીય દેહ. (૧૮)

એક પુત્ર સિંહણ જિસો કોઈ પ્રસવે નારિ
કરિ પડિ ભડિ આપે રહે તે સુતની વિચાર ૧૯

ભોજન સ્તુત સમય આ સુર પવિ હાલ
? એ મ્યારો માય મહેં(તો) સ્વર્ગ ન વધ કોય ?

જ નરિ મુખ સવિકાર થઈ વર્જ આપો ન્યુર્પતિ,
નમ્રપિ મિત વિધિના દીધો અવસત શિર છત્ર ૨૩

આયુ વિત સુદ ક્રિ આર મૈથુન ભોજન
મિત્ર ન કહિયો આપણો મદનો અને અપમાન. ૫૧

કામી ક્રોધી માનીયો ફિરે જુઆ રતિ માહિ
જનસેવક નિત શુભ અશુભ,હિએ વિચારે નાંહિ. ૫૬

ત્યારા નમિ તરુણિ મળતી પામ વિચાર
ઉત્તરાયા વિણ માનવી કિમ તરણિ સમારે ૪૦

દમ ધર્મ વિરત ન નહિ ધર્મ કરે સવિ કોઈ
દય ગુણ હરે એ માય હું તો ન સમજે સોઈ ૬

અશ્વ શાસ્ત્ર દય નારિ નર રવિ એ વિજય કર ભેદ
વીણા વાણી મંત્ર આર નિમટી ન્ મ્ય દેખ. ૬૩

૧૮૫ માલદેવ+ (વડગચ્છ ભાવદેવસૂરિ શિ)

+આ બહુ માગ કવિ હતા તેનો ઉલ્લેખ ઋષભદાસે પૂર્વના વિદ્વાન્ કવિ તરીકે કુમારપાલરાસમા કરેલ છે (જુઓ મારો લેખ-જૈન કૉ હેરેલ્ડના જૈન ઇતિહાસ અક મને ૧૯૧૫ મા ઋષભદાસ પર) આ કવિની રચના સુન્દર અને લલિત છે તેના ગુરૂ ભાવદેવનો ઉપાશ્રય હમણા પણ વિકાનેર રાજ્યમા 'ભટનેર' અને 'હનુમાનગઢ' મા છે તેના શિષ્ય લોક સિન્ધ અને પજાબના મધ્યમા રહ્યા કરતા હતા

જયરગ કવિએ સ ૧૭૨૧ મા રચેલા કયવન્ના (કૃતપુણ્ય)ના રાસમા માલ કવિના સુભાષિત લીધેલ છે —

" વાલભતણો વિછોહ, કિરતાર તૂ કદિ ભાજગી ?
કહિ તે કદિ સજોગ, કરમી તે નિરણે કહ્યા, ૧
કોકિલને જ્યુ મોર'વનિ, દલણુ પવનજ (?)ની,
ચદ્રકિરણ તણોજ રસ, વિરહી એ ન સહત ૨
દુસહવેદન વિરહકી, સાચ કહે કવિ માલ,
જિ જિણુકી જોડી વિછડો, તિણુકા કવણ હવાલ ૩

(૩૩૧) પુરદરકુમાર સ ૧૬૫૨

આદિ—

વરદાયક સુરદેવતા ગુરૂ પ્રસાદ આધાર,
કુમર પુરદર ગાઈસ્યુ શીલવત સુવિચાર ૧
નરનારી જે રસિક તે સુણિયો સત્તે ચિત્ત લાય,
હૃદન કરહૂ ધુમાઇયે વીણા સરસ તરૂવાય ૨
સરસ કથા જે હોય તો સુનહિ સબહિ મન લાય,
જયા સુવાસ હોવે કુસુમ, મધુપ તહાહી જાય ૩

× × × ×

શીખ કમાણી માય કહે ઉત્તમ કહે મુખ દીઠ
કમતિ ઉન્નાસે વસ્ત્ર કહું રંગ ન ચડે મજીઠ. ૧૨૬
માય ન સુણ ભગિની રહે નિકડિ ૭ મતિમંદ
સર્પ કુંડે કરિ બાંધ્યો છિપ્યો રહે મિનિ મંદ. ૧૪૮
વસ્ત્ર વિભવવિધિ વચન વપુ સુંદર આકાર
માય વિલાં તણાં માનીઈ નરનિ ટોડિ ૫મ વચાર. ૧૪૯
આમા—ખીરસ સારસે શમેળ મૃદુરસ સરાગ્યો
કરસ ન બે પડિધાવે પૂંમેર નામરમી બે. ૧૫૩
માય જે કરતવ કીછએ સી તો નખીએ અપ
શાળુ ન ગોર ન કારસો પાપી સામી પાપ. ૧૫૫
વ્હતળી ૭ નારિ અર દાન કિ (દીવર) જૂને સમાન
કર ચહીનપણિ ટોકિને પર ઉપગાર નિદાન. ૨ ૮
દુર્જનશાક ન સહિ સકે પરજન સુખ પરિવાર
વિધન કરે છળ કેળના નીઅરમો આચાર ૩૧૨
દિન દિન અધિકો મંગળા રાગ તેજ સનમાન
મનરજિન સુખ સંપ૭ તેનો પુન્ય પ્રમાણ. ૩૧૭
વાનાર. દેહિ જસ્રીયો ઉપરિ નમો તીરદ કહિ આચાર્ય નિમમો
પ્રકાર કરે ૧ મહૂર્ત છન૭ આચાર કરે તે કરી જાણે૭ ૩૧૫
નિટું પાકપ દીપ જિમ સ્રીછ પ્રમ પવિત્ર
દિનવીચા રવિ માત કહે (જિમ) તિમ કુળદીપ સુપુત્ર ૩૨૧
અજ્ઞાનના ગુણરત્નચિ મિળે પરમ સુખ ભેદ
આપ્તજનના રત્ન માય કહે કિમે ન નમે સનેહ ૩૨૬
શુદ્ધભાવ (આત્મહિત) ઝાવના કરે૭ અમતિ વિલાસ
નિર્વાર સમ ટેકિને વાસુદેવ સમ (જિમ) આશ ૩૩૧
કલ્પભાવ (આત્મહિત) વિસ્તર કહે જિન પૂરે વિલાસ
નિર્વાર પ્રતી લહે અમિક જિમ તે માસ. ૩૩૦

નિશ્ચોલય પરનારકો સૂર્પક ગયો નિજઠામ
લગી ચોટ ન સમજહિ સો તો મૂરખ નામ ૬૪
સસનેહી તો દુખ સહે માલ તજો પરનારિ
તવલગ મથ મથિએ દહી જબલગ થીયમઝારિ. ૭૦
હરિણા ફાસે ફદ તો જે ચરે પરાયા ખેત
માલ જાનિ ઈ પરિહરો પરનારીશુ હેત ૭૧
પગતિય માલ ન રાચિએ કરહિજ કપટ સનેહ
બાહિર સોનાનો ભરમ ભીતર પીતરિ એહ ૭૪
માલરૂપ પરનારિકો દેખિ ડુલાવો ન ચિત્ત
એ નિશ્ચે વિષવેલિફલ, ખાઇ ગલેઇ મિત ૭૫
રૂચિ અરૂચિ હુઇ દુવિધે મીસ ધુમાવણુ હોઈ
અરૂચિઅ સત મહત રૂચિ વિરલા જાણે કોઈ. ૮૩
જા મપે તા પ્રાહણો જા આવણુ તા મેહ
જા માસ તા મમરો જા જોબણુ તા નેહ. ૮૯
કોઈ ન દેખ્યાહી ગમે અનદેખ્યા હિ કેય
દેખ્યા આનુદેખ્યા કેઇ સુજણ ચિત્ત હરિ લેય ૯૦
ગણે વામો પિઅણસ્યુ, વિધિ એતલો કરિજ્જ
ધણુ કણુ કંચણુ આલવણુ, જે ભાવે તો દિજ્જ. ૯૮
અતિ પ્રીતમ જે વિછુરે તો ન મગણો જાઈ
હિયડા સાવરમિગ જ્યો દિન દિન નિઠુર થાઇ ૧૦૪
સોરઠા-પાણી તણે વિયોગે કાદમહી ફાટે હીઓ
જિમ જે માણુસ હોઈ સાચો નેહો તે જાણીએ. ૧૦૫
એ વાલહો વિયોગ પાણીવાહિણિ નીસરે
સાચો નેહો તે જોઇ જે વાયણુ લાહી વહે ૧૦૬
દુહા-જા સાજણુ તા નેહ જગિ જા આગે નયણાહ.
ભલા ભયેગ નીમરે ઉઝર થિયા વણાહ ૧૦૯

(મધે મોર લાયબ્રેરી). ૭ પાર્શ્વજિનસ્તુતિ જુદી જુદી—૮ રચનારી ઉપરાંત એ ૯ પદ-સ્મરણ વિસ્તારે—

(૩૩૨) ભોજપ્રબંધ.



૧૮૬ પરમાણંદ (ત. આણંદવિમલસૂરિ—શ્રીપતિ—હર્ષાણંદ શિ.)

(૩૩૩) હીરવિજયસૂરિ નિર્વાણ સં. ૧૬૫૨

આદિ—

સમરી સરસતિ ભગવતિ શુભમતિ, આપે અવિરલ વાણીજી
હીરવિજયસૂરિ ગણધર ગાઉં પરમાણંદ ચિતિ આણીજી
જય જય જય ગણધર ગછપતિ ગુણનીલો.

* * * *

અંત—

સંવત પનર (? સોળ) બાવને આસો વદિ સાતમિ જાણજીરે
પરમાનંદે ઉનાઉરે રચિઓ હીરનિર્વાણજીરે ૧૦૦
શ્રી આણંદવિમલ સૂરીસર તસ શ્રીપતિ ઋષિ સીસજીરે
તસ પદપંકજ ભમરો હરષાણંદ બુધ ઈસજીરે ૧૦૧
તાસ ચરણ સેવા કરી પરમાણંદ ભણે સીસજીરે
જેણ્યા ગુણ ગણધર તણા જયવંતા જગિ દીસેજીરે. ૧૦૨

—સંવત ૧૬૫૨ વર્ષે પોષ વદિ અમાસ સો શ્રી ઉનાનગરે ગણી સખીદાસ લખિત શ્રાવિકા પુતળી પઠનાર્થં. (આ પરથી જણાય છે કે આ પ્રત કવિના રચના સંવતમાંજ લખાયેલી છે ૬-૧૧ માં.



ઢાલ—રાગમ વિરવાગે
નિરતિચાર સંજમ મદા, મન પાલોરે
ફરતા ઉચવિહાર ગૌવનન પાલોરે

×　　×　　×　　×

અંતે—

ભાવદેવસૂરિ ગુરૂનિમા, ૪૦ ભાગ / નવનિધુર ગી૦
નામ શિષ્ય શિક્ષા કરે, ૪૦ માનદેવ આનંદ　ગી૦

—મુનિ ગાન વિષયે પુરંદર કથા સમામા, સં ૧૬૬૯ ભાદ્રવાને શુદિ ૫ આગરા નગરે લિ પૂજ્ય રૂપચંદ ઋષિ. શિ. કલ્યાણઋષિ. ૨૫—૯ આગરાભંડાર,

બીજી પ્રતમા છેવટની આ કડી વધારે છે
આગમ શિક્ષનો જે કહ્યો ર અનુમોદ્યો જાય ગી૦
જે વિરૂદ્ધ કિંઇ લિ કહ્યું ન મિછામિદુક્કડં દાય. શી૦

—મુનિશ્રી શીલવિષયે પુરંદર નૃપ કથા ચઉપાઇ સમામા ન ૧૮૪૦ ચૈત્ર વદિ પચમી દિન ગુરૂવારે.　　　આગરાભંડાર.

—સં. ૧૬૮૩ વર્ષે. શ્રી સુમતિચંદ્રસૂરિ વિજયરાજ્યે વાચનાચાર્ય શ્રી વિનયસાંગુ શિષ્ય ચારિત્રવિમલેન ગમોડય લિખિત સ્વવાચનાય. ૭૬—૧૫ લીં૦

—સ ૧૭૧૭ લિ ૧૩—૧૭ લીં.

—સ ૧૬૫૨ દ્વિતીય આષાઢ શુદિ દ્વિતીયા રવૌ દિને . રીશ્વર વિજયરાજ્યે વા૦ ની ૫ શ્રીમાણિક્યચંદ્ર ગણિ તત શિ ૫. વિન-ચચંદ્ર ગણિ તત્ શિ ઋષિ શિવચંદ્ર લિ૦ પ્ર. કા

આ કૃતિની સં. ૧૬૬૯ ની પ્રતમા દોહા ઘણા, તથા સોરઠા દુહા—સિવાય નીચે પ્રમાણે ઢાળ છે

૧ ચૂનડી મેરી પાટકી—૨ પ્રાણપિયારે નેમિજી—૩ ઝુબકડાની ઢાલ ૪ સૂવડો વાડિહિ હિલ્યો—૫ જોગનાકી ઢાલ ૬ રામચંદકે બાગે

અંતે—

કલશ.

ઇમ શ્રી વીરશાસન રયણિભાસન શ્રી હીરવિજયસૂરીસરો
જસ શાહિઅકબર દત્ત બહુમાન બિરુદ સુજસ જયકરો
જસ પટ્ટ અમર પ્રતાપી ઉગ્યઉ શ્રી વિજયસેન દિવાકરો
કવિરાજ હંસરાજ પંડિત વિવેકહર્ષ સુહંકરો ૨૨

—શ્રી સં. ૧૬૫૬ વર્ષે આષાઢ સિતમ્ ચતુર્માસ દિને પંડિત શ્રી ૫ પરમ ગુરુનાં શિરોમુનિ જયહર્ષેણ દેવાસનગરે લિપીકૃતા. પ્ર૦ જૈ૦ ગૂર્જર કાવ્ય સંચય

(હીરવિજયસૂરિ સં. ૧૬૫૨ માં સ્વર્ગસ્થ થયા અને આની પ્રતિ ૧૬૫૬ માં લખાયેલી ઉપરપ્રમાણે મોજૂદ છે તેથી આ સ્વાધ્યાય સં. ૧૬૫૨ ના અંતર્ગત રચવામાં આવેલી જણાય છે)



૯૮૮ ધનહર્ષ (ત૦ હીરવિજયસૂરિ–ધર્મવિજય શિ૦)

(૭૭૬) તીર્થમાલા સ્તોત્ર. (૧૬૫૩)

ધન્યાસી.

શ્રી વિજયદાન સૂરિંદ પટ્ટધર, સૂરિ શ્રી હીરવિજય અભિધાન
નગર અંબારથી જેહ તેડાવિઆ, સાહિ શ્રી અકબરિ દીધ માન. શ્રી ૧
ધર્મનું તત્ત્વ પૂછ્યું સુણે તે પ્રભુ સાહ કુરાનૂ અકબરિ ધર્મધારિ
અતિ વિશેષિ ન(?)આસી કૃપા જિણ્ણે ગુરિ તેહ મનમાંધરી જગતારિ શ્રીર
પર પજ્જૂસણિ દિવસ બાર ઠામિ, કુષ્ટિ જીવ છમાને વધ ન કરેવો,
બરસીં ફરમાન કરિ મુગ્રાનામ અધિકાર, નહિ કૃપા વિણ કિસિ જન્મ
તરેવો. શ્રી ૩
જાસ કાઢનું જે સદા જગ ભણ્યું નામ ધામરસો જણ્યુ ધરિઉં
શ્રી હેમગિરિ સુતમ્ય વિદિશ સખી અધિકાર ભાવપૂર્વ નમિ ન
કરિઉ શ્રી ૪
ભાન નાખી તનુજ જનમ જાનકાર, જે સાધ જન વંધીતાકરી,
નામ લિઉં ધર્મવિજયાભિધિ ગુરુવરો જે સદા વિમલતર ધર્મધારી. શ્રી ૫

૧૮૭ વિવેકહર્ષ (ત૦ હર્ષાણંદ શિ૦)

(૩૩૪) હીરવિજયસૂરિનો રાસ. મ ૧૬૫૨ વીજાપુરમા

આદિ— રાગ સાગેરી.

ઇમ ચિંતી મનહ નઆગિએ, પાટણથી કરઈ વિહાર એ
ગણધાર એ, રાજનગરિ પધારીઆ એ. ૧

સાહમઇડ નાદ મુગટ એ, હીરનઇ વદઈ આતી આલ્હાદએ
પ્રસાદએ, માગઇ હીરજીની દયા ઘણી ૨

× × × ×

અંતે— રાગ ધન્યાસી.

જયઉ જયઉ જગગુરૂ પટધરો, શ્રી હીરવિજય ગણધારજી.
સાહઅકમર દરગાહમા જિણિ પામ્યો જય જય કારજી જય૦

જિહાલગિ મેરૂ મહીધરો, જિહાલગિ ગિરવરની રાગિરે
ચિર પ્રતપઉ ગુરૂ ગચ્છધણી, શ્રી વિજયસેન સૂરીસજી. જય૦ ૯૯

હીર પટોધર ઉગિઉ, પ્રગટ પ્રતાપી સૂરજી
કુમતિ તિમિર દૂરઈ કરઈ ભવિઅણ સુખ ભરપૂરજી. જય૦ ૧૦૦

વીજાપુર વરનયરમા, પાંડવ નયન વરીસજીરે,
હર્ષ આનંદ વિબુધતણો, સીસ દીઈ આસીસ
વિવેક હર્ષ કહઈ સીસજીરે જય૦ ૧૦૧

—પં૦ અમરવિજયગણિ શિ૦ મુનિ ગુણવિજય લિપિકૃત. શ્રી વિદ્યાપુરે પુણ્યોપકારાય. ૯–૧૫ ભાવ૦

(૩૩૫) હીરવિજયસૂરિનિર્વાણ સ્વાધ્યાય ૧૬૫૨ લગભગ.

આદિ— ગજવલ્લભ–રાગ.

સરસ વચન ધઉ સરસતી, પ્રણમી શ્રી ગુરૂપાય
ગુણસ્યુ જિનશાસન ધણી, શ્રી હીરવિજય સૂરીરાયરે
જગગુરૂ ગાઈઈ, માન્યઉ અકબરશાહિરે
જસ પટિ દીપતઉ, શ્રી વિજયસેન ગચ્છનાહરે જગ ૧

* * * *

શ્રી સંભવ અભિનંદન સુમતિ પદમપ્રભ સુપાસ સુસાર,
ચંદ્રપ્રભ ઉપગારકર સુવિધિ સીતલ શ્રેયાંસ સાર,
વાસુપૂજ્ય નમું વિમલજિન અનંત ધર્મ શ્રી સંતિ,
કુંથુ અર મલ્લિ મુનિસુવ્રત નમિ નેમી ધનકાંતિ ૧
પાસ જિનવર પાસ જિનવર સુખકર,
વર્દ્ધમાન ચઉવીસમઉ સાસન લોકદુરાધિ ભંજઈ
જેહ અદ્‌ભુત વચિ કરી ભવ્ય ભાવ ઘણ હેલિ ગંજઈ
ગૌતમ ગણધર તેહનઈ ભણિ તણુઉ ભંડાર,
સમરણ જાસઈ જેહનઈ હેય સુજસ જયકાર, ૨
આસ પૂરણ આસ પૂરણ કલ્પતરૂ સાર,
શ્રી પાસચંદ સૂરીસર યુગપ્રધાન મહિમા વિરાજિત,
પંચમહાવ્રત વિશાલ ગિરિ સુગતિપથ પ્રકટિત સુશોભિત
તાસુ તણા પયકજ નમી, આણી મન ઉલ્લાસ,
વર તપગચ્છ સુર આર્ચિત, પૂરઇ મનની આસ ૩

દુહા.

શ્રી રાયચંદ સૂરિશ્વર, પુણ્યપ્રભાવ અવતાર,
મનમોહન મહિમાનિલઉ કલા તણુઉ ભંડાર ૪
ભવિક કમલ પડિબોહવઉ મિથ્યા તિમિર હરંતિ,
છત્રીસઈ છત્રીસ ગુણ, અહનિસિ જે ધારંતિ ૫

* * * *

અંતે—

ઢાલ ૨૨ ઇડરાભણ પમણી કાઈ—એ દેશી
ચિર પ્રતપઉ સૂરીસરૂએ જાં લગિ મેરૂ ગિરિંદ,
જયચંદ સધિ ઉવઝાય એ, ભગતિઈ મન ઉલ્લટ, જયચંદ સંથુ. ૨૭

* * * *

મલ્લપુરવર પાસઉ એ, ચિંતામણિ સમ જાણિ,
તાસ તણઈ સુપસાઉલઈએ રચ્યઉ રાસ રસાલ. ગા. ૨૪૮

તામ પદપુરમચ્યાભોજમધુકર મમો, તાસ શિષ્ય વિબુધ ધનહર્ષ ભાઈ,
પચ એ શ્રી જિનાધીશ મસ્તુતિથકી, પ્રગટ હુઆ પુણ્યરસ સુધા ચાખ્યા ૬

—ઇતિ શ્રી તીર્થમાલા સ્તોત્ર શ્રી શાન્તિ તીર્થંકર સ્તવન નામાધિકાર સંપૂર્ણ-શુભ ભવતુ, કલ્યાણમસ્તુ, શ્રીરસ્તુ, આરોગ્યમસ્તુ, દીર્ઘાયુ

(હીરવિજયસૂરિ સં ૧૬૫૨ મા સ્વર્ગસ્થ થયા તે સમયનીજ આ કૃતિ છે)

---

૧૮૯ કુંઅરવિજય (ત હીરવિજયસૂરિ-વિજયચંદ્ર-નયવિજય શિ૦)

(૩૩૬) + શ્રી હીરવિજયસૂરિ-સલોકો સં ૧૬૫૨ પછી

આદિ—

સરસતી વરસતી વાણી રસાલ, ચરણકમલ નમી ત્રિકાલ,
શ્રી ગુરૂપદપંકજ ધરાઉં, હીરવિજયસૂરી ગચ્છપતિ ગાઉં ૧

*   *   *   *

અંતે—

હીરજીનો ચેલો વલીય વખાણો, નામે વિજયચંદ્ર પંડિત જાણો,
નયવિજય પંડિત જગીસ, તસ સીસ કુંઅરવિજય કહીસ ૮૦
જગગુરૂકેરા જે ગુણ ગાવે, તસ મનવંછિત સફલ ફલાઈ,
હીરજી હુઓ જિનસાસણભાણ, નામ જપતા કુશલ કલ્યાણ ૮૧

—પ્ર જૈ ઐ ગૂર્જરકાવ્ય સંચય.

---

૧૯૦ જયચંદ્ર(પાર્શ્વચંદ્ર-સમરચંદ્ર-રાયચંદ્ર-વિમલચંદ્ર શિ.)

(૩૩૮) +રસરત્નરાસ સં ૧૬૫૪ ખંભાતમાં

(આ રાયચંદ્રસૂરિના સંબંધમાં રાસ છે)

આદિ—

ધુરિ પહિલી ૧-વસ્તુછંદ.

આદિ જિણવર આદિ જિણવર અજિત જિનનાથ,

[આ કવિ વિમલચંદ્ર સૂરિના ૫ ધર હતા. વિમલચંદ્ર સૂરિનો જન્મ રાજનગરના શ્રીમાળી મહતા રાજપાલ પિતા અને મૃગાદે માતા. તેનો જન્મ સં. ૧૬૫૬ ચૈ. શુ. ૬ ને દિને અમદાવાદ પાનામાં સં. ૧૬૬૪ ચૈ. શુ. ૬ ને દિને પાધા ને શ્વે. સં. ૧૭૦૪ ના આષાઢ શુદ ૧૩ ને દિને ગયા. આ સૂરિના હાથથી પુત્રમે સં. ૧૬૭ ના આષાઢ શુદ ૫ દિને રાજનગરમાં દીક્ષા લીધી. ને પુત્રમે મહા ઉમરાવ કરી તપની તરફે નસિદ્ધિ કરી. ને ૩ ન સૂરિએ આપ્યા કવિ જન મહાદિની યશો ગદી તપ કરેલું છે કુલ ૧૨૩૨૨ ઉપવાસ આ હતા. તેમની સંખ્યા ઉપાધ્યાય મનવાસરરજીએ કરેલ ૩ ન સૂરિનો રાસ અને મુનિ ધીરરાજના શિષ્ય દેવમંદ કરેલ પુણ્યરત્ન-રાસમાંથી મળી શકે. દેવચંદ્રસૂરિ મળ શ્રીમંતોરના મિસ્વરૂપ હતા. તેમની માતા પિતાના નામ ગોવિંદ અને ગોરી હતાં. તેમને સં. ૧૭૦૪ માં આચાર્યપદ મળ્યું ને સં. ૧૭૪૪ આષાઢ શુદ ૧૫ દિને સ્વર્ગવાસ પામ્યા. આમના વખતમાં અમદાવાદમાં શાંતિદાસ શેઠના પ્રયત્નથી સં. ૧૬૮ માં માગર-પરા નીકળ્યો.]

પાર્શ્વચંદ્રસૂરિના ૯૭ દુહા જોધપુરમાં

અંત—

પાર્શ્વચંદ્ર પટધર સમરચંદ્ર ગુરુ ઘર
પરને તાને આણીયા ધમ અધાન ધુર ૪૪

સમરચંદ્ર ગુરુ સૂરિજી રાજચંદ્ર વિમલંત
ભટ્ટારક સૂરિ ભરો સદૈ પરાગમ ખાન. ૪૫

સમકીતી સાતે ઉદિર વિમલચંદ્ર વડભાગ,
પટ્ટધરપુ તમીરો જયચંદ્ર જન આધાર. ૪૬

? રાન ધરન ? ગ્રહૌ નામે મીર
જયચંદ્ર આવો જોધપુર પુરી સમાદિ જગીમ. ૪૭

સવત સોલ સસ્ત્રેદ નઈ એ, સવચ્છરિ અભિરામિ,
ભગતિ ભાવિ મઈ ગાઇયઉ એ, શ્રી રાયચદ સૂરિંદ જય ૨૫૦
દેવેદ્રાદિક જઉ મિલઈ એ, પાર ન પામઇ તોઇ,
તે ગુણ કેતા હુ કહઉં એ, પણિ એ ભગતિ વિચારિ જય, ૨૫૨
જે આગમિઅઉ નહુ મિલઇએ, મિચ્છાદુક્કડ તાસુ,
દિન દિન માગઉ એતલઉ એ, પૂરઉ મનહ જગીસ,
ગણિ જયચદ ઇમ વિનવઈ એ, મેવ કરઉ નિસિદીસ જ ૨૫૫

વસ્તુ

ન્યાન ગુણનિધિ ન્યાન ગુણનિધિ સુગુરૂ વિખ્યાત,
શ્રી રાયચદ સૂરીસર સકલસાર ગુણદેહ ભૂષિત
તાસુ તણા ગુણ વર્ણવ્યા પાસનાહ સુપ્રસાદિ શોભિત,
મુનિ કુવરજી ગણિવરૂ પ્રાર્થનિ ભગતિ જગીસ,
ગણિ શ્રી જયચદ વીનવઈ પૂરઉ મનહ જગીસ ૨૫૬

—સ ૧૬૬૩ વર્ષે વૈશાષ વદિ ૬ શુક્રવારે, લિખિત કુંવરજી ગણિના—શ્રી અહમ્મદાવાદ નગરે પ્ર ઐ. રાસ સગ્રહ ભાગ ૧

(૩૩૯) +રાયચદ્રસૂરિ બારમાસ.

આદિ— દૂહા

સુદરરૂપ સુજાણવર, સોહગ મગલકાર,
મનમોહન જિઓ વલ્લહઓ, પરતખિ સુર અવતાર. ૧
શ્રી રાયચદ સૂરીસરૂ, મહિઅલિ મહિમાવત,
ગુણ આગર લીલાપવર, સારદ સસિ જિમ સત ૨

× × × ×

અતે—

શ્રી રાયચદ સૂરીસરૂ, જે સેવઇ નરનારિ,
ગણિ જયચદ ઇમ ઉચ્ચરઈ, તસુ હુઇ જયજયકાર. ૩૯

—લિખિત કુંવરજી. અહમ્મદાવાદે.

—પ્ર૦ ઐ. રાસસગ્રહ

દુહા.

પુણ્યપાત્રિ ગુરૂ હીરનીમિ પભણું મનિ આણંદ
અવિચલ લચ્છ સહુ પામીઇ નિત્ય સહુ પરમાણંદ. ૧

* * * *

અંત—

તિણિ વિજયસેન સૂરિંદ રાજ સપ્રતિ જયવંતા
અધિક છત્ર પ્રતિપૂરણ વિક્રમ સંવત.
ગુણિદિન જનનિ દિનકરમે ઉપગારમનમાર.
વિનય શ્રી જેમ્મો ચઉઘ ઇદશ (નિ) અવધાર ૨૨
નાગ પ્રવાલ નિવાસ મેદ અતિ શુદ્ધ મોહર્ષ
તિણિ કલ્યાણવિજયવાચક પતિ (ઉદ) મન મોહર્ષ
નામ ગીમ ધનવિજય અગ્રિ સિ પૂર મન ગીમ
તિણિ વિજયસેન સૂરીશ પ્રતિપત્ર કેતિ જગીશ. ૨૩

—પ્ર૦ જૈન ગુર્જર ગ્રંથ સંગ્રહ.

(૭૬૨) +કલ્યાણવિજયગણિનો રાસ. સં. ૧૬૫૫ આસો શુ. ૫

આદિ—

નાભિ નરિંદસરૂપમે સ જ્યો ઋષભ જિણંદ
આદિ અમર અભિનવ્ય ભાવનું ઇન્દ્ર જિણંદ ૧
શાંતિ જિનવર મનિ ધરૂં, શિવાર નિજમ મઝારિ
તિણિ નાંચુ ચઉગતિ, મોહિ મંગલ આર. ૨

* * * *

અંત— ઢાલ ૨૪

ગાઉં ગિરોમણી વદીને શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાયરે

* * * *

શ્રી હીરવિજયની પાટિએ ધર્મમુનિ ગુણ પ્રધાનરે
નંદિ આકાર રાંગિ ગુણી દીધું છત્ર મગનાનરે ધર્યુ ૨૫૪

૧૯૧ જ્ઞાનસાગર બીજા (ત૦ વિજયસેનસૂરિ–રવિસાગર શિ.)

(૩૪૦) નેમિચંદ્રાવલા. સં. ૧૬૫૫ જીર્ણગઢ (જૂનાગઢ)માં.

આદિ—

સરસતિ ભગવતી મન ધરીરે, સમરી શ્રી ગુરૂપાય,
નેમકુમર ગુણ ગાયવારે, મુજ મન ઉલટ થાય
મુજ મન ઉલટ થાય અપાર, સ્તવસ્યૂં યાદવ કુલસિણગાર,
બાવીસમો જિનવર બ્રહ્મચારી, જયજય નેમજી જગહિતકારી. ૧
રાજીમતી ભરતાર, વલી વલી વદીયેરે,
રૈવતગિરિ હિતકાર, દેખ્યા ચિત આણંદીયેરે, રાજીમતી૦ ૨

અંત—

સંવત સોલપંચાવનેરે, જીરણગઢ ચોમાસ,
રૈવતકાચલ ઊપરેરે, ઊજલ સમ કૈલાસ,
ઉજ્જલ સમ કૈલાસ પ્રસાદ, દીઠાથી ટલિઓ વિષવાદ,
નેમિ જિણેસર સામી ધુણિઓ, તિહાથી સફલ જમવારો ગણિઓ ૭૨
તપગચ્છ નાયક જગજયોરે, શ્રી વિજયસેન સૂરીંદ,
તપગચ્છમાહિ ગાજતોરે, રવિસાગર મુનિંદ,
રવિસાગર મુણિંદ સોભાગી, તપ જપ ક્રિરિયાસ્યું લય લાગી,
સેવક ગ્યાનસાગર સુપકારી, સ્તવીઓ નેમિ સ્વામી આચારી ૭૩
(પદ્ય ૧૪૪ પૃષ્ઠ ૫ પ્ર. કા. વડો)

—લિ. ધર્મવિજે–લક્ષ્મીવિજેજી, સં. ૧૭૩૨ ફા. વ ૯ ભાવ-નગરે ઋષભદેવ પ્રસાદાત્ ૬–૧૪ ધો–પા ૭ પ્રે. ૨

૧૯૨ જયવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ–કલ્યાણવિજય ઉ. શિ.)

(૩૪૧) +હીરવિજયસૂરિ પુણ્યખાણિ સઝાય ૧૬૫૨ પછી.

આદિ—

રાગ ગમગિરિ.

પ્રણમિઅ પાસજિણંદ દેવ, સપયસુહકારણ,
સંખેસર પુરમંડણુ, દુહદરીયનિવારણ,

આદિ— રાગ રામગિરિ

પ્રણમીય સદ્ગુરુતણા પાય સુદસપતિકારી
સરસતિ સામિણિ વીનવું હિત મુઝ મતિ સારી
શિવપદદાઇ ભાવું ભાવિ પૂરવ દિસિ કેરી
જનમભૂમિ જિનવરતણી વદુ કહેરી

અંતે— કલશ

તપગચ્છ ઠાકર સુમતિ દાયક શ્રી વિજયસેન સૂરિંદ
તસ પટગયણ દિવાકરુ દિનકર શ્રી વિજયદેવ મુણિંદ
વાચક સકલ સુમુગભ્રિ સોહમ નિરમલ જ્ઞાનનિવાસ
શ્રી કલ્યાણવિજય ગુરુચરણ પ્રસાદઇ કુશલ મુઝ બોધપ્રકાસ. ૮૮
સસિ રસ સુરપતિ વચ્છર આતપ જોગિણિ સુપ્રકાશ
સમેતાચલ મહાતીરથ કેરું સ્તવન રચ્યું મતિસારઇ ૮૯
ભણઇ ગુણઇ જે ભવિક નિસુણઇ તીરથ મહિમા આણઇ
જયવિજય વિબુધ કહઇ જયઇ સુખ અનંતા સો પામઇ ૯૦

(૧ શ્રીમનમોહન પ્રકાશક ઠાકર એમ. એ. વકીલ.) સમ્મેત શિખર તીર્થમાલા એ નામથી પ્રાચીન તીર્થમાલા સંગ્રહ પૃ. ૨૨-૩૨માં પણ ૨૫ બંધ છે



૧૯૩ લલિતપ્રભ (પૌ૰ ચંદ્રપ્રભસૂરિ–પુણ્યપ્રભસૂરિ શિ૰)

(૩૪૪) ચંદરાજાનો રાસ. ર. સં. ૧૬૫૫ માગ શુ ૧ ગુરુ
અણહિલપાટણમાં.

આને સ્થપતિવિભ રચેલ છે સ્થપતિવિભનો ઉલ્લેખ કવિ ભાવપ્રભાએ વીરજિનચરિત્રમાં કર્યો છે – જયવિજય જયતિલક ઉપાધ્ય સ્થપતિવિભ કોપી આશ ૧ ૧ ૮ વીરજિન ભાષાની આચારની સુભાષિતે ગણ તારે આ જયવિજય પણ તેમની સાથે ૧ ગણ હતા.

જમ પાટ જેસંઘજી જયુ, ગૌતમ સમ પ્રતિરૂપરે,
પ્રગટયો સવાઇ હીરસો, પરિખીઓ અકમર ભૂપરે   સાધુ ૨૬૫
હીરજી શીશ જગિ વલ્લહો, શ્રી કલ્યાણવિજય ગુણગેહરે,
વાચકરાય મે ગાઇઓ, જગમ તીરથ એહરે   સાધુ ૨૬૬
જવ લગી શેશ મહી ધરે, જા સુર ગિરિ થિર થાયરે,
જા' રવિ શશિ ગ્રહગણ તપે, તા પ્રતપો મુનિરાયરે   સાધુ ૨૬૭
સવત **સોલપચાવન,** વત્સર **આસો** માસરે,
શુદ્ધ પખ્ય પચમિ દિને, રચીઓ અનોપમ રાસરે   સાધુ ૨૬૮
જગિ જયવતા કલ્યાણ, પૂરો મનહ જગીસરે,
સેવા ચરણકમલ તણી, માગે જયવિજય શીશરે   સાધુ ૨૬૯
ભણે ગુણે જે સાભલે, ગુરૂ ગુણ એક ચિત્ત જાણરે,
વાછિત સર્વ સુખ અનુભવે, પામે તે કોડી કલ્યાણરે   સાધુ ૨૭૦

—પ્ર૦ મારી જૈન એ રાસમાળા ભાગ ૧-, ભા.

(૩૮૩)+ શ્રી સમેતશિખર રાસ * સ. ૧૬૬૧.

* "આનુ બીજુ નામ પૂર્વદેશ ચૈત્ય પરિપાટી છે. આમા વિજયદેવસૂરિના સમયમા મથુરાના સઘવી બિંગુએ કાઢેલા સઘનો પ્રસગ છે તે સઘ મથુરાથી નીકળી પીરોજાબાદ, ચદવાડ, રેયડી, સોરીપુર, શાહજાદપુર, કોસાબી, ફતેપુર, વાણારસી, સિહપુરી, ચદ્રાવતી, પાટલીપુત્ર તથા તુગીયા નગરીઓમા યાત્રા કરતો કરતો સેહોર નગરમા આવ્યો ત્યા રાય શિવરામને મળીને રસ્તામા વાટ વિષમ હોવાથી માર્ગદર્શકો તથા રક્ષકો લીધા લગોટીવાલા તથા ઉઘાડા મસ્તકવાળા લોકો, કદલી વગેરે વૃક્ષોના વનો તથા કૌતુકો જોતો જોતો સઘ સમેતાચલ આવ્યો અહીં પાલગજના રાજા પૃથ્વીચદે સાથે આવીને યાત્રા કરાવી સઘ ત્યાથી મગધદેશમા થઇને પાછો ફર્યો રસ્તામા રાજગૃહી, પાવાપુરી, જબીગ્રામ, જકિણપુરી, અયોધ્યા, રત્નપુરી અને કપિલપુરમા તીર્થયાત્રા કરીને સઘ સ્વસ્થાને-મથુરામા પાછો આવ્યો" આ કવિ જયવિજયજીએ સસ્કૃતમા શોભનસ્તુતિપર ટીકા (સ ૧૬૪૧)

તસુ સીસમેં ભમ ભગુમને શ્રી સકલચંદ્રસૂરિ ભણે ગુરુ
શ્રી મહ્ચંદ્રસૂરિ ને નમીઇમેં એમે ઉદય ભણે ગુ. ૭
સવન મોસપંચાવને મેં, માઘમાસિ ઊજવલુ
સુક્રપક્ષ તસુ તણીઓ, સ્વામિ નિર્મલો ભાણુ ૮
ગુરુવારિ રચના કીધી દેરાણી ઠેર એ ગુ.
ભણે ગુણે જે ભાવિક મેં તમેં સુખકર દેલુ— ૯
ભયુ પાપ સંઉગીપ્રમુખ મેં કરેસ્યે નહિ ગુ.
સુરભી પામે સંઘારમે, નિર્મલ આપ્યુ આમિ ગુ— ૧૦
તપ ઉપરિ એ મહિમ હુઓ નામી સુખ વિલાસ ગુ.મ.
તપ મોહુ તેમ તણીઓ તપ છે કામ રસાલ. ૧૧
અનિક મમાર ગડુ ભાવરી એ, આગર હવી તેના સાર ગુ.
પામ વિનુક મનવાવી મે, રમીઇ રાસ ઉદાર ગુ. ૧૨
તપ પુરુ મહિમા અતિ ઘણા મેં મુનિયે ભાખી પ્રેમ ગુ.
શ્રી મહ મુખની ભાવસિંઈ મેં ૮૪ ભક્તિ એમ ગુ. ૧૩

—અનુપમ ગુરુ પદને દેવે ગુરુદત્ત આચાર્યધર્મસૂરિ પુસ્તક સ.ની દૂર ૧૧-૧૪ ?, રત્ન.

[આ કવિ પૂર્ણિમાગચ્છની ઢંઢેરપાડાની શાખા છે એનું પ્રતિમા કુમાર પરથી જણાય છે તેમના ગુરુના ગુરુ પુણ્યચંદ્રસૂરિનો સં. ૧૫૮ ના પ્રતિમા લેખ મળી આવે છે જુઓ નહાર ૧૨૪ અને ગુરુ કવિનો પ્રતિમા લેખ સં. ૧૬૫૮ ના મળી આવે છે જુઓ નહાર ૧. ૧ ધા. પ્ર. મ. ભા. ૧ કવિનો લેખ આ નીચે છે—

સં. ૧૬૫૮ વર્ષે માઘ વદિ ૧ રવૌ શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય દેસી પારસમા ભાર્યા ઝબૂ સુત દેપા દ્વિતીયભાર્યા શ્રી સંભવનાથબિંબ કારિતં શ્રી પૂર્ણિમા પક્ષે ઢંઢેરપાડા શ્રી વિદ્યાચંદ્રસૂરિ પટ્ટે શ્રી સકલચંદ્રસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં

આ લેખ અમદાવાદ સામળા પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં ધાતુની પંચતીર્થી પર છે]

આદિ—

મંગલકરણ પ્રણમું સદા, મહામંત્ર નવકાર,
નવપદ ધ્યાતા પામીઇ, સંપદ યશ વિસ્તાર, ૧
સરસતિ ભારતિ મુઝ દીયુ, સુન્દર વાણિવિલાસ,
તુઝ પય ધ્યાનિ કવિય રસ, વિરચઇ મન ઉલ્હાસિ. ૨
શ્રી સદ્દગુરૂ ચરણે નમી, ગાસ્યુ શ્રી રવિરાય,
શ્રી ચંદકેવલિ તે જયુ, નામિ નવનિધિ થાઇ. ૩
આમિલ વર્ધમાનતપિ પામ્યુ ઋદ્ધિ વિસાલ,
ઉત્સર્પિણિ વારે હૂઉ, શ્રી ચંદ સાધુ રસાલ ૪
ગૌતમ ગણધર ભાસિઉં, ચેટક આગલિ જાણિ,
તાસ ચરિત પભણુ હિવઇ, સુણુપો ચતુર સુજાણુ ૫

* * * *

અંતે—

ચતુર્થખંડ સંપૂર્ણ
અથ ચૂનિકા—કનક કમલ પગલા ઠવઇએ—એ ઢાલ રાગ ધન્યાસી.
ચંદ્ર ગતિ ગુણ ગાઇએ, તિહા ગછ પૂનિમ સાર,
શ્રી ચંદ્ર પ્રભુ સુરીસરૂએ, ગુણિહિ ગૌતમ અવતાર,
ચંદ્રપ્રભુ સુરીસરૂએ ૧
પ્રધાન શાખા તિહા જાણીઇએ, તસુ અદ્વિતિય વિશાલ,
કમલવદન કમલાકરૂએ, કમલ નયન પ્રભુ સોઇ, ૨
કમલપ્રભ સૂરિપાટ ભણુ એ, પુણ્યપ્રભ સૂરિરાય
પુણ્યઈ પદમા પામીઇએ, પુણ્યઇ સંપતિ પાઈ ૩
પુણ્યઈ નરપતિ પદ લહે પુણ્યે તેજપ્રકાશિ,
પુણ્યવંત ગુરૂસીસ ભણુ એ, શ્રી વિદ્યાપ્રભસૂરિ જાસ. ૪
વિદ્યાઈ વિત પામીઇએ, વિદ્યા રાય નમે પાય
વિદ્યાઇ દેવ વસિ હુઇએ, અલિય વિઘન સવિ જાઈ ૫
જસ પામે વિદ્યાધિકીએ, વિદ્યા ધરમ ઉદ્ધાર
સુગતિ લહઇ પરંપરાએ વિદ્યા સુખ વિસ્તાર. ૬

શ્રી ભટ્ટારક પાટપાટિ પાટિણ્યૂ, 'સની ધીરત ગુણમાં મણી,
મધ્ય સુગુણ તણ મણિધર ભાણ પંડિત શ્રી મતિસાગર ભાણ. ૬૯
શીલ પ્રસાદ શ્રીમધર, ; કીર્તિ સુપ્રસાદ, ;)
ત્રીજા મુનિ શ્રીમતિ પ્રસાદ કરતા ભાણ પ્રસિદ્ધ પ્રમાણ. ૭૦
મતિસાગરના અનુચર એહ, તેહના નામ કહું ગુણ ગેહ, -
ગચ્છપતિ ગુણવંત ગંભીર, પંડિત જ્ઞાન નમે ધીર ૭૧
વિનય ગુરુ ભટ્ટારક એહ, કહું ઉપમા ગ્રંથ તેહ
શિષ્ય નરસુત કરણ કરી, દીઠો ઘણ ત ઉત્તમ ધરી. ૭૨
ઈર્ષ્યા દિશા તેં દીઠી મન, શ્રી સરસ્વતી આપ્યો વચન
ઘણા દિવસ મેં સેવા કરી, શ્રી સારદ કરુણા આદરી. ૭૩
જો તેર મેં આપ્યો માન આણંદી દીઠો વદન
શ્રી શારદા પસાઈ કરી, કવિજન મતિ નરપત આગરી. ૭૪
ઘણા દિવસ ગુરુને સેવિયા ભક્તિ ભગતિ ચિત્ત ધર્યા,
વિસ્તાર કર્યો નિરુપી કથા શ્રી ગુરુની અનુજ્ઞા લીધ ૭૫
ગુજ્જર દેશ અતિ કાંઈ વિસ્તાર, તેહમાં ભલ દેશ આધાર,
અનેક ચૈત્યાલય ઉત્તંગ, કવિ મહામતિ પાખે દેહ. ૭૬
હવેલીમ ધાવતાં મદી ખાનદેશના આવ્યા વહી,
ગઢ આગર નિર્ધાં અભિરામ, ભાગ્યપુર નગરનો નામ. ૭૭
રા / નાથન ગુણનું ધોરીના ભાગ ભઇ કરુ
ગઢ અભય તત્ત્વરંગ નમ ભાવિ કરણ કાર્તિકેય ૭૮
શ્રીસંઘ ઉત્તમ પુણ્ય તેહ પૂત નાથન વખાણ,
શ્રીગ ભાગ્ય મય ભારથી, ધીરત ઘણી ન વર્ણું વાણી. ૭૯
સંવત સોલ ઉપને સાર, ગા પનર ત્રિકવીસ મઝારિ
પરૂ અવમ દક્ષિણદિશ રવિ ઉત્તરાયણિ માહિ ભાગ કવિ. ૮૦
ભાનુ ભવિક મહોત્સવ માસ પક્ષ ભાનુ ભાગ શશિ તારા.
દિન ઉપ ઉત્તમી મન આણંદ, વાસર ગુરુ શુભ પરમાણંદ. ૮૧

૧૯૪ નર્બુદાચાર્ય (ત૦ કમલકલશ શાખા-કમલકલશ-સૂરિ-મતિલાવણ્ય અને બીજા-કનક શિ૦)

(૩૪૫) કોકશાસ્ત્ર ચતુષ્પદી. સં. ૧૬૫૬ (શક ૧૫૨૧) વિજયાદશમી, બુધ બુરહાનપુરમાં

અંતે—

હવે કવિ નરબુદ બોલે એ કથા, નામ ઠામ પોતાના યથા,
કનણુ વશ માહેં ઉપના, તેહ સક્ષેપ બોલુ અધુના ૫૯

ગુર્જર દેશમાંહિ અભિરામ, ધર્મ ધ્યાનનો ઉત્તમ ઠામ,
યતિ મતિ તપ આગમ જ્ઞાન, સર્વ લોક વસૈ સાવધાન. ૬૦

કલિયુગ ગગા જા (સા?) ગરમતી, ઉત્તમ નીર વહે સાસ્વતી,
સદા કાલ જલ પૂરણ વહૈ, સ્નાન પાપતણા નર દહૈ. ૬૧

કંઠે નગર વસૈં અભિગમ, અમદાવાદ શ્રી ઉત્તમ ઠામ,
સર્વ વસ્તૂ પામીજૈ જેહ, જબુદ્રીપમાહિ નમલૈ તેહ. ૬૨

શ્રી શ્રીમાલી તિહા વિવહાર, દેવરાજ નામે ઉપચાર,
માન દીયૈ મહમદ સુલતાણ, મહિમા માહિ વડો અધ્રા ૬૩

નેહ ધરે કુલવતી નાર, વિપક્ષ પૂરણ કુલવિખાત
રાજુલદે નામે ઉતરે, તેહની કુખે હૂ અવતર્યો ૬૪

કર્મસયોગે માર દેશ, નગર શીરોહિ કીધ પ્રવેશ,
તિહા રહેવાનો કીધો ઠામ, ગોગા થયા લહ્યા ગુણગ્રામ ૬૫

નવમે વરષે શ્રી ગુરૂતણા, પામ્યા ચરણ મનોરથ ઘણા,
દીક્ષા લીધી શ્રી ગુરૂ પાશ, ભવબધણ તે છોડયા નાસ ૬૬

શ્રી તપગચ્છમાહિ જશવત, કમલ કલશ શાખા બોલત,
ગચ્છનાયક શ્રી પૂજ્ય પ્રમાણ, જાણે ગગન ઉદતા ભાણ. ૬૭

ધર્મ ધુરધર શ્રી ગુરૂ નામ, કમલકલશ શિષ્ય અભિરામ,
મહા ગુણવત મહા ગભીર, પચમહાવત યતિ સુધીર. ૬૮

[વધુ પોસાલિક તપગચ્છપટ્ટાવલીમાં જણાવ્યું છે કે સુમતિસાધુસૂરિએ પ્રથમ ઇન્દ્રનંદી અને કમલકલશ નામના બે શિષ્યોને આચાર્યપદ આપ્યું હતું પરંતુ પાછળથી તેમને સૂરિમંત્રના અધિષ્ઠાયક દેવે કહ્યું કે આ બેને આચાર્યપદ આપ્યું તે ઠીક નહીં કર્યું કારણ એઓ ગચ્છનો ભેદ કરશે, તેથી સુમતિસૂરિએ ફરી એક નવા આચાર્ય બનાવ્યા અને તેમનું નામ હેમવિમલસૂરિ એવું આપ્યું. સુમતિસૂરિના સ્વર્ગસ્થ થયા પછી ઉક્ત બન્ને આચાર્યોએ પોતપોતાના જુદા સમુદાયો પ્રવર્તાવ્યા જેમાંથી ઇન્દ્રનંદીસૂરિની શાખાવાળા કુતબપુરા મહેવરાના શાખા અને કમલકલશસૂરિની શાખાવાળા કમલકલશ ના નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. ત્રીજા સમુદાય પાલણપુરા ના નામે પ્રખ્યાત થયો. એજ કમલકલશસૂરિના શિષ્ય જયકલ્યાણસૂરિ થયા હતા કે જેમણે સં. ૧૫૬૬ ના ફાલ્ગુન શુદિ સપ્તમીએ આબુ પર્વતપર પ્રાસાદ ચતુર્વિંશ સં. સહસાએ અચલગઢ ઉપર મહારાજાધિરાજ જગમાલના રાજ્યમાં ચતુર્મુખવિહાર બનાવ્યો તેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી તે વખતે તેમની સાથે ચરણસુંદરસૂરિ આદિ બીજો પણ કેટલોક શિષ્ય પરિવાર હતો. જુઓ લેખાંક ૨૪૩ અને ૨૫૮ મુનિ જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ ભાગ ૨ જો. કમલકલશ ગચ્છ સં. ૧૫૭૨ માં થયો એવું બીજાપુર વિદ્યાશાળાના ૩૧ મા દાબડામાં એક પટ્ટાવલિ છે તેમાં ચોથે પાને લખ્યું છે]

---

૧૯૫ ગુણવિનય.*

(ખ૦ ક્ષેમશાખા–ક્ષેમકીર્તિ–વાચનાચાર્ય પ્રમોદમાણિક્ય–જયસોમ શિ૦)

(૪૭૧+ કર્મચંદ્ર વંશાવલી પ્રબંધ. સં. ૧૬૫૫ માહ વદિ ૧૦ સંઘેતનગરમાં.

---

* આ કવિએ સંસ્કૃતમાં ગ્રંથ બનાવ્યા છે તે પૈકી ખંડ-પ્રશસ્તિ કાવ્ય વૃત્તિ–ટીકા સં. ૧૬૪૧ નેમિદૂત વૃત્તિ–ટીકા સં

ઉત્તરા આષાઢ નક્ષત્ર સુવિચાર, શ્રી નરબુદ બોલૈ કવિરાજ,
કર્કરાશિ ગુરૂ ચંદ્ર ભોગવૈ, તુલે શનિ આવણ્યુ ચીનવૈ ૮૨
સુભ મહુરત શુભ વેલા માર, ઉત્તમ લક્ષણ તણો વિચાર.
શ્રી નરબુદ બોલે કવિરાજ કરી ચોપઇ સંપૂરણ આજ. ૮૩
શ્રી ગુરૂ તણી કૃપા આદરી, કોક ચોપઇ સંપૂર્ણ કરી,
જે નર હોવે ચતુર સુજાણ, નારિ પ્રેમ વિલુધા પ્રમાણ. ૮૪
તે એ કથા સુણસે સહી, અથવા ન પારી સરમી લહી,
સુણતા ચિત્ત હોઅ્યૈ આણંદ, પરમસુખ પામૈ પરમાણંદ. ૮૫
કોક તણો મદ લેઇ કરી, ચાલ ચોપઈ કવિ ઉચરી,
બુરહાંનપુર નગરમા થઈ, કોકદેવ નામે ચોપઇ ૮૬
દશ પ્રકાર સંપૂરણ હૂઆ, વિગત કરિ કથા જૂજૂઆ,
શ્રી માતંગીને વરદાન, કરી ચોપઇ અમૃત સમાન ૮૭
જે નર સ્ત્રીઆલુબધા હસૈ, તેહ નામને ઇણી ગ્રંથે વસૈ,
જિમ કમલ માહિ ભમર રમૈ, ગંધ કેતકી છાંડે ફીમૈ ૮૮
નાના ગ્રંથ તણા મત જોય, કોક ચોપઇ કીધી સોય,
શ્રી નરબુદ કહૈ કવિરાજ, એહ ગ્રંથ થરિ હરયો સમરાજ. ૮૯
જે નર સંધે શ્રવણે સહી, સુધી વિસ્તાર હોસૈ નર લહી,
વિરહી તણા ભાજસૈ દુઃખ, ભોગી જનને પ્રામ સુખ. ૯૦
જિહા લગે રવિ શશિ ગગનં તપે, જિહા લગે મેરૂ મહિમધ્ય જપે.
તિહા લગે કથા રહિસ્યેં પુરાણ, કવિ નરબુદ કહે કથા પ્રમાણ. ૯૧
કામશાસ્ત્ર અતિ ઉત્તમ એહ, દેઇ ચિત્તને સુણસે જેહ,
ચાનંત સુખ પામિસે સદા, શ્રી નરબુદ કહે સુખસંપદા. ૯૨

—ઇતિશ્રી, મજ્જિનાચાર્ય શ્રી નરબુદાચાર્યવિરચિતે કોકશાસ્ત્રે દશમ પ્રકાર સ્થિતિવર્ણપ્રકાર સંપૂર્ણ સં. ૧૭૫૨ વર્ષે કાર્તિક માસે શુક્લ પક્ષે દશમી તિથૌ ગુરવાસરે વડગામ મધ્યે.

(પત્ર ૪૬ પ્ર. કા.)

આશે કુમરનંદિના વિમલનામ્ન સુરશ્યામઃ
નીતારથ શ્રી મુનિના શ્રમ સમ્યક્ સુવિશાલ.

x x x x

અંતે—

સોલહસય પચાવન તણુંઇ શ્રી અનુરાધા જોગહરે
માહ વદી દશમી દિનઇ મંત્રી રચના પ્રયોગઈ રે. ૨૫૩
રાય કરમચંદ મંત્રવી સંઘર નગર તો સામહિરે
સંભવનાથ પસાઉ થઈ જિહાં સવિ વંછિત કામહરે. ૨૫૪
જિહાં જિનકુશલ સુગુરુ તણી કરમચંદિ કરાવી રે.
શુભ સમય સંપતિ કરઈ જિનપ્રતિ જે જસ થાપો રે. ૨૫૫
ખરતર શ્રી જયસોમગણિ સુગુરુ જિહાં બહુમાન રે.
શ્રી સંઘનઈ આગ્રહ થકી જિનસ્ય ત્રિભુવન ઉલ્લાસ રે ૨૫૬
તસુ આદેશ લહી કરી કેવી વચન પીરે,
વાચક શ્રી ગુણવિનય કહિ એહ રાસ સુણપિ રે ૨૫૭
જિહાં લગિ જે ધ્રુવ એ લગ શશિ મેરુ ગિરિદો રે
શ્રી જિનકુશલ પસાઉલઈ ભવિયણ ચિરંજીવો રે. ૨૫૮
એ ભણઇ પ્રભુ જે જિનશાસન ગવાશે રે.
તે પામઇ સુખસંપદ સોહમસિરિ જિણુચંદો રે ૨૫૯

(૭૩૭) અંજનાસુંદરી પ્રબંધ. સં. ૧૬૬૨ ચૈત્ર શુ. ૧૩ બુધ

અંતે.

શ્રી ખરતરગચ્છિ પ્રગટ પટુધિ, યુગપ્રધાન શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિ.
તિણ્ય પાટિ શ્રી જિનસિંહ સૂરિ, આચારિજ પદવાદિ કર્પૂરિ.
તસુ શિષ્ય સુગુણાર્થ શ્રાવક્રઇ શ્રી પ્રમચંદ શિરૂતિલ સવિનાણી
ગણાય શ્રીપ્રમરાજ્ય શિષ્ય શ્રી પરમિષ્ઠ્યશિષ્ય સુર રચા. ૧
વાચક સુંદર સુખકારી, તાસુ શિષ્ય શિષ્યવી ગુણધારી.
શ્રી જયસોમ સુગુરુ ગણાય, વચનરસેં રચિત નરસાર. ૨

આદિ—

ફલવધિ પાસ પ્રમાણુ કરિ, વાગ વાણિ સમરેવિ.
શ્રી જિનકુશલ મુણિદપય, હૃદય-મલિનુ ધરેવિ ૧
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજયઉ, યુગપ્રધાન જિણચંદ,
શ્રી જિનસિંહ મુનિશ્વર, જિન રંજિય નૃપવૃંદ. ૨
તાસુ કથનિ ઉવઝાય ગુરૂ, શ્રી જયસોમ સુગીસ,
વાચનાચારિજ ગુણવિનય, મનધરિ અધિક જગીસ. ૩
જિનશાસન ઉદ્યોતકર, કરમચંદ નૃપચંદ
તેહની વંશપરંપરા, પ્રભણુઈ આણંદકંદ. ૪
તે નિસુણઉ હરખઈ કરી, મંત્રીસર પરબંધ,
ધરમવંત ગુણ ગાવતા, જિમ હુવઈ શુભ અનુબંધ. ૫

૧૬૪૬, રઘુવંશ ટીકા સં. ૧૬૪૬, પ્રાકૃત વૈરાગ્ય શતક ટીકા સં ૧૬૪૭ સંબોધ સપ્તતિકા વૃત્તિ સં. ૧૬૫૧, વિચારરત્ન સંગ્રહ લેખન સં ૧૬૫૭ લઘુ અજિતશાંતિ ટીકા સં. ૧૬૫૯, ઇંદ્રિયપરાજયશતક વૃત્તિ સં. ૧૬૬૪ ઉત્સૂત્રોદ્ઘટ્ટનકુલકખંડન (તપાગચ્છનું ખંડન અને ખરતરગચ્છના મંડનરૂપે) સં. ૧૬૬૫. આ ઉપરાંત જેનો રચનાસમય અજ્ઞાત છે એવી બીજી રચનાઓ જિનવલ્લભીય અજિત શાંતિ વૃત્તિ, મિતભાષિણી વૃત્તિ, સમ્બંધ શબ્દાર્થ સમુચ્ચય ઇત્યાદિ. તે પરથી તે એક સત્તરમા સૈકામાં વિદ્વાન્ ટીકાકાર અને સાક્ષર હતા એ નિર્વિવાદ છે વધુ માટે જુઓ ઐ રા. સં ભા. ૩ અને જૈ ઐ ગુર્જર કાવ્ય સંચય. ભાષાનું કાવ્ય નામે કર્મચંદ્ર પ્રબંધ, કર્ત્તાએ બીજો સંસ્કૃતમાંનો વંશપ્રબંધ જોઈને કર્યો છે. જુઓ ઉપર ટુંક ૨૯૭. તેમણે સં. ૧૬૭૫ માં વિમલાચલ પર જિનરાજ સૂરિએ કરેલી આદિનાથની પ્રતિષ્ઠામાં હાજરી આપી હતી. જુઓ એપિગ્રાફીઆ ઇંડિકા ૨–૬૨–૬૩. આ શિલાલેખ માટે જુઓ મુનિ જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભા. ૨ લેખાંક ૧૮–૧૯, ગ્રંથો વિષે સૂચિ માટે જુઓ જેસલમેર ભંડાર ગ્રંથ સૂચિ. પૃ ૨૯ અને ૫૨

અંત—

મોહમયાઈ અરિદલતફમિ, ભાખત મુનિ મહિમ
સુખકારી નામ પુણ્ય, મુહર રવિ રૂપ
જુગપ્રધાન મહિમાનિધાન શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિ,
ઘનઘ ઘનઘ તસુ ગાજ્ય ગિરિમ જગિભરિ.
શ્રી ખરતરગચ્છ જિન ચંદ્ર એ નવ જિનાર પરિ જેમ
ચોપાઈ તસુ ગુમાના, ક્ષીલ ગુણ કરિ કેમ ? 23

માહપુરા પાટણ નગરમિ, પરિવાર પુરતી તવિ
લખ ભાવિ ગુણ કર્મ ભાખ સગપ કરી કેલિ,
થાઅ નિયમ વિના નયર એ તેહનઈ ? ઘેર
મિથ્યા દુષ્કૃત વિધ દુષ્ટમિ નહિ રાગ નય રેલ
અશુભ ભાવ નર્વ ધરી એ નહિ તસુ ઉપરિ દેખિ,
રવિ પરમ કરી વિષ ધરિ, ન કરી તસુ ઉપર. 24

ધુર પાર્શ્વની ભાવ ગુણ્ય તઈ ભાગઈ ભેદ,
તસુ કાગ ભય નહિ લગાઈ એ અતિ ભીષ્મ રેહ,
એક ભાવ લગાઈ દુર્ગઈ એ ભીંતઈ કર્મ,
તઈ લગાઈ સિધ્ધિ કેવુ, સિદ્ધ ભણ્ય રાખઈ સિવ
નામ એહ નામ્યો તસુમિ ગમ કરૈ ભણૈ શુદ્ધિ
નિત આપાપણી વિધ વિચારૈ કરૈ વિશુદ્ધ 25

વિક્રમ ઉત્તમ રાજથી ચિંતની સાથ
મતિ આપ્યા મતિ લબુ, ભાવ પંડિત નન ભાવ
ઘનાઈ પુણ્યનિધિ ભાર્ય તસુ સાર
શ્રી પ્રમાતમાણિક્ય તસ તનુ શીષ ઉપકાર.
વિજય શ્રી લબ્ધિધામ ગુરુ તાસ સીસ ભાગમતિ,
તેગમ શ્રી મતિ સુખનિધાન શ્રી જિનરાજ પ્રસાદ. 26

(પ્ર. પ્ર. ભં.) નં ખુનિ ઉ ૧૭૦ પાનાપતી.

અકબ્બર શાહિ સભાઅઈ જાસુ, દસદિસિ હૂઅઉ વિજયવિકાસુ.
તાસુ શિષ્ય અછઇ વિનીત, ગુણવિનયતિ જયતિલક સુવિદીત. ૩
તિહા વાચક ગુણવિનયઇ દીઠઓ, પૂર્વ પ્રબંધ જિસ્યઉ મધુમીઠો.
સોલહસઈ બાસઠ્ઠા વરસઈ, ચૈત્ર સુદઇ તેરમિનઈ દિવસઈ. ૪
તેરમ રવિ યોગઈ બુધવારઇ, ઢાલઇ બધ્યઉ તસુ અનુસારઇ.
શીલવતની વાતજ સુણતા એહ પ્રબધ ભવી નિતુ ભણતા ૫

સ ૧૬૬૯ વર્ષે શ્રી આગરા નગરે પ. જયકીર્તિ લિખિત
વિવેકવિજય ભ, ઉદયપુર, ખ. ચં

(૩૪૮) ગુણસુદરી ચોપાઇ. સ ૧૬૬૫—સે. લા. વડોદરા

(૩૪૯) અંચલમતસ્વરૂપવર્ણન. સ. ૧૬૭૪ માહ સુદ ૬ બુધ
માલપુરમા.

આદિ—

વિમલ પ્રભુ મતિ વિમલ કરિ, જિણકરિ કરૂઅ વિચાર,
શાસ્ત્રે તણુઉ જિણિ જાણીયઈ, સદ અઇ સાર અસારવ, ૧
ઉવજઝાય શ્રી જયસોમ ગુરૂ, દેસિય વિહિ પહ એહ,
દેખાઉં જિણિ અવિહિ પહ, કેરી ભાજઈ ગેહ ૨
અચલ થાપન જિણિ કરી, શાસ્ત્ર વિના નિરમૂલ,
સાભળતા શ્રવણઈ હુવઈ, શ્રુતધરનઇ સિરિ સૂલ. ૩
વચન માત્ર નિસુણી કરી, મારગ છોડઇ સુદ્ધ,
ધવલઉ સગલઉ મૂઢ મતિ, દેખી જાણઇ દૂધ. ૪
તેહનઉ ભાવ પ્રકાસ કરિ, નવપહ છડાવેઉ,
મૂલ મગ્ગ મહિ આંણિસ્યુ, સુદ્ધ લોય હિત વેઉ. ૫
ઈગ્યારઇસઇ ગુણ સઠઇ, પૂનમીયાનઉ પક્ષ,
નરસિંહ પાઠક તેહનઉ, મભલીયઇ પરતક્ખ

× × × ×

પુરસાદાણિ પાસજિન અમ્મણપુરિ જિર ઠામ,
તાસ ત્રણતાં જેહનું લીજઈ વખિન ઠામ. ૨
વર્દ્ધમાન સામી સધર પ્રણમું નિમદિસ,
ત્રણવું તીરથ જેહનું વૃષ સદમ મોકલીસ. ૩
તાસ સીસ ત્રિભુવનતિલક ગણધર ગૌતમ સામિ
આપ સવાસિધિ સંપજઈ જિન સમરતાં નામ. ૪
માકતિ નહી મુઝ તેહવી બુધિ નહીં સંપમઠ
વચન વિલાસ નહીં નિરમલ એ પણિ પ્રથમ અભ્યાસ. ૫
સાથ પ્રગુન કુમરતણા ચરિત અનેક આધાર
મઈં ઉપાધિ હું વર્ણવું, પણિ છઈ એ આધાર ૬
નદી તરતાં નેહથી અગ્રઈ ચાવ સુનાવ
તિમ મુઝ આલંબન આપઈ છત્ર તણા સુપસાવ. ૭
આગમઈ ભણઈ એ કથા સઘલઈ સમાધ
પણિ હું પારણી ભક્તિ, વિસ્તારપણઈ પભણેહ. ૮
નામ તણા ગુણ આગલા જાણ આણંતા તેહ,
પ્રથમ પ્રગુન કુમારના, સાંભલજ્યો સહુ કોઈ ૯

• • • •

ઢાલ ૧૫

× × × ×

સમયસુંદર કહઈ સાંભલો એ ગુણમાણ ભટ્ટ ભાવિ ।
પ્રથમ ખં૦ ઢાલ ભણઈ એ ભીલની ઢાલ ધરિ ।। ૧૫૧

—સંવત ૧૬૭૮ વર્ષે શ્રીસંઘોઠમાં શ્રી રતનસિંહ શ્રી ગુરુતારણ સમાધિવર મંડિતાધિપતિ મહિ ત્રણધરિત આચાર્યસાદિધરગુરુ પ્રધાનપરંપરા શ્રી ૫ જિનચંદ્રસૂરિ સૂરિશ્વરુણાં સાદિયમય સાવરણ ચરિત આચાર્ય શ્રી જિનસિંહસૂરિશ્વરાણાં શિષ્યમુખ્ય પંડિત સકલચંદ્ર ગણિશિષ્ય વા૦ સમયસુંદરગણિના શ્રી ઉત્તમકુમારરાસ નવચરિત્રાનુસાર પ્રથમ ખંડ ઈમ સંપૂર્ણ

(૩૫૦) લુમ્પકમતતમોદિનકર ચોપાઇ. (લોંકા-અમૂર્તિપૂજકના ખંડન રૂપે)-સે લા વડોદરા

---

(૧૯૬) સમયસુન્દર (ખ૦ જિનચંદ્ર સૂરિ-સકલચંદ્ર ઉ૦ શિ૦)

(૩૫૧) ચોવીશી. સ ૧૬૫૮ વિજયાદશમી અમદાવાદમા

આદિ— રાગ મારૂણી.

રિષભદેવ મેરા હો,
પુણ્યસંયોગઇ પામીઆ મઇં, દરસણ તેરા હો. ૧
ઋષભદેવ મેરા હો

× × × ×

અંતે— રાગ ધન્યાસિરી.

તીર્થકરરે ચઉવીસે મઇં સસ્તવ્યારે,
ઋષભાદિક જિનરાય ધણિપરિ વીનવ્યારે—
વસુ ઇંદ્રી રે રસ રજનીકર વચ્છરઇંરે,
અહમદાવાદ મઝારિ વિજયાદશમી દિનઇરે,
ગુણ ગાયા તીર્થકરના શુભ મનઇ રે ૧ તી.
ખરતર ગચ્છ રે શ્રી જિનચદ સૂરીસરૂરે,
જિનસિંઘ સરીસ સકલચદ મુનિવરૂરે,
સુપસાયઇરે સમયસુંદર આણુદકરૂરે— ૨ તી.
—ઇતિ શ્રી ચતુર્વિંશતિ તીર્થંકરગીતાનિ શુદ્ધ પ્રત ૫-૧૧ આ ક.

(૩૫૨) ગુણરત્નાકર છંદ. સં. ૧૬૫૯ —લીં.

(૩૫૩) સાંબપ્રદ્યુમ્ન પ્રબંધ. સં ૧૬૫૯ વિજયાદશમી ખંભાતમા.

આદિ—

શ્રી નેમીસર ગુણનિલુ, જગજીવન જિણચંદ,
અતિશયારિ ચૂડામણી, પ્રણમું પરમાણંદ ૧

શ્રી ખરતર ગચ્છ દીપતો દિન દિન અધિકઈ વાની
શ્રી જિનચંદ સૂરીસર, જંગમ યુગપ્રધાન,
  જંગમ યુગપ્રધાન, જસુ પ્રતિબોધ અકબર દીઇ
  અમારિ ઉપાસરા તણુ જસપડહ ફિરાવઈ જિણ.
તસુ સીસ અનુપમ પ્રધાન જિનસિંહ સૂરિ અધિક ઉપાયા,
ગણિ સમયસુંદર કહઈ જિનજિન શ્રી ખરતરગચ્છ દીપતા. ૧
શ્રી સંઘ સુજસ જગીસ એ શ્રીપૂજ્ય કરમ અપાર,
ધરમપાસ પસાઉલિ અભયવન સુખકાર,
  સુખકાર સકલ શ્રીસંઘ એ ગુણ થઈ જિનચંદ્રસૂરિ જિહાં
  આશીષ ધરઉ રસાલ એ સંઘ સમસ્ત સુંદર શુભ મનઈ
[(આગળ પ્રતમાં વધુ એ છે કે)
  જિનચંદ્રસૂરિ વિનેય પંડિત સકલચંદ સુશીસએ
  ગણિ સમયસુંદર એમ જંપઇ સંઘ સુજસ જગીસ એ. ૪]

—ઇતિ સંવત ૧૬૫૮ વર્ષે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ દિને શ્રી સ્તંભતીર્થે શ્રી બૃહત્ ખરતર ગચ્છાધીશ્વર શ્રી દિલ્લીપતિ પાતિસાહિ શ્રી અકબર જલાલદીન પ્રતિબોધક યુગપ્રધાનપદધારક શ્રી શ્રી ૫ જિનચંદ્ર સૂરીશ્વરાણાં શિષ્યમુખ્ય સકલશાસ્ત્રપારંગત શ્રી જિનસિંહ સૂરી સ્વ શિષ્યાણાં, શિષ્યમુખ્ય પંડિત સકલચંદ ગણિ તચ્છિષ્ય વા. સમયસુંદર ગણિભિ. શ્રી જેસલમેર વાસ્તવ્ય નાનાવિધ શાસ્ત્ર વિચારે રુચિત સંઘ સા શ્રીરાજસમરથવંતયા કૃત. શાંતિ ઋષભ પ્રમુખ જિનાદિ ભક્ત સંઘાર્થ, ઉભય ભક્ત મીલને ગાથા ૧૭૫ ગ્રંથ ૨૨ શ્લોક સંખ્યા ૮ પંક્તિ શ્રી ૫ માણિક્યચંદ ગણિ શિષ્ય ૫ હેમચંદ્ર લિપિકૃતે અધ્યા વદિ માસિમ દિને ઇતિ મંગલ (દે. લા. ૬ મધ્યી જૂની-રચના સંગ્રહની ભાર હિસ્સા પ્રતની) શ્રુ. લિ. અન., કે., અાર.

—સંવત ૧૬૮૬ વર્ષે ફાગુન માસે શુક્લપક્ષ અક્ષયા તિથિ શનિવારે ભેગી નગરાસ લિખત । ભાઈ ભાના /પાનાઈ પ—પતિ વિવેક વિજય (ખુસાલજી ઉપાધ્ય) ...

દુહા.

કાસમીર મુખમંડણી, પ્રણમુ તોરા પાય,
હિવિ બીજો ખંડ બોલિસ્યુ, સાનિધિ કરિજ્યે માય ૧
સતભામા હરિભામિની, પેખી કુમર પ્રતાપ,
અણુપ અદેખાઈ કરઈ, સઉકિ માં સંતાપ. ૨
અન્ય દિવસ ભામાસમી, ત્રસલત્ત આડિ નિલાડિ,
ત્રુટ મુટલે પાટલઉ, પછી રીસાણી હાડિ. ૩
ગત્રહત્યો દે ગાલસું, નયણે વરસઇ મેહ,
ચિંતાતુર બયસી રહી, દુખિયા લક્ષણ એહ ૪

* * * *

ઢાલ ૨૧.

સૂત્ર પ્રકરણ તણી સમતિ, ગ્રંથ કીધઉ જાણિરે,
દેવગુરૂ મુઝ કરિ સાનિધિ, ચડયઉ તેણ પ્રમાણરે ૧૯

અંતે—

ઢાલ ૨૨ રાગ ધન્યાસરી.

આઠમઈ અંગિ એ કહ્યઉ, સાંબ નઈ પ્રદ્યુમ્ન અધિકાર,
સોહમ સામી ઉપદિસ્યઉ, જંબુનઈ સુવિચાર,
સુવિચાર સુંદર મુનિ પુરંદર, સોભાગી મહિમાનિલા,
ચારિત્રપાત્ર મહાંત મુનિવર, સકલ સાધુ ગુણે ભલા.
ગિરૂઆતણા ગુણ ગાવતા, મુઝ હીયઉ હરખઈ ગહગહ્યઉ,
ગણિ સમયસુન્દર કહઈ સંબધ, આઠમઈ અંગઈ કહ્યઉ ૧
સાંબ પ્રદ્યુમ્ન ગુણ ગાવતા, દુખ દોહગ ગયા દૂરિ.
રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ સુખ સંપદા, પ્રગટયઇ પુણ્યપડૂર,
પ્રગટિઉ પુણ્યપડૂર ઘરિ ઘરિ રલિય રંગ વધામણા,
નવનવા ગીત વિનોદ ઉછવ, ધવલ મંગલ અતિ ઘણા.
શ્રી કૃષ્ણનંદણ જગઆણંદણ, ધ્યાન તસુ મનિ ધ્યાવતા,
ગણિ સમયસુંદર કહઈ આણંદ, સાંબ પ્રદ્યુમ્ન ગુણ ગાવતાં. ૨

વીર જિણંદ સમોસર્યા રાજગ્રહી ઉદ્યાન,
સમોસરણ દેવે રચ્યો, બેઠા શ્રી વર્દ્ધમાન. ૨
બેઠી બારહ પરષદા સુણિવા શ્રી જિનવાણિ
ધન કહૈ જનિ (બેઠી, મુઝને પ્રશ્ન બખાણિ. ૩

* * * *

અંતે—

સોલેસે બાસઠ સમે રે સામાનેર મઝાર
પાસપ્રભુ સુપસાઉલેરે, એહ સુણ્યો અધિકારરે ધર્મ હિયે ધરો.
સોહમસામિ પરંપરા રે અસ્તર ગછ સુખકંદ
યુગપ્રધાન ગુરુ પરગટો રે શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિંદ રે. ધ
તાસ સીસ અતિ દીપતા રે, જિનસિંઘ જસવંત
આચારજ મહતી કારે જિનસિંહ સૂરિ મહંત. ધ
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પૂજના રે સકલચંદ તસુ સીસ
સુમતિસેન વાચક ભલે રે સમ દમ સુજગીસો રે ધ ૪
દાનશીલ તપ ભાવના રે સરસ રચ્યો સંબાદ
ભણતાં ગણતાં ભાવસું રે રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ સુપસાદો રે ધ ૧
—રત્ન (પ્ર. ૩૫૨ થી ૫ ૩ જૈન સઝાયમાળા. ભીમ આદિ સ ભાગ ૩)

—સ ૧૭૭ વર્ષે ૫-૧ અનંત.

—પંડિત શ્રમનિધાન ગણિના લિખિત—સુખાભિધ પુસ્તકમાં લિખિત બાબુ કેસરી પાનાચ ૫-૧૩ મારી પાસે છે
નવખાણી તીર્થસ્તોત્ર ૪ ઢાળનું સ ૧૬૬૨
આદિ—

પાય પ્રભુપુરે શ્રી પાસપ્રભુ પાસનાં, શુભ ગાઉંરે અમની મન શુભ ભાવના,
સ પાળીરે પ્રતિમા પ્રગટ થઇ ધણી તસુ ઉત્પત્તિરે સુણિજ્યો અધિક ભોગ્યાભણી.
ભોગ્યાભણી એ વાત સઘળી કુમતિ સહુ આદરજ
નિરમળો આગમ શુદ્ધ સમકિત શ્રી જીન શાસન આજમ

—૩૮–૧૦ અને ૧૯–૧૭ લીં,

—લિ૦ મુનિ દૂદા ૩૨–૧૦ વિ. ધ.

—સકલ પંડિત શિરોમણિ પંડિતોત્તમ પંડિત શ્રી શ્રી શાંતિવિજય ગણિ શિષ્ય પં. પ્રતાપ વિજય લિખિત કૃષ્ણગઢ નગરે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્ સંવત ૧૭૮૭ વર્ષે માસ ચૈત્ર શુદિ ૬ શુક્રવાસરે શ્રીરસ્તુ ભાવ

—સં ૧૭૬૧ પોસ વદિ ૧૩ લિ૦ ૨૫–૧૫ મો૦

—કુલ ૨૩૮ કડી. લિખિતા શ્રી પટ્ટણા નગરે–સંવત ૧૭૧૨ વર્ષે માઘ માસે શુકલપક્ષે ત્રયોદશી તિથૌ મંગલવારે શ્રી ખરતરગચ્છે શ્રી જિનમાણિકયસૂરિ શાખાયાવાદીંદ્ર શ્રી ગુણરત્ન ગણિ તત્ શિષ્ય વા૦ શ્રી શ્રી રત્નવિશાલ ગણિગજેંદ્રાણા તત્ શિષ્યમુખ્ય વાચનાચાર્ય શ્રી પં લબ્ધિવિજય ગણીનામંતેવાસિના પં૦ મહિમોદય ગણિના લિખાવિત. વિખિત પં કલ્યાણ મુનિના પરોપકારાય સુશ્રાવિકા પુન્ય પ્રભાવિકા વીરો પઠનાય શ્રી સીમંધર સ્વામિપ્રસાદાત્–૩૧–૧૧ અનંત.

—ગ્રથાગ્રંથ સંખ્યા ૮૫૦ સંવત ૧૬૯૨ વર્ષે આસોજ માસે સેત પંખે ત્રિતીયા તિથૌ સોપર નગરે લિખત ઋક્ષ શ્રી વણવીરજી ૧૪–૧૬ મારી પાસે છે આ કવિના સમયમા લખાયેલી છે.

—બે ખંડ–ઉભયખંડ શીલને ગાથા ૫૩૫ ઢાલ ૨૧ શ્લોક સર્વ સંખ્યા ૮૦૦ અંકે આહસિઈ પૂરા સંવત સોલ ૧૬૭૦ વર્ષે કૃ માર્ગસિર માસે કૃષ્ણ પક્ષે પંચમી તિથૌ વાર સોમે લખિત સ્તંભતીર્થ લખિત (સારી પ્રત ને જૂની પ્રત છે) ૩૨–૧૧ લીં

(૭૫૮) +દાનશીલ તપભાવના સંવાદ–સંવાદશતક સં. ૧૬૬૨ નાગાનેરમાં.

આદિ—

પ્રથમ જિણેસર પાય નમી, પામી સુગુરૂ પ્રસાદ,
દાન સીયલ તપ ભાવના, બોલિસ્યુ સરસ સંવાદ. ૧

(ખડ્ગાસને) હતી. બીજી ત્રેવીસ જૈન પ્રતિમા કે જેમાં એક મસ્તક સ્થિત રહેલા તે સિવાય ઓગણીસ પ્રતિમા શ્રીપાર્શ્વ-જિનની હતી. કુલ આમ ૪૨ જિનપ્રતિમા હતી તે સિવાયમાં છ અન્ય, ઈશ્વર (શિવ), ચક્રેશ્વરી અંબિકા મહિષ અર્પનારેશ્વરી વિનાયક (ગણપતિ) બોમણી, શાસનદેવતા વગેરેની જૈન જૈનેતર હતી. આ જિનપ્રતિમાઓ પંચ રાજાઓ નામે મસ્ત્રમ અનુસાર (જિનુસાર) અધિષ્ઠાન કુશલ અને ધાતુની સુવર્ણાદિ ભરાતી હતી અને તે પ્રતિમાઓ પરિકર-ધૂપ ધાણું વગેરે પણ તે સમયનો હતો. બે મુખ્ય પ્રતિમા પૈકી પાર્શ્વનાથની ઘણી સુંદર હતી. તે સમર્થ કાળ કે જે આર્યરક્ષિતસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી તેમની અસલની છે વીરાત્ મધ્યે ત્રણ આર્યરક્ષિત સૂરિએ મહાશુદ ૮ ને રવિવારે શુભમુહૂર્તે પ્રતિષ્ઠા કરી એવી લિપિ તે પર અંકાણ છે બીજી પ્રતિમા પાર્શ્વનાથની શ્વેત-અર્જુન સોનાની છે-એ અર્જુન પાસ આ અર્જુનપુરી-પાર્શ્વનાથના મૂળનાયક છે તે મહાપુરુષે અસલની અને વીરાત્ ૧૦૦ માં મહ અરજુનમે પ્રતિષ્ઠા કરી છે આ તીર્થની ઉત્પત્તિ સં ૧૯૧૨ માં થઈ એટલે આ પ્રતિમાઓ આજ રીતે મળી આવી એટલે પાર્શ્વ-અર્જુનપુરી નામના મારવાડના ગામમાં નવું તીર્થ થયું અને ગામમાલના ન [illegible] ત્યાં આ સમાજ અને મહાવીર જૈનના સમયના [illegible] મળી. પ્રતિમાનાં ફોટા [illegible] જોઈએ તે [illegible])

(૩૫૫) નવકાર મહિમાનો રાસ સં ૧૬૬૪ [illegible] શુ ૧૫
આગરામાં.

આદિ—

સિદ્ધારથ કુલતિલક મહાવીર ભગવંત
વર્ધમાન [illegible] પ્રણમીં શ્રી અરિહંત. ૧
ગુણ ગણધર ગૌતમ નમો [illegible]
[illegible] ૨

ધ્રૂમદેશ મંડોવર મહાબલ સુર રાજા સોહએ,
તિહાં ગામ એક અનેક ધાનિક ઘંઘાણી નામ ગોહએ.　　　　૧

× × × ×

અંતે—

સંવત સોલ બાસઠિ સમઈ, જાત્ર કીધી હો ભઈ માહ મઝારિ,
જન્મ સફલ થયો માહરો, દિવ મુઝનઈ હો આગી પાર ઉતારિ મો.　૨૩

કલશ.

ઇમિ શ્રી પદ્મપ્રભુ શ્રી પાસ આગી, થુણ્યો સદ્ગુરૂ પ્રસાદ એ,
ગુલગી અર્જુનપુરી નગરી, વરધમાન પ્રાસાદ એ,
ગચ્છરાજ શ્રી જિનચંદસૂરિ, ગુરૂ શ્રી જિનસિંઘ સૂરિસરો,
ગણિ સકલચંદ વિનેય વાચક સમયસુંદર સુખકરો.　　　　૨૪

—ગુ. વિ. પાસેથી શા. ડાહ્યાભાઈ પ્રેમચંદ મોદીએ મેળવેલી પ્રત પરથી ઉતારેલ નકલ જૈ. શ્વે. કો. હેરલ્ડના સં. ૧૯૭૪ પુ. ૧૪ અંક ૪-૫-૬ (સને ૧૯૧૮ ના એપ્રિલથી મેના એકત્રિત અંક)મા પૃ. ૧૭૮ ઉપર મારી ટિપ્પણી વિવેચના સહિત પ્રકટ થયેલ છે.

(ટુકમા સાર એ છે કે ઘંઘાણી તીર્થની ઉત્પત્તિ સં. ૧૬૬૨ મા જ થઇ ને તેજ વર્ષના માહ માસમા કવિએ તેની જાત્રા કરી. તે ગામ ધ્રુમદેશ (?) મંડોવર (?) સુ રાજાના દેશમા આવેલું છે (આ સુરરાજા સિરોહીની ગાદીપર સં. ૧૬૨૮ થી ૧૬૬૭ સુધી રહેલા મહારાવ સુલતાન જણાય છે. જુઓ સિરોહીકા ઇતિહાસ પૃ. ૨૧૭ થી ૨૪૪) તે ગામમા દુધેલા નામનુ તળાવ છે, ત્યા ખોખર નામનું દેહરૂ હતુ, તેની પાછળ ખોદના એક ભોયરૂં નીકળ્યું અને તેમાથી પરંપરાગત મૂકેલો નિધાન મળી આવ્યો ને તેમાથી પ્રતિમાઓ સં. ૧૬૬૨ ના જેઠ સુદ ૧૧ ને દિને નીકળી (ચૈત્રી વર્ષ પ્રમાણે) સઘળી મળી ૬૫ પ્રતિમામા કેટલીક જૈન અને કેટલીક શૈવ હતી, જૈનમા મૂલનાયક પદ્મ પ્રભુ અને પાર્શ્વનાથ હતા, એક ગોમુખ અને ૨૪ જિનની પ્રતિમા

આગમરે ધ્યાનક દીપતા શ્રી ખાતી ઉવઝાય
શ્રી વિમલનાથ પસાઉલે બનિ છઠી ચતુર ગણધાર. ધ્રુ. ૪
સંવત સોલસે બાસઠે વળિ માસ ફાગુન માસ,
એ પ્રથમ ખંડ પૂરો થયો, સિદ્ધ યોગ નૈ ગુરુવાર ધ્રુ ૬
એ પ્રથમ ખિણ શ્રી પુણ્યનાં ગુણ સાધુકીર્તિ મુનિંદ,
તે સતગુરુ પરસાદથી ગુણ થયા સુખ આનંદ ધ્રુ ૭
એ કથા મિં કહેથી ભણી પન્યાસિંઘ મિ શાખ
નિજ બુદ્ધિ મતિ થકી મેં સવ ઉત્તમ સુભાય. ધ્રુ ૮
—પ્રથમ ખંડ ... સંપૂર્ણ સંતમાળા, ૧૧૭ ગ્લો ૧૧૫

× × × ×

ઢાલ ૮ રાગ ... ૮ ... —રાગની ઢાલ
કુમર નામ મુનિવર તિણ ભીને પતિબુઝીરે
પતિબુઝી ... મન સાધુ પામી મન ધુધિરે. ૬ ૧
(ભવિક ઇન પ્રતિબોધના મા૦)
ધરીમ આરંભ આવરો નિગરો વળિ રેમ પરેમીરે
ભવિક ઇન પ્રતિબોધના ભાવિ ધર્મના વખાણરે ૨
સુખ ભાવ મન મહિમરે ધ્યાન જિન ... આચારો રે,
... ૩
પાવન કીરતિ બોલાવ ... ગેમ વળિ નેરમ ધારાવારોરે
... ૪
... પરતરગચ્છ, શ્રી સુમતિધાન જિનમતીરે
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરીશ્વર મનમાં નિત્ય પારસ મતી રે ૫
સાધુમગ ... મિ પગ ... પારે
... ૬
... પન્યાસિંઘ ... ,
... નરનારી મન ... ૭

—... ૧૮ કુમારક્ષ્મનો સંપૂર્ણ

વીણાપુસ્તકધારિણી, સમરૂ સરસ્વત માય,
મૂરખને પંડિત કરે, કાલિદાસ કહિવાય. ૩
પ્રણમો ગુરૂ માતા પિતા, જ્ઞાન દૃષ્ટિ દાતાર,
કીડીથી કુંજર કરે, એ મોટો ઉપગાર. ૪
ગારૂડ ફણીની મણિ ગ્રહે, તે જિમ મંત્ર પ્રભાવ,
તિમ મહિમા મુઝ ગુરૂ તણો, હું મતિ મૂઢ સ્વભાવ. ૫
મુઝને સુમતિ જગાઇયો, ઉઠ ઉઠ રે ઊઠ
ગુન વરણવિ ગુરૂવા તણા, હું તુઝ પૂરસો પૂઠ. ૬
તિણ મુઝ ઉદ્યમ ઊપનો, પપોને જિમ પપ,
એક લાભ વલિ કહે સુમતિ, દૂધ ભર્યો વલિ શાંત. ૭
કરકંડુ રાજા દુમુખ નમિ ને નિગ્ગઇ સુદ્ધ,
ઇણ નામે ઉત્તમ હુવા, ચારે પ્રત્યેકબુદ્ધ ૮
ચારિ તી આચારે ચતુર, મોટા સાધુ મહંત,
ચિહ્ પડે કહીં ચરિત હું, જિમ પામ્યુ ભવ અંત ૯
ચ્યાર પડ એ ચઉપઈ ચિહું ખંડે પરિસિદ્ધ,
પ્રથમ પડ કરકંડુનો સાંભલો મને વિસુદ્ધ. ૧૦

× × ×

અંત-પ્રથમખંડ. ઢાલ ૧૦ રાગ ધન્યાસરી.

ઇમ વૃષભથી પ્રતિબુઝ્યો. વલિ કીધો મસ્તકિ લોચ,
રાજરિદ્ધિ તૃણ જિમ પરહરી, અતિ ભલો એહ આલોચ,
—મુનિવર વંદીયેરે કરકંડુ સાધુ સુસુદ્ધ, પહલો પ્રત્યેકબુદ્ધ—મુનિ૦ ૧
કુલપડઉ લીધો મુહપતી દેવતા દીધો વેસ,
વયરાગે સંયમ આદર્યો ધર્મ ભવક જનનઇ ઉપદેસ. મુ. ૨
કરકંડુના કેતા કહું એકે જીભે ગુણ વપાન,
એકઠા ચ્યારે થાઇસ્યઇ, એહ ખંડ ચઉથે જાન. મુ. ૩
ગછ વડા પરતર ગુરૂ વડા, જિનચંદ જુગપરધાન,
જિનસિંહ સૂરિ સુજસ ઘણું, જસ દીધો અકબર માન. મુ. ૪

દેસ પ્રદેસે દીપતા એ નાગડગોત્ર કુમાર, મ૦
શ્રી સંઘ ભાસુરધરા એ ઉજ્જવલ પરિવાર મ ૫
ઉધારસાદ કુળે ભલા એ સંધનાયક સુવિચાર, મ૦
દેવતણું આમદ કરીએ કીધઉ મંત્ર અપાર મ૦ ૬
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજીઆ એ યુગપ્રધાન જિણચંદ. મ૦
શ્રી જિનસિંઘ સૂરીસરએ ચિર પ્રતપઉ રવિચંદ મ ૭
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પુન્નતઉ એ સકલચંદ મુણિંદ મ૦
તાસ સીસ વાચક ભણઈ એ સમયસુંદર આણંદ. મ૦ ૮
ચ્યારે પ્રત્યેકબુદ્ધના એ એ ચ્યારિહ ખંડ મ૦
ચ્યારે ખંડ વિસ્તરઉએ જા રવિતેજ અખંડ. મ ૯
સાંભળતાં સુખસંપદા એ ભણતાં અધિક ઉલ્લાસ, મ
દિન દિન સંઘ ઉદય ઘણઉ એ આનંદલીલ વિલાસ. મ ૧૪

ઇતિશ્રી પ્રત્યેક પ્રબંધન માંહ પ્રત્યેક બુદ્ધ ચતુર્થ ખંડ સંપૂર્ણ-ચતુર્વિધ ખરેખું સર્વ ઢાલ ૪૫ સર્વ ગાથા ૮૯૨ સર્વ ગ્રંથાગ્રંથ શ્લોક ૧૧૨ સંવત્ ૧૭૧૨ વર્ષે માગસિર વદિ ૫ દિને સોમવારે શ્રી બૃહદ્ ખરતરગચ્છે શ્રી જિનરાજ સૂરિભિ. શિષ્ય માનવિજય લિખિતં શ્રી ક્ષ્માપુર મધ્યે લીપીકૃત શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ. ઘણી જુની પ્રત ક્રમથી ચ. મો. પાટણના ભં. નં. ૨૯૫ ૩. ભા.

—સં ૧૮૪૯ ફાગણ સુદિ ૧ શનિવાસરે, લિખતમ ગુંસાઇ ગંગારામ ખાનાઇ સાહનંદ દુગડ ઓસવાલ કુલે શુભભવતિ.

(રે લા ગો નાનો ચોપડો.)

—સંવત ૧૭૭ વર્ષે મિતી કાતી સુદિ ૭ દિને ૫ સમયચંદ્ર મુનિ લિખિત શ્રી હરદેસર ગામ મધ્યે પા. ૨૨-૧૭ ભા. ક.

—ઇતિશ્રી નમાઈ ભાતમુનિ સંબંધ સંપૂર્ણ સર્વગાથા ૨૨૫ ચતુર્થ પ્રત્યેકબુદ્ધ-સર્વ ગ્રંથાગ્રંથ ૧૨ સં ૧૭૭૧ વર્ષે મિત-વદિ ૫ અનેવારે-લિ. ૫ ધનછોડન ૨૬-૧૧ અરીધાપર]

-૩ -૧૫ હીં. ૩૦-૧૫ અનંત.

ઢાલ ૧૭ રાગ ધન્યાની ખગી ખજાવે ઘનાં એ ઢાલ.
મુનિવર પાય નમુ, નમિરાજ રિષરાય,
નમિરાજા સંજમ લીયો, ચઢતે મન પરમાણુ સુ૦
ચઉથે ખંડ ચિહું સાધના, ગુણ ગાયસિ અભિરામ. ૧
ઇંદ્રિ પ્રમસા ઇમ સુણી, કીયો નહિ અહંકાર
ત્રીજો પ્રત્યેકબુદ્ધએ, ક્રમ ક્રમ કરે વિહાર. ૨
વિમલનાથ પરસાદથી, શ્રી ઉગ્રસેનપુરમાહિ, સુ૦
ગરૂયે ગચ્છ ખરતરતણો, દિન દિન અધિક ઉછાહ. ૩ મુ
યુગપ્રધાન ગુરૂરાજીયા, શ્રી જિનચંદ મુનિંદ,
સકલચંદ સુપસાઉલે, સુઝમન પરમાનંદ. ૪ સુ.
ત્રીજો ખંડ પૂરો થયો, નમિ રાજા અધિકાર,
સતરમી ઢાલ સુહામણી, સમયસુંદર સુપકાર. ૫ મુ
—નમિ રાજાધિકાર તૃતીયખંડ સંપૂર્ણ સર્વ ગાથા ૩૩૩
(પ્રત મ. ૧૮૭૯ ની માંથી) (નમિરામ ૧૮-૨૧ વિ. ધ.)
ઢાલસુતા આઠમી. ગુ૦ ત્રુટઇ કરમની કોડિ, સાધુ ગુણ ગુરૂવારે
ચરણ નમઇ ચિહું સાધના, ગુ૦ સમયસુન્દર કરજોડિ. સા૦ ૨૫
ઢાલ નવમી. રિખભપ્રભુ પૂજિઇ એ એહની.
કરકંડૂ ૧ દુમુહ ૨ નમીએ ૩, નગ્ગાય ૪ નામ પ્રસિદ્ધ,
મહામુનિ ગાઇએ એ
ચિહુ ખંડે કરિ વર્ણવ્યા એ, ચ્યારે પ્રત્યેકબુદ્ધ મહામુનિ૦ ૧
ગાતા પરમાણંદ, મુગતિ સુખ પાઇય એ—પામીએ એ—આંકણી.
ચ્યારે ચઉગતિ દુખ હરઇએ, તારણ તરણ સમત્થ—મ૦
નામ જપતા જેહનઉનો એ, જનમ જપતા જેહનઉએ,
જનમ હુયઇ (હોવે) સુકયત્થ—૨ મ૦ ૨
સોલસઇ પાંસઠિ સમઇએ, જેઠ પૂનિમ દિન સાર, મ૦
ચઉથઉ ખંડ પૂરઉ થયઉએ, આગરા નયરમઝાર. મ૦ ૩
વિમલનાથ સુપસાઉલઇએ, સાંનિધિ કુશલસૂરિંદ, મ૦
ચ્યારે ખંડ પૂરા થયા એ, પામ્યઉ પરમાણંદ. મ૦ ૪

ઉદાસીન મન આણકે કહે ઈમ કાજ એહિ
તું સાધુ જતિ જાણજો, પૂરવ વંછિત કોડિ ૨
પરનો એક મઈ પેખીઉ નગર મરોટ મઝાર,
ભેદ માણ્યો પૂરો તુરત, ઈમ અનેક પ્રકાર ૩
તેણુ ગુરુનાથ મઈ પ્રારંભ્યો સમરથ સાહિબ જાણિ
મઈ બીજો ખંડ માંડીઓ તું લિખ આદિ પ્રમાણિ ૪

× × × ×

ઢાલ ૧૩ રાગ ધન્યાસરી ઢોરે વાગાયો નાદન ઢીઠા એ દેશી.
સીલ પાલઈરી સુખ શીલ મૃગાવતી પાલઇ
સુખ સમાધિ વસઈ લોક સઘલા જસ ઊપજતો સાબાઈરી. સી
અકમઘાતકરુ પડિઉ આધિરિ, વેરી સગ્રામ ન હોઈ
ઉદયન કુમર મૃગાવતી રાણી, નગરમાહિ સહુ કોઈરી. સી૦
સીલ પ્રભાવઇ સકલ રધઈ સઘલાં સીલ સદા સુખ હોઈ
સીલ રતન રહ્યો રડી પરિ સીલઈ નવનિધિ થાઈરી. સી૦
જુગપ્રધાન જિનચંદ્ર સૂરીસર, જિનસિંઘ સૂરી જસવાદ,
બીજો ખંડ અવિભ પરમાણિ સાગરચંદ સુપસાઉરી. સી
તેરમી ઢાલ રાગ ધન્યાસી, સુણતાં આણંદ પાવઇ
બીજો ખંડ થયો એ વાર, સમયસુંદર સુખ ગાવઈરી સી

—ઇતિશ્રી મૃગાવતી ચરિત્રે દ્વિતીય ખંડ સંપૂર્ણ

કલશ—

શ્રી જિનદત્તસૂરિ જાણજો દરસ પ્રભુનુ તસ પાય
આપદ કર આચારધારી, જુગપ્રધાન કહિવાય. ૧
ઇણી ચોસઠિ જોગિણી તેણય બાવન
નાગઈ ન પડઇ વીજલી, એક હરખ ધનધન. ૨
૧૩ બીજઉ સાનિધિ કરી, જિન શ્રી કુશલસૂરિંદ,
તિમ મીઠઈ કરજ્યો તુમ્હે હું પણિ છું મનિચંદ. ૩

(૩૫૬) મૃગાવતી ચોપઇ મ. ૧૬૬૮

આદિ—

સમરૂં સરસતિ સામિની, પ્રણમુ સદગુરૂ પાય,
બે કરજોડી વીનવું, માગુ એક પસાય ૧
સરસ વચન દીઉ સરગતિ, સુણતા અમીય રસાણ,
સદગુરૂ પણિ સાનિધિ કરો, નિમ્મલ દિઉ મુજ ગ્યાન. ૨
સમ પ્રભુજીની ચોપઇ, પ્રત્યેકબુદ્ધ વખાણુ,
જિમ પરમાણઈ ચાડીયા, તિમ ચાડો પરમાણુ ૩
દાન સીલ તપ ભાવના, ચ્યારે ધરમ પ્રધાન,
સીલ સરીખો કો નહી, ઇમિ બોલઇ વ્રધમાન ૪
કનકકોડિ કો દાન દિઇ, કનક તણો જિનગેહ,
સીલ અધિક એ બિહુ થકી, ઇહા કો નહીં સંદેહ. ૫
ચહસ ચઉરાસી સાધુનઈ, પડિલાભ્યા ફલ જેહ,
સુકલ કસિણ પખિ દંપતિ, જીમાડયા ફલ તેહ. ૬
ચઉચહિ ઇંદ્રિ સેવા કરઇ, જે પાલઈ સુધ સીલ,
ઇહિ ભવિ પૂજા ફલ લહઇ, પરભવિ પામઈ લીલ. ૭
પ્રહ ઊઠી સહુ કો જપઇ, સીલવતના નામ,
બ્રાહ્મી ચંદનબાલિકા, ઇત્યાદિક અભિરામ ૮
તેણઇ કારણિ ભગતિ ભણુ, મૃગાવતી ચરિત્ર,
સાવધાન થઈ સાંભલો, જનમ કરઉ સુપવિત્ર. ૯

× × × ×

ઢાલ ૧૩—ઇતિશ્રી મૃગાવતી ચરિત્રે ભારડપખી સહરણ, તાપસાશ્રમ ૧૪ વર્ષ નિવાસ, કોસબી નગરી સમાગમ વર્ણનો નામ પ્રથમ ખડ સપૂર્ણ

શ્રી જિનકુસલ સૂરીસરૂ, સુણિ મોરી અરદાસ,
મુઝનઈ આલસ ઉપજઇ, મતિ પણિ નહીં પ્રકાસ.

સોલસસઈ બ્રમ સાડ વરસી, ઢુર્મ આગ્રહ પરે હરો મે. ૨૬ (૫૧)
સમાવતી મરણ લહ્યા ચિદ્દુ ખરે પરે આનંદ પામ્યો મે. ૨૭
મોહણવેલિ આગ્રહ સુણતાં ભણતાં નવ નિધિ સુખતાં મે. ૨૮ (૫૨)
સમયસુંદર ઘર્ઈ સંપ આસીસા રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુજગીસા મે. ૨૯ (૫૩)

સર્વગાથા ૨૧૧ ઇતિ મૃગાવતી ચરિત્રે ત્રણ પ્રદ્યોતન પરાભવ પ્રભુ શ્રી વીરાગમન, મૃગાવતી દીક્ષા ગ્રહણ બ્રહ્મચર્ય ગ્રહણ, મૃગાવતી ચંદના કેવલોત્પત્તિ. તન્નિર્વાણ વર્ણનો નામ તૃતીયખંડ સંપૂર્ણ ઢાલ ૧૨ ગાથા ૨૧૧ પહેલામાં ૧૩ ઢાલ, ગાથા ૨૬૬ બીજામાં પણ ૨૬૬ ગાથા ને ઢાલ ૧૩ બીજામાં ઢાલ ૧૨ ગાથા ૨૧૧ સર્વ મળી ગાથા ૭૪૪ ઢાલ ૩૮—લ૦ સં ૧૬૪૪ । ૨૫ ૫ ૧૫. ગુ. વિ. (કે. રત. નેસ. લીં)

[ઇતિ શ્રી મૃગાવતી ચોપાઈ સંપૂર્ણ સર્વ ૫૩ ઢાલ ૩૮ ગાથા ૮૫૫ સર્વ શ્લોક ૧૧૧૦ સં ૧૭૧૫ વર્ષે તિ ભમાસ શ્રી આમ રહ્ય મધ્યે ગણિ વિનીતકુશલ લિખિત શ્રીરસ્તુ ભાવ. પ ૨૧ પ ૧૫)
—સં ૧૭૦૬ ભા૦ વ૦ ૮ ગુરૌ લિ૦ વીરમગામ મધ્યે. ૩૦-૧૨
આ.-ક.

—સં ૧૮૭૧ પો. સુ. ભ
—સં ૧૬૫ વર્ષે આશ્વિન સુદિ ૩ દિને ભાસ્કરવાર શ્રી ખરતર ગચ્છે । શ્રી પુજ્યશ્રી ૫ જિનસિંહસૂરિ ૫ શ્રી લબ્ધિવર્ધન મુનિ । તત્ શિષ્ય દ્ર । વા શ્રી પ્રેમ કીર્તિ ઉપાધ્યાય શ્રી ૫ શિવચંદ તત્શિષ્ય આનંદકીર્તિ લિખિત-(વિ. ધ ભ ગ્રાર) —૩૧-૧૨ જૂની પ્રત. અનંત.

—સંવત ૧૬૭૯ વર્ષે આસુ માસિ કૃષ્ણપક્ષે ત્રયોદશ્યાં તિથિ શનિવાસરે શ્રી પૂર્ણિમાપક્ષે પ્રધાન શાખાયાં શ્રી શ્રી શ્રી ભટ્ટારક શ્રી શ્રી શ્રી પૂજ્ય શ્રી ૫ વિદ્યાસાગરસૂરિશ્વર શિષ્ય હર્ષ લિખિત નેમનારા મધ્યે લિખિત શ્રીરસ્તુ-કલ્યાણમસ્તુ દીર્ઘાય ભવતુ લખક પાઠકયો-૧૩-૧૭ મારી પાસે છે આ પ્રત કવિના સમયમાં લખાયેલી છે

સાવધાન થઇ સાંભલો, કહું ત્રીજો હવઇ ખંડ,
પીરપડ ધૃતપિણુ મિલ્યા, રસ ઉપજઇ પ્રચંડ. ૪

રાગ ધન્યાસી સાતિજિન ભામણુઇ જાઉં એ દેશી

'મૃગાવતી રાણી ગુણ ગાયા . ..

* * *

સહર વડા મુલતાણુ વિસેષા, કાન સુણ્યા આખ દેખ્યા એ, ૮૦
સુમતિનાથ શ્રી પાસ જિણુંદા, મૂલનાયક સુખકંદા એ મૃ ૮૨
ખરતગ સઘ ભલા મુલતાની, નગર મુખ્ય દીવાણી એ
સિંધુ શ્રાવક મહા સોભાગી, ગુરુગચ્છકેરા બહુ રાગી એ મૃ ૮૩
જાણુ શ્રાવક તે જેસલમેરા, મરમ લહઇ ધર્મકેરા, એ
કરમચંદ રીહડ જાણીતા સાહ વસઇ સુવિદીતા એ મૃ ૮૪
સંધિપૂરવ મરૂધર ગુજરાતી, ઢાલ નવીનવ ભાતી એ,
ચતુર વિચક્ષણ તુમ્હે હોઈ, ઢાલ મ ભાગજ્યો કોઈ એ મૃ. ૮૫
ભાગી ચૂડિમઇ નહી સકારા, તુટિ લટિમઈ જ્યુ હારા એ.
બાગઇ મનિ ન સોહઇ વયરાગી, તિમ ન સોહઈ ઢાલ ભાગી એ. મૃ. ૮૬
કનકમુદ્રડી નગ વિહુણી, રસવતી જેમ અલૂણી એ,'
કંતવિના જિમ નારિ વિરગી, રાગવિણુ ઢાલ ન ચગી એ મૃ ૮૭
મીઠી ઢાલ રાગસિઉ મેલી, જિમ મિશ્રી દૂધ ભેલી એ,
તેહ ભણી ઢાલ રાગસિઉ કહયો, ચતુર તુમ્હે જસ લેયો એ. મૃ ૮૮

* * * *

અંતે—

બારમી ઢાલ ખંડ ત્રીજાની, સમયસુંદર મનિમાની એ. ૨૧ મૃ.
શ્રી ખરતર ગચ્છમંચ દિણુંદા, યુગપ્રધાન જિનચંદા એ, ૨૨ (૮૯)
શ્રી જિનસિંઘ સૂરિ સોભાગી, પુણ્યદશા જસુ જાગી એ. ૨૩
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પૂજ્યા કેરા, સકલચંદ ગુરૂ મેરા એ, ૨૪ (૯૦)
તસુ પ્રસાદિ થયા ગ્રંથ પૂરા, પ્રગટ્યા સુજસ પડૂરા એ. ૨૫

સંવત સોલ બહુત્તરિ, મેડતા નગર મઝારિ,
વિજયમેહ ચીરય ચોપઈરે કીધી ધન અધિકાર. ધન. ૨૫
કમરો માતા હીતકારે જેસલમેરિ જાચો
જુરે લેખકી નિસિએ ચોપઈરે મૂલ આમદ ભૂસાલ. ધન. ૨૬
ધણિ ચોપઈ ભેદ વિરતની, સમવડ સર્પાવ ચાહિ
બીજા ચોપઈ બહુ દેખયોરે નહિ સમવડનો કામ. ધન. ૨૭
શ્રી ખરતર ગચ્છ સોહાવના શ્રી જિનચંદ સૂરીસ
સકલચંદ સદ્ગુરુ દીપતારે સમયસુંદર તસુ સીસ. ધન. ૨૮
જયવંતા ગુરુ રાજિયારે શ્રી જિનસિંહસૂરિરાજ
સમયસુંદર તસુ સાંનિધિ કરીરે ધર્મ પસાયે ઉવઝાય. ધન. ૨૯
ભણતાં ગુણતાં ભાવસુંરે સાંભળતાં સુવિનોદ,
સમયસુંદર કહિ સંપજઈરે પુણ્ય અધિક પ્રમોદ. ધન. ૩

—સં ૧૭૮૯ પ્ર. કા કે. ભ.

—સં ૧૬૯૭ વર્ષે ફાગુણ માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વાદશિ ગુરૂવાસરે લિખિત સૌભાગ્યવિજયેન ૮-૧૫ વિ. ૫.

—સં ૧૭ ૧ વર્ષે આશ્વિન માસે તૃતીયા મંગલવાસરે પં. લબ્ધિવિજય ગણિશ્રી વીરવિજય તત્ શિષ્ય મુ. કલ્યાણવિજય લપીકૃત શ્રી શામળ પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્ ૫-૧૫ પાલણપુર ભ.

—સં ૧૭૪૪ વર્ષે માહ શુદિ ૫ દિને લિ. ગણિ ગુણવિજયેન શ્રી જિહાનાબાદ નગર મધ્યે સાધ્વી વાચનાર્થ ૧૭-૧૧ પે.

—સં ૧૮ ૩ જ્યેષ્ઠ વદિ ૨ સાધ્વી મહોપદ્મ પઠનાર્થ ૧૩-૧૧ પે.

—૧૧-૧૩ ગોડીપાર્શ્વ ભ.

—૯-૧૩ લીં પ્રત ન ૧૮૧૮ લીં

—૮-૧૨ આગ્રા ભંડાર ધન ને પછી જૂની પ્રત કર્તાની સ્વહસ્ત લિખિત જણાય છે

(૩૫૮) પુણ્યસાર ચરિત્ર સં ૧૬૭૩ —વિપા.

(૩૫૭) પ્રિયમેલક (સિંહલસુત) રાસ. સં. ૧૬૭૨ મેડતામાં.

આદિ— દુહા-સોરઠીય.

પ્રણમુ સદગુરૂ પાય, સમરૂ સરસ્વતી સામિણી,
દાન ધરમ દીપાય, કહિસિ કથા કૌતુકભણી. ૧
ધર્મ્મ માહિ પ્રધાન, દેતા રૂડા દાસિયૈ,
દીધઉ વરસી દાન, અરિહત દીક્ષા અવસરે. ૨
ઉત્તમ પાત્રનો એહ, સાધુને દીજે સૂઝતો,
લહિયૈ લછિ અછેહ, અધિક દાન જે દીજીએ. ૪
અતિ મીઠા આહાર. સખરા દેજ્યો સાધુને,
સુખ લહિસ્યો શ્રીકાર, ફલ બીજા સરિખા ફલૈ. ૫
પૃથ્વીમાહિ પ્રસિદ્ધ. સુણિયૈ દાનકથા સદા,
પ્રિયમેલકઅ પ્રસિદ્ધ, સરસ ઘણું સંબધછઈ. ૬
સુણો મિલ્યો જો સચ, એ સુણતા જે ઉંઘસ્યઇ,
ઉ માણુસં અગલિચ, કે મુઝ બચનકો રસ નહિ. ૭

આ રાસની ઢાલો—(જુની પ્રતમાથી) ૧ રાગ રામગરી-નયર દ્વારામતિ કૃષ્ણ નરેશ. ૨ પાઇલરી—અથવા કરેરે વિલાપ મૃગાવતી, રાય કોય છોડાવે-૩ વાલુરે સવાયો વયર હું માહરૂ જી-મૃગાવતીની ચોપઇની ઢાલ ૪ રાગ આસાઉરી સહજિઈ છેહડો દરજણિ સહજિઈ તેહડો બાલારે ભર જોબનમાતી-એહની ઢાલ ૫ અલબેલાની. ૬ રાગ વઇરાડી. જલાલીયાની ઢાલ ૭ સીમંધર સ્વામી ઉપદિસે. અથવા મે વઇરાગી સગ્રહ્યો. ૯ સોહલાની રાગ મલ્હાર ૧૦ રાગ દેશાખ. ૧૧ રાગ મેવાડો ધન્યાસી.

અંતે—

ઢાલ ૧૧ મદનમિ વાસો માહવ માડિઓ રે-એ દેશી.

રાગ ધન્યાસી.

દાન સુપાત્રિ શ્રાવક દીજીઈરે દાને દોલતી હોઇ,
ઠીધારી દેઉલ ચઢિગે સાચ કહિ સહુ કોઈ. દાન. ૨૪

—ગુરુઆગમન સાર્થવાહ તાપસપ્રતિબોધ સિંહ કેસરી સાથ કેવલોત્પત્તિ, નગરલોકની પૂર્વ-ભવ વર્ણન સહુની પ્રતિબોધ ધનદેવ સાર્થવાહસાધર્મ શ્રી જયપુર સમાગમે નામ ચતુર્થ ખંડ સંપૂર્ણ

—તપસ્વીમરણ, ચોરમેલન પ્રતિબોધ હરિમિત્રાદિસમાગમન સ્વપ્નવરમરણપ્રાપ્તિ, હરિષેણ સાર્થ કુમારસમાગમન શ્રીમહાવ નમસ્કાર નામ, પંચમ ખંડ સંપૂર્ણ

વિદ્યાધારજ શ્રી એહની, ટીકા સાત હજાર,
કસવિઆર્થ મૂલ ગ્રંથની મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મઝાર

× × × ×

નમસ્કારની કેરા મહિમા કથા પાપનેમ ચરિત્ર હો
એ અધિકાર તિહાંથી ઉદ્ધર્યો ગચ્છ કલ્પિત ચિત્ત હો,
કલ્પિત કેરી નિર્માણ ચાતુરી અધિક ઓછું એહિ હો,
વીસર એવો ? ભ કર્યો મિચ્છાદુક્કડ તેહ હો,
સંઘ સમક્ષ તે મહ આપીઈ નરભી કાંઈ રહ્યાં હો
જગ હો ખંડનથી પૂરી થઈ ચાર ખંડ નિવાસ હો
સાધ્વાસુંદર ભક્ત ભાસ્યો,

અંતે—

ઢાલ ૧ રેસી ગીતાની ચાલની.

સુધર્મ સ્વામી પરંપરા ચંદ્ર કુલ વિસ્તરી શાખ,
કોટિક ગચ્છ ગુણ ખરતરો બહરી શ્રીવ સુ ભાખ.
સુભાષ જગપ્રધાન જિનચંદ્ર પ્રથમ શિષ્ય નિર્ભય,
જસ ગોત્ર રીહડ નામ પંડિત, સકલચંદ્ર પ્રસિદ્ધિ ધણી
તસુ શિષ્ય વાચક સમયસુંદર, ઉપાધ્યાય પ્રસિદ્ધિ
વાચનાચાર્ય હર્ષનંદન પ્રમુખ શિષ્યને આદરિ
ગોત્ર સાધનામ મહાગઢે, મેડતા નગરિ મઝારિ,
દિન દિન સધર્મ દીપતા, ખરતર ગચ્છ સિણગાર.

(૩૫૯) નલદવદતી રાસ. સં. ૧૬૭૩
આદિ—

સીમધર સામી પ્રમુખ, વિહરમાન જિન વીસ,
અઢી દ્વીપમાહિ સાસતા, જયવત જગદીસ. ૧
કોડિ દોઇ વલી કેવલી, સહસ કોડિ દોઈ સાધુ,
સપ્રતિ સયમ પાલના, ગુણમણિ સમુદ્ર અગાધ. ૨
આદિનાથ જિન આદિ દે, ચઉવીસઈ જિણચદ,
સહુ દિસઈ બાવન ચતુર, સહુ ગણધર સુખકદ, ૩
જિન ચઉવીસ તણા યતી, લિખ્યા અઠ્ઠાવીસ લાખ,
અઠ્ઠતાલીસ સહસ અધિક, સૂત્ર સિદ્ધાનઇ ભાખ. ૪
ગણધર પહલી ગુથીયા, પૂરવ ચઉદ પ્રધાન,
તેહનો સાર નમોકાર તે, ધરમ સહુ કો ધ્યાન, ૫
એ સહુનઈ પ્રણમી કરી, પ્રણમી સદગુરૂ પાય,
સમરૂ સરસતિ સામિની, પામુ જેમ પસાય. ૬
નલદવદતી નારિના, સરસ ઘણુ સબધ,
છ ખડે કરિસુ છતા, નિરમલ સીલ સુગધ ૭
દવદતી મોટી સતી, નામ થકા નિસ્તારિ,
ખીછ બાઈઅર બાપડી, કા સરછ કિરતાર ? ૮
આકુલ ફુલે ફુટરે, પગે ન પજા હોઈ,
ચપા ફુલ અમૂલ ગુણ, સિર *ચાડઇ સહુ કોઇ ૯
જીભ પવિત્ર કરવા ભણી, કહીસુ સતીચરિત્ર,
ભાવક તુમ્હે પણિ સાભળો, હોસિ કાન પવિત્ર. ૧૦

—સ્વયવરા મડપ. વીવાહવરણનો નામ પ્રથમ ખડ સપૂર્ણ

—રાજ્યહારણ દવદતી ત્યાગવર્ણનો નામ દ્વિતીય ખડ સપૂર્ણ,–નળસર્પદશ કરમવતીકલા પ્રગટ. વિપ્રસમાગમન, દવદતીવિરહવિલાપ, સાર્થક્ષણ રાક્ષસરંજન-વર્ણના નામ તૃતીય ખડ સપૂર્ણ

---

* ચડાવે.

—સર્વ ઢાલ ૪૧ સર્વગાથા ૯૩૭ સર્વાંક ૧ મહાગ્રંથ શ્લોક સંખ્યા ૧૪૭ શુભ ભવતુ-લિખત કસોરીયા ગામે રૂપારેલીકે પરિ અરૈ-રાજકુમા હમિરસીંગજી રાજ્યે તત્ ૭ સોમવંશી ઠાકુર શ્રી સિંહ સીંઘજી તત્પુત્ર શ્રી અનોપસિંઘ તત્ કુંવર દેવસિંઘેન સપ્ત ચતુર્દ પુસ્તિક લેખીતા શ્રી તપાગચ્છે રૂપિશાખાયાં પંડિત રત્નાકર સાગર પંડિતોત્તમ પંડિત શ્રી ૧ ૮ શ્રી સુર (?) પાલ રૂચિજી તત્ શિષ્ય પંડિત નયાન સૌભાગ્યવિજય તત્ શિષ્ય કનકરૂચિ લિપિકૃત સ્વઆત્મકૃતેર્ય સં ૧૮૩ વર્ષે શાકે ૧૬૯૫ વર્તમાને માસોત્તમ ચૈત્ર વદી ૧ ગુરુવાસરે દ્વિતીય પ્રહરે સહસુખેન લિખિત સર્વે મંગલ પ ૪૧૧ ૧૩ ભા. ૮.

—પ્રથમ ખંડ ઢાલ ૭ ગાથા ૧૮૧ દ્વિતીય ખંડ ઢાલ ૧ ગાથા ૧૭૧ તૃતીય ખંડ ઢાલ ૫ ગાથા ૧૩ ચતુર્થ ખંડ ઢાલ ૬ ગા. ૧૨૫ પંચમ ખંડે ઢાલ ૫ ગા ૧૭૧ ષષ્ઠ ખંડ ઢાલ ૧ ગાથા ૨ ૫ સર્વ ખંડ ઢાલ ૩૫ ગ્રંથાગ્રંથ ૧૩૫૦-પ્રતિ-આણંદકલ્યાણજી પ્રતિ ૯૭. ૩૭-૧૩ મે.

—પ ઉદયરત્ન લિપીકૃત—ગુલાબચંદ ભંડાર. (નં. ૫ ભંડાર)

—૩ -૧૧ થી-૨૩-૧૮ અનંત. સર્વ ગાથા ૨૫ સં ૧૮૪૪ વર્ષે ફાગુણ સુદી ૩ વાર સોમવાસરે

—પૂજ્ય ભ. ભાગજી તત્ શિ. ચંદ્ર તત્ભ્રાતૃ લિપિકૃત શિ. બા. શિવજી ભાગજી ચેલા મનેરચંદ મોતીચંદ પઠનાર્થે શ્રી ભુજનગરે રા ૧ શ્રી રાજ્યધણ રાજ્યે સં ૧૮૬૪ ના વૈશાખ વદ ૫ ગુરૌ-પા. ૧૦ ૨૫ રા૦ધ૦ પૂ. ભ.

—સર્વગાથા ૨૫ સં ૧૮૪૮ વર્ષે ફાગુણ સુદી ૩ વાર સોમવારે પ્રથમ ખંડે ઢાલ ગાથા ૧૭૧ દ્વિતીય ઢાલ ૫ ગાથા ૧૩૫ તૃતીય ઢાલ ૫ ગાથા ૧ ૨ ચોથા ખ ઢા. ૬ ૧૨૪ પંચ. ખ ઢાલ ૫ ગા. ૧૭૬ છઠ્ઠા ખ ઢા. ૧ ગાથા ૨ ૫ સરવ ઢાલ ૩૮ ગાથા ૯ સર્વ ૧૩ સરવ ખં ૬ ગ્રંથાગ્રંથ ૧૩૫ શુભ ભવતુ. ૩૨-૧૪ અનંત.

સિણગાર ધર્મ્મ તણા ધુરંધર, દેવગુરૂ રાગી ઘણુ,
રાયમલ્લ પુત્ર રત્ન અમીપાલ, ખેતસી નેતસી ભણુ.
રાજસી તેજસી ભત્રિજા તિહાંકણિ નેતસી આગ્રહ ઘણુ,
ચઉપઈ કીધી સમયસુન્દરિ નલ દવદતી ચરીત સુણું. ૨

સવત સોલ ત્રહુત્તરે માસ વસત આણુંદ,
નગરિ મનોહર મેડતો, જિહા વાસુપૂજ્ય જિણુંદ,

વાસુપૂજ્ય તિર્થંકર પ્રસાદિ ગછ ખરતર ગહિગહિ.
ગછરાય યુગપ્રધાન જિણસિંધસૂરિ સદ્ગુરૂ જસ લહઇ,
ઉવઝાય પભણઈ સમયસુંદર, કીઓ આગ્રહ નેતસી,
છઉપઇ નલ દવદતી કેરી, ચતુર માણુસ ચિત્ત વસી. ૩

—ઇતિ શ્રી નલદવદતી શિલોપરિ ચઉપઈ સપુર્ણું ખડ ૬ સર્વ ગાથા ૯૧૩ શ્લોક સખ્યા ૧૩૫૦ ઢાલ ૩૮ (પ્ર૦ કા૦)

(પ્ર કા. વિદ્યા લી પા ૩)

—ઇતિ શ્રી નલ દવદતી સબધે-તાપસદેવકૃત સમમોટી રવર્ણવૃષ્ટિ નલકોશલા પ્રવેશો ઉચ્ચ નલ દવદની દીક્ષા ગ્રહણ, સ્વર્ગપ્રાપ્તિ કનકાવતી સમીપ દમ સમાગમ કન્કવતી વસુદેવ પરિણાયન, ગ્રહવાસ કેનકવતી કેવલોત્પત્તિ, નલ આગામી ભવસિદ્ધિ ગમન—૮—વર્ણનો નામ પષ્ટમ ખડ સપૂર્ણ—

પ્રથમ ખડે ઢાલ ૭ ગાથા ૧૭૧ દ્વિતીય ખડે ઢાલ ૫ ગાથા ૧૩૫, તૃતીય ખડે ઢાલ ૪ ગા૦ ૧૦૦ ચતુર્થ ખડે ઢાલ ૬ ગાથા ૧૨૯, પચમ ખડે ઢાલ ૫ ગાથા ૧૭૬ ષષ્ટ ખડે ઢાલ ૧૦ ગા ૨૦૫ સર્વ ગાથા ૭૪૧ ગ્રથાગ્રથ ૧૦૭૫ પડિત શ્રી ૫ શ્રી કીર્ત્તિકુશલ ગણિ શિષ્ય ગણિ જીનકુશલ લખિત—સાહ માણિક્દાસ તસ્ય સુત સાહ શ્રી સાતિદાસ વાચનાય. સવત ૧૭૬૬ વર્ષે કાર્તિ માસે કૃષ્ણપક્ષે તિથિ દસમિ દિને સોમવાસરે લપકૃત. (મુનિશ્રી નીતિવિજયજી પાસેની પ્રત.દે.લા)

સર્વગાથા ૨૨૫. ઇતિ શ્રી વસ્તુપાલની ચુપઈ સમાપ્ત.

(પ્ર. કા. ભં.)

૩૬૦૭ વસ્તુપાલ તેજપાલનો રાસ. સં ૧૬૮૨ (?) તિમરિપુરમાં

આદિ—

સરસતિ સામિણિ પય નમી, પ્રણમી સદગુરુ પાય,
વસ્તપાલ તેજપાલનો રાસ કહું ચિત લાય. ૧
પોરવાડ વંશે પ્રગટ, જિનશાસન સિણગાર,
કરણી જેહની નિરખ કરી, સહુ લખે સંસાર. ૨
ચંડ પ્રસાદ અનુક્રમે સોમ અને આસરાજ
વસ્તપાલ તેજપાલ બે, તસુ નંદન સિરતાજ ૩
માત કુઅરિ ઉરરતન, પાટણ નગર નિવાસ,
વીરધવલ રાજા તણા મેહતા પુણ્ય પ્રકાસ. ૪
વરસ અઢાર ગયા પછી વરસ અઢાર સીમ
વસ્તપાલ તેજપાલ બે પ્રભાવના કરે ઇમ. ૫
× × × ×
વરસ બાર સત્યોતરે પહેલી સેત્રુંજ જાત
જેણી સમત પૂરસ્યું, તે કહિઈ અવદાત. ૨૬
• • • •

અંતે—

સરસ્વતીપ્રસાદ શિરદ, ગોતીમ ગણધર સુપસાય. ૩૨
દશ શત ઉપર તરીયા વરસ્યે નેમ ખમ અતિ ભેળી,
ભમત ચાચર સરણી રીતિ, સરવ જાણે મનુ સતોળી. ૩૩
ત્યાગમ નેવીસ વાર સામાન કીનિ ખાવી ભાર
ઓલવી ભણી ભારે નવ કીધી, સેત્રુંજ સરણી સારી લીધી. ૩૪
હવે મહું પુન્યવસાની વાત, જે દમ ખરચ્યા તે વાત.
નેવોન કોડિ ત્રયસઠ લાખ, અઢાર લખ આગળે સાખ. ૩૫
તિહું લાખીમે ઉમા સોનાત્મ્ય, પુસ્તકે ખરચ્યા ને કહિય
જિનશાસનમાં મેરુ સરીખે ભારસિ અઢારું દામતિ જે ૩૬

(૩૬૦) વલ્કલચીરી રાસ. (ચુપઈ) ૧૬૮૧ જેસલમેરમા.

આદિ—　　દુહા

પ્રણમુ પારસનાથનઇ, પ્રણમુ સહગુરૂ પાય,
સમરૂ માતા સરસતી, સદ્ કરયો સુપસાય　　૧
વલકલચીરી કેવલી, મોટઇ સાધ મહત,
ચૂપ કરી કહું ચુપઈ સાભલયો સહૂ સત.　　૨
ગુણ ગિરૂયાના ગાવતા, વલિ સાધના વિશેષ,
ભવમાહિ ભમીઈ નહી, લહિયઈ સુખ અશેખ　　૩
મઈ સચ્યમ લીધુ કિમઇ, પણિ ન પલઇ કરૂં. કેમ,
પાપ ઘણા પોતઈ સહી, અટકલ કીજઈ એમ.　　૪
તઉપણિ ભવ તરિવાભણી, કરિવઉ કોય ઉપાય,
વલકલચીરી વરણવુ, જિમ મુઝપાતિક જાય　　૫

*　　*　　*　　*

અતે—

જેસલમેરઇ જિનપ્રાસાદ જિહા ઘણારે,
સોમ વસુ સિણગાર ૧૬૮૧ વરસ વખાણીયેરે,
ખરતર ગચ્છ રે બિરદ ખર જગિ જાણીયેરે—　　૫
શ્રી જિણચદ સૂરિ રે જુગપ્રધાન જગિ પરગડારે,
રે તાસુ પ્રથમ શિષ્ય તેહ, સકલચદ સુયકરૂરે,
સમયસુદર રે, તાસુ સીસ ગોબાધરૂરે—　　શ્રી. ૬
રાહડ કુલરે જિહા જિણચદ સૂરિ ઉપનારે હોરે,
તિણ કુલિ જસુ અવતાર મુલતાણમા વસઇરે,
સાહ કમચદરે જેસલમેરી સુભ જસઇરે　　શ્રી ૭
પદ સગવટરે વલકલચીરી ચુપઇરે,
દાં રે કમંચદ આગ્રહ મઈ કીધ,
આણદ અતિ ઘણુઇરે, સુખ પામઇરે,
સમયસુદર કહેઇ જે સુણઇરે.　　શ્રી ૮

સીતા રામ સંબંધના નવખંડ કહિસિ નિબંધ
સાવધાન થઈ સાંભલો, સીલ વિના સહુ ધંધ ૮

અત્ર આ પ્રબંધની દરેક ખંડમાંની દેશીઓ આપેલી છે—

* * * *

ઢાલ ૧–સાહેલી આંબો મોરીયો–રાગ સારંગ, ગૌતમ સ્વામી સમોસર્યા.
ઢાલ ૨–પુરંદરી ચિત્તે આવી–સાધુને આહાર દીયો.
ઢાલ ૩–સોરઠ દેસ સોહામણો સાહેલડી રે દેવાં તણો નિવાસ—
 અઅઘુકુમારની ચોપઈઆની—
ઢાલ ૪–હરિ આવોરે મનમોહન મોટા.
ઢાલ ૫–ભિખારી.
ઢાલ ૬–રાગ ગોડી. જાતિ જાકડીની વિસખાવી
ઢાલ ૭–જાતિ ત્રાટકસવેલિની.

પહેલો ખંડ થયો એ પૂરો સાત ઢાલ સુરસાલ,
જુગ પ્રધાન જિણચંદ તણા શિષ્ય સકલચંદ સુપ્રસાદ.
ગણનાયક જિનરાજ સૂરીસર ભટ્ટારક વડભાગ,
સમયસુન્દર કહે સીલ પાલતાં વાધિ જસ સૌભાગ.
 —સર્વ ગાથા ૧૪૬ સીતાવિવાહવર્ણનો નામ. પ્રથમ ખંડ—

હિવ બીજો ખંડ બોલસ્યું, મિઠું વાધિ મુઝ પ્રેમ,
સાંનિધિ કરિ? સરસતી જોઉં મે શા નેમ. ૧
સીતારામ સમાગમિયા, ભોગવે ભોગ સપ્રેમ
વીવાના એ વાચિવારિયા ધતું વખાણે ષેમ. ૨

* * * *

ઢાલ ૧ કેમે પૂન્ય પધારિસ્યે–એ ગીતની.
 ૨ જાતિ જતિની–નદી યમુના કે તીર ઉડે દોય પંખીયા એ–પ્રત્યેક બુદ્ધની બીજા ખંડની આઠમી ઢાલ. જમ્બુદ્વીપ પ્રસન્ન ચિત્તિરઢ એહની ઢાલ.
 ૩ રાગ આસાવરી સિંધૂઓ મિશ્ર. ગરબામાંહી ઝોબુક રહ્યો ગઢે

વસ્તુપાલ તેજપાલ પુણ્ય પ્રધાન, જેહને પગ પગ પ્રગટયા નિધાન,
પુન્યથી પામી તેજમ તુરી, દક્ષિણાવર્ત્ત આસ્યા પુરી ૩૭
ઇમ જાણી સહુકો ધરમ સાર, ધન પરચો વ્યવહારિયા વાર,
સફલ કરો આપણો અવતાર, જિમ તુમે પામો ભવપાર. ૩૮
શ્રી ખરતર ગચ્છ શ્રી જિનચંદ, શિષ્ય સકલચદ નામે મુણિદ,
સમયસુદર પાઠક તસુ સીસ, રાસ ભણ્યો શ્રીસઘ જગીસ ૩૯
સવત સોલે બયા(છ્યા)સીયા વરસે, રાસ કિધો તિમરીપુર હરષે,
વસ્તપાલ તેજપાલનો રાસ, ભણુતા સુણુતા પરમ ઉલ્લાસ. ૪૦

—આગ્રાપ્રત ૨-૧૨. ફાર્બસ સભાના હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ પૃ ૪૫ મે આગ્રાપ્રત પરથી ઉતારેલી છે.

ગા. ૫૪—પ. ૩, માણેક.

(૩૬૧) સીતારામ પ્રબધ (ચોપઇ) ૧૬૮૭ મેડતામા

આદિ— દૂહા.

સ્વસ્તિ શ્રી સુખસપદા, દાયક અરિહત દેવ,
કરજોડી તેહને કરૂ, નમસકાર નિતમેવ ૧
નિજગુરૂ ચરણકમલ નમુ, તીન તત્ત્વદાતાર,
ટીડીથી કુંજર કીયો, એ મુઝને ઉપગાર. ૨
સમરૂ સરસતિ સામિણી, એક કરૂ અરદાસ,
માતા દેજે મુજ્ઝને કરૂ વચનવિલાસ ૩
સબ પ્રજૂન કથા સરસ (૧), પ્રત્યેકબુદ્ધ પ્રબધ (૨),
નલદવદતિ (૩) મૃગાવતી (૪), ચઉપઈ ચ્યાર સબધ. ૪
આઈ તુ આવી નિહા, સમર્યા દીધો સાદ,
સીતારામ સબધ પણિ, સરસતિ કરે પ્રસાદ ૫
કલક ન દીજે કેહને, વલી સાધને વિશેષિ,
પાપ વચન સહુ પરિહરો, દુખ સીતાનુ દેખિ. ૬
ગીલ રતન પાનો અદ જિમ પામો જમવાસ,
સીતાની પરિ સુખ લહો લાભો લીલ વિલાસ. ૭

૫—રાગ મલ્હાર મેરા સાહિબ હું શ્રી શીતલનાથ કે વીનતિ સુણિ એક મેરડી એહની—અથવા રાજેસર હો સુણિ વીનતિ એક કે મનવંછિત પૂરે માહરા.
૬—ઇહરિયે ઇહરિયે એ આલમારે આયુ ઉલગ્યેરે—આ ચાલ.
૭—નાહલિયા મ્હાન્ઞે મેરી રેવણુ દરે-સમયસાર
ત્રીજા ખંડની સાતમી ઢા. ઢાલ પૂરી થઇ તેહ
ત્રીજો ખંડ પૂરો થયો રા. સમયસુંદર કહે એહ. નિ.
—સર્વ ગાથા ૧૬૮ સીતારામ સબંધે વનવાસે પરોપકાર વર્ણનો
નામ તૃતીય ખંડ.
દાન શીલ તપ પણિ ભલા પણિ વિણુ ભાવ ન સિદ્ધિ
તિણુ કરશે કહો જોઇજે ચોથો ખંડ પ્રસિદ્ધ. ૧
લખમણ સીતા રામ સહુ, થયા આપેરા જેમિ
ગાજવીજ કરિ વરિસયા ચાલો જલધર તેમિ. ૨

* * * *

ઢાલ ૧—વેસર સોનાકી ઘરિ દે ચતુર સોનાર વે
વેસર મ્હેરી સોનાકી રચે નદકુમાર વે—
એહ ગીતની રાગ અસાઉરી.
ઢાલ બીજી રાગ વયરાડી જા ભારે ગોકિલ તું વડો—એ
ગૂજરાતની ગીતની ઢાલ.
૩—દેખો માઇ આસા મેરે મનકી સકલ ફલીરે
આનંદ અંગિ ન માય—એ ગીતની ઢાલ.
૪—ચોપાઇની ઢાલ-રાગ ગોડી.
૫—રાગ ઉડી-બાજ્યો બાજ્યો માદલો પીંડર એ ગીતની જાતિ.
૬—રાગ ગોડી. જંબૂદ્વીપ મઝાર—એ સુબાહુ સંધિની ઢાલ.
૭—રાગ કેદાર ગોડી—નયર સુંખે અતિ ઉન્નતું રે
વણિ અનોપમ અંધ એ ગીતની ઢાલ.

ચખ કરી રાતા ચાલોરે, વિરતિ દાનવદલ વિચિ, ધાઉ દીયે ધમ-
રોલો–ચરણાલી૦ એહની ઢાલ

૪ વરસાલો સાભરે—
૫ ચેતે ચેતન કરી. અથવા પ્રત્યેક બુદ્ધના પહેલા ખડની આઠમી
ઢાલ–ધન પદમાવતી–એહની ઢાલ
૬ ઓલગડીની–રાગ મલ્હાર
૭ થાકી ઓલો આવેજી.

સાતમી ઢાલ પૂરી થઇજી, રામ રહ્યા વનવાસ,
સમયસુંદર કહે સહુ મિલીજી, ભરતને ઘો સાબાસિ　　૧૮
બીજો ખંડ પૂરો થયોજી, સાંનિધિ શ્રી જિનચંદ,
સકલચંદ સુપસાઉલેજી, દિનદિન અધિક આણંદ　　૧૯
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજીઓજી, શ્રી જિનરાજ સૂરીસ,
સમયસુંદર પાઠક કહેજી, પૂરો સત્ર જગીસ　　૨૦

—સર્વ ગાથા ૧૯૨ રામસીતાવનવાસવર્ણનો નામ દ્વિતીય, ખંડ
ત્રિણ વિણુ ગીત ન ગાઇયે, ત્રિણ વિણુ મુગતિ ન હોઇ,
કહુ ત્રીજો ખંડ તે ભણી, જિમ લહે સવાદ સહુકોઇ　　૧
રામચંદ આશ્રમે રહ્યા, પહેલી રાતિ મઝાર,
આવી આગલિ ચાલતા અટવી ડંડાકાર　　૨

*　　*　　*　　*

ઢાલ ૧–રાગ રામગિરી અમ્હને અમ્હારો પ્રિયુ ગમે—
કાજી મહમદના ગીતની ઢાલ.

૨—રાજમતી રાણી ઇણપરિ બોલે, નેમવિના કુણ ઘુંઘટ ખોલે—
એહની ઢાલ

૩—સુણો મેરી સજની, રજની ન જાવે રે એહની ઢાલ, અથવા પ્રિયુડા
માનો બોલ હમારો રે એહની ઢાલ

૪—ચંદાયણિની–પણિ દૂહે દૂહે ચાલિ ગગ કેદાર રાગ ગોડી.

પાંચમો ખંડ રસાલ, પૂરો થયો સાત ઢાલ
સમયસુંદર કહે આગે કહતાં હિત ઘણા થાશે. ૫૩

—સર્વ ગાથા ૨૪૮ સીતાસંહરણ નામા પંચમઃ ખંડ.

માતપિતા પ્રણમું મુદા, જનમ દીયો મુઝ જેણ,
વાંદું દીક્ષાગુરુ વલી પરમસ્થાન કિયો તેણ. ૧
વિદ્યાગુરુ વાંદું વલી, જ્ઞાનદૃષ્ટિ દાતાર
જનમાદિક મોટા જાણિજ્યો એ તિહુંનો ઉપગાર. ૨
એ તિહુંને પ્રણમી કરી છઠ્ઠો ખંડ કહેસિ
પાયસ મેલી ઓલ્યા સરખા સ્વાદ લહેસિ.

* * * *

ઢાલ ૧–રાગ રામગિરી જાતિ મહોતરી દેસ વ્યાપ સુણિ
—એક ગીતની ઢાલ અથવા ગાયો રણ ઝુંઝણા જગદીસ
રત–એ બીજા પ્રત્યેક બુદ્ધના ખંડની ઢાલ.
૨—રાગ મારુણી   ૩ પદ્ધડીછંદની.
૪—રાગ સોરઠ—જાતિ જાંગડાની
૫—ઢાલ બેહાની.   ૬ પ્રીતડિયારી—અથવા સફળી રી.
૭—રાગ મલ્હાર—શ્રાવણ માસ સાહામિયો એ ચોમાસિયાના
ગીતની ઢાલ.

—સર્વ ગાથા ૪૪૪ રામરાવણયુદ્ધ વિજયો કન્યા સમુપગત લક્ષ્મણ શક્તિ ૨ રાવણ સમાકર્ષિત બદુ રચિતો વિષ્ઠાદિ વર્ણનો નામ ષષ્ઠ ખંડ.

સાત ક્ષેત્ર બિહું સાખ્યાં તો સમરથ કુળ હોઈ
નિશ્ચ કારણિ કહું સાતમો ખંડ સુણજો સહુ કોઈ ૧
તું નહિ માનો આપનો નેહતાં એ જોડ,
રામાયણ મોટા મહિ સુણિજો આખસ છોડિ. ૨

× × ×

ઢાલ પહેલી. રાગ રામગિરી જાતિ ને છિપાને ધારા ભિડુ રહ્યા—એહની.

સાતમી ઢાલ પૂરી થઈ રે સાભલજ્યો એક મન
ચોથો ખડ પૂરો થયો રે સમયસુદર સુવચન. ૭૬
—સર્વ ગાથા ૨૨૦ દેવલિ મહિમા વર્ણનો નામ ચતુર્થ ખંડ.
હિવ બોલુ ખડ પાચમો પાચ મિલ્યા જસવાદ
પાચામાહિ કહીજીયે પરમેસર પરસાદ ૧
સીતારામ સહૂ વલી આગે ચાલ્યા ધીર,
દડકારણ્ય વને રહ્યા, કન્નરવાને તીર ૨

× × × ×

ઢાલ ૧ લી. રાગ કેદાર ગોડી—આવો જુહારો રે, અજારો પાસ, મનની પૂરે આસ—એ ગીતની ઢાલ

૨—સુણોરે ભવિક ઉપધાન વૂહા વિણુ કિમ સૂઝે નવકારજી—એહ સ્તવનની ઢાલ (આ કવિનુ પોતાનુ સ્તવન છે.)

૩—રાગ મારૂણી તોરા કીજે મ્હાકાલાલ, દારૂ પીજે જા,
પડવે પધારો મ્હાકાલાલ, લસરક લેજ્યો જી
તેરી અજબ સૂરતિ મ્હાંકો મનડો રંજ્યોરે લોભી
લજ્યાજી—એ ગીતની ઢાલ.

૪—સેહર ભલો પણિ સાકડો રે, નગર ભલો પણિ દૂરરે, હઠીલા વયરી
નાહ ભલો પણિ નાન્હડોરે, આવિઓ આવિઓ જોબનિયાકો
પૂરરે—હઠીલા વયરી.
હીરોરે હરપાલકોરે લાલ—એહની ઢાલ.
નાયકાની ઢાલ સરિખી છે પણિ આંકણી લહરકે છે

૫—રાગ મારૂણી માઝિરે બાબા વીર ગોસાઈ—એ ગીતની ઢાલ

૬—રાગ બગાલો ઇમ સુણી દૂત વચન્ન, કોપીયો રાજા મન્ન—એ
મૃગાવતીની ચોપઇની બીજા ખડની દસમી ઢાલ

૭—જગે છે ઘણુાય વણેગ, તીરથ ભલાય ભલેરા એ સ્તવનની ઢાલ
એહવે સાતમી ઢાલ, પૂરી થઈ તતકાલ,
સમયસુંદર ઇમ બોલે, સીતાને ન કો તોલે ૫૨

૬—રાગ ખભાયતી સુંગરા તું સુલતાણ, બીજા હો મારા સુંગરાં એશ દ્રોઇ—એ ગીતની ઢાલ. એ સુગરાના ગીતની ઢાલ—બીજાપુર મેડતા નાગોર નગરે પ્રસિદ્ધ છે

૭—રાગ ખભાયતી. સોરઠાની જાતિ—અમાં મેરી મેઠિ પરઘર્વ હે અમાં મેરી જેસલમેરા મેરા જાઇવા હે, જાલ મેઠા રાગ, જાલ મેઠા રાગ હો અમાં મેરી કદિ મેઠાને ઘેરે મરે હો—એહ ગીતની ઢાલ.

—સર્વ ગાથા ૩૨૭ સીતાપરિતાપ ૧ વનભ્રમ મુકામન ૨ કુશલવકુમારયોધ્યાપ્રવેશ વર્ણનો નામ અષ્ટમ ખંડ.

દિવ નવમો ખંડ બોલિસ્યું નવરસ જિમાં નિધાન
મનવંછિત સુખ પામીયે નિરમલ નવે નિધાન. ૧

* * * *

ઢાલ ૧ તિલકીરા ગીતરી ઢાલ—મેડતાદિકરેસે પ્રસિદ્ધ છે

૨—રાગ રામગ્રી—અસિયા રે સાજણ મિલ્યા મારાજ,
રે નાગોરી ચોહટે ખજુરી સાલ, હસિયા પિણ
બોલ્યા નહી મારાજ, કોઇક મનમાંહિ ખોટરે, ૧
ખજુરીયાલ, આજ રહો રંગમહેલમે મારાજ.
એ ગીતની ઢાલ.

૩—રાગ કનડો ઠમકિ ઠમકિ પાવ નેરી બાજને અત્યંતિ ખોલ મ મુમરે—૧ રમણીની આવણી આવે—એ ગીતની ઢાલ.

૪—રાગ તુમની ધન્યાસિરી મિશ્ર, સિદ્ધી કરમારમે લાખ આવે લાખ જા એક ન આવે નવરમખાન નહી ખબરિ ઢલિ ઢલિ બાઓ—૧ નવરમ ભારાભીઆ એ ગીતની ઢાલ.

૫—રાગ મોઠી આનિ જાદીની—મી નગાર મનિ પ્યાઇયે—એ ગીતની.

૬—રાગ કેદાર ગાડી. મિશ્ર. વીરા દો મારે મેહરે એણા પુરા વિચાર આ ૨ ગી ગીતાદરા ગીતરી ઢાલ.

૨—હો રંગ રલિયા હો રંગ રલીયા-
૩—રે રંગ રત્નાકર હલા મો પ્રીઉ રત્તા આણિ
હુંતો ઉપરિ કાઢિને પ્રાણ કરૂં કુરબાણ-સુરંગા
કરહારે, મો પ્રીઉ પાછો વાલિ, મચ્છા કરહારે-એ ગીતની ઢાલ
રાગ મારૂણી.
૪—રાગ બંગાલો-જાની એતા માન ન કીજે-એ ગીતની ઢાલ
૫—રાગ પરજીયો-કાલહરો મિશ્ર સિહરા શિરહાર મધુપુરીરે, ગઢાં વડો
ગિરનારિરે, શણ્યા સિરહર રૂકમણીરે, કુંયરા નંદકુમારરે-કંસાસુર
મારણ, આવિને પ્રલ્હાદ ઉધારણ રાસ રમણે ધરિ આજ્યો-ધરિ
આજ્યો હો ધરિ આજ્યો હો રામજી રાસ રમણે ધરિ આજ્યો-
એ ગીતની ઢાલ
૬—રાગ મલ્હાર-વધાવારી ઢાલ
૭—આખો મોર્ય છ હે જિણ ભણે-એહ ગીતની રાગ સારંગ
—સર્વ ગાથા ૩૧૨ રાવણવધ ૧ સીતા પશ્ચાદાનયન ૨, શ્રી
રામલક્ષ્મણઅયોધ્યાપ્રવેશ ૩, સીતાકલંક પ્રદાન ૪ વર્ણનો નામ સપ્તમ ખંડ

આઠ પ્રવચન માતા મિલ્યા સુધો સંયમ હોઇ
આઠમો ખંડ કહુ ઇહા સંલહે સીલ મ કોઈ. ૧

* * * *

ઢાલ ૧-રાગ મારૂણી અમા મ્હાકી ચિત્રાલિંગી જોઈ, અમા અમામ્હાકી,
મારૂડે મેવાસીકો સાદ સોહામણોરે લો-એ ગીતની ઢાલ.
૨—રાગ મારૂણિ ઝાખર દીવા ન જલેરે, કાલરિ કમલ ન હોઈ,
છોરિ મૂરખ મોરી બાહરી, મીયા જોરે પ્રીતિ ન જોઈ. ૧
કન્હઈયા બે, ઇયારલ બાસિયા, જોવન જાસિયા બે, બહુર
ન આસિયા-એહની ઢાલ. એ ગીત સંધિમાંહે પ્રસિદ્ધ છે.
૩—નોખારા ગીતરી-નોખારા ગીત મારૂયાડિ ઢુંઢાડિમાંહે પ્રસિદ્ધ છે.
૪—ચોપઈની રાગ તિલંગ ધન્યાસિરી કોઇ પૂછો બંભણ જોસીરે,
હરિકો મિલણ કદિ હોસીરે-એ ગીતની ઢાલ.

સિતારામની ચોપાઈ બાંધી એ સાખ મેલીજેરે
સાંભળનારાને ઉમ્હે કાંઈ સિદ્ધમતનું સરેજેરે. સી. ૧૧
જિનસાસન શિવસાસને સિતારામ ચરિત્ર સુણીજેરે
ભિન્ન ભિન્ન સાસનભણી કો કે વાતો ભિન્ન કહિજેરે. સી. ૧૨
જિનસાસન પણિ જૂજૂઓ આચારિજનાં અભિપ્રાયોરે
સિતા કહિ રાવણ સુતા તે પદમચરિત્રથી કહેવાયોરે. સી. ૧૩
પણિ વિતરાગદેવે કહ્યો તે સાચ કરિ સરદહજ્યોરે.
સિતા ચરિતથી મેં કહ્યું મારો છેહડો મત મહજ્યોરે સી. ૧૪
હું મુઢમતિ કિસૂ જાણું મુઝ વાણિ પણિ ન સવાદોરે
પણિ જે બોલિ મે રસ પાયો તે દેવગુરુના પરસાદોરે સી. ૧૫
હું સિદ્ધવત નહિ નિસેધ, મુઝ પોતે બહુ સંસારોરે
પણિ સિદ્ધવતનો જસ કહતાં મુઝ થાસે સહિ નિસ્તારોરે સી. ૧૬
ચપલ કવીસરનાં કહ્યા એક મન ને વચન એ બેહરે.
કવિ કલોલ ભણિ કહે રસના વાધ્યા પણ કેહરે. સી. ૧૭
ઓછું અધિકું પણિ મેં કહ્યું, કાંઈ વિરુદ્ધ વચન પણિ હોઈરે
તે મુઝ મિચ્છામિ દુક્કડ સઘ સાંભળજો સહુ કોઈરે સી. ૧૮
બિહુ હજારને સાતસે માઝને સહુ મધનું માનોરે
લિખતાં ને વંચાવતાં પામિજે ગ્યાન પધાનોરે સી. ૧૯
ખરતર ગચ્છમાંહિ દિપતા શ્રી મેડતા નગર મઝારોરે
સાત અસોજ મહાગ્રહે સામગ્રીએ સિરધારોરે. સી ૨
નગર ધરે પ્રભુ નામ ગ્રહું, અતબાર ધણું જગ્યારોરે
ગુરુ ગચ્છના સંઘી ઘણું, ઉત્તમ ઘરનો આચારોરે. સી. ૨૧
પુન્યવંત સાહ ખમ તણું તે ઘર્ઈ ઘણમનો સાહેરે
અમીપાસને નેતસી ભણે ભત્રીજ રાજસી સાહેરે. સી. ૨૨
સીતારામની ચોપાઈ એહને આગ્રહ કરિ કીધીરે,
દેશ પ્રદેસે વિસ્તરિ જાણાતિ લિખાવતાં લિધિરે સી. ૨૩
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજિયા યુગપ્રધાન જિનચંદોરે,
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પુન્યના ગણિ સકલચંદ મુણિંદોરે. સી. ૨૪

૭—રાગ ધન્યાસિરી-ગીલ કહે જગિ હુ વડુ, મુઝ વાત સુણો એક મીઠીરે—એ સવાદ શતકની બીજી ઢાલ—અથવા પાસ જિણિંદ જુહારિયે—એ સ્તવનની ઢાલ

ઉપરની ઢાલ ૭ રાગ ધન્યાસિ. સિલ કહે જગ હુ વડો—એહનિ, પાસ જિણંદ જૂહારિઈ એહની

અંતે—

સીતારામની ચોપઈ જે ચતુર હુઇ તે વાચોરે,
રાગ રતન જવહર તણો, કુણુ ભેદ લહે નર કાચોરે સી. ૧
નવરસ પોષ્યા મે ઇહા, તે સુઘડો સમજિ લેજ્યોરે,
જે જે રસ પોષ્યા ઇહા, તે ઠાગ દેખાડિ દેજ્યોરે. સી ૨
કે કે ઢાલ વિષમ કહિ તે દુપણુ મત ઘો કોઇરે,
સ્વાદ સાબુણી જે હુવે તે લિંગ હદે કદે ન હોઇરે. સી ૩
જે દરબારે ગયો હુસે હુઢાડિ મેવાડિ ને ઢિલ્લીરે,
ગુજરાતિ મારૂઆડિમે તે કહિસે ઢાલ એ ભલ્લીરે સી ૪
મત કહો મોટિ કા જોડી, વાચતા સ્વાદ લહેસોરે,
નવ નવા રસ નવનવિ કથા સાભલતા સાબાસ દેસોરે. સી. ૫
ગુણુ લેજ્યો ગુણિયણુ તણો મુઝ મસકતિ સાહૂમો જોજ્યોરે,
અણુસહતા અવગુણુ ગ્રહિ મત ચાલણિ સરિખા હોજ્યોરે સી. ૬
આલસ અભિમાન છોડિને સુધિ પ્રતિ હાથ લેઇરે,
ઢાલ લેજ્યો તુમ્હે ગુરૂમુખે વલિ રાગનો ઉપયોગ દેઇરે સી ૭
સખર સભામાહિ વાચજે બેજણા મિલિ મિલતે સાદેરે,
નરનારિ સહુ રિઝસે જસ લહમો ગુરૂ પ્રસાદેરે. સી ૮
આદરમાન ઘણો હુસે વલિ ન્યાન દરસનનો લાભોરે,
વાચણુહારા નૌ જસ વિસ્તરસ્યે જિમ જલ આભોરે સી ૯
નવખડ પૃથવિના કહ્યા તિણુ ચોપઇના નવખડોરે,
વાચણુહારાનો તિહા પસરો પ્રતાપ અખડોરે સી. ૧૦

સવત બાર સત્તોતરેં હુઆ ધનેસરસૂરિ,
તિણેં શત્રુંજય મહાતમ કર્યુ શિલાદિત્ય હજુર. ૨
વીરજિણંદ સમોસર્યા, શત્રુંજય ઉપર જેમ,
ઇંદ્રાદિક આગલ કહ્યુ શત્રુંજય મહાતમ એમ. ૩
શત્રુંજય તીરથ સારિખુ નહિ છે તીરથ કોય
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમેં તીરથ સઘળાં જોય. ૪

× × × ×

અંતે— ઢાલ ૬

શત્રુંજય મહાતમ સાંભલીએ રાસ રચ્યો અનુસાર,
જે ભણી ગાવે ભાવશું એ, આનંદ હોય અપાર. શ. ૨
શત્રુંજય રાસ સોહામણો એ સાંભલજો સહુ કોય,
ઘર બેઠાં ભણ્યુ ભાવશું એ, તસુ જાત્રાફલ હોય. શ. ૨૧
સંઘપતી થિર અતિ ભલોએ, દાતા દાતાર,
શત્રુંજય સંઘ કરાવીયો એ જેસલમેર મઝાર શ. ૨૨
શત્રુંજય મહાતમ માંથી એ રાસ રચ્યો સુખકાર,
રાસ ભણ્યો શત્રુંજ તણોએ નગર નાગોર મઝાર. શ. ૨૩
ગિરૂઓ ગચ્છ ખરતર તણોએ શ્રી જિનચંદ સૂરીશ,
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પુણ્યનામે સકલચંદ સુજગીસ. શ ૨૪
તાસ શિષ્ય જગ જાણીયે એ, સમયસુંદર ઉવઝાય,
રાસ રચ્યો તેણેં રંગશુંએ સુણતાં આનંદ થાય. શ. ૨૫

પ્ર ભીમશી માણેક-રત્ન સમુચ્ચય પૃ ૨૭—૨૮

(૩૬૫) અપકમેઠીની ચોપઇ ર ૧૬૯૫ અધારમા

આદિ—

જાલોર માહે જગમ્મર્ધ પારસનાથ પ્રત્યક્ષ
પદ ઉભિલ અક્ષ્મના, સંનિધિ કરઇ સમક્ષ. ૧
અર નિપટિ અથરિ નિમૂક મોહનગરિ શિષ્યહાર,
મહાવીર પ્રણમું મુદ, દેઉ જિનવર દાતાર ૨

સમયસુદર સીષ્ય તેહના શ્રી ઉપાધ્યાય કહિજેરે,
તિણ એ કિધિ ચોપઈ, સાજણ માણસ સલહિજેરે સી. ૨૫
વર્ત્તમાન ગછના ધણી ભટ્ટારક શ્રી જિનરાજેરે,
જિનસાગર સૂરીસરૂ આચારિજ અધિક દિવાજેરે. સી. ૨૬
એ ગુરૂને સૂપસાઉલે એ ચઉપઇ ચઢિ સુપ્રમાણોરે,
ભણુતા સુણુતા વાચતા હુઈ આણુંદ કોડિ કલ્યાણોરે. સી ૨૭

ઇતિ શ્રી સીતારામ પ્રબધે નવમો ખડ સમાપ્ત

ઇતિ શ્રી રામસીતા રાસ સપૂર્ણ

સવત ૧૮૮૬ ના વર્ષે સાકે ૧૭૫૧ નાના પ્રવર્ત્તમાને માસોત્તમ માસે સુભકારી ચૈત્ર માસે સુક્લપક્ષે ત્રીયોદસી તીથૌ ભૃગુવાસરે લીપીકૃત પં શ્રી શ્રી શ્રી ૧૦૮ શ્રી **કલ્યાણવર્દ્ધન** ગણી તત્ સીષ્ય પ શ્રી પ **મેઘવર્દ્ધન** ગણી તત્ સીસ્ય પ શ્રી પ વિવેકવર્દ્ધન ગણી તત્ સીષ્ય પ શ્રી પ ધર્મ્મવર્દ્ધન ગણી તત્ સીષ્ય પાયરજરેણુસમાન પ શ્રી પ ક્ષેમાવર્દ્ધન ગણી વાચનાર્થે.

જબ લગ મેરૂ અડગ હે જબ લગ સસીયર સુર,
તબ લગ એ દોનુ તપો લેખક પાઠક દોય

લખીત વઢવાણુ નગરે શ્રી ઋષભદેવ પ્રસાદાતુ શુભ ભવતુ કલ્યાણમસ્તુ ॥ દે લા પ. કમલવિજય શિ પદ્મવિજય પાસેની પ્રત પ. રૂપા લિખિત શ્રી મહોટકોટ મધ્યે મ ૧૬૯૧ વર્ષે આસૂ સુદિ ૩ દિને પૃ ૮૮ પ—૧૫ આ ક.પા ૧૧૯ પં—૧૪ આ ક આગ્રા ભ૦માં કવિની સ્વહસ્ત લિખિત પ્રત છે

(૭૬૨) બારવ્રત રાસ સ. ૧૬૮૫
(૭૬૩) ગૌતમપૃચ્છા. સ ૧૬૮૬
(૭૬૪)+ શત્રુંજયરાસ સ ૧૬૮૬ શ્રાવણ શુદ નાગોરમા.

આદિ— દોહા

શ્રી રિસહેસર પાય નમી, આણી મન આનદ,
રાસ ભણું રલિયામણો, શત્રુજય સુખકદ. ૧

સંવત સોલપંચાણુંપઈ મઠ આસોર માટે જોડીરે
ચપક ચોની મઉપછ આણિ આલસ ન્યઇ વય છોડીરે. ૬. ૧૫
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજગઉ શ્રી જુગપ્રધાન જિનચંદોરે
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પૂન્યના સકલચંદ મુનિંદોરે. ૬. ૧૬
સમયસુંદર શિષ્ય તેહના તિણુ મઉપઉ કીધી એહોરે.
શિષ્ય તણુઇ આગ્રહ કરી જે ઊપરિ અધિક સનેહોરે. ૬. ૧૭
નરનારી રસિયા સુણજ્યો તે સાંભલિસ્યઇ સદા ચાતીરે
સુધા સુકડી એ જાણુ, વાચનો ભલી વાત ભણાણીરે. ૬ ૧૮
—પૂર્વોક્ત ગાથા ૧૪૪ ગાથા મીલને સર્વ ગાથા ૧૫૧ પ્રથમ ખંડ ૩૪૪ ગાથા મીલને ખડ્ડુમ સર્વ ગાથા ૫ ૬ ગ્રંથાગ્રંથ શ્લોક ૭ સ ૧૬૯૮ આ વ ૫ લિપીકૃતા ૨૩—૧૪ આ. ક.
—ગ્રંથાગ્ર ૫ ૬ પત્ર ૧૫— પી. ૨લ. ૩.
—લિખિતા ચેલ પંડિત ચારિત્રવિજય —યતિ વિવેકવિજય (પુખરણ વાળો ઉપાશ્રય) ઉદયપુર ભ.
—ઇતિશ્રી ધનાયિતરે ચપાગણી ચતુષ્પદી સંપૂર્ણ–સ ૧૮૦૬ ના વર્ષે શાકે ૧૭૭૨ પ્રવર્તમાને શ્રી બ્રેતિયા નિગર મધ્યે લિ પૂજ્ય ગણિ ભાગ્ય તતશિ. પંડિત તત્શિષ્યે લિ મ. શિવજીભાગ્ય શિષ્યર્થે પાનહેતવે પા ૧૩ ૫ ૧૫ રાજકોટ પુ. ભ
(૩૬૬) ધનદત્ત ચઉપઈ (વ્યવહારશુદ્ધિ ચોપઈ) સ ૧૬૯૬ આસોમાં—અમદાવાદમાં.

આદિ—

શાંતિનાથ જિન સોલમો પ્રણમું તેહના પાય
વ્યવહારસુદ્ધિ ઉપરિ કહું સાંભળ ચિત લગાય. ૧
ભગવંત ભાખઈ એ અધિક મોટો સાધનો ધર્મ
જેહથી સુગતિ જાઈઈ સાસતાં લહિઈ સમ. ૨
દીસઈ તે અતિ સોહિલો, ગહની કરઈ કેમ
શ્રાવકનો ધર્મ સોહિલો, દેહમો સુખ લેહ. ૩

માતપિતા પણિ મનિ ધરૂ, જિણ દીધઉ અવતાર,
નામ લેઇનઇ ગુરૂ નમું, દીક્ષાં ન્યાન દાતાર. ૩
કરજોડી પ્રણમી કરી, કહિમિ ઘણ શ્રીકાર,
ચંપક સેઠની ચઉપઇ અનુકંપા અધિકાર. ૪

* * * *

સહુ કો લોક લહઇ છઇ મરજ્યુ, તે બોલ કેતા વન્યુ,
ઉપમ છઇ ઇમ પણિ ભાવી અધિકુ, સમયસુંદર કહઇ માન્યુરે ચિ ૨૫
પહિલઈ ખંડ થયઉ એ પૂરઉ, પણિ સંબંધ અધૂરઉ,
સમયસુંદર કહઈ બીજઇ ખંડઇ, સંબંધ થાસ્યઇ પૂરઉરે. ચિ ૨૬

—ઇતિ શ્રી અનુકંપાદાનાધિકારે ચંપક શ્રેષ્ટિ સબંધે પ્રથમ ખંડ સંપૂર્ણ—

દુહા—હિવ બીજઉ ખંડ બોલસ્યુ, ચંપક પામી ઋદ્ધિ,
એ અનુકંપા દાનની, સગલી જાણુ સિદ્ધિ. ૧
છન્નુ કોડિ તણઉ ધણી, થયઉ તે ચંપકસેઠ,
વૃદ્ધદત્ત વિવહારિયઉ, તિણિ તઉ કીધી વેઠિ ૨
ચવદહ કોડિ સોનાતણી, આપણી માતા-વૃદ્ધ,
ઉજેણીથી આણિનઈ, સગલી ભેલી કીધ ૩
ચંપકસેઠ ચંપાપુરી, ભોગવઈ લીલ વિલાસ,
વ્યાપારઇ વાધ્યઉ ઘણુ, પ્રગટયઉ પુણ્યપ્રકાસ ૪

× × × ×

અંતે—

ખંડ બીજો ઢાલ ૭ મી રાગ ધન્યાસિરી સીતારામની ચઉપઇ એહની ઢાલ.

* * * *

અનુકંપા ઉપરિ કહ્યઉ, ચંપક સેઠનઉ દ્રષ્ટાંતોરે,
અનુકંપા સહુ આદરઉ, એહથી છઈ મુગતિ એકાંતોરે. કે. ૧૪

(૩૬૭) સાધુવંદના સં ૧૬૯૭ —લીં.
(૩૬૮) પુણ્યાઢ્ય રાસ. —રે. સન.
(૩૬૯) મુસદ રાસ.
(૩૭૦) પુંજાઋષિનો રાસ. (મે.)
 મયણરેહા રાસ.
 જીવરાશી ક્ષમાપના
 હવે રાષ્ટ્રી પરમાત્મા, ઉપરાઠી ભાખે,
 આ ઉપરનાં બને પ્રત્યેકબુદ્ધ રાસમાં અંતર્ગત છે.
(૩૭૧) દ્રૌપદી સંબંધ સં ૧૭ માહ માસ અમદાવાદમાં.
આદિ— દુહા.
 શાંતિનાથ પ્રભુ સદા પ્રણમું સદ્ગુરુ પાય,
 શ્રુતદેવી સાંનિધિ કરી અશુભ ટલઉ અંતરાય. ૧
 માતપિતા પણિ માનીયઇ જિણ દીધઉ અવતાર,
 દીક્ષા ગુરુ વિદ્યાગુરુ એ મોટા ઉપગાર. ૨

સં ૧૬૭૨માં વિરચિત સંસ્કૃતમાં શ્લોક છે જેની પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છે-
 શ્રીમત્ખરતર ગચ્છે શ્રીમજ્જિનસિંહસૂરિ ગુરુરાજ્યે
 સામાન્ય કૃતિષુ યુગપ્રધાનાખ્ય બિરુદધરે. ૧
 વિક્રમસંવતિ લોચન મુનિદર્શન કુમુદ બાંધવ પ્રમિતે
 શ્રી પાર્શ્વજન્મ દિવસે પુરે શ્રી મેડતા નગરે. ૨
 યુગપ્રધાન સ્વામી શ્રી અકબરશાહિના,
 યેભ્યો દત્તા મહામાન્યા શ્રી જિનચંદ્રસૂરય ૩
 તેષાં શિષ્યો મુખ્ય સકલચંદ્રાખ્ય સદ્ગણિઃ
 તચ્છિષ્ય સમયસુંદરઉપાધ્યાયૈઃકૃતસ્તદભિધાન. ૪
 —સં ૧૭૨૦ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૪ દિને શનિવારે શ્રી ગુરુમધ્યે પ ક્ષમાકુશલમુનિનાદિ વાચના પ ઋદ્ધિસાગર મુનિ લિખિતં.
(લિ. પ. ભ.)

શ્રાવકના વ્રત તો પલઇ, જો હુંઇ ગુણ ઇકવીસ,
નામ તુમે તે સાંભલો, વારૂ વિસવાવીસ.

* * * +

અંતે—

સંવત સોલ છનું સમઇએ, આસૂમાસ મઝારિ,
અમદાવાદઇ એ કહ્યુંએ, ધનદત્તનઉ અધિકાર
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજીયઉએ, શ્રી જિણચંદ સૂરીસ,
પ્રથમ સીસ જગિ પરગડાએ, સકલચંદ તસુ સીસ
સમયસુંદર સબંધ કહ્યઉ એ, જિનસાગર સૂરિરાજ,
(ભવિજનનઇ હિતકાજ પાઠાંતર)
ભણતા ગુણતા ભાવસુએ, સીજઇ વંછત કાજ

—સર્વ ગાથા ૧૬૧ શ્રી સમયસુંદર મહોપાધ્યાયાના પૌત્રેણ પં. હર્ષકુશલગણિના સંશોધિતા સા. હરજી ધનજી સુશ્રાવકાગ્રહેણ પત્ર. હા. ભં પાટણ. —લિ૦ સૌભાગ્યવિજય ગણિ (લાલવિજય શિ) લિ શ્રા. કેસરબાઈ વાચનાર્થં ૧૧-૧૧ ઘો —પ-૯ અમ

—સં. ૧૭૪૯ વર્ષે કાત્તિક વદિ ૨ બુધે વ્યવહારશુદ્ધિ વિષયે
૬-૧૯ (વિ૦ધ)

—સં. ૧૭૨૪ વરષે આષાઢ સુદિ ૧૫ દિને લિખિત મહોપાધ્યાય શ્રી ૫ શ્રી અમૃતવિજય ગણિશિષ્ય ગણિ દીપ્તિવિજયેન
(ઉદયપુર ભં)

બીજી પ્રતમાં છેવટે નીચે પ્રમાણે છે—

સમકિતનુ ફલ માગીઇએ ધનદત્ત રિષિનઇ પાસિ, સ.
તુમ્હ પામિઉ તે આપજયો એ મુઝ મનિ પૂરયો આસ, સ.
સમયસુંદર સબધિ કહિઉ એ જિનસાગર સૂરિરાજ સ.
ભણતા ગણતા ભાવસ્યૂ એ સીઝઈ વંછિતકાજ સ.
—વિવેકવિજય (ધુમટાવાલો ઉપાશ્રય) ઉદયપુર ભં.

પનવત જિનપરમ વલી એક આપ તઈ સંયમ ધારીરે
૨૮ ગીતારથ ગુરૂ વલી એહની મતિ આવઈ સારીરે. ૪
અમદાવાદ નગરમાંહે સંવત સતરસઈ વરસેરે,
માહ માસ ૫૦ અઠાઈ ઢૂંકી આવ્યુસને હરસેરે. કૃ. ૫
વાચક હરખનંદન વલી હરખકુશલઈ સાનિધિ કીધીરે,
લિખ્યુ સોઝણ સાહમ માઝી, લિખુ વસ્ત પુરી કરિ દીધીરે. કૃ. ૬
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરીસરૂ, શ્રી સકલચંદ તસુ સીસોરે
સમયસુંદર શિષ્ય તેહના, શ્રી સંઘનઈ દઈ આસીસોરે. કૃ. ૭
ખરતર ગચ્છ તણુ ધણી, જિનસાગરસૂરિ વિરાજઈરે,
સમયસુંદર કહઈ ચિર જયઉ, દિન દિન પ્રતિ સખર દિવાજઈરે. કૃ. ૮
ત્રિભુવન ઇણુ અઠાઈ વલી અતિ ભલી અડતીસ સડતીસ હસોરે
સમયસુંદર કહઈ વલના સીસ પાસઈ તેહનઈ નિસદીસોરે. કૃ. ૯

—ઇતિશ્રી સમયસુંદર મહોપાધ્યાય વિરચિતે ચૂપઈસતી સંબંધે ત્રિતીય ખં. સમાપ્ત. તત્સમાપ્તો સમાપ્તા ચેયં ચતુષ્પદી પ્રથમ ખંડે ઢાલ ૧૫ સર્વ ગાથા ૩૧૧ દ્વિતીય ખંડે ઢાલ ૧૨ સર્વ ગાથા ૧૫૧ તૃતીય ખંડે ઢાલ ૭ સર્વ ગાથા ૧૪૪ સર્વાગ્ર ઢાલ ૩૪ સર્વાગ્ર ગાથા ૬ ૬ સંવત ૧૭ ૫ વર્ષે આષાઢ વદિ ૧૩ શુક્રે લિખિત પત્રાં' ૩ –૧૩ મે ઇ. વોરાસ.

૬૧ આ સુપ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાન્ કવિની નાની મોટી કૃતિઓની ટીપ નીચે પ્રમાણે છે—

(૧) પોષધવિધિ સ્તવન સં. ૧૬૬૭ માગશર સુ. ૧૦ ગુરૂ મરોટમાં અંતે—

ઉત્કૃષ્ટી પોષધ તણી વિધિ કહી ઉપગાર,
જેસલમેરી સંઘનઈ હો, આગ્રહ કરી સુવિચાર. ૩૬
સોલસઇસડસઠ સમય નગર મરોટ મઝારિ,
મગસરિ સુદિ દસમી દિનઈ, શુભ દિન સુર ગુરુવારિ. ૩૭

પહિલુ સાધુ સતીતણુ, કીધા ઘણા પ્રબંધ,
હિવ વલિ સૂત્રથકી કહું, દ્રૂપદીનઉ સબંધ. ૩
એક સૂત્ર બીજું સતી, ઉત્તમ એહની જોડ,
સુણતા આનંદ ઊપનઈ, કરમની ત્રૂટઈ કોડિ. ૪
વૃદ્ધપણઇ મઇ ચઉપઇ, કરિવા માંડી એહ;
સૂત્ર સતી નઈ સાધસ્યુ, મુઝ મનિ અધિક સનેહ ૫
મત કરઉ ઉંઘ નઈ વારતા, સાંભલતા સહુ કોય,
આપન પ્રીછઇ અન્યનઇ, અન્તરાય પણિ હોય. ૬
જ્ઞાતા સૂત્ર અરથ થકી, ભાખ્યઉ શ્રી ભગવંત,
સુધરમ સામી ગુથિયઉ, સૂત્ર થકી મતિમંત. ૭
કરજોડી જંબૂ કહઈ, સુધરમ સામિનઈ એમ,
પનરમઉ ધન્નાન કહ્યઉ સોલમઉ અધ્યયન કેમ. ૮
સુધરમ સામી ઇમ કહઈ, સુણિ જંબૂ સુવિચાર,
મહાવીર મુઝનઈ કહ્યઉં, તિમ કહુ તે અધિકાર ૯

× × × ×

અંતે—

ત્રીજો ખંડ ઢાલ સાતમી-રાગ ધન્યાસિરી.
પાસ જિણંદ જુહારીયઇ એહની

સુધરમ સામી પાંચમઉ ગણધર જંબૂનઇ ભાખઇરે,
ન્યાતા સૂત્રનઈ સોલમઉ, એ અધ્યયન સહુની સાખઇરે. ૧
દ્રૂપદીની એ ચઉપઇ મઈ, વૃદ્ધપણઇ પણિ કીધીરે
શિષ્યતણઇ આગ્રહ કરી, મઈ લાભ ઊપરિ મતિ દીધીરે દ્રૂ.
એક સતી વલી સાધવી એ વાત બાઉ ઘણુ મોટીરે,
દ્રૂપદી નામ લેતા થકા, તિણુ કરમની ત્રૂટઈ કોટીરે ૨
એક સંખ દૂધમઇં ભર્યઉ, માનીતી સુતસ્યુ મોહઇરે,
સૂત્ર ગુણઇ સખરઇ કઠ તસુ સુરનરના સુખ સોહઇરે. ૩

અંતે—

નગરમાંહિ નાગોર નગીનો, જિહાં જિનવર પ્રાસાદજી
શ્રાવક લોક વસે અતિ સુખિયા, ધર્મતણે પરસાદજી આ. ૩૪
ક્ષમાછત્રીશી ખાંતિ કીધી, આતમપર ઉપગારજી
સાંભળતાં શ્રાવક પણ સમઝ્યા, ઉપશમ ધર્યો અપારજી આ. ૩૫
જુગપ્રધાન જિનચંદ સૂરીસર, સકલચંદ તસુ શિષ્યજી
સમયસુંદર તસુ શિષ્ય ભણે ઇમ, ચતુર્વિધ સંઘ જગીસજી આ. ૩૬

—જ પ્ર. ૩૯૯

(૭)+ અમરસરપુર મંડન શીતલનાથસ્તવ. ૧૫ કડીનું

આદિ—મેરા સાહેબ હો શ્રી શીતલનાથજી વીનતી સુણો એક મોરડી.

અંતે—

ઇમ અમરસરપુર સકલસુખકર ભગત નયન સ્યો,
સુખકાર સીતલનાથ સામી સાચ જાણ્યું આનંદ્યો
શ્રી વચ્છરાજ વરસ કલ્યુ ૧૫ સુણ શોભએ,
એ તવન કીધઉ સમયસુંદર સુણત જન મન મોહએ. ૧૫

પ્ર. પ્ર. મારી પાસે જ ને રત્નસાગર પૃ. ૧૪૫

(૮)+મહાવીર સ્તવ બિનતિરૂપે-જેસલમેરમાં

આદિ—

વીર સુણો મુજ વીનતિ, કરજોડી હો કહું મનની વાત,
બાલકની પરે વીનવું મોરા સ્વામી હો તું ત્રિભુવન તાત,
વીર સુણો મેરી વીનતી. ૧

અંતે— કલશ

ઇમ નગર જેસલમેરમંડણ તીર્થંકર ચોવીસમો
સાસનાધીશ સિદ્ધારથ સેવતા સુરતરુસમો
જિનચંદ ત્રિભુવનાતનય સકલચંદ કલાનિધિ,
વાચનાચાર્ય સમયસુંદર, સંથુણ્યો ત્રિભુવનનિધિ. ૧૫

શ્રી જિનચંદસૂરિ હો, શ્રી જિનસિંઘ સૂરીસ,
સકલચંદ સુપસાઇ હો સમયસુંદર ભણઈ સીસ　　　　૩૮

—પત્ર ૩ હાલા. ભ. પાટણ દાબડો ૮૨

(૨)+ કર્મછત્રીસી સ ૧૬૬૮ માહ સુદ ૬ મુલતાનમા

આદિ—　　　　રાગ આસાઉરી

કર્મથકી છુટે નહીં પ્રાણી, કર્મ મબલ દુખ ખાણુજી,
કર્મ તણે વશ જીવ પડયા સહુ, કર્મ કરે તે પ્રમાણુજી. કરમ. ૧

×　　×　　×　　×

અંતે—

શ્રી મુલતાન નગર મૂલનાયક, પાર્શ્વનાથ જિણુ જોયજી,
વાસુપૂજ્ય શ્રી સુમતિ પ્રસાદે, લોક સુખી સહુ કોયજી.　ક ૩૩
શ્રી જિનચંદસૂરિ જિનસિંઘસૂરિ, ગચ્છપતિ ગુણુ ભરપૂરજી,
સિંઘુ જેસલમેરી શ્રાવક, ખરતર ગચ્છ પડુરજી　ક ૩૪
સકલચંદ સદ્ગુરૂ પસાયે, સોલસે અડસઠીજી,
કર્મછત્રીસી એ મઈ કીધી, માહ તણી સુદ છઠ્ઠીજી　ક ૩૫
કર્મછત્રીસી કાને સુણીને, કરજો વ્રત પચ્ચખાણુજી,
સમયસુંદર કહે શિવસુખ લેશો, ધર્મતણો પરમાણુજી.　ક. ૩૬

—પ્ર૦ ચૈત્ય૦ આદિ સંગ્રહ ભાગ ૩ પૃ. ૨૨૯

(૩) શીલછત્રીશી
(૪) પુણ્ય છત્રીશી
(૫) સંતોષ છત્રીશી
} સં. ૧૬૬૯ સર્વ પૃ. ૧૦–અમ૦
(૬) +ક્ષમા છત્રીશી

આદિ—

આદર જીવ ક્ષમાગુણુ આદર, મ કરિશ રાગ ને દ્વેષજી,
સમતાયે શિવસુખ પામીજે, ક્રોધે કુગતિ વિશેષજી.　　આ. ૧

*　　*　　*　　*

(આનું બીજું નામ આલોયણ ગર્ભિત આદિ સ્ત૦ છે. ન. ચૈત્ય. આદિ સં. ભાગ ૨ ને આ સ્તવન પોતે શત્રુંજય યાત્રા કરી ત્યારે કર્યું છે તે માટે શત્રુંજય સ્તવ પોતે કીધો છે તેમાં આલોયણનો ઉલ્લેખ જુઓ.)

૧૨ અ +સકલ શાશ્વત ચૈત્યનમસ્કાર સ્ત૦ ૫ કડી.

આદિ—

રિષભાનન વર્ધમાન, ચંદ્રાનન જિન, વારિષેણ નામે જિણરાએ. ૧

તેહતણા પ્રાસાદ ત્રિભુવન સાસતા, પ્રણમું જિન સોહામણા એ ૨

× × × ×

અંતે— કલશ.

ઇમ સાસતા પ્રાસાદ પ્રતિમા સયુક્ત જિનવર તણા,

ચિહું નામ જિનવર તણા ત્રિભુવન સાસતા સોહામણા

વાચનાચાર્ય સમયસુંદર કહે ભવિ અભિરામ એ

ત્રિહું કાલ ત્રિકરણ શુદ્ધ કેવલ્યો સદા મુઝ પ્રણામ એ.

—પ્ર. રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૨૨૮ થી ૨૩

(૧૩) +મહેવાગમંડણ પાર્શ્વનાથ સ્ત૦ (પાર્શ્વનાથનો છંદ) ૮ કડી.

આદિ—

આપણ ઘર બેઠાં લીલ કરઉ, નિજ પુત્ર કલત્રસું પ્રેમ ધરઉ

તુમ્હે દેસ દેસંતર કાંઇ દોડઉ નિત નામ જપઉ શ્રીનાં પ્રભાત. ૧

× × × ×

અંતે—

શ્રી પાસ મહેવાપુર નગરે મંડ મેહરાજ જિનવર સરસ ભરે,

ઇમ સમયસુંદર કહઇ ગુણ જોડઇ નિત ૮

પ્ર ઐ પ્ર. ૫ ૨૭૨ (ભારી જાસે છે)

(૧૪) બીકાનેર મંડણ આદિશ્વજિન સ્ત૦

આદિ—

હાલ ઝિરમિર વરસૈ મેહ કે સાજ વરસાવે પાણી વહે—એ દેશી.

—શ્રી બબા મધે સં ૧૭૫૧ વરખે ભાદ્રવા શુદ ૮ દનૌ લખતં રાએચદ રાએસધ. ઉનાના વકીલ મોરારજીભાઇના મારી પાસે આવેલા એક ચોપડામા છે —૨-૧૪ આ. ક.

—પ્ર. રત્નસાગર પૃ. ૧૫૪ રત્નસમુચ્ચય પૃ ૧૮૩

(૯) +દાદાજી (જિનકુશલસૂરિ) સ્ત.

આદિ—આયો આયોજી સમરતા દાદોજી આયો.

(૧૦) પ્રતિમા સ્ત૦ ૭ કડી—આદિ-શ્રી જિનપ્રતિમા હો જિન સારખી કહી, એ દીઠા આણુદ

અંતે—

પારસનાથ હો તુઝ પરસાદથી, સદ્દહના મુઝ એહ,
ભવ ભવ હોજ્યો હો સમયસૂદર કહૈ, શ્રી જિનપ્રતિમાશુ નેહજી શ્રી.

(મારી પાસે છે)

(૧૧) ઉદયન રાજર્ષિ ગીત—૨૦ કડી

અંતે—

મુગતિ પહુતા મુનિવરૂ, ભગવતિ અગ વિચાર મુ૦
સમયસુંદર કહઇ પ્રણમતા, પાંમીજઇ ભવપાર ૨૦. મુ૦

(મારી પાસે છે)

(૧૨) +શત્રુંજય મડન આદિ બૃહત્સ્ત૦—૩૧ કડી.

આદિ—

બે કર જોડી વીનવુજી, સુણિ સામી સુવદીત,
કૂડ કપટ મૂકી કરીજી, વાત કહું આપવીત ૧

અંતે— કલશ

ઇમિ ચઢિય શેત્રુજ ચરણ ભેટયા, નાભિનદણ જિણ તણા,
કરજોડિ આદિ જિણદ આગઇ, પાપ આલોયા આપણા,
શ્રી પૂજ્ય જિણચદ સૂરિ સદ્ગુરૂ, પ્રથમ શિષ્ય સુજસ ઘણુઇ,
ગણિ સકલચદ સુસીસ વાચક, સમયસુંદર ગુણ ભણુઇ ૩૧

પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૨૩૫ થી ૨૩૭ (મારી પાસે છે)

(૧૭) સાચોરમંડન વીરસ્તવ સં. ૧૬૭૭ માહ માસ

આદિ—

ધન્ન દિવસ મેં આજ જુહાર્યો સાચોરો મહાવીરજી

અંતે—

ઇમ નયરશ્રી સાચોર મંડન, સિદ્ધાંજન સુખ કરો
સાક્ષાત મૂરતિ, સકલ સૂરતિ, માત ત્રિશલા ઉરિ ધરો
સંવત સોલસેં સત્યોતર માહ માસ મનોહરો
વીનવ્યો ખાંતિ સમયસુંદર પ્રભુ તું પરમેસરો. ૧૪

—મારી પાસે છે

(૧૮) મુનિસુવ્રત સ્વામી સ્તવ ૧૪ કડીનું.

આદિ—

જંબૂદીપ સોહામણો દક્ષિણ ભરત ઉદાર,
રાજગૃહ નગરી ભલી, અલકાપુરી અવતાર ૧
શ્રી મુનિસુવ્રત સામિઉ સમરતાં સુખ થાય
મનવંછિત સવિ પામીઇ દોહગ દૂરિ પલાય.

* * * *

અંતે— કલશ

ઇમ ધર્મ કલ્પવૃક્ષ ત્રિભુવન રાય,
મુનિસુવ્રત સામી વીસમો, જિનવરરાય વીસમો,
જિનવરરાય જગત ગુરૂ, ભવભંજણ ભગવંત,
નિરાધાર નિરંજન નિરૂપમ અજરામર અરિહંત
શ્રી જિનચંદ્ર જિનેશ સિરોમણી સકલચંદ્ર ગુરૂ સીસ,
વાચક સમયસુંદર ઇમ પભણઇ પૂરઉ મનહ જગીસ. ૧૪

—વા. સોમવિલાસ ગણિ લિખિત ૧-૧૫ મારી પાસે છે.

ન સ્નાત્રપૂજ્યાવલ પૃ. ૫૧૪

વીક્રમપુર સિણુગારહો લાલ, રિષભ જિણેસર ગુણ ભર્યો, મોરાલાલ,
નાભિરાયા કુલચંદ, મરૂદેવી માતા ઉર ધર્યો–૧ મા
અપૂર્ણ મારી પાસે છે.

(૧૫) પાર્શ્વનાથજિન પંચ કલ્યાણક સ્ત૦ ૫૧ કડી સં. ૧૬૫૬
વૈ સુ ૩ જેસલમેરમા આદિજિન પારણુ દિને.

આદિ—

પુરિસાદાણી પરગડઉ, જેસલમેર જિણંદ,
પંચ યલ્યાણક તેહના, પભણિસુ પરમાણંદ ૧
જિનવરના ગુણ ગાવતા, લહિયઇ સમકિત સાર,
ગોત્ર તિથંકર બાંધિયઇ, લહુ તરિયઇ સંસાર. ૨
રાગ ભેદ રલિયામણા જાણઇ ચતુરસુજાણ,
ભાવ ભગતિ ગુણ ગાવતા, જીવિત જનમ પ્રમાણ ૩

* * * *

અંતે— રાગ ધન્યાસિરી.

ઇમિ થુણ્યઉ જેસલમેરમંડન, દુરિત ખંડન સુભ મનઇ,
રસ કરણ દરસણ તરણિ વરસઇ, આદિ જિણ પારણ દિનઇ.૫૦
જિનચંદસૂરતિ સકલચંદન મૃગમદા કેસર કરી,
પ્રભુ સમઇસુંદર પાસ પૂજઇ, તેહની ધન્યાસિરી. ૫૧
૩–૧૧ (મારી પાસે છે)

(૧૬) +તીર્થમાલા સ્ત૦

આદિ—

શ્રી શેત્રુંજે ઋષભ સમોસર્યા, ભલા ગુણભર્યારે,
સીધા સાધુ અનંત, તીરથ તે નમુંરે

અંતે—

શેત્રુંજાની કોરણી નવાનગરમાંરે, શ્રી રાજસી ભરાવ્યા બિંબ, તી
તીરથ યાત્રા ફલ તીહા હોજ્યો મુજ ઇહાંરે, સમયસુંદર કહે એમ. તી.
—મારી પાસે છે. પ્ર રત્નસમુચ્ચય ૫૯૫.

(૨૨) +એકાદશી સ્ત૦ ૧૩ કડીનું સં ૧૬૮૧ જેસલમેરમાં

ચોપાઈની દેશી.

આદિ—

સમવસરણ બેઠા ભગવંત, ધર્મ પ્રકાશે શ્રી અરિહંત
બારે પરખદ બેઠી રૂડી, માગસર સુદી અગીયારસ વડી. ૧

*   *   *   *

અંતે—

જેસલ સોલ ઇકાસી સમે, કીધું સ્તવન સહુ મનગમે,
સમયસુંદર કહે દાડી, માગસર સુદી અગીયારસ વડી. ૧૩
આમાં મૌન એકાદશી પર્વનું મહાત્મ્ય છે—પ્ર મૈ આદિ સંગ્રહ
ભા. ૩ પૃ. ૪૪ રત્નસાગર પૃ. ૧૪૪ રત્નસમુચ્ચય પૃ ૧૦૨

(૨૩) +પંચમી વૃદ્ધ (મોટું) સ્ત૦ (જ્ઞાનપંચમી પર ૩ ઢાલ ૨૪ કડીનું સ્ત.

આદિ—

પ્રણમું શ્રી ગુરૂ પાય, નિર્મલજ્ઞાન ઉપાય,
પંચમી તપ ભણું એ, જનમ સફલ ગિણું એ. ૧

અંતે—

ઇમ પંચમી તપ ફલપ્રરૂપક વર્દ્ધમાન જિનેસરો,
મઇ થુણ્યો શ્રી અરિહંત ભગવંત, અતુલબલ અલવેસરો,
જયવંત શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ સકલચંદ નમંસિયો,
વાચનાચારિજ સમયસુંદર, ભગતિભાવ પ્રશંસિયો.
—પ્ર રત્નસમુચ્ચય પૃ ૧૬૮ રત્નસાગર પૃ ૧૩૭ શ્રી જ્ઞાનપંચમી (જૈ ધ. સભા ભાવ.)

(૨૪) +પંચમીપર લઘુ સ્ત૦ ૪ કડી.

આદિ—

પંચમી તપ તુમેં કરોરે પ્રાણી, નિર્મલ પામો જ્ઞાન.

(૧૯) +સીમંધર સ્વામી સ્ત૦

આદિ—

ધન ધન ક્ષેત્ર મહાવિદેહજી, ધન પુંડરિક ગિરિનામ,
ધન ધન તેહના માનવીજી, નિત ઉઠી કરેરે પ્રણામ. ૧

× × × ×

અંતે—

સમયસુંદરની વંદનાજી, માનજો વારોવાર,
બે કરજોડી વીનવુંજી, વીનતડી અવધાર
શ્રીમંદિર સ્વામી કહીઇરે, હું મહાવિદેહ આવીસ,
જયવંતા જિનવર કહીઇરે, હું તુંમને વાંદીસ. ૯

—અનંત. સઝાયોમા
જૈ. પ્ર. ૩૧૪

(૨૦) +રાણકપુર સ્ત૦ સં ૧૬૭૬ માગશર જાત્રા કરી.

આદિ—

રાણપુરે રલિયામણોરે લાલ, શ્રી આદીસર દેવ મન મોહ્યું રે.

અંતે—

સંવત સોલ છિંયતરેરે લાલ, મિગસિર માસ મઝાર, મ૦
રાણપુરે યાત્રા કરીરે લાલ, સમયસુંદર સુખકાર, મ૦ ૭

પ્ર રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૨૩૨. જૈ. પ્ર. ૭૦

(૨૧) +અષ્ટાપદ સ્ત૦

આદિ—

મનડો અષ્ટાપદ મોહ્યો માહરોજી, નામ જપું નિશદીશજી.

અંતે—

દેવ ન દીધી મુઝને પાંખડીજી, આવું કેમ હજૂરજી,
સમયસુંદર કહે વંદનાજી, પ્રહ ઉગમતે સૂરજી મ૦ ૫

પ્ર. રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૩૪૨

આદિ—હવે રાણી પદ્માવતી જીવરાશિ ખમાવે.
અંતે—

રાગ વૈરાડી જે સુણે, એ ત્રીજી ઢાલ
સમયસુંદર કહે પાપથી છૂટે તતકાલ. હવે ૩૩
(આ સઝાય સ્વતંત્ર નથી પણ તે' ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ રાસમાંથી નેમિરાજર્ષિના ખંડમાં છે)

(૨૮) આદીસર વિનતિ.

આદિ—

આદીસર હો સોવનવાન તેજઈં રવિ જિમ દીપતો,
સુર કિંનર હો સેવઇ પાય, મોહ મહાભડ જીપતો— ૧
જે અહનિશિ હો પ્રભુને સમિ, તો ઘર સહુ વધામણા,
જાઈ ગઈ દુખ હો દાલિદ્ર, જિનવર નામ સુહામણો. ૨
વીનતડી હો કહિ અવધારિ, કરજોડી કવિયણ કહે,
તું સમરથ હો પ્રભુ સંસારિ, તુઝ કીરતિ જગિ મહમહે. ૩

* * *

અપૂર્ણ—મારી પાસે છે

૨૯ નાગલા ગીત.

આદિ—ભવદેવ ભાઈ ઘરિ આવીયેરે પ્રતિબૂઝવી મુનિરાજરે,
નવ પરિણીત મુકી નાગલા ભવદત્ત વંદિ મુનિના પાયરે. ૧
અર્ધમંડિત ગોરી નાગલા.
અંતે—નારી નાગલાઈ પ્રતિબૂઝવ્યોરે, વૈરાગ ધરી મનમાંહરે
ભવદત્ત દેવલોક પામીયોરે સમયસુંદર વંદિ પાયરે ૭ અ૦
મારી પાસે છે

૩૦ અર્હન્નક સઝાય. ૮ કડી.
આદિ—વેરણ વેલા પાંગરીરે હો, ધૂપ તપે અસરાલ, મેરે અરહના
ધરતી નવી ઉની ઘણુંરે, હું મુનિવર અતિ સુકુમાલ. મેરે. ૧

અંતે—

પાર્શ્વનાથ પ્રસાદ કરીને, મ્હારી પૂરો ઉમેદરે,
સમયસુંદર કહે હું પણ પામુ, જ્ઞાનનો પચમો ભેદરે–પચમી૦
—પ્ર૦ રત્નસાગર પૃ. ૧૭૦, જૈનપ્રબોધ પૃ. ૯૦

(૨૫) +ઉપધાન તપ સ્ત૦ (૭ ઉપધાનનુ ટુંક વર્ણન)

આદિ—

શ્રી મહાવીર ધરમ પરગાસે, બેઠી પરષદ બારજી,
અમૃત વચન સુણી અતિ મીઠા, પામે હરખ અપારજી. ૧
સુણો સુણોરે શ્રાવક ઉપધાન વહ્યા વિન કિમ સૂઝે નવકાર.
ઉતરાધ્યયન બહુ શ્રુત અધ્યયને, એ ભણ્યો અધિકારજી. સુ ૨
મહાનિશીથ સિદ્ધાંત માંહે પિણ, ઉપધાન તપ વિસ્તારજી,
અનુક્રમે શુદ્ધ પરપર દીસે, સુવિહિત ગચ્છ આચારજી. સુ. ૩

*

અંતે— કલશ.

ઇમ વીર જિણવર ભુવણ દિણયર માતા ત્રિશલાનદણો,
ઉપધાનના ફલ કહે ઉત્તમ ભવિય જન આનદણો,
જિનચદ યુગપરધાન સદ્ગુરૂ સકલચદ્ર મુનીસરો,
તસુ સીસ વાચક સમયસુદર ભણે વછિત સુખકરો ૧૮
—પ્ર રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૫૫૧, રત્નસાગર ભાગ ૧ પૃ. ૪૮૨.

(૨૬) +દાનશીલ તપ ભાવ પર પ્રભાતી.

આદિ—

રે જીવ જૈનધર્મ કીજીયે, ધર્મના ચાર પ્રકાર,
દાન શીયલ તપ ભાવના, જગમા એટલુ સાર–રે ૧
પ્ર જૈન સ માળા, ચૈત્ય૦ આદિ સ. ૩.

(૨૭) +માયાપર સ.

આદિ—માયા કારમીરે માયા મ કરો ચતુરસુજાણ.

+જીવરાશી ખમાવવાપર

(૩૭) +મસઞમઋષિ સ૦

આદિ—

ભરતખેત્રે મગધ દેશે ભલો ઋષિ હુઓ રે, સુખ તે સાધુ નિર્મળ મતિસર હુઓ રે ૧

(૩૮) +ગજસુકુમાલ સ. નગરી દ્વારામતિ જાણીયે

(૩૯) +રાજુલ સ. રાજુલ આવી રંગરે.

(૪૦) રેવતી સ. સોવન સિંહાસણ રેવતી—આ. ૬

(૪૧) +થાવણીય ઘર સઝાય—પીઉડા હું પિઉ મનડુ પ્રીતિપુરે—

સ્થૂલિભદ્ર ગીત—પીઉડા! માનો બોલ હમારો રે

નલદવદંતી ગીત ૬ કડી

આદિ—

નલદવદંતી નીસર્યાં જૂઅટે હારી દેશ, નલ રાજા,
વનમાંહિ રાતિવાસો વસ્યા, સુતાં ભૂમિ પ્રદેશ—નલરાજા. ૧

અંતે—

દમયંતી પીહર ગઈ પામ્યો નિરમલ સીલ ન
સમયસુંદર કહઈ ચિત્ત મિલ્યો, દીધા અવિચલ લીલ, ન ૬

(૪૨) +ચેલણા સતી સ. ૬ કડી.

આદિ—વીર વાંદી વલતાં થકાં ચેલણા દીઠો રે નિર્ગ્રંથ—

અંતે—સમયસુંદર કહે ચેલણા પામીયો ભવતણો પાર—
વીરે વખાણી રૂડી ચેલણા. ૬

મારી પાસે છે

(૪૩-૪૬) +ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધની સઝાય.

૧ ઘાની સ.

આદિ—ચંપા નગરી અતિ ભલી હું વારી, દધિવાહન ભૂપાલ રે, હું

અંતે—સમયસુંદર કહે સાધુને, હું પ્રણમ્યા પાતક જાયે રે હું. ૫

૨ બીજી સ. આ—નગર કંપિલાનો ધણી, જયરાજ ગુણવંત,
અં—સમયસુંદર કહે સાધુને રે, નિત નિત પ્રણમે પાય ૬.૮

અંતે—રાતી શલા અણુસણુ લીએરે હા, ચડતે મન પરિણામ મેરે.
સમયસુદર કહે તેહનેરે હા, ત્રિકરણ સુદ્ધ પ્રણામ મેરે. ૯

(૩૧) +નિંદાવારક સ ૫ કડી.

આદિ—

નિંદા મ કરજો કોઈની પારકીરે, નિંદાના બોલ્યા મહા પાપરે.

પ્ર૦ રત્નસ જૈ. પ્ર.

(૩૨) +અનાથીઋષિ સ. ૯ કડી.

આદિ—

શ્રેણિક રયવાડી ચઢયો, પેખિયો મુનિ એકંત,
વરરૂપ કાંતિએ મોહિયો, રાય પૂછે રે કહો વિરતંત–
શ્રેણિકરાય હુંરે અનાથી નિર્ગ્રંથ.

(૩૩) +બાહુબલ સ. ૭ કડી.

આદિ—

રાજતણા અતિ લોભિયા, ભરત બાહૂબલ ઝૂઝેરે,
મૂઠ ઉપાડી મારિવા, બાહૂબલ પ્રતિબુઝેરે.
–વીરા મારા ગજથકી ઉતરો ૧

(૩૪) +અરણિક (અર્હન્નક) મુનિ સ ૮ કડી

આદિ—

અરણક મુનિવર ચાલ્યા ગોચરી, તડકે દાઝે સીસોજી,
પાય ઉવરાણારે વેલૂ પરજલેરે, તન સુકુમાલ મુનીસોજી—અરણક ૧

(૩૫) +શાલિભદ્ર સ. —ર. સ.

આદિ—

પ્રથમ ગોવાળિયાતણે ભવેજી, દીધુ મુનિવર દાન.

જૈ. પ્ર ૩૫૯

(૩૬) +મેઘરથરાય સ.

આદિ—

દશમે ભવે શ્રી શાંતિજી, મેઘરથ જીવડો રાય રૂડારાજા.

સ. મા. પૃ. ૧૩૦

(૫૦) અષ્ટક ગીત.

અંતે—

જિનહર્ષ ભણે ભઈ એહનઉ સમવસરણમાં ધ્યાન તેહનઉ.
૭ પ્રા.

૫૧—૮૬

૩૬ ગીતો—જુદા જુદા રાગમાં પદ જેવાં. સં ૧૬૭ માં થયા તે પહેલાં.
(૧) ક્રોધ નિવારણ—છોડ તું મ કરિ કિંચિત્ રોસ.
(૨) માન નિવારણ—મૂરિખ નર કાહે તું કરત ગુમાન.
(૩) માન નિવારણ—કિસીકુ સબ દિન સરીખે ન હોઈ
(૪) માયા નિવારણ—પ્રભુ મેરા જીવ તું વિમાસે નહિ પ્રભુ તેરા
(૫) લોભ નિવારણ—રામા રામા ધન ધન ભમતઉ રાઈ તું રાતિ દિન
(૬) લોભ નિવારણ—ચેલા ચેલા ઘર ઘર પુસ્તક પાના લોભ મદ
(૭) મનશુદ્ધિ—કોઈ મનશુદ્ધિ વિણુ કોઉ સુમતિ ન જાય.
(૮) જીવપ્રતિબોધ—જાગિ જાગિ તું જીવડા, તું કાંઈ નિચિંતો સોવેરી.
(૯) જીવપ્રતિબોધ—રે જીવ વખત લિખ્યા સુખ લહિયઈ
(૧૦) અરતિ નિવારણ—મેરે જીઉ આરતિ કાંઈ ધરઈ
(૧૧) નિંદાપરિહાર—નિંદા ન કીજઇ જીવ પરાઈ નિંદા પાપે પિંડ ભરાઈ
(૧૨) કુમિત્ર પરિહાર—અહી વહી ઝેર ફૂ ફૂ ફૂ.
(૧૩) કામિની વિશ્વાસ નિવારણ—કામિની મહિ કુણ વેસાસા
(૧૪) જીવ નટાવા—દેખિ દેખિ જીવ નટાવે ઐસો નાટક મંડેરી,
(૧૫) સ્વાર્થ—સ્વારથકી સબ હૈ રે સગાઈ,
(૧૬) પરાઈ સેવ નિવારણ—પરાઈ સેવ તું મ કરિ.
(૧૭) જીવ વ્યાપારી—આયો દીન જ્યું વ્યાપારી.
(૧૮) ઘડી લાખીણી—ઘડી લાખીણી જાઈ રે, પ્રભુ ધરમ કરો ચિત
લાઈ રે.
(૧૯) પરિગ્રહ—ચતુર સનેહી મિત કાજ કે ક્યા કરે પરિગ્રહ

૩ જાની સ આ-નગર સુદર્શન રાય હોઈ, મણિરથ રાજ કરે તિહા,
અ-સમયસુદર કહે સાધુને.
૪ થાની સ. આ-પુડરવર ધનપુર રાજ્યો, મ્હાકી સહિયર, સિધરથ નામ નરેદરે.
અ-સમયસુદર કહે સાધુજી, ચોથો પ્રત્યેકબુધ એ-મ્હા.

(૪૭) ચારેની સાથે સ૦

આ-ચિહુ દિસથી ચ્યારે આવીયા, સમકાલે હે યક્ષ દેહરામાહિ.
અ-ઉત્તરાધ્યયને તે કહ્યા, સૂત્રમાહે હો ચ્યારે પ્રત્યેક બુધ,
સમયસુદર કહે સાધુના, ગુણ ગાયાહે પાટણ પરિસિધિ.
—મારી પાસે છે.

(૪૮) નમિરાજગીત.

આદિ—

જી હો મથુરા નગરીનો રાજ્યો, જીહો હય ગય રથ પરિવાર,

અત—

જીહો ઉત્તરાધ્યયને એહ છે જીહો, નમિરાજા અધિકાર,
જીહો સમયસુદર કહે વાદતા, જીહો પામીજે ભવપાર. ૭
(મારી પાસે છે)

(૪૯) સનતકુમાર ગીત.

આદિ—

જોવા આવ્યા રે દેવતા, રૂપ અનોપમ સાર,
ગરવ થકી વિણુસી ગયો, ચક્રવત્તિ સનતકુમાર,
નયણ નિહાલોરે નાહલા. ૧

અંતે—

સનતકુમાર મુનીસરૂ, નાણ્યો નેહ લગાર,
કાજ સમાર્યારે આપણા, સમયસુદર કહે સાર. ૫ ન
(મારી પાસે છે)

(૮૯) ઋષભનાથ ગીત—રીસભ્યો મેરે મન ભયંત વસીરી
(૯૦) ગૌતમગીત. ૭ કડીનું
આદિ—

મુગતિ સમો લખી કરી, છોરે પ્રભુ વીરછ મુજ મનડું હરિ
મેં અપરાધ ન કો કીઓ છ વીરજી રહનો મુજ હજારિ
વીરછ વીરછ કિહાં ગયા.

અંતે—

ગૌતમ કેવલ પામીઓ છ૦ ત્રિભુવન હરખ અપાર કહરે
જય જયકાર ગૌતમ તણા છ પ્રભુ સમયસુંદર કહેલિ. ૭ વી૦
(મારી પાસે છે)

૬૬૬ (જિનકુશલસૂરિ) ગીત—ઘાટો તો રસભ્યો લાગે
ઘાટો સેવીયો સુખ લાગે.

(૯૧) ધન્નાશાલિભદ્ર ગીત. ૮ કડીનું
આદિ—

ધન્નો [illegible] ગોર્વિ ભગવતનો આદેશ વ છરો
ના મુનિવર ધ.
[illegible] વૈભારગિરિ ઉપરિ અણસણ કરેઉ ૧ ધે૦

અંતે—

[illegible] મુગતિ [illegible] મુનિરા ઉવે
[illegible] સમયસુંદર [illegible] કરેઉ ૮ ધ૦ મુનિ

(૯૨) સ્થૂલભદ્ર ગીત. સં. ૧૬૮૪ [illegible]
([illegible])

આદિ —

[illegible]
[illegible] ૧ [illegible]

* * * *

(૨૦) ઉદ્યમ ભાગ્ય—ઉદ્યમ ભાગ વિના ન ફલે, બહુત ઉપાય કીયે ક્યા હોઇ,
(૨૧) સર્વ ભેખ મુગતિગમન—હા માઇ હરકોઉ ભેખ મુગતિ પાવે,
(૨૨) કર્મ—હાં માઈ કરમથી કો છૂટે નહી,
(૨૩) નાવા (નાવિક)—નાવાની કારી ચલે નીર મઝાર,
(૨૪) જીવદયા—હા હો જીવદયા ધર્મ વેલડી, રોપી શ્રી જિનરાય,
(૨૫) વીતરાગ સત્યવચન—હા હો જિનધર્મ ધર્મ સહુ કહે, થાપે અપણી વાત
(૨૬) મરણ નિવારણ—મરણ તણો ડર ન કરિ મૂરિખ, જિણ વાટે જગિ જાઇરે.
(૨૭) સદેહ—કરમ અચેતન કિમ હુયઉ કર્તા, કહો કિમ શકિયે થાપીરે,
(૨૮) સૂતા જગાવણ—જાગિ જાગિ જાગિ ભાઈ જાગિરે તુ જાગિ,
(૨૯) જગત્ સૃષ્ટિકારણ પરમેશ્વર પૃચ્છા—પૂછુ પંડિત કહો કાહકી કત, આ જગત સૃષ્ટિ કિણ કીધીરે.
(૩૦) ભણનપ્રેરણ—ભણોરે ચેલા ભાઈ ભણોરે ભણો,
(૩૧) ક્રિયાપ્રેરણ—ક્રિયા કરો ચેલા ક્રિયા કરો.
(૩૨) પરમેશ્વર સ્વરૂપ દુર્લભતા—કુણ પરમેશ્વર સ્વરૂપ કહે,
(૩૩) જીવકર્મ સબધ—જીવને કરમ માહોમાહિ સબધ,
(૩૪) પરમેશ્વર લઘુ—હા હો એક તિલ દિલમે આવ તુ, કરે કરમનો નાશ.
(૩૫) નિરજનધ્યાન—હા હમારે પરબ્રહ્મ ગ્યાન,
(૩૬) દુખમયકાલે સયમપાલન—હા હો કહો સજમ પથ કિમ પલે,

—આ સર્વ ગીતોની પ્રત તેની છેવટે અનુક્રમણિકા સહિત ૭-૧૧ લ. સ ૧૬૭૦ પ્રથમ ચૈત્રી શુદિ ૧૦ ગુરૂ લિખિતં મારી પાસે છે.

(૮૭) પદ. સુખનીકો સીતલનાથકો,

(૮૮) શાંતિનાથ પદ.

આદિ— આગણ કલ્પ ફલ્યોરી હમારે

રચ્યા હતા અને ૧૬૪૯ માં લાહોરમાં ઉપાધ્યાય પદ મેળવી પછી તે આબુ તે વિભાગમાં મેવાડ-મારવાડમાં નિવાસ કર્યો છે અને તેથી તેમની મુખ્ય ગૂજરાતી ભાષામાં અનેક દેશોના પ્રાન્તીય શબ્દો મારવાડી, ફારસી, શબ્દો જોવામાં આવે છે આ વાત તેમણે જે ગ્રંથો રચ્યા તેમાં રચ-નાસ્થાન જણાવેલ છે તે પરથી જણાઈ આવે છે તેઓ સંસ્કૃત ભાષાના અચ્છા જ્ઞાતા હતા. તેમણે તેમાં રચેલા ગ્રંથો પરથી તેઓ એક સમર્થ વિદ્વાન, ટીકાકાર, સંગ્રહકાર, શબ્દશાસ્ત્રી છંદશાસ્ત્રી અને અનેક ગ્રંથોના આલોચનાકાર હતા. તેમના ગ્રંથોમાં ભાવશતક સં. ૧૬૪૧ પુષ્પનદીકૃત રૂપકમાલા (ગૂ.) પર સંસ્કૃત અવચૂરિ સં. ૧૬૬૩ કાલિકાચાર્યકથા સં. ૧૬૬૬ સામાચારી શતક સં. ૧૬૭૨ મેડતા, વિશેષ શતક સં. ૧૬૭૨ મેડતામાં, ગાથાલક્ષણ સં. ૧૬૭૩ મેડતા વિશ્રામશતક સં. ૧૬૭૪ અષ્ટલક્ષી શરૂ કર્યો સં. ૧૬૪૯ અને પૂરો કર્યો સં. ૧૬૭૫ લાહોરમાં કે જેમાં 'રાજાનો દદતે સૌખ્યમ્' એ વાક્યના આઠ લાખ અર્થો કર્યા છે (જૂઓ પીટર્સન ચતુર્થ રીપોર્ટ નં. ૧૧૭૪ પૃ. ૧૮), વિસંવાદશતક સં. ૧૬૮૫ વિશેષસંગ્રહ સં. ૧૬૮૫ લૂણકર્ણસરમાં, ગાથાસહસ્ત્રી સં. ૧૬૮૬ જ-યતિહુઅણ સ્તોત્રવૃત્તિ સં. ૧૬૮૭ પાટણમાં, દશવૈકાલિક સૂત્રપર શબ્દાર્થવૃત્તિ સં. ૧૬૯૧ ખંભાતમાં, વૃત્તરત્નાકરવૃત્તિ સં. ૧૬૯૪ જા-લોરમાં, તથા કલ્પસૂત્રપર કલ્પલતા નામની વૃત્તિ, રઘુવંશપર વૃત્તિ, સવાસ્કંદર ચાતુર્માસિક વ્યાખ્યાન, નવતત્ત્વપર વૃત્તિ અને પ્રશ્નોત્તર સારસંગ્રહ આદિ રચ્યા છે. સં. ૧૬૪૧ માં ભાવશતક ગ્રંથ રચ્યો અને સં. ૧૭ માં ગૂજરાતીમાં કલ્પસૂત્રમાં કદી સંભવ એ ગૂજરાતી ભાષામાં રાસ રચ્યો ત્યારે ૧૬૪૧ માં ૨૧ વર્ષની ઉમર કવિની અનુમાને, તો ઓછામાં ઓછું ૮ એંશી વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું હોય એમ પ્રાયઃ નિશ્ચિત થાય છે.

આ ઉપરાંત એ પણ જણાય છે કે તેમણે સં. ૧૬૭૧ માં રાણકપુર (સાદડી પાસે) યાત્રા કરી અને સં. ૧૬૮૨ માં જેસલમેર પાસેના ભણસાલ રાજધાની લોદ્રવપુરના ચાલતી ફેર ભણસાલીએ જેસલ-

અતે—

સવતિ સોલ નવ્યાસીયઇ રે, મીર મોજાસુ રાજરે,
અકપુરમાહિ રહીરે, ભાદ્રવઇ જોડી છઇ ભાસરે મન૦ ૫
શુલભદ્ર કોમ્યા પ્રતિબુઝવઇરે, ધરમ ઉપરિ ધરઉ રાગરે,
પ્રેમસધન નહિ પાકુયોરે, સમયસુદર સુખકારિરે મન૦ ૬

—મારી પાસે છે.

(૯૩) આલોયણ છત્રીશી સ. ૧૬૯૮ અહમદપુરમા (અમદાવાદમાં)

આદિ— નગર સુદર્શણ અતિ ભલો એહની ઢાલ.

પાપ ઓલાયુ આપણા, સિદ્ધ આતમ સાખિ,
આલોયા પાપ છૂટીયે, ભગવત ઇમ ભાખ. પાપ૦ ૧
માલ હીયાથી કાઢજો, જિમ કીધા તેમ,
દુખ દેખિસિ નહિતરિ ઘણા, રૂપી લખણા જેમ. પાપ૦ ૨

* * * *

અતે—

સવત સોલઅઠાણુયઇ, અહમદપુરમાહિ,
સમયસુદર કહે મે કરી, આલોયણ ઉચ્છાહિ. ૩૬

—૨-૧૧ મારી પાસે છે. પ્ર કા ન. ૮૬૨.

(૯૪) ચાર શરણાં ગીત.

આ કવિ એક ઘણા પ્રતિષ્ઠિત અને ઉત્તમ કાવ્યકાર થયા છે. સ. ૧૬૪૯ ના ફાગણુ શુદ બીજે બૃહત્ 'ખરતર ગચ્છના યુગપ્રધાન જિનચદ્રસૂરિએ અકબ્બર બાદશાહના કહેવાથી લાહોરમા માનસિહને આચાર્યપદ આપી તેમનું નામ જિનસિહસૂરિ રાખ્યુ તે સમયે તેજ જિનચદ્રસૂરિએ સ્વહસ્તે કવિ સમયસુંદર તથા ગુણવિનય (જુઓ ન. ૧૯૫ પૃ ૩૨૬) એ બે સાધુઓને ઉપાધ્યાય પદ આપ્યુ અકબર બાદશાહે લાહોરથી જિનચદ્રસૂરિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા ત્યારે તે સૂરિએ બાદશાહ પાસે જવા વિચાર કર્યો અને તે વખતે સાથે સમયસુંદર કવિ પણ હતા. આ વિહાર ગૂજરાતથી જાલોર, મેડતા, નાગોર એમ મારવાડમાથી પમાર થઈ લાહોર સુધીનો હતો એટલે ૧૬૪૯ પહેલા કવિ ગૂજરાતમાંજ

૧૯૬ ક રત્નકુશળ (ત. મેરુર્ષિ–હર્ષર્ષિ શિ.)

+ પાર્શ્વનાથ સંખ્યા સ્ત. સં. ૧૬૫૨ આસપાસ.

આદિ—

શ્રી જીરાઉલિ નવખંડ પાસ જ્યસૂરિરે નામઈ લીલવિલાસ
સકલ વિઘ્ન ઉપદ્રવ સવિ દૂરઈ ટલઈરે મંગલ કમલાવાસ. શ્રી. ૧

× × × ×

અંતે—

એમ સવેમ તે પાર્શ્વ માનવ નવનવરે જસ તૂઠઈ શ્રીપાસ,
ઋષિ હર્ષા શિષ્ય રત્નકુશલ ભગતિ ભરઈરે આપે સરસઈ વાસ શ્રી
—પ્ર. પ્રાચીન તીર્થમાલા સં. ૧ પૃ. ૧૬૪-૧૭

(આ કવિએ પત્રાવલી પ્રતિ સં. ૧૬૫૨ આશ્વિન સિત પંચમી દિને રવિવારે ઉન્નત ગામમાં લખી છે તેમાં પોતાને પંડિત મેરુર્ષિ ગણિ શિષ્ય શ્રી હર્ષર્ષિ ગણિના શિષ્ય જણાવેલ છે. ભંડાર સિ. પ. નસ્તિ સંમેલ.)



૧૯૭ મુનિશીલ (આ. વિદ્યાશીલ–વિવેકમેરુ શિ૦) ધર્મમૂર્તિ સૂરિના રાજ્યમાં.

(૩૭૧) જિનપાલ–જિનરક્ષિત રાસ સં. ૧૬૫૮ માહ વદ ૮

અંતે—

શ્રી અંચલગચ્છ સુહકર સુરતરુ સારિખાઉ શ્રી ધરમમૂરતિસૂરિ,
તે સહુ ગુરુના ગરુઆભય નિતિ વંદિઈઉ દોહગ જાઈ દૂરિ. ૧૬
હરિ શર રસ શશિ માસ કુમારગ સતસીઉ ભાદ્રવ આઠમિ દિન સાર,
સવિ રચી એ સંબંધ તણઉ ભાગ્યઇ કીઉ રવિ શશિ નગર મઝારિ ૧૭
સત અરથથી જિન ગુરુ મુનિ સોભાગિઉ આરત વાચકિ એહ,
એકચિત્ત ભવિક મિલી સુણઇ સુખતણઉ સુમતિ પામ્યો તેહ. ૧૮

મેરથી શત્રુંજય જવાનો સંઘ કાઢ્યો હતો, તેમા પણ તેમણે સંઘ સાથે રહી શત્રુંજય યાત્રા કરી હતી તેમ બીજા અનેક તીર્થોની જાત્રા કરી હતી. વૃદ્ધપણામા અમદાવાદ અને તે આસપાસ ગૂર્જરાતમાજ રહી સ્વર્ગવાસ કર્યો હોય તેમ મળવે છે તેમની શિષ્યપરંપરામા સ્વશિષ્ય હર્ષનંદન બહુ વિદ્વાન્ હતા કે જેમણે મધ્યાન્હપદ્ધતિ નામનો ગ્રંથ સં ૧૬૭૩મા પાટણમા રચ્યો છે તેમા પોતાની પ્રશસ્તિ આપતા સ્વગુરુ સમયસુંદર માટે વચનકલાકવિકલા-નિષ્ણાત, તર્કવ્યાકૃતિ સાહિત્યજ્યોતિ, સમયતત્ત્વવિદ એ યથાર્થ વિશેષણો આપ્યા છે અને વિશેષમા જણાવ્યુ છે કે —

> પ્રજ્ઞાપ્રકર્ષ પ્રાગ્વાટે ઇતિ સત્ય વ્યધાયિ યૈ,
> યેષા હસ્તાત સિદ્ધિ સતાને શિષ્યશિષ્યાદિો.
> અષ્ટલક્ષાનર્થોનેકપદે પ્રાપ્ય યે તુ નિર્ગ્રન્થા
> સસારસકલસુભગા વિશેષત. સર્વરાજાના.

આ પરથી જણાય છે કે સમયસુંદર પ્રાગ્વાટ-પોરવાડ વણિક હતા આ હર્ષનંદને ખરતરગચ્છની લઘ્નાચાર્યીય નામની આઠમી શાખા જિનસાગરસૂરિએ સં. ૧૬૮૬ મા કાઢી હતી તે બહુ વધારી. સમયસુંદરના પ્રશિષ્ય હર્ષકુશલ ઉપાધ્યાય થયા કે જેમણે કવિની ભાષાકૃતિ ધનદત્ત ચોપઈ સંશોધી હતી. વળી તેમની શિષ્યપરંપરામા કુશલચંદ ઉપાધ્યાય થયા ને તેના શિષ્ય આલમચંદ થયા કે જેમણે સં. ૧૮૨૨ ના માગશર શુદિ ૪ ના દિને સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ચતુષ્પદી ભાષામા રચેલ છે જુઓ ઓગણીસમી સદીમા આગળ કવિ આલમચંદ.

આ કવિના સબધમા અતિ વિસ્તારથી મે 'કવિવર સમયસુંદર' એ નામનો નિબંધ ભાવનગરની સાતમી ગૂર્જરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં લખી વાચ્યો હતો અને તે જૈન સાહિત્ય સંશોધકના ખંડ ૨ અંક ૩ મા પ્રકટ થયેલ છે તે જોઈ લેવા વાચકને ભલામણ છે.

૧૯૯ જયવિજય (દેવવિજય શિ૰)

(૩૪૪) શુકન ચોપાઈ ૧૬૬૦ આસો શુ ૧૫ મિરિપુર-વાગડમાં

આતે—

વાગડ દેશ વિક્રમપુર નામ, જિહાં પરસ્તવના વિશ્રામ
રાજધાનીનું રૂડું ઠામ, દેશ મધ્ય મિરિપુર વડીગામ. ૩૭

અરમઠ મંદિર પોસિ સુધામ, જૈન શિવ પ્રાસાદ ઉત્તમ,
રાજ કરઈ રાજા ગુણનિધુ, દાની માની ભોગી બહુ. ૩૮

કવિતા ભોતા વિસ્તો ભણ્યુ, સરવીર ધીર પંડિત,
સહસમલ રાઉલ ભૂપાલ પ્રજાપાલક પ્રતાપ અતિશાલ. ૪

તસ સુત કુમર કમસીહ જેહ, ચઉદ વિદ્યા ગુણ જાણઈ તેહ,
કીરતિ તેજ અનંત પરિવાર શત શાખા વાધઈ વિસ્તાર. ૪૧

જસ ઘરિ ગાંધી સઘ પ્રધાન, પર ઉપગારી ન ધરઈ માન
પુત્ર પૌત્ર કરઈ નિતુ કેલિ, મગલીકની વધતી વેલિ. ૪૨

સઘરત્ન પુત્ર શ્રેયમીદાસ, ગુણ શાસ્ત્ર કરઈ અભ્યાસ,
તેહનઈ ભણવા કાજિ કરી પ્રાકૃતબંધ ચઉપઈ એ ખરી. ૪૩

વ્યોમ રસ રતિ ચંદ વખાણિ, સવચ્છર ઇણઈ એ જાણિ,
સરદરતિ નભ આસો માસ શુભ પૂર્ણચંદ પ્રકાશ. ૪૭

વિબુધ પુષ્પ શ્રી સાધુસિંઘ પંડિત દેવજ પ્રણમિ પાયસિંઘ
તાસ સીસ કરજોડી કહઈ સુગુણ ભણતાં સવિ સુખ લહઈ. ૪૮

ભણતાં સવિ વાધઈ રિદ્ધિ, એ ભણતાં પામઈ નવી બુદ્ધિ,
જયવિજય નઈ પરમાણંદ ભણતાં ગુણતાં સદા આનંદ. ૪૯

—જયકમલ ગણિના લિખિત
—વીરપુર ગનિ ભંડાર

શ્રી વિદ્યાશીલ સીસ સુપરિ સોહામણિ પંડિત પુહુવિ પ્રવીણ,
વિવેકમેરૂ ગણિ સયમ ગુણ કરિ વિચરતાજી, હુ તસ્ય ચલણે લીણ ૧૯
ત્રીજા જિનવર સભવનાથ પસાઉલિજી મુનિ જપઇ મુનિશીલ,
જે નરનારી ભણસ્યઇ ગુણસ્યઇ સાભલઇજી લપિ પરિપામઈ લીલ. ૨૦
—સં ૧૬૯૪ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ૧૪ ગુરૂ (ઈડર બાઇઓનો ભ)

૧૯૮ પદ્મરાજ

(૩૭૨) સનત્કુમાર સં ૧૬૫૯—વિ ધ.
(૩૭૩) અભયકુમાર —ડે, ભાવ

૧૯૮ ક વિદ્યાવિજય (ત૦ નયવિજય શિષ્ય)

૨૪ જિનપંચ કલ્યાણક સૂચિત સ્ત૦ સં. ૧૬૬૦

અંતે—

વીર પારગતાય તિમ ગણુઉ સિવ દિવસિ, એહપદ સરવ જિનનામ સાથિ,
ગણુઉ કલ્યાણક દિવસિ પદ સહસએ, તપ કરી હોઈ જિમ મુગતિ હાથિં.
૩૯ પૂ.
ચદ્રરસ રિતુગગન વરસિ કલ્યાણક તવન કીધુ ભવિક ભણુત ભાવઈ,
કીરતિ કોટિ કલ્યાણ સુખસપદા, સિદ્ધિ સૌભાગ્ય મિલી વેગિ આવઈ ૪૦ પૂ.

કલસ

તપગચ્છ અધિપતિ નમત નરપતિ રૂપ રતિપતિ સૂદરો,
શ્રી વિજયસેન સૂરીંદ સુવિહિત મુકુટ ગુણમણિ આગરો
ઉવઝાય શ્રી નયવિજય સીસઇ થુણીયા સકલ જિનેસરો,
દિઉ મુઝ મહોદય વાસ વિદ્યાવિજય સંપદ સુખકરો ૪૧
—૩-૧૪ (મારી પાસે છેલ્લુ પાનુ છે.)

(૭૭૬) નેમિજિન શ્રાવણા

આદિ—

સમરીય સમરસસાગરે શારદા સુગુરત,
શિવાદેવી સુત ગાઇએરે મુઝ મનિ લાગી પ્રીતિ.
મુઝ મનિ લાગી પ્રીત ધજુરી સેવ કરૂં નેમીસર કેરી,
નમે જેહને નરવર સહુ તેહ રીઝે મતિ આવે ઢલી
એ નેમિ જિનજીરે રાજમતી ભરતાર ભગતે વંદિએરે,
જાસ નામ અભિરામ, સુખી આણંદિએરે—આંકણી.

*　*　*　*

અંતે—

તપગચ્છ મંડણ હીરોરે હીરવિજય મુનિરાજ
નામ જપતાં જેહનુંરે સીઝે સઘલાં કાજ
સીઝે સઘલાં કાજ સીઝે સઘલાં કાજની કોડી,
તેહને નમે સદા કરજોડી
પંડિત કમલવિજયનો સીસ, હેમવિજય મુનિ દે આસીસ. ૪૫

—૪-૧૩ થી પાનાં ૩ । પ્રે. ૨.

---

૨૦૧ જિનચંદ્રસૂરિ શિ.

(૭૭૭) જિનધર્મ મંજરી સં ૧૬૬૨ વિક્રમનગર (બીકાનેર)માં

અંતે—

ભુજ રસ વિજાદેવી વચ્છર મધુ શુદિ સાતમી પુષ્યવારના,
ઇમ વરણી વિક્રમનયર મંડણ, રિષભદેવ જિનેસર
સુપસાય ખરતર ગચ્છનાયક સકલ સુવિદિત સુખકર,
યુગપ્રધાન શ્રી જિનચંદસૂરિ સુસીસ ઘણ ધણે.

શ્રીસમ ૭૩

પ્રથમ જિનભાષિત સુખ સમકિત પરમ પ્રસમ મંજરી,
અતિ સરસ ધરસ સુગંધ સુભાવ સાત અભિમત સિવસિરી.

૨૦૦ હેમવિજય ગણિ (ત૦ આનંદવિમલસૂરિના આજ્ઞા-વર્તી શુભવિમલ-કમલવિજય પં. શિ૦)

(૩૭૫) +કમલવિજય રાસ સં. ૧૬૬૧ મહેસાણામાં.

આદિ—

સરસ વચન રસ વરસતી, સરસતિ કવિઅણ માય,
સમરિય નિયગુરુ ગાયસ્યુ, પંડિત પ્રણમિય પાય. ૧
કમલવિજય કોવિદ તિલક, સુવિહિત સાધુ સિંગાર,
તાસ રાસ રલિઆમણો, ભણતાં જય જયકાર. ૨

* * * *

અંતે—

શ્રી કમલવિજયવર વિબુધના નામથી મકલ કલ્યાણના કોડિ,
સંપદા સવિ મિલઇ દુરિત દુરિ ટલઇ મંત્રમાં મૂલગો એહ કહીઇ ૧૦૭
જાસ વૈરાગ્ય વર વાનગી વાસના શખર સુવિહિત જતી રિદય રાખી
જાસ સંવેગ રસ સરસ સવિ પાછિલા સાધુ ગુણરાસિનો હુઉ સાખી ૧૦૮
રૂપરેખા ધરો અસમ સમરસ વરો સાહ ગોવિંદ સુત સાધુ સીહો,
કહતિ કવિ હેમ થિર પેમ એ શ્રીગુરો હોઉ મહ સુહકરો અમિયજીહો ૧૦૯

—આ કવિ પ્રતિષ્ઠિત હતા અને તે માટે શ્રાવક ઋષભદાસ કવિએ તેનું નામ પૂર્વના નામી કવિ તરીકે પોતાના 'હીરવિજય-કુમારપાલ રાસ' આદિમાં ઉલ્લેખેલ છે. જુઓ તે રાસોની પ્રશસ્તિઓ. વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય ૧૬ સર્ગમાં સંસ્કૃતમાં કરી પોતે સ્વર્ગવાસ કર્યો તેથી તે કૃતિ તેના ગુરુભાઈ પં. ગુણવિજયે બીજા પાંચ સર્ગ રચી પૂરી કરી. તેથી પોતે પોતાને 'કવિ' એ ઉપનામ આપે છે તે સાર્થક છે. હીદીમાં પણ કવિતાઓ તેણે રચી છે. વધુ માટે જુઓ પ્ર. ઐ રા. સં. ભાગ ૩,

(આ કવિએ કેટલાક સ્તવનો સ્વાધ્યાયો શ્રી વિજયસેનસૂરિ રાજ્યમાં બનાવ્યા છે આની કેટલીક કૃતિઓ પાટણના હાલાભાઇના ભંડારમાં છે)

(૩૮૦)+શત્રુંજય સ્તવના આદિનાથ વિનતિ ૬૫.

આદિ—

પ્રણમિય સયલ જિણંદ, પાય મન વંછિત સંપિ,
સયલ તિરથનો રાજયોઇ પ્રભુ સિરનામિ. ૧

* * * *

અંતે—

તપગચ્છનાયક ગુણનીલોએ, ગુરૂ હીરજી સમા
મનમોહન વિજયસેન સુરી તેહના પ્રભુ પામા,
વિમલહરખ શિષ્ય પ્રેમવિજય, કહે નિસુણો દેવ,
ભવ ભવ શત્રુંજા ગિરિ તણીએ સુઝ દેજો સેવ. ૨૨

(કલશ)

ઇમ ગુણ્યો સ્વામી મુક્તિગામી, આદિ જિન જગદેવ એ
નિત નમે સુર નર, અમર વ્યતર, કરે અહોનિશ સેવ એ,
જે ભણે ભગતે ભવી સુણે તસ ઘર જય જયકાર એ
કહે કવિયણ સુણો ભવિયણ, ઇમ પામે ભવપાર એ.

(૩૮૧) ધનવિજય પન્યાસ રાસ (સિ.) ખ-૧
+ સીતા સતી સ. પ. ૧૩૪ સ. મા. ભી.

---

૭૦૪ વિમલચારિત્ર (નાગોરી વડતપ-પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ-સમરચંદ્ર-રાજચંદ્ર-રત્નચારિત્ર શિ.)

(૩૮૨) અંજનાસુંદરી રાસ સં ૧૬૬૩ આસાઢ શુદ ૨ ગુરૂ નાગોરમાં.

આદિ—

શાંતિકરણ જગિ જાણિયે વિશ્વસેનકુ કુલચંદ,
આદરણ વંદિ સાતમિઇ ગર્ભિ જગમાનંદ,
આનંદ અચિરા કુખોં અવતર્યો જો વદિ તેરસ દિન

વિધ કરીય અકબ્બર સાહિવર પ્રતિબોધકારક સુહગુરૂ
આદેશ લહિ કરી ધરમ ધરતા સેય મંગલ સુખકર ૭૪

—સ. ૧૭૫૮ પો૦ શુ ૩ રવૌ લિ૦ ૨૦-૧૨ આ. ક.

---

૨૦૨ આનન્દોદય

(૩૭૮) વિદ્યાવિલાસ ચોપાઈ ૧૬૭૨ માણેક.

---

૨૦૩ પ્રેમવિજય (ત૦ વિજયસેનસૂરિ-વિમલહર્ષ શિ.)

(૩૭૯) +આત્મશિક્ષા. સ. ૧૬૬૨ વૈ શુ. ૧૫ ગુરૂ. ઉજ્જેણીમા—

અંતે—

શ્રી વિજયસેન ગુરૂરાયવર, શ્રી વિજયદેવ સૂરિંદ,
વિજયમાન ગુરૂ વંદિએ, જિમ સૂરજ ઉર ચંદ.
તપગચ્છ વાચકમિં વરૂ, શ્રી વિમલહર્ષ શિરતાજ,
નામે નવનિધિ સંપજે, દર્શણ સીઝે કાજ. ૧૭૯
આતમ શિક્ષા ભાવના, તાસ શિષ્ય મનરંગ,
પ્રેમવિજય પ્રેમે કરી, ઉલ્લટ આણી અંગ. ૧૮૦
રત્નહર્ષ વિબુધ મુઝ, બંધુ તાસ પસાય,
તાસ સાંનિધ ગ્રંથ મે કર્યો, મન ધરી હર્ષ અપાર. ૧૮૧
સંવત સોલબાસઠ. વૈશાખ પુન્યમ જોય,
વાર ગુરૂ સહિ દિન ભલો, એ સંવત્સર હોય. ૧૮૩
નગર ઉજ્જેણીમાં વળી, આતમશિક્ષા નામ,
મન ભાવ ધરીને તિહા કરી, સિખા વંછિત ઠામ ૧૮૪
એકત્રીસ એશી પાયએ. દુહા અતિ અભિરામ,
ભણે સુણે જે સાંભળે, તે લહે શિવ ઠામ.

અંતમ વીર ધન્નો મુની, તપીઓ તપ ઉદાર,
ભરત અનાથી ઋષિ ઇલ ભાવી ભાવન સાર. ૯
અંજનાસુંદરી ભલી પામ્યો શીલ ઉદાર,
શીલપસાયે સુખ સંપદ પામી નિજ પરિવાર. ૧૦
અંજનાસુંદરી કથા જિમ પામ્યો તિણિ શીલ
નામ કામ કેવું લહી જિમ પામી સુખ લીલ. ૧૧

* * * *

અને—

ઢાલ—આસણપુર કેલિમ રાણમોરે—એ દેશી.

અંજનાસુંદરીએ મહારે પાળ્યો શીલ આચાર
અવિચલ જગ તિમ પામ્યો આનંદરે, જિમ લહ્યો કીરતિ સાર—
શીલ સમાચરોરે. ૩૮૯

* * * *

નાગોર નગરિ સાતે જિનહરરે આદિ શાંતિ જિન પાસ,
વીર જિનેશ્વર તે પ્રણમી કરીરે ચોપઈ કીધ ઉલ્લાસ. શી. ૩૯૩
વડતપ ગણપતિ જગમાંહિ જાણીઇરે, શ્રી પાસચંદ્રસૂરીસ,
તાસ પટોધર ગુણમણિ આગરુરે, સમરચંદ્રસૂરિ જગીસ. શી. ૩૯૪
શ્રી રાજચંદ્રસૂરિ ગણધર ગાજીઇરે, વાચક રત્નચારિત્ર,
તાસ પસાઈ ચોપઇ એહ રચીરે, સેવક વિમલચારિત્ર. શી. ૩૯૫
સંવત સોલછઉતરસી જેસઠિરે, ભાદ્રવિ માસ વિચાર,
સાતમ બીજી ભોમે ગુરુ દિનરે ભણતાં નામ પ્રકાશ. શી. ૩૯૬
એહ ચોપઈ સુણિ પાલીઇરે શીલ શુભ જિનધર્મ,
કહે મુનિ પરમતિ સુખની સંપદારે લહીએ શિવગતિ શર્મ. શી. ૩૯૭
—સં ૧૭( )૨ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૪ દિને ગ. ધારસી લ. લિપ
પ. ૨૦ ... ૧૮-૧૩ ભાષા ભંડાર.

જન્મ પામ્યા ઇંદે ઉચ્છવ કીધ, સુરગિરિ શુભ મન્ને,
ગર્ભથી જિણે મારિ ટાલી શાંતિ થઈ આણુ દિયા,
સજન દેખત નાતિ રંગિઈ શાંતિ જિન નામજ દિયા. ૧

મંડલપતિ પદવી લહી પહિલાં ભોગવિ ભોગ,
ચક્રવર્તિપદ પામિયા, મિલીઓ સહૂ સંયોગ
સંયોગ મિલીઓ સાધિ પટ્ખંડ રતન સવિ નવનિધિ લહ્યા,
મુગટ બદ્ધ બત્રીશ ભૂપતિ સહસ સેવે ગહગહ્યા
જેઠ માશિ ઇક સિણુ ચઉદસિ ઇંદ્ર ચઉસઠિ આવીઆ,
કીધ ઉચ્છવ દીખ લીધી વર્ણવે ગુણુ ભાવીયા ૨

પોસ શુક્લ નવમી દિને પામ્યો કેવલનાણુ,
જેઠ બહુલ તેરસિ તિથે પ્રભુ પામ્યો નિર્વાણુ,
નિર્વાણુ પામ્યો શાંતિ જિણુવર સિદ્ધિ પદિ સુખસંપદા,
પામિયા તસુ ચરણુ પ્રણુમો ભગતિસ્યુ ભવિયણુ મુદા,
તેહ સ્વામિ સેવતા સહી રોગ નાવે તનિ કદા
મનહ મનોરથ સર્વપૂરણુ સિદ્ધિ લહિયે સર્વદા. ૩

દૂહા

સુહ ગુરૂ ચરણુકમલ સદા વંદો ધરી આણુંદ,
ભવિય કમલ પડિબોહવા ઉદયો તેજિ દિણુંદ. ૪

ચિહું પ્રકાર ધર્મ વર્ણવ્યો તિહુયણુ જન આધાર,
દાન શીલ તપ ભાવના કરિ તરિય સંસાર. ૫

ધર્મે ધણુ કણુ સંપજે ધર્મે મોટિમ રાજ.
ધર્મે જસ મહિમા ઘણો ધર્મે સીઝે કાજ. ૬

ધન સુબાહુ ધન્નો સુણો, શાલિભદ્ર કયવન્ન,
શ્રી શ્રેયાસકુમરે દીઓ, દાને લહિઓ ફલ પુન્ન. ૭

સેઠિ સુદર્શન નેમિ જિણુ થૂલભદ્ર નાગિલ્લ,
શીલ લીલ સાધી ખરી, ફલ પામ્યો આગિલ્લ ૮

અંતે—

રાગ મેવાડો-ધન્યાશ્રી.

નવ ઢાલી ચરિત્ર સોહામણું જી નવ નવ રંગ રસાલ
સાંભળી ઉત્તમ સાધુ સતી પરે જી ધરજો શીલ વિશાલ. ૧
સાધુ સતીનું ચરિત્ર સુણ્યો ભાવસું જી સુણતાં નાસે પાપ,
ગારૂડ મંત્ર ખરો જેમ સાંભળી જી નાસે અહિવિષ વ્યાપ. ૨
પાર્શ્વચંદ સૂરીસર સાહેબા જી મહિમા તાસ અપાર,
ઉપદેશે જેણે ભવિ તારિયા જી જિનશાસન સિણગાર. ૩
શ્રી સમરચંદ તિણ પાટે દીપતા જી તેહને પાટે સૂરિંદ,
રાજચંદ સૂરીસર દીપતા ગિરૂઆ મેરૂ ગિરિંદ. ૪
સરવણ ઋષિ જેણે પ્રતિબોધિયા પ્રતિબૂઝિયા કીધું ઉત્તમ કાજ
તે સહી ગુરૂના ચરણ નમી કરી જી ભણઇ શ્રી મેઘરાજ ૫
સંવત સોળ અડસઠ સંવચ્છરે ભણીઓ નવ ઢાલિરાજ
ભણજો ગણજો ધર્મ વિશેષજી સારતા વંછિત કાજ સા. ૬
+ ૪ આનંદ કલ્યાણ મહોદધિ મૈત્રિકા ૩

(૭૮૪) સોળ સતીનો રાસ. ૩. સ્ત.

૧ સામાયિક બાસ.
પાસચંદસૂરિ શિરોમણી એ શ્રી સમરચંદ સૂરિંદ
રાજચંદસૂરિ જગિ જયવંતા એ તેજઈ જાણિ દિણંદ ૨૩
સરવણ ઋષિ મોટુ ગુણીએ પાટણિ સાંભળ ધ્યાનિ
તે સહગુરૂના પાય નમીએ પભણઇ ઋષિ મેઘરાજિ. ૨૪
—શીલ ભંડાર.

૨ રાજચંદ્ર પ્રવહણ સ. ૧૬૬૧
૩ પાર્શ્વચંદ્ર સ્તુતિ—ગહૂંલી.
૪ સદ્ગુરૂ સ્તુતિ.
—(આમાં રાજચંદ્રસૂરિનો નિર્વાણ, અને સ્તવનોની રચના સં. ૧૬૬૯ માં રચ્યા છે)

———

૨૦૫ મેઘરાજ (પાર્શ્વચંદ્ર-સમરચંદ્ર-રાજચંદ્ર-શ્રવણ ઋષિ શિ૦)

(૪૮૩)+ નળદમયંતિ રાસ. ૨. ૧૬૬૪

આદિ—

નગર નિરૂપમ ગજપુરે શ્રી વિશ્વસેન નરિંદ,
અચિરા રાણી ઉરવરે આવ્યા શ્રી શાંતિ જિણંદ

અંત—

જિણંદ સરવારથવિમાણુ ચ્યુતી ભાદ્રવા વદિ સાતમે,
ચઉ જેઠ વદિ તેરસે જન્મ્યા ઉચ્છવ હુઓ અનુક્રમે
દીક્ષા જેઠ વદિ ચઉદશે પોષિ નોમિ શુદિ થયા કેવળી,
મોક્ષ જેઠ વદિ તેરસ દિવસે પુહતી નવિ મનની રૂળી. ૧

જીવદયા પાળી ખરી, પુન્ય ભવતર જોયું,
ચક્રવર્તિ જિનવર રાજિયા, પદવી લીધી તેણું,
તેણુ પદવી દોય લાધી શાંતિનાથ જિણેસરૂ,
શાંતિ કીધી ગર્ભહુતે અભિનવો જગ સુરતરૂ,
સેવ કરતા જેહ તણી સંપદા પરગટ હુઇ
દેવી દવદતી તણીરે આપદા દૂરે ગઈ. ૨

દવદતી કહો કુણ હુઇ, શ્યે કરમે દૂખ પામી,
શીળ રત્ન કેમ પાળિયો, પ્રસન્ન હુઓ કિમ સ્વામી,
કેમ ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ પામી રાય નળશું બહુપરે,
શીળ પવિત્ર વિચિત્ર પાળ્યો જાસ કીરતિ વિસ્તરે,
એ ચરિત અતિહિ સુજાણ ગુણિયલ સાંભળો આદર કરી,
વિઘ્ન વારો વરો વાછિત ઉચ આળસ પરિહરી ૩

×　×　×　×

શ્રી અંચલગચ્છિ ગણનિરાજ, પ્રગટિઉ પાપતિમરહર ભાંણ
વિદ્યમાન ગુરૂ ગુણરાજ, શ્રી ધર્મમૂર્ત્તિ સૂરીશ્વરરાજ. ૪૬
તાસ પાટિ સગુરૂ સુખકાર, આચારિજ ગુણમણ ભંડાર
શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરીંદ, જિણિ જીત્યા કર્મના ફંદ. ૪૭
તાસપક્ષિ મુનિવર અણગાર પંડિત વીમરતન અણગાર
તાસ સીસ સગુણ શ્રી કંત, શ્રી ઉદયસમુદ્ર નામિ ધીમંત. ૪૮
તાસ વિનેય વિનયગુણ ભરી મુનિ દયાસાગર ચઉપદિ કહઈ
દેવી સરસતિનઈ આધારિ, કથાબંધ કીધઉ મતિ સાર. ૪૯
હું મૂરિખ મતિ હીણુ અજાણ, પંડિત જનનઈ હસિવા ઠાણ,
વચન અશુદ્ધ કહ્યાં મઈ જેહ, પંડિત સુધા કરિજ્યો તેહ. ૫૦
ખંડિત વચન કહ્યા બુદ્ધિ જોઈ સખ આપિ હું ભાખી સોઈ
સુરપતિ કુમરતણી ચોપઈ પદ્માવતિપુર માંહે કહી. ૫૧

દૂહા.

વરસ વિક્રમરાયથી સોલ સહે પંચસઠિ
ભાદ્રવિ બીજ શ્વેત પખ્ખિ, સોમવાર સિદ્ધિ છઈ. ૫૨
ભણઈ ભેદ જાણી ચતુર, ભણઈ સુણઈ નર જેહ
પામઈ મનવંછિત સદા, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણ. ૫૩

—૧૦—૧૮ ભાવ]

(માગરોળની જ્ઞાનમાં પ્રશસ્તિમાં શબ્દોનો ફેરફાર છે પણ ભાવ એક છે પા. ૧૧-૧૪ માં.)

(૩૮૬) મદન રાજર્ષિનો રાસ રત્ન ૨

---

૨૦૭ દયાસાગર (આ. ધર્મમૂર્ત્તિસૂરિ—કલ્યાણસાગરસૂરિ—વીમરત્ન—ઉદયસાગર શિ)

(૩૮૭) મદન ચોપાઈ સં. ૧૬૬૫ આસો શુદ ૧ જાલોરમાં

૨૦૫ક. ગજસાગરસૂરિ શિ૦ (આં.)

(૩૮૪ક)—નેમિચરિત્ર ફાગ. ૧૬૬૫ ફા. ૬ બુધવાર.

અંતે—સોલ પાસઠિ ફાગુણિ છઠિ અનઇ બુધવારિ,
વિધિપક્ષિ ગછિ જાણીઇ શ્રી ગજસાગર સૂરિરાય. ૪૧
તાસ શિષ્ય કહિ નેમિનુ ફાગ બંધ મનોહાર,
ભાવિ ગુણઈ જે સાંભલઇ નેહ ધરિ જય જયકાર. ૪૨
—છાપરબાઇઓનો ભંડાર.

---

૨૦૬ દામોદર મુનિ. (આં. કલ્યાણસાગરસૂરિ-ભીમરત્ન-ઉદયસાગર શિ.)

(૩૮૫) સુરપતિકુમાર ચોપઈ. ૨. ૧૬૬૫ બીજા ભાદ્રવા શુ ૬ સોમ.

આદિ—

પ્રણમુ સ્વામી શાંતિજિન, મનવંછિત દાતાર,
સુરપતિ જસુ સેવા કરઇ, દરસણુ હરખ અપાર. ૧
વિહિતનયા જગદીશ્વરી, સમરૂ મનિ સરસતિ,
જસુ નામઇ પામઇ વિપુલ, સેવક નિર્મલ મત્તિ. ૨
ગુરૂ ગુરૂઆના ગુણ ભણી, ભગતઈ પ્રણુમી પાય,
વર્ણું ભેદ જે મઇ લહ્યઉ, તે સદગુરૂ સુપસાઇ ૩
સુરપતિ નામઇ નૃપકુમર, જિણુ જગિ ભોગ મહંત,
વિલસ્યા દાન પ્રભાવથી, વિરચિસુ તાસ વૃતંત ૪
ભવસાયર માંહે હવી, જિનવરે ગરૂઇ નાવ,
ચારિ ચતુરગતિ તારિવા, દાનશીલ તપ ભાવ. ૫

* * * *

અંતે—

સુરપતિ ચરિત સયલ ચિતિ ધારિ, બોલ્યઉ દાન તણુઈ અધિકારિ,
ઇમ જાંણી નરનારી જેહ, દાન દીયઈ ભવિ તરિસ્યઈ તેહ. ૪૫

પને કર્યાં પન ન જપે ઉત્તમ ભાઇ અનેક
રૂપ ધર્યાં પુણ્યસાગરો, સુણજો સુખ અનેક. ૫

* * * *

અંત—

ચઉવિ ચિત્તમાહ ચરિત્ર ભણી ચિત્ત, એહ કથાનક સાર,
જોજ્યાં મનિ આણુ ઉપજે થાય ઋદ્ધિ અપાર. ૫ ૩
ખરતર ગચ્છપતિ જાણીએ જિનચંદ્ર યુગપ્રધાન જિનચંદ,
આચાર્ય અધિકારી મુનિવર શ્રી જિનસિંહ સુરીંદ. ૪
શ્રી જિનકુશલ સૂરીશ્વર પરંપરા, મુનીશ્વર મતિમાન ત,
તસ શિષ્ય મનિ નેમ ભણી, સિદ્ધાંત ગુણવંત. ૫ ૫
ધર્મસિંહ ઉદ્દેશ કર્યો જિનરાજ વાચક ધર્મ
નામ સંઘ પુન્યકીરતિ કમ ભણે મન ધરી અધિક ઉમાહ. ૫ ૬
સંવત સોલ સે અઠાવીસ સમય વીરે સરસ પ્રકાર,
આગ્રાનો નગર રહીયાળો, પાસ્યો એહ વિચાર. ૭
શ્રી પરમ નમુ પુણ્યસાગર, સઘ વધાઈ લાભ,
ઉદારભાવ વધાવણુ સુખ સંપ સદાન. ૮
એહ ચરિત ભવિયણ જે સાંભળ ભણે સુણે નર જેહ,
દિન દિન ઉદય અધિક દિન ધામે નવનિધિ હોઈ તસુ ગેહ. ૯

—ઇતિ શ્રી પુન્યસાર કુમારચરિત્ર સંપૂર્ણ. સંવત ૧૭૬૫ વર્ષે માહ માસ શુક્લપક્ષ ૯ તિથૌ શનિવાસરે પાટણ મધ્યે, ભાગ્ય શ્રી ગચ્છનાયક તતશિષ્ય ગણિ ચૈતક તસ ભાગ ગણિ કુશલચંદ લિપીકૃત શ્રી રસ્તુ. પૃ. ૬ ૫ ૧૫ સુ. બિ.

—સં. ૧૮૨૮ વર્ષે ફાગણ સુદ ૯ દિને લિખત મુનિ સુદર્શન-સાગરેણ વાચીકૃત શ્રી પુલાઠ નગર મધ્યે શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રસાદાત. ૯-૧૭ પં. પ્ર. ૨

(૨૮૯) મત્સ્યોદર ચરિત્ર ૧૬૮૮ આ. શુ. ૧૩ રવિવાર બિનપુર નગરમાં થી.
(૭૯૦) કુમારમુનિ રાસ (પૃ. ૧૮૧૭) થી.

અંત—

શ્રી અંચલ ગચ્છિ ઉદધિ સમાણ, સધરયણ કેરઉ અધિઠાણ,
ઉદઉ તાસ વધારણ ચંદ, શ્રી ધરમમૂરતિ સૂરીશ મુણીંદ. ૫૦
આચારિજ શ્રી ગુરૂ કલ્યાણસાગર, સાગર સમ ગુણ નાણ,
તાસ પક્ષિ મહિમા ભંડાર, પંડિત ભીમરતન અણગાર. ૫૧
તાસ વિનેય વિનયગુણગેહ, ઉદયસમુદ્ર સુગુરૂ સસનેહ,
તાસ સીસ આણંદઇ ઘણુંઈ, શ્રી દયાસાગર વાચક ઈમ ભણઇ ૫૨
ગુરૂ ભાઈ લહુડઉ ઋષિ દેવ, વિનયવંત સારઇ નિતિ સેવ,
આદરિ તેહ ભણઈ એ થઈ, મદનરાજ ઋષિની ચઉપઈ ૫૩
મદન શતકના દૂહડા એકોતર સો સાર,
મદન નરિંદ તણુ ચરિત મઈ વિરચ્યુ વિસ્તારિ ૫૪
સોલહ સય ઉગણોત્તરઈ પુર જાલોર મઝારિ,
આસો સુદિ દશમિ મઈ કીઓ, કથાબંધ ગુરૂવારિ ૫૫

—યતિનો ભં. ઉદયપુર; ડે.

૨૦૮ પુણ્યકીર્ત્તિ-(ખ. મહિમામેરૂ-હર્ષચંદ-હર્ષપ્રમોદ શિ.)

(૩૮૮) પુણ્યસાર રાસ—પુણ્યસાર કુમારચરિત સં. ૧૬૬૬ વિજયાદશમી ગુરૂ-સાગાનેરમાં

આદિ—

નાભિરાય નંદન નમુ, શાંતિ નેમિ જિન પાસ,
મહાવીર ચોવીસમો, પ્રણમ્યા પૂરે આસ. ૧
શ્રી ગૌતમ ગણધર સધર, લીલા લબ્ધિ નિધાન,
સમરી સદગુરૂ સરસતી, વપુષિ વધારે વાન. ૨
ધર્મે ઉંચો કુલ હુવે, કામિની કલા અભ્યાસ,
રાજઋદ્ધિ ધર્મે હુવે, ધર્મે લીલ વિલાસ ૩
ધર્મે સોહગ સંપજે, ધર્મે રૂપ અનૂપ,
સાચા સુખ ધર્મે હુવે, ધર્મે માને ભૂપ ૪

—ઇતિશ્રી અજાપુત્રની કુલ સમાપ્ત

—પંડિત શ્રી ૫. (શ્રી) વિવેકમાણિક્ય શિષ્યાણુ શિષ્ય મુનિ ૫ર કુશલમાણિક્ય લખિત પઠનાર્થે સંવત સોલ સત્તાણુઆ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૭ દિને શનિ વાર શુભં-શુભં ભવતુ. કલ્યાણમસ્તુ. ભા. પા. ૮ ૫-૧૨

—સંવત ૧૭૪૮ વર્ષે પોષ વદિ ૨ ગુરુ લખિત ઉદય માંડે. ૫-૧ પાલણપુર ભં. ભારી પત્રો ઉધઇ ખાધું છે (આ ટુંક ને ભૂલા રાસમાં પન્નાની રૈયત, શિષ્યો, પત્ર પન્નાની મુદ્રા છે વિશેષ ન નાંખ્યો એ પ્રસિદ્ધ હોય આ ગચ્છની છ)

(૩૯૨) ગજસુકુમાલ ઋષિ રાસ. ૧૭ ઢાળ સં ૧૬૬૯ ખેરાલુ

આદિ—

રેખ સોરઠ દ્વારાંપુરી નગરી નિવાં વાસુદેવોરે.
ધર્મે ભગવંત રાજિઉ, નવેન શ્રી બળદેવોએ. ૧
છરે છરે સ્વામિ પ્રભેસર્વ દરશિ ઓપીતા નાથ એ,
નેમિ વસુ આવ્યો આકરો પાલ સાથ એ. ઇચ્છઇ ૨

* * * *

અંતે—

શ્રી શુભવર્ધન ગુરુરાજ ગજ નમુ તેહના શિષ્ય,
અમૃ ગજસુકુમાલ મુનિવર, તસ ભણ્યો દુર્જ આસુહ. ૯૪
(પા. તસ ગુરુ નેમિજિન—
શ્રી ગજસુકુમાલ ? ગાય ને સર્વ વંછિત ફલ પાય,
આનંદ હરિ કૃત મુનિ ઊજી વલી અભિમત પદ પાઈ. ૯૫
—ઇતિ સંવત ૧૬૬૯ વર્ષે પોષ શુદિ ૩ દિને લખ્યં વે
મેઘા ગણિ. સાધ્વી નાથી પઠનાર્થં શ્રીરસ્તુ. પ ૮ ૫ ૧૧ ઝં. વિ. ભં ૧

—સં ૧૭૮૨ વર્ષે માગશર રેવતાઈ પઠનાર્થ. ૭-૧૧ પાલણપુર ભં.
(પાંત્રી.)

૨૦૯ સુધર્મરૂચિ. (શુભવર્દ્ધન શિ૦)

(૭૮૧) આષાઢભૂતિ મુનિનો રાસ.

આદિ—

શ્રી શાંતિજિણેસર ભુવણદિણેસર પાય,
પ્રણમી બહુ ભગતિઇ ગાયસઉ રષિરાય
આષાઢ મુનીસર જસો જુગહપ્રધાન
નાટક નાચતા પામઉ કેવલનાંણ ૧

નાટિક નાચતા કેવલ પામ્યુ નિસૂણો તેહ વિચાર,
શ્રવણે સુણતા ભાવિ ભણતા લહીઇ ભવનો પાર,
નવકલપી વિહાર કરિ મનરંગિ મુનિવર મહિમાવંત,
ગુરૂ આદેસ લહી રાજગ્રહ નગરીમાહિ પહુત. ૨

× × × ×

અંતે— ઢાલ.

નયર રાજગૃહી જાણીઇ, સિંહરથનિ કઇ ભૂપ,
નાટક તિહા વસઈ માન ભુપતિ ભૂપરે—
જિરે જિરે આષાઢ ભુતની, ભાવનાનૂ પરિમાણુરે,
ભરતનુ નાચતાં પામઉ, કેવલ નાણરે— ધ્રુપદ જીરે૦ ૫૩
ભુવનસુંદર જયસુંદરા, રૂપઇ મોહનકદરે,
કોઈ કેતલા દાન તિહા રહઉ, આષાઢભુત મુણેદરે. જીરે. ૫૪
શ્રી શુભવર્દ્ધન ગુરૂ તમ્હ તણારે ચલણે અવિચલ વાસરે,
નામઈ નવનિધી પામીઇ ફલઈ મનની આસરે. જીરે ૫૫
તેહ ગુરનઈ સુપસાઉલઈ, હઇડે ધરી આણદરે,
આષાઢભુતિ ઋષી ગાઈઉ, પામી પરમાણદરે. જીરે. ૫૬
કેવલ લહિ મુગતી ગયુ, શ્રી સુધર્મરૂચિ ગુરૂ સીસરે,
પાચસઈ પરીવારઇ પરીવરઉ. તેહના સંઘ આસીસરે જીરે ૫૭
જે નરનારી ભાવસૂ ગાઇ રંગી રસાલરે,
તેહ અવિચલ વધામણુરે, ધરી ધરી મંગલમાલરે. જીરે ૫૮

સમરૂ સરસતિ ભગવતી, સમર્યાં કરજ્યે સાર,
હું મુરખ મતી કેહવું, તે તાહરો આધાર.
પીંગલ ભેદ ન ઉલખુ વિગતિ નહી વ્યાકર્ણ
મુરખપણ મુઝ માનવી હું સેવું તુઝ ચર્ણ.
કવીત પદ ગુણ ગીતડો, ? નહી આવુ ભેદ
તું તુઠી મુખ તેહનિ વચન વદે તે વેદ.
મુરખ મોટા કાલીક, કવી કીધો પ્રકાસ,
ઇ વીખ્યાત તેહવો જો મુખ કીધો વાસ.
કીર્તિ કર તુઝ કેતલી, મુઝ મુખ રસના એક
કોડ જિહ્વાઇ ગુણ સ્તવું, પાર ન પામુ રેખ.
તોહઇ તુજ ગુણ વર્ણવું, મુઝ મતી સાર અંબ,
નવ મુખ લેખી થીર ભગવ કવી તાહરા ગુણ ગાય.

* , *

અંતિ—

ખરતર આચારજ ભિ ગમા મતિસાર,
કવી કો દોષ મ દેખજો, હું છુ મૂઢ ગમાર.
અલ્પમતિ કવી આગલિ હું નર સહી અજ્ઞાન
સાગર આગલિ આછુ સુ કરસઇ અભીમાંન.
માતતાત જિમ આગલિ બોલઇ બાલિક કોય.
તેહમાં સાચુ સુ ઉસઇ પણિ સહિવુ હોય.
અધુરાં ઘુઘરાં વાજતાં, કવી જેહુ ભરી હોય,
નીરમલ મતિ મસ્તક ચો દોષ મ દેજ્યુ કોઇ

૫૫૪–૭૮–ચોપાઇ.

કોઇક દોષ મ દેજ્યુ કોય, નરસાણી તે સખરૂ હોય.
ગુરુ કહ્યા તણું ફલ જોય, વચ્છમતી તે વેચા હોય.
સમકાલે પૂર્વ કહ્યા ભઇ હોય, મા ભા કર્ય તે સખરૂ
એક દ્રવ બીજે જણાવ્યુ, જિમ મઠ્ઠ જોઇ સંજ્ઞો.

જયઉ ગયસુકુમાલ મુણીસ, શ્રી સંઘ દિઇ આસીસ,
જમ નામઇ પરમાણંદ, તસુ ગાવતા હુવઈ આણંદ—

—સંવત ૧૭૬૭ વર્ષે જ્યેષ્ટમાસે કૃષ્ણપક્ષે પંચમીતિથૌ શુભવારે પં માનચંદ લિખિતં સુશ્રાવિકાબાઈ આસા પઠનાર્થં ૬-૧૩ મારી પાસે છે

૨૧૦ ઋષભદાસ.

[આ ખંભાતના શ્રાવક કવિએ અનેક રાસાઓ સ્તવન-સ્તુતિ-સ્વાધ્યાય રચેલ છે, અને ઉત્તમ કવિ તરીકે પોતાને સિદ્ધ કરેલ છે. આના સંબંધી વિસ્તૃત વિવેચન 'શ્રાવક-કવિ ઋષભદાસ' એ નામથી નિબંધ સૂરતની ગૂજરાતી સાહિત્યપરિષદમાં મેં લખી મોકલેલો તે તે પરિષદના રીપોર્ટમાં પ્રકટ થયેલ છે, તેમજ જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ હેરલ્ડના ઇતિહાસ અંકમાં ૧૯૧૫ના ૭-૯ અંકમાં પણ પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે]

(૩૯૩) વ્રતવિચાર રાસ. સં. ૧૬૬૬ કાર્તિક વદિ ૦)) (દીવાલી)
ત્રંબાવતિ (ખંભાત)માં

આદિ— શ્રી વિતરાગાય નમઃ

દુહા—પાસ જિનેસ્વર પૂજીઇ, ધ્યાઈઈ તે જિનધર્મ્મ,
નવપદ હુરિ આરાધીઈ, તો કીજઇ સ્યુભ કર્મ્મ. ૧
દેવ અરીહંત નમું સદા, સીદ્ધ નમું ત્રણીકાલ,
શ્રી આચારય તુઝ નમું, શાશનનો ભુપાલ ૨
પુણ્યપદવી ઉવઝાયની, સોય નમું નસદીસ,
સાદ્ધ સવેનિ નીત નમું, ધર્મ વિસા યાહા વીસ, ૩
ક્રોધ માન માયા નહી, લોભ નહી લવલેસ,
વીષઇ વીષથી વેગલા, ભવીજન દઇ ઉપદેસ ૪
ઊપદેશિ જન રંજવઈ, મહિમા સરસતિ દેવ,
તેણઇ કાર્ય્ય તુઝનિ નમું, સાર્દી સારૂ સેવ. ૫

અવરી આશિષી રે દીધી કલશ સુરતા કહીઈરે જાસ
શ્રાવક પધારય ગૃહ ધરિ નિ અવા ફિર થઈ તગીરે નારય. ભા. ૫૦
મનહ મનોરથ આણંદ ભલેરાં તે કહિઉ સવી આહર
શ્રી વિનયમતિ પાય પસાઉલા ગુરુ રચિયો રાસ સાર ભા ૫૧

કલશ

સાર શ્રાવક જીવો સવી કરતાં વરત વિચાર,
શ્રી ગુરુનામ પસાઉલઈ ગુરુ કહીઉ સુવિચાર. ૫૨

ઢાલ ૮૦ દેશી—વધાવણી કરો રાગ ધન્યાસી

ગુરુ આગમિ અલંકાર કહીઈ શ્રી ગુરુનામ પસાઉલિ
[illegible] રિ મુનીશ્વરમાં આણી મારા વીરસેન સૂરિરાજ ૫૩
ગુરુ આગમિ અલંકાર કહીઈ શ્રીગુરુનામ પસાઉલ આંચલી.
જેહુ આગમ રૂપ તણી કમલા, ઉપનું થાય નીપાઈ,
શાંતિ સન્યાસી પંચ પીસ, ભોગ ભણ લાભ રહેઉ ૫૪ ગુરુ
[illegible] તપ જિનશાસન સૂરી નામ રાજઈ
શાહી આગમ ગુરુ શિ થાપુ તે જગમાંહિ વાજીઉ ૫૫ ગુરુ
નાશ થઈ જિમ મોહ વિકાર, રવિમતાંગ સુરેશ
વીરસેન સૂરી નામ કહાઈ રૂપ ભલેરો પુરેઉ ૫૬ ગુરુ
તપાગચ્છે જેહ આગમ [illegible], ગુણતણાં [illegible]
[illegible] ગિરિ [illegible] તેહના પુણ્યપાવ તસ [illegible] ૫૭ ગુરુ

ઢાલ—૮૧ દેશી. ઘી ઘરે ઉમરે દશ દીવડો. રાગ ધન્યાસી.

પૂન્ય પ્રમાણ ભયું રે, તો મન ગુરુ મન સિદ્ધ આણી
[illegible] રચિ [illegible] ધાય ભવ [illegible] પૂજાની રીતિ [illegible]
ભણી—૫૮—પૂન્ય પ્રમાણ ભયું રે આંચલી
દેશાગમનકરિ [illegible] ના [illegible] કરીય થઈ કિયા ઘરે,
રાસ તવ નીપનો આગમિ શિષનો ભલ [illegible] ગુણ પૂન્ય ભાવ.
પૂન્ય ૫૯

હસ સરીષા જે નર હોય, તેહના પગ પૂજે સહુ કોય,
ધ્યન જનુનીઈ તે જગી જણ્યુ, કવીજન લોકે લેષઇ ગણ્યુ. ૩૮
હસ દૂધ જલ માહાથી પીઇ, નીર જ્યદુઓ મુષ્ય નવી દીઇ,
તિમ સુપરષ ગુણ કાઢી વહઇ, પર અવગુણ તે મુષ્ય નવિ કહઇ. ૩૯
જલ સરીષા જે નર હોય, તેહનુ નામ મ લેસ્યુ કોય,
સકલ લોકમ્હા તે અવગણ્યુ ઋષભ કહઈ નર તે કા યણ્યુ. ૪૦
જલુ તણી છઇ પરગતી અસી વહુ રગત પીઈ ઉહોલસી,
સપરૂ લોહી મુષ્ય નવી દીઇ, તિમ માઠો નર ગુણ નવી લીઇ. ૪૧
જલુ સરીષા જગમ્હા જેહ, અતી અધમાધમ કહીઇ તેહ,
પર અવગુણ મુષ્ય બોલઇ સદા, ગુણ નવી ભાષઈ તે મુષ્ય કદા. ૪૨

દૂહા—

ગુણ અરગ્યા ગુણવંતના, જે નવિ બોલઈ રગિ,
પરભવિ દૂષીઆ તે થઅઇ, સરજઇ દૂબલ અગ્ય. ૪૩
ગુણ ગાઈ ગુણવતના, તે સુષીઆ સસારય,
પરભવિ સૂર સૂષ ભોગવઈ, જિહા બહુ અપછર નારય ૪૪
જો હીત વછઇ આતમા, તો પરનધા ટાલિ.
મુષ્યથી મીઠૂ બોલીઇ, ભટક ન દીજઇ ગાલિ ૪૫
સુગુરૂ વચન સભારજ્યુ, કરજ્યુ પર ઊપગાર,
જઇન ધર્મ આરાધજ્યુ, વ્રત વહઈજ્યુ સિરિ બાર. ૪૬

ઢાલ ૭૯ દેશી—મેગલ માતો રે વનમાહિ વસઇ. રાગ મેવાડો

બાર વરતરે જે નર સિર વહઇ, તે ઘરિ જઈ જઇરે દ્વાર,
મનહમનોર્થ તે વલી તસ ફ્લઇ, મદિર મગલ ચ્યાર ૪૭
બાર વરતનિરે નર સિર વહઇ, આચલી
ભણુતા ગુણુતારે સપઇ સુષ્ય મલઈ, પોહોચઇ મનતણી આસ,
હિવરે હાથીરે પાયક પાલખી, લહીઇ ઊચ આવાસ. બાર. ૪૮
સુન્દર ઘર્ણીરે દીસઈ સોભતા, બહઇની બાધવ જોડય,
બાલિક દીસઇરે રમતા બારણાઈ, કુટુબ તણી કઇ કોડય બા ૪૯

સાત મુનિને કહ્યા વિધે દુઓ, સિદ્ધ દેવ જિમ થાય
અનુક્રમ મુક્તિ નમી, મહિમ પ્રાપ્ત અપાર ૬

* * * *

અંત— ચોપાઈ

કિમ કવિ ગુણ તારણે માન દીધો રંગ પ્રભુ થાય
પ્રાસ કવિને સામી પાસ તે સાંભે મુનીશ્વર વિચિત્ર. ૧૬
અની ગુણની કરતી કહી ઘણુ જે રીતિ મતિ માફક
ત પુરિન હસીનો દુઓ, મિથ્યા ભાવ ગુણ ઉચર્યું અભેદ. ૧૭
આદિ મૈથ જે મહિસાણ, તાસ મધ્ય રહ કવિ કિરણાન,
મુખ મુખ્ય સિરોમણી સદી, ગુરુ કમારી ભ બુદ્ધિ સદી. ૧૮
ને ગુરુ જગમાં મોટા ધીર શીલેં જેહવો મેરુ ધીર,
વિજયસેનસૂરિ તેહનું નામ જેહનુ વચને કોટિ વિરમિયાં કામ. ૧૯
જગગુરુ પ્રગટે પાટ કુમાર શાસ્ત્રિમ ધ ઘ અણગાર,
સૂરિ હીરની જેહ સુધોર્ડ વિજયસેનસૂરિ તસની જેઠ. ૨૦
તાસ પાટ ઉદયો શ્રી ભાનુ વિજયદેવ (તિલક)સૂરિ મનુર સુગન્ધ,
[illegible] મ ન વખાણી તેહ શાન્ત મુનિ સિર મોટા તેહ. ૨૧
નદ તણિ મારગ અનુસરી [illegible] કરી
નગર મોટા અણસારો જતિ પ્રેમ શુદ્ધિ દિન ભીના નદિ ૨૨
ગુણાદિ કવિ અભ્યાસ નગરનીમાં આવ્યો રામ,
પાવન ચોથે જે આખ શાન્તિમુખ (કવિ) વિલાસમ. ૨૩

કળશ.

કવિ વિલસ ભાવો મુનિમ ભાવે શ્રુત ભાવના શુભમતિ
ગિરિ તણા રૂપ અભિરામ ભાવે મનભાવના નિત પતિ ૨૪
તપગચ્છ માઠ ગુણ વિશઠ અતિદ્ધિ વિધાનિ જેહ્યા
શ્રી વિજયસેન સૂરિ સચે સાથ શુભ મનમાન ૨૫

—પ્રતિ સૂચિપત્રસહિતી રામ સપ્ત સાથ પ્રતિ
સિરોહીની પતિ શ્રી ૧ ૮ શ્રી ૫ શ્રી રત્નવિજયગણિ મ તત શિષ્ય—

દીપ જંબુઅ માહાષેત્ર ભરતિ ભલુ, દેસ ગુયરાતિમ્હા સોય ગાસ્યુ,
ગય વીસલવડો ચ્યતુર જે ચાવડો, નગર વિસલ તિણઇ વેગી વાસ્યુ.
પૂન્ય. ૫૦

સોય નગરિ વસઇ પ્રાગવસિ વડો, મહઇહરાજનો સુત તે સીહ સરીષો,
તેહ ત્રબાવતિ નગરવાશિ રહ્યુ, નામ તસ સઘવી સાંગણુ પેષો.
પૂન્ય. ૫૧

તેહનિ નદનિ ઋષભદાસિ કહ્યુ, નગર ત્રબાવતી માહિ ગાયુ,
પૂણ્ય પૂર્ણ ભયુ કાજ સઘરો થયુ, સકલ પદાર્થસાર પાયુ.
પૂન્ય. ૫૨

—અતી શ્રી વરતવીચાર રાસ સપૂર્ણ સવત ૧૬૭૫ વર્ષે ચઇત્ર વદિ ૧૩ ગુરૂવારે લષીત. સઘવી ઋષભદાસ સાગણ૦ ગાથા૦ ૮૬૨ (સ્વલિખિત)

[વિ ધ. ૫૪-૧૧,—ચોપડો નાનો પૃ ૬૦-૧૧૯]

(૩૯૪) સુમિત્ર રાજર્ષિ રાસ. સ ૧૬૬૮ પોશ શુદ ૨ ગુરૂવાર, ખભાતમા.

આદિ— દુહા.

શ્રી જિનધરમ પ્રકાસીઓ, સ્વામી ઋષભ જિણદ,
દાનશીલ તપ ભાવના, સુણતા અતિ આણદ ૧
સકલ ધરમ મુખ્ય મહીઈ, જગમા ઉત્તમ દાન,
દેતા નવનિધિ પામિઈ, પરભવ અમર વિમાન ૨
એક દાન તસ પચ ભેદ, સુણયો સહુ નરનારિ,
અભયદાન સુપાત્રથી, વસિઇ મુગતિ મઝાર. ૩
ઉચિત અનુકપા કિર્તિથી, જિન કહઇ ભોગ લહત,
રાજ રિદ્ધિ સુખ સપદા, પામે સુખ અનત ૪
દાન સુપત્તે દેઅતા, કિણિ પામ્યો સુખ વાસ,
રાજા સુમિત્ર સુખીઓ થયો, સુણયો તેહનો રાસ ૫

નય મ?આ નાગ જિનચંદ્ર સમાન હરીશ ભંભારે,
ગડીગી આચાર્યજિન, ધર્મવિલાસ વારે.
મુનિ અમાન નીરે, ધીમન વાન ઘરીરે,
શ્રી આત્મો શ્રુ હીરે ભનુ મજનમ શિરે. ગા. ૨૧

૬૯.

વીર તનુ અંગ નમી ગાવા મુખ અભિરામ
રૂપ વર્ણ આદિ મિ ભલા સુવિહિત મુખધામ. ૨૨

ઢાલ ઢાળગી કરગી તર નમ શામિ-રામ ધનાસી.
નગર મહિમાધામ ધરમ ભલી નમ તાલ ધારે,
દેખત જિન દેખાણી કૈવ રચુર આવા લાગ્યારે. ૨૩
રાગ રચના મિ રચિ ભીની, ભાવ ભલી સિદ્ધિ નામીરે
સુવિહિત ગુણીના મુખ ભલા નિરંજન મિ ભાખીરે.
રાગ રચના મિ રચિ રીઝી.
૧૧ ભલી સિદ્ધિનામીરે—આગલી રાગ રચના ૨૪
જંબુદીપ અનોપમ ક્ષેત્ર ભરતમ ભલા નગરે,
૬૧ ગુર્જર લગાડિ ભનિ શ્રી નગર વીરાસ પાટણરે રાગ ૨૫
નાગ નગરમાંહિ વિખ્યાતી નામ ભલુ મદિરમારે,
શ્રાવક વસે તે લિગ કરવા ગભમ કાજરે રાગ. ૨૬
નરના ઘન કિ ગુહિ હરીશ શાંતિમ ભવતી નામરે
નિત્યની કરગી ન કરવા ધરવા ઉનાર ધ્યાનરે રાગ ૨૭
ભાદ્રવ નવમી ૭ શાંતિમ અભાવનીય ઉદારે,
નરના ૩ન મિ રાગ નીપજાં કવિતા અત્યાગારે રાગ. ૨૮
૧૧ વિધાન ભનુ ધુ ભા ગ સુરવર આગળ કવીને
સુવિહિત ગુણીના મુખ ભનિ મમ ગમ શ્રુત ભાખીરે. રાગ. ૨૯
નગલિંગ ગાજ રચનુ ભવિ મિની ગાજ ભારત ભાવરે
ભાવ ભલુ નીપ ગમનમાં સુવિહિત હરખાવી રાગ ૩૦

ઘ. મિ.

૫. જ્યોતિવિજયગણી લિખિત્ય સ્વવાચનકૃતે મંગલ ભૂયાત્. લેખક પાઠકયો શુભભવતુ. ચિર નદતુ ઇય પુસ્તિકા, શ્રી નવસારીનગરે કલ્યાણમ.)

(ડેકન કૉલેજ લાયબ્રેરી નં. ૯૦૦) ૧૮૯૨-૧૮૯૫.

—ઇતિશ્રી દાનોપરિ સુમિત્ર રાજઋષિ રાસ સંપૂર્ણ. સંવત ૧૭૭૦ વર્ષે આસો સુદ ૭ ભૌમે. પંડિતશ્રી ૫ શ્રી વિમલવિજયગણિ તત્શિષ્ય મુનિ વિનીતવિજયેન લિખિત જાબાલ નગરે ૧૫-૧૫ ઘો.

(૩૯૫) સ્થૂલિભદ્ર રાસ. સં. ૧૬૬૮ દિવાળી, શુક્ર. ખંભાતમાં

અંતે—

ઢાલ-(રામ ભણઇ હરી ઉઠીઈ) રાગ રામગ્યરી.

થુલિભદ્ર ગુણ ગાઇઇ, શ્રી ગુરૂ ચર્ણ પસાયેરે,
શ્રી વિજઇસેન સુરીસ્વરૂ, તે ગરૂઉ ગરૂરાયરે.
સુર જેહના ગુણ ગાયરે, નામિ નવનીધ્ય થાયરે,
અમરિ પાતગ જાયેરે, હુ વદૂ તસ પાયરે.
ગુરૂ ગરૂઉ ગુરરાજીઓ ૧૭
સાલિ થુલિભદ્ર જોડલી, વઇરાગઇ વઇહરઈ કુમારરે,
ત્ય મધિ ગઉતમ અવતર્યો, જસ ગુણ અંત ન પારરે.
સયમ ષડાની ધારરે, કરતો ઉગ્ર વિહારરે,
લ્યઇ મુની સુધ તે આહારરે. ગુરૂ. ૧૮
ઉપશમરસમાહિ ઝીલતા, ટાલઇ કુમત અંધાર,
મધુર વચન દીઈ દેસના, વાણી સુધારસ સારરે.
આગમ અર્થ ભડારરે, પચ મહાવ્રત ધારરે,
ટાલઈ કામવિકારરે, શાસન રાષણહાર. ગુરૂ. ૧૯
તેહનિં પાટિં પ્રગટીઓ, શ્રી વીજઇદેવ સુરચંદરે,
કુમત તિમરનિ રે ટાલવા, ઉદયો પુન્યમચંદરે,
મોહનવલીનો કંદરે, ચેપઈ પરમ આનદરે,
સેવઇ સકલ સુરચંદરે. ગુરૂ. ૨૦

નમું તે ગુરૂ મહિમા ધણી, નિર્મલ જ્ઞાન ભંડાર,
અંતર વચન દિયે દેશના, વાણી સુધારસ સાર ૨
વાણીએ જન રીઝવે, મહીમા સરસતી દેવ,
તેણ કારને નમું, સારદ સારો સેવ. ૩
સમી સરસતી ભગવતી સમરાં કરે જે સાર,
હું મૂરખ મતિ કેતું, તે તાહરે આધાર ૪

* * * *

અંત—

આદિ જે મેઘ કવિરાય વાસ ભરૂચ [illegible]
આરંભ સંધિ બીજે મરે, સરસ કવિની કીરતિ કરે.
ઉસરાંગ વાઘા દેવાય આય ઊંમની ગુરુ વિલાસ
મુનિચંદ ધમરા ગુરુચંદ, વીનવ વચન જિમ સારચંદ.
એ મિ મેઘ બુદ્ધિવિલાસ તે આપતિ હું મૂરખ ખાસ
સમર આણી સરોવર નીર કહી તોડી આણ્યું નિ નીર ૪૪

* * * *

પૂર્ણ ગુણ્ય પંડિત હવે ધરિ સોમ પંડિત અતિ ભલો,
ચમત્કાર મતિ તે કહો તપગચ્છ શિરિ દીધા ઘણો. ૫૮
કુમારપાલ [illegible] કીધી ઘણું નસારી ચિત ધરે,
[illegible] આશીસ, મન કરી ગુરુ નામી સીસ
મન [illegible] ભણે કુમારપાલ આપે ઘણુનીસ.
[illegible] મન [illegible] જે [illegible] આપણ નેહ. ૬
[illegible] મન શ્રી ગુણની કથા તે નિ જોડિ વીસરી જાય. ૧૧
એમ મન કરો વચાર, મનમાં મત રાખો ઠામ
તે [illegible] ઉ જાણું, ઘણાં મેં મે આપ્યું તરખું ૧૨

* * * *

(૩૯૫ક) **નેમિનાથ નવરસો** સ. ૧૬૬૭ પો. શુ ૨ ખભાતમા.

આદિ—	રાગ ધન્યાશ્રી

સરસતિ સામિની પાય નમીજી, ગાસ્યુ નેમ જિણુદ,
સમુદ્રવિજય કુલ ઊપનોજી, પ્રગટ્યો પ્રતિમચદ,
—સુણો નર નેમ સમો નહિ કોય ૧

× × × ×

અંતે—

એહવા જિનવર વંદો મદા, જેહથી લહઇ નર ન આપદા,
રાજુલ તારી જિણુ જિણરાજ, આપ તર્યા સાર્યા સવી કાજ ૭૦
સવત સોલસડસઠામાંહિ પોસ માસ સુદ બીજ ઉચ્છાહ,
ખભનયર ગુરુરાજ પસાઉ, જિન સથવિઉ મન ઉલ્લાસ ૭૧

કલસ

ઇય નેમજિનવર પુણ્યદિનકર, સકલગુણમણિસાગરો
જસ નામ જપીયઈ કરમ ખપિયે છુટે ભવસાગરો,
તપગછ મુનિવર સયલ સુખકર શ્રી વિજયસેન સુરીસરો
તસ તણો શ્રાવક ઋષભ બોલે, થુણ્યો નેમિ જિનેશ્વરો. ૭૨

—લિ શ્રી હર્ષરત્નજી શ્રી બુર્હાણપુર મ'ધ્યે ૫–૧૨ પ્ર.કા ન ૨૫૩.

(૩૯૬) **કુમારપાલ રાસ.** સ ૧૬૭૦ ભા૦ સુ ૨ ગુરૂ ત્રબાવતી (ખભાત)મા.

આદિ—

સકલ સિદ્ધ ચરણે નમુ, નમુ તે શ્રી ભગવત,
નમુ તે ગણુધર કેવલી, નમુ તે મુનિવર સત ૧
નમુ તે શ્રી જિન બિબને, નમુ તે સૂત્રસિદ્ધાત,
નમુ તે ચતુરવિધ સઘને, નમુ તે નર મહન ૨
નમુ તે કિરિયાપાત્રને, નમુ તે તપીઆ પાય,
નમુ ને નર શિલવતને, જ્યમ સુખ શાતા થાઅ. ૩

(૩૯૭) જીવવિચાર રાસ સં. ૧૬૭૬ આસો શુદ ૧૫ અમરાવતીમાં

આદિ— દૂહા.

સરસ વચન દો સારદા તું કાશ્મીરની માય
તું આવી મુજ મુખ રમેવ, મન ચિંતું થાય. ૧
વાણી વાદન કારણ આધાર તાસ પિતા પ્રભુ દેવ
તાસ સુતા સ્વામી નમીં તેહના સાસ્ત્ર નેવ ૨
તસ્તુ વાદન કારણ છે તે વાદન ગ્યાની જેહ,
તે સજ્જન નર જેહને હું સમરૂં નિત તેહ. ૩
સમરિ શુભ ગુરૂ ઉપરે પ્રણમી પરમાણંદ
નાકરણ જયા દેહમાં પુણ્ય નાભ જિણંદ. ૪
ત્રષભ જિનેશ્વર એ સદા મહીમાનિ પહિલો રાજ
પ્રજા કરી જેણઈ વસી પ્રમતિ નગરીની વાત. ૫
પ્રથમ મુનીશ્વર એહ જો, પ્રથમે કેવલજ્ઞાન
મરૂદેવા દેવે રજ્જે પદ્ પ્રભાવનું ધ્યાન. ૬
વિજ્ઞે પામી મતિ નિર્મળી સદ્ગુરુ તણા આધાર
આદિનાથ ચરણે નમી કરિશું જીવવિચાર ૭

* * * *

અંત—

રાગ ધન્યાશ્રી

વીરશાસન હમ્મારા ધરતાં પુણ્ય મનિ અતિ આનંદોજી
જીવવિચાર ક્યો મે વિવરી ક્રોધિ પરતર કરજી વીર. ૮૪
અમૃતો મુખનો સુગુરુ સરિ ઉજ્જવ અમરાવે આણંદજી
જીવવિચાર સુણી જીવ રાખો તેહનિ શિવપુર રાજજી વીર ૮૫
સાત પરમર્ષિ મૂલ મઉ, જીવ દયા તે ધારીજી,
એહ મારમાણી નિજ રાવીજ્યા ચોખ તણી નરનારીજી ૮૬
ઉગરાજ પાઠતો જાણી, નિર્મલ ઉદિય પઢજી
ટીપ આમ તસ રોગ ન આવે ૧૫ અર્થ સુખ સમ. ૮૭

અંતે—

હીચ્યરે હીચ્યરે હીંઈહી ડોલડા—એ દેશી

પુણ્ય પ્રગટ ભયો, પુણ્ય પ્રગટ ભયો, તો મુઝ મનિ મતિ એહ આની,
રાસ રંગઇ કર્યો, સંસારસાગર તર્યો, પુણ્યની કોટડી મુઝ ફાવી—૫

સોલ સંવત્સરિ જાણુ વર્ષ સીત્યરી,
ભાદ્રવા સુદિ સુભ બિજ સારી,
વાર ગુરૂ ગુણ ભર્યો, રાશિ ઋષભઇ કર્યો,
શ્રી ગુરૂ સાથઇ બહુ બુદ્ધિ વિચારી ૬ પુ.

દીપ જંબૂઅ મહિખેત્ર ભરતિ ભલો, દેશ ગુજરાતિમા સોય ગાજ્યુ,
રાય વીસલવડો ચતુર જે ચાવડો, નગર વીસલ તિણઈ વેગ વાસ્યુ.
૭ પુ.

સોય નગરિ વસઇ, પ્રાગવંશિ વડો,
મહરાજનો સુત તે સીહ સરિખો,
તેહ ત્રંબાવતી નગરઈ વાસો વસઈ,
નામ તસ સંઘવી સાંગણ પેખો. ૮ પુ.

તેહનઈ નંદનઈ ઋષભદાસે કહ્યો,
નગર ત્રંબાવતી માહિ ગાયો,
કુમર નરેસર, રાજઋષિ મિરહધર,
નામથી નવઇ નિધાન પાયો. ૯ પુ

—ઇતિ શ્રી કુમારપાલ ઋષિરાસ સંપૂર્ણં સર્વ ગાથા ૪૬૯૮ ગ્રથાગ્રથ શ્લોક ૫૮૦૦ સં. ૧૮૪૫ વર્ષે મહા વદિ ૨ દિને બુધવાસરે પૃ. ૧૫૪ પં. ૧૫ આ ક.

—પંડિત શિરોમણિ પંડિતશ્રી ૫ શ્રી સુરકુશલ ગણિ શિ૦ ચરણપંકજ મધુવ્રતાયમાનેન ગણિ વિબુધકુશલેન, લિપીકૃત. સં. ૧૭૦૪ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૩ ગુરૌ. શ્રી કચ્છદેશે ધમડકા નગરે—મહારાય શ્રી ખિંગારજી વિજય રાજ્યે. ૧૫૮-૧૫ આ

છત્રિસાર મે કીૅ સિરિ પઢીઅતી ગતની આસઇ,
ભણતાં ગુણતાં ભાવ્ હઉઇ અતિઉલ્લાસઇ ૧
આ ભાસ કહે જે નર સુણસ તે ઘરિ રિદ્ધિ ભરાઇ
ગાગમતા ધમ ગ્યાની ગંગા દિન દિન તેજ સવાઇ ૧૦૨

—પ્રેસ કાપી ૭૨૪—સી

(૪૯૮) ઉત્તરાધ્યયન મ ૧૬૭૫ કેપાપી રવિવાર ભમાભ

આદિ— દુહા

આદિ ધર્મ જિનરાય તણી નમિયાઇ મુન ભેદ
મારે જિનરાજ ભાવ સેવી સદા તેહ ૧
પઢમ નામ જ્ઞાન દર્શન કર્મ ભોગ તણ શરીર કરી કાય
જિન આગ ભગવાતિમાં આદીશ્વર આય ૨
રેતિ સહજ જ્ઞાન ઠાયતાં ભાવ સુભગ નહિ આઇ
નૂતની ભાવે રેખાઇનો સુમતિ નગરની માય ૩
આગમ સિરિ ઉપરિ સદગ દસ પરિવાર
જ્ઞાનાદિ સુમતિ સદા મુનિ તેહનો આધાર ૪
ગછ સુરતી ગુણિયા સોહગી અનુસાર
જિન આગ ભાવ્યા નમું જ્ઞાનાદિ પરિવાર

× × ×

અંત— ધન્ય ધન્ય પુનિય દિન

જે રાસ રચ્યો સુખકારક ગુણ ભણિ
ગાન ગાઇયો પ્રાણો કવાં મનોરમ રંગિ
તે નર ઉત્તમના ઠામ મનોરમ પ્રસ મન વાંછ્યું ભાવ ભર્યું પુણ્ય ભાવ ૮૮
જિનમંદિર મોકુ કરિતા સુખ સમ્પતિ સંપતિ પસતી કરી વાર ઘરિ ભાવી
ધન તેમ આદિ તેણી તેમ ભવિ ભાવ તે નર પુણ્યવાન નિરમળ
ઉત્તમ ભાવ ૮૯
શ્રી ગાન્ધ પાટિ ઉપરિ ગમ સહજે ઉદિતનિ પરમતિ તે અવર
અનેરા કરો

છેદન ભેદન તે નવી પામે તે કહીઈં નહી દુષીઓ,
જાતે પચેંદ્રિય સુખ વિલસે, તે નર સઘલે સુખીઓ ૮૮
હૂં સુખીઓ સૂખ પામ્યો, હૂં સમઝ્યો જીવવિચારજી,
પહનો પાચમા ગુરૂ આધારજી. ૮૯
શ્રી વિજયાનંદ સૂરીશ્વર સમર્યો, તપગછ ઠાકુર વારૂજી,
હીરપટોધર હાથે દીક્ષા, ભવિક લોકનો તારૂજી ૯૦
જનમતણો જે છે ભૂમિચારી, પરણ્યો સયમ નારીજી,
ક્રોધ માન માયા નહિ મનમા, આગમ અર્થ વિચારીજી ૯૧
તુઝ ચરણે શિરિ નામે કવિતા, તત્ત્વભેદ લહે સારજી,
ગુરૂ આધારે જ્ઞાન લહીને કીધો જીવવિચારજી. ૯૨
સવત સોલછયોત્યેર્યા વરષે, આસો પૂનિમી સારજી,
ષભ નયરમાહિ નીપાઉ, રચીઓ જીવવિચાર ૯૩
સઘવી શ્રી મહિરાજ વષાણૂ, પ્રાગવશ વડવીસોજી,
સમકીત સીલ સદાશ કહીઈ, પૃણ્ય કરે નિસદીસોજી ૯૪
પડીકમણુ પૂજા પરભાવન પોષધ પરઉપગારીજી,
વીવહાર શુદ્ધ ચૂકે નહી ચતુરા શાસ્ત્રસુ અર્થ વિચારીજી. ૯૫
મહેરાજનો સૂત સઘવી સાંગણ, વીસલ નગરનો વાસીજી,
જૈન ધર્મમાહિ તે ધોરી, ન કરે વિકથા હાસીજી ૯૬
વ્રત બાર ભણાવે હઇનરે, જીન પૂજે ત્રણ્યિ કાલજી,
પરરમણી પરધનથી અલગા ન દીએ પરને આલજી. ૯૭
તપજપ કીરિયા કહીને, ન ચૂકે મૃષા ન બોલે વાહિજી,
કર્મયોગે આવ્યાઉ તે ઉહોરા, નગર ત્રબાવતી માંહેજી. ૯૮
ઋષભદાસ સઘવી સુત તેહનો, જૈન ધર્મનો રાગીજી,
જાણ હુઓ મુનિવર મહિમાયે, કરે કવિત બુદ્ધિ જાગીજી. ૯૯
સકલ સુનીશ્વરને શરિનામી, પ્રણમી કવિતા પાયજી,
અરિહતદેવ ભણે આરાધી, સમરી બ્રહ્મ સુતાયજી. ૫૦૦

તેહનઈ પાટિ એ પુરુષ પવિત્ર પ્રસીદ્ધ નહીં ન પાતસ જિમ પૂરી
મધુર વાણી ભલી ભાખતી મોહરી, નામ શ્રી વિજયાનંદસૂરી. ૯૯ સ
શ્રાવક તેહનો પ્રાગવંશિ વડો નામ મદિરાજ સંઘવીજ કહીઈ
ઘન ઘણું ખરચ તપ ભાવના ભાવતો, સમકિત શીલવતધાર લહીઈ ૧૦
તેહનો પુત્ર ભલ સંઘવી શ્રાવક, ધરમવંત સમકિત સાથિ
પોસહ પુન્ય ઉપવાસ બહુ આદરઈ અરિહંત પૂજઈ નિત આપ હાથઈ ૧૧
તેહનઈ નામઈ મહાભાસઈ રચ્યો સંવત સોલઅઠોત્તર જાણિ
માસ કાર્તિક ભલો દિવસ દીપાલીઓ, વાર આદિત્ય આયુષ્ય તારિ ૨
રાસ નવતત્ત્વનો એહ સુણાવ્યો નગર ત્રંબાવતી માહિ પહિ
સાત્મ બહુ સાંભળી અરથ લીધા વલી, વચન જિણચંદ્રનો હાલી દીધિ. ૩
ભણતાં સુણ બહુ સુખ થાતા સહુ વાંછિત વંછિત ફલ્ય લહીઈ
રાસ મહાઋષિ કીધ મહાભક્તિ નામથી પ્રેમ ભગતિ ચિર જીવ કહીઈ ૪
—ઈતિ કવિ મનિ ધરે ભગતિ સુણી કરે

—સંવત ૧૭૬૬ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૧૫ રવૌ. ૨૮-૧૪ પ્ર. કા. ન ૮૨૩-૩૩-૧૫ ઝીંઝુવાડા ભંડારમાં.

(૩૯૮) અભયકુમાર રાસ સં ૧૬૭૭—ખંભ

(૩૯૯)+ ભરત બાહુબલી રાસ સં ૧૬૭૮ પોષ શુ. ૧ ગુરુ

આદિ— દૂહા.

સાર વચન દ્યો સરસ્વતી તું છે બ્રહ્મસુતાય
તું મુખ મુખ આવી રમે જિમ મતિ નિર્મલ થાય. ૧
તું ભગવતી તું ભારતી વાગેશ્વરી નામ અનેક
હંસગામિની શારદા તુજમાં ઘણો વિવેક. ૨
બ્રહ્માણી બ્રહ્મચારિણી, દેવકુમારી નામ,
પર દર્શનમાં તું સહી, સહુ બોલે ગુણગ્રામ. ૩
ત્રિભુવનની માતા સહી, વાગેશ્વરી તું જેમ
તું ત્રિપુરા બ્રહ્મવાદિની નામ જપે સહુ એમ. ૪

પુન્ય પસરઇ જાઝૂ જિમ જલમાહિ તેલ, રૂધિરમણી સુર સુખ સુભ બંધવની વેલિ. ૯૦
ઇદ્રી તસ નિર્મલ અતિ પોઢુ તસ આય, ફ્લઈ સુરતરૂ અગણિ કામધેનુ ઘરિ ગાય,
મડપ ઘરિ તોરણુ હાથા કુકમ કેરા, એ રાસ રચતા ફ્લ્યા મનોરથ મેરા ૯૧
નવતત્ત્વ રચ્યા મિ કવિજન ચરણુ પસાયઇ, કાઈ દૂષણુ દેખો ટાલેજ્યો તુમ ત્યાહિ,
હુ બાલિક વાછો તુમ હસ્તી કવિરાય, તુઝ તુઝ ગલિ ઘટા તેણુઈ કાઇ તોડિ ન થાય ૯૨
હસ ગરૂડ પખી આબ મર પખિયા જોય, નામઈ સહુ સરીખા અતર સબલો હોઇ,
આગઈ જે કવિતા હુ પણિ કવિતા નામ, ઇહા અતર જોજો જિસ્યો નેસડો ગામ. ૯૩
વલિ સરિખો જોજે પીત હાટિકનો રગ, પણિ અતર બહુ છઈ જિમ સેઢી નઈ ગગ,
વલિ એણઇ દ્દષ્ટાતઈ હુ મુરિખ તુમ આગઇ, કાઇક બુદ્ધિ પામ્યો ચરણુ તુમારઈ લાગિ. ૯૪

ઢાલ હીંચરે હીંચરે એ દેશી

સકલ કવિ મનિ ધરૂ ભગતિ ગુરૂની કરૂ જેહથી જ્ઞાનના બિદુ પામુ,
વર તપા ગછ પાટિ ગુરૂ હીરનઈ શ્રી વિજયસેનસૂરિ શીશ નામુ. ૯૫ સ૦
જેહનઈ પાટ દીધા પછી વાધીઉ, ગછ ગગજલ પ્રવાહ પ્રરિ
શિષ્ય બહુ શિષ્યણી, શ્રાવક શ્રાવિકા, લીલલક્ષ્મી બહુ તેહ ઘરઇ. ૯૬ સ૦
ભુવન મોટા થયા બિબ ઝાઝા ક્લા જ્ઞાન વૈરાગ્ય ક્રીરિયા જ વાધી,
મોઈ ગુરૂ શિરિ ધર્યો રાસ ઋષભઈ કર્યો, રત્નની ખાણિ મુઝ આજ લીધી. ૯૭ સકલ૦
તેહનઇ પાટિ શ્રી વિજયતિલકસૂરિ શીલ નઇ જ્ઞાન બે પક્ષ પૂરો,
અમૃત બોલઇ નહિ અઇમ બોલઇ નહિ ઇંદ્રીઅ પાચ દમવાજ સૂરો. ૯૮ સ૦

આપિ ને કવી હુઆ વડેરા હું તસ પગલે ધસઇ
તેહના નામ તણુ મહીમાથી કીધો ધમ્મીલ રાસઇ આશા. ૫૯
રાસ રચતા દૂષણ દીસઇ તે મતિ માહરી મોડીઇ
પૂરા ભેદ નવિ સમજ્યુ સુધા, પણ નથી જાણ્યુ જોડીઇ આશા ૬૦
ગુણ આધારિ ગુણિજન ભોગુ સીમ્યદષ્ટિ ગુણ કરયોઇ
નિર્ગુણ પણઇ સેઇ સુધ કરજ્યો દૂષણ ગુણ મ ધરજ્યોઇ
આશા. ૬૧
મિ માહરી મતિ સાર કીધિ સેવી ગુરુના પાયઇ
ગુરુ મહિમાથી ફલ્યો મનોરથ, ચઢ્યુ પ્રસ્થ પાયઇ આશા. ૬૨
ગુરુથી સુખીઓ ગુરુથી શુભ મતિ ગુરુથી નીજ ગુણ વાધઇ
ગુરુથી ગ્યાની ગુરુથી ધ્યાની આગમ અર્થ ભલું લાધઇ આશા ૬૩
ગુરુથી તરીઆ નર નિસ્તરીઆ અતરિ ઉપશમ ભરીઆઇ
ગુરુથી ભાવ્ય ભાવિ નવી ભાવ્યા ગુરુનામિ ભવ તરીઆઇ આશા ૬૪
તેહણઇ કારણિ નર ગુરુનિ સેવો નમિ વિજયાનંદઇ
ગુણવંત નામ જપતા જોઇવ ભણુ આનંદઇ આશા. ૬૫
ભાગ્યવંત ને સમતાધારી, જનમ તણુ બ્રહ્મચારીઇ
આગમ દરીઓ ઉપશમ ભરીઓ ન કરિ તાતિ પીઆરીઇ આશા. ૬૬
હીર પટોધર હરિ દીઆ દેવ સ્ટીલ ભઇ મીઠાઇ
મધુર બોલઇ મધુરસ તેહણઇ સપરિ હઇ નર સીખાઇ આશા. ૬૭
જેહ નીરાગી મુનિ જોગી વાર વિરોધ સમાવઇ
વીજ્યાનંદ સુરીનિ સેવઇ તે સુખયાર્ન પામઇ આશા. ૬૮
તપગચ્છ કેરી કીરતિગીરી, રખ્યાત આચારીઇ
ગુણ છત્રીસે ? નર પુરે જેહુણ તણા નરનારીઇ આશા. ૬૯
તે સદિ ગુરુના ગુણ પભાવી સેવી સારદનિ પાયઇ
ચોવીસમ જિન ગણધર નમિ સમકીત ધાર રચાયઇ આશા. ૭૦
વાણુ વાદવ રસ શસીસંખ્યા સગજરસી કહીઇ
ઓપતિ રૂપ સહોદર સમગનિ પાસ મનોહર તહીઇ આશા. ૭૧

હંસવાહિની તું સહી, વાણી ભાષા નામ,
તું આવી મુજ મુખ વસે, જિમ હોય વાછિત કામ. ૫

ઢાલ ૧

કરજો માતા વાછયુ કામ, પ્રથમ જપુ હું તાહરૂ નામ,
તું મુજ માતા રાખે મામ, બોલુ ભરતતણા ગુણગ્રામ.

* * * *

અંતે—

ઢાલ ૮૪ મી દેશી—દીઠો દીઠો વામાકો—રાગ ધન્યાસી
કીધો કીધોરે મે રાસ અનૂપમ કીધો,
મહીરાજનો સુત સંઘવી સાંગણ, પ્રાગ્વશીય પ્રસિધ્ધોરે કી ૧
દાન શીલ તપ ભાવના ભાવે, શ્રી જિનના ગુણ ગાવે,
સાધુ પુરૂષને શીષ નમાવે, જિનવચને ચિત્ત ભાવેરે કી. ૨
દ્વાદશ વ્રતતણા તે ધારી, જિન પૂજે ત્રણ કાળ,
પોષધ પડિક્રમણા પુન્ય કરતા, જીવદયા પ્રતિપાળરે કી. ૩
સંઘવી સાંગણનો સુત કવિ છે, નામ તસ ઋષભજદાસ,
જનની સરૂપાદેને શિર નામી, જોડયો ભરતનો રાસરે કી. ૪
સવત સોળ અઠયોતરો આખુ, પ્રગટયો પોસજ માસ,
દશમિ તણો દાહડો અતિ ઉજ્વળ, પહોતી મનતણી આશરે કી. ૫
ગુરૂવારે મે રાસ નિપાયો, અશ્વિની તિહા નક્ષત્ર,
સંઘવી ઋષભદાસ એમ ભાખે, ભરતનું નામ પવિત્રરે કી ૬

+ પ્ર૦ આનદકાવ્ય મહોદધિ ભા. ૩.

(૪૦૧) સમકીતસાર રાસ. સં. ૧૬૭૮ જેઠ શુદ ૨ ગુરૂ ત્રબાવતી (ખંભાત)મા.

અંતે—

ઢાલ—દેશી કહઇણી કર્ણી તુજ વિણ દ્જે.
આશા પોહોતી મુઝ મન કેરી, રચીઉ સમકીત સારજી,
અક્ષર પદ ગાયા જે જાણુ, તે કવીનો આધારજી.
—આશા પોહોતી મુઝ મન કેરી ૫૮

(૪૦૨) +બાર આરા સ્તવન. અથવા ગૌતમ પ્રશ્નોત્તર સ્ત૦ ૧૬૭૮ ભાદ્રવા શુ. ૨ ત્રંબાવતી (ખંભાત)માં

આદિ—

દૂહા.

સરસતિ ભગવતિ ભારતી પ્રણમી કરિ સાર
આરા બાર તણો વલી કહિસ્યું સોલ વિચાર ૧
વરધમાન જિનવર નમું, જસ અતિશય ચોત્રીસ
સમોસરણિ બેઠા પ્રભુ, વાણી ગુણ પાંત્રીસ. ૨
ગોતમ પૂછિ વીરનિ, પરષદ આરા પ્રતિ
અનેક ભેદ વિવરી કરી, ભાખિ ત્રિભોવન સ્વામિ. ૩

* * * *

અંત—

પૂછ્યાં વચન ક્યાં તે વીરિ, ચિત્તમાં ધરીયાં ગૌતમધીરિ
ભણતાં ગુણતાં સુખ શરીરિ, ઋદ્ધિ વધી ઘર ભરીયા ચીરિ ૭૪

કલશ

એહ સ્તવન કીધૂં નામ દીધૂં ગૌતમ પ્રશ્નોત્તર સહી
સંવત સિદ્ધિ મુનિ અંગ શશિ ભાદ્રવશુદિ દ્વિતીયા લહી ૭૫
તપગચ્છ તિલક સમાન સદ્‌ગુરુ શ્રી વિજયાણંદ સૂરીસરો,
સાંગણનો સુત ઋષભ બોલિ, કહિ સંઘ મંગલ કરો. ૭૬

—સંવત ૧૬૯૦ વર્ષે પોસ શુદિ ૨ રવૌ લખિત વિ ૫ ૪-૧૪
—પ્ર. જૈન. આદિ સમજ ભા. ૩ જો ૪ ૧૧૭-૧૨૫.

આમાં દેશીઓ આ છે—ચતુર મનોહર હીરજીરે—ઢાલ ૩ સુરસુંદરી કહિ ત્રિસ્નાભી, ૪—ભવિ પરમેસર ધીરજો ૫—ઢાલ ધન્યાસી ચોપાઈ—૬ સીતાવણી પરિએ બોલ—૭ પદ્મપ્રભ જિન પૂજ્યપદાર્થ—૮ શાંતિજિન એકાવારે વિનવણી રસિરે—૯ રામ ભણઇ હરિ ઉઠીએ ૧ પ્રણમી ગુરુ સીમ ધરજી—૧૧ સુણ દેસી રાજ રાજેસર—૧૨ ધન્યાસીની.

—સં. ૧૭૨૨ આસો શુ. ૧૫ સોમે લિ. પ ૬-૧ આ. ક. ૫-૧૨ આ. ક.

પ્રથમ પક્ષ ચંદ્રોદઇ તૃતીઆ, ગુરૂવારિં મંડાણુજી,
ત્રંબાવતી માહિ નીપાઓ, વિબુધ કરઈ પરમાણુજી. આશા. ૭૨
શ્રી સંઘવી મહઇરાજ વખાણૂં, વીસલનગરના વાસીજી,
વડા વીચારી સમકીત ધારી, મિથ્યા મતિ ગઈ ન્હાસીજી. આશા ૭૩
તાસ પૂત્ર છઈ નયન ભલેરા, સાંગણ સંઘ ગછધોરીજી,
સંઘપતિ તીલક ધરાવ્યા તેણુઈ, વાંધી પૂજ્યની દોરીજી. આશા ૭૪
બાર વરતના જે અધિકારી, દાનશીલ તપ ધારીજી,
ભાવિ ભગતિ કરઇ જિનકેરી, નવિ નરખઇ પરનારીજી. આશા ૭૫
અનુક્રમિ સંઘવી જે સાંગણ, ત્રંબાવતી માહ આવેજી,
પોષધ પૂણ્ય પડીકમણૂં કરતા, દ્વાદશ ભાવના ભાવઇજી આશા ૭૬
શ્રી સંઘવી સાંગણ સૂત પેખો, ઋષભદાસ ગુણ ગાયજી,
પ્રાગવશ વીસો વીસ્તાર્યો, રીડી માતુ પસાઇજી આશા. ૭૭
ચોવીસઇ જિનનામ પસાયિ, સારદાનો આધારજી,
રીષભદાસ કવી રચના કરતો, કવીઓ સમકીત સારજી આશા. ૭૮
ભણઇ ગુણઇ વાચઇ વચાવઈ, તે ઘરિ ઋદ્ધિ ભરાઇજી,
ઋષભ કહઈ એ રાસ સુણુતા, સમકીત નીર્મલ થાઇજી. આશા. ૭૯

—ઇતિ શ્રી સમકીતસાર રાસ સમાપ્ત. ગામ ત્રંબાવતી મધ્યે લખીત સંવત્ ૧૬૭૯ વર્ષે વૈશાખ શૂદિ ૩ બુધે ૩ ડૅા. લાય. ન. ૧૪૭૪-સને ૧૮૮૭-૯૧.

યાદ્રશ પુસ્તક દર્ષ્ટા તાદ્રશ લિખિત મયા
યદિ શુદ્ધ મશુદ્ધ વા મમ દોષો ન દીયતે
ભગ્ના પૃષ્ટી કટીગ્રીવા નેત્રસ્થાયધોમુખ
કષ્ટેન લખિત શાસ્ત્ર યત્નેન પરિપાલયેત્
જલાત્ રક્ષેત તૈલાત્ રક્ષેત, રક્ષેત સ્થલબંધનાત
પરહસ્તગતા રૂક્ષેત્ એવ વદતિ પુસ્તિકા. ૧૩

શ્વેતાંબરે લઘુશાખાયા લેખક કાન્હજી લખીત.

પ્રાગવંશમાં સંઘવિ સામલ, ભાર વરતનો ધર્માઈ
ઘન પૂજા પરીગ્રહણ કરતા પૂજા કરઇ નીત સર્માઈ ૫૦ ૬૪
સંઘવિ સામલનો સુત ભાવા મહાભાગ્ય ગુણ ભાવઈ
જે જિનની પૂજા આદરીયા, અનંત સુખ તે પામઈ પરિ ૬૬

—ઇસ્યુ ૧૬૭૫ માં લખેલી—વિ. પ. ૧૬-૨૪

ચતુર્વિંશતિ જિન નમસ્કાર.

ઉત્તમ ભરતક્ષેત્ર અનોત્તર જ્યો નિમ મેઘકુમાર
કવિ ભાષામ કહિ વીરજિનથી ભણે જન પામ્યા પાર ૨૪

—(જયપુર મ. ગોડીજી)

(૪૦૪) મેઘિકરાસ સં. ૧૬૮૨ આસો શુ. ૫ ગુરૂ ખંભાતમાં

આદિ—

આદિ અનાદિ સરસતી સદા જપિ તુઝ માન,
સદ્ગુરુ સેવિ સારદા આય કરિ તુઝ ધ્યાન. ૧
ગુરુ કરસમુખાંત સખી, તમારો સંપત્તિ વાસ,
કરો કૃપા તો આપણે નર મેઘિજનુ રાસ. ૨
અમરું સરસતિ ભગવતી, ધ્યાન ધરું નવકાર,
આદિ અનાદ અરિહંત જપૂ જગ ધાનૂ ભવિપાર. ૩
સાધ સિધિ સમસ્ત સખી, ગણધર કરું પ્રણામ
આચાર્ય ઉપાધ્યાય જેમ સીઝિ મુઝ કામ. ૪
સાધ સાધ સુધરિ નમું, કેવલજ્ઞાની સાધ,
સીયલવંત મુનીનઈ નમું, ન કરઈ કોઇનઈ બાધ. ૫
ભાવિ તપીઆ મુની નમું, જન પ્રણમો ભાવ
આગમ ભેદ કવિ નમું નાસઈ પૂરવ પાપ. ૬
મિજાઈ ધ્યાનઈ મન નરમથી, મુખ સરસતીનો વાસ
પામ તીરથકર એહ સઈ મુ મણિનો રાસ. ૭

(૪૦૩) પૂજાવિધિ રાસ. ૧૬૮૨ વૈશાખ સુદ ૫ ગુરૂ ખભાતમા

આદિ— દુહા.

સરસ વચન દિઉ સરસ્વતી, સમરચાં કરજે સાર,
તુ તુઠિ મુખિ આપજે, વાણિનો વિસ્તાર. ૧
પદ પૂર્ણ અખ્યર સમા શબ્દ સાર ગુણુ પરમ
આપે સુગણિ સાર દાન લહું પુરો ભરમ ૨
ભેદભાવ ભલ ઊપજઈ, તુસઈ જો તુ પરાય,
બ્રહ્મસુતા કમલિ વસઇ, તો મનિ ચ્યત્યુ થાય. ૩
વાધેસ્વરિ વાણિ વિના વચન હોઇ કિમતત,
સૌમ્ય દૃષ્ટિ હોઇ સારદા, વચન વાણિ દીપત ૪
ષોભ ન પામઇ બોલતો, પૂછયા ઉતર દેહ,
સકલ શભા રજઈ ઘણુ, ચત્યુ કાજ કરેહ. ૫

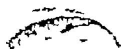
* * * *

અતે—

મિ મનસ્યુધિ રચીઓ રાસ, ફલ્યો મનોરથ પોહોતી આસ,
ત્ર'બાવતિમા જોજ્યો સહિ, સુણી પુરૂપ સહુ ગહમહઇ. ૫૯
સવત બાહુ સિદ્ધિ અગચદ, શબ્દ આણુતા રગ
વહઇખ્યાપ શુદિઇ જલ પચમી, ગુરૂવારિ મતિ હુઈ સમી ૬૦
જોડયો મિ પૂજાવિધિ રાસ, બ્રહ્મસુતાઇં પૂરી આસ
ભાખઇ કવિના ઋષભદાસ, સુણુતા ઘરિ કમલાનો વાસ ૬૧

ઢાલ. કહરણી કહરણી તુઝવિણુ સાચો, રાગ ધન્યાસી.

ઘરિ કમલા કતા નિ ભ્રાતા, માતતાત સુત સાગેજી
હઇ ગઇ રથ અવરિ ગુણવતી, અનિ પોઢો પરિવારોજી. ઘરિ. ૬૨
સાર વસી સઘલી ઘરિ લહિઇ, ગુરૂનામિં ગહગહીઇજી
શ્રી વિજયાણુદ સુરી શિરોમણી, નામઇ નવનિધિ સહીઇજી. ઘરિ. ૬૩
તપગછ નાયક સ્યુભ સુપદાયક ઉપશમ રસનો દરિઓજી,
તેહતણા પદપકજ પુજી, રાસ પૂજાવિધિ કરિઓજી. ઘ૦ ૬૪



નગર નગસાહ પંચ્યાસીઅ પ્રભુખઈ આવ્યા પેથરાજ અડતાલીસઈ દીસઈ,
ગોમરી સમમ તે સાધનિ અઢીશ્વિ અહીઅ રહતાં મુની મનરી દીસઈ*
તેહ જાણો ગુણે વિસાગ્નીસઈ   સમ ૧૪
પેથલ પ્રાસાદ આપઘર પાસઈ થઈ તાક પાસઈ વીઅ સ્યાત રસીઆ,
ઝાંપમ કઈ તેહ જગમાહ ધના સદી, જેમ ગ્રનાત્ની માહિ વસીઆદ
શાસ્ત્ર સુણતા નર જેમ રસીઆ   સમ ૧૫

॥ દુહા ॥

સકલ કામ સીધાં સહી, સ્વાતિ મેઘિક સાસ,
મેર મહી સુર ભુવન જિહાં, તવ લગિ એહનુ વાસ.   ૧૬

॥ ઢાલ ॥ ઉતારે રે આરતી અરિહંતદેવ રાગ ધન્યાસી
સમકાવિરે નિશદિન રાસ રમઈ સાંભલી ભાંખજ્યો પુન્યમાં,
સમકાવીરે. ૧૭

સંવત આહ્ડ ડીગ ઇંદ્રિયભુખ ઈ માસ આસો નરભોજ આનંદિ સ ૧૮
ઉજવલી પંચમિન ગુરુવારો અશ્વિરાસનુ કીધ વિસ્તારો.   સ ૧૯
સાતઈ ખડ સપુરનુ કીધા આજ મનોરથ સઘલા સીધા.   ૨૦
સાતઈ ખડ સુણઈ નર જેહો, સાતઈ નરગ નિવારતા તેહો. સ ૨૧
સાતઈ ખડ સુણઈ નરનારી, સાત ભય દુઃખ તસ પરિહારી. સ ૨૨
સાતઈ ખડ સુણી જાગ્યો, સાત ઝુમ્પી આવઈ નહી આગ્યો. સ ૨૩
સાતઈ ખડ ઉપરિદિ ચાતિ, તસ ઘરિ નુકઈ સાતઈ છિપો. સ• ૨૪
સાતઈ ખડ રખઈ નર જેનિ સાતઈ સંપુરુ ન મભાવઈ તેનિ સ ૨૫
સાતઈ ખડની સુણતાં વાતો પુન્ય પ્રભવઈ તસ સાતઈ ધાતો. સ ૨૬
સાતઈ ખડ ઘણી રાગમાં સાત કહિ તયો સ્વામી થાઈ   સ ૨૭
સાતઈ ખડ રસિક નરરાજે સાત ધેય તયો નાયક થાયે. સ
સાતઈ ખડ સુણઈ નર જેહો, સાત હાથી નર ભાગ્ય રેહો. સ ૨૮
સુણતાં ભણતાં ઘમ ગુણ થાઈ લખાવતાં પુન્ય કહિણ ન જાઈ સ
ખરત લખાવી સાધનિ આપઈ કામ પક્ષે પુન્ય તે પણિ આપઈ સ
દેસ પરદેસ માહાં વિસ્તરઈ વાતો સમય હોઈ તસ વિખ્યાતો. સ

ચોપઈ

નૃપ શ્રેણિકનો ગાસૂ રાસ, ભણતા ગુણતા પોહુચઈ આસ,
કવણુ દીપ કોણુ ખેત્રે વાસ, કેહેસૂ દેમ નગરવલી તાસ. ૮

× × × ×

અંતે—

રાસ રચ્યો રગિ કરી, નાભી કજિન ભીમ,
હું બાલક છુ તુમતણો, તુમથી લહુ જગીમ ૧૮૦૭

॥ ઢાલ ॥ ચદનભરીરે તલાવડી રાગ મેવાડુ

તુમ નામિ સુખ પામીઈરે, ગુરુનામિ ગુણ હોઇ સોભાગી,
શ્રી વિજ્યઆનદનિ નમુરે, તપગચ્છ નાયક સુય સો૦
કરિ કરિ સેવા ગુરુતણી.

તપ તેજિ કરી દીપતુરે, વઇરાગી લઘુવેશ, સો૦
ભવિજન લોકનિ તારવારે, વીચરઈ દેશ વદેશ. સો૦ કરિ૦
માહા ભાગ્યેગ નર એહનુરે, સદ્કો નમિઉ પાય, સો૦
ઋષભિ રાસ રચ્યો સહીરે, શ્રી ગુરુ ચરણ પસાય સો૦ ૧

॥ દુહા. ॥

ગુરનામિ જસ પામીઉ, પ્રમાણી આધાર,
શ્રી નવકાર મહીમા થકી, વરત્યો જઈ જઈ કાર ૧૧

॥ ઢાલ ॥ હીચોરે હીચો

કામ સીધા સહી, કામ સીધા સહી, શ્રીઅ શ્રેણિકનૃપ રાસ કીધો,
એહ ત્રબાવતી માહિ ગાયો સહી, નગર સઘલા માહિ જે પ્રમાધો,
કોટ ત્રબાતણો દિવ્ય કીધો, કામ સીધા સહી કામ૦ ૧૨
તપન તરપોલીઉ, કોટ બરજિ ભજ્યો, સાયર લહઇરિ બહુ વહાણુ આવઇ;
વસત વિવહારીઆ, કનકકોડે ભર્યા, ઉઠિ પરભાતિ જિનમદિર જાવઈ,
શ્રીઅ દેવગુરુતણા, ગુણહી ગાવઈ. કામ૦ ૧

ભારતી તું બ્રહ્મચારિણી, તું વાણી રે વાણી,
હંસવાહિની તું સહી, ગુણ સુખદાની ખાણિ. ૪
કમલવાસિની તું સહી, તું માતા મતિ દેહ,
તું રમજે મુખ માહરે, નિતું કરું કરજોડ. ૫

ઢાલ ચોપાઈની દેશી.

નિતું કરું કરેશું આજ તુઝ નામે સવિ સરિયાં કાજ
તુઝ નામે બુદ્ધિ પામું સાર, જ્ઞાન વિના કહિત ગમાર. ૧
તે ઘરિથી જનમ્યા ભલા, જ્ઞાનસહિત દીસે ગુણનિલા,
ધનસહિત ને જ્ઞાન રહિત, તે નર નાવે મધારે ચિત. ૨
જ્ઞાની કાપડી આગલ કર્યો, મૂરખ મહોટો ભૂષણ ભર્યો,
પણ આગલ્યે શોભે નહિ જ્ઞાન ભણે તો શોભે તહીં. ૩
જ્ઞાની નર સઘળે પૂજાય, નરપતિ નિજ નગરેજ મનાય,
જ્ઞાની ભણે નર જેહુ કુરૂપ, કોયલ રૂપે કોયલનું રૂપ, ૪
કોયલરૂપ સ્વર મધુરો જેહ, તપસ્વીરૂપ ક્ષમાજ કહેવ
પતિવ્રતા નારીનું રૂપ, કુરૂપને વિદ્યાજ સ્વરૂપ. ૫
અધિકું રૂપ તે વિદ્યા કહી, સુખ ધન ને વિદ્યા સહી,
ધન સુખની દેનારી એહ વાટે ભોમિ સરિખી જેહ. ૬
વિદ્યા રાજભવને પૂજાય, વિદ્યાહીન નર પશુઆ થાય
લક્ષ્મી પણ જગનો શોભની, જો ઉપર બેઠી સરસ્વતી. ૭
નાણું ઉપર અક્ષર નહિ તે નાણું નવિ ચાલે કહિ
વિદ્યા અલંકારિયાં મહંત તે જાણુ, ઉત્તમ અંગ ને ગુરૂ સહુ ૮
નિજ કરણ અધિકી સરસ્વતી, જેહથી જગધર ગુણ થતી,
આચારિજ મહોટા ઉવઝાય પંડિત જે તે તુમથી થાય ૯
મુનિવરસ્યું પાણી પણ હોય જ્ઞાન સમું નહિ બીજું કોય,
જેહથી ધામજો જણ ઘડે, સ્વમ નરની વાતો કહે. ૧૦
કહે કવિ શારદાનાં ભુવન, નદી કુમર ને નગર નિધાન
છંદ ભાષાના ભાખે ભેદ, ભાખે વિદ્યા સઘરે ભેદ. ૧૧

જેહ જોડી ગુણ જિન તણ ગાઈ, તેહનુ પુણ્ય કાઇ લખ્યુ ન જાઈ. સ૦
જોડી વીરતણા ગુણ ગાવઈ, તીર્થંકર ગણધર પદ પાવઈ સ૦
ઈદ ચક્રી ઇમિપણ્ અજે કહીઇ, તિહની રિદ્ધતો હાથમ્હા લહીઇ સ૦
તેણઇ કારણિ શ્રેણિકનો રાસો, જોડી ગાઇ કવી ઋષભદાસો સ૦
પ્રાગવસિ સવનીજ મઇહિઈરાજે, તેહ કરતા બહુ ધર્મના કાજે,
સઘવી સાગણ સુત વલી તાસો, અરિહત પૂજઇ જિનવીરના દાસો,
સાગણ સુત કવિ ઋષભજદાસો, કરત શ્રેણિક નરરાયનો રાસો
ગણુતા ભણુતા સુણુતા સારો, સકલ સઘનિ જાઈ જઇ કારો ૧૮૩૯

– ઇતિશ્રી શ્રેણીકરાસ સપૂર્ણ, શ્રીરસ્તુ સઘવી ઋષભદાસ કૃત રાસની ટીપ લખીઇ છઈ

* * * *

(ટીપ ઉતારી છે.)

સવત ૧૬૯૭ વર્ષે માઘ વદિ અષ્ટમી રવિવાસરે સા યકા વીરાના પાના આણીનિ ઉતારો છ । લખિત ગાંધી માધવસુત વર્ધમાન પઠનાર્થં રામજી.

—સ ૧૭૫૯ વર્ષે માહ વદિ ૧૩ બુધે ભટ્ટારકશ્રી વિજયપ્રભસૂરિ પટ્ટે સકલપુરદર ભટ્ટારક શ્રી વિજયરત્નસૂરીશ્વરરાજ્યે મહોપાધ્યાય શ્રી વિમલવિજય ગણિ શિષ્ય પડિત શુભવિજય ગણિ તત્ શિષ્ય પ રામવિજયેન લિપીકૃત શ્રી સૂર્યપુર નગરે—૬૬–૧૫ પ્ર. કા૦ ન ૩૭૫

(૪૦૫) +હિતશિક્ષા રાસ. સ. ૧૬૮૨ માહ સુદ ૫ ગુરુ ખભાતમા
આદિ—

કાસમીર મુખમડણી, ભગવતિ બ્રહ્મસુતાય,
તું ત્રિપુરા તું ભારતી, તું કવીજનની માય ૧
તું સરસતિ તુ શારદા, તુ બ્રહ્માણી સાર,
વિદુષી માતા તુ કહી, તુઝ ગુણનો નહિ પાર ૨
હસગામિની તું સહી, વાઘેશ્વરી તું હોય,
દેવિ કુમારી તુ સહી, તુઝ સમ અવર ન કોય. ૩

પુણ્યવંત પોરવાડ વસતા ત્યાંહિ સાહમ્મીવચ્છલ્ય હોએ પ્રાહિં
એ નગરીની ઉપમા ઘણી, જહાંગીર પાતસાહ જેહનો ધણી,
તે ત્રંબાવતી માંહિ રાસ, જોડતાં મુઝ પહોતી આસ. ૧૬
મુનિસિદ્ધિ અને ઋતુચંદ ૧૬૮૨, જુઓ સંવત્સર ધરી આનંદ,
માધવ માસ ઉજ્જ્વલ પંચમી, ગુરુવારે મતિ હોએ સમી. ૧૭
એ ગાયો હિતશિક્ષા રાસ [illegible] પૂરી આશ
શ્રી ગુરુ નામે અતિ આનંદ વડ વિજયસેન સૂરીંદ. ૧૮

ઢાલ ભારતીની દેશીમાં રાગ ધન્યાશ્રી

વંદિયે વિજયસેન સૂરિરાય નામ જપતાં સુખ સમ્પત થાય,
વંદિયે વિજયસેનસૂરિરાય
તપગચ્છ નાયક ગુણ નહિ પારો ઓસવંશી હુઆ પુણ્ય ભંડારો. ૨

(આ પછી હીરવિજયસૂરિના રાસમાં પ્રશસ્તિમાં છે તે પ્રમાણે છે તેમાં વિજયસેન સાથે વિજયાણંદ મૂક્યું છે અને એટલો વિશેષ વધારો છે ને ૬૪ ફેરફાર છે તે અત્ર આપેલ છે

સંઘવી થાવરજીનો સુત વાર ધન આરજાનો લલિત સાર ૧૨
જગમ કાંતિ તસ નામ કહાવે વ્રત લીધી ગુણ વીરના ભાવે. ૧૩
સમજ્યો શાસ્ત્ર તણો જ વિચારો. સમકિતશું મન વાસનો ધારો. ૧૪
જસ લેઈ પડિક્કમણું કરતો બે આસણ વ્રત તે અંગે ધરતો. ૧૫
આઠે નિયમ સમારી સમરું. વીરસ્વામ રસે અંગ મુઝ લહું ૧૬
નિત [illegible] દેસી જિનનામે જપતો અક્ષર પૂરી નિ [illegible] ત્યાં ૧૭
આઠમ પાખી પોસહમાંહિ દિવસ રાતિ સઝ્ઝાય કરે ત્યાંહિ ૧૮
વીરસ્વામી સુણી મનમાં ભેદ પામે વનસ્પતિ નહિ ગુફ ૧૯
મૂળ આગે જાવ નહિ પાપ ધીમ પાપે મનવચન આપ. ૨૦
પાપ પરિગ્રહ ન મિલે માંહિ [illegible] માન ધરે મનમાંહિ. ૨૧
અન્યદર્શની જાણીને કર્યો વંદન, પામે ન જાયે ત્યાં મુઝ ધ્યાન. ૨૨
અનરથદંડ ટાળું હું આપ [illegible] નહિ મુઝ પાપ. ૨૩
સામાયિક દિશિમાન પણ કરિયે પોસહ અતિથિ સંવિભાગ મનધરિયે. ૨૪

જાણે પુણ્ય પાપની વાત, સાધુધર્મ શ્રાવક અવદાત,
ભવ્ય અભવ્ય જ્ઞાની ઓલખે, મૂરખ અણુસમજુ સહુ ભખે. ૧૨
તેણે જ્ઞાન અધિક કહેવાય, લહે શારદતણે પસાય,
વેદપુરાણ પિંગલતો થયું, પ્રથમ નામ શારદનુ ગ્રહ્યુ ૧૩
કવિત કાવ્ય ને ગાથામાહિ, ભાષા વિણ નવિ ચાલે ક્યાહિ
આગમ ચરિત્ત રાસ ને ભાસ, સચરાચર જગ તારો વાસ ૧૪
તુ પુત્રી છો બ્રહ્માતણી, તાહારી શોભા દીસે ઘણી,
અખરૂ રૂપ સુકોમલ અંગ, તું માતા મુઝ રાખે રંગ ૧૫
ગુણ તાહારા નવિ લાધે પાર, તું કરજે કવિજનની સાર,
આજ હુઓ હૈડે ઉલ્લાસ, નીપાઉં હિતશિક્ષા રાસ ૧૬

* * * *

અંતે—

ઢાલ ઉલાલાની દેશી રાગ ધન્યાશ્રી

કહ્યો હિતશિક્ષાનો રાસ, પહોતી મનડાતણી આશ,
મંદિર કમલાનો વાસ, ઉત્સવ હોયે બારે માસ ૧
સુણતા સુખ બહુ થાય, માને મહોટા એ રાય,
રૂપ બહુ મંદિરમાય, લહે હયગય વૃષભો ને ગાય ૨
પુત્ર વિનીત ધરે બહુય, શીલવતી ભલી વહુય,
શકટ ઘણા ઘરે બહુઅ, કીરતિ કરે જગ સહુઅ ૩
એ હિતશિક્ષાનો રાસ, સુણતા અબલ ઉલ્લાસ,
કર્યો ખંભાયતમા તાસ, જિહા બહુ માનવવાસ ૪

સર્વ ગાથા ૧૮૨૬

ઢાલ ચોપાઈની દેશી

ઘણા લોક વસે છે ત્યાહિ, રાસ રચ્યો ત્રંબાવતી માહિ,
સકલ નગરને નગરી જોય, ત્રંબાવતી તે અધિકી હોય ૧
પછી જેમ હીરવિજયસૂરિના રાસમા છે તેમ આ પછી જુઓ
આગલ ખંભાતનુ વર્ણન છે, (પૃ. ૪૪૫-૪૪૭) પછી

સાતક્ષેત્ર પોષી પુણ્ય લેઉં, જીવકાજે ધન થોડુક દેઉ ૨૫
ઇમ પાલું શ્રાવક આચારો, કહેતા લઘુતા હોયે અપારો. ૨૬
પણ મુઝ મનતણો એહ પરિણામ, કોઇક સુણિ કરે આતમક્ષમ ૨૭
પુણ્યવિભાગ હોયે તિહા મહારે, ઇસ્યુઅ ઋષભ કવિ આપ વિચારે ૨૮
પર ઉપકાર કાજ કહિ વાત, ધર્મ કરે તે હોયે સનાથ ૨૯
ઋષભદાસે એ જોડિયો રાસો, સંઘ સકલ તણી પહોતી આશો
—વદિયે—૩૦

—ઇતિ શ્રી સંઘની ઋષભદાસ કૃત હિતશિષ્યા સંપૂર્ણ ગાથા ૧૮૬૨ ગ્રંથાગ્રે ૨૩૨૫ સંવત ૧૮૫૬ વર્ષે આસુ માસે કૃષ્ણપક્ષે તૃતીયા તીથૌ નિશાપતિ વાસરે લિપીકૃતમ્ સવિજ્ઞ પં શ્રી ૫ ન્યાનચંદેણ લિષિતમ્ શ્રી ભાવનગર બંદરે શ્રીરસ્તુ ભદ્ર ભૂયાત્-કલ્યાણમસ્તુ. શ્રી ઋષભદેવ પ્રશાદાત્ લેખકપાઠકયો ચિરંજીયાત્—પૃ ૬૯-૧૩ આ૦ ક૦
(પછી ટીપ ગ્રંથની છે)

—પ્ર૦ ભીમશી માણેક

(આ હિતશિક્ષા રાસનું રહસ્ય જૈનધર્મપ્રકાશમા સારરૂપે શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ લખી કટકે કટકે પ્રકટ કર્યું હતુ અને તે જુદુ પુસ્તકાકારે પણ જૈન ધ. પ્ર સભા તરફથી પ્રકટ થયુ છે આમા સોરઠા દુહા, છપ્પા એ છંદો ઉપરાંત નયસુંદરના સુરસુંદરી રાસની ઢાળો નામે 'સુરસુંદરી કહે શિરનામી,' તેમજ છાનોરે છૂપીને કંતા કિહા રહ્યોરે (આ કા મહોદધિ મૌ ૩ જુ પૃષ્ઠ ૨૭૩), સમયસુંદર કવિની પ્રત્યેક-બુદ્ધ રાસ પૈકી પ્રસિદ્ધ ઢાળ નામે 'હવે રાણી પદમાવતી' વગેરે તેમજ વિજયપ્રભના ગૌતમરાસની 'જિમ સહકારે કોયલ ટહુકે' એમ પોતાના પૂર્વગામી કવિઓની ઢાળો લઈ પોતે ઢાળો-દેશી દેશીઓ કરી છે આ રાસમા પુષ્કળ સુભાષિતો મળી આવે છે)

(૪૦૬) રોહણિઆ મુનિ રાસ સં ૧૬૮૪ પોસ શુ. ૭ ગુરૂ ખંભાત
આદિ— દુહા

સારસ કોમલ બુદ્ધિ ભલી, આલે વચન પવીત્ર,
સરસતિ ભગવતી ભારતી, કરજે મુખ પવીત્ર ૧

ચાર વરત શ્રાવક તણાં નામ તાસ નરનારિ,
ચાર મોક્ષના ચારિ તેમ તારુ સુધારિ ૩
ચાર બોલ શ્રી હીરના આરાધઇ નર જેહ
તરસઇ ધરમનાં સુખ ઘણી, શિવ પામઇ નર તે ૪

*   *   *   *

અંત—

કવિજન વચનિ આગમ જેહ, મ૦ ભાખિ પૂનમ્ય તેહ
ધામ ગાઇજ્યો સુમતિ જય હીરહરખ ગુરુ તેહના શિષ્ય. ૮૯
સંવત સોલ ઠાર ૧૬૪૮ સમયિ૧ મહા માગશ માસ શુદ આણંદ
કૃષ્ણપક્ષિ દૂજિ દીનીઆ સાર ઉત્તમ ગ્રહ જ્યોતિષ ગુરુવાર. ૯૦
ત્યાં નગર વરસાઇ જેસલિયાર ચાર બોલ રચ્યા તેહ સાર
ભણતાં સુણતાં જય જયકાર હીર મગન પરિ મંગલ ચ્યાર ૯૧

ઢાલ ઢોચ્યરે ઢોચ્યરે-રાગ ધનાસરી.

ચ્યાર મંગલ સદી, ચ્યાર મંગલ સદી હીરના નામથી હવર ઘાંપી,
ગોતમ રથ પાલખી સુંદરી સુખ મ૦ ગ્રહણ ઘાણીઆ કોડિ આપી
ઉત્તમ કરઇ પરિ ટેવ નાંખી ચ્યાર મંગલ સદી—૨ આંચલિ.
હીરપટિ વિજયસેન સૂરીસરુ શ્રી વિજયતિલકસૂરી તાસ પટિ
પટિ વિજયાનંદ તાસ પાટિ સહી નામ જપતા સુખી નિરમ ઘાટિ
નામ જપીઇ મઝ્ઝનાયક ભાકિ ચ્યાર મંગલ ૩
પટિ વિજયાનંદ મુનિ તણે આવક ધારૂ શાંમણ ધન હીરમણાંદ
આમતેણી વધે હીર શુભ માનજો ધન ધાન્ય તણી પુરી આશીષ
લખી પૂરે મઝ પરિર વાસો, ચ્યાર મંગલ. ૪

—ઇતિ શ્રી હીરવિજયસૂરિ ચાર બોલ સંપૂર્ણ ગાથા ૧૯૪

નોંધ— આ સમ ૧૬૪૮ કુલ્લે ૭ ખરતરગચ્છ અને તપગચ્છ વચ્ચે કાંઇ બાબતથી ચર્ચા અને વિખવાદ અલગ કરેલો હતો તે વિખવાદ સત્તરમા શતકમાં ચાલુ થઈ પાછો હતો. ખરતરગચ્છ અને કિમ

તપગચ્છ નાયક સવિસુખદાયક, વિજયાણંદ ગુણધારીજી,
મીઠી મધુરી જેહની વાણી, જેણિ તાર્યા નરનારીજી. ૪૧
શ્રાવક જેહનો સમકિત ધારી, પૂજઇ જિનવર પાયજી,
પ્રાગવસ સાંગણ સુત સોહઇ, રિષભદાસ ગુણગાઇજી. ૪૨
સવત દિગ દિગ રસ ભૂભાનુ ૧૬૮૪ પોસ માસ તિહા સારોજી,
ઉજવલ સાતમિ દોષ રહિત છઇ, પ્રગટ ઉદય ગુરૂવારોજી. ૪૩
ભલો સવછર વિક્રમ ત્યારિ, વરસિ ઝાઝા મેહોજી,
સુલક્ષ્ય સુગાલ હુઓ જગમાહિ, દીપઈ પુરૂષના દેહોજી ૪૪
શુભ લગનિ નઈ સાર નષ્યત્રિ, કીધો રાસ રસાલોજી,
રિષભ કહિ રોહણિઆનામિ, સુખ પામઇ ચિરકાલોજી. ૪૫

—ગાથા ૩૪૫ સ્વલિખિત પ્રત–વિ ધ ૧૭–૧૦.

આની અદર દેશીઓ આ પ્રમાણે છે—ચોપઇ, ૨ એક આલ્યો અણુનો દાણોરે. ૩ ચદાણ્યની, ૪ લકામા આવ્યા શ્રી રામરે, ૫ ઉલાલાની, ૬ ચોપઈ, ૭ સૂરસુંદરિ કહઇ મિર નામી, ૮ ચાલ્ય ચતુર ચદ્રાનની, ૯ તો ચઢી ધનમાન ગજે, ૧૦ નાચતી જિનગુણ ગાય મંદોવરી, રાવણ વેણા વાહઇ–રાગ ગોડી ૧૧ કાહાન વજાડઇ વાસલી ૧૨ ચોપઇ ૧૩ ત્રિપદીનો ૧૪ વીજય કરી ઘરિ આવીઆ ૧૪ ચોપઈ ૧૫ ચોપઈ ૧૬ મુકાવોરે મુઝ ઘરનારિ રાગ મારૂણી ૧૭ પૂણ્યવતા જગી તે નરા. ૧૮ ચોપઇ ૧૯ કહઇણી કરણી તુઝ વ્યણ સાચો

(૪૦૭) હીરવિજય સૂરિના બારબોલનો રાસ. સ. ૧૬૮૪ આ૦ વ. ૨ ગુરૂ.

આદિ— (દુહા)

ગઉતમ ગણધરગુણ સ્તવુ, સારદ તુઝ આધાર,
બાર બોલ ગુર હીરના. વ્યવરી કહું વીચાર ૧
બાર બોલ કે બાર મેઘ, કઈ બારહ આદીત્ત,
બાર ઉપાગ એહનિ કહું, હીરવચન બહુ વીત. ૨

" પાસિ વછઓ નિ શાછઓ, જસ મહિમા જગમાંહ ગાજીઓ,
આઠ વાર રૂપા પૂજ્યમાંનિ અમારિ જગતી ગામોગામિ. ૨૮૨
ઓસવંસિ સોની તેજપાલ શેત્રુંજ-ગીરિ ઉધાર વીસાલ
અમારી ઠોર વાર પરમેદ, શ્રીજિનવરનીતે વારી તેહ. ૨૮૩
સોમકરણ સધરી ઉછરણ, અપઘણ રૂપા તે પુણ્યકરણ,
ઉસવંસિ સાત ભીમજ અપઘણ રૂપકિ પરઘલ ભલા ૨૮૪
કર જસકિર અનિ જસવીર, અપઘણ રૂપા પરગડ ધીર
કર ઠીક વાઘા જેહ અપઘણ રૂપા પરગડ તેહ. ૨૮૫

આની પ્રત વિ. ધ ભંડારમાં છે પણ તે જોવા મળી શકી નથી તેથી તેની પ્રશસ્તિ તેમજ આદિ મૂકી નથી

(૪૦૯) +હીરવિજયસૂરિ રાસ સં ૧૬૮૫ આસો શુ. ૧૦ ગુરુ
ખંભાતમાં.

આદિ—

સરસતી ભગવતી ભારતી ત્રિપુરા શારદ માય,
હંસગામિની બ્રહ્મસુતા પ્રણમું તાહરા પાય. ૧
કમલમુખી કમલાક્ષિણી કમલાપતિની માત,
દેવકુમારી બ્રહ્મચારિણી તું જગમાં વિખ્યાત. ૨
હંસવાહની હંસગતી આપે વચનવિલાસ
વાગેશ્વરી વાણી રમે પોતાની મનની આશ. ૩
કાશ્મીર મુખમંડણી, કમળ કમંડળ પાણિ,
પુસ્તક હાથી તું રમે, ગુણ ગણતાની ખાણિ. ૪
આગમ વેદ પુરાણમાં, વાણી તુજ વખાણ,
તું મુખ આવી જેહને તે પંડિત ને જાણ. ૫
પુંડરીક પ્રમુખા ગણી ગણધર જે ગુણવંત,
તિણે પુર સમરી સરસતી, સમરણ ભેદ અનંત. ૬
સ્વામિ સુધર્મા વીરનો રચનો આગમ સાર,

(૪૦૮) મલ્લિનાથ રાસ. સં. ૧૬૮૫ પોષ શુદિ ૧૩ રવિવાર ખંભાતમાં.

આમાં અંતમાં ખંભાતના તે વખતના ધોરી શ્રાવકોનો પરિચય આ પ્રમાણે આપ્યો છે—

બંને વચ્ચેનો વિરોધ તો બહુ જૂનો હતો, પણ સં. ૧૧૭૬ માં સિદ્ધરાજના દરબારમાં વાદિ દેવસૂરિ અને કુમુદચંદ્ર (દિગંબર) વચ્ચેના શાસ્ત્રાર્થમાં દિગંબરોને હરાવી ગુજરાતના રાજ્યની હદપાર કરાવ્યા તે પછી એમને બેઉને કામ કરવાના ક્ષેત્ર બહુધા જુદા પડી ગયા હતા ને તેથી એમના વચ્ચેનો વિરોધ પણ મોળો પડી ગયો હતો, પણ સોળમા શતકમાં લુંકામત અને બીજા મત નીકળ્યા પછી એક ત્રીજાજ વિરોધીઓ સાથેનો વિરોધ પ્રબળ થઈ પડયો હતો શ્વેતાંબર મતના ગચ્છો વચ્ચેની મતામતી પણ પ્રબળ થઈ પડી હતી આવા અનેક વિરોધોને લીધે જૈનધર્મ માનનારા જુદા જુદા મતો વચ્ચે વેરવિરોધ એટલો પ્રબલ થઇ પડયો હતો કે જોખમદાર આચાર્યોને વચ્ચે પડયા વગર ચાલે નહિ. તપગચ્છના આચાર્ય વિજયદાનસૂરિએ (ધર્મસાગર કૃત) કુમતિકંદ કુદ્દાલ ગ્રંથ સભાસમક્ષ પાણીમાં બોળાવી દીધો હતો અને તે ગ્રંથ કોઈની પણ પાસે હોય તો તે અપ્રમાણ ગ્રંથ છે, માટે તેમાંનુ કથન કોઇએ પ્રમાણભૂત માનવું નહિ. એવું જાહેર કર્યું હતું એ ઉપરાંત તેમણે **'સાતબોલ'** એ નામે સાત આજ્ઞાઓ જાહેર કરીને એકબીજા મતવાળાને વાદવિવાદની અથડામણ કરતા અટકાવ્યા હતા, પણ આટલાથી વિરોધ જોઇએ તેવો શમ્યો નહિ એથી વિજયદાનસૂરિની પછી આચાર્ય પદવી પામેલા હીરવિજયસૂરિએ સાત બોલ ઉપર વિવરણ કરીને 'બારબોલ' એ નામે બાર આજ્ઞાઓ જાહેર કરી હતી પ્રમાણ અને દૃષ્ટાંત વડે એ બાર બોલનો હેતુ સ્પષ્ટ કરવાને ઋષભદાસે આ રાસ રચ્યો છે (મ૦ બ૦) આ બાર બોલ માટે જુઓ જૈન શ્વે. કો હે નો ઐતિહાસિક અંક ૧૯૧૫ ના જેળા ૭-૯ અંક.

" પાસિ વછઆ નિ રાઉઆ જસ મહિમા જગમધ્ય ગાજીઓ,
આઠ વાર રૂપક પૂરસાલિ, આણદિ પજ્જી ગામોગામિ. ૨૮૨
ઓસવંસિ સોની તેજપાલ, સેત્રુંજ-ગીર ઉધાર વીસાલ.
ખરચી કોડ બાર રૂપૈઆ, શ્રીખંભાતિ વાસી તેહ. ૨૮૩
સોભાગ્યરણ સવજી ઉકરણ ખરચ્યા રૂપા તે મુખ્યારણ
ઉસવંસિ સાહ શ્રીમલ, ખરચ્યા રૂપઈ પરઘલ લાખ. ૨૮૪
કાર જતિન અનિ જસવીર, ખરચ્યા રૂપા પરમ ધીર
કાર ક્રીડ વાધા ૭૯, ખરચ્યા રૂપા પરમ તેહ. ૨૮૫

આની નત વિ. ધ. ભંડારમાં છે પણ તે જોવા મળી શકી નથી તેથી તેની પ્રશસ્તિ તેમજ આદિ મૂકી નથી.

(૪૦૯) +હીરવિજયસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૮૫ આસો શુ ૧૦ ગુરૂ ખંભાતમાં.

આદિ—

સરસતી ભગવતી ભારતી, ત્રિપુરા શારદ માય,
હંસગામિની અજાસુતા પ્રણમું તારા પાય. ૧
કમલી કમલકરિણી, કમલાસિની માત,
દેવકુમારી ભગવતી તું જગમાં વિખ્યાત. ૨
હંસવાહની હંસગતી આપે વચનવિલાસ
ચાકેશ્વરી વસે રમે, પોહોચે મનની આસ. ૩
કાશ્મીર મુખમંડણી, કમલ કમંડળ પાણિ,
મુખમંડણ આવી તું રમે, ગુણ ભગવતીની ખાણિ. ૪
આગમ વેદ પુરાણમાં, વાણી ઠાર વખાણ
તું મુખ આવી બેસને તે પંડિત તે જાણ. ૫
પુંડરીક પ્રમુખ ગણી, ગણધર ૭ સુજાણ,
નિત્યે ધ્યાન ધરી શારદા, સમરતા મેં અનંત. ૬
ભગવતી મુખમાં વીસ્યો, રમતો અમ શું ભાર,

શારદ ભાષા ભારતી, તે તાહરો આધાર. ૭
સિદ્ધસેન દિવાકરૂ, સમરિ તાહરૂ નામ,
વિક્રમ નૃપ પ્રતિબોધિયો, જિણે કીધા બહુ કામ ૮
હેમસૂરિ વદને વસિ, હવી વચનની સિદ્ધિ,
ગ્રંથ ત્રિકોટિ તિણે કીઓ, ઈસી ન કેહની બુદ્ધિ ૯
શ્રી હર્ષ તુજને નમે, શારદ નામજ સોળ,
નૈષધ ગ્રંથ તિણે કર્યો, બોલ્યો વચનકલ્લોલ. ૧૦
પંડિત માઘ મહિમા ઈસો, જગ કીરતિ કાલિદાસ,
તુ તુઠી ત્રિપુરા મુખે, પોહોતી તેહની આશ. ૧૧
શોભનબંધુ ધનપાળને, ઉપજાવ્યો આનંદ,
ધારાપતિ તિણે બૂઝવ્યો, વાંકો ભોજનરિંદ. ૧૨
એહવી સુંદર શારદા, સમર્યે સીધા કામ,
પઢમ જિનેસ્વર સુખકર, સમરૂ તેહનુ નામ ૧૩
પ્રથમ રાયરિષિ કેવળી, પ્રથમ ગોચરી ગ્નાન,
યુગલાધર્મ નિવારીઓ, પ્રથમે દીધો દાન ૧૪
દેશ નગર પુર વાસિયા, પરણ્યા પ્રથમ જિણંદ,
કળા કરમ સહુ શીખવ્યુ, સકળ લોક આણંદ. ૧૫
મુગતિ દીધી તે માયને, ઉદ્ધરીઓ શ્રેયાસ,
પુત્ર હુઆ સો કેવળી, ધન ધન તાહરો વંશ. ૧૬
દશ હજાર મુનિસુ વળી, મુગતિ ગયા ભગવંત,
અનેક જનને ઉદ્ધર્યા, ઋષભદેવ ગુણવંત ૧૭
સમરૂ તે ભગવંતને, ગણધર કરૂ પ્રણામ,
કેવલગ્નાની મુનિ નમુ, સમર્યે સીઝે કામ ૧૮
શીલવંત તપીઆ મુનિ, હું પણ તેહનો દાસ,
સકળ સિદ્ધ સમરી કરી, રચુ હીરનો રાસ. ૧૯

* * * *

અંતે—

(રાગ—ઢીંઅરે ઢીંઅરે ઢીંલય ઢીંમરડે—એ દેશી.)

સરસતી મોહર નામથી નીપનો એ રહો જિહાં રવિચંદ ધરતી,
છઠિ વિમાન ગુણ તાં વસિ જાણજ્યો, દોષ ચ્યુત દુર્જન કરતી સર ૧

કવણ દેસે થયો કવણ ગામે રહ્યો કવણ રાજ્યે હુઓ એહ રાસો
કવણ ગુરે કર્યો કવણ કવિતા ભયો કવણ સંવત્સરે કવણ માસો સર ૨

કવણ દિન નીપનો કવણ વારે ગુરેં

કરીઅ સમસ્યા સહુ એહ જાણો,

મહ એહિ અક્ષર સોય સુ સમજસ્યે

નિપુણ પંડિત નર તેહ જાણો. સર ૩

(ચોપાઇ.)

પારણુમહિ હુઓ નર જેહ, નાત મીઠસી પોષે તેહ,
મોટો પુરુષ જગે તેહ કહેસ તેહની નાતને નામે દેસ.

(ગુજ્જર દેસ). ૧

આદિ અખ્યર વિન જીમે જોય, મધ્ય વિના સહુકોને હોય
અંત અક્ષર વિન ભુવન મઝારી દેખી નગર નામ વિચાર ૨

(ખંભાત.)

'આકાશ' તણો પુરિ અક્ષર જેહ અખ્યર ચરમનો બીજો જેહ,
બીજો કુસુમ તણો તે મળી, નગરીનાયક કીજે સહી. ૩

(કુશલ ખરતરા.)

નિધાન તણા ગુરુ અખ્યર જેહ લઘુ હોય મધ્ય પતિના જેહ,
એહી નામ ભણું જે ખાસ કરિ કેઈ તે કહું વિતાસ. ૪

(સાંભળ.)

મહ અખ્યર આદિ ધરણી હેહ, મેઘ તણો નયમો નેહ
અખ્યર ભવનમો વાજિંત્ર તણો કુસુમદામનો વેદીઓ જાણો. ૫

વિમલાચલી અખ્યર આગમો જોડી નામ કહો કાં ભણો.
અતર સેવ એ રસ નીપન, પ્રાગસ વીસો વિખ્યાત. ૬

(ઋષભદાસ.)

દિશિ આગળ લેઇ ઇંદ્રિ ધરો, કાલ સોય તે પાછળ કરો,
ટવણુ સવત્સર ચાગ્રે વળી, ત્યારે રાસ કર્યો મન રલી ૭
(૧૬૮૫)

વૃક્ષમાહિ વડો કહેવાય, જેણે છાહિ નર દુષ્ટ પલાય,
તે તરૂવરને નામે માસ, કીનો પુણ્ય તણો અભ્યાસ. ૮
(આસો માસ)

આદિ અખ્યર વિન કો મમ કરો, મધ્ય વિના સહુએ આદરો,
અતિવિના સિરિ રાવણ જોય, અજુઆલી તિથિ તે પણ હોય. ૯
(દશમ)

સકલ દેવ તણો ગુરૂ જેહ, ઘણા પુરૂપને વલ્લભ તેહ,
ધરે આવ્યો કરી જયજયકાર, તેણે વારે કીધો વિસ્તાર. ૧૦
(ગુરૂવાર)

દીવાલી પહેલું પરવજ જેહ, ઉદાઇ કેડે નૃપ બેઠો તેહ,
બેહુ મળી હોયે ગુરૂનુ નામ, સમર્યે સીઝે સઘળા કામ. ૧૧
(વિજયાણંદ સૂરિ)

ગુરૂ નામે મુજ પોહોતી આસ, ત્રબાવતીમા કીધો રાસ,
મકલ નગર નગરીમા જોય, ત્રબાવતી તે અધિકી હોય. ૧૨
સકલ દેસ તણો શિણગાર, ગુર્જ્જર દેસ નગ પડિત સાર,
ગુર્જ્જર દેસના પડિત બહુ, ખભાયત આગળ હારે સહુ. ૧૩
જિહા વિવેક વિચાર અપાર, વસે લોક જિહાં વર્ણ અઢાર,
ઓળખાયે જિહા વર્ણાવરણ, સાધુ પુરૂપના પૂજે ચરણ ૧૪
વસે લોક વારૂ ધનવત, પહેરે પટોળા નર ગુણવત,
કનકતણા કંદોરા જડયા, ત્રિણ્ય આંગળ તે પુહુળા ઘડયા, ૧૫
હીરતણો કંદોરા તળે, કનકતણાં માદળીયાં મળે,
રૂપક સાકળી કુચી ખરી, સોવન સાંકળી ગળે ઉતરી. ૧૬

વધ વાગુલિયા જિહાં ઘણાર, ચાલુ વાપડી ભાખે સાર
ઘોળી અને આગુ પચીસ ભાખિત હરખે કરને સીસ. ૧૭
આરતિની એમનાથ આદિ, સીખ્યુ ત્ર(ચિ)ત્રા પરેવા ને બહિ
ટ્રી (છી) રેશમી કેરો અઠ નવગર ઘન ઘણા ને અઠ ૧૮
ઉપર ધરાયુ ભાખે કેમ ભાર રૂપિયાનું તે તેમ
કેમ ખજેની કેમ ખાખરી ચાદિ (ચીઠ) રૂપિયાની તે ભરી ૧૯
પરિધિ રેશમી તેહ કમાય મિક ઘન રૂપિયા તે ધાય
દાપે ભદરખા ભદુ મુદ્રિકા આપ્યા નર તેનું સર્વધાર. ૨૦
ખમે વાગુદિ ભનિ સુકુમાલ સ્થાન વર્ણ સગરી તે તણા
તેહ રૂપ સુગંધ ને લાભ ભત્રે વિશેષન નિશ ને પાન. ૨૧
એમ ઘ કરા વન જેમે ઘણિ કોની ચોળા કહીએ ન તણા,
રૂપે રમ્યા ભદુ ત્રિભુવન ફરી ઉત્તર નાવે ભરતાર. ૨૨

ચા. જિન હરી વરે ભગવાન—

પ્રભુ નગર તે પ્રભાવતી, સાગર સદર જિહાં ભાવતી
ચાલ્યુ વધાર તેમો નહિ પાર ઘરે ચોક કરે ભાધાર. ૨૩
નગર ઘર ને વિશેષીઠ ભાગ્યમેઠે ભદ્ર ભાગ્ય જિનો.
ત્યારે કુળી (કુળી) ચાગી મિર ભાવે રોકમ તેહના તેર. ૨૪
બોગી ચાર કમ્યા જિહાં વસ ગાન વરે ખાન નહિ ભમે
ભાગી પુરા ને કણાવંત ચાજિય ભાદિ ભખ્યા તત. ૨૫
ખગા પુરાની પીત દરે ભીઠ નરને ચાલન કરે
ભ ન મહીની કરે ભભાવ, ભાવક છાસથા મનિખાન. ૨૬
ખગવાની જિનના પ્રાસાદ, ખાસ તેહણ નિર્ગ પ્રધાન

ચા. કપુરીઈં કરવા વાર.

ખગ્નતીસ જિહાં પોસહશાળ કરે વખાણ મુનિ ચામકા. ૨૭
ચા પાપશાળા જિહાં ભદ્ર તાસ
પડિકમણું પોસહ પૂ નમ પુગ્ય કરતા ધાય તેમ
પ્રભાવના ભાવ્યાને ભાદિ પ્રાપતિ વાચણ ટીકે પ્રાદિ. ૨૮

ઉપાશરો દેહર ને હાટ, અત્યંત દુર નહિ તે વાટ,
ઠદ્દિલ ગોચરી મોહિલ્યા આહિ, મુનિ અહિ રહેવા હીંડે પ્રાહિ. ૨૯
ધર્મ્યુ નગર ત્ર બાવતી વાસ, હીરતણો તિહા જોડયો રાસ,
પાતશા ખુરમ નગરનો ધણી, ન્યાય નીતિ તેહનિ અતિ ઘણી ૩૦
તાસ અમલે કીધો મે રાસ, સાંગણ સુત કવિ ઋષભદાસ,
સવત સોળ પંચ્યાસીઓ (૧૬૮૫) જસે, આસો માસ
દસમી દિન તસે. ૩૧
ગુરૂવારે મે કીધો અભ્યામ, મુઝ મન કેરી પુહુતી આસ,
શ્રી ગુરૂનામે અતિ આણદ, વદુ વિજયાણદ સૂરીંદ ૩૨

ઢાલ–ઉતારો આરતી અરિહતદેવ–રાગ ધન્યાસી

વદીયે વિજયાણદ સૂરિરાય, નામ જપતા સુખ સબળુ થાય. વ. ૧
તપગચ્છ નાયક ગુણ નહિ પારો, પ્રાગવશે હુઓ પુરૂપ તે સારો. વ ૨
સાહ શ્રીવતકુલે હસ ગયદો, ઉદ્યોતકારી જિમ દિનકર ચંદો ૩
લાલબાઈ સુત સીંહ સરિખો, ભવિક લોક મુખ ગુરૂનુ નીરખો ૪
ગુરૂ નામે મુજ પોહોતી આસો, હીરવિજયસૂરિનો કર્યો રાસો. ૫
પ્રાગવશે સઘવી મહિરાજે, તેહ કરતો જિનશાસન કાજે ૬
સઘપતિ તિલક ધરાવતો સારો, શેત્રુજ પૂજી કરે સફળ અવતારો ૭
સમકિતસાર વ્રત બારનો ધારી, જીનવર પૂજા કરે નીત સારી ૮
દાન દયા દમ ઉપર રાગો, તેહ આધે નર મુગતિનો માગો ૯
મહિરાજ તણો સુત અતિ અભિરામ, સઘવી સાંગણ તેહનું નામ. ૧૦
સમક્તિ સાર ને વ્રત જસ બારે, પાસ પૂજી કરે સફળ અવતારો ૧૧
સઘવી સાંગણનો સુત વારૂ, રાસ જોડી હુઓ બહુ જન તારૂ ૧૨
એક કહે કરૂ ખરો જબાપો, દે ઉપદેશ ચેતે કદ્ય આપો. ૧૩
અ ગારમર્દક આચારજ હુઓ, અન્ય તારી પોતે બુડતો જૂઓ. ૧૪
નદિષેણ ગણિકા ઘરિ જ્યારે, આપ બૂડે અન્યને તારે. ૧૫
ઋષભ કહે ભલુ પૂછ્યુ પરમ, બિહુઆ જેટલો સાધીયે ધરમ ૧૬

આખ્યુંક શાખ ને ગુપતી જોય ભણ્યારી તસ પુન્ય નવિ હોય. ૧૭
ઉત્થાન આદર બત્રીસ તેહના પમની રાત ન થાય. ૧૮
વીરશાસન જી કંઇ પૂજા કીજે તમને ગરે જિન નામ
મહી લીજે ૧૯
પ્રહિ ઊઠી પડિક્કમણું કરીય દેવ આસણ મન આણી ધરીયે ૨૦
મન આર ચૈત્ય નિયમ સંભારો દેવના દરિસણ નરનારી તારો. ૨૧
ત્રિકાળ પૂજા જિન નિત કરી ધન ખરચી દેવ ભક્તિ
ગુરુ જોડી. ૨૨
નિર્ણ દશ દેવા જિનનાથા જોડાઈ અદ્દાલ મુખી નિજ
આગમ તાઈ ૨૩
આદિનિ પાણી પીઉ પાખિ ત્રિગ રાત ચિંતવાય કંઈ લહિ ૨૪
વીરશાસન સુણી મનમાંહિ નેહ પ્રાણિ વનસ્પતિ નવિ છેદ ૨૫
પાપ આતમ પાખિ નહિ પાપ મીઠા પાણ્યું તન વમને આપ. ૨૬
નિત નામ જિન સ્વામિ રસીયો ધાનક અવસરમાં વાણી વીમેલ ૨૭
દેશ આમલપ ગુરુ ૬ ૮ લીધી અનુમિ છઠ્ઠ ધર આનંદિ કીધી ૨૮
શેત્રુંજ ગિરિનાર શંખેસર યાત્રા રાસા વળી અવસરમાં ભણુ જમા. ૨૯
શુભભાવ મનીષ ભાવું દેવ શ્રીરૂપે જિન આગમ મીઠ ૩૦
નિરખે અમૃતી નીમ ગીતરચાગી જીવ દયી અરિહંત નિર્વાણ. ૩૧
તવન આસન મોભાગ સમી પુસ્ત પરખી લખે ભણું સુખ લાભ. ૩૨
શીલ ગુરુ નમસ્કાર ભણુ ઈહાં પુસ્ત ભરે લિખી રાખીને લેખ ૩૩
કેટલાક બેસવાની ઇચ્છા કીજે દાન દેય તો ધન ભણું લીજે ૩૪
શ્રી જિનમંદિર જિન મહાનું બિંબ પ્રતિમા પીઠી કરાવું ૩૫
સંપત્તિ લિખાય ભંડાર ભરાવું દેશ પરદેશ માંહિ કરાવું ૩૬
પ્રથમ પૂજાજાને કરું જળમિ કરું પુસ્ત સહિત નર જોડ ૭ કીધો. ૩૭
નિમ પાલ્યું હું જૈન આગમ કહેતાં સુખ સંપૂર્ણ આવશે. ૩૮
ભણુ મુ ૮ મનમાં મિલ પ્રણમે દેવો સુણી કરે આનંદ સમો. ૩૯
પુસ્ત નિયમ દેય તવ ગ્રહરે છઠું આતમ મનિ આપ વિચારે. ૪૦
પર ઉપગાર કરે કરિ ધાન, મનમેં ભણુ સહેલ તાન. ૪૧

ઉપાશરો દેહરૂ ને હાટ, અત્યંત દુર નહિ તે વાટ,
દુહિલ ગોચરી સોહિલ્યા આહિ, મુનિ અહિ રહેવા હીંડે પ્રાહિ ૨૯

ધસ્યુ નગર ત્ર'બાવતી વાસ, હીરતણો તિહાં જોડયો રાસ,
પાતશા ખુરમ નગરનો ધણી, ન્યાય નીતિ તેહનિ અતિ ઘણી. ૩૦

તાસ અમલે કીધો મે રાસ, સાંગણુ સુત કવિ ઋષભદાસ,
સવત સોળ પંચ્યાસીઓ (૧૬૮૫) જસે, આસો માસ
દસમી દિન તમે ૩૧

ગુરૂવારે મે કીધો અભ્યાસ, મુઝ મન કેરી પુહુતી આસ,
શ્રી ગુરૂનામે અતિ આણુદ, વદુ વિજયાણુદ સૂરીંદ ૩૨

ઢાલ-ઉતારો આરતી અરિહતદેવ-રાગ ધન્યાસી.

વદીયે વિજયાણુદ સૂરિરાય, નામ જપંતા સુખ સબળુ થાય. વ. ૧
તપગઝ નાયક ગુણુ નહિ પારો, પ્રાગવંશે હુઓ પુરૂપ તે સારો. વ ૨
સાહ શ્રીવતકુલે હુઅ ગયંદો, ઉદ્યોતકારી જિમ દિનકર ચંદો. ૩
લાલબાઈ સુત સીંહ સરિખો, ભવિક લોક મુખ ગુરૂનુ નીરખો ૪
ગુરૂ નામે મુજ પોહોતી આસો, હીરવિજયસૂરિનો કર્યો રાસો ૫
પ્રાગવશે સઘની મહિરાજો, તેહ કરતો જિનશાસન કાજો ૬
સઘપતિ તિલક ધરાવતો સારો, શેત્રુજ પૂજી કરે સફળ અવતારો ૭
સમકિતસાર વ્રત બારનો ધારી, જીનવર પૂજા કરે નીત સારી. ૮
દાન દયા દમ ઉપર રાગો, તેહ સાધે નર મુગતિનો માગો. ૯
મહિરાજ તણો સુત અતિ અભિરામ, સઘવી સાંગણુ તેહનુ નામ. ૧૦
સમકિત સાર ને વ્રત જસ બારો, પામ પૂજી કરે સફળ અવતારો ૧૧
સઘવી સાંગણુનો સુત વારૂ, રાસ જોડી હુઓ બહુ જન તારૂ ૧૨
એક કહે કરૂ ખરો જબાપો, દે ઉપદેશ ચેતે કઇ આપો. ૧૩
અંગારમર્દક આચારજ હુઓ, અન્ય તારી પોતે બુડતો જૂઓ. ૧૪
નદિષેણુ ગણિકા ઘરિ જ્યારે, આપ બૂડે અન્યને તારે. ૧૫
ઋષભ કહે ભલું પૂછ્યુ પરમ, બિહુઆ જેટલો સાધીગે ધરમ. ૧૬

યાદૃશં પુસ્તકં દૃષ્ટ્વા તાદૃશં લિખિતં મયા
યદિ શુદ્ધમશુદ્ધં વા મમ દોષો ન દીયતે. ૧
આદિ દોષ-મતિવિભ્રમાદ્, યત્કિંચિત્ લિખિતં મયા
તત્સર્વમાર્ય્યૈ પરિશોધનીયં કોપો ન કાર્યો ખલુ લેખકસ્ય. ૨
મંગલં લેખકાનાં ચ પાઠકાનાં ચ મંગલં
મંગલં સર્વલોકાનાં ભૂમિ ભૂપતિ મંગલં ૩
ભગ્ન પૃષ્ટિ કટિગ્રીવા ઉર્ધ્વદૃષ્ટિ રધોમુખં
કષ્ટેન લિખિતં શાસ્ત્રં યત્નેન પરિપાલયેત્ ॥ ૪—પ. ૧૦૭-૧૫ ભા. ક.

—સં. ૧૮૨૫ માસોત્તમ માસે ભાદ્રવ માસે શુક્લપક્ષે પૂર્ણિમાયાં દિનવાસરે લિ. પં. અમૃતવિજયેન શ્રી મુનિસુવ્રતપ્રસાદાત્ ૪૪-૧૪ ભં.

(૪૧૦) અભયકુમાર રાસ. ર. સં. ૧૬૮૭ કાર્તિક વદ ૫ ગુરુ ખંભાત

અંત—

રચ્યો રાસ મેં ભાવભગતિ, જિહાં લગે જિનનો વાસોજી
દ્રમ ભલે જિનમંદિર મોટાં, સાયર તીરથ આવાસોજી—મુ ૧
પાર્શ્વનાથ સ્વામીતણા પૂજા મહોત્સવ થાઈજી
તેહની ભગતિ એ રાસ રચ્યો મેં સિદ્ધ (સદ્ધિ) ગુરુ ચરણ પસાઈજી—મુ. ૧૦ ૧

તપગચ્છ નાયક શ્રમણભગવંત વિજયાનંદ સૂરિ પાટીજી
મોટી મહૂરી જેહની વાણી જેણે તાર્યાં નરનારીજી—મુ ૧૦ ૨
ભવિક તેહનો આજ્ઞાધારી પૂજે જિનવર પાઈજી
પ્રાગવટ સાંગણસુત સોઢે દીપચંદ સુત ભાખીજી—મુ ૧ ૩
સંવત્ અંબર ૮ દિગ ૬ રસ ૧ ૫રની કાર્તિક મહિનો સારોજી
પક્ષ શ્યામ દીન નવમિ ભલેરી વાર ગુરુ ભીમ ધારોજી—મુ ૧ ૪
અભયકુમાર મુનીસર કેરો કીધો રાસ રસાલોજી
રીષભ ૪૬ રમઈ ૭ ભણશે તે સંપીજય શીરતાલોજી—મુ ૧૦ ૫
મુનિ પૂરીમાંહિ ગોપેહિ

ઢાળ-હીઆરે હીઆરે હર્ષ્ય હીંડોલડે-રાગ ધન્યાસી

વધરે વધરે વધ ગુરૂ હીરને, મત્ર સમાન છે હીર નામો,
જન્મ જ્યારે હવો ઘેર આણુદ ભલો, કરત ઉદ્ધાર કરી આજ તામો.
વધરે ૧

હીરવિજયસૂરિ દીખ દીધા પછી, ગચ્છની જોતિ તે સબળ જાગે,
ગચ્છનાયક વડો રાજવિજયસૂરિ, શ્રી વિજયદાનને પાય લાગે ૨
હીર પદવી લહે જામ જગમા વળી, તામ શેત્રુજ મુગતોજ થાય,
પરિવારસ્યુ પરિવર્યો તિલક મસ્તક ધરી, સાહ ગલ્લો શેત્રુજ જાય ૩
સાધુપૂજા સહિ વિહારવિધિ ભવ થઇ, ધર્મ ને કર્મ તે સુખેજ ચાલે,
હીરરે હીરરે જપે જિકો માહ્યગે, તેહ જગે ઋદ્ધિ રમણીસ્યુ માલે
વધરે ૭

ઋષભ રગે સ્તવે અગ શાતા હવે, સઘ સકળ તણે સુખ હોયે,
સુરનર નાગીયા પખીયા સુખ લહે, હીરનુ નામ જપતા જિ કોયે
વધરે ૮

—સં ૧૭૨૪ વર્ષે ભાદ્રવા શુદિ ૮ શુક્રે શ્રીમત્તપાગચ્છે ભટ્ટારક શ્રી ૨૧ શ્રી વિજયરાજસૂરીશ્વર રાજ્યે સકલપડિતસભાશૃગારહાર ભાલ સ્તલ-તિલકાયમાન પડિત શ્રી ૭ શ્રી દેવવિજયગણિ શિષ્ય-પડિતોત્તમ પડિતપ્રવર પડિતશ્રી ૫ શ્રી તેજવિજયગણિ શિષ્ય પડિતશ્રી ૩ શ્રી ષિમાવિજયગણિ શિષ્ય મુનિ સુરવિજયેન લિખિતમ્ શ્રી સાદડી નગરે શ્રી ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્ સ્વય વાચનાર્થ મિતિ શ્રેય –

—સવત્ ૧૮૨૫ ના વર્ષે માસોત્તમ માસે જ્યેષ્ઠ-માસે શુકલપક્ષે પૂર્ણિમાયા હિમવાસરે લિખિતાશ્ચ પ અમૃતવિજયેન, શ્રી મુનિસુવ્રત પ્રસાદાત્–ભરૂચ પ્રતિ

--પ્ર-આ કા મહોદધિ મૌ પ

—ઇતિ **હીરવિજય સૂરીશ્વર રાસ** સપૂર્ણમ્ ॥ સવત ૧૭૫૯ વર્ષે અશ્વિન વદિ ૧૨ બુધવાસરે શ્રી પભાઓત્ય બદિરે લેખકપાઠકયોઃ કલ્યાણમસ્તુ. શ્રીરસ્તુ ॥ લેખકપાઠકયો ચિરજીયાત્.

અંતે— કલશ.

વરો વરોરે નેમિનાથ આશીસભા, જેહથી કીધોરે સંઘ ઉધાર
એ નમ્મારી શુભ મતિરે પોહતા મુગતિ મઝાર.
વરો વરો નેમનાથ આશીસભોરે, સંવત સોલચોસઠે એ મેં થુણ્યોરે
—પાઠાંતર સોલસોસઠ—સાઠસઠ છે
પોસ માસ શુદ બીજ ગુરૂ મઝારે રિખભનયરમેં સંથુણ્યોરે.
એમ નમિ જિનવર પુણ્યકિતાર સકલ સુખસંપદસાગરો,
જસ નામ જપીએ કર્મ ખપીએ, છૂટીએ ભવસાગરો.
તપગચ્છ મુનિવર સકલ સુખકર શ્રી વિજયસેન સૂરીસરો
તસ તણો શ્રાવક રીખભ બોલે, થુણ્યો નેમિ જિણેસરો.

—કર્તાને માને અધૂ આદ્ય લખ્યૂ ટૂંકે તે પ્રમાણ દોહરો છે ભાવના
વર્ધમાન ભોગરજ ભણી, ચોપડામાંથી પૃ. ૪૬-૫૨

—જૈ. એ. ઈ. ના ભંડારમાં.

—ઉદયપુર ભંડાર

૮ જૈન આદિ સં ભાગ ૩ પૃ. ૧૪૧-૧૪૭

૭ આદીશ્વર આલોયણ સ્ત૦ સં ૧૬૬૬ ભાદવા શુદ ૨ ખંભાતમાં.

આદિ— ઢાલ ચોપાઈ

શ્રી આદીસર વડ બાપે, વીનતી નભરી કેંસ રાય,
પ્રથમ તીર્થંકર રીખભજિણંદ, જસ મુખ દીઠે અતિ આણંદ. ૧
તેહ તણો પાય ઉપશુભરી પાપ આલોઉં પરગટ કરી,
અનાદિ ભાવે ભમ્યો જેહ કીધાં કરમ કુકરમ તેહ. ૨

* * * *

અંતે—

પુરવ પુણ્ય તણા અંકુર, પ્રગટ થયા સુખ આજરે
ગોત્ર ૮ સ્વામિ નમને નિહાળ્યો, સરિયાં સુખ કાજરે.

—ઇતિ શ્રી રિષભદાસ વિરચિતે અભયકુમાર રાસ સંપૂર્ણ. લેખક પાઠકયો ચિરંજીયાત્ ॥ બરહાનપુરે ॥ સંવત્ ૧૭૭૧ વર્ષે અશ્વિન વદી ૨ ભોમે

[Deccan College Library No. 1577 of 1891–95]

—ભાવ૦ કુલ કડી ૧૦૧૪) અમ

(૪૧૧) ઋષભદેવનો રાસ.
(૪૧૨) ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ.
(૪૧૩) સમયસ્વરૂપ રાસ.
(૪૧૪) દેવગુરૂ સ્વરૂપ રાસ.
(૪૧૫) શેત્રુંજય રાસ
(૪૧૬) નવતત્વ રાસ
(૪૧૭) કુમારપાલનો નાનો રાસ.
(૪૧૮) જીવત સ્વામીનો રાસ
(૪૧૯) ઉપદેશમાલા રાસ.
(૪૨૦) શ્રાદ્ધવિધિ રાસ.
(૪૨૧) આર્દ્રકુમાર રાસ
(૪૨૨) પુણ્યપ્રશંસા રાસ.
(૪૨૩) કઇવન્નાનો રાસ.
(૪૨૪) વીરસેનનો રાસ. હવે ટૂંકી કૃતિઓ જોઇએ

૧.+ નેમિનાથ સ્ત. સં ૧૬૬૭ પોશ શુ ૨ ગુરૂ ઋષભનગર (ખંભાત)માં.

જુઓ અને સરખાવો કૃતિ નં. (૩૯૫ ક.) પૃ ૪૧૭.

આદિ—

સરસતિ સામિણિ પાયે નામીઇ, ગાયસ્યું નેમિજિણંદ,
જાદવકુલમંડણ ઉપનોઇ, પ્રગટયો પૂનમચંદ,
સુણો નગ નેમ સમો નહિ કોય.

નાભિરાય કુલિ ઉપનઉં મરુદેવા જસ માત
ઋષભદેવ સુત જનમિઉ, સુરગિરિ ઉચ્છવ થાત. ૩
અષ્ટપ્રકાર કલસા કીયા, સાઠિલાખ એક કોડિ
નીર સુગંધઈ તે ભર્યા, ન્હવણ કરઇ કરજોડિ ૪
પૂજી પ્રભુજી સુર ઠવઈ વીતર કુમ્મ સાર
જિનવર જિનપદિ મૂકીયા, દિયઈ દરસ આપાર. ૫
* * * *

અંતે—
૧૨ તપગછપતિ પ્રભુ પ્રગટીઓ શ્રી વિજયસેનસૂરિ પૂરી આસો.
ઋષભના નામથી સાસ સુખ પામીએ કહે તે કવિતા નર
ધીમાતાસો. ૧૪

—શ્રી ઉદેન મધિ લખ્યો છે સંવત ૧૭૫૨ માહ વદ ૧૩ દિને.
મોસરાજ ભાઈનો ચોપડો ૭૮-૮૩

—મુખાવિમ પાખાં મવિમ કસ્યાણ પઠનાર્થં. સં ૧૭૩૧ વર્ષે
પોષ વદિ ૧ રવૌ લિખિત પ. સં. —૩-૧૭ સે લા. નં ૪૨૪

૫. શ્રી શત્રુંજય મંડણ શ્રી ઋષભદેવ જિનસ્તુતિ.

અંતે—
શ્રી વિજેસેન સૂરીશ્વરરાય, શ્રી જિનદેવ શ્રાના પ્રણમું પાય,
દીપમતાસ સુખ થાય. ૪ (જૈ પ્રો. તીર્થમાળામાં.)

૬+ સ્થૂલિભદ્ર સઝાય (સ્થૂલિભદ્ર ને કોશાનો સંવાદ)

આદિ—
શ્રી સ્થૂલિભદ્ર મુનિગણમાં શિરદારજો,
ચોમાસું આવ્યા કોશ્યા આગારજો
ચિત્રામણ શાળાએ તપ જપ આદર્યાં જો. ૧

અંતે—
પરણી પ્રભુને તમો માગી લીધીજો, ઉત્તમ ધ્યાને તે થયા દેવલોકજો.
રૂપમ કહે નિત્ય તેને શીષે વંદના જો. ૧૦

—જૈન સ્વાધ્યાય સં ભાગ ૩ પૃ. ૩૧૫

સવત ૧૬ છાસઠા વરસે, સાવણુ સુદિ દન બીજેજી,
નંબાવટીમાહે જન સાખે, પાપ પખાલી રીઝેજી. ૫૫

કલસ.

તુ તરણુ તારણુ દુરિતવારણુ, સ્વામી આદિ જિણુદઓ,
પ્રભુ નાભિનદન નયણુ નિરખી હુઓ અતિ આણુદએ. ૫૬
તપગચ્છ ઠાકર વચન સાકર શ્રી વિજયસેન સૂરિતણો,
સાંગણુ તણો સુત રીખભ બોલે, પાપ આલોઉં આપણો ૫૭

—ઉનાવાળા મોરારજી વકીલના ચોપડામાથી ૬૪-૬૮.

૩. મહાવીર નમસ્કાર.

આદિ—

વીર જિણુદ ચોવીસમો, ત્રિશલા જેની માય,
ભૂપ પિતા ભગવતનો, નર સિદ્ધારથ રાય ૧
સિદ્ધારથ કુલ ઉપનો, વર્દ્ધમાન જિન નામ,
તે જિણુવરના ગુણુ સ્તવૂ, પ્રેમે કરૂ પ્રણુામ. ૨

* + * *

અંતે—

સજમ ચોખુ પાલિઉં, નિરમલ ગગાનીર,
સકલ પાપનો ક્ષય કરી, મોક્ષ ગયા મહાવીર,
અરિહંત દેવ જે સિદ્ધ હુવા, સોય નમૂ નિસદીસ,
રીખભદાસ જિનને નમે, શ્રી સઘની પૂરો જગીસ.

—ઉનામા મોરારજી વકીલનો ચોપડો પૃ. ૭૧-૭૨.

૪. આદીશ્વર વીવાહલો.

આદિ—

આદિ ધર્મ જિન ઉદ્ધર્યો, અવનિપતિ આધાર,
જુગલા ધરમ નિવારીઓ, પ્રથમ ધર્મ (જિન) અવતાર. ૧
પ્રથમ મુનીશ્વર જે હૂવા, પ્રથમ તે કેવલજ્ઞાન,
પ્રથમ હૂઆ ભિખ્યારૂ, પ્રથમ દીયા જેણે દાન. ૨

નાભિરાય કુલિ ઉપનઉ મરૂદેવ્યા જસ માય
કલ્યાણ સુત જનમિયા પુરમિરિ ઉજ્જ ચાપ. ૩
અષ્ટાપદ ચાપ ઉપ્યા મહિમાય મિ કેદિ
નીર શ્રાવક ન ભજી મ્હાલ્યુ કરણ કરાવેદિ. ૪
ધ્રુવ પ્રભુની સુર ર્વ્રેજ વીતર ફ્રાક આર
જિનવર જિનપદિ મૂરખ ત્રિવર્ગ વરા અપાર ૫

* * * *

અંતે—
ગચ્છ તપાગચ્છપતિ સકલ પ્રભાવિક, શ્રી વિજયસેનસૂરિ પૂરી આશા
ઓશવંશ નામી ભાગ સુખ પામીએ કહે તે કવિત નર
ઢીમાગામ ૬૪
—આ રચેલ ગ્રંથ ૭ સંવત ૧૬૫૨ માહ વદ ૧૩ દિને
માસાઉ ભણી મિંખી ન૮-૮૩
—પ્રતિના પ્રત આદિ રચનાર પાછળ સ. ૧૭૧૧ વર્ષે
... વદિ ૧૦ રવા લિખિત પ. સ. —૩-૧૭ જૈ સા. ન ૩૬૪
પ. શ્રી હેમરાજ મ ગ્રુ શ્રી રૂપચંદ્ર લિખતૂતિ.
અંત—
આ સ્તવન નગીનદાસ શ્રી વિજયદેવ માના અનુપ ચાર
લિખિત ગ્રુ મમ ૪ (૪૮ ની તીર્થમાળા.)
૬ સ્થૂલિભદ્ર સઝાય (૭ ચિત્રક ને કોશાના સવાદ)
આદિ—
શ્રી સ્થૂલિભદ્ર મુનિગણમાં શિરદાર
ચાહ્ય ? આચ્યા કે ચ આભાર્ય ।
ચિત્રામણ ગાઉચે તજ ત્યાં આર્યા તવ ૧
અંતિ—
૩૧૦ ... નન્દ ... ગુરુ ... ને ... દેસાર્ગ
... ૫ વિજ ... નરેન ... ૧૭
—પ્રકા૦ આદિ મ ભાગ ૩ ૫ ૩૧૪

૭+ ધૂલેવા શ્રી કેસરીયાજી સ્ત. (?)

આદિ—

ધૂલેવા નગરમાહિ ઋષભ જિનેશ્વર, જગભૂલો કાઈ ભટકે છે

અંતે—

પ્રત્યક્ષ દેવ પરમગુરૂપાયો, ઋષભદાસ ગુણ રટકે છે. ધૂલેવા ૪

૮+ માનપર સઝાય-૧૬ કડી

આદિ—

માન ન કરશોરે માનવી, કાચી કાયાનો શો ગર્વરે
સુરનર કિન્નર રાજીયા, અંતે મરીગયા સર્વરે માન ૧

અંતે—

અસ્થિર સંસાર જાણી કરી, મમતા ન કરો કોઈરે
કવિ ઋષભનીરે શીખડી, સાંભલજ્યો સહુ કોઈરે. માન ૧૬

—ચૈત્ય૦ આદિ સં. ભાગ ૩.

આણંદજી કલ્યાણજીના ભંડારની હિતશિક્ષાની પ્રતમાં છેવટે નીચેની ટીપ આપી છે—

સઘની ઋષભદાસ કૃત રાસની ટીપ લખીઈ છે.

૧ શ્રી ઋષભદેવનો રાસ ઢાલ ૧૧૮ ગાથા ૧૨૭૧ ગ્રથા ૧૭૫૦ છે.
૨ શ્રી ભરતેસ્વર રાસ ઢાલ ૮૩ ગાથા ૧૧૧૬ ગ્રથ ૧૫૦૦ છે.
૩ શ્રી જીવવિચાર રાસ ગાથા ૫૦૨ ગ્રથ ૭૧૪ છે.
૪ શ્રી ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ ગાથા ૫૮૪ ગ્રથ ૮૫૬ છે.
૫ શ્રી અજાપુત્રનો રાસ ગાથા ૫૬૯ ગ્રથ ૭૭૫
૬ શ્રી સેત્રુંજ રાસ ગાથા ૩૦૨ ઢાલ ૨૦ ગ્રથ ૪૧૨ છે.
૭ શ્રી સમકિ તસાર રાસ ગાથા ૮૭૯ ગ્રથ ૧૧૮૨ છે.
૮ શ્રી સમયસ્વરૂપ રાસ ગાથા ૭૯૧ ગ્રથ ૧૦૦૦ છે.
૯ શ્રી દેવગુરૂ સરૂપ રાસ ગાથા ૭૮૫ ગ્રથ ૧૦૫૮ છે
૧૦ શ્રી નવતત્વ રાસ ગાથા ૮૧૧ ગ્રથ ૧૧૨૭ છે.

૧૧ શ્રી સ્થૂલિભદ્ર રાસ ગાથા ૭૨૮ ગ્રંથ ૧૦ છે
૧૨ શ્રી નલવિચાર રાસ ગાથા ૮૬૨ ગ્રંથ ૧૨૧૨
૧૩ શ્રી સુમિત્ર રાજાનો રાસ ગાથા ૪૨૪ ગ્રંથ ૫૨૫ છે
૧૪ શ્રી કુમારપાલ રાજાનો રાસ ગાથા ૪૫૦૬ ગ્રંથ ૫૮
૧૫ શ્રી કુમારપાલનો નાહનો રાસ ગાથા ૨૧૪૨ ગ્રંથ ૨૭૫૦
૧૬ શ્રી જીવંત સ્વામીનો રાસ ગાથા ૨૨૩ ગ્રંથ ૨૭૫ છે
૧૭ શ્રી ઉપદેશમાલા રાસ ગાથા ૭૧૨ ગ્રંથ ૧ ૧૮
૧૮ શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ રાસ ગાથા ૧૬૨૪ ગ્રંથ ૨૨૫
૧૯ શ્રી હિતશિક્ષા રાસ ગાથા ૧૮૬૨ ગ્રંથ ૨૩૨૫ છે
૨ શ્રી પૂજાવિધિ રાસ ગાથા ૫૬૬ ગ્રંથ ૭૫ છે
૨૧ શ્રી આર્દ્રકુમારનો રાસ ગાથા ૯૭ ગ્રંથ ૧૨૫
૨૨ શ્રી શ્રેણિકનો રાસ ગાથા ૧૮૩૫ ગ્રંથ ૨૩
૨૩ તવન ૩૩ ૨૪ નમસ્કાર ૧૩ ૨૫ થોઈ ૭ ૨૬ વીશસ્થાનક ક્રવિત ૨૪
૨૭ ગીત ૩૧ ૨૮ સુભાષિત ૩૭૫

એવં સર્વ એ જોડિ શ્રી સંઘમુનિ સપની અમ્માપાસે કીધી તે ત્યાર પછી છે ૭ લિ. મુનિ ન્યાનસૌભાગ્ય આ. ૩. હિતશિક્ષાની પ્રતમાં.

વળી એક હસ્તલિખિત પાનામાં નીચે પ્રમાણેની ટીપ મળી છે:—

ઋષભદેવ રીષભકૃત રાસની ટીપ લખી છઈ ॥ શ્રી રીષભદેવનો રાસ ગાથા ૧૨૭૧ શ્રી ભરતેશ્વર રાસ ગાથા ૧૧૧૬ શ્રી જીવવિચાર રાસ ગાથા ૫ ૨ શ્રી ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ ગાથા ૫૮૪ શ્રી અભયકુમારનો રાસ ગાથા ૫૫૪ શ્રી શેત્રુંજ રાસ ગા. ૩ ૧ શ્રી સમકીતસાર રાસ ગા. ૮૭૯ શ્રી સમાઈ સરૂપ રાસ ગા. ૭૯૧ શ્રી દેવગુરૂ ગા. ૭૮૫ શ્રી નવતત્વ રાસ ગાથા ૮૧૬, શ્રી સ્થૂલિભદ્ર રાસ ગાથા ૭૨૮ શ્રી મનવિચાર રાસ ગા. ૮૬૨ સુમિત્ર રાજાનો રાસ ગાથા ૪૨૬ શ્રી કુમારપાલ રાસ ગાથા ૪૫ ૬ કુમારપાલનો નાનો રાસ ગાથા ૨૧૪૨ શ્રી જિવંત સ્વામીનો રાસ ગાથા ૨૨૩ શ્રી ઉપદેશમાલા ગાથા ૭૧૯ શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ રાસ ગાથા ૧૬૧૬ શ્રી હિતશિક્ષા રાસ ગા. ૧૮૫૪

શ્રી પૂજાવિધિ રાસ ગાથા ૫૭૧, શ્રી આર્દ્રકુમાર રાસ ગાથા ૯૭, શ્રી શ્રેણિકરાસ ૧૮૩૯, તવન ૩૩, નમસ્કાર ૨૨, થોઓ ૨૭, સુભાષિત ૪૦૦, ગીત ૪૧, હરિયાલી ૫, શ્રી હીરવિજયસૂરિનો રાસ ગાથા . શ્રી મલ્લિનાથ રાસ ગાથા ૨૯૫, શ્રી પુણ્યપ્રશસા રાસ ગાથા ૩૨૮, કઇવન્નાનો રાસ ૨૮૪, શ્રી વીરસેનનો રાસ ગા ૪૪૫,

(કવિ ખંભાતના શ્રાવક હતા. પોતાના વતન ખભાતનુ વર્ણન થોડા વિસ્તારથી પોતાની કૃતિઓની અંતે આપેલુ છે તે પરથી સવત સત્તરમી સદીમા તેની રચના, ત્યાની જનસ્થિતિ, રાજસ્થિતિ, લોકોનો પહેરવેશ કેવા પ્રકારના હતા તે જણાઇ આવે છે આ નગરના ખભનગર, ઋષભનગર, ત્રબાવતી, ભોગાવતી, લીલાવતી, કર્ણાવતી એ જૂદા જૂદાં નામ કવિએ કહ્યા છે તે વાત પણ તેની ઐતિહાસિક બીનામા વધારો કરે છે. આપણે ત્રબાવતી નગરી અને તેમાના માણેકચોક વિષેની લોકવાર્ત્તાઓ ઘણી સાંભળી છે તો તે જનકથાનું વર્ણન કદાચ આ ખભાત નગરની અપેક્ષાએ હોય. કવિ પોતે વીસા પ્રાગ્વશીય (પોરવાડ) વણિક હતા તેમનો જન્મ ખભાતમા માતા સરૂપાદે અને પિતા સાગણથી થયો હતો તેમના પિતામહનું નામ મહિરાજ હતુ. મહિરાજ વિસલનગર કે જે રાજા વિસલદેવે વસાવ્યુ હતું ત્યાના મૂલ વતની હતા અને પછી તેના પુત્ર સાગણ ખભાતમા વસ્યા ને સમૃદ્ધિ પામ્યા. મહિરાજે સઘ કાઢી શત્રુજયની જાત્રા કરી હતી અને સાગણે પણ તેજ પ્રમાણે 'સઘવી' (સઘપતિ) તરીકે ખ્યાતિ મેળવી હતી કવિ પોતે શ્રાવકના જે આચાર જૈનશાસ્ત્રમા જણાવેલા છે તે ઘણી દૃઢતાથી પાળતા, મુનિઓની શુશ્રૂષા કરી તેમની પાસેથી બોધ લેતા અને જિનની પૂજા મન્દિરમા જઈ હમેશ કરતા તેમણે શેત્રુજય, ગિરિનાર, ગખેશ્વરની યાત્રા કરી હતી અને ઘણા વિદ્યાર્થીઓને ભણાવ્યા હતા. આપરથી જણાય છે કે તેઓ ધર્મયુક્ત, સસ્કારી, બહુશ્રુત અને શાસ્ત્રાભ્યાસી હતા પોતે 'સઘવી' એ વિશેષણ પોતાને આપે છે તે પરથી તેમણે પણ સઘ કાઢ્યો હોય એમ જણાય છે પોતાને સુલક્ષણી પત્ની, બહેન, બાધવ, અને [illegible]ચારે બાળકો

હતા. પેર આમ ભેખ મૂકી હતી અને તેથી પણ પ્રસન્ન હતી. નેમિ-
કુંતલ કર્યું વિક્રમ કે જે પોતાને સાંગણનો પુત્ર જણાવે છે તે ખાસ
આ કવિના જોવા જેવા. કવિ તરીકે ગુર્જર પ્રાચીન કવિ શિરોમણિ
તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ પ્રેમાનંદ, શામળ અને અખાના પૂર્વગામી પોતે છે
અને પોતાની વર્ણનશૈલી રસભાવાકૃતિ, ભાષાસૌષ્ઠવ તે કવિઓની સર-
ખામણીમાં ઉતરતા હોઈ શકે તેમ નથી. સરસ્વતી દેવી પ્રત્યે સર્વ
ભક્તિ હોઈ તેમની હમેશાં સ્તુતિ કરી પોતાની કૃતિઓનો પ્રારંભ કરેલ
છે અને જનશ્રુતિ પ્રમાણે તેમણે તે દેવીને આરાધન કરી પ્રસન્ન કરી
હતી અને દેવીનો પ્રસાદ મેળવ્યો હતો. પોતે શ્વેતામ્બર તપગચ્છના
હતા અને પોતાના ગુરુ તરીકે પ્રસિદ્ધ વિજયસેન સૂરિને સ્વીકૃત કર્યા
હતા. અને તેમની પછી વિજયદેવસૂરિને પોતે સમય સ્વીકાર્યા પછી
વિજયતિલકસૂરિ અને તેમની પછી વિજયાણંદસૂરિને સ્વગુરુ તરીકે
લેખ્યા હતા. તેમના સમયમાં પ્રખ્યાત ધર્મસાગરજીના રાગનો ઝઘડો
થયો. દેવ અને આણંદસૂર-આણંદસૂર પક્ષો થયા કે જે ગચ્છનું સ્વરૂપ
ઐતિહાસિક રાસમાળા ભાગ ૪ માં આપેલ વિજયતિલકસૂરિરાસ પરથી
સ્પષ્ટ જણાશે. કવિએ ઘણી કૃતિઓ રચી છે તેમાં કેટલીક સંસ્કૃત
ચરિત્રો પરથી પોતાની કવિ-કૌશલ્યથી સુંદર અને અલંકૃત બનાવી છે
અને કેટલીક સ્વતંત્ર છે. આ કવિની સર્વ કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ થવા યોગ્ય
છે. વિશેષ વિસ્તારથી હકીકત મારા આ કવિ સંબંધીના નિબંધ પરથી
જાણી લેવી.]

---

૨૧૧ કનકસુંદર (વડતપગચ્છ દેવરત્નસૂરિ-વિદ્યારત્ન શિ.)

(૪૨૫) ગુણધર્મ કનકવતી પ્રબંધ ર. સં. ૧૬૬૨ પહેલાં

આદિ— દૂહા

સકલ ભગતિ સરસ્વતી, ત્રિભુવનમાંહિ જાણી.
સરસ સબલ મધુર વાણી, આપિ મુઝ સરસ ગુણખાણી. ૧

શ્રી પૂજાવિધિ રાસ ગાથા ૫૭૧, શ્રી આર્દ્રકુમાર રાસ ગાથા ૯૭, શ્રી શ્રેણિકરાસ ૧૮૩૯, તવન ૩૩, નમસ્કાર ૨૨, થોઓ ૨૭, સુભાષિત ૪૦૦, ગીત ૪૧, હરિયાલી ૫, શ્રી હીરવિજયસૂરિનો રાસ ગાથા .. શ્રી મલ્લિનાથ રાસ ગાથા ૨૯૫, શ્રી પુણ્યપ્રશસા રાસ ગાથા ૩૨૮, કઇવન્નાનો રાસ ૨૮૪, શ્રી વીરસેનનો રાસ ગા. ૪૪૫,

(કવિ ખંભાતના શ્રાવક હતા. પોતાના વતન ખભાતનુ વર્ણન થોડા વિસ્તારથી પોતાની કૃતિઓની અંતે આપેલુ છે તે પરથી સવત સત્તરમી સદીમા તેની રચના, ત્યાની જનસ્થિતિ, રાજસ્થિતિ, લોકોનો પહેરવેશ કેવા પ્રકારના હતા તે જણાઇ આવે છે આ નગરના ખભનગર, ઋષભનગર, ત્રબાવતી, ભોગાવતી, લીલાવતી, કર્ણાવતી એ જૂદા જૂદાં નામ કવિએ કહ્યા છે તે વાત પણ તેની ઐતિહાસિક બીનામા વધારો કરે છે. આપણે ત્રબાવતી નગરી અને તેમાના માણેકચોક વિષેની લોકવાર્તાઓ ઘણી સાંભળી છે તો તે જનકથાનુ વર્ણન કદાચ આ ખભાત નગરની અપેક્ષાએ હોય. કવિ પોતે વીસા પ્રાગ્વશીય (પોરવાડ) વણિક હતા તેમનો જન્મ ખભાતમા માતા સરૂપાદે અને પિતા સાગણથી થયો હતો તેમના પિતામહનું નામ મહિરાજ હતુ મહિરાજ વિસલનગર કે જે રાજા વિસલદેવે વસાવ્યુ હતું ત્યાના મૂલ વતની હતા અને પછી તેના પુત્ર સાંગણ ખભાતમા વસ્યા ને સમૃદ્ધિ પામ્યા મહિરાજે સઘ કાઢી શત્રુજયની જાત્રા કરી હતી અને સાગણે પણ તેજ પ્રમાણે 'સઘવી' (સઘપતિ) તરીકે ખ્યાતિ મેળવી હતી. કવિ પોતે શ્રાવકના જે આચાર જૈનશાસ્ત્રમા જણાવેલા છે તે ઘણી દૃઢતાથી પાળતા, મુનિઓની શુશ્રૂષા કરી તેમની પાસેથી બોધ લેતા અને જિનની પૂજા મન્દિરમા જઇ હમેશ કરતા તેમણે શેત્રુજ્ય, ગિરિનાર, શખેશ્વરની યાત્રા કરી હતી અને ઘણા વિદ્યાર્થીઓને ભણાવ્યા હતા આપરથી જણાય છે કે તેઓ ધર્મયુક્ત, સસ્કારી, બહુશ્રુત અને શાસ્ત્રાભ્યાસી હતા પોતે 'સઘવી' એ વિશેષણ પોતાને આપે છે તે પરથી તેમણે પણ સઘ કાઢયો હોય એમ જણાય છે પોતાને સુલક્ષણી પત્ની, બ્હેન, બાધવ, અને એકથી વધારે બાળકો

—ઇતિ ગુણચંદ્ર ભાવકી નામ પત્તિઅંત ગ્રિતા પ્રબંધ ચતુર્ષ્ટિ-પ્રકાર સંપૂર્ણ. સં. ૧૬૬૩ વર્ષે કાર્તિક વદિ ૧૪ દને લિ. પ્ર. શ્રી ૫ રામભંડારવાળા સ્વય પાનાંક ૧૩–૧૭ થી

(૪૨૬) કપૂરમંજરી ર. ૧૬૬૩ (પા ૪)

(૪૨૭) સગાળસાહ રાસ સં. ૧૬૬૭ વૈશાખ વદ ૧૨

આદિ— શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ

સકલ સુરપતિ સકલ સુરપતિ નમઈ જસ પાય,
ચુવીસમ તિર્થેસર તાસ નામ હું ચિત્તિ ધ્યાઉં
સરસતિ સામિણિ મનિ ધરી, સદ્ગુરુ શુદ્ધ પરસાદ પાઉં,
સત્વસરસ ગુણ સબલ તસ ધારક વર્ણ્યું બોલ,
વસિ વિશુદ્ધ તે કુલ નિરમલગુણ ગુણ બોલ 1

× × × ×

અંતે

અનંત આણંદિ સમકિતધારક કરઇ ને કુલ સોઈ
સાહમી સગાલ કેરા રાસ સુણતાં સોહે. ૪૮૩
વલી જૈન તીરથ કરઇ ને એહ જન તે સુણઇ એ રાસ
અધિક ફલ એ સાંભલઈ ગુણ સેઠની એ ભાસ,
સુણી એકંતઇ ધર્મધ્યાનિ આઈ ગુણ ને એકચિત્ત,
તે લહઇ સઘળ સકલ અર્થસિદ્ધ, થાઈ નિર્મલ ચિત્ત. ૪૮૪
એ રાસ ભણતાં હર્ષ વાધઇ સદગુણ સુણતાં પામિઇ
વલી આસપૂરણ સકલ કુલ અનઈ વંછિત કામિઇ
સોલ સંવત સતસઠઈ માસ વૈશાખ વલી,
વદિ બારસઇ એ રાસ પૂરણ હુઇ શુભ મનની રલી. ૪૮૫
વૃદ્ધતપા ગુણવિશાલા, વિદ્યારત્ન ગણમતી,
તસ આજ્ઞાધારક કનકસુંદર કહઈ ઉલ્લાસ ધરી
વિસ્તાર ભીતારસ સુણતાં, કહઇ ભાવ સં આણીએ,
અતિ સરસ ક્રમ તરઈ તો જન રાસ એહ વખાણીએ. ૪૮૬

—સંવત ૧૬૭ લખિત ૧૬–૧૭ (ભારી પાસે ૭)

દુહા

જે નવ રસ સરસ સહુ સુણઈ, પતિ ધરી બહુ જન,
મહિમા જનમાંઈ હુઈ, સરસતિ જો સુપ્રસન્ન. ૨
કવીયણ આગિ જે હુયા, તે પ્રભુરિ સમરી માઇ,
હુયા હુસિ જે કવીયણ, થાસિ તુઝ પસાઈ ૩

* * * *

અંતે—

ભાણેજને યુવરાજ દેઇ, એ ઢાલ

ઇમ સુણી પ્રાણી ચિત આણી, વિષય છડઉ વાડ
પરમાદ માયઈ દૂરિ કીજઇ, દીજઇ નગર કપાટ. ૩૬૧
એ સીલ સુધુ પાલતારે, ચુરીઇ ભવખાડ,
રોગ સોગહ સવિ નાસઇ, નવિ નડિ કો કોઈ નાડ ૩૬૨

* * * *

ચોપાઇ.

ઇમ જાણી સંસાર અસાર, ગિરૂયા મુકઈ વિષય વિકાર,
વડતપગછિ ગોયમ અવતાર, શ્રી ધનરત્ન હુઆ સમારિ. ૩૬૪
તસ પટધારક ગુણે કરી ભુરિ, ગછપતિ શ્રી સુરરત્નહસુરી,
પટ પ્રભાવક વંદિત ઇશ, શ્રી પુન્ય દેવરત્ન સુરીસ ૬૫
સહતાથી તે ગછપતિ તણા, વાચક વિદ્યારત્ન ગુણ ઘણા,
અંતેવાસી તેહનો મુખ્ય, કનકસુંદર નામે છે શિષ્ય. ૬૬
શાંતિ જિણેસ્વરતણુ ચરિત્ર, કથા પ્રબંધિ કરી વિચિત્ર,
વાચતા આવ્યો સંબંધ, ચતુરે જાણ્યો ભલો પ્રબંધ. ૬૭
ભુ પીઢિ તે ચતુરસુજાણ, લહુડા તુહિ પામઈ માંણ,
ભાવ સતુણા કેતકી પત્ત, હરખિ નાહના રંજઇ ચિત્ત ૬૮
તેહના વચન લહી આમર્ણ, રચ્યો રાસ સુખદાતા કર્ણ,
પંડિત કનકસુંદર ઇમ કહઇ, ભણે સુણઇ તે સુખજસ લહઈ. ૬૯

૨૧૨ પદ્મકુમાર (ખ. પૂર્ણચંદ્ર શિ.)

(૪૨૮) મૃગધ્વજ ચો૦ ર. સં. ૧૫૫૧ પહેલાં
અંતે—

મૃગધ્વજ મુનિ તણું ચરિત્ર, સુણતાં હુઇ જનમ પવિત્ર
શ્રી નેમિનાથ વારઇ એહ, વિધિ કથા ગુણ ગણગેહ. ૮૩
ધન ધન મૃગધ્વજ મુનિરાય, પદ શ્રી નમું પાય,
તસુ નામઇ નવઇ નિધાન પામીજઇ સુખ સંતાન. ૮૪
ખરતરગચ્છ સહ ગુરરાય શ્રી પૂર્ણચંદ્ર ઉવઝાય,
તસુ સીસ સાધુ સુવિચાર, ઇમ બોલઇ પદ્મકુમાર. ૮૫
શા. તેજપાલ વાચિતં લિખતં સં ૧૫૫૧ (વિ. ધ.) ભાગ.

૨૧૩ સંયમ (મૂર્તિ) (વિનયમૂર્તિ શિ.)

(૪૨૯) ઉદાઇ રાજર્ષિ સંધિ ર. સં ૧૫૫૨ પહેલાં
અંતે—

ઉદય મુનિવર ગુણ નિતિ મનિ ધરઇ સાધુ સુભાવા સુર તે અણુસરઇ
અણુસરઇ ભ૯ સુર તેહ અવિચિંતિમિ જે વિધિ ગુણ ભણઇ
શ્રી નીરવણી ધરી ધ્યાવઇ તે સુર પામઇ
જિનાય શ્રી વિનયમૂર્તિ સીસ સંજિમ ઇમ કહઇ
? ભણઇ ભાવઇ શિવ પામઇ સાસ્વત સુખ મગતિ લહઇ ૪૩
—વાચક તેજપાલ લિખિત સ ૧૫૫૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧૨ ગોનો ભાર.

મીજા સંયમમૂર્તિ એ નામના ઉપાધ્યાય આ કવિથી ભાંને થયેલ છે તેમનું ઉપદેશમાલા વિવરણ થયું છે તેમાં જ્ઞાનનો પરિચય આ પ્રમાણે આપ્યો છે—વિધિમાર્ગ શ્રી વાચક તમારે શ્રી સોમસુંદરસૂરિ શિષ્ય શ્રી વિશાલરાજસૂરિ તત્ શિષ્ય પં મેરુમણિ તત્શિષ્યાનુ સંયમ નિર્મિતાઃ ભાગી ૧૧ જ્ઞાનની જેવી ભાવસૂરિ પાલનપુરમાંના જ્ઞાનભંડાર પ્રમાણ ૪૮ ભા છે. મુનિ પ. વિનયવિજયજીની પ્રતિ ભંભા.]

(પ્રસિદ્ધ સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે મને જણાવ્યું કે " એક બધુકાર્ય માટે વીનતી છે. ચેલૈયા કિવા સેલયાની કથા જાણીતી છે. ભોજાભગતે સેલૈયા આખ્યાન લખ્યૂ છે. એક બીજા કવિએ ' શેઠ સગાળમા સાધુને સેવે ' એ શબ્દોથી શરૂ થતો ગરબો લખ્યો છે. આ બે છપાઈ ગયેલ છે. જૈન સાહિત્યમા પણ એ કથા હશે એને અવલબીને જે કઈ જૂના જૈન સાહિત્યમા લખાયૂ હોય, તેની મને ચોકસ માહીતી આપશો " કારણકે તેમને બી એ. વર્ગમા ભોજાભગતનુ સેલૈયા આખ્યાન શીખવવાનુ હતુ, એટલે મે આ કનકસુદરકૃત સગાળશાનો રાસ મૂળ મોકલી આપ્યો, વળી તેમને અમદાવાદના વકીલ કેશવલાલ પ્રેમચદ મોદીએ ત્યાના જૈનભડારમાથી બીજી પ્રત આથી ભિન્નજ મેળવી આપી બને વાચી ગયા પછી તેઓશ્રીએ મને ૧૧-૨-૨૫ ના પત્રથી જણાવ્યુ કે ' તમે કનકસુંદરકૃત સગાલસાહ રાસ મારા ઉપર મોકલાવ્યો હતો-એ મને સગાલસાહની ઉત્પત્તિ શોધવામા બહુ ઉપયોગી થયો . રા રા કેશવલાલ પ્રેમચદ મોદીએ પણ સગાલસાહ ચૂપઇની એક હાથપ્રત મને મેળવી આપી હતી. એ ચૂપઈ કવિ વાસુની કૃતિ છે. તમારી પાસેની પ્રત કરતા તે જૂની છે. કનકસુંદરે રાસ સ ૧૬૬૭ મા રચ્યો છે ત્યારે આ ચૂપઇની નકલજ સ ૧૬૪૭ ની છે-પ્રત જૈનને માટે ઊતરાયલી છે, પરતુ ચૂપઈ કોઇ બ્રાહ્મણની કૃતિ જણાય છે રાસ અને ચૂપઈમા ઘણી પક્તિઓ એકની એક અથવા સરખી છે. જો તમે રાસ છપાવવા ઇચ્છતા હો, તો વાસુ કવિની કૃતિ જોઇ જવા જેવી છે " ત્યારપછી રૂબરૂ મળતા આ સબધે કેટલીક રસભરી વાત થઇ હતી, અને કેટલાકને ખાસ કરી નરસિહરાવભાઈ જેવા સગાલસાહનો મૂળ અર્થ શૃગાલ (શિયાલ) સાહ કરે તે અક્ષતવ્ય છે. ખરી રીતે સગાલશાહ (એવો શાહ-શેઠીઓ કે જેને ત્યા હમેશાં સુકાલ હતો, દુષ્કાળ હતોજ નહિ) એ નામ યથાર્થ રીતે સત્ય છે.)

અંત—

ધન ધન શ્રી ગુણસુંદરી, સુમિરો ચિત્ત નિમ્મલરે
શીલ ભલો તિણે પાલીયો, જંબુ ભાખઇ મુનિ ભાસરે
શીલ ભલો જગિ પાલીયઇ

—સંવત ૧૬૬૭ વરષિ ચૈત્ર સુદિ સાતમી બુધ દિનૈ લિખિત ત્રંબાવતી મધ્યે લિખાણુ પન્નાઈ ૮-૧૩ અનંત.

—સંવત ૧૭૨૪ વર્ષે પોષ સુદિ ૬ ભૃગુપક્ષે પ્રતિષ્ઠ ભૃગુવાર દિને પુણ્ય અસ્તિ. ૧-૧૫ અનંત.

---

૨૧૫ વિજયસાગર (ત૦ વિદ્યાસાગર-સહજસાગર શિ.)

(૪૩૧)+ સમ્મેત શિખર તીર્થમાળા સ્ત૦ સં. ૧૬૬૪ આસપાસ

આદિ—

સકલ ભવિ જન પરમેસરજી આગરા નગર સિણગાર કઈ પાસ ચિંતામણિ
અરવિંદ પરતા એ પૂરવઈજી સુમતિ મંગલિકદાતાર કઇ પા. ૧
એકવાર એ સિર નામીયજી ચાલીઈ સિદ્ધિ સમાધિ કઈ
સાચી સેવા કરી સહુ કહઈજી મહિમઈ પરિમલ કપુર કઈ પા. ૨
આગરાપુરા આગરાજી દેવ દેહરાસર સાર કઈ
મણિમય હીરચંદ થાપીયાજી સંવત સોલ અડસઠ કઈ પા. ૩
રાજઋદ્ધિમ ઋદ્ધિ રમતાંજી રાજ રમણિ રમેવિ
ગિરુઓ ગુણવંત ચોરડીઓ ગચ્છતા ભાર ગુરૂને
તેહ પ્રભુપાસ સુપસાઉલેજી તપગચ્છ ગુરૂ મુખ વાસ,
નગર સોનાગર આગરેજી સંઘ મેળાવિ ઉલ્લાસિ. ૫
પંચાસમાં ભૂમિ જી કરસતાં હવ ભણું જોઈ
પૂરવ ઉત્તર પુરવઈ જી નિર્ધ જિન ચૈત્ય જિન દેઈ. ૬
સઘરી ગીતારથ સુણિ સુણી જી પુસ્તક વાન પરતીતિ,
નેમ કરાવ્યા મેદિનીજી અડસઠ હું નિજ ચિત્ત. ૭

૨૧૩ ક વલ્હપંડિત (જૈનેતર લાગે છે.)

(૪૨૯ ક) કુકડા માર્જારી રાસ. લ. સ ૧૬૬૨ પહેલા.

આદિ—

પ્રથમ કિ પ્રણમો ગણપતિ દેવ. કાજ સિદ્ધિ જિઉ કુરઈ તતખેવ,
ગવરીશંકર મલઉતપતિ જાસ, કહઈ વલ્હ પંડિતકઉ દાસ　　૧
પુનિ દુજઈ સારદ મનિ ધરઈ, કવિત કાવ્ય તસ તઠઈ કરઈ,
લાડુ કુસમમાલક કરલેઈ, વિનાયકુ હમ સિદ્ધિ બુદ્ધિ દેઈ　　૨
અવરે માઇપિતા પ્રણવાઉ, હઉ બલિહારી તિમકઇ જાઉ,
જિનપ્રસાદ દીઠો સંસાર, તિન ગઉ હુઇ મોક્ષ દુવાર.　　૩

*　　*　　*　　*

અંતે—

માજરી તણી સોક રતિ કરઈ, જિણિ છંદિ લીઅઉ તિણિહિ ઉતરઇ.

—ઇતિ કુકડામજરી ચઉપઇ સમાપ્ત. સ ૧૬૬૨ વર્ષે અશ્વિનિ માસે શુક્લપક્ષે ચતુર્થ્યા તિથૌ શુક્રવાસરે શ્રી નાગપુર મધ્યે લિખિત પાતિસાહ શ્રી અકબર રાજ્યે ૬-૧૨ ડે કો. ન. ૨૫૪ A. ૧૮૮૨-૮૩

---

૨૧૪ માલમુનિ.

(૪૩૦) અજનાસતી રાસ ૧૬૬૩ પહેલા

આદિ—

સરસતિ સામણી પ્રણમીયઇ, ગોતમ સ્વામિના પાયરે,
અજનાસુંદરીની કથા, નારિનર સુણહુ મન લાઇરે　　૧
સીલ ભવિયણ ભલઈ પાલીયઈ, પામઇયઈ સુજસ સંસારિરે
સબ કુસગતિ વલી ટાલીયઇ, જાઇયિઇ ભવસમુદ્ર પારિરે
મીલ ભવિયણ ભલઇ પાલીયઇ　　૨

×　　×　　×　　×

૨૧૫ ક. શ્રીધર (જૈનેતર)

સવૈયા મહીપતિરી સંવાદ. સં ૧૬૬૫

—પત્ર ૨૪ મગમાન ૨ ૬ લંબા સં ૧૮૨૯ ક્રમાંક ૨૨
લી. ભંડાર ભા મેપાણ તથા ફુટમાં છે કુલ ફુલ ૨ ૬ છે

---

૨૧૬ હીરાનંદ શ્રાવક (સંઘપતિ)

(૪૩૧) અધ્યાત્મ બાવની—સં ૧૬૬૮ શ્ર સ પ્રકાશ.

આદિ—

ઓંકાર સરૂપુરૂષ ઇહ અલખ અગોચર,
અંતરગાન વિચારિ પાર પાવઇ નહિ કો નર,
ધ્યાન મૂલ મનિ આણિ આણિ અંતરિ ઠહરાવઇ
આતમ તત્ત્વ અનૂપ રૂપ તસુ તતખિણ પાવઇ
ઇમ કહઇ હીરાનંદ સંઘપતિ અમલ અટલ પ્રભુ ધ્યાન ધરિ
શુભ સુરતિ સહિત મનમાંહિ ધરઉ સુમતિ સુમતિ ક્રમા ધાર ૧
ન મ સુણવુ મતિ મિઝ ભરમ મનિ મહે આંકુઇ
પેરિ રજત સમ સીપ મહ મનિ જાનતિ ભાખુઇ
ત્યમ તઉ કરઇ વિચારસાર પરમારથ પેખઇ
ભ્રમ આવઇ ધિન મલિન મહ તમ દૂરિ ઉવેખઇ
વિજ્ઞાનશે નિજ સ્થિતિ ધરિ વિષય સકલ મહુ દૂરિ તજિ
ઇમ કહઇ હીરાનંદ સંઘપતિ સમઝિ નિજ રૂપ ભજિ ૨

× × ×

અંતે—

બાવન અક્ષર સાર વિવધ વરનન કરિ ભાખ્યા
ચેતન જડ સરૂપ સમઝિ નિજ ચિત્તમાંહિ રાખ્યા,
જ્ઞાનવંત નહિ પાર સાર એ અક્ષર કહિયઇ
નવ નવ ભાંતિ અપાર સુણતાં પંડિતાઇ લહિયઇ

વદીય દશદોય દેહરેછ બિબ બહુ ધાતુમય માણિ,
દરસણ કરીય દેહરાસરેછ આગરા પ્રથમ પ્રયાણ ૮
પુન્યવતા જગિ જે નરાછ તે કરઈ તીરથ બુદ્ધિ,
જિમ જિમ તીરથ સેવીઇછ તિમ તિમ સમકિત સુદ્ધિ ૯

* * * *

અતે— કલસ

ઇતિ તીરથમાલા અતિ રસાલા પૂરવ ઉત્તર વર્ણવી
સમકિતવેલી સુણિ સહેલી સફલ ફલી નવ પલ્લવી,
તપગચ્છ રાજા બહુ દિવાજા વિજયસેન સૂરીસરો
તસ પટ્ટિ પૂરો જિસો સૂરઓ વિજયદેવ યતીસરો, ૨૩
તપગચ્છિ રાજે ભવિ નિવાજે વાચક વિદ્યાસાગરો,
તસ સીસ પડિત સુગુણમડિત સહજસાગર ગણિવરો,
વીસાસઓ ચોવીસ જિનવર કલ્યાણક યાત્રા કરી,
તસ સીસવેસિ પૂરવદેશિ વિજયસાગર બહુ સુખકરી,
થુઈ ભણી બહુ સુખ ધરી ૨૪

—લ સવત્ ૧૬૯૮ વર્ષે ફાગણ સુદિ પૂર્ણિમા દિને લિખિત શ્રી પાડલીપુર મધ્યે તપાગચ્છે પડિત શ્રી જગકુશલગણિ શિ. ચદ્રકુશલગણિના ૩-૨૨ પ્ર કા ન ૧૪૪

—સકલ પડિતમડિતાખડલાયમાન પડિત શ્રી ૧૯ વિજયસાગર ગણિ શિષ્ય ગણિ હેતુસાગર લિપીકૃત શ્રી કૃષ્ણગઢ મહાનગરે સંવત્ ૧૭૧૭ વર્ષે શ્રી ચિતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્-શુભ ભવતુ.

—પ્રા૦ તી સ પૃ ૧ થી ૧૩

(આમા પાલગજ સમેતશિખરના રક્ષક રાજાનુ નામ પૃથ્વીમલ્લ આપ્યુ છે અને સ ૧૬૬૧ મા બનાવેલી જયવિજયકૃત સમ્મેતશિખર તીર્થમાળામા પણ પૃથ્વીચદ્ર (પૃથ્વીમલ્લ) આપ્યુ છે એટલે આ તીર્થમાળા તે સમયની એટલે સ ૧૬૬૧ આસપાસની હોવા સભવ છે)

ઉવઝિમ્ભે જ્ઞાતા ધરમે ધ્યાયકેસૂ નસીહી
વિનયદેવ ઠૂપકીએ પૂજ્યા સૂરીયાએ જશ કોધીર. ૨
અચલ ગચ્છ દિન દિન દીપે, શ્રી ધર્મમૂરતિ સૂરિરાય,
તાસતણે પખે મહીઅલ વિચરે ભાનુલબ્ધિ ઉવઝાયરે. ૩
તાસ સીસ મેઘરાજ પયપે, ચિરનંદો જ સહારે,
એ પૂજા જે ભણસે ગણસે તસ ઘર હોય આણંદરે મેલી. ૪
—સં. ૧૮૩૦ વર્ષે મા શુ. ૧૫ ગુરુવાસરે શ્રી નવાનગરે શ્રી અચલગચ્છે શ્રી શાંતિનાથપ્રસાદાત્ સા. રૂપસી રતનપાલ પ્રમુખ પઠનાર્થ. ૪-૧૪ મ
[ધર્મમૂર્તિ સૂરિ અચલગચ્છની પટ્ટાવલિમાં ૬૩ મા પટ્ટધર-૧૬ ૨ મા આચાર્ય અને ગચ્છનાયક પદ મ. ૧૬૭ માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા.]
(૪૩૬) ઋષભજન્મ
આદિ—
વિણીય નયરી વિણીય નયરી નાભિ નિરંદ
મરુદેવી ઉઅરસરે રાજહંસ સારિખ સામીય
સિદ્ધેસર પદમનિય ધામ રાયવર વસહ ગામીય,
વસઈ અવધિમ સ્વપ્નતણુ, જાણે ભુવન આધાર,
તસુ ધામ વદી તસુનાથો, કહિસું જનમ સુવિચાર ૧
* * * *
અંતે—

૭૧૮ મૂલા વાચક (આ. ધર્મમૂર્તિસૂરિ શિ.) સં. ૧૬૦૦ પહેલાં
(૪૩૭)+ ચૈત્યવંદન. ૮ કડી ગ૨—૩૨૫ જૈ પ્ર. વિધિપક્ષ પંચ. સત્ર.
આદિ—
કૈવલનાણિ શ્રી નિરવાણી સાગર મહાજસ વિમલ તે જાણી
સર્વાનુભૂતિ શ્રીધર ગુણખાણી, દત્ત દામોદર વંદો પ્રાણી. ૧

વહ ભેદ વિજ્ઞાન વિવેક રસ સમરસ તઈ યહ અધિક ગણિ,
આતમ લબદ્ધિ અનુ સુજમ્મ જગિ પઢત ગુણત હીરાનદ ભણિ. ૫૬
મગલ કરઉ જિન પાસ આસ પૂરણુ કલિ સુરતર,
મગલ કરઉ જિન પાસ દાસ જાકે સબ સુરનર,
મગલ કરઉ જિન પાસ, જાસ પય સેવઈ સુરપતિ,
મગલ કરઉ જિન પાસ, તાસ પય પૂજહ દિનપ્રતિ,
મુનિરાજ કહઈ મગલ કરઉ, સપરિવાર શ્રીકાન્હસુઅ,
બાવન બરન બહુ ફલ કરહુ સઘપતિ હીરાનદ તુઅ ૫૭

—ઇતિશ્રી અધ્યાતમ બાવની સપૂર્ણ–સવત ૧૬૬૮ વર્ષે આસાઢ સુદી પચમી દિને–લાભપુર મધ્યે–લિષત ભોજિગ કિસનદાસ સાહ બેણીદાસ પુત્ર–સાહ સતોષી પઠનાર્થં.

[વિ ધ નાનો ચોપડો પા. ૧૧૧–૧૨૫]

(૪૩૩) ઉપદેશરાસ સ. ૧૬૬૪

(૪૩૪) વિક્રમરાસ પ્રત લખ્યા સ ૧૭૦૦

---

૨૧૭ મેઘરાજ ૨. (અં. ધર્મમૂર્ત્તિ–ભાનુલબ્ધિ શિ.)

(૪૩૫) સત્તરભેદી પૂજા.

આદિ—

सर्वज्ञं जिनमानम्य नत्वा सद्गुरुमुत्तमं ।
कुर्व्वे पूजाविधिं सम्यक् भव्यानां सुखहेतवे ॥
વદી ગોયમ ગણહરે સમરૂ સરસતિ એક
કવિયણ વર આપે સદા, વારે વિઘન અનેક ૧

* * * *

અંતે—

ગીત રાગ ધન્યાસી

બોલી બોલીરે બોલી પૂજાની વિધિ નીકી
સતરભેદ આગમે જિન ભાખી, શિવરમણી સિરટીકીરે. બોલી. ૧

જીવાભિગમે જ્ઞાતા ધરમે રાયપસેણી પ્રસીદ્ધ
વિજયદેવ કુમરીએ પૂજ્યા સરીઆભે વલિ કીધીરે. ૨
અચલ ગચ્છે દિન દિન દીપે, શ્રી ધર્મમૂરતિ સુરિરાય,
વાસતણે પખે મહિમલ વિચરે ભાનુલબ્ધિ ઉવઝાયરે. ૩
તાસ સીસ મેઘરાજ પયંપે, જિનપ્રતિમા જિન સારે,
જે પૂજા જે ભણસેં ગણસે તસ ઘર હોય આણંદરે મેઘ. ૪

—સં ૧૮૭ વર્ષે મા શુ. ૧૫ ગુરૂવાસરે શ્રી નવાનગરે શ્રી અચલગચ્છે શ્રી શાંતિનાથપ્રસાદાત્ સા ૧૫સી રત્નપાલ લુણ પઠનાર્થ ૪–૧૪ મ

[ધર્મમૂર્તિ સૂરિ અચલગચ્છની પટ્ટાવલિમાં ૬૩ મા પટ્ટધર-૧૬ ૨ મા આચાર્ય અને ગચ્છનાયક પદ સં ૧૬૭ માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા.]

(૪૩૬) ઋષભજન્મ.

આદિ—

વિનીય નયરી વિનીત નયરી નાભિ નિવસેઇ,
મારુદેવી ઉઅરસરે રાજહંસ સાહિબ સામીય
સિદ્ધેસર પરમજિણ પ્રથમ રાયવર વસઇ ગામીય,
વસઇ અમારિમ પ્રભુતણું, જગ જાણે ગુણ આધાર,
તસુ ધન ધરી તસુ તણો કહિસું જનમ સુવિચાર ૧

* * * *

અંતે—

---

૭૧૮ મૂલા વાચક (આં. ધર્મમૂર્ત્તિસૂરિ શિ) સં ૧૬૭૦ પહેલાં.

(૪૩૭)+ ચૈત્યવંદન. ૮ ઢાળ ૩૨૦–૩૨૧ દે પ વિધિપક્ષ ગચ્છ પ્ર. સમ.

આદિ—

નિરુપમ શ્રી જિનવાણી સાગર મહાજલ વિમલ તે જાણી
સમકિતમણિ મંદિર ગુણખાણી, જગ દામોદર વંદે પ્રાણી. ૨

અંતે— કલસ

છન્નુએ જિનવર છન્નુએ જિનવર,
અધો ઊર્ધ્વને લોક તીર્છે જાણૂ એ,
સાસય અસાસય જૈન પડિમા તે સવે વખાણુએ.
ગચ્છ વિધિપક્ષ પૂજ્ય પરગટ, શ્રી ધર્મમૂર્ત્તિ સુરિંદુ એ,
વાચક મૂલા કહે ભણતા, ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ આણંદુએ.

૨૧૮ક. ક્ષેમકુશલ (મેઘમુનિ શિ.) ૧૬૭૨ પહેલા.

વિમલાચલ સ્ત૦

શ્રી **હીરવિજય** સુરિંદ રાજિ, **વિજયસેન** સૂરીશ્વર,
શ્રી પંડિત **મેઘ** મુણિંદ સીસઇં, થુણ્યો **ક્ષેમકુશલ** કર ૪૨

—ઇતિ શ્રીમત સકલતીર્થ મસ્તક મુકુટાયમાન વિમલાચલસ્ય કાલબદ્ધમાનેકવિંશતિ નામ સપ્તોદ્ધારં સંઘપતિ સિદ્ધસંખ્યાસૂચિત વિચારમય સ્તવન મહા મંગલમય મિતિ ભદ્ર સંપૂર્ણં, સમાપ્ત

(વિજયસેનસૂરિ—આચાર્યપદ સં ૧૬૨૮ સ્વ ૧૬૭૨)

૨૧૮ખ. હર્ષકીર્ત્તિસૂરિ (નાગોરી ત૦ ચંદ્રકીર્ત્તિસૂરિ શિ.)

વિજયશેઠ વિજયાશેઠાણી સ્વલ્પ પ્રબંધ. ૨૪ ત્રુટક કાવ્ય. **સં. ૧૬૬૫ આસપાસ.**

આદિ—

ભરતક્ષેત્રેરે સમુદ્રતીરે દક્ષિણ દિસે,
કચ્છ દેશમારે વિજયશેઠ શ્રાવક વસે,
શિયલ વ્રતરે અંધારા પક્ષનો લિયો,
બાલાપણેરે એહવો મન નિશ્ચય કિયો. ૧

* * * *

અંતે—

તેહના ગુણ ગાવે ભાવે જે નરનારિ,
તેનો વંછિત પામે સંપતિ સહેસકારિ,
નાગોરિ તપ ગચ્છ આમ્નાય સુરિરાય,
શ્રી સાધુરત્નસૂરિ સૂરિ પ્રણમું તેહના પાય
શ્રી હર્ષકીર્તિસૂરિ પભણે તાસ પસાય. ૨૨

કલશ.

ઇમ કૃષ્ણપક્ષે શુક્લપક્ષે જેણિ શિયળ પાળ્યો નિરમળો
ત દંપતિના ભાવ શુધિ સદા ગુણગણ સાંભળો. ૨૩
જેમ દુરિત દોહગ દુરિ જાય સુખ થાયે બહુ પરે,
સકળ મંગળ મનહ વંછિત કુશળ નિત્ય ઘરે અવતરે. ૨૪

—ઇ. હર્ષવિજયેન લેખિ(ખ્ય)મિતં—૨–૧૩
—લિ. ગ્ર. ખભ. ૨–૧૨ બે પ્રત મારી પાસે છે

(પાર્શ્વચંદ્રગચ્છના રાજચંદ્રસૂરિ (જન્મ સં. ૧૬ ૧ આચાર્ય ૧૬૨૬ સ્વ. ૧૬૬૯) ના સમકાલીન રાજરત્નસૂરિ શિષ્ય ચંદ્રકીર્તિસૂરિ હતા. તેના શિષ્ય આ હર્ષકીર્તિસૂરિએ પોતાના ગુરૂના નામની સારસ્વત વ્યાકરણની ટીકા, ન્યાયમતની ટીકા સિંદૂરપ્રકર ટીકા, શારદીય નામ માળા કોશ, ધાતુતરંગિણિ, યોગચિંતામણિ, વૈદ્યસારોદ્ધાર, વૈદ્ય સાર સંગ્રહ, શ્રુતબોધવૃત્તિ, કલ્યાણમંદિર અને ભક્તામર સ્તોત્ર વૃત્તિઓ તેમજ સં. ૧૬૬૩ માં અનિટ્કારિકા વિવરણ અને સં. ૧૬૬૮ માં સપ્ત પદિ(ર્થી)સ્તવ વૃત્તિ આદિ અનેક ગ્રંથ સંસ્કૃતમાં રચ્યા છે)

---

૨૧૯ વિદ્યાકમલ.

(૪૩૮) ભગવતી ગીતા. સં. ૧૬૬૯ ની પહેલાં.

૨૧૯૬. શાંતિકુશલ (ત. વિજયદેવસુરિ-વિનયકુશલ શિ.)

૧+ ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્ત. સ. ૧૬૬૭.

આદિ—

સારદ નામ સોહામણુ મનિ આણી હો અવિહડ રંગ,
પાસ તણો મહિમા કહુ જસ તીરથ હો જિમ ગાજે ગંગ ૧
ગોડી પરતા પૂરવિ ચિંતામણ હો તું લીલવિલાસ,
અંતરીક મોરે મને વરકાણે હો તુ સોહે પાસ. ગો ૨

× × × ×

અંતે—

અલખ નિરંજન તુ લિખ્યો અતુલી બલ હો તલભાણ,
શાંતિકુશલ ઇમ વિનવઇ તુ ઠાકુર હો સાહિબ સુલતાણ. ૩૦
તપગછ તિલક તડોવડિ પાય પ્રણમી હો વિજયસેનસૂરીસ,
સંવત સોલસતસઠે વીનવીઓ હો ગોડી જગદીસ ૩૧

કલસ.

ત્રેવીસમો જિનરાજ જાણી હિઈ આણી વાસના,
નર અમર નારી સેવ સારી ગાઇ ગુણ શ્રી પાસના,
વિનયકુશલ ગુરૂ ચરણ સેવક ગોડી નામઈ ગહગહઈ,
કલિકાલમાહિ પાસ પરગટ સેવ કરતા સુખ લહઈ ૩૨

—પ્રા તી. સ. પૃ ૧૯૮-૨૦૦.

૨. ઝાંઝરીઆ મુનિની સઝાય. સ ૧૬૭૭ વૈ વ ૧૧ બુધ સ્યાણામા (છાણી?)

અંતે—

સંવત સોલસત્તોતરે, સ્યાંણા નગર મઝારિ હો,
વઇશાખ વદિ એકાદસી, થુણિઉ મિં બુધવાર હો ૧૦૦
વિજયદેવસૂરીસરૂ, ગણધરપદ ગણધાર હો,
તપગચ્છ નાયક ગુણનિલઉ, જિનસાસનનઉ સિણગાર હો ઝા ૧

વિનયકુશલ પંડિતવર, પંડિત જા સિરતાજ હો
શાંતિકુશલ ભાખિઉ ભવુઉ સરસ સરસ દિન આજ હો. ૨
—ઇતિ શ્રી ઝંઝરિઆ ઋષિસઝાય સંપૂર્ણ ગણિ શ્રી લાભકુશલ શિષ્ય મુનિ હંસકુશલેનાલિખિ ગણિ શ્રી ૫ શ્રી રંગકુશલ શિષ્ય ગણિ શ્રી રામકુશલ પઠનકૃતે સં ૧૭ ૧ વર્ષે પોષ સુદિ ૧૫ દિને ઠ૦ સનતકુમાર સ. (સરસતિ સામિણિ પાએ લાગુ) ૪ ૩ સ. ભા. ભી. (આ. ક.)

૪ ભારતી સ્તોત્ર. ૩૩ કડીનું
આદિ—

સરસ વચન સમતા મન આણી, અક્ષર પહિલો પ્રણિ જાણી.

અંતે— કલશ.

સુલલિત સરસ સાકર સમી, અધિક અનોપમ વાણી,
વિનયકુશલ પંડિત તણી, કરી સેવ મેં લાધી વાણી,
કવિ શાંતકુશલ ભિક્ષર ધરી, નિજ ચીતઈ આણિ,
કીયો છંદ મનરંજ અક્ષર, સમરી શારદ વખાણી
તપ બોલી શારદ જે છંદ કવિ, ભલી ભગતેં વાધ્યા ભાવરી
હું તુઝી મેં વર દીધો તું, લીલ કરિસિ આસ ફલસી તાહરી. ૩૩
—એક નકલી વાગનાર્ક. ૨-૧૨ મારી પાસે છે.

---

૨૧૯ ખ ગુણવિજય (ત૦ કમલવિજય અને વિદ્યાવિજય શિ૦)

૧-૭૨૦ જિનનામ સ્ત૦ સં ૧૬૬૮ ચૈત્ર રવિ. જાલોરમાં
આદિ—

સરસતિ સરસ વચન વરસતી, સજહંસ ગજગતિ મલપતિ
સમરી સદગુરુ જિન જગદીસ, સાતસયાં ઊપરિ વલી વીસ. ૧
ભરત ઐરાવત દુઈ દુઈ ક્ષેત્ર, જાણુ ભવિ ભામિની નેત્ર
જંબૂ ધાતકિ પુષ્કર અર્ધ, અઢી દીપ સાસેસ અભાસ. ૨

૨૧૯ક. શાંતિકુશલ (ત. વિજયદેવસુરિ-વિનયકુશલ શિ.)

૧+ ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્ત. સ. ૧૬૬૭.

આદિ—

સારદ નામ સોહામણું મનિ આણી હો અવિહડ રંગ,
પાસ તણો મહિમા કહું જસ તીરથ હો જિમ ગાજૈ ગંગ ૧
ગોડી પરતા પૂરવિ ચિંતામણ હો તુ લીલવિલાસ,
અંતરીક મોરે મને વરકાણે હો તુ સોહે પાસ ગો ૨

× × × ×

અંતે—

અલખ નિરંજન તુ લિખ્યો અતુલી બલ હો તલભાણ,
શાંતિકુશલ ઇમ વિનવઇ તુ ઠાકુર હો સાહિબ સુલતાણ. ૩૦
તપગછ તિલક તડોવડિ પાય પ્રણમી હો વિજયસેનસૂરીસ,
સંવત સોલસતસઠે વીનવીઓ હો ગોડી જગદીસ. ૩૧

કલસ.

ત્રેવીસમો જિનરાજ જાણી હિઈ આણી વાસના,
નર અમર નારી સેવ સારી ગાઇ ગુણ શ્રી પાસના,
વિનયકુશલ ગુરૂ ચરણ સેવક ગોઠી નામઈ ગહગહઈ,
કલિકાલમાહિ પાસ પરગટ સેવ કરતા સુખ લહઈ ૩૨

—પ્રા તી. સં. પૃ ૧૯૮-૨૦૦.

૨. ઝાંઝરીઆ મુનિની સઝાય. સં. ૧૬૭૭ વૈ. વ ૧૧ બુધ
સ્યાણામાં (છાણી ?)

અંતે—

સંવત સોલસત્તોતરે, સ્યાંણા નગર મઝારિ હો,
વઇશાખ વદિ એકાદસી, શુભિઉ ભિ બુધવાર હો ૧૦૦
વિજયદેવસૂરીસરૂ, ગણધરપદ ગણધાર હો,
તપગચ્છ નાયક ગુણનિલઉ, જિનસાસનનઉ સિણગાર હો. ઝા ૧

૨૨૦ સંઘવિજય (ત૦ હીરવિજયસૂરિ–કવિવિમલ અપર નામ ઉદ્યોતવિજય–ગુણવિજય શિ.)

(૪૩૪૯) શ્રી ઋષભદેવાધિદેવજિનરાજ સ્ત. સં. ૧૬૬૫ આસો શુદ ૩

આદિ— દુહા.

સરસતિ ભગતિ ભારતી, કવિજન કેરી માત,
અમૃત વચન નિજ ભગતનઈં આપો કરી પસાય.
શાસનદેવી ચિત્તિ ધરૂ, પ્રણમું નિજગુરૂ પાય,
પ્રથમ તીર્થંકર વર્ણવું, શ્રી રિસહેસર રાય. ૨
ભવ તેરહ સ્વામીતણા, હું સંખેપિ ભણેસ,
રચું તવન સ્વામીતણું, સાંભળ ભવ્ય કરેસ. ૩

* * * *

અંતે—

સંવત સોલ રસ કાય નિધાન એ સંવત્સર કહ્યો પ્રધાન,
આસો માસિ તૃતીયા ઉજ્વલી, કર્યું તવન પૂરણ મનિરલી. ૬૫
જિહાં પ્રભુ અવિચલ મેરૂ ગિરિંદ, જિહાં મહ ગ્રહતારા રવિચંદ,
તિહાં લગઈ શ્રી ઋષભચરિત્ર, ભણઇ ગણિસ્યઈ તસ જન્મ પવિત્ર. ૭૦

(કલશ)

એ પ્રથમ નરપતિ પ્રથમ મુનિવર પ્રથમ ભિક્ષાચર હવો
એ પ્રથમ જિનવર પ્રથમ કેવલી ભાવ આણી મઈં સ્તવ્યો,
તપગચ્છપતિ શ્રી વિજયસેનસૂરિ શ્રી વિજયદેવસૂરિ પટોધર
ગણિ ગુણવિજય શિષ્ય સિંઘવિજય કહિ સકલ સંઘ મંગલ કર. ૭૧

—ઇતિશ્રી ઋષભદેવાધિદેવ જિનરાજ સ્તવન સંપૂર્ણ. લિખિત સંવત ૧૬૭૦ વર્ષે માઘ માસ શુક્લપક્ષે પૂર્ણિમાતિથૌ સર્વપંડિતશિરોમણિ ગણિશ્રી ગુણવિજય શિષ્યગણિ સિંઘવિજયેન લિખિત શ્રી અણહિલપત્તન મધ્યે શ્રી ખેતરવસહી પાડે વાસતવ્ય શ્રાવિકા પુન્ય પ્રભાવક શ્રી દેવગુરુભક્તિકારક સાહ નાનજી પઠન કૃતેતિ ભદ્ર. ભૂપત્ર ૫–૩–૧૫ (વિ. ધ.)

અતીત અનાગત નઇ વર્ત્તતા, ચઉવીસી જિનવર વિહરતા,
ચોવીસીઇ જિન ચોવીસ, દસ ક્ષેત્ર ચોવીસી ત્રીસ ૩

× × × ×

અંતે—

એ જિનનામ પ્રસાદથકી તુ ભ૦ પૂત્ર કલત્ર પરિવાર તુ
ભાગ સોભાગ સોહામણા તુ ભ૦ લહિઇ જય જય કાર તુ,
તપગચ્છપતિ ગુરૂ મહ્હપતો તુ ભ૦ સકલસૂરિ સિરતાજ તુ,
શ્રી **વિજયસેન** સૂરીસરૂ તુ ભ૦ શ્રી **વિજયદેવ** યુવરાજ તુ.
તસગછિ ગુણરયણાયરૂ તુ ભ૦ સુવિહિત પડિત સીહ તુ,
શ્રી ગુરૂ કમલવિજય જયુ તુ ભ૦ **વિદ્યાવિજય** બુધ લીહ તુ,
તાસ ગીસ ઇણિપરિ કહિ તુ ભ૦ ચૈત્રી દિન રવિવાર તુ,
સવત **સોલ અડસઠિ** તુ ભ૦ ગઢ **જાલોર** મઝારિ તુ, ૭૯

કલશ

ઇમ સાંમુ સિંધુર ભુવનબધુર જિનધુરધર ધ્યાઇયા,
કરકમલ જોડી માન મોડી ભગતિ જુગતિ ગાઇયા,
શ્રી કમલવિજય મુણિદ વાચક ગુણવિજય કહિ જિનતણા
નિત નામ ભણુતા શ્રવણિ સુણતા ઘરે રગ વધામણા ૮૦

—ઇતિશ્રી ઐરવત ક્ષેત્ર ૧૫ ચોવીસી સ્ત૦ પચભરત પચ ઐરવત ૩૦ ચોવીસી ૭૨૦ જિનનામ સ્તવન લિખિત શ્રી રવિવર્દ્ધન ગણિભિ

૨-સામાયક સ૦ આદિ-ગોયમ ગણહર પ્રણમી પાય

અંતે—

સામાયિક કરજ્યો નિસદીસ, કહિ શ્રી કમલવિજય ગુરૂ સીસ. ૧૩
—ઉપરના બનેની પ્રત ૩-૨૩ જૈ. એ. ન. ૧૧૫૦

કુશમન મજી કરી, કુમતિ કીધ પરિણામ,
મન વચન કાયા કરી, ધર્મ તણો મનિ રામ. ૪૪
જિનપ્રતિમા જિનસારિખી, શ્રી નવમનિ અધિકાર,
સંઘવણ સાચી પરી, આણી તસ કુલ મઝારિ ૪૫
આચારિજ પદનો પણી નહિ અભિમાન લગાર,
હીરગુરુ મસ્તકે જઈ નમું મનસ્યું કરી વિચાર. ૪૬
ભાખ્યા અરથ સિદ્ધાન સવિ, પંડિત લહુ મુત જોડિ,
આસીસ ગુરુસ્યું પરસ્પરા, આણી વસ્ય મન કોડિ ૪૭
પુનરપિ ચારિત્ર આદરઈ વિશુદ્ધ હીરગુરુ હાથિ
પંચમહાવ્રત ઉચ્ચરઈ આસીસ ગુરુનિધ સાથિ. ૪૮
ઋષિ મેઘજી ઉદ્યોતવિજય નામ અનોપમ દીધ
ઋષિનો તે ગુણવિજય દીધુ નામ પરસિદ્ધ ૪૯
નામ થાપના અનુક્રમઈ કીધી શ્રી ગુરુરાજિ
પંચે નામ ગુરુ અતિઘણો સારખા તસ લહુ કાજ ૫૦
શ્રી હીરવિજય સૂરીશ્વર, ગુણવંત તસ તણો સીસ
શિરોમણિ ગુણવિજય મુનિ ગુરુઆણ ધરઈ નિજ સીસ. ૫૧
તસ વિનયી વચના વિબુધ, સંઘવિજય પભણંતિ
સરસ સબંધ શ્રોતા સુણઉ પુરાઈ વાચા મન ખંતિ. ૫૨
શુભ સંબંધઈ ગુરુનો ભણવિ તાસધ વાસ ઉચાટ
ભણઈ ગુણઈ મનિ ભાવસ્યું, તસ ઘરિ સુખ ગહગાટ ૫૩
સંવત સોલ ઉગણિનિધિ વરસે મૃગશિર માસ,
શુદિ પંચમી ઉત્તરરવિ પૂરણ રચીઉ રાસ. ૫૪
મતિરાય શ્રાવકસુણી જિકે પાપ પ્રણમુ કરજોડિ,
અધિક ન્યૂન જે મઈ કહ્યુ મુઝ મમ દેજો ખોડિ ૫૫
વિનોદઈ ગુણઈ આનંદઈ શ્રોતા જોજો ચાવ,
આભરમનિ થઈ તે કરશે ધર્મ સુજાણ. ૫૬

(સઘવિજય ગણિએ કલ્પસૂત્રપર પ્રદીપિકાવૃત્તિ સ. ૧૬૭૪ મા રચી છે અને તેની સ. ૧૬૮૧ મા લખેલી પ્રત લીંબડી ભડારમા પત્ર ૧૫૫ અને ગ્રથમાન ૩૩૦૦ ની ૧૨ મા દાબડામા છે.

(૪૪૦) **અમરસેન વૈરસેન રાજર્ષિ આખ્યાનક.** સ. ૧૬૭૯ માગ શુ ૫.

આદિ—

સકલ સિદ્ધિ સુખ સપદા, લહીઈ બુદ્ધિ વિનાણ,
પચપરમેષ્ટી પ્રણમીઈ, હુઈ ધરિ કોડિ કલ્યાણ ૧
શ્રી **આદીશ્વર શાંતિજિન**, યદુપતિ **નેમિ** જિણદ,
પાસ વીર પ્રભુ પાય નમુ, પચતીરથ સુખ કદ ૨

× × × ×

અમરસેન વયરસેનનઈ પૂર્વે ભવ અધિકાર,
દાન પૂજાલાભ ગુરૂઈ કહ્યો, તેણઇ લહ્યા સુખ અપાર, ૧૪

× × × ×

પ્રકરણ પુષ્પમાલા તણી, ગાથા ભણી સુજાણિ,
રસિક સબધ શ્રવણે સુણો, રાસ રચુ શુભવાણિ ૧૬

ઢાલ ૨૭ રાગ આસાઉરિ.

સરસતિ માત સાનિધિ કરી, રચ્યો સબધ રસિક
શાસ્ત્ર અનુસારઈ વર્ણવ્યો, નવિ ભણ્યો બોલ અલીક ૪૮૯
પટ્ટપરપર **વીરનો** ક્રમઈ હવો યુગહપ્રધાન,
શ્રી **હીરવિજય** સૂરીશ્વર અકબર નૃપ દીઈ માન. ૪૯૦
બિરૂદ જગગુરૂ તેણુઈ દીઉં, તીરથ શેત્રુજ ગિરિનારિ,
મુગતા ચાટ કારાવીઆ, જાત્ર કરઇ નરનારિ. ૪૯૧
છોડાવ્યો જેણુઈ છજીઓ, મુકાવ્યુ જગિ દાણુ,
બધ લાખ મેલ્હાવીઆ, હીરગુર વચન પ્રમાણુ ૪૯૨
ઉદય અધિક શ્રી ગુરૂતણો, રાજનગર મઝારિ,
સોલઅઠાવીસઈ આવીઆ, **મેઘજી** ઋષિ ઉદાર. ૪૯૩

ક્રુકમન મૂકી કરી, કુમતિ કીધ પરિણામ
મન વચન કાયા કરી, ધર્મિ તણો મનિ રામ. ૪૯૪
જિનપ્રતિમા જિનચારિત્રી કરી સન્માનિ અધિકાર,
સાનકણ સાચી ધરી, આણી તસ હાલ મઝારિ ૪૯૫
આચારિજ પદનો ધણી નહિ અભિમાન લગાર
હીરગુરુ સરખે જાઈ નમું મનસ્યું કરી વિચાર. ૪૯૬
ભાગ્યા ભગ્ગા મિથ્યાત મતિ, પંડિત ભડ મુખ મોડિ,
આશીષ સરિખ્યું પરસ્પરા, આણી વડા મન કોડિ ૪૯૭
કનકપ ચારિત્ર આદરઈ વિશુદ્ધ હીરગુરુ હાથિ,
પન્નાસ્વામત ઉચ્ચરઈ આશીષ સાહિતય સાથિ. ૪૯૮
ઋષિ મેઘજી ઉદ્યોતવિજય નામ અનોપમ દીધ,
સહિનો ને ગુણવિજય દીધું નામ પ્રસિદ્ધ ૪૯૯
નામ થાપના અનુક્રમઈ કીધી શ્રી ગુરુરાજિ
પંચેચ્યાસ ત્રાણ અનિપજ્યો સારથી તસ ભડ કાજ ૫૦૦
શ્રી હીરવિજય સૂરીશ્વર શુભવ્રત તસ તણો સીસ
શિષ્યો ગુણવિજય મુનિ, શુભઆશ્રય વદઈ નિજ શીસ. ૫૦૧
તસ વિનયી વયના વિબુધ શ્રી ધર્મવિજય પ્રમ્મુતિ
સરસ સબંધ બોલ્યા સુણ્યું પૂરાઈ વસ્તુ મન ખંતિ. ૫૦૨
સુખ સંપજઈ સુણતાં ભણતાં તાસ તાસ ઉલ્લાસ,
ભણઈ ગુણઈ મનિ આણસ્યું તસ ધરિ ઘુણ ભર્યા ૫૦૩
સઠ્ઠસા ઉદધિનિધિ વરસે પ્રમતિર માસ.
શુદિ પંચમી ગુરુવારિ પૂરણ રચીઓ રાસ. ૫૦૪
કવિજન ગુરુજી જિહાં ખમ પ્રમુખ કરજોડિ
અધિક ન્યૂન જે અર્થ કહ્યું મૂઝ મમ દેજો ખોડિ. ૫૦૫
વિનોદવાણી આનંદપૂર્ણ બોલ્યાં જેહ વખાણ,
આખરમતિ શુદ્ધ ને કરજો સત સુજાણ. ૫૦૬

ઢાલ અઠાવીસ માની ૨૮, ઢાલ કડવાની જાતિ
એહ રાસ કીધો લાભ લીધો મીધુ વછિત કાજ,
જોગુઈ દાન દીધુ હવુ પ્રસિધુ લાધુ ત્રિભુવનરાજ. ૫૦૭

* * * *

અંતે—

કલશ-રાગ ધન્યાસી.

શ્રીવીરથી અનુક્રમિ પાટિ તપગછિ શુદ્ધ પરપરા,
શ્રી વિજયદાન ગુરૂ હીર જેસગજી, વિજયતિલક સૂરીશ્વરા.
તસ પટોધર ઉદયગિરિ જિમ ઉદયો અવિચલ દિનકરૂ,
અભિનવો ગૌતમ ભવિક વદો, વિજયાણુદ સૂરીસરૂ ૫૧૮
સપ્રતિ વિચરઇ યુગપ્રધાન ગુરૂ છત્રીસ ગુણ અગઇ ધરઈ,
સાધુ પુરદર મહિમામદિર અમૃતવાણિ મુખિ ઉચરઈ,
શ્રી હીરવિજય સૂરીંદ સેવક ગુણવિજય ગણિ મુનિવરૂ
તસ સીસ સગુણ્યા રાજઋષિ દોય સકલ સઘ મગલ કરૂ. ૫૧૯

—મહોપાધ્યાય શ્રી ૫ શ્રી નદિવિજય ગણિ શિષ્ય શિરોમણિ ગણિશ્રી ધનવિજયગણિ શિષ્ય મુ૦ ભક્તિવિજયેન લિખિન સ્વવાચનાય સ ૧૬૯૭ વૈ વ ૧૩ દિને શ્રી અમ્હદપુરે ૨૦-૧૫ વિ વ.

(૪૪૧) સિહાસનબત્રીસી.

અંતે—

તપગછ નાયક ગુણનિલો શ્રી હીરવિજય સૂરીંદ
જૈનધરમ દીપાવીયો જસ પય નમૈ સુરીંદ ૯૦
લુકાપતિ ઋષિ મેઘજી અઠાવીસ ઋષિ પરિવાર
આની હીરગુરૂ વદીયા આણી હર્ષ અપાર ૯૧
કુમતિ તજી સુમમતિ ભજી માર્યા આતમકાજ
ઉદ્યોતવિજય વિબુધ પદ દીઉ ધન ધન હીરગુરૂરાજ ૯૨
અઠાવીસ માંહે મુખ્ય સિસુ ગુણવિજય ગણિરાય,
તસ સીસઇ ઉત્તમ કરી પ્રબધ રચ્યો સુખદાય ૯૩

(હીરવિજય સં ૧૬૫૨ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. તો તે સમયમાં)
(જૈનયુગ ૪)

—પ્રસિદ્ધ હીરવિજયસૂરિ પાસે મેઘજી ઋષિએ લોંકામતનો ત્યાગ કરી સં ૧૬૨૮ માં દીક્ષા લીધી અને મેઘજીનું નામ ઉદ્યોતવિજય રાખ્યું. આ પ્રસંગે અમદાવાદના જૈનસંઘે મોટો ઉત્સવ કર્યો હતો. આ દીક્ષા અવસરે મેઘજીની સાથે તેના ત્રીસ (આલીસ) શિષ્યોએ પણ તપાગચ્છની દીક્ષા લીધી તે પૈકી ગુણો નામના શિષ્યનું ગુણવિજય નામ રાખ્યું અને તેમના શિષ્ય તે કવિ સંઘવિજય. હીરવિજયસૂરિના એક શિષ્ય સંઘવિજય નામના હતા. તેનું સંસારપક્ષે સંઘજી નામ હતું. તે પાટણનો એક ગૃહસ્થ હતો. તેની સ્ત્રીથી એક પુત્રી થઇ હતી. પોતાને ૩૨ વર્ષની ઉંમર થતાં હીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી દીક્ષા લેવાનું મન થતાં સ્ત્રીની અનુમતિ ફેરવે લઇ પોતાની પુત્રીનું લગ્ન કરી આપવા માટે મોટી થયા વગર દીક્ષા લીધી અને તેની સાથે બીજા સાત જણાએ દીક્ષા લીધી. સંઘજીનું નામ સૂરિજીએ સંઘવિજય રાખ્યું તેજ સંઘવિજય અને આપણા કવિ—ગુણવિજયના શિષ્ય ને જુદા યા એક જ છે તે ખાત્રીથી કહી ન શકાય. કારણ આપણા કવિનું નામ સિંધવિજય—સિંહવિજય પણ હોય શકે. તેથી બંને તો બંને જુદા હોવાનું વધારે સંભવિત લાગે છે જુઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ ૨૧ અને ૨૨૫.)

---

૨૨૧ વિજયમેરૂ (ખ૦ જાજ્વાર-અભિરત્ન—હેમધર્મ શિ૦)

(૬૬૨) હંસરાજ વચ્છરાજ પ્રબંધ. સં ૧૬૬૫ લાહોરમાં.

આદિ— દુહા.

વીર જિણેસર ચરમ જિણ પ્રણમું, પય અરવિંદ સહગુરુ પય પ્રણમું.
વલિ મનિ ધરિ પરમાણંદ. ૧

જિનવર વદન નિવાસની, પ્રણમું સરસતિ દેવ
પુસ્તક હસ્ત આરાધું, સંનિધિ કરિ સુતદેવ. ૨

પુણ્યે ધણ કણ સપજે, પુણ્યે સુખ આનંદ
પુણ્યે અરિ કેશરિ નમે, પણમે સુરનર ઇંદ. ૩
પુણ્યે લખમી વસિ હુવે, દિન દિન અધિક પડૂર
પુણ્યે ગ્રહ પીડા ટલે, જાગે પુણ્ય અફૂર ૪
પુણ્ય તણા ફલ છે બહુ, પુણ્યે જસ વર ચિત્ત
હંસરાજ હછરાજવર, હંસાવલી ઢાલ ચરિત્ત. ૫
સરસ પ્રબંધ છે એહનો, વલિ અધિક ઢાલ રસાલ,
કવિયણ સુણતા ગહગહી, ચ્યાર ખડ સુવિશાલ ૬
એ ચરિત્ર જલધર સમો, વચન અમૃત જલબિંદુ
મધુર સ્વરે તે ગાઇ જતુ ભવિક મોર સુખ કંદ. ૭
રસ કલા કર સરજિકા, સુગાતા શ્રવણ સુહાય
સાભલિજ્યો ગુણિયણજના, જો આવૈં તુમ દાય. ૮

× × × ×

અંતે—

ખરતરગચ્છ અતી દીપતો, શ્રી જિનચંદ સૂરિંદ
તાસ સીસ અતિ દીપતો, શ્રી જિનસિંહ મુણિંદ ૧૦૩ નિ૦
સોલસઇં ઉગણહુત્તરઈં લાહોરનયર મઝાર
સાંતિનાથ સુપસાઉલઇં કીધો પ્રબધ અપાર ૪
વાચનાચારિજ દીપતો, રાજાસાર સુણ જાણ
મણિરયણ કલાનિલો, શિષ્ય મુખ્ય સુજાણ ૫ નિ૦
હેમધર્મ ગુરુ સાનિધઈ, મુઝ સદા સુખ આનંદ,
વિનયમેરૂ મુનિવર કહઇ, સુણતા શ્રાવકવૃંદ. ૬
ચ્યારિ ખડ એ ચઉપઇ, સરસ પ્રબધ ઉલ્હાસ,
કવિયણ જનમન ગહગહઈં, ગાવતા લીલવિલાસ. ૭
—ચાર ખડ ગ્રંથાગ્ર ૯૯૦ પ્રમાણ. ૧૧-૧૮ સે. લા વડોદરા.

૨૨૨ જ્ઞાન (ઋષિ.)

(૪૪૩) શીલચરિત્ર રાસ. ૧૬૭ પહેલાં રત્નાગર પુરમાં.

અંતે—

નયરઈ એહ નાહિક રચિઉ રત્નાગર પુરમાંહિ
યતિ શ્રી નિરાલંબો આપુ મનિ ઉચ્છાહિ. ૧૮
ધ્યાન ભણુ હો ભણ્યો શીલચરિત્ર અપાર
જે ભણસે એહને ઉતરસે તે નર ધન્ન અવતાર. ૧૯

—સં. ૧૬૮૫ આસો વદ ૧૩ હસ્તાર્કે લિખિતં પંડિત શ્રી જ્ઞાન-વિજયગણિ શિ. મુ. પ્રીતિવિજય લિખિત

(પ્રવ.ની આદ્યાઓનો ભ.)

—પ્રત સંખ્યા સં. ૧૬૭ અમ.

(૪૪૪) યશોધર રાસ—રે.



૨૨૩ પરમાનંદ (ત૦ વિજયસેનસૂરિ શિ.)

(૪૪૫) નાના દેશોદેશીબાણામય સ્ત૦ (સં. ૧૬૭૧ પહેલાં)

આદિ—

એ ત્રિભુવનતારણ તીરથ પાસ ચિંતામણીરે
કિ વિજય ચિંતામણીરે
ચાલિ ચતુર ચિઉ ચાલિ જાઈઇ ઇમ ભણુઇ ભામનીરે
પ્રિય સેજ વાલિ જો વારા વિહિ પવઘ પુરપરારે
તસ સીગિ સોવન મોહિ કિ પમ પમ પુપરારે ૧

* * *

અંતે—

ઇમ સાત તીરથ સખર સમરથ પાસ ત્રિભુવનનુ ધણી
તપગચ્છિ જિણુઇ જયકાર દેશ તિણુઇ વિજય ચિંતામણી.

ભારમલ્લરાજા વડ દવાજા કરી થાપ્યા જિનવર,
શ્રી વિજયસેન સૂરીંદ સેવક પંડિત પરમાણુદ જયકર, ૭૭
૪-૧૫ (વિ. ધ.)

(કચ્છનુ વિજયચિંતામણિ મંદિર.)
(વિજયસેનસૂરિ સ્વર્ગ ૧૬૭૧ તો તે પહેલા.)

---

૨૨૪ અજ્ઞાતકવિ.

(૪૪૬) સુદયવચ્છવીર ચરિત્ર લ સ ૧૬૫૨ પહેલા.

અંતે—

સુદયવછનુ એહ ચરિત્ર, જે નર નિસૂણઈ સદા પવિત્ર,
તાહ તણઇ મનિ પૂજઇ આસ, લહઈ સિદ્ધિ સુહ લચ્છિ વિલાસ ૬૧

—સંવત્ ૧૬૫૨ વર્ષે આસોજ માસે શુક્લપક્ષે પ્રતિપદાયા તિથૌ દેવાલીનગરે રાણા શ્રી પ્રનાપસિંઘ વિજયરાજરે શ્રી સંડેર ગણે ભટ્ટારિક શ્રી યશોભદ્રસૂરિ સંતાને ગચ્છાધિપ ભટ્ટારક શ્રી ઇશ્વરસૂરિભિ ચિરંજી-યાત તત્ શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી વિજયસુંદર વા૦ શ્રી પદમરાજ લિખતં.

(વિ. ધ)

---

૨૨૫ હીરનંદન (ખ૦ જિનસિંહસૂરિ શિ૦)

(૪૪૭) હરિશ્ચંદ્ર ચોપાઈ. સ ૧૬૭૦ થી ૧૬૭૪ ની વચ્ચે

આદિ—

શુભમતિ આપો સારદા, સરસ વચન સરસત્તિ,
બ્રહ્માણી સહુ વિઘન હરિ, ભલો કરે ભારતિ. ૧
ચઉવીસે જિણવર ચતુર, નામ હુવઇ નવ નિધિ,
શ્રી ગૌતમ ગણધર સધર, સદા કરો સાનિધિ ૨
આદીસર જિણુ ઉદય કરિ, શાંતિ જિણુદ સુખવાસ,
નિરમલ મતિ દો નેમિજિણ, પરતા પૂરઉ પાસ ૩

વિઘન હરો શ્રી વીરજિણ સુખ સંપદ દાતાર,
પચવીસમ જગિ પરગડા, તસુ પ્રાક્રમિ સાર ૪
ખરતર ગચ્છનાયક થયો, જગમ જુગપરધાન
શ્રી જિનસિંહ સૂરીસરૂ, નમીયઇ સુગુણનિધાન. ૫
વિનયવંત વિદ્યાનિલો, શિષ્ય હીરનંદ નામ,
ગુરૂ સુપસાયઇ ગાવતાં, રંગઇ હસ્યકામ. ૬

× × × ×

અંત—

એવું પાનું નથી. પ્ર. ક્ર. ૧૬ ૫ ૧૫ ભા. ૬

---

૨૨૬ વિદ્યાચંદ (ત૦ વીપા શિષ્ય)

(૪૪૮) +શ્રી વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ રાસ. ૧૬૭૨ પછી

આદિ—

સરસતિ મતિ વઉ નિરમલી, મુખિ ઘઉ વચન વિલાસ,
ગાઇ તપગચ્છ રાજવી વિજયસેન ગુણરાશિ. ૧
જગમાં જગગુરૂ હીરજી હુઓ અધિક સોભાગ
મહિમા મહોમહિ પસરિઓ, જિમ રામજીની મહભાગ. ૨
તાસ પાટિ ઉદયાચલિઇ, ઉગ્યુ અભિનવ ભાણુ
શ્રી વિજયસેન સૂરિસરૂ, જેહથી નિતસુ વિહાણ. ૩
ભાગ્ય વડું શ્રી પૂજ્યનું, કુમતિ ન ખરી આણ,
જિનશાસનમાં જાગતો, દૂજો અધિક મહાણ. ૪
જસ પ્રતિમા પૂજવું, સઘ તીરથ ઉદાર,
રસ-ભાસ-કવિ મજથી, તે સુણજ્યો અધિકાર ૫
એહઇ જે નિર્વાણનો કહું સંખેપ વિચાર,
તાત માત ગુરૂ આપણો નામ થકી સંભાર. ૬

* * * *

અંતે— કલસ.

જગમાહિ મહિમા ગુરૂતણુઉ જે, અતિઘણુઉ છઇ મઇ સુણ્યઉ,
દોઇ હાથ જોડી બુદ્ધિ થોડી, કામિ કોડી સઉ ગુણ્યઉ,
શ્રી વિજયદેવ સૂરિંદ નંદઉ ભાવિ વંદઉ વલી વલી,
વર વિબુધ વીપા મીસ વિદ્યાચંદ આશા મનિ ફલી. ૫૭

—૫૭ કુંક આમાં છે પ્ર. જૈ. એ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

૧ +રાવણ મંદોદરીએ આપેલ ઉપદેશ સ૦ ૩૯૧ સ. મા. ભી.

---

૨૨૭ ગંગદાસ (ખ૦ જિનસિંહ–કીર્તિરત્નસૂરિ–હર્ષધર્મ–હર્ષવિશાલ–સાધુમંદિર–વિમલરંગ–લબ્ધિકલ્લોલ શિ.)

(૪૮૯) વંકચૂલ રાસ. સં. ૧૬૭૧ શ્રા૦ શુ. ૨ ગુરૂ પાતિ ગામમાં.

આદિ—

સંતિ જિણેસર ચિર જયતુ, સંતિકરણ જિનરાજ,
વંકચૂલ રાજા તણુઉ, ચરિત કહિસુ હિતકાજ ૧
સૂધઇ મન જે પાલિસ્યઇ, ગુરૂમુખ લેઇ નીમ,
વંકચૂલ જિમ પામિસ્યઇ, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ નિસ્સીમ. ૨
ગુરૂવિણુ કો જાણુઈ નહી, ધરમાધરમ વિચાર,
સુઘટ ઘાટ સોનાર વિણુ, લાપ મિલઈ લોહાર. ૩
રૂપિ કિમઇ ન રંજીયઈ, જઉ વિધિ રંજનહાર,
કંઠન કિમ ઉચ્ચરિયઇ, જઉ વરસઇ જલધાર ૪
ચ્યારિ નીમ ચાવા ચતુર, લીધા ગુરૂનઈ પાસ,
ચમતકાર ચિત ઊપજઇ, સુણુતા મન ઉલ્હાસ. ૫

* * * *

અંત—

સંવત સોલઈકહુત્તરિ જાણિ, પાતિગામ સુઠામ વખાણિ,
શ્રાવણ સૂદિ બીજઇ ગુરૂવારિ, ગાયઉ વંકચૂલ સૂખકાર. ૧૨૧

યુગવર શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ પાટ, સેવઈ સુરનર મુનિવર થાટ,
ખરતરી ગચ્છ સિરિ સાટ, શુદ્ધ પરૂપઈ જિનવર વાટ. ૧૨૨
યુગવર શ્રી જિનસિંહ સૂરીશ વિજયમાન પ્રતપઉ સુજગીસ,
રાજરાણા માનઈ જસુ આણ એહના કેતા કરૂં વખાણ ૧૨૩
ભૂમિતલ મોટા અવદાત, યુગ મહેતઈ જસુ વિખ્યાત,
આચારિજ આચારઈ ભલઉ કીરતિરતન સૂરિ જગતિલઉ. ૧૨૪
હરસધરમ વાચક તસુ સીસ, વાચક હરસવિશાલ મુનીસ,
તસુ પાટઇ પરગટ ગુણનિલઉ, સાધુમંદિર વાચક સિરિતિલઉ. ૧૨૫
તાસુ વિનેય વિમલરંગ ગણી વિનયવંતમાંહિ મહિમા ઘણી,
તિહના સીસ વિનયગુણ જાણ વાચક લબ્ધિકલ્લોલ પ્રધાન. ૧૨૬
તાસુ પ્રસાદઈ એહ રસાલ વાક્યાસ આપઉ ગુણમાલ,
સુણતાં ભણતાં લીલવિલાસ, એહ સંબંધ કહ્યઉ ઉલ્લાસ. ૧૨૭
જિહાં સાગર જલ ગગનતરંગ જિહાં કનકગિરિ વર ઉત્તંગ,
તિહાં લગિ નંદઉ એહ સંબંધ સુણતાં થાઈ કરમહ બંધ. ૧૨૮

—સં. ૧૬૮૪ પોષ વદિ ૧ ભૃગુવાસરે પૂર્ણિમાપક્ષે યુગપ્રધાન શ્રી ૪ યુગવર ભટ્ટારક લક્ષ્મીચંદ્રસૂરિ—પ્રથમ શિ. ગણિ શ્રી વીરવિમલ પ્રથમ વાચક વાચનાચાર્ય વા. શ્રી લબ્ધિવિજય તત્ શિષ્યાણ શિ. સૌભાગ્યવિજય લખિતં—શ્રી સત્યપુરવરે. વિ. ૫ ૫—૧૪



૨૨૮ કૃપાસાગર (નેમિસાગર—વિદ્યાસાગર શિ.)

(૪૫૦)+ નેમિસાગર ઉ નિર્વાણ રાસ. સં. ૧૬૭૨ માગ. શુ. ૧૨ ઉજેણીમાં

આદિ— વસ્તુ.

સારદ મંગલ સાર મંગલ મહા ભગવંત,
શાંતિ જિણેસર સમરીઇ રિદ્ધિવૃદ્ધિ સવિસિદ્ધિ કરણ,

અતે— કલસ.

જગમાહિ મહિમા ગુરૂતણુઉ જે, અતિધણુઉ છઈ મઈ સુણ્યઉ,
દોઇ હાથ જોડી બુદ્ધિ થોડી, કામિ કોડી સઉ ગુણ્યઉ,
શ્રી વિજયદેવ સૂરિદ નદઉ ભાવિ વદઉ વલી વલી,
વર વિબુધ વીપા સીસ વિદ્યાચદ આશા સવિ ફલી. ૫૭

—૫૭ ટુક આમા છે. પ્ર જૈ. એ. ગૂર્જર કાવ્ય મચય

૧ +રાવણુ મદોદરીએ આપેલ ઉપદેશ સ૦ ૩૯૧ સ. મા. ભી.



૨૨૭ ગંગદાસ (ખ૦ જિનસિંહ-કીર્તિરત્નસૂરિ-હર્ષધર્મ-હર્ષવિશાલ-સાધુમંદિર-વિમલરંગ-લબ્ધિકલ્લોલ શિ.)

(૪૪૯) વકચૂલ રાસ. સ. ૧૬૭૧ શ્રા૦ શુ. ૨ ગુરૂ પાતિ ગામમા.

આદિ—

સતિ જિણેસર ચિર જયતુ, સતિકરણુ જિનરાજ,
વંકચૂલ રાજા તણુઉ, ચરિત કહિસુ હિતકાજ ૧
સૂધઇ મન જે પાલિસ્યઇ, ગુરૂમુખ લેઇ નીમ,
વકચૂલ જિમ પામિસ્યઇ, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ નિસ્સીમ. ૨
ગુરૂવિણુ કો જાણુઈ નહી, ધરમાધરમ વિચાર,
સુઘટ ઘાટ સોનાર વિણુ, લાપ મિલઈ લોહાર ૩
ભૂરિષ કિમઇ ન રજીયઈ, જઉ વિધિ રજનહાર,
કઠન કિમ સઅરિયઇ, જઉ વરસઇ જલધાર. ૪
ચ્યારિ નીમ ચાવા ચતુર, લીધા ગુરૂનઈ પાસ,
ચમતકાર ચિત ઊપજઇ, સુણુતા મન ઉલ્હાસ. ૫

* * * *

અત—

સવત સોલઈકહુત્તરિ જાણિ, પાતિગામ સુઠામ વખાણિ,
શ્રાવણુ સૂદિ બીજઇ ગુરૂવારિ, ગાયઉ વકચૂલ સૂખકાર. ૧૨૧

અંત—

સંવત સોલ વરસ અઠ્ઠોતરી જેઠ સુદી ગુરુવાર,
નિજ મતિનિ કિંતિ રાસ પૂરણ એહનું મનસાર ૨

નગર ખિરપુર રહ્યું જિહાં કરય કમઠાવાસ,
જિહાં વસઈ વડ ભવધારીઆ મતિ ધર્મ ઉપરિ ભાસ,
પીપલ ગચ્છિ ગુરૂ વડ શ્રી શાંતિસૂરિ સુગણ
તેતિલેવીલિયા કુલ ચાલસઈ શ્રીભાવપુર અભિરામ. ૩

તાસ અનુક્રમિ પાટિ પ્રભાવ શ્રી ધર્મસાગર સૂરિ,
શ્રી વિમલરાજ સરીસ જાણું, દુષ્ટ ભાગ્ય પૂરિ.
ત્રિભુવન વિદ્યા ધરમતા અધિક જસ ઉપગાર,
જેણિ દાખ્યા દિન કરી અજ્ઞાનના અંધકાર ૪

જેણિ થાપ્યા સૂરિ શ્રી હેમસાગર સૂરિ,
જિનશાસન ભાસન હાજર મોહન પુસ્તક ઘાર,
શ્રીનવ વળી રાજસાગર રાસ એહ રચિ સુખ
નરનારિ ભણિ સમરણ તસુ સોભાઈ ઘરિ સોખ. ૫ ૫

—ઇતિશ્રી વસ્તુપાલ રાસ સંપૂર્ણ—ગ્રંથાગ્ર ૫૦ પત્ર ૧૨ ઘ. ભ.
પાટણ ડાભો ૮૩

(૪૫૨) પ્રશસ્તિ ... ... સં. ૧૬૮૮
પત્ર ૧૪ ઘ. ભ. પાટણ ડા. ૮૩

૭૨૮૯ કીર્તિવિજય (ત૦ કાનજી શિ)

વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સઝાય

આદિ—

ત્રણકી મધ્યાહ્ન ભાવ ... ઢાલ
સારદ ભગવતિ મન ધરિ, પ્રણમી જિનવર પાય

મહિમંડલ મહિમાનિલો, પાપ વ્યાપ સતાપ વારણુ,
ઉજ્જેણીપુર જિન જયો, પ્રગટ અવતી પાસ,
કામકુમ્ભ જિમ પૂરવે, કવિયણુ કેરી આસ ૧

નેમિસાગર ૨ નામ અભિરામ,
કામિતપૂરણુ અભિનવો કલ્પવેલિ સમ સદા કહીઈ,
જપતા જગિ જસ વિસ્તરિ લલિત લીલ આનંદ લહીઇ,
વર વાચક પદવીધર, અગિકર્યં ગુરૂ આણુ,
જિમ હૂઉ તિમ કવિ કહિ, તેહતણૂ નિરવાણુ ૨

× × × ×

અંતે—

ઢાલ ૧૦ મી. રાગ ધન્યાશ્રી

જય જય સાધુ શિરોમણી, નેમિસાગર વર નામોજી,
કામિતપૂરણુ સુરતરૂ, વાચકવૃંદ લલામોજી. ૧૨૯

× × × ×

સવત સોલ બિહુત્તરઇં નયર ઉજ્જેણી મઝારજી,
માગસિર શુદિ બારસ દિનેં થુણિઉ શ્રી અણુગારોજી ૧૩૪

વાચક વિદ્યાસાગરૂ, તાસ પચાયણુ સીસોજી,
વિબુધ કૃપાસાગર કહિ પૂરો સકલ જગીસોજી. ૧૩૫

—લિ૦ સ ૧૭૭૦ શ્રાવણુ વદિ ૫ બુધે મુનિ જયસૌભાગ્યેન
પા ૬-૧૩ ન ૩૪-સન ૧૮૭૭-૭૮ ડે કો



૨૨૯ રાજસાગર ઉ. (પી. ધર્મસાગરસૂરિ-વિમલપ્રભ-સૂરિ-સૌભાગ્યસાગરસુરિ શિ.)

(૮૫૧) લવકુશ રાસ. મ. ૧૬૭૨ જેઠ સુદિ ૩ બુધ

સિદ્ધાંત વાણી સરસ જાણી આદર આણી ભણીએ
ભાવે ભવીયણ કહે એમ કવિયણ મન રંગે સુણીએ. ૯
—સર્વરસ સઝાય સંગ્રહ ઝવ૦ પ્ર. મ.

(૯૫૪) નંદન મણિયાર રાસ. વિધા.

૧+ શ્રી સઝાય. ૧ ૨ સ. મા. ભી.

૨. સુદર્શન શ સ ૧૬૭૬ આસાર-કડીમાં.

આદિ—

શ્રી ગુરૂપાય ભજ નમી હું માગું વચન વિલાસ
સુદર્શન શિવસ વખાણશું હું પું ગુણ પામે હાસ.

× × × ×

અંતે—

સંવત સોળ સિત્યોતરેં માગશિર કરી મઝારિ
શ્રી પાર્શ્વનાથ પસાઉલેં કીધે રાસ કહ્યું ઉદાર ૪૧
જે ભાવે ભવિ નિરમલા તે પામે સંપદ કોડિ,
શ્રી ગુણવિજય શિષ્ય કમ ભણઈ લાભવિજય નમે કરજોડિ. ૪૨
મા. ૯

—લિ. મા. ગીરજા પાનાર્થ મા. મિહજી ૨-૧૪ મારી પાસે
પ્રત ૭

૩. વિચાર સ. ૫ કડી.
આદિ—પ્રથમ પ્રભુ સદગુરૂ નામ, જિમ મનવંછિત કામ,
અંતે—ગુણવિજય સીસ લાભવિજય કહે સુખદાયક ધરિયો ભલી ૫

૪ ભરતબાહુબલ સ. ૩૧ કડીની.

અંતે—

તપગચ્છનાયક સુંદરે, શ્રી વિજયસેન સૂરિરાય,
સોહમ શિષ્ય વાચકવરે શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાય.

હીર પટોધર ગાયતા રે મુઝ મનિ આણુદ થાયરે,
તુ મનમોહન જેસગજીરે. ૧

× × × ×

અતે— કલશ.

હીર પટોધર સધ સુખકર વિજયસેન સૂરીસરો,
મે થુણ્યો સૂર સવાઇ અવિચલ બિરુદ મહિમામદિરો,
જસ્ પાટિ પ્રગટ પ્રતાપ દીપે વિજયદેવ દિવાકરો,
કાનજી પડિત મીસ કીરતિવિજય વછિતકરો. ૪૭

—૪-૯ મા.

(વિજયસેનસૂરિ-સ્વ૦ ૧૬૭૨ મા થયા ત્યાર પછી તે સમામા આ થયેલ છે.)

---

૨૩૦ લાલવિજય (૧) (ત. વિજયદેવસૂરિ-શુભવિજય શિ.)

(૪૫૩) જ્ઞાતાધર્મ ઓગણીસ અધ્યયન સઝાય. સ ૧૬૭૩ આપાડ વદ ૪ રવિ છઠીઆડામાં.

અતે—

સવત **સોલત્રિહુંતરિ** સવત્સરે, આદિતવારે આસાઢ માસે,
શુભવિજય શિષ્ય લાલવિજય એણિપરે કહે ભણે ગુણે
તે સુખીય થાશે. ૧૦

—ઇતિ પુડરીક કુડરીક રિષી સઝાય

તપગચ્છિ પાટ પરપર આવ્યા, સુધર્મ ગુરૂથી ભાવ્યા,
શ્રી વિજયદેવ સૂરીશ્વર રાજે, સોલત્રિહુતરિ છાજે. ૬
આસાઢ વદિ ચોથે દિન આવે, છઠીઆડા માહે ગાવે,
રવિવારે એ અર્થ વિચારે સાભળતા સુખ થાયે ૭
શુભવિજય પડિત સુખકારી, તાસ પ્રસાદિ જાણી,
સઝાય એકવીસ આસ પુરો મુજ, **લાલવિજય** કહી વાણી. ૮

સિદ્ધાંત વાણી સરસ જાણી આદર આણી ભવિયણે
ભાવે ભવીયણ કહે એમ હવિયણ મન રંગિ સુણિએ. ૯
—સર્વરસ સઝાય સંગ્રહ ભ. પ્ર.

(૯૫૫૪) નંદન મણિયાર રાસ. વિદ્ય.

૧+ પી સઝાય. ૧ ૨ સ. મા. બી.

૨. સુદર્શન સ સ ૧૬૭૬ માગશર—કડીમાં.

આદિ—

શ્રી ગુરુપદપંકજ નમી હું માગું વચન વિલાસ,
સુદર્શન શિયલ વખાણિયે હું પૂં ઉમ્હ પાસે દાસ.

× × × ×

અંતે—

સંવત સોળ સિત્તોતરેં આસવિદ કરી મઝારિ
શ્રી પાર્શ્વનાથ પસાઉલઈ કીધો મેં ભઈ હરખ ઉદાર ૪૧
જે ભાવે વળિ નિરમલા તે પામે સંપદ સિદ્ધિ,
શ્રી શુભવિજય શિષ્ય કહે ભલુ લાભવિજય નમે કરજોડી. ૪૨
ભા. ૯.

—લિ. મા. વીરજી પાનાર્થે ભા. પ્રેમજી ૨-૧૪ મારી પાસે પ્રત છે

૩. વિચાર સ. ૫ કડી.

આદિ—પ્રથમ ધરું સદગુરુ નામ, જિમ મનવંછિત કામ,

અંતે—શુભવિજય સીસ લાભવિજય કહે સુખસંપદ પ્રતિ કરી ૫

૪ વસ્તુપાલકુમાર સ. ૩૧ કડીની.

અંતે—

તપગચ્છનાયક સુંદરે શ્રી વિજયસેન સૂરિરાય,
સોહમ સિંહ વાગાવારે શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાય.

શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાયા સીસ, શુભવિજય પ્રણમે નિસિદીસ
લાલવિજય કહે ધરિયુ ધ્યાને રહી, બાહુબલિની પરિ મુગતે જઇરે ૩૧

—પત્ર ૨ શ્લો. ૩૦ દા ૨૩ લીં., ૨-૧૬ મારી પાસે છેલ્લુ પાનુ છે

૫ કયવન્ના ઋષિ સ. ૧૪ કડીની

અંતે—

એ હવે વિર આવ્યા, સાતે સ્ત્રી જૂઓ સાથે,
દીક્ષા લીધી તિહા સાચા શ્રી ગુરૂ હાથે.
પાસે એકમન્ના કરમ સવે તિહા ટાલી,
કેવલ પામીને લહસ્યે મુગત લટકાલી
લટકાલી તિણે મુગતજ પામી, તેનો દાન પ્રભાવે,
ઉતમના ગુણ લેઇ દેઇ કર્યો સઝાય સુભભાવે
શુભવિજય પંડિત પાય સેવી, લાલવિજે કહે પ્રાણી,
ભાવસહિત દીઓ દાન ભલીપરે, હીયડે ઉલટ આણી. ૧૪

(આમ દરેક કડી ૮ ટુકની છે) લિ૦ શ્રી પુરબદિરે. ૩-૧૧ મારી પાસે છેલ્લુ ત્રીજું પાનુ છે.

કલ્યાણસાગરસૂરિ. (આ) જુઓ ન. ૪૪ પૃષ્ટ ૪૭.

વીસ વિહરમાન સ્ત૦

પત્ર ૪ દા ૨૩ લીં.

અગડદત્તરાસ (સ. ૧૬૪૯ થી ૧૭૧૮ સુધીમા.)

(અચલગચ્છના પાટ પર ૬૪ મા કલ્યાણસાગરસૂરિ થયા. લોલાડા ગામે કોઠારી નાનિગની સ્ત્રી નામિલદેના કોડણ નામે પુત્ર સં. ૧૬૩૩ મા જન્મ્યા સ. ૧૬૪૨ મા ધવલપુરે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૬૪૯ માં અમદાવાદમા આચાર્યપદ, સ. ૧૬૭૦ મા પાટણમા ગચ્છેશપદ પામ્યા. તેમણે કચ્છદેશના અધિપતિને પ્રતિબોધ આપી આહેડ-શિકાર મૂકાવ-

રાખ્યો. તેમના ઉપદેશથી નવાનગરમાં સં ૧૬૭૬ માં લાલન એટલે ઓસવાલ જ્ઞાતિના શા. વર્દ્ધમાન પદમસીએ નવલાખ મહમુદી ખર્ચીને એક મોટો જિનપ્રસાદ કરાવી તેમાં ૫૧ મોટાં બિંબ ભરાવ્યાં તથા ૪૭૨ બીજા બિંબ ભરાવ્યાં તેમજ તે શેઠે શત્રુંજયપર એક મોટું જિનાલય કરાવ્યું ને બીજા સાત દેરાસરની ત્યાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. વળી સં ૧૬૭૫ ના વૈશાખ શુદ ૮ રવિએ નવાનગરવાસી ઓસવાલ જ્ઞાતિના નાગડાગોત્રના શા રાજસીએ ૫૦૧ જિનબિંબ ભરાવી એક મોટું બાવન જિનાલયવાળું ચૈત્ય કરાવ્યું તેની પ્રતિષ્ઠામાં આ આચાર્ય હતા. તે રાજસીએ એક દેરાસર ઉપર નવ લાખ મહમુદી ખર્ચી અને બીજા મોટા ૨૧ પ્રાસાદ કરાવ્યા તેનીપર ૮૪ લાખ ફેરી ખર્ચી આ આચાર્ય આગરામાં ચોમાસું હતા ત્યાં એમના ઉપદેશથી કુંરપાલ અને સોનપાલે ઘણું ધન સાતક્ષેત્ર વાવરી—શ્રી સમેતશિખરજીનો સંઘ કાઢ્યો ને પાછા ફરી સં ૧૬૭૧ આ આચાર્ય સં ૧૭૧૮ માં ભુજમાં ૮૫ વર્ષની ઉમરે સ્વર્ગસ્થ થયા. વધુ વૃત્તાંત મોટી પટ્ટાવલિમાં તેમજ તેમ પર ઉદયસાગરે રાસ સં ૧૮૨૨ માં રચેલ પ્રગટ થયો છે તેમાંથી જોઈ લેવું. પૃ. ૪૭-૫૨ કલ્યાણસાગર આપેલ છે તેજ આ અચલગચ્છીય હોવા પરે તેથી આને જૂદો નંબર નથી આપ્યો.

---

૨૪૧ ઉદયમંદિર (અં. કલ્યાણસાગરસૂરિ-પુણ્યમંદિર શિ૦)

(૪૫૫) ધ્વજભુજંગ આખ્યાન સં ૧૬૭૫ મ. શુ. ૧૩ સોમ. સેરાઉપુરમાં

અંત—

સંવત સોલપંચ્યોતરે રે, કાતિક માસ મઝારિ રે
શુ તેરસ અતિ ઉજ્જલી રે સોમ સુતન ભલે વાર રે. ૧
વિધિપક્ષ ગચ્છ સહઝોરે, સોહે નિપુણ નાણુરે
જિનજિન મહિમા દીપતોરે, જિમ ઉદયાચલે ભાણુરે. ૧૧

શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાયા સીસ, શુભવિજય પ્રણમે નિસિદીસ
લાલવિજય કહે ઇણિ ધ્યાને રહી, બાહુબલિની પરિ મુગતે જાઇરે. ૩૧

—પત્ર ૨ શ્લો. ૩૦ દા ૨૩ લીં, ૨-૧૬ મારી પાસે છેલ્લુ પાનુ છે

૫ કયવન્ના ઋષિ સ. ૧૪ કડીની

અંતે—

એ હવે **વિર** આવ્યા, સાતે સ્ત્રી જૂઓ સાથે,
દીક્ષા લીધી તિહા સાચા શ્રી ગુરૂ હાથે.
પાલે એકમન્ના કરમ સવે તિહા ટાલી,
કેવલ પામીને લહસ્યે મુગત લટકાલી
લટકાલી તિણે મુગતજ પામી, તેનો દાન પ્રભાવે,
ઉતમના ગુણ લેઇ દેઇ કર્યો સઝાય સુભભાવે
શુભવિજય પડિત પાય સેવી, લાલવિજે કહે પ્રાણી,
ભાનસહિત દીઓ દાન ભલીપરે, હીયડે ઉલટ આણી. ૧૪

(આમ દરેક કડી ૮ ટુકની છે) લિ० શ્રી પુરબદિરે. ૩-૧૧ મારી પાસે છેલ્લું ત્રીજું પાનુ છે.

કલ્યાણસાગરસૂરિ. (આં) જુઓ ન. ૪૪ પૃષ્ઠ ૪૭.

વીસ વિહરમાન સ્ત૦

પત્ર ૪ દા ૨૩ લી.

અગડદત્તરાસ (સ. ૧૬૪૯ થી ૧૭૧૮ સુધીમા)

(અચલગચ્છના પાટ પર ૬૪ મા કલ્યાણસાગરસૂરિ થયા. લોલાડા ગામે કોઠારી નાનિગની સ્ત્રી નામિલદેના કોડણ નામે પુત્ર સં. ૧૬૩૩ મા જન્મ્યા સ. ૧૬૪૨ મા ધવલપુરે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૬૪૯ મા અમદાવાદમા આચાર્યપદ, સ ૧૬૭૦ મા પાટણમા ગચ્છેશપદ પામ્યા. તેમણે કચ્છદેશના અધિપતિને પ્રતિબોધ આપી આહેડ-શિકાર મૂકાવ-

૨૩૪ વિવેકવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ-ઋદ્ધિવિજય-ચતુરવિજય શિ.)

(૪૫૭) રિપુમર્દન રાસ. ૧૬૭૫ (?) વાગડમાં

આદિ—

ધમલપુર વરપાસ જિન, હું પ્રણમું તમ પાય
વામાનંદન નામથી, પરમ પામું સુખવાસ. ૧
સરસતિ ભગવતિ આપજો, મુજનઈ બુદ્ધિ પ્રકાસ
કાલિદાસ જિમ માય તિમ, તિમ દો વચનવિલાસ.

* + * *

અંતે—

ઢાલ આવો આવોરે સહીઓ ઉપાસરે આવો એ દેસી.

આવા આવારે ઉત્તમના ગુણ ગાવા, સુખસંપતિ બહુ પાવારે
ઉત્તમના ગુણ સુણસ્યે ભાખસ્યે તસ ઘર ઋદ્ધિ સવાયારે. ૧
દાન સીલ તપ ભાવના કહીઈ એ જગમાં સહી ચ્યારેરે.
એ ચ્યારેથી અધિક લહ્યું સીલ વડો સુખકારરે. આ. ૨
સીલ પાલ્યું રિપુમર્દન રાજા તો તસ સિદ્ધિ સધાઈરે
ધર્મ આરાધિ સંજમ પાળે મુક્તિ રમે સહુ મેહરે. ૩
સીલઉપદેશમાલાથી લીધો, એહનો સહી અધિકારરે.
પંડિત કોઈ શોધીનિ કરજ્યે, જો હોવે ઓછ વધાર ૪
જેહવી બુદ્ધિ તેહવી મુજ્જઈ આવે તેહવી વાણિ
રસ ભાખે હું મતવંત જાણજો, તે સવિ મિથ્યા જાણિ. ૫
અધિકું ઓછું જે મેં ભાખ્યું, તે મુઝ મિચ્છા દુક્કડરે.
એક ધ્યાને જી ભણસે, એહનો રાસ ઘણું આણંદરે. ૬
સંવતસોલસ પંચ્યોતરી સોહામણી માગસર માસેરે,
ગામ વાગડની ભાંતિ ઘણું સારૂં ચરમી તેહ ઉતારરે. ૭

કલ્યાણસાયર સૂરીસરૂરે, સકલકલા ગુણ ઠામરે,
નાનિગનન્દન સુદરૂરે, મોહન (કોડણ) શ્રીગુરૂ નામરે. ૧૨
તાસ પક્ષ પડિતવરૂરે, પુન્યમદિર મુનિરાયરે,
વિનય તેહના વીનવેરે, ઉદયમદિર ધરી સાયરે ૧૩
રાસ રચ્યો ખતે કરીરે, સેરવાટપુર માહિરે,
નરનારી જે સાભલેરે, તસ હોઈ અધિક ઉછાહિરે ૧૪

—સકલપડિત શિરોરત્ન ભૂભામિનીભાલસ્થિતોપમાન પડિતોત્તમ શ્રી ૨૧ શ્રી લબ્ધિવિજય ગણિ શિષ્ય સકલગણિગજેંદ્રગણિ સુદરવિજય ભાઈશ્રી પ શ્રી શાતિવિજય ગણિ લિખિત મુનિશ્રી નેમવિજય વાચનાર્થે લિખિત પુસ્તક શ્રી શાતલપુર નગરે (પત્ર ૭ પ્ર. કા.)

---

૨૩૨ ધર્મકીર્તિ (ખ૦ ધર્મનિધાન શિ.

(૪૫૬) નેમિરાસ સ ૧૬૭૫ ફા શુ. ૫ રવિ

આદિ— હુ બલિહારી જાદવા એહની ઢાલ

સરસતિ માતા મુઝ ભણી, દેજે અવિરલ બુદ્ધિ વિસાલકિ,
નેમિ તણા ગુણ ચિત્ત ધરી, પભણુ રંગઇ અતિહિં રસાલ કિ ૧
સીલસિરોમણિ નેમિજી, ગાઇસુ હું જિણવર સુખકારકિ,
સીલ સુજસ જગિ વિસ્તર્યંઉ, જાદવકુલનઉ એ સિણગારકિ સીલ ૨

* * * *

અંતે—

ખરતરગછિ ગુરૂ ગુણનિલઉ, જુગપ્રધાન જિણચદ મુણિંદ કિ,
પાઠક ધરમનિધાનજી, ધરમકીરતિ મનિ ધરિઅ આણદકિ ૭૦
સોલહસયપચહુત્તરઈ ફાગુણ સુદિ પચમિ રવિવારકિ,
રાસ ભણ્યઉ જિણવર તણઉ, સયલ સઘનઈ મગલકારકિ. સી ૭૧

—૩-૧૫ સે લા. ન ૨૨૩૩

---

૭૩૩ વિવેકવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ-ઋદ્ધિવિજય-ચતુરવિજય શિ.)

(૪૫૭) રિપુમર્દન રાસ. ૧૬૭૫ (?) ચાવડીમાં

આદિ—

પદમાપુર વરધાસ જિન, હું પ્રણમું તુમ પાય
વામાનંદ નામથી પરમ પામું સુખઠાય. ૧
સરસતિ ભગવતિ આપજો મુઝને બુદ્ધિ પ્રકાસ,
કાલિદાસ જિમ માય તિમ તિમ દ્યો વચનવિલાસ.

* + * *

અંતે—

રાગ આવો આવોરે સહીઓ ઉપાસરે આવો એ દેશી.

આપ આપારે તપગચ્છના ગુરુ ગાયા, સુખસંપત્તિ ઘરૂ પધારે
હીરવિજય ગુરુ સુગુણ ભાખેં તસ પટ ઋદ્ધિ સધારે. ૧
ઘન ભીમ તસ ભાવના કરીઈ એ ભાગમાં સહી આરે.
એ આરેથી અધિક લગી, ભીમ વચે સુખકારે. આ. ૨
હીત પામું રિપુમર્દન રાસ, તો તમ સિરિ સમજી
રમ લબ્ધિ મુજ પામ પ્રાણી તુમે ઘરૂ ફેરી. ૩
સીતારેરેઠમાસની વીધિ, એહનો મહી અધિકારે.
પંડિત મર્મ એણીએ કરેજો, ને દૂતે ભેળવ અક્ષર ૪
જેહવી બુદ્ધિ તેહવી મનસ્યું આવે તેહવી વંચાણી
રા ... પતન બનાવ, તે મતિ મંદ લગારિ ૫
અધિક ઓછું જે મેં ભાખ્યું તે મુઝ મિચ્છા દુક્કારે
એ પાર્શ્વ સી ભોરકે, એહને રામ મનું આપુકારે. ૬
મહારાજ ગુણની મહલા ... ઘરૂ અવતારે
નામ ચતુરની મતિ મનું મેં ... ઘરી બા ઘરારે. ૭

સંભવનાથ તણેં પરસાદે, ચોપઇ સરસજ કીધીરે,
શ્રી જિનનો દીદાર લહીને મુઝ મનવછિત સિદ્ધિરે, ૮
સંવત ચૈકસૈલાદિક રાગા, જ્ઞાની નામ ધરીજેરે,
માસ વ્યંક અજુઆલીતિથ સીવા, વાર ભલો ભૃગુ લીજેરે, ૧૦
સકલ ભટ્ટારક અનોપમ સોહે શ્રી હીરવિજય સૂરીરાયારે,
અકબરને બોધ દઇને, શ્રી જિનધર્મ પતાયારે ૧૧
તાસરે મીસ અતિ ઘણુ રૂડા, ઋદ્ધિવિજય સુખકારરે,
તાસરે મીસ પડિત ગુણભરીઆ, ચતુરવિજય શિષ્ય સારરે. ૧૨
રાગ ધનાસી ઢાલ સતાવીસ, રિપુમર્દન ગુણ ગાયારે,
વિવેકવિજય કહે સુણતા સહુને, આણદઋદ્ધિ સવાયારે. ૧૩

—૧૮-૧૫ પ્રથમાન ૭૦૦ નં ૩૭ દા ૨૫ લીં.

---

૨૩૪ જયસોમ (ખ. પ્રમાંદમાણિક્ય ગણિ શિ)

(૪૫૮) ભાવના સધિ સ ૧૬૭૬ વીકાનેરમા.

આદિ—

આદીસર જિણુવર તણા, પદપકજ પણમેવિ,
પભણિસુ બારહભાવના, સાનધિ કરિ શ્રુતદેવિ ૧
દાન દયા જપતપ ક્રિયા, ભાવ પખઇ અપ્રમાણુ,
લૂણ વિણા જિમ રસવતી, એ શ્રી જિનવરવાણિ ૨
દાન શીલ તપ દોહિલા, કરતા દૂસમકાલિ,
ભાવના ભાવઉ ભવિકજન, પુણ્યસરોવરપાલિ. ૩
અનિત્યપણઉ અશરણપણઉ, ભવસરૂપ એકત્વ,
અન્યથઉ વલિ અશુચિપણુ, આશ્રવ સવરતત્ત્વ. ૪
નવમી નિર્જરા ભાવના, ધર્મ્મ સુરલોક સભાવ,
બોધિ દુલભ પરભવ દસી, બારહ ભાવન ભાવિ. ૫

* * * *

અંત—

ઢાલ.

ઋષિપતિ બાહર ભાવન જાણી, આણુ જિનદત્તણી મનિ આણી,
અહનિસિ એહ ધરઈ મનમાહિ, તે શ્રી જિનવરધર્મ આરાહઈ ૭૦
રસનાશિધિ રસ શશહર વરસઈ વીક્રમપતિ નગરિમાં કરસઈ
શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ ગુરુરાજઇ એહ વિચાર ભણ્યઉ હિતકાજઇ. ૭૧
પ્રમોદમાણિક્ય ગણિ સુહગુરુ સીસ, ગણિ જયસોમ કહઇ સુજગીસ,
આદીસર સુરતરુ સુપસાઇ એહ ભણતાં સવિ સુખ થાઇ. ૭૨

—૪-૧૧ ક. આ. (મારી પાસે છે)

---

૨૩૫ મનોહરદાસ (વિજયગચ્છ ગુણસૂરિ-દેવરાજ -મહિદાસ શિ)

(૯૫૯) યશોધર ચરિત્ર સં. ૧૬૭૬ મહા વદ ૬ ગુરુ કાપુર(મંદસોર)માં

આદિ—

વસ્તુ

ઋષભ જિણવર ઋષભ જિણવર નાભિનંદ,
મરુદેવ્યા ઉયરસ રયણ કોડિ દેવ જસ સેવ સારઇ
દુરિ અહ સેવઇ સદા અવિઘ વિઘન સવિ દૂરિ વારઇ
શ્રી શાંતીશ્વર શાંતિકર પાસ જિણંદ દયાલ,
તસ પયપંકજ નમવિ કરિ, ચરિત રચિસ સુવિશાલ, ૧
વીર જિનવર વીર જિનવર પ્રણમિ બહુ ભાવ,
સાસનપતિ જિનવર જયો, લબધિ ગુણરયણ નિરંતર,
અતિશય નિમર સદા, નમઉ ગણધરોહ ગણધર,
પુંડરીક ગૌતમ પ્રમુખ, નમીઇ સારદચંદ.
રાય યશોધર ચરિત વર, ભાખિસુ પરમાણંદ. ૨

* * * *

અંત—

શ્રી જિન વીર કહિઉ સંબંધ ગૌતમ આગલિ એહ પ્રબંધ,
ભવિયણ વચ ભવો ભાવ, જિમ ભવસાગર દેખઇ તાવ ૪૩

ગુરૂ મુખથી જાણ્યો જેહવઉ, તેહવઉ રચ્યો નહી કાઇ નવઉ.
એ સબધ સદા સુખકાર, ભણુતા સુણુતા જયજયકાર ૪૪
સંવત સોલછહત્તરઈ સાર, શ્રાવણ વદિ ષષ્ટિ ગુરૂવાર,
દશપુર નવફણુ પાસ પસાય, રચ્યો ચરિત્ર સબધ સુખદાય. ૪૫
વિજયગછિ ગુણુસૂરિ સૂરીંદ, જશ દરસણુ હુઇ પરમાણુદ,
શ્રી મુનિ દેવરાજ સુખકદ, તાસ શિષ્ય મલિદાસ સુનીંદ ૪૫
તસ પદપકજ સેવક સદા મનોહરદાસ કહઈ મુનિ મુદા,
જા મદિર અવની થિર રહઇ, તા લગિ એ ચરિત્ર ગહગહઈ. ૪૬
રાય જસોધરતણો ચરિત્ર, સાભલતા હુઈ પુણ્ય પવિત્ર,
એ ચરિત્ર નરનારી ભણુઈ, તેહનઇ લિક્ષ્મી ઘર આગણુઈ. ૪૭

—સ ૧૬૮૫ વરષે આસાઢ સુદિ ૯ રવિવારે લિખિત રામપુરા મધ્યે ૩૧-૧૨ સે લા વડોદરા ન ૨૨૧૪

---

૨૩૬ જ્ઞાનમેરૂ (ખ૦ સાધુકીર્ત્તિ-હેમસૂરિ શિ.)

(૪૬૦) ગુણુકરંડ ગુણાવલી સ. ૧૬૭૬ આસો શુ ૧૩ વિગયપુરીમા.

આદિ— રાગ અસાવરી

પ્રણુમુ ચોવીસે જિનપાય, વાલી ભાવિ વદુ ગુરૂ પાય
પુન્યતણા ફલ કહિસુ હેવ, સાનિધિ કરયો શ્રી શ્રુતદેવ ૧
પુન્યઇ ઘણા કણુ કંચણુ રિધ્ય, પુન્યઈ પામીજિ સર્વ સિધ્ય,
પુન્યઈ ઇઠ મિલિ સચોગ, પુન્યઈ હોઇ મનવછિત ભોગ. ૨

* * * *

અતે—

૧૬ મી ઢાલ ધન્યાસીરાગ.

× × × ×

સવત્ સોલ છોતિરઈ પ્રથમ મેહઇ આસો માસ,
વિગયપુર તેરસ્ય દિનઈ, સઘ અનુમતિ ઉલ્હાસ ૧૮૨

શ્રી ખરતરગચ્છ નાયક ભલા, શ્રી જિનરાજ સૂરીંદ,
શ્રી જિનભદ્ર સાખી વલી, જિહાં વાચક મુણીંદ. ૧૮૩
શ્રી સાધુકીરતિ પાઠક, નામ ગરથ ભંડાર,
શ્રી હેમસૂરિ વાચક વર, તાસુ વિનય ગુણધાર ૧૮૪
તસ પય પંકજ સેવક જ્ઞાનમેરુ મુનિ એમ
હંસ પંચાસી ચોપઈ, સુણતાં હોવઇ સવ પેમ. ૧૮૫
પંચ ત્રીજઈ તપ ગુણ કથા સુણીજ્યે ભાવના ભાવતિ,
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સંપદ સવે મનવંછિત આવતિ. ૧૮૬

—તૃતીયખંડે તપોધિકારે ગુણકરંડ ગુણાવલી અધિકારઃ—૩ ૧૭૦૨
પો. સુ. ૫ ભૂમૌ લિ. ૮-૧૩ (વિ. ધ.) પાનાં ૬-ભમ.

—પંડિત ગજરત્ન લિખિત સંવત ૧૭૧૧ વર્ષે ગુણભદ્ર શ્રી
ભાવ (૨) મહારાજ કુંઅં ભણે લિખિત પ-૧૭ જે. એ. નં ૧૧૩૫

---

૨૩૭ મતિસાગર—(આગમ ગ૦ ગુણમેરુ શિ૦)

(૪૧૧) સમકિતી—રાસબંધ ર. ૧૬૭૫ પોષ માસ.

આદિ—

અરિહંતાદિક પંચ જે પરમેષ્ટી પ્રધાન,
નમુ નિરંજન ચિત્તસું, આણી અવિચલ માન. ૧
કશ્મીરનિવાસિની સરસતિ સમરું માય
તાસ ચરણ લાગઈ નમી, કહું કવિત ઉચ્છાહિ ૨
સદ્ગુરુ પદપંકજ વલી, ચાહુ ભાવ સહીત;
તસ કહ્યુ સુપસાઉલે પામે અવિચલ મતિ. ૩
એક મનાં આરાધિઈ શ્રી ઉદયસાગર સૂરીંદ,
તસ પટોધર દીપતાં આગમ ગચ્છ દિણંદ. ૪
શ્રી સૌભાગ્યસાગર સૂરિની અનુમતિ લહી ઉલ્લાસિ.
શ્રી સમકિતી મંત્રી, રાસ રચુ સુપ્રકાસ. ૫

ગુરૂ મુખથી જાણ્યો જેહવઉ, તેહવઉ રચ્યો નહી કાઇ નવઉ.
એ સંબંધ સદા સુખકાર, ભણતા સુણતા જયજયકાર. ૪૪
સંવત સોલછહત્તરઈ સાર, શ્રાવણ વદિ પડિ ગુરૂવાર,
દશપુર નવફણુ પાસ પમાય, રચ્યો ચરિત્ર સબંધ સુખદાય. ૪૫
વિજયગછિ ગુણસૂરિ સૂરીંદ, જશ દરસણ હુઇ પરમાણંદ,
શ્રી મુનિ દેવરાજ સુખકંદ, તાસ શિષ્ય મલ્લિદાસ મુનીંદ. ૪૫
તસ પદપંકજ સેવક સદા. મનોહરદાસ કહઈ મુનિ મુદા,
જા મંદિર અવની થિર રહઇ, તા લગિ એ ચરિત્ર ગહગહઈ ૪૬
રાય જસોધરતણો ચરિત્ર, સાભલતા હુઈ પુણ્ય પવિત્ર,
એ ચરિત્ર નરનારી ભણઈ, તેહનઇ લિક્ષમી ઘર આગણઈ ૪૭
—સં ૧૬૮૫ વર્ષે આસાઢ સુદિ ૯ રવિવારે લિખિત રામપુરા મધ્યે ૩૧-૧૨ સે લા વડોદરા ન ૨૨૧૪

૨૩૬ જ્ઞાનમેરૂ (ખ૦ સાધુકીર્ત્તિ-હેમસૂરિ શિ.)

(૪૬૦) ગુણકરંડ ગુણાવલી સં. ૧૬૭૬ આસો શુ ૧૩ વિગયપુરીમા.

આદિ— રાગ અસાવરી

પ્રણમુ ચોવીસે જિનપાય, વાલી ભાવિ વંદુ ગુરૂ પાય
પુન્યતણા ફલ કહિસુ હેવ, સાનિધિ કરયો શ્રી શ્રુતદેવ ૧
પુન્યઇ ઘણા કણુ કંચણ રિધ્ય, પુન્યઈ પામીજિ સર્વ સિધ્ય,
પુન્યઈ ઇક મિલિ સંયોગ, પુન્યઇ હોઇ મનવંછિત ભોગ. ૨

* * * *

અંતે—

૧૬ મી ઢાલ ધન્યાસીરાગ.

× × × ×

સંવત્ સોલ છોતિરઈ પ્રથમ સેહઇ આસો માસ,
વિગયપુર તેરસ્ય દિનઈ, સંઘ અનુમતિ ઉલ્હાસ ૧૮૨

શાન્તિ સકલ સુખદાયકો, શાંતિકરણ સંસાર,
અરતિ અશુભ દુખ આપદા મારિ નિવારણહાર ૨
નેમિનાથ મતિ નિરમલી, અનાગત ભારત દેવ,
આઠ આઠમી પ્રભુ, સુરનર સારઈ સેવ. ૩
પારસ પરસ સારિખઉ, સુખ સંપતિ દાતાર,
સુરોચલ થાપ્યો, નામિ સદા જયકાર ૪
વીરસ્વામિ ત્રિભુવનતિલો, પ્રણમિઉ ભંડાર,
તીર્થંકર ચઉવીસમુ, શાસનનો સિણગાર ૫
કાલ અતીતઈ જે હુઆ, વર્તમાન જિન ઈશ
હોસ્યઈ ને સાસતા, ચરણ નમું નિસદીસ. ૬
ગણધર ગૌતમ ગુણનિલો, લબ્ધિપાત્ર સુવિચાર
ભારઈ સહરિ ત્રિલોતરી, દીપા લેખિ અપાર ૭
કામધેનુ જૈ ગણધરી, વસઈ તરુ સુરતરુ,
સમઈ જુ મણિ ચિંતામણી, ગૌતમ સ્વામિ નમસ ૮
દેવિ દેવોતર જે ભમઈ, મુનિ લોક અપાર,
પરિ ભમઈ હરિ પોરસો ગૌતમ કેરો ધ્યાન. ૯
ભગવતી બ્રહ્મસુતા, સારદમાત પ્રણામ,
કરિ મણુ મતિ નિર્મલી, જિમ ધાઉં કવિ નામ. ૧
કવિવાણી વાર કહી જસ તૂઠી તું માય
તુઝ તુઝ વિણુ મોલવું, મૂરિખમાંહિ કહાય. ૧૧
ચઉ ગુણુ મતિ આગમા, રાજસભા સનમાન,
લહઈ વિદ્યાના તાહરા, મોટિમ મેર સમાન. ૧૨
માત ભગ કરિ સાંભલે, સેવકની અરદાસ,
તિમ કરિ જિમ પહુંચઈ સહી, માહરા મનની આસ. ૧૩
ગુરુ નામિઈ ગુણવાણી, ગુરુવિણુ ગુરુતા નાહિ,
ગુરુ જનની પ્રગટઈ કરઈ લોક ત્રિલોકા માંહિ. ૧૪

પહેલુ દ્વાર ચઉત્રીસ જે, અનુક્રમે કહુ વિચારિ.
સાવધાન સહુ કો સુણો, બોલુ સૂત્ર અનુસાર. ૬

*　　*　　*　　*

અંતે—

આગમ ગછિ મુનિવર મુગટ, શ્રી ઉદયરયણુ સૂરિરાય,
શ્રી સોભાગસુદર સૂરિગરૂ, ધંધુકીઆ કહિવાય ૪૩
તસુ પરિવારઇ ગહગહઇ પંડિત શ્રી ગુણમેરૂ,
સકલ કલાઇ દીપતા, મહિમા જસ ભડમેરૂ. ૪૪
તાસુ સીસ ભાવિઈ કરી, રચિઓ રાસ સુવિચાર,
સંવત સોલ પંચોત્તરઇ, પોષ માસ ઉદાર. ૪૫
પહિલુ અક્ષર મન તણુ, બીજઓ યતિનું જાણિ,
મનસા ત્રીજુ આણુયો, ચુથઈ વઈરાગ આણિ ૪૬
વઈરાગરનુ પંચમુ, એહજિ કવિના નામ,
શ્રી જીરાઉલિમંડણુ, કરૂ તેહનઇ પ્રણામ ૪૭

—ઉપાધ્યાય શ્રી રતનસાગર ગણિ શિષ્ય પદમસાગર ગણિ શિષ્ય ધિર્મસાગર પઠનાર્થં. (ચેનસાગર ભ ઉદયપુર)

—સં ૧૮૭૭ ના વર્ષે માહ સુદિ ૧૫ દિને ભૃગુવાસરે તૃતીય પ્રહરે શ્રી પાલણપુર નયરે શ્રી પાલવીયા પાર્શ્વનાથજી પ્રસાદાત્ લિખિત ગ્રંથાગ્રંથ ૮૨૩ શ્લોક-૨૮-૧૨ પ્ર કા ન ૯૯૨

૨૩૮ ગુણસાગર સૂરિ (વિજયગચ્છ-વિજય ઋષિ-ધર્મ-દાસ-ખેમજી-પદ્મસાગર સૂરિ શિ.)

(૪૬૨) ઢાલસાગર સં ૧૬૭૬ શ્રાવણ સુ ૩ સોમ કુંદેરેશ્વર ગામમાં.

આદિ—

શ્રી જિન આદિ જિનેશ્વરૂ, આદિતણો દાતાર,
યુગલા ધર્મ નિવારણો, વરતાવણ વિવહાર ૧

જમ વસિ સિરિ મેરૂજીરે સાત સિત્તર ફરી સદી. જૈન ગૂર્જર કવિ
તમ વસે હરિવંશ એ, કંઠ વાલ્ગોરે સિર વિ સસાર,

કલસ.

ગુરખૂપર.

શ્રી હરિવંશ ગાયો સુજસ પાયો, ગાનપુણિ અધ્યાસનો
પાપ ગાઢો ગયો નાઠો, પુન્ય આયો આસનો
કસ્ત પુત્ર કલત્ર કમલા પામ સુખ્ખ સંપત્તિસ્યું,
પૂન્યમી ગુણસૂરિ જપે સઘરાજ વધાવસ્યું.

—ધર્મસાગર હરિવંશ પ્રબંધે નવમો અધિકાર—સર્વગાથા શ્લો. ૧૭૫૦

લિ. ૧૭૫૮ માઘમાસોત્તમ માસે પૂર્ણિમા ગુરૂ ભાસ્કરાભાગે લિ

—લિખિત મુનિ રત્નસૌભાગ્ય–પઠનાર્થે સઘવી શ્રી નાનજી તત્પુત્ર સં શ્રી કેશવદ તદ્ભાર્યા અનેક ધર્માનુષ્ઠાન કર્તા સંઘવણિ મનરમાદે શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ, લેખક પાઠકયો શુભ ભૂયાત્‌. ૧ ૧-૧૧ અનંત

—ઇતિશ્રી ધર્મસાગર હરિવંશ પ્રબંધે નવમોધિકાર સંપૂર્ણ સં ૧૭૨૫ કાર્તિક સિત ૧૩ દિને ગુરૂવારે પં શ્રી ૫ વિજયરત્નગણિ શિ ગણિ સદ્ગુણવિજયેન લિખિતા પ્રતિરિયં સ્વશિષ્ય મુનિ પદ્મવિજય વાચનાર્થે ૮ -૧૮ મો ભ ૧ મ

—સં ૧૮૮૪ ના આસો શુદિ ૨ શુક્રવારે લિખિત મ. કેસરજી સઘજી સીધ ત્ર. પ્રેમજી ત. મ. હીરાચંદજી મી. જેતપુર મધ્યે રાસ પુરો હતો છે પ. ૧ ૭-૧૪ મારી પાસે આ અધૂરી પ્રત છે આ.
સિવાય બીજી બે પ્રતો છે પણ તેપણ અધૂરી છે 1

(૯૬૩) કૃતપુણ્ય (કયવન્ના) રાસ સં ૧૬૭૫
અંતે— ૨ મી ઢાલ. 11

* * * *

ધન સુણી વયરાગીઉજી જેહો નહન થાવિ 12
ધરતાઇ આરિ નમ સાતમ્યઉ ને ધન અદ્‌ભુત આપિ.
વધમાન જિન હાથિ લીધિ, કયવન્નાઈ અણગાર,
... ... પામીયઉ ભવપાર. 13

14

ગુરૂ કારીગર સારિખા, ટાકી વચન વિચાર,
પાથરથી પ્રતિમા કીયા, પૂજા લહઇ અપાર. ૧૫
અધકાર અજ્ઞાનતા, જ્ઞાન શલાઈ સાર,
ફેરિ કીયા જગિ દેખતા, ધનિ ગુરૂના ઉપગાર. ૧૬
તીર્થંકર ગણધર સહ, સારદ સગુરૂ સકામ,
સહૂ મિલી મુઝ આપિયો, કાવ્ય કલા અભિરામ. ૧૭
ઉત્પત્તિ શ્રી હરિવંશની હલધર કૃષ્ણનરેશ,
નેમ મદનયુગ પાંડવો, ચરિત્ર ભણુ સુવિશેષ. ૧૮
યાદવ કથા સોહામણી, જે સુણિસી નરનારિ,
તીર્થંનો ફલ પામસે, નહિ સદેહ લગાર. ૧૯

× × × ×

અંતે—

ગચ્છ સ્વચ્છ પ્રણામસૂરે, વિજયવંત વિશેષ
શ્રી વિજયગચ્છ રાજીયા, કાઇ દીપેરે ગુરૂધર્મ નરેસ. કિ ૧૯
વિજયઋષિ વિદ્યાબલીરે, ધર્મદાસ મુનીશ
ક્ષિમાસાગર ખેમજી, કાઇ જેહનીરે જગમાહિ જગીસ. ૨૦
પદ્મસાગર સૂરિજીરે, સુજસ જસુ ભરપૂર,
પાય પ્રણુમી પ્રભૂતણા કાઇ, પભણેરે ગુણસાગર સૂરિકિ. ૨૧
સંવત્સર સોલ છહોતરીરે માસ શ્રાવણ સુદિ
તિજ સોમ સમુત્તરા, કાઇ વાસરકે વાર્ અવિરૂદ્ધ. ૨૨
કુર્કટેશ્વર નગરમારે, પાસ સામી પસાય
મધને ઉચ્છકપણઇ કાઇ રચિયોરે મે ચરિત સુભાય કે. ૨૩
ઢાલસાગર નામથી, હરિવંશનો વિસ્તાર,
શુદ્ધ ભાવે સાભલે, કાઈ પામેરે સુખ સપતિસાર કે. ૨૪
એકસો એકાવનેરે, ઢાલનો સાભાગ,
આદિતો આસાવરી, કાઇ અંતેરે ધન્યાસી રાગ કે, ૨૫

શ્રી જિનસિંહસૂરિ સીસ મતિસારે ભવિયણને ઉપગારેજી
શ્રી જિનરાજવચન અનુસારે ચરિત કહ્યો સુવિચારેજી ૧૮
મનશુદ્ધિ સાધુતણા ગુણ ગાવે જે ભવિયણ મન ભાવેજી
અવિચલ વિઘન તસ દૂરિ પલાવે મનવંછિત સુખ પાવેજી ૧
એહ સંબંધ ભવિક જે ભણસ્યે, એકમના સાંભલિસ્યેજી
દુખદોહગ સબ દૂરિ ગમસ્યે, મનવંછિત ફલ ફલિસ્યેજી ૨૦

—સર્વગાથા ૫૨૬ જૈ. એ. ન. ૧ ખં. પાના ૨૯ પ્ર. લિ. ૨૧-૧૩ થી, પાનાં ૨૩ ત. ક. ભ. ૧ ભા., વી. પા.

—સં. ૧૭૨૨ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૧૩ દિને લિખિત ક. લા. રામવિજય મુનિ પાસેની

—સં. ૧૭૨૯ આસો શુદ ૭ દિને લિ. પં. હેમવિજયેન. શ્રી-ભાવનગરે પાર્શ્વનાથપ્રસાદાત્ ૧૫-૧૫ આ. ક.

—સં. ૧૭૪૨ કાર્તિક શુદ ૫ ગુરૂ પુનપુર નગરે પં. શ્રી કેસરસાગર શિ. લાલસાગર શિ. મનોહરસાગરેણ લિખિત પ્ર. ક.

—પ્રતિમી સાલિભદ્ર મહામુની ચરિત્રં ભેટ્ટિત્વા શીલાવત શીલમાન નિસ્સમાન મહિમાનિધાન નિર્નિમાનવીથિવિતાન સાવધાન પ્રધાન વિદ્વજ્જન પરિષદ્વખાના વિમ સજીવ વિધાવધાન શ્રી ચતુર્વણ્ણીવાદિકોટીશ્વર પ્રતિવિધાન સન્માન ગુણનિધાન* શ્રી જિનરાજસૂરીભિઃ રચયાંચક્રે સાધવ ધૈર્ય સ્વાનુરાગનર્મતયા અપઠ વિર નવાન્ હિ સં. ૧૮૧૮ વર્ષે શાકે ૧૬૮૪ પ્રવર્તમાને જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧ શનૈશ્ચરે ચંદેરી નગર મધ્યે શ્રી શાંતિજિન પ્રસાદાત્ સકલ પંડિત પ્રવર પંડિત શ્રી પુણ્યવિજય શિ. રત્નવિજય ગણિ શિ. લાભવિજયેન ૧૫-૧૫ ખરીધર મ.

* આ કૃતિ જિનરાજસૂરિએ રચી એમ આમાં લખ્યું છે પણ ખરી રીતે શ્રી જિનસિંહસૂરિ સીસ મતિસારે એ રચ્યા છે જ્યારે શ્રી જિનરાજ વચન અનુસારે એ શબ્દોમાંના જિનરાજ નામથી ભ્રાંતિથી લેખક છે એમ લાગે છે

ગુરૂ કારીગર સારિખા નીસમીજી, દાન દીયાથી જોઇ,
પાથરથી પ્રતિમા ✓સૂરિજીરે, સુધરઇ છઈ ભવ દોઈ. મ૦ ૩૦
અધકાર અજ્ઞાન પત્ર વગરની પ્રત મારી પાસે છે ૮-૧૫ આમાં
ફેરિ કીયા ૭' સવત નથી છેલ્લો કલશ ઉડાડી દીધો લાગે છે બીજી
તીર્થંકર ગ ૧ ૧૮૫૬ ની છે, રત્ન ચ, ડે, લીં
સન્તનાથ છદ.
તિજિનવિનતિરૂપ સ્ત૦ ૧૭૪ જૈ પ્ર

---

૨૩૯ મતિસાર (ખ૦ જિનસિંહસૂરિ શિ.)

(૪૬૪)+ શાલિભદ્રમુનિ ચતુષ્પદિકા (રાસ) સ. ૧૬૭૮
આસો વદ ૬

આદિ—

દૂહા

સાસણુનાયક સમરીયઇ, વર્દ્ધમાન જિનચદ
અલિય વિઘન દૂરઈ હરઈ, આપઇ પરમાણુદ ૧
સહકો જિનવર સારિષા, પિણુ તીરથધણી વિશેષ,
પરણીજઇ તે ગાઈયૈ, લોકનીતિ સપેષિ ૨
દાનશીલ તપ ભાવના, શિવપુર મારગ ચ્યાર,
સરિષા છઈ તોપિણુ ઈહાં, દાનતણુઉ અધિકાર. ૩
શાલિભદ્ર સુખસપદા, પામે દાનપસાય
સુ તાસુ ચરિત વષાણુતા, પાતિક દૂરે પુલાય. ૪
તિ તાસ પ્રસંગે જે થઇ, ધન્નાની પણુ વાત,
સાવધાન થઇ સાભલો, મત કરજો વ્યાઘાત. ૫
અધેન * * * *
ઢાલસા
શુદ્ધ ભરેત કહિવા મન તરસ્યે, તિણુ એ ઉદ્યમ ભાષ્યો હરષેજી
એકસો ઈસત અઠહત્તર વરસ્યે, આસૂ વદિ છઠિ દિવસ્યજી
આદિતો —શાલિભદ્ર ધન્નો રિષરાસ. ૮

૨૪૦ સુધનહર્ષ (ત. હીરવિજયસૂરિ-ધર્મવિજય શિ.)

(૬૬૮) જબૂદ્વીપ વિચારસ્તવ. સં ૧૬૭૩ માસ્કરકાતિ પોસ શુ ૧૩

આદિ—

ઢાલ આસાફરી

શ્રી જિન ચઉવીસઈ પ્રણમીનઈ વલિ પ્રણમી ગુરૂ પાઈ રે

બ્રહ્મસુતિનઈ કરીય વીનતી, સુગુરનઈ વસો માઈ રે. ૧

જંબૂદ્વીપ વિચાર લિખેસ્યું, લિખિ જાણુવા કામિરે

યથા પ્રકાસ્યો વીર જિણિંદિ, પૂછઈ ગૌતમ સ્વામિરે જ ૨

અંતે—

સંવત સોલ સત્યોતરઈ એ સક્રાંતિ મકરિ રવિ સોમરઈએ,

પોસ માસ રવિ તેરસિએ ભલિ દશ વાછ ગુણ વસિએ. ૭

હેઈ વહિ જિણથી સાચએ તે પોસ વહિ નામા તણેએ,

શિષ્યો જંબુદ્વીપાંતર્ગ્રોએ ભવિ એ વિચાર ભાવિ ભણોએ ૮

જે હોય શ્રમ વિરૂદ્ધ એ, પંડિત તે કરયો શુદ્ધ એ,

વીનતડી અવધારયો એ, વલિ એ સ્તવન વિસ્તારયોરે. ૯

સાહ હીરજી ભણુવા ભણિ એ વલિ ગાનાદિ લાભ ગણીએ,

જોડીઉ ક્ષેત્ર વિચાર એ ધારયો કંઠિ જિમ હારએ. ૧

વિધિ કરિ ભાઈ સાચએ વલિ એ ભણુતાં સુખ સંપાએ,

મધુ પંચઈ પુણ્યનો ધ્રુવએ વલિ એ ભણુતાં આણુંદએ. ૧૧

ઢાલ ૧૩ ધન્યાસી રાગ.

હીરજી હીરલો હીરજી હીરલો, હીરજી હીરલો સુગુરૂ કેરો

શ્રી તપાગચ્છ તે સુગુરૂ સમ જાણુઈ અગમઈ જેહ તેજિ અનેરો.

—હીરજી હીરલો એ. ૧

માત નાથી ઉઅરિ અવિયો ઉપનો શ્રી વિજયસેનસૂરિ થાપિ આપો,

શુભ ભાણી સુગુરૂ મણિ તે અર્જિત, તે ભણી સુગુરૂ તે મધુ સહાયો. હી. ૨

શ્રી શુભવિજયતણો ક્ષમ્મરો, તેણિ જસ કીર્તિ જિન ભવણિ નિપાણી,

ઈર્ષનાર્થ સમાકરિયો ધો ગુરૂ, નિજ સમિપે ભવાંભોધિતરણી. હી. ૩

--લિખિતે વરૂપ સ્વામજી લુંકાગચ્છે. સં.૧૮૧૦ માઘમાસે શુકલ-પક્ષે તૃતયાખ્યા શનૌ શુભવેલાયા કચ્છી દ. એ. પાઠશાલા મુબઇ ભ.

—૧૯-૧૫ અનત કે જેની આદિમા શ્રી કુબેરાય નમ સકલ પડિતોત્તમ પડિત શ્રી ૧૦૮ શ્રી હસ્તિસાગરગણિચરણકમલેભ્યો નમઃ એમ લખ્યુ છે

+આ કૃતિ પ્રસિદ્ધ થઇ ગઈ છે જુઓ આનદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૧ લુ

(૪૬૫) ચપકસેન રાસ ૧૬૭૫ પા. ૩.

(૪૬૬) ગુણધર્મ રાસ ૧૬૭૯ વિધા

(૪૬૭) ચદરાજા (ચો) ૬૫૬ શ્લો. લી.

૨૩૯ ક પ્રભસેવક (સુખશોધનગચ્છ)

(૪૬૭ ક) ભગવતી સાધુવંદના સં. ૧૬૭૭

આદિ—

स्तवीमि वीरं जीतसूरमंडलं, प्रतापविस्तारितभूमि मंडलं
सुवर्णकान्ति नतदेवमंडलं चमत्कृतं सावित्र राजमंडल॥१
दहा-पंचम पंचम गणधर नत्वा परमगणींदुं
वक्ष्ये भगवती भाषितान् मुनिवरान् मुनींदुं ॥२॥

સાધુ તણા ગુણ ગાવતા, પામૂ સુખ અનત,
દુષમ કાલિ આલબન, ભયભજન ભગવત ૩

* * * *

અંતે— કલશ

સાધૂતણા ગુણ ગાવત મુઝનિ જે પરમાનદ સાર
તે મુઝ જાણિ જીવ અનિ વલી કિઅેગ નાણી પાર
નિકારણ જગબધુ મિ ગાયા, **મુનિ મુનિ સોલ સુશરદ**
સુખશોધન ગછિ વદિ **પ્રભસેવક**, મગલકારણ વરદ ૫૯
૬-૭ (વિ ધ)

અંતે—

મહાસેન વદના ક્ષિમાકર હરિ, વિક્રમ નૃપસંવત્સરિ
જેમ મધુ નાભિ માસ કહિવાઈ તેથી શુદ્ધ સુદ માસ લહિવાઈ ૪૩
તિથિ સંખ્યા ત્રિક વલિ જાણે ધર્મી જનક વલિ ભાર વખાણે.
ક્ષિતિ પક્ષિ ઉડુ ધામક લહે, સિદ્ધિયે અને મરઈ કહે. ૪૪
મહાજનદેવ કરઈ અનુમાનિ શ્રી સેનાપુર નગરિ આવિ
ઉભ રચ્યો ભાઈ એકઠા કથુઈ ચતુર હોઈ તે તતખિણ જાણઈ. ૪૫
ત્રુટક ૧૩

હીરવિજય સૂરીશ્વર કેરો ધર્મવિજય બુધ શિષ્ય ભલેરો.
તસ શિષ્ય ભુવનકીર્તિ મુનિ કહઈ ધર્મથકી સુખસંપદ લહઈ ૪૬

ઇતિ શ્રી મંદોદરી રાવણ સંવાદ સંપૂર્ણ. (પ્ર. સ.)

પાછળથી ભાગ નમાં સુધારી મૂકેલ છે કવિએ પોતેજ સુધારેલ લાગે છે

---

૨૪૧ અમરચંદ્ર (ત. સહજકુશલ–સકલચંદ્ર–શાંતિચંદ્ર શિ.

(૪૭૦) કુલધ્વજકુમાર રા. સં. ૧૬૭૮ માહ શુ. ૧૫ રવિ સાંગાપુરમાં

આદિ—

જિન ચોવીસ પ્રણમી નમી, અને ભળી બિસ્તર વાત
શ્રી શ્રી કુલધ્વજ તણો, ભાખુંસ વર અવદાત ૧
ભાવઈ ભવિયણ ? તમેં, પામો શિવપુર ઠામ.
શિલ્પ મહિમ ભાવઠ કરી, કરયો સહુ પુણ્યકામ. ૨

* * * *

અંતે— ઢાલ મનમોહનજી

શ્રી જિન વીરપરંપરા, મન મોહનમેરે અનુક્રમે કુમે ગણધાર, મન
સૂરીશ્વર જગમાં ચુગ્ગ મ. મહિમાનિધિ અનગાર ૨૫૩
વરસ ભાર આગિમ કરી મ. તથા ઇતિ નિરાક શાલ મ
સકલ આરપ્યાશિષ્ટ મ. એ જ્યાંત પ્રસિદ્ધ મ ૨૫૪

ધર્મઉપદેશ ગુરૂમુખથકી સાભલી, પાપકી વામના બહુત ટારી,
પર્વ પજૂસણિ સકલ નિજ દેસમા, તિણિ નૃપિ જીવ હિસા નિવારી. હી. ૪
તેહ ગુરૂ હીરના શિષ્ય સોહાકરા, ધર્મવિજયાભિધા વિબુધચદા,
તાસ શિશુ ઇમિ કહઇ ક્ષેત્ર સુવિચારએ, ભાવિ ભણુતા સુદ્ધનહર્ષવૃદા.
ભણુતલા સુણતલા પુણ્યવૃદા—હીરજી. ૫

(પત્ર ૫ પ્ર કા.)

—પડિત શ્રી ધનહર્ષ ગણિભિ કૃત. સવત ૧૭૧૮ વર્ષે આષાઢ વદિ ૮ રવિ દિને શ્રી બાઈ નાથબાઈ પઠનાર્થ ૬-૧૦ જે. એ. ન ૧૧૫૩.

દેવકુરૂક્ષેત્ર વિચાર સ્ત૦

આદિ— દૂહા

આગમ સવિ તુઝથી હુઆ, વલી એ વેદ પુરાણુ,
દેખાવઇ સવિ અર્થ તુ સહસકિરણુ જિમ ભાણુ. ૧
જિનવર વિમલ મુખાબુજિ, દીસઇ તાહરો વાસ,
વિષ્ણુ બ્રહ્મ શકર નમઇ, સુરનર તાહરા દાસ. ૨
તું સરસતિ અવધારજે, હું છુ સયાઅયાણુ,
જ મુઝ મુખથી નીકલઇ, ત સવિ કરે પ્રમાણુ. ૩

* * * *

અતે—

હીરવિજયસૂરિ શિષ્ય સોહાકર, ધર્મવિજય બુધ ચદ,
શિષ્ય તેહનો ઇણિપરિ જંપઇ, ધર્મ થકી આણુદરે-
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ ધનહર્ષ મહોદય, શિવપદ હોવઇ ધર્મિ
જનમન સકલ સમીહિત પૂગઇ, વલિ સુખ હોઇ ધર્મિરે.

—ત્રણુ પાનામા આ છે આ અને ઉપરનુ જબુદ્વીપ વિચારસ્તવનની ભેગીપ્રત ૯ પાનાની પ્રત જૈ એ પામે છે ન ૧૧૫૩

(૪૬૯) મદાદરી રાવણુ સવાદ.

સેનાપુરમા.

તસ પાયપંકજસેવા રસીક ભમરતણી પરિ આચર્ય
અમરચંદ કવિ ઇમ આનંદિ કુલધ્વજ રાસ પ્રકાશ્ય ૭૮
સંવત વસુમુનિ રસ શશી, મધુમાસિ સિતપક્ષરે
પૂર્ણિમાતિથી રવિવારઇ પુષ્યે જોગ લેયો ધારે. ૭૯
શ્રી નયવિજયગણિ કવિજન કેરો આગ્રહ અધિકે જાણીરે.
રાસ રચ્યો મઇ સાતપુરમાં, મનમાં આનંદ આણીરે. ૮૦

—ઇતિ શ્રી કુલધ્વજ રાસ લિ. સાધ્વી ૫ નિત્યવિજયગણિ શિ ૫ અમરવિજયગણિલિખિ સં. ૧૭૬૮ વર્ષે વૈ. શુ ૧ -૧૧-૧૦ ભંડાર ૨૮ નં ૩૩ ઘ. ૨૫ લી. નયવિજય માટે જુઓ પૃ ૫૧૯

(૯૭૧) સીતાવિરહ સં ૧૭૭૫ બીજો આષાઢ શુ ૧૫

આદિ—

સ્વસ્તિ શ્રી સુખપુરી, સિદ્ધિ છે વર આરામ.
રામ લિખે સીતાપ્રતિ વિરહ લેખ અભિરામ. ૧
નામાંકિત વલી મુદ્રિકા, આપે હનુમત સાથિ,
લેખ સહિત તું આપજે જનકસુતાને હાથિ. ૨

× × × ×

અંતે—

સંવત ચોક્ષ ઉભયવાસીઈ બીજો માસ આષાઢ રે
લેખ લિખ્યો મેં પુનિમ દિવસિ ભલા ઉત્તરાષાઢરે. ૫૪ સુ.
વાંચતા જનને મન રીઝસ્યું સીતાને સુખકારી રે
વિરહિનિ મન દુખ ઓલ્હવવું, લિખ્યો લેખ વિસ્તારીરે ૬ સુ.
અમરચંદ કવિ ઉપગારિ એહવે, નરનારી સુખ સાચોરે.
વિરહ તણાં દુખ ટાળવા, લેખ અનોપમ વાંચોરે. સુગુણ ૫૬ સુ

—૨—૧૪ મો.

(સકલકુશલે સિદ્ધાંત હૂંડી—સિદ્ધાંતયુત હુંડિમ નામે સારો મત જૈન આગમ ઉપરથી આદિના પ્રમાણો ટાંકી ભાષા ગદ્યમાં રચેલ છે અને તેમાં તેમણે પોતાના ગુરુ તરીકે કુશલ ખાંતિનું નામ આપ્યું છે

અનુક્રમિ તપગણ રાજીઓ મ૦ હેમવિમલ સૂરીરાય મ૦
તસ પટ્ટિં ગુરૂ દીપતો મ૦ જગિ જસ મહિમા સવાય મ૦ ૨૬૫
સંવત પન્નર બ્યાસીઈ મ૦ કીધો ક્રિયા ઉદ્ધાર મ૦
દુરગતિ પડતા લોકને મ૦ સમઝાવે સુવિચાર મ૦ ૨૬૬
આનંદવિમલ સૂરીસરૂ મ૦ ત્રિભુવન સૂર સમાન મ૦
તસ પટ્ટે ગુરૂ ગાજતો મ૦ સૂરિસર વિજયદાન મ૦ ૨૬૭
તાસ પટોધર પરગડો મ૦ હીરવિજયસૂરી હીર મ૦
અકબર નરવર બૂઝવ્યો મ૦ વાણીસુધા રસખીર મ૦ ૨૬૮
તસ પટ્ટાંબરદિનમણી મ૦ શ્રી વિજયસેન સૂરીસ મ૦
વિદ્યાએ સુરગુર જીપ્યો મ૦ જગિ જસ અધિક જગીસ મ૦ ૨૬૯
મત સ્યાદવાદ થાપી કરી મ૦ પામ્યો જિણે જસવાદ મળ
અકબર ભૂપતિ દેખતા મ૦ ઉતાર્યા દ્વિજનાદ મ૦ ૨૭૦
તસ પટ્ટિ પ્રભુ પ્રકટીઉ મ૦ શ્રી વિજયદેવ સૂરીંદ મ૦
સંપ્રતિ તપગચ્છ સાગરે મ૦ ઉગ્યો અભિનવો ચંદ મ૦ ૨૭૧
શ્રી સહજકુશલ પંડિતવર, કુશલ હુઇ જસ નામિ
કુલટા કામની પરિંઇ ભમઈ, જસ કીરતિ ઠામો ઠામિ ૨૭૨

ઢાલ ગિરૂઆરે ગુણ૦

તામ સીસ ગુરૂ ચિર જયો, શ્રી સકલચંદ્ર ઉવઝાય
કવિકુલકમલ વિકાસવા, પ્રભુ પ્રકટયો એ દિનરાયરે તાસ૦ ૨૭૩
તાસ સીસ વાચકવર, શાંતિચંદ્ર ગુરૂ સીસરે,
સુરગુરની પરિ જિણિ વિદ્યાઇં, રાખી જગમા લીહરે. ૨૭૪
રાય નારાયણ રાજ સભાઇ, ઈડર નયર મઝારિરે
વાદીભૂષણ દિગપટ જીતી, પામ્યો જય જય કારરે. ૨૭૫
વડ તરૂઅર પરિ પુહવી પરગટ, જાણઇ સહુ સંસારરે
સીસ પરંપર જેહની જાચી, શત શાખા વિસ્તાર, ૭૬
જંબુદ્વીપ ઉપાંગની, પ્રમેયરત્ન મંજૂષારે.
વૃત્તી રચી રલીઆમણી, સકલશાસ્ત્ર શિરભૂષારે. ૭૭

સાહસીક ભિક્ષિઉચરે, જાણુ મોટા ભગવાન,
એકમના જાઈ સાંભળો, અમરદત્તની વાત. ૬

× × × ×

અંતે—

સંવત સોલ છત્રીસમી વરષઇ શ્રી જૂનાગઢ મઝારિ
જેઠ સુદિ પુનમ રવિવાસરઈ કિધઉ મોટા વાર
શ્રી ખરતર ગચ્છનાયક દીપતો રે શ્રી જિનરાજ સૂરિંદ ૧૨ ભ્રમ.
તેહનઈ રાજઇ ધરિ મુનિવર તસુરે ગુણ ગાવા આણંદ. ૧૩ ભ્રમ.
સકલ આચારજ માહિ દીપતો રે હીરવિજય સૂરીશ,
જેહની આણ સઉભાગિ અખંડઈ રે પૂરઇ મનહ જગીશ. ૧૪ ભ્રમ.
હરખવિજયા સુવાચક તેહનઈ રે પાટઇ ઉગ્યો ભાણ
હરખવરમ વાચક પવિ તસુ તસુરે સાધુમણિ ગુણ જાણ. ૧૫ ભ્રમ.
તેહનો સીસ વિનય ગુણ આગલો રે વિમલરંગ મુનિ નામ.
લબધિકલ્લોલ ગણિ વાચક તે સોભતા રે વાસ સીસ ઉલ્લાસ. ૧૬ ભ્રમ.
ભમ લલિતકીરતિ કહઇ ભવિયણ સાંભળોરે સહુ તસુ ગુણ ગાય
રચના કીધ પવિત્ર ભાવ આણંદપુરિ લબધિકલ્લોલ સુપસાય. ૧૭ ભ્રમ.
સાંભળતાં ભણતાં ગુણ સાંભળતારે, રામ રામ સુખ થાય
નિતુ નિતુ રંગ વધામણા રે અવિચલ સંપદ થાય. ૧૮ ભ્રમ.

—સર્વ ગાથા ૩ ૩૯ શ્લોક સંખ્યા ૫ ૪૩ લિખિતા પં
ભક્તિવિજયેન, સાધ્વી જ્ઞાનમાલા શિ. કીર્તિમાલા વાચનાર્થં. ૧ -૧૭
મારી પાસે જૂની પ્રત છે

—સં સત્તરઇ ભાદીસા વર્ષે ભાદ્રવ શુદિ તેરસિ ગુરુ ..
પંડિત સેવક કુશલી. લિખિતં સૂરિ ભંડાર, વિમળ.

---

૨૪૨ કર્મસિંહ—(ઉપકેશ ગ. સિદ્ધસૂરિ—દેવકલ્લોલ—પદ્મસુંદર ગણિ—દેવસુંદર ગણિ—પુન્યદેવ શિ.)

(૪૭૨) નર્મદાસુંદરી ચોપઈ--સ. ૧૬૭૮ ચૈત્ર શુદ ૧૦ સોમ
દશાડામા —અમ૦

---

૨૪૩ લલિતકીર્તિ—(ખ૦ કીર્તિરત્ન—હર્ષવિશાલ—હર્ષધર્મ—વિનયરંગ—લબ્ધિકલ્લોલ શિ૦ જિનરાજસૂરિના વારામા.)

(૪૭૩) અગડદત્ત મુનિરાસ ૧૬૭૯ જેઠ શુ ૧૫ રવિ ભુજમાં

આદિ— દૂહા

નાભિ મહીપતિ સિરિતિલઉ, આદીસર અરિહંત
મન વચનઇ કાયા કરી, પણમી શ્રી ભગવંત ૧
વચન સુધારસ વરસતી, સરસતી પ્રણમી પાય,
કાલિદાસ નઈ તઈ કીયઉ, મૂરખથી કવિરાય ૨
હિતકારણ માતાપિતા, વલિ વિશેષ ગુરૂરાજ
એ તીનેઇ પ્રણમુ સદા, સારઇ વંછિત કાજ. ૩
શ્રી ગૌતમ ગણધર પ્રમુખ, નિજ તીરથ સિણગાર
સેવકનઇ સાનિધિ કરઇ, એ મોટઉ ઉપકાર. ૪
દ્રવ્યભાવ નિદ્રા તજી, જિણ જીતઉ પરમાદ,
અગડદત્ત ગુણ ગાવતા, નાપિ દીયઉ વિષવાદ ૫
સાધુ તણા ગુણ ગાવતા, રસના હોઇ પવિત્ર
નવનિધિ રિધિ સિધિ સંપજઇ, કવણકારિયા પુત્ર ૬
ભારંડ પખીની પરઇ, જે વિચરઇ અણગાર,
અગડદત્ત રિષિની પરઇ, લહિસ્યઇ સુખ અપાર. ૭
રસિકતણા મન રંજીયઈ, સુણતા એહ સંબંધ
ચતુરાઈ વાધઇ અધિક, ટલઈ કરમનઉ બંધ. ૮

પુણ્યે શિવસુખ સંપજે પુણ્યે સંપત્તિ હોય,
રાજ ઋદ્ધિ લીલા ઘણી, પુણ્યે પામે સોય. ૩
પુણ્યે ઉત્તમ કુલ હુવે પુણ્યે રૂપ પ્રધાન,
પુણ્યે પૂર્ણ આઉખું પુણ્યે બુદ્ધિ નિધાન. ૪
પુણ્ય ઉપર સુણજો કથા, સુણતાં અચરિજ થાય
હંસરાજ વત્સરાજ નૃપ હુઆ પુણ્ય પસાય. ૫

* * * *

અંત—

ખંડ ૪—ઢાલ ૧૬ ધન્યાશ્રી.

* * * *

શ્રી ખરતર ગચ્છ મુનિશ્રેષ્ઠ શ્રી ભાવહર્ષ સૂરીંદ,
ગચ્છ ચોરાસી પરગડો સાધુ મહિ મુણીંદ. ૬
તસ પાટે મહિમાનિધિ શ્રી જિનતિલક સૂરિરાય,
મહીયલ મહિમા ભૂપતિ પ્રણમે જેહના પાય. ૭
સંવત સોલસ એંસીએ સમેઈ આસો શુદિ રવિવાર,
વિજયદશમીએ સંપૂર્ણ શ્રી સંઘને સુખકાર ૮
એહ ચઉપઈ સોભાગ્યેશું કહે શ્રી જિનોદયસૂરિ,
ભણે ગુણે ભાવે સુણે તિણ ઘરે આણંદ પૂર. ૯
ચાર ખંડ ચોપાઈ કરીશું શ્રી સંઘ સુખદાય
પુણ્યે શિવસુખ પામિયાજી હંસ અને વચ્છરાજ ૧
—સર્વગાથા ૯૨૯ (પૃ. ૪૨ પ્ર. કા. શાં. રત્ન કે. ભા.)
—(હ. સં. ૧૯૭૧ પી. સ. ભ.)

—સં. ૧૭૫૫ વર્ષે માગસિર માસે અષ્ટમ્યાં તિથૌ લિખિત શ્રી વિજયગચ્છે શ્રી પૂજ્ય શ્રી ૧૦૮ શ્રી દયાસાગર સૂરિજી તત્ શિષ્ય ઋષિ શ્રી ૨૦ શ્રી રામચંદજી તત્ શિષ્ય લિપીકૃત મેઘા સ્વાત્માર્થે (ઉદયપુર ભં.)
—સં. ૧૭૫૨ કા. વ. ૮ ૩૨–૧૫થી ૩૪–૧૩ તથા ૨૬–૧૧ અનંત.

૨૪૩ ક કલ્યાણમુનિ-(લોં. વરસિંહ-જસવંત-પકરાજ-કૃષ્ણદાસ શિ૦)

નેમિનાથ સ્ત૦ સં. ૧૬૭૩ આસો શુ. ૬ સિદ્ધપુરમાં.

અંતે—

શ્રી નેમિ જિનવર સયલ સુપકર દુખહરણ મંગલ સુદા
શ્રી રૂપ જીવજી પાટિધારક શ્રી વરસિંધજી સુવર સદા.
શ્રી વરસિંહ પાટિ શ્રી જસવંત સોભર જિંગમ તિર્થ જાણીએ.
તાસ સીસ પવર મુનીવર શ્રીપકરાજ વપાણીએ,
તાસ પાટિ પંડિત સોભિ શ્રી કૃષ્ણદાસ મુનીસરા,
તાસ સીસ કલ્યાણ જંપઈ સકલસંઘ અણંદ કર્યા
સંવત ૧૬ સોલ ત્રહુત્તરા વર્ષે આસો શુદિ છઠિ સારએ,
ગુરૂ સવારિ નેમ ગાઉં સિદ્ધપુર મઝારિએ.
ભાવ ભણસઇ જેહ સુણસઈ તે પામિ સુપ અવારએ,
કહિ મુની મન હરપ આણી સંઘ જય જયકારએ.

—લક્ષ્ત્ર ઋ. લપ, વિ. ધ ભ.

(લઘુવરસીંગજી ૧૬૨૯ મા ગાદીએ બેઠા ને ૧૬૬૨ મા દીલ્લીમા સ્વર્ગસ્થ થયા તેની પાટે જસવંતજી થયા.)

---

૨૪૪ જિનોદયસૂરિ બીજા (ખ૦ ભાવહર્ષસૂરિ-જયતિલકસૂરિ શિ.)

(૪૯૪) +હંસરાજ વચ્છરાજનો રાસ સં. ૧૬૮૦ વિજયાદશમી રવિ

આદિ— દોહા-આશાવરી રાગ.

આદીશ્વર આદે કરી, ચઉવીસે જિણચંદ,
સરસતી મન સમરૂં સદા, શ્રી જયતિલક સૂરીંદ ૧
સદગુરૂ પય પ્રણમી કરી, પામી ગુરૂ આદેશ,
પુણ્ય તણા ફલ બોલશું, કહીશું હું લવલેશ. ૨

—ઇતિ શ્રી સીમંધર સ્વામી લેખરૂપ સ્તવન. લિ. માંડવગઢે.
૫—૧૩ આ. ક. ૩—૧૬ ગા.

બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે—

અંતે—

સંવત સોલ બ્યાસીઈ ૧૬૮૨ શ્રી જાલોર મઝારિ
ચૈત્ર પક્ષ પંચમી દિનઈ ભલાવાર ગુરુવાર. ૧
ભણ્યુ મહા રતન કવિ વિજય ભણ્યુ કર્યું
વિજયસેન ગુરુ ગણધર વિજયદેવ ગુરુ રંગિં ૨
વિવિધ પરિ મિ વીનવ્યો સીમંધર સુવિલાસ
કમલવિજય કવિ ઇમ કહિ પૂરુ પૂરણ આસ. ૩

—સંવત ૧૬૯૪ વર્ષે માહ સુદિ ૧૨ ગુરૌ વાદી ગામ મધ્યે મુ. કેસર વિજય ગણિ શ્રી દેવવિજયજી તત્ શિષ્ય ગણિ દીપવિજય વાચનાર્થં (યતિ ગુલાબવિજય ભ. ઉદયપુર)

---

૭૪૬ રાયચંદ પહેલા—(પદ્મસાગર-ગુણસાગર શિ૦)

(૯૭૭) વિજયશેઠ વિજયાસતી રાસ. ૨ ૧૬૮૨ મ. શુ. ૫
ગુરુ સોપારકમાં

અંતે—

સંવત સોલ બ્યાસીયઇ માહ શુદિ પંચમિ ગુરુવાર તમેં,
શ્રી સોપારક માંહિ ભવિક રાસ રચ્યો મન હરખ અપાર તઇ ૫ ૮૮
(કલશ)
મન હરખ આણી સરસ વાણી શીલ ગુણ વખાણીયે
જસુ નામ લેતાં ગયાં નાસી દુખ દોહગ જાણીયે
શ્રી પદ્મસાગર પાટિ મનરંગિ શ્રી ગુણસાગર પ્રભુ સદા
રાયચંદ મુનિ તસ પાય પ્રણમી ૨ ચો પાન કરિ મુદા
—વિજયધર્મ. ભ.

—સ. ૧૭૮૫ વર્ષે માહ માસે કૃષ્ણપક્ષે ૧૨ તિથૌ શુક્રવાસરે નવાનગર મધ્યે લખીત પુજ ઋષિ શ્રી ૫ આસકર્ણજી તત્ શિષ્ય શ્રી ૫ મેઘજી તત્ શિષ્ય મુનિ કૃષ્ણજી આત્માર્થે પાના ૨૩-૧૯ રાજકોટ પૂ અપાસરો. પ્ર૦ ભીમશી માણેક.

---

૨૪૫ કમલવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ-વિજયસેનસૂરિ શિ.)

(૪૭૫) ૬૩૬ સ્તવન. સ. ૧૬૩૧

(૪૭૬) સીમધર સ્વામિ વિજ્ઞપ્તિરૂપ સ્ત. સ ૧૬૮૨ દીવાલી ગુરૂવાર ઝાલોરમા વિજયદેવ રાજ્યે-કુલ ૧૦૫ પદ્ય

(સાગર ભ પાટણ)

આદિ—

સ્વસ્તિ શ્રી પુ ક્લવતીજી, વિજયઈ વિજય જયવત,
પ્રગટપુરી પુડરિગિણીજી, જિહા વિચરઈ ભગવત ૧
સોભાગી જિન સાભલયો સદેશ,
હુ તઉ લેખ લિખુ લવલેશ
મુઝ તુઝ આધાર જિનેશ, સાહિબજી સુણજ્યો તુઝ સદેશ. સો ૧

* * * *

અતે— ઢાલ

સવત **સોલઇ બ્યાસીઈરે,** સુર ગુરૂવાર પ્રસગિ,
દીવાલી દિવસઈ લિખ્યોરે, કાગલ, કાગલ મનનઇ રગિ ૮

કલશ

સિરિ તવ ગણુ ગયણગણુ દિણયર સિરિ વિજયસેણ સૂરીણ,
મીસેણ સથુણિઉં, સહ રિસ કવિ કમલવિજએણ. ૧
ચઉતીસાઇ સયતિહી, અઠ મહા પાડિહેર પડિયુણો,
સુરરઇઅ સમવસરણો, તિહુઅણ જલલોઅણાણદો. ૨
પુખલવઇઇ વિજએ, સામી પુડરિગિણીઇ નયરીએ,
સીમધર જિણચદો, વિહરતો દેઉ મે ભદ્દમ્ ૩

(૪૮૧) મૈથિક રાસ

આદિ—

પરમ પુરૂષ પ્રણમું સદા, શ્રી મહાવીર જિણંદ
ત્રિશલાનંદન જગગુરૂ સીદ્ધારથ કુલિ ચંદ. ૧
ષટ કલ્યાણિક જેહનાં સુણતાં પાતિક જાય
વર્ણવતાં થી વિસ્તારઈ મનવંછિત સુખ થાય. ૨
આષાઢી સુદિ છઠિ દિનિ હસ્તોતરા નક્ષત્ર,
પુંડરીક વિમાનથી સુરવર પુષ્પ પવિત્ર. ૩
દેવાનંદ માહણી તસ્ત ઉઅરઈ અવતાર,
વીયું અમર જિનેસરહ ... ૪
ઉપોસઈ દેવતા હરણેગમેસી નામિ,
આસોજવદિ તેરસિ દિનિ કરસપુર મહી સ્વામિ. ૫
ત્રિસલા કુખઈ જિન ક્યા પુહવી સયલ જગીસ
ચૈત્ર સુદિ તેરસિ દિનિ જનમ્યા શ્રી જગદીસ. ૬
માગસિર વદિ દસમી તણુંઅ દિવસિઈ શ્રી મહાવીર,
એકાકી સયમ લીઈ મેરૂતણી પરિ ધીર ૭
વૈશાખી સુદિ દસમી દિનિ પામ્યા કેવલજ્ઞાન
સમવસરણ સુરવર રચઈ આગલિ શ્રીવર્ધમાન. ૮
કાત્ત વદિ પખિ ... અમાવાસ્યા અભિરામ,
સ્વાતિ નક્ષત્ર ... પ્રભુ પામ્યા અવિચલ ઠામ. ૯
સો પરમેશ્વરનું સદા પ્રભુ સમય અભિધાન
જસના પાતિક પરજલિ, વાધઇ મહિમાવાન. ૧૦
...
... સુખ અનંત. ૧૧
...
... ૧૨

૨૪૭ નારાયણ—(સમરચંદ શિ૦) રત્નસિંહ સૂરિનાવારામાં.

(૪૭૮) અયમુત્તા કુમારરાસ. ૧૬૮૩ પોષ વદિ બુધ કલ્પવલ્લીમા.

આદિ— રાગ અસાઉરી

વીર જિણંદ નમૂં સદા સુખ સંપત્તિકારી
શ્રી જિનવાણી શારદા નિજ મનિ સંભારી ૧
ગચ્છનાયક ગણી રત્નસીંહ તસ ગુણ બલિહારી,
નેમ રાજિમતીનામા લઈ સોહે બ્રહ્મચારી ૨
લઘુ-વય સંયમ આદરી, જેણે કીર્ત્તિ વિસ્તારી
પ્રાતુ સમય નિત વંદીએ શુભ ગુણ ભંડારી ૩
અમરચંદ મુનીશ્વર, ગુરૂ પર ઉપગારી
ચરિત્ર રચૂં હું તેહનું ચરણે ચિત્ત ધારી ૪
અઠમે અંગે કેવલી ભાષે સુવિચારી
કુમરે અઇમત્તુ ગાયસું સુણજ્યો નરનારી. ૫

× × × ×

અંતે— ૨૧ ઢાલ છે—નાની નાની

કલશ.

અરિહંતવાણી હૃદય આણી પૂરી પ્રીતિ નિજ આસ એ
શ્રી રત્નસીંહ ગણિ ગચ્છનાયક પાય પ્રણમી તાસ એ ૧૩૩
સંવત સોલ ત્રિહાસીઆ વર્ષે બુધિ વદિ પોસ માસ એ
કલ્પવલ્લીમાહિ રંગે રચ્યો સુંદર રાસ એ ૧૩૪
ચાવા ઋષિ શિષ્ય સમરચંદ મુનિ વિમલ ગુણ આવાસ એ
તસ શિષ્ય મુનિ નારાયણ જંપે ધરી મનિ ઉલ્હાસ એ ૧૩૫

—૮—૧૧ લીં, માણેક૦

(૪૭૯) અંતરંગ રાસ સં ૧૬૮૩—લીં

(૪૮૦) કુંડરિક પુંડરિક રાસ સં ૧૬૮૩—અમ૦

પંડિત કનકવિજયતણા, પ્રણમી પદ અરવિંદ,
ભણિ ગુણવિજય ભણિ મુદા, પામીયે પરમાનંદ. ૨૦૩
જિહાં લગ મેરૂ નિશ્ચળતા, દીપિ જિમ સનખ,
તસ રચ્યો એ રંગભરિ, જાંપુ રચ્યો જખ. ૨૦૪
સંવત સોલસિત્યાસીઈ આસો મહીનઈ એહ,
નવ દિવસે રચના કરી, દીસઇ આણંદિ. ૨૦૫
નર કુંસી કરના પછી, ધનવ તિનો દીનેહ,
ભણે ગણે સહુ સાંભળે, તેહ ધરીનઈ નેહ. ૨૦૬
—ઇતિ શ્રી ક્ષમી દેવસીહ શ્રી જયચંદ રાસ.

(પ્ર. શ્ર.)

(૪૮૪) +કેસર વ્યવહારી રાસ ર. ૧૬૮૭ (?) આસો વ. ૬ ડીસામાં.

આદિ—

પંડિત કનકવિજય તણા, પ્રેમિ પ્રણમી પાય,
કવિ ગુણવિજય કહઈ મુદા મુઝ મનિ હરખ ન માય. ૧
ભાવ અતિઘણો ભવિ, સુણો સહુ નરનારિ,
રાસ રચઈ કેસરતણુ, સકુલનઈ અધિકારી. ૨
નિધાન દીઠ આણુ, કવિજન કરી માન,
ભગવતી વાગીસરી, નમરંગી નિરમાન. ૩
ગદિરતુ પરિમાણઈ આણંદ ઉલ્લાસ ભાગ,
તમાસ જેહનઈ દેહ ભાવ, ભાવન વિમલવિવેક. ૪
તે સારદ સમરી કરી, સદ્ગુરુનઈ આધારિ,
ગુણ ગાઉં કેસર તણા, કરી જેહ આધારિ. ૫
તપગચ્છપતિ ગૌતમ અવતાર સુમતિસાધુ ગુણગણધાર,
વાચક ગુણમણિ કેરા હાર, તપતિ નામઈ આણંદ સાર. ૬

* * * *

સમકિત મિશ્રજ મોહની મિથ્યા મોહની જેહ,
સાત ક્ષાયકી જે કરઇ, ક્ષાયક સમકિત તેહ. ૧૩
એ ક્ષાયક સમકીતથી શ્રી શ્રેણિક ભૂપાલ,
તીર્થંકર પદ પામસઈ, લહિસિ સુખ વિશાળ. ૧૪
પદ્મનાભ ઇતિ જેહનુ હોસિઈ નામ ઉદાર.
અનાગત ચુવીસીઇ પ્રથમ જિણેસર સાર ૧૫

ચુપઇ રાગ ગુડી.

પ્રથમ જિણેસર શ્રેણિક સાર, હોસઇ ભરતક્ષેત્ર મઝારિ
તેહતણુ છઇ ચરિત્ર રસાલ ભણતા સુણતા મગલમાલ ૧૬
કહિસિ કવિતા ગ્રથાધારિ, કિંચિત નિજમતિથી વિસ્તારિ,
તે અધિકાર અછઇ જૂજૂઆ, આગઇ કવિજન મોટા હુઆ. ૧૭
તેણે રચ્યા છઇ ભલા પ્રબંધ, શ્રેણિક રાયતણા સબંધ,
તુહિ મુઝ મતિ હુઉ કોડ, શ્રોતા કોઇ મ દેયો ખોડિ ૧૮
ચુહુટઇ વેચાઇ સુખડી, જે લિઇ તસ ભાજઇ ભૂખડી,
તિમ જેણઈ શ્રેણિકનૃપ તણા, રચ્યા ચરિત્ર અતિ સોહામણા ૧૯
તેણે પુન્ય ભર્યા ભડાર, મુઝનઇ પણ છઈ મોદ અપાર,
કોઇક શ્રોતા કહિસિઇ અશુ, એહ કથાનુ કારિજ કશુ ૨૦
ત્યણિ તે જોયો હૃદય વિચારિ, ષટ દર્શનનાં શાસ્ત્ર ઉદાર,
સઘલિ નિજ મતિનઇ અનુસારિ, કથા કેલવી કહિવિ સારી ૨૧
ધર્મકથા સુણતા સુખ હોય, મનસુદ્ધિઈ કવિ ભાખે સોય,
આદિઅંત સુણસઇ જે એહ, ભાવ ભેદ સર્વ લહિસિ તેહ ૨૨

* * *

રાગ ધન્યાસી—વિરાગી ધનિધનિ રતનમુણિદ એ ઢાલ
શુભમતી સજતી રતનસીંહ ગછપતિ રતિપતિ વશિ કીયો હેવ,
ભવિક જણુ રજણુ દુર્મતિગજણુ વદણુ યોગ્ય નરદેવ વિ૦ ૬૨

તારાપથ કરદ સમુદ્રગુણ નિર્મળ ચંદ્રા પાતિક નાશ
અડગણ નક્ષત્ર પરિવારિ જિમ ઉડુપતિ સોહએ તિમ ગચ્છિરાજ.
વિ. ૮૫૩

શાસન સોહાકર સમરચંદ મુનિવરા ધર્મધુરંધરા ધીર
અતિહિ ઉદાર સદાચાર ગુણ તેહને નિતિ રમઈ કવિ મનકીર વિ. ૮૫૪
તાસ શિષ્ય ઋષિ નારાયણ હરખે કમ ભણ્યું વચન રસાલ,
જેહ ભાવિઈ ભણઈ મોક્ષ આપણી સુણઈ તેહનઈ મંગલમાલ વિ. ૮૫૫
ખંડ પહિલા તણી રચ ભાખી ભલી, ઉગણચાલીસમી ઢાલ,
દ્વિતીય ખંડઈ બોલસ્યું તણી ભાખશું સરસ કથા સુવિશાલ. વિ. ૮૫૬

ચુપઈ

શ્રેણિક અભયકુમાર ચરિત્ર, ભણતાં સુણતાં અતિહિ પવિત્ર,
મુનિ નારાયણ કહિ ગુણપાખી, પ્રથમ સંપૂર્ણ ભાખી. ૮૫૭
—ઇતિ શ્રી શ્રેણિકકુમાર ચરિત્રે પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત.

દુહા.

શ્રી જિનનાયક ભાવસું વંદું હું જગઆધાર,
વર્ધમાન સ્વામી જગુ સેવક જનહિતકાર ૧
ગણનાયક ગુણ આગલા રત્નાગર ગચ્છિરાજ
ધર્માચાર્ય પણ તેહના પ્રણમું પ્રેમઈ આજ ૨
શ્રી શ્રેણિક મહિપતિની કથાનક વિસ્તાર સાર,
દ્વિતીયખંડ રચું હવઈ સદગુરનઇ આધારિ ૩
સમરચંદ ગુરુ નિતિ નમું સંયમ ગુણઆધાર,
તાસ પસાઈ વર્ણવું સરસ કથા સુવિચાર. ૪

* * *

અંતે— ૫૮ મી ઢાલ.

અઠ્ઠાવનમી ઢાલ સુંદર, રાગ ધન્યાસી સાર,
ભણે ગુણે સદા સાંભળે, તિમ સુણઈ રે જન ધર્મમતિ ધન. ૨૭

અંતે— ધન્યાસી.

શ્રી તપગચ્છનાયક ગુરૂગિરૂઆ, વિજયસેન ગણધારરે,
સા હકમાનંદન મનમોહન, મુનિજનનો આધારરે. ૧૧૮
તાસ વિનેય વિબુધકુલમંડન, કનકવિજય કવિરાયરે,
જસ અભિધાનિ જાગઈ શુભમતિ, દુર્મતિ કુરિત પલાઈરે. ૧૧૯
તસ પદ પંકજ મધુકર સરિખો, લહી સરસતિ સુપસાયરે,
ઇમ ગુણવિજય સુકવિ મનહરખિ, કોચરના ગુણ ગાયરે, ૧૨૦
સંવત સોલસિત્યાસી વરશે, ડીમાનયર મઝારિરે,
આસો વદિ નુમિએ નિરૂપમ, કીધઉ રાસ ઉદારરે ૧૨૧
ભણિઈ ગણિઈ ભાવ ધરીનઇ, અતિ રૂડો એ રાસરે,
પાતકવૃંદ પુરાતન વિઘટઇ, પુણ્ય પ્રકાસરે ૧૨૨
ઉત્તમ ગુણ ગાતો રંગિ, રસના પાવન થાયરે,
શુભ ભાવન આવઈ મનમાહિ, વિઘન વિલય સવિ જાઇરે ૧૨૩
મંગલમાલા લચ્છિ વિમાલા, લહીઈ લીલા ભોગરે,
ઇષ્ટ મિલઈ વલી ફલઇ મનોરથ, સિદ્ધિ સકલ સંયોગરે. ૧૨૪

—પ્ર કા, પ્રસિદ્ધ ઐ. રા સ. ભાગ ૧

(૪૮૫) +વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સ્વાધ્યાય. મેડતામાં

આદિ—

સરસતિ ભગવતિ ભારતીજી, ભગતિ ધરી મનિ માય,
પાય નમી નિજગુરૂ તણાજી, શુણસ્યુ તપગચ્છરાય,
જયકર જેસગજી ગુરૂરાય, નામિ નવનિધિ પામિઇજી,
દર્શનિ દારિદ જાય, જયકર જેસગજી ગુરૂરાય.

* * * *

અંતે—

સઘલા પંડિત માહિ વડો, શ્રી કમલવિજય ગુરૂસીહ,
તાસ સીસ વિદ્યાવિજય, સુવિહિત પંડિત લીહારે ગુરૂ૦ ૫૧
વીર હીર દુઇ દીપતા, મેડતા નગર મઝાર,
તસ પસાય પામી કરી, ગાયો એ ગણધારરે. ગુરૂ૦ ૫૨

પંડિત કનકવિજયતણો, પ્રણમી પદ અરવિંદ,
મણિ ગુણવિજય મણિ મુદા પામીને પરમાનંદ. ૨૦૩
જિહાં લગ મેરૂ નિશ્ચલતા, દીપે જિમ સમેપ
રાસ રચ્યો એ રંગભરિ ભણૂ સ્નેહ સંબંધ. ૨૦૪
સંવત સોલસિત્યાસીઈ આસો મહીનઈ એહ,
નવ દિવસે રચના કરી, દીસઇ આણંદિ. ૨૦૫
નર કુંવરી રચના ભણી, સમજ દિનેં દીનેહ
ભણો ગણો સહુ સાંભળો, તેહ ઘરીનઈ તેહ. ૨૦૬

—ઇતિ શ્રી સતી દેવાધીશ શ્રી જનચંદ રાસ.

(પ્ર. સં.)

(૪૮૪) +કેસર વ્યવહારી રાસ સં. ૧૬૮૩ (૭) આસો વ. ૫ ટીમામાં.

આદિ—

પંડિત કનકવિજય તણો, પ્રેમિ પ્રણમી પાય
કવિ ગુણવિજય કહઈ મુદા, મુઝનિ હરખ ન માય. ૧
ભૂતલ અતિભલો ભણું, સુણજો સહુ નરનારિ,
રાસ રચું કેસરતણો કહણુંનઈ અધિકારી. ૨
વિઘન હરે અહનું, કવિજન કેરી માત,
સારદા સ્વામીસરી, નમતાં ગ્રહી નિરમાત. ૩
મધુરસ પરિમલઈ આણુત ઉજ્જ્વલ અંગ,
ભમર જેહનઈ હેઠ ભમ ભજન વિમલવિહંગ. ૪
તે સરસતિ સમરી કરી, સદગુરનઈ આધારિ,
સુણ ગાઉં કેસર તણો, કીધી જેણ અપારિ. ૫
તપગચ્છપતિ મોહન અવતાર, સુમતિસાધુ સુભમતિવિસ્તાર,
વાસન સુણમણિ કેરઉ સાર, નરપતિ નમઈ સદૈ જાચ. ૬

* * * *

રત્નાગર ઋષિરાય સુંદર ભુવનભુષણ સ્વામિ,
યુગપ્રધાન જગિ દીપતા, સુપ લહીઈરે સહિ ગુરૂજનિ નામઈ ૩૮
નેમ યદુપતિ જામલિ દુષ્કર મહાવ્રત ધાટ,
શ્રી સદ્ગુરૂ સુપસાઉલિઈ, મિ રચીઉ રે ખડ બીજુ સારરિ ૩૯
સાસન સોહકર સમરચંદ મુનીવરા, ધર્મધોરધર ધીર,
અતિ ઉદાર સહિક ગુણ તેહને નિતિ નિતિ મર કરી મનકીર. ૪૦
તસ શિષ્ય ઋષિ નારાયણ હરષસુ, ઇમ ભણિ વચન રસાલ,
જેહ ભાવિ ભણઈ મોદ આણી, તેહનઇ મગલમાલ. ૪૧

—ઇતિ શ્રેણિક ખડ બીજઉ સ. પઠનાર્થં શ્રીમાલી ગ્નાતી સાહા શ્રી ૫ નાવા ઘરે ભાર્યાબાઈ પૂજાનો બેટઉ શ્રી શ્રી ૫ આણદજીની બહિન આર્યા શ્રી ૫ સોભા લિખત. ઘોલકઇ વાસ્તવ્ય પોરવાડ ગ્નાતી વડી શાપાયા પા. ઋક્ષિ શ્રી ૫ દેવરાજ સુત વિમલદાસ સવત્ ૧૭૦૯ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૧૧ સોમે પૂરૂં કીધૂ છઇ ૩૪—૧૭ આ. ક.

---

૨૪૮ ગુણવિજય પહેલા(ત. વિજયસેનસૂરિ-કનકવિજયશિ.

(૪૮૨) પ્રિયકરનૃપ ચોપઈ—સ ૧૬૭૮ પાના ૧૫ અમ.

(૪૮૩) જયચંદ (જયતચદ) રાસ. સ. ૧૬૮૩ (૭) આસો શુ. ૯ ડીસામા.

આદિ— દૂહા.

બ્રહ્મસુતા ભલ ભગવતી, બ્રહ્માણી વિખ્યાત,
કવિજનની જનની નમઉં, નિર્મલ જસ અવદાત. ૧
ઉતપતિ નૈષધકાવ્યની, વિગતિ સયલ કહેસિ,
નૃપ જયતચદહ તણુઉ, સરસ પ્રબધ રચેસિ ૨

અંતે—

શ્રી તપગચ્છનો રાજીઓ, વિજયસેન સૂરિંદ,
વિજયદેવ સૂરીસરૂ, વિજયસિંહ મુનિચદ ૨૭૨

અક્ષર ઓછો અધિક ભણી, રાગજ ઓછો જેહ,
પઢતાં આગે વાંચતાં રે ઉપજિસિ અતિનેહ. ૫૮
જલનિધિ સાગરનો જસ જાને જગ ધરિ સરભાવ,
કેસરાજ કહે તસ લગએ ભવ કરો આનંદ. ૫૯

કલશ.

ઇમ રામ લક્ષમણ અને રાવણ, સતી સીતાની ચિરી,
કહી ભાખી ચરિત સાખી વચન રચના કરી ખરી,
સબ રંગ વિનોદ વક્તા અને શ્રોતા સુખ ભણી
કેસરાજ મુનીંદ જંપે સદા હરખ વધામણી. ૧

—લ. સં. ૧૬૮૨ વૈશાખ શુ. ૫ વઢવાણ ઉપાધ્યાય નારાયણ લેખરાજ લખાવીત મુનિ ભાગ્યગચ્છ આત્મ પઠનાર્થે આમાં ઉપલી પ્રશસ્તિની કડી ૫ થી ૫૩ મી નથી. પત્ર-૫૬-૨૧ પ્રે. સં. બ. ભી૭ તાની પત્ર ૧૧૬ ૫ ૧૪ આમાં પણ તેમજ છે લ. સં. ૧૬૫૬ જેઠ શુ. ૬ બુધ લ. ભાવસાર પીતાંબર ઋષી રહેવાસી મોડાસા.

(પ્રસિદ્ધ થયું છે—આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૨ જું)

[આ કવિના ગુરુ ગુણસાગરે શાંતિજિન વિનતિરૂપ છંદ ૨૧ કડીનો રચ્યો છે કે જેની આદિ

શારદમાય નમું શિરનામિ હું ગાઉં ત્રિભુવનકે સ્વામી, છે અને અંતે એમ છે.

પદ્મસાગર ગુરુરાજ પસાયા, શ્રી ગુણસાગર કે મન ભાયા.
નરનારી જે ચિત્ત ગાવે તે મનોવાંછિત નિત્ય પાવે. ૨૧

આ સ્તવન જૈનસ્તોત્રમાં તથા અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયું છે

—[illegible] અને [illegible] છે કે સંવત્ ૧૬૭૩ તે [illegible] શ્રી આચાર્ય શ્રી પૂજ્ય શ્રી [illegible] તત્ શિષ્ય [illegible] શાખીશ્ [illegible] તત્ શિષ્ય [illegible] આગોલ

અંતે— ધન્યાસી

શ્રી તપગચ્છનાયક ગુરૂગિરૂઆ, વિજયસેન ગણધારરે,
સા હુકમાનદન મનમોહન, મુનિજનનો આધારરે. ૧૧૮
તાસ વિનેય વિબુધકુલમંડન, કનકવિજય કવિરાયરે,
જસ અભિધાનિ જાગઈ શુભમતિ, દુર્મતિ કુરિત પલાઇરે. ૧૧૯
તસુ પદ પંકજ મધુકર સરિખો, લહી સરસતિ સુપસાયરે,
ઇમ ગુણવિજય સુકવિ મનહરપિં, કોચરના ગુણ ગાયરે, ૧૨૦
સંવત સોલસિત્યાસી વરષે, ડીસાનયર મઝારિરે,
આસો વદિ નુમિએ નિરૂપમ, કીધઉ રાસ ઉદારરે. ૧૨૧
ભણિઈ ગણિઈ ભાવ ધરીનઇ, અતિ રૂડો એ રાસરે,
પાતકવૃંદ પુરાતન વિઘટઇ, પુણ્ય પ્રકાસરે ૧૨૨
ઉત્તમ ગુણ ગાતો રંગિ, રસના પાવન થાયરે,
શુભ ભાવન આવઈ મનમાહિ, વિઘન વિલય સવિ જાઇરે. ૧૨૩
મંગલમાલા લચ્છિ વિસાલા, લહીઈ લીલા ભોગરે,
ઇષ્ટ મિલઈ વલી ફલઇ મનોરથ, સિદ્ધિ સકલ સંયોગરે ૧૨૪

—પ્ર કા, પ્રસિદ્ધ એ રા સ. ભાગ ૧.

(૪૮૫) +વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સ્વાધ્યાય. મેડતામા

આદિ—

સરસતિ ભગવતિ ભારતીજી, ભગતિ ધરી મનિ માય,
પાય નમી નિજગુરૂ તણાજી, થુણસ્યુ તપગચ્છરાય,
જયકર જેસગજી ગુરૂરાય, નામિ નવનિધિ પામિઇજી,
દર્શનિ દારિદ્ર જાય, જયકર જેસગજી ગુરૂરાય

* * * *

અંતે—

સઘલા પંડિત માંહિ વડો, શ્રી કમલવિજય ગુરૂસીંહ,
તાય સીસ વિદ્યાવિજય, સુવિહિત પંડિત લીહોરે. ગુરૂ૦ ૫૧
વીર હીર દુઇ દીપતા, મેડતા નગર મઝાર,
તસ પસાય પામી કરી, ગાયો એ ગણધારોરે. ગુરૂ૦ ૫૨

કલશ.

ઇમ ગુણ્યો ગણધર સાધુસિંધુર, ભુવનગોચર ગુણધરો
શ્રી વિજયસેન સૂરિંદ સુંદર, સકલ સંઘ સુહંકરો.
તસ પદ ભૂષણ દલિત દૂષણ, વિજયદેવ શિરોમણી,
ગુણવિજય પંડિત ઇમ પયંપે, વિસ્તર્યો તપગચ્છધણી. ૫૩

—પ્ર૦ દ્રૂ૦ છે. ૮ જૈ૦ ભ૦ ફંડ્ઝ્માં સમય તથા જૈ૦ સજ્ઝાયમાલા ભાગ ૧

---

૨૪૯ કેશરાજ (વિજયગચ્છ—વિજયઋષિ—ધર્મદાસ—ક્ષમાસાગર—પદ્મસાગર—ગુણસાગર શિ૦)

(૪૮૧) રામયશોરસાયન રાસ સં. ૧૬૮૩ આસો શુ. ૧૩ અંતરપુરમાં.

આદિ—

દેશાખ રાગ—દૂહા.

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીજી ત્રિભુવનતારણ દેવ
તીર્થંકર પ્રભુ વીશમા, સુરનર સારે સેવ. ૧
પુત્ર સુમિત્ર નરિંદનો, પદ્માદેવી તસ માય,
જનમભોમિ જિનવરતણી, રાજગૃહી કહિવાય. ૨
અવતરિયા હરિવંશમેં હરિ સમકિત સાર
કલ્યાણક પાંચે ભલાં, નામ સદા જયકાર. ૩
શાસનકાળ તેહના નમી રામ સુલક્ષણરામ
સીતા ને લક્ષ્મણજી અરિજ સ્યુ સુખધામ. ૪
સુખધામ બહુ જોરતે રાજ્યથા અભિરામ
ભરત ઉપજત ધરે ઘણી, મનમાં વર્ણિત ધર્મ. ૫
રા ઉત્પત્તિ મુખથકી, ભાવ પુણ્યે ભવ
મનિ ફિરી આવે તેહથી જ મો ભણી કામ. ૬
ધરમમેં પાવન અધિક કહિયતસ્યુ આચાર.

માસે કૃષ્ણુપક્ષે દ્વાદશી તિથૌ રવિવાસરે ભીમચનગરે લિપીકૃત પીતાબંર શ્રી મહારાજધિરાજ રાણા શ્રી અમરસીંધરાજ્યે—ઉદયપુર ભ.

---

૨૫૦ સહજકીર્ત્તિ (ખ૦ ક્ષેમશાખા જિનસાગર–રત્નસાર–રત્નહર્ષ–હેમનંદન શિ૦)

(૪૮૭) શત્રુંજય માહાત્મ્ય રાસ સ. ૧૬૮૪ આસણિકોટમા

અંતે—

શ્રી ખરતરગચ્છસૂરિ જિણેસર, વીરપાટ દીપાવઈ,
ખરતર બિરદ લહિઉ ગુણુસાયઇ, જસકપૂર મહકાવઇરે. ૬૯
અનુક્રમિ તસુ પાટઈ જસ ખાટયઉ, જુગપ્રધાન ગુણુચાવઇ,
શ્રી જિનચંદ સૂરીસર સદ્દગુરૂ, નામ મંત્ર જસુ ધ્યાવઇરે ૭૦
શ્રી જિનસિંહ સિંહ જિમ દિપ્યઉ, તસુ પાટઈ ચિત લાવઈ,
અકબરસાહિ સભામન રંજી, જલનિધિ મીન છુડાવઇરે. ૭૧
વિજયમાન ગુણુ જાણુ ભટારક શ્રી જિનરાજ સુહાવઈ,
વિદ્યાબલ અતિસય બલ સબલઉ, સહુનઈ આણુ મનાવઇરે ૭૨
આચારિજપદ ધાર અમૃતરસ, મીઠા વચન સુણાવઇ,
શ્રી જિનસાગર સાગર જિમ નિજ, ગુણુ ગભીર ગવાવઇરે. ૭૩
ષેમ સાખ દિનદિન ઉદયવતા, મહિમા અધિક વધાવઈ,
રતનસાર વાચક ગુણુનિધિ ગુરૂ, અતિસય અધિક જણાવઇરે ૭૪
રતનહરષવાચક હેમનંદન, સીસ ભગતિ ચિત ઠાવઈ,
સહજકીરતિવાચક વિમલાચલ, ગિરિવર એમ મલ્હાવઇરે. ૭૫
સંવત સોલ ચઉરાસી વરસઈ, શ્રી નમિનાથ પ્રભાવઈ,
આમણિકોટ શ્રાવક બહુ સુખીયા, ધરમઈ ચિત્ત લગાવઇરે. ૭૬
વાચાસૂર અધિક ગુણુવંતા, ધરમપક્ષ સમઝાવઈ,
અધિક આનંદ અધિક રંગરતીયા, શ્રી જિન ધરમ વધાવઇરે ૭૭
છઠેઇ ખડઈ ઢાલ એ દશમી, પુણ્ય રૂખહો પાવઇ,
સહજકીરતિ પુંડરીક મધુરસ, ગુણુજલધર વરસાવઇરે. વિ૦ ૭૮

કલશ.

ઇમ ગુરુ ગચ્છધર સાધુસિંધુર, ભુવનભાસુર ગુણધરો
શ્રી વિજયસેન સૂરિંદ સુંદર, સકલ સંઘ સુહંકરો.
તસ પદ ભૂષણ દલિત દૂષણ વિજયદેવ દિવાકરૂ,
ગુણવિજય પંડિત એમ પભણઇ ચિરતપો તપગચ્છધણી. ૧૩

—પૃ. ૮૬ છે. ન. જૈ. ઐ. ગૂર્જરકાવ્ય સંચય, તથા જ સજ્ઝાયમાલા ભાગ ૧

---

૨૪૯ કેશરાજ (વિજયગચ્છ—વિજયઋષિ-ધર્મદાસ—ક્ષમાસાગર—પદ્મસાગર—ગુણસાગર શિ૦)

(૪૮૬) રામયશોરસાયન રાસ સં. ૧૬૮૩ આસો શુ. ૧૩ અંતરપુરમાં—

આદિ—

બેલાવલ રાગ-દૂહા

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીજી ત્રિભુવનતારણ દેવ
તીર્થંકર જે વીસમા, સુરનર સારે સેવ. ૧
પુત્ર સુમિત્ર નરિંદનો, પદ્માદેવી તસ માય,
જનમભોમિ જિનવરતણી, રાજગૃહી કહિવાય. ૨
અવતરિયા હરિવંશમેં હરિ બલદેવ સાર,
કમલાપુર પાંચે ભલા, નામ સુણ જયકાર ૩
આઠમા તેહના નમી, રામ સુલક્ષણધામ.
સીતા ને રાવણતણો, ચરિત્ર રસ્યુ સુખધામ. ૪
સુખદાઇ સહુ લોકને રામકથા અભિરામ
ભણતાં સુણતાં સહુ સહી, મનના વંછિત કામ. ૫
'રા' ઉચ્ચરતાં મુખ થકી, પાપ પુલાઇ જાય
મતિ ફિરી આવે તેહથી મ મો કમાડી થાય. ૬
રામજીમેં પાવન ભયા, શ્રીનિજકરણ અપાર.

મોક્ષ પથનો માગનો, ભંજન ભવનો માર ૭
વીસમા થાનક ભજતા, ખેમ કુશલકો ઠામ.
બીજો ધર્મતરૂવર તણો, શ્રી રામચંદ્ર નામ. ૮
લક્ષ્મણ રાવણ ગંજ્યા, તીર્થંકર પદ પાય
મુગતિપુરી જઇ થાપર્યું, સકલ જગતકા રાય ૯
સત્યવતી સાચી સતી, શીલતણી અવદાત
સ્વર્ગે પોહુંતી બારમે, વસુધામેં વિખ્યાત. ૧૦

* * *

અંતે— ઢાલ ૬૨

સંવત સોલે ત્રાસીયે રે, આછો આસૂ માસ,
તિથિ તેરશી અંતરપુરમાંહિ, આણી અધિક ઉલ્લાસ ૪૯
વિજયગચ્છ ગચ્છનાયક ગિરૂઓ, ગોયમનો અવતાર,
વિજયવંત વિજય ઋષિરાજ, કીધો ધર્મ ઉદ્ધાર, ૫૦
ધર્મમુનિ ધર્મનો ધોરી, ધર્મતણો ભંડાર,
ખિમા દયાગુણ કેરા નાયક, સાગરએમ ઉદાર. ૫૧
શ્રીગુરૂ પદ્મ મુનીશ્વર મોટા, મોટો જેહનો વંશ,
ચઉરાસી ગચ્છમાંહિ જાણીતો, પ્રગટપણે પરશંસ ૫૨
તસ પાટોધર ગુણ કરી ગાજે, ગુણસાગર ગુણવંત,
કઉસુતન કલપતરૂ કલિમે, સૂરિ શિરોમણિ સંત ૫૩
એ ગુરૂદેવ તણે સુપસાયે, કીધી રચના જાણ,
ગ્રંથગુણે ગિરિમેરૂ સરીખો નવરસમાંહિ વખાણ ૫૪
એવ બાસઠિ ઢાલ સુધારી, વચન રચન સુવિશાલ,
રામ યશોરે રસાયણ નામા, ગ્રંથ રચિઓ સુરસાલ ૫૫
કવિજનતો કરજોડિને, પંડિતસું અરદાસ,
પાચો આગે વાચેવાજો, દવે રાગ અભ્યાસ ૫૬
અક્ષર ભાગે ઢાલજ ભાગે, રાગજ ભાગે સોઇ,
વાચતારે વચનને ભાગે, રસ નહી ઉપજે કોઇ ૫૭

અક્ષર ઓછી અધિક ભણી, રાગ ભણી એહ
પાઠ આગે વાંચતાં રે ઉપજિસિ આનંદ. ૫૮
જામલગિ સાગરનો જલ ગાજે જામ લગિ સુરજચંદ,
કેશરાજ કહે તામ લગએ ગ્રંથ કરો આનંદ. ૫૯

કલશ.

ઇમ રામ લખમણ અરિ રાવણ, સતી સીતાની સિરી
કહી આપણી મતિ સારૂ વચન રચના કરી ખરી
સંઘ રંગ વિનોદ વક્તા અને શ્રોતા સુખ ભણી
કેશરાજ મુનીંદ જંપે સદા હરખ વધામણી ૧

—લ. સં. ૧૯૪૨ વૈશાખ શુ ૫ બધવારે ઉપાધ્યાય નારાયણ જેઠારામ લખાવીત મુનિ ભાણુગચ્છ આત્મ પઠનાર્થે આદર્શ ઉપરથી પ્રશસ્તિની કડી ૫ થી ૫૭ મી નથી. પત્ર–૫૯–૨૧ પો. સ. લ. ભીજી ત્રીજી પત્ર ૧૧૬ પં ૧૪ આમાં પણ તેમજ. છે. લ. સં ૧૯૫૬ જેઠ શુ. ૬ બુધ લ. ભાવસાર પીતાંબર હરી રહેવાસી ગોધરા.

(પ્રસિદ્ધ થયું છે—આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૨ જું)

[આ કવિના ગુરુ ગુણસાગરે શાંતિજિન વિનતિરૂપ ઢાળ ૨૧ કડીનો રચ્યો છે કે જેની આદિ

શાંતિભવન નમું શિરનામિ, હું આઈ ત્રિભુવનમાં સ્વામી, છે અને અંતે એમ છે.

પદ્મસાગર ગુરુરાજ પસાયા શ્રી ગુણસાગર કે મન ભાયા.
નરનારી જે ચિત્ત લાવે, તે મનોવાંછિત નિત્ય પાવે ૨૧

આ સ્તવન જૈનપ્રબોધમાં તથા અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયું છે

—ચૈતન્ય પૂજન ભાવાર્થબોધના અંતે લખેલ છે કે સંવત ૧૭૮૩ વર્ષે શ્રી વિજયગચ્છે શ્રી ભટ્ટારક શ્રી પૂજ્ય શ્રી સુમતિસાગરસૂરિજી તત્ શિષ્ય ઋષિશ્રી વીરચંદજી ઋષિશ્રી ભવાનીદાસજી ઋષિશ્રી ભાગચંદજી તત્ શિષ્ય ઋષિશ્રી આણંદજી તત્ શિષ્ય ઋષિશ્રી મયાચંદજી આસોજ

માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વાદશી તિથૌ રવિવાસરે ભીમચનગરે લિપીકૃતં પીતાબર શ્રી મહારાજધિરાજ રાણા શ્રી અમરમીધરાજ્યે—ઉદયપુર ભં.

૨૫૦ સહજકીર્ત્તિ (ખ૦ ક્ષેમશાખા જિનસાગર-રત્નસાર-રત્નહર્ષ-હેમનંદન શિ૦)

(૪૮૭) શત્રુંજય માહાત્મ્ય રાસ સં. ૧૬૮૪ આસણિકોટમા

અંતે—

શ્રી ખરતરગચ્છસૂરિ જિણેસર, વીરપાટ દીપાવઈ,
ખરતર બિરદ લહિઉ ગુણસાચઇ, જસકપૂર મહકાવઇરે. ૬૯
અનુક્રમિ તસુ પાટઈ જસ ખાટયઉ, જુગપ્રધાન ગુણચાવઇ,
શ્રી જિનચંદ સૂરીસર સદ્ગુરૂ, નામ મંત્ર જસુ ધ્યાવઇરે. ૭૦
શ્રી જિનસિંહ સિંહ જિમ દિપ્યઉ, તસુ પાટઈ ચિત લાવઈ,
અકબરસાહિ મભામન રંજી, જલનિધિ મીન છુડાવઇરે ૭૧
વિજયમાન ગુણ જાણુ ભટારક શ્રી જિનરાજ સુહાવઈ,
વિદ્યાબલ અતિસય બલ સબલઉ, સહુનઈ આણ મનાવઇરે ૭૨
આચારિજપદ ધાર અમૃતરસ, મીઠા વચન સુણાવઇ,
શ્રી જિનસાગર સાગર જિમ નિજ, ગુણ ગંભીર ગવાવઇરે. ૭૩
ષેમ સાખ દિનદિન ઉદયવંતા, મહિમા અધિક વધાવઈ,
રતનસાર વાચક ગુણનિધિ ગુરૂ, અતિસય અધિક જણાવઇરે ૭૪
રતનહરષવાચક હેમનંદન, સીસ ભગતિ ચિત ઠાવઈ,
સહજકીરતિવાચક વિમલાચલ, ગિરિવર એમ મલ્હાવઇરે. ૭૫
સંવત સોલ ચઉરાસી વરસઈ, શ્રી નમિનાથ પ્રભાવઈ,
આસણિકોટ શ્રાવક બહુ સુખીયા, ધરમઈ ચિત્ત લગાવઇરે ૭૬
વાચાસૂર અધિક ગુણવંતા, ધરમપક્ષ સમઝાવઈ,
અધિક આનંદ અધિક રંગરતીયા, શ્રી જિન ધરમ વધાવઇરે ૭૭
છઠઇ ખંડઈ ઢાલ એ દશમી, પુન્ય રૂખહો પાવઇ,
સહજકીરતિ પુંડરીક મધુરસ, ગુણજલધર વરસાવઇરે વિં૦ ૭૮

—ઇતિ શ્રી ત્રિભુવન આકારરૂપે શ્રી પાર્શ્વનાથગામાશ્રિત વર્ણન શ્રી ભાવમેરુ જગચ્ચ સમખ તદ્ધૃતોદ્ધાર વર્ણન ૪શ્રી સમખ તત્ સુતત્સ્વોદ્ધાર વર્ણન. પગમારસંલ સ્થિતિ વર્ણન. કુપ્રસંગ નામાન્ત સુખ્યમાન વર્ણન. તત્ આત્મ વિષયપાવનવિધિનોદ્ધાર વર્ણનાધિકારો નામ ષષ્ટ ખંડ સમાપ્ત. સં. ૧૮૪૫ ફા. શુ. ૫ દિને ભીલડા મધ્યે.

(પ. ૧૨૮ ૧—૧૪ મુ. વિ.)

પ્રીતિ છત્રીશી ૨. ૧૬૮૮ વિજયદશમી સાંગાનેરમાં.

આદિ—

ઉપશમ રસ ભર્યા રસ શીતલ—એહની ઢાલ.

પ્રીતિ ન કિજીયે કોઇ નારીસ્યું પ્રીતિ ન કરિયે

ભાગ્યું ચિત્ત ઉપાય કરે તેહ સાજું મન ન તતઉ પ્રી. ૧

* * *

અંતે

સંવત સોલસરસ અઠ્યાસી, જિહાં કુંઠ સમત સુમતઉ

વિજયદશમિ શુભવારે (તે) ૨ પુરવરિ, એહ વિચાર રસાલઉ પ્રી ૩૫

પ્રીતિ છત્રીસી એ અવધારિ, ભવિક ભણિ હિતકારઉ

વાચક સકલકીરતિ શિષ્ય ભાખઇ શ્રી સંઘ જય જયકારઉ ૩૬

—ઇતિ શ્રી પ્રીતિ ષટ્ત્રિંશિકા—પં. રાજકીર્તિ ગણિ—તત્ શિષ્ય પં. તિલકવિજય—તત્ શિષ્ય ગોપા લિખિત આર્યિકા આમલદે પઠનાર્થં.

૨—૧૫ પ્ર. ક. નં. ૮

---

૨૫૧ કલ્યાણ ભીમ

(૪૮૮) ધન્યવિલાસ રાસ. ર. સં. ૧૬૮૫ જ્યે. શુ. ૫

આદિ—

પ્રથમ જિનેશ્વર પ્રણમીઇ પ્રથમ કરી જિણે આદિ

પ્રથમ ધર્મ પ્રકાસીઉ તે પ્રણમું જુગઆદિ ૧

માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વાદશી તિથૌ રવિવાસરે ભીમચનગરે લિપીકૃત પીતાંબર શ્રી મહારાજધિરાજ રાણા શ્રી અમરસીધરાજ્યૈ —ઉદયપુર ભ.

૨૫૦ સહજકીર્ત્તિ (ખ૦ ક્ષેમશાખા જિનસાગર–રત્નસાર– રત્નહર્ષ–હેમનંદન શિ૦)

(૪૮૭) શત્રુંજય માહાત્મ્ય રાસ. સ. ૧૬૮૪ આસણિકોટમા

અંતે—

શ્રી ખરતરગચ્છસૂરિ જિણેસર, વીરપાટ દીપાવઈ,
ખરતર બિરદ લહિઉ ગુણસાયઇ, જસકપૂર મહકાવઇરે. ૬૯
અનુક્રમિ તસુ પાટઈ જસ ખાટયઉ, જુગપ્રધાન ગુણચાવઇ,
શ્રી જિનચંદ સૂરીસર સદગુરૂ, નામ મત્ર જસુ ધ્યાવઇરે. ૭૦
શ્રી જિનસિંહ સિંહ જિમ દિપ્યઉ, તસુ પાટઈ ચિત લાવઈ,
અકબરસાહિ સભામન રંજી, જલનિધિ મીન છુડાવઇરે ૭૧
વિજયમાન ગુણ જાણ ભટારક શ્રી જિનરાજ સુહાવઈ,
વિદ્યાબલ અતિસય બલ સબલઉ, સહુનઈ આણ મનાવઇરે ૭૨
આચારિજપદ ધાર અમૃતરસ, મીઠા વચન સુણાવઇ,
શ્રી જિનસાગર સાગર જિમ નિજ, ગુણ ગભીર ગવાવઇરે ૭૩
ષેમ સાખ દિનદિન ઉદયવતા, મહિમા અધિક વધાવઈ,
રતનસાર વાચક ગુણનિધિ ગુરૂ, અતિસય અધિક જણાવઇરે ૭૪
રતનહરષવાચક હેમનદન, સીસ ભગતિ ચિત લાવઈ,
સહજકીરતિવાચક વિમલાચલ, ગિરિવર એમ મલ્હાવઇરે ૭૫
સંવત સોલ ચઉરાસી વરસઈ, શ્રી નમિનાથ પ્રભાવઈ,
આસણિકોટ શ્રાવક બહુ સુખીયા, ધરમઈ ચિત્ત લગાવઇરે ૭૬
વાચાસૂર અધિક ગુણવંતા, ધરમપક્ષ સમઝાવઈ,
અધિક આનંદ અધિક રંગરતીયા, શ્રી જિન ધરમ વધાવઇરે ૭૭
છઠેઇ ખંડઈ ઢાલ એ દશમી, પુણ્ય રૂખહો પાવઇ,
સહજકીર્ત્તિ પુંડરીક મહુરસ, ગુણજલધર વરસાવઇરે [illegible]

૨૫૨ સ્થાનસાગર (આ. ગુણરત્ન સૂ.–કનકરત્ન સૂ.–વીરરત્ન સૂ. શિ.)

(૪૮૯) અગડદત્ત રાસ ર. ૧૬૮૫ જેઠ શુ. ૫ (ખંભાત)ભણશાલીમાં

આદિ—

શ્રી ગુરૂ પાર્શ્વનાથ નમઃ ઐં શ્રી ભગવત્યૈ નમ
શ્રી જિનશાસન નમી સમરી સરસતિ માય
વીણાપુસ્તકધારિણી, પ્રણમઈ સુરનર પાય. ૧
હંસગામિનિ હંસવાહિની, આપે બુદ્ધિ વિલાસ
જે નર સરસતિ પરિહર્યા, તે નર મૂરખ ખાસ. ૨
મેઘનાદ સુરસણ થઈ આપો અવિરલ વાણિ,
કાલિદાસ કવિતા હુઈ તે તુઝ શક્તિ પ્રમાણિ. ૩
ત્રિહું ભુવનિ જસ તાહરો ગાવઈ સુરનર કોડિ,
આસ અતુલ જસ તું સદા, નાચઇ મે તુઝ હોડિ. ૪
શ્રી ભારતી મસ્તક નમી, વલી નિજ સદ્ગુરુ પસાય,
જ્ઞાનદૃષ્ટિ આપઈ સદા પ્રણમઈ સવ સુખ થાઈ ૫
ગુરુ મહિમાઈ કરિઉં અગડદત્ત ગાઉં જેહ
આગમોક્ત જપ કેરો, મહિત સુખ ધરી નેહ. ૬
ગુણ તે અગડદત્ત તણ તિમ વીણ ધારિજ
તસ સબંધ વખાણસિઈ જિમ હોઇ જન્મપવિત્ર ૭

* *

અંતે— ઢાલ ૩૫ રાગ ધન્યાસી દેશી ધમાલિની
નગરી ત્રંબાવતી જાણીઇ અમરાપુરીય સમાન,
દેવભુવન સોભાઇ ભલાં, જાણું દે ઘર વિમાન. ૭૫૧
મન રંગઈ ભવિયણ સાંભલો હો, એહ સબંધ રસાલ,—મન.
પવક્તિ પવધરસ ભલાં, સોહિત ભાલિ આશાલિ,
કમિની જનમન મોહતી, સોહતિ ગજગતિ ચાલિ. મ ૭૫૨
પુન્યવંત નર તિહાં વસઈ પામઇ નિજ આચાર,
જિન મંદિર જિન દેહરાં, પૂજા રચઇ નરનારિ મ૦ ૭૫૩

શાંતિ જિનેસર સોલમઈ, ગરભ થિકી કરી શાતિ
મારી નિવારી દેસથી, પસરી ઘરિ ઘરિ શાતિ. ૨
યદુનદન જગમા જયો, બ્રહ્મચારિ શણગાર,
નામિ નવનિધિ સપજઇ, ધન ધન નેમિકુમાર ૩

× × × ×

અંતે—

ઢાલ ૪૩ રાગ ધન્યાસી સકલ મગલતણી એ દેશી

દાન કલ્પતરૂ દાનમણી સુદર, દાનથી વછિત ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ,
દાનથી નરસુખ દાનથી સુરસુખ, દાનથી અનુક્રમે હોઇ સિદ્ધિ. ૧
દાનથી નરભવે દેવ ભોગીપણુ, ભૂપ ક્રિયાણુ જેણુ કીધુ,
રાજછત્રગણી નારિ ક્રમિ પરહરી, ભગનીપતિ વચનથી વ્રત લીધુ ૨
દાનથી ઋષભદેવો ત્રિભોવનધણી, સાધુનિ પ્રાગ ભવિ હવિપદાનૂ,
બાકલડા બદલિજુઓ દાનથી, ચદનાઇ પણિ કેવલ લીનુ. ૩
દાનથી ધન્યનિ ઋદ્ધિ બહુલી હની, દાન દીઉ ભવી ભાવ આણી,
ધન્યવિલાસનો તુર્ય પ્રસ્તાવ એ, ભણુન ગુણુત લહિ સુખ પ્રાણી ૪
ધન્યવિલાસ કીઓ ચરીત્રાપરિ, અલ્પબુદ્ધિથિ હુ પ્રેમ આણી,
ન્યૂનતા અધિકતા જે હુઇ એહમાહિ, સોધયો પડિતો પ્રીત આણી ૫
ધન્યવિલાસના ચ્યાર પ્રસ્તાવ છે, ઢાલ ત્રહતાલીસ તસ પ્રમાણ,
શત એકાદશ ગ્રથનો માઝનો, જિનપ્રસાદે સેવક કલ્યાણ. ૬
સવત **સોલપંચ્યાસી** ૧૬૮૫ સવત્સરિ જ્યેષ્ટ શુદિ પચમી પુણ્યમાણ,
ધન્યવિલાસ થયો સપૂર્ણ દિન દિન સઘનિ મગલમાલ

—ઢાલ ૪૩ પ્રમાણ લિ૦ ગણિ લાલવિજયેન પ. શ્રી હર્ષવિજય-ગણિ શિષ્યેણ–વાવિનગરે ૨૨–૧૭ ગ્રથ ૧૧૦૦ ન ૩૩ દા. ૨૫ લીં, ડે૦

(આ કદાચ ૨૪૩ ક ન ના કલ્યાણમુનિ હોય. જુઓ પૃ. ૫૧૧)

૨૫૨ જ્ઞાનસાગર (આ. પુણ્યપ્રભ દ્ર-કનકપ્રભ દ્ર-વીરપ્રભ દ્ર શિ.)

(૪૮૬) અગડદત્ત રાસ સં. ૧૬૮૫ જ્યેષ્ઠ વદ ૫ (ખંભાત) ગણાનીમાં

આદિ—

શ્રી ગુડી પાર્શ્વનાથ નમઃ ઐં શ્રી ભગવત્યૈ નમઃ

શ્રી જિનપદપંકજ નમી, સમરી સરસતિ માય,
વીણાપુસ્તકધારિણી, પ્રણમઈ સુરનર પાય. ૧
હંસગામિનિ હંસવાહિની, આપે બુદ્ધિ વિલાસ,
જે નર સરસતિ પરિહર્યા, તે નર કલિય ખાસ. ૨
મેઘાજાઈ સુપ્રસન્ન થઈ આપો અવિરલ વાણિ,
અક્ષિલાસ કવિત કુર્ઉ તે તુઝ શક્તિ પ્રમાણિ. ૩
ત્રિહું ભુવનિ જસ તાહરો આગઈ સુરનર કોડિ,
અઝ અનુપમ ભત તું સદા, નામઈ કો તુઝ જોડિ. ૪
શ્રી ભારતી શરણું નમી, લહી નિજ ગુરૂ પસાય,
જ્ઞાનદૃષ્ટિ આણઈ સદા પ્રણમઈ સત ગુણ થાઈ ૫
મૂલ મહામંડિ કહિઉ અધ્યયન અગ્યારઈ જેહ,
અગડદત્ત નૃપ કેરડો ચરિત સુણુ ધરી નેહ. ૬
ગુણ તે અગડદત્ત નૃપ પ્રેમ લીધુ ચારિત્ર,
તસ સબંધ વખાણસિઉં જિમ હોઈ જન્મપવિત્ર. ૭

* * *

અંતે— ઢાલ ૩૫ રાગ ધન્યાસી દેશી પ્રભાતિની.

નગરી ત્રંબાવતી જાણીઇ અલકાપુરીય સમાન,
દેવભુવન સોહામણાં, જાણુ હો ઉદ્ધ વિમાન. ભાવ
મન રંગઈ ભવિયણ સાંભલો હો, એહ સબંધ રસાલ,—મન.
ધ્વજિત ધવલહર ભલાં, સોભિત ચાકિ અટાલિ,
કામિની જનમન મોહતી, સોહતિ અનમતિ ચાલિ. મ ભાવ
પુન્યવંત નર તિહાં વસઈ આપ્યા નિજ આગાર,
જિન મંદિર નિત ફરઈ, પૂજા રચઈ નરનારિ. મ ભાવ

વડ વ્યવહારી જાણીઇ, ભૂપ દીઇ જસ માન,
સાવત્યા સુત નાગજી, ઉત્તમ પુરૂષ પ્રધાન. મ૦ ૫૮
દૃઢ સમકિત નિત ચિત્ત ધરઈ, સારઇ જિણવર સેવ,
ભક્તિ કરઇ સાહમી તણી, કુમતિ તણી નહીં ટેવ મ૦ ૫૯
રૂપવત સોહઇ સદા, સુંદર સુત અભિરામ,
સકલ કલા ગુણ આગરૂ, સોહઈ જિમ્યો કામ મ૦ ૬૦
મુનિસુવ્રત પસાઉલે, દિન અધિકુ નૂર,
વિધપક્ષ ગછિ સોહાવીઉ, પુન્યતણુ કરિ પૂર મ૦ ૬૧
તસ આગ્રહ જાણી ઘણો, ચરિત રચિઉ મનોહાર,
અગડદત્ત ઋષિરાયનો. એહ સબધ ઉદાર મ૦ ૬૨
શ્રી ગોડીપાસ પસાઉલઇ, સીધા વછિત કામ,
રાસ રચિઉ મહારિષિ તણો, સમવસરણ સુભ ઠામ. મ૦ ૬૩
વિહરમાન ગણધર ભલા શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરીરાય,
અંચલ ગછપતિ જાગિ જયો. દેખનિ પાતિગ જાય મ૦ ૬૪
વિમલવશ વાચકતણો, કીરતિ જસ સુપ્રકાસ,
પુન્યચદ્ર વાચક વરૂ, ધર્મ તણો મનિ વાસ મ૦ ૬૫
તાસ સીસ સુદરૂ સોભાગી, પાલઈ સાધનો પથ,
કનકચદ્ર વાચક ગુણિ ભરીયા, મહામુનિ એહ નિગ્રથ મ૦ ૬૬
તાસ સીસ વિદ્યાના આગર, વાચક શ્રી વીરચદ,
તપ જપ સજિમ કિરિયા પાલઇ, સુદર એહ મુણિદ મ૦ ૬૭
તસ પદપકજ મધુકરની પરિ, રહઈ સદા એક ચિત્તિ,
વિનયવત નઈ વિમલ મનઈ નિત, રગી કરઇ ગુરૂ ભત્તિ મ૦ ૬૮
તાસ તણુ સુપસાય લહીનઈ, ચરિત રચિઉ મન ભાય,
થાંનસાગર મુનિવર ઇમિ જપઇ, ભવિજન સુણઉ ચિત્ત લાય મ૦ ૬૯
સંવત શશિરસ જાણીઇ, સિદ્ધિ તણી વલી સખ,
મહાવ્રત પદ આગલિ ધરઉ, સમકરી ગુણો સવિ અક. મ૦ ૭૦

ઋષિનિભશિ મનોહર, પૂગી તિથિ થતી જાણિ
અજિત પસાયી એ સહી, ભણત વર વખાણિ. મ ૭૧
એહ ભક્તિ જે સાંભલઈ તેહ ઘરિ લીલવિલાસ
સાધુ તણા ગુણ ગાવતાં, પૂરઇ હો મનતણી આસ. મ ૭૨

—સંવત્ ૧૬૮૫ વર્ષે જ્યેષ્ઠમાસે સિતપક્ષે ત્રયોદશ્યાં રવિવાસરે લિખિત રાધનપુરે મુનિ રત્નસાગરેણ. પત્રસંખ્યા ૨૪-૧૫ થી ૧. ચોપડા ન. ૫૩૨૯ કવિની હસ્તલિખિત પ્રત છે.

---

૨૫૩ પુણ્યસાગર (પીંપલગચ્છ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ-વિનયરાજ ને ધર્મસાગર શિ.)

(૬૯૦) નવપ્રકાશ રાસ સં. ૧૬૭૭
(૬૯૧) અંજનાસુંદરી રાસ સં. ૧૬૮૯ શ્રાવણ શુ. ૯

આદિ—

શ્રી ગૌતમ ગણધર પ્રમુખ, એહવા અભિરામ,
મનવંછિત સુખ સંપજઈ નિત સમરતાં નામ ૧
પ્રથમ ઉપજ્યા મંડીક, મતિ હીંસમંડિતિ મ,
તિમ કવિજન પરિવા નમું શ્રી ગણધર સુખકંદ. ૨
સરસતિ ભગવતિ સદા, પૂજી જે કરજોડિ
કવણ કથા ઉત્તમ પ્રજે ભાવ ? મ આણે ખોડિ. ૩
સેવકનિ સાનિધ કરી દેયો અવિરલ વાણિ,
જિમ તેયો સિધિ સહુ કાજ મા રચિત કાણિ. ૪
વલિ પ્રણમું સદગુરૂ પાય, જેહથી થઉં સનાથ
પાપ પડલ ચાંપ્યાં કીધાં ઘણ શામ રે હાથ. ૫
જનમાદિક મિટે ઉભય ભવયુગને ઉપગાર
અભિમાની માનિ નહી સહ્યા તેહ અપાર. ૬
મનશુદ્ધિ સહૂ પ્રણમી કરી, કરશું સતી વખાણ
સુણજ્યો એકમના થઈ જિમ હોય જન્મ પ્રમાણ. ૭

પવનજઇ રાજા તણી, અંજનાસુંદરી નારિ,
તાસુ કથા સુણતા થકાં, હોસ્યઇ અલ્પ સંસાર. ૮

સતિ શિરોમણિ અંજના, શીલવિભૂષણ દેહ,
નામ જપતા પ્રહ સમઇ, આપે સિદ્ધિ ઉછેહ. ૯

તિણુ સુખર સબંધ છઇ, મીઠો સાકર દાખ,
રસ લેજ્યો ભવીયણ તુમ્હે, ભાખે કવીઅણ ભાખ. ૧૦

ઇમ તિણ સુધો મન કરી, કીધો શીલપનન,
સવે રસ લેજ્યો ભવિયણ તુમ્હે, સાંભલના સુવચન ૧૧

અંતે— ૮ મી ઢાલ ફાગની.

(આહે) અંજના કેરીય સુપઇ, પુગણ કીધી એહ,
જે નર ભણસીઇ ભાવસિઉ, મંગલ લહઇસ્યિ તેહ.
(આહે) સતીયાનિ સિરિ અંજના, વખાણિયે કવિરાય,
સાંભલના મન ઉલસઇ, હીયડઇ હર્ષ ન માય. ૧

પટ દરશનના ગ્રથમિઇ, અંજના કેરી વાત,
પવનસુત હનુમતરાય, પ્રકટ ઘણા અવદાન
(આહે) ગુણયશતા સુવખાણિયઇ, જાનુ વઇ સમાર,
આપગે નામ ગ્રાઇજ લહઇ, જે હોય મૂઢ ગમાર ૨

(આહો) જનમાદિ ઠામિ ઠામિ, દીસઇ એ અધિકાર,
પણિ પરમારથ જુજુઆ, નામ તણા નિરધાર,
(આહે) શીલતરંગીણી ગ્રથથી, એ રચીઉ સંકેત,
કાઇક કવીમતી કેલવી, તિનકા સુઝઇ હેત. ૩

(આહે) તે દૂષણ મન કાઢજ્યો, ગ્રહજ્યો કવિ ગુણરંગ,
સો મિઇ તો મઇ આણીઉ, લાગઇ સરસ સુચંગ.
શ્રી મુનિસુવ્રત સામિરઇ, વારઇ હુઇવાત,
ચ્યાર વહિ જિણ વરચીઆ, કુણ જાણઇ અવદાત ૪
* (વાચે જગમાકુ વહી ગયા—પાઠાંતર)

શ્રી વડગચ્છ ગુરૂ ગાજઇ શાંતિ સૂરિ ગણધાર,
ચોસઠી પદ્માવતી, ભગતિ કરઇ વારવાર
ભગત ઉમરમ્ (ભક્તામરમ્) ભાખીઉ, ધૃષ્ટિદ્વાર સમેત,
કુટુંબ શ્રીમાલી સાતસઇ ઉગાર્યો ગુણ હેત. ૬
ભોજ સુરતી રાજસભાઇ જીત્યા વાદ વિશાલ,
શાસન જિન શોભાવીઉ વાદી બિરૂદ વૈતાલ.
તિણ ગચ્છ પીંપલ શાખીઇ, ભાઇ શાખ વિસ્તાર,
સંવત ૧૨ બાવીસઇ સમઇ હુઉ સુખકાર. ૭
તે ગચ્છ દીપક દીપતુ, નગર સાચોર મઝારી,
વીર જિનેસરસુ તિહાં, તીરથ પ્રગટ ઉદાર
તાસ પાટી અનુક્રમઇ હુઆ શ્રી ગુણસાગરસૂરી
વિનયરાજ કરમસાગર, વાચક દોય સનૂર. ૮
તાસ સીસ પુણ્યસાગર વાચક ભાખ્યુ એમ,
અંજનાસુંદરી સુખઇ સુણજ્યુ ધરતા પ્રેમ.
સંવત સોલ નેવ્યાસીઇ શ્રાવણ માસ રસાલ,
સુદિ તીથિ પંચમી નીરમલા ઋદ્ધિવૃદ્ધિ મંગલમાલ. ૯

—ઇતિશ્રી અંજના સુંદરીની ચુપઇ સંપૂર્ણ

(ઝાયુદ) ૩૮—૧૧ ભા. ૪ ઉદેપુર ભ—ભંડાર.

—ઇતિશ્રી અંજનાસુંદરી પવનંજય કુમાર સંબંધે પૂર્વ ભવ વર્ણન મહેન્દ્રપુરે સમાગમન પવનંજયાગમન અંજનાસુંદરીકલંક નિવારણરૂપ સપ્તમપદાધિકારરૂપ સપ્તમમહેન્દ્રપુરે સમાગમન અંજના મિલન પુન પવનંજય અંજનામિલન પુનઃ સર્વસમીપ દીક્ષા ગ્રહણ સુરલોકગમનાધિકારસર્વ્વનો નામ તૃતીયખંડ સંપૂર્ણ. પંડિત શ્રી ૫ શ્રી અમૃતવિજયગણિ શિષ્ય મુનિ દેવવિજય લખાઈ ૧૨—૧૪ શ્રી

—પ્રથમ ખંડે ઢાલ ૪ ગાથા ૧૮૨ દ્વિતીય ખંડે ઢાલ ૭ ગાથા ૨ ૭ તૃતીયખંડે ગાથા ૨૪૩ ઢાલ ૮ સર્વ ઢાલ ૨૨ ગાથા સર્વ ૬૩૨

પવનંજય રાજા તણી, અંજનાસુંદરી નારિ,
તાસુ કથા સુણુતાં થકાં, હોઇસ્યઇ હરખ અપાર. ૮
સતિ શિરોમણિ અંજના, શીલવિભૂષણ દેહ,
નામ જપતાં પાતક ગમઈ, આપે રિદ્ધિ અછેહ ૯
તિણુરો અખર સંબંધ કહું, મીઠો આદર દાસ,
ઇમ સેવજ્યો ભવીયણ તુમ્હે, ભાવે કીજ્યો ભાસ. ૧૦
જિમ તિણ સુણો મન કરી, પ્રણમી ગીરપતન,
સવે રસ સેજ્યો ભવિયણ તુમ્હે, સાભલજો સુવચન. ૧૧

અંતે— ૮ મી ઢાલ ફાગની

(આહે) અંજના કેરીય ચુપઇ, પુરણ કીધી એહ.
જે નર ભણસીઇ ભાવસિઉં, જગત લહઇસ્યિ તેહ.
(આહે) સતીયાનિ સિરિ અંજના, વખાણિયે કવિરાય,
સાભલતાં મન ઉલસઈ, હીયડઇ હરખ ન માય. ૧
ષટ દરશનના ગ્રંથમાંહિ, અંજના કેરી વાત,
પવનસુત હનુમંતરાય, પ્રકટ ઘણા અવદાત
(આહે) ગુણયશતા સુવખાણિયઇ, જાસુ વસઈ સંસાર,
આપરો નામ મોહજ લહઈ, જે હોઇ મૂઢ ગમાર. ૨
(આહો) જનમાદિ ઠામિ ઠામિ, દીસઇ એ અધિકાર,
પણિ પરમારથ જાણજ્યો, નામ તણો નિરધાર,
(આહે) શીલતરંગીણી ગ્રંથથી, એ રચીઉ સંકેત,
કાંઈક કવીમતી કેલવી, તિનકા સુણજ્યો હેત. ૩
(આહે) તે દૂષણ મત કાઢજ્યો, ગ્રહજ્યો કવિ ગુણરંગ,
સો મિઇ તો મઈ આણીઉ, લાગઇ મરમ સુચંગ
શ્રી મુનિસુવ્રત સામિરઈ, વારઈ હુઇવાત,
ચ્યાર વડિ જિણ વરચીયા, કુણ જાણઈ અવદાત ૪
(વાચે જગપાક્કુ વડી ગયા—પાઠાંતર)

૨૫૩ ક લાભોદય

નેમિરાજિમતિ બારમાસ. ૧૫ કડી સ ૧૬૮૯ આસો શુ. ૧૫

આદિ—

સખીરી સાંભલિ હે તૂ વાણી, કમિ નેમેસે સગુણ રાણી,
નેમજી મુઝ જીવન પ્રાણી તિણુ તોડી પ્રીતિ પુરાણી હે લાલ
નેમજી નેમજી કરતી, નેમજી નિજ ધ્યાન ધરતી હે લાલ. ૧

* * * *

અંતે—

સખીરી સંવત સોલસૈ નિવ્યાસી આસ. પુનિમ ઉજાસી,
ભણતાં ગુણતાં સુખ આસી, લાભોદય શીલ વિલાસી હે લાલ. ૧
નેમજી નેમજી કરતી.
—(મારી પાસે પ્રત છે)

---

૨૫૪ શ્રીસાર (ખ૦ ક્ષેમશાખા રત્નહર્ષ વાચક શિષ્ય)

(૭૯૨) આનંદ શ્રાવકસંધિ. સ ૧૬૮૪ ફુગરસી નગરીમાં.

આદિ—

વર્દ્ધમાન જિનવર ચરણ, નમતાં નવ નિધિ હોય
સંધિ કરું આણંદની સાંભલિજ્યો સહુ કોઈ. ૧

* * * *

અંતે—

ઢાલ ૧૫ આપણ કરણી એ જાતિ આણીનાર્ડ—એહની.
ધન ધન સંધિ આણંદ એહવા નામે નવ નિધિ થાય
સે મુનિ વીર વખાણ્યા જેહને પ્રણમી સુરનર પાય. ૨૪૧ ધ.
નિરતા બારહ વ્રત પરિપાલીયા, ન લગાયા અતિચાર.
આધીપરે વિધિસું આરાધતાંથી, પ્રતિમા સવી ઈગ્યાર. ૨૪૨ ધ.
દાનશીલ તપ જપ ન ભાવના કીધા ધરમ અનેક
અણિપરિ આનંદ ભવ સાધ્યો ફિરિ, અહનિસિ ચિત્ત વિવેક. ૨૪૩ ધ.

ગ્રથાગ્રંથ શ્લોક સંખ્યા ૯૦૫ સં. ૧૭૫૩ વર્ષે મા સુદિ ૮ દિને સપૂર્ણ કીધો શ્રી સોહીગ્રામ મધ્યે દેરથા લિ૦ ગણિ કેસરવિજયેન. ૧૭—૧૮ લીં.—ગ્રથાગ્ર ૯૩૯ રાજસુદર લખીકૃતા (૧૭૦૦ ની આસપાસ. મ બ)

બીજી પ્રતમા પ્રશસ્તિ કઇ જૂદી આપી છે ને નીચે પ્રમાણે છે—

શ્રી જિનરાજસૂરિ પાટિ દિનકરા, આગમ અર્થ નિધાન,
શ્રી જિનરગ સૂરીસરૂ સત્યવર જાણે, સર્વ નિધાન.

તાસુ આદેશ સવત્ **સોલ ચોરાસીઈ**, ઉદેપૂરિ સોમાસિ,
જગતસઘ રાણો ગાજે તિહાકણિ, હાદુ ઉપતા જસવાસ.

સઘ કથન ધરી માઘ સુદિ તૃતીયા દિને શુભયોગે ગુરૂવાર
અવિછિન રસ ઇણિમે લેજ્યો જોઇને અધિકારે અધિકાર.

પુણ્યભુવન કહે ભાવ ધરી ઘણો, ગિરૂયાનો જસવાસ,
અધિક ઓછો ઇહાકણિ જે કર્યો, હુવે મિછામિ દુક્કડ તાસ

શીલ સમકિત ગુણ દેહ પ્રતિધારને દિન પ્રતિ કોડિ કલ્યાણ,
તિણિએ ભણે ગુણે સુણે ભાવસુ, જીવિત જનમ પ્રમાણ

—લિ. ૧૭૪૫ આસો વ૦ ૧૩ ગુરૂ કલ્યાણપુરમા.
રાજકોટ પૂજ્યના અપાસરાનો ભડાર.

આમા કર્ત્તાનુ નામ પુણ્યભુવન (ખ૦) આપેલ છે ને રચ્યા સાલ સં. ૧૫૮૪ માહ શુ ૩ ગુરૂ, ઉદયપુરમા જગતસિહ રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે, એમ જણાવ્યુ છે. મને તો પુણ્યસાગર (પી. ગચ્છીય)ની પહેલી પ્રશસ્તિ વિશ્વસનીય ભાસે છે.

—મારી પાસે મોટા અને સારા અક્ષરવાળી ૨૭ પાનાની પ્રત છે, પણ તેમાથી કર્ત્તાનુ નામ ઉડાડી દીધુ છે. ૨૭—૧૨

—પત્ર ૨૨ ગ્રંથમાન ૬૦૦ ન. ૩૧ દા. ૨૫ લી કે જેમા કર્ત્તાનુ નામ પુણ્યસાગર સ્પષ્ટ છે.

લિખતં મેઘરી કુશલમેરુ નાન્હો રાસદિ. અશુદ્ધ પ્રત. ૧૮-૧૧ અનંત.

(૪૯૩) મોતી કપાસીઆ સંબંધ સંવાદ સં. ૧૬૮૫ શ્રાવણ

આદિ— દુહા.

પ્રેમ રૂપ સોહામણો આદિસર અરિહંત
ભરત પૂરવ પ્રણમીઇ, ભવભંજણ ભગવંત. ૧

જિણવર ચોવીસે નમી, સમરૂં સરસતિ માય,
એક સંબંધ ચોપો સરસ, શ્રી સદ્ગુરુ સુપસાય ૨

આદિનાથ આપણ્યું, હિત્થિણવર મઝારિ
વિચરઇ જિનવર જેમરી, ન લહે સુખ આચાર. ૩

ધર્મે વાસી જગમણી, મોતીઆઇ ભરિ થાલ
મોતીયૂ કરે નિમછણા, લોક સહુ સુવિસાલ. ૪

મોતી ગરબઇ મનીપણઇ હું મોટો સંસાર
મો સમવડિ કોઇ નહી, હું સબલ સિરદાર. ૫

* * * * *

અંત—

ઢાલ ૮ રાગ ધન્યાશી. ધન્ય ધન્ય આઇ કુમર વર સેહની. દેશી.

સંપ હુઓ મોતી કપાસીયેં મિલીયા માહોમાંહિ
વાત એ ભગવતે ભાખ્યો, ભાગ્ય નરા મિત્ત આદિ. સંપ. ૧૧

કપાસીયાને મોતી ભાખ્યો, થાઇ ભલો ભાય
હું મિલ્યો ભાઇ ભરીઆપો, ભાગને મુજ આપાર. સંપ. ૧૨

તુમ કીતિ સોભા છે મારી, મુજ કરી તાહરી સોભ
ભોધી મુરી વાત સત્ત લહે. ધર્મતણો છે લોભ. સંપ. ૧૩

ધર્મભાઇ દિવે તૂ છે માહરો, આપો અવિહડ પ્રીતિ,
ભક્તિ ભક્તિનો સ્યૂ દૂ નિરમીસ નહીં માને મુજ પરતીત. સંપ. ૧૪

કપાસીયો મોતી ભક્તિ પરિ ભાવ સત્ય તણો સંબંધ.
સકલ સોભાગ્યઆશીષ કીધિ એક પ્રબંધ. સંપ. ૧૫

માસ તણી કીધી સલેષણા, સમરૈ જિનવર નામ.
સાઠ ભગતઇ છેદ્યા અણુસણૈ, સૂધૈ મન પરિણામ. ૨૪૪ ધ.
પાપ ઠામ આલોઇ પડિક્કમી, કાલ માસ કરિકાલ,
સૌધરમૈ દેવલોકઇ સાસતો, સુર અપચ્છર સુવિશાલ. ૨૪૫ ધ.
ઈંદ્રિ વિમાનથકી અતિ દીપતઉ, કૂણ અછે ઇસાણ,
આણંદ ગાથાપતિ દિવ ઊપનઉ, તિણ અરૂણાભવિમાન. ૨૪૬ ધ.
પલ્યોપમ ચિહુનૈ આઉષો, સુષ ભોગવૈ અપાર,
મહાવિદેહ તિહાથી સીઝિસ્યૈ, કરિસ્યૈ એક અવતાર. ૨૪૭ ધ.
સાભલિ જંબૂ સોહમ ઇમ કહૈ, સાતમ અંગ મઝાર,
પ્રથમ અધ્યયનૈ ભાષ્યા એહવા, વીરજિણંદ વિચાર. ૨૪૮ ધ.
જિમ જિમ ચરિત સુણીજૈ એહવા, તિમ તિમ મન થિર થાય,
થિર મન રાખ્યા લાભ હુવૈ ઘણો, પાતક દૂરિ પલાય. ૨૪૯ ધ.
પુહકરણી નયરી અતિ દીપતી, શ્રાવક ચતુરસુજાણ,
આદીસર જિનવર સુપસાઉલે, રાજપ્રજા કલ્યાણ. ૨૫૦ ધ.
સવત્ દિશી સિદ્ધિ રસ સસિ ૧૬૮૪ તિણપુરીમઈ કીધી ચઉમાસિ,
એ સબંધ કીયો રલિયામણઉ સુણતા થાઇ ઉલ્લાસ ૨૫૧ ધ.
રત્નહરષવાચક ગુરૂ માહરઉ, હેમનદન સુખકાર,
હેમકીરતિ ગુરૂ બંધવનૈ કહૈ, પભણૈ મુનિ શ્રીસારિ. ૨૫૨ ધ.

ઇતિ શ્રી આણંદસંધિ સમાપ્ત

(ભાવ૦ શુદ્ધ અક્ષરની પ્રત પા ૭ ૫-૧૮ અને બીજી પ્રત પા. ૧૮ ૫-૯) ૧૫-૧૧. આ ક. ૧૨-૧૩ આ ક

—સ ૧૮૫૨ જેષ્ટવદિ ૧૧ દિને લિ૦ ૫ અખૈચદ ૧૦-૧૫ ઘો.

—સ. ૧૯૨૨ લિ ૫ ગુણસોમ વાલોચર મધ્યે ૧૯-૧૧ ઘો.

—(વિ. ધ. ભંડાર)—સ. ૧૮૦૩ માગશર વદ ૧૧ પ્રે. ૨.

—લિ૦ શ્રી ૧૦૮ શ્રી પુજૈ મલુકચદજી, તત્ સીપ પુજયે શ્રી મ્હાસીંઘજી, તત્ સીપ લિષત અમોલકચદ કાત્યાસની મદ્ધિ સહેર મેડતા સૌહી કોસ દોય, સવત ૧૮૪૩ માસ અસૂદ વદી ૬ વાર બુધવારિ કિસ્નપક્ષે

એકવીસ ગુણ ભવિયણ જિકે આપ સંપદ એક મન,
કવિ સાર કહૈ જારે અમર, મહિ મહત સો નરરતન. ૪

*   *   *   *

સો શ્રાવક આતમી, જિકે ઉપગાર ન લોપઇ
સો શ્રાવક આતમી, જિકે ગુરૂ શિખ ઠાંપઇ
સો શ્રાવક આતમી, જિકે સુગુ પેતઉ પાળઇ
સો શ્રાવક આતમી, જિકે કવિનઉ નહિ ભાઠઇ
એહો શુ બુદ્ધિ પ્રમાણ કરે શુદ્ધ મિથ્યા કુસંગ નહી
કવિ સાર સરુ શ્રાવક તિકે, જિકે ધાર મગધ મહી. ૧૫

*   ^   *   *

અંતે—

ક્ષિતિમંડન ક્ષિતિતિલક સહર પાલ્હણપુર સોહઇ
મનમહ મંદિર જૈન, બાગ વાડી મન મોહઇ
રાજ કરૈ જગનાથ સહ સામંત સવાયો
સોમગિરિઇ સુખમય, સુજસ વસુધા વરતાયો
સપત સોલ નિન્યાસીયઇ, આસ સુદિ દશમી દિનઇ
શ્રીસાર કવિત બાવન કહ્યા સાંભલિજ્યો સહુઇ મનઇ. ૫૨

ભલે સઇ નમ. સિદ્ધં અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ,
ઋ ૠ ઌ ૡ વર્ણ એ ઐ ઓ ઔ અં અઃ,
ક ખ ગ ઘ ઙ ચ છ જ ઝ ઞ ટ ઠ ડ ઢ ણ ત થ દ ધ ન પ ફ બ ભ,
મ ય ર લ વ શ ષ સ હ ળ ક્ષ તેમ અક્ષર સમાન
બાવન એહ અક્ષર આદ લિયા કવિત બુદ્ધિ સંજોવી,
સુવિચાર સાર કવિ ઉચ્ચરઇ સાંભળતાં પૂજૈ રલી. ૫૫

—સં. ૧૬૮૯ વર્ષે આસોજ સુદિ ૫ તિથિ શ્રી બૃહત શ્રી ખર-
તર ગચ્છે યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ શિષ્ય સકલચંદ્ર મહોપાધ્યાય શ્રી સમ-
યસુંદર ગણિવરાણાં તચ્છિષ્ય વા. મતિસિંહગણિ તચ્છિષ્ય વા. શ્રી

શ્રીફુલવર્ધપુર નગર સોહામણો, જિહા શ્રાવક સુવિસાલ,
ન્યાયવત ચિહુ ખખિ નિરમલા, જીવદયા પ્રતિપાલ. સંપ. ૧૦૬
શ્રી ખેમસાખા વાચક દીપતા, રતનહરખ મુનિરાય,
નામ લીયા સુખ સપજે, તિણિ સહગુરૂ સુપસાય, સપ. ૧૦૭
એ સબધ સરસ સોહામણો, કીધૂ મુનિ **શ્રીસાર,**
સુણતા ખ્યાલ સને ઉપજે, ચતુર નરા ચમતકાર. સપ. ૧૦૮

૬-૧૩ ક મુ (પા ૪. પ્રે. ૨.-વિદ્યા)-૬

—સ ૧૭૩૩ પોષ વદિ ૧૩ દિને શ્રી સિણધરી ગ્રામે પ. શ્રી ઉદયહર્ષ ગણિવરાણા શિ૰ મતિવિમલેન લિ. ૩-૧૫

(૪૯૪) સારબાવની સ ૧૬૮૯ આસો શુદિ ૧૦ પાલીમા.

(પ્રાસ્તાવિક કવિનોનું આ કાવ્ય મારવાડી ગૂજરાતી (પ્રાચીન ગૂજરાતીનુ એક રૂપ) ભાષામા છે કાવ્યમાં દરેક ટુકમા અધાક્ષર કક્કાને અનુક્રમે લઇને એક એક કવિત રચ્યુ છે. કવિનુ અતિમ લક્ષ્યબિદુ 'ભક્તિ' અને 'ભગવંત' છે. મ૰ અ૰)

આદિ—

ૐ ૐકાર અપાર પાર તસુ કોઇ ન લબ્ભોય,
સવ્વકખર સિરતાજ મત્ર ધુરિ કવિયણ ગબ્ભય,
અર્ધચદ આકારિ ઉવરિ મીડઉ જસુ સોહઈ,
જે સેવઈ ચિત લાઇ તિકે તિહુઅણ મન મોહઈ,
સાધિક સિદ્ધ જોગી જતી, જાસુ ધ્યાન અહનિસિ કરઇ,
કવિ સાર કહઈ ૐકાર જપિ, કાંઇ સયણ ભુલ્લો ફિરઇ ૧

× × × ×

મહીયલિ ઉ નર અચલ, જિકો પર *તાત ન જાણઇ,
મહીયલિ ઉ નર અચલ જિકો આપો ન વિખાણઈ,
મહીયલિ ઉ નર અચલ દીયઈ ધર દેખે પગલા,
મહીયલિ ઉ નર અચલ જિકો ×સાસહિ સગલા,

* તત-નિંદા × આશ્વાસન આપે.

એહવઉ પુરષ અવિચલ કિમે, આણઇ સંપઇ એક મન,
કવિ સાર કહે ભરે આગર, મહિ મંડલ તે નરરતન. ૪

* * * *

એ ઓછઉ આદમી, જિણે ઉપગાર ન જાણ્યઉં
એ ઓછઉ આદમી, જિણે ગૂઢી વિધિ તાણ્યઉં
એ ઓછઉ આદમી, જિણે ગુણ પોતઇ ગાયઉં
એ ઓછઉ આદમી, જિણે કહિનઇ નહિ લાયઉ
ઓછોં જુ પુરિ આપણ કરે ગુણ ભિખિત સુસાઇનહી
કવિ સાર કહઇ ઓછઉ તિકે, જિણે વાત મઇડી ભલી. ૧૯

* * * *

અંતે—

ધ્રિતિમકન ધ્રિતિતિઆ સહર પાલીપુર સોહઇ
અચલ મંદિર પઉંભ નામ વાડી મન મોહઇ
રાજ કરે જગનાથ સર સામંત સવાયો,
સોનિગિરઇ કુલભાણ, સુજસ વસુધા વરતાયો,
સંવત સોલ નિવ્યાસીયઇ, આસુ સુદિ દસમી દિનઇ
શ્રીસાર કવિત બાવન કહ્યા સાંભલિજ્યો સાજઇ મનઇ. ૫૫
ભલે ભ નામ સિધ અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ ઋ ૠ
લ ૡ એ ઐ ઓ ઔ અં અઃ,
ક ખ ગ ઘ ઙ ચ છ જ ઝ ઞ ટ ઠ ડ ઢ ણ ત થ દ ધ ન પ ફ બ ભ,
મ ય ર લ વ શ ષ સ હ ળ ક્ષ તેમ અક્ષર સમમ.
બાવન એહ અક્ષર આદ કિયા કવિત ધુરિ સંજોગી,
સુવિચાર સાર ઇમ ઉચ્ચરઇ સાંભલતાં પૂગે રલી. ૫૬

—સં. ૧૭૭ વર્ષે આસોજ સુદિ ૫ તિથૌ શ્રી બૃહત શ્રી ખર-
તર ગચ્છે યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ વિજયરાજ્યે મહોપાધ્યાય શ્રી સિવ-
નિધાન ગણિવરાણાં તત્શિષ્ય વા. મતિસિંહગણિ તત્શિષ્ય વા. શ્રી

રત્નજય ગણિભિ તત્શિષ્ય ૫. રત્નવર્દ્ધનજી ૫. દયાતિલકેન લેખિ. શ્રી ચુસગ્રામે કોઠારી રાયપાલજી તત્પુત્ર વરદ્ધમાન કોઠારી પઠનાર્થમ્.
(મ. બ. ની નોંધ.)

૧ **ઉપદેશ સત્તરી**=જીવઉત્પત્તિની સઝાય=તદુલવેયાલી સૂત્ર સં૦

આદિ—

ઉત્પત્તિ જો જો આપણી મનમાહિ વિમાસ
ગર્ભાવસિ જીવડો વસિયો નવ માસ　　　　૧ ઉત્પત્તિ.

*　　*　　*　　*　　*

અંતે—　　　　કલશ

એહ જૈન ધર્મ વિચાર સાભલી લીયે સયમ ભાર એ
વલિ સીહની પરે સદા પાલઇ નિયમ નિરતિચાર એ
સસારના સુખ સકલ ભોગવિ તે લહઇ ભવ પાર એ
શ્રી રત્નહર્ષ સુસીસ રગે ઇમ કહે **શ્રીસાર** એ.　　૭૧

—લિ ૧૮૨૧ માગ૦ વ ૧૧ સોમ. ત્રા. થિરપાલા આર્ય્યા માહુ વાચનાર્થં નાગોરી લુંકે ગચ્છે અકબરાબાદ મધ્યે. ૩–૧૪ (ચા) ૪–૫–૧૨ મા, ૩–૧૬ (મારી પાસે છે) પ્ર, જૈ. પ્ર. ૩૯૩–૩૯૯.

૨ **દશ શ્રાવક ગીત**—કડી ૧૪ (આદિ–પહિ પડી પ્રણમુ દશે શ્રાવક જેમ પાતક જાઇરે . અંતે–સાતમઇ અગઈ ઉપદિસ્યઉ એ, કહઈ મુનિ શ્રીસાર રે.)

—આની એક એક પાના વાળી બે પ્રત મારી પાસે છે.

૩ **ફલોધીપાર્શ્વનાથ સ્ત.**

આદિ—

પરતાપ પૂરણ પ્રણમીયઇ, અરિગજણ અરિહત,
સાચઉ સાહિબ તુ સહી, ભયભજણ ભગવત　　૧
વામાનદન વદીયઇ, દઉલતિનઉ દાતાર,
કીડીથી કુજર કરઈ, સેવક નઈ સાધાર　　૨

*　　*　　*　　*　　*

અંતે— કલશ.

ઇમ પૂરો આસ સુપરિ સેવક સાધારણ
જિણવર પાસ જિણંદ, સદા હું સેવક તારણ
કરૂણાથી આણિ કૃપા મો ઉપરિ કીજઇ
શ્રી અશ્વસેન સુત ન મણી મુઝ ઉમતિ દીજઇ
રતનહર્ષ સુપસાઉલઇ શ્રીસાર જિનજી ઉચ્ચરઇ
કૃપાવંત સમ મોટો ધણી, સેવકનઇ સાંનિધિ કરઇ ૨૧

—પ સિદ્ધિવિજયગણિ લિખિત ૧-૧૫ (મારી પાસે છે)

૪ વાસુપૂજ્ય રોહિણી સ્ત૦ સં. ૧૭૦૨

આદિ—

શાસન દે સાંભલિઇ, મુઝ સાંનિધ કીજે
ભૂલે અક્ષર આણિ ભણીએ સમરાણી દીજે ૧
મોટો તપ રોહિણિ તણોએ તેહના ગુણ ગાઉં,
જિમ સુખ સંપદ સંપજે મનવાંછિત પાઉં. ૨

× × × × ×

અંતે— કલશ.

ઇમ ભગત રાગ મુનિચંદ્ર વરસ્યુ, મહિમા ગુણ ભણ સાંભલી,
વાસુપૂજ્ય આગને મયા સુપ્રસન ચિત્તની ચિત્ત રલી,
પ્રભુ પરિ રોહિણિ તપ આરાધઇ જે ભવિયણ મનિ રલી,
શ્રીસાર જિનગુણ ગાવતાં દિનેં સકલ મન આસ્યા ફલી. ૧૦

—૧ મંજુસરે પં. ઉદયવિજયેન. ૧-૧૦.

—સં. ૧૮૭૨ ચૈત્ર શુદિ ૭ બુધે શ્રી સુરતિ બંદિરે લિખિત પ્રેમસાગર મુનિના વાચનાર્થ. ૭-૧૩) જૈ એ.

૫ ગૌતમપૃચ્છાનો સ્ત૦

આદિ— (પ્રભુ પ્રણમુરે પાસ જિનેસર થંભણો એ દેશી.)

પ્રભુ પ્રણમુરે પરમેસર ત્રિભુવનતિલો
સુખદાયક રે શાસનનાયક સુમતિલો

ત્નજય ગણિભિ તત્શિષ્ય ૫. રત્નવર્દ્ધનજી ૫. દયાતિલકેન લેખિ. શ્રી ચુસગ્રામે કોઠારી રાયપાલજી તત્પુત્ર વરદ્ધમાન કોઠારી પઠનાર્થમ્.

(ભ. બ. ની નોધ.)

૧ **ઉપદેશ સત્તરી**=જીવઉત્પત્તિની સઝાય=તદુલવેયાલી સૂત્ર સ૦

આદિ—

ઉત્પત્તિ જો જો આપણી મનમાહિ વિમાસ
ગર્ભાવસિ જીવડો વસિયો નવ માસ ૧ ઉત્પત્તિ.

* * * * *

અંતે— કલશ

એહ જૈન ધર્મ વિચાર સાભલી લીયે સયમ ભાર એ
વલિ મીહની પરે સદા પાલઇ નિયમ નિરતિચાર એ
સસારના સુખ સકલ ભોગવિ તે લહઇ ભવ પાર એ
શ્રી રત્નહર્ષ સુસીસ રગે ઇમ કહે **શ્રીસાર** એ. ૭૧

—લિ ૧૮૨૧ માગ૦ વ ૧૧ સોમ. આ. થિરપાલા આર્યા માહુ વાચનાર્થં નાગોરી લુકે ગચ્છે અકબરાબાદ મધ્યે. ૩–૧૪ (ચા) ૪–૫–૧૨ મા, ૩–૧૬ (મારી પાસે છે) પ્ર, જૈ પ્ર ૩૯૩–૩૯૯.

૨ **દશ શ્રાવક ગીત**—કડી ૧૪ (આદિ–પહિ પહી પ્રણમુ દશે શ્રાવક જેમ પાતક જાઇરે . . અંતે–સાતમઙ્ગ અગઈ ઉપદિસ્યઉ એ, કહઈ મુનિ શ્રીસાર રે)

—આની એક એક પાના વાળી બે પ્રત મારી પાસે છે.

૩ **ફલોધીપાર્શ્વનાથ સ્ત.**

આદિ—

પરતાપ પૂરણ પ્રાણુમીયઇ, અરિગજણ અરિહત,
સાચઉ સાહિબ તું સહી, ભયભજણ ભગવત ૧
વામાનદન વદીયઇ, દઉલતિનઉ દાતાર,
કીડીથી કુજર કરઈ, સેવક નઈ સાધાર ૨

* * * * *

અંતે— કલસ.

ઇમ પૂરી આજ સુપરિ સેવક સાધારઉ
જિણવર પાસ જિણંદ, સદા હું સેવક થારઉ
કરુણાકરી અધિક કૃપા મો ઉપરિ કીજઇ
શ્રી અસસેન સુતન્ન ધણી મુઝ દરસતિ દીજઇ
સ્તવનઈ સુખસાગરજી શ્રીસાર એમજ ઉચ્ચરઈ
કૃપાવર્ધી રાખ મોરા ધણી, સેવકનઇ સાનિધિ કરઇ ૨૧

—૫ સિદ્ધિવિલાસમણિ લિખિત ૧-૧૫ (મારી પાસે છે)

૪ વાસુપૂજ્ય રોહિણી સ્ત૦ સ ૧૭ ર

આદિ—

સારસ દે સામણિએ, મુઝ સાનિધ કીજે
સુધો અક્ષર ભાતિ ભણીએ સમઝવી લિજે ૧
મોટો તપ રોહિણિ તણો એ તેહના ગુણ ગાઉ,
જિમ સુખ સૌભગ સંપજે, મનવંછિત પાઉ. ૨

× × × × ×

અંતે— કલસ.

ઇમ અમન રોસ મુનિચંદ્ર વરણી, મહિમા ગુણ પૂજ સાંભળી,
વાસુપૂજ્ય ભગતે થયા સુપ્રસન ચિત્તની ચિંતા ટળી,
પ્રભુ પરિ રોહિણિ તપ આરાધઇ તે ભવિયણ મનિ રળી,
શ્રીસાર જિનગુણ ગાવતાં દિયે સકલ મન આસ્યા ફળી. ૧૦

—a ગંગુસરે ૫ લિપિકૃતેન. ૨-૧૭

—સં ૧૮૪૨ ચૈત્ર શુદિ ૭ ગુરૌ શ્રી સુરતિ મધ્યે લિખિત પ્રભોરસાગર યતિ વાચનાર્થ. ૭-૧૩) મેં સે.

૫ સાતમપચ્ચખાનો સ્ત૦

આદિ— (પ્રભુ પ્રણમુરે પાસ જિનેશ્વર થંભણો એ દેશી.)

પ્રભુ પ્રણમું રે પરમેસર ત્રિભુવનતિલો,
સુખકાર રે સાધુનાયક ગુણતિલો

મુખ દીઠારે મીઠો લાગે તાહરો,
તિણુ મિલવારે ઉમાહો મન માહરો. ૧

અ. (કલશ)

ઇમ વીર જિનવર તણે આગે, પ્રથમ ગણધર અટકલી,
ચાલીસ ને વલિ આઠ ઉપર પ્રશ્ન પૂછ્યા મન રલી,
નિધિ ૨ કલા યુગ ચંદ્ર વરસે, આદિજિન પારણુ દિને,
શ્રીસાર પાઠક તેહ વખાણે, સાભલો સાચે મને ૩૩

૨૫–૧૫ આ. ક

૬ જિન પ્રતિમા સ્થાપન સ્તo

આદિ—

સમકિત દૃષ્ટિ જિનપ્રતિમા મેવા, ન કરો વાદવિવાદને ભાઈ,
જિનપૂજક પચમ ગુણ ઠાણે, નવી પુજે તે મિથ્યાતી રે ભાઇ સ. ૧

* * * *

અંતે—

હસતણી પરે કરો પરિખ્યા, મકરો કૂડા વાદ રે ભાઇ,
કહે શ્રીસાર ધરો સમતા રસ, સુગુરતણો સુપસાયરે ભાઇ. સ. ૨૭

—લિ ૧૭૧૨ આસો સુ ૧૩. ૨૫–૧૧ આ ક.

---

૨૫૪ ક બાલચંદ (રૂપજી–કુંવર–શ્રીમલ્લ–ગંગદાસ શિ.)

+બાલચંદ બત્રીશી ૧૬૮૫ દીવાલી અમદાવાદ

આદિ—

સકલ પાતિક હર, વિમલ કેવલધર, જાકો વાસો શિવપુર
તાસુ લય લાઇયે.
નાદબિંદ રૂપરંગ, પાણિપાદ ઉત્તમંગ, આદિ અંત મધ્ય ભંગા
જાકૂ નહિ પાઇયે,
સઘેણ સઠાણ જાણ, નહિ કોઈ અનુમાન, તાહીકો કરત ધ્યાન
શિવપુર જાઇયે,

સિદ્ધ સુરઈ મહાજ કીધા ઘણા કહતાં પાર ન આવઇ તેહ તણા
શ્રી જગાનંદનું ચરિતજ સાર કીધું શાસનનઉ શિણગાર. ૫૪
આઠ સહસ તે કીધું વલી, તે વાંચઇ સદ્ગુરુ મનિ રલી,
પંડિ એકાસીઇ ઉત્તમ તાસુ શ્રી વિજયાણંદ ગુરુ સુગુરુની વાણિ ૫૫
તસ મુખકમલથી એ લહી વાણિ, મઇ રાસ કીઉ સહિ નાણિ,
ખારેજ વસનગર મઝારિ આસ સુદિ કીઉં ગુરુ આધારિ ૫૬
મુરખ માત હું જાણું નહીં સહગુરુ વચને રચિતજ થઇ
ભણઇ ગુણઇ તસ નવઇ નિધાન કહપરી કવિ બોલઇ વાન. ૫૭
જિહાં મહીમંડલિ પરઇ વલી મેર, ધ્રુ મંડલ આવઇ નહીં ફેર,
જિહાં લગઇ તારા નઇ રવિચંદ, તિહાં લગિ રાસ કરો આણંદ. ૫૮
વરસ પાંચ સુધઇ હું વલી, નવલઇ પંચ્યોતરિ મનની રલી,
દુહા જિસઇ સતાવીસ જોઇ બારસઇ સાત તે પુરા હોઇ ૫૯
એ હિવ મનઇ ધરિ, સરસ સરસી જોજો જોડિ,
વિબુધ પરો કરજ્યો સહી, કલ્લોલનઇ વાણી કહી. ૬૦
સંવત ૧૬ સોલ ઇક્યાસીઇ ૮૧ જાણિ, પોસ સુદિ તેરસિ મહિત પ્રમાણ,
વાર ગુરૌ સંપૂર્ણ સાર, ભણઇ ગુણઇ તસ જય જયકાર. ૬૧

—ઇતિ શ્રી જગાનંદ ચરિત્ર રાસ-પ્રબંધે વાચક કવિ વિરચિતે ચાતુર્ય દીક્ષાગ્રહણ મોક્ષપ્રાપ્તિ, શ્રીજગાનંદ રાજ્યપાલન દીક્ષાગ્રહણ નિર્વાણગમનો પંચમોલ્લાસઃ. સમાપ્તઃ—ઉલ્લાસ ૫ ન ૨૪ ઢિ ૨૭ ત્રિ ૨૮૪ ચ ૨૪૪ પ ૧૬૧ એવં સર્વાંક ૧૨ ૭ શુભં ભવતુ લેખકપાઠકયોઃ આ વાચક કવિની સ્વહસ્ત લેખિત પ્રતિ લાગે છે. ન. ૬૨/૧૮૭૭-૭૮ ડે. કૅ. પાનાં ૭૧-૧૧

+૫. આનંદવર્ધન મહોદધિ મૌક્તિક ગચ્છ.

[વિજયાણંદ સૂરિનો જન્મ સં. ૧૬૪૨ માં મારવાડના રોહ ગામમાં થયો હતો. પિતાનું નામ શ્રીવંત પોરવાડ, માતાનું નામ શિણગારદે અને પોતાનું મૂળ નામ કલો હતું. સં. ૧૬૫૧ માં શ્રી-

હસાસનિ સેતું સદા, કવિયણુની આધાર,
સરસ કથા જયાનદની, આવી કરજો સાર. ૩

કમળ કમડળ ધારિણી, વીણા પુસ્તક હાથ,
કવિયણુને હિતકારિણી, નિશ્ચે આવે સાથ. ૪

તુજ સમવડ જગ કો નહીં, ત્રિહું ભુવને તુજ વાસ,
કવિજન આશા પૂરણી, તુ સહી કરજે રાસ. ૫

તું જગદબ ત્રિપુરા સતી, તુ કવિયણુની આસ,
સ્વપ્ને જે નરને મિલી, તેહને કિયો પ્રકાસ. ૬

ક્વણુ જયા તે કિહા હવો, ક્વણુ ગામ કુણુ ઠાણુ,
શ્રી વિજયાનદ મુખપથી, લહું તે મધુરી વાણુ. ૭

કુણુ સવત્સર કુણુ દિને, હુવો કેમ હુલ્લાસ,
સવત મોળે છ્યાસિયે, ગુરૂ બારેજે ચોમાસ ૮

સઘ સહુ આદર ઘણે, વાવે વિત્ત સુઠામ,
દિનદિન ઉત્સવ બહુ થયા, પમર્યા ઠામોઠામ. ૯

શ્રી જયાનદતણું ચરિત, શ્રી ગુરૂનેં ઉપદેશ,
સરસ કથા કવિયણુ કહે, જેહના ગુણુહ અશેષ. ૧૦

* * *

અતે—

માતા ભારતિ તણુઇ પસાય, મઈ સહી કર્યુ જયાનદરાય,
શ્રી વિજયાણુદ ગુરૂ ઉપદેશ, કરી ચુપઇ એ લવલેસ. ૫૦
પચમ ગણુહર સોહમ સ્વામિ, જાય પાપ તસ લીધઈ નામિ,
તેહ તણુ પટિ સહી સિણગાર, જગચદ્રસૂરિ થયા ગણુધાર. ૫૧
બાર વરસ આબિલ તપ કરી, પુન્યતણુ ભડાર ભરી,
ચિહુંઆલીસમઈ પાટઇ જયકાર, તપા બિરૂદ ધરાવિઉ સાર. ૫૨
અનુક્રમિં ગુરૂ ગચ્છપતિ જેહ, શ્રી મુનિસુદર કહીઈ તેહ,
એકાવનમઈ થાનકિ કહિયા, પિમાદયા વિદ્યાવત લહિયા ૫૩

૨૫૬ સુમતિહંસ (ખ૦ જિનચંદ્રસૂરિ—હર્ષકુશલ શિ૦)

(૪૯૬) મેઘકુમાર ચોપઇ સં. ૧૬૮૬ વિજયાદશમી પીપાડીમાં
અંત—

સંવત સોલહસય છયાસીયાવરૈ, વિજયાદશમિ સુપ્રકાસ,
રાજ્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ રાજવીરે ખરતરગચ્છ સિણગાર,
ચઉપી સરસ સુધારસ ઉપસિમરે પ્રમ ઔપમ અવતાર ૭ મે.
તાસ સીસ સદા સુખભાગુનિધિરે શ્રી હરખકુશલ સુખકાર.
વાદીમદ ખણન સાહિ આગેરે કરઈ મનુહાર ૮ મે.
તાસ સીસ સંતોષ કરી મનહરે સુમતિહંસ મતિસાર,
વામાનંદન પાસ પસાઉ લહી શ્રી પીપાડિ મઝારિ ૯ મે.
સાનિધ શ્રી જિનકુશલ સૂરીસનીરે સાનિધિ સંઘ મઝાર,
પરમપ્રમોદ કરી આણંદસુંરે નવ નવ રસિક પરિવાર ૧૧ મે.

—પ્રતિ ચેતનસાગરજી ભં. જયપુર.

---

૨૫૭ રાજસિંહ (ખ. નયરંગ વાચક—વિમલવિનય શિ.)

(૪૯૭) આરામશોભા ચોપાઈ સં. ૧૬૮૭ જેઠ શુ. ૪ નાપાસરમાં
આદિ—

ચારુ કલા ગુણ આગલા આદીસર અરિહંત
નાભિરાય કુલસેહર, પ્રણમું શ્રી ભગવંત. ૧
શાંતિનાથ જિન સોલમુ, બાવીસમુ જિન નેમિ,
પાર્શ્વ વીર જિન જિમ સુણી નમતાં લહીએ ખેમ. ૨

× × × ×

અંતે— ઢાલ ૨૭ વેસી વાલ્હા વેજ ઓરની.

સંવત સોલહ સત્યાસીઈ રે જેઠ માસ સુદ વાસ પ
પંચમી ગુરુ દિન ભલઇ હો કિધી પૂરણ પાસ. મ ૫

વિજય સૂરિએ દીક્ષા આપી કમલવિજય નામ રાખ્યુ અને સોમવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય બનાવ્યા સ ૧૬૭૦ મા વિજયસેનસૂરિએ પડિત પદ આપ્યુ ને સ ૧૬૭૬ ના પૌષ સુદિ ૧૩ દિને વિજયતિલકસૂરિએ શિરોહીમા આચાર્યપદ આપી વિજયાણુદ સૂરિ નામ સ્થાપ્યુ.

વિજયદેવસૂરિ સાગરના પક્ષમા ભળી જવાથી સોમવિજય ઉપાધ્યાય વગેરે સમુદાયે મળીને બીજા આચાર્ય નામે વિજયતિલકસૂરિને સ્થાપન કર્યા હતા, તેમની પાટે વિજયાણુદસૂરિ થયા તેમને ચાલતા ક્લેશ તરફ અણગમો હતો તેથી સપના સર્વ પ્રયત્નો કર્યા હતા અને કહેવા પ્રમાણે અમદાવાદમા વિજયાણુંદસૂરિએ વિજયદેવસૂરિને વદના કરી મેળ કર્યો હતો આ મેળ સ ૧૬૮૧ ના પ્રથમ ચૈત્ર સુદિ ૯ ને દિને થયો આ રીતે સપ કેટલોક વખત ચાલ્યો પણ પાછળથી મમ ત્વની મારામારીથી બનેમા ભેદ પડતા વિજયાણુદસૂરિને પણ પોતાની પાટ ઉપર વિજયરાજસૂરિને સ્થાપવાની ફરજ પડી હતી વિજયાણુદ સૂરિએ તેર માસિક તપ, વીશ સ્થાનકપદની આરાધના, સિદ્ધચક્રની ઓળી અને છુટક છઠ્ઠ અઠ્ઠમ વગેરે તપસ્યાઓ ઘણી કરી હતી વળી તેમણે એક વખત ત્રણ માસનો તપ કરી ધ્યાન પણ કર્યું હતુ. તેમણે છ આબુની, પાચ શખેશ્વરની, બે તારગાની, બે અતરીક્ષ પાર્શ્વનાથની બે સિદ્ધાચલની અને એક ગિરનારની એમ યાત્રાઓ કરી હતી તેમજ તેમણે જિનબિબોની પ્રતિષ્ઠાઓ પણ ઘણી કરી હતી એકલા કપરવા-ડામાજ એક સાથે અઢીસો બિબોની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી છેવટે સ. ૧૭૧૧ ના આષાઢ વદિ ૧ ને મગળવારે ખભાતમા સ્વર્ગસ્થ થયા હતા ઋષભદાસ કવિએ પણ આ સૂરિની આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરી હતી. આ વાના કવિને બદલે એક ઠેકાણે ભડારની ટીપમા ચાન્તક નામઆપ્યું તે બરાબર લાગતુ નથી)

૨૫૬ સુમતિહંસ (ખ૦ જિનચંદ્રસૂરિ-હર્ષકુશલ શિ૦)

(૬૯૧) મેઘકુમાર ચોપઇ સં ૧૬૮૬ વિજયાદશમી પીપાડમાં

અંત—

સંવત સોલહસઈ છયાસીયઇરે, વિજયાદશમિ સુપ્રકાસ,
રાજ્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ રાજ્યઈરે ખરતરગચ્છ સિણગાર,
વાંચી સરસ સુધારસ ઉપસિઉરે ઇમ સોહમ અણગાર, ૭ મે.
તાસ સીસ સદા ગુણરત્નનિધિરે શ્રી હરષકુશલ સુખકાર
વાદીભજ પંચાનન સારિ ગારે રૂપઈ મારકુમાર ૮ મે.
તાસ સીસ સરસેહ કરી સખરી સુમતહંસ મતિસાર,
પભણઈ પાસ પસાઉ વસિ શ્રી પીપાડિ મઝારિ ૯ મે.
સદગુરુ શ્રી જિનરાજ સૂરીસરિ સાંનિધિ સંઘ મઝાર,
પરમપ્રમોદ હરખ આણંદસ્યુરે નંદઉ સહિ પરિવાર. ૧૧ મે.

—પતિ ચેતનસાગરજી ભ. ઉદેપુર.



૨૫૭ રાજસિંહ (ખ૦ નયરંગ વાચક-વિમલવિજય શિ૦)

(૬૯૨) આરામશોભા ચોપાઈ સં ૧૬૮૭ જે. શુ. ૯ નાગમેરમાં

આદિ—

સકલ કલા ગુણ આગલા, આદીસર અરિહંત
નાભિરાય કુલસેહરૂ, નમું શ્રી ભગવંત. ૧
શાંતિનાથ જિન સોલમુ, બાવીસમુ જિન નેમિ,
પાર્શ્વ વીર જિન વિમલ ગુણ, નમતાં લહીઇ ખેમ. ૨

× × × ×

અંત— ઢાલ ૨૭ વસી વાલમ વેણુ એહની.

સંવત સોલહ સત્યાસીયઇ હો જેઠ માસ સુદ પાખ
પંચમી તિથિ નિજ ભાવ ધરી હિ નગર પૂગાસ વાસ. ૫ ૫

બાહડમેર નિન ગહગહઈ નિ૦ શ્રી સુમતિનાથ જિણગાઇ ધ૦
તમ પ્રસાદિ મઈ રચ્યું હાં એ૦ શ્રી સંઘનઇ સુપસાઇ ધ૦ ૬
શ્રી ષરતરગચ્છ રાજીઉ હાં રા૦ શ્રી જિનરાજ સૂરીંદ
વિજયમાન શ્રી પૂજ્યજી શ્રી૦ એહ રચ્યુ સુખકંદ. ધ૦ ૭
જિનભદ્રસૂરિ સાષા વડી શા૦ વાચક શ્રી નયરંગ ધ૦
તાસ સીસ વાચકવરૂ, શ્રી વિમલવિનય અતિચંગ ધ૦ ૮
તાસ સીસ હરષિઈ ભણ્યઈ હા રાજસંઘ આણંદ ધ.
એહ સંબંધ સોહામણુ હા શ્રુ. વાચ્યમાન ચિરનંદ ધ ૯
જે ગાવઈ ભાવઇ ભનઈ, ભણિ જે ચિત સુહાઈ ધ
તિહા ઘરિ સુખસંપતિ ઘણી, સં૦ દિન દિન અધિક દિખાઇ ધ. ૧૦
—ગ્રંથાગ્ર ૫૫૧ વિમલેન લિ૦ ૧૬-૧૬ ની પા

(૪૯૮) વિનયરાસ.



૨૫૮. લૂણસાગર.

(૪૯૯) અંજનાસુંદરી સંવાદ. સ. ૧૬૮૯



૨૫૯ ચંદ્રકીર્તિ. (ખ૦ કીર્તિરત્નસૂરિ-લાવણ્યસમય -પુણ્યધીર-જ્ઞાનકીર્ત્તિ-ગુણપ્રમોદ-સમયકીર્ત્તિ-વિનયકલ્લોલ-હર્ષકલ્લોલ શિ.) જિનરાજસૂરિ રાજ્યે.

(૫૦૦) શ્રી ચામની ભાનુ મૃગાવતી ચોપઇ. સ. ૧૬૮૯ આસુ શુ. ૭ બુધ. બાહડમેર (જેસલમીર)મા.

અંત—

કથાકોસથી મે કહ્યઉ એ, મૃગાવતી ચામની ભાન,
સંબંધ સોહામણુઉએ, સુણતા સફલ વિહાણુ. ૨૮
અધિકઉ ઓછઉ જે કહ્યઉ, મિચ્છામિ દુક્કડ તેહ,
સંઘ સહુ સંભલઉએ, કહીયણ કહીયઉ જેહ. ૨૯

ખરતર ગચ્છમાંહિ સોભતાએ કીર્તિરત્ન સૂરીસ
પાટ ઉવઝાય થયા એ લાવણ્યસમય તસુ સીસ. ૩૦
તાસ સીસ વાચક થયાએ, શ્રી પુણ્યધીર પ્રધાન,
શિષ્ય વાચક ભણઉએ જ્ઞાનકીરતિ. ૩૧
વાચક શિષ્ય વલિ તેહના ગુણપ્રમોદ ગિરામ
વાચક શિષ્ય તે ભણઉ સમયકીરતિ ગુણધામ. ૩૨
પંડિત શિષ્ય સદા ભણઉ વિનયકલ્લોલ નિધાન
પંડિત વિદ્યમાન છ એ હુરસકલ્લોલ પ્રધાન. ૩૩
શિષ્ય તેહના ભાસતાએ, ચંદ્રકીરતિ ગોવતિ
ઉપગારક ભણઉ સકમરાજ ગુણવત. ૩૪
શિષ્ય ભલા છે ભેઉઆએ ધિમરાજ સુધાકર
તાસ આગ્રહ કરીએ, મહાવ્ય જોડી સાર ૩૫
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજીયો એ શ્રી જિનરાજ સૂરિંદ,
સોલસે નવ્યાસીયે, એ આસુ સાતમિચંદ. ૩૬
પ્રથમ પ્રહર ગુરૂવારતણે એ પ્રથમ ઘડી સિદ્ધ જોગ,
બાપ સુગીવ વસીએ બાહડમેર રસભોગ. ૩૭
વિધિ ચૈત્યાલય પુણ્યમે એ શ્રી સુમતિનાથ જિણંદ,
ચયઉ પુરઉ થયો ભણતાં સુખ આણંદ. ૩૮
દાન સીલ તપ ભાવઆએ લિખે ચમ્પાસી એહ
કીધી ચન્દ્રકીરતએ ભણત સુણત ઉછાહ ૩૯

—ઇતિ શ્રી યામની ભાનુ મૃગાવતી ચોપાઇ સંપૂર્ણ વાચનાચાર્ય શ્રી ૧ ૬ શ્રી જિનહસમંગિ શિષ્ય પ મહિસાર લિપિકૃત સં ૧૭૮૪ વર્ષે ભાદ્રવ શુદિ ૧૪ દિને ભીમસર મધ્યે.

(૧૨ પ ૧૪ ગ્રં. મિ)

૨૬૦ દર્શનવિજય (ત. રાજવિમલ-મુનિવિજય ઉ. શિ.)

(૫૦૬)+ પ્રેમલાલચ્છીરાસ અથવા ચંદચરિત. સં. ૧૬૮૯ કાર્તિક શુ ૧૦ બર્હાનપુરમાં (પ્રસિદ્ધ—આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૧ લું.)

આદિ—

શ્રી સુખદાયક જિનવરૂ, નાભિ પરમાણંદ,
પ્રણમી ગૌતમ ગણધરૂ, શ્રી વસુભૂતિ-નંદ ૧
સારદ સાર પસાઉલઇ, ચિન્તીત કવિત કરાય,
માતા ! રસ મુજ વાણીઈ, દેજો બહુ સુખ થાય ૨
શ્રી વિજયાણંદ સૂરીસરૂ, તપગચ્છપતિ સુપ્રસાદિ,
વાચક મુનિવિજય ગુરૂ, ગુણ સમરૂ આલ્હાદિ. ૩
શીલપ્રભાવિ સુખ ઘણું, શીલ સુમતિદાતાર,
શીલિ શોભા અતિ ઘણી, શીલ સદાનંદ નાર ૪
શીલ અધિકાર કહઈ કવિ, દેવગુરૂ ધર્મ પસાય,
ચંદનરેશર મનિ ધરી, રાસ રચું સુખદાય. ૫
નવ અધિકારઈ વર્ણના, નવ રસમાહિ પ્રધાન,
ચંદચરિત સુણતા લહો, કમલા સુખ સંતાન ૬
સાંભલતા સુખ ઉપજઈ, વિસ્મય પામઈ મન્ન,
પહેલઈ અધિકારઇ વર્ણવું, ચંદચરિત્ર રતન્ન. ૭

* * * *

અંતે—

ધન્ય ધન્ય ચંદમનિ મહામુનિ...ઢાલ ૫૩, રાગ ધન્યાસી.
જુઓ જુઓ સાચલ મહિમા નહિ મંડલિ, જાગતો આજપણિ એમ દીસઈ,
શ્રી ગુરૂ હીરવિજયસૂરી જયકરૂ, નામ સુણતા ઘણું હઇયિ હું હીસઈ. ૫૧

જેહને ગચ્છપતિ આગ્રહ ભૂપતિ તેહ પ્રતિ બુઝવિ સુયશ લીધો
ખટ અમારિનો માસ અકબરપતિ, જગ જનનઈ ઉપગારી કીધો. ૫૨
તાસ પાટિ પ્રગટ પુણ્ય પૂરણ પ્રભુ જેહને આગ્રહ સમાઈ પ્રસીધો,
વિશ્વિસઈ ભટ રૂપી જગ પામીઓ શ્રી વિજયસેનસૂરી જગ
પ્રસીધો. ૫૩
પાટિ તસ શ્રી વિજયતિલકસૂરી શુભ સૂરી જેહનઈ જાણિ કુમત
મત દૂરી ટાલ્યો,
જ્ઞાન વૈરાગ્ય કરિ દીપતો ભિરસ્ય સુધિ ગુરૂ વચન પાલ્યો. ૫૪
તાસ પટોધર ભવિકજન સુખકર દર્શન દુખહર જાસ દીપઈ
અતુલ સૌભાગ્ય જગતમાંહ અધિકો પ્રભુ સકલ ભટ્ટારક માન જીપઈ. ૫૫
શ્રી તપગચ્છપ્રભુ સૂરિગુરૂરાયશ્રી, શ્રી વિજયાણંદસૂરી સંધિ
તેહના જેહ સેવક આનિસિ કરય તે ભવિજન તણું સકલ દીઠે. ૫૬
વિજયાણંદસૂરિ તસ રાજિ જગિ જયકર વાચકપતિ સિર છત્ર મોટો,
અતિહિ સુપવિત્ર ચારિત્ર જગિ જેહનું ચાલતો રસ વૈરાગ્ય કેરો. ૫૭
સાર આચાર ઉપગારમય જેહનો જેહને ભક્તિરસ અર્પિ અમૂલી
મહિમતિ તેહ પણિ જશપૂરણ કીતિ કરી, ગુણગણ ભાવિ અમુનિ જગિ
સુણ્યુંણી. ૫૮
શ્રી મુનિવિજય ઉવઝાય સુખકારણી, સાસનિ જસ તસ ધ્યાન
ધ્યાતો
સકલ તસ સીસ સહેકમાં મુખ્ય સમો શ્રી ગુરૂ સુકૃતિતે અતિહિ
સતો. ૫૯
શીલ અધિકારઈ એ આગમુનિ આગમુનિ સવીસ પ્રેમભર ગુણિ
પ્રસીધી,
સંયમ આચારી સાર દેવાતરી અનુક્રમિ પામીઆં સકલ
સિદ્ધિ.
કવિ દર્શનવિજય વિસ્તારિત એમ ભાખઈ આણિ સંસાર
નિસ્તાર કાજિ

સીલધારી બહુ સુગુણ ગુણ ગાયતા, શુદ્ધ પરિણામિ સવિ
આરતિ ભાજિ. ૫૧

ચરિત એ ભણુતા સુણુતા સુણુતા સદા હોઈ કલ્યાણકારી દેવ,
સંવત **સોલ નિવ્યાસી** કાર્તિક સુદિ દસમી વાર ગુરૂ પુષ્પ તે
દિવસમેવ ૫૨

શ્રી બર્હાનપુર નયરવરમંડણો જાહા મનમોહન પાસ રાજઈ,
સંઘ જય જયકરૂ ભવિકજન દુપહરૂ દેવસેવા કરઈ બહુ દિવાજઈ. ૫૩

તત્ર શાષા પુરઈ દલપુરવરે જિહા જિનરાજ સદા દેવ સુપાસો,
ધ્યાન તસ ચિત ધરી ત્રિકરણ શુદ્ધિ કરી, જગતની જ્યોતિ જગમાં
વિસેસો. ૫૪

તાસ સુપસાયથી સીલ ગુણે કરી, ગાઇયો સરસરસ એહ રાસો,
જિહા લગઈ સુરસસિ ભુમિ થિર થાયયો, વિસ્તરો જગમાહિ ગુણ
વિલાસો. ૫૫

—ઇતિ શ્રી સીલાધિકારો ચંદમુનિ પ્રેમલાસતી રાસ સંપૂર્ણઃ ૧૭૩૧ વર્ષે જ્યેષ્ટ વદિ ૧૦ દિને રવિવાસરે લષિત પંડિત શ્રી ધર્મહર્ષેણ શ્રી રાજનગર શ્રી વીર પ્રસાદાત્-(ગુ વિ.). ઇતિ શ્રી ચંદાયણિ નામરાસે નવમો ધિકાર શ્રી શીલાધિકારે ચંદમુનિ પ્રેમલાલચ્છી સતીરાસ સંપૂર્ણ-ગ્રથાગ્રંથ ૨૧૦૧ શ્લોક મખ્યા સંવત ૧૭૬૦ વર્ષે આસો વ. ૭ શુક્રે (દે લા પા. ૫૪)

(૫૦૨)+ વિજયતિલકસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૯૭ પોસ સુદિ રવિ બુરહાનપુરમા.

આદિ—

ઉદય અધિક મહિમા ઘણો, મનમોહન પાસ,
સંઘ સયલ આણુંદકર, સુખ સંપદ બહુ વાસ. ૧
નયર બુરહાનપુરમંડણો, મૂરતિ દીઠે મોદ,
પ્રણમુ પ્રભુપ્રતિ હઇડે ધરી પ્રમોદ. ૨

આર્યક્ષેત્રમધ્ય સંપ્રતિ વંદુ જિન ચોવીસ,
ચાર નિક્ષેપ શાશ્વત વિહરમાન વલી વીસ. ૩
કરમ ખપી મુગતિ વસ્યા સિદ્ધાસિદ્ધ અનંત,
તે અહનિસિ આરાધીઇ અનંત જ્ઞાન ગુણવંત. ૪
ગુણ છત્રીસે નિરમલા સોહે અંગ અનૂપ.
આચારજિ નિત વંદીઇ કલિયુગમેં જિનરૂપ. ૫
રાગ્ય સૂત્ર સિદ્ધાંત તે ભણે ભણાવે સાર,
વાચક ગુણ પચવીસસહિત આરાધુ સુખકાર. ૬

* * * *

અંતે—

રાગ ધન્યાસી.

શ્રી નગર ગુરુરાજ પધાર્યા, ભવિયણ મનિ આણંદજી
ધર્મધ્યાન બહુ માન ઉચ્છવ પામે પરમાણંદજી ૮૭
દાન દીજે બહુ સુગુરુ ઉપદેસે પાલે સીલ સુભાવેજી
તપ તપે વર ભાવન ભાવે ધન ખાવરે સુર આવેજી ૮૮
વાચક વિબુધ બહુ મુનિ પરવરીઓ, રાજે શ્રી ગુરુરાજજી
વિજયતિલકસૂરિ પાટ પનોતો દીપાવે ધર્મકાજજી ૮૯
જયવંત અધિકો મહિમાએ પ્રતપે જગ ઉપગારીજી
મેરુ મહિધર મહી રવિ સસિ કર સાગર થિરતા ધારીજી ૯૦
તિહાં લગે એ આસીસ અનોપમ તપો બહુ નરનારીજી
એ ગચ્છધારી બહુ હિતકારી થાઓ પર ઉપગારીજી ૯૧
સંવત સસિ રસનિધિ મુનિવાસિ પોસ સુદિ રવિ કર યોગેજી
રાસ રચ્યો એ આદર કરિને શાસ્ત્ર તણે ઉપયોગેજી ૯૨
વીસલનગર કેસરસા નામ જિન સોભાગ મહાજી
શ્રી જ્ઞાનવિમલ વાચક સીસ અનોપમ મુનિવિજય ઉવઝાયજી ૯૩
તાસ સીસ ભાખે બહુ ભગતેં દર્શનવિજય સુખકારીજી
નગર આસાનપુર મધ્ય ભેટ્યા શ્રી મનમોહન પાસજી ૯૪

સીલધારી બહુ સુગુણ ગુણ ગાયતા, શુદ્ધ પરિણામિ સવિ
આરતિ ભાજિ. ૬૧

ચરિત એ ભણતા સુણતા સુણતા સદા હોઈ કલ્યાણકારી દૈવ,
સંવત **સોલ નિવ્યાસી** કાર્તિક સુદિ દસમી વાર ગુરૂ પુષ્પ ને
દિવસમેવ ૬૨

શ્રી બર્હાનપુર નયરવરમંડણો જાહા મનમોહન પાસ રાજઈ,
સંઘ જય જયકર ભવિકજન દુપહર દેવસેવા કરઈ બહુ દિવાજઈ. ૬૩

તત્ર શાષા પુરઈ દલપુરવરે જિહા જિનરાજ સદા દેવ સુપાસો,
ધ્યાન તસ ચિત ધરી ત્રિકરણ શુદ્ધિ કરી, જગતની જ્યોતિ જગમા
વિસેસો. ૬૪

તાસ સુપસાયથી સીલ ગુણે કરી, ગાઇયો સરસરસ એહ રાસો,
જિહા લગઈ સુરસસિ ભુમિ થિર થાયયો, વિસ્તરો જગમાહિ ગુણ
વિલાસો. ૬૫

—ઇતિ શ્રી સીલાધિકારો ચંદમુનિ પ્રેમલાસતી રાસ સંપૂર્ણ· ૧૭૩૧ વર્ષ જ્યેષ્ટ વદિ ૧૦ દિને રવિવાસરે લષિત પંડિત શ્રી ધર્મહર્ષેણ. શ્રી રાજનગર શ્રી વીર પ્રસાદાત્-(ગુ વિ.) ઇતિ શ્રી ચંદ્રાયણિ નામરાસે નવમો ધિકાર શ્રી શીલાધિકારે ચંદમુનિ પ્રેમલાલચ્છી સતીરાસ સંપૂર્ણ-અથાગ્રંથ ૨૧૦૧ શ્લોક મખ્યા સંવત ૧૭૬૦ વર્ષે આસો વ. ૭ શુક્રે (દે લા પા. ૫૪)

(૫૦૨)+ વિજયતિલકસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૯૭ પોસ સુદિ રવિ
બુરહાનપુરમાં.

આદિ—

ઉદય અધિક મહિમા ઘણો, મનમોહન પાસ,
સંઘ સયલ આણંદકર, સુખ સંપદ બહુ વાસ. ૧
નયર બરહાનપુરમંડણો, મૂરતિ દીઠે મોદ,
પ્રણમુ પ્રભુપ્રતિ હઇડે ધરી પ્રમોદ. ૨

સોહમ વચન હિયઇ ધરી, અષ્ટપ્રભાવ ચરિત્ર
કહિવા મુઝ મન ઊમાહ્યો, કરિવા જનમ પવિત્ર. ૫
તાસ પ્રશસ્તિ અનીક જસ, પ્રમુખ ચરિત્ર વિચારિ,
ચતુર ચતુરવિધ સંઘ મિલી, ભણજ્યો ભવ્ય મતિ ધારિ ૬
સરસ વચન તેહવા ન હુઈ જિણ સરસ ચરિત્ર હુઈ તાસ
સાકર મેલવણી પખઈ સૂ ન ધરે મીઠાસ. ૭

(પ્રિ૦૭ પત્ર)

* * * *

અ૦—

ઢાલ ૭ રાગ ધન્યાસી-શાંતિજિન ભામણડે જાઉં એ દેશી

* * * *

સંવત સોલનિનાનૂ વરસઇ, વૈશાખે શુભ દિવસિ,
સુદિ પાંચમિ શુભ દિને શુભ વારે એહ રચ્યો સુખકાર૦ ૧૨
શ્રી જિનસિંહસૂરિ ગણધારી ખરતર ગચ્છ ઉદારા,
શ્રી જિનરાજ તાસુ પટધારી, ચઉવિધિ મુનિગુણ ધારી. ૧૩
એહ સનેપ કથા સાંભલિસી, તસુ મનોરથ ફલિસી
આણિ અણગલ ઉચ્છાહ જોડિ સ્વમતિસારે ૧૪
કવિ કલ્પન ને અધિક રચી જે મિચ્છાદુક્કડ તેહ
શ્રી જિનધરમતણે સુપસાઉ, અધિક સદા જસવાદ. ૧૮
મગ્ગલ સુખસોહન પામીજે જિનવર ભાખ્યું નમીજે
પહિલો જોઇ શ્રી જિનરાજે સાધી શિવપુર રાજ
શ્રી જિનરતન તસુ પાટ વિરાજે ખરતર ગિરુઆ ગચ્છરાજ ૨૧

સાધુકરી ભાવના ભાવે

—ઇતિશ્રી ગચ્છાધ્યક્ષ મહામુનીશ્વર શ્રીપ્રભુ સમાપ્ત સં ૧૭૭૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ માસે શુક્લપક્ષે ત્રયોદશી તિથૌ રવિવારે લિખિત ભણિપુર મધ્યે શ્રી જિનલાભસૂરિ વિજય રાજ્યે.

તાસ પ્રસાદે એ વિસ્તરયો, મહિમંડલિ એ રાસજી,
જે ગીતારથ જગ હિતકારી તેહતણો હું દાસજી,
ધર્મવંત વલી ગુણના રાગી આણી અધિક ઉલ્લાસજી ૯૪
કૃપા કરી મુઝ ઉપરિ સહુએ કરવો શુદ્ધ પ્રબંધજી,
કાનો માત્ર ગાથા છંદે જેહ અશુદ્ધ હોઇ બંધજી. ૯૭
જિહા લગે એ શાસન શ્રી જિનનું, જિન આણાના ધારીજી,
તિહા લગે એ ભણયો સુણયો રાસ વિજય જયકારીજી ૯૮

—તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી હીરવિજયસૂરિ વચનારાધક ભટ્ટારક શ્રી વિજયતિલકસૂરિ રાસ સાગર હુડી ગર્ભિત સંપૂર્ણ ચિરજીયાત્ શ્રી બરહાનપુર નગરે લિખિત પં દર્શનવિજયેન-સ્વાન્ય પરોપકાર બુદ્ધિયુકતેન કુમત નિરાકરણાય, કર્મ્મ નિર્જરણાય ચ-શ્રી રસ્તુ-કલ્યાણુ ભવતુ. (આ પ્રત કવિના સ્વહસ્તની છે) —૬૯-૧૭ લીં.

(પ્ર૦ ઐ૦ રાસસંગ્રહ ભા ૪.)

---

૨૬૧ જિનરાજસૂરિ. (ખ૦)

(૫૭૩) ગજસુકુમાલ રાસ. સં. ૧૬૯૯ વૈશાખ, શુદ ૫. અમદાવાદમાં.

આદિ— દૂહા.

નેમીસર જિનવરતણા, ચરણ કમલ પ્રણમેવિ,
સાધુ સાધુ ગુણ ગાવતા, સાનિધિ કરિ શ્રુતદેવિ. ૧
સૂધઉ મારગ ઉપદિસઈ, પાલઇ વિસવાવીસ,
દૂસમ કાલઈ તઉ મિલઇ, જૈ તૂસઇ જગદીસ. ૨
દૂઆ અપૂરવ પૂરવઈ, ચારિતધર ચઉસાલ,
ગાતા જિમ તિમ ગુણ હુવઇ, જાતા જિમ મઉસાલ. ૩
કહઈ કેવલી કેવલી, સ્યૂ ન કહઈ એ સાર,
સાધુ ધરમ દસવિધ તિહા, ક્ષમા તણઇ અધિકાર ૪

આડમ્બરસાદિ ભણી જિણ રીઝવી આણ્યા મેડતેશ,
દીપાવ્યો જિનધર્મ સોગુણે આપણિ બુદ્ધિ અશેષ. ઢ ૯
જહાંગીર સાહે ગુણ જોઈને જુગપ્રધાન પદવી જાસ
આપી આપી આજદિવસ લગે, કીરતિ કરે પ્રકાસ. ઢ. ૧
શ્રી જિનસિંહ સૂરિ સુપસાઉલે પામ્યો શ્રી જિનરાજ
સદ્ગુરુ તણા ગુણ કરતો ગીતમાં, સીઝે આતમ કાજ ઢ ૧
પોષ વિમલ વિનય નયરિ ભલો રત્નવિનય કવિ નામિ,
તાસ તણો મહિમ આદર ધરિ ધર્યો, તિમ હિત સુખાદ્ય પામિ. ઢ. ૧૨
પૃથ્વી અક્ષર લઈ પાધરે, છઠ્ઠો કુઈ વીન
અનુક્રમિ વાણી નામ કીરતિયો, પામે જ્યો લવલીન. ઢ. ૧
મગધાધિપ મહામુનિ નામ મૈ, નયતન મગશ કાજ
દીધ દીપાવી ગુરુ છંદિ લેખે અભગિજ વાત ન લાજ. ઢ. ૧
ભેદ સમય નિજ પ્રાકૃતયો, સાંભલિ નિરખુ સાર,
તત્ત્વાભિધ કરિ કરિયો મનથકી કેવિતયો પરિહાર ઢ. ૧
પ્રભુ પરિહારે ઉપશમ વિસ્તરે ભવ્યજીવ ગુણ નિસ્તાર,
નિસ્તારે વિસ્તાર સુજસતણો સુજસે જયજયકાર. ઢ ૧

—ઇતિશ્રીમદુપશમ નિરપમ ગુણરસાલ કીરપીસ્તામસ્તર નિ
મધુર પરિણમ્યમાન મધુરતરપદ. સુધાધારગુરુસહ મહેસ્ય પરિમલ સ
મહાજન કર્મ સુનિજય ક્રમ કુમલતાવનગ્માન સમાધ પલાસ દૈવતજ્ઞાન
શ્રી વસુદેવદેવકી સુત સ્વયંસ્નેહાન ધવિમ વિજય જાણ વલ્લરી લક્ષ્મિ
શ્રી ભગવત્કુમાર ચરિત્ર ભાણ ઉપાઠ્યાન શ્રી વસુદેવ દેવકી ચરિ
સહિત શ્રીમજ્જિનરાજસૂરીશ્વર વિરચિત સુપચિત ભાવિત શ્રુ
વિદ્યા વિશાલવ મતરત પ્રદ્યુમ્ન. પ્રીણનાર્થ તદ્ગાન્યમાન ગુણાશ્રિ
વ્યાખ્યાન સમ. લિ. શ્રી પાટણ નગરે ૧૦—૧૭ પત્ર (આ જૂની પ્ર
વાસે છે)

ધન્નાશાલિભદ્ર રાસ. સં. ૧૬૭૮ નો આ કવિએ રચ્યો
એમ તેની પ્રશસ્તિ પરથી ... ... લઈ. જુઓ અતિસા

તે પરથી સ. ૧૯૦૮ મા લખી ૧૧૧-૯ ગુ વિ. ડે રત્ન.

—ઢાલ ૩૦ ગ્રંથાગ્ર ૭૫૦ લિખિતં-સવત્ ૧૭૪૫ વર્ષે પોસ શુદિ ૧ દ્નિે શ્રાવિકા કપુરબાઈ વાચનાર્થં.

શ્રીરસ્તુ પા. ૩૫ ૫. ૧૧—આ. ક.

—દૂહા ૩૦ ગાથા ૫૦૦-૫૪ સવત ૧૮૦૮ વર્ષે આસોજ સુદિ વિજય ૧૦ દિને બુધવાસરે સપૂર્ણં કીધો શ્રીમદ ચદ્રગચ્છાધિરાજ ભટ્ટારક ૧૦૮ શ્રી નન્હ સૂરિજી તત્પટ્ટે ભટ્ટારક ૧૦૮ શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિજી તતસિષ્ય ખુસ્યાલચદેણ લિપિત શ્રી ઉદયપુર નગરે પા ૧૭-૧૪ આ ક.

—સ ૧૭૫૯ વર્ષે જ્યેષ્ટ માસે કૃષ્ણપક્ષે દસમી તિથૌ શ્રી સ્વર્ણગિરે પડિત દયામૂર્ત્તેન લપીચક્રે ૧૭-૧૭ હ ભ ન ૧૭૮૩

ધોરાજી પ્રતિમાં

અંતે—

આજ નિહેજો દીસૈ નાહરે—એ જાતિ

ઇણિપરિ ગજસુકુમાલ મહામુણી, ધ્યાની થિર કરી ચીત,
રહિ સમસાનૈ ષટવિધ જીવસૂ, મીતપણું પરચીત ઈ૦ ૧
ઢાઈ કરમ ગઢ કેવલ સપદા, લહિ પહુતો નિરવાણિ,
સ્રીનર પડગ વેદ જિહા નહી, આતમરૂપ વખાણિ ઈ. ૨
ગરૂઅઉ પિણ ગુણિ અગુરલઘુપણે, લીન કરૈ સસાર,
ચઉપપણું ગુણ કહતા એહના, ઉત્તમ હુઇ અવતાર ઇ ૩
પદ્મનાભ વચનૈ જિણ આદર્યો, ઇસપણો દિન એક,
જિનવર વચને તે તજિ, વ્રત ભજ્યો રગતણી ધરિ ટેક. ઈ. ૪
સૂરિ જસ સહર બેઉ સાખિયા, જીવૈ રાખ્યા જાણિ,
પૂરિ કરણી હરણી ભવતણી, કીધી સુણિ જિણવાણિ. ઇ. ૫
સવત સોલહસૈ છિન્નાણવૈ, રાજનગરિ વૈસાખિ
સુદિ પાચમિદિનિ **અઠમઅંગની**, સાખિ ખરી મનરાખિ. ઈ. ૬
સોહમ જબુપાટિ અનુક્રમે, **ખરતર** ગુરૂ સિરદાર,
શ્રી **જિનચદ** જયો જિનસાસને, જુગવર પદવી ધાર. ઇ. ૭

મધ્યે શ્રી સાગરચંદ્રસૂરિ સંતાનીયે વા. શ્રી ૫ મહિમા મેરગણિ તત્શિષ્ય-
રત્નમુખ્ય ૫ પ્રવર શ્રી કલ્યાણસાગરજી તત્ શિષ્યમુખ્ય ૫ પ્રવર
દેવધીર, તત્ શિષ્ય સુખહેમ લિપીકૃતં શ્રી કેશ મધ્યે. શુભ ભૂયાત્
(પાછળથી બીજાના અક્ષરમાં ઉમેર્યું છે કે સાધ્વી શ્રી સરૂપાંજી શિષ્યણી
નિરધન સજ્જનાં પઠનાર્થ શુભમસ્તુ) ૫-૧૫ ક. મુ. (પછી ચાલે છે).
ન ચોવીસીવીસી સંગ્રહ.

(૫૦૫) +વીસવિહરમાન જિનગીત (વીસી)

આદિ—

સીમંધર જિનસ્ત.

મુજ હીયડો હેજાળુઓ ભાખર ભમે ન બીન
આવે જાવેરે ઓરથો, કરવા તુમસુંજ પ્રીત. ૧
સીમંધર કરજો મયા ધરિજ્યો અવિહડ નેહ
અમને આપણું જાણીને, દિજે દિવસે છેહ. સીમંધર ૨

x + x x

અંતે—

અજિતવીર્ય જિનસ્ત.

મિલજ્યોરે મિલજ્યોરે, શ્રી અજિતવીરજ સુખ આપોરે. મિલ.

* * * *

જિનભક્તિ વસે પૂરીજોરે માનવભવ લાહો લીજેરે
જિનરાજ સકલ હીતકારી મનિ વંછિત સુખ પામીજેરે મિલ. ૫

કલશ ચોકસારની જાતિ.

વીસ જિનેસર જગ જયવંત જાણીયેરે અઢીદીપ મઝાર,
ધન તે ગામાગર પુર વિહરતારે સાધુતણો પરિવાર— વીસ.
વાસુદેવ બળદેવ ભગતિ નિત સારતારે, સહિત ભવિજન વીર,
ચોરાસી પુરવ તણું સહુનો આઉખોરે, સુખ સાગર ગંભીર— વીસ.
પાંચશ ધનુ તનુની અવગાહનારે, ધનુસય પંચ પ્રમાણ,
સમવસરણ બારહ પરષદ પ્રતિબોધતારે જગગુરુ અમૃતવાણ— વીસ.

ન ૨૩૯ પૃ ૫૦૧ કદાચ મતિસાર એ મૂળનામ યા તખલ્લુસ હોય ને પછી જિનરાજસૂરિ નામ પડયુ હોય. આ વિચારવા યોગ્ય છે)

(૫૦૪) +ચતુર્વિંશતિ જિનગીત (ચોવીશી)

આદિ—

મન મધુકર મોહી રહિઉ, રિષભચરણ અરવિંદરે,
ઊડાયો ઊડઇ નહી, લીણું ગુણ મકરંદરે—મન૦ ૧
રૂપઈ રૂડે ફૂલડે, અલવિન ઊડી જાયરે,
તીષાઇી કેતકીતણા, કટક આવઈ દાયરે—મન૦ ૨

*   *   *   *

ચઉવિહસુર મધુકર સદા, અણુકૂતઇ છક કોડિરે,
ચરણકમલ જિનરાજના, સેવઇ બે કરજોડિરે—મન૦ ૫

—આદીશ્વરી ગીત.

*   *   *   *

અંતે—

વીરગીત સમુ ગીત રચ્યા પછી.

ઇણ પરિ ભાવ ભગત મનિ આણી, સુખ સમકિત સહિનાણીજી
વર્ત્તમાન ચઉવીસી જાણી, શ્રી જિનરાજ વપાણીજી ૧
જો મૂરતિ નયણે નિરપીજે, જો હાથઇ પૂજીજઈજી,
જો રસનાયઇ ગુણ ગાઇજઈ, નરભવ લાહો લીજઇજી. ઇણ. ૨
યુગવર જિનસિંહસૂરિ સવાઇ, ખરતર ગુરૂ બરદાઇજી,
પામઇ જિનવરના ગુણગાઈ, અવિચલ રાજ સદાઇજી. ઇણ ૩
પહલી પરત લિષાઇ સાચી, વાર ગુરૂમુષિ વાચીજી,
સમઝી અરથ વિશેષઇ રાચી, ઢાલ કહેજ્યો જાચીજી. ૪
કેઇ ગુરૂમુષિ ઢાલ કહાવઉ, કેઇ ભાવન ભાવઉજી,
કે જિનરાજતણા ગુણ ગાવો, ચઢતી દઉલતિ પાવઉજી. ૫

—ઇતિશ્રી ચતુર્વિંશત ગીતમ્ ૨૫ શુભભવતુ શ્રી સંવત્ ૧૭૬૨ વર્ષે આસ્વનિ માસે કૃષ્ણપક્ષે ૧૦ તિથૌ શનિવાસરે શ્રી બૃહત્ ખરતર

જૈન લેખ સંગ્રહ ભાગ બીજો. તે સિવાય બીજાં ઘણાં સ્થળોએ જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા ને સ્થાપના કરી. સં. ૧૬૮૨ નો શત્રુંજય પર શિલાલેખ માટે જુઓ લેખાંક ૨૧ સં. ૧૬૭૭ ના મેડતાના મંદિરનો લેખ જુઓ લેખાંક ૪૩૪ ૪૩૫ ઉપરોક્ત સંગ્રહ. આચાર્યને અંબિકા દેવીએ વરદાન આપ્યું હતું. તેમણે ઘંઘાણી નગરમાં ઘણો વખત જમીનમાં રહેલી પ્રતિમાને પ્રશસ્તિના અક્ષરો જોઈને પાઠ કરી હતી. તેમણે તો વ્યાકરણ, છંદ, અલંકાર, કોશ કાવ્યાદિનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો તથા શ્રી હર્ષના નૈષધીય મહાકાવ્ય પર જૈનરાજી નામની સંસ્કૃત ટીકા રચી હતી. એમના વખતમાં ખરતરગચ્છમાં સં. ૧૬૮૬ માં જિનસાગર સૂરિથી લઘુ આચાર્ય ખરતર શાખા નીકળી. પોતે સં. ૧૬૯૯ ના આષાઢ શુદિ નવમીને દિવસ પાટણમાં સ્વર્ગે ગયા. તેમની પછી તેમના પટ્ટધર (૬૪મા) જિનરત્નસૂરિ થયા. નાહટાકૃત જૈ. લે. સં. માં સં. ૧૬૭૭ ૧૬૮૬-૮-૯ ના શિલાલેખો તેમના મળે છે તે પૈકી સં. ૧૬૭૭ માં એક લેખમાં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે—શ્રી બૃહ-ત્ખરતર ગચ્છાધીશ્વર સાધૂચ્છવચારક પ્રતિબોધિત સાહિ શ્રી અકબર પ્રદત્ત યુગપ્રધાનપદધારક શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ જહાંગીર સાહિ પ્રદત્ત યુગપ્રધાન પદધારક શ્રી જિનસિંહસૂરિપટ્ટ પૂર્વાચલ સહસ્રકરાવતાર પ્રતિષ્ઠિત શ્રી શત્રુંજયાષ્ટમોદ્ધાર શ્રી ભાણવટ નગરથી શાંતિનાથાદિ જિન પ્રતિમા સમર્પિત-સ્વર્ણ(ગ)ધાર શ્રી પાર્શ્વપ્રતિહાર સાધ ભટ્ટારક ચક્રવર્તિ શ્રી જિનરાજસૂરિ શિરઃ-કુંભરસાર સુગ્રોગ્યાન પ્રધાન. ॥ તેજ વર્ષના બીજા લેખમાં એમ છે કે.—

શ્રી જિનસિંહસૂરિ પટ્ટોત્સવ લબ્ધશ્રી અનિકાવર પ્રતિષ્ઠિત શ્રી શત્રુંજયાષ્ટમોદ્ધાર પ્રતિષ્ઠિત ભાણવડ મધ્યે પ્રતિષ્ઠિત શ્રી પાર્શ્વપ્રતિમા પીયૂષવર્ષક પ્રભાવ પ્રેષિત વશમંડન ધમતી ધારકે નન્દન ભટ્ટારક ચક્રવર્તિ શ્રી જિનરાજસૂરિ શિષ્ય—આચાર્ય શ્રી જિનસાગરસૂરિ સમતિ યતિરાજૈઃ—પ્રતિષ્ઠિત ભટ્ટારક શ્રી જિનરાજસૂરિ પુરંદરે શ્રી મેડતા નગર મધ્યે. સં. ૧૬૮૬ અને ૮૮ ના લેખમાં ઉ. આનંદધર્મ હતા

ધન ધન તે જીહા, પ્રભુગુણ ગાઇયેરે, આણી મન આણંદ,
ધન ધન તે દિન જિણ દિન ભાવે ભેટીયેરે, વિહરમાણ જિણચંદ—
વીસ.

ખરતર જુગવર શ્રી જિનસિંહ સૂરીંદનેરે, સીસે ધરીય જગીસ,
શ્રી જિનરાજવચન અનુસારે સથુણ્યારે, વિહરમાણ જિનવીસ—
વીસ.

—શ્રી વીકાનેર મધ્યે લિપીકૃત પઠનાર્થં ૭-૧૧ ક. મુ (મારી પાસે)
પ્ર૦ ચોવીશીવીશી સંગ્રહ, આમાં આ છેલ્લી ઢાલ નથી

ગોડી લઘુસ્ત૦ ૭ કડીનું.

આદિ—

વાલ્હેસર મુઝ વીનતિ, ગોડીચા, અવલેસર અવધાર હો ગઉડીચા રાય,

અંતે—

વલિ અલવેસર સંભારિજ્યો ગ૦ ઇમ જંપે જિનરાજ હો ગ ૭ વા૦

—વ્યલેખિતુ લછીદાસગણિના-૧-૧૨ મારી પાસે છે

[આ જિનરાજસૂરિ-પિતા વોથરા ગોત્રીય શાહ ધર્મસિંહ અને માતાનું નામ ધારલદેવી જન્મ સં- ૧૬૪૭ વૈશાખ શુદિ ૭, દીક્ષા સં ૧૬૫૬ માગશર શુદિ ૩ વીકાનેરમાં, દીક્ષાનામ રાજસમુદ્ર, વાચકપદ સં ૧૬૬૦ જિનચંદસૂરિએ આસાઓલી શહેરમાં, આચાર્યપદ સં ૧૬૭૪ ફા શુ ૭ મેડતામાં ચોપડાગોત્રીય શાહ કરણે કરેલા મહોત્સવપૂર્વક લઇ નામ જિનરાજસૂરિ રાખ્યું પછી તેમણે ભણશાલી થેરૂ શાહે ઉદ્ધાર કરેલા શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા જેસલમેરમાં કરી-જુઓ પ્રશસ્તિ જેસલમેરના પુસ્તક ભંડારની સૂચિ (ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ સીરીઝમાંની) પૃ. ત્યાર બાદ સં. ૧૬૭૫ વૈશાખ શુદ ૧૩ શુક્રવારે અમદાવાદના પોરવાડ સંઘપતિ સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ શત્રુંજય પર બનાવેલા ચતુર્મુખ દેવાલયમાં શ્રી ઋષભ ચોમુખજી આદિ ૫૦૧ જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી આ માટે જુઓ લેખાંક ૧૪ થી ૨૦, ૨૩ અને ૨૪ મુનિ શ્રી જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રાચીન

જંબુસામિ મુનિવરુ, રચિ હું રાસ રસાલ,
સાંભલિજો વિબુધ તજી આલ તથા મોસાલ. ૯
જે વિબુ કેહ અક્ષર હવિ આગે અનેક
તોહી ક્ષમા આપજ્યો, પાવન કરજ્યો વિવેક. ૧૦
મિથ્યાના દુખ ભાવતાં સાથ હુવે અવતાર,
પાપ રમે ચિર કાલનાં, તરીયઇ સહુ સસાર. ૧૧

અંતે—

ઢાલ ૫ ગીતા છંદની.

સોહમ જંબુ પટ્ટ અનુક્રમે ઉદ્યોત્તન સુરિ વદ્ધમાન જિનેસ રમે,
વાગ્રીક શાખા ખરતર ગચ્છપતિ, શ્રી જિનરાજ સુરીશ્વર આપતિ.
ભાવ ભવી જતિની ભક્તિ સેવા કરે
પાતસાહિ શ્રી વલિ ભાસ પૂરણ પદ્મિનિ અતિરાય ને ઘરે.
ઉગ્રવંશ ભાલમતસુ ભાખે કવિ વખાણે ઘર ઘર
કુમતિ હરિ વાદીમધ્ય આગલિ મથ મોહના ભાષક ૧
વાદિ મયમત મદ ગાળવા ભણી, કેશરિ સમાણિ સોમ હર્ષ ધણી.
સરસતિ કેળવણ મનાયમે અવિરલ વાણી મધુર સુહાયમે,
સોહાયમે સહુ સુરિશાહે મોહ લીધા નિરવહ
જિનરાજ સરિસર સબાધ ને તદ્ધ રચિ આગ્રહે.
તેહનિ શાસનિ જિનચાંદને ધર્મ વીરધ પુરવરે
શ્રી પદ્મપ્રભુ પાસજિનનો વલિ પસાય ભવી ધરે ૨
શ્રી જિનકુશલ સદ્ગુરુ સતાભીયા, ચિમ કીરતિવાચા ભ્રમ માનયા
પરચિ પરભાવતિ નિતુ જેહને સાચે સાંનિધ કરતા તેહનું
ઇસ્યા લ્યે (પા. તેહને સત્ર ઉસ્યે) ૭૬ ભવિયા સીસ જતિયા ભયા,
ખરતરે મચ્છે કીધ ઉન્નતિ ઇટ્ટ સુરની વલિ ભયા.
તિહા થકી પસરી એમશાખા તિહાં પટ ભાયા તથા,
પર જાણ વીતુ પ્રતિહુ નિરંતના મ્હે કવિયણ સુણ પયા. ૩
શ્રી રીવજ્ઞર પાઠક ખોસમે વાચક પદ્મનિધાન સુશીસમે

અને સ. ૧૬૯૦ ના લેખમા પોતાની સાથે ઉ, કમલલાભ, ૫ લબ્ધ-કીર્તિ, ૫. રાજહસ વગેરે પરિવાર હતો એમ જણાવ્યુ છે

---

૨૬૨ ભુવનકીર્તિ બીજા (ખ૦ ખેમશાખા સ્થાપક ક્ષેમ-કીર્ત્તિ સંતાનીય શિવસુંદર પાઠક-પદ્મનિધાન-હેમસોમ-જ્ઞાનાનંદ શિ.)

(૫૦૬) જંબુસ્વામી. સં ૧૬૯૧ આ સુ ૧૧

આદિ—

જ્યોતિ પુરાતન મન ધરિ, કરી ત્રિકાલ પ્રણામ,
તુરત ફલે સવિ તેહના, મનના વછિત કામ. ૧
ધ્યાન ધરો તિણુ તેહનો, વિઘન સહુ જિમ જાઇ,
દીપક દીપે કિમ તિહા, અધારે રહિવાઇ ૨
પ્રણમુ વીર જિણંદના, ચરણસરોરુહ દોઇ,
છત્રછાયા થઇ જેહની, વસીયે નમીયે સોઇ. ૩
પિરિયે દેખી માનીયે ચેવર નઉમી દાસ,
તિમ સદ્ગુરુને નામ ગઇ, શિષ્ય તણો જસવાસ ૪
નામ ગ્રહુ ઇણિ કારણે, શ્રુત નિધિ સોહમ સ્વામિ,
આજમમે જે સાધુજન, તે વરતે જસ નામિ ૫
પાથર સરિખા પ્રાણિયો, પ્રતિમા જિમ પૂજાઇ,
ગુરુ કારીગર હાથ વસે, પ્રણમુ તેહના પાય ૬
જેઅ કતપિય ભોગરસ, સઇ વસિ લહિ છોડતિ,
ત્યાગી તે ઇમ આગમી, આગમ માહિ કહતિ ૭
ઉક્તાચ જે અકતે પિએણુતીય,
ત્યાગી જનસિરઇ, વહતો અધિક વખાણુ,
બાલ વયે અબ્રહનો, તિમ કિધો પચખાણુ ૮

તીન ગગનિ રિસ સસિ વદિ ભય ઉલ્લાસીરે મહામાસ સુખકાર
ધનતેરસ પુરિ ધનસુખાસ પસાઉલેરે ધ્યાન દિયેં તસુ ધાર ૩
ગોડમ સૌમ્ય જરોવર પાટિ અનુક્રમેરે કેઇક ભણ્યુ દુકાન્દ
વેરી સાધ નિરદ લખ્યો વાઢે તોરે પત્તાર નિણુ સુપાદ. ૪
આભયદેવ જિનવલ્લભ દત્ત જિનેદ્ર બધારે કુશલ સૂરિદ સરીક
ઇન્દ્રનમી જિનરાજ પટોધર પરઠોરે નર પ્રભો નિરભીક ૫
સાન્નિધી શ્રી સાહજહાન ત્યાનમેરે જ્ઞાસાહે સિરદાર
તાસ કુમ દુરભાગ્યે જગત તહ્યેં મણીરે ગણપતિ સુખકાર ૬
ગરસથાપ શ્રી જિનરંગ સૂરીસરૂરે વિદ્યમાન વરરાજ
પેમસાય પાઠમાયા આગમ કસવટીરે ઉવઝાય સિરતાજ ૭
શ્રી સિવસુંદર શિષ્ય પ્રવર વાચક વરેરે પદમનિધાન ગણીસ
હેમસાગરગણી સેવક વાચક શુભનિધારે આનંદ સુરીસ. ૮
ભુવનકીરતિ કહે પાટિ ભાગ્ય અતિઘણોરે ઉવઝાય પદ સનાથ
નિત્ય ભગત આપેલન ગણિને ભાવેરેરે કહિવા શુભ અનુસાર. ૯

(કલશ)

શ્રી વીરજિનવર પાટધારે ગચ્છ ખરતરસેં ધણી
શ્રી જિનરંગ સૂરિરાજે પેમસારેં જિણુમણી,
શ્રી આનંદ ગણિ વાચક ગરવુ સેવક તાસ એ
શ્રી ભુવનકીરતિ કહે ગજસુકુમાલ મુનિનો રાસ એ. ૧

—સંવત ૧૭૫૫ વર્ષે આસો સુદિ ૧૧ બુધે શ્રી ઉદયપુર મધ્યે લિખિત (ઉદેર ભાણ્ડારોનો ભ) કે. રત્ન.

(૫૦૮) અંજનાસુંદરી રાસ સં. ૧૭૦૬ માહ શુ. ૩ ગુરૂ ઉદયપુર
ૐ શ્રીમદ્ ઋષભદેવાય નમઃ શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથાય નમઃ

આદિ—

દોહા કેદાર રાગે.

કરતાં સમરી સારદા, ધ્યત ગુરૂ પ્રભાવ,
દ જિણ મહાસિધિ તે ભણી, નામ નવે સુખપાય. ૧

હેમસોમગણિ તસુ શિષ્ય સુસજતી, જ્ઞાનનંદિ ગુરૂવાચક વરમતિ,
વરમતી તાસુ સુશિષ્ય પાઠક **ભુવનકીરતિ** ગણિવરો.
કહે સરસ જંબુરાસ નવનવ ઢાલ બંધે સુંદરો,
આગ્રહે **ભાવોદય** ગણીને રાજરંગ તણે તથા,
વર જ્ઞાનરંગ સુબુદ્ધિ વાધે નિસુણતા જંબૂ કથા   ૪
સંવત **×સોલસહહે એકાણુયે**, શ્રાવણ શુદિ ઇગ્યારસિ વાસરે,
દૂહા ઢાલ તણી ગાથા મિલી, તેરહસય ગુણહત્તરે ૭૬ છે વલી,
છે વલી ઢાલ ઇહા પચાવન ચ્યાર તિમ અધિકાર એ,
પરિશિષ્ટ પર્વ તણી ગ્રહી છે સાખિ ઇહા કિણિ સારએ,
પુણ્યાઢય પુરષ તણા કથાનક જિમ કહીજે ઊમહી,
તિમ થાઈ રંગરલી વધાવા નવ નવી સાતા મહી   ૫

*   *   *   *

—સર્વ ગાથા ૫૫ ઇતિ શ્રી ભુવનકીરતિ વિરચિતે જંબુચરિતે ચતુર્થોધિકાર–જંબુ ચતુષ્પદી સંપૂર્ણ સં. ૧૭૫૯ વર્ષે મૃગશીર્ષ માસે કૃષ્ણપક્ષે ત્રયોદશી તિથૌ રવિવાસરે પાટણ મધ્યે ઋ૦ શ્રી પઉત્તમચંદજી શિ૦ ઋવેલજી ઋ. કુશલચંદેન લિં૦ પા ૨૭–૧૯ (સારી પ્રત છે)
રાજકોટ પૂ૦ અ

(૫૦૭) **ગજસુકુમાલ ચોપાઇ** સંવત ૧૭૦૩ માહા વદ ૧૧ ગુરૂ ખંભાતમા.

અંતે—

ગજસુકુમાલ મહામુનિ આ ચૌપૈરે ઉપસમનૈ અધિકાર
સાભલ ગુણ એહજ ધરજ્યો જીવમેરે પરમ રહસ્ય વિચાર.   ૨

× પાઠાંતર–સંવત સતરૈસે પચોત્તરે, આમ અનંતનાથજી ભંડારની પ્રતમા છે. તે સંવત ૧૯૨૫ રા વર્ષે શાકે ૧૭૯૦ પ્રવર્ત્તમાને માસોત્તમ માસે ઉત્તમ માસે ગ્રેષ્ટ માસે કૃષ્ણ પક્ષે દ્વિતિય ૬ તિથૌ બુધવાસરે લપીકૃત શ્રીમત્તપાગચ્છ પં. ગંભીરસાગર ગ૦ નાગોર નયર મધે ૪૨–૧૭ અનંત.

હેમસોમ ગુરુરાજ સુસીસ તિલકસાગરે વાચક ભાણી ધાર
આનનરી ગુરુરાજ તસુ સુખસાગરે જયવંતો પરિવાર. સી. ૧૧
કવિ શ્રી ભુવનકીરતિ કહિ ભાવધરી મહીરે મિરઆનો જસવાસ,
અધિકો ઓછો કહ્યો જેહ કહ્યોરે ફુવમરે મિચ્છાદુક્કડ તાસ. સી. ૧૨
સીલ પ્રભાવઈ સમકિત ગુણનઈ ધારસિઈરે કિનપતિ સિદ્ધિ કલ્યાણ,
તિણિ એ ભણતાં ગુણતાં સુણતાં મહોચ્છરે ઉચ્ચિત જનમ પ્રમાણ. સી. ૧૩

દૂહા સોરઠીયા.

સાત અધિક સઉ સાત, દૂહા આયા દૂઈ મિલ્યાં
એક તસુ સંખ્યાત, સાધિક એક સહસ થઈ ૧
તિમ થઈ દશ ગયાસ, નવથી ભાવઈ નિરખિજ્યો
અણજનાચરિત ઉલ્લાસ ભુવનકીરતિ કવિપરિ ભણઈ ૨
—સર્વ ગાથા ૨૫૩ અધિકાર ત્રણ સર્વગાથા દૂહા ૭૦૭ પ્રમાણ.

—સંવત્ ૧૭૫૩ વર્ષે મિતી વૈશાખ વદિ ૧૩ દિને શ્રી ખરતર ગચ્છે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ શાખાયાં શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ વિજયરાજ્યે વાચનાચાર્ય ધુર્યવર્યે ગણીશ્વં વા. શ્રી ૧૮ શ્રી શ્રી શ્રી કલ્યાણચંદ્રજી ગણિ ચરણેષુ, વા. શ્રી શ્રી ૧૮ શ્રી શ્રી શ્રી કલ્યાણકુશલજી ચરણેષુ તત્ શિષ્ય પં. પ્ર. શ્રી પદ્મસિંહજીમુનિ તચ્છિષ્ય પં. ધર્મસુંદર લિખિત (લિંબડીના ભં. જયપુર)—(૩.)

—સંવત ૧૭૨૬ વર્ષે કાર્તિક વદિ ૧ દિને સોમવાસરે શુભવેલા. શ્રી અમદાવાદે શ્રી પંડિતશ્રી ૫ રવિસાગરજી ગણિ તત્ શિષ્ય મુનિશ્રી હિતસાગરજી ગણિ તત્ શિષ્ય મુનિ દીપસાગરેણ લપીકૃત સુશ્રાવિકા મહાસતી શ્રી રાજસિંધના સાધ્વી સોભાગ લિપીકૃત કોઠી. મેતાવ દેસ મધ્યે શ્રી ૐ હ્રીં શ્રી ક્લીં નમઃ ૨૮–૧૪ અનંત.

અરિહંતા મરીરગા, આચારિજ ઉવઝાય,
મુનિવર પહિલે અક્ષરે, સિદ્ધિ ઉપપની થાય. ૨

ઉંકાર આપાર જગત્ત, મહિમા કહી ન જાય,
મર્ન મંત્ર પહેલેં પુરઇ, લીજઇ નીમ ચઢાઇ. ૩

વિઘનવિડારણ એહનઉ, ધ્યાન કીયઉ દૃઢ ગાધિ,
હેમસૂરિ કૃત પદમવર, ચરિત્ત તણી પર આખિ ૪

* * * *

અંતે—

મહાવીર રાજનંદણુ પટ્ટમહરે વર્ધગી શાખિ પ્રસિદ્ધ
કેટિક ગણ કુલચંદ કલાનિલોરે ખરતર ગચ્છ વિસુદ્ધ. ગી ૨
શ્રી જિનરાજ સૂરીસર પાટઈ દિનકરરે આગમ અરથનિધાન
શ્રી જિનરંગ સૂરીસર સરસતિવર વમઇરે જાણે સરવ વિધાન ગી ૩
તસુ આદેસઇ મવન સતર છટોતરઇરે ઉદયાપુર ચોમાસ
જગતસિંઘરાણો ગાજઈ જિહારે હિંદૂપતિ તસ વાસિ. ગી ૪
જંબુવતી જમ માતા જગસિ પરગડીરે તેહતણા પરધાંન
કેસરિ મત્રતણા સુત કેસરીરે જિહાં તિહાં લહતા માંન ગી. ૫
દેવભગતિ ગુરૂભગત યથા મગને કરીરે ગચ્છ દીપાવણહાર,
મંત્રીસર મનમોટઇ હાસો માનીયઇરે તસ બંધવ જડધાર ગી ૬
ત્યાગ ભોગ સોભાગગુણે કરી આગલોરે ગુણરાગી નિતમેવ,
શ્રી સુપાસજિણંદ તણી એકણપગઇરે સાધે મન સુદ્ધ સેવ. ગી ૭
જાચક ભમર ભમે જસુ પાપલઇરે મઉજી [મોજ) દીયઈ મકરંદ,
ભાગચંદ વડભાગી વિકસિત સુપિ સદારે નિરૂપમ જૈ અરવિંદ ગી ૮
તસ કથનિ સુદિ માઘ તણી તૃતીયા દિનઇરે સુભજોગિ ગુરૂવાર,
અચ્છઈ નવેરસ છણુ મેલેયો જોઇનેરે અધિકારઈ અધિકાર. ગી. ૯
ખરતર ગચ્છ સદાઈ સુરતરૂ સારિખોરે સાખિ વડી ખેમ સાખિ,
ફલ સરીખા ગુરૂ હૂઆ ઈણિમઇ વડવડારે મીઠા હીયમઇ રાખિ. ગી. ૧૦

૨૬૫ કનકકીર્તિ (ખ૦ જિનચંદ્રસૂરિ-નયનકમલ-જયમંદિર શિ.)

(૫૧૧) નેમનાથ રાસ. સં. ૧૬૯૨ માહ શુ. ૫ બીકાનેરમાં

આદિ— દુહા.

સકલ જૈન ગુરૂ પ્રણમું પાયા, શ્રુતદેવી પદપંકજ ધ્યાઉં
શ્રી ગુરુચરણ કમલ ચિત લાઉં, નેમકુમર ચરિત ગુણ ગાઉં
મનવંછિત સુખ સંપતિ પાઉં. ૧
સોરઠ દેસ સદા સુખ આગર, નારી પુરૂષ જિહાં ગુણ સાગર,
જિહાં વિમલાચલ તીરથ સારા, ઉજ્જલ ગિરિ દીઠાં મન ભાયા. ૨
દ્વારવતી નગરી નવરંગી, ધનદ નીપાઈ ભુવન સુરંગી,
કંચણમણ મય કોટ વિરાજઇ જિહિ દીઠાં અલકાપુર લાજઇ. ૩
રતનજડિત કોસીસ સોહઇ તીન ભુવન જનના મનમોહઇ
યાદવકુલ અરવિંદ દિનેસર, રાજ કરઇ તિહાં કૃષ્ણ નરેસર. ૪

× × × ×

અંતે— ઢાલ ૧૩

* * * *

કુણ રંક સુરગિરિ કર ધરઇ કુણ તરઇ જલનિધિ બાંહ,
કુણ ગગન ઘન ભાર પમિણઇ, કુણ ગ્રહઇ નિજ છાંહ. સા. ૨૭
કુણ નાગરાજભણી મુખઇ કુણ સિંઘ ગ્રહઇ ઘનિ.
કુણ સાગ વસુધા વસુ કરઇ કુણ તારા કરઇ માન. સા. ૨૮
તિમ નેમજિન ગુણ કુણ કરઇ કહતાં ન આવઇ પાર,
તઉ પણ જિમ તિમ ગુણ ભણ્યા તાસ બુદ્ધિ અનુસાર સા. ૨૯
નેમનાથનાં ગુણ ગાવતાં, પામીયઇ પરમાણંદ
અસુભ કરમ દૂરઇ ટલઇ નાસઇ દુરમતિ દંદ. સા. ૩૦
ધન ધન રાજમતી સતી, કરજોડિ કરૂં પ્રણામ,
રહનેમ મારગ આણીયઉ, જાસ રૂડઉ જગિ નામ. સા. ૩૧

૨૬૩ પ્રેમમુનિ પહેલા

(૫૦૯) મગલ કલશ રાસ સ. ૧૬૭૨—લીં.

---

૨૬૪ કમલવિજય જુઓ પ્રશિષ્ય મેઘવિજય આગળ (ત૦ કનકવિજય–શીલવિજય શિ.)

(૫૧૦) જબૂ ચોપાઇ સ. ૧૬૭૨ સિવાણામા.

* * *

અતે—

તપગચ્છ મડણ મહિમામદિર સકલપડિત પરધાનરે
કનકવિજય ગુરૂ ગુણમણિ દરિગો મહિમા મેરૂ સમાનરે. પા૦ ૪૧
સકલશાસ્ત્ર સિદ્ધાત વપાણું **શીલ**વિજય ગુરૂગયરે,
જસ કીરતિ જગમાહિ જયવતી નામેં નવનિધિ થાયરે પા૦ ૪૨
તાસ સીસ બુદ્ધિ કમલવિજે કીયો એહ પ્રબંધ રસાલરે,
જે નરનારી ભણેં સુણેં ને તિહા ઘરિ મગલમાલરે પા૦ ૪૩
ગોત્ર ગદહીયા પુહવી પસાટ જાણેં સહુ નરનારિરે,
વંશ વિભૂષણ વિનયાદિક બહુ ગુણ કેરો ભડારરે પા૦ ૪૪
કુમતિ માન મદન પ્રગટયો પ્રબલ પચાર્યણ સીહરે,
ત્રિપુરદાસ નામેં શ્રાવક ગુણ પૂરણ અકલ અબીહરે. પા૦ ૪૫
તાસ તણી વીનતડી વારૂ આણી ચિત્ત મઝારિરે.
સહર સિવાણામાહિ કીધો એહ પ્રબંધ વિચારરે પા૦ ૪૬
પર્વતરાસિ રિપુચદ્ર ઇણપરિ સખ્યા એહ કહાયા,
એ સવચ્છર જાણી લીજેં ચરણકમલ લય લાયા. પા૦ ૪૮

—સવત્ ૧૭૮૨ વર્ષે આસોજ વદિ ૫ લિપીકૃત રિપ ષેમછ
—(વિ ધ)

સીસે કુંઈ સુખ મગમ આવિયા, સીસે અભિયા વીસ,
કુંપા સુતા જિમ પાલવ્યો નવિ ખડ્યો નિજ સીસ. ૨ ધન.
(સંવત્સર રસ રસ નગન નિધનશે) રસ સસિ,
સંવત ઇંદ્રસ્થાન નિધાનશુ રસ સસિ વૈશાખ માસ. ૧૬૪૩
સંવત ઇંદ્રસ્થાન નિધાનસુ રસ સસિ વૈશાખ માસ,
શુદિ તેરસિ રચી એ ગુરૂછંદ સફલ વીલવિલાસ. ૩ ધન.
શ્રી ખરતર ગચ્છ મોટા અણિહિં ગચ્છ ચોરાસી મુખ,
કમલા માંહિ જિમ સુરભ ગુણે, સહસકમલ રૂખ. ૪ ધન.
ગણધર સુધરમ સામી પરંપરા, શ્રી ગચ્છ કહીવાય,
અભયદેવ જિનવલ્લભ સૂરિવા થયા સૂરિ જિનરાય. ૫ ધન.
યુગપ્રધાન જિનદત્ત સૂરીસર, ચઉસઠિ જોગિણી છંત.
ખરિ ખરતર દીધા જેહનઈ ગુરુ અખાણ વદીત. ૬ ધન.
શ્રી જિનકુશલ સૂરીસર દીપતા, સદગુરુ સાંનિધકરિ
સેવા જનસંપત્તા પૂરવે ગુરુ ખરતર અવતાર. ૭ ધન.
અનુક્રમે શ્રી જિનમાણિક ગણપતિ હુઆ ગુરૂ ગણધાર,
તસુપાટે જિનચંદ સૂરીસર, મધુ વિધિ વાણિ ભંડાર ૮ ધન.
તસ પટધરી સૂરિ સિરોમણી, શ્રી જિનસિંહસૂરીંદ
વિદ્યાવ્યાન કલા સમતા ધણી, નમિયા બસુ નરિંદ, ૯ ધન.
યુગમકલ્ તસુપાટે દીપતો સરસ્ય જિનરાજ,
જિનરાજ ગુરુ સરસા સારિખા, શાસનરિ તાજ ૧ ધન.
રીહડ વંશ સરોજ દિનમણિ યુગપ્રધાન જિનચંદ,
સરિસેલાણી ભાગ્યવતી સદા, મુનિજન સારા કંદ. ૧૧ ધન.
અપ્રમત્તરસાદિ જિસે પ્રતિબોધ્યો, ઘણા કીધા અલ્પંત,
બાઇમીરા જિણને આરીઓ સુણી જનિ અભિમાન. ૧૨ ધન.
તસુ સીસ સવેગી સિરતાજ, નયકુશલ ગીણિ નામિ,
તાસુ સીસ જામવિજયજિ જયો, સાધાના ગુણધામ. ૧૩ ધન.

સવત સોલહ બાણુવઇ, સુદિ માહ પાચમ જાણુ,
બડનગર બીકાનેરમઈ, રાસ ચઢયઉ પરમાણુ. સા. ૩૨
દીપતઉ ગચ્છ ખરતર તણુઉ, જિહાં નામ જાદ સુરિંદ,
જિનદત્ત જુગવર સારિષા, શ્રી જિનકુસલ મુણિંદ સા. ૩૩
અનુક્રમઇં પાટ પરપરા, જિનચદ સૂરિ સુજાણુ,
પદ દીયઉ યુગવર જેહનઈ, અકબર નૃપ સુરતાણુ. સા. ૩૪
જિન ટેક રાખી જૈનરી, જિનચદ સૂર દયાલ,
જહાગીર ભૂપતિ રજ્યઉ, ષટ દરસન પ્રતિપાલ. સા. ૩૫
તસ પાટ પરગટ ગુણનિલઉ, જિનસિઘ સૂર પ્રધાન,
જિણુ કુમતિગજ ભજિયા, સાચઉ મિઘ સમાન સા ૩૬
તસુ પાટિ સૂરજ સારિષઉ, પાય નમઈ જસુ નરરાજ,
ગછરાજ્યમાહે દીપતઉ, ચિર જીવઉ જિનરાજ. સા ૩૭
જિનચદસૂરિ સુરિદજી, તસુ નયનકમલ સુસીસ,
તસુ સીસ જયમદિર જયઉ, પૂરવઇ મનહ જગીસ સા ૩૮
તસુ સીસ પભણુઈ ભાવસું, એ નેમરાસ રસાલ,
કનકકીરતિ વાચક કહઇ, ફલઈ મનોરથ માલ. સા ૩૯
કલ્યાણુકમલા સુખ લહઇ, મનતણી પૂરઈ આસ,
એ રાસ જે નર સાભલઇ, પામઇ લીલવિલાસ. સા ૪૦
ચઉવીસ જિનવર ધ્યાવતા, થાયઈ સદા જયકાર,
જિનરાજસૂરિ પ્રસાદથી, દિન દિન મગલ ચ્યાર સા ૪૧

—સવત્ ૧૭૧૪ વર્ષે લિષત પાંડે જાદૈ લિપાવત આ૦ ગૌર્યાં શુભ ૧૨-૧૬ અનત, ચ માણેક

(૫૧૨) દ્રૌપદી રાસ. સ ૧૬૯૩ વૈશાખ શુદ ૧૩ જેસલમેરમા

અતે—

ઢાલ ૩૯ ધન ધન આદ્રકુમાર વરસયતી આજને વધાવો
ગછપતી મોતીએ—એ દેશી

ધનધન શીલવતી સતી દ્રૂપદી, પાચે પાંડવ નારિ,
શીલ પ્રભાવે લહસ્યે સાસતા, શિવપુર સુખ અપાર. ૧ ધન.

—સં. ૧૭૫૨ કા૦ વ૦ ૧૧ મેવાડ દેશે કપડવંજ મધ્યે લી૦ પુણ્યઋષિ ઝવરાજી—આ. ધ્યાનજી—ભાનજી ગ૭ વકો વી. ૨૮—૧૫ ભા. ૬; સેન, ૨.

ભરતબાહુ સ. (મનજીએ વરાથી ભરતજી) પૃ. ૫૫ સ. ભા. લી. આ કવિએ સંસ્કૃતમાં મેઘદૂતપર ટીકા રચી છે.

---

(૨૬૬) લક્ષ્મીકુશલ (ત૦ સોમવિમલસૂરિ—હંસસોમસૂરિ—વિશાલસોમસૂરિ—જિનકુશલ શિ.)

(૫૧૪) વૈદ્યકસાર રત્નપ્રકાશ સં. ૧૬૯૪ કા. શુ. ૧૩ શુક્રવાર. કવિર પાસેના ઓઝા ગામમાં

અંત—

ઓછો અક્ષર વિસ્રુ જેહ, સો જાનિ સવિ કરજ્યો તેહ,
તપગચ્છ મહા મધુરી પોસાલ જાણિ જેહનિ ભાલસ્થાલ. ૪૯
વીરપાટિ પરંપર ઘણા, પાર ન પામુ તેહ ગુણતણા
સત્યવનમિ પાટિ સાર શ્રી સુમતિ સાધુ સૂરિ અણગાર. ૫૦
તાસ પાટિ હેમવિમલસૂરિ, જેહ સમરિ પાપ જાઈ દૂરિ,
તાસ પાટિ સૌભાગ્યહર્ષ જાણિ તપસંયમ કરી ગુણખાણિ. ૫૧
તાસ પાટિ અતિ ગુણ ભંડાર, સાહસૂરિ સિરોમણિ સાર,
શ્રી સોમવિમલસૂરિ તે ભણિ, જસ નામિ સંપત્તિ ઘેર આણિ. ૫૨
તેહતણો પરંપર જેહ, હેમસોમસૂરિ નામિ તેહ,
તાસ પાટિ વિમલસોમસૂરિ જસ નામિ દુરિત જાયે દૂરિ. ૫૩
તાસ પાટિ પટોધર ભયો શ્રી વિશાલસોમસૂરિ ગુણનિલો,
પ્રતિરૂપી તેજસ્વી સહી ભવિયણ સુખદાયક કહી. ૫૪
અભયરત્નના ગુણ જેતલા શ્રી વિશાલસોમસૂરિમાં તેતલા,
પ્રેમ પરિવાર તેહનો સાર પંડિત તણો નહિ આવઇ પાર. ૫૫
જિનકુશલ પંડિત તેહમાં જાણ, અનુગ્રહભાવિ દીધઈ નિજ આણ,
લક્ષ્મીકુશલ તસ કેરો શીષ, ગુરુ પસાય પૂર્ણિ જગીસ. ૫૬

તાસુ સીસ ઇમ ભાખે ચઉપઈ, દ્રૂપદીની સમનેહ,
કનકકીરતિ વાચક મન રંગસ્યે, શીલતણા ગુણ એહ. ૧૪ ધન.

નવ નવ રાગ સુરંગી ચઉપઇ, ઓગણ ચ્યાલીસે ઢાલ,
સખર સાદ શું જો ગાઇઇ, તો લહીઈ ગુણમાલ. ૧૫ ધન

જેસલમેર નગર રલીઆમણો, જિહાં જિનપર ચઉસાલ,
પાસ જિણંદ તણો વલી દીપતો, સેવક જન સુરસાલ. ૧૬ ધન.

શ્રાવક જહા દીપે ધન દીપતા, ધર્મ્મ મર્મ્મના જાણ,
સરમ વચન સહિનાણ. ૧૭ ધ.

જિનવચને રાતા જિમ ચોલજ્યુ, માને જિનવર આણ. ૧૮ ધ.

સમકિત ધારણ છે જિહા શ્રાવકા, એક નમે જિનરાજ,
બીજા દેવ ન માને પાતરી, એક પથ દો કાજ ૧૯ ધ.

શ્રી જિનરાજસૂરીશ્વર ગછ ધણી સોમ નિજ રમહુ થોક,
તાસુપસાઈ સરસી ચઉપઈ, થઇ વખાણી લોક ૨૦ ધ.

વાચ્યા માનનદ ચઉપઇ, જા લગે સાસનવીર,
ખરતરગછ જા લગે દીપતો, જા લગે સુર ગિરિધીર. ૨૧ ધ.

ઓછઉ અધિકો જે મે ભાખીઉ, મિછા દુક્કડ તેહ,
આગમ મિલતો તે સાચો, સહી, કવિજન વાણી એહ ૨૨ ધ.

ભણસ્યે ગુણસ્યં થુણસ્યે ભાવશુ, જે નરનારી આણ,
દ્રૂપદ સુતારી એ છે ચઉપઈ, થાસ્યૈ તાસુ કલ્યાણ ૨૩ ધ.

સુરનર કિન્નર તાસુ પ્રણમે સદા જે નર પાલે શીલ,
જસ પરિમલ મહકે ત્રિહુ લોકમે પામે શિવસુખ લીલ ૨૪ ધ

એ સબંધ કહ્યો જિમ સાભલ્યો, ગુરૂ મુખમતિ અનુસાર,
શીલ તણા ગુણ ગાવણ મનરલી, કનકકીરતિ સુખકાર ૨૫ ધ.

લ૦ સ ૧૮૦૦ આશ્વિન વદ ૩

(પ્ર કા અમ. ગુ વિ)

સંવત સોલ સત્તરે પ્રમાણ હુઈ પરમાણ કિ
જોધનયર મંડિ જગત ભાણે પ્રભુવિધિ ભવિયાણ કિ. ૬ ૪

* * * *

અંતે—

પરતા દીઠા પાસરે પરખિ નામે આણ પૂર કિ
કાપરડો તિણ કિયો હરખી એસી રાસ હજૂર કિ. ૬ ૪૧
અવિર અક્ષર જે રાસ ભાસ અને વલિ સબદે અજાણ કિ
મતાખિત સમયા ક્ષમે કુવે નહી લિખ્યુ વિધ હાણ કિ ૬ ૪૨
સવત સોલ પચાણુંવે રજે શ્રી હરસ સરીસ કિ
પાસતણા ગુણ પુરિયા સવિહિ કપુરતન સુસીસ. કિ. ૬ ૪૩

નેટ-કાપરડા-જોધપુર રાજ્યમાં એક કાપરડ નામનું ગામ છે તે ત્યાં સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથનું મંદિર સં ૧૬૮૧ માં પૂરું થતાં પ્રતિષ્ઠા થઇ તેનું ટુંક વર્ણન આ રાસમાં છે વધુ માટે જૂઓ જૈ ર. સ ભાગ ૩

---

૨૯૮ રાજરત્ન મુનિ

(૫૧૫) નમદાસુન્દરી રાસ સં ૧૬૯૫ પહેલાં.

---

૨૯૮ ક સુમતિસિંધુ (ભવિકીર્તિ શિ૦)

ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્તવ૦ ૨ ર૦ સં ૧૬૯૬ માહ શુદ ૮

આદિ—

પુરૂષદેવ ઉદાર શ્રી ગોડી પ્રભુ પાસ.

અંતે—

સંવત સોલ છન્નુંવરસ માહા હે આદિમ દીહ ઉદારકિ
ભેટયા હે ગોડી પાસજી સુખ મેલ્યા હે મનના સમ્યા દે પારકિ

ગુરૂવિણુ માઇ પ્રસન્ન ન હોઈ, ગુરૂવિણુ ગ્નાન ન પામઈ કોઇ,
ગુરૂ પ્રસાદિ સર્વ સિદ્ધિ મિલઇ, અલીય વિઘન સવિ દૂરિ ટલિ ૫૭
અડસઠિ તીરથ બોલ્યા સાર, માત ગંગા નિ ગુરૂ કેદાર,
પિતા પુષ્કર જાણો સહી, શાસ્ત્રઇ એહવી વાતજ કહી ૫૮
રાયદેસ જગમાહિ પ્રસિદ્ધ, ઈડરનગર અછઈ સમૃદ્ધ,
તે પાસઈ છઇ ઓડા ગામ, ધર્મતણા જિહા મોટા ઠામ ૫૯
જિનમંદિર અભિનંદન દેવ, પ્રાગવશ સહુ સારઈ સેવ,
ગુરૂતણો આદેશજ લહી, લક્ષ્મીકુશલ ચઉમાસું રહી. ૬૦
સંવત સોલચુરાણુ જેહ, ફાગુણ સુદિ તેરસ વલી તેહ,
શુક્રવાર સંયોગઈ સહી, લક્ષ્મીકુશલઈ એ ચઉપઈ કહી ૬૧
દેવગુરૂ પ્રસાદિં કરી, રત્નપ્રકાસ એ ચઉપઈ પરી,
આત્રેયનિદાન સુશ્રૂતતુ સાર, અપર ગ્રંથતણો ઉદ્ધાર ૬૨
ગ્રહી નામ રતન તે જાણિ, શાસ્ત્ર વિચારી બોલી વાણી,
હિતકારિણી એ ચઉપઇ સાર, રચ્યા એકાદશ અધિકાર ૬૩

—સ. ૧૭૧૮ વર્ષે ફા વદિ ૨ સોમે શ્રી સધપુર ગ્રામે લિ૦

(ઈડર બાઇઓનો ભં)

---

૨૬૭ દયારત્ન (ખ. જિનદેવસૂરિ-જિનસિંહસૂરિ-જિનચંદ્રસૂરિ-જિનહર્ષસૂરિ શિ૦)

(૫૧૪) +કાપડહેડા રાસ. સં ૧૬૯૫

આદિ—

હુ બલિહારી પાસજી, કાપડહેડા સામિ સયભ કિ
ગુણ ગાવણ મનિ ગહગહે, આપો સદગુરૂ વચન અચંભ કિ–હુ ૧
નયણે નિરખી નેહસુ ઇણુજુગિ એહ અચંભમ વાત કિ,
પરગટ આપ હુતા પ્રગટ, બહુવે જાણુ દીઠી વિખ્યાત કિ.–હુ ૨
આચારજિયા નખઅવલ ગછ ખરતર રાજે ગુણવંત કિ,
શ્રી જિણચંદસુરિંદજી મનિ આસ તિ મોટા મહંત કિ–હુ. ૩

જિણ ભવની સુણજ્યો વાત, તીરથપતિ થયા વિખ્યાત,
સહુકો સાંભળજ્યો મન આણજ્યો ૪

× × × ×

અંતે—

ગુણનિધિ સંયમી વાસપૂજ્યનઉ, ઠીઠ સેવકજણ કલ્પતરુ. ૯
જિનચંદ્રસૂરિ જગિ રાજઇ, નમિઇ સદા નવનિધિ,
સોહમસતાવીસમઇ અમર થાઇ એહ ભવિક ઉદ્ધરઇ સિદ્ધિ ૧૦
જિનવાણી તસુ પાટિ હોસઇ સતર સતાવીસ માન,
અનુક્રમિઇ પાટ તે થાસઇ લાવ ગુણસદ ગુણનિધાન ૧૧
સોલકલ્યાણૂ માઘમાસે સુદિ નઉમી સોમવાર
મનોરમ ગ્રામ વાસ પૂજ્યનઉ સેવક કલ્યાણકુમર ૧૨
સખ લહુ મહાવીર પસાઇં ચિરપુર ક્રીડ ઉલ્લસઇ
કહુકલ્પ સહુ દીપાવા અંદ સરૂ જિહાં જગમાહઇ ૧૩

—ભાવપ્રબોધ પત્ર૬ અક્ષર ૧૫ અક્ષર અનુગ્રમ ૭ સં ૧૮૮૯ પોષ માસે શુક્લપક્ષે તિથિ ૮ રવિવાસરે શ્રી ગિરનાર મધ્યે. ૨ –૧૧ સેં લા વધે. નં ૫૩૨૨

(૫૧૭) અમર ગુપ્ત ચરિત્ર. સં ૧૬૭૦ પોષ શુ. ૧૦ સોમ. અમદાવાદમાં.

આદિ—

પ્રણમાઉં ચઉવીસ જિન, નામિઇ નિત નિત રંગ,
વૈર વિરોધ ને પરિહરઇ, સમતા અમરસુરંગ. ૧
વૈર ન કીજઇ કોઇસ્યું વૈરઇ ઘર વિણસિ,
સુંદર ધારણીની પરઇ ભાવઇ સુણજ્યો સંબંધ. ૨
એક પુરુષ ભાવી નહીં, તેથી દુઃખ અપાર
સમરાદિત્ય શ્રી પાસનઉ જિન ધરઉ અધિકાર ૩
એક પક્ષ વૈરાતણી, અમરગુપ્ત પ્રબંધ,
તેહ ભવાંતર ચરિત્રથી, સુણજ્યો તેહ સંબંધ. ૪

સેરીસઇ સખેસરઇ ખભ નયરઈ હે જાગઈ થંભણ પાસ કિ, ભે.
ગામ નગર પટ્ટણ પુરઈ રહેવા પૂરઈ હે નિજ ભગતાની હે આસ
કિ, ભે ૧૮

કલસ

ઇમ આસપુરઈ પાસ ગઉડી, સમરિઉ સાનિધિ કરઇ,
શુભ વાસ ખાસ નિવાસ આપઇ દુખ દુરઈ પરિહરઇ,
પાઠક મતિકીરતિ પ્રસાદઇ, સીસ સુમતિસિંધુર કહઈ
જે કરઈ જાત્રા ભલઈ ભાવઇ, મનવછિત ફલ તે લહઇ. ૨૦

—લિખત ૫. દયાવર્દ્ધન ગણિવરાન્ સ, ૧૭૫૪ વર્ષે.
૧—૧૮ મારી પાસે છે.
મતિકીર્ત્તિ માટે જુઓ ન. ૨૭૧ પૃ ૫૭૭.

---

૨૬૯ કલ્યાણ (કડવા ગચ્છની આઠમી પાટે તેજપાલનો શિ.)

(૫૧૬) વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ સ. ૧૬૯૬ માહ શુ ૮ સોમ.
થિરપુર-થરાદમા

આદિ—

સરસ્વતી નમસ્કૃત્ય, પ્રણમ્ય સદ્ગુરૂનપિ,
વક્ષ્યે મનોરમ ફાગ, વાસુપૂજ્યજિનસ્ય ચ સ ૧

ઢાલ ૧ પ્રથમ અઢીયા.

પ્રણમીઅ જિન ચઉવીસ, પાય નમાડીઅ સીસ.
વાસપૂજ્ય જિનતણુઉએ, ફાગ રલીઆમણુઉઅ,
ફાગુ તે ફાગુણમાસિ, લોક તે રમઈ ઉહલાસિ,
રામતિ નવનવીએ, કિમ જાઇ વર્ણવીએ. ૨
બાધઈ કરમની કોડિ, ન સકઇ કાઇ વછોડિ,
તે રામતિ કમી એ, રાગમતિ જસ વસીએ. ૩
થિન થિન શ્રી વાસપૂજય, ફાગ રમતઇથી રમ્ય,
સ જિમ આદરઇએ શિવરમણી વરઈ એ. ૪

કુશલકરણ જિનકુશલ ગુરૂ, વિઘન વિદારણ વીર,
સુખઈ મન નિત સમરતાં આણંદ કરઈ પ્રભુ ભીર. ૩
ઓરર પર અનુમાનથી કનથા કરઇ કલોલ,
પુણ્ય પસાયઇ પામીઇ રાજરિદ્ધિ રંગરોલ. ૪
નિસાણપણ જિમ નિરમલો જસ વધીયઇ જગમાંહિ,
જાવ પામીજે અતિ પ્રબલ, નાગમણિ જિમ માંહિ. ૫
મહુરાઇ અતિ મધુરતર ચિત ચોરણ ચોસાલ,
સઉભાગ સુંદર સપજઇ સોહગસિર સુવિસાલ. ૬
ચિંતામણિ જિમ ચિંતવણી, ચિંતા ચૂરણહાર,
સુરતરુ જિમ સુખ દે સદા, પરમ પ્રીત નિરધાર ૭

× × × ×

અંતે—

સંવત મુનિ નિધિ રસ સસિ વરસઇ
જે સમય રૂપો મન હરસઇ
રાજનગરિ સંઘ ભરિ વરસઇ જસુ શોભા સુરપુર દરસઇ
થાપવણી મનિ હરષ ધરિસઇ સગ કુસગ તિનકી પરિહરસઇ
પુણ્યતણુ ફલ સુખિ મનિ ધરસઇ મતિસાગર જિમ તે સુખ
વરિસઇ—૫

પુણ્યતણુ ફલ જેહ ન માનઇ મોહ મલિન મતિ આપ ગુમાનઇ
જેમ નીચ મતિ મઇ અનુમાનઇ દુખ લહઇસઇ નરતેહ અમાનઇ ૬
પામઇ ધનિગાવિક લચ્છઇ રાજરિદ્ધ સંપદ સુખ ન લહ્યઇ
કરણ પરમ ધરમ અનુમાનઇ શ્રી ચિંતારિ જિમ તે સુખ સાધઇ. ૭
શ્રી જિનરાજસૂરિ ગુરુરાજઇ ગુરુ અતિસઇ કરિ જે જગિ ગાજઇ
દેસન સમય જલદ જિમ ગાજઇ સંસય સાલ દૂરત ? ભાજઇ. ૮
ઉવઝાય શ્રી જયસોમ જતીસ, ધરઇ આણ નરવર જસુ સીસિ,
તાસુ સીસ પાઠક પદધારી, શ્રી ગુણવિનય સુગુણ ભંડાર ૯

અમરગુપ્ત તે કિહા હવઉ, કિમ લહી કેવલરિધ,
સકલ કરમ નિરમુક્ત થઈ, મણુ પામી જિમ સિદ્ધિ.   ૫

\+   *   *   .

અંતે—

કડુકગચ્છિ સાહ કડુઉનાયક, ખીમ વીર જીવરાજજી,
તેજપાલ રત્નપાલ જિણદાસો, જેહની કીરતિ આજજી,
અષ્ટમા પાટિઇ સાહ તેજપાલો, પડિતમા શરદારજી,
તાસ સીસ તે સહુ કો જાણઈ, સેવક કલ્યાણકારજી.   ૨

પોસમાસ નઈં સોલ સત્તાણુ (૧૬૯૭) સુદિ તેરસિ ભોમવારજી,
અમરતરગ કીઉ મનિરગઈ, સુખસપદ તારજી,
અમદાવાદ હબનપુર માહઈં, ચદ્રપ્રભુ પસાયજી,
કડુકગણુ સદા જયવતુ, મેરે કલ્લાણુ થાયજી   ૩

—વિ ધ ૨૪-૧૧, અમ૦



૨૭૦ વિવેકચંદ્ર (ગુણચદ્ર ગણિ શિ.)

(૫૧૮) સુરપાળનો રાસ. સ ૧૬૯૭ પોસ શુ ૧૫ ૬૦૦ શ્લો -રત્ન૦



૨૭૧ મતિકીર્ત્તિ (ખ. જયસોમઉ-ગુણવિનય શિ)

(૫૧૯) ધર્મબુદ્ધિ મત્રીશ્વર ચોપઈ સ. ૧૬૯૭ રાજનગરમા

આદિ—

આણી આણુદ અંગમઇ, પણમિ પાસ જિણુદ,
ફલદાઇ ફલવધિપુરઇ, કલિયુગિ સુરતરૂકદ   ૧

વચન સુધારસ વરસતી, શ્રુતદેવી સુખકાર,
મનિ ધરિ મધુર વચન સુણી, ચરિત કહિસ સુવિચાર.   ૨

આવો શેત્રુંજાઈ સંઘ નવાણુ વારોજી
મનમાં ઉમંગ અતિ ઘણો હરઈ હર્ષ અપારોજી આવો ૨
ઉમાહ્યો મનમાહિ ઘણો, કરસ્યું મૈત્ર જુહારોજી
શ્રી શેત્રુંજય ભાવસ્યું લાગી મનહર હારોજી આવો ૩
સંવત સોલ પંચાણુંએ ઇડર રહી ચોમાસોજી
યાત્રા કરવા સમર્યો શુભ દિવસ શુભ માસોજી આવો ૪

× × × ×

અંતે—

પાલીતાણાથી આવીયાએ મા કરતા પંચ જુહારુ
કુશલે રાજનગર ગયા એ મા કીધાં કોડિ કલ્યાણ. સુ. ૯
ભણે ગણે ને સાંભળે એ મા એહ તવન જે જાણ
ધરિ બેઠાં યાત્રા તણો એ મા ફલ પામઈ સુવિહાણ. સુ. ૧૦
શ્રી તપગચ્છપતિ ગુણનિધો એ મા શ્રી વિજયસેન સૂરીંદ,
જાણે જગિ ઉદયો સહી એ મા ગુરુતિલકો ચંદ. સુ. ૧૧
સાહ થિરા નંદનવર એ મા મોહન વલી કંદ
જે સેવઈ ભાવઈ કરી એ મા તસ ઘરિ નિત્ય આણંદ. સુ. ૧૨
શ્રી વિજયદેવસૂરિ પાટિ ગયો એ મા શ્રી વિજયસિંહ સૂરિરાય,
જેહને પ્રણમે નિત ગતિ એ મા સુરનર ભૂપતિ પાય. સુ. ૧૩
સીસ વાચક ભાનુચંદનો એ મા ભાસઈ દેવચંદ દેવ
વલી વલી મુઝને આપયો એ મા શેત્રુંજય કેરી સેવ. સુ. ૧૪

કલસ.

ગુરુશ્રી હીરવિજયસૂરિ પસાએ શ્રી ભાનુચંદ ઉવઝાય
કાસમીર આગ્રરયા પાસઈ જૈન ગ્રંથ ઘણુ કરાયા
તાસ સીસ દેવચંદ કહે એ ગિર ગિરનો રાયા,
ભેટ્યો ભાવ ધરી એ તીરથ મનવંછિત સુખદાયા
આજ મનવાંછિત સુખ પાયા ૧૫

શ્રવણિ સુણી સરસીજુ વાણી, હિતસુખ શિવકર નિજ મનિ આણી,
સૂધા પ્રતિબુધા ભવિ પ્રાણી, ધર્યો ધરમ અનુપમ ગુણખાણી, ૧૦
તાસુ સીસ શ્રી મતિકીરતિ એહ, પ્રભણ્યઉ ચરિત સપદ ગુણગેહ,
ભણઈ ગુણઇ નિસુણઇ ભવિ જેહ, ધરમ મરમ પામઇ જગિ તેહ૧૧
શ્રી જિનદત્ત સૂરિશ્વર સદઇ, અવિજલ જય પામઇ વરવાદઈ,
શ્રી જિનકુશલસૂરિ સાનિધ્યઇ, સુખી હુવઇ વધતી રિદ્ધિ વૃદ્ધઇ ૧૨

—સં. ૧૭૮૧ મિગસિર શુકલ દ્વાદશી તિથૌ ચંદ્ર વારે શ્રી અજીમગંજ મધ્યે લિ પં. રંગપ્રમોદ મુનિના ૧૩—૧૪ ધો.

ગુણવિનય માટે જુઓ આની અગાઉ

---

૨૭૨ દેવચંદ્ર બીજા (ત. સકલચંદઉ–સૂરચંદ–ભાનુચંદ શિ૦)

(૫૨૦) નવતત્ત્વ ચોપાઈ.

અંતે—

સુવિહિત સાધુતણો શૃંગાર શ્રી **વિજયદેવસૂરિ** ગણધાર,
તાસ પાટે પ્રગટ્યો સૂરિસિંહ, **વિજયસિંહસૂરિ** રાખીલીહ ૩૩
ગુરૂ શ્રી **સકલચંદ** ઉવઝાય, **સૂરચંદ** પંડિત કવિરાય,
ભાનુચંદ વાચક જગચંદ, તાસ સીસ કહે **દેવચંદ**. ૩૪
એ ચોપઇ રચી કરજોડ, કવિતા કોઇ મ દેજો ખોડ,
અધિકો ઓછો સોધી જોડી, ભણતા ગુણતા સંપતિ કોડ ૩૫

(૫૨૧) પૃથવીચંદ્ર સં ૧૬૮૬ ખ ૧ રત્ન

(વિજયસિંહસૂરિ–આચાર્ય ખ ૬ સં ૧૬૮૪ ને સ્વર્ગવાસ સં. ૧૭૦૯)

સૌભાગ્ય પંચમી સ્તુતિ.

(૫૨૨)+ શત્રુંજય તીર્થ પરિપાટી. સં ૧૬૯૫

આદિ—

સકલ સભારંજન કલા, દિઓ સરસતિ વરદાનોજી,
શ્રી વિમલાચલ સ્તવન ભણુ, પામી શ્રી ગુરૂમાનોજી ૧

અંતે—

શ્રી તપગચ્છ સોહાકરો ગણધરો શ્રી હીરવિજયો ગુરુ ગુણખાણો,
દેશના જસ સુણી શાહિ અકબ્બર ગુણી, ધર્મમાર્ગ ધર્યો સાવધાનો. ૯
તાસ પાટઈ વિજયસેન સૂરીસર, શ્રી વિજયતિલક સૂરિ તાસ પાટઈ
તાસ પાટઈ વિજયાણંદ સૂરીસર જિનશાસન સદા ધર્મ ભાખઈ ૧
શ્રી વિમલહર્ષ ઉવઝાયશ્રી મુનિવિમલ સકલ વાચક શિરોમણિ વિરાજઈ
સીસ તસ ભાવવિજયો ભક્તિ સેવીઈ ધ્યાન સુરતરુ સદા સિદ્ધિકાજઈ ૧૧
વર્ષ ધર નિધિ મુખાગ્નિ(?)કલા વત્સર ૧૬૯૨ ચૈત્ર વદિ દસમિ રવિવાર સગ્ગઈ
ધ્યાન અધિકાર અવિકાર સુખકારણું, ભવ નગરિ ગ્યો ચિત્ત રંગઈ ૧૨
ધ્યાન સુવિચાર ઇમ મનિ ધરી ભવિજના અશુભ છંડી વિમલધ્યાન સેવો
જેહથી દુખ કષ્ટ સયલ વંછિત કાર્જ આપઇ મુગતિ સુખ સદા સેવો. ૧૩
—ધ્યાન સુવિચાર ઇમ મન ધરિ ભવિજના.

—ઇતિ ધ્યાનસ્વરૂપ ભાષા સર્વ ગાથા ૬૩ ગ્રંથાગ્ર ૨૮૫ પત્રો ૧૦ પ. ૪૮ હાલાભાઈ ભંડાર પાટણ.

ન. મ. (વિ. ધ.)

શાંતિજિન સ્તવ

(કલશ) ઇમ શાંત મુદ્રાકર શાંતિ સુખકર ગુણ્યો શાંતિ જિનેસરો,
શ્રી દેવલવાડા નગર મંડણ, કર્મ વિદારો
જગજીવનાયક મુગતિદાયક કામિતદાયક સાકરો,
ઉવઝાય શ્રી મુનિવિમલ સેવક ભાવ સુખ સંતતિ કરો. ૨૧

શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ સ્તવ

(કલશ) ઇતિ દુખવારક સુખકારક શ્રી શંખેશ્વર જિનવર
ભગ્ય ગુણ્યો ભગતિ આણ સુમતિ ભવિજન વંછિત સુરતરુ,
ઉવઝાય વિમલહરખ સોહઈ સુકૃત લાભ જયકરો,
ઉવઝાય શ્રી મુનિવિમલ સેવક ભાવવિજય જયકરો.

(પ્ર. ૩ પ્ર. મ.)

—સંવત્ ૧૭૬૯ વર્ષે ૫ દાનચંદ્રેણ લિખત પત્તનનગરે પ્ર૦ પ્રાચીનતીર્થમાળા પૃ ૩૮-૪૭.

(આમાથી સ્પષ્ટ છે કે કવિએ શેત્રુંજયની યાત્રા સ ૧૬૯૫ ના મહાવદિ ૧૪ ને ગુરૂવારે કરી. ૧૬૯૫ નુ ચોમાસુ ઇડરમા કરીને યાત્રાર્થે નીકળી પ્રીચોટ (પીચોદ), વલાસણ, વડનગર, વીસનગર, સિવાલા (સાઉલા), મહેસાણા, અમદાવાદ અને પાલીતાણા આવ્યા પછી અમદાવાદ ગયા. કવિના ગુરૂ ભાનુચદ્ર અકબરની ધર્મસભાના ૧૪૦ મા નબરના (પાચમી શ્રેણીના) સભાસદ પ્રસિદ્ધ છે તે અને તેમના શિષ્ય સિદ્ધિચદ્ર બન્ને અકબર પાસે રહી પોતાની વિદ્વત્તાથી બાદશાહની પ્રીત્તિ સપાદન કરી હતી. અને તે બનેએ કાદબરી પર સુદર સસ્કૃત ટીકા રચી છે બાદશાહ સૂર્યના હજાર નામો સાભળતો હતો. તે માટે ભાનુચદ્રે સૂર્યસહસ્રનામ સ્તોત્ર રચ્યુ હતુ ઇ સ ૧૫૯૩ મા (સ ૧૬૪૮) તેણે સમ્રાટ્ અકબર પાસેથી પાલીતાણાના શત્રુજય તીર્થના યાત્રાળુઓ ઉપરથી કર ઉઠાવી લેવાનુ ફર્માન જારી કરાવ્યુ હતુ અને એ પણ આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી હતી કે સર્વ જૈનોના પવિત્ર સ્થાનો હીરવિજયસૂરિને હવાલે કરી આપવા સભવત ભાનુચદ્ર તેના દરબારમા બાદશાહના મૃત્યુ સુધી (ઈ. સ. ૧૬૦૫) સુધી રહ્યા હતા.

સકલચદ્ર ઉપાધ્યાય માટે આની અગાઉ જુઓ

---

૨૭૩ ભાવવિજય (ત. વિમલહર્ષ ઉ. શિ. મુનિવિમલ શિ.)

(૫૨૩) ધ્યાનસ્વરૂપ (નિરૂપણ) ચોપાઈ સ. ૧૬૯૬ ચૈત્ર વદિ ૧૦, રવિ ખભાતમા

આદિ—

સકલ જિનેસર પાય વંદેવિ, સુમરી માતા સારદ દેવિ,
ધ્યાનતણો દ કરૂ વિચાર, શ્રી જિનવચનતણે અનુસારિ. ૧
જીવ તણો જે થિર પરિણામ, કહિઇ ધ્યાન તેહનુ નામ,
તેહે તણા છે ચ્યાર પ્રકાર, દોય અશુભ દોય શુભ મનિ ધાર. ૨

* * * * *

અંત—

મરૂધર દેશ મહીપતિ જસવંત સબળો ઠાઠ,
સોજત શહેર સોહામણો, નવકોટીનુ નાક ભ ૫

આંચલગચ્છ રાય શ્રીપૂજ્ય સહુ ગુણે ભંડાર,
શિષ્ય પટોધર તેહના શ્રીવંત સુવિચાર ભ ૬

ઉપાધ્યાય મહેશજી ગુરૂ ગૌતમ અવતાર,
મુનિવર મહિમા માહાજને આગમજ્ઞાન અપાર ભ ૮

કનકસુંદર શિષ્ય તેહનો આપો એહ અનોપ
શ્રી હરિચંદ નરિંદનો શાંતિનાથ સનેપે. ભ ૯

નવરસ એહ જાણુજ્યો ઢાલ ઓગણચાલીસ
ભાવભેદ બહુ ભાવના વિવિધ વિચારીસ ભ ૧૦

સંવત સોળ સત્તાણુંએ શુદ પક્ષ ભાદ્રવમાસ
પંચમી તિથિ પૂરો હુઓ શ્રી હરિચંદનો રાસ. ભ ૧૧

(દુહા) ગાથા સાડીસાતસેં તિહાં ઉપર છત્રીસ, (નિસદીસ)
સાંભળતાં શ્રી સંઘને પૂગે આશ જગીસ.

(પ્ર. ભીમસી માણેક)

—સં. ૧૮૩૩ મા. શુ. ૧ શુક્રે શ્રી સવાઈ જયપુર મધ્યે શ્રી અંચલગચ્છેશ ભટ્ટારક શ્રી કીર્તિસાગરસૂરીશ્વરજી તત્પટ્ટાલંકારી વા. શ્રી ભિખારામજી સિ. ૫ દાનરાજ સિ. દેવચંદલિપિ ચિત્રેસાગ્રે શ્રી ચોવીસે ભટારકે સપરી લિખત ભાગ્યચંદ દેવજી છગરાજ લિખ્ય ગુલાબચંદ નિહાલચંદ વાચનાર્થ ભગવાન સમ્મેતિ શ્રી મહારાજાધિરાજ મહારાજા સવાઈ પૃથ્વીસિંહજી વિજયરાજ્યે સંવાદ કરી શુભંભવતુ. ૧૨—૧૫ પ.

—૧૪-૧૫ માં જૂની પ્રત છે

૨૭૩ ક કનકકુશળ (જુઓ કનકસુંદર.)

(૫૨૩ ક) ? હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો રાસ. સં. ૧૬૯૭

સૌભાગ્યપંચમી માહાત્મ્ય વિષયે તેણે વરદત્ત ગુણમંજરી કથા સંસ્કૃતમાં રચી છે, તેની પ્રશસ્તિ એ છે કે–**श्रीमत्तपगगनांगन दिनमणि विजयसेन सूरीणां शिष्याणुना कथेयं विनिर्मिता कनककुशलेन ५० वुद्ध पद्मविजय गणिभिः प्रवरै लाभादिविजयगणिभिश्च संशोधिता कथेयं मूतेषु रसेंदु मित वर्षे. (१६५५)** (૬-૧૩ આગ્રાભંડાર.)

શોભનમુનિની સં શોભનસ્તુતિઓપર કનકકુશળે સંસ્કૃતમાં ટીકા પણ રચી છે સંસ્કૃતમાં પંચમી સ્તુતિ (શ્રી નેમિ પંચરૂપત્રિદશ પતિકૃત પ્રાજ્યજન્માભિષેક એથી શરૂ થતી ૪ શ્લોકની) પર વૃત્તિ સં. ૧૬૫૨ માં રચી છે

---

૨૭૪ કનકસુંદર (૨) (ભાવડગચ્છ મહેશજી ઉપાધ્યાયશિ.)

(૫૨૪)+ હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો રાસ. સં ૧૬૯૭ શ્રાવણ શુ ૫ મરૂધરના સોજત શહેરમાં.

આદિ—

પાસ જિનેસર પાય નમી, થંભણપુર થિરવાસ,
જુગ જુગમાંહે દીપતો, પૂરે વાછિત આશ. ૧
આદિ લખે કુણ એહની, વર્ષ ઇગ્યારે લક્ષ,
વર્ણંત પશ્ચિમ દેવતા, કીધી પૂજ પ્રત્યક્ષ
(પશ્ચિમપતિ નામે વરણ, કીધી સેવ પ્રત્યક્ષ–પાઠાં) ૨
એસી સહસ વર્ષ અચલ, સેવા કીધી સાર,
વાસુક વિષ હરતા હરિ, પ્રભુ પાતાલ મઝાર ૩

* * * *

સાર સિદ્ધાંતપક્ષ ઉલ્લાસ, તસ પાટિ જીવરાજ
તસ પાટિ કુંવરજી ઋષિવર, વરસીંધ જસ સાજ ૫
જન મનમોહન શ્રીમલ્લ તસપાટિ રત્નઋષિરાય
નારિ સહિત સંયમ લેઈ કીનો મહીયલ જસ મહીમાય. ૬
મહિમાવંત તસ પાટિ અમરકૃત, કેશવજી ગુણવંત,
તસ પાટિ ઋષિરાજ મહામુનિ, શ્રી શિવજી જયવંત. ૭
સુરતા મહાનાક મોહનમણિ એ પંચિ ગુણ ઋષિરાય,
વસ્તુ વાસ શોભા ઘરિ વખિત કથ ધાય સુખદાય. ૮
સુખપક્ષ શિવજીતણિ આઉ મુખ રસીક કરિ રંગ,
ધવ વિકાસ નમન આખ્યાનિ, કહિ મુનિ ધર્મસંઘ

૨૫ ઢાલ.

સં. ૧૬૯૮ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ (ધારપુરા-ધર્મસંઘ ધર્મસિંહ કૃત શીલકુમાર રાસ અથવા મોહનવેલિ રાસની પ્રતિ છે તેના આ રાસ અપૂર્ણ છે તેમાં નમેનિસૂરિ સ૬ સંવત્સર આવવુ સુદિ ૧૫ને સમ્બત સ્થાને આપ્યો છે ને રચનાસ્થાન ઉદેપુર જણાવેલું છે
—પાટણ ભ

+ ૧૩ સાધુની સઝાય પૃ. ૧૫૫ સ. મા.
+ સામાયિક ૪૦૦ લે. ન.
+ સઝાય ૩૨૪ સ. મા. ની.

---

૨૭૭ કીર્તિવર્દ્ધન

(૫૨૭) સુદયવત્સ (સદેવત) સાવલિંગા રાસ. (સ. સં. ૧૬૯૭)

---

૨૭૫ દેવરત્ન (૧) (ખ૦ જિનભદ્રસૂરિ-દયાકમળ-શિવનંદન-દેવકીર્ત્તિ શિ.)

(૫૨૫) શીલવતી ચોપાઈ સ ૧૬૯૮ કાત્તિક વાલસીસરમા.

અંતે—

સવત સોલઅઠાણુ કાતી સમેરે, વાલમીસ (સર) નયર મઝારી,
સીલવતીની કીધી ચોપઇરે, સીલતણુ અધિકારી
શ્રી ખરતરગચ્છ નાયક સોહતારે, શ્રી જિનરાજ સૂરીસ,
કુમતિગજભજન કેસરીરે, પ્રતપો કોડી વરિસ.
શાખા શ્રી જિનભદ્રસૂરિનીરે, જાણે સહુ સસાર
વાચક શ્રી દયાકમળ ગણિવરૂરે, ગુણમણિરયણભડાર
તાસુ સીસ સિવનદન ગણિરે, વાચક દેવકીરતિ ગણિદ
મહિયલમા જીવો ચિર લગેરે, જા લગે છે રવિચદ
તાસુ સીસ લવલેસે ઉપદિશેરે, દેવરતન કહે એમ,
ખડ ત્રીજો ને ઢાલ ધન્યાસીરીરે, ચઢી પરિણામે તેમ.
સતીય ચરિત્ર સાભલતા ભણુતા 'ગા રે હુઇ આણુદ રગરોલ,
દેવરતન કહઇ તેહને સપજઇરે, લખિમી તણા કલ્લોલ.

(૧૬ પત્ર પ્ર કા) વિદ્યા૦ માણેક. ભાવ
—સવત્ ૧૭૨૫ ચૈત્ર સુદિ ૨ યા શ્રીમલ્લપુરે (ઉદયપુર ભ)
—પા ૧૭ પ્રે ૨

---

૨૭૬ ધર્મસિંહ (૧) (લું.)

(૫૨૬) શિવજીઆચાર્ય રાસ. (અં મોહનવેલિ) સ. ૧૬૯૭ શ્રાવણુ શુ ૧૫ ઉદયપુરમા.

આદિ—

શ્રી મહાવીર મુગતિગયા પીછિ, વરસ દોઇહિજાર,
રૂપિ ઋષિ આચાર્ય પ્રગટયા, કરવા પર ઉપગાર ૪

—લી. ૧૧૫૮ પોસ શુ. ૭ ભોમ. મથાળ ૫૦૦—પા. ૩૭-૧૧

—લી. ૧૭૫૫ પોસ વ. ૬ ભોમ—ભુજનગરે ૧૭-૧૭ રાજકોટ

૬ ના પ્ર સ ભા૦

(૫૨૯) શીલપ્રકાશ. —જેસ

---

૧ ૨૭૯ ત્રિકમમુનિ (નાગોરગચ્છી આચાર્ય-રત્નવીર શિ૦)

(૫૩૦) રૂપચંદ ઋષિનો રાસ. (બે) સ ૧૧૫૫ આદ. વ. ૩ બુધ અકબરપુરમાં.

આદિ—

આશા રાગે દોહા

મહાવીર ત્રિભુવનધણી, કેવલજ્ઞાન પડૂર
સેવ કરઇ સુરનર સદા, પૂરઇ વંછિત પૂર ૧
તાસ સીસ ગણધર નમું, શ્રી ગૌતમ મુનિરાજ
નામ થકાંસિધિ સંપજઇ પૂરઇ વંછિત કાજ ૨
વલિ પ્રણમી સદ્ગુરુ સગુરુ, સરસતિ મુખાકાર
રૂપચંદ રિષિ સજનકો રચિસ કહું અધિકાર. ૩

* * * *

અંતે—

વીરાગર સિરદારે હે સખી શ્રી૦ નગર ઉજેણી સુરપતી સહી હે,
પાઈ જે નરનારિ હે સખી ન ત્યાં પરિ દુખસંકટ આવઇ નહી હે. ૫
કરતા પુણ્ય વિહાર હે સખી ક પુન્યસંજોગઈ પછિમાં પધારિયા હે
બેઉ કાળ ઘણાઈ હે સખીએ શ્રી આચારજ રૂપચંદ આવિયા હે. ૬
દે ઉપદેશ અનૂપ, સુધારસ પચમચ્છ સાંભળિયા હે
અપેક્ષાવાણી રસાલ ચ્યાર વરસ્યું સુખી અતિ સુખ પામિયા હે ૭

૨૭૮ જ્ઞાનચંદ.

(૫૨૮) પ્રદેશી રાજાનો રાસ. લ. સ. ૧૬૭૮ તેથી તે પહેલા.

આદિ—

પ્રણમી શ્રી અરિહંત પય, સમરી સિદ્ધ અનંત
આચારિજ્જ ઉવઝાય ધવલિ, સાધુ સર્વ ભગવંત ૧
શાસનનાયક સલહીયઇ વરદાઇ વધમાન,
ગુરૂ ગૌતમગુણ ગાઇયે દાયક વંછિત દાન ૨
ધર્મ્માચાર્જ્જ ધર્મગુરૂ મન ધરી સુધર્મ સામી,
જંબૂ પ્રમુખ મહાજતી, સમરી શ્રુત શુભનામ ૩
બીયોવંગે બુઝવ્યા, રાયપાસણી રંગ
પરદેશી રાજા પ્રવર સદગુરૂ કેશી સંગ. ૪
રચના તે અધિકારની, રચવા મુઝ મનિરંગ,
પિણ મનવંછિત પૂરવા, સખ્રો સદગુરૂ લાગ ૫

*　　*　　*　　*

અંતે—

ઢાલ ૪૧ રાગ ધન્યાસિરિ

રાયપસેણી બીયો ઉપાગથી, ઉદ્ધરી એ અધિકાર
પરદેસીય પ્રરબોધ મઇ એ રચ્યો ગગસુ પ્રશ્નોત્તર વિસ્તાર ૭૮
જગત્રગુરૂ શ્રી દ્યાધરમ જયકાર, પામીયે ભવતણો પાર,
જગત્રગુરૂ સમકિત શુદ્ધ આધાર, જ૦ આંકણી.
ગહન અરથ છે શ્રી પ્રવચન તણો, જાણીયે કેણ ઉપાય
આપણી બુદ્ધિ કરિ કેલવી જે કહ્યો, સાખીય શ્રી જિનરાય ૭૯

*　　*　　*　　*

ધન્ય શાસન મહાવીરનો સેવીયે, જિહા રહ્યા એ અધિકાર,
કહે જ્ઞાનચંદ ઇમ સદગુરૂ સેવતા પામીયે શિવ સુખસાર ૯૧

સમરૂં શ્રી ગ્રહેસરી કુલધાર વિલાસ,
શીલ ગુણ થિર ચિરંજીવો તિલક વિરાજત ભાલ. ૨
સુમતિ પંચ નિત સાચવે ગુપ્તિ તીન લયલીન,
ધ્યાન જ્ઞાન રાતા રહે જિમ રત્નાકર મીન. ૩
એહવા સદ્ગુરૂ પ્રણમીને બોલું બે કરજોડિ,
સજ્જનની પરિ પૂરજો મુજ મન કેરા કોડિ. ૪
વંકચૂલ રાજા તણો રસક કહું અધિકાર,
એહના સુણતાં થાય પામીજે ભવપાર ૫
અવસર ચ્યારે આખડી ભારમેં મુનિપાસ
અનપ્ય કાલ પાલિને હુવો દેવ ઉલ્લાસ. ૬
તિણ કારણ સુણિજો સહી નેમતણો ફલ સાર,
તે ભાખું સુણિજો સહુ વંકચૂલ સુવિચાર ૭

× × × ×

અંતે—

ઢાલ ૧૭ ધનાશ્રી સફલ્યો તુંભે એ—દેશી.

શ્રી વંકચૂલ રાજાતણો રસક કહ્યો અધિકાર હો ભાવક
સુણતાં આનંદ ઉપજે ઘર ઘર રંગ અપાર હો. ૧
નિયમ ભલીપરે પાલીયે જ્યું પાલ્યો વંકચૂલ હો,
શુધ મનશું સેવીયે બોલીજે અનુકૂલ હો. ૨
ભવ ભવના પાતક હરે ઋદ્ધિ હોવે સબ દૂર હો
એહ ચરિત જે સાંભલે દિન દિન વધન સનૂર હો. ૩
દાન શીલ તપ ભાવના આરાધે છ ચિત્ત હો,
લખમી ચાહો લીલ્હરે સુજસ ભેલપર્ણુ નિત હો. ૪
નાગોરીગચ્છ નિરમલો આચારજ આસકર્ણ હો.
પાસચંદની મહિમાનિધે સમજાવે સઉજણું હો. ૫
તાસ તણે ગચ્છ દીપતો શ્રી વણુવીર મુનિંદ હો
દરસણથી દોહગ મિટે મનમેં હુવે આણંદ હો. ૬

તેહીજ નગરમઝાર, અંતસમઇ અણુસણુ કિયઉ હે,
શ્રી રૂપચંદ મુણિંદ, દેવવિમાણુ અનોપમ પાવિયઉ હે ૮
દેપાગર તમપાટ, વઇરાગર વઇરાગઈ પૂરીયઉ હે,
શ્રી મુનિવર વસ્તપાલ, શ્રી ગચ્છરાજ કલ્યાણુ વધાવિયઉ હે ૯
શ્રી ભઇરવ સુખકાર, નેમીદાસ ગછાધિપ દીપતઉ હે,
શ્રી આચારજ એ, આસકરણુ વાદી વડ દીપતઉહે, ૧૦
અનુક્રમિએ મુનિપાટ, કહીઆ મઇ કરી કીરતિ મન રલી હે,
સોભાગી સસનેહ, ભવિયણુ વદઉ દિન પ્રતિ વલિવલી હે ૧૧
સવત સોલનન્યાણુ માસ વિરાજઈ ભાદવ સુખકરૂ હે,
વરસઇ અતિ અમરાલ, કાઠલિ બાંધિ ચિહુદિસ મનહરૂ હે ૧૨
પક્ષ બહુલ તિથિ તીજ, શ્રી બુધવાર મહા મહિમાનિલઉહે,
અકબરપુર અભિરામ, મહિયલમડણુ નગર સિરા તિલઉ હે ૧૩
તેથ કિયઉ ચઉમાસ, શ્રી વણુવીર સદગુરૂ મહિમા રલીહે,
તામ પ્રસાદઇ એહ, ગ્રથ કિયઉ એ મન આસા ફલીહે ૧૪
શ્રાવક વસ સૂરાણુ, વીરદાસ ચતુર સોભા ઘણી હે,
તસ આગ્રહિ કરિ એહ, અધિક મહારસ કીધી મડણી હે ૧૫
સોરઠરાગ સુરગ, ઢાલ ભણી એકાદસમી મુદાહે,
તીકમ જે નરનારિ, ગાવઈ તે મનવછિત લહઇ સદા હે ૧૬

—સર્વ ગાથા ૨૨૪ ઇતિશ્રી રૂપચદ મડણી સપૂર્ણેતિ સવત ૧૬૯૯ વર્ષે મૃગમગ માસે કૃષ્ણુપક્ષે તૃતીય તિથૌ આદિત્યવાગે અકબરપુર મહાનગરે રિપ શ્રી પચાયણુજી લિખિત આતમપઠનાર્થે ૭-૧૪ સે લા ન ૨૦૮૦

(૫૩૧) અમરસેન ૧૬૯૮ વિદ્યા.

(૫૩૨) વકચૂલનો રાસ. સ ૧૭૦૬ ભાદરવા શુ. ૧૧ ગુરૂ. કીસનગઢમા.

આદિ—

શ્રી રિસહેસર પય નમી, આદિ પુરૂષ પરધાન,
જિણુ ચઉવીમી ઉપનો પ્રથમહિ કેવલજ્ઞાન ૧

અંતે—

કેવલ પામ્યો નિરમલો મ પામી સિવ સુખ ઠામ હો,
ગચ્છ નાગોરી દીપતા, મ સુર ખેમસિંહ સુખકાર હો.
મુનિ એમ ભણે કરજોડીને મ૦ તિહરણ સુખ પ્રણામ હો. ૧૨

—સં ૧૭૬૩ વર્ષે શાકે ૧૬૨૮ પ્રવર્તમાને મેઘમાસે કૃષ્ણપક્ષે પંચમી તિથૌ સોમવાસરે. શ્રી બીકાનેર નગરે પં ધર્મવિલાસ લિપીકૃતા. ૧-૧૪ મારી પાસે છે.

અનાથી સ૦ ૧૫ કડી સં ૧૭ આસોમ દિને.

આદિ—

સરસતિ સામણિ હ્રઉ સમરતા વાણી ઘણ મહરાણી,
અનાથીરામ સઝાય ભણતાં, આખર આવે છે પ્રવાહ,
રાજિંદ મેલ્હિ વન સંચરિઉ. ૧

અંતે—

સતર સતરે સે દિન આઠમિ, જેસી ખરખરી બણાઈ
ધર્મ મહી સિઝાય પ્રકાસી ધનૂસરસુરી આ પાખી દિ
રાજિંદ ૧૫

—સં ૧૮૯ વર્ષે મિતી ફાગુણ શુદિ ૧ દિને લિખત પ
મૂર્તિપ્રમિ મુનતા. ૫ ૧ ૧૬ મ મારી પાસે છે



૨૮૦ નયસાગર (આ કલ્યાણસાગરસૂરિ—રત્નસાગર ઉ. શિ.)
ન (૯૩) ચૈત્યવંદન આદિ સંવત સં ૧૭૦ ને ૧૭૧૮ વચ્ચમાં.

કલશ.

પાલીતે—
તામ ઇમ જિનવંદન દુખનિકંદન સકલ જનમન સુહરો,
સરસ લાભ અસાસણ ચૈત્ય પડિમા જુહરો ભાવ ઉદાર ધરો,
વિધિપક્ષ ગચ્છાધીશ દિનકર, શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરીસરો,

તાસ સીસ તીકમ કીયો એ અધિકાર અનૂપ હો
સાભલતા સુજ્જન જના દિન દિન અધિકી ચૂપ હો ૭
સવત સતરૈ છડોતરૈ કીધ ચઉમાસો સાર હો
કિસનગઢે આણુદ ઘણે શ્રી વણુવીર ઉદાર હો ૮
ભાદવા સુદી એકાદસી બૃહસ્પતિવાર સુવારહો
ઢાલ ભણી સતરમી તીકમ કહે સુવિચાર હો. શ્રાવક ૯

—સ્વામી હુલાસરાયજી તત્ શિષ્ય હુકમીદાસનઇ લીખી આગરા મધે ૯-૧૫ આચા (ભડાર)

—લિખિના પડિત શ્રી જયવિજય ગણી શિષ્ય પડિત શાતિ-વિજય ગણિભિ, શ્રીમત્સુદયપુરે આર્યાશ્રી લાછાજી શિષ્યણી આર્યા લીલાજી પઠનાર્થં સ ૧૭૩૩ વર્ષે ફાલ્ગુન પૌર્ણમાસ્યામિતિ સ્વસ્તય-૧૩-૧૫ અનત.

---

૨૭૯ ક ખેમ (નાગોરી તપગચ્છ-પાયચંદગચ્છ. ખેત્રસિંહ (ખેતસી) શિ.)

સોલસત્તવાદી સ૦ ઢુક ૧૯ મેડતામા.

આદિ—

બ્રહ્મચારી ચૂડામણી, જિનશાસન શિણગાર
સતવાદી સોલે તણા ગુણ ગાયા ભવ પા'

અતે—

સોલ સતી ગુણ ગાઇયા, મેડતાનગર મઝ બ્ર૦
અહિપુર ગછ મુનિ ખેતસી, શિષ્ય ખેમ મહા સુખકાર હો, બ્ર૦૧૯
૧-૧૨ મારી પાસે છે

મૃગાપુત્ર સ૦ ૧૨ કડી.

આદિ—

પુર સુગ્રીવ સોહામણો, મૃગપુત્ર રાજા બલિભદરાય હો.

શ્રી કુશલવિજય ઉવઝાય પંડિત શ્રી ગુણવિજય શિષ્ય ભણેરો.
—સાગર મ. પાટણ.)
પત્ર ૪ પ્ર. કા. વી

—૨૪ મા તીર્થંકર મહાવીર ૨૭ ભવસ્ત. સં. ૧૭૪૩ કા. શુ. ૧૫ રવૌ લિ૦ લિં૦ ૭-૧૧ આ. ક.

—આ ગુણવિજયે (કીરવિજયસૂરિના શિષ્ય) તોભાણા વાચિત મહાવ્યાખ્યાનમારદ, સ્યાદ્વાદ ભાષાસૂત્ર, તે પરવૃત્તિ, કલ્પસૂત્રપર વૃત્તિ, સેનપ્રશ્નનો સંગ્રહ આદિ ગ્રંથો રચ્યા છે તે અને આ બંને એક હોવાનો સંભવ છે



૨૮૧ ક. ગુણવિજય (૩) (ત. વિજયપ્રભસૂરિ-કુમારવિજય શિ.)

૫૩૫ ક. ગુણમંજરી વરદત્ત-પંચમી (સૌભાગ્યપંચમી) સ્ત૦

આદિ— દેશી રસિયાની.

પ્રણમી પાસજિનેસર પ્રેમસ્યું આણિ મતિ બહો નેહ, ચતુર નર
પંચમિ તપમહિમા બહુ બહ્મા કહિતાં સાંભલો રે તેહ. ચતુર નર ૧

* * * * *

અંતે— કલશ.

સકલ સુખકર સકલ દુઃખહર ગાઇઓ નેમિસરો
તપગચ્છ રાજ વડ દિવાજ, શ્રી વિજયપ્રભસૂરીસરુ
તસ શિષ્ય પામ નામ મંડાર કોવિદ કુમારવિજય ગુરૂ,
તસ શિષ્ય પંચમીતવન ભણે શ્રી ગુણવિજય રંગે મુદા. ૪૫

—૨-૧૨ માં. ૭-૧૧ આ. ક., પ્ર. કા., અને મારી પાસે છે

તસ શીસ સુંદર સુગુણમંદિર, શ્રી રત્નસાગર ઉવઝાયરો,
તસ શીસ સાદર નયસાગર રચ્યો ચૈત્યવંદન વરો,
(પ્ર. કા)

(૫૩૪) ચોવીશી.

અંતે—

શ્રી અંચલ ગણ દિનમણી, શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરિરાય,
તાસ શીસ શોભાનિલો, શ્રી રતનસાગર ઉવઝાય કિ. ભેટયો. ૬
સીસ તાસ હરષિ ગી, એહ કરી તવનની જોડિ
ઉવઝાય નયસાગર ભણઇ, નિત ભણતા રે હોઇ મંગલીક,
કોડિ કિ-ભેટયો શ્રી મહાવીર. ૭
૫-૧૩. આ ક.

(કલ્યાણસાગર સૂરિ-આચાર્યપદ સં. ૧૬૪૯ અમદાવાદ, ગચ્છેશ-પદ ૧૬૭૦ મા પાટણ, સ્વર્ગ. ૧૭૧૮ મા)

---

૨૮૧ શુભવિજય (૧) (ત૦ કલ્યાણવિજય શિ.)

(૫૩૫) મહાવીર ૨૭ ભવ-સ્તવન (સ. ૧૬૭૧ થી સ ૧૭૧૩ ની વચમાં.)

આદિ—

વિમલ કમલ દલ લોઅણા, દીસઇ વદન પ્રસન,
આદર આણિ વીરજિન, વાદી કરૂ સ્તવન ૧

* * * * *

અંતે— કલશ

શ્રી વીરપાટ પરંપરા ગત આણંદવિમલ સૂરીસરો,
શ્રી વિજયદાન સૂરિ તાસ પાટિ હીરવિજયસૂરિ ગણધરો,
શ્રી વિજયસેનસૂરિ તાસ પાટિ વિજયદેવસૂરિ હિતધરો,

તમ સીસ પ્રમાણું કીર્તિવિમલ બુધ ભાવી મમતા ...
(સા. ભ. ખાપ.)

(૫૩૭) મત્સ્યસિંહ કુમાર(મ)

૨૮૪ લક્ષ્મીવિમલ (કીર્તિવિમલ શિ)

(૫૩૮) ચોવીસી.

આદિ—

તારક ઋષભજિનેસર તું મિલ્યો નલા પોત સમાન હો.
તારક જે તુમને આલંબિયા, તેણે લહ્યું ઉત્તમ સ્થાન હો.
તારક ૧

× × × ×

અંતે—

વીર ધીર શાસનપતિ સાચો ગાતાં કોડિ કલ્યાણ,
કીર્તિવિમલ પ્રભુ પરમ સોભાગી, લક્ષ્મી વાણી પ્રમાણ રે
—પ્રકાશ ૨૩૧–૧૨–૧૧ ન. પ્ર. ન ૧૪૭.

---

૨૮૫ ભદ્રસેન (૧૬૭૫ લગભગ)

(૫૩૯) ચંદનમલયાગિરિ ચો૦ વિક્રમપુરમાં (બીકાનેરમાં) લ. સં. ૧૬૭૨ પહેલાં

આદિ— દુહા

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમપુરે પ્રણમી શ્રી જગદીસ,
તનમન જીવન સુખકરણ, પૂરણ જગત જગીસ. ૧
વરદાયક વર સરસતી, મતિ વિસ્તારણ માત,
પ્રણમી મન ધર મોદસું, હરણ વિઘન સંતાપ. ૨
મમ ઉપગારી પરમગુરુ, ગુણ અપાર દાતાર,
નમી તાકે પદપદ્મ, ભદ્રસેન મુની સાર. ૩

—સવત ૧૯૧૭ અમાડ માસે કૃષ્ણપક્ષે તિથો ૬ પઈમ્યાં ભાનુવાસરે લિખિત મુબઈ મધ્યે બ્રા ચતુર્ભુજેણુ. ૩-૧૨ અનત.

(વિજયાણુદસૂરિ-આચાર્ય પદ સ. ૧૬૭૬ સ્વ. ૧૭૧૧.)

---

૨૮૨ ગુણહર્ષ (ત. વિજયદેવસૂરિ શિ.)

(૫૩૬) મહાવીર નિર્વાણ સ્તવન.

જિન તુ નિરજન સજનરજન દુખભંજન દેવતા
ધો સુખ સ્વામી મુક્તિગામી વીર તુજ પાએ સેવતા
તપગચ્છ ગયણુ દિણુદ દશ દિશે દિપતો જગ જાણીયે
શ્રી હીરવિજયસૂરિદ સહગુરૂ તાસ પાઠ વખાણીએ
શ્રી વિજયસેન સૂરીશ સહગુરૂ શ્રી વિજયદેવ સૂરિશરૂ
જે જપે અહનિશે નામ જેહનું વર્ધમાન જિણેશરૂ.
નિર્વાણુ તવન મહિમા ભવન વીરજિનનું જે ભણે
તે લહે લીલા લબધિ લક્ષ્મી શ્રી ગુણહર્ષ વધામણે

ઢાલ ૧૦ --પા ૮ પ્રે ૨.

—શ્રી હીરરત્નસૂરિ શિ૦ ધનરત્નજી શિ૦ તેજરત્ન શિ૦ જોધરત્ન શિ૦ લાવણ્યરત્ન શિ૦ ગોવિંદરત્ને લીપિકૃત સ ૧૮૬૧ શક ૧૭૨૬ જેઇ માસ કૃષ્ણુ પક્ષે ૫ચમ્યા ચદ્રવાસરે સાયલે ચોમાસુ રહીને અજીતનાથ પ્રસાદાત્ ઝાલા શ્રીપ વિક્રમસઘ રાજ્યે-જૈ. એ. ઇ. પાસેના ભડારમા

(વિજયદેવસૂરિ આચાર્યપદ સ. ૧૬૫૮ પાટણુ, ભટ્ટારકપદ ૧૬૭૧ સ્વ. ૧૭૧૩)

---

૨૮૩ કીર્તિવિમલ (ત૦ વિજયવિમલ-લાલજી શિ.)

ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તવન-વિજયદેવ વારે.

શ્રી વિજય[illegible]વિમલ વિબુધસીસ સિરોમણિ ૫ડિત લાલજી ગણિ વર

લેખમાં ઉપર આ પ્રમાણે લખ્યું છે તેમાં જણી આવે છે:—આચાર્યશ્રી જિનસાગરસૂરિ શ્રી જયસોમ મહોપાધ્યાય શ્રી ગુણવિનયોપાધ્યાય (જુઓ ન. ૧૯૫ પૃ. ૩૨૬) શ્રી ધર્મનિધાનોપાધ્યાય પં. આનંદકીર્તિ સમસ્ત સાધુ વા. ભદ્રસેન પં. રાજધીર પં. ભુવનરાજાદિ સપરિકરે—એટલે તે પ્રતિષ્ઠા વખતે તે હાજર હતા. તેજ ભદ્રસેન વાચક આ ભદ્રસેન હોવાનો સંભવ છે)

૨૮૬ તેજચંદ (ઉપાધ્યાય સકલચંદ્ર—લક્ષ્મીચંદ્ર—મુનિચંદ્ર—વૃદ્ધિચંદ્ર—આનંદચંદ્ર શિ૦)

(૫૪૦) પુન્યસાર ચરિત્ર (ચોપાઈ)

વિજયદેવ વારે f—ઇત્યાદિ કોઠારી ભંડાર આમળી પત્ર ૭ સા ભં પાટણ.

---

૨૮૭ ભીમમુનિ

(૫૪૧) વૈકુંઠપંથ સં ૧૬૯૯ આસો ૨ બુધ ખીમરીમાં.

આદિ—

વૈકુંઠપંથ બીહામણો દોહિલો છે ઘાટ
આપણુનો સિવા કોઈ નહી જે દેખાડે વાટ. ૧
ભાઈ વહે રે ઉતાવલો.

× × × ×

સુગુરૂ સુપસાઉ વલિ ભગ મોહીએ નવકાર
દેવ અરિહંત પૂજીએ જેમ તરીએ સંસાર ૨૭
શાલિભદ્ર સુખ ભોગવ્યાં, પામ્યો ભવપાર.
ખારખાડ પૂત બોહોતરીમાં, મેઘકુમાર મુનિકુમાર ૨૮

• • • •

કિહા ચંદન કહા મલયાગરી, કહા સાયર કહા નીર,
જિતુ જિતુ પડઇ અવઘડી, તિઉ તિઉ સહઈ સરીર ૪
પા૦ કહીઇ તાકી વારતા, સુનો સભે વરવીર.

× × × ×

અંતે—

દુપ ગયો મન સુપ ભયો, ભાગો વિરહ વિયોગ,
માતાપિતા સુત મિલતહી, ભયો અપુર્વ યોગ ૧૯૫

ગાહા

કયવિ ચંદનરાયા, કયવિ મલયાગરી,
બિતકથનઇ પુણ્યલહ હોઇ, તા સજોવો હવઈ એચ. ૧૯૬

—ઇતિશ્રી ચદન મલયાગરી તસ્સ સુત સાયર નીરકો પ્રબધ કથાનક સપૂર્ણ સવત્ ૧૭૨૨ વર્ષે માગસિર વદિ ૭ રવૌ પૂજ્યજી ઋષિશ્રી ૫ તેજપાલજી તત્ શિષ્ય લિપત મનોહર શુભ શ્રાવિકા પુણ્યપ્રભાવ ગુરૂભક્ત બાઈ લછો પઠનાર્થં ૯-૧૬ અનત

બીજી પ્રતમા અત ભાગ નીચે પ્રમાણે છે—

અંતે—

રાજા બોલ્યો કયા કરૂ સોદાગરકુ દડ,
રાની બોલી છોરિ ધો, હમ તુમ પ્રીત અખંડ. ૨૦૧
સોદાગર છોડયો તબે, રાય રહ્યો સુખચેન,
સપરિવાર સુખ ભોગવે, જાનિ ઇંદ્રિ મહિઅયન. ૨૦૨
જાય લઇ પુનિ નિજપુરી, મિલે સજન સબ લોગ,
ભદ્રસેન કહે પુણ્યને ભએ સુવછિત ભોગ ૨૦૩

—ઇતિ ચદન મલયાગરી દૂહા સપૂર્ણ, સ. ૧૮૧૨ વરષે માગશિર વદિ ૧૩ ભૃગુ વાસરે પં. શ્રી ભાણુવિજય લિ૦ સાધ્વી શ્રી દીપાજી શિષ્યણી પ્રભાજીઅર્થે માહારાજપૂરે-૫-૧૯ ઘો.

(ભદ્રસેન નામના એક ખરતરગચ્છના સાધુનો ઉલ્લેખ શત્રુંજય પરના સ. ૧૬૭૫ માં ખ૦ જિનરાજસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરેલા પ્રતિમા